ОСИП ДЯКІВ-“ГОРНОВИЙ”

Документи і матеріали

Літопис УПА

Нова серія, том 17

**National Academy of Sciences
of Ukraine (NANU)
M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian
Archaeography and Source Studies, NANU
Litopys UPA Publishers
Branch State Archive
of the Security Service of Ukraine**

Litopys UPA
New Series, Volume 17

OSYP DIAKIV - "HORNOVYI"

Documents and Materials

Kyiv **2011** **Toronto**

Національна академія наук України
Інститут української археографії
та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України
Видавництво “Літопис УПА”
Галузевий державний архів
Служби безпеки України

Літопис УПА
Нова серія, том 17

ОСИП ДЯКІВ-“ГОРНОВИЙ”

Документи і матеріали

Київ **2011** **Торонто**

This book is devoted to the life and activities of Osyp Diakiv „Hornovyi", one of the leading ideologists of the underground in Ukraine, member of the OUN Leadership, Vice-Chairman of the General Secretariat of the UHVR, and Lieutenant Colonel of the UPA responsible for political education. The main corpus of the book contains his creative heritage and correspondence. Documents about his schooling, arrest and incarceration by the Soviets, the circumstances surrounding his death, as well as memoirs of the persons with whom he worked very closely are also included here. Most of the documents and materials are being published for the first time. The book presents the most complete description of the life and activities of O. Diakiv, and highlights the main ideas of his published works.

Книга присвячена життю та діяльності одного з провідних публіцистів воюючої України, члена Проводу ОУН, заступника Голови генерального секретаріату УГВР, та підполковника-політвиховника УПА Осипа Дяківа-"Горнового". Основна частину складає його творча спадщина та листування. Публікуються документи про освіту та навчання, арешт та ув'язнення радянською владою, обставини загибелі; зізнання та спогади осіб, які з ним тісно співпрацювали. Переважна більшість документів і матеріалів публікуються вперше. Представлено найповніший нарис життя і діяльності О. Дяківа, висвітлено основні ідеї його публіцистичних праць.

Редакційна рада:

П. СОХАНЬ (співголова), П. Й. ПОТІЧНИЙ (співголова),
Г. БОРЯК, В. ЛОЗИЦЬКИЙ, Р. ПИРІГ, Ю. ШАПОВАЛ,
О. УДОД, С. КОКІН, М. ПОСІВНИЧ

Editorial board:

P. Sokhan' (co-chairman), P. J. Potichnyj (co-chairman)
H. Boriak, V. Lozyts'kyi, R. Pyrih, Yu. Shapoval,
O. Udod, S. Kokin, M. Posivnych

Упорядник:
В. МОРОЗ

Compiler:
V. MOROZ

Оригінал-макет:
П. Клим

ISBN 978-1-897431-35-1 (Canada)
ISBN 978-966-2105-35-3 (Ukraine)

© "Літопис УПА", 2011
© Litopys UPA, 2011

Фундатором цього тому “Літопису УПА” є

РОЗАЛІЯ ПРИНАДА

в пам’ять свого сина

сл. п. ІВАНА ПРИНАДИ

This volume of “Litopys UPA” was funded by

ROSALIA PRYNADA

in loving memory of her son

IWAN “UKE” PRYNADA

Сл. п. Іван Принада народився 12 квітня 1949 р. в м. Стрий, Україна, помер 29 січня 2009 р. в м. Енґлевуд, Фльорида, США.

Відбув військову службу у збройних силах США та в Національній Ґвардії Ню-Джерзі. Іван був членом СУМ-А та керівником громадських зв’язків УККА і Координаційної ради Ню-Джерзі.

Очолював відділ громадських відносин Федерації Українських Студентських Організацій ЦЕСУС і був керівником громадських відносин і головою СУСТА. Також належав до Комітетів Українського Фестивалю в Ню-Джерзі.

Впродовж багатьох років Іван працював в Державному Департаменті США у Вашінґтоні і Ню-Йорку у відділі дипломатичної безпеки і був дорадником американських урядових аґентств і посольств інших держав з питань безпеки і внутрішньо-закордонних справ.

Очолював організацію Українська Коаліція штату Ню-Джерзі за вибір Рейґена – Буша. Був директором зв'язків для національних меншостей у штаті Ню-Джерзі від Національного Республіканського Комітету.

Був дорадником в етнічних справах у передвиборчих кампаніях республіканських конґресменів і кандидата на губернатора у штатах Алабама і Ню-Джерзі.

Похований на національному цвинтарі в Сарасоті, Фльорида, США.

* * *

Born April 12, 1949, in Stryi, Ukraine. Died January 29, 2009, in Englewood, FL USA.

A solemn Requiem Divine Liturgy was held on February 4, 2009, at St. Mary's Ukrainian Catholic Church, North Port, FL, followed by interment with full military honors at Sarasota National Cemetery. Members of Ukrainian American Veterans Post 40 in North Port were pallbearers.

Iwan served in the U.S. Army and was a decorated Vietnam veteran. He was active in U.S. presidential and congressional campaigns, serving as Director of Field Operations for Nationalities Division in NJ and Chairman of the Ukrainian Coalition of NJ for the election of Reagan-Bush. He also served as Director of Public Relations for various American and Ukrainian civic organizations and was past President and Vice President of the Ukrainian Federation of Ukrainian Student Organizations (SUSTA). Iwan was a former U.S. State Department employee in Washington, DC, having worked in the Bureau of Diplomatic Security and the Secretary of State Protective Division. He later worked as an independent security consultant to U.S. government agencies, foreign embassies, and major hotels.

He was a parishioner at Holy Trinity Particular Ukrainian Catholic Church (PUCC), Silver Springs, MD; a member of the Fraternal Order of Police; Ukrainian American Veterans Post 40; and the Screen Actors Guild, having acted in, among others, the Robert Redford-directed movie *The Legend of Bagger Vance*. He was an avid traveler, gardener, photographer, and animal rescuer.

ЗМІСТ

Вступ 9
Introduction 88

Розділ I. Публіцистичні праці 173

Розділ II. Листування 577

Розділ III. Документи 635
Документи про освіту і навчання 637
Радянське ув'язнення 662
Документи про загибель Осипа Дяківа 706

Розділ IV. Свідчення і спогади про Осипа Дяківа 731
Свідчення 733
Спогади 818

Додатки
Ілюстрації 867
Покажчик 909
Список скорочень 983
Перелік ілюстрацій 988
Перелік документів і матеріалів 991

1921
1950
УТВР. ЧЛЕН ПРОВОДУ ОУН І КРАЙОВИЙ ПРОВІДНИК ОУН ЛЬВІВСЬКОГО КРАЮ
ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІЯТУ
СОТНИК – ПОЛІТВИХОВНИК УПА

Вступ

Життя та діяльність одного із керівників та ідеологів збройної національно-визвольної боротьби, члена Проводу ОУН на українських землях, заступника голови генерального секретаріату УГВР, підполковника-політвиховника УПА Осипа Дяківа-"Горнового" (теж користувався псевдонімами "Артем", "Гончарук", "Наум", "Осет", "Осипенко", "Цьвочок", "Юріїв" та ін.), вивчені слабо, незважаючи на зростання, особливо останнім часом, досліджень, зокрема і біографічних, з тематики визвольного руху.

Тривалий час основними джерелами до біографії О. Дяківа був його підпільний некролог[1], написаний, імовірно, Василем Галасою, та спогади батька – Василя Дяківа[2]. На їх базі з'явилося кілька нарисів, серед яких варто відзначити поданий у довіднику Петра Содоля "Українська Повстанча Армія", де наведено хоч стислу, але ґрунтовну і вивірену інформацію про Осипа Дяківа[3]. Серед інших слід згадати публікації Зиновії Бойко[4], Григорія Дем'яна[5], Іллі Дмитріва[6], Нестора Мизака[7],

---

[1] Повідомлення про смерть Осипа Дяківа-"О. Горнового" // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріяли. Кн. 3: 1949–1952. – Торонто, 1984. – С. 55-57.

[2] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового / у записі Л. Шанковського // Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 27-64; Кусень О. Спогад про сл. п. Осипа Дякова–Горнового // Бережанська земля. Історично-мемуарний збірник. – Нью-Йорк–Париж–Сидней–Торонто, 1970. – С. 821-822.

[3] Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–49. Довідник. – Нью-Йорк, 1994. – С. 82.

[4] Бойко З. Золотий фонд нашої історії // Бережанська гімназія. Сторінки історії. – Бережани–Тернопіль: Джура, 2007. – С. 443-444.

[5] Дем'ян Г. Осип Дяків-"Горновий" // Шлях перемоги. – 1995. – 22 квітня. – С. 5, 7.

[6] Дмитрів І. В тридцятиліття смерти Осипа Дякова–Горнового // Визвольний шлях. – 1981. – Кн. 1. – С. 26-29.

[7] Мизак Н. За тебе, свята Україно! – Кн. 6: Бережанський повіт у визвольній боротьбі ОУН, УПА (Козівський район). – Чернівці, 2007. – С. 195-198.

Олександра Панченка[8], Андрія Рибака[9], Віктора Рога[10] та Лева Шанковського[11], а також ряд ювілейних статей у пресі[12]. Крім цього, є біографічні довідки в "Енциклопедії історії України"[13], "Енциклопедії Львова"[14], "Енциклопедії сучасної України"[15], "Тернопільському енциклопедичному словнику"[16] та ін.

Окремі аспекти діяльності О. Дяківа висвітлені в публікаціях про діяльність структур підпілля, в яких він працював. Так, праця в референтурі пропаганди ОУН, зокрема публіцистична, в тій чи іншій мірі піднята у публікаціях Тараса Андрусяка[17], Ярослава Гайваса[18], Степана Ґоляша[19], Василя Деревінського[20],

---

[8] Панченко О. Осип Дяків-Горновий // Проблеми історії та сучасного стану науки Української держави. – Миколаїв–Одеса, 2002. – Т. 1. – С. 124-137.

[9] Рибак А. Долі нескорених (революційний шлях О. Дякова-Горнового) // Військово-науковий вісник. – Випуск 6. – Львів: Львівський військовий інститут, 2004. – С. 225-236; Його ж. Один з армії нескорених // Бережанське Віче. – 2011. – 24 червня. – № 25. – С. 4.

[10] Рог В. Шлях героя // Рог В. Життя для України. – Київ, 2003. – С. 46-47.

[11] Шанковський Л. Осип Дяків–Горновий // Бережанщина. Історико-мемуарний збірник. – Торонто–Нью-Йорк–Лондон–Сидней–Бережани–Козова, 1998. – С. 279-282.

[12] Пахолок М. Тернистими шляхами // Шлях перемоги – 1996.– 12 липня. – С. 8; Життя, віддане нації: До 50-х роковин від дня загибелі Осипа Дяківа-"Горнового" // Шлях перемоги. – 2000. – 29 листопада; Ляхович І. Ідея і чин // Львівська газета. – 2006. – № 1094 та ін.

[13] Стасюк О. Дяків Осип // Енциклопедія історії України / НАН України. Інститут історії. – Т. 2. – Київ: Наукова думка, 2005. – С. 509.

[14] Мороз В. Дяків Осип // Енциклопедія Львова. – Т. 2 / за ред. А. Козицького. – Львів: Літопис, 2008. – С. 204-205.

[15] В'ятрович В. Дяків Осип // Енциклопедія сучасної України / НАН України; Наукове товариство ім. Т. Шевченка; НАН України. Інститут енциклопедичних досліджень. – Т. 8. – Київ, 2008. – С. 581.

[16] Ханас М. Дяків-Горновий Осип // Тернопільський енциклопедичний словник. – Тернопіль, 2004. – Т. 1. – С. 552.

[17] Андрусяк Т. Політична та правова думка українського національно-визвольного руху 40–50-х рр. XX ст. // Республіканець. – 1995. – № 1-2. – С.72-77.

[18] Гайвас Я. Сузір'я велетнів // Визвольний шлях. – 1987. – Кн. 4. – С. 402-412; Кн. 5. – С. 529-541 та ін.

[19] Ґоляш С. Підпільні видання українського революційно-збройного руху // Вісник. Орган Організації оборони чотирьох свобід України. – 1948. – Ч. 8. – С. 14-17; Його ж. Підпільні друкарні // Визвольний шлях. – 1982. – Кн. 8. – С. 934-942; Кн. 9. – С. 1062-1068.

[20] Деревінський В. Пропагандистська діяльність ОУН-УПА // Пам'ять століть. – 2002. – № 4. – С. 92-101 та ін.

Галини Дичковської[21], Олега Дмитерка[22], Олександра Іщука та Ігоря Марчука[23], Петра Кізка[24], Василя Кука[25], Володимира Макара[26], Володимира Мороза[27], Петра Потічного[28], Мирослава Прокопа[29], Андрія Рибака[30], Михайла Романюка[31], Петра Содоля[32], Олександри Стасюк[33], Лева Шанковського[34].

---

[21] Дичковська Г. ОУН-УПА і національне питання // Визвольний шлях. – 1993. – Кн. 3. – С. 270-276.

[22] Дмитерко О. Напрямки пропаганди ОУН-УПА наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. // Соціально-економічна ефективність державного управління: теорія, методологія та практика. Матеріали щорічної науково-практичної конференції, Львів, 23 січня 2003 року. – Частина 2. – Львів, 2003. – С. 398-401 та ін.

[23] Іщук О., Марчук І. Брати Бусли. Життя за Україну. – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2011.

[24] Кізко П. Публіцистика революційного підпілля // Авангард. – 1967. – Ч. 1-2. – С. 13-16.

[25] Кук В. Маловідома брошура Петра Полтави // Україна в минулому. – Львів, 1993. – Вип. 3. – С. 93-105; Його ж. Постій Проводу ОУН у селі Бишках (1943–45 рр.) // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 4 (13/29). – С. 36-46.

[26] Макар В. Пропаґандивна діяльність УПА і її доповнення до пропаґанди ОУН // Визвольний шлях. 1982. – Кн. 5. – С. 536-544; Кн. 6. – С. 664-670; Кн. 7. – С. 790-798; Кн. 8. – С. 943-948.

[27] Мороз В. Основні моменти пропагандистської діяльності ОУН-УПА в кінці 1940–1950-х років // Европа в ХХ веке: путь от войны к миру. Материалы международной научной конференции. – Харьков, 1995. – С. 86-89; Його ж. Останнє число "Повстанця" // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 2. – С. 62-71; Його ж. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Народознавчі зошити. – 1999. – Зош. 1 (25). – С. 65-72; Його ж. Василь Гоцій-"Жест" // Шлях перемоги. – 2010. – Ч. 21. – 26 травня. – С. 6; та ін.

[28] Потічний П. Політична думка українського підпілля. 1943–1951 // Сучасність. – 1997. – № 1. – С. 80-88; Його ж. Українсько-російські відносини в політичній думці українського підпілля часу Другої світової війни // Сучасність. – 1992. – №7. – С. 14-31 та ін.

[29] Прокоп М. До питання українсько-російських взаємин // Сучасність. – 1961. – Ч. 6. – С. 52 та ін.

[30] Рибак А. Релігійна політика суверенної держави у політичних концепціях Організації українських націоналістів 1940–1950-х років // Держава і право. – Київ, 2006. – Вип. 33. – С. 583-591; Його ж. Ставлення до російського народу у працях оунівських публіцистів 1940–1950-х років // Наукові записки. "Національний університет «Острозька академія»": Історичні науки. – Острог, 2006. – Вип. 6. – С. 303-319; Його ж. Ставлення до демократії у політичній думці ОУН 1940–1950-х років // Наукові записки НаУКМА: Політичні науки. – Київ, 2006. – Т. 57. – С. 37-43; та ін.

[31] Романюк М. Передмова // Федун П.-"Полтава". Концепція самостійної України. – Т. 1: Твори / упор. і відп. ред. М. Романюк. – Львів, 2008. – С. 3-28; Його ж. Петро Федун-"Полтава" – провідний ідеолог ОУН та УПА. – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2009.

[32] Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943-49. Довідник ІІ. – Нью-Йорк, 1995. – С. 199, 203, 214, 232, 238, 240.

[33] Стасюк О. Видавнича діяльність ОУН на українських землях у 1944-1950-х роках // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Част. 2. – С.173-190; Її ж. Видавничо-пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.). – Львів, 2006; Її ж. Підпільні видання ОУН-УПА (40–50-ті рр.) // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів–Житомир, 1994. – С. 70–74 та ін.

Дещо менше висвітлена діяльність О. Дяківа як крайового провідника ОУН Львівського краю[35] і як члена Української Головної Визвольної Ради[36]. Публіцистики О. Дяківа стосуються статті Володимира В'ятровича[37], Ігоря Гулика[38], Миколи Дубаса[39], Юрія Киричука[40], Петра Мірчука[41] та Андрія Рибака[42].

Серед джерельних публікацій на окрему увагу заслуговує публікація Олександром Іщуком та Наталією Ніколаєвою доку-

---

[34] Шанковський Л. УПА та її підпільна література. – Філадельфія, 1952 та ін.

[35] Іщук О., Іванченко В. Життєвий шлях Галини Голояд-"Марти Гай". – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2010; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 12: Воєнна округа УПА "Буг". Документи і матеріали. 1943-1952. – Книга 1 / упор., ред. В. Мороз, О. Вовк. – Київ–Торонто, 2009; Мороз В. Закінчення збройної боротьби ОУН і УПА на українських землях // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 8. – С. 72-87; Його ж. Зиновій Тершаковець-"Федір". – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2011; Василько Р. Деякі матеріали і документи про підпільну діяльність Осипа Дяківа // Роман Шухевич: постать на тлі Воюючої України. – Тернопіль: Ідея і чин України, 2005. – С. 160-164; Сколоздра Р. Криївка над Дністром // Громада. – Миколаїв, 1996. – 25 червня. – С.2; Його ж. З останньої боївки // Громада. – Миколаїв, 1997. – 22 квітня. – С. 3.

[36] Прокоп М. П'ятдесят років УГВР // Сучасність. – 1994. – № 10. – С. 49-58; Мороз В. Історія створення і діяльности Української Головної Визвольної Ради // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 7. – С. 88-106.

[37] В'ятрович В. Невідома праця Осипа Дяківа // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2005. – Збірник 4: Боротьба народів Центрально-Східної Європи проти тоталітарних режимів у ХХ ст. – С. 7-23; Його ж. Становлення тоталітарних режимів у країнах Центрально-Східної Європи в публіцистиці українського підпілля // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2005. – Збірник 4: Боротьба народів Центрально-Східної Європи проти тоталітарних режимів у ХХ ст. – С. 80-95.

[38] Гулик І. Осип Дяків-Горновий і моральні аспекти української революції // Ратуша. – 1993. – 27 листопада. – С. 1-2.

[39] Дубас М. Осип Орленко. Хто він? // Воля і Батьківщина. – 1996. – Ч. 2 (19). – С. 98-101.

[40] Киричук Ю. О. Дяків-Горновий – теоретик українського національно-визвольного руху 40–50-х рр. ХХ ст. // Актуальні проблеми державного управління. – Вип. 5. – Львів, 2001. – С. 291-295.

[41] Мірчук П. Осип Дяків-Горновий: "Ідея і чин" // Дяків-Горновий О. Ідея і чин / передм. П. Мірчука. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 9-26.

[42] Рибак А. Державотворчі погляди у працях Осипа Дякова // Ефективність державного управління у контексті європейської інтеграції: Матеріали щорічної науково-практичної конференції 23 січня 2004 р. – Львів, 2004. – Ч. 2; Його ж. О. Дяків – теоретик та публіцист національно-визвольного руху 1940-их років // Наукові записки Національного університету "Острозька академія": Історичні науки. – Острог, 2004. – Вип. 4. – С. 304-314; Його ж. Критика більшовизму в працях Осипа Дяківа // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2005. – Збірник 4: Боротьба народів Центрально-Східної Європи проти тоталітарних режимів у ХХ ст. – С. 71-79.

ментів архівно-кримінальної справи, які висвітлюють обставини арешту і засудження О. Дяківа у 1940 р. та його діяльності безпосередньо перед ув'язненням[43]. Листування "Горнового" представлене у статті Володимира Ковальчука і Валерія Огородніка[44]. Також варто згадати публікацію спогадів Василя Галаси, Степана Ґоляша, Лева Кусяки[45], кількох односельців і родичів у збірнику "Олесино: колиска провідників воюючої України"[46], щоденник Мирослава Кушніра[47].

Розширення джерельної бази після відкриття архівів радянських спецслужб дали можливість активізувати дослідження визвольного руху, результатом чого стала книга про Осипа Дяківа, яку до 60-річчя від дня його загибелі видало видавництво "Літопис УПА" у серії "Події і люди"[48] та стаття про його загибель[49].

* * *

Осип Дяків народився 21 червня 1921 р. у с. Олесин Бережанського повіту (тепер с. Олесине Козівського району Тернопільської області) у середньозаможній селянській родині Василя та Юстини Дяківих. Пологи були важкі і тривали 22 години[50].

Кілька слів про родину. Батько Василь народився в Олесині 28 лютого 1897 р. у великій сім'ї Осипа (Йосифа) і Параскевії (з дому Барилка), мав 6 братів і 3 сестри. В період визвольних змагань Василь Дяків служив у Галицькій армії як коман-

---

[43] Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 30-76.

[44] Ковальчук В., Огороднік В. Листування керівництва ОУН(Б) і УПА на українських землях // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2010. – № 1 (34). – С. 147-269.

[45] Кусяка Л. Пам'яті Осипа Дякова-Горнового // Свобода. – Джерзі-Сити–Нью-Йорк, 1970. – Ч. 228. – 15 грудня. – С. 2-3.

[46] Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа // Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 12. – С. 71-77; Ґоляш С. Три однокласники // Бережанська гімназія. – Бережани – Тернопіль: Джура, 2007. – С. 454-456; Олесино: колиска провідників воюючої України. Спогади. – Львів: Добра справа, 2008. – 375 с.

[47] Кушнір М. Невкоєне серце. – Львів, 2005. – С. 256-433.

[48] Мороз В. Портрет Осипа Дяківа-"Горнового". – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2010.

[49] Мороз В. Як загинув Дяків-"Наум"-"Горновий" // Шлях перемоги. – 2010. – Ч. 49. – 8 грудня. – С. 6.

[50] Дяків В. Автобіографічний нарис // Олесино – колиска провідників воюючої України. – Львів, 2008. – С. 46.

дир чети у 3-ій Бережанській бригаді, мав ступінь десятника, був поранений і повернувся додому. Відтак був передовиком громадсько-політичного, культурного та економічного життя у селі: обирався на самоврядні посади; організував театральний гурток, де грав головні ролі; неодноразово займав пост голови читальні "Просвіти"; працював у комітеті побудови церкви; був дяком і співорганізатором та одним із керівників торговельно-споживчої кооперативи "Зоря". Василь Дяків вважався найосвіченішою людиною в Олесині, мав удома невелику бібліотеку, що в той час було рідкістю. Він перший в селі почав застосовувати мінеральні добрива, молотильну машину. Своїм досвідом та знаннями ділився з іншими селянами. В часи німецької окупації Василь Дяків був солтисом і допомагав синові у його підпільній праці, а коли опинився на еміграції, організував там видання збірки його творів. Мешкав у Філадельфії, де й помер 22 липня 1981 р.[51]

Мати Юстина Данилівна (з дому Корник) народилася 1899 року в Олесині. Вона була спокійною, доброю та чуйною жінкою. Після війни залишилася вдома – відмовилася покидати рідну землю і їхати з чоловіком на еміграцію. З нею мешкала і її мама, бабуся Осипа – Марія Корник. Після встановлення МГБ у 1949 р. особи члена Проводу ОУН "Наума" (Осипа Дяківа), їх вивезли в Сибір. Повернулися у рідне село у 1955 р. Юстина відбудувала хату і господарство. Померла 26 вересня 1972 р.[52]

В родині Василя та Юстини Дяківих була ще одна дитина – дівчинка Ганнуся, народжена 24 листопада 1927 р. Осип дуже любив сестру і страждав, коли та померла від запалення легенів у семирічному віці, 27 листопада 1934 р.[53]

Ряд представників родини Дяківих загинули від рук більшовиків. Серед них варто згадати Осипового двоюрідного брата, теж Осипа, сина Миколи, який народився 21 січня 1924 р. в Олесині, пішов в УПА, де діяв під псевдонімом "Черник", закінчив старшинську школу "Олені" (посвідка № 10), був командиром

---

[51] Дяків В. Автобіографічний нарис… – С. 40-57; Галаса В. Олесино – шлях національного пробудження // Олесино – колиска провідників воюючої України. – Львів, 2008. – С. 25-26; Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа… – С. 71; Ґоляш С. Похорон Василя Дякова // Гомін України. – 1981. – 30 вересня. – № 39. – С. 4.

[52] Дяків В. Автобіографічний нарис… – С.56-57; Осецька Т. Дяків Юстина – мати національного героя // Олесино – колиска провідників воюючої України. – Львів, 2008. – С. 90-92; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – С. 241.

[53] Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа… – С. 72; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового… – С. 27; Дяків В. Автобіографічний нарис… – С. 47-48.

І чоти сотні "Голки" (вересень 1944 р.), відтак командував районною боївкою, а згодом працював у почті штабу Подільської ВО "Лисоня", одержав ступінь хорунжого (1948 р.) і загинув 2 липня 1950 р.[54]

У такому середовищі формувалася особистість О. Дяківа. Не дивно, що ще у ранньому дитинстві він проявив потяг до знань. У 5 років від сусідської старшої дівчинки навчився читати і писати, після чого батько вирішив дати синові вищу освіту. У 1927 р. Осип почав ходити до народної школи в рідному селі. Він ділився своїми знаннями з іншими учнями, чим прихилив їх до себе з перших днів навчання. Вчителькою була полька-шовіністка, тому досить багато питань з історії та географії України Осип роз'яснював однокласникам за тим, що почерпнув з домашньої бібліотеки та розповідей батька[55].

Після закінчення чотирьох класів народної школи О. Дяків розпочав навчання у Бережанській гімназії. Мешкав на винайнятій квартирі за адресою вул. Ізабелівка, 34 із двоюрідними сестрами Софією і Теклею Смачило. При внуках перебувала і їх бабуся, Марія Корник, яка поралася на господарстві. Деякий час у домі панства Наваринських з ними мешкали й інші учні середніх шкіл із Олесина – стриєчний брат Осип Дяків, а також Леся Мелиш і Лев Кусяка[56]. Неподалік, теж на Адамівці, мешкали і найближчі товариші, а згодом соратники з підпільної праці – Ярослав Скасків та Степан Ґоляш, які часто заходили до Осипа, як і багато інших друзів[57].

За твердженням батька, Осип в усіх класах був відмінником. Оцінки "добре" він мав дуже рідко, як правило, з таких предметів як "спів" та "ручні роботи", які недолюблював. Завдяки здібностям, працьовитості, зразковій поведінці, товариськості та енергійності Осип швидко здобув авторитет в учнів та вчителів. Брав активну участь у житті школи, у різних шкільних гуртках, організовував різноманітні учнівські заходи, на яких виступав з рефератами і промовами; був членом шкільної Марійської дружини, їздив на з'їзд молоді у Львів (очевидно, на свято "Українська молодь – Христові" 7 травня

---

[54] Грабовський О. Рани не заживають // Бережанська земля. – Т. 3: Книга пам'яті / упор. В. Савчук. – Тернопіль, 2006. – С. 151-156.

[55] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового… – С. 27-29; Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа… – С. 71-72; Кужда І. Олесин / Архів Літопису УПА.

[56] Кусяка Л. Пам'яті Осипа Дякова-Горнового…

[57] Скасків Г., Скасків М. Родина нескорених // Семенів В. Божиків. Село на перехресті століть. – Львів, 2010. – С. 578.

1933 р.) За твердженням кількох учнів, Осип Дяків був душею шкільного товариства.[58]

Голосами української і єврейської частини класу у протистоянні з учнями-поляками у січні 1939 р. О. Дяківа було обрано старостою (війтом). Щоправда, на цій посаді був тільки декілька днів: за вивішення в класі без дозволу портретів Т. Шевченка та І. Франка дирекція висловила йому недовіру, що призвело до протистояння серед учнів[59].

Успішне навчання, поряд із привітною вдачею, вмінням висловлювати свої думки та організаційними здібностями, зробили Осипа одним із авторитетних лідерів сільської дітвори Олесина, з якою він радо ділився своїми знаннями. Так, під час канікул він допомагав Василеві Галасі, який працював наймитом у його дядька Леоніда, займатися самоосвітою[60].

З нижчих класів гімназії Осип почав писати перші літературні твори. Так, в оповіданні "Наше село" змальовував природу та людей Олесина. Під час навчання в гімназії записував у рідному селі народні пісні, казки, перекази, оповідання, народні звичаї, повір'я та обряди, спогади про визвольні змагання. За спогадами батька, таких записів назбиралося "кільканадцять" зошитів, які 1944 року були знищені німецькими солдатами, які стояли в господарстві Дяківих.[61]

Питання вступу О. Дяківа в Організацію Українських Націоналістів має досить суперечностей. За твердженням батька, в 13 років, тобто у 1934 р., під час навчання у нижчих класах гімназії Осип став членом Доросту ОУН[62]. Роман Голіят згадував, що вже у другому класі гімназії сам він став членом Марійської дружини та Юнацтва ОУН і невдовзі з однокласником О. Дяківим були виховниками Юнацтва[63]. Натомість ще один однокласник, Степан Ґоляш, писав, що Осипа втягнуто до організації у 1933 р.

---

[58] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 106 (спогади Дмитра Кривокульського); Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 29; Голіят Р. Геройський шлях // Бережанська гімназія. Сторінки історії. – Бережани–Тернопіль: Джура, 2007. – С. 448; Ґоляш С. Три однокласники... – С. 454; Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 402; Кусяка Л. Пам'яті Осипа Дякова-Горнового...

[59] Ґоляш С. Три однокласники... – С. 454; Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 262, 264.

[60] Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа... – С. 71-73.

[61] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 29-30; Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа... – С. 72-73.

[62] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 31.

[63] Голіят Р. Геройський шлях // Бережанська гімназія. Сторінки історії. – Бережани–Тернопіль: Джура, 2007. – С. 448.

і згодом вони обоє входили до проводу Юнацтва ОУН в гімназії[64]. Василь Галаса стверджував час вступу в Юнацтво ОУН на 1937 рік, але далі сам написав, що про це в той час не знав[65]. Дмитро Кривокульський датував вступ в організацію на "середні гімназійні кляси"[66]. Розбіжності в датах не такі вже й значні (1933–1937 рр.), все ж відомості С. Ґоляша у цьому питанні слід вважати найбільш вагомими, а тому датою вступу О. Дяківа в ОУН слід вважати 1933 рік чи, можливо, 1933–1934 навчальний рік. Імовірно, спочатку, він таки потрапив у Доріст, а тому і дата вступу в Юнацтво ОУН, подана В. Галасою як 1937 рік, теж може бути правдивою. Тим більше, що його друг Ярослав Скасків членом Юнацтва ОУН став теж у 1937 р.[67] Сам Осип на допитах в НКВД зізнавав, що був завербований в організацію у листопаді–грудні 1938 р. Богданом Івашківим (інструктор, а потім провідник Юнацтва ОУН в гімназії)[68]. Все ж більш імовірно, що 1938 р. – дата його підпільного зв'язку із Осипом. Сам Б. Івашків зізнавав, що у 1938 р. він завербував в ОУН більше 10 учнів, зокрема Івана Гайдукевича, Степана Ґоляша, Осипа Дяківа, Петра (правильно – Володимира) Нагайла, Ярослава Скасківа та ін., з яких йому допомагали як інструктори Гайдукевич, Ґоляш, Дяків і Нагайло[69]. Очевидно, що для призначення інструктором потрібно було мати організаційний стаж, отримати відповідні знання, досвід і рівень довіри. І вже у 1938–1939 рр. О. Дяків, імовірно, очолив Юнацтво ОУН в гімназії[70].

Під час національних свят разом з іншими членами Юнацтва Осип проводив короткі виступи перед учнями, при цьому хтось чергував на коридорі і затримував питаннями вчителів. Неділями відбувалися мандрівки гімназистів околицями Бережан, зокрема лісами, що, в поєднанні з іграми та піснями, гуртувало молодь. Підпільні сходини у Бережанах проводили біля церкви св. Миколая на Адамівці, у лісі або на цвинтарі. Будучи головою учнівської читальні, переховував там підпільну літературу.

---

[64] Ґоляш С. Три однокласники... – С. 454.

[65] Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа... – С. 73.

[66] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 106 (спогади Дмитра Кривокульського).

[67] ГДА СБУ. – Ф.13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 58.

[68] Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова... – С. 48.

[69] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 124 (протокол допиту Богдана Івашківа).

[70] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 106 (спогади Дмитра Кривокульського).

В Олесині О. Дяків організував футбольну команду, був її гравцем і тренером. Крім фізичного гарту, під час матчів відбувалися лекції на різні теми, зокрема з українських історії та літератури. Також був ініціатором театральної самодіяльності, в якій брав активну участь[71].

Разом з однокласниками О. Дяків перебував на таборових військових навчаннях т. зв. ПВ в Делятині (тепер селище міського типу Надвірнянського району Івано-Франківської області) від 23 червня до 10 липня 1939 р.[72]

З приходом радянської влади останній клас гімназії перетворено в 10-А клас середньої школи № 1 м. Бережани[73]. Прийшли нові порядки: С. Ґоляш згадував, що новий директор пропонував Осипу слідкувати за ним, а йому пропонував слідкувати за Осипом[74]. Мирослав Кушнір у щоденнику зазначав, що в цей час О. Дяків із групою учнів активно добивався керівного становища в шкільному самоврядуванні, в результаті чого Я. Скасків став головою учнівського комітету, а сам Осип – редактором шкільної газети[75]. Разом із іншими членами ОУН О. Дяків активно долучався до заходів радянської влади – перепису населення восени 1939 р., лекцій про сталінську конституцію для мешканців Бережан взимку 1940 р. За дорученням організації він вступив до комсомолу (це сталося у березні 1940 р.) і став секретарем шкільної комсомольської організації. При цьому продовжував організаційну працю як серед учнів, так і загалом у Бережанах. Зокрема, проводив підпільні сходини або переховував підпільну літературу в приміщеннях шкільної комсомольської організації або і райкому комсомолу[76]. У Бережанському повітовому проводі ОУН протягом 1939–1940 рр. Осип Дяків працював заступником референта розвідки Івана Майчука-“Богуна”, мав

---

[71] Ґоляш С. Три однокласники… – С. 454; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового… – С. 31-32; Кужда І. Олесин…

[72] Ґоляш С. Три однокласники… – С. 455; Кушнір М. Невкоєне серце… – С. 266.

[73] Халупа М. Під час більшовицької окупації в 1939–1941 роках // Бережанська гімназія. Сторінки історії. – Бережани–Тернопіль: Джура, 2007. – С. 227.

[74] Ґоляш С. Три однокласники… – С. 455.

[75] Кушнір М. Невкоєне серце… – С. 276-277; Протокол допиту Олекси Петровича Войтини // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 44: Боротьба з аґентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946–1948. Кн. 2. – Торонто–Львів, 2006. – С. 147, 151.

[76] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 106-107 (спогади Дмитра Кривокульського); Ґоляш С. Три однокласники… – С. 455; Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова… – С. 33, 46-47; Кушнір М. Невкоєне серце… – С. 281.

псевдонім “Осет”. Керівництво гімназійним Юнацтвом передав Я. Скасківу[77].

На весняних канікулах О. Дяків не поїхав додому, а надалі залишався в Бережанах, працюючи, за твердженням М. Кушніра, в редакції[78] (імовірно, свою газету або сторінку в газеті райкому КП(б)У мав комсомол).

16 червня 1940 р. закінчилося навчання: О. Дяків отримав атестат відмінника, що давало право на вступ без іспитів до вищих навчальних закладів. За табелем успішності за 10 клас, О. Дяків отримав оцінки “відмінно” з таких предметів: українська мова, українська література, російська мова, російська література, німецька мова, алгебра, геометрія, тригонометрія, конституція СССР і УССР, географія, фізика, хімія, креслення, військове заняття, при відмінній поведінці; оцінку “добре” з фізкультури[79]. Одночасно з О. Дяківим на відмінно закінчили навчання ще чотири учні: Мирослав Кушнір, Ярослав Скасків, Іван Швак та Мирослав Войтович. Варто зауважити, що всі на той час або пізніше належали до ОУН.

Після закінчення школи Осип подав документи на навчання за спеціальністю “українська філологія” філологічного факультету Львівського державного університету і 17 серпня 1940 р. був зарахований без іспитів як відмінник. Згодом йому призначено стипендію (як відмінникові і вихідцеві із родини селянина-середняка) та надано місце у гуртожитку на вул. Коперніка, 36 у кімнаті № 55, яка знаходилася на другому поверсі[80].

Навчання розпочалося 2 вересня 1940 р., проте вже через три тижні О. Дяків був затриманий радянськими органами безпеки. З. Бойко пише, що Осип був заарештований за антибільшовицьку пропаганду, а за твердженням Д. Кривокульського, він у Львові продовжував організаційну працю[81]. І справді, на слідстві більшовики інкримінували О. Дяківу зв’язок у Львові з підпільною

---

[77] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 107 (спогади Дмитра Кривокульського); Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова… – С. 35, 60.

[78] Кушнір М. Невкоєне серце… – С. 288-289.

[79] ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 2; Кушнір М. Невкоєне серце… – С. 293-296.

[80] Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 40, 158; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового… – С. 33-34; Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова… – С. 34.

[81] Бойко З. Золотий фонд нашої історії // Бережанська гімназія. Сторінки історії. – Бережани–Тернопіль: Джура, 2007. – С. 443; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 107 (спогади Дмитра Кривокульського).

друкарнею ОУН на вул. Личаківській та з членами крайової екзекутиви[82].

Насправді ж питання арешту Осипа відкладалося чекістами майже півроку. Ще 28 березня 1940 р. його приналежність до ОУН виявив на допиті заарештований у лютому того ж року Богдан Івашків – на час арешту організаційний референт крайової екзекутиви західних українських земель[83]. Не виключено, що ці зізнання були лише підтвердженням відомостей, отриманих НКВД від заарештованих ще раніше бережанських підпільників. Б. Івашків назвав також інших членів Юнацтва ОУН у Бережанській гімназії, зокрема Степан Ґоляша, Петра Нагайла, Ярослава Скасківа[84].

Щодо дати арешту і, відповідно, припинення навчання, теж є розбіжності. За спогадами батька, це сталося у Львові в гуртожитку 20 вересня 1940 р., у вівторок[85]. Але того року 20 вересня припадало на п'ятницю, тому або батько помилився з днем тижня, або затримання сталося не 20 вересня, а, наприклад, у вівторок 24 вересня, що є ближчим до формальної дати арешту. Постанова про арешт та постанова про вибір запобіжного заходу видані у м. Бережани 25 вересня 1940 р. Бережанським райвідділом НКВД[86]. Проте треба враховувати, що чекісти розрізняли поняття "затримання" і "арешт", які могли відрізнятися місцем і часом. Відповідно, формальний арешт О. Дяківа відбувся 25 вересня 1940 р. у Бережанах, тоді як затримання відбулося дещо раніше у Львові в період між 20 і 24 вересня.

Тернопільським обласним судом 30 січня 1941 р. О. Дяків був засуджений до 10 років таборів[87]. На початку німецько-радянської війни його вивезли з Тернополя до Бердичева, звідки з великою групою інших в'язнів вдалося втекти 6 липня 1941 р. Подробиці звільнення описані у спогадах Люби Комар, Дмитра Клячківського та Теодозія Крупи, а також Василя Дяківа[88].

У рідний Олесин Осип повернувся 28 липня. Після п'ятиденного побуту вдома він, незважаючи на підірване у в'язниці

---

82 Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова... – С. 55-57.

83 Шпіцер В., Мороз В. Крайовий провідник Володимир Тимчій-"Лопатинський". – Львів: Афіша, 2004. – С. 151.

84 Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-33843. – Т. 1. – Арк. 120-127.

85 Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 34-35.

86 Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова... – С. 34, 39-41, 44.

87 Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова... – С. 36-37.

88 Комар Л. Процес 59-ти. – Львів, 1997; Що розказувала група львівських в'язнів, які вернулися з Бердичева / Підготовка тексту і примітки О. Свідзинська, В. Мороз // Розбудова держави. – 2005. – Ч. 9-12. – С. 76-90; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 45-50.

здоров'я (яке і так не було міцним), поїхав у Бережани, де почав працю в окружному осередку пропаганди ОУН. Зокрема, належав до керівництва Союзу українського націоналістичного студентства у Бережанах, організовував Організацію української націоналістичної молоді "Січ"[89]. На багатотисячному святкуванні на г. Лисоня під Бережанами 31 серпня 1941 р. від імені ОУН виступив Василь Івахів-"Рос", а від націоналістичної молоді – О. Дяків[90], промову якого М. Кушнір характеризував як гарну і змістовну, але не дуже добре виголошену[91].

Захворівши на запалення легенів, на початку вересня Осип поїхав в Олесин лікуватися. Це його врятувало від масових арештів членів ОУН, проведених німцями 15 вересня 1941 р. Не вилікувавшись як слід, повернувся до організаційної праці. Зокрема, взяв активну участь у акції допомоги мешканцям карпатських і підкарпатських сіл, в яких в той час був голод. Протягом 1941–1943 рр. О. Дяків постійно мешкав в Олесині, відлучаючись в організаційних, інколи приватних справах[92].

Здобувати освіту у Львівському університеті Осип Дяків не міг, оскільки той був закритий. Тому у квітні 1942 р. подав документи на заочне навчання до Вищої школи політичних наук та на курси українознавства Українського технічно-господарського інституту в Подєбрадах. Проте і тут німці чинили перешкоди для українців. Секретаріат УТГІ не міг надіслати О. Дяківу навчальні матеріали. Тільки через півроку, у листопаді 1942 р., він домовився, що буде опрацьовувати ту частину курсу, матеріали якої зможе позичити у знайомих інших студентів інституту[93]. За твердженням батька, який оплачував навчання, Осип мав закінчити його у червні 1944 р.[94], але підтвердження цьому у особовій справі О. Дяківа з УТГІ немає.

Зі спогадів знайомих можна ствердити, що рівень освіченості Осипа був значно вищий, ніж незакінчене заочне навчання

---

[89] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 107 (спогади Дмитра Кривокульського); Повідомлення про смерть Осипа Дяківа-"О. Горнового" ...; Галаса В. Світлій пам'яті Осипа Дяківа... – С. 74; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 45-46, 50; Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 323-324, 326.

[90] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 24. – Арк. 32; Мартинюк І. 30 червня 1941 року на Бережанщині // Визвольний шлях. – 1976. – Кн. 6. – С. 655-656.

[91] Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 325.

[92] Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 326; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 50-51, 54, 58-59; Семенів О. Божиківські портрети // Семенів В. Божиків. Село на перехресті століть. – Львів, 2010. – С. 608.

[93] ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 1, 3-4, 6-8.

[94] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 54.

УТГІ. Яскраво це ілюструє запис у щоденнику М. Кушніра 8 травня 1943 р.: "*Вчора був у мене Дяків. Він щотижня приїздить до міста, разом зі своїм війтом, що їздить на сесію, і привозить мені різну літературу. Тому що в Бережанах дійсно брак "мудрих голов" і прямо немає з ким розумно поговорити, він чи не одинокий, що обговорює зі мною політичне становище, вісті з радія та наші "загумінкові" проблеми. Ще в гімназії Дяків відзначався неабиякими здібностями та організаторським хистом. Він цілий час був духовним провідником нашої кляси. Його знання у всіх ділянках були на багато вище за пересічний рівень. При нормальних обставинах він був би скоро виробився. Але прийшли большевики і він став першим комсомольцем. Це одначе його не врятувало. Вже на університеті, де він пробував студіювати українську філологію, його арештували, і тільки з початком війни він чудом вирвався з бердичівської тюрми. Надірване здоров'я (часто хворіє на легені) та пропащий час дещо спинили його духовий розвиток, одначе потрохи він надолужує це. Обсяг його заінтересування досить добре покривається з моїм. Він інтересується в першу чергу філологією, літературою, політичними науками (студіює також ВШПН в Подєбрадах). Я ж у першу чергу літературою, дальше філософічно-політичними науками, а так філологією і т. д. В дискусії стоїмо майже однаково. Він трохи більше вправлений у говоренні. Я може трохи більш очитаний. Тому, що ми разом мало працювали, матеріяли, з яких ми черпали, доволі різні; хоч погляди наші однакові, але дискусія все цікава, бо докази, які ми наводимо, черпані з різних джерел. Він сильніший від мене у філології, у деяких ділах літератури (в поезії та новій літературі я стою вижче; може в старинній він сильніший, з тим, що в усній словесності певно я), в політичній також більш очитаний, зате я у філософічній без порівнання вищий. В інших ділах майже рівні. Коли б він жив у Бережанах, це була б для нас неабияка користь, але й так ми навзаїм собі багато помагаєм. Без нього я прямо не мав би нізвідки помочі і зрозуміння та співпраці*"[95].

Подібні характеристики зустрічаємо і в спогадах інших осіб, які особисто знали Осипа Дяківа. Зрештою, про високий рівень знань та широку ерудицію найкраще говорить його публіцистична та епістолярна спадщина.

Більшість свого часу в період німецької окупації Осип присвячував все ж не навчанню, а підпільній праці. У 1943 р. він увійшов до складу крайового проводу Юнацтва ОУН західних україн-

---

[95] Кушнір М. Невкоєне серце... – С. 401-402.

ських земель і став членом редколегії журналу “Юнак”. Крайовим провідником Юнацтва тоді був Ярослав Скасків-“Моряк”. Він, очевидно, і залучив свого шкільного друга до відповідальної праці, добре знаючи його можливості. Це сталося, імовірно, на початку травня 1943 р. Саме тоді Осип покинув Олесин, про що згадував його батько, при цьому зазначаючи, що той повідомив про свою участь в комісії з підготовки III надзвичайного великого збору ОУН[96]. Не виключено, що до праці в крайовому проводі Юнацтва О. Дяків приступив вже після збору, тобто після 25 серпня 1943 р.

“Юнак” був редагований Петром Федуном-“Волянським”, з яким О. Дяків далі працював у підпіллі аж до своєї смерті. В той час Осип користувався псевдонімом “Віктор Юріїв” (“Юріїв”, “В. Юріїв”). Саме цим псевдонімом підписана стаття “Орієнтація на чужі чи власні сили” у ч. 16 “Юнака” за листопад 1943 року. Можна припускати, що О. Дяківу належать й інші статті в цьому журналі, наприклад, підписані псевдонімом “Віктор”: “Наша доба і ми” (ч. 13), “До останнього моменту” (ч. 14), “Боротьба аж до перемоги” (ч. 16). Такий псевдонім у пропагандистських виданнях зустрічався і у 1946 р. (наприклад, у ч. 10-11 журналу “Ідея і чин”), але кому він належав, невідомо.

За редакцією О. Дяківа з другої половини листопада 1943 р. почало виходити видання “Вісті” з підзаголовком “Огляд воєнно-політичних подій”. Цей півмісячник обсягом 6-10 сторінок з’являвся до другої половини лютого 1944 р. (7 чисел і 1 додаток). У “Вістях” друкувалися огляди воєнно-політичних подій, політичні новини з України і світу, інформації про дії УПА, огляди преси. Крім цього, в кожному числі публікувалася одна, рідше дві статті аналітичного характеру: “Грізна сила національних революцій”, “Зустріч Черчіля, Рузвельта і Сталіна”, “Імперіялістична дурійка”, “Імперіялістичні оборонці малих держав”, “На порозі нового року”, “Перша конференція поневолених народів Сходу Европи і Азії”, “Політична активність Москви”, “Стан Червоної Армії”, “Що означає зміна більшовицької Конституції”. На жаль, вони подавалися без підпису, хоча, очевидно, частина з них належить О. Дяківу. Стилістична подібність до його пізніших статей не дає підстав для встановлення авторства, оскільки цей критерій може свідчити не тільки про авторство, але й про редагування тексту.

Видавцем “Вістей” зазначено редколегію “Юнака” і друкувалася ця газета там само, у т. зв. “Юнацькій друкарні «Кратер»”.

---

[96] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового… – С. 58-59.

Працівники обох видань базувалися в околицях сіл Божиків, Тростянець, Саранчуки на Підгаєччині[97]. Тут переважно перебував і О. Дяків, проте не завжди: Степан Ґоляш неодноразово зустрічав його в організаційних справах у Львові[98]. Відвідував Осип також рідне село – на кілька днів на початку грудня 1943 р., потім близько десяти днів на Різдво 1944 р. (до 15 січня), знову приїхав 5 лютого (на п'ять днів) і востаннє був на Великдень – 16–18 квітня[99].

Перша відома брошура О. Дяківа: "Матеріяли політичного вишколу", підписана псевдонімом "В. Юріїв", вийшла друком на початку 1944 року. В ній з'ясовано поточну політичну ситуацію і подано прогноз її розвитку в найближчий час[100]. Імовірно, вона використовувалася на вишколах Юнацтва ОУН, один з яких відбувся у березні 1944 р. у с. Лози Підгаєцького повіту (тепер хутір Божиківської сільради Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Триденний ідеологічно-політичний курс для керівників низових ланок організував Ярослав Скасків-"Моряк", а викладав там, крім нього, також О. Дяків-"Юріїв". Про це свідчила одна із учасниць, повітова вишкільниця Юнацтва ОУН Підгаєччини Галина Скасків (сестра "Моряка"): "*На ідейно-політичних курсах в селі Лози нам були прочитані лекції «Моряком» і «Віктором Юр'ївим» з історії України, про структуру Організації Українських Націоналістів, про матеріальну частину зброї і поводження з нею*"[101].

Очевидно, писав Осип й інші праці. У брошурі Михайла Фарила-"Михайла Рубаня" "Значення пропаганди" (видання обласного осередку пропаганди ОУН Дрогобиччини, 1944 р.) вміщено статтю "Методи ворожої розкладової акції" за підписом "В. Юрій"[102]. Дуже імовірно, що це помилкове написання псевдоніма "В. Юріїв" і, відповідно, автор матеріалу – О. Дяків. Все ж тільки схожість псевдонімів не є остаточною підставою для встановлення авторства цієї статті, тим більше, що слово "Юрій" могло бути і власним ім'ям.

Долучився у першій половині 1944 р. Осип і до внутрішньоорганізаційної дискусії щодо стратегії і тактики діяльності,

---

[97] Ґоляш С. Підпільні друкарні ОУН та їх друковане слово // Макар В. Спомини та роздуми. – Торонто–Київ, 2001. – Т. 3: Бойові друзі. Книга друга. – С. 53; Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 59; Чміль В. Спогади / Домашній архів Григорія Дем'яна.

[98] Ґоляш С. Підпільні друкарні ОУН... – С. 53.

[99] Дяків В. Мої спогади про Осипа Горнового... – С. 58-59, 62-63.

[100] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 15. – Арк. 175.

[101] Архів СБУ у Львівській обл. – Спр. П-11792. – Арк. 42-45 (протокол допиту Галини Скасків).

пов'язаної із зміною військово-політичної ситуації в Україні та загалом у світі. Він відреагував на думки крайового організаційного референта ЗУЗ Юліана Гуляка-"Токаря" щодо становища на українських землях та діяльності ОУН і УПА, які той виклав у рефераті "Із думок членів" (5 травня). О. Дяків 17 травня дав своє бачення цих проблем у матеріалі під назвою "На маргінесі думок друга Токаря", де звернув увагу на використання досвіду діяльності у підбільшовицькій дійсності, здобутий в деяких регіонах у перші місяці 1944 р., для коригування інструкцій з метою збереження сил та підвищення морально-психологічного стану ОУН і УПА[103].

1944 рік приніс чергові зміни у житті О. Дяківа. На початку року активізовано працю референтури пропаганди в Галичині, керівником якої був призначений Петро Дужий-"Дорош". Його попередники на цьому посту, Святослав Мотало-"Оляф" та Василь Лаба-"Роман", не змогли поставити працю на належному рівні. П. Дужий налагодив працю крайового осередку пропаганди (КОП), який діяв під назвою "Зелений гай" і розташувався в південній частині Бібрецького повіту (села Дев'ятники, Ятвяги, Юшківці, Бертешів, Голдовичі, Ліщини, Репехів, Вибранівка, Кологури теперішнього Жидачівського р-ну Львівської обл.) Осередок було суттєво підсилено кількома досвідченими пропагандистами (Осип Позичанюк-"Шаблюк", Зиновій Тершаковець-"Федір"), а також працівниками Юнацтва ОУН (зокрема П. Федун, О. Дяків, "Святослав", Михайло Федоришин-"Стефаник"), яке напередодні очікуваного приходу радянської влади було розформоване.

В березні 1944 р. П. Дужий обрав місцем свого постою с. Дев'ятники. З ним прибули двоє працівників редакції газети "За Українську Державу" – Петро Федун-"Волянський" та "Святослав", яких направлено в с. Ятвяги (тепер с. Прибілля). Невдовзі до них приєдналася машиністка Марія Огоновська-"Віра"[104]. На Великдень в "Зеленому гаю" вже перебував О. Позичанюк, який ще 22 січня був у Дермані на Волині[105]. Від 8 березня почала виходити щоденна газета "Щоденні вісті

---

[102] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 15. – Арк. 33-35.

[103] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 434-439.

[104] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75173фп. – Арк. 160-161, 186 (протокол допиту Дмитра Сусіка).

[105] Подільська С. Великдень у Дев'ятниках // Шлях перемоги. – 1963. – 14 квітня. – С. 4; Штикало Д. Свята на "Запоріжжі" // Шлях перемоги. – 1964. – 7 січня. – С. 7-8.

Української Інформаційної Служби" обсягом 1-2 стор. (редактор В. Лаба), яка спочатку друкувалася машинописним способом, відтак, з кінця травня, циклостилевим (ротаторним)[106]. У квітні вийшли перші числа газет більшого об'єму: "Вісті Української Інформаційної Служби" (всі три числа за квітень–травень 1944 р. були віддруковані в юнацькій друкарні "Кратер" на Підгаєччині[107]) та "За Українську Державу".

Станом на травень 1944 р. формування крайового осередку пропаганди остаточно завершено. Він складався з шести відділів, в кожному з яких працювало кілька осіб:

1. Організаційно-технічний (керівник Дмитро Сусік-"Ришард", заступник Мирослав Мартин-"Ігор"-"Яворенко").

2. Пресово-інформаційний (керівник Василь Лаба-"Роман"-"Ігоревич"-"Явір"-"Ольгович").

3. Вишкільний (керівник "Левко").

4. Масової пропаганди (керівник Зиновій Тершаковець-"Федір"-"Чагрів").

5. Політичного виховання (керівник Петро Федун-"Волянський").

6. Газета "За Українську Державу" (редактор Осип Позичанюк-"Шугай"-"Євшан").[108]

Вперше видання із назвою "За Українську Державу" побачило світ 1 квітня 1942 р. (ч. 1). В ньому, зокрема, була поміщена стаття Ярослава Старуха під псевдонімом "Ярослав Ясенко". Про вихід у 1942 і 1943 рр. інших номерів цього видання невідомо. Дуже імовірно, що його продовженням була газета "За Українську Державу", яка виходила у "Зеленому гаї". На це вказує і той факт, що наразі не виявлено її ч. 1 за 1944 р., тоді як всі інші номери відомі. Проти цієї версії свідчить те, що у 1944 р. зазначалося, що це перший рік видання газети, а у 1945 р. – що другий рік. Так чи інакше, "За Українську Державу" у 1944 р. почала редагуватися, імовірно, у березні, а з'явилася друком або у квітні, або 1 травня. Графік виходу газети є таким:

---

[106] Мороз В. Підпільна Українська Інформаційна Служба // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 6. – С. 65-72.

[107] Дужий П. Українська справа. – Львів: Афіша, 2002. – Т. 1. – С. 405.

[108] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 36 (протокол допиту Петра Дужого).

№	рік	дата
1	1942	1 квітня
2	1944	1 травня
3	1944	23 травня
4	1944	червень
5	1944	липень
4 [другий варіант]	1944	1 листопада
5 [другий варіант]	1944	1 грудня
6	1945	січень
7-8	1945	лютий–березень
9-10	1945	квітень–травень

В редакції цієї газети Осип почав працювати в кінці квітня або у травні 1944 р. Головним редактором був Осип Позичанюк-"Шугай", відповідальним редактором – П. Федун-"Волянський", замість якого через деякий час призначили О. Дяківа-"Артема"[109]. Така зміна може бути пов'язана із перебранням П. Федуном посту керівника відділу політичного виховання КОП ЗУЗ та політвиховного відділу крайового військового штабу УПА-Захід, що сталося у травні 1944 р.[110] Редакція газети спочатку перебувала в с. Ятвяги (місяць-два), потім близько місяця – в с. Ліщини, відтак, з кінця липня 1944 р. – у с. Юшківці[111]. В ній також працювали "Святослав", Богдан Гвоздецький-"Емір"-"Кора", Богдан Горбаль-"Вихровий"-"Орський" і машиністка Марія Огоновська-"Віра"[112]. В редагуванні газети допомагав П. Дужий, а кінцево затверджував газету до друку у першій половині 1944 р. референт пропаганди Проводу ОУН Мирослав Прокоп-"Володимир", а після цього – член Бюро Проводу, полі-

[109] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-23550. – Арк. 31 (протокол допиту Марії Огоновської); Повідомлення // За Українську Державу. – 1945. – Ч. 6. – С. 1.

[110] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67418. – Т. 2. – Арк. 96 (протокол допиту Олександра Луцького).

[111] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-23550. – Арк. 30-31 (протокол допиту Марії Огоновської).

[112] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-23550. – Арк. 30-31 (протокол допиту Марії Огоновської); Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 39: Тактичний відтинок УПА 28-й "Данилів": Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріяли. – Торонто–Львів, 2003. – С. 431.

тичний референт Дмитро Маївський-"Зруб". Петро Дужий з часу спільної праці з О. Дяківом сформував таке враження про нього: "*Дяків був плідний журналіст, добре опанував журналістстську спеціальність, працював швидко*". І додавав, що великий вплив на це мав Осип Позичанюк[113].

Газета, яка фактично виходила як місячник, була спрощеною версією офіціозу Проводу ОУН "Ідея і чин" – ідеологічні та політичні статті були невеликими за об'ємом; значну частину займали огляди та новини з міжнародного життя, становища на українських землях та дій УПА. Крім того, друкувалися оповідання, фейлетони, некрологи та інше.

Статті в газеті переважно публікувалися без підписів. Із зазначених авторів встановлені: Дмитро Маївський-"П. Дума", Яків Бусел-"Київський" ("К-й"), Ярослав Старух-"Ярослав Ясенко" ("Я. Я."), Осип Позичанюк-"Устим Чубенко". Єдиним невстановленим псевдонімом є "О. Буран", яким підписана стаття "Суперечності інтересів Англії та СССР" у п'ятому номері газети.

Формально у всіх числах за 1944–1945 рр. місце публікації зазначалося як "Друкарня ОУН ім. Є. Легенди". Відомо, що у 1944 р. газета виходила у техзвені "Полтава" у Юшківцях (демонтована у грудні 1944 р.). Технічним редактором цієї друкарні був "Тиміш", набірником – "Володимир"[114]. Газета виходила форматом 235х340 мм.

Восени КОП ЗУЗ був реорганізований. Зокрема, вишкільний відділ виведений зі складу осередку і переданий у підпорядкування Проводу ОУН в якості окремої референтури; відділ масової пропаганди ліквідовано; політвиховний відділ перейшов у повне відання КВШ УПА-Захід[115]. В кінці листопада П. Дужий був призначений референтом пропаганди Проводу ОУН, після чого КОП ЗУЗ перетворено у Головний осередок пропаганди (в підпіллі вживалося скорочення ГОСП), який і надалі містився в "Зеленому гаї"[116].

---

[113] Дужий П. Українська справа... – Т. 1. – С. 457.

[114] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 36 (протокол допиту Петра Дужого); ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75173фп. – Арк. 211-212 (протокол допиту Мирослава Мартина); Дужий П. Українська справа... – Т. 1. – С. 375, 456; Сусік Д. З любові до свого народу. – Львів: Афіша, 2006. – С. 86, 95-96.

[115] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 37 (протокол допиту Петра Дужого).

[116] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 37 (протокол допиту Петра Дужого); Мороз В. З листування членів Проводу ОУН (листопад 1944 – травень 1945) // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2007. – Збірник 10: До 100-річчя від дня народження Романа Шухевича. – С. 34-52.

Зміни структури відбилися і на праці О. Дяківа, який перейшов у відновлену референтуру політичного вишколу Проводу ОУН (ще називали просто "референтура вишколу"; раніше діяла до 1943 р. під керівництвом Василя Охримовича). Її очолив Яків Бусел-"Київський", туди скеровано кілька працівників зі "Зеленого гаю": П. Федун, О. Дяків, "Гліб", Хризанф Гонтар-"Кузьменко" та М. Огоновська. Ця група в середині листопада 1944 р. перебазувалася на Бережанщину, в села Бишки та Конюхи (тепер Козівський район Тернопільської області)[117]. Щоправда, П. Дужий помилково стверджував у спогадах, що О. Дяків далі працював у "Зеленому гаю" редактором газети "Щоденні вісті Української Інформаційної Служби" після відходу від цієї праці В. Лаби[118]. Проте відомо, що цю газету редагував Ярослав Старух, а відтак Володимир–Ігор Порендовський, який почав спільну працю з О. Дяківим у серпні 1945 р.[119], а не навесні, що мало б статися згідно твердження П. Дужого.

Відомості про діяльність групи Я. Бусла дуже скупі. Можна припускати, що велася розробка вишкільних програм для повстанців у відповідності до їх досвіду та виконуваних ними обов'язків. На засіданні Проводу ОУН у с. Бишки в середині лютого 1945 р. Я. Бусел доповів, що останнім часом на політичному вишколі в Бережанщині підготував близько 20 членів організації. Також поставив питання про затвердження навчальних матеріалів власного авторства. Щодо одного з них розгорнулася дискусія. Матеріали затвердили лише частково, без реферату на тему "Про перспективи нашої боротьби"[120].

Більше відомо про вишкіл для керівництва крайового та обласних проводів Українського Червоного Хреста (УЧХ) в Галичині, в якому взяли участь Катерина Зарицька-"Монета", Ірина Савицька-"Бистра", Галина Дидик-"Анна", Ольга Ільків-"Роксоляна", Ірина Козак-"Лада". Курс розпочався 5 березня у с. Конюхи. Програма, розроблена Я. Буслом, передбачала

---

[117] Кук В. Постій Проводу ОУН у селі Бишках (1943–45 рр.) // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 4 (13/29). – С. 36-46; Записав Володимир Мороз 27 липня 1998 року в с. Демня Миколаївського району від Ясеницької (дів. Огоновська) Марії Антонівни, 1923 р.н., с. Демня Миколаївського р-ну Львівської обл.; Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-23550. – Арк. 32-36 (протокол допиту Марії Огоновської).

[118] Дужий П. Українська справа... – Т. 1. – С. 378, 457.

[119] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 50-65 (протокол допиту Володимира Порендовського).

[120] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 59-60, 94 (протокол допиту Петра Дужого).

перепідготовку учасниць для роботи в референтурі пропаганди з метою скерування для роботи у проводи Карпатського, Львівського та Подільського країв ОУН. Щоправда, після завершення вони перейшли у розпорядження Романа Шухевича як кваліфіковані та особливо довірені підпільниці. Все ж деякі з них при цьому займалися і пропагандистською працею: К. Зарицька писала досить якісні публіцистичні праці під псевдонімом "У. Кужіль", О. Ільків була автором поетичної збірки "Зі щитом чи на щиті". Вів курси Я. Бусел-"Київський". На кількох заняттях були присутні П. Федун-"Волянський" та О. Дяків-"Артем", які теж повинні були викладати, проте, у зв'язку з активізацію облав в терені, вишкіл закінчили за скороченою програмою[121].

Додаткову характеристику праці референтури політичного вишколу знаходимо у некролозі Я. Бусла, де вказано, що в останній період свого життя він "*відверто висуває нові ідеї революційної боротьби проти СССР і взагалі проти імперіялістичної системи в цілому. Невтомно працюючи, у найважчих підпільних умовинах, над новим ідейно-політичним оформленням українського революційного руху, вчив і вишколював ряд нових політичних провідників*"[122].

Існують свідчення, що в середині лютого 1945 р. "Горновий" разом із членом ГВШ УПА Олексою Гасином-"Лицарем" інспектували вишкіл пропагандистів та політвиховників Стрийської округи ОУН, який в той час перебував у с. Крушельниця Сколівського району[123]. Це можливо з огляду на профіль праці О. Дяківа у підпіллі в той час, проте все ж малоімовірно, оскільки від Бишок і Конюхів до Крушельниці достатньо далеко; інформація про відлучення Осипа на тривалий час відсутня; також, що найбільш суттєво, він в той час не вживав псевдонім "Горновий", який вже пізніше використовувався, як правило, для підпису праць.

Є підстави припускати, що працівники референтури політичного вишколу не поривали праці з П. Дужим, надсилаючи йому свої статті для публікації в газетах "За Українську Державу", "Ідея і чин" та "Повстанець". Про це, зокрема, свідчила М. Огоновська,

---

[121] Онишко Л. "Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати..." Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2007. – С. 102-104; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75575фп. – Т. 1. – Арк. 33, 49 (протокол допиту Ольги Ільків).

[122] Повідомлення про смерть славної пам'яті друга Якова Бусла-Київського // Бусел Я. Совєтський патріотизм. – Чужина, 1948. – С. 11-15.

[123] Барабаш Л. Спогади // Літопис Нескореної України. – Львів: Просвіта, 1993. – Т. 1. – С. 427.

стверджуючи, що вона друкувала на машинці статті Я. Бусла та П. Федуна і відтак надруковане відсилали в "Зелений гай". Також не виключено, що вони займалися і редакційною працею. Наприклад, Володимир Порендовський, який прийшов на працю в ГОСП у березні 1945 р., а відтак перейшов з осередком на Сколівщину, станом на другу половину 1945 р. називає О. Дяківа редактором газети "За Українську Державу". Це видання, щоправда, тоді вже не виходило, але могло готуватися. Наразі невідомо теж, хто займався редагуванням тих чисел цієї газети, які вийшли після загибелі О. Позичанюка 21 грудня 1944 р. Відомо, що "Український перець" після нього перебрав Я. Старух, тому міг прийняти і справи "За Українську Державу". На це може вказувати і наявність підписаної його псевдонімом "Я. Я." замітки в номері газети за лютий–березень 1945 р. Проте таки у березні Я. Старух відійшов на Закерзоння і питання редагування здвоєного номера 9-10 за квітень–травень 1945 р. залишається відкритим.

Як довго перебував О. Дяків у референтурі політичного вишколу, точно невідомо. Василь Кук згадував, що вже влітку 1945 р. того скерували у Львівський край, а П. Федуна – у Карпатський край[124]. Жодної інформації про перебування в той час О. Дяківа на Львівщині немає, але П. Федун і справді у травні–липні того року виконував обов'язки референта пропаганди Карпатського краю, тобто вже не працював в референтурі політичного вишколу. Натомість Я. Бусел перебував у Бишках, де і загинув 15 вересня 1945 р. Цілий ряд джерел вказують, що він в останні місяці життя виконував обов'язки референта пропаганди Проводу ОУН, але офіційного підтвердження цьому в документах підпілля немає. Так чи інакше, але вже у серпні 1945 р. О. Дяків працював у Головному осередку пропаганди, який тоді містився на Сколівщині, тобто його праця у референтурі політичного вишколу обмежилася періодом листопада 1944 р. – першої половини 1945 р.

Такі зміни були зумовлені серйозними кадровими втратами. Частина працівників ГОСП із П. Дужим 4 червня 1945 р. потрапила до рук більшовиків. За розпорядженням Д. Маївського-"Зруба" решта під тимчасовим керівництвом В-І. Порендовського-"Гордія" перейшла в Сколівський район, куди прибули на початку липня 1945 р. Тут ще з квітня того ж року Василь Гоцій-"Волос" готував нову базу для референтури пропаганди. В

[124] Кук В. Маловідома брошура Петра Полтави // Україна в минулому. – Вип. III. – Київ–Львів, 1992. – С. 94.

кінці червня туди прибув сам Д. Маївський разом із Богданою Світлик-“Ясною”. На новому місці, під загальним керівництвом Д. Маївського, почали налагоджувати працю. У липні–серпні до цієї групи долучилися П. Федун-“Волянський”, О. Дяків-“Артем” та “Степовий”. Вони сформували новий склад ГОСП. Осередок за вказівкою Д. Маївського очолив П. Федун[125].

У липні–серпні ГОСП перебував у лісах в районі гори Парашка, проте велика облава 29 серпня 1945 р. змусила змінити постій. Відтак редакційне звено П. Федуна-“Севера” базувалося в околицях с. Коростів та г. Парашки, а технічне звено “Жеста” – в околицях г. Широкий Верх на південь від с. Сопіт[126].

Від серпня 1945 р. осередок складався із трьох звен – редакційного, технічного та господарського. У складі редакційного, яким керував сам П. Федун, працював О. Дяків (почав користуватися псевдонімом “Наум”), а також В.-І. Порендовський-“Семенюк”, машиністка Надія Якимович-“Надя” і машиніст Ярослав Рапей-“Беркут”. В технічному, яке очолював В. Гоцій-“Волос”-“Жест”-“Вир”, – літредактор і коректор “Степовий”-“Професор”, різьбар “Павло”-“Корній”, машиністка Люба Лемик-“Люба”, друкарі “Магістр” і Йосип Владика-“Татар”. В обох групах також були охоронці-зв’язківці. Із звеном “Волоса” постійно перебували Дмитро Маївський-“Тарас” (аж до відходу за кордон у жовтні 1945 р.) та Богдана Світлик-“Світлана”. Господарським звеном керував адміністратор ГОСП Іван Корчинський-“Корчак”-“Варяг”, який мав у своєму розпорядженні кількох підпільників, а також підтримував контакти із станичними навколишніх сіл[127].

В складі осередку протягом перших місяців 1946 р. відбулися деякі зміни, пов’язані з кадровими втратами. У лютому 1946 р.

---

[125] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 59-65, 125; Т. 2. – Арк. 78-80 (протоколи допиту Володимира Порендовського); Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 24-25 (протокол допиту Григорія Кочана); ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 71166. – Арк. 209-211 (протокол допиту Люби Возняк-Лемик), Романюк М. Петро Федун-“Полтава”... – С. 28.

[126] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 59-65, 125; Т. 2. – Арк. 78-80 (протоколи допиту Володимира Порендовського); Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 27 (протокол допиту Григорія Кочана); Ф. 13. – Спр. 376. – Арк. 305-306, 343-347 (протокол допиту Марії Римик); ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 71166. – Арк. 209-211 (протокол допиту Люби Возняк-Лемик); Іщук О. Розшук органами державної безпеки УРСР керівника Головного осередку пропаганди ОУН(б) Петра Федуна у 1944–1951 рр. – Київ, 2008. – С. 5.

[127] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 61-69, 90-91, 124-125; Т. 2. – Арк. 78-83 (протокол допиту Володимира Порендовського); Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 27 (протокол допиту Григорія Кочана); ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 71166. – Арк. 210 (протокол допиту Люби Возняк-Лемик).

загинув складач “Магістр”; а 23(27) лютого – “Корній”- “Павло” і охоронець Семен Яценко-“Шуліка”, які прикривали відступ інших підпільників після виявлення криївки в Кітлинах біля Корчина. 22 березня на південь від с. Сопіт загинув В. Гоцій, при чому облавники виявили чотири добре замасковані криївки, в одній з яких була діюча друкарня із друкарською машиною, 150 кг шрифту, приладдям, трьома машинками і документація, зокрема пробні відбитки журналу “Ідея і чин” та статті з редакторським правками. Після цього рештки звена “Жеста” перейшли знову в околиці с. Корчин, як і звено “Севера”, криївка якого теж була виявлена облавою. На початку травня скерували на Закерзоння В.-І. Порендовського, в тому ж місяці відійшла від праці у підпіллі через вагітність Л. Лемик. У зв’язку із відсутністю друкарні складач Й. Владика-“Татар”-“Скит” був переведений в окружний осередок пропаганди ОУН Дрогобиччини, де працював по техзвенах аж до 1953 р.[128]

Надалі працівники ГОСП перебували разом. Літо і осінь 1946 р. вони провели в наметах на горах Погар і Бердо на захід від с. Корчин[129]. У жовтні 1946 р. було обладнано новий капітальний бункер на дві кімнати, біля підніжжя гори Кичера на її південно-західному схилі, між Великою і Малою річками, поряд із потічком, з якого була підведена вода[130]. В ньому перебували всі працівники осередку разом із охоронцями.

Зиму 1946–1947 рр., аж до танення снігу, з бункера ніхто не виходив. Їжу готували вночі, ввечері проводили вишкіл для охоронців, машиністки і кухарки. Зокрема, П. Федун вів заняття з ідеології та історії ОУН, О. Дяків – на тему “За що бореться

---

[128] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 1. – Арк. 25; Т. 6. – Арк. 35-37; Держархів Львівської обл. – Ф. П-5001. – Оп. 7. – Спр. 221. – Арк. 8; Спр. 224. – Арк. 9, 12, 22, 23; Повстанський мартиролог / упор. Г. Дем’ян // Сколівщина. – Львів, 1996. – С. 446, 467-468; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 61-69, 124-125; Т. 2. – Арк. 78-83 (протокол допиту Володимира Порендовського); Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 28 (протокол допиту Григорія Кочана); ЦДАГО. – Ф. 263. – Оп. 1. – Спр. 71166. – Арк. 212 (протокол допиту Люби Возняк-Лемик); Ільницький В. Дрогобицька округа ОУН: структура і керівний склад (1945–1952 рр.). – Дрогобич, 2009. – С. 215.

[129] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 29 (протокол допиту Григорія Кочана); Малярчин-Шпиталь Д. Пам’яті Богдани Світлик // Пропам’ятна книга ґімназії Сестер Василіянок у Львові. – Львів, 1995. – Част. III. – С. 83.

[130] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 30-31 (протокол допиту Григорія Кочана); Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 16. – Арк. 62-65 (протокол допиту Катерини Зарицької); Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 38: Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів. – Торонто–Львів, 2002. – С. 246-247.

УПА", Б. Світлик – з історії середніх віків, І. Корчинський – з історії України, "Степовий" – з математики, української мови і літератури[131].

К. Зарицька-"Монета" перебувала у ГОСП протягом травня–серпня 1947 р., а в кінці червня сюди прибули Роман Шухевич-"Тур" та Олекса Гасин-"Лицар". Вони разом із П. Федуном, О. Дяківим та Б. Світлик провели ряд нарад з питань пропагандистської діяльності. Інколи в розмовах брали участь також "Степовий" та окружний провідник Дрогобиччини Іван Лаврів-"Нечай"[132]. Очевидно, результатом цих нарад стали випущені у серпні того ж року дві інструкції – про уточнення попередніх вказівок про пропагандистську роботу і про проведення Свята УПА.

Втрат осередок зазнав і у 1947 р.: у бою недалеко від бункера 5 червня загинув І. Корчинський. На місце адміністратора ГОСП призначений один із охоронців – Мирон Воскрес-"Мирон"[133]. Були і непередбачувані ситуації. Охоронець ГОСП Лев Чепіль-"Зенко" згодом зізнавав, що 8 вересня 1947 р. він затримав у лісі двох чоловіків-східняків, які були допитані О. Дяківим, після чого за його вказівкою повішені як агенти МГБ[134].

В лісовому масиві Гута в районі сіл Росохач, Сухий Потік і Тисовець обладнано запасну територію ГОСП. Туди в кінці 1947 р. перебралися з основної криївки осередку О. Дяків і кухарка Дарія Малярчин-"Оксана"-"Дарка", яка отримала завдання навчитися друкувати на машинці. Тут же зимували районний провідник Сколівщини Степан Диркавець-"Василь" і кілька його бойовиків[135].

В криївку П. Федуна в кінці жовтня 1947 р. прибув заступник крайового провідника Закерзоння Василь Галаса-"Орлан" із дружиною, зв'язковою Марією Савчин-"Марічкою". Із нового місця постою з цієї нагоди прийшов на цей час О. Дяків. Вони разом

---

[131] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Арк. 32-33 (протокол допиту Григорія Кочана).

[132] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 16. – Арк. 63-65 (протокол допиту Катерини Зарицької); Онишко Л. "Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати..."... – С. 115-116; ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 2. – Арк. 146, 178 (протокол допиту Дарії Малярчин).

[133] Держархів Львівської обл. – Ф. П-5001. – Оп. 8. – Спр. 264. – Арк. 288; ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 33 (протокол допиту Григорія Кочана).

[134] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 3609. – Т. 1. – Арк. 170-171; Т. 2. – Арк. 285 (протоколи допиту Лева Чепіля).

[135] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 34, 53, 135 (протокол допиту Григорія Кочана); Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 9. – Арк. 36-37 (протокол допиту Юрія Поповича); ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 2. – Арк. 83, 133.

обговорили тенденції розвитку політичної ситуації у світі, основні засади виховної та пропагандистської діяльності ОУН, зокрема серед населення східних областей України. Через один-два тижні В. Галаса та М. Савчин пішли зимувати у криївку І. Лаврівa-"Нечая" на схід від м. Сколе[136].

Постій П. Федуна на південно-західному схилі г. Кичера був виявлений великою облавою 7 квітня 1948 р. Солдати МГБ наблизилися до бункера на відстань 300 м, підпільники його покинули і через Парашку відійшли на запасну територію[137].

Протягом перебування у ГОСП О. Дяків був, імовірно, заступником референта пропаганди Проводу ОУН П. Федуна-"Севера"[138], хоча підтвердження цього у повстанських документах наразі не виявлено. Також імовірно, що він вважався співробітником Бюро інформації УГВР та політвиховного відділу Головного військового штабу УПА, керівником яких теж був "Север".

ГОСП організовував та спрямовував працю низових структурних підрозділів референтури пропаганди шляхом визначення завдань, форм і методів їх реалізації, відтак контролюючи їх виконання. Щороку осередок видавав загальну інструкцію, де вказувалися нові напрямні праці або підтверджувалися ті чи інші положення попередніх інструкцій. Інколи протягом року така інструкція могла доповнюватися. Крім того, вказівки могли стосуватися окремих питань, як-от бойкот виборів до Верховної ради СССР 10 лютого 1946 р. та до Верховної ради УССР 9 лютого 1947 р.; святкування Свята УПА в 5 річницю її створення 14 жовтня 1947 р.; описування визвольної боротьби ОУН і УПА; значення фактичного і місцевого матеріалу у пропагандистській роботі; четверта сталінська п'ятирічка; збирання інформації про підготовку СССР до війни; зауваження до теренових видань і до суспільно-політичних

---

[136] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914фп. – Т. 3. – Арк. 137-138 (протокол допиту Василя Галаси); Галаса В. Наше життя і боротьба. – Львів, 2005. – С. 115-119; Савчин М. Тисяча доріг // Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 28. – Торонто–Львів, 1995. – С. 174-185.

[137] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 9. – Арк. 36-37 (протокол допиту Юрія Поповича); Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 2. – Арк. 84; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 38: Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів. – Торонто–Львів, 2002. – С. 134-135, 246-247; Іщук О. Розшук органами державної безпеки... – С. 7-9; Романюк М. Петро Федун-"Полтава"... – С. 41-43.

[138] Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950) / ред. В. Сергійчук. – Київ, 2007. – Т. ІІ. – С. 353; ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 3609. – Т. 1. – Арк. 170-171 (протокол допиту Лева Чепіля); Ф. 6. – Спр. 75575фп. – Т. 1. – Арк. 49 (протокол допиту Ольги Ільків).

та інформаційних звітів; вивчення ситуації в містах, середніх і вищих начальних закладах, середовищі робітників і службовців. Була окрема правописна інструкція, яка була покликана врегулювати та уніфікувати мову підпільних документів та видань.

Очевидно, що О. Дяків брав активну участь у розробці інструкцій ГОСП періоду 1945–1948 рр. Теж не виключена його участь у напрацюванні документів і в наступні роки, коли він вже покинув осередок. Ілюстрацією праці осередку в цьому напрямку є перелік, очевидно неповний, інструкцій за 1945–1951 рр.

назва документу	додаткова інформація	дата
Чергові завдання по пропагандивній роботі на найближчий час	Краєвим референтам пропаганди до виконання!	20 серпня 1945 р.
Пропагандивні лозунги	Прилога до інструкції ГОП від дня 20 серпня 1945 р. п[ід] з[аголовком] “Чергові завдання”	[20 серпня 1945 р.]
Лозунги на час кампанії проти т. зв. виборів до Верховної Ради СССР		14 листопада 1945 р.
Інструкція в справі бойкоту т. з. виборів до Верховної Ради СССР	Краєвим референтам пропаганди до виконання	22 листопада 1945 р.
Заклики до бойкоту т. зв. виборів д Верховної Ради СССР		22 листопада 1945 р. 28 листопада 1945 р.
Квестіонар ч. 1	Надрайонним референтам до виконання	28 листопада 1945 р.
Інструкція в справі пропагандивної кампанії проти т. зв. виборів до Верховної Ради СССР		2 січня 1946 р.
Про деякі політично-пропагандивні помилки	До внутрішнього вжитку референтів пропаганди	28 січня 1946 р.
Значення фактичного і місцевого матеріялу в масовій пропаганді	До внутрішнього вжитку пропагандивного апарату	
Заклики проти четвертої сталінської п’ятирічки		11 липня 1946 р.

Інструкція в справі збирання інформації про підготовку СССР до війни		Вересень 1946 р.
Інструкція в справі описування якнайбільшою кількістю учасників споминів і репортажів письмового переповідання окремих фактів, епізодів з боротьби ОУН і УПА в останніх роках		Вересень 1946 р.
Інструкція в справі бойкоту т. зв. виборів до Верховної Ради УССР	Тереновим провідникам та референтам пропаганди до виконання	[не пізніше 9 лютого 1947 р.]
Інструкція в справі пропагандивної кампанії проти т. зв. виборів до Верховної Ради УССР		[не пізніше 9 лютого 1947 р.]
Заклики до бойкоту т. зв. виборів до Верховної Ради УССР		[не пізніше 9 лютого 1947 р.]
Короткі вказівки щодо пропагандивної роботи на найближчий час		Квітень 1947 р.
Додаток до “Коротких вказівок щодо пропагандивної роботи на найближчий час’’ з м[ісяця] квітня 1947 р.		Серпень 1947 р.
Інструкція в справі переведення “Свята УПА”		10 серпня 1947 р.
Схема вишколу кадрів		Листопад 1947 р.
Правописна інструкція	Всім осередкам і референтам пропаганди	Березень 1948 р.
Деякі завваги до теренових суспільно-політичних і інформаційних звітів		Квітень 1948 р.
Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1948 р.		7 квітня 1948 р.
Інструкція 1/48	Про завдання і обов’язки краєвих осередків пропаганди	Серпень 1948 р.

Програма ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН	Додаток 1	Серпень 1948 р.
Вказівки №1 щодо пропагандивної роботи на 1949 рік		Березень 1949 р.
Інструкція до квестіонаря “СХ”		Квітень 1949 р.
Квестіонар “СХ”		[Квітень 1949 р.]
Додаткова інструкція щодо пропагандивної роботи на 1949 рік		[1949 р.]
[В справі т. з. виборів до Верховної Ради СССР]		Вересень 1949 р.
Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік		Квітень 1950 р.
Програма ідеологічно-політичного вишколу кадрів ОУН	Додаток 1 до “Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік”	Квітень 1950 р.
Інструкція в справі газетки-листівки	Додаток 2 до “Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік”	Квітень 1950 р.
Взірець газетки-листівки	Додаток 3 до “Вказівки щодо пропагандивної роботи на 1950 рік”	Квітень 1950 р.
Вказівки №1 щодо пропагандивної роботи на 1951 рік		Червень 1951 р.
Інструкція в справі кореспондентів ГОСП-у	Додаток 1 до “Вказівки №1 щодо пропагандивної роботи на 1951 рік”	Червень 1951 р.
Пропаганда визвольної революції на тлі війни	Додаток 2 до “Вказівки №1 щодо пропагандивної роботи на 1951 рік”	Червень 1951 р.
Теми для актуальних популярних брошур та статей	Додаток 3 до “Вказівки №1 щодо пропагандивної роботи на 1951 рік”	Червень 1951 р.

Ще одним важливим напрямком діяльності ГОСП стала розробка програми і матеріалів для політичного вишколу членів

ОУН. Початки цієї праці були закладені ще в часи перебування П. Федуна та О. Дяківа у референтурі політичного вишколу під керівництвом Я. Бусла. Результатом праці ГОСП в цьому напрямку стали чотириступенева програма вишколу та підручник для початкового І ступеня "Шлях до волі" (1949 р.). Більшість матеріалів цього збірника належало двом авторам – П. Федуну-"Полтаві" та О. Дяківу-"Горновому". Оцінюючи підручник "Шлях до волі", невідомий підпільник писав, критикуючи складність стилю матеріалів, що це не стосується статей "Горнового", які написані доступно навіть для найменш освіченого підпільника[139].

У зв'язку з браком паперу і технічних засобів у другій половині 1945 р. ГОСП видавництвом майже не займався. П. Федун із працівниками готував чергове число журналу "Ідея і чин". Також планувалося видання журналу "Повстанець" та газети "За Українську Державу", редактором якої називають О. Дяківа[140]. Також, імовірно, В. Порендовський продовжував редагувати і випускати "Щоденні вісті Української Інформаційної Служби", які від 7 квітня 1945 р. виходили під зміненою назвою "Вісті" і підзаголовком "Видає Організація Українських Націоналістів". Імовірно, в цей час вийшло лише одне машинописне число цієї газети (№196) у вересні 1945 р. з єдиною статею "Г. Левенка" під назвою "На черговому закруті московсько-турецьких відносин"[141]. Більше жодного номера цієї газети ні у другій половині 1945 р., ні в наступні роки не з'явилося. Також не виходила і "За Українську Державу". Це є закономірним, оскільки в той час не було потреби і можливостей видання від імені ОУН ще двох центральних видань (крім офіціозу "Ідея і чин").

У деяких джерелах (спогади П. Дужого, радянські документи) вказується, що О. Дяків був редактором останніх чисел журналів "Ідея і чин" та "Повстанець"[142]. Це суперечить документам підпілля, які чітко вказують, що з 1945 р. П Федун був головним редак-

---

[139] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 175, 183-184.

[140] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 65; Т. 2. – Арк. 79 (протоколи допиту Володимира Порендовського).

[141] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 25. – Арк. 410-415.

[142] Записав Володимир Мороз 19 жовтня 1996 р. у м. Львові від Дужого Петра Опанасовича, 1916 р. н., с. Карів Сокальського р-ну Львівської обл.; Дужий П. Українська справа... – Т. 1. – С. 405, 435; 2003. – Т. 2. – С. 350; Мороз В. Останнє число "Повстанця"... – С. 63; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1943–1959. Книга четверта: 1949–1959. – Київ–Торонто, 2003. – С. 378; Гулик І. Осип Дяків-Горновий і моральні аспекти української революції // Ратуша. – 1993. – 27 листопада. – С. 1-2.

тором центральних пропагандистських видань ОУН і УГВР[143]. Натомість у некролозі О. Дяківа вказується, що у 1945–1948 рр. він, як член ГОСП, був редактором "революційних підпільних журналів, видань, листівок, звернень"[144]. Щоправда, не зазначено, які конкретно це були видання. Все ж більше імовірно, що у некролозі термін "редактор" вжитий у значенні "помічник, заступник головного редактора" чи "відповідальний редактор", тоді як був ще й "головний редактор" – П. Федун.

Катерина Зарицька, яка у 1947 р. працювала в ГОСП, свідчила, що восени і взимку 1946 р. "Повстанець" готував Олекса Гасин-"Лицар", при цьому отримуючи вказівки Р. Шухевича щодо змісту журналу[145]. Але це не виключає участі О. Дяківа в редагуванні журналу, зокрема і в попередній період, а О. Гасин міг відповідати за військову ділянку видання. Зрештою, після арешту попереднього редактора журналу, Миколи Дужого-"Вирового" (4 червня 1945 р.), вийшло всього два випуски "Повстанця"– № 7 (наразі не виявлене) і № 8-9 (датований серпнем–вереснем 1946 р.). При цьому в останньому числі зазначено, що журнал виходить "*по деякій перерві, зумовленій важкими обставинами... «Повстанець» дальше появляється як місячник* "[146]. Це може вказувати на початок участі О. Гасина в підготовці журналу. Але наразі питання редактора і редакції "Повстанця" залишається відкритим.

В будь-якому випадку, Осип Дяків точно брав участь у підготовці журналу "Ідея і чин", є автором ряду статей в ньому. Це ж стосується видання Української Головної Визвольної Ради "Самостійність", яке готувалося ГОСП і видавалося від імені УГВР.

За працю у підпіллі О. Дяків-"Наум" був відзначений Бронзовим Хрестом заслуги УПА (наказ ГВШ УПА ч. 3/47 від 5 грудня 1947 р.)[147].

Перу Осипа Дяківа належать не менше 25 різного роду публіцистичних праць. Більшість з них написані в період його роботи в ГОСП у 1945–1948 рр. і підписані псевдонімом "О. Горновий". Також вони виходили під іменами "А. Осипенко", "О. Осипенко",

---

[143] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 18. – Арк. 185, 188.

[144] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 151.

[145] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75075фп. – Т. 5. – Арк. 27 (протокол допиту Катерини Зарицької).

[146] Мороз В. Останнє число "Повстанця"... – С. 64.

[147] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 256.

“В. Юріїв”, “О. Гончарук”. Ось перелік встановлених праць в алфавітному порядку із зазначенням дат написання і публікації:

№	назва	підписаний псевдонім	дата написання	публікація
1.	Боротьба українського народу за лінією Керзона	–	[не пізніше 16 липня 1946]	1946 – стаття (“Ідея і чин”, ч. 10-11)
2.	Важливий крок на шляху до визволення народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом	О. Осипенко	жовтень 1946	1947 – брошура
3.	Вклад ОУН у справу утворення і розбудови УПА	А. Осипенко	[не пізніше 14 жовтня 1947]	1948 – стаття (“Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)”, ч. 1)
4.	З міжнародного життя	А. Осипенко	[не пізніше 16 липня 1946]	1946 – стаття (“Ідея і чин”, ч. 10-11)
5.	З ким ми можемо і хочемо йти	О. Горновий	[не пізніше1949]	1949 – стаття (“Шлях до волі”, част. III)
6.	З рейдів УПА	–	[не пізніше 16 липня 1946]	1946 – стаття (“Ідея і чин”, ч. 10-11)
7.	Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи	А. Осипенко	16 вересня 1948	1950 – брошура
8.	Матеріяли політичного вишколу	В. Юріїв	[не раніше грудня 1943]	1944 – брошура

9.	На большевицькому ідеологічному фронті	О. Горновий	[не раніше 15 грудня 1946]	1949 – брошура
10.	На марґінесі думок друга Токаря	Юріїв	17 травня 1944	1944 – машинопис
11.	Наше становище до російського народу	О. Горновий	Червень 1949	1949 – брошура 1950 – брошура
12.	Новий наступ сталінських вельмож на колгоспників	О. Горновий	[не раніше 19 вересня 1946]	1947 – машинопис
13.	Орієнтація на чужі чи власні сили	В. Юріїв	[не пізніше листопада 1943]	1943 – стаття (“Юнак”, ч. 16)
14.	Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби	О. Горновий	березень 1949	1949 – брошура 1950 – брошура
15.	Про наш демократизм	О. Горновий	березень 1948	1948 – машинопис
16.	Про свободу преси в СССР	О. Горновий	[не раніше 14 грудня 1946]	1946 – стаття (“Самостійність”, ч. 1) 1949 – брошура
17.	СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску працюючих	О. Горновий	[не пізніше1949]	1949 – стаття (“Шлях до волі”, част. IV)
18.	Українська Повстанча Армія – носій ідей визволення і дружби народів	О. Гончарук	[не раніше жовтня 1946]	1946 – стаття (“Самостійність”, ч. 1) 1950 – брошура
19.	Четверта сталінська п’ятирічка	О. В. Горновий	липень 1946	1946 – стаття (“Ідея і чин”, ч. 10-11) 1946 – брошура 1947 – брошура

20.	Чому ми в нашій боротьбі ставимо на власні сили українського народу?	О. Горновий	[не пізніше 1949]	1949 – стаття (“Шлях до волі”, част. III)
21.	Чому ми переможемо	О. Горновий	[не пізніше 1949]	1949 – стаття (“Шлях до волі”, част. III) 1953 – брошура
22.	Шовіністичне запаморочення й русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів	О. Горновий	[не раніше 25 червня] 1946	1946 – стаття (“Ідея і чин”, ч. 10) 1949 – брошура 1950 – брошура
23.	Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі	–	[1946]	1949 – брошура
24.	Яка філософія – ідеалістична чи матеріялістична – зобов’язує членів ОУН?	О. Горновий	Травень 1948	1948 – машинопис 1949 – брошура
25.	Які завдання стоять сьогодні перед нами?	О. Горновий	[не пізніше 1949]	1949 – стаття (“Шлях до волі”, част. III)

Частина праць передруковувалася (з вказанням автора або без нього) в інших підпільних виданнях витягами (наприклад, у журналі “На зміну”[148]) або конспектами (наприклад, у кількох вишкільних збірниках[149]).

[148] Горновий О. Про совєтську державу // На зміну. Журнал для молоді. – 1950. – Ч. 8. – С. 8-11.

[149] Яка філософія зобов’язує членів ОУН // Ідеологічний вишкіл. Конспект. – Б. м. в., 1949. – С. 1-4; Четверта сталінська п’ятирічка (конспект брошури О. Горнового) // [Титульна сторінка відсутня]. – Б.м.в., б.д.в. – С. 69-79; Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів (конспект брошури О. Горнового) // Там само. – С. 79-87.

Деякі автори приписують Осипу Дяківу псевдонім "Осип Орленко" і, відповідно, дві праці, підписані ним: "Большевики у боротьбі з українським революційно-визвольним рухом в другій імперіялістичній війні" і "Тарас Шевченко проти Москви"[150]. Наразі документальних підстав для підтвердження чи спростування цього немає. Натомість хибним є приписування псевдоніма "Р. Мох" і, відповідно, підписаної ним статті "Перспективи нашої боротьби", яка навіть увійшла у збірку праць О. Дяківа "Ідея і чин". Це при тому, що вже у 1953 р. на еміграції було відомо, що підпільний публіцист "Р. Мох" загинув взимку з 1952 р. на 1953 р.[151], тобто два роки пізніше від О. Дяківа. Також помилково у збірку "Ідея і чин" поміщено статтю "Ганьба XX сторіччя", опубліковану у 10 номері журналу "Ідея і чин" без підпису. За документами до некролога Петра Федуна-"Полтави" відомо, що автором цієї статті є саме він[152].

При розгляді публіцистики О. Дяківа слід враховувати, що вона в першу чергу відображала ті ідеї, які він, як діяч ОУН, планував донести до членів підпілля та українського загалу. Відповідно, не зовсім коректно вважати, що праці в повній мірі відображають власні думки Осипа щодо тих чи інших питань. Для належного з'ясування світоглядних, суспільно-політичних, економічних поглядів слід також залучати його листування та щоденникові записи (такі наразі не виявлені), спогади сучасників та інші джерела.

Праці О. Дяківа узгоджувалися та доповнювалися за тематикою та змістом із творами інших публіцистів підпілля (Д. Маївського-"Думи", П. Федуна-"Полтави", Я. Буслa-"Київського", К. Зарицької-"Кужіль", В. Галаси-"Савченка", Я. Старуха-"Ярлана"-"Стояра", Я. Богдана-"Рамзенка", "Р. Моха" та інших), складаючи достатньо цілісний комплекс, в якому були викладені основні ідейно-політичні, соціально-економічні та культурно-духовні засади українського національно-визвольного руху. Тематика праць визначалася і опробувалася керівництвом підпілля, обговорювалася на нарадах Проводу або ГОСП. О. Дяків писав Ярославові Стецьку-"Карбовичу": "*Всі наші видання ідеологічно-політично-програмового характеру підлягають*

---

[150] Дубас М. Осип Орленко. Хто він?... – С. 98-101.

[151] Шанковський Л. Українська Повстанча Армія // Історія Українського війська. – Вінніпег, 1953. – С. 818; Полягли на полі слави // Визвольний шлях. – 1953. – Ч. 8. – С. 1.

[152] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 18. – Арк. 187.

обов'язковій апробаті Голови Проводу Земель. Без такої апробати вони не можуть появлятися. Всі ті речі, які є у Вас, затверджені ген. Чупринкою (в них внесений ряд його зауважень). Вони апробовані Проводом як цілістю. Тим самим вони відбивають офіційний погляд Земель. Від 1948 р. речі, що критикують большевизм, можуть появлятися за апробатою одного з членів Проводу. Важливіші листівки, молодіжна література, спеціяльні журнали можуть появлятися за апробатою крайових провідників. Менш важливі листівки, заклики місцевого характеру можуть видавати низові клітини"[153]. При цьому праці О. Дяківа відзначалася ідейною цілісністю, що відзначав, зокрема, лідер УРДП-лівиці Іван Майстренко[154].

Розглянемо основні ідеї, відображені у творчості О. Дяківа. Перша відома стаття була опублікована у листопадовому числі журналу "Юнак" за 1943 р. і називалася "Орієнтація на чужі чи власні сили". У ній автор назвав орієнтацію на чужі сили, тобто віру, що зовнішні чинники єдині здатні допомогти, "найбільшим злом нашої історії". Натомість обґрунтовуючи віру у власні можливості українського народу, Осип вдався до аналогій із повстанням Б.Хмельницького, боротьбою за незалежність Північної Америки та Ірландії. При цьому очікування сприятливої кон'юнктури назвав опортунізмом і виявом рабської психіки, ствердивши, що сприятливі обставини без участі українців не настануть. Від імені ОУН О. Дяків заявляв: "*Ми в політичному питанні орієнтуємося тільки на власні реальні сили, а не на поміч з зовні, в економічному відношенні не на чужі капітали й технічний арсенал, а на власні природні багацтва, на нашу працьовитість і здібності, в ділянці культури не приймаємо безкритично ні Західньої Европи, ані Сходу, але боремося за наше власне культурне обличчя, нашу культурну індивідуальність, вирощеній на синтезі позитивних первнів Сходу й Заходу*". Закінчується стаття фразою М. Міхновського: "*Українському народові зовсім не цікаво і не інтересно перемінити форму неволі, а йому інтересно позбутися неволі. Існує єдина в світі гарантія політичної свободи – власна сила*"[155]. До теми опори на власні сили Осип пізніше звертався у ще двох працях: "Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі" (1946 р.). та "Чому ми в нашій боротьбі ставимо на власні сили українського народу?" (1949 р.)

---

[153] ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 4. – Арк. 109-110.
[154] М-ко І. Націоналізм поневоленої нації // Вперед. – 1949. – Ч. 2. – С. 5-6.
[155] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 26. – Арк. 90.

У поміщеній у вишкільному збірнику “Шлях до волі” статті “Чому ми в нашій боротьбі ставимо на власні сили українського народу?” О. Дяків стверджував, що немає нічого на світі, що приходило б само собою. Якщо все, що маємо в щоденному житті, здобуваємо власними зусиллями, то так само треба докласти зусиль для визволення. При цьому автор вказував на значні жертви, які поклали у боротьбі за свободу серби, греки, болгари, ірландці, поляки, фіни, естонці, латиші, литовці. Подавав і свіжі приклади створення незалежної держави Індією та, після двох тисяч років, – євреями. При цьому роз’яснював, що під власними силами слід розуміти “*національно високосвідомий і політично високовироблений, готовий на найбільші жертви народ, об’єднаний навколо своєї сильної і здорової політичної організації, здібної керувати його визвольною боротьбою, здібною вести його до перемог*”[156]. Основною причиною поразки визвольних змагань 1917–1921 рр. О. Дяків визначив те, що українці замало розраховували на власні сили і замало їх розбудовували; всі інші фактори програшу, хоч як можуть бути важливими, не є основними. Також автор стверджував, що ставки на власні сили вимагає і поточна ситуація, оскільки більшовизм намагався знищити всі прояви національно-політичного життя. Це б відклало справу визволення на довгі роки, оскільки воно неможливе без національної свідомості та організованої політичної сили. Крім того, розрахунок на чужі сили може не справдитися як з причини незацікавленості українським питанням іншими державами (як, наприклад, США та Англія повелися у 1917–1921 рр.), так і через можливе принесення в жертву своїм інтересам (Франція у 1917–1921 рр. потребувала сильної Росії на противагу Німеччині і сильної Польщі на противагу можливому союзу Росії і Німеччини). І, що найважливіше, розрахунок на зовнішнє втручання може призвести до простої зміни поневолювача, як було у 1941 і 1943–1944 рр., коли в Україні почергово змінювались як окупанти СССР та Німеччина. Незважаючи на те, що розрахунок слід робити тільки на свої сили, не можна відкидати допомогу ззовні. Так завдяки сприянню США, Англії та Франції у 1918 р. здобули незалежність Чехія та Польща. Проте допомагають тим, хто бореться, відповідно, українці повинні ставити на власні сили, тому що це дозволяє знайти союзників і ставить справу зовнішньої допомоги на твердий ґрунт.

Подібні ідеї О. Дяків висловив і у праці “Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі”.

---

[156] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 357-358.

Тут він також зазначав, що ті політичні угрупування, які ставили на зовнішню допомогу, і критикували Організацію Українських Націоналістів за нібито нереальну концепцію власних сил, припинили існування, а деякі "реальні політики" скотилися до вислужництва та агентурної праці. Натомість ОУН залишилася єдиною діючою силою на українських землях. Крах опортуністичних партій автор назвав переконливим аргументом на користь єдиноправильності концепції власних сил. Значно нереальнішою О. Дяків вважав саме орієнтацію на зовнішні фактори як основний чинник визволення. Український народ, на думку автора, не повинен все ж відкидати пошук можливих справжніх союзників, які б не ставили завданням поневолення України. Такими справжніми союзниками, в першу чергу, були поневолені народи СССР. У цій статті Осип також торкнувся і позиції російського народу, який, хоч і був знаряддям російського імперіалізму через привілейоване становище і через розпалювання Кремлем російського шовінізму, все ж терпить не менший соціальний визиск, як за часів царської Росії. Але соціальне невдоволення російського народу є тільки фактором ослаблення СССР, а справжнім союзником він може стати тільки за умови припинення служіння більшовицькому імперіалізму і повстане за своє національне визволення. Ще однією групою потенційних союзників є, за визначенням О. Дяківа, свіжоокуповані країни Східної Європи (формально незалежні, але із більшовицькою агентурою при владі). Значна робота ОУН в пошуку союзників знайшла вираження у створенні Антибільшовицького блоку народів (АБН). Потенційними союзниками українців, на думку автора, були й всі інші народи світу, оскільки російський більшовизм загрожував і їм. Щоправда, не всі цю загрозу усвідомлювали, вірячи у можливість "співіснування двох систем", чи покладаючись на умиротворення СССР шляхом уступок або "політикою твердої руки". В цьому випадку завдання ОУН полягає в тому, щоб допомогти усім загроженим народам зрозуміти небезпеку більшовизму і, відповідно, якнайшвидше приступити до боротьби з ним в ім'я найвищих ідеалів людства, в ім'я їх власної незалежності. О. Дяків писав про неминучість Третьої світової війни, яка, хоч і не гарантувала здобуття незалежності України, але створила б сприятливі умови для цього. І вже тоді вирішуватимуть власні сили українського народу, які повинні розпочати генеральний наступ на ворога, всенародній зрив. Сприятливі умови могло створити і внутрішнє ослаблення СССР. Завдання ОУН – підготувати власні сили до сприятливого моменту, щоб, з допомогою союзників, провести

революцію, використовуючи міжнародну кон'юнктуру, коли така виникне.

Ще одним важливим питанням, якого О. Дяків торкнувся у праці "Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі", є проблема втрат. Він зазначав, що перед ОУН не стоїть питання уникнення жертв, але використання для національного визволення тих, які і без боротьби проносить український народ. Люди вмирали за імперіалістичні цілі Сталіна, гинули від голоду і репресій, але не за батьківщину. Жертвами для народу також є ті, хто відірваний від нього шляхом русифікації чи переходом на службу ворогові. Справжньою причиною жертв є природа російсько-більшовицького тоталітарного ладу, а не боротьба за визволення. Припинення її тільки б збільшило втрати українського народу. Відповідно, національно-визвольна боротьба не тільки не приносить зайвих жертв, а, навпаки, забезпечує від них, і, головне, робить їх доцільними, оскільки вони складаються не за катів, а за визволення. При цьому, зазначав О. Дяків, ніхто не легковажить жертв і повстанці здійснюють цілий ряд заходів, щоб їх уникнути. Все ж найстрашнішими є втрати українського народу, принесені ним без боротьби. Натомість жертви визвольного руху не пропадуть (як не були марними жертви 1917–1921 рр.) і приведуть до перемоги.

Проблеми, підняті при розгляді концепції власних сил, знайшли вираження у багатьох інших працях О. Дяківа. Так, підсумовуючи огляд "З рейдів УПА" (1946 р.), О. Дяків стверджував, що завдяки їм про боротьбу УПА знає Білорусь, Словаччина, вся Польща, і, відповідно, про неї знають всі миролюбні народи світу, особливо поневолені або загрожені сталінським імперіалізмом. В огляді "Боротьба українського народу за лінією Керзона" (1946 р.), згадуючи і факти співпраці українців та поляків у поборюванні більшовиків та їх польських вислужників, писав про те, що Польща перебуває на перехідному етапі до повного загарбання СССР. У праці "Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи" (1947–1948 рр.) О. Дяків проводить детальний аналіз встановлення тоталітарних комуністичних режимів в Албанії, Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщині, Чехословаччині та Югославії[157]. Вагу створення Антибільшовицького блоку народів і розгортання його праці із об'єднання всіх поневолених і загрожених російсько-більшовицьким імперіалізмом народів, всіх політичних сил цих

[157] В'ятрович В. Невідома праця Осипа Дяківа...

народів, розглянуте у праці “Важливий крок на шляху до визволення народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом” (1946 р.). Внесок УПА у формування союзу всіх поневолених і загрожених народів розглянуто у праці “Українська Повстанча Армія – носій ідей визволення і дружби народів” (1946 р.). Зростання суперечностей між Заходом та СССР відстежувалося у повідомленні “З міжнародного життя” (1946 р.).

Стислий перелік потенційних союзників українського народу у визвольній боротьбі поданий у статті “З ким ми можемо і хочемо йти” (1949 р.). Це – поневолені народи СССР; російський народ, за умови, що він перестане бути знаряддям в руках більшовицьких імперіялістів; новозагарбані народи Центральної і Східної Европи; всі народи поза межами СССР і його впливів, які всі є загрожені з боку російсько-більшовицьких імперіалістів. Це – всі ті, хто не заперечує права українців на вільну і незалежну державу, та визнають це право не на словах, а на ділі.

Тези про ставлення до росіян розвинуті у праці “Наше становище до російського народу” (1950 р.). Основне її твердження: “*ОУН бореться не проти російського народу, а за визволення України від гніту російсько-большевицьких загарбників. ОУН стоїть на становищі, що російська держава повинна покриватися з етнографічними кордонами російського народу і в ніякому випадку не виходити поза ці межі. З російським народом, який матиме свою національну державу на своїй етнографічній території, який не виступатиме проти національно-визвольних прагнень українського народу, з російським народом, який не стоїть на становищі імперіялізму, а бореться за знищення своїх імперіялістичних клік, – з таким російським народом ми прагнемо до найтіснішої співпраці сьогодні і в майбутньому… Кляса большевицьких вельмож тісно зв’язує зі собою значну частину російського народу, приділяючи їй функції імперіялістичних прикажчиків і гайдуків (в армії, в МВД, МГБ, адміністрації, господарстві, а також у культурно-освітній ділянці і профспілках), ділячись плодами свойого імперіялістичного грабежу. Знову ж, несвідомі російські народні маси вона обманює (і не без успіху) облудною пропагандою расизму, деморалізує шовінізмом і цим ставить їх на свої послуги. Це їм вдається тим легше, що вона одночасно безпощадно знищує всіх, хто міг би і хто мав би відвагу розкрити масам очі та показати їм, що являє собою і що має метою вся ця пропаганда про “найвидатнішість” і “керівну ролю” російського народу… Російський народ мусить усвідомити собі, що російський імперіялізм є причиною його важкого становища на протя-*

зі усієї його історії”[158]. Завершується текст актуальною, на думку автора, цитатою Герцена: “*Якщо Росія може миритися з існуючим порядком речей, то вона не буде мати майбутнього, на яке ми надіємося. Якщо вона буде дальше крокувати по петербурзькому шляху, або якщо вернеться до московських традицій, то вона не буде мати іншого призначення, як накидатися на Европу, як напіввварварська, напіврозбещена орда, руйнувати цивілізовані країни і, нарешті, згинути серед загального спустошення*”[159]. Докладно питання радянської шовіністичної політики опрацьоване в одній з найбільш відомих праць О. Дяківа “Шовіністичне запаморочення й русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів” (1946 р.).

В ряді статей О. Дяків торкається питань діяльності ОУН. Так, у праці “Які завдання стоять сьогодні перед нами?” (1949 р.) він наголосив на наступних пріоритетах організації:

– втримати здобуті позиції в Західній Україні і підтягнути до загального рівня деякі відсталі райони шляхом: а) підтримки селян у боротьбі проти колективізації (де ще немає колгоспів), та проти експлуатації в колгоспах; підтримувати у спротиві експлуатації робітників та інтелігенції; б) мобілізувати народ на зрив вивозу на каторжні роботи; 3) боротьбі проти деморалізації ворогом української молоді.

– розбудувати позиції на Східній Україні;

– забезпечити зростання організації та ідейно-політичного вироблення членства;

– розбудувати і зміцнити позиції українського народу на міжнародному полі шляхом: а) інформування про боротьбу поневолених народів проти СССР; б) інформування про дійсне життя в СССР, про суть і плани більшовицької політики; в) змагати до створення спільного фронту всіх народів, поневолених чи загрожених більшовизмом.

У статті “Про свободу преси в СССР” (1946 р.), аргументовано доводячи повну відсутність свободи слова в Радянському Союзі, О. Дяків наголошував на важливості підпільної преси як єдиної народної преси. Її завдання – нести слово правди пригнобленим масам, показати світові сталінський колоніально-експлуататорський лад, нещадно викривати більшовицьку брехню. Крім цієї статті, викриттю експлуататорського режиму в СССР і брехливості сталінської політики присвячені праці О. Дяківа “На

---

[158] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 33. – Арк. 13-14.
[159] Там само. – Арк. 23-24.

большевицькому ідеологічному фронті", "Четверта сталінська п'ятирічка", "Новий наступ сталінських вельмож на колгоспників" (всі – 1946 р.) і, найґрунтовніша, – "СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску працюючих" (1949 р.).

Резонансною на еміграції та в сучасній Україні працею була стаття "Вклад ОУН у справу утворення і розбудови УПА (з нагоди п'ятих роковин існування і боротьби УПА)" (1947 р.). У ній автор аналізував визначальний внесок Організації Українських Націоналістів у творення Української Повстанської Армії, показував їх тісний, нерозривний зв'язок. Зокрема, О. Дяків вказував на такі основні фактори впливу ОУН на творення і розбудову УПА:

– ОУН всією своєю попередньою діяльністю підготувала моральні передумови для виникнення УПА;

– ОУН створила матеріальні умови для виникнення УПА здобуттям зброї та майна;

– ОУН забезпечила командирські кадри для УПА проведенням для членства військових вишколів;

– ОУН своєю політичною боротьбою проти німців створила політичні передумови для виникнення УПА;

– ОУН ініціювала та організувала УПА через створення перших збройних відділів, які стали її зав'язком;

– ОУН обґрунтувала політичну доцільність створення УПА;

– ОУН забезпечила кадри для старшинських та підстаршинських шкіл УПА;

– ОУН забезпечила передову політичну платформу: гасло "Воля народам! Воля людині!" та програмові постанови III НВЗ ОУН, які увійшли в ідейно-політичну скарбницю УПА;

– ОУН – ініціатор проекту рейдів УПА на чужі землі;

– за вказівками УГВР ОУН на всіх щаблях скоординувала свою діяльність з діями УПА, повністю узгодила з нею свої дії, взяла на себе основний тягар її господарського забезпечення;

– Служба Безпеки ОУН взяла на себе обов'язок обороняти УПА перед ворожою агентурою.

Із цією працею перегукується ще одна: "Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби" (1949 р.). У ній О. Дяків вказував, що найбільшим результатом визвольної боротьби ОУН було зростання національної свідомості та політичної виробленості населення всіх українських земель. Другим важливим результатом було створення сильного організованого національно-визвольного руху із єдиним керівництвом – УГВР. Третім досягненням став вихід українського народу як самостійного партнера у міжнародних відносинах. Крайовий референт

пропаганди Карпатського краю, відомий публіцист Михайло Дяченко-"Гомін"-"Марко Боєслав" у грудні 1951 р. писав, що у цій праці "Горновий" дуже добре виклав питання, яку користь принесла українському народу визвольна боротьба[160].

Хоча О. Дяків і не був автором праці "Переспективи нашої боротьби", яку йому певний час приписували, все ж він торкався цього питання у статті "Чому ми переможемо". У ній названо такі основні причини успіху: 1) боротьба ведеться за правду і справедливість; 2) суперечності між більшовицькими вельможами і народними масами подолати неможливо; 3) наявність союзників – народів СССР, Східної Європи та всіх вільних народів світу, загрожених більшовицько-російським імперіалізмом; 4) наявність націоналістично-визвольного організованого руху з високоідейними кадрами та великим досвідом боротьби.

Кілька праць О. Дяківа стали розгорнутою відповіддю на закиди Василя Сидора-"Шелеста", висловлені ним 13 серпня 1947 р. в листі до П. Федуна в тому, що члени ГОСП не пишуть ґрунтовних філософсько-ідеологічних праць, а подають щоденну публіцистику і не забезпечують світогляду для підпільних кадрів. При цьому в переоцінці цінностей зайшли так далеко, що закинули ідеалістичну філософію. Це могло привести, на думку В. Сидора, до демобілізації кадрів. Відповідно, необхідно писати вишкільні матеріали не тільки про програму ОУН, але й про філософські підстави та ідеологію українського націоналізму, щоб не віддати результати праці героїв-ідеалістів в руки дрібних людей "драгоманівського" типу. Також у листі "Шелеста" містився закид, що в писаннях авторів ГОСП все обертається навкого відносин експлуатованих і експлуататорів, включно із намаганнями натравити "російську працюючу собаку на хазяїна". Ще одним недоліком В. Сидор вважав акцентування демократії, загальної справедливості і безкласового суспільства, тоді як ОУН стоїть на засадах націократії. І якщо б виникла українська держава, що тоді було б стільки партій і думок, як зараз в еміграції, але чи буде кому схопити за руку доморощених "демократів"[161].

Питання, підняті у листі "Шелеста", активно обговорювалися в ГОСП[162]. Результатом цих дискусій став лист П. Федуна до В. Сидора, а відтак праці О. Дяківа "Про наш демократизм"

---

[160] Організаційні записи М. Дяченка за 1951 р. // Іщук О. Життя та доля Михайла Дяченка-"Марка Боєслава". – Торонто–Львів: Літопис УПА, 2010. – С. 108.

[161] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 189-190.

[162] Савчин М. Тисяча доріг… – С. 181.

(березень 1948 р.), “Яка філософія нас зобов’язує – ідеалістична чи матеріялістична?” (1949 р.) та розглянута вище “Наше становище до російського народу” (1950 р.).

У відповіді П. Федуна зазначалося, що цілий ряд світоглядних положень ОУН 1930-х втратили актуальність, подібне сталося і зі сповідуваним в СССР діалектичним матеріалізмом; загалом у світі настала певна світоглядна криза. Відповідно, Організації не потрібно творити світоглядну систему, що в сучасних умовах неможливо, тим більше, що інші визвольні рухи здобули державність без цього (ірландці, поляки). Тим більше, що ОУН тримається на традиції боротьби, а не на філософії ідеалізму. Щодо російського народу, П. Федун зазначив, що ніколи не вважатиме ворогом і не боротиметься з росіянином, який підтримує ідею Української самостійної соборної держави. Демократія для українців рішучо актуальна, хоча не у вигляді демократичної розпущеності, як у Франції, а здорова демократія, яку український народ спроможний створити[163].

Критикуючи окремі демоліберальні чи недієздатні зразки демократії чи радянську псевдодемократію, О. Дяків у праці “Про наш демократизм” стверджував наскрізь демократичну природу українського визвольного руху. Вона знайшла вираження у прийнятому ще у 1941 р. принципі “Воля народам. Воля людині”. Демократизм ОУН базується, на думку О. Дяківа, на національному ґрунті, на демократизмі українського народу, який протягом всієї своєї історії базувався на народовладді (віче Київської Русі, козацькі ради на Січі і Гетьманщині; Центральна Рада). Відкинення організацією принципу монократизму було продемонстровано при створенні Національної ради у Львові у 1941 р. чи Української Головної Визвольної Ради у 1944 р. чи Української Головної Визвольної Ради у 1944 р. Основними засадами демократизму ОУН, на думку О. Дяківа, є антиімперіалізм, безкласове суспільство, народна влада, воля людини. Під постулатом про народну владу розуміється всенародні вибори до національного парламенту на альтернативній основі. Свобода слова обмежуватиметься тільки в тому випадку, якщо діятиме на шкоду народові. Питання влади буде вирішуватися майбутніми українськими Установчими Зборами, які складатимуть проект Конституції України. Воля людини опиратиметься з одного боку, на розумінні загального добра і підпорядкованості всенаціональним обов’язкам, з іншого – на забезпеченні державою людині всіх демократичних прав і свобод.

---

[163] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 186-188.

Членів ОУН зобов'язує ідеологія і програма ОУН, проте в питаннях вибору філософських переконань – ідеалістичних чи матеріалістичних – вони вирішують самі. Про це йдеться у праці О. Дяківа "Яка філософія – ідеалістична чи матеріялістична – зобов'язує членів ОУН?" ("Яка філософія нас зобов'язує – ідеалістична чи матеріялістична?"). Зв'язуватися із якоюсь однією доктриною, на його думку – це наразити себе на критику з поважними аргументами прихильників іншої і відштовхне їх від боротьби за Українську самостійну соборну державу, а саме ця боротьба є основною метою діяльності українських націоналістів.

У листі до Я. Стецька у червні 1950 р. О. Дяків вважав дуже дивним, що одним із конфліктних питань у відносинах керівництва та опозиції в Закордонних частинах ОУН є релігія. При цьому звертав увагу, що в минулому деякі діячі, які це питання на еміграції піднімали, любили навіть хвалитися своїм безбожництвом. Оскільки III НВЗ ОУН чітко зазначив, що членів організації не зобов'язують жодні філософські теорії і релігії, то в ній можуть працювати і працюють люди релігійні, невизначені та атеїсти. Як приклад, наводиться глибоко релігійного Р. Шухевича та переконаного атеїста Миколи Арсенича, що ані не перешкоджало їх організаційній співпраці, ані особистій дружбі. При цьому О. Дяків зазначав, що особисто наскрізь позитивно наставлений до християнської релігії (ще під час навчання Осип перед гімназією і після неї щодня відвідував церкву)[164].

В еміграції деякі публіцисти, виходячи із власних політичних переконань, пробували пов'язати О. Дяківа-"Горнового" та П. Федуна-"Полтаву" із марксизмом, відповідно, критикуючи чи схвалюючи таку ідеологічну орієнтацію. На це у липні 1950 р. дав відповідь у листі до І. Майстренка П. Федун: *"Грубою помилкою є теж твердити, що «Горновий – це старий марксист». Горновий – провідний член ОУН на українських землях, націоналіст. Ми обидва (він мій особистий друг) щиро сміялися, коли читали у виданнях Вашої партії таку його характеристику. Про себе мені зайво писати – про це говорить увесь цей мій лист"*[165]. Подібно писав і сам О. Дяків у листі до Я. Стецька: "*Я і ми всі щиро сміялися з цієї бурі похвал і обвинувачень в марксизмі, в прихильності до колгоспів, що їх висуває під моєю адресою емігрантська преса в той час, коли я ніякий «старий марксист», а якщо йдеться про колгоспи, то належу до найрішучих його*

---

164 Кусяка Л. Пам'яті Осипа Дякова-Горнового...

165 Вперед. Українська робітнича газета. – 1950. – Ч. 4. – С. 4.

противників. То все це тільки доказ того, як легко до непорозуміння навіть у власному середовищі, коли немає частого, а зокрема особистого контакту, як легко можна сперечатися за речі, з якими всі ми згідні"[166].

Публіцистика О. Дяківа потребує окремих досліджень і черговим кроком до цього є публікація його праць та листів.

Масштаби творчої роботи О. Дяківа у 1948 р. значно зменшилися через отримання нових обов'язків. У травні працівники ГОСП вирушили на нараду Проводу ОУН, яка відбулася у першій половині червня у лісовому масиві біля с. Ілова на Миколаївщині. Йшли двома групами – в першій, яка вирушила з Карпат 15 травня, були О. Дяків, В. Галаса, М. Савчин та лікар Олег Король-"Бурунда". В другій – П. Федун із кількома бойовиками[167]. Крім нарад членів Проводу ОУН (Р. Шухевич, В. Кук-"Леміш", О. Гасин-"Лицар", В. Сидор-"Шелест", Роман Кравчук-"Петро" і П. Федун-"Север"), були також такі, в яких брали участь О. Дяків, крайові провідники Львівщини та Поділля Зиновій Тершаковець-"Федір"-"Русич" та Василь Бей-"Улас" відповідно[168]. Очевидно, саме тоді було прийнято рішення про переведення Осипа в крайовий провід ОУН Львівського краю на пост референта пропаганди[169]. 20 липня 1948 р. ним поширена інструкція Ч. 1/48[170]. Невдовзі О. Дяків почав, імовірно, виконувати також обов'язки організаційного референта. А ще за кілька місяців він очолив підпілля ОУН на Львівщині, оскільки на початку листопада 1948 р. загинули крайовий провідник З. Тершаковець та крайовий референт СБ Богдан Прокопів-"Степан".

У некролозі О. Дяківа вказано, що крайовим провідником він став у 1948 р.[171] Провідник ОУН на українських землях Р. Шухевич зиму 1948–1949 рр. перебував у с. Білогорща; на Городоччині зимував і Осип і тут же, в околицях Великого Любеня, загинув З. Тершаковець. Оскільки Р. Шухевич швидко отримав звістку про

---

[166] ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 4. – Арк. 107.

[167] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914фп. – Т. 1. – Арк. 90-91, 135-136 (протокол допиту Василя Галаси); ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75390фп. – Арк. 37 (протокол допиту Юрія Поповича); Галаса В. Наше життя і боротьба… – С. 121; Савчин М. Тисяча доріг… – С. 205-208.

[168] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 6. – Арк. 81; Т. 9. – Арк. 219; Галаса В. Наше життя і боротьба… – С. 123.

[169] Савчин М. Тисяча доріг… – С. 209; ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 6. – Арк. 75-76; Т. 9. – Арк. 215.

[170] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 10. – Арк. 272-286.

[171] Повідомлення про смерть Осипа Дяківа-"О. Горнового"…

загибель "Федора" (ще таки у листопаді[172]), то, очевидно, прийняв рішення про призначення на його місце "Наума" і повідомив того про це ще у 1948 р. У радянських документах (напевне, на підставі свідчень заарештованих підпільників) вказується, що О. Дяківа затверджено крайовим провідником ОУН Львівського краю навесні 1949 р.[173] Це може вказувати як на те, що кінцеве рішення Р. Шухевича чи Проводу ОУН було датоване цим часом, так і на те, що фактично Осип почав виконувати обов'язки саме з весни і тому з того часу про це знали у підпіллі.

Після З. Тершаковця Осип також перебрав посаду командира воєнної округи УПА "Буг"[174]. Оскільки відділів на той час на Львівщині вже не було, обов'язки на цьому посту зводилися до питань підвищення і відзначення колишніх командирів, стрільців та всіх підпільників, на яких за рішенням УГВР було поширено військові ступені та нагороди УПА. На жаль, документів ВО "Буг" з того часу, коли її командиром був О. Дяків, майже не збереглося. У 1949 р. було видано два накази цієї воєнної округи, текст одного з них (ч. 2/49 від 30 листопада) зберігся. Під ним стоїть підпис "Левадний". Імовірно, що це ще один підпільний псевдонім О. Дяківа, проте не можна виключати варіанту, що наказ підписав хтось із ним уповноважених. Щоправда, такі випадки були рідкістю і нам зараз невідомі інші особи, які входили до командування ВО "Буг" у 1949 р., тому таки вірогіднішим є припущення що "Левадний" – це О. Дяків.

На території Львівського краю Осип користувався як основним псевдонімом "Наум", хоча більше був відомий серед повстанців як "Цьвочок". Це жартівливе прізвисько дав лікар Олег Король-"Бурунда", і воно закріпилося за О. Дяківим як неофіційний псевдонім. Також вживав псевда "Артем", "Гончарук" і "Роман", статті підписував іменами "Горновий" та "Осипенко", листування – "147", "200", "401", "417" і "605"[175].

Базувався О. Дяків переважно в околицях Львова (села Холодновідка, Ставчани, Бартатів, Мшана теперішніх Пустомитівського, Городоцького та сусідніх районів), у т. зв. Янівських лісах (околиці сіл Страдч, Великополе, Добростани теперішнього Яворівського р-ну) та в лісах на схід від Миколаєва (околиці сіл Ілів, Стільсько,

---

[172] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75075фп. – Т. 1. – Арк. 204-205 (протокол допиту Галини Дидик).

[173] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – Арк. 240.

[174] Г ДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 287.

[175] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 93, Т. 3. – Арк. 158, 193, 230 (протоколи допиту Євгена Пришляка); Ф.13. – Спр. 372. – Т. 9. – Арк. 210 (протокол допиту Юрія Поповича).

Поляна теперішнього Миколаївського р-ну). Від весни 1949 р. він з бойовиками Петром Бухтяком-"Петром" і Михайлом Зайцем-"Влодком" перебував у криївці в господарстві Василя і Катерини Лісних у с. Зимновідка (тепер Холодновідка Пустомитівського р-ну), а з кінця 1949 р. – в господарстві їх доньки Софії та її чоловіка Івана Лісного у тому ж селі. Там же з ним часто бував і районний провідник ОУН Городоччини Михайло Шевчук-"Юрко". Ці відомості МГБ отримали від самих Софії та Івана Лісних шляхом підсилання до них агентурно-бойової групи. 30 березня 1950 р. обидві криївки були виявлені МГБ, проте в них нікого не було[176]. Натомість за свідченнями Софії Лісної на слідстві, О. Дяків перебував у криївці у підвалі її хати майже безперервно від 1948 р. до 11 березня 1950 р. Вона була добре замаскована, електрифікована, вхідні дверцята були замасковані під стіну і стояли на роликах. Крім О. Дяківа, там перебували П. Бухтяк-"Петро", М. Заєць-"Влодко", а також М. Шевчук-"Юрко" та його бойовик Степан Бокало-"Чорний". Після арешту Івана Лісного 11 березня, О. Дяків покинув цю криївку, а 15 березня його бойовики забрали звідти всі речі[177]. В обох господарствах інколи бував Р. Шухевич[178].

Після падіння криївок у Зимновідці, в кінці березня 1950 р. О. Дяків і Євген Пришляк були на місці постою окружного провідника Миколи Мошончука-"Бора" в лісових масивах біля с. Великополе[179]. До квітня 1950 р. Осип також відвідав разом з охоронцями криївку в стодолі на господарстві Івана Кушніра в с. Ставчани Пустомитівського району[180].

Раніше кілька разів О. Дяків бував у Р. Шухевича в Білогорщі[181]. Зокрема, Ганна Конюшик свідчила, що приблизно в листопаді 1949 р. прийшов "Цьвочок" і перебував разом із провідником близько трьох тижнів[182]. Також Осип відвідував криївку районно-

---

[176] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – Арк. 243.

[177] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-21028. – Арк. 69-73, 92-93 (протокол допиту Івана Лісного); Василько Р. Деякі матеріали і документи про підпільну діяльність Осипа Дяківа... – С. 160-162.

[178] Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950) / ред. В. Сергійчук. – Київ, 2007. – Т. ІІ. – С. 501.

[179] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 282 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[180] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – Арк. 247.

[181] Іщук О., Ніколаєва Н. Доля та спогади охоронця Романа Шухевича – Михайла Зайця-"Зенка". – Київ, 2007. – С. 4-5.

[182] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75075фп. – Т. 5. – Арк. 102 (протокол допиту Ганни Конюшик); Василько Р. Деякі матеріали і документи про підпільну діяльність Осипа Дяківа... – С. 163-164.

го провідника ОУН Пустомитівщини Івана Микитки-“Запорожця” у с. Басівка[183] та господарство Івана Довбуша в с. Зубра під Львовом, де зустрічався з Р. Шухевичем та його бойовиками[184]. За твердженням підпільниці Володимири Кулик, яка зустрічала у криївці “Запорожця” О. Дяківа-“Цьвочка”, той мав екзему на тілі[185].

Мав зустрічі із підпільниками О. Дяків ще навесні 1949 р. біля с. Воля Велика[186]. А 2–8 травня 1950 р. лісові масиви на схід від Миколаєва були блоковані силами 10 та 332 полків внутрішніх військ МГБ, підсилених прикордонним загоном та працівниками управлінь та райвідділів МГБ Львівської і Дрогобицької областей під загальним керівництвом опергрупи республіканського МГБ. Саме в той час в лісі в 1-1,5 км на південь від с. Гута Щирецька перебував О. Дяків із співробітниками крайового проводу ОУН. Коли ліс почали оточувати війська, то повстанці перейшли в околиці с. Ілів, де з’єдналися із групою місцевих підпільників. Тут теж була облава, тому ввечері 2 травня вирішили податися під присілок Прийма. При перетині лісової дороги Розділ–Дуброва близько 21 години повстанці були обстріляні і повернулися назад. Від ворожих куль поліг зв’язківець крайового проводу бул. Іван Шух-“Вихор”, а О. Дяків і ще два повстанці відбилися від основної групи. З радянського боку впав лейтенант МГБ. Осип разом із Іваном Івахівим-“Івасем”-“Калиною” тривалою дорогою змогли обійти ворожі застави, щасливо вийшли з оточення і дісталися до с. Берездівці. Там протягом тижня перебули небезпеку в господарстві нареченої “Івася”. Основна ж група повстанців вранці 3 травня сховалися у криївках в районі Ілова. Вранці 4 травня між селами Малехів та Ілів, на захід від с. Дуброва, одна з них була виявлена МГБ. У результаті перестрілки загинули восьмеро повстанців: зв’язковий Проводу ОУН пор. Іван Паньків-“Явір”, секретар крайового проводу Іван Федів-“Іскра”, керівник групи зв’язківців крайового проводу ст. бул. Михайло Пілан-“Осип”, троє зв’язківців із його групи (“Кучер”, ст. віст. Степан Яримович-

---

[183] Записав Володимир Мороз 25 березня 2004 року у м. Львові від Кулик Володимири Степанівни, 1923 р.н., с. Містки Пустомитівського р-ну Львівської обл.

[184] Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950) / ред. В. Сергійчук. – Київ, 2007. – Т. ІІ. – С. 519.

[185] Записав Володимир Мороз 25 березня 2004 року у м. Львові від Кулик Володимири Степанівни, 1923 р.н., с. Містки Пустомитівського р-ну Львівської обл.

[186] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 148 (протокол допиту Мирона Гельнера).

“Сянько”, ст. віст. Федір Звозда-“Баша”) та двоє повстанців з куща (Роман Бринь-“Ромко” і Володимир Борисовський-“Борис”). Ще один підпільник – надрайонний референт СБ ОУН Городоччини–Миколаївщини Мирон Гельнер-“Остап” – у непритомному стані потрапив живим у руки ворога (згодом засуджений до розстрілу і страчений). Ще два повстанці загинули в іншій криївці, натомість “Бомба”, Микола Заторський-“Шахтарський”, Іван Яримович-“Ясень” та Степан Янкевич-“Крук” щасливо перебули облаву[187].

Ще одна велика чекістсько-військова операція МГБ розпочалася в ніч на 11 травня 1950 р. на території тодішніх Брюховицького, Городоцького і Щирецького районів під керівництвом полковника Ісаєва та керівника штабу 62 стрілецької дивізії внутрішніх військ МГБ полковника С. Бромберга. Помітних результатів не мала, але у лісі біля села Бартатів виявлено криївку О. Дяківа, де захоплено ряд документів, які йому належали[188].

Після цього, у травні 1950 р. О. Дяків разом з М. Шевчуком-“Юрком” навідався на хутір Піддубно Бартатівської сільради, звідки пішов в бік с. Ставчани[189]. Після цього бойовики О. Дяківа і надалі періодично з’являлися в околицях с. Бартатів та на території тодішнього Івано-Франківського району[190]. 23 травня О. Дяків святкував День героїв в лісі біля с. Добростани разом з групою місцевих підпільників, зокрема районним референтом СБ ОУН Городоччини Григорієм Максимовичем-“Хмарою”. Зв’язкова “Хмари”, Катерина Пилат-“Ластівка”, згадувала деякі епізоди із спілування з крайовим провідником: “*Він дуже багато літератури давав. «Мати» давав, «Михайлик», «Як постала і розвивалася більшовицька тюрма народів», «Як ми повинні ставитися до російського народу». Каже «Горновий» до мене: «Катрусю, – дав мені, – Як ми повинні ставитись до російського народу. Пишіть конспект». Я, бідна, сіла, пишу шось, пишу. Підходить «Хмара» до мене, каже: «Що ти пишеш?» – «Як ми повинні ставитись...” – «І шо ти пишеш? » – «Та, – я кажу, – не знаю, шо писати». – «Та ти*

---

[187] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 7063. – Т. 2. – Арк. 336 (акт); Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 107, 149-153; Т. 5. – Арк. 75-76 (протокол допиту Мирона Гельнера); ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Спр. 23. – Арк. 220-221; Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 4. – Арк. 4, 7 (протокол допиту Євгена Пришляка); Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 65. – Арк. 177-180; Мороз В., Сколоздра Р. Стоїть символічна могила // Громада. – 2011. – 7 червня. – С. 2.

[188] ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Спр. 23. – Арк. 231; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 82; Т. 67. – Арк. 246.

[189] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – Арк. 246.

[190] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 67. – Арк. 246.

напиши, шо повинні ми стріляти і всьо». Я шось таке написала, не знаю. Приходить «Горновий». Я йому даю. Сміється. Нічо не казав"[191].

На Львівщині О. Дяків спочатку мав постійних двох бойовиків: "Славка" (загинув у 1949 р.) і Петра Бухтяка-"Петра", які виконували функції охоронців та зв'язкових. В його розпорядженні також були стрільці із крайової групи зв'язку, яку очолював Михайло Пілан-"Осип": "Кучер", Федір Звозда-"Баша", Василь Саварин-"Карий", Іван Шух-"Вихор", Степан Яримович-"Сянько"[192]. З поста окружного референта пропаганди ОУН Городоччини у 1949 р. О. Дяків забрав до себе Любомиру Гайовську-"Руту", яка стала виконувати обов'язки особистого секретаря і машиністки[193]. Натомість функції секретаря крайового проводу ОУН виконував Іван Федів-"Іскра" (в деяких документах він фігурує навіть як референт пропаганди[194]). Після загибелі Р. Шухевича до О. Дяківа перейшли кілька його бойовиків: Михайло Заєць-"Зенко", Михайло Дендерис-"Дмитро", Петро Михайлишин-"Влодко", Борис Грабович-"Назар"[195]. Влітку 1950 р. було прийнято рішення про переведення М. Зайця в інший терен, проте сталося це лише у травні наступного року. Зимував "Зенко" в Івано-Франківському районі з Л. Гайовською-"Рутою" та іншими бойовиками О. Дяківа: "Мироном", "Левком" і П. Михайлишином-"Влодком"[196].

Діяльність підпілля ОУН на Львівщині під керівництвом О. Дяківа у 1949 р. визначалася основним тактичним завданням: забезпечити морально-політичне панування організації на цілому терені її дії[197], – що реалізовувалося, в першу чергу,

---

[191] Записав Володимир Мороз 7 серпня 1995 року в с. Речичани Городоцького р-ну від Ментух (див. Пилат) Катерини Йосафатівни, 1926 р.н., с. Речичани Городоцького р-ну Львівської обл.

[192] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 154 (протокол допиту Мирона Гельнера).

[193] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 267-268 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[194] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 65. – Арк. 179.

[195] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 41-42 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[196] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 268, 276-279 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[197] З резолюцій і постанов наради Проводу ОУН на Українських Землях (в СССР), що відбулася літом 1949 р. // Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Українських Землях. – 1950. – № 4. – С. 12.

шляхом ведення пропагандистської праці. Основною її формою було поширення друкованої літератури: в першу чергу листівок, відтак брошур і періодичних видань. Відповідно, друкуванню і розповсюдженню літератури надавалося пріоритетне значення. У 1950 р. тільки у Городоцькій окрузі ОУН діяли 4 друкарні (по дві в кожному надрайоні)[198]. За листопад–грудень 1948 р. у Яворівському надрайоні віддруковано майже 16 тис. примірників листівок, лозунгів та інших видань; поширено в терені 7190 примірників, у райцентрах – 1128, у Львові – 448, серед червоноармійців – 10, серед прикордонників – 51, відправлено на СУЗ – 156. За січень-березень 1949 р. у тому ж надрайоні розмножено ще понад 10 тис. прим. видань. За перше півріччя 1950 р. у тодішній Львівській області при 34 випадках ліквідації підпільників і поширення листівок МГБ вилучило 44 тис. шт. видань.[199] За зимовий період 1949–1950 рр. у Львівському краю розмножено, крім листівок і лозунгів, близько 10 нових брошур, про що писав О. Дяків П.Федуну навесні 1950 р.[200]

Під час перебування у Львівському краю О. Дяків, імовірно, написав тільки три статті: "Кінець другого етапу большевизації країн Центральної та Південно-Східної Європи" (16 вересня 1948 р.), "Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби" (березень 1949 р.) та "Наше становище до російського народу" (червень 1949 р.). Також невідомо датування п'яти статей у вишкільному збірнику "Шлях до волі", опублікованому в 1949 р. Головним осередком пропаганди. Не виключено, що вони частково чи навіть повністю написані вже на Львівщині, взимку 1948–1949 рр. В листі до П. Федуна у серпні 1949 р. О. Дяків, критикуючи отриманий від В. Галаси збірник "Ідеологічний вишкіл", зобов'язувався зробити короткі зауваження до нього, а навесні 1950 р. повідомляв П. Федуна, що останнім часом не мав можливості що-небудь написати[201].

Друге число підпільного видання воєнної округи "Буг" – "Літопис УПА" – вийшло друком у 1949 р. Перше з'явилося у 1947 р. за редакцією З. Тершаковця. Імовірно, що він готував і друге число. Журнал вийшов вже після смерті З. Тершаковця, проте у ньому про це згадки немає, тобто підготовлений він був ще до цієї події і надрукований невдовзі після неї. Враховуючи,

---

198 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 9. – Арк. 119-133.
199 ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 90. – Арк. 272.
200 ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 3. – Арк. 253.
201 ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 3. – Арк. 253; Т. 4. – Арк. 19.

що така праця належала до обов'язків політвиховника воєнної округи, а у випадку його відсутності – референта пропаганди крайового проводу, можна припускати, що О. Дяків був причетний до редагування або видання цього числа журналу. Для прикладу, наступне – третє число "Літопису УПА" – у 1951 р. редагувала крайовий референт пропаганди ОУН Львівського краю Любомира Гайовська-"Рута", хоча видання вийшло під шапкою ВО "Буг".

Поступово масштаби діяльності підпілля зменшувалися. Чисельність підпілля у Львівському краю, як і загалом в Україні, досить швидко падала. Вливання підпільників із Закерзоння у 1947–1948 рр., як і залучення новиків з патріотично налаштованої молоді, покращило кадрове питання тільки частково. В таких умовах Провід ОУН прийняв рішення зосередити головну увагу на збереженні кадрів. Бойові акції проти ворожої адміністрації, боротьбу з агентурою, а відтак навіть пропагандистську працю обмежено до мінімуму. Акценти у бойовій та пропагандистській акції змістилися із забезпечення контролю населення та морально-політичного панування в бік підтримки бойового духу підпільників, залучення молоді, проникнення в легальний сектор і на східні українські землі. Хоча Провід ОУН припускав (і декларував це), що героїчна боротьба в майбутньому вплине на формування свідомості наступних поколінь, все-таки реальний розрахунок базувався на імовірному конфлікті між Заходом та СССР. Саме тому пріоритетною стала організаційна праця з метою максимально зберегти сили до часу вибуху війни. У інструкціях містилися заклики до українців приєднуватися до повстанців і в разі відступу більшовиків створювати українські органи влади.

Так, у вересні 1950 р. за участі крайового референта СБ Львівського краю Євгена Пришляка-"Яреми", окружного провідника Городоччини Миколи Мошончука-"Бора", надрайонного провідника Городоччини Олекси Ольхового-"Горліса" відбулася нарада, на якій О. Дяків говорив про потребу праці з інтелігенцією: вчителями, медпрацівниками, агрономами, священиками. Серед них треба підбирати найбільш довірених осіб, яким давати завдання на випадок війни і відходу радянських військ, не очікуючи додаткових вказівок, від імені УГВР приступати до проголошення самостійної України і створення місцевої адміністративної влади. Невдовзі після цієї зустрічі такі вказівки були дані всім окружним провідникам, а тими – своїм підлеглим[202].

---

[202] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 2. – Арк. 164-166 (протокол допиту Євгена Пришляка).

Підпілля ОУН Львівщини здійснювало заходи щодо проникнення на неохоплені боротьбою терени. На початку 1950-х рр. в східних областях України мешкало 4900 сімей переселенців із Закерзоння, 27000 сімей переселенців із західних областей, тих, хто прибув по оргнабору на роботу в промисловість і на навчання ФЗН (125 тис. осіб), а також багато учнів середніх і вищих навчальних закладів. Серед них було досить багато учасників та симпатиків ОУН і УПА і через них організація намагалася проводити свою роботу[203]. Також використовували контакти східняків, які перебували в підпіллі або контактували з ним на Львівщині.

Зокрема, із Сокальської округи восени 1949 р. у с. Козацьке Конотопського району Сумської обл. виїжджали підпільники Василь Березюк-"Ігор", Степан Рудник-"Дужий" та Марія Москаленко-"Маруся", яка була родом із цього села. Вдруге в це ж село виїхали з М. Москаленко у 1950 р. Іван Назаровець-"Тихоліс" та Іван Паночко-"Байда". Там вони перебували близько року, до червня 1951 р. Незважаючи на те, що "Маруся" насправді була агентом МГБ і дії підпільників були загалом відомі більшовикам, все ж вони зуміли налагодити контакти з протирадянськи налаштованими місцевими мешканцями. Але після виявлення агентурної праці М. Москаленко підпільники не ризикнули далі працювати в тій місцевості. Із Козацького "Тихоліс" їздив у Запорізьку область, де через своїх знайомих з'ясовував ситуацію щодо розгортання підпільної праці. Влітку 1950 р. із Сокальської округи виїхали ще одна група в складі двох підпільників ("Влодко" із с. Зашків та невідомий)[204].

У Вінницьку обл. восени 1949 р. виїхав колишній районний провідник ОУН Комарнівщини Петро Приймак-"Ромко" і його бойовик Михайло Ганзюк-"Юра"-"Терентій", уродженець Вінниччини. Восени 1950 р. слідом за ними за завданням О. Дяківа виїхав колишній районний провідник ОУН Городоччини М. Шевчук-"Юрко" із Михайлом Оліярником-"Богданом". Фіктивні документи для їх поїздки виготовив М. Заєць-"Зенко". 4 березня 1951 р. у с. Перекорінці Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл. М. Шевчук трагічно загинув (згорів у криївці, яка випадково зайнялася від гасової лампи). Натомість інші діяли далі у місцевому підпіллі (восени 1951 р. у Кам'янець-Подільській обл. "Ромко"-"Ярко" був затриманий, а "Терентій"

---

[203] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 29. – Арк. 303.

[204] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 155 (протокол допиту Євгена Пришляка).

загинув; “Богдана” затримали 21 квітня 1952 р. біля м. Ставище Київської обл.)[205].

На схід у червні 1949 р. їздила працівниця референтури пропаганди Галина Савицька-Голояд-“Марта Гай”. Вона два тижні перебувала у с. Стара Рудня (тепер Щорський район Чернігівської обл.) разом із симпатиком ОУН Марією Ремболович-Бодьо, з’ясовуючи можливості проведення там організаційної праці. Крім того, на зворотній дорозі перебувала кілька днів у Києві, де поширила листівки та брошури. Звіт про поїздку склала М. Мошончуку, Є. Пришляку, Р. Шухевичу та О. Дяківу, який доручив їй перейти на підпільну працю до П. Федуна в ГОСП[206].

Підпілля ОУН у Львівському краю проводило активну організаційну та виховну працю серед молоді, робітництва, інтелігенції; займалося організаційним та політичним вишколом членства; забезпечувало контакти із організацією закордоном; вело пропаганду проти заходів радянської влади.

Структура Львівського краю ОУН у 1948–1950 рр. виглядала наступним чином:

округа	крипто-нім	надрайони	райони	окружні провідники
Городок (Львів), західна	Черник	Яворів, Городок-Комарно, Миколаїв-Щирець*	Городок, Комарно, Краковець, Крукеничі, Медика, Миколаїв, Мостиська, Немирів, Нижанковичі, Пустомити, Рудки, Судова Вишня, Щирець, Яворів, Янів	Богдан Квас-“Блакитний”-“Скоб”-“Байрак” (1948–літо 1949) Микола Мошончук-“Бор” (літо 1949–11.1950)

[205] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 153-154 (протокол допиту Євгена Пришляка); Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. П-29522. – Арк. 242-243; Гурин В., Завальнюк К., Петренко О., Стецюк Т. Нескорені: національно-визвольний рух на Вінниччині 40–50-х років ХХ ст. мовою документів та досліджень. – Вінниця, 2009. – С. 260-278; Мизак Н., Горбатюк В. За тебе, свята Україно! – Кн. 5: Кам’янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. – Чернівці–Хмельницький–Торонто, 2006. – С. 310.

[206] Іщук О., Іванченко В. Життєвий шлях Галини Голояд-“Марти Гай”. – Торонто–Львів, 2010. – С. 23-28; ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 128-130 (протокол допиту Євгена Пришляка).

* У 1949 р. Городоцько-Комарнівський і Миколаївсько-Щирецький надрайони об’єднані в один надрайон – Городоцький.

Золочів, східна	Маркіян	Броди, Золочів	Броди, Буськ, Глиняни, Заболоття, Золочів, Красне, Олесько, Підкамінь, Поморяни	Кирило Якимець-“Бескид” (1947–01.1949) Богдан Квас-“Блакитний”-“Скоб”-“Байрак” (літо 1949–07.1950) Іван Червак-“Олесь” (08.1950–03.1953)
Рогатин, південна	Роксо-ляна	Бібрка Рогатин	Бібрка, Більшівці, Букачівці, Бурштин, Винники, Нові Стрілища, Перемишляни, Рогатин, Ходорів	Михайло Іванило-“Вишня” (осінь 1948–12.1951)
Сокаль (Жовква), північна	Климів	Жовква, Кам’янка**, Сокаль-Радехів	Брюховичі, Великі Мости, Жовква, Кам’янка-Бузька, Куликів, Лопатин, Магерів, Новий Милятин, Новий Яричів, Рава-Руська, Радехів, Сокаль	Адам Куровицький-“Сірий” (1947/1948–01.1950) Мар’ян Шульган-“Білоус” (весна 1950–04.1951)

З повстанських документів, вилучених при загибелі О. Дяківа, відома чисельність підпілля Львівського краю ОУН[207]:

** У 1949 р. надрайон розформовано, його терен розділено між Жовківським та Сокальсько-Радехівським надрайонами.

[207] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 19. – Арк. 66-68.

округа	весна 1948 р.	весна 1949 р.	весна 1950 р.	1.IX.1950 р.
Сокальська	310	171	125	121
Городоцька	250	198	146	110
Рогатинська	—	143	—	104
Золочівська	—	140	—	95
Всього	—	652	—	430

Чисельність ворога (осіб зі зброєю) була вищою в десятки разів – за мінімальними оцінками, не менше 15 тис. осіб. На 1949 р. у Львівській і частині Дрогобицької областей, частину якої теж охоплював Львівський край ОУН, базувалася 62 стрілецька дивізія внутрішніх військ МГБ у складі 4, 10, 88, 91 і 332 полків загальною чисельністю 6826 осіб[208]. Значною силою були також "стрибки". Станом на 19 лютого 1947 р. у Львівській обл. у 232 істреббатальйонах було 4293 особи, на 1 січня 1951 р. – у 925 т. зв. групах охорони громадського порядку – 9685 осіб[209]. Крім того, на території Львівського краю ОУН дислокувалися сили трьох загонів прикордонних військ МГБ чисельністю 4-5 тис. осіб, а також підрозділи залізничних та конвойних військ, частини Радянської Армії, які також залучалися до протиповстанської боротьби. Зрештою, більшість представників радянської адміністрації, із керівництвом колгоспів та сільрад включно, також мали зброю. Станом на 20 лютого 1946 р. штат Управління НКГБ у Львівській області складав 1169 осіб оперативного і технічного персоналу, реально було 948 осіб. При цьому вищу освіту з них мали 4,3%, незакінчену вищу – 4,3%, середню – 31,6%, незакінчену середню – 38,6%, нижчу – 21,2%. За національним складом серед них було 27,5% українців, 63,8% – росіян, 8,7% – інших національностей[210]. У 1947 р. до відділу 2-Н Управління МГБ, який займався боротьбою із підпіллям, передано т. зв. відділ по боротьбі з бандитизмом (ОББ) зі складу МВД. Станом на грудень 1948 р. у відділі 2-Н Львівської області разом із підрозділами у міських та районних відділах МГБ у було понад 230 співробітників[211]. До 1949 р. у тодішній Львівській області при МГБ було 29 агентурно-бойових груп із 115 бойовиками загалом. Відтак

[208] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 73. – Арк. 302.

[209] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 97. – Арк. 250; Михайленко П., Кондратьєв Я. Історія міліції України у документах і матеріалах. – Київ: Генеза, 2000. – Т. 3. – С. 319.

[210] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 55. – Арк. 207-208.

[211] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 55. – Арк. 202-203.

їх чисельність скоротили до 4 груп (25 агентів-бойовиків загалом) і скерували на виконання найважливіших завдань, насамперед ліквідації керівного складу підпілля[212]. Передання у підпорядкування МГБ ще й міліції дало можливість цьому відомству повністю зосередити у своїх руках боротьбу із повстанцями, що, очевидно, збільшило її ефективність. За 1949 і 7 місяців 1950 р. у Львівській обл. вбито і затримано 742 підпільники, заарештовано 2915 членів і симпатиків ОУН, виведено з повинною 1701, виселено 3906 сімей чисельністю 14135 осіб[213]. За даними радянських органів держбезпеки, у Львівській області за радянським поділом (а це 30 із 45 районів Львівського краю), протягом 1948–1950 рр. загинуло 1111 підпільників та симпатиків.

За радянськими даними, в результаті боротьби тільки у Львівській області учасники та симпатики підпілля ОУН зазнали таких втрат у 1948–1950 рр.[214]:

рік	вбито	заарештовано	з'явилося з повинною	виселено симпатиків та родичів підпільників	
				сімей	*осіб*
1948	459	1644	15	108	406
1949	361	1081	3	1880	6314
1950	291	1493	1765	2386	9343
всього за 1948–1950	1111	4218	1783	4374	16063

Підрахунки МГБ чисельності загиблих повстанців відрізняються від даних підпілля. Перебільшення зумовлені традиційним для радянської системи приписками.

Влітку 1949 р. на зв'язок із підпіллям вийшов затриманий попереднього року МГБ Зиновій Благий-"Шпак". Він повідомив, щоб був важко поранений у бою і лікувався у родичів. Маючи відомості про арешт З. Благого, підпільники дійшли висновку, що "Шпак" діє за завданням МГБ, а тому вирішили затримати і допитати його. Відповідне доручення від О. Дяківа отримав Є. Пришляк, який при цьому не мав права приймати самостійно

[212] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 83. – Арк. 283.
[213] Держархів Львівської обл. – Ф. П-3. – Оп. 3. – Спр. 448. – Арк. 74.
[214] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 74. – Арк. 156-174.

рішення щодо долі З. Благого. Як згодом пояснював “Яремі” сам “Цьвочок”, якщо б “Шпак” виявив бажання працювати в ОУН і чесно визнав свою вину, його б не ліквідували, але, оскільки він перед підпіллям скомпрометований, могли направити за кордон. Щоправда, З. Благий на зустріч із Є. Пришляком не вийшов – в МГБ орієнтувалися, чим вона могла закінчитися[215].

Незважаючи на співвідношення сил, підпілля продовжувало вести збройну боротьбу. Протягом 1948 року у тодішній Львівській області радянською владою зафіксовано 314 акцій підпілля, у 1949 – 221, у 1950 – 110[216]. Основу збройних акцій підпілля складали підпали сільрад та будівель колгоспів, спилювання телефонних стовпів, мінування доріг, роззброєння стрибків та активістів, обстріли та ліквідації працівників партійних та радянських органів, голів та працівників сільрад, голів та працівників колгоспів, стрибків, дільничих уповноважених, працівників МВД та МГБ, радянських активістів та агентів. Аналізуючи чисельність різних категорій ліквідованих підпільниками, можна ствердити, що вона загалом корегується із можливостями повстанців – в першу чергу гинув сільський “совпартактив”.

Значний розголос серед населення мали атентати проти районного керівництва: інструкторів та уповноважених комітетів партії, працівників виконкомів, депутатів райрад, оперуповноважених відділів МВД і МГБ. Серед ліквідованих були і чільні особи районного рівня:

– начальник Перемишлянського райвідділу МГБ підполковник Павло Чернов (7.01.1949 р.);

– третій секретар Олеського райкому КП(б)У Тимофій Швед (25.09.1949 р.);

– голова Жовківського райвиконкому Ілля Довганик (5.12.1949 р.);

– перший секретар Бурштинського райкому КП(б)У Сидор Богданов (8.03.1950 р.);

– другий секретар Новострілищанського райкому КП(б)У Лука Мазур (8.05.1950 р.);

– третій секретар Бурштинського райкому КП(б)У Василь Войтків (31.07.1950 р.)[217].

---

[215] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 323-328 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[216] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 92. – Арк. 189.

[217] ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 28 (1960). – Т. 13. – Арк. 254; Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 6. – Арк. 184, 190, 210, 215-216; Український здвиг / ред. і упор. В. Сергійчук. – Т. III: Прикарпаття. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. – С. 705.

Найвідомішою терористичною акцією на терені Львівського краю за часів керівництва О. Дяківа стало вбивство 24 жовтня 1949 р. у Львові письменника і публіциста Ярослава Галана, відомого своїми гострими памфлетами проти підпілля ОУН та Українського греко-католицької церкви. Даний терористичний акт потребує окремого розгляду через наявність серйозних протиріч у його висвітленні. Сучасна джерельна база дає можливість зважено і об'єктивно розглянути це питання.

Акція була організована районним провідником Новояричівщини Романом Щепанським-"Буй-Туром" за вказівками надрайонного референта СБ Кам'янеччини Антона Сенчини-"Торчина", надрайонного референта СБ Жовківщини Степана Петрушевича-"Дем'яна", окружного референта СБ Сокальщини Романа Качана-"Чорного" і окружного провідника Сокальщини Адама Куровицького-"Сірого". Безпосередніми виконавцями були Михайло Стахур-"Стефко" та Іларій Лукашевич-"Славко".

Інформації про те, хто дав керівництву Сокальської округи ОУН розпорядження чи дозвіл ліквідувати Галана, не виявлено. Не виключено, що це була його власна ініціатива, оскільки теракти проти представників радянської влади належали до компетенції округ. Проте керівництво Львівського краю, зокрема О. Дяків та Є. Пришляк, не вважали цю акцію провокацією більшовиків[218], як переконують деякі дослідники та публіцисти[219]. Аналіз даного питання чітко вказує на те, що Я. Галан був знищений саме українськими підпільниками. Тезово це виглядає так:

1. ОУН в кінці 1940-х рр. вважала за доцільне проведення терористичних актів проти відомих представників радянської влади. Так, надрайонний референт СБ ОУН Миколаївщини Мирон Гельнер-"Остап" зізнавав, що для підняття бойового духу підпілля планувало провести ряд голосних терактів проти чільних представників радянської влади. Відповідно, наприкінці травня 1949 р. він від окружного референта СБ ОУН Городоччини Дмитра Кривокульського-"Трефа" отримав завдання з'ясувати можливості знищення письменника-комуніста Галана. У вересні 1949 р. "Треф" знову звернув увагу на актуальність ліквідації письменників Кузьми

---

[218] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 246-252 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[219] Василько Р. Злочин: хто гострив сокиру? Обставини смерті Ярослава Галана – погляд через п'ятдесят років. – Львів, 2001; Киричук Ю. Український національний рух 40-50-х років XX століття: ідеологія та практика. – Львів, 2003. – С. 286-288; Лаба В. Історія села Сороки Львівські. – Львів, 2005. – С. 94-95; Губка І. Дорогою боротьби. – Част. VI: Я зробив, що міг… – Львів, 2008. – С. 456; та ін.

Пелехатого і Ярослава Галана, а також начальника Управління МГБ Львівської області генерала Вороніна[220]. Про теракти йшлося і в інструкціях Проводу ОУН з серпня 1949 р.: *"Поборювати прояви занепаду бойовости кадрів і за допомогою бойових акцій плекати здорову, наступальну поставу"*[221]. Про інші причини терактів писав Осипу Дяківу в 1949 р. член Проводу ОУН і провідник ЗУЗ Роман Кравчук. Він вказував, що влада готує на 30 жовтня масштабні святкування 10-ї річниці входження Західної України до складу УССР і рекомендував з цієї нагоди випустити листівку, у якій зазначити, що радянська влада принесла насильницьку колективізацію, терор, експлуатацію, грабіж, депортації, позбавлення свободи слова і т. д. А далі додавав: *"Слід було б також дати вказівки, щоб у цей момент виконати хоча б кілька терактів проти керівних представників окупаційної влади або провести декілька великих актів саботажу"*[222]. Після ліквідації Я. Галана ОУН планувала подальші теракти проти яскравих представників радянської влади. Зокрема, М. Стахур сказав двоюрідній сестрі, що тепер вони повинні вбити письменника Петра Козланюка[223]. Відповідно до розпоряджень "Чорного" і "Дем'яна", "Буй-Тур" у жовтні–листопаді 1949 р. дав завдання нелегалу Платону Ощипку, який хотів перейти в підпілля ОУН, зібрати відомості про Кузьму Пелехатого, що той виконав, а у січні дав наган для ліквідації Пелехатого. Ощипко повідомив, що знищити Пелехатого не вдасться і запропонував ліквідувати одного із прокурорів прокуратури Львівської області, на що отримав "добро", але цього завдання теж не виконав, бо був заарештований[224]. У травні 1950 р. Роман Панчак отримав від підпілля Брюховицького району завдання підготувати і виконати теракт над радянськими письменниками Кузьмою Пелехатим, Іриною Вільде, Андрієм Волощаком або депутатом Верховної ради УССР Марією Кіх, як такими, що вже отримали смертний вирок від підпілля. Відповідно, той підготував план замаху над Пелехатим, здружившись із його сином; теракту не виконав, бо ще того року був заарештований[225].

---

[220] Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 223-225 (протокол допиту Мирона Гельнера).

[221] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 408.

[222] ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 59. – Арк. 11.

[223] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 93. – Арк. 132 (протокол судового засідання, свідчення Ксенії Сушко).

[224] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67439. – Т. 3. – Арк. 7-18 (протокол допиту Романа Щепанського).

[225] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 63. – Арк. 152, 169-173 (протокол допиту Романа Панчака).

2. ОУН і значна частина українського суспільства негативно ставилися до Я. Галана[226]. Його критика церкви та українського визвольного руху викликала осуд серед членів організації, зокрема і керівників[227].

3. ОУН не заперечила причетності до вбивства Я. Галана і не вважала це справою рук більшовиків. Так, В. Кук-"Леміш" в листі до Р. Кравчука-"Максима" писав: "*На Львівському процесі, як розповідають очевидці, друг Стахур тримався добре. Доцільно було б зібрати докладні відомості про атентат над Галаном і про цей процес та видати окрему брошуру чи написати статтю*"[228].

4. Організатори і виконавці атентату не тільки не були покарані, але й користувалися довірою керівництва ОУН. М. Стахур прийнятий в підпілля, за деякий час став кущовим провідником; "Буй-Тур" навесні 1950 р. за згодою О. Дяківа призначений надрайонним провідником ОУН Жовківщини[229], "Дем'ян" призначений у 1950 р. окружним референтом СБ, а наступного року – окружним провідником; "Торчин" у 1950 р. працював заступником окружного референта СБ. За працю в підпіллі "Сірий" та "Торчин" посмертно були відзначені Срібними Хрестами заслуги УПА.

5. Реакція радянських партійних та каральних органів після вбивства свідчила про пошук організаторів та виконавців вбивства. МГБ здійснювало для цього активні оперативні, слідчі та агентурні заходи[230].

6. Ряд джерел чітко вказують, що саме ОУН ліквідувала Я. Галана. Зокрема, зв'язкова Головного командира УПА Дарія Гусяк з березня 1950 р. твердила, що Галана вбили члени ОУН, але чи давав про це розпорядження Р. Шухевич, як у випадку

---

[226] Терещук П. [Матла О.] Історія одного зрадника (Ярослав Галан). – Торонто, 1962.

[227] Вєдєнєєв Д., Шевченко С. Розвіяні міфи. – Київ: Фенікс, 2010. – С. 530-532.

[228] ГДА СБУ. – Ф.65. – Спр. С-7736. – Т. 16. – Арк. 205.

[229] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 2. – Арк. 215-216 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[230] Московські вбивці Бандери перед судом. – Мюнхен, 1965. – С. 135-136; Довідка зав. відділом ЦК КП(б)У І. Голінного про стан боротьби з оунівським підпіллям у західних областях УРСР // Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. – Київ: Дніпро, 1998. – С. 845; Повідомлення секретаря ЦК КП(б)У М.Хрущова Й Сталіну про вбивство в Львові письменника Я. Галана, 25 жовтня 1949 р. // Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ 1943–1959. Книга четверта: 1949–1959. – Київ–Торонто, 2003. – С. 245-246; Веденеев Д. Еще раз о галицком Салмане Рушди // В мире спецслужб. – 2005. – № 3. – С. 53-55; та ін.

о. Гавриїла Костельника, вона не знає[231]. У списку підпільників Сокальської округи за 1950 р. про М. Стахура зазначено: *“Степко – юнак, 1949 р., пров[ірив] Ч[орний], виконав атентат на Гал[ана]”*[232]. О. Дяків прямо писав П. Федуну: *“Режим у вищих навчальних закладах після вбивства нами Ярослава Галана став більш строгим”*[233].

7. Виграш для радянської влади від вбивства Я. Галана був значно менший від негативів, адже факт вбивства сильно вдарив по її авторитету. При цьому кинути тінь на патріотичне священицтво і студенство та отримати таким чином привід для репресій МГБ могло абсолютно різними способами, не б’ючи по собі. Зрештою, кілька такого роду хвиль арештів до того у Львові вже відбулися. Так само і “прибрати” Галана МГБ могло по-різному, не створюючи зайвих підозр у провокації та не б’ючи по авторитету влади.

8. Дослідники-юристи Олександр Бантишев і Арзен Ухаль слушно вказують на існування суперечностей у слідчих та судових матеріалах, порушень законодавства і принципів здійснення правосуддя[234]. Але це зовсім не свідчить про фальсифікацію всіх дотичних справ і тим більше про те, що Галана ліквідувало МГБ. Це вказує на низький рівень слідчих і загалом слідства, що в той час було загальнопоширеним явищем. Для доказу вини достатньо було вибити зізнання із затриманого, чи мати донос або зізнання інших; дотриманням процесуальних норм і доведенням вини в суді мало хто переймався.

9. Версії, що вбивство Галана інспіроване МГБ, містять настільки багато фактичних і методологічних неточностей, перекручень, суперечностей та нез’ясованих питань, що вважати їх переконливими наразі підстав немає[235].

10. Добра пам’ять про М. Стахура збереглася на його малій Батьківщині[236], а ім’я Лукашевичів носить центральна вулиця села Сороки, де їх родина мешкала до арештів жовтня–листопада 1949 р.

---

[231] Роман Шухевич у документах радянських органів державної безпеки (1940–1950). – Київ, 2007. – Т. ІІ. – С. 450.

[232] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417 (пакет з речовими доказами).

[233] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 269.

[234] Бантышев А., Ухаль А. Убийство на заказ: кто же организовал убийство Ярослава Галана? – Ужгород, 2002; Бантышев А., Ухаль А. Кто же убил Ярослава Галана? // В мире спецслужб. – 2005. – № 3. – С. 46-52.

[235] Вєдєнєєв Д., Шевченко С. Розвіяні міфи... – С. 527-528; Motyka G. Ukraińska partyzantka 1942–1960. – Warszawa, 2006. – S. 565.

[236] Чех Р. Боївка “Буй-Тура”. – Львів, 2009. – С. 175-176.

Ряд документів, які проливають світло на організацію вбивства Я. Галана, зокрема участі в цьому О. Дяківа, опубліковані в даній книзі. Слід сподіватися, що в майбутньому будуть виявлені додаткові джерела, які дадуть можливість зняти всі питання щодо цього контроверсійного теракту.

Терактами збройні акції не обмежувалися. Серйозний резонанс мали диверсії на залізничних та автомобільних шляхах. Так, 22 травня 1949 р. о 22.45 на перегоні Ожидів–Красне пущено під укіс товарний поїзд, рух зупинено на 19 годин, збитки склали 274 тис. карбованців. 21 червня того ж року о 23.00 на тому ж перегоні знову підірвано товарняк, рух зупинено на 6 годин. 25 травня 1949 р. біля станції Княже Золочівського району пущено під укіс товарний поїзд, збитки склали 373,5 тис. крб. 29 червня 1949 р. у с. Стрептів (тепер Кам'янка-Бузький район) підірвалася на міні автомашина райвідділу МГБ, яка виїхала на місце підпалу колгоспу – поранені заступник начальника райвідділу МГБ ст. лейт. Дьомін, водій та солдат. Наступного дня у с. Сморжів (тепер Радехівський район) повстанці підпалили контору і ферму колгоспу ім. Сталіна, попередньо замінувавши дорогу з райцентру. Група чекістів, яка виїхали на місце події, підірвалася на міні, в результаті чого загинув командир 3 роти 88 полку внутрішніх військ МГБ капітан І. Міщенко та два сержанти, а чотири солдати поранені[237]. З інших збройних акцій слід згадати наскок на друкарню в райцентрі Куликів 31 грудня 1948 р., де захопилено 60 кг друкарського шрифту і 10 кг фарби, а друкарську машину плоского друку підірвали[238].

До складу Проводу ОУН О. Дяків був введений у 1949 р. і відтоді належав до тих, хто визначав стратегію і тактику націоналістичного руху на українських землях. Імовірно, це сталося на нараді, яка відбулася влітку 1949 р. в лісі у 10–15 км на захід від Бібрки, в районі сіл Лопушна, Вільховець, Суходіл. Участь у нараді брали Р. Шухевич, П. Федун-"Север", Р. Кравчук-"Петро" та О. Дяків-"Наум". П'ятий член Проводу – В. Кук-"Леміш" – через хворобу не прибув[239]. На засіданні було заслухано звіти про стан і діяльність підпілля; обговорено міжнародне становище, ситуацію

---

[237] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 6. – Арк. 170, 204; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 55. – Арк. 29-30, 39; Літопис УПА. Нова серія. Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. Книга четверта: 1949–1952. – Київ–Торонто, 2003. – С. 178-180.

[238] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67439. – Т. 37. – Арк. 26; Мороз В. Антін Сенчина-"Торчин" // Шлях перемоги. – 2011. – Ч. 36. – 7 вересня. – С. 7.

[239] ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 3. – Арк. 122, 125-127 (протоколи допиту Дарії Гусяк).

в СССР та УССР, зокрема питання колективізації в Західній Україні та спротив селянства, а також деякі питання програми ОУН, актуальні внутрішньоорганізаційні справи та проблеми визвольної протибольшевицької боротьби як підпілля, так і українського народу в цілому. В результаті прийнято резолюції і постанови, частину яких, яка не складала таємниці, опубліковано. Зокрема, висловлено признання колективам підпільних друкарень за їх жертовну і успішну роботу.

На цьому ж засіданні було одностайно вирішено питання про зміну назви ОУН, щоб остаточно відв'язатися від мельниківців і різних фальшивих інтерпретацій. Проте для остаточного рішення необхідним було голосування всіх членів Проводу ОУН, тобто й тих, хто перебував на еміграції. Проекти нової назви були такі: Українська національно-визвольна організація (УНВО), Українська національно-визвольна революційна організація (УНВРО), Українська всенародна самостійницько-трудова організація (УВСТО). Про це писав О. Дяків у листі до Я. Стецька-"З. Карбовича" у червні 1950 р. Через конфлікт в ЗЧ ОУН і труднощі зв'язку питання назви згодом так і не було вирішене. Питання зміни назви було поставлене Степаном Ленкавським ще у 1941 р., цю думку підтримали Борис Левицький, Омелян Лоґуш та ряд інших провідних членів[240]. На III конференції в лютому 1943 р. М. Лебедем було прийнято рішення вживати назву "Організація Українських Націоналістів Самостійників Державників" з тим, щоб поступово перейти до назви "Організація Самостійників Державників", але від цього нововведення відмовилися на III НВЗ у серпні того ж року[241]. Ще однією спробою відійти від назви ОУН було творення Народно-визвольної революційної організації (НВРО) у 1944 р.[242]

Існують неперевірені відомості про інші обов'язки, які в той час виконував або міг виконувати "Горновий". Так, Д. Гусяк припускала, що О. Дяків був референтом Служби Безпеки ОУН, оскільки зв'язкова Марта Пашківська-"Марта" говорила їй, що той займається питаннями СБ[243]. Більш достовірних даних про

---

[240] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 72362фп. – Арк. 63 (протокол допиту Петра Дужого).

[241] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75135фп. – Арк. 30-31 (протокол допиту Михайла Степаняка).

[242] Дзьобак В. Конфлікти в ОУН(Б) і їх вплив на український Рух Опору (1941–1944 рр.). – Київ, 2005. – С. 246-265 (протокол засідання Проводу ОУН, листопад 1944 р.).

[243] ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9112. – Т. 3. – Арк. 127 (протокол допиту Дарії Гусяк).

це немає, тому даний факт слід вважати малоімовірним. Про це наприклад, жодного разу не згадував на слідстві крайовий референт СБ ОУН Львівського краю Є. Пришляк, хоча він тісно співпрацював із О. Дяківим та зізнавав про нього у 1952 р., тобто через півтора роки після його смерті. Та й у підпільному некрологі про подібну функцію не згадувалося.

Як член Проводу ОУН на українських землях і журналіст, поряд з іншими чільними представниками підпілля О. Дяків-"Горновий" у жовтні 1949 р. підписав відоме "Звернення воюючої України до всієї української еміґрації", в якому закликалося всі діаспорні організації припинити чвари і роздори, об'єднатися і належно репрезентувати український народ та його збройну боротьбу, докласти усіх зусиль для допомоги, поширюючи правду про ситуацію в СССР, організуючи широкий фронт поневолених і загрожених більшовизмом народів.

За офіційним повідомленням, у червні 1950 р. конференція ОУН на українських землях затвердила остаточний текст уточненої і доповненої програми організації. Проект змін був напрацьований ще у серпні 1949 р. Оновлену програму введено в дію на нараді Проводу, яка підвела підсумки конференції і уточнила чи доповнила окремі пункти. Невдовзі програма була опублікована[244]. Зокрема, в дусі думок, висловлених у працях О. Дяківа, сформульовано пункт про свободу політичних та державних організацій у майбутній українській державі. Також чітко сформульовано, що ОУН бореться за повну ліквідацію колгоспного кріпацтва, проти повернення поміщицько-капіталістичного ладу і за безплатну передачу землі селянам у власність на основі одноосібних селянських господарств; при цьому визнаючи право на громадсько-кооперативні та інші спілкові форми господарювання на землі, якщо вони базуються на добровільній згоді селян та на їх індивідуальній праці.

Згадана нарада Проводу ОУН відбулася у червні–липні 1950 р. між селами Дібринів і Стратин на Рогатинщині, на місці постою Р. Кравчука-"Максима"[245]. В першу чергу, на ній були вирішені організаційні питання, пов'язані із смертю Р. Шухевича.

---

[244] Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Українських Землях.– 1951. – травень. – №5.– С. 4-13.

[245] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 257 (протокол допиту Євгена Пришляка); Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 43. – Арк. 271 (протокол допиту Олексія Демського); Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Українських Землях.– 1951. – травень. – №5.– С. 4-5.

Відповідно, прийнято рішення, яким головою Проводу ОУН на українських землях став його колишній заступник В. Кук-"Леміш". Він же, під іменем "Василь Коваль" був вибраний Головою Генерального Секретаріату УГВР та затверджений Головним Командиром УПА. Тоді ж О. Дяківа-"Гончарука" вибрано заступником Голови Генерального Секретаріату УГВР, а П. Федуна-"Савчука" затверджено заступником Головного Командира УПА. Відповідна постанова УГВР датована 15 липня 1950 р.[246] До складу Проводу введено керівника ОУН ПЗУЗ В. Галасу-"Орлана"[247]. Наказом ГВШ УПА ч. 2/50 від 30 липня 1950 р. О. Дяківу-"Горновому" присвоєно ступінь сотника-виховника з датою старшинства 23 травня 1950 р.[248]

Заслухавши звіти про стан та роботу організації, Провід ОУН визначив: а) чергові завдання у сфері організаційного будівництва та політично-вишкільної та ідейно-виховної роботи з кадрами; б) заходи в напрямі переставлення праці на рейки глибокої конспірації; в) методи роботи в новоопановуваних районах (СУЗ); г) дальші вказівки щодо організації опору мас та щодо боротьби підпілля з окупантами.

У зв'язку із серйозним загостренням міжнародного становища та вибухом війни в Кореї, що могло привести до повномасштабного конфлікту між СССР і Заходом, нарада прийняла відповідні рішення з врахуванням можливості такого розвитку подій. Зокрема, влітку 1950 р. було розроблено і розіслано окружним провідникам два звернення від імені Української Головної Визвольної Ради та одне – від Проводу ОУН[249].

Обговорено також становище в СССР і УССР, розглянуто ситуацію в націоналістичному середовищі на еміграції та політичні відносини серед української еміграції в цілому. Зокрема, було прийнято резолюцію "Ставлення Проводу ОУН на українських землях до спірних питань закордоном", укладену учасниками наради – В. Куком, П.Федуном, Р. Кравчуком та О. Дяківим[250].

Незадовго до цього, у червні 1950 р., О. Дяків у листі до Я. Стецька-"З. Карбовича" писав, що всі розходження, які виникли

---

[246] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 9.

[247] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914фп. – Т. 1. – Арк. 186 (протокол допиту Василя Галаси).

[248] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 274-275.

[249] ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 254-257 (протокол допиту Євгена Пришляка).

[250] ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 74914фп. – Т. 1. – Арк. 161-164 (протокол допиту Василя Галаси); Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 41. – Арк. 341-379.

між ЗЧ ОУН і “опозицією” в ідеологічно-політичних, програмно-устроєвих, практично-політичних та внутрішньоорганізаційних питаннях є цілком природніми, проте вони не є настільки значними, щоб викликати розкол. За умови доброї волі ці розходження можна не тільки полагодити, але й використати на добро справи, інакше це є свідченням, що верх взяли пристрасті і групові амбіції, а ідеологічні, програмні та політичні розходження служать тільки теоретичним прикриттям цих пристрастей та амбіцій.

Наразі невідомо, наскільки впливовим членом Проводу ОУН на українських землях був О. Дяків, наскільки його думки і позиція відображені у рішеннях і, відповідно, у програмі та діяльності підпілля. Проте можна не сумніватися, що його внесок у ці питання був присутнім та, напевне, вагомим. Не дивно, що за ним активно шукали оперативники та агентура МГБ.

Радянські органи в другій половині серпня 1950 р. посилили протиповстанські операції в Івано-Франківському районі з метою ліквідації окружного проводу ОУН Городоччини, на базі якого міг перебувати (і справді перебував у той час) крайовий провідник О. Дяків-“Наум”. 17 серпня о 1.50 в лісі на схід від с. Воля Добростанська в перестрілці з опергрупою врятувався втечею повстанець, який поранив службового собаку. Він же, очевидно, застрілив затриманого через підозру у зраді кущового Івана Васильціва-“Шолома”, тіло якого потрапило до рук більшовиків у наручниках. Наступного дня в с. Добростани о 23.30 ліквідований бойовик районної референтури СБ ОУН Городоччини Іван Гуль. В ніч з 27 на 28 серпня оперативно-чекістська група Управління МГБ, яка розробляла окружний провід, за агентурними даними в с. Добростани провела операцію під керівництвом старшого оперуповноваженого відділу 2-Н УМГБ майора Якушенка. О 3.00 на один з нарядів у господарстві Катерини Кулик натрапили троє підпільників, які йшли на значній відставі один від одного. В перестрілці один з них був убитий, ще один – Григорій Максимович-“Хмара” – важко поранений сховався в господарстві місцевого мешканця та підірвався гранатою. Тіло селяни закопали на городі, проте 31 серпня більшовики його знайшли і опізнали[251]. Як згадувала зв’язкова Катерина Пилат, один колишній підпільник їй казав, що третім повстанцем, який тоді залишився живим, був О. Дяків[252].

---

[251] ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Спр. 24. – Арк. 236, 241, 264, 265, 272, 273.

[252] Записав Володимир Мороз 7 серпня 1995 року в с. Речичани Городоцького р-ну від Ментух (дів. Пилат) Катерини Йосафатівни, 1926 р. н., с. Речичани Городоцького р-ну Львівської обл.

При управліннях МГБ Львівської, Дрогобицької та Тернопільської областей у жовтні 1950 р. були організовані спеціальні оперативні групи з метою активізації пошуку О. Дяківа-"Наума". У листопаді формування цих груп завершилося. Одночасно здійснено заходи, спрямовані на встановлення місць його перебування, насамперед на території Городоцького та Івано-Франківського районів, де попередньо більшовики вже фіксували його появу. Для проведення агентурної розвідки в с. Страдч була скерована кваліфікована агентка "Роза", яка поселилася там у своїх родичів і за короткий час встановила широкі зв'язки серед симпатиків підпілля ("Роза" була безпосередньо причетна до ліквідації Р. Шухевича; дослідник Д. Вєдєнєєв, з посиланням на З. Ластовецького, називає її справжнє ім'я – Анна Фроляк). Вона повідомила, що 5-6 жовтня в господарстві дяка місцевої церкви Степана Боровця переховувалися п'ятеро підпільників, один з яких за ознаками був подібний до "Наума". 12 листопада група мисливців в лісі на північ від села Страдч зіткнулася з одинадцятьма підпільниками. Мисливці також підтвердили присутність серед них особи, подібної до О. Дяківа, фото якого їм показали. "Роза" 20 листопада повідомила, що після зустрічі з мисливцями ця група ввечері прибула в господарство С. Боровця. Вночі в коморі відбулася нарада, яку проводив провідник високого рангу, а вранці повстанці пішли в прилеглий ліс. Отримавши ці відомості, МГБ УССР прийняло рішення про проведення масштабної чекістсько-військової операції у с. Страдч та прилеглих лісових масивах з метою пошуку та ліквідації О. Дяківа та інших підпільників. До неї було залучено 460 солдатів та офіцерів військ МГБ на чолі з керівними співробітниками МГБ УССР та управління у Львівській області. Серед них, були, зокрема, заступник начальника УМГБ у Львівській області полковник В. Фокін (здійснював загальне керівництво операцією), начальник відділу Управління 2-Н МГБ УССР майор Богданов та начальник 3 відділення І відділу Управління 2-Н МГБ УССР майор Г. Клименко (І відділ "розробляв" Провід ОУН).

23 листопада було блоковано села Страдч, Поріччя Янівське, Роттенган та Великополе. На випадок прориву повстанців в районі операції та за межею оточення були виставлені засідки і секрети. Операція розпочалася на світанку 24 листопада 1950 р. Увечері цього дня, о 21.45–22.00 на одну із засідок 6 роти 4 полку військ МГБ західніше с. Страдч потрапили два підпільники, які прямували до лісу. У перестрілці один із повстанців (окружний референт пропаганди ОУН Городоччини Петро Шатинський-

“Крук”) відразу загинув, інший (бойовик Павло Леус-“Орест”) через село Великополе зумів пробитися до лісу, при цьому отримавши поранення у сутичці із ще однією засідкою. Масив відразу був блокований військами МГБ. Наступного дня, 25 листопада, о 24.00–00.15 на узліссі західніше с. Страдч в перестрілці із секретом 1 роти 3 окремого батальйону загинув бойовик О. Дяківа Петро Бухтяк-“Петро”, який ніс пошту на адресу “Наума” та 21 тисячу рублів. Це дало додаткову вказівку МГБ про перебування в цій місцевості крайового провідника ОУН Львівщини. Блокаду лісу було посилено, до прочісування району залучено 300 бійців МГБ. В результаті ретельних триденних пошуків 28 листопада о 16.30 більшовики знайшли добре замаскований, капітально обладнаний бункер, в якому при вчиненні опору були знищені четверо підпільників: Осип Дяків-“Наум”, Микола Мошончук-“Бор”, кущовий провідник “Петро”-“Вибух” і бойовик “Бора” Павло Леус-“Орест”. У вбитих вилучено 3 автомати, 2 гвинтівки, 5 пістолетів, гранати, набої, радіоприймач, підпільні документи і видання, а також продукти. В іншому бункері виявлено два радіоприймачі і багато речей. Трупи були доставлені до Львова для впізнання, яке здійснили колишні зв’язкові Р. Шухевича – Катерина Зарицька-“Монета”, Галина Дидик-“Анна”, Дарія Гусяк-“Дарка” і надрайонний референт СБ ОУН Городоччини Мирон Гельнер-“Остап”[253].

Останні дні повстанців ілюструють записи із щоденника М. Мошончука:

23.XI. Весь день спали, а ввечері пішли на стрічу, закопали гроші і повернулися зовсім рано.

24.XI. Весь день відпочивали. Перед вечором провідник почав гутірку.

Такі гутірки повинні були проводитися щоденно залежно від наявності часу. В цей час ми торкнулися теми “Ми і соціалізм”. Тема була доволі цікава і проходила жваво.

Ця гутірка продовжувалася до 7 години, потім Провідник сказав Круку, щоб він разом з Орестом пішов за продуктами.

---

[253] ГДА СБУ. – Ф. 2. – Оп. 31 (1960). – Спр. 25. – Арк. 210, 214-217, 225; Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 126-128; Т. 67. – Арк. 195-202; 250-253; Т. 71. – Арк. 165-172; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1949–1959. Книга четверта: 1949–1959. – С. 377-380; Вєдєнєєв Д. “Повстанська розвідка діє точно й відважно...”. Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА. 1940–1950-ті роки. – Київ: К.І.С., 2006. – С. 111, 127.

Я з провідником слухав радіо.

Петро готував вечерю і я поміг йому.

Раптово о 9 годині 45 хвилин ми почули чергу. Швидко вискочили нагору, ми побачили ракети і почули довгі черги з автоматичної зброї. Ми відразу зорієнтувалися, що це наші друзі дивляться смерті в очі або відправляються на той світ.

Важко на душі. Ще хвилину тому назад в нас був піднесений настрій, а тепер…

Так виглядає боротьба за своє визволення в умовах більшовицької дійсності.

Я не витерпів, подійшов ближче, знову побачив ракети і почув постріли, потім підійшов до своїх і ми повернулися в бункер.

Чекаємо невідомого.

Приблизно через півгодини хтось вилаявся і пройшов далі. Петро відразу відкрив люк, але нікого ну було. Ми трохи постояли і почули, що щось тріснуло. Ми підійшли і почули голос Ореста. Він прийшов і почав розповідати, як вони наскочили на засідку.

Йшли полем. За 2 кроки перед ними застрочив автомат і почувся оклик: "Здавайся!" Друг Крук впав на місці. Орест почав відступати до села Великополе. Через село він хотів пробратися до лісу, де знову наткнувся на солдатів, які пустили на нього собаку. Собака накинувся на нього, але Орест з СВТ вистрілив і собака, напевне поранений, відскочив. Більшовики відкрили сильний вогонь і ранили Ореста.

Ми почали думати, що робити, виходити чи залишатися у бункері? Вже було вийшли, однак яскраво світив місяць, ми повернулися і в напруженому стані лягли відпочивати. Люк добре замаскували і вирішили спати, залишивши тільки чергового.

25.XI. День пройшов вдало. Ввечері підігріли дещо поїсти і слухали радіо. Раптом о 12 годині 15 хвилин знову побачили світло ракети і почули постріли. Ми вискочили нагору і прислухались. Стрільба затихла, але де-не-де спалахували ракети. Ми припускали, що це Петро йшов зі стрічі. Подумавши, що нам робити, вирішили залишитися на місці.

26.XI. День пройшов щасливо. Ввечері підігріли кашу і поїли. Потім до 2 години слухали приймач. Подумавши, вирішили йти 27 до Левка. Так і зробили.[254]

Наказом ГВШ ч. 1/51 від 25 липня 1951 р., на підставі рішення УГВР від 1 листопада 1950 р., О. Дяківа-"Горнового" відзначено Золотим Хрестом заслуги УПА – за видатні заслуги для

[254] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 126-128.

прави визволення українського народу, за віддану і жертвенну організаційно-політичну роботу, за мужність і геройство, проявлені в боях з більшовицькими окупантами (формулювання наказу, яким введено нагородну систему). Тоді ж, на підставі рішення УГВР від 5 липня 1951 р., Срібними Хрестами заслуги УПА нагороджені М. Мошончук-"Бор" та П. Бухтяк-"Петро"[255]. Наказом ГВШ ч. 3/52 від 12 жовтня 1952 р., на підставі рішення УГВР від 11 жовтня 1952 р., за великі заслуги в організації УПА, у військовому і політичному вишколі та вихованні кадрів УПА О. Дяківу-"Горновому" признано військовий ступінь підполковника-політвиховника з датою 28 листопада 1950 р.[256] Такий же ступінь тоді отримали і колишні його зверхники – Я. Бусел-"Київський" та О. Позичанюк-"Євшан".

В десятиріччя створення Української Повстанської Армії 14 жовтня 1952 р. її Головний командир В. Кук-"Коваль" видав наказ ч. 5/52, який зобов'язував усі клітини підпілля вшанувати мовчанкою всіх бійців і командирів УПА та учасників визвольного революційного підпільного руху, які полягли смертю героїв у боротьбі за визволення українського народу з неволі. Під час мовчанки зачитати імена тих, хто поклав найбільші заслуги в утворенні Української Повстанчої Армії й у розквіті її військово-бойових і морально-політичних сил. Серед кількох десятків імен згадано і підполковника Осипа Дяківа-"Горнового" – члена політвиховного відділу при Головній Команді УПА та виконувача обов'язків командира ВО "Буг"[257].

Посмертно Українська Головна Визвольна Рада, Головне командування УПА і Провід ОУН на українських землях так характеризували роль О. Дяківа у національно-визвольному русі:

"Своєю всесторонньою діяльністю сл. п. друг Дяків-Горновий вніс величезний вклад у справу Української Національної Революції, в справу боротьби за визволення українського народу. За це нагороджено його двома найвищими нагородами – Золотим і Срібним Хрестом Заслуги.*

Особливу цінність для українського визвольного руху мають його ідеологічно-політичні праці і статті, що з'являються першорядною зброєю в боротьбі з большевизмом і які заслужено прославили його ім'я не тільки в Україні, але і широко поза кор-

---

[255] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 276.

[256] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 281-282.

[257] ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 60. – Арк. 286-288.

* Помилка. О. Дяків був нагороджений Золотим і Бронзовим Хрестами заслуги УПА.

донами СССР. Сила аргументації ідеологічно-політичних праць сл. п. друга Горнового така правдива, логічна і гостра, що переконує кожну людину доброї волі і переставляє її на бік українського визвольного руху.

В особі сл. п. друга О. Дякова-Горнового український революційно-визвольний рух втратив не тільки талановитого журналіста, пропагандиста і трибуна ідей Української Революції, глибокорозумного політичного керівника, здібного організатора, виховника й вишкільника, але також любимого друга, людину з чулим і скромним серцем, твердим вольовим характером, життєрадісною бадьорою вдачею.

Велична постать сл. п. друга О. Дякова-Горнового, його світле ім'я, його революційні думки і діла назавжди лишаться у нашій пам'яті і запалюватимуть наші серця вогнем священної ненависти до ворога та додаватимуть сил у дальшій боротьбі за Волю, за Українську Самостійну Соборну Державу.

Вічна слава Героєві Української Національної Революції!"[258]

Смерть О. Дяківа викликала значний резонанс не тільки в українському підпіллі, а й серед українців у вільному світі. Багато діаспорних видань розмістили некрологи чи подали новину про це. Журнал Товариства української студіюючої молоді ім. Миколи Міхновського "Фенікс" про загибель О. Дяківа писав так: "*З першими відлітаючими ластівками з України пробирались через ворожі застави післанці Незборимої Землі й принесли нам знову, як перед роком, сумну вістку: Осип Дяків-Горновий в листопаді 1950 року впав смертю героя в бою з займанцем під час облоги підпільної криївки. Горновий! Кому ж невідоме це ймення, що стало сьогодні одним з прапорних імен Воюючої Батьківщини… Так мало знаємо, а ще менше можемо зробити відомим широкому загалові, про особу, життя, труд і боротьбу людей типу сл. пам. Горнового. Їм суджено ще довго бути окутими серпанком невідомого. І це належить до того, в додатку болючого, чого доля нам не відмовила. Довідатись про смерть майже по році, не мати змоги віддати як слід останньої шани та належно розкрити життєвий чин Героя, і є тим додатковим жалем і докором супроти долі, що їх в серці носить Україна. Він піднісся своєю боротьбою і працею на символ молодого покоління України та став прикладом життя, творчости і патріотизму для нас на чужині*"[259].

---

[258] Повідомлення про смерть Осипа Дяківа-"О. Горнового"… – С. 56.

[259] Осип Дяків – Горновий // Фенікс. – 1951. – Зош. 2. – С. 65-66.

Праці О. Дяківа постійно передруковувалися у різноманітних виданнях – як газета і журналах, так і збірниках з питань ідеології та діяльності визвольного руху. У 1968 р. вийшла збірка праць О. Дяківа "Ідея і чин", перевидана у 1976 р. англійською мовою під назвою "The USSR unmasked". Ще кілька праць Осипа поміщені у зредагованому Петром Потічним та Євгеном Штендерою збірнику "Political thought of the Ukrainian underground 1943–1951"[260].

17 серпня 1997 р. у с. Олесин відкрито пам'ятник О. Дяківу за присутності родичів, друзів, учасників визвольної боротьби, громадськості навколишніх сіл. Кошти на пам'ятник надала Софії Смачило-Кусень, двоюрідна сестра О. Дяківа та дружина його друга з підпілля Осипа Кусеня-"Сірого". Стрічку перерізала Текля Смачило-Осецька, ще одна двоюрідна сестра Осипа, яка доклала значних зусиль до вшанування його пам'яті[261]. У 2008 р. її стараннями вийшла книга "Олесино – колиска провідників воюючої України", значна частина матеріалів якої присвячена О. Дяківу.

На місці біля криївки, де загинув О. Дяків з друзями, насипано символічну могилу. У неділю 17 жовтня 1999 р. на ній посвячено хрест. Наступного року, 20 серпня, відкрито відновлену криївку[262].

Вшануванням пам'яті О. Дяківа, з нагоди 60 річниці з дня смерті, була видана "Літописом УПА" у серії "Події і люди" книга "Портрет Осипа Дяківа-«Горнового»".

* * *

Основну частину книги складають вміщені у першому розділі 25 публіцистичних праць О. Дяківа з періоду 1943–1950 рр., друковані у підпільних виданнях та окремими брошурами. Кілька праць не публікувалися і поширювалися у вигляді машинописів.

Розділ "Листування" включає 7 листів Осипа Дяківа (до Василя Галаси, Романа Кравчука, Ярослава Стецька, Петра Федуна, Романа Шухевича та до групи членів ЗП УГВР і опозиції в ЗЧ ОУН) та 8 листів до нього (від Василя Галаси, Василя Кука,

---

[260] Political thought of the Ukrainian underground 1943–1951 / ed. P. J. Potichnyj, Y. Shtendera. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1986.

[261] Кусень Є. Відкриття пам'ятника Горновому в рідному селі // Олесино – колиска провідників воюючої України. – Львів, 2008. – С. 268-271; Із забуття – у сяйво слави // Свобода. – 1997. – Ч. 235. – 10 грудня. – С. 4.

[262] Онисько Й. Урочистості у Великому Полі // Нескорені. – 1999. – №10. – С. 2; Комнатний Р. Відновлено оунівську криївку // Народна думка. – Городок, 2000. – 22 серпня. – С. 2; Пасічник Б. Меморіал біля Великого Поля // За вільну Україну. – 2001. – 14 серпня. – С. 5.

Романа Кравчука, Євгена Пришляка, Петра Федуна, Романа Шухевича та Степана Петрушевича). Відомий ще лист О. Дяківа до його батька Василя Дяківа, який той наводить у своїх спогадах. Оскільки лист є складовою частиною цих спогадів, то він публікується разом з ними у відповідному розділі.

Третій розділ складається із трьох частин. Перша включає документи, які стосуються процесу здобуття освіти Осипом Дяківим у Львівському університеті ім. І. Франка та Українському технічно-господарському інституті (УТГІ) в Подєбрадах (Чехія). Це заяви до керівництва навчальних закладів (про вступ, про нарахування стипендії та ін.), облікові картки, накази (про зарахування, про призначення стипендії, про відрахування), повідомлення від керівництва навчальних закладів. Кілька документів торкаються труднощів із пересилкою навчальних матеріалів з УТГІ. Цінною характеристикою О. Дяківа є виконане ним завдання з політичної економії на тему "Товарові ціни". Крім того, у цій частині розділу містяться документи, які посвідчували право на навчання та отримання стипендії – довідка про соціальне походження з Олесинської сільської ради та копія шкільного табеля.

Друга частина третього розділу містить документи про арешт НКВД Осипа Дяківа у 1940 р., слідство та суд над тим. Це постанови про визначення запобіжного заходу та про арешт, ордер, протокол обшуку О. Дяківа; акт оскарження, вирок суду О. Дяківу, Мирославі Никифорук та Володимирі Вітковській, які проходили з ним в одній справі; касаційна скарга О. Дяківа та ухвала за нею; комплекс протоколів допитів О. Дяківа із протоколами очних ставок із Степаном Безкоровайним та Мирославою Никифорук. Також подано документи про реабілітацію О. Дяківа у цій справі у 1992 р.: висновок прокуратури Тернопільської обл. та довідка про реабілітацію.

У третій частині третього розділу публікуються три документи: щоденникові записи Миколи Мошончука за вересень–листопад 1950 р., тобто період, який передував його загибелі разом з О. Дяківим; доповідна записка Львівського обкому КП(б)У про ліквідацію О. Дяківа та повідомлення про його смерть, зроблене УГВР, Проводом ОУН на українських землях та Головним командуванням УПА.

У четвертому розділі подані свідчення та спогади, які стосуються діяльності Осипа Дяківа у національно-визвольному русі. Це протоколи допитів радянськими органами державної безпеки заарештованих Мирона Гельнера, Дарії Гусяк, Галини

Дидик, Катерини Зарицької, Ольги Ільків, Григорія Кочана, Дарії Малярчин, Юрія Поповича, Володимира Порендовського, Євгена Пришляка, Марії Савчин та Романа Щепанського. В другій частині четвертого розділу подано спогади осіб, які близько знали Осипа Дяківа: батька Василя Дяківа, друзів та соратників Василя Галаси і Дмитра Кривокульського.

* * *

Документи і матеріали передруковано без скорочень, у повній відповідності до оригіналу.

Усі документи і матеріали, крім праць, мають заголовки, складені упорядниками, за винятком творчих документів і матеріалів (праць, спогадів, де залишено авторські заголовки). В них зазначено: вид документа, автор, адресат, зміст і дата. У творчих документах і матеріалах (працях, спогадах) авторство (псевдонім) зазначаються на початку. Зміст листів і протоколів допитів у заголовках, складених упорядниками, не передається. Якщо дату створення документа не встановлено, він датується за змістом, супровідними документами тощо. У такому разі умовну дату подано в квадратних дужках [червень 1944 р.]. Дата зазначається для всіх документів і матеріалів, зокрема творчих. Місце написання і діловодний номер документа не зазначаються.

Документи друкуються без купюр. Непрочитані та пошкоджені частини текстів позначаються квадратними дужками [...]. Пропущені частини текстів позначаються круглими дужками (...).

Авторські підкреслення в тексті розділів "Праці" і "Листування" подано жирним шрифтом. В інших розділах авторські підкреслення не передаються. В окремих випадках для точного передання тексту їх графічно виділено ($^{1-}$xx^{-1}).

У виданні максимально збережено лексику, авторські та редакторські особливості джерел. Без змін подано власні й географічні назви. Згідно з сучасними нормами виправлено пунктуацію, вживання лапок. Текст документів і матеріалів подано на основі сучасних правил публікації історичних документів. Помилки в написанні виправлено без застережень. Зокрема, у відповідності з вимогами сучасного українського правопису виправлено написання прийменників, часток (до дому – додому, підчас – під час, в ночі – вночі, рівнож – рівно ж, в наслідок – внаслідок). Упорядковано вживання апострофа (звязок – зв'язок). Орфографічні помилки, що перекручують смислове значення, подано у примітках.

У відповідності до тексту подано псевдоніми та криптоніми.

Гриф <таємне> відтворюється в правому верхньому кутку тексту документа. Грифи <відпис>, <копия> та <abschrift> не передаються, оскільки їх значення відбивається терміном <копія> в легенді документа.

Надписи на документах (адресування, резолюції та ін.), що стосуються їхнього змісту, збережено і подано як продовження тексту документа. Інші надписи опущено. Зокрема, для копій, перекладених іншою мовою, опущено відомості про перекладача, місце виявлення і зберігання оригіналу, примітки до тексту та інші супровідні надписи, які не є частиною тексту оригіналу. Зміст обкладинки книжкових видань і брошур у випадку дублювання титулу не передається.

Закреслені слова в тексті не подано. Завірення підписом або печаткою виправлень у документах не публікуються.

Скорочено написані слова, крім загальноприйнятих скорочень, відтворено повністю та графічно виділено (хх[х]).

Формуляри анкет та інших документів, виконаних на бланках, не виділяються.

Передача авторської оригінальності підпису документів визначається на основі правила, що використовувалося в діловодстві УПА і ОУН.

Кожен документ чи матеріал супроводжується легендою, в якій зазначено місце зберігання документа (скорочена назва архіву, номер фонду, опису, справи, аркушів), вказується автентичність документів (оригінал, копія). Не зазначається автентичність творчих документів і матеріалів (праці, спогади), опублікованих друкарським і машинописним способом у формі періодичних видань, збірників, брошур і рефератів.

Відтворення документів і матеріалів друкарським (машинописним) способом не зазначено. Зазначається тільки рукописне відтворення документів і матеріалів. Інформація про попередню публікацію чи передрук документа подається в легенді.

Публікація праць за журналами, газетами і збірниками, виданими в підпіллі ОУН та УГВР, в легенді не відображається. Передрук документів і матеріалів з інших видань зазначено в легенді.

Мова документів, відмінна від української, у легенді не вказується. У випадку публікації іншомовної копії з україномовного оригіналу зазначається факт перекладу.

Коментарі до документів та матеріалів подані тільки щодо питань, які безпосередньо стосуються діяльності О. Дяківа, ОУН і УПА.

Публікуються фотографії О. Дяківа, його рідних, близьких та співробітників. Зазначені у підписах функційні та військові ступені за часом відповідають періоду контактів із ним. У підписах до світлин подано наявну інформацію про зображене та час їх виготовлення. У книзі представлені фотографії з Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, архівів видавництва "Літопис УПА" та Олесинської загальноосвітньої школи, електронного архіву Державного історико-архітектурного заповідника у м. Бережани, окремих публікацій. Представлені матеріали зберігаються в комп'ютерній фототеці видавництва "Літопис УПА".

У англомовних текстах вжито модифіковану систему транслітерації Бібліотеки Конгресу США.

Збір документів, їх науково-археографічну підготовку, збір фотографій виконав Володимир Мороз.

У підготовці та виданні книги вагому допомогу надали: Ігор Гомзяк, Микола Кулик, Микола Посівнич та Петро Потічний (видавництво "Літопис УПА"); Степан Білостоцький, Роман Генега і Руслан Сіромський (Львівський національний університет ім. І. Франка); Володимир Говорун, Володимир Іванченко, Олександр Іщук та Валерій Огороднік (м. Київ, Галузевий державний архів Служби безпеки України); Олександр Луцький і Михайло Романюк (м. Львів, Інститут українознавства НАН України); Володимир В'ятрович і Руслан Забілий (Центр досліджень визвольного руху); Владислав Берковський (м. Київ), Олександр Вовк (м. Київ), Надія Волинець (учений секретар Державного історико-архітектурного заповідника у м. Бережани), Зиновій Горін (с. Гранки-Кути Миколаївського р-ну Львівської обл.), Тарас Гривул (м. Львів), Микола Дубас (м. Львів), Василь Ільницький (м. Дрогобич), Сергій Кісь (м. Львів), Роман Куницький (м. Київ); Євген Кусень (директор Олесинської загальноосвітньої школи), Сергій Музичук (м. Рівне), Володимир Муравський (м. Львів), Леся Онишко (м. Київ), Текля Осецька (м. Львів), Роман Сколоздра (с. Розвадів Миколаївського р-ну Львівської обл.), Петро Содоль (м. Нью-Йорк), Юрій Юзич (м. Київ), Олег Яцків (м. Львів), а також покійний директор архіву Львівського національного університету ім. І. Франка Володимир Пельц. Особлива подяка за постійні консультації дослідникам Олександрові Вовку, Олександрові Іщуку та Михайлові Романюку, а також Марті Олійник (м. Монреаль, Канада) за англомовний переклад вступної статті.

Володимир Мороз.

Introduction

Osyp Diakiv-"Hornovyi" (other pseudonyms: "Artem," "Honcharuk," "Naum," "Oset," "Osypenko," "Ts`vochok," "Iuriiv," etc.) was one of the leading figures and ideologists of the armed national liberation struggle, a member of the OUN Leadership in Ukraine, the deputy head of the General Secretariat of the Ukrainian Supreme Liberation Council (UHVR), and UPA Lieutenant-Colonel and political instructor. Yet, his life and work have received little attention despite the intensification, particularly in recent years, of research on the Ukrainian liberation movement, including biographical studies.

For a long period of time the main sources on Osyp Diakiv's life were his underground obituary,[1] most likely written by Vasyl` Halasa, and the reminiscences of his father Vasyl` Diakiv.[2] These writings formed the basis of several essays, including one that appeared in Petro Sodol's book, *The Ukrainian Insurgent Army*, in which the author provides concise but meticulously verified information about Diakiv.[3] Also noteworthy are articles by Zynovii Boiko,[4] Hryhorii Dem'ian,[5] Illia Dmytriv,[6] Nestor Myzak,[7] Oleksandr Panchenko,[8] Andrii

---

[1] "Povidomlennia pro smert` Osypa Diakiva-'O. Hornovoho,'" in *Ukrains`ka Holovna Vyzvol`na Rada: dokumenty, ofitsiini publikatsii, materiialy*, vol. 10 of *Litopys Ukrains`koi Povstans`koi Armii* [hereafter: *Litopys UPA*], bk. 3: *1949–1952* (Toronto, 1984), pp. 55–57.

[2] V. Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho" [recorded by Lev Shankovs`kyi], in O. Diakiv-Hornovyi, *Ideia i chyn* (New York, Toronto; Munich, 1968), pp. 27–64; O. Kusen`, 'Spohad pro sl. p. Osypa Diakova-Hornovoho," in *Berezhans`ka zemlia: istorychno-memuarnyi zbirnyk* (New York; Paris; Sydney; Toronto, 1970), pp. 821–22.

[3] P. Sodol`, *Ukrains`ka Povstancha Armiia, 1943–49: Dovidnyk* (New York, 1994), p. 82.

[4] Z. Boiko, 'Zolotyi fond nashoi istorii," in *Berezhans`ka himnaziia: storinky istorii* (Berezhany; Ternopil`: Dzhura, 2007), pp. 443–44.

[5] H. Dem'ian, "Osyp Diakiv-'Hornovyi,'" *Shliakh peremohy*, 22 April 1995, pp. 5, 7.

[6] I. Dmytriv, "V trydtsiatylittia smerty Osypa Diakova-Hornovoho," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 1 (1981): 26–29.

[7] N. Myzak, *Za tebe, sviata Ukraino!* bk. 6: *Berezhans`kyi povit u vyzvol`nii borot`bi OUN, UPA (Kozivs` kyi raion)* (Chernivtsi, 2007), pp. 195–98.

[8] O. Panchenko, "Osyp Diakiv-Hornovyi," in *Problemy istorii ta suchasnoho stanu nauky Ukrains`koi derzhavy* (Mykolaiv; Odesa, 2002), 1:124–37.

Rybak,[9] Viktor Roh,[10] and Lev Shankovs`kyi,[11] as well as a number of commemorative articles that appeared in the press.[12] In addition, biographical entries appear in the *Encyclopedia of the History of Ukraine*,[13] *Encyclopedia of L`viv*,[14] *Encyclopedia of Contemporary Ukraine*,[15] *Ternopil` Encyclopedic Dictionary*,[16] and other publications.

Individual aspects of Diakiv's activities are discussed in articles exploring the activities of the underground structures in which he worked. His work in the OUN's Propaganda Section, particularly his journalistic writings, is the subject of articles by Taras Andrusiak,[17] Yaroslav Haivas,[18] Stepan Goliash,[19] Vasyl` Derevins`kyi,[20] Halyna Dychkovs`ka,[21] Oleh Dmyterko,[22] Oleksandr Ishchuk and Ihor

---

[9] A. Rybak, "Doli neskorenykh (revoliutsiinyi shliakh O. Diakova-Hornovoho)," in *Viis`kovo-naukovyi visnyk*, vyp. 6 (L`viv: L`vivs`kyi instytut, 2004), pp. 225–36; idem, "Odyn z armii neskorenykh," *Berezhans`ke Viche*, 24 June 2011, p. 4.

[10] V. Roh, "Shliakh heroia," in V. Roh, *Zhyttia dlia Ukrainy* (Kyiv, 2003), pp. 46–47.

[11] L. Shankovs`kyi, "Osyp Diakiv-Hornovyi," in *Berezhanshchyna: istoryko-memuarnyi zbirnyk* (Toronto; New York; London; Sydney; Berezhany; Kozova, 1998), pp. 279–82.

[12] M. Pakholok, "Ternystymy shliakhamy," *Shliakh peremohy*, 12 July 1996, p. 8; "Zhyttia, viddane natsii: Do 50-kh rokovyn vid dnia zahybeli Osypa Diakiva-'Hornovoho,'" *Shliakh peremohy*, 29 November 2000; I. Liakhovych, "Ideia i chyn," *L`vivs`ka hazeta*, no. 1094, 2006; et al.

[13] O. Stasiuk, " Diakiv Osyp," in *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, vol. 2 (Kyiv: Naukova dumka, 2005), p. 509.

[14] V. Moroz, "Diakiv Osyp," in *Entsyklopediia L`vova*, vol. 2, ed. A. Kozyts`kyi (L`viv: Litopys, 2008), pp. 204–5.

[15] V. V'iatrovych, "Diakiv Osyp," in *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, 8 vols., ed. I. Dziuba, A. Zhukovs`kyi, et al. (Kyiv: Koordynatsiine biuro Entsyklopedii Suchasnoi Ukrainy NAN Ukrainy, 2008), 8:581.

[16] M. Khanas, "Diakiv-Hornovyi Osyp," in *Ternopil`s`kyi entsyklopedychnyi slovnyk*, vol. 1 (Ternopil` , 2004), p. 552.

[17] T. Andrusiak, "Politychna ta pravova dumka ukrains`koho natsional`no-vyzvol`noho rukhu 40–50-kh rr. XX st.," *Respublikanets`*, nos. 1–2 (1995): 72–77.

[18] Ia. Haivas, "Suziria veletniv," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 4 (1987): 402–12; 5: 529–41, et al.

[19] S. Goliash, "Pidpil`ni vydannia ukrains`koho revoliutsiino-zbroinoho rukhu," *Visnyk*, no. 8 (1948): 14–17; idem, "Pidpil`ni drukarni," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 8 (1982): 934–42; 9: 1062–68.

[20] V. Derevins`kyi, "Propahandysts`ka diial`nist` OUN–UPA," *Pam'iat` stolit`*, no. 4 (2002): 92–101, et al.

[21] H. Dychkovs`ka, "OUN–UPAi natsional`ne pytannia," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 3 (1993): 270–76.

[22] O. Dmyterko, "Napriamky propahandy OUN–UPA naprykintsi 40-kh–na pochatku 50-kh rr.," in *Sotsial`no-ekonomichna efektyvnist` derzhavnoho upravlinnia: teoriia, metodolohiia ta praktyka; materialy shchorichnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, *L`viv, 23 sichnia 2003 roku*, pt. 2 (L`viv, 2003), pp. 398–401, et al.

Marchuk,[23] Petro Kizko,[24] Vasyl` Kuk,[25] Volodymyr Makar,[26] Volodymyr Moroz,[27] Peter J. Potichnyj,[28] Myroslav Prokop,[29] Andrii Rybak,[30] Mykhailo Romaniuk,[31] Petro Sodol,[32] Oleksandra Stasiuk,[33] and Lew Shankowky.[34]

Diakiv's position as OUN leader of L`viv krai[35] and member of the Ukrainian Supreme Liberation Council[36] has received less attention. His journalistic writings are discussed in articles by Volodymyr V'iatrovych,[37] Ihor Hulyk,[38] Mykola Dubas,[39] Yurii Kyrychuk,[40] Petro Mirchuk,[41] and Andrii Rybak.[42]

---

[23] O. Ishchuk and I. Marchuk, *Braty Busly: zhyttia za Ukrainu* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2011).

[24] P. Kizko, "Publitsystyka revoliutsiinoho pidpillia," *Avanhard*, nos. 1–2 (1967): 13–16.

[25] V. Kuk, "Malovidoma broshura Petra Poltavy," in *Ukraina v mynulomu*, vyp. 3 (L`viv, 1993), pp. 93–105; idem, "Postii Provodu OUN u seli Byshkakh (1943–45 rr.)," *Volia i Bat`kivshchyna*, no. 4 (1998): 36–46.

[26] V. Makar, "Propagandyvna diial`nist` UPA i ii dopovnennia do propagandy OUN," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 5 (1982): 536–44; 6:664–70; 7:790–98; 8:943–48.

[27] V. Moroz, "Osnovni momenty propahandysts`koi diial`nosti OUN–UPA v kintsi 1940–1950-kh rokiv," in *Evropa v XX veke: put` ot voiny k miru: materialy mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii* (Kharkiv, 1995), pp. 86–89; idem, "Ostannie chyslo 'Povstantsia,'" *Volia i Bat`kivshchyna*, no. 2 (1998): 62–71; idem, "Pidpil`na Ukrains`ka Informatsiina Sluzhba," *Narodoznavchi zoshyty*, zosh. 1 (25) (1999): 65–72; idem, Vasyl` Hotsii-'Zhest,'" *Shliakh Peremohy*, 26 May 2010, p. 6; et al.

[28] P. Potichnyi [Peter J. Potichnyj], "Politychna dumka ukrains`koho pidpillia, 1943–1951," *Suchasnist`*, no. 1 (1997): 80–88; idem, "Ukrains`ko-rosiis`ki vidnosyny v politychnii dumtsi ukrains`koho pidpillia chasu Druhoi svitovoi viiny," *Suchasnist`*, no. 7 (1992): 14–31; et al..

[29] M. Prokop, "Do pytannia ukrains`ko-rosiis`kykh vzaiemyn," *Suchasnist`*, no. 6 (1961): 52; et al.

[30] A. Rybak, "Relihiina polityka suverennoi derzhavy u politychnykh kontseptsiiakh Orhanizatsii ukrains`kykh natsionalistiv 1940–1950-kh rokiv," *Derzhava i pravo*, vyp. 33 (Kyiv, 2006), pp. 583–91; idem, "Stavlennia do rosiis`koho narodu u pratsiakh ounivs`kykh publitsystiv 1940–1950-kh rokiv," *Naukovi zapysky Natsional`noho universytetu "Ostroz`ka akademiia,"* Istorychni nauky, vyp. 6 (Ostroh, 2006), pp. 303–19; idem, "Stavlennia do demokratii u politychnii dumtsi OUN 1940–1950-kh rokiv," *Naukovi zapysky NaUKMA*, Politychni nauky, vol. 57 (Ostroh, 2006), pp. 37–43; et al.

[31] M. Romaniuk, introduction to *Fedun P.-"Poltava": kontseptsiia samostiinoi Ukrainy*, vol. 1: *Tvory*, ed. and comp. M. Romaniuk (L`viv, 2008), pp. 3–28; idem, *Petro Fedun-"Poltava"—providnyi ideoloh OUN ta UPA* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2009).

[32] P. Sodol`, *Ukrains`ka Povstancha Armiia, 1943–49; Dovidnyk II* (New York, 1995), pp. 199, 203, 214, 232, 238, and 240.

[33] O. Stasiuk, "Vydavnycha diial`nist` OUN na ukrains`kykh zemliakh u 1944–1950-kh rokakh," in *Visnyk L`vivs`koho universytetu*, Seriia istorychna, vyp. 37, pt. 2 (L`viv, 2002), pp. 173–90; idem, *Vydavnycho-propahandyvna diial`nist` OUN (1941–1953 rr.)* (L`viv, 2006); idem, "Pidpil`ni vydannia OUN–UPA (40–50-ti rr.)," in *Ukrains`ka periodyka: istoriia i suchasnist`* (L`viv; Zhytomyr, 1994), pp. 70–74; et al.

[34] L. Shankovs`kyi, *UPA ta ii pidpil`na literatura* (Philadelphia, 1952), et al.

An important source publication is Oleksandr Ishchuk and Nataliia Nikolaieva's collection of documents from an archived criminal case, which elucidate the circumstances surrounding Diakiv's arrest and sentencing in 1940 and his activities immediately preceding his arrest.[43] "Hornovyi's" correspondence is discussed in an article by Volodymyr Koval`chuk and Valerii Ohorodnik.[44] Also noteworthy are the following publications: the reminiscences of Vasyl` Halasa, Stepan Goliash, and Lev Kusiaka,[45] the reminiscences of several of

---

[35] O. Ishchuk and V. Ivanchenko, *Zhyttievyi shliakh Halyny Holoiad-"Marty Hai"* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2010); *Voienna okruha UPA "Buh": dokumenty i materialy, 1943–1952*, vol. 12, bk. 1 of *Litopys UPA* (New Series), ed. and comp. V. Moroz and O. Vovk (Kyiv; Toronto, 2009); V. Moroz, "Zakinchennia zbroinoi borot`by OUN i UPA na ukrains`kykh zemliakh," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 8 (2004): 72–87; idem, *Zynovii Tershakovets`-"Fedir"* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2011); R. Vasyl`ko, "Deiaki materialy i dokumenty pro pidpil`nu diial`nist` Osypa Diakiva," in *Roman Shukhevych: postat` na tli Voiuiuchoi Ukrainy* (Ternopil`: Ideia i chyn Ukrainy, 2005), pp. 160–64; R. Skolozdra, "Kryivka nad Dnistrom," *Hromada* (Mykolaiv), 25 June 1996, p. 2; idem, "Z ostannioi boivky," *Hromada*, 22 April 1997, p. 3.

[36] M. Prokop, "P'iatdesiat rokiv UHVR," *Suchasnist`*, no. 10 (1994): 49–58; V. Moroz, "Istoriia stvorennia i diial`nosty Ukrains`koi Holovnoi Vyzvol`noi Rady," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 7 (2004): 88–106.

[37] V. V'iatrovych, "Nevidoma pratsia Osypa Diakiva," in *Ukrains`kyi vyzvol`nyi rukh*, vol. 4: *Borot`ba narodiv Tsentral`no-Skhidnoi Ievropy proty totalitarnykh rezhymiv u XX st.* (L`viv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy; Tsentr doslidzhen` vyzvol`noho rukhu, 2005), pp. 7–23; idem, "Stanovlennia totalitarnykh rezhymiv u krainakh Tsentral`no-Skhidnoi Ievropy v publitsystytsi ukrains`koho pidpillia," ibid., pp. 80–95.

[38] I. Hulyk, "Osyp Diakiv-Hornovyi i moral`ni aspekty ukrains`koi revoliutsii," *Ratusha*, 27 November 1993, pp. 1–2.

[39] M. Dubas, "Osyp Orlenko: Khto vin?" *Volia i Bat`kivshchyna*, no. 2 (1996): 98–101.

[40] Iu. Kyrychuk, "O. Diakiv-Hornovyi—teoretyk ukrains`koho natsional`no-vyzvol`noho rukhu 40–50-kh rr. XX st.," in *Aktual`ni problemy derzhavnoho upravlinnia*, vyp. 5 (L`viv, 2001), pp. 291–95.

[41] P. Mirchuk, "Osyp Diakiv-Hornovyi: 'Ideia i chyn,'" in Diakiv-Hornovyi, *Ideia i chyn*, pp. 9–26.

[42] A. Rybak, "Derzhavotvorchi pohliady u pratsiakh Osypa Diakova," in *Efektyvnist` derzhavnoho upravlinnia u konteksti ievropeis`koi intehratsii: materialy shchorichnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 23 sichnia 2004 r.*, no. 2 (L`viv, 2004); idem, "O. Diakiv—teoretyk ta publitsyst natsional`no-vyzvol`noho rukhu 1940-ykh rokiv," *Naukovi zapysky Natsional` noho universytetu "Ostroz`ka akademiia,"* Istorychni nauky, vyp. 4 (Ostroh, 2004) pp. 304–14; idem, "Krytyka bil`shovyzmu v pratsiakh Osypa Diakiva," in *Ukrains`kyi vyzvol`nyi rukh*, pp. 71–79.

[43] O. Ishchuk and N. Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova 1940 r. u svitli dokumentiv Derzhavnoho arkhivu Sluzhby bezpeky Ukrainy," in *Ukrains`kyi vyzvol`nyi rukh*, vol. 6 (L`viv, 2006), pp. 30–76.

[44] V. Koval`chuk and V. Ohorodnik, "Lystuvannia kerivnytstva OUN(B) i UPA na ukrains`kykh zemliakh," *Z arkhiviv VUChK–GPU–NKVD–KGB*, no. 1 (2010): 147–69.

[45] L. Kusiaka, "Pam'iati Osypa Diakova-Hornovoho," *Svoboda*, 15 December 1970, pp. 2–3.

Diakiv's fellow villagers and relatives, which were published in the Ukrainian-language collection of materials entitled *Olesyno—The Cradle of the Leaders of Fighting Ukraine*,[46] and the diary of Myroslav Kushnir.[47]

The expansion of the source base after the opening of the Soviet secret services archives led to a significant acceleration and growth of research on the Ukrainian liberation movement, one of the results of which was the publication of a book about Osyp Diakiv by the Litopys UPA Publishing House in its Events and People Series[48] to mark the 60th anniversary of his death, as well as an article about the circumstances surrounding his death.[49]

* * *

Osyp Diakiv was born on 21 June 1921 in the village of Olesyn, Berezhany County (now Olesyne, Koziv raion, Ternopil` oblast) into a peasant family of average means; his parents were Vasyl` and Yustyna Danylivna (née Kornyk). His birth was difficult, and his mother's labor lasted 22 hours.[50]

Osyp's father was born in Olesyn on 28 February 1897 into the large family of Osyp (Yosyf) and Paraskeviia (née Barylka); he had six brothers and three sisters. During the period of the revolutionary struggles Vasyl` served in the Galician Army as a platoon commander in the 3rd Berezhany Brigade, holding the rank of non-commissioned officer. After being wounded, he returned to his native village, where he became the acknowledged leader of civic-political, cultural, and economic life. He held various administrative posts, organized a theater group, in which he played the leading roles; he was the long-standing head of the Prosvita reading room, a member of the church building committee and a church cantor, and a co-organizer and one of the directors of the Zoria trading and consumer cooperative. Regarded as the most highly educated person in Olesyn, Osyp's father was the owner of a small private library, a rarity among

---

[46] V. Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 12 (2000): 71–77; S. Goliash, "Try odnoklasnyky Berezhans`koi gimnazii," in V. Makar, *Boiovi druzi*, pt. II (Toronto, 1993), pp. 247–50; *Olesyno—kolyska providnykiv voiuiuchoi Ukrainy; spohady* (L`viv: Dobra sprava, 2008).

[47] M. Kushnir, *Nevkoiene sertse* (L`viv, 2005), pp. 256–433.

[48] V. Moroz, *Portret Osypa Diakiva-"Hornovoho"* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2010).

[49] V. Moroz, "Iak zahynuv Diakiv-"Naum"-"Hornovyi," *Shliakh peremohy*, 8 December 2010, p. 6.

[50] V. Diakiv, "Avtobiohrafichnyi narys," in *Olesyno—kolyska providnykiv*, p. 46.

peasants in those days. He was the first in his village to begin using mineral fertilizers and a threshing machine, and he eagerly shared his experience and knowledge with other peasants. During the German occupation he was the village administrator and helped his son with his clandestine work. After immigrating to the West, he organized the publication of a collection of his son's works. He lived in Philadelphia (USA), where he died on 22 July 1981.[51]

Osyp's mother, born in Olesyn in 1899, was a kind and sensitive woman with a gentle nature. After the war, unwilling to abandon her native land and immigrate with her husband, she decided to remain in the village with her mother Maria Kornyk. In 1949, after the MGB identified "Naum" as Osyp Diakiv and member of the OUN Leadership, the two women were deported to Siberia, returning to their native village in 1955. Yustyna rebuilt her house and farm, and died on 26 September 1972.[52]

Vasyl` and Yustyna had another child, a girl named Hannusia, who was born on 24 November 1927. Osyp adored his little sister and was grief-stricken when she died of pneumonia on 27 November 1934 at the age of seven.[53]

Several members of the Diakiv family perished at the hands of the Bolsheviks. Among them was Osyp's cousin and namesake, the son of Mykola, who was born on 21 January 1924 in Olesyn. He joined the UPA, where he operated under the pseudonym "Chernyk." After completing the "Oleni" officer training school (certificate no. 10), he was appointed commander of the 1st Platoon of "Holka's" Company (September 1944) and later headed a raion fighting group. Eventually, he worked in the postal service at the headquarters of Lysonia Military Okruha (VO) in Podillia. In 1948 he held the rank of Second Lieutenant and was killed on 2 July 1950.[54]

This was the environment in which Osyp Diakiv was formed. It is no accident that he was drawn to knowledge already in his early child-

---

[51] Diakiv, "Avtobiohrafichnyi narys," 40–57; V. Halasa, "Olesyno—shliakh natsional`noho probudzhennia," in *Olesyno—kolyska providnykiv*, pp. 25–26; idem, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 71; S. Goliash, "Pokhoron Vasylia Diakova," *Homin Ukrainy*, 30 September 1981, p. 4.

[52] Diakiv, "Avtobiohrafichnyi narys," 56–57; T. Osets`ka, "Diakiv Iustyna—maty natsional`noho heroia," in *Olesyno—kolyska providnykiv*, pp. 90–92; State Archive of the Security Service of Ukraine (Haluzevyi Derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy; hereafter HDA SBU), fond 13, file 372, vol. 67, fol. 241.

[53] Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 72; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 27; idem, Diakiv, "Avtobiohrafichnyi narys," 47–48.

[54] O. Hrabovs`kyi, "Rany ne zazhyvaiut`," in *Berezhans`ka zemlia*, vol. 3: *Knyha pam'iati*, comp. V. Savchuk (Ternopil`, 2006), pp. 151–56.

hood. When he was five years old, he was taught to read and write by the daughter of his parents' neighbors, who was several years older than him. His father decided to send his son to school, and in 1927 Osyp began attending school in his village. He liked to share his knowledge with his fellow pupils, which made them gravitate to him from the outset. The female teacher was a Polish chauvinist, so Osyp ended up clarifying for his classmates many questions pertaining to Ukrainian history and geography, based on the information that he discovered in his family library and learned first-hand from his father's stories.[55]

After completing the four-year public school, Diakiv began his studies at the Berezhany gymnasium. He lived in a rented apartment located at 34 Izabelivka Street, together with his cousins Sofiia and Teklia Smachylo. The two girls' grandmother, Maria Kornyk, also lived there and looked after the household. For some time, some high school students from Olesyn also boarded at the Navaryns`kyi family home: his cousin Osyp, Lesia Melysh, and Lev Kusiaka.[56] Nearby on Adamivka Street lived Diakiv's best friends and future comrades, Yaroslav Skaskiv and Stepan Goliash, who often visited Osyp, as did many other friends.[57]

According to his father, Osyp excelled in practically every subject. He rarely received the descriptive grading word "Good," and then only in such subjects as singing or handiwork, which he disliked. Thanks to his aptitude, industriousness, model behavior, and friendly and energetic nature, he quickly won the respect of his fellow students and teachers. He was an avid participant in school activities: he joined various clubs, including the Marian Group; organized a variety of student events, during which he delivered lectures and speeches; and attended the "Ukrainian Youth for Christ" congress that took place in L`viv on 7 May 1933. According to several of his fellow students, Diakiv was the heart and soul of the student body at the gymnasium.[58]

---

[55] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 27–29; Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 71–72; I. Kuzhda, "Olesyn," Archive of Litopys UPA.

[56] L. Kusiaka, "Pam'iati Osypa Diakova Hornovoho."

[57] H. Skaskiv and M. Skaskiv, "Rodyna neskorenykh," in V. Semeniv, *Bozhykiv: selo na perekhresti stolit`* (L`viv, 2010), p. 578.

[58] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 106 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi); Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 29; R. Holiiat, "Herois`kyi shliakh," in *Berezhans`ka himnaziia*, p. 448; S. Goliash, "Try odnoklasnyky," 454; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, p. 402; Kusiaka, "Pam'iati Osypa Diakova Hornovoho."

Thanks to the combined votes of his Ukrainian and Jewish classmates, who outvoted the Polish students, Diakiv was elected class monitor in January 1939. He held this post for a few days: after he hung portraits of Taras Shevchenko and Ivan Franko in the classroom without permission, the members of the school administration expressed their dissatisfaction with his act, which had sparked a conflict among the students.[59]

Diakiv's scholastic excellence, friendly nature, ability to articulate his thoughts, and organizational talent helped him become one of the most respected leaders of the rural youth from Olesyn, with whom he gladly shared his knowledge and skills. For example, during school holidays he helped Vasyl` Halasa, who was working as a hired hand for his uncle Leonid, begin a course of independent study.[60]

Diakiv began writing his first literary works in the lower high school grades. In a short story entitled "Nashe selo" (Our Village), he depicted the natural surroundings and people of Olesyn. During his high school years he visited his native village on a regular basis, recording folksongs, folk sayings, stories, folk customs, beliefs, and rites, as well as the reminiscences of people who had taken part in the liberation struggles. According to his father's memoirs, he filled more than a dozen notebooks, which were destroyed in 1944 by German soldiers billeted at the Diakiv home.[61]

There is some disagreement concerning the exact period when Diakiv joined the Organization of Ukrainian Nationalists. According to Vasyl` Diakiv, his son became a member when he was thirteen years old, which means that he joined the Dorost OUN (OUN Youth) in 1934, while he was still a high school junior.[62] Roman Holiiat recalled that he himself was already a member of the Marian Group and the OUN Youth Section during his second year at the gymnasium, and that shortly afterwards he and Osyp became counselors in the Youth Section.[63] In contrast, their classmate Stepan Goliash wrote that Osyp Diakiv was brought into the organization in 1933, and that eventually both of them joined the leadership of the OUN Youth Section in high school.[64] According to Vasyl` Halasa, Diakiv joined the Youth Section in 1937, but later claimed that he did not

---

[59] Goliash, "Try odnoklasnyky," 454; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 262, 264.

[60] Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 71–73.

[61] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 29–30; Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 72–73.

[62] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 31.

[63] Holiiat, "Herois`kyi shliakh," 448.

[64] Goliash, "Try odnoklasnyky," 454.

know about this at the time.[65] Dmytro Kryvokul`s`kyi dated Osyp's membership to the "middle gymnasium years."[66] Although the differences among the dates are not all that significant (1933–1937), Goliash's date should be regarded as the most reliable. Therefore, it may be assumed that Diakiv joined the OUN in 1933 or during the 1933/1934 school year. It is more than likely that initially he was indeed a member of the OUN Youth; hence the year given by Halasa (1937) may also be correct, all the more so as Diakiv's friend Yaroslav Skaskiv also joined the OUN Youth Section in 1937.[67] During his interrogations by the NKVD, Diakiv admitted that he was recruited into the organization in November–December 1938 by Bohdan Ivashkiv, an instructor and subsequent leader of the Youth Section in the gymnasium.[68] Nevertheless, it is more likely that 1938 was the year in which Ivashkiv established clandestine contact with Diakiv. Ivashkiv later admitted that in 1938 he recruited more than ten students to the OUN, among them Ivan Haidukevych, Stepan Goliash, Osyp Diakiv, Petro (correct name: Volodymyr) Nahailo, Yaroslav Skaskiv, and others. Of these, Haidukevych, Goliash, Diakiv, and Nahailo assisted him by serving as instructors.[69] In order to become an instructor, a student had to have completed an organizational internship, acquired the proper knowledge and experience, and attained a certain level of trust. Diakiv probably became the head of the OUN's Youth Section of the OUN by 1938–39, while he was still at the gymnasium[70]

During national holidays Diakiv and other members of the OUN's Youth Section gave brief lectures to the students, while another member acted as look-out in the corridor, where they detained teachers by asking them questions. On Sundays the gymnasium students went on excursions to various neighborhoods in and around Berezhany, especially the forests. Together with games and singing, these excursions brought the young people together. Clandestine meetings in Berezhany took place near Saint Nicholas's Church on Adamivka Street, in the woods, or at the cemetery. As the head of the student

---

[65] Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 73.

[66] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 106 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi).

[67] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 47, fol. 58.

[68] Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 48.

[69] Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–33843, vol. 1, fol. 124 (report of the interrogation of Bohdan Ivashkiv).

[70] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 106 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi).

reading room, Diakiv was able to conceal underground literature there. In Olesyn he organized a soccer team, serving as both coach and player. In addition to building physical endurance, games provided an opportunity to hold lectures on a variety of topics, particularly aspects of Ukrainian history and literature. He also organized a theater group, in which he took an active part.[71]

Together with his classmates Diakiv attended camp-based military training courses organized by the PW *(Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego*, the State Office for Physical Education and Military Training) in Deliatyn (now an urban-type village in Nadvirna raion, Ivano-Frankivs`k oblast) from 23 June to 10 July 1939.[72]

With the arrival of Soviet power, the senior year of the gymnasium was turned into class 10-A of High School No. 1 in the city of Berezhany.[73] A new regime was introduced. Stepan Goliash recalled that the new principal suggested that Diakiv place him under surveillance, and for him to monitor Diakiv's activities.[74] Myroslav Kushnir noted in his diary that during this period Diakiv and other students actively sought leading positions in the school's student administration. As a result of their efforts, Yaroslav Skaskiv became head of the student committee, and Diakiv was appointed editor of the school newspaper.[75] Together with other OUN members, he became involved in various Soviet government activities: he worked on the population census that took place in the fall of 1939 and gave lessons on the Stalin Constitution for the residents of Berezhany in the winter of 1940. On the Organization's instructions, he joined the Komsomol youth organization in March 1940 and became the secretary of the school's Komsomol branch. He also continued his organizational work both among the students and generally throughout the city of Berezhany. He held clandestine meetings or concealed underground literature in the school's Komsomol offices or the raion committee

---

[71] Goliash, "Try odnoklasnyky," 454; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 31–32; Kuzhda, "Olesyn."

[72] Goliash, "Try odnoklasnyky," 455; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, p. 266.

[73] M. Khalupa, "Pid chas bil`shovyts`koi okupatsii v 1939–1941 rokakh," in *Berezhans`ka himnaziia*, p. 227.

[74] Goliash, "Try odnoklasnyky, 455.

[75] Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 276–77; "Protokol dopytu Oleksy Petrovycha Voityny," in *Borot`ba z agenturoiu: Protokoly dopytiv Sluzhby Bezpeky OUN v Ternopil`shchyni, 1946–1948*, vol. 44, bk. 2 of *Litopys UPA* (Toronto; L`viv, 2006), pp. 147, 151.

of this communist youth organization.[76] In 1939–1940 Diakiv began working in the OUN's Berezhany county leadership, where he was the deputy head of the Intelligence Section led by Ivan Maichuk-"Bohun," having adopted the codename "Oset." He handed over the the reins of leadership over the high school students to Yaroslav Skaskiv.[77]

During spring vacations Diakiv did not go home, but remained in Berezhany, where, according to M. Kushnir, he worked in the Komsomol editorial office[78] (most likely the Komsomol published its own newspaper or had a page in the newspaper published by the raion committee of the CP(B)U).

On 16 June 1940 Diakiv graduated with a high school-leaving certificate identifying him as an excellent student. This designation allowed him to apply to higher educational institutions without having to write the requisite entrance exams. According to his report card listing his grades in Grade Ten, he received a mark of "Excellent" in the following subjects: Ukrainian language, Ukrainian literature, Russian language, Russian literature, German language, algebra, geometry, trigonometry, the Constitutions of the USSR and the Ukrainian SSR, geography, physics, chemistry, drawing, military activities (with excellent conduct), and a mark of "Good" for gymnastics.[79] Besides Osyp Diakiv, four other students completed their studies with excellence: Myroslav Kushnir, Yaroslav Skaskiv, Ivan Shvak, and Myroslav Voitovych. Eventually, all four joined the OUN.

After graduating, Diakiv applied to study Ukrainian philology at the Department of Philology of L`viv State University, and on 17 August 1940 he was admitted without having written the compulsory entrance examinations. Eventually he was awarded a scholarship (because he was an excellent student and member of a middle peasant family) and assigned a room in a dormitory on 36 Kopernika Street, room 55 on the second floor.[80]

---

[76] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fols. 106–7 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi); Goliash, "Try odnoklasnyky," 455; Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 33, 46–47; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, p. 281.

[77] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 107 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi); Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 35, 60.

[78] Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 288–89.

[79] Central State Archive of the Highest Organs of Government and Administration of Ukraine (Tsentral`nyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta administratsii Ukrainy; hereafter TsDAVO), fond 3879, list 1, file 2470, fol. 2; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 293–96.

[80] Archive of I. Franko L`viv National University, fond 119, list 3, file 31, fols. 40, 158; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 33–34; Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 34.

Classes began on 2 September 1940 and within three weeks Diakiv was detained by the Soviet secret police. Zynovii Boiko writes that he was arrested for anti-Bolshevik propaganda, but according to Dmytro Kryvokul`s`kyi, Diakiv had continued his organizational work in L`viv.[81] Indeed, during the investigation the Bolsheviks accused him of maintaining links with the OUN's underground print shop, located on Lychakivs`ka Street, and with members of the krai executive.[82]

In fact, Diakiv's arrest had been put on hold for nearly half a year. His membership in the OUN was revealed on 28 March 1940 during the interrogation of Bohdan Ivashkiv (arrested February 1940), who was the head of the Organizational Section of the krai executive of the ZUZ (Western Ukrainian Lands) at the time of his arrest.[83] It cannot be excluded that Ivashkiv's confession merely corroborated the information that the NKVD had already obtained from other arrested underground members from Berezhany. Ivashkiv also named other members of the OUN Youth Section, in particular Stepan Goliash, Petro Nahailo, and Yaroslav Skaskiv[84]

There is also uncertainty surrounding the date of Diakiv's arrest and the termination of his studies. According to his father's memoirs, he was arrested at his L`viv dormitory on Tuesday, 20 September 1940.[85] However, that year 20 September fell on a Friday. Thus, either Diakiv's father was mistaken about the day of the week or the arrest did not take place on 20 September but possibly on Tuesday, 24 September, which is closer to the official date of arrest. The resolutions concerning the arrest and designation of a preventive measure were issued in the city of Berezhany on 25 September 1940 by the Berezhany raion division of the NKVD.[86] However, it should be kept in mind that the Chekists distinguished between "detention" (*zatrymannia*) and "arrest" (*aresht*), two separate events that could differ according to time and place. Thus, Diakiv was formally arrested in Berezhany on 25 September 1940, whereas he was detained in L`viv somewhat earlier, some time between 20 and 24 September.

On 30 January 1941 the Ternopil` oblast court sentenced Diakiv to ten years in the camps.[87] At the beginning of the German-Soviet

[81] Boiko, "Zolotyi fond nashoi istorii," 443; HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 107 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi).

[82] Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 55–57.

[83] V. Shpitser and V. Moroz, *Kraiovyi providnyk Volodymyr Tymchii-"Lopatyns`kyi"* (L`viv: Afisha, 2004), p. 151.

[84] Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–33843, vol. 1, fols. 120–27.

[85] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 34–35.

[86] Ishchuk and Nikolaieva, "Aresht Osypa Diakova," 34, 39–41, 44.

[87] Ibid., 36–37.

war he was transported from Ternopil` to Berdychiv, from where he managed to escape with a large group of prisoners on 6 July 1941. The details of his escape are described in the memoirs of Liuba Komar, Dmytro Kliachkivs`kyi, Teodozii Krupa, and Vasyl` Diakiv.[88]

Diakiv returned to his native village of Olesyn on 28 July. After a five-day visit, despite the damage that prison life had done to his health, which was never robust to begin with, he left for Berezhany, where he began working in the OUN's okruha propaganda. He joined the Union of Ukrainian Nationalist Students in Berezhany and set up the Sich Ukrainian Nationalist Youth Organization.[89] During celebrations held on Mount Lysonia, near Berezhany, on 31 August 1941, which were attended by thousands of people, Vasyl` Ivakhiv-"Ros" spoke on behalf of the OUN. A speech given in the name of young Ukrainian nationalists was made by Diakiv,[90] which Kushnir described as being excellent and substantial, but not very well delivered.[91]

After coming down with pneumonia, in early September Diakiv went to Olesyn to recover. This saved him from the mass arrests of OUN members, which the Germans carried out on 15 September 1941. Without having recovered completely from his illness, he resumed his organizational work. He took part in a relief action for the inhabitants of Carpathian and Subcarpathian villages, which had been struck by famine. In 1941–1943 Diakiv lived in Olesyn, leaving only to arrange organizational or private matters.[92]

Diakiv could not resume his studies at the university in L`viv because it had been shut down. In April 1942 he applied for correspondence studies at the Higher School of Political Science and Ukrainian courses at the Ukrainian Technical and Husbandry Institute (UTHI) in Poděbrady, Czechoslovakia. However, even here the Germans created difficulties for Ukrainians, and the Secretariat of the UTHI was unable to send him the necessary study materials.

---

[88] L. Komar, *Protses 59-ty* (L`viv, 1997); "Shcho rozkazuvala hrupa l`vivs`kykh v'iazniv, iaki vernulysia z Berdycheva" (Pidhotovka tekstu i prymitky O. Svidzyns`ka, V. Moroz)," *Rozbudova derzhavy*, nos. 9–12 (2005): 76–90; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 45–50.

[89] HDA SBU, fond 6, file 51895fp, vol. 5, fol. 107 (reminiscences of Dmytro Kryvokul`s`kyi); "Povidomlennia pro smert` Osypa Diakiva- 'O. Hornovoho'"; Halasa, "Svitlii pam'iati Osypa Diakiva," 74; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 45–46, 50; Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 323–24, 326.

[90] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 24, fol. 32; I. Martyniuk, "30 chervnia 1941 roku na Berezhanshchyni," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 6 (1976): 655–56.

[91] Kushnir, *Nevkoiene sertse*, p. 325.

[92] Ibid., p. 326; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 50–51, 54, 58–59; O. Semeniv, "Bozhykivs`ki portrety," in *Bozhykiv*, p. 608.

Six months later, in November 1942, Diakiv arranged to work on the part of the program for which he could borrow books from his friends who were already studying at the institute.[93] According to his father, who paid his tuition, Osyp was supposed to complete his studies in June 1944,[94] but his student file at the UTHI does not corrobrorate this claim.

From the reminiscences of friends it is clear that in his studies Diakiv went considerably farther in his education than his incomplete correspondence courses at the UTHI, as evidenced by the following entry that Myroslav Kushnir recorded in his diary on 8 May 1943: "*Diakiv was at my place yesterday. He comes to the city every week with his reeve, who attends a session, and he brings me various types of literature. Because there is truly a lack of 'wise heads' in Berezhany, and there is simply no one with whom one can talk intelligently; he is likely the only one who discusses the political situation with me, the news from the radio, and our 'domestic' problems. Already in the gymnasium Diakiv was noted for his considerable aptitudes and talent for organizing. The entire time he was the spiritual leader of our class. His knowledge in all fields was way above average. Under normal circumstances he would have quickly made a name for himself. But the Bolsheviks came and he became the top Komsomol member. This did not save him, however. He was already arrested at the university, where he was trying to study Ukrainian philology, and it was only with the outbreak of the war that by some miracle he broke out of the Berdychiv prison. His damaged health (he often suffered from lung complaints) and the wrecked times somewhat hindered his spiritual development; nevertheless, little by little he is making up for this. The range of his interests dovetails quite well with mine. He is interested above all in philology, literature, political science (he is also studying at the VShPN [Vyshcha shkola politychnykh nauk: Higher School of Political Science] in Podébrady). My primary interest is literature, then philosophy and political science, and then philology, etc. During discussions our positions are practically identical. He is a bit more articulate. Maybe I am a bit more well-read. Because we didn't work together a lot, the materials from which we derived [our knowledge] are quite different; even though our views are identical, our discussions are always interesting because the evidence that we cite is from various sources. He is stronger than I am in*

[93] TsDAVO, fond 3879, list 1, file 2470, fols. 1, 3–4, 6–8.
[94] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 54.

philology; in some literary matters (in poetry and the new literature) I stand higher; he may be stronger in ancient [literature], but I am definitely [stronger] in oral literature); in the political [science field] he is also more well-read, but in philosophy I stand incomparably higher. In other fields we are almost even. If he lived in Berezhany, this would be of considerable benefit to both of us, but even so we help each other a lot. Without him, I would simply not have help and understanding from anywhere."[95]

Similar descriptions may be found in the reminiscences of other individuals who were personally acquainted with Osyp Diakiv. Nevertheless, his superior level of knowledge and broad erudition are best illustrated by his journalistic writings and correspondence.

During the German occupation Diakiv devoted the majority of his time to clandestine work, not his studies. In 1943 he was appointed to the krai leadership of the OUN Youth Section in the Western Ukrainian Lands and joined the editorial board of the magazine *Yunak* (Youth). At this time the krai leader of the Youth Section was Yaroslav Skaskiv-"Moriak," who clearly assigned this important work to his school friend because he was well aware of of Diakiv's aptitudes. This probably took place in early May 1943, the very time that Diakiv left Olesyn, as his father recalled, noting that his son had told him about taking part in a commission to organize the III Extraordinary Grand Assembly of the OUN.[96] The possibility that he began his work in the krai leadership of the Youth Section only after the assembly, that is, after 25 August 1943, cannot be excluded.

Yunak magazine was edited by Petro Fedun-"Volians`kyi," with whom Diakiv continued to work in the underground until his (Diakiv's) death. During this period Diakiv adopted the pseudonym "Viktor Yuriiv" (variants: "Yuriiv" and "V. Yuriiv"). An article entitled "Oriientatsiia na chuzhi chy vlasni syly" (Orientation on Foreign Forces or Our Own), which was published in issue no. 16 (November 1943) was signed with this pseudonym. It may be assumed that he was also the author of other articles in this magazine, which were signed with the pseudonym "Viktor," for example: "Nasha doba i my" (We and Our Age) (no. 13), "Do ostannioho momentu" (Until the Last Moment) (no. 14), and "Borot`ba azh do peremohy" (The Struggle All the Way to Victory) (no. 16). This pseudonym also appeared under propaganda articles that appeared in 1946 (for example, in nos. 10–11 of the journal *Ideia i chyn* (Idea and Action), but the author's real name is not known.

---

95 Kushnir, *Nevkoiene sertse*, pp. 401–2.

96 Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 58–59.

Beginning in the second half of November 1943, Diakiv began editing *Visti* (News), subtitled "A Survery of Military and Political Events." This small bi-monthly periodical, each issue containing between six and ten pages, was published until the second half of February 1944: a total of seven issues and one supplement. *Visti* published surveys of military and political events, political news from Ukraine and the world, information about UPA actions, and press roundups. Each issue also featured one analytical article, on rare occasions two, for example: "Hrizna syla natsional`nykh revoliutsii" (The Terrible Force of National Revolutions), "Zustrich Cherchilia, Ruzvel`ta i Stalina" (The Meeting of Churchill, Roosevelt, and Stalin), "Imperiialistychna duriika" (Imperialistic Tomfoolery), "Imperiialistychni oborontsi malykh derzhav" (Imperialistic Defenders of Small States), "Na porozi novoho roku" (On the Threshold of the New Year), "Persha konferentsiia ponevolenykh narodiv Skhodu Evropy i Azii" (The First Conference of the Enslaved Peoples of Eastern Europe and Asia), "Politychna aktyvnist` Moskvy" (Moscow's Political Activeness), "Stan Chervonoi Armii" (The State of the Red Army), and "Shcho oznachaie zmina bil`shovyts`koi Konstytutsii" (What the Change of the Bolshevik Constitution Signifies). Although these articles were unsigned, clearly some of them were written by Diakiv. Unfortunately, the stylistic similarity to his later articles does not provide grounds for making an exact attribution because this criterion could apply to both authorship and editorship.

The editorial board of *Yunak* was identified as the publisher of *Visti*, and the latter periodical was printed in the same place as the youth magazine, the Krater Youth Print Shop. The staff of both periodicals was based in the vicinity of the villages of Bozhykiv, Trostianets`, and Saranchuky, all in the Pidhaitsi area.[97] Diakiv spent most of his time there, but Goliash often saw him in L`viv, taking care of organizational matters in L`viv.[98] He also visited his native village, where he spent several days in early December 1943 and around ten days during Christmas 1944 (until 15 January). He returned for five days on 5 February and his last visit took place at Easter, 16–18 April.[99]

Diakiv's first known brochure is entitled *Materiialy politychnoho vyshkolu* (Political Training Materials). Signed with the pseudonym

---

[97] S. Goliash, "Pidpil`ni drukarni OUN ta ikh drukovane slovo," in V. Makar, *Spomyny ta rozdumy*, vol. 3, bk. 2: *Boiovi druzi* (Toronto; Kyiv, 2001), p. 53; Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 59; V. Chmil`, "Spohady," from the private archive of Hryhorii Dem'ian.

[98] Goliash, "Pidpil`ni drukarni OUN," 53.

[99] Diakiv, "Moi spohady pro Osypa Hornovoho," 58–59, 62–63.

"V. Yuriiv," it was published in early 1944. The brochure summarized the current political situation and forecast developments in the near future.[100] This publication was probably used at Youth Section training sessions, one of which took place in March 1944 in the village of Lozy, in the county of Pidhaitsi (now a hamlet of the Bozhykiv rural council, Berezhany raion, Ternopil` oblast). The three-day ideological and political course for leaders of low-level links was organized by Yaroslav Skaskiv-"Moriak," who lectured there along with Osyp Diakiv-"Yuriiv." This is confirmed by a female participant, Halyna Skaskiv ("Moriak's" sister), who was the county instructor for the OUN Youth Section: "During the ideological and political courses in the village of Loza, 'Moriak' and 'Viktor Yuriiv' gave us lectures on the history of Ukraine, the structure of the Organization of Ukrainian Nationalists, [and] on the materiel part of weapons and how to use them."[101]

There is no question that Diakiv was the author of other works. In 1944 the OUN oblast propaganda center in the Drohobych area published a brochure by Mykhailo Farylo-"Mykhailo Ruban`," entitled *Znachennia propahandy* (The Importance of Propaganda), which featured the article "Metody vorozhoi rozkladovoi aktsii" (Methods of Hostile Subversive Action) signed by "V. Yurii,"[102] probably a misspelling of the pseudonym "V. Yuriiv" associated with Osyp Diakiv. Nevertheless, the similarity between these two pseudonyms is not the decisive factor in the attribution of this article, all the more so as "Yurii" may have been someone's real name.

During the first half of 1944 Diakiv joined the internal organizational discussion of strategy and tactics pertaining to the Organization's activities, which was connected with the change in the military and political situation in Ukraine, and generally throughout the world. He responded to the views of Yuliian Huliak-"Tokar," the head of the krai Organizational Section in the ZUZ, concerning the situation in the Ukrainian lands and the activities of the OUN and the UPA, which were the subject of a paper "Iz dumok chleniv" (Members' Thoughts) delivered on 5 May. On 17 May Diakiv offered his own take on these problems in a paper entitled "Na marhinesi dumok druha Tokaria" (In the Margins of Comrade Tokar's Thoughts), in which he focused on the need to apply the experience that the Organization had acquired under Bolshevik conditions in several raions in the early months of

---

[100] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 15, fol. 175.

[101] Archive of the SBU in L`viv oblast, file P–11792, fols. 42–45 (report of the interrogation of Halyna Skaskiv).

[102] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 15, fols. 33–35.

1944 in order to introduce correctives to its instructions with the goal of preserving its strength and lifting morale and the psychological state within the OUN and the UPA.[103]

Further changes in Diakiv's life occurred in 1944. At the beginning of the year the work of the Propaganda Section in Halychyna (Galicia) was intensified, and Petro Duzhyi-"Dorosh" became its head. His predecessors, Sviatoslav Motalo-"Oliaf" and Vasyl` Laba-"Roman," had proved unable to place the work of this section on a proper footing, which was done by Duzhyi. Operating under the name "Zelenyi hai," the KOP ZUZ (Krai Propaganda Center of the Western Ukrainian Lands) was based in the southern part of Bibrka County (the villages of Dev'iatnyky, Yatviahy, Yushkivtsi, Berteshiv, Holdovychi, Lishchyny, Repekhiv, Vybranivka, and Kolohury, all of which are located in today's Zhydachiv raion, L`viv oblast). The center was considerably strengthened by the presence of two experienced propagandists, Yosyp Pozychaniuk-"Shabliuk" and Zynovii Tershakovets`-"Fedir," as well as by associates of the OUN Youth Section (particularly Petro Fedun, Osyp Diakiv, "Sviatoslav," and Mykhailo Fedoryshyn-"Stefanyk"). The KOP was disbanded before the expected arrival of the Soviet power.

In March 1944 Petro Duzhyi selected the village of Dev'iatnyky as his billeting place. With him arrived two members of the editorial board of the newspaper *Za Ukrains`ku Derzhavu* (For the Ukrainian State), Petro Fedun-"Volians`kyi" and "Sviatoslav," who were then dispatched to the village of Yatviahy (now Kalynivka). Shortly afterwards they were joined by the typist Maria Ohonovs`ka-"Vira."[104] By Easter O. Pozychaniuk had arrived in "Zelenyi hai"; until 22 January he was based in Derman`, in the Volyn` region.[105] On 8 March *Shchodenni visti Ukrains`koi Informatsiinoi Sluzhby* (Daily News of the Ukrainian Information Service) launched its publication under the editorship of Vasyl` Laba. Initially this daily publication, consisting of no more than one or two pages, was typewritten; by the end of May it began to be reproduced by the cyclostyle (rotator) method.[106] The first issues of two larger papers came out in April: *Visti Ukrains`koi Informatsiinoi Sluzhby* (News of the Ukrainian Information Service)

---

[103] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 7, fols. 434–39.

[104] HDA SBU, fond 6, file 75173fp, fols. 160–61, 186 (report of the interrogation of Dmytro Susik).

[105] S. Podil`s`ka, "Velykden` u Dev'iatnykakh," *Shliakh peremohy*, 14 April 1963, p. 4; D. Shtykalo, "Sviata na 'Zaporizhzhi,'" *Shliakh peremohy*, 7 January 1964, pp. 7–8.

[106] V. Moroz, "Pidpil`na Ukrains`ka Informatsiina Sluzhba," *Vyzvol`nyi shliakh*, bk. 6 (2001): 65–72.

(all three issues for April–May 1944 were printed in the Krater Print Shop in the Pidhaitsi area[107]) and *Za Ukrains`ku Derzhavu*.

As of May 1944, the formation of the Krai Propaganda Center was complete. It consisted of six divisions, with several people working in each:

1. Organizational-technical (head: Dmytro Susik-"Ryshard"; deputy: Myroslav Martyn-"Ihor"-"Yavorenko")
2. Press-information (head: Vasyl` Laba-"Roman"-"Ihorevych"-"Yavir"-"Ol`hovych")
3. Training (head: "Levko")
4. Mass propaganda (head: Zynovii Tershakovets`-"Fedir"-"Chahriv")
5. Political instruction (head: Petro Fedun-"Volians`kyi")
6. The newspaper *Za Ukrains`ku Derzhavu* (editor: Osyp Pozychaniuk-"Shuhai"-"Yevshan").[108]

The first issue of the newspaper to appear under the banner *Za Ukrains`ku Derzhavu* was published on 1 April 1942. It featured an article by Yaroslav Starukh writing under the pseudonym "Yaroslav Yasenko." It is not known whether other issues of this periodical appeared in 1942 and 1943. Most likely, its sequel was the newspaper *Za Ukrains`ku Derzhavu* published in "Zelenyi hai." The likelihood of this is bolstered by the fact that to date issue no. 1 for 1944 has not been found, whereas all the other issues are extant. Working against this theory is the fact that 1944 was indicated as the first year of publication and 1945 as the second. In any case, *Za Ukrains`ku Derzhavu* began to be edited in 1944, most likely in March, and it appeared in print either in April or on 1 May. See the publication schedule in the table below:

№	Year	Date
1	1942	1 April
2	1944	1 May
3	1944	23 May
4	1944	June
5	1944	July
4 [second version]	1944	1 November

[107] P. Duzhyi, *Ukrains`ka sprava*, vol. 1 (L`viv: Afisha, 2002), p. 405.

[108] HDA SBU, fond 6, file 72362fp, fol. 36 (report of the interrogation of Petro Duzhyi).

5 [second version]	1944	1 December
6	1945	January
7–8	1945	February–March
9–10	1945	April–May

Diakiv began working in the newspaper's editorial offices in late April or May 1944. The editor in chief was Osyp Pozychaniuk-"Shuhai," and the managing editor was Petro Fedun-"Volians`kyi," who was eventually replaced by Osyp Diakiv-"Artem."[109] This change may be connected with Fedun's appointment in May 1944 as the head of the Political Instruction Division of the KOP ZUZ and the Political Instruction Division of the krai military headquarters of UPA-West.[110] Initially, the newspaper's editorial offices were based in the village of Yatviahy (for a month or two), then in the village of Lishchyny (for nearly a month), and then, starting in late July 1944, in the village of Yushkivtsi.[111] The editorial staff also included "Sviatoslav," Bohdan Hvozdets`kyi-"Emir"-"Kora," Bohdan Horbal`-"Vykhrovyi"-"Ors`kyi," and the typist Maria Ohonovs`ka-"Vira."[112] Petro Duzhyi helped with the editing, and final approval for printing during the first half of 1944 was granted by the head of the Propaganda Section of the OUN Leadership, Myroslav Prokop-"Volodymyr," and later, by Dmytro Maivs`kyi-"Zrub," a member of the Office of the Leadership and head of the Political Section. As a result of his newspaper collaboration with Diakiv, Duzhyi came away with the following impression: "*Diakiv was a productive journalist; he mastered journalism and worked quickly.*" He added that Osyp Pozychaniuk had played a great role in this.[113]

The newspaper, which in fact came out as a monthly, was a watered-down version of the mouthpiece of the OUN Leadership, *Ideia i chyn*. It contained short ideological and political articles, and much of the newspaper consisted of surveys and news about the international scene, the situation in Ukraine, and UPA actions, in addition to short stories, feuilletons, obituaries, etc.

---

[109] Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–23550, fol. 31 (report of the interrogation of Maria Ohonovs`ka); "Povidomlennia," *Za Ukrains`ku Derzhavu*, no. 6, 1945, p. 1.

[110] HDA SBU, fond 5, file 67418, vol. 2, fol. 96 (report of the interrogation of Oleksandr Luts`kyi).

[111] Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–23550, fols. 30–31 (report of the interrogation of Maria Ohonovs`ka).

[112] Ibid.; *Taktychnyi vidtynok UPA 28-i "Danyliv": Kholmshchyna i Pidliashshia; Dokumenty i materiialy*, vol. 39 of *Litopys UPA* (Toronto; L`viv, 2003), p. 431.

[113] Duzhyi, *Ukrains`ka sprava*, p. 457.

Articles were generally unsigned. However, the names of the following authors have been established: Dmytro Maivs`kyi-"P. Duma," Yakiv Busel-"Kyivs`kyi ("K-i"), Yaroslav Starukh-"Yaroslav Yasenko" ("Ya. Ya."), and Osyp Pozychaniuk-"Ustym Chubenko." The only unidentified pseudonym is "O. Buran," the author of an article entitled "Superechnosti interesiv Anhlii ta SSSR" (The Conflicting Interests of England and the USSR), which appeared in issue no. 5.

In all the issues that appeared in 1944–1945 the official place of publication was listed as the "Ye. Lehenda OUN Print Shop." In 1944 the newspaper was printed at the "Poltava" technical unit in Yushkivtsi (dismantled in December 1944). The technical editor of this print shop was "Tymish" and the typesetter was "Volodymyr."[114] The format of the newspaper was 235 x 340 mm.

The KOP ZUZ was reorganized in the fall. The Training Division was transferred as a separate section (*referentura*) from the center to the OUN Leadership; the Mass Propaganda Division was eliminated; and the Political Instruction Division was subordinated to the Krai Military Headquarters (KVSh) of UPA-West.[115] In late November Petro Duzhyi was appointed head of the Propaganda Section of the OUN Leadership, after which the KOP ZUZ was transformed into the Main Propaganda Center (known as HOSP in the underground), which continued to be based in "Zelenyi hai."[116]

The structural changes also affected Osyp Diakiv, who joined the revived Political Training Section of the OUN Leadership (also known as the "Training Section"); which was headed by Vasyl` Okhrymovych until 1943). The new head became Yakiv Busel-"Kyivs`kyi," and the following the following staff members were sent there from "Zelenyi hai": P. Fedun, O. Diakiv, "Hlib," Khryzanf Hontar-"Kuz`menko," and M. Ohonovs`ka. In mid-November 1944 this group was relocated to the Berezhany area, to the villages of Byshky and Koniukhy (now in Koziv raion, Ternopil` oblast).[117] However, Duzhyi mistakenly claimed in his memoirs that Diakiv continued to work in "Zelenyi hai" as the

---

[114] HDA SBU, fond 6, file 72362fp, fol. 36 (report of the interrogation of Petro Duzhyi); HDA SBU, fond 6, file 75173fp, fols. 211–12 (report of the interrogation of Myroslav Martyn); Duzhyi, *Ukrains`ka sprava*, pp. 375, 456; D. Susik, *Z liubovi do svoho narodu* (L`viv: Afisha, 2006), pp. 86, 95–96.

[115] HDA SBU, fond 6, file 72362fp, fol. 37 (report of the interrogation of Petro Duzhyi).

[116] Ibid.; V. Moroz, "Z lystuvannia chleniv Provodu OUN (lystopad 1944–May 1945)," in *Ukrains`kyi vyzvol`nyi rukh*, vol. 10: *Do 100-richchia vid dnia narodzhennia Romana Shukhevycha* (L`viv: Tsentr doslidzhen` vyzvol`noho rukhu, 2007), pp. 34–52.

editor of the *Daily News of the Ukrainian Information Service* after Laba's departure.[118] Facts indicate that this newspaper was edited by Yaroslav Starukh and later by Volodymyr-Ihor Porendovs`kyi, who began working with Osyp Diakiv in August 1945,[119] but not in the springime, as Duzhyi claimed.

There is scant information on the activities of Yakiv Busel's group. It may be assumed that insurgent training programs were being developed in keeping with their experience and duties. At a meeting of the OUN Leadership held in the village of Byshky in mid-February 1945 Busel reported that he had recently finished training approximately twenty members of the organization in the Berezhany area. He also put forward a question concerning the confirmation of his own teaching materials, one of which had sparked a discussion. Consequently, only some of these teaching materials were approved, not including a paper on the topic "Pro perskpektyvy nashoi borot`by" (On the Prospects of Our Struggle).[120]

There is more information on the training of the heads of the krai and oblast leaderships of the Ukrainian Red Cross (UChKh) in Halychyna, in which the following underground members took part: Kateryna Zaryts`ka-"Moneta," Iryna Savyts`ka-"Bystra," Halyna Dydyk-"Anna," Ol`ha Il`kiv-"Roksoliana," and Iryna Kozak-"Lada." The course began on 5 March in the village of Koniukhy. The curriculum, developed by Yakiv Busel, called for the female members' retraining for future work in the Propaganda Section and their eventual appointment to the leaderships of the Carpathian, L`viv, and Podillia krais of the OUN. After completing the course, they were seconded to Roman Shukhevych as qualified and highly trusted members of the underground. Some of these women were also engaged in propaganda work: Zaryts`ka wrote several excellent articles under the pseudonym "U. Kuzhil`," and Il`kiv authored a collection of poetry entitled *Zi shchytom chy na shchyti* (With a Shield or on a Shield). The courses were

---

[117] V. Kuk, "Postii Provodu OUN u seli Byshkakh (1943–45 rr.)," *Volia i Bat`kivshchyna*, no. 4 (1998): 36–46; conversation with Maria Antonivna Yasenyts`ka (née Ohonovs`ka; b. 1923 in the village of Demnia, Mykolaiv raion, L`viv oblast) recorded by Volodymyr Moroz on 27 July 1998 in the village of Demnia, Mykolaiv raion; Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–23550, fols. 32–36 (report of the interrogation of Maria Ohonovs`ka).

[118] Duzhyi, *Ukrains`ka sprava*, pp. 378, 457.

[119] HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fols. 50–65 (report of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi).

[120] HDA SBU, fond 6, file 72362fp, fols. 59–60, 94 (report of the interrogation of Petro Duzhyi).

led by Yakiv Busel-"Kyivs`kyi." Petro Fedun-"Volians`kyi" and Osyp Diakiv-"Artem" were present during several of them. The two men were also slated to teach some courses, but owing to the increasing number of dragnet operations in the area, training was completed according to a reduced curriculum.[121]

Additional details pertaining to the work of the Political Training Seciton may be found in Yakiv Busel's obituary, which reveals that during the final period of his life "*he openly propos[ed] new ideas about the revolutiolnary struggle against the USSR and generally against the imperialistic system on the whole. Working indefatigably in the most difficult underground conditions on a new ideological and political formulation of the Ukrainian revolutionary movement, he taught and trained a number of new political leaders.*"[122]

According to eyewitness statements, in mid-February 1945, "Hornovyi" and Oleksa Hasyn-"Lytsar," who was attached to the Supreme Military Headquarters of the UPA (HVSh UPA), scrutinized the training course for propagandists and political instructors of the OUN's Stryi okruha, which was based at the time in the village of Krushel`nytsia, Skole raion.[123] This is entirely possible, considering the profile of Osyp Diakiv's work in the underground at that time. In the final analysis, however, it is not likely because there was quite a distance between Byshky/Koniukhy and Krushel`nytsia. Moreover, there is no information about Diakiv's extended absence and, more importantly, at this time he was not using the pseudonym "Hornovyi," which he adopted later, using it, as a rule, to sign articles.

It is possible that the staff of the Political Training Section did not stop working with Petro Duzhyi, to whom they sent their articles for publication in *Za Ukrains`ku Derzhavu*, *Ideia i chyn*, and *Povstanets`* (The Insurgent). This was confirmed by M. Ohonovs`ka, who said that she typed articles by Ya. Busel and P. Fedun, and then sent the typewritten materials to "Zelenyi hai." As well, one cannot exclude the likelihood that they were also involved in the work of editing. For example, Volodymyr Porendovs`kyi, who came to work at the

---

[121] L. Onyshko, *"Nam sontse vsmikhalosia kriz` rzhvaii graty...": Kateryna Zaryts`ka v ukrains`komu natsional`no-vyzvol`nomu rusi* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2007), pp. 102–4; HDA SBU, fond 6, file 75575fp, vol. 1, fols. 33, 49 (report of the interrogation of Ol`ha Il`kiv).

[122] "Povidomlennia pro smert` slavnoi pam'iati druha Iakova Busla-Kyivs`koho," in Ia. Busel, *Soviets`kyi patriotyzm* ([published] In a foreign land [*sic*: Chuzhyna], 1948), pp. 11–15.

[123] L. Barabash, "Spohady," in *Litopys neskorenoi Ukrainy: dokumenty, materialy, spohady*, ed. Iurii Slyvka et al. (L`viv: Prosvita, 1993–), 1:427.

HOSP in March 1945 and later moved, along with the center, to the Skole area, as of the second half of 1945 names Osyp Diakiv as the editor of *Za Ukrains`ku Derzhavu*. Although by then the newspaper had stopped publishing, there is a possibility that material for it was being prepared. To date, it has not been ascertained who edited the issues that came out after O. Pozychaniuk was killed on 21 December 1944. It has been established that after his death the editorship of the magazine *Ukrains`kyi perets`* (Ukrainian Pepper) passed to Ya. Starukh, who may also have taken on the job of publishing *Za Ukrains`ku Derzhavu*. This is indicated by a note that appeared in the February/March 1945 issue of the newspaper, which was signed with his pseudonym "Ya. Ya." However, Starukh departed for Zakerzonnia in March; hence the identity of the editor of the double issue, nos. 9–10 for April–May 1945, remains an open question.

It has also not been determined how long Osyp Diakiv remained at the Political Training Section. Vasyl` Kuk recalled that by the summer of 1945 Diakiv had already been dispatched to L`viv krai, and Fedun—to Carpathian krai.[124] No information exists on Diakiv's sojourn in the L`viv region during this period, but in May–July of that year Fedun was the head of the Propaganda Section of Carpathian krai, which means that he was no longer working in the Political Training Section. Meanwhile, Yakiv Busel was in Byshky, where he was killed on 15 September 1945. A number of sources indicate that in the last months of his life he was the head of the Propaganda Section of the OUN Leadership, but no official confirmation of this has been found in the documents of the Ukrainian underground. In any case, by August 1945 Diakiv was working in the Main Propaganda Center, which was located at the time in the Skole area; in other words, his work in the Political Training Section was limited to the period between November 1944 and the first half of 1945.

These changes were determined by grave cadre losses. On 4 June 1945 some staff members of the HOSP, along with Petro Duzhyi, were captured by the Bolsheviks. On the instructions of D. Maivs`kyi-"Zrub," the rest of the personnel, under the temporary leadership of V. Porendovs`kyi-"Hordii," moved to Skole raion, where they arrived in early July 1945. Since April, Vasyl` Hotsii-"Volos" had been preparing a new base there for the Propaganda Section. In late June D. Maivs`kyi arrived there together with Bohdana Svitlyk-"Yasna." Work was launched in the new location under Maivs`kyi's general direction. In July–August this group was joined by P. Fedun-

[124] Kuk, "Malovidoma broshura Petra Poltavy," 94.

"Volians`kyi," O. Diakiv-"Artem," and "Stepovyi," all of whom constituted the HOSP's new personnel. On Maivs`kyi's instructions, the center was headed by Fedun.[125]

During July and August the HOSP was based in the woods near Mount Parashka, but a large Soviet dragnet operation on 29 August 1945 forced a change of location. The editorial group headed by P. Fedun-"Sever" relocated to the vicinity of the village of Korostiv and Mount Parashka, while the "Zhest" technical group was based in the vicinity of Mount Shyrokyi Verkh, south of the village of Sopit.[126]

As of August 1945, the center consisted of three small conspiratorial units [*zveno*= 3–5 individuals] that were responsible for editorial, technical, and economic matters. The editorial zveno, headed by P. Fedun, included O. Diakiv (who began using the codename "Naum") V. Porendovs`kyi-"Semeniuk," the typist Nadiia Yakymovych-"Nadia," and the machinist Yaroslav Rapei-"Berkut." The technical zveno, headed by V. Hotsii-"Volos"-"Zhest"-"Vyr," was staffed by the literary editor and proofreader "Stepovyi"-"Profesor," the engraver "Pavlo"- "Kornii," the typist Liuba Lemyk-"Liuba," and the printers "Mahistr" and Yosyp Vladyka-"Tatar." Both groups also had their own bodyguards cum couriers. Until his departure abroad in October 1945, Dmytro Maivs`kyi-"Taras" was stationed at "Volos's" zveno, along with Bohdana Svitlyk-"Svitlana." The economic zveno was headed by the administrator of the HOSP, Ivan Korchyns`kyi-"Korchak"-"Variah," who had several underground members at his disposal and maintained contact with stanytsia leaders in surrounding villages.[127]

---

[125] HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fols. 59–65, 125; vol. 2, fols. 78–80 (reports of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi); file 75386fp, vol. 1, fols. 24–25 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); TsDAHO, fond 263, list 1, file 71166, fols. 209–11 (report of the interrogation of Liuba Vozniak-Lemyk); Romaniuk, *Fedun P. "Poltava,"* p. 28.

[126] HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fols. 59–65, 125; vol. 2, fols. 78–80 (reports of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi); file 75386fp, vol. 1, fol. 27 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); fond 13, file 376, fols. 305–6, 343–47 (report of the interrogation of Maria Rymyk); TsDAHO, fond 263, list 1, file 71166, fols. 209–11 (report of the interrogation of Liuba Vozniak-Lemyk); O. Ishchuk, *Rozshuk orhanamy derzhavnoi bezpeky URSR kerivnyka Holovnoho oseredku propahandy OUN(b) Petra Feduna u 1944–1951 rr.* (Kyiv, 2008), p. 5.

[127] HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fols. 61–69, 90–91, 124–25; vol. 2, fols. 78–83 (report of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi); file 75386fp, vol. 1, fol. 27 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); TsDAHO, fond 263, list 1, file 71166, fol. 210 (report of the interrogation of Liuba Vozniak-Lemyk).

During the first months of 1946 some personnel changes, stemming from cadre losses, were made at the the center. In February 1946 the typesetter "Mahistr" was killed. "Kornii"-"Pavlo" and the bodyguard Semen Yatsenko-"Shulika," who were covering the retreat of other underground members after their hideout was discovered in Kitlyna, near Korchyn, were killed on 23 (27) February. The underground member V. Hotsii was killed on 22 March in an area south of the village of Sopit, where a Soviet dragnet team discovered four well concealed hideouts, one of which had a fully functioning print shop with a printing machine, 150 kg of type, three typewriters and various documents, including trial-run copies of the journal *Ideia i chyn* and articles marked with editorial corrections. Afterwards, the remaining members of "Zhest" zveno moved to the vicinity of Korchyn, as did the zveno led by "Sever," whose hideout was discovered during the dragnet operation. In early May Volodymyr Porendovs`kyi was sent to Zakerzonnia, and that month Liuba Lemyk, who had become pregnant, stopped working in the underground. Owing to the lack of a print shop, Yosyp Vladyka-"Tatar"-"Skyt" was transferred to the OUN okruha propaganda center in the Drohobych area, where he worked in various technical units until 1953.[128]

The HOSP staff members continued working together and spent the summer and fall of 1946 living in tents on the Pohar and Berdo mountains located west of the village of Korchyn.[129] In October 1946 a new, two-room bunker was constructed near the foothills of Mount Kychera, on its southwestern slope between the Velyka and Mala rivers, next to a creek from which water was drawn.[130] All the center's staff members lived there with their bodyguards.

No one left the bunker during the winter of 1946–47 until the snows melted. Food was prepared at night; the evening was set aside

---

[128] HDA SBU, fond 13, file 398, vol. 1, fol. 25; vol. 6, fols. 35–37; State Archive of L`viv Oblast, fond P–5001, list 7, file 221, fol. 8; file 224, fols. 9, 12, 22–23; "Povstans`kyi martyroloh" [comp. H. Dem'ian], in *Skolivshchyna* (L`viv, 1996), pp. 446, 467–68; HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fols. 61–69, 124–25; vol. 2, fols. 78–83 (report of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi); file 75386fp, vol. 1, fol. 28 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); TsDAHO, fond 263, list 1, file 71166, fol. 212 (report of the interrogation of Liuba Vozniak-Lemyk); V. Il`nyts`kyi, *Drohobyts`ka okruha OUN: struktura i kerivnyi sklad (1945–1952 rr.)* (Drohobych, 2009), p. 215.

[129] HDA SBU, fond 6, file 75386fp, vol. 1, fol. 29 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); D. Maliarchyn-Shpytal`, "Pam'iati Bohdany Svitlyk," in *Propam'iatna knyha gimnazii Sester Vasyliianok u L`vovi*, pt. III (L`viv, 1995), p. 83.

[130] HDA SBU, fond 6, file 75386fp, vol. 1, fols. 30–31 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); fond 13, file 372, vol. 16, fols. 62–65 (report of the interrogation of Kateryna Zaryts`ka); *Arkhitektura rezystansu: kryivky i bunkry UPA v svitli radians`kykh dokumentiv*, vol. 38 of *Litopys UPA* (Toronto; L`viv, 2002), pp. 246–47.

for training courses for the bodyguards, the female typist, and the female cook. Petro Fedun gave lectures on the ideology and history of the OUN, and Osyp Diakiv lectured on the topic "What Is the UPA Fighting for?." Bohdana Svitlyk taught the history of the Middle Ages, Ivan Korchyns`kyi gave lectures on Ukrainian history, and "Stepovyi" taught mathematics and Ukrainian language and literature.[131]

Kateryna Zaryts`ka-"Moneta" lived at the HOSP from May to August 1947, and Roman Shukhevych-"Tur" and Oleksa Hasyn-"Lytsar" arrived there in late June. Together with Fedun, Diakiv, and Svitlyk, they held a number of meetings about questions pertaining to the Organization's propaganda activities. Occasionally, "Stepovyi" and Ivan Lavriv-"Nechai," the Drohobych okruha leader, took part in the discussions.[132] These meetings led to two instructions that were issued in August 1947: one clarifed earlier guidelines concerning propaganda work, and the other discussed plans to mark the founding of the UPA.

The center also suffered cadre losses in 1947: I. Korchyns`kyi died in a battle that took place near the bunker on 5 June. The HOSP administrator was replaced by one of the bodyguards, Myron Voskres-"Myron."[133] Some unexpected situations also cropped up. Lev Chepil`-"Zenko" later testified that on 8 September 1947 he detained two men from eastern Ukraine, who were later questioned by Osyp Diakiv, after which he ordered them to be hanged as MGB agents.[134]

In Huta, a forested area in the vicinity of the villages of Rosokhach, Sukhyi Potik, and Tysovets`, additional accommodations were outfitted for the HOSP, to where Osyp Diakiv and the cook, Daria Maliarchyn-"Oksana"-"Darka," who was ordered to learn how to type, moved from the center's main hideout in late 1947. The leader of Skole raion, Stepan Dyrkavets`-"Vasyl`," and several of his bodyguards spent the winter there.[135]

---

[131] HDA SBU, fond 6, file 75386fp, fols. 32–33 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan).

[132] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 16, fols. 63–65 (report of the interrogation of Kateryna Zaryts`ka); Onyshko, *"Nam sontse vsmikhalosia,"* pp. 115–16; HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 2, fols. 146, 178 (report of the interrogation of Daria Maliarchyn).

[133] State Archive of L`viv Oblast, fond P–5001, list 8, file 264, fol. 288; HDA SBU, fond 6, file 75386fp, vol. 1, fol. 33 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan).

[134] HDA SBU, fond 5, file 3609, vol. 1, fols. 170–71; vol. 2, fol. 285 (reports of the interrogation of Lev Chepil`).

[135] HDA SBU, fond 6, file 75386fp, vol. 1, fols. 34, 53, 135 (report of the interrogation of Hryhorii Kochan); fond 13, file 372, vol. 9, fols. 36–37 (report of the interrogation of Yurii Popovych); HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 2, fols. 83, 133.

In late October 1947 the deputy krai leader of Zakerzonnia, Vasyl` Halasa-"Orlan," and his wife, the courier Maria Savchyn-"Marichka," arrived at Petro Fedun's hideout. In connection with their arrival, Osyp Diakiv came there from the new billeting location. They discussed the developing trends of the international political situation and the main principles of the OUN's educational and propaganda activities, particularly among the residents of Ukraine's eastern oblasts. After one or two weeks Halasa and Savchyn left to spend the winter in the hideout of Ivan Lavriv-"Nechai," which was located east of the city of Skole.[136]

Fedun's hideout on the southwestern slope of Mount Kychera was discovered during a huge dragnet operation on 7 April 1948. When MGB troops approached to within 300 m of the bunker, the underground members abandoned it and retreated across Kychera and Parashka to their auxiliary territory.[137]

During the period he spent at the HOSP, O. Diakiv most likely served as the deputy of P. Fedun-"Sever," head of the Propaganda Section of the OUN Leadership,[138] although to date this has not been corroborated by insurgent documents. It is also possible that he was considered an associate of the UHVR's Information Bureau and the Political-Educational Division of the Supreme Military Headquarters of the UPA, which was also headed by "Sever."

The HOSP organized and directed the work of low-level structural subdivisions of the Propaganda Section by designating tasks and the forms and methods of their execution, and then monitoring their implementation. Every year the center issued a general instruction mapping out new working guidelines or confirming various paragraphs from previous instructions. Occasionally, supplements were added to an instruction over the course of the year. Some instructions were focused on questions, such as the boycott of the elections to the Supreme Soviet of the USSR on 10 February 1946 and

---

[136] HDA SBU, fond 6, file 74914fp, vol. 3, fols. 137–38 (report of the interrogation of Vasyl` Halasa); V. Halasa, *Nashe zhyttia i borot`ba* (L`viv, 2005), pp. 115–19; M. Savchyn, *Tysiacha dorih*, vol. 28 of *Litopys UPA* (Toronto; L`viv, 1995), pp. 174–85.

[137] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 9, fols. 36–37 (report of the interrogation of Yurii Popovych); fond 65, file S–9112, vol. 2, fol. 84; *Arkhitektura rezystansu*, pp. 134–35, 246–47; Ishchuk, *Rozshuk orhanamy derzhavnoi bezpeky*, pp. 7–9; Romaniuk, *Petro Fedun-"Poltava,"* pp. 41–43.

[138] *Roman Shukhevych u dokumentakh radians`kykh orhaniv derzhavnoi bezpeky (1940–1950)*, ed. V. Serhiichuk (Kyiv, 2007), 2:353; HDA SBU, fond 5, file 3609, vol. 1, fols. 170–71 (report of the interrogation of Lev Chepil`); fond 6, file 75575fp, vol. 1, fol. 49 (report of the interrogation of Ol`ha Il`kiv).

to the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR on 9 February 1947; the 14 October 1947 celebrations of the fifth anniversary of the UPA's founding; descriptions of the OUN and the UPA's liberation struggle; the importance of fact-based and local material in propaganda work; the fourth Stalinist Five-Year-Plan; the gathering of intelligence on the USSR's war preparations; commentaries on field publications and sociopolitical reports; and the study of the situation in cities, high schools, higher educational institutions, and the milieus of workers and functionaries. A separate orthographic instruction was issued in order to regulate and unify the language of underground documents and publications.

There is no question that Osyp Diakiv took an active part in drafting HOSP instructions in 1945–1948, and very likely he continued to draft documents in subsequent years, even after he left the center. The table below offers an incomplete sample of instructions that were issued between 1945 and 1951.

Name of Document	Additional Information	Date
The Next Tasks of Propaganda Work in the Nearest Future	For implementation by heads of krai Propaganda Sections	20 August 1945
Propagandistic Slogans	Addendum to the instructions of the HOP dated 20 August 1945 en[titled] "The Next Tasks"	[20 August 1945]
Slogans for the Period of the Campaign against the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the USSR		14 November 1945
Instruction on the Question of Boycotting the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the USSR	For implementation by heads of krai Propaganda Sections	22 November 1945
Appeals to Boycott the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the USSR		22 November 1945; 28 November 1945
Questionnaire No. 1	For implementation by heads of nadraion sections	28 November 1945

Instruction concerning the Propaganda Campaign against the So-called Elections to the Supreme Soviet of the USSR		2 January 1946
On Certain Political-Propaganda Errors	For internal use by heads of Propaganda Sections	28 January 1946
The Importance of Fact-Based and Local Material in Mass Propaganda	For internal use by the propaganda apparatus	
Appeals against the Fourth Stalinist Five-Year-Plan		11 July 1946
Instruction concerning the Gathering of Intelligence on the USSR's War Preparations		September 1946
Instruction concerning the Writing by the Largest Number of Individuals of Reminiscences and Reports Recounting Individual Facts and Episodes from the OUN and UPA's Struggle in Recent Years		September 1946
Instruction concerning the Boycott of the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR	For implementation by teren leaders and heads of Propaganda Sections	[no later than 9 February 1947]
Instruction concerning the Propaganda Campaign against the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR		[no later than 9 February 1947]
Appeals to Boycott the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR		[no later than 9 February 1947]
Brief Guidelines on Propaganda Work in the Nearest Future		April 1947
Addendum to the "Brief Guidelines on Propaganda Work in the Nearest Future" of April 1947		August 1947

Instruction concerning the Holding of UPA Day		10 August 1947
Cadre Training Plan		November 1947
Orthographic Instruction	To all centers and heads of Propaganda Sections	March 1948
Some Comments on Sociopolitical and Informational Reports from the Field		April 1948
Guidelines on Propaganda Work for 1948		7 April 1948
Instruction 1/48	On the tasks and duties of krai propaganda centers	August 1948
Program of the Ideological-Political Training of OUN Cadres	Addendum 1	August 1948
Guidelines No. 1 on Propaganda Work for 1949		March 1949
Instructions to Questionnaire "SKh"		April 1949
Questionnaire "SKh"		[April 1949]
Additional Instruction concerning Propaganda Work for 1949		[1949]
[In connection with the So-Called Elections to the Supreme Soviet of the USSR]		September 1949
Guidelines on Propaganda Work for 1950		April 1950
Program of the Ideological-Political Training of OUN Cadres	Addendum 1 to the "Guidelines on Propaganda Work for 1950"	April 1950
Instruction in Connection with the Small Newspaper-Leaflet	Addendum 2 to the "Guidelines on Propaganda Work for 1950"	April 1950
Template for the Small Newspaper-Leaflet	Addendum 3 to the "Guidelines on Propaganda Work for 1950"	April 1950

Guidelines No. 1 on Propaganda Work for 1951		June 1951
Instruction in Connection with HOSP Correspondents	Addendum 1 to the "Guidelines No. 1 on Propaganda Work for 1951"	June 1951
The Propaganda of the Liberation Revolution against the Background of War	Addendum 2 to the "Guidelines No. 1 on Propaganda Work for 1951"	June 1951
Topics for Current Popular Brochures and Articles	Addendum 3 to the "Guidelines No. 1 on Propaganda Work for 1951"	June 1951

Another important direction in the HOSP's work was the creation of a program and materials for the political training of OUN members. This work had been launched at the time when Fedun and Diakiv were both working in the Political Training Section under Busel's leadership. The HOSP's work in this connection was the creation of a four-stage training program and a textbook entitled *Shliakh do voli* (The Path to Freedom, 1949), designed for the first stage. Most of the materials in this compilation were written by Petro Fedun-"Poltava" and Osyp Diakiv-"Hornovyi." In his evaluation of this textbook, an underground member criticized the difficult writing style, but noted that this comment did not apply to "Hornovyi's" articles, which were written in a way that was comprehensible even to the least educated member of the underground.[139]

Owing to the lack of paper and technical means, the HOSP published very little during the second half of 1945. Fedun and his associates worked on the next issue of *Ideia i chyn* and planned the publication of the journal *Povstanets`* and the newspaper *Za Ukrains`ku Derzhavu*, the editor of which was supposedly Diakiv.[140] It is also entirely likely that Volodymyr Porendovs`kyi continued to edit and publish *Shchodenni visti Ukrains`koi Informatsiinoi Sluzhby*, which began appearing under its new name *Visti* (News) on 7 April 1945 and with the subtitle "Published by the Organization of Ukrainian Nationalists." It is possible that only one typewritten issue of this

[139] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 14, fols. 175, 183–84.

[140] HDA SBU, fond 6, file 75172fp, vol. 1, fol. 65; vol. 2, fol. 79 (reports of the interrogation of Volodymyr Porendovs`kyi).

newspaper appeared in September 1945 (no. 196), featuring a single article entitled "Na cherhovomu zakruti moskovs`ko-turets`kykh vidnosyn" (The Latest Twist in Muscovite-Turkish Relations), written by "H. Levenko."[141] No other issue of this newspaper appeared either during the second half of 1945 or in subsequent years. The newspaper *Za Ukrains`ku Derzhavu* also ceased publication. This was to be expected because during the period in question there was no need for another couple of key OUN publications in addition to its mouthpiece *Ideia i chyn*.

Certain sources (the memoirs of Petro Duzhyi, Soviet documents) indicate that Osyp Diakiv was the editor of the final issues of *Ideia i chyn* and *Povstanets`*.[142] This claim contradicts documents of the Ukrainian underground, which indicate unmistakably that from 1945 Petro Fedun was the editor in chief of the main propaganda publications of the OUN and the UHVR.[143] Nevertheless, Diakiv's obituary states that in 1945–1948 he, as a member of the HOSP, was the editor of "revolutionary underground journals, publications, leaflets, [and] appeals."[144] It is true, though, that no publications are specifically mentioned. Even so, it is more than likely that in the obituary the term "editor" was used in the sense of "assistant," "deputy editor," or "managing editor."

Kateryna Zaryts`ka, who worked in the HOSP in 1947, claimed that in the fall and winter of 1946 *Povstanets`* was prepared for publication by Oleksa Hasyn-"Lytsar," who had received Roman Shukhevych's instructions on the contents of the journal.[145] However, this does not exclude Diakiv's participation in the editing of this periodical, especially during the preceding period, and Hasyn may have been responsible for the military rubric. After the arrest of the previous editor, Mykola Duzhyi-"Vyrovyi," on 4 June 1945, two issues of *Povstanets`* were published: no. 7 (not found to date) and nos.

---

[141] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 25, fols 410–15.

[142] Conversation with Petro Opanasovych Duzhyi, b. 1916 in the village of Kariv, Sokal` raion, L`viv oblast, recorded by Volodymyr Moroz on 19 October 1996 in the city of L`viv; Duzhyi, *Ukrains`ka sprava*, pp. 405, 435; vol. 2 (2003), p. 350; Moroz, "Ostannie slovo 'Povstantsia,'" 63; *Litopys UPA*, vol. 7 (New Series): *Borot`ba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia: informatsiini dokumenty TsK KP(b)U, obkomiv partii, NKVS–MVS, MDB–KDB*, 1943–1959, bk. 4: *1949–1959* (Kyiv; Toronto, 2003), p. 378; I. Hulyk, "Osyp Diakiv-Hornovyi i moral`ni aspekty ukrains`koi revoliutsii," *Ratusha*, 27 November 1993, pp. 1–2.

[143] HDA SBU, fond 13, file 398, vol. 18, fols. 185, 188.

[144] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 47, fol. 151.

[145] HDA SBU, fond 6, file 75075fp, vol. 5, fol. 27 (report of the interrogation of Kateryna Zaryts`ka).

8–9 (dated August–September 1946). The last issue noted that the journal was appearing "*after a period of inactivity stemming from the difficult circumstances …*Povstanets` *will continue to appear as a monthly.*"[146] This may indicate the beginning of Hasyn's participation in preparing the journal for publication. At the present time, however, the identification of the editor and his editorial staff has not been ascertained.

In any case, there is no doubt that Diakiv took part in preparing *Ideia i chyn* for publication and wrote a number of articles for it. He also worked on the UHVR periodical *Samostiinist*` (Independence) which was issued by the HOSP and published by the Ukrainian Supreme Liberation Council.

For his work in the underground Osyp Diakiv-"Naum" was awarded the UPA's Bronze Cross of Merit (HVSh UPA order no. 3/47 dated 5 December 1947 p.)[147]

Osyp Diakiv wrote no fewer than 25 articles. Most of them were written during his work at the HOSP in 1945–1948, and are signed with the pseudonym "O. Hornovyi." His articles also appeared under the pseudonyms "A. Osypenko," "O. Osypenko," "V. Yuriiv," and "O. Honcharuk." The table below lists his articles in (Ukrainian) alphabetical order along with the dates when they were written and published.

№	Title	Pseudonym	Written	Published
1.	The Struggle of the Ukrainian People behind the Curzon Line	–	[no later than 16 July 1946]	1946 – article (*Ideia i chyn*, nos. 10–11)
2.	An Important Step on the Road to Liberating Nations Enslaved and Threatened by Stalinist Imperialism	O. Osypenko	October 1946	1947 – brochure

[146] Moroz, "Ostannie chyslo 'Povstantsia,'" 64.
[147] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fol. 256.

3.	The OUN's Contribution to the Creation and Development of the UPA	A. Osypenko	[no later than 14 October 1947]	1948 – article (Propaganda and Information Center of the Leadership of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), no. 1)
4.	International Life	A. Osypenko	[no later than 16 July 1946]	1946 – article (*Ideia i chyn*, nos. 10–11)
5.	With Whom We Can and Want to March	O. Hornovyi	[no later than 1949]	1949 – Article (*Shliakh do voli*, pt. III)
6.	UPA Raids	–	[no later than 16 July 1946]	1946 – article (*Ideia i chyn*, nos. 10–11)
7.	The End of the Second Stage in the Bolshevization of the Countries of Central and South-Eastern Europe	A. Osypenko	16 September 1948	1950 – brochure
8.	Political Training Materials	V. Yuriiv	[no earlier than December 1943]	1944 – brochure
9.	On the Bolshevik Ideological Front	O. Hornovyi	[no earlier than 15 December 1946]	1949 – brochure
10.	In the Margins of Comrade Tokar's Thoughts	Yuriiv	17 May 1944	1944 – typescript
11.	Our Stance on the Russian People	O. Hornovyi	June 1949	1949 – brochure 1950 – brochure

12.	The Stalinist Magnates' Latest Onslaught against Collective Farm Workers	O. Hornovyi	[no earlier than 19 September 1946]	1947 – typescript
13.	Orientation on Foreign Forces or Our Own	V. Yuriiv	[no later than November 1943]	1943 – article (*Yunak*, no. 16)
14.	Summary of the Successes of Our National Liberation Struggle	O. Hornovyi	March 1949	1949 – brochure 1950 – brochure
15.	About Our Democratism	O. Hornovyi	March 1948	1948 – typescript
16.	On Freedom of the Press in the USSR	O. Hornovyi	[no earlier than 14 December 1946]	1946 – article (*Samostiinist*`, no. 1) 1949 – brochure
17.	The USSR—the Country with the Most Brutal Oppression of Nations and Exploitation of Toilers	O. Hornovyi	[no later than 1949]	1949 – article (*Shliakh do voli*, pt. IV)
18.	The Ukrainian Insurgent Army—the Bearer of the Ideas of Liberation and Friendship of Peoples	O. Honcharuk	[no earlier than October 1946]	1946 – article (*Samostiinist*`, no. 1) 1950 – brochure
19.	The Fourth Stalinist Five-Year-Plan	O. V. Hornovyi	July 1946	1946 – article (*Ideia i chyn*, nos. 10–11) 1946 – brochure 1947 – brochure

20.	Why Do We Rely on the Forces of the Ukrainian People in Our Struggle?	O. Hornovyi	[no later than 1949]	1949 – article (*Shliakh do voli*, pt. III)
21.	Why We Shall Triumph	O. Hornovyi	[no later than 1949]	1949 – article (*Shliakh do voli*, pt. III) 1953 – brochure
22.	The Chauvinistic Vertigo and Russificatory Fever of the Bolshevik Imperialists	O. Hornovyi	[no earlier than 25 June] 1946	1946 – article (*Ideia i chyn*, no. 10) 1949 – brochure 1950 – brochure
23.	How to Understand the Concept of Our Own Forces in Our National Liberation Struggle	–	[1946]	1949 – brochure
24.	To Which Philosophy—Idealistic or Materialistic—Are OUN Members Bound?	O. Hornovyi	May 1948	1948 – typescript 1949 – brochure
25.	What Tasks Are We Facing Today?	O. Hornovyi	[no later than 1949]	1949 – article (*Shliakh do voli*, pt. III)

Excerpts of some articles were reprinted (with the author's name indicated or omitted) in other underground publications (e.g., in the journal *Na zminu*[148] (For Change) or in the form of conspectuses (e.g., in several collections of training materials[149]).

[148] O. Hornovyi, "Pro soviets`ku derzhavu," *Na zminu; zhurnal dlia molodi*, no. 8 (1950): 8–11.

[149] "Iaka filosofiia zobov'iazuie chleniv OUN," *Ideolohichnyi vyshkil; konspekt* (n.p., 1949), pp. 1–4; "Chetverta stalins`ka p'iatyrichka (konspekt broshury O. Hornovoho) ," in [Title page missing] (n.p., n.d), pp. 69–79; "Shovinistychne zapamorochennia i rusyfikatsiina hariachka bol`shevyts`kykh imperiialistic (konspekt broshury O. Hornovoho), " ibid., 79–87.

Some scholars attribute the pseudonym "Osyp Orlenko" to Osyp Diakiv and, correspondingly, two articles signed with this codename: "Bol`shevyky u borot`bi z ukrains`kym revoliutsiino-vyzvol`nym rukhom v druhii imperiialistychnii viini" (The Bolsheviks in the Struggle against the Ukrainian Revolutionary Liberation Movement during the Second Imperialistic War) and "Taras Shevchenko proty Moskvy" (Taras Shevchenko versus Moscow).[150] At the present time there are no documented grounds for confirming or disproving this. Meanwhile, Diakiv is incorrectly attributed as the author of an article entitled "Perspektyvy nashoi borot`by" (Prospects for Our Work), which was signed with the pseudonym "R. Mokh" and even included in his collection *Ideia i chyn*—despite the fact that already by 1953 the Ukrainian emigration was aware that the underground journalist "R. Mokh" was killed in the winter of 1952–53,[151] i.e., two years after Diakiv's death. In addition, the collection *Ideia i chyn* erroneously included the article "Han`ba XX storichchia" (The Disgrace of the XX Century), which was published unsigned in issue no. 10 of the journal *Ideia i chyn*. без підпису. According to documents pertaining to the obituary of Petro Fedun-"Poltava," Fedun was the author of this article.[152]

Any survey of Diakiv's journalistic writings should consider the fact that his articles reflected, above all, the ideas that he, as a distinguished OUN figure, was planning to convey to the members of the underground and the Ukrainian public. Thus, it is not entirely correct to claim that Diakiv's writings fully reflect his personal views on one question or another. In order to determine his worldview and sociopolitical and economic views, it is also crucial to examine his correspondence and diary entries (not found to date), reminiscences of his contemporaries, and other sources.

Osyp Diakiv's articles were coordinated with and supplemented according to the topics and content of the writings of other underground journalists (D. Maivs`kyi-"Duma," P. Fedun-"Poltava," Ya. Busel-"Kyivs`kyi," K. Zaryts`ka-"Kuzhil`," V. Halasa-"Savchenko," Ya. Starukh-"Yarlan"-"Stoiar," Ya. Bohdan-"Ramzenko," "R. Mokh," et al.), together comprising a practically complete set of writings, in which the key ideological-political, socioeconomic, and cultural-

---

[150] Dubas, "Osyp Orlenko," 98–101.

[151] L. Shankovs`kyi, "Ukrains`ka Povstancha Armiia," in *Istoriia Ukrains`koho viis`ka* (Winnipeg, 1953), p. 818; "Poliahly na poli slavy, " *Vyzvol`nyi shliakh*, no. 8 (1953): 1.

[152] HDA SBU, fond 13, file 398, vol. 18, fol. 187.

spiritual principles of the Ukrainian national liberation movement are set forth. Article topics were assigned and approved by the underground leadership, and discussed during meetings of the Leadership or the HOSP. In a letter to Yaroslav Stets`ko-"Karbovych," Osyp Diakiv wrote: "*All our publications of an ideological-political-programmatic character are subject to the mandatory approval of the Head of the Leadership of the [Ukrainian] Lands. Without such approval they cannot appear. All those items that you have are confirmed by General Chuprynka (a number of commentaries have been included in them). They are approved by the entire Leadership. Thus, they reflect the official view of the [Ukrainian] Lands. As of 1948, items critiquing Bolshevism can appear without the approval of one of the members of the Leadership. More important leaflets, literature for youth, [and] specialized journals can appear with the approval of krai leaders. Less important leaflets [and] local appeals can be published by low-level cells.*"[153] Diakiv's writings were distinguished by their ideological comprehensiveness, a feature noted in particular by Ivan Maistrenko, the leader of the left wing of the URDP (Ukrainian Revolutionary Democratic Party).[154]

Let us examine the fundamental ideas reflected in Osyp Diakiv's writings. His first known article, published in the November 1943 issue of *Yunak*, was entitled "Oriientatsiia na chuzhi chy vlasni syly" (Orientation on Foreign Forces or Our Own). In this piece Diakiv calls the orientation on foreign forces, i.e., the belief that external factors are the only ones capable of rendering assistance, "the greatest evil in our history." Instead, arguing the belief in the Ukrainian people's own capabilities, he draws analogies to Hetman Bohdan Khmel`nyts`kyi uprising and the struggles for the independence of the USA and Ireland. He denotes expectations of a favorable conjuncture as "opportunism" and a manifestation of slavish psychology, declaring that favorable circumstances will not ensue without the Ukrainians' own participation. In the name of the OUN Diakiv declared: "In the political question we orient ourselves only on our own real forces, not on foreign assistance; in the economic question, not on foreign capital and technical arsenal[s] but on our own natural wealth, on our industriousness and talents; in the sphere of culture we do not accept uncritically either Western Europe or the East, but we are fighting for our own cultural face, our cultural individuality nurtured on a synthesis of the positive, original creations of East and West."

---

[153] HDA SBU, fond 62, list 4, file 4, vol. 4, fols. 109–10.

[154] I. M-ko, "Natsionalizm ponevolenoi natsii," *Vpered*, no. 2 (1949): 5–6.

The article ends with a quotation from Mykola Mikhnovs`kyi: "*The Ukrainian people are not at all interested in and concerned with changing the form of slavery, but they are interested in getting rid of slavery. There is one sole guarantee of political freedom in the world—one's own strength.*"[155] Diakiv hearkens back to the theme of relying on one's own forces in two later articles: "Iak rozumity kontseptsiiu vlasnykh syl u nashii natsional`no-vyzvol`nii borot`bi" (How to Understand the Concept of Our Own Forces in the National Liberation Struggle, 1946) and "Chomu my v nashii borot`bi stavymo na vlasni syly ukrains`koho narodu?" (Why Do We Rely on the Ukrainian People's Own Forces in Our Struggle?, 1949).

In the latter article, which was included in the training collection *Shliakh do voli*, Diakiv declares that nothing in the world appears by itself. If Ukrainians achieve everything that they have in their daily life through their own efforts, then they have to apply their efforts to liberation in a similar fashion. At the same time, he points to the major sacrifices that the Serbs, Greeks, Bulgarians, Irish, Poles, Finns, Estonians, Latvians, and Lithuanians made in their struggles for liberty. He also lists recent examples of the creation of independent states: India and, after 2,000 years—the Jews. He explains that the phrase "*with our own forces" must be understood as "a people who are very nationally aware and very politically mature, ready to make the greatest sacrifices, united around their strong and healthy political organization which is capable of leading its liberation struggle, capable of leading it to victory.*"[156]

Diakiv points to the main reason behind the failure of the liberation struggles in 1917–1921: Ukrainians reckoned too little on their own forces and did little to build them up; all the other factors responsible for this failure, no matter how significant, are not fundamental. He notes that reliance on one's own forces is also called for in the current situation because Bolshevism is seeking to destroy all manifestations of Ukrainian national and political life. In his view, this will delay the cause of liberation for many years, inasmuch as it is unworkable without national awareness and an organized political force. In addition, reckoning on foreign forces is not feasible because of the disinterest in the Ukrainian question on the part of other states (e.g., the conduct of the USA and England in 1917–1921), and because of the risk that their own interests would be sacrificed. Diakiv recalls that in 1917–1921 France needed a strong Russia as a

[155] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 26, fol. 90.
[156] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 14, fols. 357–58.

counterweight to Germany, and a strong Poland as a counterweight to a possible alliance between Russia and Germany. What is most important is that reliance on foreign intervention can lead merely to a change of enslaver, which happened in 1941 and 1943–1944, when Ukraine was occupied first by the USSR and then Nazi Germany. Regardless of the fact that all calculations must proceed from one's own forces, help from other countries must not be rejected. Thus, thanks to assistance from the USA, England, and France in 1918, the Czech Republic and Poland achieved their independence. However, help is offered to those who fight; Ukrainians, therefore, should rely on their own forces because this allows them to find allies and places the issue of foreign assistance on firm ground.

Diakiv expressed similar ideas in the article "Iak rozumity kontseptsiiu vlasnykh syl u nashii natsional`no-vyzvol`nii borot`bi." Here too he notes that the political groupings that had banked on foreign assistance and criticized the Organization of Ukrainian Nationalists for its supposedly unrealistic notion of one's own forces had ceased to exist, and "followers of [so-called] *Realpolitik*" had sunk to toadyism and carrying out secret agent work. Meanwhile, the OUN remained the sole acting force in the Ukrainian lands. Diakiv calls the failure of these opportunistic parties a convincing argument in favor of the sole, correct concept of relying on one's own forces. An orientation on external factors as the main factor of liberation is significantly less realistic. In his opinion, the Ukrainian nation should not reject outright the search for possible genuine allies whose goal is not the enslavement of Ukraine. Such genuine allies are, above all, the enslaved nations of the USSR. In this article Diakiv also broaches the positions of the Russian people, who, even though they are a tool of Russian imperialism because of their privileged status and the Kremlin's policy of inflaming Russian chauvinism, are nonetheless suffering as a result of social exploitation which is no less harsh than in tsarist times. But, the Russian people's social disaffection is only one factor in the weakening of the USSR, and they can become a genuine ally only if they stop serving Bolshevik imperialism and launch their own national liberation.

According to Diakiv, another group of potential allies are the newly occupied countries of Eastern Europe (formally independent but with a Bolshevik agentura in power). A considerable part of the OUN's efforts to find allies was reflected in the creation of the Anti-Bolshevik Bloc of Nations (ABN). In his opinion, other nations in the world are also potential allies of the Ukrainians, inasmuch as they too are threatened by Russian Bolshevism. Of course, not all countries

have grasped this threat, Diakiv writes, believing as they do in the possibility of the "coexistence of the two systems" or banking on appeasing the USSR by offering concessions or implementing "hard-line policies." In this respect, the OUN's mission lies in helping all nations at risk to grasp the danger of Bolshevism and then, as quickly as possible, to launch a struggle against it in the name of the highest ideals of humanity, on behalf of their own independence. Diakiv writes about the inevitability of a Third World War which, even though such a war does not guarantee the achievement of Ukraine's independence, it will create favorable conditions for it. Then the Ukrainian people's own forces will be decisive, and in a nationwide effort they will launch a general offensive against the enemy. Favorable conditions may also lead to the internal weakening of the USSR. It is therefore the task of the OUN to prepare their forces for the propitious moment for launching a revolution, with the aid of their allies, by taking advantage of the international conjuncture, whenever it emerges.

Another important problem that Diakiv raises in this article is the problem of losses. He notes that the OUN is not facing the question of avoiding sacrifices, but of using those sacrifices for the cause of national liberation, which the Ukrainian nation is making even apart from the struggle. People are dying for Stalin's imperialistic goals, perishing as a result of famine and repressions, but they are not dying for their native land. Among the nation's victims are also those who are cut off from it because of Russification or because they are serving the enemy.The true cause of all these sacrifices, according to Diakiv, is the nature of the Russian-Bolsehvik totalitarian order, not the liberation struggle, and its cessation will only increase Ukrainian losses. Hence, not only is the national liberation struggle not generating unnecessary victims, it is ensuring against them and, most importantly, it is making these losses goal-oriented, inasmuch as they are being produced not on behalf of the executioners but for Ukraine's liberation. Diakiv adds that no one takes these sacrifices lightly, and the insurgents are carrying out a whole range of measures in order to avoid them. Nevertheless, the most horrific losses are those that are being inflicted on the Ukrainian nation without a struggle. Meanwhile, the sacrifices made by the liberation movement will not be for naught (as were the sacrifices endured in 1917–1921) and will ultimately lead to victory.

The problems emerging from the study of the notion of one's own forces were elaborated in many of Diakiv's other writings. In his 1946 survey article "Z reidiv UPA" (UPA Raids) he declares that, thanks to the Ukrainian Insurgent Army's raids, Belarus, Slovakia, and all of Poland

are now aware of the UPA's struggle and therefore too all the peace-loving nations of the world, especially those enslaved or threatened by Stalinist imperialism. In another survey article entitled "Borot`ba ukrains`koho narodu za liniieiu Kerzona" (The Ukrainian People's Struggle behind the Curzon Line, 1946), which provides examples of Ukrainian-Polish cooperation in combatting the Bolsheviks and their Polish lackeys, he states that Poland is in a transitional stage and about to fall under the complete control of the USSR. In the article "Kinets` druhoho etapu bol`shevyzatsii krain Tsentral`noi ta Pivdenno-Skhidnoi Ievropy" (The End of the Second Stage of the Bolshevization of the Countries of Central and South-Eastern Europe, 1947–1948), Diakiv offers a detailed analysis of the creation of communist regimes in Albania, Bulgaria, Poland, Romania, Hungary, Czechoslovakia, and Yugoslavia.[157] The importance behind the founding of the Anti-Bolshevik Bloc of Nations and its efforts to unite all the nations that are enslaved and threated by Russian-Bolshevik imperialism, as well as all the political forces of these countries, is examined in the article "Vazhlyvyi krok na shliakhu do vyzvolennia narodiv, ponevolenykh i zahrozhenykh stalins`kym imperiializmom" (An Important Step on the Road to Liberating Nations Enslaved and Threatened by Stalinist Imperialism, 1946). The UPA's contribution to the creation of an alliance of subjugated and endangered nations is examined in the article "Ukrains`ka Povstancha Armiia—nosii idei vyzvolennia i druzhby narodiv" (The Ukrainian Insurgent Army—the Bearer of the Idea of Liberation and Friendship of Nations, 1946). The growing conflict between the West and the USSR is the subject of the article "Z mizhnarodnoho zhyttia" (International Life, 1946).

A concise list of the Ukrainians' potential allies in the liberation struggle is featured in the article "Z kym my mozhemo i khochemo ity" (With Whom We Can and Want to March, 1949). They are: the enslaved nations of the USSR; the Russian nation, on condition that it stops being a tool in the hands of the Bolshevik imperialists; the newly occupied nations of Central and Eastern Europe; and all the nations outside the borders of the USSR and its sphere of influence, which are endangered by the Russian-Bolshevik imperialists—in other words, all those nations that do not deny Ukrainians their right to a free and independent state, and who acknowledge this right not in words but in deeds.

Diakiv develops his theses on the Ukrainian nation's attitude to the Russians in his article "Nashe stanovyshche do rosiis`koho

[157] V'iatrovych, "Nevidoma pratsia Osypa Diakiva."

narodu" (Our Stance on the Russian People, 1950). Its key statement is as follows: "*The OUN is not fighting against the Russian people but for Ukraine's liberation from the oppression of the Russian-Bolshevik aggressors. The OUN occupies the position that the Russian state should correspond to the ethnographic borders of the Russian people and in no way extend beyond these limits. With the Russian people, who will have their national state on their own ethnographic territory, who will not oppose the national liberation aspirations of the Ukrainian people; with the Russian people, who do not occupy the position of imperialism, but are fighting for the destruction of their imperialistic cliques—with this kind of Russian people we aspire to [building] the closest cooperation today and in the future. … The class of Bolshevik magnates is closely binding to itself a considerable segment of the Russian people, assigning it the functions of imperialistic bailiffs and haiduks [mercenaries—Trans.] (in the army, MVD, MGD, the administration, the economy, as well as in the cultural-educational sphere and trade unions), sharing the fruits of its imperialistic pillaging. Once again it is duping the uninformed Russian masses (and not unsuccessfully) through the deceptive propaganda of racism, demoralizing [them] by means of chauvinism, and is thus pressing them into its service. Its success is facilitated by the fact that simultaneously it is mercilessly destroying all those who might and could have the courage to open the eyes of the masses and show them what this propaganda about 'the most distinguished nature' and 'leading role' of the Russian people is all about. … The Russian people must grasp that Russian imperialism is the cause of their difficult situation throughout all of their history.*"[158] Diakiv ends his article with a quote from the nineteenth-century pro-Western Russian writer, Alexander Herzen, which he considers very apropos: "*If Russia can reconcile itself to the existing order of things, then it will not have the future that we are hoping for. If it continues advancing along the St. Petersburg path or if it reverts to Muscovite traditions, then it will not have any other purpose but to pounce on Europe like a semi-barbaric, semi-depraved horde, bringing ruin to civilized countries, and, ultimately, to perish itself amidst general devastation.*"[159]

The Soviet policy of chauvinism is thoroughly analyzed in one of Diakiv's most well-known articles, "Shovinistychne zapamorochennia i rusyfikatsiina hariachka bol`shevyts`kykh imperiialistiv"

[158] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 33, fols. 13–14.
[159] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 33, fols. 23–24.

(The Chauvinistic Vertigo and Russificatory Fever of the Bolshevik Imperialists, 1946).

In a number of articles Diakiv raises questions pertaining to the OUN's activities. In the article "Iaki zavdannia stoiat` siohodni pered namy?" (What Tasks Are We Facing Today?, 1949) he emphasizes the following priorities of the Organization:

– To maintain the positions achieved in Western Ukraine and raise some lagging raions to a universal level by: a) supporting the peasants in the struggle against collectivization (in those areas where collective farms do not exist yet) and against exploitation on collective farms; supporting workers and the intelligentsia in their resistance to exploitation; b) mobilizing the people to disrupt deportations for slave labor; c) waging a struggle against the enemy's demoralization of young Ukrainians;

– To build up its positions in Eastern Ukraine;

– To ensure the growth of the Organization and the ideological and political development of its members;

– To build up and strengthen the Ukrainian nation's positions in the international arena by: a) providing information about the struggle of the enslaved nations of the USSR; b) providing information about actual life in the USSR and the essence and plans of Bolshevik policies; c) striving to create a common front of all nations enslaved or endangered by the Bolsheviks.

In the article "Pro svobodu presy v SSSR" (On Freedom of the Press in the USSR, 1946), Diakiv cogently argues the utter lack of freedom of expression in the Soviet Union, emphasizing the importance of the underground press as the sole press of the people, whose mission is to convey the truth to the oppressed masses, tell the international community about the Stalinist colonial-exploitative order, and mercilessly expose the Bolsheviks' lies. Diakiv also exposes the exploitative regime in the USSR and the mendaciousness of Stalin's policies in such articles as "Na bol`shevyts`komu ideolohichnomu fronti" (On the Bolshevik Ideological Front), "Chetverta stalins`ka p'iatyrichka" (The Fourth Stalinist Five-Year-Plan), "Novyi nastup stalins`kykh vel`mozh na kolhospnykiv" (The Stalinist Magnates' Latest Onslaught against Collective Farm Workers, all dated 1946), and in the most painstakingly argued article "SSSR—kraina naizhorstokishoho hnoblennia narodiv i vyzysku pratsiuiuchykh" (The USSR—the Country with the Most Brutal Oppression of Nations and Exploitation of Toilers, 1949).

The article "Vklad OUN u spravu utvorennia i rozbudovy UPA (z nahody p'iatykh rokovyn isnuvannia i borot`by UPA" (The OUN's

Contribution to the Creation and Development of the UPA (On the Occasion of the Fifth Anniversary of the UPA's Existence and Struggle), 1947) had great resonance both in the emigration and in Ukraine. In it Diakiv analyzes the decisive contribution of the Organization of Ukrainian Nationalists to the creation of the Ukrainian Insurgent Army, and demonstrates their close and indissoluble ties. In particular, he singles out the following factors behind the OUN's impact on the founding and development of the UPA:

– Through its entire preceding activity the OUN created the moral prerequisites for the emergence of the UPA;

– The OUN created the material conditions for the emergence of the UPA by obtaining weapons and assets;

– The OUN provided commanding cadres for the UPA by providing its members with military training;

– Through its political struggle against the Germans, the OUN created the political prerequisites for the emergence of the UPA;

– The OUN initiated and organized the UPA by creating the first armed units which became the nucleus of the army;

– The OUN substantiated the political expediency behind the creation of the UPA;

– The OUN supplied cadres for UPA officer and non-commissioned officer schools;

– The OUN provided the leading political platform: the slogan "Freedom for Nations! Freedom for the Individual!" and the programmatic resolutions of the III Extraordinary Assembly of the OUN, which became part of the UPA's ideological and political treasury;

– The OUN was the initiator of the plan to organize UPA raids into foreign lands;

– On the UHVR's instructions, the OUN coordinated its activities with UPA operations on all levels and fully harmonized its own actions with the army's, and took on the main burden of economic supply;

– The OUN's Security Service took on the duty to protect the UPA from enemy secret agents.

This article dovetails with one entitled "Pidsumky uspikhiv nashoi natsional`no-vyzvol`noi borot`by" (Summary of the Successes of Our National Liberation Struggle, 1949). Here Diakiv writes that the most important result of the OUN's liberation struggle has been the growth of national awareness and political maturity of the population throughout the Ukrainian lands. The second most significant result is the creation of a strong, organized national liberation movement with a sole leadership, the UHVR. The third achievement is the emergence of the Ukrainian nation as a sovereign partner in international

relations. In December 1951 Mykhailo Diachenko-"Homin"-"Marko Boieslav," the head of the Propaganda Section of Carpathian krai and distinguished journalist, wrote that in this article "Hornovyi" did an excellent job of discussing the benefits that the liberation struggle brought to the Ukrainian nation.[160]

Although Diakiv was not the author of the article "Perspektyvy nashoi borot`by," which was mistakenly attributed to him for some time, he touched on the prospects of the Ukrainians' struggle for freedom and independence in the article "Chomu my peremozhemo" (Why We Shall Triumph)," in which he he enumerates the following reasons for the Ukrainians' eventual success: 1) the struggle is being waged for truth and justice; 2) it is impossible to overcome the conflicts between the Bolshevik magnates and the common masses; 3) the existence of allies—the peoples of the USSR, Eastern Europe, and all free nations of the world, which are endangered by Bolshevik-Russian imperialism; 4) the existence of an organized national liberation movement with highly idealistic cadres and considerable fighting experience.

Several of Diakiv's articles were detailed responses to some reproaches that Vasyl` Sydor-"Shelest" aimed at him in a letter written on 13 August 1947 to Petro Fedun, claiming that the members of the HOSP do not write well grounded philosophical-ideological articles, but instead offer quotidian journalism without conveying any world perception to the underground cadres. According to Sydor, the HOSP had gone so far in overestimating values that they had abandoned idealistic philosophy. In his view, this can lead to the demobilization of cadres. Thus, it is crucial to write training materials that explain not only the OUN's program but also the philosophical underpinnings and ideology of Ukrainian nationalism, so as not to hand over the results of the work of idealistic heroes to insignificant people of the "Drahomanov" type. Sydor's letter also contains a reproach that the writings of the HOSP authors constantly revolve around the relationship between the exploited and the exploiterers, along with attempts to sic "the Russian working dog on his master." In his view, another shortcoming is the emphasis on democracy, universal justice, and a classless society, whereas the OUN stood on the principles of nationocracy. He poses the following question: If a Ukrainian state emerges, and if there are as many parties and ideas as exist now in the emigra-

---

[160] "Orhanizatsiini zapysy M. Diachenka za 1951 r.," cited in O. Ishchuk, *Zhyttia ta dolia Mykhaila Diachenka-"Marka Boieslava"* (Toronto; L`viv: Litopys UPA, 2010), p. 108.

tion, will there be anyone to grasp the homegrown "democrats" by the hand?[161]

The questions raised in Sydor's letter were the subject of vigorous discussions in the HOSP.[162] These discussions resulted in Fedun's letter to Sydor, followed by Diakiv's articles "Pro nash demokratyzm" (About Our Democratism, March 1948), "Iaka filosofiia nas zobov'iazuiue—idealistychna chy materiialistychna?" (To Which Philosophy—Idealistic or Materialistic—Are OUN Members Bound?, 1949) and the above-mentioned article "Nashe stanovyshche do rosiiskoho narodu" (1950).

In his reply to Sydor, Fedun notes that a number of the OUN's world perception principles dating to the 1930s had lost their currency; the same thing happened with respect to dialectical materialism as espoused in the USSR. Generally speaking, a certain crisis of world perception has emerged. Thus, the Organization does not need to create a world perception system, which is impossible in the current conditions, all the more so as other liberation movements (Irish, Polish) achieved statehood without it. Furthermore, the OUN abides by the traditions of struggle, not the philosophy of idealism. As regards the Russian nation, Fedun notes that he will never consider it as an enemy and will not fight with a Russian who supports the idea of the Ukrainian Independent United State. Democracy is of vital importance to the Ukrainians, albeit not in the form of democratic dissoluteness, such as exists in France, but a healthy democracy that the Ukrainian nation is capable of creating.[163]

In Diakiv's article "Pro nash demokratyzm," in which he criticizes individual liberal-democratic or ineffective models of democracy, or Soviet pseudo-democracy, he constantly asserts the democratic nature of the Ukrainian liberation movement, which is reflected in the principle of "Freedom for nations, freedom for the individual," adopted as early as 1941. According to Diakiv, the OUN's democratism is based on a national foundation, on the democratism of the Ukrainian people, which throughout their entire history has been based on rule of the people (the assemblies of Kyivan Rus`; the Cossack councils of the Zaporozhian and Hetman states; the Central Rada). The Organization's rejection of the principle of monocracy was demonstrated during the creation of the National Council in L`viv in 1941 and that of the Ukrainian Supreme Liberation Council in 1944.

---

[161] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 87, fols. 189–90.
[162] Savchyn, *Tysiacha dorih*, p. 181.
[163] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 87, fols. 186–88.

The main principles underpinning the OUN's democratism, in Diakiv's view, are anti-imperialism, a classless society, rule of the people, and freedom for the individual. The postulate of rule of the people means nationwide elections to a national parliament on an alternative basis. Freedom of expression will be curbed only if it acts to the detriment of the nation. The question of power will be decided by future Ukrainian founding congresses that will draft the Constitution of Ukraine. Freedom for the individual will be based, on the one hand, on an understanding of the general good and subordination to national duties and, on the other, on the safeguarding by the state of all democratic rights and liberties of the individual.

OUN members are bound by the ideology and program of the Organization of Ukrainian Nationalists. However, with regard to the question of choosing philosophical convictions—idealistic or materialistic—members decide for themselves. This is the gist of Diakiv's article "Iaka filosofiia—idealistychna chy materiialistychna—zobov'iazuie chleniv OUN?" In his view, binding oneself to one particular doctrine is to leave oneself open to serious criticisms wielded by proponents of another doctrine, and this will put them off the struggle for the Ukrainian Independent United State—and this very struggle is the paramount goal of the Ukrainian nationalists' activities.

In a letter to Yaroslav Stets`ko, written in June 1950, Osyp Diakiv states that he finds it very strange that religion is a divisive question in the relations between the leadership and the opposition in the External Units of the OUN. He notes that certain individuals who at one time raised this question in the emigration were even fond of boasting about their atheism. Since the III Extraordinary Grand Assembly of the OUN clearly postulated that the members of the Organization are not bound by any philosophical theories and religions, then religious people, those who are undecided, and outright atheists can and do work in it. As examples he cites the deeply religious Roman Shukhevych and the confirmed atheist Mykola Arsenych, whose convictions were in no way an obstacle to their cooperation or their personal friendship. Diakiv goes on to say that he personally has always been positively attuned to Christianity (when he was at the gymnasium, he stopped by a church every day before and after classes).[164]

In the Ukrainian emigration some journalists, pursuing their own political convictions, sought to link O. Diakiv-"Hornovyi" and P. Fedun-"Poltava" with Marxism, and either criticized or endorsed this ideological orientation. Petro Fedun responded to this in July 1950, in

[164] Kusiaka, "Pam'iati Osypa Diakova-Hornovoho."

the form of a letter to Ivan Maistrenko: "*It is also a gross error to claim that 'Hornovyi is a veteran Marxist.' Hornovyi is a leading member of the OUN in the Ukrainian lands, a nationalist. Both of us (he is my personal friend) laughed wholeheartedly when we read this description of him in your party's publications. It is unnecessary for me to write about myself—this entire letter of mine speaks to this.*"[165] Osyp Diakiv wrote much the same thing in a letter to Yaroslav Stets`ko: "*All of us, and I too, laughed heartily at this storm of praise and accusations of Marxism, of sympathy for the collective farms, which the émigré press directs at me when I am in no way a 'veteran Marxist'; as for the collective farms, I am one of [their] staunchest opponents. All this merely proves how easily misunderstandings [arise] even in one's own milieu, when there is no frequent, especially personal, contact; how easily one can argue about things on which we all agree.*"[166]

The journalistic writings of Osyp Diakiv require further study, and the publication of his articles and letters contained in this volume is the latest step toward that goal.

In 1948 the scope of Diakiv's work narrowed markedly after he was assigned new duties. In May the staff members of the HOSP left to attend a meeting of the OUN Leadership, which took place during the first half of June in a forested area near the village of Iliv, in the Mykolaiv area. They marched out in two groups. The first group, which left the Carpathian Mountains on 15 May, included O. Diakiv, V. Halasa, M. Savchyn, and the physician Oleh Korol`-"Burunda." The second group included P. Fedun and several bodyguards.[167] In addition to meetings attended by the members of the OUN Leadership (R. Shukhevych, V. Kuk-"Lemish," O. Hasyn-"Lytsar," V. Sydor-"Shelest," Roman Kravchuk-"Petro," and P. Fedun-"Sever"), several other meetings were attended by O. Diakiv and the krai leaders of the L`viv and Podillia regions, Zynovii Tershakovets`-"Fedir"-"Rusych" and Vasyl` Bei-"Ulas," respectively.[168] Clearly, that was when the decision was made to transfer Diakiv to the OUN krai leadership of L`viv krai to head the Propaganda Section.[169] On 20 July 1948 the Leadership

---

[165] *Vpered; ukrains`ka robitnycha hazeta*, no. 4 (1950), p. 4.

[166] HDA SBU, fond 62, list 4, file 4, vol. 4, fol. 107.

[167] HDA SBU, fond 6, file 74914fp, vol. 1, fols. 90–91, 135–36 (report of the interrogation of Vasyl` Halasa); HDA SBU, fond 6, file 75390fp, fol. 37 (report of the interrogation of Yurii Popovych); Halasa, *Nashe zhyttia i borot`ba*, p. 121; Savchyn, *Tysiacha dorih*, pp. 205–8.

[168] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 6, fol. 81; vol. 9, fol. 219; Halasa, *Nashe zhyttia i borot`ba*, p. 123.

[169] Savchyn, *Tysiacha dorih*, p. 209; HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 6, fols. 75–76; vol. 9, fol. 215.

issued instruction no. 1/48.[170] It is very likely that before long Diakiv was also appointed head of the Organizational Section. Several few months later he was named the head of the OUN underground in the L`viv region because the krai leader, Z. Tershakovets`, and the krai head of the SB Section, Bohdan Prokopiv-"Stepan," were both killed in early November 1948.

Diakiv's obituary states that he became krai leader in 1948.[171] The leader of the OUN in the Ukrainian lands, Roman Shukhevych, spent the winter of 1948–49 in the village of Bilohorshcha, while Diakiv wintered in the Horodok area, where Tershakovets` was killed in the vicinity of Velykyi Liuben`. Since Shukhevych had received word of "Fedir's" death quickly (in November[172]), it is clear that he decided to replace him with "Naum," informing him of his appointment in 1948. Soviet documents (in all probability based on the confessions of arrested underground members) note that Diakiv was confirmed as the OUN leader of L`viv krai in the spring of 1949.[173] This may indicate two things: that the final decision of Shukhevych or the OUN Leadership was dated then, and that Diakiv in fact began carrying out his duties in the spring, which is why this was known in the underground in that time period.

After the death of Tershakovets`, Diakiv also took over the post of commander of UPA Military Okruha "Buh."[174] Since there were no longer any units in the L`viv region, his duties were limited to questions of promotions and distinctions awarded to commanders, riflemen, and all underground members who were awarded UPA military ranks and awards on the decision of the UHVR. Unfortunately, most of the documents of VO "Buh" dating to the period when Diakiv was its commander are lost. In 1949 this military okruha issued two orders; the text of one of them (no. 2/49 of 30 November) is extant; it is signed by "Levadnyi." This may have been another of Diakiv's pseudonyms in the underground; however, one cannot exclude the likelihood that the order was signed by one of his authorized representatives. True, such cases were rare, and researchers still have not identified the other individuals who were part of VO "Buh's" command in 1949. Therefore, the assumption that "Levadnyi" was Diakiv is more probable.

---

[170] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 10, fols. 272–86.

[171] "Povidomlennia pro smert` Osypa Diakiva-'O. Hornovoho.'"

[172] HDA SBU, fond 6, file 75075fp, vol. 1, fols. 204–5 (report of the interrogation of Halyna Dydyk).

[173] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 67, fol. 240.

[174] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fol. 287.

On the territory of L`viv krai Diakiv mainly used the pseudonym "Naum," although among the insurgents he was better known as "Ts`vochok." The physician Oleh Korol`-"Burunda" came up with this humorous nickname, which became Diakiv's unofficial pseudonym. He also used the codenames "Artem," "Honcharuk," and "Roman," and signed his articles with the names "Hornovyi" and "Osypenko," and his correspondence—with the numbers "147," "200," "401," "417," and "605."[175]

Diakiv was based mostly in the vicinity of L`viv (the villages of Kholodnovidka, Stavchany, Bartativ, and Mshana in today's Pustomyty, Horodok, and neighboring raions), the Yaniv forests (vicinity of the villages of Stradch, Velykopole, and Dobrostany in today's Yavoriv raion), and the forests east of Mykolaiv (the vicinity of the villages of Iliv, Stil`s`ko, and Poliana in today's Mykolaiv raion). From the spring of 1949 he and two bodyguards, Petro Bukhtiak-"Petro" and Mykhailo Zaiets`-"Vlodko," lived in a hideout on a farm belonging to Vasyl` Lisnyi and his wife Kateryna in the village of Zymnovidka (today: Kholodnovidka, Pustomyty raion), and from late 1949—on the farm of their daughter Sofia and her husband Ivan Lisnyi in the same village. Mykhailo Shevchuk-"Yurko," the OUN krai leader in the Horodok area, often spent time there with him. The MGB obtained this information from Sofia and her husband after sending an agentura fighting group to their home. On 30 March 1950 these two hideouts were discovered by the MGB, but they were both deserted.[176] According to statements made by Sofia Lisna during her investigation, Diakiv lived in a hideout located in the cellar of her house almost uninterruptedly from 1948 to 11 March 1950. It was well concealed and had electricity. The small doors leading to the hideout, which were built to look like a wall, were on rollers. Besides O. Diakiv, the hideout also sheltered P. Bukhtiak-"Petro," M. Zaiets`-"Vlodko," as well as M. Shevchuk-"Yurko" and his bodyguard Stepan Bokalo-"Chornyi." After Ivan Lisnyi's arrest on 11 March, Diakiv abandoned his hideout, and on 15 March his bodyguards removed his belongings from there.[177] Roman Shukhevych occasionally visited both farms.[178]

---

[175] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fol. 93; vol. 3, fols. 158, 193, 230 (reports of the interrogation of Yevhen Pryshliak); fond 13, file 372, vol. 9, fol. 210 (report of the interrogation of Yurii Popovych).

[176] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 67, fol. 243.

[177] Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–21028, fols. 69–73, 92–93 (report of the interrogation of Ivan Lisnyi); R. Vasyl`ko, "Deiaki materialy i dokumenty," 160–62.

[178] *Roman Shukhevych u dokumentakh radians`kykh orhaniv sluzhby bezpeky*, vol. 2, p. 501.

After the hideouts in Zymnovidka were discovered, in late March 1950 Osyp Diakiv and Yevhen Pryshliak billeted with okruha leader M. Moshonchuk-"Bor" in the forested area near the village of Velykopole.[179] Until April 1950 he and his bodyguards visited a hideout located in a barn on the property of Ivan Kushnir in the village of Stavchany, Pustomyty raion.[180]

Earlier, Diakiv paid several visits to Shukhevych in Bilohorshcha.[181] Hanna Koniushyk testified that "Ts`vochok" arrived around November 1949 and stayed with the UPA leader for nearly three weeks.[182] Diakiv also visited the hideout of the OUN raion leader of the Pustomyty area, Ivan Mykytka-"Zaporozhets`," located in the village of Basivka,[183] and a farm belonging to Ivan Dovbush in the village of Zubra near L`viv, where he met with Shukhevych and his bodyguards[184] According to underground member Volodymyra Kulyk, who met O. Diakiv-"Ts`vochok" in the hideout of "Zaporozhets`, Diakiv suffered from eczema.[185]

Diakiv met with underground members near the village of Volia Velyka back in the spring of 1949.[186] By 8 May 1950 the forested areas east of Mykolaiv were blockaded by the 10th and 332nd Regiments of the MGB's Interior Troops, which were reinforced by a Border Troop detachment and the personnel of the MGB directorates and raion divisions in the L`viv and Drohobych regions, under the general direction of an operational group from the republican MGB. At this time, Diakiv and his associates from the OUN krai leadership were hiding in a forest located 1–1.5 km south of the village of Huta Shchyrets`ka. When the Soviet troops began encircling the forest, the insurgents moved into the vicinity of Iliv, where they joined up with

---

[179] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 3, fol. 282 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[180] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 67, fol. 247.

[181] O. Ishchuk and N. Nikolaieva, *Dolia ta spohady okhorontsia Romana Shukhevycha—Mykhaila Zaitsia-"Zenka"* (Kyiv, 2007), pp. 4–5.

[182] HDA SBU, fond 6, file 75075fp, vol. 5, fol. 102 (report of the interrogation of Hanna Koniushyk); Vasyl`ko, "Deiaki materialy i dokumenty," 163–64.

[183] Conversation with Volodymyra Stepanivna Kulyk, b. 1923 in the village of Mistky, Pustomyty raion, L`viv oblast, recorded by Volodymyr Moroz on 25 March 2004 in the city of L`viv.

[184] *Roman Shukhevych u dokumentakh radians`kykh orhaniv derzhavnoi bezpeky*, 2: 519.

[185] Conversation with Volodymyra Kulyk recorded by Volodymyr Moroz on 25 March 2004 in L`viv.

[186] Archive of the USBU in L`viv oblast, file 49263, vol. 1, fol. 148 (report of the interrogation of Myron Hel`ner).

a group of local insurgents. Since a dragnet operation was taking place there as well, on the evening of 2 May they decided to head for the hamlet of Pryima. While crossing the Rozdil-Dubrova forest road at approximately 21:00 hours the insurgents came under fire and they turned back. Enemy fire killed the courier of the krai leadership, Staff Sergeant Ivan Shukh-"Vykhor," while Diakiv and two other insurgents broke away from the main group. On the Soviet side, an MGB lieutenant was killed. By taking a roundabout route, Osyp and Ivan Ivakhiv-"Ivas`"-"Kalyna" were able to evade the enemy pickets, managed to break out of the encirclement, and made their way to the village of Berezdivtsi, where they hid for a week on a farm that belonged to Ivakhiv's fiancée. On the morning of 3 May the main group of insurgents hunkered down in hideouts in the vicinity of Iliv. On the morning of 4 May one of the hideouts, located between Malekhiv and Iliv, west of the village of Dubrova, was discovered by the MGB. During the ensuing skirmish eight insurgents were killed: the courier of the OUN Leadership, 1st Lieutenant Ivan Pan`kiv-"Yavir"; the secretary of the krai leadership, Ivan Fediv-"Iskra"; the head of the courier group of the krai leadership, Master Sergeant Mykhailo Pilan-"Osyp"; three couriers from his group ("Kucher," Sergeant Stepan Yarymovych-"Sian`ko," and Sergeant Fedir Zvozda-"Basha"); and two insurgents from the kushch (Roman Bryn`-"Romko" and Volodymyr Borysovs`kyi-"Borys"). Another underground member—the nadraion head of the SB OUN of the Horodok and Mykolaiv areas, Myron Hel`ner-"Ostap"—was captured alive but unconscious by the enemy (he was later sentenced to be shot and was executed). Another two insurgents were killed in the hideout, but "Bomba," Mykola Zators`kyi-"Shakhtars`kyi," Ivan Yarymovych-"Yasen`," and Stepan Yankevych-"Kruk" successfully waited out the dragnet operation.[187]

Another large-scale MGB Chekist-military operation began during the early morning hours of 11 May 1950 on the territory of the then Briukhovychi, Horodok, and Shchyrets` raions, which was commanded by Colonel Isaiev and Colonel S. Bromberg, the chief of headquarters of the 62nd Rifleman Division of the MGB Interior

[187] Archive of the USBU in L`viv oblast, file 7063, vol. 2, fol. 336 (report); file 49263, vol. 1, fols. 107, 149–53; vol. 5, fols. 75–76 (report of the interrogation of Myron Hel`ner); HDA SBU, fond 2, list 31 (1960), file 23, fols. 220–21; fond 5, file 67417, vol. 4, fols. 4, 7 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak); fond 13, file 372, vol. 65, fols. 177–80; V. Moroz and R. Skolozdra, "Stoit` symvolichna mohyla," *Hromada*, 7 June 2011, p. 2.

Troops. Although the operation did not produce any noteworthy results, Diakiv's hideout was discovered in a forest near the village of Bartativ, and a number of his documents were captured.[188]

Afterwards, in May 1950, O. Diakiv and M. Shevchuk-"Yurko" made their way to the hamlet of Piddubno, part of the Bartativ village soviet, and from there they went in the direction of the village of Stavchany.[189] After this, Diakiv's bodyguards continued to appear periodically in the vicinity of Bartativ and various territories of the then Ivano-Frankivs`k raion.[190] On 23 May Diakiv celebrated Heroes Day in the forest near the village of Dobrostany together with a group of local underground members, including the raion head of the OUN's SB Section in the Horodok area, Hryhorii Maksymovych-"Khmara." "Khmara's" courier, Kateryna Pylat-"Lastivka," recalled several encounters with the krai leader: "*He always offered a lot of literature. He gave 'Maty' [The Mother] 'Mykhailyk' [Little Mykhailo], 'Iak postala i rozvyvalasia bil`shovyts`ka tiurma narodiv' [How the Bolshevik Prison of Nations Arose and Developed], 'Iak my povynni stavytysia do rosiis`koho narodu' [How We Should Treat the Russian People]. 'Hornovyi' says to me: ''Katrusia''—he gave me [the article] 'Iak my povynni stavytysia do rosiis`koho narodu'. Write a conspectus.' And, poor me, I sat down, and I'm writing away. 'Khmara' comes up to me and says: "What are you writing?" "How We Should ..." "So what are you writing?" "Well," I say, "I don't know what to write." "Write that we should shoot, and that's it." I wrote something along those lines, I don't know. 'Hornovyi' comes by. I give it to him. He laughs. He didn't say anything.*"[191]

When he was based in the L`viv region, at first Diakiv had two permanent bodyguards: "Slavko" (killed in 1949) and Petro Bukhtiak-"Petro," both of whom who served as his personal bodyguards and couriers. His other subordinates were riflemen from the krai courier group headed by Mykhailo Pilan-"Osyp": "Kucher," Fedir Zvozda-"Basha," Vasyl` Savaryn-"Karyi," Ivan Shukh-"Vykhor," and Stepan Yarymovych-"Sian`ko."[192] In 1949 Diakiv transferred

---

[188] HDA SBU, fond 2, list 31 (1960), file 23, fol. 231; fond 13, file 372, vol. 18, fol. 82; vol. 67, fol. 246.

[189] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 67, fol. 246.

[190] Ibid.

[191] Conversation with Kateryna Yosafativna Mentukh (née Pylat), b. 1926 in the village of Rechychany, Horodok raion, L`viv oblast, recorded by Volodymyr Moroz on 7 August 1995 in the village of Rechychany.

[192] Archive of the USBU in L`viv oblast, file 49263, vol. 1, fol. 154 (report of the interrogation of Myron Hel`ner).

Liubomyra Haiovs`ka-"Ruta" from her post as OUN okruha head of the Propaganda Section in the Horodok area, appointing her as his personal secretary and typist.[193] Ivan Fediv-"Iskra" (named as the head of the Propaganda Section in some documents[194]) took over the duties of secretary of the OUN krai leadership. After Roman Shukhevych was killed, several of his bodyguards were transferred to Diakiv: Mykhailo Zaiets`-"Zenko," Mykhailo Denderys-"Dmytro," Petro Mykhailyshyn -"Vlodko," and Borys Hrabovych-"Nazar."[195] In the summer of 1950 the decision was made to transfer M. Zaiets` to another area, but this happened only in May of the following year. "Zenko" spent the winter in Ivano-Frankivs`k raion with L. Haiovs`ka-"Ruta" and some other bodyguards who had been assigned to Diakiv: "Myron," "Levko," and P. Mykhailyshyn-"Vlodko."[196]

Under Diakiv's leadership, the basic tactical mission of the OUN underground in the L`viv region in 1949 was to ensure the Organization's moral and political sway throughout the entire territory of its operations[197] by carrying out propaganda work. Its primary form was the dissemination of printed literature, above all leaflets, brochures, and periodical publications. Accordingly, the tasks of printing and disseminating literature were assigned top priority. In 1950 four printing houses (two in each nadraion) operated in the OUN's Horodok okruha alone.[198] During November and December 1948 roughly 16,000 copies of leaflets, slogans, and other publications were printed in Yavoriv nadraion; 7,190 items were disseminated throughout the territory, 1,128 in raion centers, 448 in L`viv, 10 among Red Army soldiers, and 51 among Border Guards; in addition, 156 were sent to the SUZ. Another 10,000 published items were disseminated in this nadraion in January–March 1949. In the first six months of 1950, during which time there were 34 cases involving the liquidation of underground members, the MGB confiscated a total of 44,000 copies of propaganda materials in the then L`viv oblast.[199] During the

---

[193] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 267–68 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[194] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 65, fol. 179.

[195] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 41–42 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[196] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 268, 276–79 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[197] "Z rezoliutsii i postanov narady Provodu OUN na Ukrains`kykh Zemliakh (v SSSR), shcho vidbulasia litom 1949 r.," *Oseredok propahandy i informatsii pry Provodi Orhanizatsii Ukrains`kykh Natsionalistiv (OUN) na Ukrains`kykh Zemliakh*, no. 4 (1950): 12.

[198] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 9, fols. 119–33.

[199] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 90, fol. 272.

winter of 1949–50 approximately ten new brochures were disseminated in L`viv krai, in addition to leaflets and slogans, and this matter was mentioned in Diakiv's letter to Fedun in the spring of 1950.[200]

During his stay in L`viv krai Diakiv probably wrote only three articles: "Kinets` druhoho etapu bol`shevyzatsii krain Tsentral`noi ta Pivdenno-Skhidnoi Ievropy" (The End of the Second Stage in the Bolshevization of the Countries of Central and South-Eastern Europe, 16 September 1948), "Pidsumky uspikhiv nashoi natsional`no-vyzvolnoi borot`by" (Summary of the Successes of Our National Liberation Struggle, March 1949), and "Nashe stanovyshche do rosiis`koho narodu" (Our Stance on the Russian People, June 1949). The dating of five articles in the collection of training materials *Shliakh do voli*, published in 1949 by the Main Propaganda Center, has also not been established. It is possible that they were partly or entirely written in the L`viv region during the winter of 1948–49. In a letter to Fedun dated August 1949 Diakiv critiques the collection *Ideolohichnyi vyshkil* (Ideological Training), which he had received from Halasa, and promises to write some brief comments on it; in the spring of 1950 he informed Fedun that lately he had had no opportunity to write anything.[201]

The second issue of *Litopys UPA*, the underground publication issued by Military Okruha "Buh," came out in 1949. The first issue had been published in 1947 under the editorship of Z. Tershakovets`, who in all probability prepared the second issue for publication. The issue came out after his death, and there is no mention of his death in it, which means that the materials were prepared before he died and printed shortly after his demise. Considering that this type of work was part of the duties of a military okruha's political instructor, and, in the event of his absence, they were taken over by the head of a krai leadership's Propaganda Section, it may be assumed that Diakiv was involved in editing or publishing this issue of the journal. For example, in 1951 the next—third—issue of *Litopys UPA* was edited by the head of the OUN Propaganda Section in L`viv krai, Liubomyra Haiovs`ka-"Ruta," even though it came out under the imprimatur of VO "Buh."

The activities of the Ukrainian underground were gradually scaled back, and the numbers of underground members based in L`viv krai, like elsewhere Ukraine, plummeted rapidly. The influx of underground members from Zakerzonnia in 1947–1948, as well as the recruitment of novices from among patriotic young people, improved the

---

[200] HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 3, fol. 253.
[201] HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 3, fol. 253; vol. 4, fol. 19.

cadre situation only somewhat. Under these circumstances, the OUN Leadership decided to focus its main attention on preserving its cadres. Combat actions aimed at the enemy administration, the struggle against the agentura, and later even propaganda work were restricted to the bare minimum. The accents in combat and propaganda actions shifted from preserving control and moral-political sway over the population to maintaining the fighting spirit of the underground members, recruiting young people, and penetrating the legal sector even in the eastern Ukrainian lands. Although the OUN Leadership assumed (and declared) that in the future the heroic struggle would have an impact on the formation of consciousness among succeeding generations, the real calculation was based on a probable conflict between the West and the USSR. For that very reason, organizational work aimed at the maximum preservation of its forces until the outbreak of war became the top priority. Instructions contained appeals to Ukrainians to join the insurgents and, in the event of the Bolsheviks' departure, to create Ukrainian government bodies.

In September 1950 a meeting took place, attended by the head of the SB Section of L`viv krai, Yevhen Pryshliak-"Yarema," okruha leader of the Horodok area, Mykola Moshonchuk-"Bor," and nadraion leader of the Horodok area, Oleksa Ol`khovyi-"Horlis," during which Osyp Diakiv spoke about the need to work with members of the intelligentsia, such as teachers, medical personnel, agronomists, and priests. The most trustworthy individuals should be selected from among them, who would be assigned the task, in the event of war and the withdrawal of Soviet troops—without the expectation of receiving additional instructions—of proclaiming an independent Ukraine in the name of the UHVR and creating local administrations. Shortly after this meeting such guidelines were issued to all okruha leaders, who then disseminated them among their subordinates.[202]

The OUN underground in the L`viv region carried out measures to penetrate areas not yet encompassed by the struggle. In the early 1950s the eastern oblasts of Ukraine were home to 4,900 families that had been resettled from Zakerzonnia, 27,000 families resettled from Ukraine's western oblasts, individuals who had been recruited to work in industry and for studies in factory-plant schools known as FZNs (125,000 people), as well as many young people attending high school and institutions of higher education. Among them were quite a few members and sympathizers of the OUN and the UPA, and it was

[202] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 2, fols. 164–66 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

through them that the Organization sought to carry out its work.[203] It also capitalized on its contacts with eastern Ukrainians who were in the underground or was in contact with them in the L`viv region.

In the fall of 1949 three underground members left Sokal` okruha for the village of Kozats`ke in Konotop raion, Sumy oblast: Vasyl` Bereziuk-"Ihor," Stepan Rudnyk-"Duzhyi," and Maria Moskalenko-"Marusia," who was born in that village. In 1950 this village was the destination of Ivan Nazarovets`-"Tykholis" and Ivan Panochko-"Baida," who were accompanied by M. Moskalenko. They spent nearly a year there, until June 1951. Despite the fact that "Marusia" was actually an MGB agent and the underground members' activities were generally known to the Bolsheviks, nevertheless they were able to establish contact with local residents with anti-Soviet convictions. But, after Moskalenko's agentura activities were exposed, the underground members could not longer risk working in this area. From Kozats`ke "Tykholis" left for Zaporizhzhia oblast, where with the help of acquaintances he got the lay of the land with regard to the possibility of launching clandestine work. In the summer of 1950 two underground members—"Vlodko" from the village of Zashkiv and an unknown individual—left Sokal` okruha.[204]

In the fall of 1949 two underground members headed to Vinnytsia oblast: the former OUN raion leader of the Komarno area, Petro Prymak-"Romko," and his bodyguard Mykhailo Hanziuk-"Yura," a native of the Vinnytsia region. A year later, in the fall of 1950, Diakiv ordered two underground members to leave for the Vinnytsia region: the former OUN leader of the Horodok area, M. Shevchuk-"Yurko," and Mykhailo Oliiarnyk-"Bohdan." False documents for their journey were prepared by M. Zaiets`-"Zenko." On 4 March 1951 Shevchuk died under tragic circumstances in the village of Perekorintsi, Murovani Kurylivtsi raion, Vinnytsia oblast: he burned to death in his hideout when it caught fire from a gas lamp. At the same time, other individuals continued to operate in the local undergound (in the fall of 1951 "Romko"-"Yarko" was arrested in Kam'ianets`-Podil`s`kyi and "Terentii" was killed; "Bohdan" was arrested on 21 April 1952 near the town of Stavyshche, Kyiv oblast).[205]

---

[203] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 29, fol. 303.

[204] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fol. 155 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[205] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 153–54 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak); Archive of the USBU in L`viv oblast, file P–29522, fols. 242–43; V. Huryn, K. Zaval`niuk, O. Petrenko, and T. Stetsiuk, *Neskoreni: natsional`no-vyzvol`nyi rukh na Vinnychchyni 40–50-kh rokiv XX st. movoiu dokumentiv ta doslidzhen`*

Halyna Savyts`ka-Holoiad-"Marta Hai," a member of the Propaganda Section, traveled eastward in June 1949. Together with OUN sympathizer Maria Rembolovych-Bodio, she spent two weeks in the village of Stara Rudnia (now in Shchors raion, Chernihiv oblast), where she assessed the possibilities for conducting organizational work. On her return trip she spent several days in Kyiv, where she distributed leaflets and brochures. She gave a report on her trip to Moshonchuk, Pryshliak, Shukhevych, and Diakiv, who ordered her to join Fedun at the HOSP.[206]

The OUN underground in L`viv krai carried out vital organizational and educational work among young people, workers, and members of the intelligentsia; provided organizational and political training to its members; maintained contact with the Organization abroad; and waged a propaganda campaign against various Soviet governmental measures.

The table below depicts the structure of the OUN's L`viv krai in 1948–1950:

Okruha	Cryptonym	Nadraions	Raions	Okruha Leaders
Horodok (L`viv), western	Chernyk	Yavoriv, Horodok-Komarno, Mykolaiv-Shchyrets`*	Horodok, Komarno, Krakovets`, Krukenychi, Medyka, Mykolaiv, Mostys`ka, Nemyriv, Nyzhankovychi, Pustomyty, Rudky, Sudova Vyshnia, Shchyrets`, Yavoriv, Yaniv	Bohdan Kvas-"Blakytnyi"-"Skob"-"Bairak" (1948–summer 1949) Mykola Moshonchuk-"Bor" (summer 1949–November 1950)

(Vinnytsia, 2009), pp. 260–78; N. Myzak and V. Horbatiuk, *Za tebe, sviata Ukraino*! bk. 5: *Kam'ianets`-Podil`s`ka oblast` u vyzvol`nii borot`bi OUN, UPA* (Chernivtsi; Khmel`nyts`kyi; Toronto, 2006), p. 310.

[206] Ishchuk and Ivanchenko, *Zhyttievyi shliakh Halyny Holoiad*, pp. 23–28; HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 3, fols. 128–30 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

* In 1949 Horodok–Komarno and Mykolaiv–Shchyrets` nadraions were merged into a single nadraion—Horodok.

Zolochiv, eastern	Markiian	Brody, Zolochiv	Brody, Bus`k, Hlyniany, Zabolottia, Zolochiv, Krasne, Oles`ko, Pidkamin`, Pomoriany	Kyrylo Yakymets`-"Beskyd" (1947–January 1949) Bohdan Kvas-"Blakytnyi"-"Skob"-"Bairak" (summer 1949–July 1950) Ivan Chervak-"Oles`" (August 1950–March 1953)
Rohatyn, southern	Roksoliana	Bibrka Rohatyn	Bibrka, Bil`shivtsi, Bukachivtsi, Burshtyn, Vynnyky, Novi Strilyshcha, Peremyshliany, Rohatyn, Khodoriv	Mykhailo Ivanylo-"Vyshnia" (fall 1948–December 1951)
Sokal` (Zhovkva), northern	Klymiv	Zhovkva, Kam'ianka,** Sokal`-Radekhiv	Briukhovychi, Velyki Mosty, Zhovkva, Kam'ianka-Buz`ka, Kulykiv, Lopatyn, Maheriv, Novyi Myliatyn, Novyi Yarychiv, Rava-Rus`ka, Radekhiv, Sokal`	Adam Kurovyts`kyi-"Siryi" (1947/1948–January 1950) Mar'ian Shul`han "Bilous" (spring 1950–April 1951)

Insurgent documents that were confiscated when Osyp Diakiv was killed reveal the numerical strength of L`viv krai[207]:

Okruha	Spring 1948	Spring 1949	Spring 1950	1.IX.1950
Sokal`	310	171	125	121
L`viv	250	198	146	110
Rohatyn	–	143	–	104

** The nadraion was disbanded in 1949, and its territory was divided up between Zhovkva and Sokal`-Radekhiv nadraions.

[207] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 19, fols. 66–68.

Zolochiv	–	140	–	95
Total	–	652	–	430

The numerical strength of the enemy (armed individuals) was ten times higher than the OUN's: according to minimum estimates, there were no fewer than 15,000. As of 1949, the following Soviet formations were based in L`viv oblast and part of Drohobych oblast, some of which was encompassed by L`viv krai: the 62nd Rifleman Division of the MGB's Interior Troops, comprising the 4th, 10th, 88th, 91st, and 332nd regiments, a total of 6,826 men.[208] The forces of Soviet extermination battalions ("*strybky*") were also considerable. As of 19 February 1947, 232 such battalions had a combined total of 4,293 troops based in L`viv oblast; as of 1 January 1951, 925 groups for the protection of public order, totaling 9,685 men, were based in this region.[209] In addition, three detachments of MGB Border Troops, totaling between 4,000 and 5,000 soldiers, were deployed to the OUN's L`viv krai, as well as subunits of Railway and Convoy Troops, and Red Army units, all of which were enlisted in the anti-insurgent struggle. As well, most representatives of the Soviet administration, including members of collective farm administrations and rural soviets, were also armed. As of 20 February 1946, the NKGB Directorate in L`viv oblast had 1,169 operational and technical personnel, 948 of which were full-time staff members. Of these, 4.3% had a higher education; 31.6% had completed high school; 38.6% had an incomplete high school education; and 21.2% had finished public school. The breakdown by nationalities was as follows: 27.5% were Ukrainians, 63.8% were Russians, and 8.7% were of other nationalities.[210] In 1947 the Department for the Struggle against Banditry (OBB), a divisioin of the MVD, was transferred to Department 2-N of the MGB Directorate, which was responsible for the struggle against the underground. As of December 1948, Department 2-N in L`viv oblast, together with subunits based in municipal and raion departments of the MGB, had more than 230 staff members.[211] By 1949 there were 29 MGB agentura-fighting groups (115 fighters in each) in today's L`viv oblast. Later, their numerical strength was reduced to 4 groups (25 fighter agents in each), which were tasked with carrying out the most important

[208] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 73, fol. 302.

[209] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 97, fol. 250; P. Mykhailenko and Ia. Kondrat`ev, *Istoriia militsii Ukrainy u dokumentakh i materialakh* (Kyiv: Heneza, 2000), 3: 319.

[210] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 55, fols. 207–8.

[211] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 55, fols. 202–3.

missions, above all to liquidate the leading members of the Ukrainian underground.[212] When the militia was seconded to the MGB, this move fully allowed the Ministry of Internal Affairs to take the anti-insurgent struggle in hand, which, of course, considerably boosted its effectiveness. During 1949 and the first seven months of 1950 the following losses were recorded in L`viv oblast: 742 underground members detained and killed; 2,915 OUN members and sympathizers arrested; 1,701 underground members surrendered; and 3,906 families numbering 14,135 people deported.[213] Data collected by Soviet state security agencies reveal that in 1948–1950, 1,111 OUN members and sympathizers were killed in L`viv oblast (according to the Soviet territorial division, 30 out of 45 raions of L`viv krai.

Soviet data reveal that, as a result of the anti-insurgent struggle in L`viv oblast alone, the following losses were recorded among OUN members and their sympathizers in 1948–1950[214]:

Year	Killed	Arrested	Surrendered	Deported Sympathizers and Relatives of Underground Members	
				Families	*Persons*
1948	459	1644	15	108	406
1949	361	1081	3	1,880	6,314
1950	291	1493	1,765	2,386	9,343
Total for 1948–1950	1,111	4,218	1,783	4,374	16,063

The MGB's estimates of the numbers of killed insurgents differ from the data compiled by the Ukrainian underground, the Soviets' inflated figures being the result of the traditional Soviet practice of distorting numbers.

In the summer of 1949 Z. Blahyi-"Shpak," who was arrested by the MGB the previous year, contacted the underground. He informed his contact that he had been seriously wounded in a battle and had been recovering at the home of relatives. Knowing full well that Blahyi had been arrested, the underground members concluded that he was working for the MGB, and therefore they decided to detain and

[212] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 83, fol. 283.
[213] State Archive of L`viv Oblast, fond P–3, list 3, file 448, fol. 74.
[214] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 74, fols. 156–74.

question him. The order for this was sent by Osyp Diakiv to Yevhen Pryshliak, who did not have the exclusive right to decide Blahyi's fate. As "Ts`vochok" himself later explained to "Yarema," if "Shpak" had evinced a desire to work in the OUN and admitted his guilt, he would not have been liquidated. But, since he had compromised himself in the eyes of the underground, he could be sent across the border. As things turned out, Blahyi never appeared for his meeting with Pryshliak, the MGB having realized how the meeting might end.[215]

Despite the unequal correlation of forces, the Ukrainian underground continued to wage an armed struggle. In the then L`viv oblast the Soviet government recorded 314 actions carried out by the underground in 1948; 222 in 1949, and 110 in 1950.[216] The majority of the underground's armed actions consisted of setting fire to rural soviets and collective farm buildings, sawing down telephone poles, mining roads, disarming members of Soviet extermination battalions and activists, and firing on and liquidating staff members of party and Soviet organs, heads and employees of rural soviets, heads of collective farms and farm workers, members of Soviet extermination battalions, militia inspectors, MVD and MGB personnel, and Soviet activists and agents. Analysis of the numbers of various categories of individuals who were liquidated by underground members confirms that, according to the opportunities available to the insurgents, "Soviet party activists" (*sovpartaktyv*) in the countryside were killed first and foremost.

There was much publicity surrounding the assassinations of Soviet raion leaders, including instructors and authorized representatives of party committees, members of executive party committees, deputies of rural soviets, and officers attached to MVD and MGB criminal investigation departments. Important individuals on the raion level were also among those liquidated:

– Lieutenant-Colonel P. Chernov, head of the Peremyshliany raion department of the MGB (7 January 1949);

– T. Shved, third secretary of the Oles`ko raion committee of the CP(B)U (25 September 1949);

– I. Dovhanyk, head of the Zhovkva raion executive committee (5 December 1949);

– S. Bohdanov, first secretary of the Burshtyn raion committee of the CP(B)U (8 March 1950);

---

[215] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 323–28 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[216] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 92, fol. 189.

– L. Mazur, second secretary of the Novi Strilyshcha raion committee of the CP(B)U (8 May 1950);

– V. Voitkiv, third secretary of the Burshtyn raion committee of the CP(B)U (31 July 1950).[217]

The most famous terrorist act committed on the territory of L`viv krai during the leadership of Osyp Diakiv was the assassination on 24 October 1949 in L`viv of the writer and journalist Yaroslav Halan, who was known as the author of vitriolic pamphlets against the OUN underground and the Ukrainian Greek-Catholic Church. This terrorist act requires a separate study because research completed to date is marred by significant contradictions. Thanks to the current source base, researchers can now take a balanced and objective look at this controversial question.

This operation was organized by the raion leader of the Novyi Yarychiv area, Roman Shchepans`kyi-"Bui-Tur," on the instructions of the head of the nadraion SB Section in the Kam'ianets` area, Antin Senchyna-"Torchyn," the head of the nadraion SB Section of the Zhovkva area, Stepan Petrushevych- "Dem'ian," the head of the okruha SB Section of the Sokal` area, Roman Kachan-"Chornyi," and the head of the okruha leader of the Sokal` area, Adam Kurovyts`kyi-"Siryi." The assassination was carried out by Mykhailo Stakhur-"Stefko" and Ilarii Lukashevych-"Slavko."

To this day, information about those who issued the order or granted permission to the leadership of the OUN's Sokal` okruha to liquidate Halan has not been uncovered. The possibility that it was the okruha's own initiative has not been ruled out, inasmuch as terrorist acts against representatives of the Soviet power were part of an okruha's sphere of competence. However, the leadership of L`viv krai, especially Osyp Diakiv and Yevhen Pryshliak, did not view this act as a Bolshevik provocation,[218] as some researchers and journalists have claimed.[219] Analysis of this question clearly indicates that Halan was definitely killed by Ukrainian underground members, as corroborated by the following arguments:

---

[217] HDA SBU, fond 2, list 28 (1960), vol. 13, fol. 254; fond 5, file 67417, vol. 6, fols. 184, 190, 210, 216; V. Serhiichuk, ed. and comp., *Ukrains`kyi zdvyh*, vol. 3: *Prykarpattia* (Kyiv: Ukrains`ka Vydavnycha Spilka, 2005), p. 705.

[218] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 1, fols. 246–52 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[219] R. Vasyl`ko, *Zlochyn: khto hostryv sokyru? Obstavyny smerti Iaroslava Halana—pohliad cherez p'iatdesiat rokiv* (L`viv, 2001); Iu. Kyrychuk, *Ukrains`kyi natsional`nyi rukh 40–50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka* (L`viv, 2003), pp. 286–88; V. Laba, *Istoriia sela Soroky L`vivs`ki* (L`viv, 2005), pp. 94–95; I. Hubka, *Dorohoiu borot`by*, pt. VI: "Ia zrobyv, shcho mih ..." (L`viv, 2008), p. 456; et al.

1. In the late 1940s the OUN considered it expedient to carry out terrorist acts against well-known representatives of the Soviet government. Myron Hel`ner-"Ostap," nadraion head of the SB Section in the Mykolaiv area, admitted that in order to boost its fighting spirit, the underground planned to carry out a number of important terrorist acts against leading representatives of the Soviet government. Thus, in late May 1949 the okruha head of the OUN's SB Section in the Horodok area, Dmytro Kryvokul`s`kyi-"Tref," ordered him to assess the possibility of assassinating the communist writer Halan. In September 1949 "Tref" again raised the question of the need to liquidate the writers Kuz`ma Pelekhatyi and Yaroslav Halan, as well as General Voronin, head of the MGB Directorate in L`viv oblast.[220] Terrorist acts were also discussed in the OUN Leadership's instructions of August 1949: "*To overcome manifestations of the decline of cadres' fighting spirit, and with the aid of combat actions to nurture a healthy, offensive stance.*"[221] Other reasons for carrying out terrorist acts were discussed in a letter written in 1949 by Roman Kravchuk, member of the OUN Leadership and leader of the ZUZ, to Osyp Diakiv. Kravchuk noted that the Soviet government was planning large-scale celebrations marking the 10th anniversary of the date when Western Ukraine became part of the Ukrainian SSR. In connection with this event he recommended issuing a leaflet declaring that the Soviet government had introduced forcible collectivization, terror, exploitation, robbery, deportations, the loss of freedom of expression, etc. He added: "*Instructions should also be issued to carry out right now at least a few terrorist acts against leading representatives of the occupying government or to carry out several large acts of sabotage.*"[222]

After Halan's liquidation the OUN planned further terrorist acts against other leading representatives of the Soviet government. In particular, Mykhailo Stakhur told his (female) cousin that now they should kill the writer Petro Kozlaniuk.[223] On the instructions of "Chornyi" and "Dem'ian," in October–November 1949 "Bui-Tur" ordered Platon Oshchypko, who was living as an illegal and wanted to join the OUN underground, to gather information about Kuz`ma Pelekhatyi, which task he completed. In January "Bui-Tur" gave the signal to liquidate Pelekhatyi. Oshchypko reported that it would not

---

[220] Archive of the USBU in L`viv oblast, file 49263, vol. 1, fols. 223–25 (report of the interrogation of Myron Hel`ner).

[221] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 7, fol. 408.

[222] HDA SBU, fond 65, file S–9079, vol. 59, fol. 11.

[223] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 93, fol. 132 (report of the trial and testimony of Kseniia Sushko).

be possible to assassinate Pelekhatyi, proposing instead to liquidate one of the prosecutors assigned to the Office of the Prosecutor in L`viv oblast, which plan was approved. However, Oshchypko was not able to carry out this mission either because he was arrested.[224] In May 1950 the OUN underground in Briukhovychi raion ordered Roman Panchak to organize and carry out a terrorist act against the Soviet writers Kuz`ma Pelekhatyi, Iryna Vil`de, and Andrii Voloshchak, or the deputy of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR, Maria Kikh, all of whom had been sentenced to death by the Ukrainian underground. Panchak planned Pelekhaty's assassination by befriending his son. However, he did not carry it out because he too was arrested that year.[225]

2. The OUN and a considerable segment of Ukrainian society had a negative attitude to Yaroslav Halan.[226] His critique of the church and the Ukrainian liberation movement was condemned by members of the Organization, particularly its leaders.[227]

3. The OUN never denied its involvement in Halan's assassination and did not consider it the work of the Bolsheviks. In his letter to R. Kravchuk-"Maksym, V. Kuk-"Lemish" wrote: "*According to eyewitness accounts, during the L`viv trial* druh [friend, comrade] *Stakhur carried himself well. It would be expedient to gather detailed information about Halan's assassination and about this trial, and publish a separate brochure or write an article.*"[228]

4. Not only were the organizers and executors of the assassination not punished, they continued to have the trust of the OUN Leadership. Stakhur was accepted into the underground, where he was soon appointed kushch leader; in the spring of 1950 Diakiv approved the appointment of "Bui-Tur" to the post of nadraion OUN leader of the Zhovkva area;[229] in 1950 "Dem'ian" was appointed okruha head of the SB Section, and the following year—okruha leader; and in 1950 "Torchyn" was the deputy okruha head of the SB

---

[224] HDA SBU, fond 5, file 67439, vol. 3, fols. 7–18 (report of the interrogation of Roman Shchepans`kyi).

[225] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 63, fols. 152, 169–73 (report of the interrogation of Roman Panchak).

[226] P. Tereshchuk [O. Matla], *Istoriia odnoho zradnyka (Iaroslav Halan)* (Toronto, 1962).

[227] D. Viedienieiev and S. Shevchenko, *Rozviiani mify* (Kyiv: Feniks, 2010), pp. 530–32.

[228] HDA SBU, fond 65, file S–7736, vol. 16, fol. 205.

[229] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 2, fols. 215–16 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

Section. For their work in the underground "Siryi" and "Torchyn" were posthumously awarded the UPA Silver Cross of Merit.

5. After Halan's assassination, Soviet party and punitive organs responded by launching a search for the organizers and executors of the murder. For this purpose the MGB adopted various operational, investigative, and agentura measures.[230]

6. A number of sources clearly indicate that it was the OUN that liquidated Halan. In March 1950 Daria Husiak, the courier of the Supreme Commander of the UPA, stated that Halan was killed by OUN members, but she did not know whether an order had been issued by Roman Shukhevych, as in the case of the assassination of Rev. Havryil Kostel`nyk.[231] A list of underground members in Sokal` okruha for 1950 notes the following about M. Stakhur: "*Stepko—a youth, 1949, vet[ted] by Ch[ornyi], carried out the assassination of Hal[an]*."[232] In his letter to Petro Fedun, Osyp Diakiv wrote: "Ever since we murdered Yaroslav Halan, the regime in higher educational institutions has become much stricter."[233]

7. The Soviet government's gains from Halan's murder were significantly smaller than its losses because the assassination had struck hard at its authority. It could have cast suspicion on patriotic clergymen and students, thereby providing a pretext for launching repressions by the MGB, in a variety of ways without undermining itself. After all, several such waves of arrests had taken place in L`viv even before the murder. In the same way, the MGB could have done away with Halan in any number of ways without sparking needless suspicions of a provocation and without striking a blow at the government's authority.

8. The researchers and lawyers Aleksandr Bantyshev and Arzen Ukhal` rightly point out various discrepancies in the investigative and trial materials, as well as violations of legislation and the principles

---

[230] *Moskovs`ki vbyvtsi Bandery pered sudom: Zbirka materiialiv*, ed. Danylo Chaikovs`kyi (Munich, 1965), pp. 135–36; "Dovidka zav. Viddilom TsK KP(b)U I. Holinnoho pro stan borot`by z ounivs`kym pidpilliam u zakhidnykh oblastiakh URSR," in V. Serhiichuk, *Desiat` buremnykh lit: Zakhidnoukrains`ki zemli u 1944–1953 rr.; Novi dokumenty i materialy* (Kyiv: Dnipro, 1998), p. 845; "Povidomlennia sekretaria TsK KP(b)U M. Khrushchova I. Stalinu pro vbyvstvo v L`vovi pys`mennyka Ia. Halana, 25 zhovtnia 1949 r.," in *Borot`ba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia*, pp. 245–46; D. Vedeneev [D. Viedienieiev], "Eshche raz o galitskom Salmane Rushdi," *V mire spetssluzhb*, no. 3 (2005): 53–55; et al.

[231] *Roman Shukhevych u dokumentakh radians`kykh orhaniv derzhavnoi bezpeky*, p. 450.

[232] HDA SBU, fond 5, file 67417 (packet of material evidence).

[233] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 87, fol. 269.

underpinning the workings of justice.[234] However, these problems cannot be construed as evidence of falsification of all tangential matters and even less so as proof that Halan was liquidated by the MGB. These discrepancies indicate the inadequacy of the phenomenon at the time. In order to prove guilt, it sufficed to beat a confession out of an arrested individual or to obtain a denunciation or statements from other individuals. There was little concern with upholding procedural norms and proving someone's guilt at trial.

9. Theories to the effect that Halan's murder was inspired by the MGB are marred by so many factual and methodological inaccuracies, distortions, contradictions, and unresolved questions that at the present time there are no grounds for regarding them as convincing.[235]

10. Mykhailo Stakhur was remembered with affection in his birthplace,[236] and the central street in the village of Soroky has been named after the Lukashevych family, where it was living until the arrests in October and November 1949.

A number of documents that shed light on the planning of Yaroslav Halan's murder, particularly Osyp Diakiv's participation, are published in this volume. It is hoped that sometime in the future additional sources will be uncovered, which will help resolve all the outstanding questions connected to this controversial terrorist act.

The Ukrainian underground's armed actions were not limited to terrorist acts. Acts of sabotage organized on railway and automobile routes garnered much attention. On 22 May 1949 at 22:45 a cargo train was derailed on the Ozhydiv–Krasne span and all movement was halted for 19 hours, with damages totaling 274,000 karbovantsi. The following month, on 21 June, a freight train was blown up at 23:00 on that same section of the railway route, and all movement was halted for six hours. On 25 May 1949 a freight train was derailed near Kniazhe station in Zolochiv raion, damages totaling 373,500 karbovantsi. On 29 June 1949 in the village of Streptiv (now in Kam'ianka-Buz`ka raion) a mine exploded underneath a car belonging to the raion division of the MGB, which was heading to a fire deliberately

---

[234] A. Bantyshev and A. Ukhal`, *Ubiistvo na zakaz: kto zhe organizoval ubiistvo Iaroslava Galana?* (Uzhhorod, 2002); idem, "Kto zhe ubil Iaroslava Galana?" *V mire zpetssluzhb*, no. 3 (2005): 46–52.

[235] Viedienieiev and Shevchenko, *Rozviiani mify*, pp. 527–28; Grzegorz Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942–1960: działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii* (Warsaw: Instytut Studiów Politycznych PAN: RYTM, 2006), p. 565.

[236] R. Chekh, *Boivka "Bui-Tura"* (L`viv, 2009), pp. 175–76.

set at a collective farm. Among those injured in this incident were the deputy head of the MGB raion department, Senior Lieutenant Diomin, his driver, and several soldiers. The next day insurgents set fire to the Stalin Collective Farm and its office in the village of Smorzhiv (now in Radekhiv raion), after mining the road leading from the raion center. A group of Chekists heading to that location drove over the mines, and the explosion killed Captain I. Mishchenko, commander of the 3rd Company of the 88th Regiment of MGB Interior Troops, and two sergeants; four soldiers were also wounded.[237] Another noteworthy armed action was the attack on a print shop in the raion center of Kulykiv on 31 December 1948, during which the insurgents seized 60 kg of printer's type and 10 kg of color, and blew up a flat-type printing press.[238]

Osyp Diakiv joined the OUN Leadership on 1949, and hereafter he helped formulate the strategies and tactics of the nationalist movement in the Ukrainian lands. Most likely, his induction took place during a meeting held in the summer of 1949 in a forest located some 10–15 km west of Bibrka, in the vicinity of the villages of Lopushna, Vil`khivets, and Sukhodil. The meeting was attended by R. Shukhevych, P. Fedun-"Sever," R. Kravchuk- "Petro," and O. Diakiv-"Naum." The fifth member of the Leadership—V. Kuk-"Lemish"—did not attend because of illness.[239] Reports were presented on the state and activities of the underground, and the participants discussed international affairs and the situation in the USSR and the Ukrainian SSR, especially collectivization in Western Ukraine and the peasants' resistance, as well as several questions pertaining to the OUN program, urgent internal organizational matters, and the problem of the anti-Bolshevik liberation struggle being waged by both the underground and the Ukrainian nation as a whole. Several resolutions and decisions resulted from these discussions; those that did not contain any secrets were published. During the meeting, the staff members of clandestine printing houses were recognized for their dedicated and successful work.

The meeting participants also unanimously resolved the issue of renaming the OUN in order to reflect its separation from the Melnykites and from various false interpretations. However, pas-

---

[237] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 6, fol. 170; fond 13, file 372, vol. 55, fols. 29–30, 39; *Borot`ba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia*, pp. 178–80.

[238] HDA SBU, fond 5, file 67439, vol. 37, fol. 26; V. Moroz, "Antin Senchyna-"Torchyn," *Shliakh peremohy*, 7 September 2011, p. 7.

[239] HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 3, fols. 122, 125–27 (reports of the interrogation of Daria Husiak).

sage of the resolution required the vote of every member of the OUN Leadership, including those residing in the emigration. Among the suggested names were the Ukrainian National Liberation Organization (UNVO), the Ukrainian National Liberation Revolutionary Organization (UNVRO), and the Ukrainian All-People's Independentist-Workers' Organization (UVSTO). Osyp Diakiv discussed this matter in a letter to Yaroslav Stets`ko-"Z. Karbovych" in June 1950. Owing to a conflict with the ZCh OUN [External Units of the OUN] and communications difficulties, this question was not resolved. The name-change issue had been raised by Stepan Lenkavs`kyi as early as 1941 and supported by Borys Levyts`kyi, Omelian Logush, and a number of other leading OUN members.[240] At the III OUN Conference in February 1943 Mykola Lebed` approved the decision to use the name "Organization of Ukrainian Nationalists Independentists Statists," with the proviso that the name "Organization of Independentists Statists" would be gradually adopted. However, this new proposal was rejected at the III Extraordinary Assembly held in August of that year.[241] Another attempt to abandon the OUN name was the creation of the Revolutionary People's Liberation Organization (NVRO) in 1944.[242]

There is unconfirmed information about other duties that "Hornovyi" carried out or may have. Daria Husiak assumed that Osyp Diakiv was the head of the OUN's Security Service because the courier Marta Pashkivs`ka-"Marta" had told her that Diakiv dealt with SB questions.[243] There are no verifiable data on this. Therefore, "Marta's" statement is highly improbable, one reason being that during his interrogation Yevhen Pryshliak, the head of the OUN's SB Section in L`viv krai, did not mention this a single time, even though he had worked closely with Diakiv and gave statements about him in 1952, i.e., eighteen months after his death. Moreover, the underground obituary did not mention this function.

In October 1949 Osyp Diakiv-"Hornovyi," as a member of the OUN Leadership in the Ukrainian lands and a journalist, added his signature, along with other leading members of the underground, to

---

[240] HDA SBU, fond 6, file 72362fp, fol. 63 (report of the interrogation of Petro Duzhyi).

[241] HDA SBU, fond 6, file 75135fp, fols. 30–31 (report of the interrogation of Mykhailo Stepaniak).

[242] V. Dziobak, *Konflikty v OUN(B) i ikh vplyv na ukrains`kyi Rukh Oporu (1941–1944 rr.)* (Kyiv, 2005), pp. 246–65 (report of a meeting of the OUN Leadership, November 1944).

[243] HDA SBU, fond 65, file S–9112, vol. 3, fol. 127 (report of the interrogation of Daria Husiak).

the "Zvernennia voiuiuchoi Ukrainy do vsiiei ukrains`koi emigratsii" (Appeal of Fighting Ukraine to the Entire Ukrainian Emigration). The authors of this famous document called on all organizations in the diaspora to put an end to their conflicts and discord, unite, and fittingly represent the Ukrainian people and their armed struggle, and to apply all their efforts to providing assistance by disseminating the truth about the situation in the USSR and organizing a broad front of nations enslaved and endangered by Bolshevism.

According to an official announcement, in June 1950 a conference of the OUN in the Ukrainian lands ratified the final text of the Organization's clarified and supplemented program, the draft of which was drawn up in August 1949. The enhanced program was launched at a meeting of the Leadership, which summarized the conference and clarified or supplemented individual points. Shortly afterwards it was published.[244] In the spirit of the views expressed in Diakiv's articles, the program now included a point about freedom of political and state organizations in the future Ukrainian state. There was also a passage clearly stating that the OUN is struggling for the complete elimination of collective farm servitude, against the restoration of the landowning-capitalist order, and for the free transfer of land to peasants's ownership on the foundation of individual peasant farms. The authors of the document also recognized the right to form public cooperatives and other joint forms of farming the land, if they are based on the peasants' voluntary assent and on their individual labor.

The meeting took place in June–July 1950 between the villages of Dibryniv and Stratyn, in the Rohatyn area, at the billeting place of R. Kravchuk-"Maksym."[245] First of all, the meeting participants dealt with various organizational questions connected with the death of Roman Shukhevych. According to a decision handed down at this gathering, Shukhevych's former deputy V. Kuk-"Lemish" became the new head of the OUN Leadership in the Ukrainian lands. Under the codename "Vasyl` Koval`," Kuk was also elected head of the General Secretariat of the UHVR and confirmed as the Supreme Commander of the UPA. Osyp Diakiv-"Honcharuk" was elected deputy head of the UHVR's General Secretariat, while Petro Fedun-"Savchuk" was

---

[244] *Oseredok propahandy i informatsii pry Provodi Orhanizatsii Ukrains`kykh Natsionalistiv (OUN) na Ukrains`kykh Zemliakh*, no. 5 (1951): 4–13.

[245] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 3, fol. 257 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak); fond 13, file 372, vol. 43, fol. 271 (report of the interrogation of Oleksii Dems`kyi); *Oseredok propahandy i informatsii pry Provodi Orhanizatsii Ukrains`kykh Natsionalistiv (OUN) na Ukrains`kykh Zemliakh*, no. 5 (1951): 4–5.

confirmed as the deputy Supreme Commander. The UHVR resolution is dated 15 July 1950.[246] Vasyl` Halasa-"Orlan," the leader of the OUN in the PZUZ, was appointed to the OUN Leadership.[247] By order no. 2/50 of the HVSh UPA dated 30 July 1950 Osyp Diakiv-"Hornovyi" was promoted to the rank of Captain-Instructor, retroactive to 23 May 1950.[248]

Following reports on the state of the Organization and its work, the OUN Leadership designated: a) the latest tasks in the sphere of organization building and political-training and ideological-educational work with the cadres; b) measures aimed at shifting work onto the rails of deep clandestinity; c) work methods in newly occupied raions (in the SUZ); and d) further guidelines on organizing resistance among the masses and on the underground's struggle against the Soviet occupiers.

In connection with the worsening international situation and the outbreak of war in Korea, which could lead to a full-scale conflict between the USSR and the West, the conference adopted resolutions that reckoned with the possibility that such a conflict might erupt. In the summer of 1950 the OUN leaders drafted two appeals in the name of the Ukrainian Supreme Liberation Council and one from the OUN Leadership, which were circulated among okruha leaders.[249]

The meeting participants also discussed the situation in the USSR and the Ukrainian SSR, and examined the situation within the émigré nationalist milieu and political relations within the Ukrainian emigration on the whole. They adopted a resolution entitled "Stavlennia Provodu OUN na ukrains`kykh zemliakh do spirnykh pytan` zakordonom" (The Attitude of the OUN Leadership in the Ukrainian Lands to Controversial Questions Abroad), which was drawn up by the following participants of the gathering: V. Kuk, P. Fedun, R. Kravchuk, and O. Diakiv.[250]

Some time earlier, in June 1950, Osyp Diakiv wrote a letter to Yaroslav Stets`ko-"Z. Karbovych," in which he opined that all the differences of opinion that had emerged between the ZCh OUN and the "opposition" with respect to ideological-political, practical-political,

---

[246] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 5, fol. 9.

[247] HDA SBU, fond 6, file 74914fp, vol. 1, fol. 186 (report of the interrogation of Vasyl` Halasa).

[248] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fols. 274–75.

[249] HDA SBU, fond 5, file 67417, vol. 3, fols. 254–57 (report of the interrogation of Yevhen Pryshliak).

[250] HDA SBU, fond 6, file 74914fp, vol. 1, fols. 161–64 (report of the interrogation of Vasyl` Halasa); fond 13, file 372, vol. 41, fols. 341–79.

and internal organizational questions were to be expected. However, they were not so significant as to cause a rift. With goodwill, these differences of opinion could not only be resolved, but also used for the good of the cause; otherwise, they would confirm that passions and group ambitions had risen to the fore, and that ideological, programmatic, and political differences were only serving as a theoretical cover for these passions and ambitions.

At the present time, researchers have not ascertained the degree to which Osyp Diakiv was an influential member of the OUN Leadership in the Ukrainian lands, or the extent to which his views and position are reflected in various decisions and, hence, in the program and activities of the underground. However, there is no doubt whatsoever that he made a vital contribution to these questions, and that it was most certainly significant. Thus, it is no surprise that he was actively sought by MGB operatives and secret agents.

In the latter half of August 1950 the Soviet authorities intensified their anti-insurgent operations in Ivano-Frankivs`k raion with the goal of liquidating the okruha OUN leadership in the Horodok area, where krai leader O. Diakiv-"Naum" was thought to be based (as he was at this time). At 1:50 on 17 August a skirmish with a special operations group took place in a forest east of the village of Volia Dobrostans`ka, from which an insurgent managed to escape after wounding a service dog. He then shot kushch leader Ivan Vasyl`tsiv-"Sholom," who had been detained on suspicion of treason; his handcuffed body fell into the hands of the Bolsheviks. The next day Ivan Hul`, a bodyguard of the raion OUN's SB Section in the Horodok area, was liquidated at 23:30 in the village of Dobrostany. During the night of 27–28 August a special operations-Chekist group of the MGB Directorate, which was hunting for the members of the okruha leadership, carried out an operation, based on agentura data, which was headed by Major Yakushenko, the senior figure in Department 2-N of the MGB Directorate. At 3:00 three insurgents, who were walking at some distance from each other, encountered one of the special duty squads stationed on the farm of Kateryna Kulyk. One of the insurgents was killed during the exchange of fire, and another—Hryhorii Maksymovych-"Khmara"—was seriously wounded. He managed to conceal himself on the farm of a local resident, where he blew himself up with a grenade. The peasants buried his body in the garden, but on 31 August the Bolsheviks discovered his body and identified him.[251] As the courier Kateryna Pylat recalled later, a former underground

[251] HDA SBU, fond 2, list 31 (1960), file 24, fols. 236, 241, 264–65, 272–73.

member told her that the third insurgent, who had survived, was Osyp Diakiv.[252]

In October 1950 special operations groups, whose mission was to step up the search for Osyp Diakiv-"Naum," were formed in the MGB Directorates in L`viv, Drohobych, and Ternopil` oblasts. These groups were fully organized by November. At the same time measures were adopted to ascertain his location, above all on the territory of Horodok and Ivano-Frankivs`k raions, where the Bolsheviks had recorded his appearance some time earlier. For the purpose of gathering intelligence, an experienced Soviet agent codenamed "Roza," was dispatched to the village of Stradch, where she moved in with some relatives, and soon established contact with many sympathizers of the Ukrainian underground. ("Roza" was directly involved in the liquidation of Roman Shukhevych; according to the historian Dmytro Viedienieiev, who quotes Z. Lastovets`kyi, her real name was Anna Froliak.) She reported to her superiors that on 5–6 October a group of five insurgents were hiding at the home of Stepan Borovets`, a local church cantor; one of the insurgents resembled "Naum." On 12 November a group of hunters in a forest situated north of the village of Stradch encountered eleven members of the Ukrainian underground. The hunters confirmed the presence of an individual resembling Diakiv, a photograph of whom was shown to them. On 20 November "Roza" reported that after the encounter with the hunters, that evening the group of insurgents arrived at the home of S. Borovets`. That evening a meeting led by a high-ranking leader took place in a storehouse, and the next morning the insurgents headed for a nearby forest. After receiving this information, the MGB of the Ukrainian SSR decided to carry out a large-scale Chekist-military operation in Stradch and adjacent forested zones for the purpose of capturing and liquidating Diakiv and other underground members. The operation involved 460 MGB troops and officers headed by senior officers of the MGB of the Ukrainian SSR and the MGB Directorate in L`viv oblast. Among them were Colonel V. Fokin, deputy head of the MGB Directorate in L`viv oblast (who directed the operation); Major Bohdanov, head of Department 2-N of the MGB of the Ukrainian SSR; and Major H. Klymenko, head of the 3rd Department of the 1st Division of the MGB of the Ukrainian SSR (the 1st Division was in charge of "processing" the OUN Leadership).

On 23 November the villages of Stradch, Porichchia Yanivs`ke, Rottenhan, and Velykopole were blockaded. To prevent the insur-

[252] Conversation with Kateryna Mentukh recorded by Volodymyr Moroz.

gents from escaping, ambushes and listening posts were set up in the zone of operations and outside the encirclement. The operation began at dawn on 24 November 1950. That evening, at 21:45–22:00 two underground members who were heading into the woods were ambushed by the 6th Company of the 4th Regiment of MGB troops, a little west of Stradch. In the ensuing skirmish one of the insurgents, Petro Shatyns`kyi-"Kruk," OUN okruha head of the Propaganda Section of the Horodok area, was killed, while the other one, bodyguard Pavlo Leus-"Orest," managed to make his way through the village of Velykopole and reached the forest; he was wounded during a skirmish with Soviet soldiers waiting at another ambush point. The forest was immediately blockaded by MGB troops. The following day, 25 November, at 24:00–00:15 Osyp Diakiv's bodyguard Petro Bukhtiak-"Petro," who was carrying mail addressed to "Naum" and 21,000 rubles, was killed during a skirmish with a listening post of the 1st Company of the 3rd Separate Battalion at the edge of a forest a little west of Stradch. This further indicated to the MGB that the OUN leader of L`viv krai was in the vicinity. The blockade was tightened around the forest, and 300 MGB troops were assigned to comb through the area. As a result of the intensive three-day combing operation, on 28 November at 16:30 the Bolsheviks discovered a well concealed and outfitted bunker, where four underground members were killed after a last-ditch effort to resist: Osyp Diakiv-"Naum," Mykola Moshonchuk-"Bor," kushch leader "Petro"-"Vybukh," and "Bor's" bodyguard Pavlo Leus-"Orest." The following weapons and other items were seized from the dead insurgents: three machine guns, two rifles, five pistols, grenades, ammunition, a radio receiver, underground documents and publications, and food supplies. Two radio receivers and many items were discovered in another bunker. The bodies were delivered to L`viv for identification, which was done by Roman Shukhevych's former couriers: Kateryna Zaryts`ka-"Moneta," Halyna Dydyk-"Anna," and Daria Husiak-"Darka," as well as the OUN nadraion head of the SB in the Horodok area, Myron Hel`ner-"Ostap."[253]

The insurgents' last days are illustrated by the following entries from M. Moshonchuk's diary:

---

[253] HDA SBU, fond 2, list 31 (1960), file 25, fols. 210, 214–17, 225; fond 13, file 372, vol. 18, fols. 126–28; vol. 67, fols. 195–202, 250–53; vol. 71, fols. 165–72; *Borot`ba proty UPA i natsionalistychnoho pidpillia*, pp. 377–80; D. Viedienieiev, *"Povstans`ka rozvidka diie tochno i vidvazhno...": Dokumental`na spadshchyna pidrozdiliv spetsial`noho pryznachennia OUN ta UPA, 1940–1950-ti roky* (Kyiv: K.I.S., 2006), pp. 111, 127.

23.XI. We slept the whole day, and in the evening we went for a contact meeting; we buried the money and came back quite early.

24.XI. We rested the whole day. Toward evening the leader began a discussion.

Such discussions should take place every day depending on the availability of time. This time we touched on the topic of "We and Socialism." The topic was quite interesting and a lively discussion ensued.

This discussion lasted until 7:00; then the Leader told Kruk to get food together with Orest.

I listened to the radio with the leader.

Petro was cooking supper and I helped him.

Suddenly at 9:45 we heard gunfire. We rushed upstairs quickly; we saw rockets and heard long-lasting machine gunfire. We instantly realized that those were our friends staring death in the eyes or being dispatched to the next world.

Our spirits were low. Just a minute ago we had been in a good mood, but now. …

This is what the struggle for our liberation in the conditions of Bolshevik reality looks like.

I couldn't stand it anymore. I went closer and again I saw rockets and heard shots; then I went over to my people and returned to the bunker.

We are waiting for the unknown.

In approximately half an hour someone swore and walked past. Petro instantly opened the trapdoor, but there was no one there. We stood around for a bit and heard something snap. We walked over and heard Orest's voice. He arrived and began recounting how they had run into an ambush.

They had been walking through a field. Two steps in front of them a machine gun began firing and someone shouted "Surrender!" Druh Kruk fell on the spot. Orest began retreating to the village of Velykopole. He wanted to reach the forest through the village, where once again he encountered soldiers, who sicced a dog on him. The dog jumped on him, but Orest fired his SVT and the dog, which was probably wounded, backed off. The Bolsheviks opened up heavy fire and wounded Orest.

We began thinking about what to do: leave or stay in the bunker? We left, but the moon was shining brightly, so we went back and lay down to rest in a tense state. We covered up the trapdoor well and decided to sleep, leaving only one insurgent on duty.

25.XI. The day passed successfully. In the evening we heated up something to eat and listened to the radio. Suddenly at 12:15 we saw the light of a rocket again and heard shots. We rushed upstairs and

began listening. The shooting stopped, but here and there rockets were exploding. We assumed that it was Petro coming back from a meeting. After considering what to do, we decided to remain in place.

26.XI. The day passed happily. In the evening we heated up some gruel and ate it. Then we listened to the radio until 2:00. After some reflection, we decided to go to Levko on the 27th. That's what we did.[254]

By order no. 1/51 of the HVSh dated 25 July 1951 p., pursuant to a decision handed down by the UHVR on 1 November 1950, Osyp Diakiv-"Hornovyi" was awarded the UPA's Gold Cross of Merit for his distinguished service to the cause of the Ukrainian people's liberation, his dedicated and self-sacrificing organizational-political work, and bravery and heroism demonstrated in battles against the Bolshevik occupiers (formulation of the order introducing the award system). By this same order, pursuant to a decision of the UHVR dated 5 July 1951, M. Moshonchuk-"Bor" and P. Bukhtiak-"Petro" were awarded the UPA's Silver Cross of Merit.[255] By order no. 3/52 of the HVSh dated 12 October 1952, pursuant to a decision handed down by the UHVR on 11 October 1952, O. Diakiv-"Hornovyi" was promoted to the rank of Lieutenant Colonel-Political Instructor for his distinguished services in organizing the UPA and the military and political training of UPA cadres, retroactive to 28 November 1950.[256] His former superiors, Ya. Busel-"Kyivs`kyi" and O. Pozychaniuk-"Yevshan," were also promoted to this rank.

On 14 October 1952, the tenth anniversary of the founding of the Ukrainian Insurgent Army, Supreme Commander Vasyl` Kuk-"Koval`' issued order no. 5/52, ordering all underground cells to honor with a minute of silence all UPA fighters and commanders as well as the participants of the clandestine revolutionary liberation struggle, who died heroically in the struggle to free the Ukrainian nation. According to the order, during the minute of silence the names of those who had made the greatest contribution to the creation of the Ukrainian Insurgent Army and the formation of its military-combat and moral-political forces were to be read out. Among the several dozen names was that of Lieutenant Colonel Osyp Diakiv-"Hornovyi," member of the Political Training Section at the Supreme Command of the UPA and acting commander of VO "Buh."[257]

---

[254] HDA SBU, fond 13, file 372, vol. 18, fols. 126–28.
[255] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fol. 276.
[256] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fols. 281–82.
[257] HDA SBU, fond 13, file 376, vol. 60, fols. 286–88.

After Diakiv's death, the Ukrainian Supreme Liberation Council, the Supreme Command of the UPA, and the OUN Leadership in the Ukrainian lands thus characterized his role in the national liberation movement: "*Through his wide-ranging activities Druh Diakiv-Hornovyi of hallowed memory made an immense contribution to the cause of the Ukrainian National Revolution, to the cause of the struggle for the liberation of the Ukrainian people. For this he was awarded the two highest distinctions—the Gold and Silver** [Bronze—V. M.] *Crosses of Merit.*

Of particular importance to the Ukrainian liberation movement are his ideological-political works and articles, which are a superior weapon in the struggle against Bolshevism and have deservedly glorified his name not only in Ukraine but also far beyond the borders of the USSR. The argumentative force of the ideological-political works of Druh Hornovyi of hallowed memory is so true, logical, and pointed that it convinces every person of goodwill and brings him over to the side of the Ukrainian liberation movement.

In the person of Druh O. Diakiv-Hornovyi of hallowed memory, the Ukrainian revolutionary liberation movement lost not only a talented journalist, propagandist, and tribune of the ideas of the Ukrainian Revolution, a profoundly astute political leader, a gifted organizer, educator, and instructor but also a dear friend, a person with a sensitive and modest heart, firm determined character, and a cheerful joyful nature.

The lofty figure of O. Diakiv-Hornovyi of hallowed memory, his brilliant name, his revolutionary thoughts and actions will be forever etched in our memory, and they will enflame our hearts with the fire of holy hatred for the enemy and will increase our strength in the further struggle for Freedom, for the Ukrainian Independent United State.

Eternal glory to the Hero of the Ukrainian National Revolution!"[258]

Osyp Diakiv's death had far-reaching resonance not only in the Ukrainian underground but also among Ukrainians living in the free world. Many diaspora periodicals published his obituary or reported his death. The journal of the Mykola Mikhnovs`kyi Society of the Ukrainian Students, *Feniks* (Phoenix), wrote the following about Diakiv's death: "*The first departing swallows from Ukraine, the emissaries of the Unvanquished Land, have made their way through enemy outposts and once again brought us sad news from last year: in November 1950 Osyp Diakiv-Hornovyi died a hero's death in com-*

[258] "Povidomlennia pro smert` Osypa Diakiva –'O. Hornovoho,'" 56.

bat with the invader during the siege of an underground hideout. Hornovyi! Who does not know this name, which has now become one of the loftiest names of the Fighting Fatherland … We know so little, and we can do even less to inform the general public about the personality, life, toil, and struggle of Hornovyi of hallowed memory. They are further fated to remain enveloped in the mists of obscurity. And, in addition to the painful [news], this is part of that which fate has not denied us. To learn about [his] death after nearly one year and not have the opportunity to pay our last respects fittingly and to reveal the Hero's life deeds properly—this is an added sorrow and a reproach aimed at destiny, which Ukraine carries in her heart. Through his struggle and work he rose to become a symbol of the younger generation of Ukraine and became a model of life, creativity, and patriotism for those of us who are in foreign lands."[259]

Diakiv's articles were continuously reprinted in various periodicals, both newspapers and journals, as well as in anthologies dedicated to the ideology and activities of the Ukrainian liberation movement. A collection of his works entitled *Ideaia i chyn* was published in 1968 and reissued in English in 1976 under the title *The USSR Unmasked*. Several articles were included in Peter J. Potichnyj and Yevhen Shtendera's book *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943–1951*.[260]

On 17 August 1997 a monument to Osyp Diakiv was unveiled in the village of Olesyn in the presence of his relatives, friends, members of the liberation struggle, and the residents of neighboring villages. Funds for the erection of the monument were provided by Sofia Smachylo-Kusen`, Diakiv's cousin and the wife of his friend in the underground, Osyp Kusen`-"Siryi." The ribbon was cut by Teklia Smachylo-Osets`ka, another cousin of Diakiv's, who contributed greatly to the cause of honoring his memory.[261] Thanks to her efforts, the book *Olesyno: The Cradle of the Leaders of Fighting Ukraine* was published in 2008, a considerable part of which is devoted to Diakiv.

A symbolic grave was installed near the hideout where Diakiv perished with his comrades, and a cross was blessed there on Sunday,

---

[259] "Osyp Diakiv-Hornovyi," *Feniks*, no. 2 (1951): 65–66.

[260] *Political Thought of the Ukrainian Underground 1943–1951*, ed. Peter J. Potichnyj and Yevhen Shtendera (Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1986).

[261] Ie. Kusen`, "Vidkryttia pam'iatnyka Hornovomu v ridnomu seli," in *Olesyno: kolyska providnykiv*, pp. 268–71; "Iz zabuttia—u siaivo slavy," *Svoboda*, 10 December 1997, p. 4.

17 October 1999. The following year, on 20 August, the hideout was reopened after the completion of restoration work.[262]

To honor Diakiv's memory, Litopys UPA Publishers issued a volume in its Events and People series, entitled *Portret Osypa Diakiva-"Hornovoho"* (A Portrait of Osyp Diakiv-"Hornovyi"), on the occasion of the 60th anniversary of his death.

* * *

The main part of the book, Chapter One, consists of 25 articles that Diakiv published in 1943–1950 in various underground publications and which also appeared as separate brochures. Several articles that were never published were disseminated in the form of typescripts.

Chapter Two, "Correspondence," features seven letters that Osyp Diakiv wrote to Vasyl` Halasa, Roman Kravchuk, Yaroslav Stets`ko, Petro Fedun, Roman Shukhevych, to a group of members of the ZP UHVR (External Representation of the UHVR and the opposition in the External Units of the OUN), and eight letters written to Diakiv by Vasyl` Halasa, Vasyl` Kuk, Roman Kravchuk, Yevhen Pryshliak, Petro Fedun, Roman Shukhevych, and Stepan Petrushevych. Diakiv also wrote a letter to his father Vasyl`, who cites it in his memoirs. Since this letter is a key part of these reminiscences, it is reproduced along with them in a later chapter.

Chapter Three contains three parts. The first part features documents pertaining to Diakiv's studies at Ivan Franko L`viv National University and the Ukrainian Technical and Husbandry Institute in Poděbrady, Czechoslovakia. These include applications to the administrations of these educational institutions (concerning admission, issuance of a scholarship, etc.), registration cards, orders (about acceptance, the granting of a scholarship, deductions), and announcements from the administrations of educational institutions. Several documents reveal difficulties connected with the forwarding of teaching materials from the UTHI. A valuable description of Diakiv is revealed in an assignment on goods prices that he completed for a course on Political Economy. This section of the third chapter also contains documents attesting to his eligibility to pursue studies and receive a scholarship: a note from the Olesyn

[262] I. Onys`ko, "Urochystosti u Velykomu Poli," *Neskoreni*, no. 10 (1999): 2; R. Komnatnyi, "Vidnovleno ounivs`ku kryivku," *Narodna dumka* (Horodok), 22 August 2000, p. 2; B. Pasichnyk, "Memorial bilia Velykoho Polia," *Za vil`nu Ukrainu*, 14 August 2001, p. 5.

village council concerning his social origins and a copy of his school report card.

The second part of Chapter Three features documents about Diakiv's arrest by the NKVD in 1940, and his subsequent investigation and trial. These are resolutions about the designation of a preventive measure, his arrest, order, and report of the search of Diakiv's person; the indictment, sentence of the court handed down for Osyp Diakiv, Myroslava Nykyforuk, and Volodymyr Vitkovs`kyi, who were all tried together in connection with the same case; Diakiv's appeal and a resolution concerning it; a set of reports of the interrogations of Diakiv, as well as reports of face-to-face confrontations with Stepan Bezkorovainyi and Myroslava Nykyforuk. This section of the chapter also features several documents pertaining to Diakiv's rehabilitation in 1992: the findings of the Prosecutor's Office of Ternopil` oblast and a note on his rehabilitation.

The third part of Chapter Three contains three documents: Mykola Moshonchuk's diary entries for September–November 1950, that is, the period preceding his and Diakiv's death; a memorandum from the L`viv oblast committee of the CP(B)U about Diakiv's liquidation; and an announcement of his death issued by the UHVR, the OUN Leadership in the Ukrainian lands, and the Supreme Command of the UPA.

Chapter Four contains testimonies and reminiscences pertaining to Osyp Diakiv's activities in the national liberation movement. These are Soviet state security reports of the interrogations of the following arrested underground members: Myron Hel`ner, Daria Husiak, Halyna Dydyk, Kateryna Zaryts`ka, Ol`ha Il`kiv, Hryhorii Kochan, Daria Maliarchyn, Yurii Popovych, Volodymyr Porendovs`kyi, Yevhen Pryshliak, Maria Savchyn, and Roman Shchepans`kyi. The second part of the chapter includes the reminiscences of people who were close to Diakiv: his father Vasyl` and his two friends and brothers in arms, Vasyl` Halasa and Dmytro Kryvokul`s`kyi.

* * *

The featured documents and materials have been reproduced in their full, original form.

With the exception of published articles, all the documents and other materials bear titles provided by the compilers, except for three creative documents and materials (articles and memoirs whose authorial titles were retained). Each document is accompanied by the following information: type of document, author, recipient, content, and date. In creative documents and materials (articles and books;

memoirs) the author's name (pseudonym) is indicated at the top. The content of letters and reports of interrogations is not reproduced in titles provided by the compilers. If the date of a document has not been ascertained, it is dated according to its content, accompanying documents, etc. In this case, a provisional date appears within square brackets, e.g., [June 1944]. Dates are indicated for all documents and materials, particularly creative ones. The place where a document was written and its office number are not indicated.

The documents are reproduced without excisions. Illegible and damaged parts of texts are indicated by square brackets. Omitted passages are indicated by parentheses: (...).

Passages underlined by the author in the texts included in the chapters "Works" and "Correspondence" appear in **bold**. In other chapters the author's underlinings are not reproduced. In order to convey a text accurately, in individual cases they are marked thus: (^{1}-xx^{-1}).

The lexicon and both authorial and editorial features of the original sources have been retained to the greatest possible degree. Personal names and geographic place-names have not been altered. In keeping with contemporary standards, punctuation and the use of quotation marks were corrected. The texts of documents and materials are reproduced according to current rules governing the publication of historical documents. Spelling mistakes were silently corrected. In keeping with the rules of current Ukrainian orthography, the compilers corrected the spelling of prepositions and particles (e.g., *до дому*>*додому*, *підчас*>*під час*, *в ночі*>*вночі*, *рівнож*>*рівно ж*, *в наслідок*> *внаслідок*), and the use of the apostrophe was introduced (e.g., *звязок*> *зв'язок*). Spelling errors that distort meaning are indicated in footnotes.

Pseudonyms and cryptonyms are indicated in keeping with the text.

The stamp <*таємне*> (secret) is reproduced in the upper right-hand corner of each document text. The stamps <*відпис*> (copy), <*копия*> (Rus. copy), and <*abschrift*> (Ger. copy) are not reproduced because their meanings are reflected by the term <copy> in the document's legend.

Superscriptions on documents (addresses, resolutions, etc.), which pertain to their content, have been retained; they appear as a continuation of the document text. With regard to copies that were translated into another language, information about the translator, the place where the original document was discovered and stored, footnotes to the text, and other accompanying superscriptions that

are not part of the original text have been omitted. Where there is a risk of duplication, the content featured on the covers of books and brochures has not been reproduced.

Words that were crossed out in documents have not been reproduced. The certification, by means of a signature or seal, of corrections made to documents has been omitted.

With the exception of generally accepted abbreviations, abbreviated words are reproduced in full and indicated thus: (xx[x]).

Questionnaire forms and other documents created on blank forms are not indicated.

The authentication of authors' original signatures on documents was established according to the rule followed in UPA and OUN clerical work.

Each document or material is accompanied by a legend containing the following data: the storage place of the document (abbreviated name of the archive, number of the collection (fond), list, file, and folio/s), and the authenticity of each document is indicated (original, copy). The authenticity of creative documents and materials (articles and books; memoirs), as well as works issued by means of printing or typescript in the form of periodical publications, collections, brochures, and lectures, is not indicated.

The creation of documents and materials by the printing (typescript) method is not indicated. However, the compilers indicate those documents and materials that were handwritten. Information about a previous publication or reprint appears in the legend.

The publication of articles in journals, newspapers, and collections issued by the OUN underground and the UHVR is not reflected in the legend. The reprinting of documents and materials from other publications is indicated.

The language of documents not drawn up in Ukrainian is not indicated in the legend. In cases where foreign-language copies of a document were made from a Ukrainian original, the compilers indicate that these are translations.

Commentaries on the documents and materials are provided only with respect to questions that have a direct bearing on the activities of Osyp Diakiv, the OUN, and the UPA.

The volume contains photographs of Osyp Diakiv, his family members, friends, and coworkers. The functional and military ranks featured in the captions correspond temporally to the period of contact with him. The captions provide information on what is depicted in the photographs and when they were taken. The photographs reproduced here are from the State Archive of the Security

Service of Ukraine, the Central State Archive of the Higher Organs of Government and Administration of Ukraine, the archives of Litopys UPA Publishers and the Olesyne Public School, the electronic archive of the State Historical-Architectural Preserve in the city of Berezhany, and various publications. The materials presented here are stored in the digital photography library of Litopys UPA Publishers.

Volodymyr Moroz compiled all the documents and photographs, and was responsible for the scholarly-archaeographic preparation of the volume.

The following individuals provided invaluable assistance in the preparation and publication of this volume: Ihor Homziak, Mykola Kulyk, Mykola Posivnych, and Peter J. Potichnyj (Litopys UPA Publishers); Stepan Bilostots`kyi, Roman Heneha, and Ruslan Siroms`kyi (Ivan Franko L`viv National University); Volodymyr Hovorun, Volodymyr Ivanchenko, Oleksandr Ishchuk, and Valerii Ohorodnik (State Archive of the Security Service of Ukraine, Kyiv); Oleksandr Luts`kyi and Mykhailo Romaniuk (Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, L`viv); Volodymyr V'iatrovych and Ruslan Zabilyi (Center for Research on the Liberation Movement); Vladyslav Berkovs`kyi (Kyiv); Oleksandr Vovk (Kyiv); Nadiia Volynets` (scholarly secretary, State Historical-Architectural Preserve in the city of Berezhany); Zynovii Horin (village of Hranky-Kuty, Mykolaiv raion, L`viv oblast); Taras Hryvul (L`viv); Mykola Dubas (L`viv); Vasyl` Il`nyts`kyi (Drohobych); Serhii Kis` (L`viv); Roman Kunyts`kyi (Kyiv); Yevhen Kusen` (principal of the Olesyne Public School); Serhii Muzychuk (Rivne); Volodymyr Muravs`kyi (L`viv); Lesia Onyshko (Kyiv); Teklia Osets`ka (L`viv); Roman Skolozdra (village of Rozvadiv, Mykolaiv raion, L`viv oblast)' Petro Sodol` (New York City); Yurii Yuzych (Kyiv); Oleh Yatskiv (L`viv); and Volodymyr Pel`ts, the late director of the archive of Ivan Franko L`viv National University. Special thanks to researchers Oleksandr Vovk, Oleksandr Ishchuk, and Mykhailo Romaniuk, who offered their unstinting assistance, and to Marta D. Olynyk, who translated the introduction.

Volodymyr Moroz.

РОЗДІЛ І.

ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПРАЦІ

В. Юріїв

Матеріяли політичного вишколу

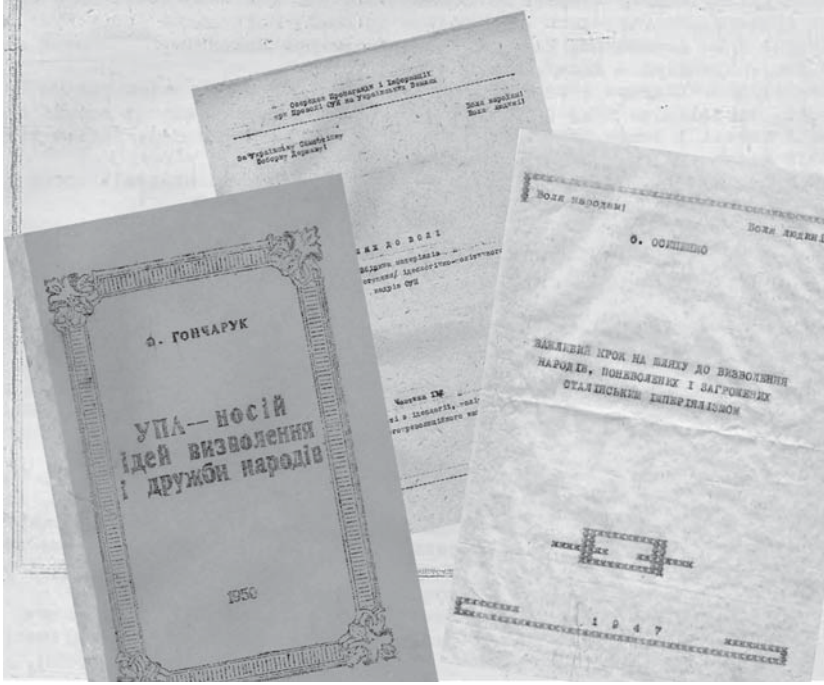

№ 1-25
ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПРАЦІ
Не пізніше листопада 1943 р. – 1949 р.

№ 1

[Не пізніше листопада 1943 р.]

В. Юріїв

ОРІЄНТАЦІЯ НА ЧУЖІ ЧИ ВЛАСНІ СИЛИ

Дуже часто ми, призадумуючись над положенням, що в ньому знайшлася Україна, ставимо питання: куди нам звертися за поміччю, де шукати виходу з нашої ситуації?

Орієнтація на Москву (білу чи червону) виказала аж надто яскраво свої наслідки: повна ліквідація державности, намагання духово виродити, а коли це не вдається – фізично знищити український нарід. Орієнтація на Польщу, тепер реально не існуючи, також історично себе не оправдала. Дійсність, що заіснувала по приході німців, поважно розчарувала і тих, що ще недавно зв'язували з ними такі великі сподівання.

Куди ж нам тепер звертатися? До Англії з Америкою чи ще може до кого третього? Ні. Значить, безвихідне наше положення? Далеко не так. Маємо один, одинокий, але зате певний і спасенний вихід, а є ним віра у свої власні сили, що її в нас так часто заступала орієнтація на чужі сили.

Що таке орієнтація чужі сили?

Орієнтація на чужі сили – це віра, що зовнішні, чужосторонні чинники **одиноко здібні** допомогти нам в нашій справі, що з цією допомогою прийдуть **радо й щиро**, бо це або братній нарід, або бореться в ім'я тих самих справ, що ми, нпр., "демократичних свобід", "пролетарської революції" чи "проти комуністичних ідей". При орієнтації тим чужим силам (на які орієнтуємось) надається **головну ролю й вирішальне значення.**

Для кращого зрозуміння і потвердження тих слів наведемо кілька фактів з історії. Яскравим приладом орієнтації є брюховеччина, якої духовим провідником був протопіп М. Филимонович. Це не було намагання використати Москву для зміцнення становища України, це була віра в добрі наміри Москви, це було покликання її до вирішення внутрішніх справ. В результаті опи-

нилася Україна під контролею і залежністю Москви, а творці цієї орієнтації заплатили за неї життям (Филимоновича Москва засилає в Сибір, Брюховецького вбивають його власні козаки). Те саме дала й орієнтація Тетері на Польщу: загальна руїна Правобережжя, винищення провідного елементу (смерть Виговського, Богуна), втручання Польщі до українських внутрішніх справ (погрози Чарнецького викинення тіла Б. Хмельницького в Суботові) і сумний кінець Тетері (ополячився).

У висліді цих двох орієнтацій прийшло не до визволення України котримсь із тих, на кого орієнтувались, але поділ між тих, на кого орієнтувались, між Москву і Польщу (Андрусівський договір 1687 р.).

Також всякі орієнтації козацької старшини й народніх мас не дозволили довершити далекойдучих планів відбудови Української Держави ні Дорошенкові, ні Мазепі. Тут не будемо їх аналізувати, це читач на основі попередніх прикладів, знаючи історію, сам може зробити. Ми ще тільки спинимося на нових часах. Хочемо саме вказати на явище радянофільства, себто нової орієнтації на Москву, тим разом на червону. Радянофільство – це також віра, що тільки братній російський нарід, який приняв у себе комуністичні ідеї, поможе і нам в Україні такі ідеї зреалізувати, не маючи ніяких злих намірів щодо української території або свобідного внутрішнього розвитку народу. Це є зневіра у власні сили, погодження, в добрій мірі, з фактом вмішання большевиків у наші внутрішні справи. Він був принятий значною частиною громадянства не як наїзд ворога, не як замах большевицьких орд на українську соборність і самостійність, а як явище допомоги в боротьбі з поміщиками і капіталістами. Так розуміла цю справу УКП, так розумів "Радянський блок" Винниченка–Шаповала на еміграції, а за ними й маса тих, що їх вони потрапили збаламутити своїми поглядами. Ті групи не змагали використати червону Москву й гасла пролетарської революції на відбудову української держави, як це зробив з російською Ленін, але віддали долю України в руки Москви і її Червоної армії, наївно вірячи в їхню щирість і народолюбіє.

Що було далі ми не тільки добре знаємо, не тільки бачили, але тяжко відчули на власній шкурі жорстокі наслідки цієї орієнтації. З права України на відділення зроблено пародію, деяку самостійність обмежено цілком та підпорядковано Москві (скасування комісаріяту зовнішних справ, закордонного представництва, територіяльної армії, не згадуючи вже про відділення Криму і Кубані і т. д.), з української мови зроблено знаряддя москов-

ської пропаганди, українське селянство закріпощено чужим йому общинним, колгоспним ладом, українське робітництво піддано нечуваному визискові (норми, прогули), інтелігенцію відірвано від служби власному народові. Міліони селян, робітників, інтелігенції згинуло від холоду на засланнях і канальних роботах.

Тут також варта відмітити, що всі творці орієнтацій платять за них своїм життям або кінчать сумно. Ми вже наводили приклад з Филимоновичом, тепер додаємо ще Грушевського, Скрипника, Крушельницького і багато інших.

З наведеного видно якнайвиразніше, що найбільшим злом нашої історії була орієнтація на чужі сили, вона була тільки загибіллю державності. Одинокий вихід сьогодні й в майбутньому – це віра у власні сили.

Запитає напевно дехто: "Це все гарно й добре, але які вигляди маємо ми, орієнтуючись в нашій боротьбі на свої власні сили, коли й великі держави зникають з політичних карт, коли сьогодні крівавляться потуги з модерними арміями, а ми ж без ніяких засобів" ("з мотикою на сонце").

Про те, які великі сили криє в собі наш нарід, ми дуже часто не маємо не тільки правильного, але й приблизного навіть уявлення. Вони сьогодні по найбільшій части ще не зовсім використані, а деякі навіть не заторкнені. Йде про урухомлення тих, досьогодні дрімучих, а в своїх спроможностях величезних сил, про їх організацію, вміле керівництво, йде про використання не лише цих великих можливостей, що кидаються самі прямо в очі, але й про використання тих малих, найменших, що менше може виразні, але не менша від того їх вага в загальній боротьбі. Скількість українців, наші природні багацтва – це речі, що на згадку про них, дехто з нас має сьогодні не позбавлене болю питання: "Ну й що з того?" Але ж і скількість українців, і природні багацтва України, і факт, що головна маса сировини в наших руках – все те при добре зорганізованій боротьбі, при захопленні революцією цілого народу, цілої території – все це фактори першорядного значення. Ми навели ці великі, виразні сили. Скільки є невикористаних нами дотепер цих малих можливостей, побачить кожний, якщо уважно в тому напрямі прослідить своє середовище, село чи місто, школу чи завод. Всі ці добра використані, великі й малі можливості зложаться на велику ударну силу, що перед нею капітулюватиме кожний загарбник – силу непереможну.

Що до цього, що ми без зброї, а на боєвищах змагаються потужні, модерні армії – ми ще раз вернемося до історії. Чи ж саме українська держава Хмельницького не повстала тоді, коли,

здавалося, до того було найменше даних: повстання запорожців придавлені, Кодак остаточно збудований, народ уярмлений польсько-жидівсько-кріпацькою і орендарською системою. Польща, виглядало, стоїть на вершку сили і могутности. І саме в той час народжується українська держава. Чому? Бо існувала ще Січ не зовсім знищена, зорганізована на прінціпах ордену, на яку міг опертися геній Хмельницького, існував ідейний, боєвий порив, а підвалини польської "моцарствосьці" були сильно захитані магнатсько-шляхетською анархією. Це цілком не означає, що Польща була слабою і її слід було легковажити. Ні, вона не була тільки так сильною, як виглядала.

Жовті Води заіснували не внаслідок технічної переваги козацького війська над польсько-шляхецьким, не внаслідок технічної переваги козацької кінноти над польською гузарією, але внаслідок моральної переваги: фанатизму, ідейности, бойовости над морально загниваючою шляхетчиною. Коли ми наводимо цей факт, то не значить, що ми легковажимо технічний бік справи, ми тільки вказуємо, що бувають в історії воєн такі моменти, де найкраща зброя нічого не поможе, якщо заломиться боєвий дух, якщо нема охоти до боротьби.

Невелика горстка повстанців доконала свого діла освободження Північної Америки (1775) від великої й могутньої Англії, бо в них був сильний дух, віра у власні сили, а не шукання допомоги. Маленький ірляндський нарід здобув самостійність, також маючи віру в сили власної нації, віру, яка їх гнала до безперервної боротьби з далеко переважаючою силою ворога, боротьби, що тривала цілими поколіннями, в якій нераз і цілі покоління гинули, але яка вкінці увінчалася перемогою.

В цьому місці деякі, що з запертим віддихом і в великому безділлі рівночасно ждуть укр[аїнського] Наполеона, можуть закинути, що ми промовчуємо Хмельницького, Вашінгтона чи де Валеру, бо це, що сталося, ніколи б не сталося без них, це їх виключна заслуга. Ми ролі великих людей не зменшуємо, їхнього значення в історії не заперечуємо, але мусимо підчеркнути рівночасно, як вплинула і зміцнила їхнє святе діло віра в силу свойого народу. Таку віру мали згадані провідники, така віра горіла в серцях всіх тих, що приступили до боротьби.

Віра у власні сили гартує духа, скріплює волю, зміцнює відпорність, надає агресивності боротьбі за святе право: право на самостійність. Вона виробляє постійну готовість, чуйність, береже перед несподіванками і розчаруваннями, а вслід за тим перед апатією і байдужністю.

Віра у власні сили найтрівкіше об'єднює і споює, орієнтації єдність розбивають, розпорошують у різних напрямах. Тому через віру в сили своєї нації веде найкращих шлях до вимріяної єдности.

В нашому житті можна стрінутися ще з одним закидом, а саме, що без сприятливої кон'юнктури (об'єктивних обставин) і віра у власні сили нічого не вдіє, а може викликати лиш непотрібні жертви. Тому, на їх думку, доки така кон'юнктура не заіснувала, не треба нічого робити, а тим більше такого, що грозить утратою життя. Такий спосіб думання скрайно опортуністичний і є виявом пасивности психіки раба. Ми можемо їм у відповідь сказати одне: без нашої участи добра кон'юнктура ніколи не прийде, а якщо таке щастя навіть настало б, то ми його не використаємо, воно скоро нам втече, залишаючи лиш солодкий усміх, невловимий дим.

Сучасна хвилина вимагає від нас ще більшої праці, зусиль, як коли інше, ще більшої віри у власні сили. Ми цю віру маємо. Ми в політичному питанні орієнтуємося тільки на власні реальні сили, а не на поміч ззовні, в економічному відношенні не на чужі капітали й технічний арсенал, а на власні природні багацтва, на нашу працьовитість і здібності, в ділянці культури не приймаємо безкритично ні Західньої Европи, ані Сходу, але боремося за наше власне культурне обличчя, нашу культурну індивідуальність, вирощену на синтезі позитивних первнів Сходу і Заходу.

"Українському народові зовсім не цікаво і не інтересно перемінити форму неволі, а йому інтересно позбутися неволі. Існує єдина в світі гарантія політичної свободи – власна сила".

М. Міхновський

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 26. – Арк. 88-90[1].

---

[1] *Тотожний текст: ЦДАВО. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 168. – Арк. 30-33; Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний).*

№ 2

[Початок 1944 р.]

В. Юріїв

МАТЕРІЯЛИ ПОЛІТИЧНОГО ВИШКОЛУ
1944

Польща в плянах Москви

Саме тепер розгорівся совіцько-польський конфлікт. Московський імперіяліст і польський еміграційний уряд, що також хорує на імперіялістичну манію, сваряться за наші західні землі. В той час, як польський уряд всі сили зосереджує на українцях, Москва спритно приготовляє йому кінець. Та він цього в своїй шовиністичній політиці не бачить і не чує та тягне за собою на дно пропасті ввесь польський народ. Польська політика дає прекрасний матеріял для большевицької пропаганди та створює пригожий грунт для сіяння розбрату і анархії. Як в плянах Москви виглядає польська справа, знаменито зраджує комуністична летючка, видана в грудні 1943 р. і звернена до поляків[1]. Наводимо її дослівно в перекладі з польського на українську мову.

"Товариші!

Вступаємо в рішальний рік – рік 1944. Перемога за перемогою прикрашує прапори нашої доблесної Червоної Армії. Воєнна сила Німеччини на Сході зломана, а росклад нім[ецької] армії вже почався. Під Сталінградом ми нанесли нім[ецьким] військам найбільшу поразку в історії світа. Ми прогнали гітлєрівські орди з Донецького басейну і визволили (?)** більшу частину Радянської України. Ми здавили середній фронт, а на північному фронті саме наша офензива розвивається вперід. Визволене радянське населення з захопленням витає Червону Армію і дає вислів своїй великій радості, що по двох роках нім[ецької] неволі знова сталася вільною. Населення то висказує свою незрівняну вдячність Великому Сталінові і славним вождям і воїнам Червоної Армії за привернену йому волю!

День звільнення з-під гітлєрівського ярма близький вже і для Польщі! Червона Армія надходить і внедовзі будете вільні! Не вступає вона до Польщі, як ворог, але як союзник польського народу, щоб спільно з ними прогнати на віки з краю гітлєрів-

---

* *Тут і далі в дужках примітки Осипа Дяківа.*

ських злочинців. Зближується цей радісний день, коли Польща буде принята, як Радянська Республика до Союзу Радянських Республик! (Сказано і не двозначно. Москва думає тільки про Радянську Польщу, а не ніяку іншу. Примітка наша).

Покажіть себе гідними того, докажіть це чином, вдаряючи всіма силами на ворога, виповідаючи йому боротьбу на життя і смерть! Атакуйте ворога при кожній нагоді і всюди, наносіть йому шкоду на кожному місці. Тільки в той спосіб можете зблизити день вашого визволення.

Не приглядайтеся безчинно, як гітлерівські злочинці мордують сотки і тисячі ваших земляків на вулицях міст і сіл ваших.

Що поможе вашому народові, що націоналістичні партії приносять вінці рож на місце публичних екзекуцій, уряджують до них процесії, палять свічки і ставлять хрести? Що поможе, що священники відправляють по костелах панахиди за помордованих і думають, що їм Господь Бог задармо дасть, що тільки захочуть, бо вони є його улюбленим народом, месією народів, який спасе світ, як це мовили в нього його пророки ще в минулому столітті і в що він ще досьогодні вірить. Святкуючи церковні свята, ходячи до сповіді і причастя, віддаючи "ксьондзам" свої тяжко запрацьовані гроші, думають, [що] в цей спосіб сповнили свій обов'язок і можуть спокійно чекати, поки визволення само їм з неба не спаде. Відкиньте геть це обманьство! Відішліть "ксьондзів" до корисної праці. Звільніться від костела – смертельної отруї для народу (Ці слова варто запам'ятати тим, що вірять у привернення релігійної свободи в СРСР). Звільніться від своїх націоналістичних провідників, які йдуть рука в руку з костелом і ніколи не заступили інтересів трудових мас. Хай святкують в мирі своє Різдво Христове і хай марнують час свій без користі (Москва плює в очі польському проводові, а він шукає співпраці і порозумітися з нею, замість спільно боротися з нею).

Ви, товариші, беріть за зброю і ставайте муром до боротьби за щасливу і вільну Польщу в союзі з великим і могутнім Союзом Радянських Республік!

Хай живе вільний польський народ!

Хай живе вільна Польща в Союзі Радянських Республік!

Хай живе СРСР і його доблесна армія!

Хай живе маршал Сталін!

Комітет Допомоги Червоної Армії

Українці Полісся!

УПА засягом своїх дій охопила навіть далекі закутини Полісся, щоб там боронити рідних братів та нести їм світло правди, ідею Самостійної Соборної України. (Ред).

У вогні запеклих змагань кується краща доля народів, які боряться за своє визволення. Стає до бою і наш, найбільший між усіма народами пригноблений український народ, Багата і велика земля наша, та на ній сараною засіли чужинці, а нас, справжніх господарів, тільки поробили своїми наймитами, ще і зі світа звести хочуть, щоб і сліду нашого не зісталось.

Полісся не одного дошкульного удару дістало від них, бо ж і воно є невідлучною частиною української землі, бо ж і ви, мешканці Полісся, є синами великого українського народу.

Не одні пани перевелися на наші землі. Не одно ярмо ви зносили, але жодне не було солодке.

Була царська Росія – тримали народ в темряві, не давали йому доступити до світла науки, дізнатись, хто він такий насправді і хрестили нас "православні".

Успокоїлась царська Росія – накинула ярмо Польща. Але воно не було нітроха лекше. Спало і далі поліське село, повите темрявою і смутком, вмирало з голоду на своїх нужденних болотах і пісках, але польським панам було це байдуже. Вони боялися, щоб поліщуки не довідалися, що вони частина 40-мілійонового українського народу. Не забули добиватися своїх прав. Охрестили вас польські пани "тутешними". Не життя то було, а животіння звіряче. Ні добитися правди, то, так і знай, звікуєш у тюрмі. А хто тільки не ходив своїми брудними чобітьми по вашій душі, хто не плював у неї. А все-таки не вмерла душа ваша, бо не відокремилися ви своєї пісні, ані предківських звичаїв, ані рідної мови.

Луснула з великої пихи паньська Польща, здавалося, що над Поліссям зійде врешті сонце.

Але налетіла нова орда із півночі – більшовики. Словами, як медом мазали вони вашу душу, та справді були, як полин. Стелили гладенько, та спати було твердо. Стільки ж то людей закатували червоні душогуби по тюрмах, скільки на Сібір чи в Казакстан? А як нас нагодували? Не зважаючи на те, що в нас самих завжди не хватає хліба, обложили великими зерновими поставками. А щоб ви не могли собі хліба дістати на Волині, червоні кати відірвали

вас від України, прилучили до Білорусії, відгородили вас таким чином штучним кордоном від своїх українських братів, в яких ви рік-річно діставали хліб і інші продукти. А скільки пограбували у вас худоби, вовни, масла, яєць та інших продуктів, якими треба було затикати неситу пельку червоних христопродавців. А щоби ви не марнували непотрібного часу, то безпощадно ганяли в далекі околиці возити дерево, де ви калічили свої коні і підривали своє здоровля. Врешті, щоб запрягти вас у вічне ярмо, створили вони для вас колгоспи, в яких ви мусіли погано їсти, погано одягатись, а багато працювати на червоних катів. На довершення всіх своїх "добродійств" заставляли вони вас говорити білоруською або кацапською мовою і навіть українцями себе не називати. Тільки білорусинами.

Така-то була більшовицька правда. Не одному вона боком вилізла.

Забрали чорти більшовиків, але принесло замість них нову халепу – німців. Як більшовики, так вони розпиналися на всі чотири сторони світу, що несуть волю і щастя. А принесли… Бодай не казати – сльози і кров, руїну і голод. Останню сорочку здирають, останній окраєць хліба відривають від рота. Мало того, що вбивають людей, палять цілі села, живцем кидають людей в вогонь, тисячами женуть на роботу в Німеччину і там закатовують нагаями або заморюють голодом. Так, як большевики, не дозволяють вам їздити на Волинь дістати для себе хліба, кажучи, що це спекуляція. Від німців сподіємося, як від большевиків, нічого, крім голоду, знущань і смерти.

Питаєтеся, як вирватися вам з тої халепи і хоч трохи пожити людським життям при рідній родині?

І наче у відповідь на ваш запит чуєте ви "солодкий" голос давніх визволителів: "Ми вам поможемо. Ми вас навчимо, по чому хліб і сіль. От тільки, щоби в шори взяти". Видно не досить ще нассалася крови большевицька п'явка, коли нізащо не може того питва відмовитися.

Ще з німцями не справились, а вже висилають своїх попихачів – червоних партизан, щоб вам нове ярмо готували.

І сунуть попихачі цілими ордами на Україну – жиди, татари, цигани і всяке інше дрантя. І знову обіцюють вони грушки на вербі, "все буде, все дамо, ви но здайтеся під нашу тільки опіку".

А дулі під ніс не хочуть?

Українці Полісся!

Вороги України хочуть і на цей раз придушити її своїм каменем, але гірко, ох як гірко ще каятимуться.

Не до Москви, не до Берліну, і не до Варшави вертатимемо. На своїй землі господарюватимемо!

Досить по милостині руки простягати, чужі пороги обтирати.

Час визволення надходить! Український народ своїми власними силами, без допомоги сусідів, створив свою власну Українську Повстанчу Армію (УПА). Вона його захищає в ці тяжкі дні. Вона жене геть з України чужинецьку голоту.

І вам, українці Полісся, вона несе волю і щастя!

Єднайтеся під її прапори! Організуйте, як лише можна, і вступайте в ряди Української Повстанчої Армії. Спомагайте її чим можете, бо то є ваша армія.

Бийте червоних волоцюг! Видушуйте червоних і німецьких катюг!

Досить нам жити в чужинців. Поставимо свою рублену хату – Українську Самостійну Соборну Державу і заживемо в ній без пана, на вольній волі.

Брати – українці Полісся!

І над Поліссям зійде сонце волі. Оживуть ваші ліси, озера, ріки, поля. Підуть у школу ваші діти. Збогатієте і ви, загоїте всі свої рани.

Українська Повстанча Армія в цьому запорукою!

Слава Україні – Героям Слава!

Українська Повстанча Армія
Штаб групи "Турів"

Напрямні для німецької політики на Сході

Німецькі зарядження, інструкції, а вслід за тим практичні потягнення завсігди так ясно зраджують їхні цілі і пляни, що всякі коментарі є зайвими. Нище містимо інструкції для генерал- і гебітскомісарів майже в повному тексті із короткими лише примітками, тому що вона промовисто говорить лише для себе[2].

"До Ґенеральних і Ґебітскомісарів України

Якщо ми хочемо виконати поставлене нам через Фірера завдання заосмотрення фронту харчами, треба старатись про висліди нашої праці в потрібному розмірі.

При застосованні потрібних засобів, що ведуть до виконання потрібного завдання, не може мати місця **жодна фальшива сентиментальність відносно до місцевого населення**. Треба взяти під увагу місцеві відносини, але загально може бути одна точка зору!

Райх мусить мати то, що для побіди потребує.

Думка про те, **що здача контигентів зобов'язує до заосмотрення також місцевого населення в харчі є мильна і свідчить про цілковите непорозуміння політичного, господарського й військового положення.** Німецькі вояки визволили цю Україну від большевизму жертвою своєї крови. Одиноким причинником, що його місцеве населення може дати за визволення, є повернення через працю й контигенти Німеччині того, що вона втратила через жертву своїх найкращих синів. Смерть на українській землі упавших вояків і перемога німецької зброї зобов'язує нас до докладного з'ясування справи, що якщо потрібні для Европи харчі для її виживлення не вистарчить, то населення мусить десь голодувати, але в **кожному разі не сміє голодувати нім[ецьке] населення. І якщо ми будемо поставлені перед проблему, чи мають голодувати німці, чи українці, то ми повинні знати наше рішення.** Очевидно, повинні голодувати українці і їхнє прохарчування – це справа байдужа. Внаслідок такого ставлення голод дійсно огорнув широкі маси місцевого населення, а смерть збирала своє обильне жниво серед інтелегенції Києва, Харкова та більших і менших міст України. І це рішення виконати є обов'язком ґебітскомісарів і провідників господарства.

Між іншим, українське населення задержало в минулому році більше збіжжа для власних потреб, як перед війною. В тому самому часі німецьке сільське населення віддало все, що мало.

Вимагаю, отже, від підлеглих мені службових органів, щоб вони всі свої зусилля спрямували на видобуття контигентів, особливо збіжжа. Це має рішальне воєнне значіння.

І коли внедовзі Фірер збільшить для наших блиських харчеві рації, то нім[ецький] народ буде за це йому вдячний.

Щоб ми при цьому через нашу працю могли допомогти рішально, то ми створили для цього передумови – це наша гордість, наша винагорода і найвище признання за нашу працю.

Для праці на Україні є тільки одна точка зору: все, що служить повищим органам, є правильне, все інше є фальшиве. Краще привести в Україну тані прикраси, тандету й нашильники, як політичні дискусії (як в Ґен[еральній] Ґубернії).

Це, що одержує українець, є більше, як німець в Райху. В районах, в яких еваковано села, подавати старости, де є заховані припаси всяких харчів. Попередні неврожаї (також найбільший неврожай 1933 р.) навчили населення скривати й закопувати харчеві припаси, щоб мати потрібне на скрутну годину.

Емігрантське питання. Емігранти не мали завжди рації. Вони є відірвані від рідного грунту. Вони, на жаль, одначе находяться у високих штабах Вермахту. Не треба, одначе, на них звертати уваги. Треба взяти під увагу всякі можливости для наших вояків після війни і справу переселення зі заходу на схід.

В цьому просторі мусить бути проваджена німецька переселенча політика. Що тоді буде з українцями? Коли, нпр., мешканці знищеного міста Кальструге перейдуть на схід жити на Україну, то українці мусять на таку саму віддаль пересунутись ще дальше на схід. Европа мусить поширитись саме під німецьким проводом дальше на схід, як це є тепер (Мрії солодкі, але дійсність гірша. Україна стане гробом для кождого загарбника).

Збір урожаю. Всюди є прекрасні вигляди. Значні запаси збіжжа вистарчать на найблизші роки. Стремління ґауляйтера (Коха) є підвищити харчеві приділи восені на основі українських досягнень. Ніхто не живе так погано в світі, як німці.

Школа й освітні справи українців. В часі, коли в Німеччині замикається університет, українці не мають права на вищі наукові заклади. Ми були б скінченими лотрами, якщо б ми що-небудь зробили для піднесення української освіти або позему української інтелігенції (Так би зразу, а то торочать про культурні права).

Післявоєнні вимоги. 10 годин праці, 8 годин для Фірера і дві години для самого фюрера. Він не може мати одже ніяких домагань на підставі 8-годинної праці, тільки на підставі цих вислідів з остаючих двох годин, що робить для фюрера, а які виходять йому на користь. Фюрер отже заявив, що тимчасом має вистарчити школа з 4 клясами. Там навчиться українець читати, писати й рахувати. Ми не можемо собі дозволити на кожню конкуренцію з боку української інтелігенції. А тим часом то вже тепер трапляється в багатьох випадках. Українські дівчата їдуть до Німеччини в характері домашних помічниць. Там* легітимуються, як студентки, і з ними обходяться німці, як із інтелігентами. Німецька дівчина з ВДМ, що в такому домашньому господарстві відбуває свою службу праці, мусить чистити такій студентці черевики. Очевидно, ми інте[р]венювали в тих справах і українські студентки сидять там, де повинні сидіти, а саме в закладах збросневої промисловості.

Ґауляйтер покликується завжди на фюрера, якого завдання він виконує у всіх своїх заходах. В багатьох випадках була одначе опозиція зі сторони Вермахту, що не має найменшого зрозуміння політичних справ. В багатьох випадках стверджується одначе

* *У тексті:* так

добрі взаємини й порозуміння з Райхсміністром для зайнятих східніх земель пана Розенберга (Значить росходження між Вермахтом а Партією існують).

Церква. Є незалежна і є тільки одна гризота, що вона веде політику. Ґенерала фон Бока, на щастя, немає на Україні. Але він іменував у Полтаві сестрінка колишнього провідника українців Петлюри, Скрипника, єпископом. Отцей Скрипник був 1918 р. секретарем Петлюри. Про його протинімецьке наставлення не може бути жодних сумнівів. Скрипник не був ніколи священником, але мимо цього вмів утяти штуку й злучити дві українські церкви, що досі стояли ворожо одна проти другої. Політичні труднощі виступають тут ясно на денне світло.

Пропаганда. Відповідно до воєнного завдання України мусить пропаганда подібно, як це є в Райху в католицькій церкві, обіцювати всякі добра на небі, а ніколи в дочасному житті. Треба, отже, всі політичні обіцянки відсувати в повоєнний час (Ми вже давно роскулупали отцей нім[ецький] пропагандивний обман).

Аграрна ординація. Треба мати завжди на увазі біологічну силу розвитку слов'ян, в яких за яких сотню літ буде стояти таке саме питання, що в нас в Німеччині. Український селянин отже одержує тепер в посідання двори по 20-30 моргів, але в посідання, а не на власність. Він може господарити своїм господарчим вислідом і добре відживлятись після наших напрямних. Скільки нім[ецьких] селян з Райху мусять вдоволитись меншим господарством, як 40 моргів. Якщо б одначе дати цю землю українським селянам на власність, то їхні малі вимоги щодо життєвої стопи скоро зменшили б сільськогосподарську продукцію. Це схопив дуже правильно Сталін, коли він створив колгози, щоб дещо більше з цієї землі вигосподарювати. Сталін більше видобув з України, як це було і за царських часів (Звідси і нім[ецькі] громгоспи).

На Україні мусить бути створений великий колонізаційний простір для німців, чого, між іншим, не осягнене 1918 р. Простори, що ніколи до Европи не належали, не треба до Европи зараховувати. Це історична брехня, що Україна була коли-небудь европейським фактором.

Америка виступила на світовому ринку, як грізний конкурент, 1918 р. Японія панує на Далекому Сході, що для нас буде цілковито замкнення.

Можливості збуту нашої промисловості лежать в майбутньому між Керінсбергом* і Владивостоком.

---

* *Так у тексті. Імовірно:* Кенігсберзі

Все, що діється в Україні, мусить діятися під повищим кутом зору. Як він, діє, отже, господарська розбудова на Україні. **Ми не можемо дозволити до розвитку промисловості на Україні, що може стати для промисловості в Райху конкурентом. Завдання господарської розбудови на Україні охоплює в одну створити европейську сировинну базу, щоб більше витворювати півфабрикати, усе очевидно під нім[ецьким] проводом** (Таке поступовання називається найчистішою колоніяльною політикою).

Чому не вмірає яскарі, а тільки німець?

На це питання легко відповісти. Всі допоміжні народи на східньому фронті вивтікали цілими дивізіями. Приймімо, що фронт потребує 5000000 мужів. Чи їх треба взяти серед німців, чи серед українців? В кого є боєва сила? Натурально, тільки у німців. Ми мусимо отже 5000000 людей взяти з України і їх всадити до зброєвої промисловості, а звідтіля вийняти стільки ж німців і вислати на фронт. Якщо візьмемо 5000000 мілійонів українців на фронт, то ці повтікають і ми все-таки будемо мусіли взяти з Райху 5000000 німців, з тим одначе, що в зброєвій промисловості не будемо мати нікого.

Головне завдання нашої праці на Україні, згідно з дорученням фюрера, є мобілізація стільки ж робітників на працю в Райху і видобуття стільки ж харчів на харчевому відтинку є багато кращі і багато більші, як це навіть совєти в мирний час могли здобути. Очевидно – ці наші досягнення відбулись коштом українців. До березня 1943 р. ми одержали з України:

59500000	сотнарів	збіжжа,
1000000	“	насіння,
1480000	“	стручкових,
7960000	“	олійних,
490000	“	масла,
13720000	“	конопель,
31000	“	меду,
2200000	“	цукру,
65000	“	риб,
50000	“	бавовни,
5000	“	вовни,
350000	“	льону,
15000	“	лічничих зел,
14 міл[ьйонів]	шт.	дробу
2120000	шт.	худоби,
450000	“	свиней,

400000 “ овець,
400 міль[йонів] яєць,
30 “ сот[нарів] сіна,
40 міль[йонів] сот[нарів] соломи,
(Гарні цифри грабіжницької господарки).

Українці спі[в]працюють з нами. Вони є щасливі, що мають працю й хліб і що не мусять валкувати політичних проблем.

Росія буде завжди спокійна, там були завжди банди. Є різні роди банд, передусім в районах багон, які там населення тероризують, мобілізують, вишколюють і сильно тримають за морду, проти волі. Націоналістичними бандами кермують студенти зі Львова в Галичині, яким сниться вільна Україна. Вже ген. Ейнхорн зробив в 1918 р. помилку, що хотів зробити Україну самостійною (Скоропатський). У 1918 р. знищено на Волині одну нім[ецьку] дивізію.

Межи Кохом і Розенбе[р]гом панує повна згідність думок. Основами для цього є правильне трактування української справи.

У кожному німцеві є дещо милосер[д]ного самарянина, а не з завойовника. Хто одначе пізнав Схід, той знає, що на початку мусить бути намагання праці, а щойно по тім можна думати про трактування. В противному випадку він нічого не дістане. Теза, що українцям щось дати, щоб вони мали дещо боронити, є фальшива. Мільйони німців втрачають на заході своє майно, а тут ми мали б роздавати.

При оцінці українців треба взяти на увагу низьку життєву стопу українців. Мимо цього, німцям в Німеччині живеться гірше, як українцям, їхні жінки є добре відживлені і мають пишні груди, коли нім[ецькі] жінки носять надсильні жертви втрат найблищих, працюють важко 10 годин, а потім годинами сидять в пивниці (Так, наші жінки муляють ваші розбійницькі і зависні очі).

Українське самоуправління, це питання не на теперішний час. І аж до ляндвірта цього самоуправління вони не повинні мати (а дехто обманює себе, що німці дадуть Самостійну Україну. Ні! Неволю і кріпацтво приготовили нам).

Відозва Конференції Поневолених народів Сходу Европи до народів Східної Европи і Азії

Дорогі брати і сестри!

В тяжкі хвилини лютування імперіялістичної війни-боротьби, у час загибелі мілійонів наших братів на фронті і винищування

наших родин в запіллі, в час варварського нищення нашого майна та пам'ятників культури по наших містах і селах – звертаємося до вас з братнім закликом: **станьте одностайно до оборони життя і майна вашого і ваших рідних, станьте до боротьби проти ворогів людства – паліїв війни.**

Хто ж і для чого розпочав цю страшну і жорстоку війну? Хто являється виновником мілійонових вбивств і страждань невинних? Хто мусить перенести кару за народнє горе? Проти кого нам боротися?

Сучасну війну розпочали і ведуть правлячі імперіалістичні верхівки Берлін і Москва – німецькі націонал-соціялісти і російські більшовики.

Війна ведеться за те, котра з імперіялістичних клік має надалі поневолювати народи Европи і Азії. Імперіялісти рішили, що їм замало заграбованих земель, замало загарбаних багацтв, замало підбитих народів; вони хочуть ще більше поширити свої імперії, ще міцніше придушити гноблені ними і затягти до такого ж ярма нові народи.

Прагнучи до цих розбишацьких цілей, імперіялісти силою змобілізували увесь здоровий елемент поневолених і гноблених ними народів та погнали його на фронт. Мілійони синів України, народів Кавказу, Середної Азії, Поволжа і Уралу знаходяться сьогодня в окопах, віддаючи своє життя за своїх гнобителів. В той же час в запіллі НКВД тероризує їх родини, знущається над ними. В тилу запрягають до невольничої праці в воєнних заводах стариків і дітей, видирають в них з рота останній кусень хліба.

Війна вже погубила мілійони бійців, зруйнувала народні господарства як поневолених, так воюючих народів. Однак кінця війни ще не видно: для випередження Аліянтів на Балканах, кремлівські "вожді" кидають* непідготовлені військово-солдатські маси в безнастанний наступ і під вогонь нім[ецької] зброї. Ще не закінчилась війна з Німеччиною, а вже сталінська кліка, внаслідок загарбницьких задумів на Балканах, Середньої Азії, попадає в нові конфлікти, готується до нових воєнних дій. Ще не вигоєні одні рани, а вже готуються удари для нанесення нових**.

Та даремні надії імперіялістичних катів, коли вони думають, що і далі народи пасивно викон[ув]атимуть їхні накази. Сьогодні вже не тільки поневолені народи, але і маси народів, з яких вийшли правлячі імперіалістичні верхівки, побачили безглуздя і увесь зло-

---

* *У тексті:* видають

** *Утексті:* населення нові

чин теперішної війни. Зараз всім стало ясно, **що безперспективне змагання на фронті довело лише до нищення народів і спустошення краю. Всі зрозуміли, що мусить припинитися безглузда борня народів, що мусить наступити зміна.**

Однак, яка має бути зміна і як до неї дійти?

Чи може наступити зміна, коли залишається при владі існуючі імперіалістичні кліки? Чи може наступити суттєва зміна, коли залишиться дотеперішній державний лад насильства і експлутації? Відомо, що державний лад, побудований на поневоленні народів одні другими, продовжує змагання до дальшого поневолення, породжує імперіялізм. Устрій, побудований на поневоленні одним народом других, неминуче веде до імперіалістичних воєн і руїни.

Щоб вийти з цього трудного становища, припинити війну замало. Для цього потрібно повалити цілий державний устрій, знищити імперіялістичні кліки і побудувати новий лад на Сході Европи і Азії. Отцей лад* виключить можливість поневолення одного народу другим, виключить всякий імперіялізм і гар[ан]тувати[ме] кожного народу. **Цей лад мусить бути побудований на системі незалежних держав кожної нації на свої[й] етнографічні[й] території**.

Здійснити цей лад можна тільки в безпощадні[й] боротьбі [з] імперіялістичною правлячою верхівкою, тільки шляхом революції. І в боротьбі проти спільних гнобителів – сталінського-гітлерівського імперіалізмів – необхідний один фронт всіх народів Сходу, керований своїми національними проводами, для перемоги революції потрібний підйом мілійонових мас.

Поневолені народи Сходу вже ступили на шлях цієї священної боротьби. В цій боротьбі вони добились вже поважних успіхів. Національні партизанки в Україні, на Кавказі, Середної Азії і Прибалтиці – високо підняли прапор проти і[м]періялістів, оборонюючи народ перед рабунком імперіалістичної наволочі та визволяючи цілі терени від імперіялістів. Їм подають братню руку в цій боротьбі народи Балканів та Західної Европи. Слідом за цими починами боротьба поширюється на території цілої імперії СРСР та Европи, втягаючи до повстання усі поневолені народи, а також російські[й] та нім[ецький] народи, придавлені власними імперіялістичними кліками.

Мілійони бійців Червоної Армії, розсіяні по цілі[й] Европі й Азії в окопах, на фронті, в запіллі нім[ецькому], в полоні, національних баталіонах при нім[ецькій] армії, мілійони робітничих [на] заводах,

---

* *У тексті:* факт

колгоспах та каторжних роботах в Німеччині і Сибірі – це велика армія національної революції Сходу, це запорука її перемоги.

Бійці Червоної Армії і дорогі наші брати в окопах!

Своєю героїчною боротьбою ви проганяєте нім[ецьких] імперіялістів з рідних земель, ви стали в ряди передових бійців проти імперіялістів. Однак ви виконали лише половину роботи. За плечима у вас жирує на народньому горі другий імперіялізм – сталінський. Він такий же ворог народу, як і німецький. Повертайте свою зброю проти нього. Бийте його так нещадно, як отсе зараз гітлєрівську наволоч. В рядах Червоної Армії творіть революційну протиімперіялістичну організацію. Нав'язуйте контакти з революційними повстанцями, повстанськими арміями і переходьте до них організованим порядком – індивідуально та цілими військовими частинами.

Робітники воєнних заводів!

Не помагайте імперіялістам своєю працею в запіллі загублювати ваших братів на фронтах. Виготовлену вами зброю і амуніцію захоплюйте в свої руки і бийте нею ваших гнобителів-імперіялістів. Передавайте її партизанським відділам.

Приналежні до чужонаціональних баталійонів
при нім[ецькій] армії!

Гітлєрівські окупанти використали ваше тяжке становище в полоні і вашу волю битися проти сталінського імперіалізму і погнали Вас на фронт до братовбивчої війни.

При Ваші[й] допомозі гітлєрівські імперіялісти хочуть поневолити Ваших рідних на батьківщині, а потім і Вас знищити, як непотрібний елємент.

Не дозволяйте використати себе проти Ваших братів, і Ваше місце не при нім[ецьких] дивізіях, а в революційних протиімперіялістичних повстанських арміях. Нав'язуйте з ними контакт, усвідомлюйте своїх товаришів та зі всіми боєприпасами переходьте до своїх Повстанчих Армій.

Працююча інтелігенція!

Не посилюйте своєю працею державного апарату насильства над народом. Вступайте спільно з народом в революційну боротьбу проти імперіялістичних катів. Покидайте уряди, з'єднуйтеся з відділами Повстанчих Армій та віддавайте свої знання для їх скріплення. Своєю працею допомагайте двигнути єдиний фронт народів проти і[м]періялістів.

Революційними силами народів у спільнім фронті боротьби проти імперіялістичних загарбників, збудуймо новий лад, оснований на справедливості і волі народів.

Постанови I Конференції поневолених народів Східної Европи і Азії (неповний текст)

Оцінка політичного становища

I. Сучасна війна між німецьким націонал-соціялізмом і російським більшовизмом – це типово імперіялістична загарбницька війна за панування над світом, за новий поділ матеріяльних багацтв, за здобуття нових сировинних баз і ринків збуту, за поневолення народів і експлуатацію їхньої робочої сили.

2. Обидва воюючі імперіялізми заперечують права народів на їх вільний політичний і культурний розвиток у самостійних національних державах та несуть усім народам політичне, соціяльне і культурне поневолення у формі гітлєрівської "Нової Европи" чи більшовицького СРСР.

3. Протисуспільні грабіжницькі цілі та повну ідейну пустку намагаються імперіялісти замаскувати брехливими гаслами про соціяльну рівність, визволення працюючих тощо.

4. Скомпромітований ідейно більшовизм шукає опори у відогрітих реакційних* гаслах славянофільства і традиційного російського патріотизму.

5. Імперіялістична війна довела воюючі імперії до великого матеріального і військового виснаження і загострила політичні і економічні суперечності всередині імперій. Це створює корисні обставини для наростання революційно-визвольного руху серед поневолених народів.

Останній час характеризується швидким ростом і загостренням визвольних революційних дій поневолених народів. В цьому запорука перемога революції та нового світло-будучого.

Політичні завдання поневолених народів

Тільки національні революції поневолених народів припинять безглузду воєнну різанину і принесе світові тривке замирення. Новий міжнародний лад, опертий на шануванні політичних прав кожного народу, дасть кожному народові певні можливості культурного і економічного розвитку. В системі вільних національних держав забезпечується повна воля людині, давлені і експлуатовані[й] досі казаремною системою імперіялізму.

Щоб припинити терор, знущання імперіялістів та приспішити революційні дії проти імперіялізму, Конференція закликає всіх

---

* *У тексті:* революційних

поневолених народів посилити політично-революційну боротьбу на всіх теренах для вирівнання натуги революційного фронту проти імперіялізму.

Для швидкої і повної перемоги національної революції потрібний один спільний фронт всіх поневолених народів.

Тому Конференція уважає необхідним створення спільного Комітету народів Східньої Европи і Азії, як[ий] координувати буде всі національні революційні сили тих народів, виробить єдину лінію боротьби зі спільним ворогом, єдину тактику боротьби та у відповідний момент дасть гасло до одночасного постання всіх поневолених народів.

Окремі постанови

Конференція поневолених народів Східної Европи і Азії вітає героїчну боротьбу народів Західної і Середної Европи проти нім[ецького] імперіялізму і заявляє свою політичну солідарність у цій боротьбі.

2. Конференція вважає потрібним розгорнути серед народів Західної і Середної Европи широку пропаганду для ознайомлення їх з визвольною боротьбою народів Східної Европи і Азії.

3. Скріпити акцію самооборони і оборони перед терором відступаючої німецької влади і армії.

Перша конференція поневолених народів Східної Европи і Азії

З кінцем 1943 р. відбулась перша Конференція поневолених народів Східної Европи і Азії. На ній було заступлених 13 народів, а саме: українці, білоруси, грузини, азербайджанці, вірмени, казахи, узбеки, осетини, кабардинці, черкаси, татари, чиваші, башкери. Число офіційних делегатів виносило 39, а, крім того, було присутних 10 осіб в характері гостей. Конфенція має велике історичне значіння. Вона поклала міцні основи під трівку співпрацю всіх поневолених народів у боротьбі із імперіялізмами за їх повне і самостійне існування і на майбутнє, коли найвищі ідеї всіх народів – власні держави – будуть здійснені. Вона є доказом, що поневолені народи ніколи не скоряться перед імперіялістами, що їм вони виповіли нещадну боротьбу і будуть її вести спільним фронтом аж до перемоги. Конференція підкреслила всі небезпеки, так німецького, як і російсько-більшовицького імперіялізмів для народів Европи і Азії, і вказано* як на одинокий вихід – **єдиний революційний протиімперіялістичний фронт поневолених народів.**

---

* *У тексті:* сказано

Як же ж безвиглядними є в обличчі цієї Конференції всі намагання імперіялістів придушити національні революції, чи звести їх нанівець своєю облудною політикою, розрахованою на низьку свідомість гноблених народів.

Ні, процес дозрівання свідомості поневоних народів давно розпочався і саме тепер є у повному розгарі, чого найкращим підтвердженням є власне Конференція. Тому нічого не поможе терор, на ніщо не здадуться крутійства Кремля з орденами, релігією і зміною конституції. Поневолені народи вже добре на власній шкурі пізнали суть імперіялізмів і тепер палають лиш одним **бажанням боротись з ними і перемогти їх**.

На Конференції подрібно розглянено сучасне положення, завдання поневолених народів, та конкретно намічено організацію визвольної боротьби. Для ілюстрації перебігу нарад подаємо зміст двох доповідей, а саме: доповідь Карла (грузина) "Оцінка сучасного політичного становища" і доповідь Іванова (українця) "Політичні завдання поневолених народів".

Увага!

Тут навести обі промови за протоколом Конференції. Перша від знаку А до Б, та друга від В до Г з таким нав'язанням: по дискусії над першою темою присутні заступали доповідь друга Іванова. Він сказав, що поневолення наших народів це результати політики наших сусідів і т. д. (як в протоколі).

Увага!

По до[по]відях надрукувати "Постанови Конференції" (вважати на точки, яких не треба публікувати), а відтак відозву Конференції.

Що означає розпуск Комінтерну?

"Марксизм – це догма"
Й. Сталін

В грудні Москва подала, що "Інтернаціонал" як державний гимн знесено. Це дає нам нагоду ще раз спинитись над значенням розпуску "Комуністичного Інтернаціоналу" (Комінтерну). – Ред.

Молодий лейтенант Червоної гвардії, орденоносець, похилив голову, напружено задумавшись.

– Так, – тихо мовив, – технікою ми проти німців слабі. Знаємо, остаточно розбити їх нам не під силу. І ви маєте рацію: допомога Америки і Англії нам – це годування цепного пса: чим голодніший він, тим лютіший. Знаємо, які вони нам "приятелі"! Але не на їх братерську допомогу розраховуємо ми. Не в цьому наша сила. Ми програємо, бо на одній шостій частині земної кулі, але виграємо війну цілому світі*. Ми виснажемо Німеччину і Европа запалає вогнем соціялістичної революції. Пожежа перекинеться і на Британські острови. І води Тихого океану не загасять того революційного вогню, в якому горітиме облудна статуя американської капіталістичної свободи.

Очі лейтенанта загорілися фанатичною вірою в такий хід подій. І, тріюмфуючи, він запитав:

– Хиба ви забули, що на світі існує III комуністичний Інтернаціонал? А ця штука повище гармати, "Катюші-маші".

Лейтенант гвардії на велике своє щастя не дожив до місяця травня 1943 р. Йому не було потреби кінчити життя самогубством, він загинув двома місяцями раніше, під час повторного відступу від Дніпра, загинув з твердим переконанням в остаточну перемогу комунізму в цілому світі. Але скільки таких, як він, лишилось в червоній гвардії і армії?

Розпуск Комінтерну ударив, як ніж ката, в саме серце Червоної Армії. Мілійони змучених війною червоноармійців і командирів, робітників і селян СРСР з початком кожного нового дня напружено чекали появи єдиного їх ратівника, ждали на радісну вістку про початок Всесвітної Соціялістичної Революції. За 25 років істнування СРСР кожному його громадянинові було доведено, як 2x2=4 (за марксо-ленінською таблицею множення), неминучість цієї революції. Кожного друкованого листа не видавалось в СРСР без кличу Комінтерну на самім виднім місці, без "Пролетарі всіх країн – єднайтеся". Не було ні одного дня, який не кінчився б і не починався б урочистими акордами "Інтернаціоналу" з найбільшої вежі Кремля. Ніхто в СРСР не жив для себе, не працював для задоволення своїх особистих потреб – вся праця людська, як і життя, повністю знаходилося в розпорядженні Комінтерну, беззастережно служили справі перемоги комунізму у всьому світі. Щороку величними маніфестаціями відзначали народи СРСР комуністичний великдень – день першого травня. "День боєвого огляду революційних сил міжнародного пролетаріяту". "День міжнародної революційної солідарності". Гаслами Комінтерну покри-

* *Так у тексті.*

валися найбільші “труднощі”, нечуванні голодування, в інтересах міжнароднього пролетаріяту масово розстрілювали, мучили в тюрмах, нещадно експлуатували пролетарів СРСР.

Скільки принесено жертв, скільки укладено праці, поту і крови, і все для того, щоб одного дня цинічним декретом оголосила банда нахабних сталінських брехунів: “Комінтерн – це ломаного шага не варта штука”.

II.

Факт розпуску Комінтерну – це не лише якийсь новий пропагандивний трік кремлівських паразитів! Даремно намагається німецька пропаганда запевнити широкі маси, що значення того акту – надзвичайно мале, що воно по суті нічого не змінює, що все лишається по-старому. Розпуск Комінтерну якраз дає змогу глянути на це “старе” по-справжньому, по-новому.

Розпуск Комінтерну – це зірвання машкари з усіх імперіалістів, це в першу чергу пролиття світла на саму суть сьогоднішної імперіялістичної війни.

25 років готувався ленінсько-сталінський похід на світ. Але годі було розглядіти справжню мету того походу – мету імперіялістичну, ворожу всім вільним і поневоленим народам. Хижу жадобу до світового панування сталінська кліка прикривала благородною ідеєю Комінтерну. Творячи несправедливість, насилля, неволю на 1/6 земної кулі, кремлівська імперіялістична зграя галасувала про справедливість, визволення і свободу у всьому світі.

І сьогоднішня її відмова від цієї “священної місії міжнародного революційного авангарду” – **це не лише судорожне хапання за соломинку перед загибіллю, це не лише ознака смертельної її слабості, це оголення брудного тіла пробріханої проститутки перед мілійонами своїх поклонників,** які досі були їх модними убраннями. Ось що означає розпуск Комінтерну, по-перше.

Чи не стільки ж років готувався контрпохід, похід на Комінтерн? Спочатку план його визрів у голові одного з найбільших сучасних катів – Адольфа Гітлєра. Потім підготовкою його занялася значно більша кількість дегенеруючих нордійців. Він мав слушність, коли казав: “Навіщо Німеччині оголошувати, що вона хоче загарбати світ. Адже є чудова ширмочка, якою цю справжню мету ми прикриємо. Це – антикомінтерн. Благородна ідея арійського походу проти жидо-комуністичної всесвітньої зарази дасть нам змогу перевести нім[ецьку] дезе[н]фекцію по всіх куточках земної кулі. А внаслідок – третя німецька і перша всесвітня імперія – це буде одне і те ж саме.

І розпуск Комінтерну сьогодні – **це удар по найменш прикритому місці, це знову таки безсоромне оголення дико зажерливого, по-вовчому голодного німецько-фашистівського імперіялізму.** Ось що означає розпуск Комінтерну, по-друге.

Добре знали Черчіль і Рузвельт, що саме доведе всьому світові факт задоволення їхньої вимоги про закриття московської лавочки. Повідомлення про розпуск Комінтерну – це повідомлення про найбільшу перемогу англо-американського блоку, це точне ствердження того факту, що віднині паном ситуації в СРСР є Англія і Америка. Одним умілим ударом з рук противників вибито найнебезпечнішу зброю – їх імперіялістичні "благородні" ідеї. Ось що означає розпуск Комінтерну, по-третє.

III.

Багато прекрасних гуманних ідей знала історія. І вона ж була свідком їх краху. Краху через те, що чиста священна зброя попала до брудних, нечистих рук. Досі одвічні стремління людства до миру, людяности, братерства, рівности і творчої вільної праці використовувалися умілими шахраями, що, граючи на наболілих струнах людської душі, затівали братовбивчі війни, внаслідок яких настав суспільний лад з постійною національною і класовою ворожнечею, лад пригноблених і гнобителів, лад трудівників і паразитів, з бігом часу все більше загострювалися національні і соціяльні протиріччя, все міцнійшали прагнення* людства до справедливості і свободи, до нового омріяного ладу. І він, врешті решт, мусить настати тепер.

Живемо в епосі другої імперіялістичної всесвітньої війни. Від Першої світової війни сьогоднішна війна відрізнюється як своїм об'ємом, так і цілями, які в ній переслідуються.

Коли Перша світова війна велась за переділ світу між більшими капіталістичними державами, за нові ринки збуту, нові колонії, – то сьогоднішня не задовольняється лише переділом світу, сьогодні імперіялістичні хижаки б'ються не за Дарданелі чи ще якийсь ласий клаптик африканської землі, а прагнуть до повного світового панування, до підкорення всіх народів якомусь одному, сильнійшому. З цього виходить і характерні особливості сьогоднішньої епохи: 1) Надзвичайна концентрація** сил усього лиш на кількох полюсах; 2) загладження урядовими реформами внутрінаціональних, класових протиріч у воюючих державах, бо

* *У тексті:* правлення

** *У тексті:* комференція

поставлена ціль вимагає єдності і напруження всіх сил, бо лише таким шляхом можна досягнути перемоги; 3) перенесення всього тягару капіталістичного гніту на плечі поневолених народів і національних меншин; збільшення до подавлюючого числа кількости поневолених народів, поява внаслідок даної перестановки народів-панів і народів-рабів, народів-капіталістів і народів-пролетарів. А 4-ю **характерною особливістю сьогоднішньої епохи є зміцнення і невпинне поширення революційного антиімперіялістичного фронту поневолених народів, наростання і підготовка Національних Революцій**.

Розпуск Комінтерну, отже, – це історична неминучість. В умовинах сьогоднішньої епохи він, як ідеал, в чистому, незабрудженому сталінсько-імперялістичними руками, видно, не може бути організаційно-революційним чинником, не може повести поневолені народи на штурм твердинь імперіалізму.

Комінтерн зродився і зміцнився за добу капіталізму, основною характерною рисою якого було дошкульне поневолення соціяльне та виразно клясова, а не національна несправедливість. В капіталістичній державі однаково експлуатувався як робітник панівної національности, так і робітник поневоленої, рівно ж як до експлуататорів міг належати і представник поневоленої національности. Тому визволення з-під національного гніту, який, річ певна, істнував і тоді, не було першорядною, актуальною справою. На порядку дня стояв соціяльний переворот. Соціялістична революція мала побіжно розв'язати і національне питання.

Комуністичний інтернаціонал зродився як конче потрібна форма революційного єднання поневолених соціально верств, в першу чергу найбільш експлуатованої і найбільше революційно настроєної – пролетаріяту. І, зрозуміло, метою соціялістичних революцій, організованих Комінтерном, було встановлення відповідної форми державного правління – диктатури пролетаріяту.

Але пролетарської диктатури не було встановлено по всьому світі і це сталось в першу чергу завдяки новій, яскраво імпераліcтичній політиці капіталістичних держав, класичним зразком якої є німецький націонал-соціялізм. Пролетаріят пануючої національності негайно дістав задоволення всіх елементарних соціальних вимог на кошт погіршення умов життя національних меншостей і цілих поневолених імперією народів, за кошт побільшеної їх експлуатації.

Комінтерн, як форма революційного єднання, як ідея, а не як агентурно-імперіялістична сітка, розпався і перестав відігравати

будь-яку прогресивно-революційну ролю, ще задовго до розпуску його Москвою. І сталося це з двох причин: по-перше, як ми вже сказали, пролетарські маси всіх більших імперіялістичних країн завдяки задоволенню своїх вимог втратили свою колишню революційність і цілковито збайдужніли до нього, а, по-друге, маси поневолених народів, для яких соціяльний і національний гніт ототожнились в одну цілість, почали організуватись до боротьби не під лозунгами соціяльного визволення, а, цілком зрозуміло, під лозунгами визволення національного. І шляхом до цього визволення стала не соціялістична, а національна революція з встановленням диктатури не якоїсь однієї соціяльної верстви, а влади народу, нації. Тим більше, що, як це виявилось на факті взаємновідносин в СССР, соціялістична революція не розв'язувала позитивно національного питання, а породжена нею форма державного правління – диктатура пролетаріяту – не забезпечувала вільного за формою і змістом національного розвитку якоїсь із поневолених національностей, не гарантувала її повної свободи, рівности і незалежности.

Візьмемо, для прикладу, Узбекстан. В СССР – диктатура пролетаріяту. Узбекстан свого власного пролетаріяту, свідомого здатного до керування державою, не має. Дрібнобуржуазн[ій] інтелігенції влади не можна передати в Узбекстані, бо це було б відступом вимог соціялістичної революції. Отже, цілком природньо, що владу в Узбекстані перебирають представники російського пролетаріяту, які керувати державою можуть. Від традиції відступу нема. Але справа в тому, що представники "братнього народу" [відомі] не лише ве[ли]кодержавницькими російськими поглядами на Узбекстан, не лише віковою зневагою ("людина – продукт середовища" – Маркс) до завойованих "смердючих сардів", але і творять все в Узбекстані на свій лад, що невідповідний до місцевих умов, національних зразків, нав'язують узбекам своїх національних героїв (з якими багатьома узбеки, до речі, завзято билися, відстоюючи свою незалежність), від Леніна починаючи і князем Олександром Невським-Святим кінчаючи. І це тоді, коли узбекові якогось свого князя вшанувати категорично заборонено, бо це, виявляється, буржуазний націоналізм (той князь був експлутатор і пригнічував бідних узбеків, а до того ж воював проти нашого геніяльного "преобразителя России" ве[ли]кого царя Петра І, тобто ворожо ставивсь до братнього російського народу). Отже знову "те, що дозволяється панові, суворо заборонено рабові". Де ж свобода і рівність національна? Отже, ясно, що Комінтерн відспівав уже свою пісню. Сьогодні Комінтерн – це перейдений етап боротьби людства за споконвічні ідеали. Ясно, отже, що у сучасну епоху

не зорганізовані Комінтерном революції “побіжно” розв’яжуть національне питання, а навпаки – національні революції, організовані поневоленими народами, в дружні[й] співпраці, без нічиєї “гегемонії”, основно і остаточно розв’яжуть соціяльне питання.

Не Комінтерн готує кінець епосі війн, неволі і несправедливості, а єдиний революційний антиімперіялістичний фронт поневолених народів; не соціялістичні, а національні революції закінчать цю другу всесвітну війну. В ствердженні цього факту – найголовніше значення розпуску Комінтерну.

IV.

Той факт, що Комінтерн, як ідея перестав існувати, від громадян СССР старанно виховували. Але [не] здогадуватись про це, навіть з умовах насилля НКВД, було не можна. Гасло розбудови соціялізму в одній країні і розгром “троцкізму” як течії, що вимагала негайної підготовки світових соціялістичних революцій, переведених знутра, а не визв’язане ззовні, яскраво вказували на безвиглядність соціялістичних революцій, вказували на безпорадність Комінтерну і свідчили про те, що сталінська кліка вирішила перевести ці революції силою народів СССР, забезпечивши за собою таким чином вождівство світу, право керування і керування над світом. Менше всього розрахували вожді московського Комінтерну на внутрішні революційні сили [в] капіталістичних країнах, менше всього вони рахувалися з волею, бажанням пролетаріяту цих країн. Хочуть вони того, чи ні*, а їм “їхню” диктатуру мав становити передовий загін міжнародного пролетаріяту – пролетаріят російський через свою Червону Армію. І, щоб привчити міжнародний пролетаріят до саме такого ходу подій, Сталін оголосив СССР батькіщиною всіх трудящих. Різниця цієї “батьківщини” від всяких інших полягала в тому, що до неї пролетарям не треба було повертатись, вона сама мала до них завітати в гості. В політиці такий спосіб поведінки зветься імперіялізмом чистішої води, бо **імперіялізм – це насильне нав’язування одним народом своєї волі, культури, системи суспільн[их] взаємовідносин народам іншим.**

Отже, СССР став державою імперіялістичною, філії Комінтерну – міжнародною агентурою сталінського імперіялізму, а ідея Комінтерну, завдяки свої[й] застарілості і непригідності до сучасних умов, перетворилася на липке мило реакції, яким замилювали очі в першу чергу народам, що входили в склад СССР.

---

* *У тексті:* нікого

Сьогодні це “мило” вичерпалось, Комінтерн лопнув, як велика красива, але все-таки мильна булька. Як за помахом чарівної палочки зникло гасло “Пролетарі всіх країн, єднайтеся”, знесено найреволюційнішу з пісень – “Інтернаціонал”, як міраж, як фата моргана пропала раптом у безвість “Всесвітня Соціялістична Революція”, така ждана і така, здавалось, близька. Що ж лишилось від країни “переможного соціалізму”? Знову “Російська Імперія, Великая недєлимая Росия?”

Але розпуск Комінтерну не означає також, що большевики зовсім перестали користуватись його ідеалами. Ні, “Світовою революцією” вони потішають нишком самих себе і обманюють незрячих в краю і закордоном. Вони не відмовилися від цих ідей на все і в догідну хвилину знову можуть пересістися на комінтернівського коника, як це тепер зробили [з] давно помершим панславізмом, щоб тільки скрити за нього московський імперіялізм. Та все це будуть тільки спроби гальванізувати мертві ідеї і їх творити.

Як щойно ми згадували, Комінтерн перестав як ідея існувати давно, тепер стратив значення маски для російського імперіялізму.

Скільки жертв, поту, крови і сліз, і невже ж все для того, щоб купка ненависних паразитів і зрадників народу торгувала вроздріб і на винос здобутками Великої Народньої Революції в жовтні 1917 р.? Брешуть і повороту назад їм не буде! Розпуск Комінтерну – це останній охабний плювок тирана в обличчя мілійонів трудящих, що вірили в його доброчесність. Стерши цей плювок зі своїх очей, мілійони одночасно позбудуться отруйної пелени двайцятирічної брехні. І побачать, де рятунок, і віднайдуть шлях до нього.

Під ударами національних революцій впадуть тирани, розлетяться імперії і повстануть з руїн і згарищ дійсні Рівноправні Незалежні Держави, де поруч Української Самостійної Соборної Держави вільно житимуть такі ж самостійні держави усіх народів світу. Тоді щойно зникне насильство і визиск одного народу над другим, одної класи над другою і людини над людиною.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 15. – Арк. 643-650.

---

[1] *Можливо, цитована летючка – фальшивка, випущена протирадянськими державами або рухами.*

[2] *Можливо, цитована летючка – фальшивка, випущена протинімецькими державами або рухами.*

№ 3

17 травня 1944 р.

Юріїв

НА МАРҐІНЕСІ ДУМОК Д. ТО[КА]РЯ[1]
(Із думок членів)[2]

Внаслідок успішної березневої офензиви більшовиків значна частина Зах[ідних] Укр[аїнських] Земель опинилася під совітською окупацією і стала тереном фронтових дій[4]. Все це викликало сильні ускладення в самій ситуації, а тим самим гостро поставило питання відносно форм нашої дальшої боротьби. Вже перші дні більшовицького наступу, а ще більше час холоднокровного роздумування по відносній стабілізації фронту виказали, що Організація до нової дійсности не була як слід приготована.

Ми вже поклали на одну карту, а саме: що більшовики дадуть нам змогу спокійно вистудіювати себе, – ми не узгляднили інших можливостей і в той спосіб звільнились від зусиль підготовитись до тих інших можливостей. Тим часом більшовики пішли безпроволочно на повне наше знищення всіма засобами (в тому я вповні з Вами погоджуюсь).

Наша непідготованість виявилась:

I. В морально-політичній площині:

а) в розгубленості, непорадності, а відтак певному заломанні членства (в тім числі і провідного активу),

б) деморалізації народних мас.

II. В організаційно-технічній площині.

Склалось це, на мою думку, внаслідок:

1. Браку не так влучно передбачених заряджень з боку вищих чинників, як конкретних реальних заходів, які бодай давали б надії на частинне наше фізичне збереження, а тим самим продовження нашої боротьби в умовах підбільшовицької дійсності.

2. Невиробленості наших низових клітин, що значно обнизило виконність навіть тих інструкцій, які були видані (примітивізм в копанні криївок, в магазинуванні і т. п.)

3. Непропорційно великих втрат в провідних кадрах.

4. Завеликого поширення Організації. Ми пішли на розпросторення не ідеї, але сітки, що дало внаслідок завелику мілинність, дозволило вийти поза межі всякої конспірації, орг[анізаційні] справи і таємниці стали доступні і відомі для широкого загалу. В

той спосіб в наших рядах знайшлося багато шкідливого, непридатного елементу, авторитет Організації підупав (через загальну доступність), послабла карність і дисципліна, а тим самим створено прекрасний ґрунт під сексотство і донощицтво (до речі, більшовики вже добре сьогодні поінформовані не тільки про наші дії, але і пляни).

5. Хибної пропагандивної постановки (бодай так виходить з реалізації на низах). Сили німців і більшовиків насвітлювано, як малі, дуже вичерпані, а силу УПА – як надзвичайно велику, яка захистить в своїх рядах не тільки організованих людей, але й поважне число нар[одної] маси (на ділі все виказалося противно). Багато гарних слів висказалось під адресою національних відділів при УПА, щоб відтак як слід не умотивувати зміни курсу в тому відношенні, або не потрапити замовчати про цю справу.

Якщо низи членства і народ годувались такими фразами, то не диво, що ми сьогодні є свідками такого розчарування в зустрічі з дійсністю. Депресії в настроях мас можна трактувати як хвилеві, але тільки до певної міри, а головне, що без нашої участі і праці вони ніяк не зміняться, а то й поглибитись можуть.

Тут приходиться ствердити ще одне прикре та, на жаль, правдиве явище. Вже майже місяць, як на фронті дійшло до відносного спокою, ми осягнули певну змогу відітхнути, здобути деякі дані про тактику більшовиків на зайнятих теренах (правда, скупі ці дані, бо на відбитих німцями[5] відтак були совіти недовго, та все-таки досить багатомовні), але ще досі не видно ніяких радикальних заходів, що вказували б, що ми скористались набутим досвідом. Якщо б сьогодні-завтра більшовики знову посунулись вперед, ситуація застане нас такими ж, як тому місяць, три, чотири назад.

Сьогодні необхідно зробити слідуюче:

1. Діяти безпроволочно, негайно й рішуче.

2. З прифронтової полоси, яка ще до приходу більшовиків наражена на фізичне знищення (роботи, евакуація, мобілізація німцями) змобілізувати боєздатний елемент (організованих в першій мірі, і то без різниці, актив і юнацтво – такий розподіл трапляється) до відділів. Зробити це треба вже, навіть здержуючись від набору дальше від фронту положених повітах. Це випливає з таких міркувань:

а) загроза фізичного винищення при фронтовій полосі більша, вже існує,

б) йдеться про використання цієї зброї, яку ці терени внаслідок фронтових дій мають, а яка в разі дальшої евакуації може пропасти (як це сталось вже в певних найближче положених селах фронту – повна евакуація, неможливість доставати чи віднайти, коли це, що заховували, вже розбрились в різні місця).

3. Змобілізованих поділити на:

а) вишкільні групи (головно старшинські, підстаршинські),

б) бойові відділи чи то зовсім нові, чи доповнюючи існуючі.

4. Також правильним вважаю перекинути ці відділи на західні терени (Холмщина, Грубешівщина, Засяння), щоб в цей спосіб:

а) захистити місцеве укр[аїнське] населення перед польських терором,

б) створити на цих теренах сильний бойовий баталіон, відтяти польський центр від польського підпілля на ЗУЗ,

в) відділи не будуть дармувати і осягнуть певну бойову заправу,

г) прохарчування спаде на польське населення (лігеншафтів там не нищити, сутичок з німцями уникати),

д) дасть морально-пропагандивну користь і приверне народні маси цих теренів до нас,

е) дасть змогу зискати на часі.

(Знаю, що великою перепоною тут є питання тих відділів, і маю враження, що досі ми це затаювали перед собою).

5. В прифронтовій полосі треба дійсно залишити лиш малі, але вишколені відділи, а це з причини тяжкого пересування в терені (це залежить також від заліснення терену). Бойових дій з німцями уникати. Якщо, однак, до них з тих чи інших причин прийде, то ворог повинен їх попам'ятати. Головне, не допустити до відплатних актів на наших селах. Такі села треба обов'язково збройно захистити (стягаючи інші групи). Коли цього не робиться, паде дуже багато невинних жертв мирного населення, доходить до морального заломання, а ворога брак реакції тільки розбещує. Інакше є, коли дістане доброго прочухана. Тоді він не спішиться до зачіпних акцій. Досвід вчить, що збройна оборона, навіть малими силами, все приносить менші втрати, а більші користі.

6. В прифронтовій полосі йти на льокальні переговори з військовини нім[ецькими] чинниками, однак не робити їх загальними і уповажити до цього лише деяких відповідних людей. Не можна бути строгими принципіялістами в той час, коли вороги наші йдуть на найдальше посунені нахабства,

щоб тільки нас нищити. Зрештою, не маю на думці, щоб такі переговори мали характер співпраці (ні, тим більше, вислужництва німецькому окупантові). Ні, вони повинні бути чисто льокальними, мати обмежений засяг і як такі зовсім не роблять провід відповідальним за них, ні не суперечать з загальною лінією. Сумніваюся, чи дуже наші позиції скріпляться, якщо ми вб'ємо кілька німців, а за те піде ціле село з димом, розстріляють людей, загострять контролю терену і обмежать наш рух до мінімум, як також не дуже нам пошкодить, коли внаслідок порозуміння з німцями про взаїмне непоборювання себе, осягнемо змогу свобідно пересувати наші відділи, транспортувати літературу, зброю, вести вишкіл і заощадимо втрат в людях.

Не можу зрозуміти повної заборони для всіх орг[анізаційних] клітин вести переговори в той час, коли здаю собі справу по потребу знормалізування цеї справи, означення меж засягу і визначення до цього компетентних осіб. Не думаю, що такі льокальні переговори, до яких ми офіціяльно не признаємося, могли нам перешкодити на міжнародній арені. Якщо світ схоче нас слухати (що в значній мірі від нас залежить), матимемо багато аргументів про наше до німців ставлення.

7. Уважаю правильним творити дальше національні відділи поневолених народів, але в дуже невеликій кількості і підходити до цієї справи обережно. Вміло випробувати, переводити сильний добір, та оперувати ними так, щоб у випадку навіть зради не могли крім самого факту переходу більше шкодити (не держати їх там, де наші більші відділи або важні місця, не стаціонувати по селах, особливо в наших людей, яких могли б опісля видати). Між ними замішувати невелику кількість наших людей, як також деяких з-поміж них заангажувати в чисто наших відділах (фахові школи у вишкільних таборах, де діяльність їхня дуже спараліжована і контрольована). Нац[іональних] відділів вживати проти червоних партизан, бо це, з однієї сторони, дуже добра проба їх вартості (чи перейдуть), а з другої сторони – засіб розложення чер[воних] парт[изан]. По таких пробах кидати їх на фронт.

8. Пропаганда повинна відповісти летючками на хвилюючі народні питання (більші видання, навіть пресові, вимагають забагато часу). Сказати треба одверто, повною повагою і серіозністю нашого положення.

9. Щодо орг[анізаційної] сітки, то, на мою думку, залишити на підбільшовицьку дійсність пасивну сітку з розвідчо-допоміжними

завданнями необхідно. Вона мусить бути дуже мала і добре законспірована.

10. Внаслідок оновленого страхом перед більшовиками германофільства, частина громадянства напевно знайде відплив в нім[ецькі] військові формації (інших зажене туди безвихідність, або попадуть силою). Цього здержати ми не в силі (не беремо до наших відділів) і не дуже доцільним це робити. Не можна однак допустити, щоб це стало масових явищем, бо це тільки скріпило б німців, але Організація повинна за собою регулювання цією справою.

11. В позафронтових полосах слід провадити сильнішу підготовку до приходу більшовиків, головно моральну і технічну (магазинувати речі першої потреби, стягання боєприпасів, підготовка таборів і т. п.). Тут максимальної мобілізації поки що не переводити, бо, по-перше, забезпека фізичного винищення наразі не так пекуча, як у фронтовій зоні; по-друге, це нас дуже перетяжувало б (тому потрібний розподіл), а можна думати, що фронт вдержиться довше, якщо не на теперішній лінії, то недалеко від неї, а це дало б нам так побажаний зиск на часі. Коли німцям вдало б ся провести бодай хвилеву успішну контрофензиву, то така постановка тимбільше правильна.

12. Поляки пішли на найдалі посунене вислужництво, щоб тільки могти нас якнайбільше нищити. Вони весь час вправляють свою стару тактику валєнродизму. Нацьковують проти нас німців, мадярів, вони стали найвірнішими агентами Сталіна і НКВД, то знов організують збройні банди, які тероризують мирне укр. населення (Холмщина і ін.). Ні польський політичний провід, ні польські маси не показались політично зрілими і не виказують найменшого зрозуміння ситуації. Нема найменшої надії на якесь порозуміння з ними і тому в ім'я справедливости тут мусить рішати сила. Треба піти:

а) на док[ор]ін[н]е знищення польського боєздатного елементу, головно на наших західних окраїнах (Холмщина, Грубешівщина, Засяння), а решту населення змусити до переходу на польські матірні землі.

б) знищити всі організовані польські банди, польське підпілля, провідний елемент на всіх укр. землях. Звернути увагу на міста, як кубла цієї зарази. Бити найперше по найсильніших місцях.

в) Знищити всіх поляків, які ведуть вислужницьку роботу. Про це було докладнійше в іншому місці. Головне система, добрий плян, організованість виконання.

17.V.1944

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 437-439.

---

[1] *Гуляк Юліан ("Марко", "Рен", "Токар"; 15.01.1915, с. Жизномир Бучацького р-ну Тернопільської обл. – 19.07.1944, біля с. Старі Стрілища Жидачівського р-ну Львівської обл.). Організаційний референт крайового проводу ОУН ЗУЗ (1941–1944).*

[2] *Внутрішньоорганізаційне обговорення було започатковане рефератом Катерини Мешко-"Верещак" "Завваги до напрямних нашої визвольної боротьби на всіх українських землях в умовах большевицької дійсности" (кін. 02.1944), на який, зокрема, відгукнулися Юліан Гуляк-"Токар" ("Із думок членів", 5.05.1944). Осип Дяків-"Юріїв" ("На маргінесі думок друга Токаря" (17.05.1944), Ярослав Скасків-"Ярослав Моряк" ("До сучасного нашого внутрішнього організаційного положення", 21.05.1944) та "Євген" ("Що нас болить і чому", 22.05.1944).*

[3] *Станом на 16 квітня 1944 р. під контролем радянської влади опинилися Тернопіль, Чортків, Заліщики, Городенка, Чернівці, Коломия, Кути, тобто більша частина Тернопільської, Чортківської та Коломийської округ ОУН; фронт в Галичині стабілізувався на лінії Броди–Бучач–Коломия.*

[4] *Надвірнянщина, Товмаччина, Підгаєччина, Бучаччина.*

№ 4

[Не раніше 25 червня 1946 р.]

О. Горновий

ШОВІНІСТИЧНЕ ЗАПАМОРОЧЕННЯ І РУСИФІКАЦІЙНА ГАРЯЧКА БОЛЬШЕВИЦЬКИХ ІМПЕРІЯЛІСТІВ

"Боротьба" з "ухилом" у бік великоруського шовінізму, про яку свого часу так багато кричали большевики, закінчилася сьогодні повним ухилом якраз у бік цього ж таки шовінізму. Сталінські вельможі стали сьогодні на позиціях російського шовінізму зовсім одверто. Тост Сталіна в Кремлі 24 травня 1945 р., піднесений на честь російського народу, що, за словами Сталіна, є "найвидатнішою нацією з усіх націй, які входять до складу Радянського Союзу", та, що є керівною силою серед усіх народів, у якого є "ясний розум, стійкий характер і терпіння", був офіційним признанням цього одвертого шовіністичного курсу, що вже фактично задовго до того часу існував у житті, був його найвищим осанкціонуванням.

Цей наскрізь шовіністичний виступ Сталіна, що остаточно завершив процес переходу большевиків до російського шовінізму, послужив за офіційний заклик (як і кожний виступ Сталіна) до якнайсильнішої кампанії розпалювання цього ж шовінізму в російському народі. Ця кампанія, на послуги якої відведено всі великі засоби большевицького пропагандивного апарату, ведеться по визначеній Сталіном схемі, а саме, щоб доказати: 1) що російський народ по своїй природі найвидатніша нація, 2) що він з'являється керівною силою серед інших народів. Зразу ж видно, що така найновіша сталінська теорія про "найвидатнішість" і "керівну ролю" російського народу – це різновидність расистських теорій; що вона, в першу чергу, нагадує гітлерівську, до якої сталінська найкраще підходить як своїм безглуздям, так і реакційністю.

Тому, що "теорія" ця позбавлена будь-яких серіозних основ, для її скріплення, як це звичайно буває при кожній расистській теорії, притягається за волосся і історія, і політична економія, і філософія, і т. д. І ми, власне, бачимо сьогодні, що в усіх цих галузях науки переводяться докорінні зміни. Правда, наука в СССР ніколи не розвивалася вільно, вона завжди піддавалася численним змінам, що випливали із кожноразової політичної тактики ЦК ВКП(б), але зміни, які переводяться зараз, найбільші з усіх дотеперішніх. Сталінські вельможі тепер всіляко відпекуються від усього того і поборюють усе те, що дотепер створила їхня історіософія, політекономія, філософія (якщо взагалі про таку можна говорити) і т. д., мовляв, у них допущено багато немарксистських і ненаукових положень. Та, фактично, не в марксизмі і не в науковості тут справа, – на них большевикам найменше залежить, – а в тому, що ні одна з цих галузей науки не відповідає сьогоднішньому курсові. Всі сьогоднішні зміни в науці диктується виключно політичними вимогами партії, а саме її ставкою на російський шовінізм, як на найбільш надійну опору її імперіялізму.

Найпершим доказом вищих якостей російського народу мають служити його історичні досягнення. "Російський народ на всьому протязі своєї історії проявив себе як працьовитий, волелюбний, мужній народ, який вміє за себе постояти і другу свойому допомогти" (Збірник статтей. Вид[авництво] "Радянська Україна", 1945 р.).

Щоб збільшити "протяг" цієї історії, сталінські шовіністи слідом за царськими безсоромно крадуть сьогодні від українського народу цілу добу Київської Руси і приписують її російському народові. Про око, вони зазначують, що Київська Русь – спіль-

на для російського, українського і білоруського народів (що, до речі, є також звичайною фальсифікацією історичної правди), то, однак, ніколи не забувають поставити російський народ на першому місці і підкреслити, що "керівна роля" в Київській Державі належала російському народові, що, тим самим, означає, що Київська Держава – російська держава. Тим самим сталінські шовіністи в питанні висвітлення Київської Руси, по суті, нічим не відрізняються від своїх царських попередників. Дуже часто вони не в'яжуться навіть з жодними застереженнями, а говорять таки прямо про Київську Русь як про державу російського народу. "В далеку сиву старовину російський народ створив велику державу і своїми грудьми захищав рідну землю і незалежність... Київська Русь XI і XII ст. була однією з найбільших держав Европи тих часів..." (І це, нібито, виключна заслуга російського народу – О. Г[орновий]). Мужня боротьба російського народу проти монголо-татарських загарбників урятувала Західну Европу від смертельної загрози поневолення монголо-татарами, які так і не могли проникнути в Західну Европу" (там же).

Про яку-небудь ролю українського народу ні згадки, неначе б його в той час і не було, наче б він і не боровся з монголо-татарськими наїзниками. А тим часом відомо, що Київська Русь – це якраз твір виключно українського народу, що якраз російського народу тоді ще не було, бо він почав складатися щойно в XIII ст. у Волзько-Окському басейні і свою державу створив далеко пізніше (початок її дало Московське князівство, яке поступово підпорядкувало собі всі інші князівства, а в XV ст. стануло на шлях імперіялістичних загарбань). Відомо також, що в боротьбі з монголо-татарськими наїзниками найбільше кривавився саме український народ (Калка – 1223 р., Переяслав, Чернігів – 1239 р., Київ – 1240 р.), а московські князі покорилися татарам, стали васалами Золотої Орди і звільнилися з-під її ярма щойно в XV ст., коли роз'їджена міжусобицями Золота Орда стратила свою силу. (Цим ми ніяк не заперечуємо боротьби російського народу проти монголо-татарів, успіхів цієї боротьби – битва на Куликовому полі 1380 р. – вказуємо тільки на шовіністичне висвітлення цієї боротьби, яке полягає в приписуванні виключних заслуг у цій боротьбі російському народові).

Зрозуміло, що признати це все сьогодні сталінським шовіністам невигідно, бо це применшувало б ролю російського народу, применшувало б його державнотворчі здібності, його вищі якості, а це ж ніяк не відповідає завданням доказати, що російська нація – "найвидатніша нація". А так, наточивши крадіжжю з

української історії – історію Росії, можна говорити і про "велику державу", і про "врятування Европи"; можна, значить, говорити про "найвидатнішість" російської нації, а, основне, можна про це все говорити на цілі сторіччя раніше виникнення російського народу. Іншими словами, така крадіж повністю задовольняє російську шовіністичну самозакоханість. З тих же причин на місце засудженого раніше російського імперіялізму прийшла сьогодні його більш або менш одверта апотеоза. Цьому імперіялізмові надається історично-прогресивна роля, його всіляко виправдується, ідеалізується. Цей прикрашуваний, ідеалізований імперіялізм служить сталінським вельможам за найсильніший аргумент "вищости" російського народу. Тому їм сьогодні далеко ближчий царський шовіністичний історик Ключевський* і взагалі стара шовіністична історіографія, з якої вони черпають повними жменями, ніж, нпр., Покровський, підручником історії якого так колись захоплювався Ленін.

Свого часу Ленін писав у статті "Про національну гордість великоросів": "Ми сповнені почуттям національної гордости, і саме тому ми особливо ненавидимо своє рабське минуле (коли поміщики, дворяни вели на війну мужиків, щоб душити свободу Угорщини, Польщі, Персії, Китаю) і своє рабське теперішнє, коли ж ці поміщики за допомогою капіталістів ведуть нас на війну, щоб душити Польщу й Україну, щоб давити демократичний рух у Персії і Китаї, щоб посилити зграю Романових, Бобринських, Пуришкевичів, яка ганьбить нашу великоруську гідність" (Ленін, "Вибрані Твори", стр. 691).

А ось з яким патосом про ці імперіялістичні походи, в які гнали мужиків поміщики і капіталісти, пишеться сьогодні: "Армия нашего Отечества все чаще выходила за его пределы, чтобы сражаться на чужой земле. Русская армия появлялась в пределах Германии, побывала в Берлине, у границ Баварии, в знойной Италии, на снежных Альпах, на высотах Монмартра в Париже, за Балканами, под стенами Константинополя, во льдах Ботнического залива, в Голландии, Португалии, русская морская пехота высаживалась на берег дружественной Америки. Русский флот воевал не только на морях своего Отечества, но и в водах Далекого Средиземного моря" (А. Кривицкий, "Русский офицер за рубежом", стр. 7. Воениздат НКО СССР, Москва, 1946 г.).

Це вже, як видно, не прокляття царським імперіялістам, які гонили мужиків на війни, це пеан славі "русскава аружія". Тут уже

---

* *У тексті:* Клічевський

не говориться про придушення Угорщини, Польщі, Персії, але ідеалізується ці походи, які мали своєю метою це придушення. Чому? Тому, що ці імперіялістичні походи і війни наводиться сьогодні як доказ "вищости" російського народу, бо в них, мовляв, "проявилися з особливою силою вищі якости російського народу". Тому, що за допомогою ідеалізування цих імперіялістичних війн минулого розпалюється шовінізм у російського народу і виправдується сучасний російсько-большевицький імперіялізм.

Для ще більшого ідеалізування російського імперіялістичного минулого цим загарбницьким війнам начіплюються такі прекрасні ярлики, як "визволення братів слов'ян" і "врятування Европи". "Російський народ визволив від іга братні слов'янські народи і повернув їм незалежність" (Збірник статтей, вид[авництво] "Рад[янська] Україна", 1945 р.); "Подібно, як за часів татарської навали російський народ врятував Европу від підкорення азіатськими варварами, в період Вітчизняної Війни в 1812 р. (цю назву, створену царською історіографією для війни 1812 р. і вигнану з історіографії після Жовтневої революції, зараз знову повернуто – О. Г[орновий]) він врятував її від наполеонівського панування. Це з новою силою показало могутність російського народу і його прогресивну ролю в історії людства" ("Большевик", №10, 1945 р.). Таким чином, імперіялістичні війни проти турецької імперії називаються "визволенням братів слов'ян", "поверненням їх незалежности", а повернення в Европі чорної реакції, встановленої Священним союзом після розгрому Наполеона називається "врятуванням Европи", "прогресивною ролею російського народу в історії людства". І хоч такі пояснення російської імперіялістичної політики минулого явно суперечать історичній правді, то, очевидно, вони зовсім добре роздмухують російський шовінізм, а, крім цього, як же ж чудово підходять до імперіялістичної політики сталінських вельмож, до того, що діється сьогодні, коли фактично загарбання Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Югославії також називається "визволенням братів слов'ян" російським народом, коли встановлення чорної реакції в половині свіжозагарбаної Европи, посилення її в СССР і намагання використати Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй, як колись Священний союз, з метою закріплення цієї реакції, також називається "врятуванням Европи", "врятуванням цивілізації", "великою прогресивною ролею" російського народу, на цей раз – в боротьбі проти фашизму.

Відоме твердження Леніна – "в кожній національній культурі існує дві національні культури", або інакше, клясовий підхід – не

стосується зараз із старою послідовністю, як це, нпр., робив Покровський, а тільки там, де це вигідно. І це зрозуміло. Для того, щоб з успіхом розпалювати російський шовінізм, щоб проповідувати "вищість" російського народу, замало звертатися за прикладами тільки до працюючих і експлуатованих мас, до культури, "що характеризується іменами Чернишевського і Плєханова", бо й часто їх зовсім там не можна було б знайти. Для того треба звернутися також і до експлуататорських кляс, до імперіялістичних клік, до великоруської культури "Пуришкевичів, Гучкових і Струве", бо по цьому боці таких прикладів гори цілі. Так сталінські вельможі й зробили. Найжорстокіших російських імперіялістів вони поставили в ряди "найвидатніших російських людей", а їх злочинну імперіялістичну діяльність наводять як доказ того, що російська нація є "найвидатніша нація" серед усіх націй. Тому, нпр., такі імперіялісти, як Іван Грозний чи Петро І – це сьогодні "далекоглядні люди", "мудра" діяльність яких "значно зміцнила могутність російської держави".

Написана недавно В. Соловйовим п'єса "Великий Государь" зображає власне Івана Грозного як такого великого царя-будівника, перед розумом і далекоглядністю якого розбиваються всі закиди про його злочинну, антинародну політику (промова молодого черця). Царя Петра І ще раніше регабілітував А. Толстой у свойому романі "Петро І". Своєї черги ждуть і інші царі-кровопивці, і, можна б сподіватися, що якщо б Катерині ІІ не шкодило її німецьке походження, то вона сьогодні була б також регабілітована "у своїх заслугах", бо ж вони ніяк не менші від заслуг Івана Грозного і Петра І, бо ж вона також, як і обидва її попередники, продовжувала "історично-прогресивну справу творення могутньої російської національної держави". Та нічого, прийдеться ще трохи підождати. Зразу ж усіх не можна.

Як, отже, бачимо, історія висвітлюється з чисто великодержавницького і расистського поглядів, щоб вмовити в російський народ його "вищість", "передовість", "державнотворчі здібності", "визвольну місію" "рятування Европи і цивілізації" перед татарською навалою, наполеонівським пануванням, німецькою загрозою і т. д. або, інакше, історія висвітлюється з виразною, неприхованою тенденцією роздмухувати російський шовінізм, єдину опору сталінського імперіялізму.

"Видатні риси російського народу з особливою силою проявилися не тільки в справі творення могутньої національної держави, а й у створенні неоцінених духових цінностей. Російський народ талановитий і діяльний, невблаганний і непохитний у

боротьбі, наполегливий і самовідданий у праці" ("Большевик", № 10, 1945 р.). Йдучи за цими шовіністичними твердженнями, сталінські вельможі російській культурі й науці відводять не те місце, яке їм належиться поруч культури і науки інших народів, про російську культуру й науку вони не говорять інакше, як з префіксом "най", їх ставлять на першому місці.

"Російська література за своїми ідеями та визвольними тенденціями, за своєю художньою досконалістю займає перше місце в світі" (Збірник статтей, вид[авництво] "Радянська Україна", 1945 р.). "Вона оспівувала благородні риси росіянина – його сміливість, відвагу і героїзм у боротьбі, його ясний розум і стійкий характер (зовсім за вказівкою Сталіна – О. Г[орновий]), його самовідданість і терпіння, його готовність іти на будь-які жертви заради досягнення високої мети, його гарячий патріотизм, невгасиму віру у велике майбутнє Росії і готовність пожертвувати на вівтар вітчизні всім, що в нього є, аж до свого життя. Російська література і мистецтво завжди відзначалися своєю ідейністю, глибоким реалізмом і правдивістю, гуманністю і народністю в найкращому розумінні слова. Російський театр, за загальним визнанням, є найкращим у світі..." ("Большевик", № 10, 1945 р.).

В науці витягається сьогодні всякі пересічності, навіть найбільшу мізероту, щоб тільки їх іменами доказувати "передовість" російської науки, і її "вищість" від західноевропейської. "Новое Время" (№ 10, 1946 р.) обурювалося, що один англійський журналіст не міг знайти в авторитетній "Британській Енцикльопедії" російського винахідника радія Попова (очевидно, ця енциклопедія не підлягає русифікаційному курсові). Та, тим не менше, багато "славних" імен, яких тепер повипорпувано, зовсім не знайдете (а якщо знайдете, то лише з блідими замітками) в совєтських енциклопедіях чи наукових підручниках, виданих до 1940 р. чи навіть до 1943 р. Тепер поспішно виправляється "цю помилку". Переводиться ціла переоцінка в цьому напрямі. Вже не тільки Попов перший у світі винайшов радіо. А й технік самоук І. І. Повзунов за 20 років до Джемса Уатта винайшов першу парову машину, а І. П. Кулібін створив проєкт (бодай хоч проєкт!) одноаркового мосту через Неву. Андрій Нортов винайшов раніше від англійських механіків частину станка т. зв. суппорт, Ломоносов "предвосхитил идеи современного атомизма" і "за 14 років до Лавуазьє відкриває і експериментально обґрунтовує закон збереження речовин", Морковніков створив "теорію про взаємний вплив атомів у молекулі". На думку "Большевика", "вклад росій-

ських учених у науку був не тільки великий, а й – що особливо важливо – він відограв надзвичайно благотворну ролю у розвитку цієї світової науки" ("Большевик", №10, 1945 р.). Очевидно, як виглядала, на чому полягала ця "благотворна роля" – лишається таємницею "Большевика".

Щоб повніше уявити собі, як далеко вже пішло шовіністичне запаморочення сталінських вельмож, ми наведемо в галузі техніки ще декілька прикладів такого самовихвалювання. "Степан Литвинов в 1815–1820 гг. создал паровую машину двойного действия – монокомпаунд, опередив почти на 80 лет техническую мысль Европы. Ему же принадлежит смелый замысел прямоточного парового котла... Англичанину Гемфри Деви приписывают открытие в 1815 году вольтовой дуги. А русский профессор физики Василий Петров еще в 1802 году создал величайшую по этому времени гальваническую батарею, не только открыл это явление, но и доказал, что вольтовую дугу можно использовать для освещения. Электрическое освещение связывают обычно с именем Эдисона. Но русский изобретатель Лодыгин еще 1873 году создал лампу з нитью накалывания..." ("Комсомольская Правда", № 159, 1946 г.).

Того роду прикладів можна б навести багато. На них сьогодні сталінські шовіністи не скупляться. Так ж само вони говорять і про аніліну, і про звукове кіно, і, нарешті, про атомну енергію. Та вистачить сказаного.

З черги візьмемо для прикладу політичну економію. Вона, як відомо, дуже бідна на визначніших представників і не внесла, за незначними винятками, нічого істотного, нічого оригінального в розвиток світової економічної думки. Так теж писалося в усіх підручниках економіки, виданих до 1940 р. чи навіть до 1943 р. Та тепер, коли прийшов курс на одвертий російський шовінізм, такі твердження явно не надаються. Ну й звичайно, почалася нагінка на старі підручники політекономії. Нпр., "Нарисові економічної думки в Росії першої половини XIX сторіччя" І. Блюміна (вид[ання] 4, 1940 р.), "Большевик" (№ 6, 1944 р.) закидає ненауковість писання "всупереч фактам" за те тільки, що Блюмін писав, що "політична економія в Росії у першій половині XIX сторіччя була в значній мірі іноземною наукою, імпортованою з Заходу". Ясно, що всупереч фактам пише не Блюмін, а "Большевик", який зовсім не рахується з фактами, а за сталінською вказівкою доказувати, що російський народ – "найвидатніша нація", що тим самим зобов'язує доказати, що в нього були "видатні економісти" й оригінальна, а не імпортована політична економія.

З цих же причин цей самий “Большевик” накидується на Д. Розенберга, який у своїй “Історії політекономії” (вид[ання] 1940 р., для вузів) на 482 сторінки відвів економічній думці Росії “якихось 17 сторінок”, що такі економісти, як Посошков, Мордвінов, Тургенєв, показані, по суті, лише як наслідувачі й учні західноевропейських економістів, що ні словом не згадано про таких економістів, як Крижанич, Ломоносов, Радіщев і інші, що, нарешті, Розенберг “починає історію економічної думки Росії лише з епохи Петра Великого” (що й відповідає правді), коли її треба було почати ні ближче ні дальше, як з “Руської Правди” (і знову безсоромна крадіж від українців!).

В шовіністичному зображенні “Большевика”, російська політична економія – “дуже великий етап у розвитку світової економічної думки”. “Багато російських економістів, – пише він, – були оригінальними мислителями, рухали економічну думку вперед”, нпр., Мордвінов (про якого в Х-томній “Малій совєтській енциклопедії” немає навіть згадки) “за кілька десятиріч до німецького економіста Фрідріха Ліста розвинув основні принципи т. зв. національної політичної економії”. Як ще один приклад оригінальности повідгребуваних “видатних” російських економістів, наведемо Посошкова, якого “велика заслуга в тому, що він передбачив ідеї державної теорії грошей” (“Большевик”, № 6, 1944 р.). Ось це “геніяльне передбачення”: “У нас толь сильно его пресветлаго величества слово, ащеб повелел на медной золотниковой таце положить рублевое начертание, то бы она за рубль и ходить в торгах стала во веки веков неизменно” (за “Большевиком”, № 6, 1944 р.). Нічого казати. Передбачення геніяльне, ще й до того просякнуте пошаною “его пресветлого величества” і тому “по праву” Посошкову має належати те саме місце, що Монкретієну, Вільяму Стаффорду і Джемсу Стюарту.

Коли, мимо всіх зусиль, не можна “доказати”, що хтось із видатних мислителів “не випередив”, не був “оригінальним”, то тоді пишеться, що він “не схилився сліпо перед західноевропейськими вченими, а старався використати їх ідею відповідно до особливих умов Росії”.

Не інакше обстоїть справа з російською філософією, якої, до речі, у властивому значенні цього слова і не було в Росії. Ніхто дотепер і не пробував цього заперечувати. Та інше діло сьогодні! Як же ж може “найвидатніша нація” не мати “видатних філософів” і “найпередовішої філософії”? Та ж це суперечило б “марксизмові”, суперечило б “науці”! І пішла в рух машина для створення “великої” і “передової” російської філософії. Повишукувано всіх,

які коли-небудь мали що спільного з філософією – Ломоносова, Радіщева ("Путешествие из Петербурга в Москву" Радіщева прирівнюється з "Левіятаном" Гоббса, "Богословсько-політичним трактатом" Спінози, "Суспільним договором" Руссо) й інших. Герцена, Бєлінського, Добролюбова, Чернишевського, які досі були лише "революційними демократами" і послідовниками західно-европейських філософів (нпр., Чернишевський – Фойєрбаха), оголошено "геніяльними клясиками російської філософії". Не будучи все-таки в силі доказати великої оригінальности "клясиків" російської філософії, про них говориться, що вони були "творчими", тобто "узагальнювали і критично переробляли" всі досягнення західноевропейської думки і "боролися за їх перетворення в життя", що "були великими патріотами своєї батьківщини", "великими оптимістами" ("Пусть будет, что будет, а будет, в конце концов, все-таки на нашей улице праздник" – слова Чернишевського)... чи, нарешті, виправдується неспроможність цих клясиків дати будь-що важливе – "історичними умовами" (М. Т. Йовчук, "Ленинизм и передовая русская культура XIX века"). Щоб забезпечити російській філософії безперервність, добавлено ще "видатного мислителя і діяча великого російського народу" Плєханова, про якого досі мовчалося або критикувалося, як це робив Ленін. На вершину російської філософічної думки поставлено, очевидно, Леніна і Сталіна, а ленінізм оголошено "найвищим досягненням російської і світової культури і науки" (М. Т. Йовчук, "Ленинизм [и] передовая русская культура XIX века"). І все готово! У "найпередовішого" російського народу "найпередовіша" в світі філософія.

Тепер основне завдання в галузі філософії – показати, що "клясики" російської філософії "створили свої оригінальні матеріялістичні системи", "запліднені ідеєю діялектичного розвитку" ("Большевик", № 10, 1945 р.), що вони "зрозуміли обмеженість гегелівської діялектики" і матеріялізму Фойєрбаха. Йдеться тут про те, щоб органічно пов'язати "класичну" російську філософію з ленінізмом, цим "найвищим досягненням російської [і] світової культури і науки" і тим самим доказати і в цьому відношенні, що російська нація – "найвидатніша нація".

З цих же причин різким нападкам піддається німецька клясична філософія, про яку досі говорилося як про один із складових елементів марксизму, а й тим самим – ленінізму. Правда, і перед тим критикувалося і Гегеля, і Фойєрбаха, але це не було в жодному разі подібне до того, що діється сьогодні. Вистачить лише згадати, що за старий підхід до німецької клясичної філо-

софії непоширено т. зв. сталінської премії на III том “Історії філософії”, виданої інститутом Філософії Академії Наук СССР в 1943 р. Необхідно при тому також додати, що ця історія вийшла за редакцією одного з найбільших сьогоднішніх сталінських ідеологів, начальника управління пропаганди і агітації ЦК ВКП(б) Г. Александрова, який організовує зараз усю цю шовіністичну дурійку.

Станувши на становищі, що російська нація – “найвидатніша нація з усіх націй”, сталінські вельможі вивели з цього і теорію про “керівну ролю” російського народу серед інших народів, яка, за їх твердженнями, “склалася історично”.

Ця “керівна роля” була вже, нібито, з самого початку, коли російський народ робив щойно перші кроки, і особливо проявилася в тому, що “навколо російського народу, працьовитого і войовничого, складалася і зростала наша багатонаціональна держава” (Збірник статтей, вид[авництво] “Радянська Україна”, 1945 р.).

Неважко побачити, що тут під “керівною ролею” розуміється не що інше, як загарбання і поневолення численних неросійських народів. Бо ж це не просто “складалася” російська багатонаціональна держава “навколо працьовитого і войовничого російського народу”, не в силу якогось добровільного об’єднання, чи порядком переконування російським народом усіх неросійських народів у потребі такого об’єднання, або силою якихось (мабуть, тільки большевицькій партії відомих) суспільних законів, а внаслідок збройного підкорення України, Грузії, Азербайджану, Середньої Азії, Сибіру і т. д. Якщо ж, отже, в цьому “складанні” була керівна роля російського народу, то таким чином большевицькі імперіялісти прикривають невинною фразою “керівна роля” жорстокий російський імперіялізм.

Повстає одне питання: як же ж можуть кремлівські верховоди, апотеозуючи російський імперіялізм (“керівна роля”) і вбачаючи в цьому імперіялізмі (складання багатонаціональної російської держави) найбільші досягнення державнотворчого генія російського народу, говорити, що “російський народ ніколи не виступав у ролі гнобителя і душителя волі народів” (“Радянська Україна”, № 95, 1946 р.)? Бути послідовним, означало б усі імперіялістичні злочини приписати власне російському народові, бо ж йому в цьому імперіялізмі належить “керівна роля”. Та так зробити – хоч логічно, але незручно. Як же ж тоді б вийшов російський народ в очах усіх інших народів? Як виглядала б тоді його “керівна роля”?

Правда, злочини російського імперіялізму занадто великі і відомі народам СССР, щоб їх можна скрити, зрештою, у свій час большевики самі їх розкрили, як ніхто другий. Тому сталінські вельможі ще й тепер перекидують ці злочини на царів, поміщиків, капіталістів, але лише там, де це потрібно, перш усього на тих, які були замало імперіялістичними або невдахами в своїй імперіялістичній політиці, нпр., Микола I і Микола II. Такі ж як Іван Грозний, Петро I – це геніяльні царі-будівники, в імперіялістичних загарбаннях яких з "особливою силою" проявили себе "вищі якості" російського народу і його "керівна роля". Не будучи в силі заперечити злочинів царського імперіялізму, приписуючи їх в окремих випадках поміщикам і капіталістам, сталінські вельможі замазують і виправдують ці злочини в цілому. Вони відсувають ці злочини на задній плян, а наперед висувають ідею могутньої централізованої російської держави. Вони радять на ці злочини не звертати уваги, як на щось другорядне, несуттєве, а захоплюватися явищем першої ваги – ростом могутности, сили і величі російської держави. Таким способом вони штучно відділяють злочини російського імперіялізму від російської держави, а потім так відчищену і вибілену російську державу приписують "особливим вищим" якостям російського народу. По такій операції виходить, що російська держава складалася, дякуючи тільки якійсь благородній "керівній ролі" російського народу, а не шляхом імперіялістичних завоювань, шляхом загарбань чужих територій, шляхом гноблення і винищування багатьох неросійських народів, шляхом колоніяльного грабежу цих народів, шляхом політичного придавлення і соціяльного визиску самого російського народу. Таким чином, маємо тут до діла з відомою старою царською теорією "государственности", перелицьованою на большевицький зразок з урахуванням конкретної історичної обстановки. Такий метод дозволяє поєднати пропаганду російського великодержавницького духу з керівною ролею російського народу, або, інакше, дозволяє "керівною ролею" прикрити російський імперіялізм, щоб не відстрашити цим неросійських народів.

Гітлерівці в цьому випадку були щирішими. Вони одверто заявляли, що німецький народ – народ панів, а всі інші народи – народи-раби. Сталінські імперіялісти це саме формулюють хитріше: "Російський народ не був панівною нацією, він був керівною нацією серед усіх народів нашої країни" (там же). Та від такого формулювання суть явища не зміняється.

Щоб теорію "керівної ролі" російського народу зробити солодшою для неросійських народів, їм говориться про прогре-

сивну ролю російської держави, яка полягає, нібито, в тому, що неросійські народи, попавши до цієї держави, отримали змогу спільно з російським народом і під його керівництвом боротися проти самодержавства і поміщицько-капіталістичного ладу, особливо в період, коли до боротьби цієї приступив російський пролєтаріят, большевицька партія. Про те, що народи ці, не попавши до російської держави, взагалі не були б мали потреби боротися з царським самодержавством, що за щастя попасти до цієї держави вони заплатили втратою власної державности, самостійности, заплатили міліонами жертв, що, попавши до цієї держави, вони мусіли боротися не тільки за своє соціяльне, а й національне визволення, – сталінські вельможі кажуть неросійським народам забути. Ясно чому. Бо пам'ять про це наставляє неросійські народи ворожо проти російської держави взагалі, а цього сталінські вельможі найбільше не хочуть і бояться. Вони вмовляють неросійським народам, що все їхнє нещастя приходило не від російської держави як такої (вона несла їм щастя і прогрес), а від капіталістів і поміщиків.

Та для поневолених* неросійських народів цього розмежування не було й немає. Боротися проти поміщиків і капіталістів для них означало боротися за знищення російської держави, що була в руках цих поміщиків і капіталістів знаряддям придушення неросійських народів (і це большевикам добре відомо!). Так теж ці народи й робили. Вони боролися проти підкорення їх російською державою, а коли в цій нерівній боротьбі не встоялися, не переставали боротися за своє національне і соціяльне визволення, яке могло прийти тільки в результаті знищення російської держави і побудови окремих національних самостійних держав.

Щодо російського народу, ніхто не стане заперечувати, що він боровся проти царського самодержавства, проти поміщиків і капіталістів (це, зрештою, було в його власному інтересі) і що ця боротьба полегшувала боротьбу поневоленим неросійським народам, оскільки вона послаблювала царизм. Але твердження "про керівну ролю" російського народу в цій боротьбі серед інших народів є звичайною вигадкою розпалених шовіністичних голів. Бо ж яку "керівну ролю" відограв російський народ у боротьбі українського народу проти царських імперіялістів у XVII і XVIII ст.? Де ж, спитаємо, ця "керівна роля" в "священній війні" (газавагат), що її в 20–60 роках XIX ст. вели кавказькі народи, чи в повстаннях народів Середньої Азії (1898, 1916 рр.)? Не було і не могло бути

* *У тексті:* поневолення

жодної "керівної ролі". Народи ці боролися самі. Боролися завзято, по-геройськи і не потребували жодного керівництва з боку "старшого брата". Навпаки, російський народ був сліпим знаряддям у руках своїх імперіялістичних клік, які, як писав Ленін, вели на війну мужиків, щоб душити свободу Угорщини, Польщі, Персії, Китаю. Російський народ боровся проти самодержавства, але, тим не менше, це самодержавство його руками підкорювало Україну, Кавказ, Туркестан, здушувало визвольну боротьбу українців, башкирів, кавказьких народів, поляків, навіть угорців, "щоб посилити зграю романових, бобринських, пуришкевичів". Адже ж це робила "русская армія", якій сьогодні співається гімн слави і в якій, нібито, особливо проявився героїчний войовничий дух російського народу, на загарбницьких традиціях якої виховується ЧА. Адже ж все це робили ті мудрі царі-будівники, ті геніяльні полководці, яких підноситься зараз попід небеса. Ніхто інший, а саме Петро І наказав вирізати і спалити Батурин, а потім гонив тисячі простих українських козаків на неминучу смерть у болотах Неви. Ніхто інший, як саме цей возвеличуваний Суворов вчинив різню повсталій Варшаві (т. зв. різня Праги).

Не вели за собою неросійських народів і російські революційні партії на початку XIX і початку XX ст., в тому числі і большевицька партія. В їх діяльності не проявилася жодна "керівна роля" російського народу. Діяльність цих партій для боротьби поневолених народів Росії була шкідливою, бо всі ці партії змагали до збереження в тій чи іншій формі російської держави і боролися тільки за зміну ладу в ній. Цілі ці поневоленим народам не відповідали, бо для них єдиноправильною метою було знищення російської імперії і побудова на її руїнах власних самостійних національних держав, у яких щойно могли поневолені народи з успіхом розв'язати своє соціяльне питання. Хто з поневолених народів ішов до російських партій, зокрема до большевицької, – діяв на шкоду власному народові.

От як виглядає правда про "керівну ролю" російського народу в царський період. Нам звичайно закидають, що ми свідомо злочини царів приписуємо російському народові. Ні, ми приписуємо їх тим, хто ці злочини вчинив. А що сьогодні сталінські вельможі ці злочини ідеалізують у формі "керівної ролі" російського народу, то це тільки підтверджує імперіялістичну антинародну суть цієї теорії, а її авторів викриває, як імперіялістів.

За сталінською шовіністичною теорією, "керівна роля" російського народу виявилась і в тому, що він "перший підніс прапор великої жовтневої революції і завоював свободу не тільки для

себе", а й "допоміг іншим народам нашої країни звільнитися від самодержавства, від поміщицько-капіталістичної експлуатації і національного гніту", що російський народ був тією силою, яка об'єднала народи нашої країни в єдину сім'ю, тобто в Радянський Союз. І це повалення поміщицько-капіталістичного ладу й утворення Радянського Союзу називається завершенням тієї "прогресивної ролі", що її відіграла російська держава.

Безперечно, Жовтнева революція полегшувала звільнитися іншим поневоленим народам Росії, але в цьому звільненні не було жодної "допомоги", жодної "керівної ролі" російського народу. Боротьба поневолених народів Росії так же само полегшувала боротися російському народові за його соціяльне визволення. Якщо йдеться про об'єднання цих народів у Радянський Союз, то власне російський народ був тією "силою", яку нові большевицькі імперіялісти використали на те, щоб поневолити Україну, Грузію, Азербайджан, Білорусію, Туркестан, які були повстали до самостійного життя. І сьогодні кожний громадянин СССР бачить, що утворення і зміцнення Радянського Союзу – це ніякий прогрес, а процес реставрації російської імперії, що це період нового національно-колоніяльного гніту, здійснюваного большевицькими імперіялістами, це побудова нового клясового суспільства, нової експлуататорської системи. Допомігши цій своїй новій імперіялістичній кліці поневолити інші неросійські народи, російський народ разом із тим утратив і свої свободи, свої права, так важко здобуті в Жовтневій революції. Большевицькі вельможі наклали на нього ярмо зовсім не легше від поміщицько-капіталістичного. В становищі як усіх неросійських народів, так і російського народу нічого не змінилося, за винятком форм гноблення і самих гнобителів, в порівнянні з царською Росією. Не може бути жодної мови про "керівну ролю" російського народу у звільненні інших народів, коли цей народ сам не зумів утримати своїх здобутих прав, коли його знову погнали на придушення інших народів, щоб посилити, цим разом, зграю сталіних, кагановичів, молотових, беріїв, хрущових. Тут може йти тільки мова про нове поневолення неросійських народів російсько-большевицьким імперіялізмом. А коли сталінські верховоди вбачають у цьому поневоленні (на їх термінології – визволенні) "керівну ролю" російського народу, то тим самим вони приписують цей імперіялізм саме російському народові.

Якою реакційною і антинародною є сталінська теорія "керівної ролі" російського народу, хай послужать ще такі ультрабрехливі твердження: "Російський народ високо підніс прапор свобо-

ди і рівноправности всіх народів, прапор справжньої демократії. Неоціненні його провідна роля і його вклад у справу господарського і культурного відродження і розвитку народів СССР", він "вклав величезні сили і кошти в будівництво господарства національних республік" ("Большевик", № 10, 1945).

Ці твердження – це ніби найсильніший доказ прогресивної ролі російської держави, вони повинні остаточно переконати неросійські народи в тому, що все-таки в кінці кінців їм виплатиться попасти до російської імперії, бо тепер за це російський народ обсипує їх такими щедротами, як "свобода, рівноправність, демократія, соціялістична промисловість, передове сільське господарство". Очевидно, сталінські верховоди зовсім не турбуються тим, що це найбезсоромніша брехня в живі очі. Її ж бо говорится тим, які на кожному кроці бачать у житті щось зовсім протилежне. Цю брехню безсоромно повторяється тоді, коли в СССР потоптана всяка свобода і рівноправність народів, коли демократією не користується навіть російський народ, коли дійшло до великого занепаду культури не лише неросійських народів, а й російського народу. Про "величезні сили і кошти", що їх, нібито, вклав російський народ у господарство національних республік, говориться в той час, коли багатства цих республік по-колоніяльному грабуються сталінськими вельможами і пливуть до їх метрополії – РСФСР, коли з міліярдових податків і позик, що їх платять народи національних республік, цим республікам повертаються лише незначні відрахування; коли на території РСФСР розташовуються за планом четвертої п'ятирічки 91% автомобільної промисловости; коли РСФСР, не маючи власної сировини, даватиме 89% виробництва бавовняних тканин; коли РСФСР, що має однакову з УССР продукцію чавуну, має в 2 рази більшу продукцію сталі; коли по 30 роках витрачування цих "величезних сил і коштів" з боку російського народу в Україні щойно тепер будується перший автомобільний завод; коли внаслідок будівництва "передового колгоспного сільського господарства" на Україні загинуло з голоду 7 міліонів людей в 1932–33 рр., коли рік-річно за допомогою колгоспної системи з України грабується міліони тонн збіжжя; коли зараз, внаслідок цього грабежу, в Україні знову збирає нові великі жертви голод.

Так виглядає в зіставленні з фактами життя, життя, що протікає на наших очах, сталінська теорія про "керівну ролю" російського народу в большевицький період. Реакційна імперіялістична суть цієї теорії аж надто очевидна. Тому й немає вже потреби спинятися над "керівною ролею" російського народу підчас війни

з гітлерівською Німеччиною. Під час цієї війни російський народ дістав визнання своєї керівної ролі не з боку всіх інших неросійських народів. Він дістав це визнання з боку сталінських вельмож, які, скрахувавши ідейно, завернули до проповіді "найвидатнішости" російського народу і його "керівної ролі", до роздмухування російського шовінізму, щоб знайти в цьому шовінізмі опертя і виправдання свого імперіялізму. Поневолених народів ніхто про жодне визнання не питав. Народи СССР не мали за що визнавати "керівної ролі" російського народу, бо такої взагалі не було й немає, якщо під нею не розуміти російського імперіялізму.

Роздмухуючи російський шовінізм, сталінські вельможі не тільки пропагандивно діють на російський народ. Вони не лише лоскочуть його російську гордість і самозакоханість. Цього було б мало, до того ж в обстановці, де кожний крок дійсности є кричущим запереченням того, що пишеться і говориться. Сталінські вельможі дають змогу частині російського народу "вкусити матеріяльних благ" "керівної ролі".

Росіяни становлять основу правлячої большевицької партії. Всі члени партії неросіяни – це, по суті, повністю зрусифіковані "інородці", які нічого спільного із своїми народами не мають. Росіяни "становлять основне ядро" Червоної Армії, яка з'являється чисто російською армією, як і царська, хоч усі інші народи відбувають у ній службу. "Вони (росіяни – О. Г[орновий]) займають провідне становище в когорті сталінських полководців". Серед такої спеціяльно створеної високо упривілейованої групи, як т. зв. герої Радянського Союзу, з загального числа (на 1.I.1945 р.) 6134 – росіян було 4123.

В адміністративному апараті зайняли росіяни посади не лише в РСФСР. У всіх союзних республіках вони становлять високий процент службовців. Тут вони в першу чергу займають керівні пости. Величезний за своїми розмірами сталінський апарат насильства – НКВД і НКГБ – складений майже виключно з росіян.

У господарському житті всіх національних республік панівна роля належить росіянам, і то не лише тоді, коли йдеться про керівництво цим життям, а також і про робітничі кадри. Росіяни становлять подавляючу більшість кваліфікованих робітників, а їх резервуаром для всіх національних республік з'являється РСФСР. Крім цього, трактування РСФСР при розбудові господарського життя як метрополії, дає, зовсім зрозуміло, великі переваги росіянам.

Навіть у культурному житті в національних республіках за росіянами забезпечується перевага, нпр., росіяни, наслані РСФСР,

становлять поважне число викладачів вузів, росіяни очолюють важливі культурні установи неросійських народів і т. д.

Таким чином, росіянам говориться не про якусь абстрактну "керівну ролю", яка випливає з благородности російського народу і лише благородністю позначається в житті. Ні, їм практично дається змогу сповняти таку "керівну ролю", залучуючи частину російського народу до імперіялістичного апарату гноблення, ділячись із нею плодами імперіялістичної політики і колоніяльного грабежу. Інша справа, що це вже не є така благородна "керівна роля", як її намагаються змалювати сталінські вельможі, а звичайна імперіялістична роля, чого мусять бути свідомі як всі поневолені неросійські народи, так і самі росіяни. Як виглядає практично політика з "керівною ролею" російського народу і її пропагандивне вибілювання, покажемо на такому прикладі. На території РСФСР свідомо скупчуються всі найважливіші промислово-економічні центри і вишколюються великі кадри кваліфікованих робітників. Опісля цих робітників розсилається по національних республіках, в яких штучно спинюється ріст власних національних кваліфікованих кадрів. Тоді росіянам говориться так: "Бачите, ви займаєте перше місце, вам належиться керівна роля, бо ви сини великого російського народу, ви належите до найвидатнішої нації серед усіх націй. Це вам належить поправу, пам'ятайте про це, будьте горді і гідно сповняйте отцю керівну ролю серед менше видатних народів, які без вас нічого самі зробити не можуть". Неросіянам в свою чергу говориться так: "Бачите, який російський народ передовий, культурний і яких він має фахівців-спеціялістів, а ви всього цього не маєте. Але не журіться, російський народ добрий, він же ваш старший брат, він вам прислав і ще пришле своїх кваліфікованих робітників, які вам допоможуть побудувати і відбудувати свою промисловість, чого б ви самі ніяк не могли зробити. На те, що кваліфіковані російські робітники одержують вищу зарплату, ніж ви, не звертайте уваги, їм це належиться по праву, вони ж кваліфіковані, вони допомагають вам розбудовувати ваше господарство. За це – ви повинні їм тільки дякувати, їх любити і шанувати". В результаті такої "допомоги" з боку російського народу Україна, нпр., і досі не має потрібної кількості кваліфікованих робітників-українців, а РСФСР увесь час має їх назвиж, так, що може послати їх не тільки Україні, а й усім іншим республікам.

Ось як виглядає в житті проповідувана сталінськими вельможами теорія "керівної ролі" російського народу! З одного боку, сталінські імперіялісти одурманюють нею неросійські народи і прикривають перед ними свій імперіялізм, з другого боку, можна

сказати за Леніном, російський народ деморалізують, принижують, обезчещують, проституують його, привчаючи до гноблення чужих народів, привчаючи прикривати свою ганьбу лицемірними, ніби патріотичними фразами і фактично спираються на частину російського народу в гнобленні всіх інших народів.

Розпалювання шовінізму в російському народі – це один бік медалі, а другим її боком є русифікаційна політика щодо неросійських народів, яка проводиться сьогодні з такою гарячковістю і з такою безоглядністю і насильством, які далеко лишають позаду найжорстокійших царських русифікаторів. Сталінські верховоди не гребують жодними засобами, а якщо йдеться про їх винахідливість у цьому відношенні і перфідність, то вони не мають під цим поглядом собі рівних.

В першу чергу русифікація здійснюється за допомогою систематичного фізичного винищування неросійських народів і насильним насаджуванням російського елементу на неросійських землях. Знищується не поодинокі одиниці, а цілі народи.

Всі пам'ятають опублікований 25.VI.1946 р. закон Верховної ради РСФСР, який затвердив "переселення" в інші райони СССР "двох народів: кримських татар і чеченців" – та скасував Чечено-Інгуську і Кримську автономні республіки. Це "переселення" – це ніщо інше, як фізичне знищення двох народів. Форми, якими воно переводилося, переходять межі уяви. Кого не розстріляно, не запроторено в тюрми, того без жодного майна насильно вивезено у сибірські тундри на повільне конання. Два історичні народи, відомі своєю героїчною боротьбою, перестали існувати, а їх батьківщина, їх рідні землі, заселені сьогодні росіянами. Тим самим два важливі стратегічно-економічні пункти – Крим і Грозний – стали тепер повністю російськими. Довершилось те, чого не вспіли доконати царські колонізатори, при тому довершилося це в XX сторіччі, методами, що переходять методи часів найжорстокійшої колоніяльної політики.

Тут варто ще спинитися над тими аргументами, що їх придумали для цього "переселення" сталінські верховоди. Вони пояснюють це тим, що в той час, коли народи СССР захищали свою незалежність, "...багато чеченців і кримських татар за підмовою німецьких агентів вступили в організовані німцями добровільні загони і разом із німецькими військами вели збройну боротьбу проти частин Червоної армії, а також, за вказівкою німців, створювали диверсійні банди для боротьби з радянською владою в тилу, **при чому основна маса населення Чечено-Інгуської і Кримської АРСР не чинила опору** (підкр[еслення]

О. Г[орновий]) цим зрадникам батьківщини" (закон про скасування Чечено-Інгуської АРСР і про перетворення Кримської АРСР у Кримську обл.).

Так виглядає офіційне пояснення. Насправді було воно зовсім інакше. Німецько-большевицька війна, наближення фронту, перехід фронту зроджували перед усіма поневоленими народами СССР надії на своє визволення. Також кримські татари і чеченці, які ніколи не зрікалися своїх відвічних прагнень до волі, які палко ненавиділи російсько-большевицьких поневолювачів, що обернули їх землі в колонії, а їх – в колоніяльних рабів, вхопилися за зброю і повстали до боротьби. Ці народи прагнули свого визволення, і ті, що піднялися за нього на боротьбу, не були жодними німецькими вислужниками. Війну, фронт вони розглядали лише як моменти, що полегшували їм їхню визвольну боротьбу. Те, що основна маса населення Чечено-Інгуської і Кримської АРСР не чинила опору цим ніби зрадникам, як це самі признали сталінські верховоди, в найвищій мірі свідчить про те, що боротьба ця була в народі популярною, що народ її підтримував, що вона була тим самим народно-визвольною. Вона свідчить про те, що ввесь народ не хотів жити в сталінському ярмі, що його ним понад 25 років ущасливлювали кремлівські можновладці. Боротьба ця була свобідним виявом здавлюваної волі цих народів. Сталінські вельможі не дозволили їм "самовизначитись" чи "відділитись", як на це дають "право" в своїй "найдемократичнійшій конституції", але за такі бажання на страх для інших жорстоко після своєї перемоги покарали їх.

Твердження, нібито боротьба чеченців і татар велася за підмовою німецьких агентів, – це брехня, потрібна для оправдання "переселення" цих народів, тобто фізичного винищення тих народів. Це підлість того самого роду, що її бачимо по відношенні до українського народу, справедлива визвольна боротьба якого також найбезсоромніше заплямовується як німецька агентура. Якщо ж ідеться про добровольчі баталіони, то в них були не тільки чеченці і кримські татари, а й усі інші народи СССР, яких ненависть до большевизму зручно використовували німці, а з росіян була створена спеціальна армія – Русская освободітєльная армія (РОА). Та й багато з тих, що були в добровольчих баталіонах, боролися проти німців, нпр., багато чеченів, інгушів, татар перейшли до УПА і в її лавах боролися проти гітлерівських і сталінських імперіялістів.

Ми навмисне довше спинилися над цими двома фактами, бо вони надзвичайно вимовні для большевицької русифікаційної

політики, вони прямо клясичні як приклади, до того ж вони були офіційно проголошені і не лишають навіть у найбільш недовірливих (такі передусім знаходяться поза межами СССР) жодних сумнівів. Та це не означає, що це випадкові, відірвані безпрецедентні для большевицької дійсности факти. Ні, безпрецедентні вони в одному відношенні – офіційному опублікуванні. А поза тим таке винищування, яке стрінуло кримських татар і чеченців в СССР, загально і особливо посилене останнім часом. Різниця лише в тому, що не всі народи такі малі, як чеченці чи татари, щоб їх можна всіх "переселити". Винищування всіх інших більших народів переводиться пляново і систематично.

Зокрема винищується жорстоко український народ, який ніколи не переставав боротися за своє визволення, який сьогодні, вже п'ятий рік, продовжує свою збройну повстанську боротьбу. До 1940 р. большевики знищили біля 12 міліонів українців, в тому числі внаслідок штучно викликаного голоду в 1932–33 рр. 6–7 міліонів. При свойому відступі з України в 1941 р. вони вимордували по тюрмах усіх в'язнів. Для винищування українського народу сталінські імперіялісти використали війну: вони гонили своїми "заґрадітєльнимі отрядами" українців у найгірший вогонь, в найнебезпечніші місця, що потягли за собою найбільші жертви. За три роки нової большевицької окупації большевики розстріляли, замордували, посадили в тюрми та заслали в Сибір понад 1 міліон українців. Зараз вони викликали новий голод, який потягне нові міліони жертв. Для задоволення потреби в робочій силі для розбудови промисловости Сибіру плянується (частково вже реалізується) велике переселення робітників з України на Урал і Сибір. Такі переселення не є новина для України. Вони вже нераз відбувалися. Коли большевицькі можновладці чваняться своїми колонізаційними успіхами Сибіру, то власне ці успіхи є результатом таких ото насильних переселювань. Ось в яких страшних, жахливих цифрах малюється фізичне винищування українського народу.

В той же час на Україну хмарою посилається російський елемент, головно, до міст і промислових осередків. Вистачить зазначити, що виселені з поляків міста Західної України, в яких вони жили у великій кількості, зараз повністю заселюються росіянами. Львів, Тернопіль, Рівне й інші міста прибрали сьогодні вже чисто російське обличчя. Міста Східньої України є вже такими давно. Зрусифіковані царською Росією, вони такими залишилися і тепер і, як колись, з'являються бастіонами русифікації, розсадниками російських впливів на Україні.

Поруч фізичного винищування і насильного насаджування російського елементу, йде сьогодні посилений наступ, найбільший з усіх дотеперішніх, на духовно-культурне життя неросійських народів, на саму душу цих народів. Метою цього наступу є: 1) прищепити неросійським народам почуття меншевартости; 2) прищепити почуття рабської пошани до російського народу як "старшого брата", як "керівної нації". Це, в свою чергу, має метою: полегшити асиміляцію цих народів, зменшити їх духовно-моральну відпорність, підірвати духовні основи визвольної боротьби цих народів, нарешті, прикрити ширмою "допомоги" і "керівної ролі" російського народу голий сталінський імперіялізм.

Під кутом цієї посиленої русифікації переводиться сьогодні радикальну ревізію (із численних, які були досі, найрадикальнішу) історії, літератури, мистецтва, мови, преси, мислення, оскільки воно також підлягає в СССР контролі. Майже кожний місяць 1946 р. приносив у цьому напрямі якусь постанову ЦК КП(б)У. Ось деякі з них: "Про перекручення і помилки в висвітленні історії української літератури в "Нарисі історії української літератури»", "Про репертуар драматичних і оперних театрів у УССР і заходи до його поліпшення", "Про журнал «Вітчизна»". Наступ цей ведеться під кличем боротьби проти "націоналістичних перекручень", проти впливу "концепцій Грушевського і Єфремова", "за науковий, марксистсько-ленінський підхід", за "загальне підвищення художнього та ідейного рівня багатьох літературних творів, театральних постановок, кінокартин".

Зрозуміло, що "піклуванню" про історію України відведено найбільше уваги, бо ж власне вона (історія) будить і формує національну свідомість, пригадує велич минулого, закликає до здійснення прагнень і заповітів предків, на ній виховується молодь. Цим разом сталінські вельможі вирішили докорінно сфальшувати історію України, цілковито достроїти її до вимог своєї русифікаційної політики. Протягом большевицького режиму на Україні, історія України переходила вже різні "виправлення", але внаслідок тих, які переводяться зараз, вона зовсім вихолощується зо всякої науковости і об'єктивности.

Першим кроком у цьому напрямі була нагінка, а вслід за тим і стягнення з обігу підручника "Короткого курсу історії України", що вийшов в 1940 р., і першого тому 4-томного курсу "Історії України" для вузів, виданого в 1943 р. Інститутом історії при АН УССР, а далі "висунено вимоги" знести Інститут історії України, мовляв, він звужує діяльність Інституту і обмежує її тільки до

питань історії України (слід сподіватися незабаром реалізації цієї вимоги).

Обидва згадані підручники, хоч і так уже сильно зрусифіковані, не відповідали сьогоднішнім вимогам, особливо у висвітленні походження українського народу, Переяславського договору, українсько-російських відносин по Переяславському договорі. Так, нпр., Переяславський договір висвітлюється в них як "менше зло" для України, але, все-таки, як зло. А що такого твердження не можна ніяк привести у відповідність* із "теорією вищости", "керівної ролі" і "допомоги" російського народу, тому його оголошено ненауковим, немарксистським, а націоналістичним перекрученням.

Ось як кається за ці "перекручення" головний редактор обох історій проф. Петровський: "...Цілком правильною є вказівка газети Управління пропаганди й агітації ЦК ВКП(б) "Культура і жизнь" про те, що за останні роки на Україні видано ряд книг і опубліковано ряд статтей у питаннях історії, в яких містяться серйозні помилки буржуазно-націоналістичного характеру. Зокрема це стосується першого тому "Історії України", що був підготовлений Інститутом історії Академії Наук УССР і вийшов за редакцією автора цієї статті (тобто Петровського – О. Г[орновий])... Наш обов'язок піддати ці хиби і помилки суворій критиці. Історики України не повинні лишити від теорії Грушевського каменя на камені" ("Радянська Україна", № 147, 1946 р.). От як виглядає вільна наука УССР! Не інакше примушується стати на "марксистську" точку зору і проф. Крип'якевича, Кордубу, Терлецького, цих ще нових громадян СССР, "неознайомлених" з марксизмом.

Найновіші виправлення в історії України зводиться до таких основних положень: Київська Русь – це твір не українського народу, а російського, українського і білоруського, при чому "керівна роля" належала в ній російському народові; Переяславська угода, або, як її називають, "приєднання України до Росії" – це найбільше щастя для України, вона відповідала "споконвічним** прагненням українського народу до воз'єднання з російським народом"; завдяки "допомозі", під "керівництвом" російського народу український народ звільнився від гніту самодержавства і, ввійшовши до складу Радянського Союзу, побудував свою соціялістичну державу; історію України треба розглядати в нерозривному зв'язку з історією російського народу, "при чому завжди

* *У тексті:* відповідальність

** *У тексті:* економічним

треба пам'ятати, що основну, найважливішу ролю... відогравав «старший брат» – російський народ...” (“Радянська Україна”, № 147, 1946 р.); “прагнення до воз'єднання з російським народом” є закономірним для історії України; дотримуватися клясового підходу.

З черги ми розглянемо всі ці “виправлення”, щоб побачити, що цим шляхом хочуть сталінські імперіялісти осягнути, і то тим більше, що ці “виправлення” стосуються не тільки історії, а також і історії літератури, літератури взагалі, масової пропаганди.

Ми вже вказували, що дочеплення російського народу до Київської Держави, твору чисто українського, потрібно було, щоб задовольнити російську шовіністичну самозакоханість, щоб збільшити велич історії російського народу, щоб тим шляхом поповнити “докази” про “найвидатнішість” російського народу. Це штучне дочеплення має також на меті поширити право “керівної ролі”, “опіки” російського народу на найстарший період нашої історії (Київську Русь), щоб потім могти вивести звідси одну закономірну лінію “керівної ролі” російського народу щодо українського на протязі цілої історії, лінію “відвічного прагнення українського народу до воз'єднання з російським народом”. Простіше, це потрібно для того, щоб виправдувати російський імперіялізм, загарбання України як в царський, так і в большевицький період, виходячи при тому із найдавніших часів нашої історії.

Переяславський договір, заключений Хмельницьким з московським царем, був у дійсності звичайним політичним союзом, заключеним з метою боротьби проти Польщі. Большевицькі імперіялісти тому називають його “приєднанням України до Росії (до речі тут буде нагадати, що термін “приєднання” створила царська історіографія), щоб виправдати загарбання України Росією, що після цього договору наступило. Бо ж власне московські царі, обмежуючи крок за кроком статті Переяславського договору, шяхом збройного насильства і підлого обману повністю поневолили Україну. Назвавши це загарбання “воз'єднанням”, до того ж здійсненням “відвічних прагнень українського народу”, виведених ще з часів Київської Руси (от до чого придається теорія про спільність Київської Руси!), дається повне виправдання цього загарбання. За таким сталінським висвітленням Переяславського договору виходить, що не московські царі “приєднали” Україну до російської держави, а український народ сам, по своїй “добровільній волі” об'єднався з російським народом. Що більше, таке “приєднання” було для нього спасенням, найбільшим щастям. Немає потреби багато доказувати, як це щастя вигляда-

ло. Це було обмеження політичних прав Української Козацької Республіки, закріпачення вільного досі українського селянства і козацтва, це було зруйнування гордости українського народу – Запорозької Січі (1775 р.), це було знищення української культури, підпорядковання російському патріярхові української церкви (1687 р.), це було масове винищування українського народу на роботах і воєнних походах, це був нечуваний економічний грабіж, насильне насаджування на Україну царських байструків, це було, нарешті, повне знищення всяких ознак самостійности України, це була повна анексія України (1782 р.). Ось яке це щастя. Його дальшим наслідком було те, що в другій половині XVIII і на початку XIX ст. український народ був зведений до етнографічного поняття, і тільки творчий дух українського народу, незнищима сила української нації, які потрапили видати зі себе Шевченка, забезпечили нам повне, бурхливе відродження.

Вищеперераховані наслідки "приєднання" України до Росії вимовно говорять про "допомогу" російського народу за ввесь період після Переяславського договору. Вона була так "видатною", що завдяки її Україна, ні менше, ні більше стала звичайною колонією російської імперії. І не ми, націоналісти, робимо сумну славу російському народові, роблять її сталінські вельможі, автори теорії "керівної ролі" російського народу. Бо ж оскільки ця "керівна роля" здійснювалася на протязі всієї історії, оскільки вона найсильніше проявилася, між іншим, в складанні російської держави, то ж вона здійснювалася і в період по Переяславському договорі, в період поступового загарбання України і ліквідації самостійности української Козацької Республіки. Незручність цього становища сталінські фальсифікатори історії розуміють і про "допомогу" саме в цей період вони говорять туманно, збуваючи фразами, не забуваючи застерегтися, що російський народ не відповідає за злочини царів, одночасно зовсім не журячись, що в цих застереженнях немає жодної послідовности.

Далеко більше вони цвенькають про цю "допомогу" і "керівну ролю" вже в період українського відродження і народження російського демократичного руху. Хоч і тут не мають у доказ своєї теорії "керівної ролі" і "допомоги" російського народу будь-яких серйозних аргументів, для них вистачає голослівно покликатися на Чернишевського, Бєлінського, Добролюбова як, нібито, на зовсім вистачаючі аргументи. Те, що Шевченко знався з Чернишевським, що Франко, будучи об'єктивним, позитивно висловлювався про деякі досягнення російської думки і її окремих представників, те, що Горький був особисто знакомий

із Коцюбинським, – найсильніші большевицькі аргументи про “допомогу”, “дружбу” російського народу з українським. Для всіх незапаморочених шовінізмом, нормальних людей, не тільки такі знайомства, а й навіть більші чи менші впливи – це ще ніяка підстава до того, щоб твердити про “допомогу” і “керівну ролю” одного народу щодо другого. Скажімо, нпр., з факту знайомства якогось французького і німецького письменників чи навіть впливу одного з них на другого, нікому й на голову не спадає (за винятком хіба гітлерівських расистів) твердити про “керівну ролю”, “допомогу” німецького народу щодо французького чи навпаки. Що саме того роду аргументи вибрали большевики, найкраще підтверджує натягненість і слабість їхньої теорії, з одного боку, і расистсько-імперіялістичну суть її, з другого боку. А крім цього, як би хоч усі вищеперераховані були справжніми друзями українського народу, а то, нпр., Бєлінський, якого сьогодні ставлять у перший ряд цих друзів, саме найбільше накидався на українську літературу, саме він найбруднішого лайкою нападав на Гребінку, Куліша і Шевченка.

В травні 1841 р. Бєлінський помістив в “Отєчєствєнних Записках” статтю і рецензію на Гребінчину “Ластівку” і Основ’яненкове “Сватання”, в яких дуже гостро виступив проти української мови і впроваджування її до літератури. 3.8.1841 р. він писав до Н. Х. Кетчера: “Прочитавши «Ластівку» і «Сніп», я зрозумів усю достойність борщу, сала і галушок...”. 1842 р. на ножі прийняв Бєлінський Шевченкові “Гайдамаки”, а ось як писав у грудні 1847 р. в листі П. Аннєнкову до Парижа з приводу “Сну” Шевченка: “Віра може з Шевченка зробити навіть мученика за волю. Та здоровий розум повинен бачити у Шевченкові осла, дурня й нікчемну людину, понадто гіркого п’яницю, аматора горілки й хахлацького патріотизму. Той хахлацький радикал написав два пасквілі, один на Государя Імператора, другий – Государиню Імператрицю... Коли цар прочитав пасквіль на царицю, спалахнув великим гнівом... Я не читав тих пасквілів і ніхто з моїх знайомих їх не читав (що, між іншим, не доводить, що вони зовсім погані, а тільки тривіальні і дурні), але я переконаний, що пасквіль на царицю обурливо гидкий. Шевченка вислано на Кавказ салдатом. Мені його не шкода: якби я був суддею, я зробив би не менше. Я почуваю особливу ворожнечу до таких лібералів. Вони вороги всякого успіху... Одна свиня з хахлацьких лібералів, якийсь Кулєш (що за свиняче прізвище!), в журналі “Звездочка”, що його видає Ішімова для дітей, надрукував історію “Малоросії”, де сказав, що “Малоросія” мусить або відірватися від Росії, або

пропасти. Цензора Куторгу, що пропустив її, не читаючи, засадили у в'язницю. От що роблять ці скоти, безмізкі ліберальчики! Осоружні вони мені ті хахли! Що ж, барани ліберальничають в ім'я галушок і вареників із свинячим салом" (зі "Сьогочасне й минуле", Вісник Українознавства НТШ, III-IV, 1939 р., Львів).

Що ж до того, що під керівництвом російського народу український народ повалив поміщицько-капіталістичний лад і побудував свою соціялістичну державу, то про безглуздість такого базікання ми вже говорили в іншому місці. Тут ще раз підкреслимо, що жодної держави, а тим більше соціялістичної, український народ під керівництвом російського народу не побудував. Навпаки, большевицька партія, яка перейняла на себе традиції царських імперіялістів, спираючись на російський народ, довела до нового поневолення українського і всіх інших народів СССР, до побудови нової колоніяльно-експлуататорської системи, до відновлення старої російської імперії, яку лише переіменовано на СССР. Тому, хто в цьому вбачає "керівну ролю" і "допомогу" російського народу, той робить погану послугу російському народові, бо він усі злочини, що випливають із цього факту, перетягає на російський народ. Так власне роблять сталінські вельможі!

"Вказівка" кремлівських верховодів про те, що історію України треба розглядати в тісному зв'язку з історією Росії, пам'ятаючи постійно про "керівну ролю" російського народу, має метою в основі підірвати самостійність історичного розвитку українського народу, щоб тим самим "доказати", що й дальші змагання до самостійности України є, нібито, реакційними, невластивими українському народові, який завжди хотів тільки жити разом із російським народом. Таке висвітлення цілковито направлене також на доказ меншевартости українського народу. Без російського народу український народ не мав би Київської Держави (властиво не був би молодшим спільником до цієї держави), не побудував би Січі, Козацької Республіки, без видатної допомоги російського народу його були б з'їли поляки, шведи, німці, турки, Антанта, а так російський народ урятував нас. Коли б російський народ не вів був нас за руку ("керівна роля"), ми були б і не відродилися, без його "допомоги" ми б не мали Котляревського, Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського і т. д.

Якщо так, то повстає питання: що ж ми на протязі історії зробили самі, де ми обійшлися без "допомоги" "старшого брата", що ж в такому разі вартий український народ? Коли розглядати історію України в тісному зв'язку з історією Росії, пам'ятаючи при тому про "керівну ролю" російського народу, виходить, що

на протязі нашої тисячорічної історії ми не зробили самі нічого, що ми самі нездібні обороняти себе, що все, що маємо, досягли тільки завдяки "допомозі" великого російського народу, у якого є "ясний розум, стійкий характер і терпіння", державнотворчі здібності, войовничість і працьовитість. Український народ усіх цих якостей не має, він і недержавнотворчий, і не войовничий, і не працьовитий (він має нижчу якість працьовитости – чорноробочість), і єдина його найкраща прикмета – це прагнення жити разом із російським народом. Звідси і сталінський висновок: український народ і дальше не може жити своїм власним самостійним життям, ідея Самостійної Української Держави – це вигадка чужоземних агентів – українських націоналістів, українському народові повністю відповідає така "держава" як УССР, бо тут він має при собі "старшого брата", який завжди порадить, покерує, оборонить.

Таку саму мету переслідує і твердження про закономірність розвитку історії українського народу, яка полягає, нібито, в тому, що силою суспільних законів цей розвиток іде в напрямі "воз'єднання" українського народу з великим російським народом. Цю нову закономірність сталінські теоретики відкрили приблизно в 1943–44 рр. і, очевидно, вона повинна бути оголошена за таку, що збагатила марксистсько-ленінську теорію ще одним цінним набутком, за таку, що блискуче підтвердила ленінсько-сталінські передбачення, а її автор повинен бути оголошений – геніяльним (крутієм і брехуном). Ця теза з закономірністю є ще й тим вигідна, що вона звільняє від обов'язку доказувати, бо раз щось є закономірним – а що воно таким є, то про це говорить большевицька партія, яка єдина знає секрет викривання таких закономірностей і вміє керувати суспільними законами розвитку (це провірено емпірично), – то, тим самим, немає в цьому жодних сумнівів і дискусій. Совєтський громадянин, від академіка-історика до домогосподарки, мусить вірити, що так воно є. Хто думав би інакше, той не марксист, той агент, зрадник власного народу.

В першу чергу, на основі цієї сталінської закономірности український народ мусить вірити, що йому від віків притаманне прагнення жити з російським народом, тобто бути поневоленим у російській державі, що загарбання України Росією є закономірним для української історії, що його поневолення – це найбільше щастя для українського народу, бо внаслідок цього поневолення він мав змогу жити разом з російським народом. Те, що ця імперія гнобила його, – це дрібниця, а, зрештою, російський народ у

цьому не винен, він не був “тюремщиком”, а “старшим братом”. Можна б подумати, що російський народ уже від початків свого виникнення був запліднений ідеями марксизму, що йому чуже було всяке почуття національного гноблення. Сталінські вельможі забувають (свідомо, бо це саме роблять сьогодні самі), що російський народ не тільки був знаряддям загарбницької колоніяльної політики царських імперіялістів, а що царизм також привчав російський народ до гноблення чужих народів, він деморалізував і розбещував його.

Що ж означає клясовий підхід? Ми вже бачили при обговоренні питання “найвидатнішости” російського народу, що він (підхід) стосується зовсім довільно. В числі вивищуваних є не самі представники пригноблених кляс, а й найреакційніші представники самодержавства і поміщицько-капіталістичного ладу, такі кати-імперіялісти, як Іван Грозний (засновник самодержавства) чи Петро І (засновник російської імперії). В історії Росії клясовий підхід сьогодні менше потрібний і завжди йде в кут, коли стоїть справа величі російського народу, коли для цієї цілі необхідно притягнути і представників експлуататорських кляс.

В історії України, за русифікаторськими виправленнями, говориться, що клясові інтереси захищали, нпр., Виговський, Дорошенко, Мазепа. Вони, “відбиваючи клясові інтереси групи українських старшин-феодалів, прагнули надіти на Україну іноземне ярмо лише для того, щоб цим зміцнити свої клясові позиції, одержати більше можливостей для експлуатації українського селянства” (“Радянська Україна”, № 177, 1946 р.).

Те, що після Переяславського договору московські царі насадили на Україну своїх князів і дворян; що роздали землю своїм вислужникам самойловичам, кочубеям; те, що, нарешті, спираючись на них, довели до повного закріпачення вільного українського селянства, то це вже ніби не клясові інтереси і не експлуатація українського селянства, а щастя для нього. Очевидно, так безсоромно брехати і крутити можуть тільки большевицькі імперіялісти.

Скажемо ще кілька слів про “іноземне ярмо”, бо ж і Виговський, і Дорошенко, і Мазепа не просто хотіли скріпити свої клясові позиції, а “прагнули” надіти на Україну “іноземне ярмо”. “Виговський хотів підкорити Україну шляхетській Польщі... Петро Дорошенко... султанській Туреччині ... Мазепа... Польщі і Швеції” (там же). Тільки ті, хто прагнув “приєднання” України до Росії, хто “допомагав” цьому “приєднанню”, не прагнули надіти на Україну іноземне ярмо. Іншими словами, ярмо царської Росії, яке надіто

на Україну по Переяславському договорі, – це ніби і не ярмо, і що цей термін (так, наче б між ярмами була яка різниця) відноситься тільки до шляхетської Польщі, султанської Туреччини, баронської Швеції, а ніяк не до царської Росії. Як бачимо, "іноземне ярмо" – це пугало, призначене для залякування і одурманювання українського народу, з одного боку, і для зводження наклепів на визначних керівників визвольної боротьби українського народу – з другого боку. І тому Виговський, Дорошенко (названий народом "сонцем руїни"), Мазепа, які прагнули самостійности України, які, рятуючи ослаблену війнами молоду Козацьку Державу перед зазіханням Москви, шукали союзників у Польщі, Туреччині чи Швеції, але ніколи не хотіли віддати України в польське, турецьке чи шведське ярмо, називаються зрадниками російського (і при чому тут російський?!) і українського народів, бо вони, нібито, хотіли "надіти на Україну іноземне ярмо".

А тепер зробимо висновок. Клясовий підхід до історії України – це засіб обезцінювати ту частину історії України, яка говорить про боротьбу українського народу проти Росії, це засіб вибілити всіх агентів і вислужників Москви, виправдати поневолення України, це засіб підірвати в українському народі пошану до тих його національних героїв, які боролися проти Росії, і взагалі замазати традиції нашої героїчної боротьби з російським імперіялізмом. За таким підходом кожний, хто боровся або проповідував боротьбу з Росією, той обстоював клясові інтереси, той прагнув іноземного ярма, той зрадник українського народу. Той, хто допомагав імперіялістичній Росії поневолити Україну – діяв по лінії "відвічних прагнень українського народу" і зовсім не хотів надіти на Україну іноземного ярма. І хоч він був би і князем, і поміщиком, і жорстоко експлуатував українських селян, він не захищав клясових інтересів. Підхід, отже, дуже зручний і вигідний для царського періоду, так же само добрий і для большевицького. Власне, таким самим шляхом боролися і борються большевицькі вельможі проти українського визвольного руху. Адже ж колись на Петлюру, а сьогодні на Бандеру зводять ті самі наклепи, що й на Виговського, Дорошенка, Мазепу (клясові інтереси, іноземне ярмо). Іншими словами, сталінський клясовий підхід – це шовіністично-русифікаторський підхід.

Якщо ж когось із визначних історичних постатей не можна заплямувати п'ятном "зрадників", бо постаті ці занадто популярні в народі, то тоді шляхом найрафінованішої фальсифікації зображається їх в такому світлі, що постаті ці виходять як вислужники Москви, як такі, що завжди прагнули жити разом

із “великим російським народом”. В такому світлі представляють большевики, нпр., Богдана Хмельницького і як найсильніший свій доказ проводять у відомому вже нам висвітленні Переяславський договір. Але, крім Переяславського договору, є ще й інші факти, а саме: 1) в 1656 р. у Вільні Москва заключила союз із Польщею, 2) в 1657 р. Б. Хмельницький увійшов у союз зо шведським королем Карлом-Густавом X і семигородським князем Ю. Ракочім. Не треба бути істориком, щоб побачити, що ці факти говорять зовсім виразно про те, що віленським союзом Москва фактично і формально зрадила Переяславський договір, що Хмельницький трактував Переяславський договір як політичний союз, а не жодне “приєднання України до Росії”, і коли Москва його зрадила, він для забезпечення незалежности України від зазіхань з боку Польщі і Москви, яка вже вспіла виявити свої справжні загарбницькі цілі щодо України, вступив у союз зо Швецією і Семигородом. А ось як, не заперечуючи цих фактів, висвітлює їх за вказівкою ЦК ВКП(б) історик Петровський: “Веленское соглашение создало некоторые затруднения для осуществления планов Хмельницького, однако великий гетман не прекращает своей деятельности, направленной на осуществление воссоединенния. Он решил, **сохраняя верность России** (підкр[еслення] О. Г[орновий]), в то же время поставить русское правительство перед фактом разгрома Польши... Одновременно он стремился помирить Швецию с Россией...” (Н. П. Петровський, “Воссоединение украинского народа в едином украинском советском государстве”, ОГИЗ, 1944 р.).

Основне в цих теревенях – доказати, що Хмельницький, мимо того, що Москва зрадила його, лишився їй на все вірним (от приклад вірности). І хоч його союз зо Швецією і Семигородом якраз заперечує це, для сталінських фальсифікаторів воно неважливе. Для них важливе, всупереч фактам й історичній правді, зробити з Хмельницького вірного прихильника Москви.

В такому світлі зображається і Шевченко, і Іван Франко, творчість яких просякнута ненавистю до російської держави, до всіх поневолювачів України, творчість яких просякнута глибокою свідомістю і вірою в Українську Самостійну Державу.

Обговорені основні большевицькі виправлення історії України стосуються також усіх інших народів СССР без винятку, бо сталінська русифікаційна політика проходить щодо всіх народів за однаковими зразками. “Большевик”, № 4, 1945 р., писав: “Основною хибою робіт, присвячених історії окремих народів в СССР, є штучне відділення історії одного народу з загального історичного про-

цесу народів в СССР. Такі помилки є в «Історії Казахської РСР», «Історії Якутії», є... в «Нарисах з історії Башкірії»... у книзі з історії Татарії... Історія народів Росії є історія... їх згуртування навколо російського народу...".

"Керівна роля" російського народу вмовляється, нпр., кавказьким народам, історія яких далеко старіша від історії російського народу, що, як відомо, почав складатися щойно в XIII ст. Один лише мають тут клопіт, що ніяк не можна дочепити історії російського народу до цих старих часів, як у випадку з Київською Руссю, бо треба перескочити вже на кілька сторіч назад, скажімо, аж до III сторіччя перед Христом, коли в Грузії був на престолі цар Фарнавадзе. Клопіт клопотом, але, все-таки, він не перешкоджає проповідувати "керівну ролю" щодо цих народів, як і всіх інших, не заважає твердити, що ці народи "від віків" винесли прагнення до "воз'єднання" з російським народом. Перфідна брехня, обман, фальсифікація дозволяють обминути всі клопоти і перешкоди.

Ось зразок: "Азербайджанський народ через віки виніс і зберіг основи дружби народів... Зокрема треба відмітити історично-традиційну дружбу з великим російським народом. Блискучий азербайджанський поет XII ст. Хагані Шірвані присвятив декілька своїх стихів кревнякові галицького князя Ярославові Володимировичу. Великий Нізамі Гянджеві тоді ж – в XII ст. – знав про Росію більше і краще, ніж люди Західної Европи того часу. Багато перлинних стрічок у творах Нізамі присвячено російським героям" (Гейдар Гусейнов, "Об историческом содружестве русского и азербайджанского народов", стор. 1, вид[ання] Інституту філософії АН АРСР, Баку, 1946 р.).

Як бачимо, надзвичайних аргументів сталінським шовіністам не потрібно. Вистачить, що Шірвані написав кілька стихів про кревняка, до того ж не російського, а українського галицького князя, вистачить, що, нібито, Нізамі у XII ст. про Росію, якої, до речі, ще й на світі не було, знав більше і краще, ніж люди Західної Европи (дуже солідне наукове твердження), щоб говорити про "дружбу" азербайджанського народу з російським народом, тобто, щоб виводити з нього право на поневолення азербайджанського народу Росією.

Загарбання Азербайджану, як і Кавказу взагалі, пояснюється в той самий спосіб, що й "приєднання" України до Росії. "...З бігом часу зміцніла та російська орієнтація, якої потім придержувалися кращі люди Азербайджану, що вважали більше доцільним зв'язати долю своєї Батьківщини з передовою Росією, ніж з економічно відсталим тодішнім Іраном (аж дивно робиться, як

ці “кращі люди” і ввесь азербайджанський народ уже у XVIII ст., а може, й ще раніше, думали йота в йоту як це потрібно сьогодні сталінським імперіялістам – О. Г[орновий]). Історія показала, що передові люди Закавказзя не помилилися і що Росія, не зважаючи на агресивну політику царизму, відіграла прогресивну ролю в Закавказзі і в Середній Азії” (там же).

Отже ж те, що Росія загарбала країну найстаршої культури, волелюбний Кавказ, що насильно позбавлювала землі кавказьких вільних селян, що, нарешті, їх закріпачила, що беззаконно знищувала цілі села, що безпощадно здавила (1864 р.) велике повстання кавказьких народів, яке тяглося 40 років і в процесі якого дійсно об’єдналися всі розсварені дотепер народи Кавказу, та в якому взяли участь найширші працюючі маси – не суттєве, на те не треба звертати уваги. Ясно, чому, бо це не сприяє розвиткові “дружби” з російським народом, тобто не виправдує російського імперіялізму. Що там агресивна політика царизму, основне – це прогрес, під чим насправді треба розуміти те, що народи Кавказу внаслідок свого поневолення царською Росією знайшлися також і у большевицькій імперії, і большевицькі імперіялісти можуть душити ці народи, можуть неподільно експлуатувати багатства цих народів: азербайджанську нафту, грузинський марганець і т. д.

Як і в випадку України, всі ті, які боролися проти Росії, – це зрадники своїх народів, це захисники клясових інтересів, а ті, що помагали поневолювати свої країни, – це “кращі передові люди”. “Найбільш яскравим представником цієї прогресивної течії (злуки з Росією. – О. Г[орновий]) був видатний державний діяч Азербайджану в XVIII ст. – Фаталі – хан Кубинський, який в березні 1775 р. об’явив себе прибічником Росії” (там же). Наведемо ще один приклад. В 1940 р. в Казані вийшов епос татарського письменника Н. Ісанбета “Ідегей”, героєм якого є емір Золотої Орди Ідегей. Зараз цей епос до краю “розкритикований” за те, що в ньому висловлюються “чужі татарському народові націоналістичні ідеї”, що визначний “феодал Золотої Орди, ворог руського народу, зображається як національний герой” (“Большевик”, № 4, 1945 р.). Це друге речення, власне, пояснює, в чому полягають ці “націоналістичні ідеї”, “чужі татарському народові”: ворог руського народу не може бути національним героєм татарського народу. Тому, що Ідегей у 1408 р. ходив походом на Москву, він є ворогом не тільки російського народу, а й татарського, але Іван Грозний, який знищив Казанське і Астраханське ханство, який в морі крови втопив героїчний спротив татар, який, дослівно, вирі-

зав Казань – столицю татар, – це великий цар-бунтівник, що здійснював прогресивну ролю і тому заслуговує пошани не тільки у російського народу, а також і в татарського. Ось який блискучий діялектичний сталінський підхід!

Ми вже сказали, що основні русифікаторські напрямні висвітлювання історії стосуються також і історії літератури, літератури взагалі, мистецтва, вони є вихідною для масової пропаганди. На цьому місці докажемо це ще кількома прикладами.

Російській народ, як "найбільше передовий у культурному відношенні", вів за собою і український і всі інші народи, – твердять сьогодні сталінські вельможі, і це зовсім відповідає їхній шовіністичній політиці, хоч іде врозріз з фактами і правдою. Візьмемо найперше грузинський чи вірменський народи. Всім відомо, що це дуже культурні народи, що їх культура сягає в дуже далекі віки. Не міг, отже, російський народ вести їх за собою. А коли ці народи стрінулися з російською культурою, то вона лише деморалізувала і русифікувала їх, бо, власне, цю культуру царські імперіялісти зробили одним із засобів свого наступу на національні культури підбитих ними народів.

Не вів російський народ за собою і українського народу, культура якого є далеко старіша за російську. У своїй Київській Державі український народ створив свою могутню культуру (нпр., "Слово о полку" з'являється перлиною світової літератури). Сьогодні большевицькі шовіністи ніяк не можуть визнати цього факту, а, не будучи в силі заперечити величі нашої культури Київської доби, вони, як колись царські русифікатори, крадуть цю нашу культуру і штучно примазують до неї російський народ (очевидно, разом з його "керівною ролею"). Нагадаємо, що до останнього часу ніхто й не квестіював цієї очевидної правди, і культура Київської Руси в усіх большевицьких підручниках історії літератури зараховувалася виключно до української культури. Зараз, нпр., піддано гострій "критиці" "Нарис історії української літератури", що вийшов на початку 1946 р., виданий Інститутом мови і літератури АН УССР, між іншим, також за те, що "культура і література Київської Руси, подані в «Нарисі» «як тільки українські»", що на думку ЦК КП(б)У, суперечить науковим положенням (чит[ай] – русифікаторським вимогам).

Не вів російський народ українського і в пізніший період, нпр., в XVII ст. і першій половині XVIII ст., бо ще і в цей час російський народ, у порівнянні з українським, був відсталий у культурному відношенні. Тут скоріше можна говорити, що було навпаки. На Україні в цей час народні школи існували майже в кожному

селі, грамотність населення була дуже значною, в Чернігові і Переяславі, а пізніше в Харкові існували колегіюми, а Києво-Могилянська Академія постачала вчених не тільки Україні, а й Московщині (Епіфаній Славинецький, Семен Полоцький і інші). Цар Петро І, переводячи свої культурні реформи в Росії, оперся власне на українцях – вихованцях Києво-Могилянської Академії (Дмитро Туптало, Степан Яворський, Теофан Прокопович і інші), бо в Росії не було тоді високоосвічених людей. Взагалі відоме переманювання і насильні вивожування не тільки вчених з України до Росії, а й поетів, співаків, композиторів (Бортнянський, Ведель). Видання Києво-Печерської друкарні розходилися також дуже широко поза межі України. Якщо ж, отже, російський народ у культурному відношенні не вів українського народу в XVII ст., то тимбільше не міг його вести в XII ст.

Велику культуру творив український народ, коли жив самостійним життям або користувався бодай певною автономією, але коли Росія його повністю поневолила, то "передовий" російський народ так вів за собою український, що в другій половині XVIII ст. довів українську культуру і літературу до повного занепаду. І тільки власними силами пробуджений на початку XIX ст. український народ вступив знову на шлях свого культурного розвитку і створив нову велику літературу. В цьому немає ніякої заслуги російського народу, ніякої "допомоги" він українському народові не подає. Це така безспірна правда, що цього навіть не важилися написати автори згадуваного вже "Нарису історії української літератури", книги, якій ніяк не можна приписати наукової об'єктивности. За це й попалося їм від ЦК КП(б)У. "В "Нарисі" не знайшов правильного відображення вплив на українську літературу руху декабристів, діяльности Бєлінського, Чернишевського, Добролюбова, великого пролетарського письменника Горького й ігнорується такий вирішальний фактор у формуванні нової соціялістичної ідеології, як розвиток марксизму в Росії і роля партії большевиків" (із постанови ЦК КП(б)У "Про перекручення і помилки у висвітленні історії української літератури в «Нарисі історії української літератури»", 24.VIII.1946 р.). Іншими словами, "допомогу", якої взагалі не було, большевики намагаються перепачкувати через декабристів, Чернишевського, Бєлінського, Горького і... большевицьку партію.

Якщо йдеться про висвітлення в "Нарисі" відношення російської культури до української, то "Постанова" ЦК КП(б)У робить такі закиди "Нарисові": "Автори «Нарису»... ігнорують спільне походження, єдність і взаємодіяння в історичному розвитку росій-

ського і українського народів, їх мови і культури. Тому в «Нарисі» історія української літератури не показана у взаємозв'язку з іншими спорідненими літературами, особливо з російського літературою... В «Нарисі» не показано великого і плодотворного впливу російської культури і літератури, замовчується їх зв'язок, перебільшується вплив західноевропейських літератур". Це, як бачимо, те саме, що розглядати історію України "у тісному зв'язку" з історією Росії, не забуваючи про "керівну ролю" російського народу. Ці "показування" "взаємозв'язку" "великого і плодотворного впливу російської культури і літератури" мають метою заперечити самостійність розвитку української культури, звести її до якогось придатку російської культури чи в кращому разі, сумішки її впливів і позбавити таким чином українську культуру її національного обличчя власної величі.

Цій самій цілі служить і "клясовий підхід" до історії української літератури, брак якого також закидається в згадуваному вже "Нарисові історії української літератури". "Історія української літератури висвітлюється в «Нарисі» поза зв'язком з боротьбою клясів, як процес ізольований від цієї боротьби. Автори «Нарису» ігнорують клясову боротьбу як основний закон розвитку клясового суспільства і замість цього надають вирішальну ролю в розвитку творчости письменників національному моментові" (там же).

Насправді автори "Нарису" не ігнорують клясової боротьби, але не розглядають її за останніми вимогами. Для прикладу, наведемо одне місце з "Нарису", яке викликає зараз бурю нападів: "Реакційна політика російського царату і цісарсько-королівського уряду Австрії, – читаємо на сторінці 108, – позбавляла наш народ можливости вчитися рідною мовою. Українське дворянство у своїх клясових інтересах відходило від української культури, і багато талановитих українців, нпр., Рубан, Богданович, Капніст, Погорільський, Гоголь, – стають учасниками російського культурного процесу, хоч і використовують українську тематику і в деяких своїх творах" (за "Радянською Україною", № 144, 1946 р.).

З наведеної цитати бачимо, що автори "Нарису" не ігнорували клясової боротьби. Це місце не подобається сталінським шовіністам саме тому, що автори "Нарису" негативно оцінили явище переходу українців до російської культури, яке сьогодні оцінюється большевицькими русифікаторами як явище прогресивне. "Безперечно, прогресивним явищем є факт співпраці більшости українських діячів у російській літературі і навіть цілковитого переходу декого з них у російську літературу, – пише "Пропагандист і Агітатор", журнал ЦК КП(б)У. – І тому зовсім

неправильно те, що автори «Нарису» ставлять перехід ряду українців у російську культуру в якийсь, хоч не безпосередній, зв'язок з реакційною політикою російського царизму" ("Пропагандист і Агітатор", № 6, 1946 р.). Очевидно, було б ще більше прогресивним, коли б взагалі всі українці перейшли до російської культури, коли б взагалі не було окремої української літератури (це задушевна, невисловлена, але зовсім очевидна мрія большевицьких русифікаторів).

Як і в історії України, так і в історії української літератури з клясовим мірилом підходиться до тих, хто виступав проти Росії, клясовий підхід потрібний на те, щоб применшити вартість і могутність української літератури, що стоїть у зв'язку з применшенням значення українського народу взагалі. Ми знаємо, що відроджена українська література є результатом пробудження українського народу і постійного зростання національної свідомости. За своїми ідеями наша література національна і демократична, і не могло бути інакше в народу, який боровся за своє національне і соціяльне визволення, в народу, у якого експлуататорські кляси були рівночасно чужонаціональними (з походження або внаслідок асиміляції) і представляли собою як національне, так соціяльне гноблення. Тільки незначна частина українського дворянства, і то, в першу чергу, дрібнішого, що було сильніше зв'язане з народом, включилася в процес культурного і політичного відродження українського народу. Клясовим підходом найновішого видання сталінські вельможі думають заперечити цей очевидний факт самостійного розвитку української літератури і її національно-визвольного характеру, бо, зрозуміло, це їм заважає у їхніх шовіністичних русифікаторських плянах.

Сучасна українська радянська література – це фактично ніяка художня література, а пропагандивно-агітаційна макулятура, призначена на затруювання і розкладання душі українського народу. Факт повного занепаду цієї "літератури", відсутність високохудожних творів, констатують самі большевики. Ця література за своїм характером не національна, а вірнопідданча, бо служить виключно інтересам сталінських вельмож. Та, незважаючи на те, що нею ввесь час "керувала" партія, вона все ж таки не відповідає сьогоднішнім русифікаторським вимогам.

Що найбільше коле в очі сталінських шовіністів в цій літературі, побачимо на одному прикладі. Письменниця Варвара Чередниченко написала оповідання "Я – щаслива Валентина", героїнею якого є радянська жінка Валентина. В ньому є одно таке місце. Начальник військового шпиталю питає Валентину:

“Чи на Україні вчать історії про мого предка Дем’яна Гнатовича Многогрішного?” Валентина відповідає: “З 1668 р. по 1672 р. був гетьманом Лівобережним. Потім у Москві стояв навколішках, поклавши голову під катову сокиру, а в останню хвилину цар Федір Олексійович прислав гінця – дарував життя і заслав з братами й усіми родичами в Сибір” (за “Радянською Україною”, № 163, 1964 р.).

Зацитувавши це місце, большевицький критик вигукує: “... Що спільного має це все з інтересами радянських людей!” На його думку, для цих людей інтерес представляє тільки розбудова воєнної промисловости і експлуататорських колгоспів, а не їх минуле. Суть тут у тому, що це минуле, що того роду картини, як це одну з них намалювала Чередниченко, будять і підносять національну свідомість, що вони не сприяють зміцненню “дружби з великим російським народом”, а це, власне, ніяк не відповідає інтересам сталінських імперіялістів, бо ці інтереси вимагають забити національне почуття українського народу, його любов до свого минулого, представити це минуле викривленим і сфальшованим. З цього шовіністичного погляду небезпечним з’являється приписування імперіялістичних злочинів вже навіть царям, як це зробила Чередниченко, згадавши про долю гетьмана Многогрішного.

Тому також большевицька критика накидається на Романченка за те, що, будучи у Відні і мріючи у своїх поезіях про Україну, згадує “волинські гаї і мохом покриті козацькі могили, де в Січі за волю і правду ходили незборні ославлені предки мої”, і на Ржепецьку за те, що в свойому оповіданні “Сім’я Басарабів” вона написала, що українське населення Галичини боялося російської армії, коли вона зайняла Галичину в 1914 р. (треба було написати, що населення Галичини радо витало російську армію); на Масенка, Кундзіча, Смілянського і інших.

Большевицькі імперіялісти, ідеалізуючи все те, що російське, без різниці чи воно імперіялістичне, чи демократичне, ідеалізуючи російських царів, катів, російські загарбницькі походи, поборюють у неросійських народів навіть найменше захоплення їхнім минулим. Вони хочуть, щоб українські письменники і поети писали не про “порослі мохом могили”, не про “Січ, де за волю і правду ходили незборені вславлені предки мої”, не про боротьбу українського народу з усіми імперіялістами, в тому числі і російськими, вони не хочуть цього, вони бояться цього. Вони хочуть, щоб українські письменники звеличали великий російський народ, його “керівну ролю”, дякували за його видатну “допомогу”, щоб писали

про споконвічне прагнення українського народу до “воз’єднання з російським народом”. Вони хочуть, щоб ці письменники вибілювали злочини сталінського імперіялізму, щоб писали про національну рівноправність, про розцвіт України, про щасливе і заможне життя українського народу в той час, коли Україна обернута в колонію, коли вона посилено русифікується, коли український народ жорстоко знищується, коли міліони гинуть із голоду.

В цьому, власне, напрямі, тобто в напрямі остаточної і відвертої русифікації зараз і перебудовується “українська радянська література”. Перебудова* ця переводиться під відомими кличами боротьби з “національною обмеженістю”, “романтизуванням минулого”, з “тенденцією відходу від проблем сучасности”, з “зниженням художнього рівня”.

Піддано “критиці” всі літературні журнали: “Вітчизна”, “Дніпро”, “Радянський Львів”, “Перець”. Позамінювано редакції тих журналів. Зміни переведено в СРПУ, з голови якої усунено Рильського і заступлено Корнійчуком. Шантажовані Рильський, Панч, Городской, Бажан, Смілянський, Масенко і інші визнали і рішуче “засудили” свої “помилки” та зобов’язалися їх виправити.

Ось зразок такого виправлення:

Серед темних борів, серед тихих лісів
Славне місто цвіте красотою,
І одних там церков сорок є сороков,
І зоветься те місто Москвою.
І зростає воно, і шумить, як вино
І цвіте наче квітка на сонці,
І живуть там брати, що нам з ними іти,
Наші вірні брати-оборонці!
Ворогам не дамо ми ніколи в ярмо
Ні Москви, ані Києва браття!
Ми родина одна, кров в нас братня єдна,
Древня віра і давнє завзяття!
Ми за волю свою стоїмо у бою
Нерушимо міцною стіною,
Ми найдемо в віках щастя ясного шлях,
Коли буде наш Київ з Москвою.

М. Рильський

Для доповнення скажемо ще дещо про драматичну літературу і театр, які, в цьому немає сумніву, також поставлені на службу русифікаційній політиці сталінських вельмож. Що так воно є,

---

* *У тексті:* побудова

найкраще доказує остання постанова ЦК КП(б)У "Про репертуар драматичних і оперних театрів УССР і заходи до його поліпшення", з якої наведемо виїмки.

Сучасному театрові і драматичній літературі постанова закидає, між іншими, такі недоліки: "Витіснення з репертуару п'єс на сучасні теми", показування п'єс, що "прикрашують минуле в ідилічні тони, проповідують віджилі ідеї, відсталі погляди", що "у деяких п'єсах мають місце прояви національної обмежености, помилки і перекручення буржуазно-націоналістичного характеру ("Чому не гаснуть зорі" Копиленка, "Я живу" Пінчевського). У творчості деяких драматургів ідеалізуються представники експлуататорських кляс минулого, не показується клясова боротьба між гнобителями і пригнобленими в дореволюційному клясовому суспільстві, вихваляються пережитки старовини, замовчується братерство і дружба радянських народів, особливо споконвічна дружба українського і російського народів...".

"ЦК КП(б)У ставить перед драматургами України завдання – створити яскраві художні твори про перемогу радянського ладу в нашій країні, про Велику вітчизняну війну, про героїчну працю радянських людей, про сталінську дружбу радянських народів, про споконвічне братерство українського народу з великим російським народом, про керівну ролю партії Леніна–Сталіна в житті радянського народу... Драматурги, театральні критики повинні приділити особливу увагу вихованню трудящих мас українського народу в дусі непохитної дружби радянських народів, любови до великого російського народу і ненависти до всіх ворогів українського працюючого люду, в тому числі до найлютіших ворогів українського народу – українсько-німецьких націоналістів" ("Радянська Україна", № 202, 1946 р.).

Як видно, то це ті самі завдання, що ставились перед історією, історією літератури, а саме: плекати в українського народу почуття меншевартости, паралізувати національну відпорність, убивати національну свідомість, маскувати російсько-большевицький імперіялізм, полегшувати русифікацію українського народу.

Питанню мови й русифікаційній політиці приділяється, очевидно, дуже багато уваги. Тут можна виділити три основні моменти цієї політики.

По-перше, російську мову всіма засобами накидається українському народові, по її боці створюється штучно переваги, її ставиться фактично в упривілейоване становище перед українською мовою. Російська мова панує неподільно в армії, вона фактично

є мовою в адміністрації, в судових, партійних і профспілкових органах. В школах російській мові приділяється особлива увага, а в вищих школах не тільки дуже багато дисциплін викладається російською мовою, а й ведуться нею цілі відділи. Російські школи, яких на Україні дуже багато, забезпечуються кращими учительськими силами, майже вся наукова література, журнали видаються російською мовою (нпр., журнал Наркомздоров'я України "Врачєбноє дєло"). На Україні російською мовою видається дуже багато газет, причому російські краще редагуються і поміщають вчасніший матеріял (пор[івняй] "Правда України" і "Радянська Україна", "Львовская Правда" і "Вільна Україна"). Доходить до того, що на кожній книжці УДВ, виданій українською мовою, обов'язково подається заголовок російською мовою з припискою "на украинском языке". По бібліотеках багато художньої російської літератури не в перекладах, а російською мовою, щоб змусити українського читача читати російську книжку. Це власне і є ті переваги, створювані штучно, але з точною метою.

По-друге, створюючи штучні переваги по боці російської мови, ставлячи її в у привілейоване становище, серед українського народу плекається любов до російської мови, як мови "найкультурнішої", як мови "передового" російського народу. "Зокрема треба приділити якнайбільше уваги вивченню учнями російської мови, мови братнього російського народу, мови Леніна і Сталіна, Пушкіна і Гоголя, Чернишевського і Добролюбова, Тургенєва і Л. Толстого, Салтикова-Щедріна і М. Горького, мови, якою написані чудові твори Сеченова, Павлова, Менделєєва і Баха, Тімірязева і Лисенка, Лобачевського і Крилова, Бурденка, Сперанського і багато інших російських учених світового значення... Добре поставити викладання її, розвинути в учнів інтерес до неї, ширити російську книжку серед них – це дуже важливе завдання як педагогічне, так і політичне, як наукове, так і загальнокультурне" (з промови проф. Чавдарова на міжобласній нараді учителів у Львові, 5–9 січня 1945 р.).

А ось як пояснював Калінін потребу вивчення російської мови червоноармійцям неросійської національности: "Воно (вивчення – О. Г[орновий]) вкрай необхідно. Без російської мови в армії не обійдешся. Російською мовою складені наші військові статути, нею пишуться бойові накази, подаються команди. Російської мови вживають у стосунках між собою всі народи СССР. Російська мова – мова Леніна. Цією мовою звертається до радянських людей, до червоної армії наш вождь товариш Сталін" ("Супутник агітатора", №15-16, 43 р.).

Отже ж спочатку російською мовою пишеться статути, накази, видається команди, словом, вводиться російську мову в армії, а потім пояснюється червоноармійцям, що російську мову треба вивчати, бо нею писані статути, накази і т. д. Спочатку тільки російською мовою видається технічні підручники, а потім говориться студентам, що російську мову треба вивчати, бо нею писана вся технічна література.

По-третє, стирається окремішності української мови і штучно наближується її до російської мови. Ширше висвітлити це питання не дають нам рямки нашої статті, а зрештою немає й потреби, бо большевики самі до цього признаються. У передмові виданого 1946 р. нового "українського правопису" виразно зазначується, що однією з керівних настанов при складанні цього "Правопису" було "у таких моментах, які за їх природою є спільні з іншими мовами (...) забезпечити єдність з правописами братніх народів Радянського Союзу, особливо російського, орієнтуючись на останній проєкт державної комісії". Фактично ж "Правопис" ще дальше наближено (такі наближення він уже переходив) в цілості до російської мови, а не тільки в моментах, що за їх природою є спільні. Це наближення особливо кидається в очі, коли порівняти цей "Правопис" з "Правописом" ВУАН, прийнятим у 30-х роках (1927 р.).

"Застрельщиком" русифікаційної політики з'являється партія. Вона власне ініціює її, очолює, розробляє заходи для її здійснення, доглядає за її здійсненням. Власне партія керує фізичним винищенням українського народу. Власне вона слідкує за виконанням вироблених нею заходів, направлених на руйнування нашого духовно-культурного життя, власне вона, як "керівне ядро" всіх організацій, здійснює через них свою злочинну русифікаційну політику, деморалізує, розкладає народну душу, при тому вона розпоряджає величезними технічними засобами, великим пропагандивним апаратом, що їх їй дає монопольне становище в керівництві державою. Все це приходиться тим легше, що вона сама вже давно зрусифікована, що очищена від людей типу Шумського, Скрипника, Хвильового, не знаходить жодного спротиву в свойому нутрі, як це діялося до 30-х років, коли для задоволення "хахлів" треба було піти на мниму українізацію. Сьогодні можна позволити собі на більш одвертий курс. До того ж час наглить, а всі попередні русифікаційні заходи завели.

Вірним помічником партії в цій політиці є органи управління, від ради "міністрів" починаючи, а на низових клітинах кінчаючи, а

перш усього імперські органи насильства НКВД і НКГБ, які навіть за своїм персональним складом є чисто російські.

На послуги партії у русифікаційній політиці поставлені школи нижчі, середні і вищі (на це ми вже частково вказували, обговорюючи питання мови як засіб русифікації), щоб вони дегенерували молодь, щоб виховували їх на яничарів, на зрадників власного народу. Очевидно, що, подаючи молоді сфальшовану, в тому вигляді, як це ми показали, історію України, історію літератури, взагалі пошлу і безідейну літературу, прищіплюючи молоді в першу чергу любов до російської мови, плекаючи в неї захоплення російською культурою, при повній ізоляції цієї молоді від всього, що могло б відродити її національну свідомість, гордість, ненависть до поневолювачів, – та молодь, вийшовши зі шкіл, іде в життя духовно викривлена, національно скалічена, зрусифікована. І хоча б вона ще називала себе українською, то по свойому дусі, по свойому думанні, по своїм замилуванням – вона вже російська.

Середовищем, де ведеться посилена русифікація, з'являється Червона армія. Червоноармійців виховується виключно на імперіялістичних традиціях російської армії, традиціях збройного підкорення інших народів. Традиції визвольної боротьби поодиноких народів нещадно викорінюється. Якщо навіть і приводиться червоноармійцям як приклад когось із їхніх народів, то це зрадників, тих, які допомагали Росії поневолювати їх власні країни, або в зовсім фальшивому світлі представляється тих національних героїв, які дуже популярні в цих народів. Всіми засобами шантажу і підлого обману накидається червоноармійцям російську мову не тільки як службову, а й як розговірну. Доходить до того, що червоноармієць по роках служби в ЧА забуває рідну мову, або засмічує її наполовину русизмами, чи, що більше, соромиться і свідомо зрікається своєї рідної мови. Щойно рідне середовище лікує його від цієї зарази.

З не меншою силою русифікація проводиться і в господарському житті. Вже сам факт, що всі важливі галузі господарського життя України безпосередньо підпорядковані Москві, надзвичайно полегшує процес русифікації. Службова мова в господарському житті російська. Службовці, інженерно-технічний персонал, кваліфіковані робітники – це в більшості росіяни. Промислові осередки на Україні мають не українське, а російське обличчя. Коли до цих осередків приходять молоді українські робітники, вони грязнуть у російському багні. Російський елемент зараз продовжує посиленими темпами напливати на Україну.

Наведемо приклад такого насаджування російського елементу на Україну, а рівночасно покажемо, як висвітлює це насаджу-

вання большевицька преса, що послужить нам заразом за приклад політично-масової роботи. “З різних міст Росії на наш промисл (4 нафтовий промисл у Бориславі – О. Г[орновий]) щодня прибуває обладнання, приїжджають спеціялісти, нафтовики, геологи. Наші російські брати допомагають відбудувати зруйноване німецькими загарбниками нафтове господарство… На промисл приїхав головний геолог Ластовкін, інженер Софронов, техніг-геолог Попова, геолог Пугач… Робітники Уралу прислали нам варстати-качалки «СК-7» і «СК-10», робітники Москви прислали 20 глибоких насосів, 20 електромоторів та багато іншого устаткування… Понад 30 спеціялістів прислала до нас на роботи братня Росія… Щоденно і в усьому ми відчуваємо піклування і допомогу великого російського народу. Тільки цього року робітники одного нашого промислу одержали від іванівських текстильників понад 10000 метрів мануфактури, 200 пар взуття та багато інших товарів” (“Радянська Україна”, № 160, 1946 р.).

Прочитавши ці рядки, можна б подумати, що Росія – це не метрополія, де зосереджена машинобудівельна промисловість, текстильна промисловість, а якась всесоюзна ЮНРРА, що постачає порядком допомоги і машини, і текстильні вироби, і взуття, а російський народ, – це вроджений народ-альтруїст, що роздає по 10000 м мануфактури, по 200 пар взуття і посилає кому потрібно своїх фахівців для допомоги. Так оце безлично називається “допомогою” колоніяльну систему господарювання, штучне насаджування російського елементу на Україну, а український народ за те, що в нього не розбудовується машинобудівельна промисловість, за те, що текстильні вироби він мусить купувати в іванівських робітників, словом, за те, що його країна є колонією і ринком збуту для російської метрополії, за те, що по 30 роках “допомоги” з боку “старшого брата” він ще й тепер не має потрібної кількости фахівців, заставляється дякувати і бити поклони перед російським народом. Ось закінчення довгої молитви-подяки, що її склали для українського народу сталінські вислужники: “Твій ясний розум, стійкий характер і терпеливість, багатирський російський народе, є для нас прикладом. У всіх тяжких випробовуваннях історії стояв ти гордо, непорушно, утвердивши свою провідну силу серед народів нашої країни. Нам не страшні ніяки вороги, ніякі труднощі, ніякі випробовування, бо ми з тобою, з найвидатнішою нацією серед усіх націй, які входять до складу Радянського Союзу, бо ми непохитні в своїй дружбі з тобою, у своїй любові і пошані до тебе, бо ми є єдині в Радянській Вітчизні” (із звернення VII сесії Верховної ради УССР до великого російського народу 30.VI.1945 р.).

Та даремно шаліють сьогодні сталінські імперіялісти, даремно намагаються докінчити того, чого не потрапили зробити царські шовіністи, русифікатори. Український народ, який зумів устати на ноги і голосно заявити про свої права в той час, коли царські імперіялісти думали, що вже навіки поховали Україну, зуміє відстояти також і цим разом свою національну окремішність, зуміє опертися новій русифікаційній політиці большевицьких імперіялістів. Цьому новому русифікаторському наступові український народ протиставить сьогодні не лише свою стихійну відпорність, а й сильну національну свідомість і організованість. Український народ сьогодні має розбудований свій революційно-визвольний рух, має свій досвідчений революційно-політичний Провід, і це є найбільшою запорукою Його успішної боротьби і перемоги.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 156-168.*

---

1 Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 289-336; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 24: Ідея і чин. Орган Проводу ОУН, 1942–1946. – Торонто, 1995. – С. 474-506.

№ 5

Липень 1946 р.

О. В. Горновий

ЧЕТВЕРТА СТАЛІНСЬКА П'ЯТИРІЧКА

19.3.1946 р. на своїй першій сесії тільки що "вибрана" Верховна рада СССР затвердила "Закон про п'ятирічний план відбудови і розвитку народнього господарства СССР на 1946–50 рр." Таким чином, в дію увійшла нова, четверта п'ятирічка.

Підходячи до розгляду четвертої п'ятирічки, необхідно коротко спинитись над трьома попередніми п'ятирічками, і то тим більше, що їх підсумкам в законі про четвертий п'ятирічний план відведено багато місця.

Сталінські п'ятирічки – не новина, – вони відомі цілому світо-

---

* *У тексті:* побудова

ві. Та правду про них знають лише совєтські працюючі маси, бо на них саме спадає ввесь тягар горезвісних п'ятирічок.

П'ятирічки зродились, в першу чергу, з імперіялістичних плянів сталінської кліки, яка, перемігши у завзятій внутріпартійній боротьбі, захопила всю владу в свої руки. Кліка ця на практиці відмовилась остаточно від великих ідей жовтневої революції, перекреслила всі її завоювання і станула в своїй політиці на чисто імперіялістичні позиції: на шлях нових загарбань і збройного підкорення світу. Для цього було потрібно їй розбудувати армію, фльоту, авіяцію, вивінувати їх новою технікою, випродукувати якнайбільше зброї. Це, в свою чергу, могла забезпечити сильна воєнна промисловість. До її розбудови, при тому в якнайшвидших темпах і в якнайбільших розмірах, Сталін саме приступив шляхом т. зв. індустріялізації, реалізованої протягом п'ятирічок.

Імперіялістичні міркування не тільки спричинилися до виникнення п'ятирічок, вони також визначили їх характер.

Найзамітніша риса всіх п'ятирічок – **це першочергова розбудова важкої індустрії,** цієї основи основ воєнної промисловости, а насамперед головної її галузі – **машинобудування**. В результаті, якщо по промисловости в цілому рівень 1930 року в 1940 році був перевищений в 12 разів, то по машинобудуванню цей рівень уже в 1938 р. був перевищений більш як у 30 разів, по виробництву електроенергії – у 20 з лишком разів; по виробництву хемічних продуктів – майже в 15 разів і т. п. (Локшин, "Радянська Україна", 14.IV.1946 р., ч. 75).

При такому методі індустріялізації, очевидно, **виробництво засобів споживання**, а тим самим задоволення потреб працюючих, було відсунено на задній плян і далеко відстало від **виробництва засобів виробництва**, тобто **важкої індустрії**. Питома вага поодиноких цих галузей у загальній продукції всієї промисловости представляється слідуючо (в мільярдах карбованців, в цінах 1926/27 рр.):

Показники	1913	1928	1936	1937	1942 (плян)
Вся велика промисловість	11,0	16,8	80,9	95,5	184,0
Виробництво засобів виробництва	4,7	7,8	49,1	55,2	114,5
Виробництво предметів споживання	6,3	9,0	31,8	40,3	69,5

(Баранский, “Економ[ічна] геогр[афія] СССР”, Наукпедвидав, 1939 р.)

Це привело до того, що добробут працюючих постійно падав і знижувався рівень їх матеріяльних умов життя.

Характерним для п’ятирічок є також **велике темпо індустріялізації**. Офіційна статистика подає такі дані:

Обсяг промислової продукції (1929 р. – 100)

СССР	1934	1935	1936	1937	1938
	238,3	293,3	382,3	424,0	477,0

(Мировое хозяйство, Ежегодник, 1938/39 гг.).

В силу того факту, що в розвитку промисловости у всіх п’ятирічках займає перше місце важка індустрія, такі високі темпи вказують, перш за все, на шалені темпи розбудови воєнної промисловости. Сталінська кліка озброювалась з кожним днем все більше, побоюючись, щоб не лишитись позаду своїх імперіялістичних конкурентів, щоб у підготовці до нової імперіялістичної війни не запізнитись і не програти.

Зрозуміло, що для індустріялізації, здійсненої в таких великих розмірах та темпах і початої при тому від важкої індустрії, потрібні були величезні кошти. Ці кошти большевицька кліка знайшла, але зовсім не якимось чудодійним способом, не в силу якихось особливостей совєтської держави, яка нібито створює, як це намагався з’ясувати Сталін, такі джерела нагромадження засобів, яких нема і бути не може в капіталістичному світі. Ні, ці кошти вона здобула звичайним імперіялістичним способом, а саме: **за рахунок пограбування мільйонових працюючих мас, за рахунок граблення большевицьких колоній, т. зв. союзних республік.**

Основні кошти для індустріялізації були стягнені **з сільського господарства** шляхом **колективізації**, переведеної за допомогою нечуваного терору і також в шалено скорому темпі. Мета колективізації полягала в тому, щоб одержати якнайбільше товарного зерна, якого не могла сталінська кліка стягнути від індивідуальних господарств. Цю мету в результаті повного ожебрачення і закріпачення селян колгоспною системою сталінська кліка дійсно осягнула. Як заявив Сталін на XVIII з’їзді ВКП(б), колгоспна система дала в 1938 р. 36,8 мільйонів тонн товарного зерна, тобто на 16 млн. тонн більше від довоєнної продукції зерна. В 1940 р. з колгоспів здерто 38300 тис. тонн товарного хліба. Тому, що сільськогосподарськими кріпаками являються в

першу чергу “союзні республіки”, то це означає, що вони саме були найбільше пограбовані. Україна за колективізацію заплатила нечуваним голодом 1933 року.

На індустріялізацію обернуто прибутки від промисловости і транспорту, які перейшли у власність держави, тобто вільно розпоряджатися якими одержала змогу сталінська кліка. Ріст цих прибутків забезпечувала посилена експлуатація робітничої кляси. Великі посередні і безпосередні податки, примусові внутрішні позики – це дальша складова частина сталінських “соціялістичних нагромаджень”, які уможливили процес індустріялізації.

Індустріялізація країни і колективізація сільського господарства були в основному закінчені протягом двох перших п’ятирічок, тобто до 1937 р. Та п’ятирічки Сталін і його кліка представляють не як звичайні економічні пляни, а як пляни, “що мають в СССР силу економічних законів розвитку”. Тому також твердять, що протягом двох перших п’ятирічок не тільки було в основному закінчено індустріялізацію країни і колективізацію сільського господарства, а й побудовано соціялізм. Це також дуже виразно підкреслено при підсумках двох перших п’ятирічок у першому розділі закону про четверту п’ятирічку.

На ділі ж, в той час в СССР був побудований не соціялізм, а нова експлуататорська большевицька система. Процес індустріялізації, а разом з тим ніби і “побудова соціялізму” зовсім не пройшли “безболісно” і не в результаті “визволення народних сил”, але супроводилися так же, як і розвиток капіталізму, жахливою експлуатацією робітничої кляси, пролетаризацією селянства, нерівномірним розподілом випродукованих дібр, загальною нуждою працюючих мас. Сталінська індустріялізація коштує совєтським працюючим не менше, як такий же процес працюючим Англії, США чи Німеччини. Що більше, коли впарі з розвитком капіталізму робітнича кляса в завзятій боротьбі здобувала крок за кроком належні їй права, в СССР з розвитком сталінського “соціялізму”, робітнича кляса поступово позбавлялася тих прав, які вона здобула в Жовтневій революції. Сталінська кліка повністю відтіснила робітників як від участи в управлінні державою, так і від керівництва економічним життям країни та позбавила їх всіх демократичних свобод. Роль профспілок в СССР зведена нанівець і вони не мають навіть тих прав, що профспілки в деяких капіталістичних країнах.

До того ж, в Англії, США чи Німеччині процес індустріялізації проходив легше, бо він зачинався не від важкої індустрії, а від легкої.

Нова большевицька експлуататорська система характеризується такими моментами:

1. Повною ліквідацією політичних і економічних завоювань робітників і селян, нечуваною експлуатацією працюючих мас, упривілейованим політичним і, в результаті, економічним становищем кляси большевицьких вельмож та ростом клясових протиріч.

2. Повною ліквідацією демократії, монополією большевицьких вельмож на керівництво державою і розбудовою у велитенських масштабах поліційного енкаведівського апарату насилля.

3. Остаточним оформленням двох нових кляс: експлуататорської кляси – сталінських вельмож, і експлуатованої кляси – совєтських працюючих.

4. Повним поневоленням всіх народів ССР, закріпленням колоніяльного становища "союзних республік" і переходом сталінської кліки на шлях великоруського шовінізму.

Зрозуміло, що така система із соціялізмом не має нічого спільного. Теревені про соціялізм потрібні Сталінові для прикриття власного імперіялізму. Теорія про "побудову соціялізму в одній країні" повинна була служити Сталінові як оправдання перед працюючими їх злиднів і нужди.

Та на цьому не кінець. На XVIII з'їзді ВКП(б) сталінські вельможі визначили "шлях поступового переходу від сціялізму до комунізму" і початок його здійснювання був покладений на третю п'ятирічку.

Що ж являла собою під цим поглядом третя п'ятирічка? Отже ж, це був період переходу не до комунізму, а **період переходу до ще більш посиленої безпосередньої підготовки до війни.** Все економічне життя поставлено повністю на воєнні рейки. Промисловість, створена за роки двох перших п'ятирічок, невпинно працювала над завершенням шалених озброєнь, а не над виробництвом предметів споживання, потребу яких населення надалі пекучо відчувало. Тим то найбільший розвиток показала важка індустрія. "За перші 3 роки третьої п'ятирічки виробництво засобів виробництва зросло більше, як у півтора рази, а продукція машинобудування – на 75%" (закон про четверту п'ятирічку). З моментів стратегічних сталінська кліка рішила в третій п'ятирічці посилити розбудову промисловости в східних районах СССР і тому "більш, як одна третина всіх капітальних робіт (їх обсяг за три і пів року виносив 130 млрд. крб. – О. Г[орновий]) проводилась у східних районах СССР, а їх промислова продукція за 3 роки третьої п'ятирічки зросла в півтора рази" (закон про четверту п'ятирічку).

Назовні ця безпосередня підготовка до війни в імперіялістичних загарбаннях Західньої України і Білорусії, Буковини і Басарабії, частини фінської території і балтійських держав.

Що метою сталінської індустріялізації перш за все було розв'язання питання максимальних озброєнь і побудови сильної імперіялістичної держави, а не соціялізму, особливо ясно показалось в період другої імперіялістичної війни. Дані з цього часу є яскравим доказом цього. Як це подав Вознесенський у своїй доповіді про четвертий п'ятирічний плян за останні три роки війни, щорічний випуск танків, самоходів і бронемашин виносив понад 30 тис., літаків – 40 тис. В царській Росії таких галузей майже не було. Щорічний випуск гармат за ці ж три роки становив 120 тис., або в 30 разів більше в порівнянні з щорічним випуском в період 1915–1917 рр., кулеметів – 450 тис., або в 50 разів більше, крісів – 5 мільй[онів] штук, або в 5 разів більше, мінометів – 100 тис. штук або в 16 разів більше, снарядів, бомб і мін в 1944 р. вироблено 240 міл[ьйонів] або в 15 разів більше в порівнанні з щорічною продукцією 1915–1917 рр.

Сьогодні самі большевики говорять одвертіше, хоч прикриваються такими зручними висловами, як "активна оборона" і т. д., про те, що п'ятирічки і їх метод реалізації мали за ціль підготовку війни. Сталін 9.II.46 р. в передвиборчій промові говорив: "Партія знала, що війна насувається (вона ж і підготовляла – Г[орновий] О.), що захищати країну без важкої індустрії неможливо, що треба скоріше взятися за розвиток важкої індустрії, що запізнитися в справі – значить програти. Тому комуністична партія нашої країни відкинула "звичайний" плян індустріялізації і почала справу індустріялізації країни від важкої індустрії". Не менш виразно говориться про те і в законі про четвертий п'ятирічний плян. "Матеріяльно спроможності країни до підготовки активної оборони (фактично до імперіялістичних загарбань – Г[орновий] О.) перед вступом в Другу світову війну Радянський Союз створив на основі послідовного ведення політики комуністичної партії, – перш за все, за допомогою радянської політики індустріялізації і політики колективізації сільського господарства". Правда, все це роблять большевицькі вельможі з метою показати перед працюючими мудрість, передбачливість і далекозорість партії Сталіна, щоб в цей спосіб народню перемогу над гітлерівськими загарбниками капіталізувати для себе. Так факт про підготовку війни, тим не менше, лишається фактом.

Хоч на озброєння були спрямовані всі п'ятирічки, хоч воєнна продукція була така висока, проте під час війни економіка СССР

не могла обійтись без допомоги західних аліянтів. Вистачить згадати, що, нпр., поставки до СССР на основі ленд-лізу виносять 8409 мільйонів долярів. Від першого березня 1942 р. по перше квітня 1945 р. до СССР було доставлено 13300 літаків і 400 тис. машин, тобто майже стільки, скільки виноситиме продукція вантажних машин в СССР 1950 р. За 9 місяців 1944 р. (від 1.І до 30.ІХ) США доставили до СССР 12200* літаків, 135 тис. кулеметів, 294 тис. тонн вибухових матеріялів, 6 тис. танків, 1800 самохідних гармат, 1200 напіввантажних машин, 13 тис. револьверів, 3300 броньованих розвідних машин, 8200 гармат, 5500 тягачів, 1300 тис. тонн нафтопродуктів, 1 міль[йон] пар взуття, величезну кількість бавовняних і вовняних тканин (офіційні дані уряду США).

Та цей факт большевицька пропаганда дбайливо замовчує перед своїми громадянами. Їй, очевидно, невигідно до цього признаватися, коли її завданням є вмовити тим же громадянам, що большевицький економічний лад забезпечив усі воєнні потреби, доказавши в цей спосіб свою "життєвість", і що це могло статися тільки завдяки "мудрій сталінській" політиці "індустріялізації і колективізації". Ця лінія також виразно збережена в законі про четверту п'ятирічку.

II.

Коли розглядати четвертий п'ятирічний плян, зразу ж кидається в очі, що він як обсягом, так і темпами далеко перевищує попередні п'ятирічки. Так, нпр., обсяг централізованих капіталовкладів у першій п'ятирічці виносив 51 млрд. крб., в другій – 115 млрд. крб., в третій – 181 млрд. крб., в четвертій він передбачається в розмірі 250 млрд. крб. Нових і нововідбудованих підприємств уведено в дію у першій п'ятирічці на суму 39 млрд. крб., в другій – на 103 млрд. крб., в третій – на 182 млрд. крб., а в четвертій заплянoвано ввести в дію нових і нововідбудованих підприємств на суму 234 млрд. крб.

Валова продукція всієї промисловости в 1950 р. встановлюється на суму 250 млрд. крб. і для її осягнення потрібно забезпечити, як це подав у своїй доповіді Вознесенський, щорічний приріст продукції в розмірі 15600** млн. крб. Для порівнання вкажемо за Вознесенським, що такий же щорічний приріст в рр. 1921–1926 виносив 2049 млн. крб., в першій п'ятирічці –

* *В інших двох примірниках:* 13300

** *В інших примірниках:* 16000 *і* 16600

5478 [млн. крб.], в другій – 10438 млн. крб., а за 3 роки третьої п'ятирічки – 14316 млн. крб.

Такий великий обсяг і темпи, передбачені четвертим п'ятирічним пляном, зовсім не випливають ні з переваги большевицької економічної системи над капіталістичною, ні з її "соціялістичного" характеру, бо такого вона, звичайно, не має. Вони ніяк не свідчать "про перехід до комунізму", як це, подібно до третьої п'ятирічки, намагаються представити сталінські вельможі і четверту п'ятирічку. Вони не є доказом економічного процвітання, бо їхня реалізація тягне за собою нечуване зубожіння і фізичне вичерпання широких працюючих мас. Розміри і темпи четвертої п'ятирічки, як і попередніх, зумовлюються максимальною мобілізацією всіх сил країни, здійснюваною за допомогою жахливого терору, коштом повного закріпачення і ожебрачення працюючих мас. Вони незвичайно вимовно свідчать про поспішне і в найвищій мірі інтенсивне підготування **до нової, третьої імперіялістичної війни.** Вони диктуються виключно вимогами імперіялістичних плянів сталінської кліки.

Щоб забезпечити повне загарбання "визволених" нею країн Середньої і Південно-Східньої Европи та зробити можливим дальші загарбання, сталінська кліка поставила також і в четвертій п'ятирічці все економічне життя СССР виключно на воєнні рейки. Та обставина, що господарство СССР сильно знищене воєнними діями і що в третій війні доведеться мати проти себе економічно дуже сильні країни, наглить сталінських вельмож до небувалого поспіху в розбудові своєї економіки, тягар якого, очевидно, повністю паде на працюючі маси. Отже, основне завдання четвертої п'ятирічки – **в найкоротший час приготовити країну до нової війни,** або, як це сформульовано в законі про четвертий п'ятирічний план, "забезпечити дальше піднесення обороноздатности СССР і оснащення збройних сил Радянського Союзу найновішою військовою технікою".

Як бачимо, це те саме завдання, реалізоване тільки ще в швидших темпах, як було поставлене перед всіма попередніми п'ятирічками. Це потверджується також такими прикметами, спільними для всіх п'ятирічок:

По перше, як в попередніх п'ятирічках, так і в четвертій, **основний натиск покладено на важку індустрію,** довоєнний рівень виробництва якої повинен бути відновлений в 3–4 роки. Для важкої індустрії виділено більш як половину всіх капіталовкладень. До 1950 р. намічається збільшити продукцію чавуну до 19,5 млн. тонн, сталі – 25,4 млн. тонн, тобто перевищити продук-

цію металю в порівнанні з довоєнним рівнем на 35%. Видобуток вугілля встановлюється в розмірі 250 млн. тонн, що 51% більше в порівнанні з довоєнним рівнем. Промисловість синтетичного рідкого палива повинна дати 900 тис. тонн на рік, а газова промисловість – 11,2 млрд. кубометрів газу. Видобуток нафти збільшується до 35,4 млн. тонн річно, тобто перевищить довоєнний рівень на 14%. Виробництво електроенергії становитиме 82 млрд. кіловат г., або на 70% більше проти довоєнного рівня, а цементу – 10,5 млн. тонн, тобто на 80% вище довоєнного рівня.

Внутрі важкої індустрії й надалі провідне місце належить **машинобудуванню**, яке за четверту п'ятирічку повинно зрости 2 рази в порівнанні з довоєнним рівнем. В 1950 році виробництво металюргійного устаткування повинно збільшитися в 3,7 рази, автомобілів – 3,4 рази, паровозів – 2,4 рази, тракторів – в 3,6 рази.

По-друге, найбільше уваги після важкої індустрії присвячено **транспортові**, особливо залізнодорожному. В галузі залізнодорожного транспорту обсяг капітального будівництва встановлений на суму 40,1* млрд. крб. За 1946–1950 рр. заплянoвано доставити залізничному транспортові 7585 льокомотивів і 472 тис. товарових вагонів. За п'ятирічку повинно бути побудовано 7230 км нових ліній, відбудовано і новопобудовано 12500 км других шляхів, електрифіковано 5325** [км] залізнодорожних шляхів. З огляду на можливість воєнних дій на азійських теренах і з огляду на розбудовану сибірську промислову базу, будується зовсім нова південно-сибірська магістраля, що пройде від Абакуму через Сталінськ–Павлодар–Магнітогорськ до Куйбишева, та нову залізну дорогу Моінти–Чу в Середній Азії. Загалом в Сибірі проєктується побудувати 3550 км нових ліній, що становлять 48% всієї кількости нових залізнодорожних ліній.

По-третє, із стратегічних мотивів, враховуючи досвід останньої війни, посилено **розбудовується сильна воєнно-промислова база в східних районах СССР.** Ця база фактично була дуже сильно розбудована в третій п'ятирічці, а ще більше в роках війни. Вистачить згадати, що тільки в евакуації туди було евакуйовано з європейської частини СССР 1300 великих підприємств. Зараз із 145 млрд. крб. загального обсягу капітальних робіт по РСФСР для Сибіру і Далекого Сходу капітальні роботи встановлюються четвертим п'ятирічним планом в розмірі 35,6

---

* *В інших примірниках:* 50,1 *і* 60,1

** *В обох інших примірниках:* 6325

млрд. руб., тобто лише на 13,9 млрд. менше від обсягу капітальних робіт в найбільше знищеній війною УССР. Особливо намічено великий ріст в галузі чорної металюргії. Питома вага східньої металюргії у виробництві металю по Наркомчормету значно зростає і становитиме в 1950 р.:

по чавуну	– 44%	проти	29%	у 1940 р.
по сталі	– 51%	“	34%	“
по прокату	– 51%	“	33%	“

(із виступу Тевосяна на І сесії Верх[овної] ради СССР).

Видобуток нафти в східних районах повинен вирости в загальній продукції нафти в СССР з 12% в 1940 р. до 36% в 1950 р. “Під кінець нового п’ятиріччя, хоч довоєнний рівень господарства у визволених і центральних районах буде повністю відновлений і перевищений, східні райони будуть головним центром продукції важливіших галузей промисловости – вугілля, чорних і кольорових металів і електроенергії” (Сухаревський В., “Большевик”, травень 1946 р.).

По-четверте, як у всіх попередніх п’ятирічках, **виробництво продуктів споживання й надалі далеко відставатиме від виробництва засобів виробництва.** Це мусів признати сам Вознесенський: “…Темпи росту виробництва засобів виробництва, – говорив він у своїй доповіді, – дещо перевищать темпи росту предметів споживання”. Іншими словами, за рахунок виробництва на потреби нової війни відставатиме, і то не “дещо”, а далеко, задоволення потреб працюючих мас.

Першочергову розбудову важкої індустрії і транспорту також і в четвертій п’ятирічці пояснюють партійні верховоди потребами відбудови господарства СССР. Тут варто ще раз нагадати промову Сталіна з 9.2.46 р., в якій він пояснює, що в попередніх п’ятирічках з мотивів воєнних приготувань було “треба скоріше взятися за розвиток важкої індустрії”, бо “запізнитись в цій справі – значить програти”. Не інакше є і в четвертій п’ятирічці. Саме, щоб не запізнитись в перегонах за максимальне озброєння, сталінські вельможі і дальше розбудовують передовсім важку індустрію.

Із завданнями післявоєнної відбудови могла б зовсім добре впоратись не знищена цею війною важка індустрія, побудована в попередні п’ятирічки та розбудована у воєнні роки воєнна промисловість, коли й вони фактично були переведені на мирне

виробництво. Але тому, що вони й далі продовжують працювати для потреб війни і то в збільшених розмірах і темпах, тому потрібний і дальший розвиток важкої індустрії в некористь індустрії легкої. В результаті будуть ліквідовані наслідки війни не по відношенню до працюючих мас, де вони найбільші, в розумінні піднесення їхнього добробуту і корінного задоволення предметами ширвжитку. Наслідки війни будуть ліквідовані в розумінні зміцнення воєнного потенціалу сталінської імперії.

Та саме такий метод лежить в основі большевицької імперіялістичної системи господарства, він являється суттю сталінської імперіялістичної політики. Під час війни випускали воєнну продукцію, бо ведеться війна, а в мирний період працювати для потреб війни, бо приготовляється війна. Працюючих годують, замість предметів споживання – фразами про "перехід до комунізму"

В четвертому п'ятирічному пляні покладено великий натиск на наукову і дослідницьку роботу вчених і інженерів. З цією метою передбачається будівництво нових експериментальних підприємств, дослідницьких інститутів, конструкторських бюро та краще матеріяльне забезпечення вчених. "Я не сумніваюся, – говорив Сталін 9.2.46 р. у своїй передвиборчій промові, – що коли подамо належну допомогу нашим вченим, вони зуміють не тільки наздогнати, але й перевищити найближчим часом досягнення науки за межами нашої країни". Йдеться тут головно про роботи в питанні внутріатомної енергії, але, очевидно, не в інтересах промисловости і транспорту, як це лицемірно говорив Вознесенський, а в інтересах виробництва атомної бомби. Атомна бомба в руках англійців і американців не дає спокою кремлівським верховодам. Вони роблять усі заходи, не жаліючи коштів, щоб відкрити таємницю цієї могутньої нової зброї.

В галузі сільського господарства творці четвертого п'ятирічного пляну передбачають "зміцнення" колгоспно-радгоспної системи, яка, за їхніми твердженнями, "виправдала" себе як у мирний, так і в воєнний період. Тобто показалася найбільш вигідною і зручною системою одержування якнайбільше товарного зерна.

А що внаслідок воєнних знищень значної частини сільськогосподарських районів, недостачі живої і механічної тяглової сили, робочої сили взагалі, забур'яненості полів, низького рівня агрокультури, як також посиленого росту свідомого саботажу з боку колгоспників, зовсім не зацікавлених в колгоспній кріпацькій праці на сталінських вельмож, колгоспи не виконують покладених на них зобов'язань (УССР, нпр., не виконала пляну

хлібоздачі на 1945 р.), то сталінські верховоди рішили не допомогти колгоспам, не полегшити долю колгоспників, але... піднести "дисципліну". В законі про п'ятирічку виразно підкреслено: "Зміцнити дисципліну по виконанні колгоспами своїх зобов'язань у поставках державі сільськогосподарських продуктів". На більш зрозумілій мові це означає, що протягом четвертої п'ятирічки ще більше зросте грабіж сільськогосподарських продуктів, що ці продукти будуть забрані в колгоспах насильно, що ще більше зросте визиск праці колгоспника і його дальше закріпачення.

Очевидно, готуючись до війни, сталінська кліка потребує багато хліба, м'яса, товщів, цукру, волокна, бавовни і інших сільськогосподарських продуктів. На 1950 р. валова продукція зерна налічена на 127 млн. тонн, тобто повинна зрости в порівнанні з довоєнним рівнем на 7%. На технічні культури покладено ще більший натиск. Так, нпр., валовий збір буряків повинен зрости в 1950 р. до 26 млн. тонн, або на 22% вище довоєнного рівня, бавовни-сирцю – до 3,1 млн. тонн, або на 25% вище довоєнного рівня, а льону-волокна – до 0,8 млн. тонн, або на 39% вище довоєнного рівня.

Та коли поглянути на встановлену пляном пересічну цифру врожайности, то побачимо, що вона зовсім невисока, менша за запляновану в третій п'ятирічці, нпр., для зернових вона встановлена для четвертої п'ятирічки на 12 ц з 1 га, а в третій п'ятирічці – 13 ц з 1 га, по цукрових буряках – 190 ц з 1 га, а в третій п'ятирічці – 250 ц з 1 га. Це пояснюється дуже невигідним становищем сільського господарства в зв'язку з вичисленими вгорі причинами, які не дозволяють навіть плянувати вищого над 12 ц з 1 га урожаю. Зниження врожайности зараз дуже велике, нпр., одна з найбільш урожайних областей УССР, Одеська, зібрала в 1945 р. пересічний урожай 6,9 ц з 1 га.

При великій, отже, недостачі робочої сили в сільському господарстві, значна частина якої буде протягом п'ятирічки притягнута на виробництво (а, крім того, мобілізована в армію), при жахливій недостачі живого тягла, машин, при малих спроможностях підвищити врожайність, сталінські експлуататори заплянували в 1950 р. перевищити довоєнний рівень продукції зерна на 7%. Це, очевидно, могло б статися хіба за рахунок посівної площі, що при вищеперерахованих обставинах не лише коштуватиме збільшення експлуатації фізичних сил колгоспників, але прямо нездійсниме. Та сталінські грабіжники, встановлюючи пляни валової продукції зерна в п'ятирічці, дуже мало приймають до уваги ці труднощі, в яких знаходиться сільське господарство. Вони керуються в першу чергу власними потребами в товарно-

му зерні, розмір якого визначають до запланованої теоретично валової продукції. Тим то недовиконання у валовій продукції не тягне за собою у сталінській практиці зменшення в хлібозаготівлі, плян якої в такому випадку реалізується за рахунок дальшого збільшення грабежу колгоспників.

От так виглядає "передова" сталінська колгоспна система. На 22 році її існування большевики можуть тільки плянувати врожай 12 ц з 1 га. Та питання ще, чи всюди вони його в такій кількости зберуть. Нпр., урожай в 1946 р. в Україні зовсім завів сподівання сталінських верховодів.

Такий самий поганий стан і в тваринництві, але й тут передбачається четвертою п'ятирічкою перевищення довоєнного рівня, особливо колгоспних і радгоспних тваринницьких ферм. Зростання це буде забезпечене в основному шляхом т. зв. контрактації молодняку у колгоспників, тобто примусовим відбиранням молодняку від колгоспників. Це дуже широко практикований метод у післявоєнний період. Тим шляхом комплектовані, нпр., всі існуючі зараз колгоспні і радгоспні тваринницькі ферми в УССР. Тому, якщо поголів'я рогатої худоби зросло в радгоспах УССР за 1945 р. на 69%, овець і кіз – на 80%, а в колгоспах рогатої худоби – на 35%, овець і кіз – на 50%, то у колгоспників поголів'я рогатої худоби зросло лише на 9%, а кіз і овець – на 2% (із виступу Хрущова 28.2.46 р.).

Помилково б було думати, що може з метою сприяння розвитку тваринництва сталінські вельможі зменшили в четвертій п'ятирічці обов'язкові поставки м'яса. Ні, навпаки, вони збільшили їх, бо за сталінською експлуататорською льогікою, саме такий метод сприяє розвиткові тваринництва. "З метою найвищого розвитку і зміцнення громадського тваринництва в колгоспах України, починаючи з 1945 р. відновлено порядок нарахування обов'язкових поставок м'яса і інших продуктів тваринництва, який існував до війни і виправдав себе земельною площею, закріпленою за колгоспом" (Хрущов, доповідь на першому пленумі ЦК КП(б)У 28.2.46 р.). Тим самим відновлено найбільш експлуататорський порядок, який зовсім не рахується зі станом поголів'я худоби в колгоспах у визначуванні і розмірах поставок продуктів тваринництва, але керується виключно розмірами земельної площі, що її обробляє колгосп. Тому-то загальний розмір поставок м'яса в УССР на 1946 р., перший рік четвертої п'ятирічки, збільшився вдвоє проти 1945 р.

Обсяг капітальних вкладів (централізованих і нецентралізованих) в сільське господарство становитиме в четвертій

п'ятирічці тільки 19,9 млрд. крб. Та характерним є їхній розподіл. На розбудову машинно-тракторних станцій (МТС) приділено 8,8 млрд. крб., на приріст поголів'я худоби в радгоспах – 2 млрд. крб., на ірригацію і меліорацію – 2 млрд. крб. Як розподілені решта 7,1 млрд., в законі не говориться, але зовсім певно, що вони не припадають повністю колгоспам, бо ще частина з них буде призначена для радгоспів. Та вже ці цифри говорять ясно про те, що основна частина капітальних вкладів призначається МТС і радгоспам у виразну некористь колгоспів. Особливо найбільше одержують МТС, які являються в руках сталінської кліки дуже важливим знаряддям експлуатації колгоспів. Як відомо, сталінські вельможі свідомо не продають машин безпосередньо колгоспам (це заборонено законом), але завозять їх в МТС-и, яким відтак колгоспи змушені за обробіток землі платити зерном (т. зв. натуроплата). Так обстоїть справа і з іррегаційними спорудами, які також повністю знаходяться в руках сталінських вельмож. Звідси й випливає такий нерівномірний розподіл капітальних вкладів.

А тим часом саме колгоспи потребують сьогодні, по жахливих воєнних руйнуваннях, якнайбільше капітальних вкладів і допомоги держави. Про це добре знають і самі партійні верховоди, але, грабуючи колгоспи, вони не думають їм допомогти. Капіталовкладення вони кажуть знайти самим колгоспам. Четвертий п'ятирічний плян встановлює, що капіталовкладення самих колгоспів у їхні господарства за 1946–1950 рр. повинні виносити кругло 38 млрд. крб. А що держава протягом п'ятирічки не зменшує колгоспам ні натуроплати, ні хлібопоставок, а, навпаки, збільшує їх, то це означає, що одним джерелом колгоспів у відшукуванні коштів для відбудови і розвитку їхнього господарства являється скорочення норми виплати колгоспникам за трудодні. Таким чином, ввесь тягар спадає на й так вже ожебрачених до краю колгоспників.

III.

Четвертий п'ятирічний плян закріплює розбудовану у попередніх п'ятирічках імперіялістичну систему господарства СССР. В ньому виразно відбито упривілейоване становище метрополії і колоніяльне становище союзних республік. Немає в ньому ніяких змін в розміщенні промисловости в сенсі ліквідації такого, нпр., стану, що в нечорноземному районі (6 центральних областей РСФСР), який майже не має сировини і який, будучи як по площі території, так і по кількості населення в два рази менший УССР,

має промисловість в 2 рази більшу від України, забезпеченої власною високоякісною сировиною. Немає також ніякого наближення до "районів споживання", як це заявив, до речі, наново переспівав стару пісню у своїй доповіді Вознесенський. Значне пересунення промисловости у слабонаселені східні райони зовсім не означає "наближення до районів споживання", а випливає, як це ми вже раз сказали, виключно із воєнно-стратегічних міркувань сталінської кліки.

Колоніяльне становище союзних республік виразно видно, коли порівняти цифри головних видів промислової продукції, нпр., з РСФСР, чисто російської области, яка являється метрополією сталінських імперіялістів (як колись царських імперіялістів). Наводимо ті цифри:

Показники		СССР	РСФСР	УССР	
чавун	(млн. тонн)	19,9	9,5	9,7	
сталь	"	25,4	16,0	8,8	
вугілля	"	250,0	141,9	86,1	
нафта	"	35,4	14,5	0,325	
електроенергія	(млрд. квт-г)	82,0	57,2	13,69	
метальорізні верстати	(тис. шт.)	74,0	28,5	5,95	
автомобілі	"	500,0	457,0	25,0	
трактори	"	112,0	82,0	25,0	
металюргійне устаткування	(тис. тонн)	102,9	66,7	35,0	
парові турбіни	(тис. квт.)	2906,0	2201,0	даних	немає
бавовняні тканини	(млн. м)	4686,0	4185,5	"	"
вовняні тканини	"	159,4	129,0	"	"
взуття шкіряне	(млн. пар)	240,0	156,3	"	"
цукор	(тис. тонн)	2400,0	463,0	1637,0	

Порівнюючи цифри, ми бачимо, найперше, що для УССР немає даних про деякі галузі машинобудування, про текстильну і взуттєву промисловість. Діється так тому, що їх або зовсім на Україні немає, або продукція їх дуже незначна. Візьмім текстильну промисловість. Як довідуємося з доповіді, з дозволу сказати, міністра "текстильної" промисловости УССР Петруші на республіканській нараді 20-24.IV.1946 р. в Харкові, в четвертій

п'ятирічці на Україні передовсім "будуть збудовані нові фабрики снопов'язального шпагату продуктивністю 9 тис. тонн" та... шовковий комбінат у Києві. Всі інші старі підприємства даватимуть таку малу продукцію, що даних про неї навіть Петруша не подавав. Загальна валова продукція "текстильної" промисловости УССР до кінця 1950 р. виноситиме смішно малу суму – 185 млн. руб. У валовій продукції російської текстильної промисловости ця сума становить мінімальний процент.

Із машинобудування на Україні зовсім не розбудовується складне машинобудування. Складні машини, верстати, автомобілі, апарати, точне приладдя продукують метропольні області. Не диво тому, що щойно по 25 роках рад[янської] влади на Україні запляноване будівництво 1 автомобільного і 2 автоскладальних заводів. Вся автомобільна промисловість України даватиме в 1950 р. 25 тис. штук автомобілів, або 5% загальної продукції автомобілів СССР. В той же час автомобільна промисловість РСФСР так розбудована, що в 1950 р. вона даватиме 457 тис. штук автомобілів на 500 тис. штук заплянованої загальної продукції, тобто 91,4% автомобілів СССР. У виробництві парових турбін на РСФСР припадає 75,7% загальної продукції парових турбін. Також виробництво гідротурбін зосереджено в РСФСР. Тому не диво, що турбіни для Дніпрогесу виготовляє Ленінград.

В четвертій п'ятирічці, як і в попередніх, будується на Україні тільки галузі менш складного і більш металомісткого машинобудування, як: вугільного і металюргійного обладнання, паровозовагонобудування, сільськогосподарських машин, тобто галузі, призначені в першу чергу для експлуатації багатств України, або, як каже Баранський у своїй "Екон[омічній] географ[ії] СССР", ті галузі, які "перш усього потрібні самій Україні". Але ці галузі далеко відстають від однородних в РСФСР, напр., продукція металюргійного устаткування в Україні 2 рази менша, ніж в РСФСР, тракторів – понад 3 рази менше, а металорізальних верстатів – майже в 6 разів менше.

Україна також в четвертій п'ятирічці надалі відстає в продукції сталі, в порівнанні до продукції чавуну. Продукуючи 9,7 млн. тонн чавуну, Україна продукує сталі 8,8 млн. тонн, тобто на 1 млн. менше. В той же час РСФСР, яка продукує чавуну 9,5 млн. тонн, продукує сталі аж 26 млн. тонн.

Коли йдеться про грабіж наших природних багатств, то тут "допомога старшого брата" найвидатніша. На 1950 р. Україна має дати 9,7 млн. чавуну, або майже половину всієї продукції чавуну СССР; 8,8 млн. сталі, або третину загальної продукції сталі; 86,1

млн. вугілля, або більш, як третину всієї продукції СССР; 15 млн. тонн коксу, 325 тис. тонн нафти, велику кількість марганцю. Посівна площа зернових УССР на 1950 р. визначена на 19,6 млн га, що при запланованому пересічному врожаю – 12 ц з 1 га, означає, що Україна повинна дати 23,5 млн. тонн хліба. Якщо до війни прямий грабіж хліба шляхом т. зв. хлібозаготівель виносив 400 млн. пудів, то можна буде твердити, що протягом четвертої п'ятирічки він буде ще більший. Крім того, в 1950 р. Україна повинна дати 1637 тис. тонн цукру, 245 тис. тонн м'яса, 40 тис. тонн тваринного масла.

Четвертий п'ятирічний плян зберігає за УССР роль сировинної бази і аграрного придатку сталінської метрополії та роль ринку збуту для метропольної промисловости.

Колоніяльне становище УССР виступає ще яскравіше, коли порівняти її господарство з господарством однієї тільки Московської области. Московська область за величиною території становить менше, ніж 1/400 всієї площі СССР. Промисловою сировиною вона майже не забезпечена. Проте в промисловому відношенні вона найбільш розвинута. З усієї промислової продукції СССР в 1938 р. на промисловість Московської области припадало округло 1/5, а з усього машинобудування – 1/4 частини. При тому машинобудування Московської области переважно точне, неметальомістке, а трудомістке. В 1940 р. власна продукція Москви і Московської области становила 31 млрд. крб., або 22% всієї промислової продукції СССР. В 1950 р. обсяг валової продукції повинен зрости на 30% проти довоєнного рівня. Це означає, **що метропольне положення Московської области буде збережено за нею і надалі.**

Якими шляхами йтиме розвиток промисловости Московської области, ясно вказує Г. М. Попов у своїй промові під час обговорення доповіді Вознесенського на I сесії Верховної ради. Наведемо це місце:

"Найбільший розвиток в період 1946–1950 рр. матиме машинобудування, **в першу чергу автомобільне виробництво, виробництво варстатів, паровозів, дизелів, казанів для електростанцій, металюргійного устаткування. В 1950 р. випуск вантажних автомобілів досягне 100 тис. машин, що на 75% перевищить рівень 1940 р. Крім того, буде випущено в 1950 р. 10 тис. малолітражних машин "Москвич" і сотні легкових машин вищої кляси "ЗІС 110".**

"Випуск варстатів збільшується в півтора рази проти довоєнного рівня, при тому різко зросте виробництво авто-

матів, високопродуктивних варстатів. Коломенський машинобудівельний завод випустить 400 потужних паровозів, що в 2 рази перевищить довоєнний рівень їх виробництва. Вперше розвиватиметься освоєне на московських заводах під час війни виробництво сталерозливних ковшів конверторів та іншого устаткування для металюргійної промисловості. **Великого розмаху набуде приладобудування – виробництво годинників, манометрів, різних контрольних і випробувальних приладів і приладів автоматичного керування.** Разом з тим Москва і Московська область і **надалі будуть серйозною базою воєнного машинобудування.**

Значно зросте в Москві і Московській области в період 1946–1950 рр. продукція **текстильної і легкої промисловости...**" (підкресл[ення] Г[орновий] О.).

З промови Попова видно, що в Московській области розвиватиметься в першу чергу виробництво складних машин, автомобілів, апаратів, автоматів, точного приладдя, годинників і т. д., текстильних виробів, яких, очевидно, Україні, за большевицькими економістами, не потрібно.

Коли взяти до уваги, що вся продукція вантажних автомобілів становитиме 428 тис. машин, то на Московську область припадає 100 тис. машин, або майже 1/4 частина. Ще вищий відсоток займає продукція легкових автомобілів, бо із 65600 шт. загальної продукції тільки малолітражних машин "Москвич" вироблятиметься 40 тис. шт., або кругло 61% всієї продукції. А від Попова дізнаємось, що, крім цього, вироблятимуться ще сотні легкових машин вищої кляси "ЗІС 110". В той же час автомобільна промисловість УССР має дати лише 25 тис. вантажних автомашин, тобто 1/4 того, що дає одна Московська область.

Паровозовагонобудування УССР, що належить до відносно найбільш розвинутих галузей промисловости УССР, має випустити в 1950 р. 100 потужних паровозів, а один Коломенський завод в Московській области дасть в 1950 р. 400 паровозів.

І коли на сесії Верховної ради СССР депутати метрополії – Попов і Попков – могли накреслити карту справді великого розвитку промисловости Московської області і Ленінграду, то що могли сказати сталінську холуї – агенти союзних республік? Ось кілька прикладів:

"П'ятирічний плян... пройнятий сталінським піклуванням про процвітання всіх народів Радянського Союзу. Україна до війни не мала автомобільної промисловости (чому?). Тепер будується Дніпропетровський автомобільний завод (!).... Будується авто-

складальний завод в Одесі і у Львові (!). Колгоспне селянство... готове дати батьківщині стільки **хліба, цукру, сала, м'яса, вина, сільськогосподарської сировини** для промисловости, скільки намічено за пляном четвертої п'ятирічки" (Корнієць).

"У п'ятирічному пляні передбачається дальший розвиток народнього господарства Туркменської ССР. **Валова продукція бавовни на кінець п'ятирічки проти 1946 р. збільшиться в 2-3 рази...** Проти довоєнного рівня до 1950 р. в 2-3 рази збільшиться також **поголів'я каракульських овець"** (А. Б. Бердиєв*).

"Обсяг бавовнозаготівель в Узбецькій ССР до 1950 р. збільшиться до 2400 тис. тонн – майже втроє проти найбільш врожайного 1941 р. Це означає, що в 1950 р. **Узбекістан дасть країні 6 млрд. умовних метрів тканин на рік і 200 тис. олії з насіння"** (І. Ю. Юсипов, підкреслення Г[орновий] О.).

Так, отже, Узбекістан – країна бавовни – за четвертим п'ятирічним пляном має давати тільки умовні мільярди метрів тканин. Фактичні ж метри із узбецької тканини даватимуть метропольні області – Московська, Івановська, Горковська. Це підтверджується такими даними. Вся текстильна промисловість СССР в 1950 р. повинна дати 4686 млн. метрів бавовняних тканин. На РСФСР, яка не має власної сировини, припадає 4185,5 млн. м, або 89,3% загальною продукції бавовняних тканин. На Узбецьку ССР – 160900 тис. м, або 3,4%, на Казахську ССР – 19100 тис. метрів, або 0,4%.

Таким чином, один головний продуцент бавовни Узбекістан, який на кінець п'ятирічки дасть бавовни на 6 млрд. м. тканини, вироблятиме в себе тільки 150,9 млн. м тканин, а друга – Казахська – 19,1 млн. м тканин, на всі інші з союзних "республік" припадає разом заледви 6,9% виробництва бавовняних тканин СССР.

Із 159,4 млн. м загальної продукції вовняних тканин на РСФСР припадає 129 млн. м, або 80,9%, а на такого продуцента вовни, як Казахська ССР – лише 2880 тис. м, або 1,6%.

Так виглядає на практиці "справедлива" сталінська національна політика в економічній галузі і ліквідація економічної відсталости окраїн б[увшої] царської Росії.

Доказом сталінського "піклування" союзними республіками може послужити такий приклад. Большевицькі можновладці, готуючись зробити Москву столицею світової імперії, приділяють зараз дуже багато уваги її розбудові і прикращуванню. На рекон-

---

* *У тексті:* Бердаєв

струкцію Москви, побудову нової черги метрополітену, відновлення Кремля, будівництво всяких палаців відпочинку, двірців, театрів, розтратне життя численної сталінської зграї, що живе в Москві, призначено аж 9 млрд. крб. В той час в п'ятирічному пляні зовсім полишено майже дощенту зруйновані Тернопіль, Полтава, Кременчук, а для жахливо знищеного Києва призначено таку малу суму, що навіть Корнієць, відспівавши похвальні псальми Сталінові, партії і російському народові, відважився просити додаткових асигнацій для Києва в сумі 260 млн. крб.

По лінії місцевих совєтів намічено четвертим п'ятирічним пляном відбудувати в Україні 1150 тис. кв. м житлоплощі. Це також така мізерна і невистачаюча кількість, що згаданий Корнієць просив відбудувати не менше 2 млн. кв. м.

Не зміняє нічого п'ятирічний плян і в системі підпорядкування господарства СССР. Всі важливі галузі економіки союзних республік і надалі підпорядковані єдиному імперіяльному центру в Москві. "Урядам" союзних республік полишена тільки **місцева промисловість і промкооперація.** "Будівельні матеріяли, паливо і речі широкого вжитку, що виробляються місцевою промисловістю і промисловою кооперацією, повинні **повністю бути в розпорядженні уряду союзної республіки,** яка на свій розсуд (підкр[еслення] Г[орновий] О.) може визначити частину продукції, що лишається на споживання в середині республіки і частку продукції, яка порядком товарообміну надсилається до союзних республік при збереженні загальнодержавного* регулювання роздрібних цін" (Вознесенський).

Таку-то велику ласку роблять сталінські вельможі, віддаючи місцеву промисловість і промислову кооперацію в "розпорядження союзних республік". Такі-то великі компетенції "уряду" союзної республіки, коли він "на свій розсуд" може господарювати тільки виробами місцевої промисловости і промислової кооперації, до того ж – "у межах загальнодержавного регулювання цін".

Багато шуму піднімає совєтська пропаганда довкруги т. зв. сталінського піклування про розвиток науки і культури союзних республік. Поминаючи ту обставину, що наука і культура в СССР примушені служити виключно інтересам сталінської кліки, яка розглядає їх лише як засоби пропаганди, ми бачимо, що союзні республіки і в цьому випадку трактуються по-колоніяльному. Ось деякі факти із закону про четверту п'ятирічку. На відбудову міс-

* *У тексті:* загальнороздрібного

ких шкіл УССР потрібно найменше 400 млн. крб., а в четвертому п'ятирічному пляні призначено на це лише 235 млн. крб., тобто дещо більше, як половину (із виступу Корнійця).

На відбудову об'єктів мистецтва УССР передбачається в пляні 50 млн. крб., а тим часом, навіть на боягузливу думку Бажана, на це потрібно 110 млн. крб. Цей же Бажан, запевнивши найперше на всі лади, що Українська Академія Наук і Академія Архітектури служитимуть завданням п'ятирічки, просив (не домагався) додаткові асигнації для Академії Наук в сумі 100 млн. крб., а для Академії Архітектури – 30 млн. крб.

Сталінській кліці зовсім не залежить на розвитку справді вільної української, як і всіх інших народів, науки і культури. Проповідуючи теорію вищости російської культури і науки, вона рівночасно для них матеріяльні умови розвитку, всіляко спиняючи такий розвиток у "союзних республіках". Найкращим потвердженням цього є останній розподіл нагород, найвищих нагород СССР – "сталінських премій". Ні одна з перших нагород не припала представникові науки, мистецтва чи культури УССР. Переважна більшість всіх нагороджених – це члени Академії Наук СССР (вона рівночасно являється російською Академією Наук), російські композитори, поети, артисти і т. д.

IV.

Совєтська пропаганда намагається представити п'ятирічний плян як такий, що змагає до "покращання матеріяльних, побутових і культурних умов працюючих і забезпечує не тільки відродження, але й перевищення довоєнного рівня". Та кожному громадянинові СССР відомо, що до війни ніхто, крім паразитарної кляси сталінських вельмож, не жив у добробуті, і тому, якщо навіть четвертий п'ятирічний плян забезпечить перевищення довоєнного рівня, то це не значитиме для працюючих бодай наближення до добробуту. В найкращому випадку це буде забезпечення життєвого мінімуму, який під час війни був дуже порушений. Зрештою, обіцянки про поліпшення умов життя працюючих – не нові. Вони широко декларувалися всіма попередніми п'ятирічками, в доказ їх "здійснення" сталінські агітатори наводили чисельні цифри, але від цього працюючим не легше стало жити. Тому також подібні заяви в четвертій п'ятирічці працюючі розцінюють, як звичайну брехню.

Також безсоромною брехнею Вознесенського є заяви про те, що 73% народнього прибутку, обсяг якого визначено 1950 р. в сумі 177 млрд. крб., піде "за рахунок скорочення воєнних витрат"

на споживання, або що в совєтській економії закон вартости використовується з тією особливістю, що виключається експлуатація праці. Фактично справа обстоїть якраз навпаки. Не на споживання і не "за рахунок скорочення воєнних витрат", а на дальше, ще більш посилене розбудування воєнної промисловости, на озброєння і утримання кляси сталінських паразитів піде 73%, і то найменше, народнього прибутку, а експлуатація праці є першою особливістю большевицької економічної системи, бо саме ця експлуатація забезпечує ріст сталінських прибутків. Тому четверта п'ятирічка, найбільша своїми розмірами і темпами за всі попередні, означає для працюючих мас в першу чергу **посилений визиск їхньої праці,** ще більший, як в попередні п'ятирічки.

Сталінські вельможі, як це видно із заяв Вознесенського, незадоволені існуючим станом продуктивности праці і заплянували протягом п'ятирічки піднести його на 36% в порівнанні з довоєнним рівнем. Осягнути це думають за рахунок:

а) зростання технічної озброєности;

б) підвищення кваліфікації робітників і інженерно-технічних кадрів;

в) повного використання 8-годинного робочого дня.

Коротко розглянемо кожний з цих моментів зокрема.

Технічне озброєння величезної кількости підприємств стоїть сьогодні на низькому рівні. Прикладом може служити хоч би відомий Харківський тракторний завод (ХТЗ), який в лютому 1946 р. витрачав на виробництво трактора 1842 робочих години замість 350, витрачуваних до війни ("Радянська Україна", 5.III.1946 р, ч. 48). Трест "Кривбасруда" внаслідок низького рівня механізації виконав плян 1945 р. тільки на 38,6% ("Радянська Україна", 1946 р., ч. 48). Особливо не змеханізовані роботи на будівництві, перед яким в четвертій п'ятирічці стоять велитенські завдання. "Правда" з 18.V.1946 р. в кореспонденції "Господарів багато, а цегли мало" писала дослівно таке: "В Молотовській області нараховується 22 великих цегляних заводи. Переважаюча їх більшість запущена, обладнання їх знищилось і постарілось. В Молотовській області з її високою індустрією цегла виробляється кустарно". "Радянська Україна" з 17.IV.1946 р. в кореспонденції з заводу "Запоріжсталь" писала: "Озброєні самими лопатами, позбавлені найпримітивніших механізмів, відбудовники розбирають на день не більше 180 куб. м завалів. Укомплектована коксохемзаводом вертушка з 18 платформ не зробить за зміну жодного обороту". Такий-то поганий стан з технічною озброєністю на будівництві, а тим часом саме в тій галузі запляновано

добитися якнайбільшого піднесення продуктивности праці – на 40% проти довоєнного рівня.

Ще гірше представляється справа з кваліфікованими кадрами, недостача яких зараз дуже велика. Протягом п'ятиріччя на виробництво повинно прийти близько 7 млн. робітників, величезна більшість яких до того часу нічого спільного з фабрикою не мала. Як це поставлено четвертим п'ятирічним пляном, найбільша кількість робітників – 13,9 млн. – підвищуватиме свої кваліфікації безпосередньо на виробництві; 5,4 млн. чол. – шляхом індивідуального і бригадного навчання. Та все це тільки півзаходи, диктовані необхідністю і поспіхом, і надто великих успіхів, очевидно, не дадуть.

Безперечно, сталінські вельможі змагатимуть і до піднесення технічної узброєности і до підвищення кваліфікації робітників, але при існуючому тепер стані можна твердити, що вони не будуть рішальними в піднесенні продуктивности праці. Зростання продуктивности праці відбуватиметься головно за рахунок третього моменту – **повного використання робочого дня, або, іншими словами, за рахунок піднесення інтенсивности праці, тобто експлуатації фізичних сил робітників.**

З цією метою сталінські експлуататори вже розпочали шалену акцію по організації стахановщини і соцзмагання, відомих большевицьких заходів підвищення інтенсивности праці. Всі газети переповнені зараз всякими "зверненнями" і "призовами" (закликами) до соцзмагання. Очевидно, всі ці "Звернення" зредаговані згори партійними п'явками і приняті всупереч бажанню робітників. Сталінські режисери стахановщини встигли вже випродукувати нових стахановців, всяких лукичових, кучеріних, стефанцових, невчасів і тепер заставляють робітників "іти за прикладом стахановців" та брати на себе тяжкі понаднормові зобов'язання.

В цьому місці треба також додати, що під ширмою "патріотизму" сталінські вельможі заставляють робітників працювати або на власному підприємстві, або на роботах по відбудові міста, розчищуванні завалів, поза визначеними годинами. Таким чином, робочий день далеко виходить поза встановлених 8 годин.

У колгоспах, крім соцзмагання, засобом підвищення продуктивности праці, на які то особливо наголошено в четвертому п'ятирічному пляні, являються:

а) суворий облік праці колгоспників;

б) групова і індивідуальна відрядність;

в) правильна організація праці.

Суворий облік праці проводиться не на те, щоб нічого з праці колгоспника не пропало, як це блеють сталінські вельможі. Він проводиться для того, щоб не тільки кожен крок колгоспника, але кожен розгін його спини мати на обліці і в цей спосіб змусити його до ненависної йому колгоспної праці.

Індивідуальна і групова відрядність полягає в тому, що колгоспникові чи групі колгоспників призначується згори певна сума робіт, яку вони мусять обов'язково виконати. Цим шляхом змушується колгоспників дати з себе максімум зусиль, чого не можна осягнути при системі спільного виконування робіт, без визначення їх кількости.

Правильна організація праці на зрозумілій мові означає: працювати від зорі до зорі, постійне перебування колгоспника під час жнив у полі, у випадку недостачі тягла до звожуванні снопів – ношення їх кілометрами вручну, відвожування намолоченого збіжжя тачками на заготівельні пункти і т. д., і т. д.

Експлуататорський характер тих заходів аж занадто очевидний.

Так фактично виглядає та особливість, якою використовувався в СССР дотепер і буде використовуватися в четвертій п'ятирічці закон вартости. Як бачимо, ця особливість зовсім **не виключає експлуатації праці,** як це брехливо заявив Вознесенський, а навпаки, **полягає саме в найжахливішій експлуатації працюючих мас.**

П'ятирічний плян вимагає притягнути до роботи, як це вже згадувалося, близько 7 мільйонів нових робітників і службовців. Як основне джерело поповнення нових робітників він передбачає "державні трудові резерви, за рахунок яких в народне господарство направляється за п'ятиріччя 4,5 млн. молодих робітників". Поповнення інженерно-технічних кадрів повинно бути забезпечене "випуском спеціялістів з вищих і спеціяльних середних навчальних закладів за п'ятиріччя у кількості 1900 тис. чоловік".

Обговорюючи справу притягнення на виробництво нових робітників, Вознесенський сказав у своїй доповіді, між іншим, таке: "Рішальним питанням для здійснення п'ятирічного пляну є залучення в промисловість, на транспорт і будівництво нової робочої сили. В нас ще немало господарників, які розраховують на те, що робоча сила їм буде "дана" в порядку мобілізації. Такі господарники не розуміють, що труднощі з робочою силою у післявоєнній обстановці є невипадковими, що ці труднощі можна подолати тільки шляхом переходу до нових методів роботи. Щоб забезпечити себе робочою силою, підприємствам необхідно

перейти до практики організованого набору робочої сили шляхом укладення індивідуальних договорів як з окремими працюючими, так і з колгоспами". Тим складним базіканням Вознесенський намагається переконати, що нібито новий метод набору робочої сили зовсім не означає мобілізації. Та тому, що такий організований набір шляхом індивідуальних договорів вже відбувається, ми легко можемо сказати, як він виглядає. Отже ж, це примусовий набір робочої сили, головно з колгоспників, за згори визначеним контингентом. Дуже часто він відбувається шляхом облав, тобто ні в чому не різниться від горезвісного гітлерівського набору робочої сили.

Цей новий, рекомендований Вознесенським метод набору робочої сили, є тим вигідний для сталінської кліки, що вину за насильний його характер можна зіпхнути на окремі підприємства і їх керівників, а в разі потреби навіть покарати їх. В цей спосіб сталінська кліка хоче звернути ненависть працюючих, як це вона вже робила в численних випадках дотепер не проти себе, не проти створеного нею реакційного режиму, який є коренем усього лиха, а проти окремих людей, окремих керівників.

Коротше, у четвертій п'ятирічці нова робоча сила фактично буде притягнута на виробництво **порядком мобілізації,** бо як "призов у державні трудові резерви", так і набір за "індивідуальними договорами" оперті на примусі.

Тому, що найбільше нових робітників буде притягнуто на виробництво зі села, з колгоспів, на яких ще і надалі основною робочою силою лишаються жінки, то це означає, що на роботу в промисловості буде мобілізовано велике число жінок. Тим самим праця жінок на важких роботах лишається надалі нормальним явищем большевицької системи.

Поповнення робочої сили в промисловости, на транспорті і будівництві за рахунок колгоспників приведе до зменшення робочої сили в останніх, що, при неспівмірному забезпеченні колгоспів машинами, спричиниться тільки до **збільшення експлуатації фізичних сил колгоспників.**

В свою чергу, залучення на виробництво величезної скількости нових мобілізованих фабрикою робітників приведе до росту нещасних випадків.

Розбудовування промислової бази у східних районах, збільшення експлуатації багатств півночі, тобто теренів рідко заселених, викликує потребу заслання туди робочої сили. При низькому матеріяльному забезпеченні робітників – це рівнозначне з **висиланням на Сибір.**

Все це разом: жорстока експлуатація праці, жіноча праця на важких роботах, праця в східних і північних районах СССР, ріст нещасних випадків, – дасть у висліді п'ятиріччя **жахливе вичерпання фізичних сил і знищення здоров'я працюючих СССР.**

Зростання продуктивности праці при большевицькій системі є швидше, як каже совєтський кандидат в економісти Вірник, ніж зарплата ("Радянська Україна", 12.VI.46 р.). І це зовсім вірно, бо це необхідне для кожної експлуататорської системи. Як зарплата робітника, так і оплата трудодня колгоспника далеко не відповідають вкладеній ними праці, а створеним ними додатковим продуктом свобідно розпоряджаються в своїх інтересах партійні вельможі. Система зарплати і оплати трудодня є наскрізь експлуататорська.

Особливо реакційною з цього погляду являється т. зв. прогресивно-відрядна і преміяльна системи, яку саме четвертий п'ятирічний плян наказує широко застосовувати за ціну певного збільшення зарплати, яка, однак, ніяк не співмірна з вложеною робітником додатковою працею, заохочується робітника до понаднормової праці. Преміяльна система має за мету заманити низькооплачуваного робітника, якому зарплати не вистачає на задоволення його потреб, незначною премією до ще більших зусиль в праці.

Те ж саме і в колгоспах. За ціну мізерної додаткової оплати до трудодня сталінські експлуататори намагаються спонукати колгоспника до більшої інтенсивности в праці.

Четвертий п'ятирічний плян поглиблює ще дальше різниці між зарплатою кваліфікованих і некваліфікованих робітників, які і так вже досить великі. Так, нпр., зараз, в першому році п'ятирічки, робітники лісової промисловости І категорії заробляють щоденно 4,9 крб.; робітники VIII категорії – 12,9 крб., тобто на 8 крб. більше. Зарплата робітників V категорії (вантаження дерева) є на 5,18 крб. менше від зарплат робітників VIII категорії. Робітники II категорії в нафтовій промисловости одержуть зарплату 7,20 крб., а робітники VII кат[егорії] – 20,4 крб.

Така політика в системі зарплати змагає до розбиття робітничої кляси, **до створення робітничої верхівки,** яка за ціну власного упривілейованого матеріяльного становища зрадила б інтереси робітників та вірою і правдою стала б на службу большевицьким вельможам. Така політика випливає з імперіялізму і великоросійського шовінізму сталінської кліки, бо кваліфіковані робітники рекрутуються в переважаючій більшости з росіян. Даючи саме доступ робітничій верхівці до імперіялістичного

корита, сталінська верхівка опирається на ній в поневолюванні численних інших неросійських народів.

Так виглядає на практиці політика зарплати.

Але на папері, в законі про четверту п'ятирічку, все це зредаговано так, щоб виказати постійне зростання зарплати. За четвертим п'ятирічним пляном пересічна зарплата робітника на рік повинна виносити 6 тис. крб., тобто 500 крб. місячно. Ці дані, очевидно, створені в пропагандивних цілях і робітники ніколи такої зарплати не одержують. Але коли навіть приняти 6 тис. крб., яе пересічну річну зарплату, то треба сказати, що її не одержуватимуть всі робітники. Велике число некваліфікованих, а їх більшість, одержуватиме далеко нижчу від встановленої пересічної. До того необхідно додати, що робітник СССР ніколи не одержує повної зарплати, бо всякі примусові стягнення з нього забирають величезний процент – 30 і більше відсотків.

Крім того, треба взяти фактичну вартість номінальної зарплати в порівнанні її до цін і наявности у продажу продуктів першої потреби.

Скільки виноситимуть ціни на поодинокі предмети споживання в 1950 р. не знаємо, бо творці четвертої п'ятирічки свідомо таких даних не подають. Вони обмежилися тільки до загальної обіцянки про зниження цін. Та ми на основі довгорічного досвіду певні, що цього зниження населення в житті не відчує. Всі товари ширвжитку будуть надалі обкладені високим акцизом, який являється важливим джерелом сталінських нагромаджень.

Якщо йдеться про забезпечення товарами першої потреби, то найперше треба сказати, що карткову систему на хліб, борошно і макаронні вироби запляновано знести щойно восени 1946 р., тобто по новому урожаю, а на всі інші продукти аж у 1947 р. Протягом цього часу робітник далі одержуватиме і то з затримками, на день: 60 дкг хліба, 7 дкг м'яса, 5 дкг круп на день та 60 дкг цукру і 60 дкг товщів на місяць. Про промислові вироби навіть не доводиться й говорити. Це означає, що "чорний ринок" дальше висмоктуватиме мізерні заробітні плати працюючих.

Як же виглядає забезпечення предметами споживання в 1950 р.?

Коли визначити втрати СССР в населенні під час війни на 10 млн. чоловік (офіційно 7 млн. чол.), а за природний приріст приняти 2%, то в 1950 р. населення СССР становитиме 190 млн. чол. В такому разі, при запляновaній четвертим п'ятирічним пляном загальної продукції предметів споживання, на душу населення в 1950 р. припадатиме така кількість:

Предмети споживання	Загальна продукція			На душу населення	
Бавовняні тканини	4686	млн.	м	24,5	м
Вовняні тканини	159,4	“		0,8	“
Взуття шкіряне	240,0	“	пар	1,2	пари
Взуття гумове	88,6	“	“	0,4	“
Панчішно-шкарпеткові вироби	550,0	“	“	2,8	“
Борошно	19,0	“	тонн	100,0	кг
Цукор	2,4	“	“	12,6	“
Мило	870	тис.	тонн	4,5	“
Посуд алюмінійовий, емальований, посуд фарфорово-фаянсовий	260,0	млн.	шт.	1,3	шт.
Стакани	160,0	“	“	0,8	“
Самовари	200,0	тис.	шт.	0,001	“
Годинники	7400,0	“	“	0,038	“
Патефони	1000,0	“	“	0,005	“
Радіоприймачі	925,0	“	“	0,004	“
Мотоцикли	135,0	“	“	0,0007	“
Велосипеди	1050,0	“	“	0,005	“

Як бачимо, на душу населення в 1950 р. припаде предметів споживання зовсім мало. В США, нпр., вже в 1938 р. на душу населення припадало бавовняних тканин 58 м, вовняних – 2,8 м. В Англії бавовняних – 60 м, вовняних – 7,4 м, а в СССР в 1950 р. припадатиме бавовняних – 24 м, а вовняних – 0,8 м. В той же час шкіряного взуття в США припадало на душу населення 2,6 пари, в Англії – 2,2 пари, а в СССР в 1950 р. припадатиме 1,2 пари. На 100 мешканців припадатиме в 1950 р. 3,9 годинників, на 100 мешканців – 5 шт. патефонів і велосипедів, а мотоциклів – 7 на 10 тис. мешканців. Кількість цукру зменшиться на 1,3 кг в порівнанні з 1937 р.

Та ці дані відносяться лише до продукції, та зовсім не означають, що стільки виноситиме споживання населення. Не всі випродуковані товари одержать працюючі, бо частина з них піде на експорт, а частина на воєнні запаси. До того ж треба врахувати нерівномірний розподіл товарів. Основна частина попливе через всякі спецторги і спецмаги для партійно-енкаведівських вельмож і їх прихвостнів, а працюючим масам припадеться лише

дуже незначна кількість, за якою ще й доведеться довго стояти в "очередях".

Крім того, так виглядатиме справа щойно в 1950 р. А тимчасом для совєтських працюючих, що ніколи не мали великих запасів, а під час війни до решти знищився їх скромний дорібок, замало такої продукції сьогодні, на першому році п'ятирічки. Це означає, що протягом п'ятирічки потреби працюючих на **предмети споживання не будуть задоволені.**

Важливим показником добробуту працюючих являється стан житлового забезпечення. На житлове будівництво в 1946–50 рр. призначено за п'ятирічним пляном 42,3 млрд. крб. Очевидно, самі творці п'ятирічного пляну свідомі, що цієї суми замало, щоб задовольнити потреби працюючих в галузі житлового будівництва, так жахливо знищеного в час війни. Тому також передбачили в пляні відбудувати на коштах населення з допомогою держкредитів індивідуальних будинків:

а) в містах і робітничих селищах в розмірі 12 млн. кв. м житлової площі;

б) в колгоспах 3400 тисяч будинків.

Крім того, пропонується продаж на умовах кредиту готових одно- і двохквартирних будинків.

Коли зважити, що плян відбудови державного житлового фонду виносить 72,4 млн. кв. м, то бачимо, що на населення покладено велику частину відбудови житлового фонду. Повстає тільки питання, якими засобами населення потрапить це зробити. Та ж для відбудови власного дому не вистачить робітникови його зарплати, хоча б він одержав навіть повні 6 тис. Правда, держава обіцяє кредити, але, по-перше, як це вже видно сьогодні, їх надзвичайно важко одержати, по-друге, вони дуже малі, по-третє, звідкіля населення потім оплачуватиме ці кредити.

До того долучається ще жахлива недостача будівельних матеріялів. Їх бракує навіть на першочергових державних будівництвах, або заступається їх різними підмінами. Нпр., на заводі "Запоріжсталь" "в березні [і] за перші десять днів квітня не надійшло жодної шпали, жодної звичайної цегли і вогнетривів" ("Радянська Україна", 17.IV.1946 р.). Що ж після цього можна сказати про індивідуальне будівництво робітників і колгоспників, для яких направду штука дістати бодай кусень шиби до вікна.

З тих то причин житлове будівництво йде і йтиме дуже повільно. Доказом можуть служити деякі дані за перший квартал 1946 р., за перший квартал першого року четвертої п'ятирічки. В УССР за той час плян житлового будівництва по міністерству жит-

лоцивільного будівництва виконано на 63,7%, а по міністерству комунального будівництва – на 47%. В Тернопільській області плян житлоцивільного будівництва за 1945 р. виконано на 14,8%, Житомирській обл. – на 18,4%, Дніпропетровській – на 23%, Полтавській – на 26%, в Одеській – на 39,4%, Сталінській – на 43,3%. Дніпропетровський трест "Міськкомунжитлобуд" з червня 1945 р. до 1 травня 1946 р. не відбудував жодного квадратного метра житлоплощі (із виступів на республіканській нараді по міністерству комунального і житлового будівництва, що відбулася в травні 1946 р. в Києві).

Все це означає, що питання забезпечення працюючих житлом протягом п'ятирічки не буде розв'язано. Робітники і селяни не будуть мати змоги побудувати для себе культурних мешкань, а житимуть надалі по кілька родин вкупі, в тісних кімнатах, в напіврозвалених підвалах, у нужденних, ліплених із глини хатах, полатаних недопаленою бляхою, недогорілими дошками, прибитими цвяхами з дроту, що залишився після фронтових дій. Набувати власні житлові будинки можуть і могтимуть тільки партійні секретарі, енкаведівські начальники, всякі голови і директори, стахановці, а не прості робітники і колгоспники.

Розглядаючи те, що несе четверта п'ятирічка працюючим, не можна поминути й питання т. зв. внутрішніх позик, які завжди були і є одним із основних джерел фінансування п'ятирічок. Позика четвертої п'ятирічки вже пройшла. Випущена за місяць після прийняття закону про четверту п'ятирічку в сумі 20 млрд. крб., була реалізована протягом 7 днів в сумі 21,8 млрд. крб. Цей "успіх" лежить не в народному ентузіязмі, як це намагається впевнити сталінська пропаганда, а в насильстві, терорі, обмані і шантажі енкаведе. Нпр., всім робітникам і службовцям було згори перечислено одно- або двомісячну зарплату в рахунок позики.

Над питанням т. зв. культурного піднесення життя працюючих довше спинятися не будемо. Вважаємо тільки, що його слід розглядати як заходи сталінської кліки, спрямовані на пропагандивне одурманювання працюючих і виховування їх в дусі послуху і покори клясі сталінських вельмож. Навіть школи служать цій реакційній цілі. А далі, з побудованих театрів, кінотеатрів, домів відпочинку, палаців "культури" користатимуть в першу чергу большевицькі паразити, бо для їх саме розкішного життя вони й призначені.

Працюючим масам четверта п'ятирічка несе нові злидні і нову нужду. Для ілюстрації життя працюючих СССР наведемо одну картину із відбудівних робіт на Дніпрогесі: "...Людей не

вистачало і кожному дніпробудівцю доводилось працювати за двох. В спеку і холоднечу, не завжди добре виспавшись, дівчата перевертали величезні брили. Робота підсобної бригади Олійник була нескладна – розчищати майданчик під завод, заготовляти пісок, але й тут працювала кожна за двох. Якось під страшну зимову холоднечу, коли на будівництві було заборонено працювати просто неба, дівчата 20 годин підряд довбали для розчину мерзлий пісок, самі перевозили його з острова Хортиці через Дніпро, на руках переносили його до будівельного майданчика, аби тільки швидше підняти ГЕС (гідро-електричну станцію). Від морозу, здавалось, палало обличчя, руки, троє дівчат повідморожували пальці на ногах, але ніхто ні слова не згадав про перепочинок" ("Радянська Україна", 9.IV.1946 р., ч. 12).

Кореспондентка "Радянської України" Ніна Піцик, яка саме помістила зацитовану нами кореспонденцію, представляє цю непосильну працю дівчат як доказ совєтського "патріотизму" і гарячого "бажання швидше воскресити Дніпровську гідростанцію". Та ми, радянські працюючі, яким добре відомі большевицькі безличність і цинізм, добре знаємо, що не з патріотизму колгоспні дівчата опинились на Дніпробуді, а що їх сталінські кровопивці загнали туди насильно. Не з патріотизму, а з примусу ті дівчата перевертали брили. Не заборонено було дівчатам в зимову холоднечу працювати просто неба, але їх вигнано на 20 годин підряд довбати мерзлий пісок і носити його на руках. І не з патріотизму дівчата, відморозивши пальці, мовчали про перепочинок, а зі страху перед енкаведе.

Таке-то життя чекає працюючих в четвертій п'ятирічці. Тому-то працюючі ставляться з глибокою ненавистю до п'ятирічки і її авторів – сталінських вельмож.

Кремлівські верховоди знають про це і пробують рятуватися старими, випробуваними засобами – облудною пропагандою і терором. Щодня і на кожному кроці сталінські крикуни верещать про п'ятирічку, про її досягнення, про "благодаті", які вона їм несе. Щодня засипають працюючих мільйонами сталінських друкованих ганчірок, замучують мітингами, зборами, щоб тільки переконати працюючих, що п'ятирічка є в інтересах їхніх, а не в інтересах сталінської кліки. Щодня тисячі працюючих мандрують в сирі камери тюрем, за дроти сталінських концтаборів, на Сибір за найменші "порушення" варварської "трудової дисципліни", за "прогули" і т. д. Але з кожним днем зростає свідомий народний спротив. На брехливій сталінській пропаганді працюючі аж надто добре пізналися, а терору перестали боятися.

Працюючі СССР свідомі того, що тільки в упертій боротьбі за знищення нової експлуататорської системи, в боротьбі за знищення нової експлуататорської кляси сталінських вельмож здобудуть краще, справді вільне і щасливе заможне життя, побудують нове безклясове суспільство без експлуататорів і експлуатованих, побудують новий, справді демократичний лад, де права не будуть привілеєм однією кляси, а будуть власністю всіх працюючих.

Всі народи СССР знають, що тільки на руїнах сталінської імперії може справді вільно розквітнути дружба народів, що тільки в системі вільних і незалежних держав можлива справжня економічна співпраця між народами, що тільки така система, вільна від імперіялістів, від колоніяльного поневолення, забезпечить справжній політичний, економічний і культурний розвиток, що тільки при такій системі буде ліквідована постійна небезпека війн і перегини в озброюванні, а тим самим буде можливий справжній і трівкий мир і добробут працюючих.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 44. – Арк. 305-322[1].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 33. – Арк. 294-312; Т. 33. – Арк. 294-312; Архів ЦДВР. – Ф. 12. – Т. 6. – Спр. 18. – Арк. 1-46.*

№ 6

[Не пізніше 16 липня 1946 р.]

З РЕЙДІВ УПА

Вд. Х[олодноярці] 2[1] під ком. к-ра Г[рада][2] зробив в місяцях квітні–травні 1945 р. рейд по Львівській, Дрогобицькій областях, частині Лемківщини і Закарпаття. Вд. переходив три різні кордони і мав 2 більші бої (біля с. Нікловичі, р-н Судова Вишня, і с. Конів, р-н Добромиль, Дрог[обицька] обл.), в яких знищив понад 60 сталінських опричників. Він перевів мітинги в цілому ряді сіл, в тому числі в 2 польських селах: Осада*, Майдан (Дрог[обицька] обл.). Всюди населення ставилося до повстанців дуже прихильно, розказувало про свої турботи і злочини НКВД. В

---

* *Можливо, повинно бути:* Посада Новоміська

с. Росохи (р-н Хирів, Дрог[обицька] обл.) малі діти принесли для вд. багато амуніції, в іншому знову селі одна чешка сама зголосилася приладити для повстанців обід. На Закарпатті в с. Гусне вд. святкував Великдень. Селяни надзвичайно гостинно приймали рідне військо, ділилися свяченим і... своїм новим горем, яке їм принесли нові, сталінські окупанти. Та, дивлячись на повстанців, вони вірили, що Правда переможе і вони навіки об'єднаються із своїми братами в Українській Самостійній Соборній Державі.

Протягом місяців квітня і травня 1945 р. вд. Х[олодноярці] З[3] під ком. к-ра Г[лухого][4] рейдував по південно-західних районах Львівської і Дрогобицької областей і досягнув території Карпатської України. Тут в с. Нова Стежниця відбулися при вщерть заповненій залі врочисті збори-зустріч з населенням. Під час рейду вд. звів сутички з ворогом в с. Лелехівка (р-н Янів, Львів[ська] обл.), в с. Ракова і Либохова (р-н Старий Самбір, Дрог[обицька] обл.).

В м[іся]цях травні–червні [19]45 р. вд. Ж[убри] 1 під ком. к-ра К[рутіжа][5], рейдуючи по селах Щирецького і Бібрецького р-нів (Львів[ська] обл.) і Комарнянського та Миколаївського (Дрог[обицька] обл.), розігнав кубло енкаведівських посіпак в с. Дорнфельд, з яких 10 вбито, 4 ранено, 3 полонено, та в с. Бродки. Для населення вд. улаштовував збори. Так, нпр., великі збори під відкритим небом відбулися в сс. Поляна і Борусів. В сс. Бродки і Чоловичі під час зборів повстанці ставили для населення п'єсу.

В м[ісяці] червні 1945 р. вд. П[ролом] від ком. к-ра Ч[ерника][6], зручно маневруючи поміж великими розташуваннями ворожих військ, відбув пропагандивний рейд по селах Сокальщини (Львів[ська] обл.) і Володимирщини (Рівен[ська]* обл.).

В м[ісяці] червні 1945 р. пвд. УПА під ком. к-ра А. відбув рейд по Дунаївському, Солобковецькому й Ярмолинському р-нах Кам'янець-Подільської области. Повстанці знищили на шляху рейду докучливих сексотів, зненавиджених населенням голів сільрад і колгоспів. Добро з кооператив, яке сталінські експлуататори продавали в залежності від виконання "держобов'язків" або обмінювали лише за яйця, повстанці роздавали колгоспникам даром. Населення дуже радо стрічало повстанців, своїх оборонців, і розкривало перед ними всі свої жалі і кривди.

З кінцем м[ісяця] червня і в половині липня 1945 р. пвд. В[итязі] під ком. к-ра Г[олуба][7] провів пропагандивний рейд по

---

* *Помилка. Повинно бути:* Волинська

селах Олеського і Підкам'янецького* р-нів Львівської области. Повстанці влаштували цілий ряд мітингів для населення, нпр., в сс. Пеняки, Лукавець, Руда Колтівська й інші.

В м[ісяці] липні 1945 р. пвд. Д[ружинники] під ком. к-ра К[озака][8] зробив рейд по р-нах південної Волині. В ряді сіл, як, нпр., Хотин, Білгородка, Птича, Буща, Обгів, Гаївка й інші, повстанці проводили збори і гутірки з населенням. Вд. відвідав бойовище і повстанські могили біля с. Гурби (Крем'янеччина), де 24.IV.44 р. з'єднання УПА звело завзятий бій з переважаючими силами спецвійськ НКВД.

В другій половині липня і на початку серпня 1945 р. вд. Д[ружинники] під ком. к-ра С[вободи][9] відбув пропагандивний рейд по селах Олеського, Підкам'янецького, Заболотецького р-нів Львівської области. Влаштовано збори в сс. Побіч, Опока, Верхобуж, Колтів, Кругів, Літовищі, Маркопіль, Чепелі. Збори проходили при масовій участі населення і в атмосфері великого піднесення.

Вд. Т[игри] під ком. к-ра Л[иса][10] відбув в м[ісяці] липні 1945 р. рейд по селах Радехівського, Лопатинського і Брідського р-нів Львівської области. На влаштованих з населенням зборах виступав повстанський хор.

Вд. П[ереяслави] 1 під ком. к-ра Б[риля][11], рейдуючи в терені Яворівщини (Львів[ська] обл.), знищив в м[ісяцях] липні–серпні 25 сталінських посіпак. 8.VIII.45 р. к-р Б[риль] з трьома повстанцями знищив в м. Яворів 3 зненавиджених населенням енкаведистів, а 21.VIII.45 р. рой. К[рук][12] застрілив в тому ж місті відомого енкаведівського ката, сержанта місцевого НКВД.

В м[ісяці] серпні 1945 р. група повстанців відбула рейд по селах Олевського р-ну (Житомир[ська] обл.). В с. Собичин цього ж р-ну повстанці розбили колгоспний магазин, збіжжя роздали селянам.

Протягом м[ісяців] серпня–вересня 1945 р. вд. С[іроманці] під ком. к-ра К[осача][13] відбув рейд по Рогатинському р-ні (Станисл[авівська] обл.), Бережанському, Козівському, Зборівському, Залозецькому, Вел[ико]-Глибочівському, Вишневецькому і Шумському р-нах (Терн[опільська] обл.). Всюди населення палко вітало повстанців, допомагало, чим тільки могло, просило лишитися якнайдовше. Так, нпр., селяни с. Поточани (р-н Поморяни, Львів[ська] обл.) при відході повстанців, зі сльозами на очах прощалися з ними, благосло-

---

* *У тексті:* Кам'янецького

вили на дорогу, взносили оклики: “Нещадно громіть клятих ворогів! Переможно виходьте з кожного бою! Вертайтеся до нас скоро і щасливо!” Селяни с. Годів (р-н Зборів, Терн[опільська] обл.) на зборах, в яких вони взяли масово участь, звернулися до повстанців, щоб покарати трьох зрадників, які під час довгого кватирування в їхньому селі енкаведівської банди співпрацювали з нею. Повстанці задовольнили прохання селян. Витягнули із сховища і знищили всіх трьох зрадників. В цьому ж селі повстанці роздали населенню 700 кг солі та 300 л нафти, що їх сталінські експлуататори привезли для спекуляції. Селяни с. Панасівка (р-н Залізці, Терн[опільська] обл.) винесли для вд. стільки харчів, що половину з них довелося завернути. В час рейду вд. звів 1 більший бій біля с. Пере[д]мірки (р-н Вишневець, Терн[опільська] обл.), в якому повністю розгромив ворога.

В м[ісяцях] серпні–вересні 1945 р. вд. УПА під ком. к-ра Зміюки[14] відбув рейд по Лемківщині, Пряшівщині і Карпатській Україні. Населення всюди з захопленням стрічало повстанців. На полонинах гір до них збігалися пастухи, по селах, хто живий, виходив їм назустріч. На зборах і гутірках з повстанцями населення розпитувало про боротьбу своїх братів над Дніпром і Дністром та взагалі про життя в СССР, про яке вони так мало знають правди. Особливо українці, що живуть у Пряшівщині, як також словаки, які вперше побачили українських повстанців, дуже живо цікавилися всім, що діється в СССР. Большевицькі агенти намагалися всіляко очорнити перед ними українських повстанців, та це їм ніяк не вдалося. Ніхто в їхню забріхану пропаганду не повірив. Повстанці зі свойого боку переконалися, що народ всюди ненавидить сталінських імперіялістів, що народні маси з глибокою любов’ю відносяться до повстанців, і це тільки скріпило їх на дусі, підтвердило, що справа, за яку бореться УПА – справедлива. В час рейду вд. звів кілька сутичок і 1 великий бій з польсько-большевицькими бандитами в с. Одрехова (повіт Коросно).

В м[ісяці] вересні 1945 р. вд. Ж[уравлі] під ком. к-ра Г[різного][15] рейдував по селах Тячівської і Рахівської округ на Закарпатті. Загальний пройдений шлях виносить 345 км. Населення всюди радо зустрічало своє рідне військо, глибокий і живий спомин про яке залишився у них із днів боротьби Карпатської України в 1938/39 рр. Воно цілувало тризуби на шапках повстанців, забезпечувало на дорогу сухими харчами. І не тільки українське, а й мадярське і румунське населення також радо вітало повстанців.

Нпр., на зборах у робітничому клубі в с. Кобилянська Поляна присутні мадяри не тямилися від радости, повстанську промову прийняли бурею гучних оплесків, самі знищили портрет Сталіна і большевицькі заклики, а на тім місці виписали революційні. Румуни з Вижньої, Нижньої і Середньої Апші, з якими стрінулися повстанці, захоплювалися нашою національною і соціяльною програмою, гостили в своїх шаласах, весь час допомагали харчами і розвідкою, служили тереновими провідниками. В час рейду повстанці роздали з большевицьких магазинів 2500 ц борошна, 2000 ц збіжжя, 21 ц цукру, 1200 кг мила, багато бриндзі, папіросів і інших товарів.

Протягом місяців вересня–жовтня 1945 р. вд. Р[омановичі][16] під ком. к-ра Ч[авса][17] ходив рейдом через виселені з українців Грубешівщину і Холмщину на Підляшшя, щоб і тут, в цьому глухому закутку, подати допомогу українському населенню в боротьбі з переселенчою акцією, щоб піднести його на дусі. На терені Підляшшя вд. відвідав багато сіл: Бучна, Голя, Замолодичі, Любинь, Голешів, Заболоття, Романів, Липівка, Довгоброди, Мости, Боярі, Грабівка, Данці, Янівка, Матіяшівка, Межилісся, Святичі і інші. Скрізь населення ставилося прихильно до повстанців, з великою цікавістю розпитувало про боротьбу своїх братів проти сталінських окупантів за Бугом. Так, нпр., дуже гостинне прийняття влаштували повстанцям села Заболоття, Межилісся і другі. Й не тільки тероризоване берутівськими міліціями і бандами УБП (ужонд безпєченьства публічнего) українське населення ставилося прихильно до повстанців, а також і поляки. Вони, взнавши, що це дійсно українські повстанці, а не провокативна група УБП, приймали повстанців дуже гостинно (сс. Бокінка Панська, Данці, Грабівка, Владиславів і інші). Поляки з колонії Ігнатів запрошували повстанців: "Пшиходзьцє єще на ябка і млєко". Правда, частина польського населення, збаламучена пропагандою сталінських агентів, ставилася до повстанців холодно, але, побачивши в безпосередній зустрічі з повстанцями на власні очі, що вся ця сталінська пропаганда про УПА – брехня, зміняла своє становище на прихильне. Лише здецидовані вислужники Берута–Гомулки, лише ті виродки польського народу, в яких бандитизм перемішаний із шовіністичною ненавистю до українців, приймали повстанців вороже. Та вони, очевидно, про поставу всього польського населення не рішають.

Вд. Р[исі] під ком. к-ра Г[онти][18] відбув в місяцях вересні–жовтні 1945 р. рейд по Карпатській Україні. Вд. відвідав багато сіл

у Волівській* і Тячівській округах, пройшовши загально 597 км. Всюди на шляху рейду повстанці розповсюджували революційну літературу, що її населення, якому вже набридла большевицька пропаганда, читає з великим захопленням і відмовляється здирати революційні листівки, коли НКВД до цього примушує. воно також жадібно ловить кожне повстанське слово чи то в розмові, чи на зборах. Молодь всюди заявляє охоту вступити в УПА. Повстанці також роздавали населенню продукти з большевицьких магазинів. Нпр., 30.IX.45 р. в с. Синевірська Поляна селянам роздано 500 кг білого борошна, 1500 кг пшеничного хлібного борошна, 400 кг кукурудзи, 100 кг кукурудзяного борошна, 100 кг вівса та 10000 пенгів.

Зручно маневруючи поміж енкаведівські банди, які ворог стягнув, щоб перегородити шлях рейду, вд. звів 4 збройні сутички (біля гори Аршиця, в с. Забродна Вільшана, Ольхівець, Синевірська Поляна).

На початку м[ісяця] жовтня 1945 р. вд. Дз[вони] під ком. к-ра Х[мари][19] відбув рейд по селах Закарпаття. Під час рейду звів 3 менші бої в сс. Брустури, Устя Чорне, Руська Мокра, Руська Німецька** та 1 великий бій в с. Німецька Мокра (див. "З боїв УПА"***), в якому ворог утратив 60 вбитими. Повстанці роздали населенню багато борошна й інших харчових продуктів з большевицьких магазинів.

На станції в с. Брустури повстанці виступали на зборах робітників лісової промисловости, на яких з'ясували численно зібраним робітникам справжню мету приєднання Карпатської України до СССР, розказали, як живе робітник у СССР, як його експлуатує кляса сталінських вельмож та за що бореться УПА. Робітники, що взяли масову участь у зборах, уважно прислухувалися до кожного повстанського слова, слова правди про СССР.

Вд. Д. під ком. к-ра М. відбув рейд у м[ісяці] жовтні 1945 р. по таких р-нах Кам'янець-Подільської обл.: Плужне, Славута, Ізяслав, Шепетівка і Полонне. В час рейду повстанці провели широку акцію в напрямі вияснення імперіялістичної й експлуататорської політики сталінської кліки. Масово розкинено революційні листівки і заклики, які населення, спрагнене правди, читало з запертим віддихом. Повстанці роздавали селянам товари з

---

* *У тексті:* Воловецькій

** *Так у тексті. Імовірно:* Мокра Німецька

*** *Тут і далі мова йде про іншу статтю Осипа Дяківа у тому ж числі журналу "Ідея і чин".*

кооператив, нпр., в с. Комени Ізяславського р-ну, та збіжжя з колгоспних магазинів. Населенню всюди вітало повстанців як своїх рідних, як месників кривди і горя, розказувало повстанцям про все, що накипіло в нього в душі. Так, нпр., дівчата с. Нечипали Полонського р-ну розказували, що вони за 3 місяці праці на важких лісових роботах отримали тільки по 31 крб., за що навіть не можна купити 1 пуда хліба.

В м[ісяці] листопаді 1945 р. вд. П[ідкарпатський] під ком. к-ра П[рута][20] відбув бойово-пропагандивний рейд трасою 150 км по таких округах Карпатської України: Вел[ике] Березне, Свалява, Волове. На шляху свойого просування вд. провів цілий ряд зборів, на яких населення приймало масову участь. Нпр., в лісі біля с. Буковець (окр. Вел[ике] Березне) було присутніх 250 робітників, а потім на зборах в селі – ще 80 осіб, в с. Поляна Гута – 150 осіб, в лісі біля с. Березник (окр. Свалява) – 400 робітників, в с. Річка (окр. Волове) – 120 осіб, в с. Присліп – 300 осіб. В час рейду вд. роззброїв міліцію в с. Загорб і Березник, звів кілька сутичок, 1 менший бій в с. Ізвар (окр. Свалява) та 3 великих бої в с. Ганківці (окр. Свалява, 12.XI.45 р.), біля с. Дуклава* (13.XI.45 р.) і в лісі в смузі б[увшого] большевицько-мадярського кордону[21] (20.XI.45 р.), в яких ворог утратив разом 120 вбитими (див. "З боїв УПА"). Вд. за час рейду втратив 14 вбитими і 5 раненими.

Вд. УПА рейдують не тільки по українських землях, не тільки відвідують найвіддаленіші терени, заселені українцями, вони також ходять рейдами на землі сусідніх народів, щоб затіснити співпрацю з тими народами в спільній боротьбі проти сталінських імперіялістів, щоб поінформувати їх про героїчну боротьбу українського народу, щоб народам, які ще не знають сталінської імперіялістичної тактики, занести правду про сталінську тюрму народів – СССР. Тому, де тільки з'являться українські повстанці, всюди населення, без різниці національности, вітає їх дуже радо, приймає їх як борців за найвищі ідеали людини. Брак місця не дозволяє саме тут розглядати рейди на чужі землі. Ми згадаємо тільки, що вд. УПА рейдували на Білорусі, що про дії УПА знає сьогодні вся Польща. Ми також лише згадаємо про відомий великий рейд відділів УПА осінню 1945 р. на Словаччину. Слава про УПА, про героїчну боротьбу українського народу, незважаючи на всі намагання сталінських імперіялістів забити нас дошками від світу, сьогодні широко лунає серед усіх миролюбних народів,

* *Так у тексті. Можливо:* Гукливий

особливо народів поневолених або загрожених сталінським імперіялізмом.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 232-234.

---

[1] *Помилка. Мова йде про рейд сотні "Холодноярці III", організованої у квітні 1945, яка у червні 1945 змінила назву на "Холодноярці I".*

[2] *Маґовський Олександр ("Град"; 12.03.1915, м. Львів – 28.09.1945, біля с. Поляни Жовківського р-ну Львівської обл.). К-р куреня "Холодноярці" (1944–1945), к-р сотні "Холодноярці III" (1945), к-р ТВ "Розточчя" (1945); поручник УПА (з датою смерті); відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (з датою смерті).*

[3] *Помилка. Мова йде про рейд сотні "Холодноярці I", яка у червні 1945 змінила назву на "Холодноярці II".*

[4] *Ґуль Володимир ("Глухий", "Женчик", "Чугайстер"; 1924, м. Любачів, тепер Польща – 15.03.1947, м. Львів). К-р сотні "Холодноярці I"/"Холодноярці II" (1944–1945), к-р куреня "Холодноярці" і заступник к-ра ТВ "Розточчя" (1946); хорунжий УПА (1946); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1946).*

[5] *"Крутіж" (бл. 1910 – 28.06.1945, біля с. Тершаків Городоцького р-ну Львівської обл.). Випускник старшинської школи "Олені" (1944), к-р ТВ "Яструб" (1945), к-р куреня "Жубри" (1945); поручник УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (з датою смерті) і Бронзовим Хрестом бойової заслуги (з датою смерті).*

[6] *Свистун Іван ("Черник"; 1914, с. Ордів Радехівського р-ну Львівської обл. – 8.07.1946, там само). К-р сотні "Пролом" (1945); поручник УПА (1946). (22.01.1946).*

[7] *Сисун Іван ("Голуб"; 1916, с. Хватів Буського р-ну Львівської обл. – ?, смт Олесько Буського р-ну Львівської обл.). К-р чоти в сотні "Витязі" (1944–1946); старший булавний УПА (1946).*

[8] *Мороз Олександр ("Козак"; 1925, с. Перемилів Гусятинського р-ну Тернопільської обл. – 7.09.1948, біля с. Ляцьке, тепер с. Червоне Золочівського р-ну Львівської обл.). К-р чоти в сотні "Дружинники" (1945), к-р сотні "Дружинники" (1945–1946); хорунжий УПА (1946), відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (з датою смерті).*

[9] *"Свобода" ("Богдан"; ? – 7.11.1945, прис. Сади с. Ясенів Бродівського р-ну Львівської обл.). К-р сотні "Дружинники I"/"Дружинники" (1944–1945); поручник УПА (1945); відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[10] *Хвальбота Михайло ("Бородатий", "Лис"; 1915, с. Реклинець Сокальського р-ну Львівської обл. – 1.02.1949, біля с. Великі Передриміхи Жовківського р-ну Львівської обл.). К-р сотні "Перебийніс" (1944), к-р куреня "Галайда" (1944–1945), к-р ТВ "Климів" (1945), к-р сотні "Тигри" (1945–1946), к-р сотні "Галайда I" (1946), член надрайонного проводу ОУН Кам'янеччини; хорунжий УПА (1945), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1945).*

[11] *Гамела Ярослав ("Бриль"; 5.11.1917, м. Яворів Львівської обл. – 28.05.1947, с. Цетуля Ярославського пов., тепер Польща). К-р сотні "Переяслави I" (1945–1947); хорунжий УПА (1946); відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1946).*

[12] *Іваницький Іван ("Крук"; 1919, м. Яворів Львівської обл. – 7.03.1946, с. Воля Роснівська Яворівського р-ну Львівської обл.). Ройовий сотні "Переяслави I" (1945–1946), старший булавний УПА (з датою смерті).*

[13] *Коваль Степан ("Косач"; 1913, с. Молодинче Жидачівського р-ну Львівської обл. – 21.02.1946, с. Городище Зборівського р-ну Тернопільської обл.). К-р сотні "Сіроманці" (1944–1946); поручник УПА (1946), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1945) і Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[14] *Вітовський Дмитро-Ярослав ("Андрієнко", "Зміюка"; 7.07.1919, смт Брошнів-Осада Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 29.04.1947, м. Київ). Командир ТВ 24 "Маківка" (1945–1946); поручник УПА (1945); відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[15] *Стурко Юліан ("Грізний", "Юрко"; 1920, смт Перегінське Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – ?). К-р сотні "Журавлі" (1945–1946), поручник УПА (22.01.1946).*

[16] *Чота з сотні "Галайда II", яка від середини 1945 діяла на терені ВО "Сян" як гостюючий самостійний підвідділ із ВО "Буг" (пвд. 114), певний час також носила назву "Романовичі".*

[17] *Краль Василь ("Чавс"; 26.05.1913, с. Дорошів Жовківського р-ну Львівської обл. – 1976, м. Дзєржонюв, Польща). Член ВПЖ ВШВО "Буг" (1945), к-р чоти в сотні "Галайда II" (1945–1947), яка від сер. 1945 діяла як окремий підвідділ на Закерзонні; хорунжий УПА (1946).*

[18] *Семак Матвій ("Гонта"; 1915, с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 12.05.1946, там само). К-р сотні "Рисі" (1944–1946); поручник УПА (з датою смерті), відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (з датою смерті).*

[19] *Мельник Петро ("Хмара"; 10.10.1910, с. Камінна Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 27.04.1953, біля с. Лоєва Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл.). К-р куреня УПА "Дзвони" (1945), командир ТВ "Гуцульщина" (1946–1949); сотник УПА (1946), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1946) та Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[20] *Вацик Павло ("Прут"; 17.07.1917, с. Заріччя Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. – 1.03.1946, біля с. Рибне Тисменицького р-ну Івано-Франківської обл.). Командир куреня УПА "Підкарпатський" (1945–1946), який діяв у ВО "Говерля" і брав участь у рейді на Словаччину; майор УПА (посмертно); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (з датою смерті) і Бронховим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[21] *У 1939–1941 рр. кордон між СССР і Угорщиною проходив по теперішньому кордону Закарпатської обл. з Львівською та Івано-Франківською обл.*

№ 7

[Не пізніше 16 липня 1946 р.]

БОРОТЬБА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЗА ЛІНІЄЮ КЕРЗОНА

Поза межами СССР тільки в Польщі знайшлося понад 1 мілiон українців, які компактною масою заселюють Лемківщину, Надсяння, Грубешівщину, Холмщину і Підляшшя. І хоча в новій польській "державі" фактично господарюють большевики й їх польські наймити, і тим самим є всі підстави вважати її за територію, окуповану большевицькими імперіялістами, однак, з огляду

на певні відмінності її положення (переходовий етап до повного загарбання), ми розглядаємо боротьбу українців за лінією Керзона окремо.

Центральною проблемою життя українців за лінією Керзона є **переселенча акція,** зарежисерована кремлівськими верховодами в чисто імперіялістичних цілях. Проти цієї виселенчої акції, яка, будучи формально добровільною, проводиться за допомогою найжорстокішого терору, представники від усіх українців, що живуть на захід від лінії Керзона, гостро запротестували в другій половині 1945 р. в "Одвертому листі до всього культурного світу". Та найкраще щодня протестує український народ проти варварського переселення своєю завзятою збройною боротьбою.

Боротьба українців на захід від лінії Керзона – це не акт розпуки населення, що його викидають з рідних хат, вона не виливається у стихійні, відірвані спалахи, а органічно поєднується з організованою боротьбою всього українського народу на всіх українських землях за Самостійну Соборну Державу. Символом цієї єдности є Українська Повстанча Армія (УПА), яка діє на захід від лінії Керзона так само, як і на землях т. зв. УССР. Тому боротьба ця має ясну політичну ціль, глибоко політичний зміст, точно визначені організаційні форми і проводиться з суворою політичною доцільністю і послідовністю. Ця боротьба охопила найширші народні маси, і тому вона є справді народною, тому вона ведеться з такою завзятістю і героїзмом.

Терористична переселенча акція

Вірні польські агенти Сталіна Бєрут, Гомулка і Осубка-Моравский в 1945 р. не зупинялися ні перед якими засобами, щоб виселити українське населення, яке живе на захід від лінії Керзона. Диким терором, безконечними звірствами і знущаннями намагалися вони зломити силу опору українського народу, українського населення, змусити його покинути батьківську стріху. Шовіністичною пропагандою вони розпалювали пристрасті несвідомої частини польських мас, інстинкти суспільних покидьків, щоб кинути один на одного два братні народи, які спільно замешкують цю територію. Внаслідок нечуваного терору виїхала до т. зв. УССР зимою 1945 р. решта українських сіл Холмщини, Грубешівщини і Західньої Лемківщини (інші села виїхали ще осінню 1944 р.).

Терористичний розгул польсько-большевицьких бандитів набрав особливо жахливих форм, і то на всіх землях за лінією Керзона, в місяцях березні і квітні 1945 р. В той час польсько-

большевицькі банди спалили й ограбили багато українських сіл, вимордували велику кількість мирних мешканців – жінок, дітей і стариків. Найбільше потерпіло українське Засяння, де до м[ісяця] травня залишилося лише кілька сіл в околицях Радимна.

Та голоснішою тут буде мова фактів. Хай же вони говорять:

22.III.45 р. бандитська міліція з Лукавця (Ярославщина) ограбила і спалила села Кобильницю і Кобильницю Волоську. При тому замордувала 25 осіб.

23.III.45 р. польські міліцейські банди з Варяжа, Забужжя і Кристинополя (Грубешівщина) напали на українське село Опільсько, спалили 57 господарств, 82-річного Свeридіона Павлюка кинули в вогонь, пострілом в потилицю застрілили вагітну Настю Марчук, а в хаті Василя Левицького живцем спалили його слугу.

2.IV.45 р. польсько-большевицька банда на чолі з Глініком Мечиславом замордувала на фільварку в с. В'язов[н]иця (Ярославщина) 13 осіб мирного населення, між ними 50-річного Пискора Григорія, 60-річного Пуку Івана, 14-річного Пуку Романа, Міль Осипу з трьома дітьми: Ярославою (10 років), Романом (7 років) і Андрійком (3 роки).

10.IV.45 р. в с. Зарадава (Ярославщина) польсько-большевицькі бандити спалили 29 господарств.

11.IV.45 р. в с. Сурмачівка-Мачуга (Ярославщина) польсько-большевицькі бандити спалили 1 господарство і замордували 5 осіб, а в с. Молодич – 26 господарств і 3 особи. 60-річного Пискора Михайла бандити порізали на шматки.

10.IV.45 р. банда польських вислужників на чолі з Ковальським Яном напала на українське село Бахів (Перемищина) і замордувала 72 осіб, між ними 29 жінок, 30 дітей, в тому числі двоє немовлят з 1945 р., спалила 20 хат, зграбувала 40 корів, 16 коней, 10 возів і багато збіжжя.

Опісля ці самі бандити перейшли до с. Березка, в якому вбили 120 осіб, 6 вкинули в вогонь, 9 зарубали сокирами, спалили 36 хат, 24 стодоли, зграбували 24 корови, 13 коней. Між вбитими місцевий парох о. Білик Олекса.

11.IV.45 р. розбійницька польсько-большевицька міліція спалила присілки Старого Села – Лихачі, Качмарі, та сс. Молодич, Воля Молодицька і Пискорі, а 13.IV – присілок с. Радава – Бали (Ярославщина).

17.IV.45 р. зграя бєрутівських найманців спалила половину с. Лежахів (Ярославщина) і замордувала 10 осіб, між ними 78-річного Ордоту Івана, 72-річного Лапу Івана, 61-річного Кобу Григорія, 7-річного Мадилу Євгена.

18–22.IV.45 р. польські бандити вбили в с. Ожанна 50 чол., Жухів – 42, Сурохів – 14, в тому числі священика, Лежахів – 15, Монастир-Мельники – 10 осіб (Ярославщина).

На початку квітня 1945 р. польсько-большевицькі опричники вимордували в с. Пискоровичі, де зібралося багато втікачів з Засяння, до 2000 осіб.

21.IV.45 р. берутівські бандити вимордували в с. Радава-[Теребень]: Теребинь Дмитра (80 років), Скоропада* Олега (70 років), Наспінську Анну (80 років), Кубах Єву (35 років).

7.V.45 р. польські виродки замордували родину українського священика в с. Торки (Перемищина) і родину отця Войтовича в с. Негрибка.

19.V.45 р. бандити розбійницької міліції Варяжа і Кристинополя провели облаву на с. Конотопи, під час якої жінці Рибовчук** Антоніні вирізали ножем на ногах 20 пасів. Ці самі бандити пограбили 23.V с. Войславичі, спалили 33 господарства й арештували 3 жінки. 24.V.45 вони спалили в с. Костяшин 3 особи, 12 осіб застрілили.

В м[ісяці] травні польсько-большевицькі банди тероризували такі села Любачівщини і Ярославщини: Ходованці (убили 9 осіб), Старий Диків, Журавці, Сосниця, Мощаниця, Пискоровичі (40 вбитих), Передні Новосілки, Баричі, Стібенка (11 хат спалених), Сурохів, Козивц***, Лази, Річиця, Ульгівок, Дениська, Монастир (5 убитих), Черча–Гайди (1 замордований), Теплиці (3 вбитих, зграбовано всі корови), Ожанна (4 вбиті), Тверде.

В цьому ж місяці найбільшого терору з боку польсько-большевицьких банд зазнали такі села Лемківщини: Загочев'я (8 хат спалених), Середнє Село (7 хат спалених), Грабівка (3 особи замордованих), Кінське (8 осіб замордованих, в тому числі священик), Вислок (8 арештованих, 1 вбитий), Прилучки, Середниця, Сільна Терява (бандити гранатами здемолювали церкву), Кальниця, Грабівці. Диким терором особливо надокучила населенню бандитська міліція з Вільшаниці.

Озвірілі берутівські душогуби не поминають найменшої нагоди, щоб не знущатися над українським населенням. Вони стріляють і мордують його на полі, під час роботи, в дорозі до міста, на залізничних станціях. Нпр., 15.VI**** польська банда напала на

---

* *У тексті:* Скоропадка

** *У тексті:* Рибойчук

*** *Можливо:* Козлівці

**** *У подібному тексті:* 15.IV

групу переселенців з Пискорович, що їхала до станції Ярослав, всіх їх вистріляла, а майно забрала. 19.IV.45 р. інша банда це саме зробила з переселенцями с. Теплиці. На початку травня бєрутівські бандити два рази напали на переселенців, що чекали на транспорт на станції Перемишль-Бакунчичі. Частину їхнього майна зграбували, а решту спалили.

1.VI.45 р. бандитська міліція з Борівниці (Перемищина) стріляла до селян з села Жогатин*, які працювали на полі. Цього ж дня міліційські опричники схопили на полі Бучика Осипа із с. Гута, який сіяв конюшину, і замордували його. 7.VI замордували селянина Кріля Михайла (56 років) і Поляка Павла (65 років), які орали на полі.

1.IV.45 р. під лісом біля с. Красичин (Перемищина) міліційські бандити ограбили 3 жінок з Вільшаниці: Феник Марію, Феник Юстину, Мадай Катерину, які йшли до Перемишля. Потім одну з них застрілили.

10.IV.45 р. міліційська банда замордувала на полі Мирона Коліду з Опільська (Грубешівщина), 10.V забила на полі 13-річну дівчину із с. Середнє (Лемківщина).

Та на цьому ланцюг злочинів польсько-большевицьких бандитів не кінчається. Вони також жахливо, по-звірськи поводяться з арештованими. Їх всіх, як правило, серед нелюдських тортур і знущань вбивають. Так, 8.IV відкрито в с. Войткова (Перемищина), де була станиця бєрутівської міліції, могилу з замордованими раніше арештованими українцями. Вони мали повиколювані очі, поломані руки, повідрізувані носи і вуха, повиривані нігті. Населення також дуже часто знаходить у лісі і на полі помордованих людей, арештованих міліцією.

24.IV.45 р. в Ярославі бєрутівські міліціянти зігнали до одної кімнати 16 арештованих українців, закидали їх гранатами, внаслідок чого всі загинули.

У цих мерзенних запроданців немає пощади навіть для репатрійованих, для тих, що стільки натерпілися в гітлерівській неволі. Вони вбивають їх на порозі рідного дому, грабуючи їхнє скромне майно. І так, 5.V.45 р. бандити з бєрутівської міліції замордували біля Перемишля 3 репатрійованих, обдерли їх з одіння, а трупів покидали на дорозі. 22.V бандитські міліціянти з Красичина, брати Суси і Аморович, замордували 6 репатрійованих, між ними 5 жінок. В с. Залісся (Перемищина) знайдено після розгрому бандитської міліції 12 замордованих репатрійованих.

---

* *У тексті:* Жогачин

В цих звірських нападах, мордуваннях і знущаннях енкаведівські опікуни не обмежувалися тільки вказівками своїм польським вислужникам, а й подавали їм активну допомогу. Так, нпр., від 9–15.IV.45 р. загони НКВД на спілку з бєрутівською міліцією провели облави в таких селах Угнівського району: Любичі-Майдан, Свять, Затила, Солтиси, Князі, Вербиця, Диби, Тенетиська, Колайці, під час яких забили 15 осіб, спалили 56 господарств, зграбували 77 коней, 24 корови, багато одягу, взуття і хатньої обстановки. Рівночасно інші енкаведівські банди спільно з своїми польськими наймитами провели облави в таких селах Любачівщини: Дениська, Річиця, Ульгівок, Любичі, Гута Любицька, Мриглоди, Манастир, Дагани.

24.IV.45 р. 150 енкаведистів і бєрутівських міліціянтів арештували під час облави в с. Корні (Любачівщина) 12 селян. 15–20.V енкаведівська банда провірила такі села Любачівщини: Старе Село, Ялина, Суха Воля, Нова Гребля, Диків, Жовків*.

Одначе варварський терор і звірства не зломили українського населення, а, навпаки, воно вхопилося за зброю і збройним опором відповіло на терор. По всіх селах організувалися збройні самооборони. На допомогу їм стала УПА, і спільно завдали польсько-большевицьким бандам такого сильного удару, що під кінець квітня останні мусіли припинити свій масовий терор. Від того часу кожний їхній бандитський напад не проходив даремно, а дорого їм коштував. З кінцем березня тільки в Любачівщині знищено 13 станиць бандитської міліції. 23.III вд. УПА прогнав польсько-большевицьких погромників із с. Грузова**, на яке вони напали. 16.IV народні месники покарали бєрутівсько-енкаведівських бандитів у їхньому ж кублищі в с. В'язов[н]иця (Перемищина); 27.V повністю розгромили дві бандитські станиці у Варяжі, які найбільше далися взнаки мирному населенню Грубешівщини; 15.V знищили кубло бєрутівської міліції в с. Вільшаниця (Лемківщина). (Інші факти збройної боротьби в розділі "З дій УПА і СКВ").

Такий сильний народний збройний спротив причинився до цілковитого провалу польсько-большевицьких переселенчих плянів. Пляноване на 1.VI.45 р. закінчення переселення було повністю зірване.

Большевицько-польські верховоди, побачивши, що їхні банди безсильні в боротьбі з народом, який вхопився за зброю,

---

* *Так у тексті. Можливо:* Жуків

** *У тексті:* Грозьова

в місяцях липні і серпні з метою скріплення терору постановили використати перехід ЧА з заходу на схід. Та загал червоноармійців як сини народу поставилися прихильно до населення і його боротьби. Тероризувати населення допомагали бєрутівським бандам тільки енкаведівські "заградітєльниє отряди", що посувалися з ЧА.

Але і з цієї спілки нічого не вийшло. Народ не виїжджав, не покидав рідної землі, а з кожним днем сильніше організовував збройну оборону. Тоді для остаточного закінчення виселення, дату якого встановлено на 1 листопада 1945 р., варшавські агенти за вказівками з Москви кинули в м[ісяці] вересні на терен Любачівщини, Перемищини, Бірчанщини і Лемківщини цілі дивізії т. зв. польського війська (ВП). Протягом чергових місяців цим дивізіям постійно приходило підкріплення.

Настали чорні дні. Терор своїми розмірами і жорстокістю перейшов все, що було досі. Бандитське "польське" військо під командою енкаведівських офіцерів великими силами оточувало поодинокі села, насильно викидало людей з їхніх хат і під штиками гнало до польсько-большевицького кордону або на залізничні станції. Побоям, мордуванням, рафінованих звірствам, грабункам не було кінця, так, що навіть частину з них годі перерахувати. Щоб змусити населення підписати заяви про "добровільний" виїзд, польсько-большевицькі бандити морили, зловлених людей голодом (в м[ісяці] жовтні військо Жимєрського зігнало наловлених людей з с. Корманичі (Перемищина) і сусідніх сіл до льохів і через кілька днів голодом змушувало їх підписати заяви на виїзд до т. зв. УССР).

В цій терористичній акції війська приймали активну участь деякі, правда, нечисельні польські бандитські села як Делягова, Сільниця, Бартківка, Лончкі (Перемищина).

Хоча большевицькі режисери переселення намагалися в загальному переводити його руками своїх польських агентів, то все-таки енкаведівські загони часто переходили кордон і допомагали своїм наймитам тероризувати українське мирне населення.

Але й на цей раз скрахували большевицько-польські пляни. Навіть цілі дивізії війська показалися заслабими, щоб зломити народний опір. Осіння переселенча акція перетворилася в одне велике поле бою. Відділи УПА і народної самооборони так само успішно громили бандитське військо, як раніше – банди міліції і УБП (Ужонд безпеченьства публічнего). Громили не тільки по селах, лісах, у засідках, громили також у їхніх власних укріпле-

них кублищах – Бірчі, Олешичах, Кузьмині, Новій Греблі, Варяжі, Кристинополі, непокоїли їх навіть у Любачеві і Перемишлі.

Підо впливом повстанської роз'яснювальної роботи багато вояків з т. зв. ВП саботувало переселенчу акцію і Жимєрскому доводилося деякі частини, "здеморалізовані бандерівською пропагандою", заступати новими. Так, нпр., після роз'яснювальної пропаганди з боку повстанців серед вояків т. зв. ВП, що стаціонувало в Новій Греблі (Любачівщина) дійшло до поважного заколоту. На кількох самочинних мітингах вояки гостро засудили вислужницьку політику варшавського агентурного уряду, нап'ятнували бандитську переселенчу акцію й одверто відмовилися служити в такому розбійницькому війську. У відповідь енкаведівські офіцери провели арештування і розстріли.

Щоб унеможливити переселення, повстанці на цілому терені постійно знищували телефонічні сполучення, залізничні лінії, станції, мости. Нпр., повстанці здобули і знищили сильно сторожений залізобетонний міст в Сурохові* під Ярославом. Всі села, з яких ворогові вдалося викинути українське населення, повстанці спалювали, щоб нічого з добра, залишеного населенням, не попало в руки ворога, щоб він не розкошував на кривді українського населення, щоб не мав нічого роздасти своїм вислужникам.

Народні месники також суворо покарали ті деякі польські бандитські села (Делягова, Сільниця, Бартківка), які допомагали тероризувати українців. Вони, на радість українського і польського населення, були знищені, а окремі вславлені бандити, списки яких подали самі чесні поляки, були розстріляні. Тих, які втекли і хотіли сховатися по небандитських польських селах, польске населення само проганяло як виродків польського народу. Нпр., сс. Дубрівка і Селиська відмовили притулку бандитам з відомої Делягови.

Під час всієї переселенчої акції українське населення виявило подиву гідну завзятість, видержливість і спаяність. В той час, коли чоловіки і молодь із зброєю в руках боролися проти ворога, старики, жінки з дітьми і зі скромним дорібком цілими тижнями, а то й місяцями скривалися по лісах, мужньо зносили холод, голод і невигоди.

Така героїчна, солідарна постава всього народу і сильний збройний спротив повністю заскочили большевицьких верховодів і їх польських прихвостнів. Протягом всієї осінньої акції їм

---

* *У тексті:* Сорохові

вдалося виселити тільки Перемищину і Бірчанщину. Але замість квітучих сіл на тих теренах ворог отримав дослівно одно велике бойовище, обезлюднене, повне згарищ – вимовних свідків жорстокої боротьби. Менші успіхи мав ворог у Любачівщині, а зовсім малі – на Лемківщині.

Під кінець м[ісяця] грудня варшавський "уряд" послав проти українського населення за лінією Керзона нові дивізії для того, щоб не тільки докінчити виселення, а й щоб, використовуючи зиму, знищити збройні відділи УПА. Боротьба тим самим зовсім несподівано і небажано для сталінських агентів перенеслася на 1946 р.

З дій УПА і СКВ

20.III.45 р. на шляху Ярослав–Любачів СКВ знищив нач[альника] вислужницької міліції з Олешич.

20.III.45 р. вд. УПА знищив із засідки між сс. Руда Журавецька–Руда Любицька (р-н Угнів) 11 польсько-большевицьких бандитів.

28.III.45 р. СКВ знищив станицю бандитської міліції в Лополові (Перемищина).

18.IV.45 р. вд. УПА знищив бандитське кубло сталінських вислужників в с. В'язов[н]иця (Перемищина).

5.V.45 р. СКВ прогнав банду сталінських наїзників із с. Заліська Воля (Ярославщина) і вбив при тому 2 бандитів і 3 ранив. Потім на цю саму банду вдарив інший СКВ біля с. Лази і бандити в паніці розбіглися.

14.V.45 р. вд. УПА відбив від польсько-большевицьких бандитів арештованих селян з с. Кальниця (Лемківщина) та награбоване бандитами майно, вбивши при тому 1 бандита.

19.V.45 р. вд. УПА знищив із засідки між сс. Творильне–Ступосяни (Лемківщина) 10 польсько-большевицьких вислужників, в тому числі їх начальника.

28.VIII.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Я[годи][1] знищив із засідки біля м. Варяж (Грубешівщина) 16 енкаведистів-пограничників, в тому числі зненавиджених бандитів Леонова[2] і Юрченка[3]. Того ж дня цей же вд. знищив 4 енкаведистів із "виселенчої комісії".

1.IX.45 р. на засідку вд. УПА на шосі Белз–Варяж (Грубешівщина) наїхало авто УБП. Повстанці знищили 19 польсько-большевицьких бандитів, між ними відомого терориста Баліцького[4] і кількох вищих урядників УБП.

6.IX.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Б[урлаки][5] несподівано заатакував і розгромив в с. Тисова (Перемищина) залогу бандитського "польського" війська в силі 250 бандитів.

Ворог втратив 40 убитими і 60 раненими. Повстанці здобули зброю, амуніцію, виряд і архів.

8.IX.45 р. СКВ під ком[андуванням] к-ра С.[6] знищив із засідки на шляху Бірча–Риботичі 3 ворожі авта разом з залогою, що їхала в них.

11.IX.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Г[роменка][7] заатакував 150 бандитів з т. зв. ВП в с. Жогатин (Бірчанщина) і, викинувши їх з їхніх окопів, повністю розгромив. Ворог утратив 45 вбитими, 50 раненими, багато зброї й амуніції. Повстанці втратили 2 вбитими і 6 раненими.

15.IX.45 р. з метою перешкодити виселенчій акції, вд. УПА під ком. к-ра З[алізняка][8] знищив залізничну станцію в м. Олешичі (Любачівщина), незважаючи на те, що в той час у місті кватирував баталіон ВП, штаб дивізії і сильна залога НКВД. Ворог утратив 9 вбитими.

15.IX.45 р. вд. УПА знищив залізничну станцію й опірний пункт польсько-большевицьких бандитів в с. Нова Гребля (Любачівщина). Ворог утратив 10 вбитими, 7 раненими, 7 полоненими, яких після роз'яснювальної розмови звільнено.

19.IX.45 р. СКВ зловив на засідці бандитських міліціянтів, що верталися з грабежі з с. Липа (Бірчанщина). Бандитів розстріляно, а майно повернуто власникам.

23.IX.45 р. вд. УПА розгромив залогу т. зв. ВП в с. Кобильниця (Любачівщина). Вбито 17, поранено 10 бандитів.

25.IX.45 р. СКВ знищив у с. Млини (Ярославщина) полковника НКВД і 2 рядових енкаведистів, членів "переселенчої комісії".

28.IX.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Б[урлаки] дощенту знищив бандитську станицю міліції с. Войткова (Перемищина). Вбито 12 міліціянтів-грабіжників, розстріляно 7 донощиків, здобуто зброю й архів.

5.X.45 р. повстанці оволоділи залізничною станцією Сокаль–Забужжя з населеним пунктом Забужжя та містом Кристинопіль. Вони здемолювали станцію, знищили вагони, призначені для вивозу переселенців і бараки, висадили в повітря два великі мости. В Забужжі повстанці розгромили станицю міліції, вбивши 7 бандитів (решта втекла через Буг до Сокаля). В Кристинополі повстанці також знищили 7 бандитів. Власні втрати: 1 убитим і 4 раненими.

8.X.45 р. повстанці вбили в с. Нове Село (Любачівщина) одного з найактивніших начальників терористичних переселенчих комісій – майора НКВД Цеткіна*, який виступав під українським прізвищем Пилипенко.

---

* *У подібному тексті:* Поткіна

24.X.45 р. вд. УПА зробив засідку біля хуторів Козаки (Любачівщина) на над'їжджаючих 50 підвід польсько-большевицьких бандитів т. зв. ВП. Знищено 15 бандитів і багато поранено. Одночасно повстанці знищили залізничну станцію і міст на р. Бобрівка.

21.X.45 р. вд. УПА заатакував гранатометну сотню т. зв. ВП в с. Сілець (Перемищина). Ворог утратив 10 вбитими, кількадесят пораненими, багато зброї й амуніції.

21.X.45 р. вд. УПА і СКВ звели завзятий оборонний бій в с. Явірник (Бірчанщина). Хоча ворог атакував переважаючими силами (250 бандитів), не здобув повстанських позицій, втративши при тому 20 убитими. По боці повстанців було 2 вбитих і 5 ранених.

22.X.45 р. ніччю вд. УПА під ком[андуванням] к-ра П[рута] несподіваним загальним приступом здобув і заволодів сильним опірним пунктом ворога – містом Бірчою, де містилася залога силою понад 500 польсько-большевицьких бандитів. Ні муровані будівлі, ні укріплені бункери, ні важка зброя не помогли бандитам. Вони були повністю розгромлені, а недобитки, босі і лише в білизні, тікали 30 км до Перемишля. Ворог утратив понад 150 вбитими і 200 раненими. В числі знищених ворожих об'єктів – військові казарми. По боці повстанців було лише 4 ранених*.

22.X.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Г[роменка] провів ліквідаційну акцію на бандитський осередок Кузьмину (Перемищина), де квартирувала залога із 350 вислужників т. зв. ВП. Внаслідок дво- і півгодинного бою ворог був розгромлений, втративши 90 убитими і понад 100 раненими. По боці повстанців було 4 вбитих, в тому числі к-р Барон[9], і 9 ранених, між ним командуючий акцією к-р Г[роменко].

30.XI**.45 р. вд. УПА під ком[андуванням] к-ра Б[артля][10] перевів каральну акцію на бандитське кубло на передмісті Бірчі. Повстанці, допомігши населенню винести з хат їхнє майно, спалили енкаведівське гніздо бандитів. В той час залога Бірчі (560 бандитів) пробувала атакувати повстанців, але сильним повстанським контрударом була відбита і відступила в укріплену частину міста. Ворог утратив 20 вбитими і понад 80 раненими. Повстанці мали лише 3 ранених.

2.XI.45 р. на донос сексота 18 польсько-большевицьких бандитів з Білої Підляської наскочили на хату, в якій лежали 3 ранені

---

* *У подібному тексті:* 4 ранених, з яких один – помер

** *У тексті:* X

повстанці. Та коротко перед тим в це місце прибув рій УПА, і він приняв бандитів цільним вогнем. У наслідку 12 бандитів впали на місці, 2 тяжкоранені, зразу померли, а 2 врятувалися втечею. Повстанці втрат не мали.

15.XI.45 р. вд. УПА заатакував виселене українське село Пикуличі. 200 бандитів, які там квартирували, втекли до Перемишля. 28 з них повстанці вбили. По боці повстанців було 2 вбитих.

19.XI.45 р. СКВ зробив наскок на залізничну станцію Лукавиця біля Ліська.

26–27.XII.45 р. вд. УПА провели демонстративно-турбувальний наскок на м. Перемишль. Більш або менш сильно знищено ряд важливих ворожих об'єктів, в тому числі й казарми, залізничну станцію, міську водокачку. На підступах до Перемишля спалено виселені українські села Вел[икий] Кругель і Пралківці. Залога Перемишля не віддала під час акції повстанців жодного пострілу. Скупчившись в паніці в центрі міста, з страхом очікувала повстанського наступу.

29.XII.45 р. вд. УПА здобув і знищив залізничну станцію Гнєвош-Новосільці (Сяніччина). Ввесь персонал звільнено.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 31. – Арк. 242-245[11].

---

[1] *Лукасевич Мар'ян ("Черник", "Ягода"; 22.06.1922, м. Перемишль, тепер Польща – 17.09.1945, с. Жнятичі Грубешівського пов., тепер Польща). Організатор і к-р сотні "Вовки" (1944), к-р куреня "Вовки" (1944–1945), к-р ТВ "Данилів" (1945); майор УПА (з датою смерті), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (з датою смерті).*

[2] *Леонов (? – 28.08.1945, біля с. Варяж Сокальського р-ну Львівської обл.). К-р спецгрупи 2 прикордонного загону НКВД, старший лейтенант.*

[3] *Левочко Василь ("Юрченко"; 1921, с. Себечів Сокальського р-ну Львівської обл. – 28.08.1945, біля с. Варяж Сокальського р-ну Львівської обл.). Окружний органазіційно-мобілізаційний референт ОУН Холмщини (1944), організатор і к-р куреня "Гайдамаки" (1944), за розгром якого розпочато слідство, перед загрозою кари зголосився 12.12.1944 до НКВД, пішов на співпрацю з ворогом.*

[4] *Баліцкий Зигмунт (? – 1.09.1945, біля с. Русин Сокальського р-ну Львівської обл.). Заступник начальника повітового УБП.*

[5] *Щигельський Володимир ("Бурлака"; 8.08.1921, м. Львів – 7.04.1949, м. Ряшів, Польща). К-р сотні "Ударник 4" (1944–1947); хорунжий УПА (1946); відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945).*

[6] *Можливо, це Хром'як Олекса ("Сірко"; 8.03.1926, с. Климець Сколівського р-ну Львівської обл. – 1946, біля с. Добра Сяноцького пов., тепер Польща). К-р чоти СКВ (1944–1945), к-р чоти сотні "Ударник 6" (з 5.12.1945); старший вістун УПА (1946).*

[7] *Дуда Михайло ("Громенко", "Зиновій"; 12.11.1921, с. Сороки Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 7.07.1950, біля с. Танява Болехівської міської ради Івано-Франківської обл.). К-р сотні "Ударник 2" (1945–1947); сотник*

УПА (1949), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (1950) , Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (1946) і Срібним Хрестом бойової заслуги II кл. (1945).

[8] Шпонтак Іван ("Залізняк"; 12.08.1919, с. Вовкове Ужгородського р-ну Закарпатської обл. – 14.04.1989, м. Великі Капушани, Словаччина). Організатор і к-р сотні "Месники" (1944) та куреня "Месники" (1944–1947), к-р ТВ "Бастіон" (1944–1947) у ВО "Буг" і ВО "Сян"; сотник УПА (1946), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги II кл. (1945).

[9] "Барон" (? – 22.10.1945, с. Кузьмина Добромильського пов., тепер Польща). К-р сотні "Ударник 6" (1945), поручник УПА (з датою смерті).

[10] Карабин (Більо) Дмитро ("Бартель"; 1.11.1917, с. Бальниця Ліського пов., тепер Польща – 16.02.2010, м. Мюнхен, Німеччина). К-р I чоти сотні "Ударник 2" (1945–1947), к-р сотні "Ударник 2" (22.10–поч. 12.1945); булавний УПА (1946).

[11] Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 44. – Арк. 407-413.

№ 8

[Не пізніше 16 липня 1946 р.]

А. Осипенко

З МІЖНАРОДНОГО ЖИТТЯ

Перед мировою конференцією

На 29 липня 1946 року призначена конференція 21 держави, учасниць війни проти Німеччини для вироблення рекомендацій щодо мирних переговорів з 5 державами – союзницями Німеччини: Італією, Румунією, Болгарією, Мадярщиною і Фінляндією. Конференцію цю названо мировою конференцією.

Вже самі завдання конференції, а саме: лише вироблення рекомендацій до мирних договорів, – дуже вимовно говорять про зовсім підрядну ролю цієї конференції. Їй не надається ніякого права що-небудь вирішувати у визначуванні мирних договорів. Для неї навіть встановлено, внаслідок наполягань совєтської делегації на останній нараді міністрів закcправ, порядок робіт, поза який вона не сміє вийти. І хоч Молотов постійно підкреслював у Парижі, що він проти перетворення мирної конференції на "штампуючу машину", але для уникнення неясности треба виразно зазначити, що саме постава большевиків як на московській, так і на останній паризькій нарадах міністрів закcправ спричинилася до такого обмеження її ролі й завдань, що її важко назвати навіть "штампуючою машиною".

Рішальний голос у мирних договорах належить чотирьом великодержавам, які мировій конференції предложать готові проєкти, вироблені протягом 2 паризьких конференцій міністрів закcправ. Проєкти ці, що, як відомо, є вислідом примирення різних поглядів чотирьох великодержав, містять у собі явні елементи нестійкости і тимчасовости. Вирішення такого важливого питання, як доля італійських колоній, фактично відкладено на цілий рік. Інтернаціоналізація Трієсту – це тимчасове вирішення, поминаючи вже те, що майбутнє Трієсту у великій мірі залежатиме від статуту, який йому буде надано. Сплачування Італією відшкодувань СССР за раухунок поточної промислової продукції відбуватиметься щойно за два роки після підписання мирних договорів.

Суперечності між бувшими союзниками, особливо між США і Англією, з одного боку, і СССР – з другого, такі великі, що їх не в силі вирішити жодна конференція. При сьогоднішньому стані всякі конференції, в тому числі і мирова, можуть лише відтягнути на якийсь час збройне вирішення цих суперечностей. Вся повоєнна дійсність дає дуже багато доказів цього, а останні дві паризькі конференції ще зайвий раз підтвердили це.

Тому також ці суперечності діятимуть на мировій конференції 21 держави, а печать нестійкости і тимчасовости лежатиме на її рішеннях.

Коли йдеться про те, як народи Італії, Румунії, Мадярщини, Болгарії і Фінляндії приймуть мирні договори, то замало сказати, що вони будуть ними незадоволені. Тут треба виразно підкреслити, що якщо мирова конференція прийме проєкти мирних договорів, вироблені радою міністрів закcправ, то вони з ними не погодяться. Тут також треба додати, що румунський, болгарський, мадярський і фінляндський народи внаслідок тиску большевицького імперіялізму стоять перед загрозою повної утрати своєї суверенности і тому кожне рішення мирової конференції, прийняте в дусі проєктів ради міністрів закcправ, зовсім слушно розцінюватиметься цими народами як принесення їх у жертву сталінському імперіялізмові.

Також народи УССР і БССР, цілковито поневолені большевицьких імперіялізмом, як і загрожені ним народи ЧСР, Югославії, Польщі, незаконні представники яких беруть участь у виготовлюванні мирних договорів на мировій конференції, не признають жодних її рішень, бо ці народи не мають змоги послати на конференцію своїх справжніх представників. Як ті, так і численні інші народи, поневолені сталінським СССР, не

погодяться з жодними рішеннями мирової конференції, прийнятими за участю большевицьких імперіялістів і їх агентів, які нічого спільного не мають з народами, від імени яких вони виступають, бо для цих народів такі рішення означають санкціонування їхнього поневолення.

Якщо, отже, мирова конференція погодиться з поневоленням багатьох народів сталінських імперіялізмом, з чим ні в якому разі не погодяться ці народи, вона не буде спроможна закласти навіть не то що тривкі, а будь-які основи для майбутнього мирного співробітництва між народами.

Становище в Китаї

Большевицькі імперіялісти завжди дуже пильну увагу звертали на Китай. Використовуючи важке соціяльне становище китайських народних мас, різні клясові суперечності, з одного боку, і загальну ненависть китайців до чужинців, які жорстоко експлуатували Китай, з другого боку, вони всіма силами підготовляли перетворення Китаю в свою власну колонію. Але ці пляни, здавалося, такі близькі до здійснення, закінчилися, як відомо, повним провалом в 1927 році. Їх провалив не хто інший, як саме китайський народ, який потрапив вчасно зрозуміти, що в його боротьбі за повну національну незалежність і єдність сталінський імперіялізм являє для нього смертельну небезпеку. Китайський народ прогнав сталінських емісарів з Китаю, розгромив і зіпхнув сталінську агентуру – комуністичну партію Китаю і її армію – до т. зв. особливої округи на півночі, де вона могла животіти лише завдяки постійній допомозі Сталіна.

Та кремлівські верховоди після цього не зрезигнували з Китаю. У зв'язку з вибухом китайсько-японської війни і окупацією японцями Манджурії, коли тим самим зросла безпосередня небезпека для СССР з боку Японії, Сталін наказує компартії Китаю піти на поступки – погодитися з Чан Кай-ші і взяти участь у війні проти Японії. Згідно цих вказівок китайські комуністичні війська підпорядкувалися центральному урядові й увійшли до складу його армії, як т. зв. 8-а армія.

Після капітуляції Японії, в час тимчасової окупації Манджурії Червоною армією большевицькі імперіялісти всіляко допомагають чисельному ростові 8-ї армії, вишколюють її, доозброюють своєю і здобутою японською зброєю та фактично віддають Манджурію під заряд своїх агентів з китайської компартії. Тайно допомагати останім не перестають большевики і після евакуації

своїх військ з Манджурії, незважаючи на своє зобов'язання не втручатися у внутрішні справи Китаю.

Зберігання чи, радше, зростання армії повинно, за розрахунками Сталіна, забезпечити здобуття влади його китайськими агентами, якщо не в цілому Китаю, то бодай на зайнятій ними території. Опираючись на збройну силу і прикриваючись ширмою "широкої демократизації" Китаю, ці агенти тепер домагаються участи в центральному уряді, що мало б бути переходовим етапом до повного загарбання влади в свої руки. З цією метою в м[ісяці] січні 1946 року за участю представників Гоміндану, китайської компартії і Демократичної ліги відбулися засідання Консультативної Політичної Ради, при чім переговори між делегаціями цих партій ведуться і досьогодні.

Та в той час, як ведуться переговори, від яких, правдоподібно, не слід очікувати більших успіхів, в Китаї фактично кипить завзята внутрішня війна, ллється кров, падають великі жертви. По обох боках діють одна проти одної понадміліонові армії.

Національні війська тепер перебувають під кожним поглядом в кращому становищі і наступають. Китайсько-большевицькі агенти, будучи в гіршому становищі, намагаються за всяку ціну добитися припинення воєнних дій. Вони погоджуються на евакуацію своїх військ з Чанчуня, одначе, під умовою, що туди не будуть прислані урядові війська і що в Чанчуні буде створений Політичний комітет для справ північного сходу.

Поки що такі пропозиції китайським урядом не прийняті, а війна щораз більше розгортається. Воєнні дії ведуться не лише в Манджурії, а й у власному Китаї. Сьогодні, за визначенням голови делегації компартії в Нанкіні Чжоу Ень-лая, в Китаї існують чотири великого масштабу фронти. Перший – центральний, на якому національні війська з кінцем червня зайняли Сюаньхуадянь і переслідують відступаючі китайсько-большевицькі війська. Другий – шаньдунський, на якому урядові війська успішно атакують вздовж залізничної дороги Цзінань–Ціндао. Третій фронт – в північній частині провінції Цзянсу, де урядові війська ведуть сильний наступ в 3-х напрямах. Четвертий фронт – в південній провінції Шаньсі, на якому з'єднані армії Ху Цзу-наня і Янь Сі-шаня на початку липня зайняли Беньсі.

Як серед комуністичних військ, що відступають, так і на зайнятій ними території тепер панують анархія і розклад.

Китайська внутрішня війна – це, безперечно, боротьба китайського народу проти сталінського імперіялізму. Але вона також є проявом нерозв'язаних внутрішніх політичних питань самого

Китаю, а особливо соціяльних, які створюють ґрунт для злочинної підривної роботи сталінських агентів. Китайський народ, який тепер переживає період свого відродження, який тепер добився перемоги над японськими загарбниками, повинен, і ми сподіємося, що так буде, сам розв'язувати всі наболілі внутрішні питання, що, в наслідку, виб'є всяку зброю з рук агентів большевицького імперіялізму, скріпить єдність і могучість китайської держави.

Розглядаючи теперішню ситуацію в Китаю, не можна поминути ще одного важливого моменту, а саме: одвертої й активної допомоги урядові Чан Кай-ші американцями. США продовжують постачати Китаєві озброєння на основі ленд-лізу, а на початку липня комісія по закордонних справах в палаті представників прийняла законопроєкт про воєнну допомогу Китаєві, який (проєкт) передбачає організацію, переозброєння і постачання китайської армії в силі 1 міліона чоловік. В цей спосіб США боронять своїх інтересів в Китаї перед зазіханнями СССР.

Таким чином, за плечима двох воюючих армій в Китаї стоять СССР і США. На китайському бойовищі йде боротьба між цими двома великодержавами не лише за вплив у Китаї, а й у цілому світі. Отже, сьогодні на терені Китаю вже розіграється увертюра до третьої світової війни.

Референдум в Польщі

30 червня 1946 року відбулося в Польщі всенародне голосування, на яке поставлено такі троє питань: про усунення сенату, про відношення до політики земельної реформи і націоналізації основних галузей промисловости, про відношення до західних кордонів (на Балтиці, Одері і Найсі). Всі чотири пробольшевицькі чисто агентурні партії урядового "блоку": ППР (Польска Партія Роботніча), ППС (Польска Партія Соціялістична), СЛ (Стронніцтво Людове), СД (Стронніцтво Демократичне) – закликали відповісти на всі троє питань "так". Опозиційні партії ПСЛ (Польске Стронніцтво Людове) і СП (Стронніцтво Праци) закликали відповісти на перше питання "ні", а на двоє других "так".

Як офіційно оголошено 12 липня, в голосуванні прийняло участь 90,1% голосуючих. На перше питання "так" відповіло 68% голосуючих, "ні" – 32%; на друге питання "так" – 77,1%, "ні" – 22,9%, на третє питання "так" – 91,4%, "ні" – 8,6%.

Беручи до уваги тільки ці офіційні дані, виходить, по-перше, що перемогу отримали чисто агентурні партії; по-друге, – опозиція все-таки сильна. Осубка-Моравський, виступаючи 7 липня

на прес-конференції, подав такий приблизний розподіл голосів опозиції: 15% голосів одержали ПСЛ і СП, 25% – підпільні НСЗ і ВіН.

Якщо ж брати до уваги дійсний стан в Польщі, то, по-перше, треба сказати, що референдум ні в якій мірі не відображає справжнього впливу поодиноких політичних партій на народ, бо його вислід був грубо сфальшований; по-друге, референдум проходив у наскрізь недемократичній обстановці.

Ще перед референдумом в цілій Польщі відбулися масові арештування, а пробольшевицькі партії й уряд почали широку нагінку на опозиційні партії з метою скомпромітувати їх, закидаючи їм, головно ПСЛ, співпрацю з підпіллям. Під час самого референдуму підголоски Бєрута-Гомулки допускалися численних шахрайств і махінацій, щоб сфальшувати вислід голосування, так, нпр., в каналах Варшави знайдено багато бюлетенів на "ні". Прикриваючись нібито небезпекою з боку підпілля, виборчі урни з голосами переношувано з виборчих приміщень до канцелярій УБП (польське НКВД), де, очевидно, вже зовсім довільно підраховувано голоси. Численні факти неправильного проведення голосування, подані презесом ПСЛ Міколайчиком, за офіційними даними, "не підтвердилися", і тим самим офіційний вислід референдуму признано за дійсний.

Спосіб проведення референдуму в Польщі кидає понуру тінь на майбутні вибори, що мають відбутися осінню цього року і найкраще доказує, що большевицькі імперіялісти потраплять все зробити, щоб тільки сфальшувати народну волю і прикрити свою агентуру ширмою демократії. Референдум в Польщі повинен в першу чергу переконати в нереальності поглядів всіх тих чесних поляків з легальних партій і підпілля, які розраховують, що шляхом виборів вдасться змінити сучасний стан в Польщі. Боротися з большевицьким імперіялізмом парляментарним шляхом, за допомогою виборів – це значить взагалі не усвідомляти собі суті большевицького імперіялізму, це значить заздалегідь приректи польський народ на загибель.

Референдум дав змогу необізнаній з большевизмом польській громадськості пізнати деякі "демократичні" енкаведівські прийоми і зробити глибокі висновки на майбутнє. Польський народ повинен вступити на єдиноправильний і успішний шлях боротьби з большевизмом, шлях, провірений українським і іншими народами СССР, – на шлях революційно-збройної боротьби. Чітка і ясна революційна програма, справедлива, прогресивна і демократична розв'язка політичних і соціяльних питань, від-

мовлення від імперіялістичних мрій, тісна співпраця зо всіми поневоленими народами СССР, зокрема з братнім українським народом, – ось чинники, які зможуть врятувати Польщу перед загрозою сталінського імперіялізму і забезпечити їй справжній розвиток. Чим скорше польський народ зробить такі висновки, тим менше мусітиме опісля складати жертв в ім'я свойого національного і соціяльного визволення.

Довкруги атомної бомби

Після того, як перша атомна бомба впала на Гіросіму, питання атомної енергії стало в центрі світової уваги. І ось 1 липня 1946 року полетіла нова атомна бомба, цим разом в порядку випробування, на 73 кораблі-мишені, зосереджені для цієї цілі в атолі Бікіні (Маршальські острови).

Випробування ще раз підтвердили велику руйнуючу силу атомної бомби. Вони ще раз підтвердили воєнну перевагу того, в чиїх руках вона знаходяться. Але вони також викликали нове роздратування в кублі сталінських імперіялістів.

Та чим більше кремлівські верховоди тремтять перед атомною бомбою, тим більше вони кричать, що її не бояться. Совєтська пропаганда постійно підкреслює, що заяви про силу атомної бомби перебільшені, що вони свідомо поширюються "паліями нової війни", щоб "завчасу застрашити можливих противників, паралізувати волю до спротиву" (Рубінштейн, "Новоє Время", 15.6.1946 р., ч. 12).

В цей же самий спосіб большевицька преса висвітлює і випробування атомної бомби в районі Бікіні. "Все ж таки результати випробувань, – пише сталінський борзописець Ізаков в "Правді", – показались більш скромними, ніж предсказувала американська преса" ("Правда", 3.7.1946 р.). Та слідів страху він не може сховати. Зараз же після такої заяви він додає: "Проте, при оцінці наслідків випробування не можна не враховувати секретність, якою вони були оточені. Можливо, американські військово-морські власті, що керували випробуваннями, могли б опублікувати цікаві додаткові відомості на їх рахунок. Звертає увагу на себе той поспіх, з яким військово-морські кола США використали повідомлення з району Бікіні для висновку про необхідність збереження великої фльоти". Але тут же перестроюється він на фальшиву ноту добродія людства і питає: "Справді, навіщо треба було робити турботливий і дорогокоштовний експеримент у Бікіні, якщо б Сполучені Штати серйозно збиралися

відмовитись від атомної зброї? Попередні випробування свідчать не про підготовку до знищення цієї зброї, а, навпаки, про працю над її удосконаленням". А дещо далі патетично викрикує: "Вибух атомної бомби вранці 1 липня був своєрідним акомпаніяментом до дебатів в комісії і її органах" (комісія по контролі над атомною енергією при Об'єднаних Націях).

Тут варто нагадати позицію совєтського делегата в комісії по питанні атомної енергії. Як відомо, він висунув проєкт створення міжнародної конвенції, яка заборонила б використовування атомної енергії в характері зброї масового винищення, заборонила б виробництво атомної бомби і забезпечила б знищення всіх наявних її запасів.

Та така, здавалося б, миролюбна розв'язка нічого спільного не має із справжніми цілями кремлівських верховодів. Цих сталінських розбійників, які масово винищують своїх власних громадян, якраз найменше турбує те, щоб уникнути "масового винищення атомною бомбою". Цим бандитам зовсім не йдеться про використання атомної енергії в мирних цілях. Вони, власне, всіх зусиль докладають, щоб здобути секрет виробництва атомної бомби. На цю ціль вони асигнували величезні кошти в четвертому п'ятирічному пляні.

Сталінські імперіялісти кричать про міжнародну конвенцію, а хіба ж їм можна вірити, що вони додержуватимуться міжнародних зобов'язань. Світ вже мав не одну нагоду переконатися, що всякі міжнародні постанови ні до чого сталінських імперіялістів не зобов'язують. З ними можна говорити тільки силою, за допомогою зброї.

Очевидно, що уряд США свідомий цілей свого московського "союзника" і тому не збирається виявляти таємниці атомної бомби і не погоджується на совєтські пропозиції.

На маргінесі допомоги ЮНРРА Україні

Наприкінці червня член палати представників США Дірксен* при обговорюванні проєкту про чергові асигнування на потреби ЮНРРА вніс поправку, в якій говориться, що фонди ЮНРРА не можуть бути використані в тій країні, яка відмовляється дозволити "акредитованим відповідним чином представникам американської преси проводити свої спостереження і посилати без цензури повідомлення про розподіл і використання цих фондів".

---

* *У тексті:* Діркенс

Генеральна дирекція ЮНРРА зараз припинила відвантаження тракторів на Україну і Білорусь, посилаючись на повідомлення, що СССР зобов'язався експортувати в 1946 р. до Аргентини 10000 тракторів і 15000 вантажних машин.

Ці два факти викликали на сторінках большевицької преси великий крик і вони розглядаються як засоби тиску на СССР. Ось що пише на цю тему Михайлов в "Радянській Україні" з 7.6.1946 р.: "Зубри американської реакції, які мріють про нову війну і панування над світом, вирішили використати ЮНРРА як засіб тиску на СССР. Але з цього, панове, нічого не вийде. Згадайте про долю Гітлера, Геббельса і їх зграї". А після таких погроз додає: "Брехунів і провокаторів треба виводити на чисту воду і заплямувати на весь світ, щоб усі чесні люди цуралися їх".

За це останнє візьмемось дуже радо, бо самі з цим погоджуємось. Отже ж, сталінські брехуни брешуть, коли кажуть, що в Україні, як в цілому СССР, існує повна свобода для діяльности чужоземних кореспондентів і для контролі над розподілом товарів представниками ЮНРРА. Ми заявляємо перед цілим світом, що закордонні представники преси і ЮНРРА в СССР цієї свободою не користуються. В СССР вони не їздять, але їх возять, вони бачать не те, що хочуть, але те, що їм показують, а показують їм енкаведівські режисери "потьомкінські села". Люди, що з ними закордонні кореспонденти стрічаються, заздалегідь до цього підготовлені і говорять не те, що в них на душі, але те, що їм наказало НКВД. Кожного чужоземного кореспондента в СССР супроводить тайний агент НКВД, який слідкує, з ким кореспондент говорив. Опісля всіх таких людей НКВД арештовує. В такій атмосфері кореспондент не може орієнтуватися про дійсний стан в СССР.

Так же обстоїть справа і з контролею над розподілом товарів ЮНРРА. кореспондентам і представникам ЮНРРА показують руїни українських сіл і міст, показують сфальшовані списки розподілу товарів, влаштовують розмови з наперед приготованими людьми, і тому кореспонденти не мають правильного уявлення про фактичний стан, який далекий від того, що вони бачать. А цей стан такий, що товари ЮНРРА працюючі України одержують дуже мало, бо основну їх частину присвоюють собі сталінські паразити з адміністрації і НКВД. Зокрема, майже нічого не доходить до працюючих з текстильних виробів і взуття. А, крім цього, дари ЮНРРА працюючі одержують не як допомогу, а як премії за перевиконання норм праці. Таким чином, одержання товарів ЮНРРА ставиться в залежність не від потреби, а від виконування норм

праці і державних обов'язків. Іншими словами, сталінські вельможі роблять товари ЮНРРА знаряддям експлуатації працюючих, знаряддям політично-економічного тиску на народні маси.

Сталінські брехуни заперечують доставу тракторів до Аргентини, а як аргумент на те подають, що Харківський і Сталінградський тракторні заводи знищені, а весняна сівба в Україні проводилась не механічними засобами, при ній використовувалися навіть корови як тягло. Як фактично обстоїть справа з доставою тракторів до Аргентини, ми не знаємо. Але ми добре знаємо, що в той час, як населення України живе впроголодь, коли від нього сталінські експлуататори відбирають останній пуд зерна, коли насінні фонди створюються за рахунок зниження оплати трудодня колгоспника, – в той час сталінські верховоди вивозять збіжжя до Франції і Польщі.

Роблять це з чисто імперіялістичних міркувань, щоб баламутити народи тих країн, щоб створювати ґрунт для дії своїх агентур.

Україна, найбільше з усіх країн знищена гітлерівцями, дуже потребує допомоги ЮНРРА, але світ мусить знати, як злочинно господарюють товарами ЮНРРА сталінські вельможі, мусить знати, що тих товарів українські працюючі маси майже не одержують. Світ мусить пізнати сталінських брехунів, "щоб усі чесні люди цуралися їх".

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 37. – Арк. 78-80[1].

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 44. – Арк. 413-417; Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 178-180.*

№ 9

[Не раніше 19 вересня 1946 р.]

О. Горновий

НОВИЙ НАСТУП СТАЛІНСЬКИХ ВЕЛЬМОЖ НА КОЛГОСПНИКІВ
(На маргінесі нової постанови про колгосп)

Зроджений під знаком насильства, терору і голоду сталінський колгоспний лад увесь час потребував і потребує

все нових заходів з боку держави для того, щоб вдержатися при житті. 7.VIII.1932 р. ЦВК і РНК СССР видали для скріплення колгоспного ладу постанову "Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперації та зміцнення громадської (соціялістичної) власности"; 27.V.1939 р., тобто на десятому році свойого "бурхливого" і "цвітучого" розвитку, цей лад мусів бути підтриманий постановою ЦК ВКП(б) і РМК СССР "Про заходи оборони громадських земель колгоспів від розбазарювання"; 19.IX.1946 р.* сталінські вельможі прийняли нову постанову "Про заходи до ліквідації порушень статуту сільськогосподарської артілі в колгоспах". Характерно, що рівночасно з нею ще раз опубліковано постанову 1939 р., яка, як це зазначено в новій постанові, "на ділі багатьма працівниками була забута".

В постанові ЦК ВКП(б) і РМ СССР від 19.IX.1946 р. "Про заходи по ліквідації порушень [статуту] сільськогосподарської артілі в колгоспах" читаємо, що вона направлена проти порушень, які "виявляються у неправильному витраченні трудоднів, розкраданні громадських земель колгоспів, у розтягуванні колгоспної власності, зловживанні з боку районних та інших партійно-радянських працівників, порушенні демократичних основ управління справами сільськогосподарської артілі..." Постанова наказує винних у цих "порушеннях" – "притягнути до суворої відповідальності як кримінальних злочинців".

Що доказує ця нова постанова?

Насамперед, постанова є офіційним доказом того, що сталінська колгоспна система переживає зараз свою чергову кризу і неодмінно котиться до повного краху. Очевидно, ми знаєм це і без постанови, ми щодня бачимо це на практиці. Але постанова з'являється офіційним, хоч і замаскованим, ствердженням цього факту. Те, що перераховані постановою "порушення" взагалі мають місце, що вони набули масового характеру, до того ж тоді, коли колгоспний лад має за собою 17 років існування, те, що ці "порушення" виходять як з боку колгоспників, так і з боку партійно-радянських працівників, – цілком ясно говорить, що сталінський колгоспний лад цілковито розхитаний, що він не має під собою ніякої міцної опори, що колгоспні маси в цьому зовсім не зацікавлені, а партійно-радянські працівники розглядають колгоспи як фільварки, в яких вони виконують функції управителів.

---

* *У тексті:* 19.X.1946 р.

Зрозуміло, що такий стан у колгоспах б'є по цілій сталінській системі. Він унеможливлює виконання сталінських планів, він не дозволяє якнайбільше видерти з колгоспів товарного зерна в силу тієї простої причини, що там його багато немає, що продукція колгоспів дуже низька.

Змусити колгоспників під страхом судової відповідальности і шляхом дальшого закріпачення більше працювати, продуктивніше працювати і піднести тим самим загальну продукцію колгоспів, щоб можна було з них витягнути якнайбільше товарного зерна, зміцнити колгоспний лад, як найкращу систему сільськогосподарського грабежу, – ось основна мета нової постанови про колгоспи.

Щоб забезпечити успішне здійснення цієї мети, постанова передбачила у своїй 10-й точці створення при уряді СССР спеціяльного органу т. зв. Ради в справах колгоспів, завданням якої є стояти на сторожі колгоспного ладу, виробляти й проводити в життя заходи зміцнювання цього ладу. Така рада вже утворена і вироблене її положення, ми, одначе, в цьому місці не будемо довше обговорювати цього питання.

З огляду своїх цілей постанова вказує на те, що вона цілковито скерована проти колгоспників і виключно захищає інтереси большевицьких експлуататорів. Таким чином, постанова – це міцний доказ окремого "піклування" про колгоспи і колгоспників, ніякий новий крок у напрямі розвитку колгоспів і піднесення добробуту колгоспників, як це її зображає сталінська пропаганда. Навпаки, цей черговий доказ реакційної, експлуататорської політики щодо колгоспників, це новий крок у напрямі ожебрачення і закріпачення широких колгоспних мас.

Та про ці свої реакційні цілі й злочинні методи їх реалізації постанова не говорить просто і одверто, вона ховає їх за пишними фразами і прикриває інтересами колгоспників.

Обговорюючи питання неправильного витрачання трудоднів, постанова стверджує, що воно (витрачання) відбувається за рахунок "роздування штатів управлінського і обслуговного персоналу в колгоспах", "надмірно високих витрат трудоднів і грошевих коштів на адміністративно-управлінські розходи, утримування осіб, що не мають нічого спільного з колгоспною працею, недоплачування одній частині колгоспників і переплачування другій належних їм трудоднів". Постанова вимагає ліквідації такого стану, бо він приводить до "знецінення трудодня, до зменшення прибутків, які мають бути розподілені на трудодень, а значить, до зменшення заінтересованості колгоспників у колгоспній праці".

Виходило б, що постанова дійсно дбає про оплату трудодня для колгоспника, що вона направду оберігає його інтереси. Але спитаємо, чи фактично навіть повне усунення неправильного витрачання трудоднів у колгоспах на скільки-небудь замітно підвищить оплату трудодня? Чи ці заходи причиняться до покращання злиденного життя колгоспника? Очевидно, що ні. Бо ж не в неправильному витрачанні трудоднів, хоч і яке б воно не було велике і масове, основна причина знецінення трудодня і зменшення заінтересованості колгоспників у колгоспній праці. Основна причина полягає в нечувано високому грабежі колгоспного хліба державою. В надмірно високих хлібопоставках, натуроплатах, "добровільній" продажі хліба державі – головне джерело мізерного колгоспного трудодня.

Але про ці справжні причини знецінення трудодня постанова не говорить нічого, як і не говорить про зниження хлібопоставок, натуроплати і т. д. Тим самим вона ніяк не спричиниться до підвищення цінности трудодня, а в результаті і в заінтересованості колгоспників у колгоспній праці. Це означає, що цю "заінтересованість" треба буде й надалі стимулювати такими випробуваними заходами, як трудова дисципліна, терор і голод.

Отже ж постанова ніяк не захищає інтересів колгоспників, вона цілком не старається полегшити працю колгоспників і піднести оплату трудодня. Базіканням про неправильне витрачання трудодня вона тільки маскує справжні причини знецінення трудодня і створює враження піклування про колгоспників.

Усунення неправильного витрачання трудодня – це тільки один із заходів, що їх проводять сталінські вельможі для того, щоб навести порядок у колгоспах, щоб можна було сильніше прикрутити колгоспників. Адже ж ясно, що чим більший хаос і безладдя в колгоспі, тим важче тримати в руках самих колгоспників, тим важче примусити їх працювати від зорі до зорі на колгоспному полі. Крім того, цей захід постанови має також метою звільнення частини управлінського і обслуговного персоналу колгоспів і перекинення її на виробничі роботи, що стоїть у зв'язку з загальною сьогоднішньою політикою скорочення управлінського апарату внаслідок недостачі робочих рук.

Дуже гостро засуджує постанова т. зв. розкрадання громадських колгоспних земель, що в першу чергу "іде по лінії збільшення присадибних ділянок колгоспників шляхом самовільних захоплень або незаконних прирізок з боку правлінь і голів колгоспів з метою роздування особистого господарства на шкоду громадського".

Зразу ж таки видно, що й це місце постанови скероване цілковито проти колгоспників.

Що ж бо зумовлює постійне намагання колгоспників збільшувати свої присадибні ділянки і чому партія так рішуче поборює ці намагання?

До збільшення своєї присадибної ділянки штовхає колгоспника низька оплата трудодня, яка не вистачає йому на прожиток і утримання сім'ї. Заробити потрібну кількість хліба переходить його фізичні сили. У таких умовах присадибна ділянка, хоч і яка вона мала, має для колгоспника велике значення, як додаткове джерело утримання, а незначне її збільшення, при старанному обробіткові, становиться основним джерелом утримання колгоспника. Природно, що він зацікавлений навіть у дуже малих прирізках до своєї присадибної ділянки.

Сталінські вельможі не допускають до цього тому, щоб змусити колгоспника за будь-який трудодень працювати в колгоспі. То ж цілком очевидно, що коли присадибна ділянка мала, коли вона дає мало продуктів, колгоспник, щоб жити, мусить працювати в колгоспі, мусить працювати зо всіх своїх сил, хоч би й як мало він одержував за трудодень.

Безладдя, викликане війною, дало змогу колгоспникам дещо збільшити свої присадибні ділянки. Нова постанова наказує до 15.XI.1946 р. перевірити розміри присадибних ділянок, відібрати виявлені надвишки і повернути їх колгоспам. Це ж до краю реакційний і злочинний захід. Постанова наказує відібрати від колгоспників мізерні ари присадибних ділянок, але в той же час величезні лани лежать у кожному колгоспі облогом, заростають бур'яном, бо колгоспи, внаслідок недостачі машин, тягла й робочих рук, не в силі їх освоїти. Відпустити бодай дещо з тих неосвоєних земель колгоспникам сталінські вельможі не дозволяють. Вони шляхом поставлення колгоспника в злиденне економічне становище, шляхом позбавлення його скільки-небудь основнішого джерела утримання, яке може мати збільшення присадибної ділянки, хочуть примусити колгоспника інтенсивніше працювати в колгоспах.

Розділ постанови про розтягання колгоспного майна в основному присвячений надужиттям з боку партійних, радянських і земельних працівників (про "розтягання" й "розбазарювання" з боку колгоспників говориться в постановах з 1932 і [19]39 рр.), які, "зловживаючи своїм службовим становищем, незаконно розпоряджаються майном, натуральними й грошевими прибутками колгоспів, примушуючи правління й голів колгоспів видавати їм

безплатно або за низьку ціну майно й продукти, що належать колгоспам". Треба сказати, що фактично цього роду зловживання набрали зараз жахливих ромірів, і вони найкраще доказують, як задивляютьсся на колгоспи самі радянські працівники.

Зрозуміло, що зловживання з боку низових партійних, радянських і земельних працівників розхитують і підривають в основі колгоспний лад. Поборюючи явища зловживань, сталінські вельможі ніяк не захищають тим інтересів колгоспників, але свої власні інтереси класові, бо цим шляхом вони намагаються зміцнити ненависний колгоспникам колгоспний лад, цю складову частину всієї сталінської колоніяльно-експлуататорської системи.

До того ж, засуджуючи зловживання низових партійно-енкаведівських працівників, партія робить з них жертвенних козлів, приносить їх у жертву перед масами на те, щоб виправдати перед ними саму себе, щоб вину за лиха колгоспного ладу зіпхнути саме на цих низових працівників. А,тим часом корінь колгоспної нужди, колгоспного визиску і жахливого становища колгоспника не в надужиттях районних працівників, а в самій сталінській колгоспній системі. Тут треба карати як кримінальних злочинців на дрібних сталінських прихвоснів з району, а головних злочинців – кремлівських верховодів, які побудували колгоспний лад, які вперто шляхом терору втримують його при житті. Щоб вирвати колгоспника з нужди, щоб створити для нього людські умови життя, цілком замало викорінити зловживання низових партійно-радянських працівників. Для цього треба знищити цілу сталінську колгоспну систему. Треба знищити експлуататорську клясу сталінських вельмож, цих нових п'явок на тілі колгоспників і робітників.

Вершком сталінської безличності і цинізму в обговореній постанові з'являється розділ про "порушення демократичних основ управління колгоспами". Одягнувшись в тогу колгоспних добродіїв, сталінські експлуататори із святим обуренням заговорили в цьому розділі і про порушення виборності керівних органів колгоспів, і про нескликування загальних зборів колгоспників, і про те, що правління не звітують перед зборами колгоспників. Вони також побачили раптом і те, що "загальні збори колгоспників для виборів правління, голови колгоспу й ревізійної комісії по кілька років не збираються, і те, що голови колгоспів призначаються і зміняються районними партійно-радянськими організаціями без відома колгоспників".

І коли ж вони про це заговорили. Тоді, коли в цілій країні їхня грабіжницька політика довела в умовах посухи до нового жахли-

вого голоду, коли мільйони колгоспників сьогодні гинуть голодною смертю. І власне перед цими виголоднілими колгоспниками сьогодні з'являються сталінські вельможі як оборонці їхніх інтересів. Вони вдають, що справа демократичного управління колгоспами найбільше лежить їм на серці, що вони зо всіх своїх сил прагнуть покращання становища колгоспників.

Але не знайдеться ні один колгоспник, що повірив би в це. Забагато ми вже чули подібних пісень. Ми добре знаємо, що теревенями про колгоспну демократію сталінські вельможі прикривають справжні цілі нової постанови, направленої на дальше закріпачення колгоспників. Кожний з нас добре знає, що т. зв. колгоспна демократія, як і кожна інша демократія в СССР, не має в житті ніякого значення, що воно з'являється лише порожнім словом. Бо чи ж, якщо було б інакше, можна уявити собі такий стан, щоб загальні збори колгоспників не скликалися по кілька років і щоб на це негайно не реагували ні колгоспники, ні "народна держава"? Невже ж при справжній демократії таке явище могло стати масовим? Невже ж колгоспники дозволили б, щоб голови колгоспів призначалися районами і без їх відома та згоди?

Такий стан пояснюється, з одного боку, цілковитою незаінтересованістю колгоспників у тому, що робить колгоспне управління і районні працівники, незанітересованістю, що випливає з відсутності справжньої демократії, і цілковитим легковаженням інтересів колгоспників партійно-радянськими працівниками, з другого боку. Колгоспники знають, що на зборах і так ніхто не послухає їх законних вимог, напр., про виплачення трудоднів до виконання хлібоздачі, що там вони й так не можуть демократичним порядком перевести цих вимог. Тому вони не надають жодної ваги таким зборам. Знову ж районні працівники, добре розуміючи, що такі збори не мають ніякого значення, упрощують собі роботу. Щоб не морочити собі голови зайвими виборами, вони цілком відкинули їх і господарюють в колгоспах, знімають і призначують їх голів по свойому розсудку, цілком не рахуючись з волею колгоспників.

І коли нова постанова наказує "відновити порушений в багатьох колгоспах статутний демократичний порядок", то тим вона не вносить ніяких змін, бо ж не можна відновити того, чого цілком не було ніколи. А власне демократичного порядку управління колгоспами від самого початку виникнення колгоспного ладу не було й немає.

Коли нова постанова наказує до 17 лютого 1947 р. скликати загальні збори колгоспників для вислухання звітів правління

колгоспів і вибору нових правлінь, коли вона забороняє "під сувору відповідальність райкомам партії, райрадам і земельним органам призначати або знімати голів колгоспів поза загальними зборами колгоспників", то це ні в чому не зміняє становища колгоспників. Дотепер райони призначали голів колгоспів і накидали їм план роботи поза зборами колгоспників, а відтепер те саме робитимуть на зборах колгоспників. З голосом колгоспників як ніхто не рахувався, так і далі рахуватись не буде. Колгоспник на зборах мусить вибрати на голову колгоспу того, на кого погодиться район, а голова колгоспу робитиме те, що йому накажуть з району, а не те, що відповідатиме інтересам колгоспників.

Отже ж, постанова ні не вводить, ні не відновляє якогось демократичного порядку управління колгоспами, вона тільки пригадує "під сувору відповідальність" низовим партійно-радянським працівникам, щоб вони зберігали для маскування своєї роботи в колгоспах демократичні форми управління колгоспами.

Закінчуючи, ще раз підкреслюю, що нова постанова про колгоспи від початку до кінця скерована проти колгоспників, що вона ставить своєю метою дальше закріпачення колгоспників, що вона змагає до зміцнення колгоспного ладу як знаряддя експлуатації колгоспників і основи паразитного* існування сталінських вельмож.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 40. – Арк. 243-247.

№ 10

Жовтень 1946 р.

О. Осипенко

ВАЖЛИВИЙ КРОК НА ШЛЯХУ ДО ВИЗВОЛЕННЯ НАРОДІВ, ПОНЕВОЛЕНИХ І ЗАГРОЖЕНИХ СТАЛІНСЬКИМ ІМПЕРІЯЛІЗМОМ

В першому кварталі 1946 р. повстав за кордоном Антибольшевицький Блок Народів – організація народів, поневолених і загрожених сталінських імперіялізмом. До Блоку ввійшли: українці, серби і хорвати (сфедеровані), болгари, прибалтійські народи, група росіян, поляків і чехів.

* *У тексті:* партизанського

Завдання Антибольшевицького Блоку Народів (АБН) – об'єднувати і спрямовувати боротьбу поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом народів, репрезентувати і заступати ці народи перед усіми іншими народами, розкривати імперіялістичну політику кремлівських верховодів.

В утворенні АБН знайшло своє конкретне виявлення усвідомлення народами тієї істини, що тільки у спільному фронті вони зможуть успішно боротися проти сталінських поневолювачів за своє національне і соціяльне визволення, що тільки в повному об'єднанні розрізненої боротьби і зусиль усіх народів – найкоротший шлях до їхньої перемоги, що тільки в спільній дружбі і співробітництві усіх народів запорука визволення і самостійного існування кожного з цих народів зокрема.

Український народ і його революційний Провід завжди ясно усвідомлювали собі цю незаперечну істину, вони ввесь час ішли в авангарді її поборників. Тому, певна річ, український народ з великим задоволенням прийняв утворення АБН і зв'язує з ним великі надії.

Український національно-визвольний рух у своїй політичній діяльності постійно висував і гаряче проповідував потребу утворення спільного фронту народів, поневолених большевицькою Москвою. У всіх своїх виданнях він весь час підкреслював пекучість і важливість цього питання. Рейди УПА на Білорусь, Польщу, Чехословаччину, де вона популяризувала нашу визвольну боротьбу, передові ідеї, єдиноправильну революційну тактику і ділилася своїм великим досвідом боротьби зі сталінськими імперіялістами, практично затіснювала співпрацю з цими народами і закладала основи для їх спільної участі в єдиному фронті антибольшевицької боротьби.

За ініціятивою українсько-національного визвольного руху була скликана перша Конференція поневолених народів Сходу Европи і Азії. Ця Конференція, яка відбулася 22-23 листопада 1943 р.* на території, визволеній УПАрмією, і в якій прийняла участь делегація від 13 поневолених народів СССР, ясно і недвозначно поставила питання спільної боротьби поневолених народів, як проти гітлерівських, так і проти сталінських імперіялістів, як проти націстського, так і проти большевицького тоталі[тари]зму, цих двох різновидностей фашизму, найбільших ворогів поневолених народів. Конференція також підвела політичні підсумки спільної збройної боротьби національних відділів народів Сходу при УПА.

---

* *Так у тексті. Повинно бути:* 21–22 листопада 1943 р.

Ще в дні німецької окупації український революційний Провід перестерігав польський, чеський, словацький, румунський і інші народи, що їм грозить з боку сталінського імперіялізму та сама небезпека, що й українському народові, і закликав їх активної і дружньої співпраці та боротьби.

Не завжди ці заклики знаходили тоді належне зрозуміння з боку політичних кіл цих народів. Щойно тоді, коли після краху гітлерівської Німеччини Польща, Румунія, Чехословаччина, Мадьярщина, Болгарія, Югославія, Альбанія фактично опинилися під пануванням сталінських імперіялістів і коли перед народами цих країн виникло тим самим питання безпосередньої боротьби проти нових поневолювачів, серед них заклики українського революційного руху до об'єднання усіх народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом, знайшли далеко сприятливіший ґрунт. І саме в цьому напрямі Закордонне Представництво УГВР прове[ло] величезну роботу. Воно перебороло величезні труднощі на шляху згуртування* народів у АБН. Вклад УГВР в справу утворення АБН надзвичайно великий.

Український народ, український революційний рух вдячний свойому Керівництву – УГВР – за її таку успішну роботу в великій і благородній справі згуртування народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом, у єдиний протибольшевицький фронт для успішної боротьби за визволення і свободу всіх народів, за самостійні держави для кожного народу, за знищення сталінських поневолювачів і експлуататорів.

Та рівночасно з цим український революційний рух свідомий того, що на самому факті утворення АБН справа не може закінчитися. Йдеться про те, що[б] АБН як організація поневолених народів постійно кріпшав і зростав на силі, щоб він не перетворився у механічне, кон'юнктуральне об'єднання, щоб він своєю діяльністю виправдав ті сподівання, що на нього покладуть народні маси, щоб він не тільки об'єднував боротьбу поневолених народів до хвилини їх визволення, а й щоб заклав тривкі основи під майбутнє співжиття, під майбутню дружбу і співпрацю цих народів, коли вони здобудуть власні самостійні держави. Адже ж часто так бувало, що народи після того, як здобували волю, забували про свою спільну боротьбу, [ставали на шлях боротьби] між собою, на шлях поневолення других народів. Цього більше не повинно повторитися.

---

* *У тексті:* згрунтування

Народи-члени АБН мусять ясно усвідомити собі, що для успіху їхньої визвольної боротьби, в першу чергу, усунути всі причини, які полегшують сталінським імперіялістам панування над цими народами. А, власне, однією з цих причин є непорозуміння між народами, ворожнеча із-за того чи іншого шматка території, намагання одного народу панувати над другим, що зручно використовують сталінські імперіялісти. Відо[мо], наприклад, великосербський централізм був не тільки основною причиною слабкості довоєнної Югославії, а також і національно-визвольного руху під час німецької окупації. Саме нерозв'язане національне питання Югославії кремлівські верховоди використали для насадження і розбудови своєї югославської агентури, очолюваної Тітом, і продовжують використовувати помилки поціональної політики старої Югославії для закріплення свойого становища в цій країні. Коли великосербські централісти відмовляли справедливим домаганням навіть хорватам, сталінські агенти проголосили сьогодні рівноправність усіх народів Югославії і перетворили її на федерацію Сербії, Хорватії, Словенії, Боснії, Герцеговини, Чорногорії і Македонії. Така політика дає змогу сталінським імперіялістам баламутити народи Югославії, дозволяє з'єднувати собі несвідому частину цих народів і підготовити повне поневолення цих народів шляхом їх "добровільного возз'єднання" з СССР.

Сказане стосується не тільки Югославії, а, у тій чи іншій формі, багатьох народів. З жалем приходиться констатувати, що, нпр., до АБН увійшла тільки група поляків. І хоч вона висловлює прагнення передової частини польського народу і хоч до неї тому належатиме майбутнє, то все-таки вона не об'єднує всіх польських протибольшевицьких сил. Деякі польські протибольшевицькі групи і організації залишилися поза АБН. І які ж причини цього прикрого факту, що деякі польські політичні кола не включились до АБН, що вони ще дальше продовжують розпорошувати сили і енергію свойого народу? Причиною цього є те, що ці політичні кола ніяк не можуть відректися від незаконних східних кордонів довересневої Польщі, що вони не можуть стати на етнографічному принципі побудови нової Польщі. Вони не можуть зрозуміти того, що тільки Польща в етнографічних межах, вільна від внутрішньої національної боротьби, буде найсильніша, що тільки в тісній співпраці зо своїми сусідами, з якими не буде в неї жодних конфліктів, вона забезпечить свій розвиток. Тому ці кола продовжують отруювати частину польського народу духом шовінізму й імперіялізму і тим самим полегшують сталінським

імперіялістам прибрати до рук польський народ. Немає потреби доказувати, скільки це завдає шкоди і визвольній боротьбі польського народу, і спільному фронтові поневолених Москвою народів.

Щоб покласти край використовуванню сталінськими імперіялістами національних антагонізмів, треба рішуче скінчити з такими антагонізмами, треба самим народам практично вирішити національне питання в дусі справедливих прагнень усіх народів, на основі рівності і взаємного пошанування прав кожного народу будувати своє життя по своїй волі, на основі відмовлення від будь-яких намагань поневолювати інші народи. В свою чергу, це скріпить єдність і збільшить сили поневолених і загрожених сталінськими імперіялістами народів в їхній боротьбі за визволення.

Друга причина, що полегшує сталінським імперіялістам поневолювати народи, та тим самим послаблює сили цих народів у боротьбі проти сталінських імперіялістів, – це нерозв'язане соціяльне питання. Земельні реформи, націоналізації промисловості і банків, що їх зараз переводять большевики на всіх свіжоокупованих ними країнах, – це засоби з'єднати собі прихильність робітників і селян, невдоволених дотеперешнім станом. Землю і фабрики використовують сталінські імперіялісти як приману, за якою працюючі маси окупованих ними народів легше повинні піти в большевицьке ярмо. Сталінські імперіялісти роздають сьогодні землю, націоналізують промисловість для того, щоб, опираючись на невдоволених робітниках і селянах, могли закріпитися у новоокупованих країнах. Закріпившись, вони обернуть робітників і селян у таке ж саме рабство, яке вони завели у самому СССР.

У використовуванню соціяльних суперечностей сталінськими імперіялістами також слід покласти кінець. А можна осягнути це тільки тоді, коли самі народи розв'яжуть у себе соціяльне питання у дусі справедливості, в дусі задоволення знаних домагань селян і робітників, у відповідності з національними інтересами кожного народу. Таке розв'язання соціяльного питання [зміцнить] внутрішню єдність і спаяність кожного народу, виб'є важливу зброю з рук сталінських агентів, дасть змогу народам успішно боротися зо сталінськими імперіялістами.

Дуже важливе питання, що його повинні усвідомити всі члени АБН, – це справа тактики боротьби про[ти] сталінського імперіялізму. Не пасивне вичікування на розвал СССР, не надії на зовнішні сили, а активна і рішуча боротьба – ось основа цієї тактики. Компроміси, примирення, легальні опозиції, парламен-

тарні прийоми боротьби з большевизмом не надаються, вони наперед приречені на провал. Тактика Шубашіча, Міколайчіка – це крайньо шкідлива і згубна тактика. Вона вносить тільки хаос, дезорієнтацію і деморалізацію у життя народу, змертвлює його і паралізує його волю до боротьби. На такій тактиці користають лише сталінські імперіялісти. Допускаючи опозиції, вони цим шляхом відтягають частину народу від безпосередньої боротьби, що дає їм змогу використати час для свойого закріплення і підготовки ліквідації самої опозиції. До того ж існування легальної опозиції вони використовують як прикриття роботи своєї агентури і свого власного втручання. Фінал з Шубашічем, те, що діється сьогодні з Міколайчиком, – це наявні докази недоцільності такої тактики, це пересторога для тих, що її ще стосують, і для тих, що нишком з нею погоджуються.

Єдиноправильна тактика боротьби з большевизмом – це [без]компромісова революційна тактика підпільної боротьби, яка виключає будь-який компроміс з нею, яка залучує увесь народ до активної боротьби з окупантом.

Політичні партії і організації, які не застосовують такої тактики, викине за борт само життя, але, річ ясна, вони своїм опортунізмом нароблять як власним народам, так і справді спільній боротьбі всіх поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом народів немало шкоди. Тому АБН повинен зо всіх сил працювати в тому напрямі, щоб усі його члени застосовували тільки революційну тактику боротьби з большевицьким імперіялізмом, щоб вони на своїх землях переконали в єдиноправильності такої тактики всі протибольшевицькі партії і організації.

До АБН не ввійшли ще всі народи, поневолені і загрожені сталінським імперіялізмом. Тому правильно робить АБН, коли він уже сьогодні виступає не тільки від імені своїх членів, а також і захищає усі інші поневолені Москвою народи. Але треба якнайскорше добитись того, щоб ні один з поневолених і загрожених імперіялізмом народів не лишився поза АБН. Ми знаємо, що це тільки справа часу, що нема ніяких перешкод залучити до АБН і всі інші народи, одначе, ця справа не повинна затягуватися. АБН повинен у найкоротшому часі вирости у вели ку, міцну організацію **всіх народів, поневолених і загрожених сталінських імперіялізмом.**

Жовтень, 1946 р.

Архів ЦДВР. – Ф. 12. – Т. 6. – Спр. 21. – Арк. 1-9.

№ 11

[Не раніше жовтня 1946 р.]

О. Гончарук

УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНЧА АРМІЯ – НОСІЙ ІДЕЙ ВИЗВОЛЕННЯ І ДРУЖБИ НАРОДІВ

Українська Повстанча Армія (УПА), яка цілковито продовжує героїчні збройні традиції українського народу, зродилася у його завзятій боротьбі в період Другої світової війни. В цій боротьбі, спочатку з гітлерівськими, а потім зо сталінськими загарбниками, УПА зросла і зміцніла. Та великі передові ідеї, за які бореться УПА, викристалізувалися в період підпільно-революційної боротьби українського народу між двома світовими війнами. В цей період викувалися ці високоморальні кадри, які очолили боротьбу УПА і за якими пішли найкращі сини і дочки українського народу, для яких служіння народові, визволення народу – єдина мета життя. УПА – це революційна армія, це чисто народна армія.

Як армії поневоленого народу, як армії, що бореться за визволення власного народу з-під ярма большевицьких імперіялістів, їй близька визвольна боротьба й інших народів, поневолених чи загрожених сталінським імперіялізмом. Що більше, УПА виразно висуває потребу найтіснішої співпраці і спільних дій цих народів, вказуючи, що тільки спільною боротьбою, що тільки єдиним фронтом усіх народів можна повалити ненависну сталінську імперію. Тому УПА якнайгостріше виступає проти всяких дрібних непорозумінь між народами, засуджує тих, хто створює такі непорозуміння, бо вони (непорозуміння) лише розпорошують народну енергію, скеровують її вбік, замість того, щоб спрямовувати її проти найбільшого ворога – сталінського імперіялізму. Брак співпраці між народами, або, що гірше, непорозуміння між ними йдуть тільки на руку большевицьким імперіялістам, бо полегшують їм панування над цими народами. Зате спільна боротьба поневолених народів завдає найсильнішого удару по сталінських імперіялістах, вона з'являється найпевнішою запорукою розвалу сталінської імперії і визволення поневолених в ній народів.

Борючись за вільну і самостійну державу для українського народу, УПА рівночасно бореться за право кожного народу жити своїм вільним життям у своїй власній, незалежній національній державі. УПА вважає, що тільки система вільних національних держав гарантує повний всебічний розвиток окремих народів, що

тільки така система забезпечує від поневолення однієї нації другою, або жмінкою найбільших і найсильніших націй всіх середніх і малих націй, що тільки вона створює можливості для справжньої співпраці між народами в політичній, економічній і культурній площині, що тільки вона ліквідує небезпеку війн і створює ґрунт для тривалого миру і справжньої дружби між народами. Лиш при такій системі повного свого розвитку може досягти й українська нація. УПА вважає, що визнання за кожною нацією її священного права на власну державу на її етнографічній території є не тільки передумовою спільної боротьби і перемоги народів, поневолених чи загрожених сталінським імперіялізмом у сучасному, а й основою для найширшої співпраці у майбутньому. Українська Головна Визвольна Рада (УГВР), найвище і єдине керівництво визвольної боротьби українського народу, з політичних постанов якої випливає вся діяльність УПА, в свойому Універсалі з червня 1944 р. виразно заявила: "Вітаємо боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, бажаємо жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати в спільній боротьбі при умові пошанування ними визвольної боротьби українського народу".

Борючись за знищення тоталітарного сталінського режиму, за повалення диктатури кляси сталінських вельмож, за справді прогресивний лад в Українській Державі, УПА бажає, щоб усі інші народи побудували в себе також дійсно справедливий політичний і економічний лад, який відповідав би справжнім інтересам їхніх народних мас. Досвід історії, особливо наших днів, показує, що нездоровий внутрішньополітичний лад, нездорова економічна система якої-небудь держави в найвищій мірі шкідливо відбиваються на народові тої ж таки держави і на мирних стосунках з іншими народами. Вони ж бо приводять до панування ворожих даному народові клік, до виникнення імперіялістичних тенденцій, жертвою яких стають як власні, так і чужі народи.

В себе, в Українській Державі, УПА змагає до побудови ладу без експлуататорів і експлуатованих; ладу, де всі громадяни повністю користуватимуться дійсними демократичними свободами; ладу, при якому справді народна влада не витрачатиме ні коштів, ні енергії для творення апарату гноблення, а направлятиме їх виключно на піднесення і розвиток народу; ладу, при якому високо буде піднесена так сьогодні потоптана в СССР людина, якій буде забезпечено всі права, вільний розвиток, добробут і користування всіми культурними надбаннями власної нації і всього культурного людства.

Великий клич – “Воля народам і людині!” – став основним кличем, за здійснення якого бореться УПА.

I.

Момент співпраці з іншими народами, момент активного творення спільного фронту боротьби поневолених народів дуже сильно виступає з самого початку діяльности УПА. УПА ввесь час репрезентує чисто революційну лінію, суворо зберігає революційну принциповість і не дозволяє зіпхнути себе на манівці опортунізму і спекулянтства. Ведучи активну боротьбу проти гітлерівських загарбників, УПА ні на хвилину не випускала з уваги небезпеки, що загрожувала і зараз загрожує всім народам з боку сталінських імперіалістів. Цю небезпеку вона оцінила реально, тверезо, до боротьби з нею підготовлялася сама дуже пильно, але рівночасно вона ніяк не послаблювала боротьби проти гітлерівських окупантів. Тому, що вона спиралась на таку велику і незнищиму силу, як народ, для неї така боротьба на два фронти була зовсім можливою. **УПА знала, що справжнє і повне визволення народу може прийти тільки внаслідок повалення як гітлерівських, так і сталінських імперіялістів самим народом**. Цю істину вона прищіплювала не тільки власному народові, а й поширювала її серед усіх інших народів та одночасно проповідувала **необхідність спільної боротьби народів проти гітлерівсько-сталінських імперіялістів**.

Війна створювала для поширювання цих ідей своєрідні корисні обставини. Перш усього, вона відкривала широкі можливості безпосередніх зустрічей з різними народами. На Україні, яка стала ареною жорстоких фронтових дій, перебували в німецькій імперіялістичнй армії численні народи, що їх божевілля Гітлера загнало туди вмирати за його маячні пляни підкорення світу і панування над іншими народами. Саме серед цієї імперіялістичної армії УПА повела свою політичну роботу.

Зокрема, широкороз’яснювальну акцію УПА вела серед союзників Німеччини: італійців, мадярів, румунів, а також тих французів, бельгійців, голляндців, югославів, чехів, що їх насильно загнано чи то до німецької армії, чи на воєнні роботи. Повстанська пропаганда знаходила широкий відгук серед цих народів. Вони радо читали повстанські листівки, з яких могли взнати всю правду про реакційну політику Гітлера і своїх агентурних урядів і квіслінгів, і з яких могли дізнатися про фактичний стан на фронтах, про політичне становище в світі. Сильне і захоплююче своєю революційністю, правдивістю і переконливістю

повстанське слово будило і кріпило в них віру в перемогу народів над гітлерівським варварством.

Ведучи роз'яснювальну акцію, УПА одночасно закликала ці народи до активних виступів. Вона закликала до саботування наказів військового командування, вона закликала обернути зброю, що була в їх руках, проти гітлерівців, закликала переходити на бік УПА та допомагати їй всіми засобами. Реальним виявом зрозуміння цих закликів УПА були численні факти, що просте вояцтво відмовлялося від боротьби проти УПА або добровільно давало себе роззброювати, коли його змушувано битися проти УПА, передавало УПА зброю, мундури, розвідкові інформації, а багато патріотів – італійці, серби, чехи й інші – перейшли з армії або втекли з воєнних робіт до УПА і віддали їй усі свої здібності, знання, а навіть життя. Прихильне ставлення народів, що перебували в німецькій армії чи в арміях їх союзників, стало, можна сказати, загальним. Внаслідок, нпр., такого прихильного ставлення до УПА мадярів гітлерівське командування було змушене в 1943 р. відкликати всі мадярські частини, які були призначені до поборювання УПА на Волині.

Крім цього, УПА широко інформувала ці народи про революційно-визвольну боротьбу українського народу. Боротьба ця була для них моральною підтримкою, вона запалювала і їх до активної боротьби проти гітлерівських імперіялістів.

Викликане війною перебування італійців, румунів, мадярів, французів, голляндців, бельгійців, сербів, хорватів, чехів і інших народів на Україні, де, крім гітлерівських порядків, на кожному кроці видні були сліди імперіялістичного господарювання сталінських імперіялістів, УПА використала для розкриття перед цими народами справжнього обличчя большевицького імперіялізму. УПА ясно усвідомила собі, що після неминучого розгрому гітлерівської Німеччини її місце займе імперіялістичний СССР і що внаслідок цього такі народи, як, нпр., румуни, мадяри, стануть перед безпосередньою загрозою утрати своєї державности; що для таких народів, як чехи, поляки, тільки зміняться їх поневолювачі (замість гітлерівських – сталінські); що перед усіми народами дуже гостро виступить проблема боротьби з замаскованою в компартіях большевицькою агентурою. УПА ясно здавала собі справу, що народам цим прийдеться ще раз боротися проти сталінських імперіялістів, але вже не в лавах імперіялістичних, а в народно-визвольних арміях. Тому УПА допомагала тим простим італійським, румунським, мадярським, французьким, голляндським, югославським робітникам і селянам в салдатському

мундирі чи робітничій блюзі пізнати, що СССР – це країна, в якій у найжорстокішій формі здійснюється національне поневолення, що це країна, в якій придушена всяка демократія, брутально потоптані основні права людини і громадянина, що це країна, робітники і селяни якої найжорстокіше визискуються новою експлуататорською клясою сталінських вельмож, що це країна, в якій шаліє терор, насильство і безправ'я. УПА допомагала їм зрозуміти, що для всіх волелюбних народів світу, для їх вільного розвитку сталінські імперіялісти являють собою таку саму небезпеку, як і гітлерівські імперіялісти. **Таким чином, УПА вже в цей час підготовляла ґрунт для спільного фронту боротьби цих народів проти большевицького імперіялізму, фронту, потреба в якому виступає сьогодні з усією силою**.

Найбільшу увагу УПА звернула на т. зв. національні баталіони, що були створені при німецькій армії з народів СССР: білорусів, грузинів, татарів, узбеків, азербайджанців, вірмен, таджиків, казахів, туркменів і інших. Це були червоноармійці, які попали в німецький полон, а звідси пішли до національних баталіонів чи то під примусом голоду і нестерпно нужденних умов життя в таборах полонених, чи то із своєї несвідомости. Ці народи, що колись героїчно боролися проти своїх перших поневолювачів – царських імперіялістів, також ніколи не переставали боротися проти своїх других поневолювачів – большевицьких імперіялістів, які знищили самостійні держави цих народів, що народилися на руїнах царської імперії, здушили їхню національно-визвольну боротьбу, наново поневолили їх і обернули їхні країни в звичайні колонії, багатства і населення яких піддали жорстокому грабежеві. Прагнучи до знищення імперіялістичного СССР і визволення своїх країн, деяка частина з них думала, що за ці справедливі цілі можна боротися у гітлерівській армії. Це, очевидно, було зовсім невірно і саме УПА розгорнула величезну роз'яснювальну акцію, щоб розкрити перед цими народами помилковість їхнього погляду. УПА пояснювала їм, що гітлерівським імперіялістам зовсім далеке і чуже їх визволення, а, навпаки, вони змагають до їх поневолення і неподільного панування над ними так же само, як і сталінські імперіялісти. Тому УПА закликала ці народи не вмирати за імперіялістичні пляни Гітлера, не дозволяти використовувати себе для боротьби проти визвольних рухів европейських народів, поневолених Гітлером. Правда, в національних баталіонах були й одверті гітлерівські запроданці, чи підіслані для агентурної роботи сталінські агенти, чи просто бандитські елементи, але

велика частина вояцтва цих баталіонів – це були чесні люди, і саме їх УПА закликала покидати німецьку службу і зо зброєю в руках переходити на бік УПА, щоб разом боротися проти гітлерівських і сталінських імперіялістів, найлютіших ворогів волелюбних народів, ворогів демократії і поступу.

Наведемо кілька виїмків із численних листівок, що їх УПА масово поширювала серед бійців національних баталіонів:

"Грузини!

...Коли спалахнула німецько-большевицька війна, у Вас не було бажання боронити нову тюрму народів – Совєтський Союз. Частина з Вас пішла в національні відділи при німецькому війську. Ви таким чином стреміли допомогти розбити свого найлютішого ворога – російський імперіялізм.

Але Ваші надії не здійснилися. Німці, як Ви в цьому наочно переконалися, повели на окупованих ними землях політику поневолення, грабежу і фізичного винищення народів.

Грузини! Не будемо вмирати за німецький грабіж, не будемо вмирати за московський імперіялістичний розбій! Український народ закликає Вас до спільної боротьби з нашими спільними ворогами. Йдіть разом з українськими повстанцями, формуйте свої національні відділи!" (із листівки російською мовою "Грузини", вересень 1943 р.)

"Сини Туркменії!

...Німцям потрібна була тільки Ваша кров для їх імперіалістичних завоювань. Німці, як і большевики, несуть народам рабство і фізичне винищення. Приклад цього – господарювання німців на Україні.

Туркмени! Кидайте німецьких завойовників! Зо зброєю в руках переходіть до українських повстанчих відділів, які хоробро борються з німецькими і московськими імперіялістами" (із листівки російською мовою "Сини Туркменії", вересень 1943 р.)

Заклики УПА знайшли дуже великий відгук у вояцтва національних баталіонів. Вони падали на придатний ґрунт. Бійцям поневолених народів СССР, що служили в національних баталіонах, боротьба українського народу, так само поневолюваного Сталіном, була зрозумілою, і вони скоро переконалися, що їх місце – в лавах УПА, у спільній боротьбі проти гітлерівських і сталінських імперіялістів.

Бійці національних баталіонів послухали закликів УПА і почали переходити на її бік, спочатку індивідуально, а потім масово. **При УПА створено національні відділи грузинів, вірмен, узбеків, азербайджанців, татар і інших народів СССР**.

Це було велике досягнення. У спільній боротьбі проти найлютіших ворогів людства – гітлерівських і сталінських імперіялістів – кувалася **справжня дружба народів**, творився **фронт поневолених народів**, засновані не лише на необхідності боротися проти спільного ворога, а й, головне, на взаємній пошані і довір'ї, на взаємному визнанні права кожного народу жити вільним самостійним життям у своїй власній державі.

Створені національні відділи при УПА зростали дуже скоро. Українська Повстанча Армія закликала до їх збільшування.

"Черкеси, кабардинці, осетини, чеченці, адиги, лезгіни, інгуші!

Сини гір! Досить бути сліпим знаряддям у руках німецького імперіялізму! Згадайте заповіти своїх гордих предків, що загинули за волю Кавказу! Український народ закликає Вас до спільної боротьби з відвічними гнобителями! Створюймо міцний фронт проти експлуататорів людства!

Зі зброєю в руках переходіть до національних відділів при Українській Повстанчій Армії... Готуйте сили для загальної революції проти московсько-большевицької тиранії! Нас об'єднує спільна боротьба під кличами "Воля народам! Воля людині!" (із листівки російською мовою того ж заголовку, листопад 1943 р.)

Наведемо ще один виїмок:

"Азербайджанці! Тільки спільними силами всіх поневолених народів можна перемогти імперіялістичних хижаків Москви й Берліна і побудувати незалежні держави Кавказу й Азії.

Ми закликаємо Вас збільшувати ряди своїх національних відділів при Українській Повстанчій Армії" (із листівки російською мовою "Азербайджанці", листопад 1943 р.)

Зокрема, коли гітлерівці почали відступати з України і коли всім уже стало ясно, що Німеччина програє, УПА перестерігала вояцтво національних баталіонів не відступати з німецькими імперіялістами, не зв'язуватися з ними до кінця, а закликала переходити на бік повстанців і спільно готовитися до боротьби проти кремлівських імперіялістів. Ось один приклад:

"Узбеки! В сьогоднішній момент, зазнаючи краху, німецький імперіалізм намагається затягнути Вас на оборону старих німецьких кордонів...

Всі поневолені европейські народи піднімаються на боротьбу з гітлерівським звірем. Покидають німців союзники. Німці перекидають військо в Европу. На зміну гітлеризмові на українські землі йде кривавий большевизм. Не відступайте разом з німецькими військами... При Українській Повстанчій Армії існують національні частини народів Сходу!...

Узбеки! Переходіть зо зброєю в руках до українських повстанчих відділів! Будемо спільними силами приготовляти удар по московських імперіалістах" (із листівки російською мовою "Узбецькі аскери", грудень 1943 р.)

І, дійсно, дуже багато бійців національних баталіонів, справжніх патріотів своєї батьківщини, послухали цього повстанського голосу перестороги і перейшли зо зброєю в руках до своїх національних відділів при УПА, щоб в її лавах боротися проти сталінських імперіялістів, що йшли на Україну на зміну гітлерівським імперіяілістам.

Треба також сказати, що УПА багато зробила в напрямі освідомлення червоних партизан, зокрема тієї частини з-поміж них, що ненавиділа всяке поневолення і гніт і щиро прагнула до визволення народів і щастя працюючих. Червона партизанка, організована сталінськими емісарами (які, використовуючи важкі умовини населення завойованих німцями територій, обманом, а й нерідко силою затягали його до своєї партизанки) і зложена в більшості з насланих з-за фронту парашутистів, діяла також і в деяких теренах України, головно в лісах, сумежних з білоруськими, звідси час-до-часу робила більші або менші випади. УПА розкрила перед червоними партизанами всю підступно-підлу політику Сталіна щодо них, політику, яка зробила їх знаряддям злочинних плянів Сталіна – нищення революційно-визвольного руху українського народу і промощування йому (Сталінові) шляху до панування над світом. УПА вказувала на те, що наслані з Москви політруки і командири, замість бити німців, нацьковували червоних партизан проти УПА, тероризували і грабили українське населення, знаючи, що воно саме є основною опорою УПА. УПА звертала увагу червоних партизан на те, яке майбутнє готовить Сталін СССР після перемоги над Гітлером, вона перестерігала їх перед обманливими надіями на які-небудь зміни в СССР, що їх (зміни) щедро обіцяли сталінські політруки. УПА ставила перед ними з недвозначною ясністю одну мету: бити як гітлерівських, так і сталінських імперіялістів, бо тільки їх знищивши, можна побудувати народам дійсно вільне і щасливе життя.

Головне Командування УПА в жовтні 1943 р. звернулося з такою відозвою до червоних партизан (наводимо у виїмках):

"Червоні партизани!

Ставши на шлях боротьби з німецькими наїзниками, Ви поступили правильно. Не можна мовчати і байдуже приглядатися до того, що діється в Україні і в інших окупованих Німеччиною

країнах... Боротися активно проти гітлерівських варварів – це великий священний обов'язок кожної чесної людини.

Але, знищуючи існуюче лихо, треба думати про новий, кращий лад у майбутньому. Який же мав би бути новий лад, що прийде на зміну німецькій неволі? Чи ж на зміну гітлерівської "Нової Европи" мав би знову повернутися большевицький СССР?

Ні! Не за таку зміну ми боремося, не такого бажаємо собі ладу в Україні і світі.

Бо ж кремлівські імперіялісти такі ж самі вороги народу, як і берлінські.

Червоні Партизани!

Поширюйте свій фронт боротьби! Знищуючи німецьких загарбників, поверніть свою зброю також проти кремлівських катів та їх агентів!

Женіть від себе політруків і командирів, присланих із Москви!

Вступайте на прогресивний шлях великого майбутнього. Єднайтеся з народами проти всіх катів і гнобителів – за щасливе майбутнє, за новий лад вільних народів у самостійних національних державах!"

Так, отже, УПА на кожному кроці, і в національних баталіонах при німецькій армії, і в рядах червоної партизанки, ясно вказувала поневоленим народам СССР, куди і з ким треба йти і як боротися за своє визволення. Сама ж героїчна боротьба УПА, її великі успіхи притягали до її лав усі народи, гноблені сталінським імперіялізмом.

Боротьба національних відділів народів СССР при УПА – це окрема широка тема, що не входить у рямки нашої статті. Для ілюстрації ми наведемо лиш кілька фактів:

25.7.1943 р. в триденних боях загону УПА під ком[андою] к-ра Крука[1] в околицях Теремна (пограниччя Рівенської і Кам'янець-Подільської обл.), в яких повністю розгромлено сталінських партизанських грабіжників, що вже довший час напаствували мирне населення, особливо відзначився відділ грузинів (за бойовим звітом УПА з 1 серпня 1943 р.).

В м[ісяці] серпні 1943 р. відділ УПА, складений також з узбеків, грузинів і росіян, знищив у боях з німцями у Млинівському р-ні (Рівенська обл.) 60 гітлерівських бандитів (за повідомленням газети УПА "До зброї", вересень 1943 р.).

29.4.1944 р. у великому бою відділів УПА з військами НКВД в с. Залізниця (Крем'янеччина) прийняли участь і відзначилися національні відділи під ком[андою] к-ра Яструба[2]. В цьому бою

ворог утратив 240 убитими (за бойовим звідомленням к-ра УПА Ясеня[3]).

Наслідком великої роз'яснювальної роботи УПА серед народів СССР, а далі спільної боротьби цих народів у лавах УПА, дальшим етапом на шляху до зміцнення співпраці між ними була І Конференція Поневолених Народів Сходу Европи й Азії. Ця Конференція була скликана за ініціятивою УПА і відбулася 23–26.11.1943 р.* на території, визволеній УПА від німецьких загарбників. В роботах цієї Конференції, що має важливе історичне значення, прийняли участь, крім української делегації, 12 делегацій: азербайджанська, білоруська, башкирська, вірменська, грузинська, кабардинська, казахська, осетинська, татарська, черкеська, чувашська, узбецька. Вони представляли справжні прагнення своїх народів: боротися проти гітлерівських і сталінських поневолювачів за своє національне і соціяльне визволення, жити власним вільним життям, будувати самим своє життя у своїх незалежних державах, у тісній дружбі зі всіма іншими народами. Конференція виробила ряд політичних і практично-організаційних постанов, направлених на закріплення і дальше поширення спільної боротьби поневолених народів СССР. Конференція прийняла також звернення до всіх поневолених народів Східної Европи й Азії, в якому вичерпно з'ясовано політичне становище поневолених народів, завдання, яке стоїть перед ними, і перспективи їхньої боротьби.

Ось виїмок із цього звернення:

"Щоб вийти із сьогоднішнього трудного становища, припинити лише війну замало. Для цього необхідні повалити цілий державний устрій, знищити імперіялістичні кліки і побудувати новий лад на Сході Европи й Азії. Цей лад виключить можливість поневолення одного народу другим, виключить усякий імперіялізм і гарантуватиме повну волю розвитку кожного народу. **Цей лад мусить бути побудований на системі незалежних держав кожної нації на своїй етнографічній території**.

Здійснити цей лад можна тільки в безпосередній боротьбі з імперіялістичними правлячими верхівками, тільки шляхом національної революції.

В боротьбі проти спільних гнобителів – сталінського і гітлерівського імперіялізмів – необхідний єдиний фронт усіх народів Сходу, керованих своїми національними проводами. Для перемоги національної революції потрібний підйом національних мас.

---

* *Так у тексті. Повинно бути:* 21–22.11.1943 р.

Поневолені народи Сходу вже вступили на шлях цієї священної боротьби. В цій боротьбі вони добилися вже поважних успіхів... У повній солідарності з ними ведуть таку ж саму боротьбу проти імперіялістів народи Західної Европи... Слідом за цим боротьба поширюється на території Европи та цілого СССР, втягаючи до повстання всі поневолені народи, а також російський та німецький народи, придушені власними імперіялістичними кліками. Мільйони бійців ЧА, розсіяні по цілій Европі й Азії, – в окопах, на фронті, в запіллі, в німецькому полоні, в національних баталіонах при німецькій армії, мільйони робітників у воєнних заводах, у колгоспах, на каторжних роботах у Німеччині й Сибірах, – це велика армія революції Сходу, це запорука її перемоги".

Природно, що все те: і національні відділи народів СССР при УПА, і Конференція Поневолених Народів, – дуже затривожило як гітлерівських, так і сталінських імперіялістів. Вони казилися з люті, що народи ці не хочуть більше вмирати за їх загарбницькі пляни, що народи ці відшукали правильний шлях, шлях спільної боротьби проти поневолювачів, проти тиранії, проти тоталітаризму як фашистівської, так і большевицької видозміни.

Спільна боротьба українського та інших народів СССР особливо затривожила сталінських можновладців, призвичаєних монопольно виступати від імени поневолених народів, призвичаєних заявляти перед світом, що в них національне питання повністю і найкраще розв'язане, що всі народи СССР живуть вільно і рівноправно. Якраз боротьба УПА і національних відділів при ній, Конференція Поневолених Народів були кричущим запереченням цього і цілковито здирали ширму зо сталінських імперіялістів. Кремлівські верховоди вдавалися до маневрів зо зміною конституції, розпутали брехливу пропаганду проти УПА, а, головне, почали масово насилати своїх агентів, щоб знутра шкодити справі спільної боротьби поневолених народів СССР. Та ці мерзенні енкаведівські пляни були розкриті й повністю розбиті. Не довели ні до чого спроби знищити чи бодай послабити УПА за допомогою червоної партизанки. Вона на території дій УПА була цілковито розторощена. В цьому розгромі активну участь прийняли і національні відділи поневолених народів СССР при УПА.

II.

На зміну відступаючим гітлерівським загарбникам в Україну прийшов знову сталінський окупант. УПА була до цього приготовлена і старих своїх поневолювачів прийняла отвертою боротьбою. Та одночасно УПА зустрілася з червоноармійцями, з тими

мільйонами простих робітників, селян і інтелігентів численних національностей СССР, що їх кремлівські верховоди насильно загнали в ЧА і до останніх меж прикрутили терористичною дисципліною.

Кому ж могла бути ближчою боротьба українського народу, як не цим мільйонам червоноармійців? Кому ж великі прогресивні ідеї УПА були більш зрозумілі, як не цим мільйонам різних народів у червоноармійському мундирі? Адже ж вони громили гітлерівських загарбників, але й не менш ненавиділи сталінських імперіялістів. На шляху свого походу вони бачили гітлерівські порядки, але на своїй власній шкурі відчули і всі благодаті сталінського ладу. Тому ідеї УПА, ідеї боротьби проти гітлерівських і сталінських імперіялістів, імперіялістів однієї масти, ідеї розгрому цих імперіялістів, ідеї визволення поневолених ними народів трапляли просто до серця червоноармійцям, бо це ж були і їхні, усвідомлені чи неусвідомлені, ідеї.

Безумовно, війна допомогла червоноармійцям не одне пізнати, не одне побачити і не на одному переконатися, навчитися, що, в результаті, ширше відкривало їхні очі на сталінські імперіялістичні злочини. Люди ці, що постійно жили в умовах фронтової дійсности, навчилися також сміливіше протиставитися і менше коритися.

Зрозуміло, що саме на це червоноармійське середовище, середовище різних національностей СССР, УПА звернула свою особливу увагу (в цій статті ми не обговорюватимемо роботи УПА з червоноармійцями-українцями).

Кремлівські верховоди добре усвідомлювали собі всю загрозливість ідей УПА. Користуючись своїм монопольним правом на пропаганду, вони всіляко обдурювали і обманювали червоноармійські маси. От як, нпр., Калінін повчав своїх агітаторів підходити до бійців-червоноармійців неросіян: "...Бійцеві – чи то грузинові, чи казахові, чи то узбекові, який б'ється погано або виявляє легкодушність, агітатор міг би сказати приблизно так: «Невже ж ти хочеш, щоб ми не брали участи в війні, коли всі інші національности б'ються, як леви? Хіба ж ми можемо залишитися осторонь війни? Подумай-но, хіба добре буде, якщо нашу республіку почнуть уважати за таку країну, люди якої не можуть битися, нездатні воювати і захищати себе...?» Якщо бійці вам скажуть: «Що ти нам так говориш і так нас лаєш?», – то ви можете їм на це відповісти: «Я теж узбек (чи казах), я теж не менше, як і ви, люблю свій народ, тому я так і кажу»" (Супутник агитатора, № 15-16, 1943 р.).

Сталінські геббельси заздалегідь поширювали найнеправдоподібніші вісті про УПА, про український національно-визвольний рух. Зокрема, з хвилиною свого нового приходу в Україну, вони розпутали кампанію наймерзеннішої брехні, направленої проти УПА. Ці народні кровопивці, ці кати мільйонів народів, ці щурі, що безсоромно втікали до Уфи, із тільки їм притаманною безличністю і цинізмом твердили перед червоноармійцями, що УПА – проти народу, що вона вбиває червоноармійців, що вона не воювала проти німців. Всю цю безсоромну брехню сталінські імперіялісти поширювали з метою перешкодити єднанню червоноармійців з УПА, не допустити до них революційних ідей УПА.

Та, незважаючи на цю скажену забріхану пропаганду, не зважаючи на посунену до крайніх меж ізоляцію червоноармійців від населення, сталінським імперіялістам не вдалося сховати перед червоноармійцями правду про УПА. Правда тисячними струмочками просочувалася до червоноармійців, ворушила їхню ненависть і накипіле горе, відкривала їм очі, робила їх своїми поклонниками.

Не могли партійно-енкаведівські гайдуки в армії допильнувати, щоб червоноармійці не говорили з населенням. Не помагали жодні заборони. А населення, оповідаючи про німецькі злочини, про варварства гітлерівців, Ґестапо, розказувало також про те, хто весь час був з ним, хто боронив його перед терором, контингентами, перед вивозом до Німеччини, кому воно помагало; розказувало про свою рідну Повстанчу Армію, про своїх дорогих Воїнів-Повстанців. Населення розказувало, що УПА бореться проти німецьких і сталінських окупантів. Червоноармійці, що бачили і переживали всі сталінські злодіяння за фронтом, приходили до переконання, що боротьба УПА проти гітлерівських і сталінських імперіялістів – це єдиноправильна боротьба, це найкращий вихід для поневолених народів СССР.

Із “нововизволених” областей приходили насильно змобілізовані. Вони також, незважаючи на погрози, що їх ними засипувано по воєнкоматах і спецотдєлах, розказували червоноармійцям-фронтовикам всю правду про український революційно-визвольний рух, про боротьбу УПА. В червоноармійців зростала віра в цю боротьбу.

До того ж здовж всіх шляхів, по яких робилися походи червоноармійців, останніх вітали тисячі повстанських листівок і закликів, розліплених по придорожних деревах, телеграфічних стовпах, поруччях мостів, стінах будинків. Вночі на постоях підкидала їм їх невидима повстанська рука. Ось деякі з закликів:

“Червоноармійці! Тільки всенародним революційним зривом розторощимо гітлерівську тюрму народів “Нову Европу” і сталінську – СССР. Тільки революційним шляхом знищимо криваву імперіялістичну війну і побудуємо новий порядок і надійний мир! Геть гітлерівсько-сталінський розбій і грабіж!

Червоноармійці! Не йдіть проти народу! Не виступайте проти УПА, яка бореться проти наших спільних поневолювачів – гітлерівських і сталінських окупантів! Приєднуйтеся до повстанських відділів! Хай живе мир і дружба народів!

Червоноармійці! Станьте одностайно на захист життя і майна Вашого і Ваших рідних! Станьте до боротьби проти ворогів людства – гітлерівських і сталінських паліїв війни! Смерть Гітлеру і Сталіну! Воля народам і людині!” (із закликів до червоноармійців).

Не вспівали роз’їзні енкаведівські загони знищувати повстанських закликів і листівок. Не помагали погрози населенню, і чи тільки погрози. Енкаведівські бандити часто розстрілювали тих, на чиїх будинках були розліплені чи розписані заклики. Населення, проте, листівок не знищувало, не знищували їх і червоноармійці. Вони поодиноко чи гуртом запопадливо читали їх, і кожне слово глибоко вкарбовувалося у їхню душу. Читаючи листівки, червоноармійці давали волю своїм наболілим почуттям. Вони також дбайливо заховували листівки і потім поширювали серед своїх товаришів, незважаючи на переслідування НКВД.

Ось кілька виїмків із листівок УПА, що їх поширювано під час походу ЧА на захід:

“Червоноармійці!

Гітлер і Сталін хочуть панувати над усім світом, хочуть підкорити собі всі народи. Берлінські і московські імперіялісти довго підготовлялися до війни, довгими роками будували воєнну промисловість і за рахунок широких народних мас виробляли засоби вбивства і винищення. Заключаючи розбійницький союз з гітлерівцями, кремлівські імперіялісти забезпечили німецьку армію хлібом, вугіллям й іншою сировиною. Вони, таким чином, допомогли перемогти народи Західньої і Середньої Европи…

Червоноармійці! Війна вступила в критичну фазу. Поневолені народи виступили єдиним фронтом, щоб розвалити німецьку тюрму народів – “Нову Европу”, і большевицький СССР. У великому революційному фронті йде український народ. Його боротьбу організовує і проводить Українська Повстанча Армія. В УПА ведуть боротьбу національні відділи поневолених народів Европи й Азії за знищення німецького і большевицького рабства,

за новий справедливий лад, за самостійні держави вільних народів!

...Єднайтеся з народом, включайтеся в революцію! Спільним всенародним зривом рознесем тюрму народів, зметем з лиця землі народних катів і паліїв війни" (із листівки того ж заголовку російською мовою, грудень 1943 р.).

"Червоноармійці і командири!

Українські повстанці не воюють проти синів трудового народу, насильно мобілізованих червоноармійців і командирів.

Українські повстанці знищують тільки большевицький терористичний апарат – НКВД, партійних верховодів, червоних губернаторів, городоначальників і інших сталінських мерзотників" (із листівки російською мовою "Червоноармійці і командири", січень 1944 р.).

Так червоноармійцям не говорив ще ніхто досі. Ніхто перед ними не ставив з такою ясністю і послідовністю ту правду, яку одні з них усвідомляли собі, а інші лише відчували. Ніхто з такою переконливістю не усував з-перед їх очей туманної полуди, зручно створеної сталінською пропагандою. Ніхто з такою силою не промовляв до їх почуттів і переконань.

УПА промовляла до них мовою поневоленого народу, живими фактами страшної совєтської дійсности, з глибоким знанням цієї дійсности. Що більше, УПА переконувала їх своєю далекоглядністю, захоплювала патосом своєї революційної боротьби і прогресивністю ідей. Така мова викликувала в них довір'я, кріпила віру в великі народні сили. Червоноармійці, представники цих різних національностей СССР, починали ясно розуміти, що большевики такі ж самі імперіялісти, як і гітлерівці, бо всі вони однаково змагають до панування над іншими народами, до колоніяльного грабежу тих народів. Пізнавши, що УПА бореться як проти гітлерівських, так і проти сталінських імперіялістів, що вона захищає народні інтереси, що вона бореться за визволення власного народу і тим самим за визволення всіх інших поневолених народів СССР, що вона бореться за знищення як гітлерівського грабежу, так і грабежу експлуататорської кляси сталінських вельмож, червоноармійці всією душею ставали по боці УПА. Природно також, що всі ці гноблені й обдурювані народи бачили найсправедливіше розв'язання національного питання в голошених УПА ідеях повного визволення всіх народів і побудови вільних самостійних держав цими народами. Таке розв'язання повністю відповідало їх відвічним і законним прагненням. Зазнавши на собі всіх страхіть соціяльного визиску і придушення свобід людини,

вони захоплювалися прогресивною програмою УПА. Коротше, великі кличі УПА – “Воля народам! Воля людині!” – червоноармійці всіх народів СССР прийняли дуже глибоко.

В період війни обанкротілі ідейно сталінські вельможі, шукаючи опертя для свого імперіялізму, звернулися до розпалювання російського шовінізму. Очевидно, що особливо сильно цей шовінізм роздувався в армії. Враховуючи це, УПА звернулася в м[ісяці] листопаді 1943 р. із листівкою до червоноармійців-росіян, в якій виразно сформулювала цілі боротьби українського народу і його стосунки до російського народу. Ось виїмки:

“Український народ вважає большевиків не визволителями, а звичайними загарбниками, які тільки прикриваються фальшивими фразами “дружби”, “визволення”, “щастя”... Ось чому український народ рішуче добивається повного відділення від большевицького Совєтського Союзу. Відділюючись, український народ закликає до всебічної співпраці і щирої дружби всі народи Совєтського Союзу на принципах незалежних самостійних національних держав. Ми також будемо в дружніх відносинах з російським народом, якщо він, скинувши сталінське ярмо, побудує свою державу тільки на своїх етнографічних землях. Але ми ніколи не погодимося, щоб російсько-большевицькі імперіялісти під плащиком “визволення” окупували нашу Україну, політично і національно поневолили і грабували її.

Товариші червоноармійці і командири! Ми звертаємося до Вас підтримати нашу боротьбу за незалежну Україну без гітлерівського і большевицького поневолення. Не виступайте проти нас! Не слухайте комісарів, які нацьковують Вас проти Українських Повстанців” (із листівки російською мовою “Товариші росіяни – червоноармійці і командири”).

Окрема обстановка повстала після закінчення війни. Сталінські вельможі святкували перемогу над своїми гітлерівськими конкурентами. Та ця перемога, куплена народною кров’ю, здобута ціною життя мільйонів червоноармійців усіх народів СССР, не дала нічого народам СССР, не принесла жодних змін, навіть полегш, працюючим масам. Навпаки, сталінські вельможі ще дальше посунули національний гніт і соціяльний визиск. Природно, що перед усіми червоноармійцями повставало питання: за що вони боролися, що змінилося в їх становищі з розгромленням Гітлера? Відповідь на це їм дала УПА:

“**З поваленням Гітлера**, – писала УПА в свойому зверненні до червоноармійців у липні 1945 р. – **залишилися диктатори-імперіялісти на своїх постах і зовсім нічого не змінилося**

в безправному становищі народів, працюючих мас. Далі існує гноблення, експлуатація, терор".

Після такого ствердження УПА закликала червоноармійців:

"...**Ваша боротьба за торжество справедливости на наших землях не закінчена**. Ви її закінчите справді переможно лише тоді, коли, у свою чергу, **повабите диктаторський терористичний експлуататорський режим найбільших ворогів народу – режим Сталіна і його кліки**.

Підривайте сталінську систему зсередини... Знищуйте ворогів народу – вірних лакеїв сталінського імперіялізму. **Організовуйте підпільну політичну і збройну революційну боротьбу під гаслом: «Воля народам! Воля людині!»**

Не помагайте сталінському охвістю поборювати вже існуючу народно-визвольну революційну збройну боротьбу окремих поневолених народів! **Не помагайте сталінським гайдукам у боротьбі проти визвольно-революційних організацій українського народу**..." (із листівки "Бійці і командири Червоної армії, переможці гітлерівської Німеччини").

УПА, отже ж, була тією силою, яка загрівала не тільки свій народ, а й усі інші народи до дальшої тривалої боротьби, незважаючи на те, що сталінські імперіялісти вийшли з війни переможцями. Продовжуючи сама, з непослабленою енергією свою боротьбу проти сталінських імперіялістів, УПА переконувала найкраще, що така боротьба є можливою, що вона єдиноправильна і доцільна, бо веде до повалення СССР, до знищення сталінського диктаторського режиму, національно-колоніяльного поневолення і соціяльного визиску, бо веде до повного національного і соціяльного визволення всіх народів СССР.

Щоб поширити між червоноармійцями заклики про необхідність продовжувати боротьбу за повалення сталінського режиму, УПА використала особливо в широких розмірах пересування Червоної армії з заходу на схід у місяцях липні, серпні, вересні 1945 р. Знову масово розкинено революційні заклики і листівки по всіх містах і селах, із змістом яких запізналися широкі маси червоноармійців.

Які ж практичні результати цієї широкопоставленої політичної роботи УПА серед червоноармійців?

По-перше, вона запізнала червоноармійців зо справжніми цілями боротьби українського народу і вплинула на рішучо прихильне ставлення червоноармійців до УПА. Доказом цього є численні факти, коли червоноармійці поширюють повстанську літературу, саботують накази свойого командування, відмов-

ляються від боротьби проти УПА. Фактів цих подається у нашій підпільній літературі багато, ми один наведемо для прикладу. 28.7.1946 р. НКВД переводило велику облаву на ліс “Яблінка” між сс. Нанчілка, Тиха, Волошинова (р-н Стрілки, Дрогобицька обл.). Повстанці, витіснені з лісу переважаючими силами ворога, відступили через с. Нанчілку в напрямі лісу “Стелець Малий”. Але тут перетяла їм дорогу ворожа танкетка і обстріляла їх вогнем кулемета, який, однак, скоро затявся. Повстанці використали це і підсунулися до лісу. Та якраз з цього боку над’їхав відділ червоноармійців. Енкаведисти сподівалися, що червоноармійці заатакують повстанців. Та прорахувалися: червоноармійці пройшли попри повстанців дружньо і не віддали до них жодного пострілу. Коли після того енкаведисти питали червоноармійців пояснити їх поступування, вони заявили виразно: “На повстанців стріляти не будемо”.

По-друге, вона спричинилася до того, що червоноармійці спопуляризували нашу боротьбу по цілому СССР, вони рознесли відгомін про неї в найдальші закутки СССР, при чому розказали про неї у правдивому світлі, а не в забріханому, як представляє її сталінська пропаганда. Не диво, що сьогодні наша боротьба, наші ідеї так широко відомі в цілому СССР, що вони згуртовують біля себе симпатії всіх поневолених народів СССР, що вони пробуджують і наштовхують на боротьбу все, що революційне і патріотичне у всіх народів.

По-третє, вона спричинилася до значного зреволюціонізування червоноармійців, вона привела до усвідомлення червоноармійськими масами потреби революційної боротьби проти сталінської імперіялістичної кліки. Червоноармійці зараз голосно виявляють своє незадоволення сталінським режимом і вже не поодиноко, а масово, і бачать єдиний вихід – у поваленні цього режиму. Не бракує і чинних виступів. Червоноармійці знищують партійців, енкаведистів, самі розправляються зо зненавидженими офіцерами, активно виступають в обороні народу. Нпр., 9.5.1946 р. в м. Бурштині (Станиславівська обл.) в результаті збройної сутички між енкаведистами а червоноармійцями загинуло по обох боках 10 людей.

26.11.1945 р. стаціонуючі в с. Збоїска (коло Львова) червоноармійці вбили свого зненавидженого старшину.

29.11.1945 р. у Львові при вул. 1 травня червоноармійці знищили трьох лейтенантів НКВД.

31.11.1945 р. у Львові при Жовківській вулиці біля рафінерії спирту 2 червоноармійці, висівши з авта, вбили одного партійця і від’їхали.

У Львові того роду випадки такі часті, що їх і важко назвати випадками.

Не випадково член воєнної ради Прикарпатської воєнної округи генерал-майор Новіков[4] в одній із своїх промов висунув як перше завдання підвищення в армії "революційної клясової пильности" (чит[ай] – енкаведівської), бо "не треба ні на хвилину забувати, що наша округа являється прикордонною, що ряд частин розташовані в областях Західної України, де ще продовжують діяти німецько-українські націоналісти..." (так звичайно сталінські мерзотники називають українських повстанців) ("Сталинское племья", газета Прикарпатської воєнної округи, 21 серпня 1946 р.).

З цих причин стане зрозумілою та скажена лють сталінських імперіялістів, з якою вони накидуються на УПА, та постійно зростаюча жорстокість і варварськість методів, що їх вони застосовують у боротьбі з УПА, та забріхана пропаганда, направлена на заплямування нашої боротьби. Та мимо всього, ми можемо сміло твердити це сьогодні, що большевицьким імперіялістам не вдасться замкнути, звузити і заплямувати нашої боротьби. Вона розкочується, поширюється, виходить поза межі України, стає перед всіми народами СССР у своїй незаплямованій чистоті і захоплюючій величі.

III.

Велику політичну роботу провела УПА і серед народів-сусідів. Зовсім зрозуміло, що найбільшою вона була серед польського народу, бо ж поляки від найдовшого часу і на найширшій території зустрічалися з українським визвольно-революційним рухом, з діяльністю УПА, зокрема останнім часом, коли доля поставила обидва ці народи в однакове становище поневолених народів.

Хоч нашою метою не є розглядати питання українсько-польських взаємин в цілому, ми мусимо на самому початку сказати ясно, що ці взаємини не були світлими, що вони не були такими, як могли бути і як цього вимагали життьові інтереси обох народів. Це нам потрібно зазначити для того, щоб чіткіше показати ті зміни, які зайшли щодо цього сьогодні, щоб якнайвиразніше висвітлити боротьбу УПА, яка, головним чином, привела до цих змін.

Сумний вантаж минулого, вантаж ненависти і постійної ворожнечі не дозволяв обом народам знайти спільну мову. Навіть тяжкі дні німецької окупації, коли обидва народи однаково гнобилися, не зробили якихось серйозних практичних зрушень у сто-

сунках наших народів. Занадто сильно польські імперіялістичні кола отруїли душу свого народу шовінізмом, щоб він (народ) міг так скоро позбутися його, щоб міг звільнитися від впливів цього шовінізму на його думання і дії. УПА, проте, вперто і послідовно переконувала польський народ про потребу не тільки дружнього співжиття, а й найактивнішої співпраці з українським народом. Довго знаходили ці заклики слабий відгомін. Щойно в обличчі нової загрози з боку большевицького імперіялізму наступило серед поляків протверезіння. Але, в ім'я правди, треба сказати, що це протверезіння не наступило зразу і що воно сьогодні ще не є загальне.

Ідучи за своїми короткозорими провідниками, поляки спочатку оцінювали большевиків як союзників, як визволителів, а не як імперіялістів, однакових ворогів українського і польського народів. Частина поляків приступила до співпраці з большевиками в боротьбі проти українського національно-визвольного руху, взяла активну участь у виселюванні українців із земель на захід від лінії Керзона, у виселенні, яке УПА гостро засудила як таке, що відбувається всупереч згоді обох народів і відповідає тільки імперіялістичним цілям сталінської кліки ї її агентам. Польські агенти Сталіна зручно розбурхували пристрасті польських мас і нацьковували їх проти українців, а польські горе-провідники, а з ними й частина народних мас і не здавали собі навіть справи, як ллють вони воду на большевицький млин.

Та навіть у цій обстановці УПА, керована УГВР і вірна її принципам, з неменшою завзятістю і послідовністю, переконана в слушності своєї роботи і її корисності для обох народів, продовжувала роз'яснювати польському народові такі досвідчені на собі правди:

1) большевицькі імперіялісти готують польському народові таке ж саме поневолення, як і українському народові;

2) щоб забезпечити успіх своєї боротьби, польський народ мусить відмовитися від штучно прищеплюваного йому імперіялізму і шовінізму та стати на шлях співпраці з іншими народами, зокрема з сусіднім українським народом;

3) польський народ мусить відкинути всі половинчасті, парляментарні методи боротьби, як непридатні в боротьбі з большевизмом й обрати революційний шлях боротьби.

З цією метою відділи УПА провели багато зборів із польським населенням, розповсюдили велику кількість літератури: закликів, листівок, брошур. До чільних польських громадян вислано окремі листи.

В одній з таких брошур, виданій також польською мовою, читаємо:

“Сьогодні Росія увірвалася так далеко вглиб Европи, як ніколи в історії дотепер. Та й ще готується до дальших підбоїв. Большевицькі імперіялісти не спиняються і не спиняться перед нічим і ніким. Котрий народ попав у їхні криваві лапи, йому лишається дві дороги: або вбити цього хижака і в цей спосіб вирватися з обіймів смерти, або дати себе з’їсти московському людожерові і загинути. Всякі хитрощі, компроміси є тільки самообдурюванням, а в наслідках приносять загибель.

Для кожного поневоленого большевиками народу є тільки один фронт, що веде до визволення і життя, – фронт протибольшевицький... Ця правда з кожним днем большевицької дійсности і для поляків стане більше ясною і абсолютною” (Зенон Савченко, “Польсько-українські взаємини”, стор. 26).

“Кожному полякові треба пам’ятати, що тільки на протибольшевицькому фронті, на його побоїщах вирішиться доля Польщі, доля майбутніх польських поколінь, і на це повинні бути звернені очі й зусилля кожного поляка і польки.

Надії на те, що конференції, вибори або натиск західних великодержав можуть дати полякам державну незалежність без їхньої боротьби – гірко поляків заведуть. Поки Сталін має силу, він не вступиться з польських земель і завжди знайде спосіб для втримання петлі на шиї польського народу” (там же, стор. 34).

“Отже, в такій ситуації лише співпраця польського народу з українським і другими народами з’являється передумовою здобуття польської самостійної держави і гарантією її існування... Ми не хочемо ворогувати з польським народом, а, навпаки, ми хочемо разом перемогти і після перемоги жити в щиросусідських взаєминах” (там же, стор. 36).

Перестерігаючи польський народ перед шкідливістю нереволюційної тактики, Українські Повстанці писали в одній з численних своїх листівок:

“Поляки! Бійці підпільної армії! Провідники протибольшевицьких партій! Інтелігенціє! У Ваших руках лежить майбутнє Вашого народу. Не говоріть своєму народові недомовлених слів, бо тим викликуєте ще більший хаос і дезорієнтацію, які оволоділи Вашим народом. Не стосуйте тактики “тихше води, нижче трави”, бо цим допомагаєте ворогові розкладати нутро Ваших рядів, роззухвалюєте ворога, опортунізуєте себе, уможливлюєте погром, який готує Вам НКВД і УБП. Не мовчіть, бо цим допомагаєте Москві баламутити Вас і Ваш народ. Не орієнтуйте себе і його на якісь

магічні зовнішні сили – на конфлікт між Заходом і Сходом. Він може й не бути зараз, але Ваш народ мусить жити і боротися. Скажіть йому правду, що він поневолений, скажіть, що чекає його в майбутньому, коли не підійме боротьби. Здемаскуйте всі огидні і перфідні заміри Москви і її агентів. Виразно скажіть народові, за що і проти кого він повинен боротися. Скажіть йому правду, що тільки по руїнах московсько-большевицької імперії веде дорога до волі і життя. Скажіть йому правду, що його доля буде вирішена на протибольшевицькому фронті пліч-о-пліч з іншими поневоленими народами. Поведіть рішучу атаку проти кремлівської агентури. Тільки в боротьбі може наступити чіткий поділ на чесних громадян і большевицький бур'ян. Жертв не бійтеся, бо якщо не поведете боротьби, будете складати їх більше, але вони будуть тихі і безкорисні" (із листівки польською мовою "Поляки", жовтень 1946 р.).

Бачимо, отже ж, якою переконливістю, далекозорістю та чистою революційністю були просякнуті ці слова УПА. Та вони були підтверджені цілою діяльністю УПА, яка не лише на словах, а й на ділі доказала, що щиро прагне до справжнього співробітництва з польським народом. До того ж саме життя переконувало польську громадськість у необхідності рішучої боротьби з большевизмом, а, тим самим, тісної співпраці з українським народом і всіми поневоленими народами. Саме життя з кожним днем сильніше підтверджувало правильність того, що говорила УПА, перед чим перестерігала, що пропонувала.

Все це разом, хоча поволі, вплинуло на протязі 1945–46 рр. на безперечне покращання взаємин між обома народами. УПА одержала від окремих польських передових людей, від певних груп польської громадськости численні листи, в яких вони одностайно заявлялися за співпрацею з українським народом, пересилали побажання для УПА, нап'ятновували тих, хто перешкоджає такій співпраці, засуджували злочини виродків польського суспільства. Такі погляди польська суспільність висловлювала в розмовах із повстанцями на мітингах, на спеціяльних нарадах та в інших різних формах. В польських селах повстанців почали приймати, як дорогих гостей і подавали всяку допомогу, відмовляючи в той же час притулку тим бандитам, які потрапили уникнути справедливої і заслуженої народної кари.

Вже в м[ісяці] грудні 1945 р. УПА в своїй відозві до поляків констатувала радісний факт покращання польсько-українських взаємин.

"На протязі літа, осені і початку зими 1945 р. ми мали багато доказів, що польська суспільність у більшості змінила своє

відношення до українського населення на більш позитивне. Ми мали також не менше доказів щирої співпраці в спільній боротьбі проти імперіялістичної совєтської Росії, яка з'являється спільним ворогом визвольно-самостійницьких змагань обох наших народів.

Широкі кола польської громадськости відсахнулися також від акції примусового виселювання українців, як акції большевицької. В численних випадках представники різних верств і польських політичних угрупувань засудили протиукраїнську терористичну переселенчу акцію і допомагали українському населенню уникнути її жахливих наслідків. В деяких околицях польські політичні організації видали навіть листівки, в яких закликали польське військо, міліцію, польську громадськість до припинення цієї акції і саботажу наказів совєтських офіцерів, що, вбрані в польські мундири, керують цілою протиукраїнською і протипольською політикою. Можемо занотувати цілий ряд виявів активного спротиву в цій терористичній большевицькій політиці". Навівши деякі конкретні факти, в листівці стверджується також, що факти ці "вимовно свідчать про те, що ми вже є на правильному шляху, що це є найважливіший перший початок, вслід за яким ми повинні йти далі, аж до повного зреалізування постулятів нашої незалежної народної політики" (із відозви польською мовою "Поляки", грудень 1945 р.).

Про симпатії польського населення до УПА, зокрема тієї частини, яка безпосередньо зустрічається з УПА, можна писати багато, але ми для скорочення наведемо тільки одне місце з польської пробольшевицької газети "Нове горизонти", газети, що, як відомо, нічого доброго про УПА не напише, і тому її ствердження з'являються тим більше знаменними. Ось що пише вона в статті якогось майора Е. Г. "Коли кінець бандам?":

"Частина (військова) громадянина полк. Попки прибула до Перемишля під кінець 1945 р.... Багато має завдань, але найважливіше й основне – боротьба з бандитами (так звичайно ті бандити-агенти висловлювалися про УПА – О. Г[ончарук]).

Що ж, коли військо стрічає тут всяку перешкоду і то, на жаль, з боку, з якого треба б сподіватися чогось зовсім іншого.

Тою перешкодою є брак співпраці місцевого громадянства з військом".

Навівши як приклад наскок на Оріхівці під Перемишлем, в якому, на думку автора, брали участь 500 повстанців, він вигукує:

"Адже ж це не шпилька! Десь ті люди мали зброю, десь діяв їх штаб, десь вони збиралися, якимись дорогами йшли до цілі

наскоку. Мусів їх хтось стрічати, бачити, знати про них. А чи хтось про це вчасно повідомив?

Ні!

На жаль, коли прийшов відділ війська, з трудом зібраний… ніхто жодної конкретної допомоги не подав, не потрапив чи не хотів показати слідів…

Чому так діється, що дотепер, мимо переселення так багато українців, бандити знаходять допомогу в багатьох селах, одержують провідників, постачальників харчів, розвідчиків, шпигунів, зв'язківців, кур'єрів?

Чому так мало цієї допомоги одержує військо від своїх земляків, від громадян, яких боронить?

Гірше!

Чому так багато чесних поляків толерують, коли найгірші українські націоналісти підшиваються під польське громадянство? Чому не зголошують про знаних їм бандерівців?…

Терор українських фашистів (який є, очевидно, безсоромною вигадкою польсько-большевицького борзописця – О. Г[ончарук]) … – є злим виправданням пасивности".

Дальше автор доходить до песимістичних висновків, що відділи УПА не будуть знищені.

"Якщо не буде співпраці всього населення з військом, якщо поляки будуть працювати для банд, служити їм за розвідчиків, покірно віддавати харчові контингенти, слухняно виконувати накази…, якщо будуть слухняно пускати фальшиві поголоски, алярми там, де це потрібне бандам, і скривати дбайливо дійсні відомості про рух банд, їх магазини, криївки і т. д." ("Нове горизонти", тижневик міста і Перемиського повіту, 4 серпня 1946 р.).

Як бачимо, то це крик розпуки польських агентів, які розраховували на те, що, насильно викинувши українське населення, відберуть базу для діяльности УПА. А тим часом з люттю змушені самі признатися, що польське населення допомагає УПА, а не їм. Очевидно, польське населення знає, кому воно має допомагати, і нічого його вчити сталінським найманцям.

На окремі відмічення заслуговує сторінка роботи УПА серед т. зв. Войска польского, яке агентурний польський уряд кинув для проведення ганебної виселенчої акції і боротьби проти УПА. З боку УПА цим польським воякам, що перебувають під командуванням енкаведівських офіцерів, було достатньо вияснено, що українські повстанці проти них не воюють, що їм немає чого вмирати за сталінських імперіялістів і їх підлих польських вислужників. Українські повстанці писали в своїй листівці з червня 1946 р.:

“Запродані чужим кремлівським диктаторам, сьогоднішні керівники уряду наказують Вам тероризувати і виганяти українське населення з його хат, а також наказують Вам робити облави на Ваших власних братів – польських патріотів…

Пам’ятайте, однак, польські жовніри, що цей шлях вислуговування чужим імперіялістам – не тільки огидний і ганебний, а також згубний для Вас самих. Хто в той чи інший спосіб допомагає скріплювати міць і могутність імперіялістичної Москви, той готує і кує кайдани власному народові.

Жовніри Війська Польського!… Подумайте, де Ваше місце, чи по боці тих, які служать інтересам Москви, чи, навпаки, в рядах тих, які героїчно борються проти Москви і її імперіялістичних загарбницьких апетитів так само, як боролися дотепер проти гітлерівсько-німецьких імперіялістів…

Багато поляків і українців, найкращих патріотів єднає сьогодні одна спільна мета і спільна боротьба за волю проти московсько-большевицької тиранії. Ідіть і Ви цим шляхом, а не шляхом ганьби і зради” (із відозви польською мовою “До Польського Війська”).

Такі переконливі заклики УПА, зовсім зрозуміло, були прихильно прийняті вояцтвом т. зв. Войска польского, вони промовляли до їх переконань. В наслідку дійшло до самочинних заворушень, протиурядових мітінгів. Вояки почали саботувати накази офіцерів, а під час бою добровільно здавалися в повстанський полон, з якого їх звільнювано. Жодні протизаходи агентурного уряду не помагали. Жовніри з т. зв. Войска польского, пізнавши всю правду про УПА, пізнавши її великі цілі боротьби, не тільки самі поставились прихильно до УПА, а й широко розносили славу про неї і з’єднували для неї симпатії щораз ширших кругів свого оточення.

Політична акція УПА серед польського народу, ведена з такими зусиллями і послідовністю, привела, нарешті, не лише до переламу в настроях певної частини польського громадянства і війська, не лише з’єднала їх симпатії до боротьби УПА, а й, що саме головне, **довела до політичної і військової співпраці УПА з польськими підпільними самостійницькими організаціями і їх збройними відділами**. Тим самим голошені УПА ідеї співпраці між народами та їхньої спільної боротьби проти сталінських імперіялістів набрали реальних конкретних форм також і на польському відтинку.

Ця співпраця виявляється в спільному поборюванні переселенчої акції, знищуванні енкаведівських бандитів і їх польських агентів, визволюванні в’язнів, обороні мирного українського і

польського населення, веденні політично-пропагандивних акцій і т. д. Хай одним з численних доказів такої конкретної співпраці послужить спільний великий наскок українських і польських збройних відділів на сильний центр польсько-большевицьких погромників м. Грубешів (3.5.46*), який закінчився повним успіхом.

Очевидно, що ця співпраця викликала неприховану лють у таборі сталінських агентів. Вся агентурна преса в один голос закричала про це. Нпр., газета "Ехо Кракова" з 18 вересня 1946 р., цитуючи виїмки з кореспонденції із краю про співпрацю з УПА, опублікованої (кореспонденції) в польських лондонських газетах, помістила їх під крикливим заголовком "Льондин хвалі сєн спулпрацон з УПА". Цю статтю газета закінчує: "Ціла та кореспонденція, запопадливо підхоплена через «Дзєннік польскі» і «Дзєннік жолнєжа», свідчить незбито не лише про підземну співпрацю польсько-українську в сучасній хвилині, а також і про те, що деяким колам в Лондоні співпраця ця йде дуже на руку і стрічається з їх апробатою".

Цей крик агентів сталінського імперіялізму найкраще підтверджує, як грізною є для них співпраця поневолених народів і як вони бояться її. Вони ж бо дуже добре здають собі справу, що порозуміння між польським і українським народами і їх тісна співпраця зо всіми іншими народами покладає край їхнім спекуляціям і завдасть найсильнішого удару їх імперіялістичній політиці. В свою чергу, це повинно остаточно переконати в потребі співпраці всіх тих, хто ще досі цього не зрозумів.

* * *

Засобом затіснення дружби між нами і сусідніми народами з'являються **рейди відділів УПА на землі цих народів.** Цим шляхом УПА інформує про визвольну боротьбу українського народу та про життя в СССР (головне, ті народи, які самі не пережили страхіть большевицького режиму), активізує революційні протибольшевицькі сили цих народів та підносить протибольшевицькі настрої народних мас, створює практичні передумови для конкретної співпраці цих народів в єдиному протибольшевицькому фронті.

Рейди відбуваються що якийсь час. Немає сумніву, що в теренах, де населення вже бачило українських повстанців, воно приймає їх як найдорожчих гостей. Але навіть тоді, коли воно стрічається з ними вперше, коли воно мало про них чуло або зовсім не чуло, коли ворожа пропаганда вспіває по-наймерзеннішому

* *Так у тексті. Правильно:* з 27 на 28 травня.

очорнити УПА, заки ще вспіває рейд розвинутися, то воно дуже скоро розрізняє, хто такі повстанці, і пізнає в них не кого іншого, як бійців за найвищі ідеали людства, вважає їх за месників народного горя, в тому числі і їхнього, за борців великої справи – знищення сталінських імперіялістів. Правда, народ підходить до справи просто, але тим не менше трапляє в корінь справи. Нпр., білоруський колгоспник, який стільки натерпівся під час німецької окупації від сталінської граб-партизанки і для якого вже тим самим кожна партизанка утотожнюється з грабунком, стрінувшись з українськими повстанцями, заявляє: "Ви наші, бо не грабуєте". Так же само польські селяни Підляшшя, яким не менше далася взнаки большевицька партизанка, говорять повстанцям: "Ви ті, що не б'єте і не грабуєте" (с. Любінь).

А що тільки не виписувала пробольшевицька* преса про українських повстанців під час першого їх рейду на Словаччину осінню 1945 р. Та проте словацьке населення всюди прийняло повстанців з щирим серцем і відкритими руками. Воно зразу, ще до того, як могло наочно переконатися про справжні цілі боротьби УПА і її приходу на Словаччину, відчуло, що повстанці – це народні борці і передвісники великого революційного зриву, який розторощить сталінську тюрму народів і визволить поневолені в ній народи.

Це явище не випадкове. Воно зовсім природне, бо боротьба УПА і її прогресивні ідеї дуже близькі всім поневоленим і загроженим сталінським імперіялізмом народам. Вони, можна сказати, є ідеями також і цих народів. З другого боку, таке ставлення всіх інших народів до УПА вимовно підтверджує життєвість ідей, голошених УПАрмією, ідей дружби і співпраці між народами та спільної боротьби цих народів в єдиному фронті проти сталінських імперіялістів.

НКВД, розуміючи велике значення рейдів УПА в напрямі революціонізування народних мас і консолідації всіх поневолених народів, всіляко намагається їм перешкодити. В першу чергу, воно сильно обсаджувало військом кордони. Нпр., з метою не допустити відділи УПА на Білорусь, НКВД сильно обставило військом Дніпро-Бузький канал. Та проте такі рейди, почавши від осені 1944 р., відбувалися на Білорусь постійно. Білоруське населення за кожним разом радо вітало і гостило в себе українських повстанців. Слава про них, про їх героїчні подвиги блискавично неслася за кожним разом по цілій Білорусі.

---

* *У тексті:* протибольшевицька

В м[ісяці] січні 1946 р. між НКВД і чесько-словацьким представництвом був підписаний таємний договір, якого частину передаємо в перекладі:

“Суворо таємно

Договір
про взаємний перехід державних кордонів погранвійськами СССР і чесько-словацькими пограничними військами з метою переслідування і ліквідування переходячих банд і про взаємну співпрацю, зв’язану з цим

Дня 1 січня 1946 р. нижчепідписаний представник погранвійськ НКВД Закарпатської обл. п[ід]п[о]лк[овник] Конторов П., з одного боку, і представник 4 РД п[ід]п[о]лк[овник] чесько-словацької армії Ян Станек, з другого боку, підтвердили пропозицію п[ід]п[о]лк[овника] Станека про перехід державних кордонів відділами пограничних військ на терен СССР з метою переслідування і ліквідування банд, які переходять через границю.

З цією метою заключається такий договір:

1. Командування совєтських пограничних військ погоджується з пропозицією п[ід]п[о]лк[овника] Станека про взаємний перехід державних кордонів відділами совєтських й чесько-словацьких пограничних військ з метою переслідування переходячих банд”.

В дальших пунктах перераховуються конкретні заходи, як встановлення сигналів, розпізнавчих знаків, кличок і т. д. Договір підписали п[ід]п[о]лк[овник] Конторов та п[ід]п[о]лк[овник] Ян Станек.

Та всі ці заходи, що мали своєю метою перешкодити новим рейдам УПА на Словаччину, нічого не помогли. Весною 1946 р. відділи УПА відбули знову великий рейд на Словаччину, який охопив такі повіти: Межиляборці, Стропків, Гіральтовці, Бардіїв, Пряшів, Бранов, Сабінов, Гуменне, Михайловці і досягнув Кошиць. В масово розкинутих листівках (українською, словацькою і чеською мовами) повстанці зверталися до чехів і словаків:

“Чехи і Словаки!... Брутальне насильство, масове переслідування мирного населення, арештування, розстріли, вивози на Сибір і Північний Льодовий океан, запроторювання до концтаборів, грабіж і терор шаліють сьогодні по всій Україні!

Хай це буде пересторогою для всіх народів, які ще не побачили большевицької практики зблизька.

Пам’ятайте, що така, справді страшна доля чекає в майбутньому і Ваші народи, хай лиш тільки зміцниться* большевицьке ярмо над Вами. Московсько-большевицькі імперіялісти таку долю готують цілій Европі. Тому сьогодні першим обов’язком

усіх волелюбних, дійсно демократичних народів є приступити до спільної оборони і боротьби проти загрози нової червоної фашистської тотальної тиранії, яку несе цілому світові московський імперіялізм.

Український народ був першою жертвою московського червоного фашизму і перший підняв боротьбу проти нього…

Україна кличе Вас, наші брати-сусіди, до боротьби за ту велику і священну справу.

Вояки чесько-словацької армії!

Пам'ятайте, що ми, Українські Повстанці, боремося за найвищі і найшляхетніші людські ідеали волі, братерства і рівноправности всіх народів, боремося за національне і соціяльне визволення, рівність і справедливість для кожного народу і людини. За ці ідеали ми проливали свою кров цілі три роки в боротьбі проти німецької окупації, а зараз продовжуємо цю боротьбу за ці ж самі ідеали проти большевицької окупації.

Тому не виступайте проти Українських Повстанців, не стріляйте до нас, а єднайтеся з нами і допомагайте нам" (із листівки "Чехи! Словаки! Вояки!", квітень 1946 р.).

Рейд виявив, що ці повстанські заклики населення Словаччини повністю зрозуміло, що воно цілковито по боці УПА. Словацькі вояки не виступали проти Українських Повстанців, а, навпаки, шукали зв'язків із ними (нпр., один вояк чеської армії спеціяльно приїхав з Праги на Словаччину, щоб вступити до УПА і зі зброєю в руках боротися проти сталінських імперіялістів, які змагають до повного поневолення його батьківщини). У виборах, що відбулися внедовзі після рейду, словацьке населення завдало соромної поразки сталінським агентам зо словацької компартії. Це, як і оголошення воєнного стану на Словаччині, масові арештування, що посипалися вслід за рейдом і виборами, свідчать про розростання протибольшевицької боротьби на Словаччині, тієї боротьби, в огні якої зросте і зміцніє спільний фронт народів, поневолених і загрожених московськими імперіялістами, необхідність якого висунула й гаряче ввесь час проповідує УПА.

* * *

Показником того, в якій мірі ідеї УПА прийнятні всім народам, може служити відношення до УПА національних меншин, що живуть в Україні. Не треба при тому забувати, що ще в недавньому минулому на різних частинах нашої території вони належали до панівних народів, використовувалися своїми імперіялістичними кліками як знаряддя боротьби проти українського народу

і, одурманені шовінізмом, відмовляли українському народові не тільки права на ті чи інші українські землі, а й часто навіть на власну державу.

Як же ж відмінне маємо становище сьогодні. Робота УПА докорінно змінила картину відношення національних меншин до українського народу і його визвольних змагань. Щезли штучно розпалювані колись національні ненависть і сварки. Національні меншини послухали заклику УГВР:

"Всі національні меншини, що живуть на українських землях, закликаємо включитися в українську визвольну боротьбу. Їм забезпечуємо повні громадянські права в Українській Державі" (з Універсалу, червень 1944 р.[47]).

Переконані, що в Українській Державі вони користуватимуться всіми правами нарівні з українцями, що їм гарантоване буде пошанування їхньої національної окремішности, що УПА бореться за знищення всякого національного гніту, вони ставляться до УПА з такою ж любов'ю і довір'ям, як український народ. Крім того, безпосередньо переживаючи всі страхіття большевицького режиму, вони свідомі, що боротьба УПА полегшує боротьбу їхніх народів на матірних землях. Вони свідомі, що повстання Самостійної Української Держави і побудова нового справедливого ладу на Сході є також гарантією самостійности і їхніх народів.

Чехи, яких зараз так багато живе на Волині, як під час гітлерівської, так і большевицької окупацій ввесь час прихильно ставилися і ставляться до УПА, допомагають їй і так же, як і українці, терплять за це переслідування НКВД. Вистачить для прикладу згадати, що 22.4.1946 р. сталінські опричники спалили в с. Софіївка (р-н Верба Рівенської обл.) 16 чеських господарств. Очевидно, що всі ці чехи інакше думають, як деякі їхні земляки, що сьогодні йдуть на співпрацю зо сталінськими імперіялістами і допомагають большевицькій агентурі Готвальд і Ко. затягнути пута на свій народ, приготовити перехід ЧСР на ЧСССР.

А ось факт, а він далеко не одинокий, який найкраще зілюструє нам відношення до УПА мадярського населення. В с. Кобилянська Поляна (Карпатська Україна) повстанці влаштували мітинг для мадярського населення. Присутні мадяри бурею оплесків переривали повстанський виступ, вони цілковито схвалювали боротьбу УПА, а молодь, захоплена її ідеями, сама понищила всі портрети Сталіна і його соратників та большевицькі лозунги, що висіли в залі зборів.

Не інакше обстоїть справа щодо румунів. Румунське населення на Буковині в прикордонній смузі Закарпаття з великою

прихильністю ставиться до УПА. Українські повстанці знаходять у нього щиру допомогу і всяку підтримку (переховує ранених, подає потрібні інформації, служить тереновими водіями і т. д.).

Про поляків ми вже говорили. Якщо говорити про них як національну меншину в Україні, то треба зазначити, що на сьогодні большевики майже всіх поляків переселили до Польщі. Небагато тих, які залишилися, та всі вони ставляться до українського визвольного руху наскрізь позитивно.

* * *

Так виглядають ці величезні політичні досягнення УПА в напрямі виявлення і згуртування революційних сил народів, поневолених чи загрожених сталінським імперіялізмом, досягнення, що здобуті на протязі п'ятьох років її багатогранної діяльности і героїчної боротьби. Ці успіхи стають тим більші, коли зважити, що вони були осягнуті в безпосередній боротьбі проти озвірілих імперіялістів – спочатку гітлерівських, а потім сталінських, – при чому в обстановці, коли ці останні вийшли переможцями з війни і кинули проти УПА всі сили свого терористичного гнобительського апарату. Ні одній революційній армії в світі, ні одній революційно-визвольній організації не приходилось і не приходиться боротися в таких несприятливих, в таких важких умовах, як УПАрмії. І те, що УПА має зараз такі досягнення, найкраще свідчить про її силу, про її життєвість, що випливають у першу чергу із її великих передових ідей. І саме в цій ідейно-політичній силі УПА, в силі її політичних ідей лежить таємниця тієї великої прихильности, того захоплення, що їх до УПА виявляють сьогодні всі народи, поневолені і загрожені сталінським імперіялізмом. Боротьба УПА, її кличі тому знаходять загальне зрозуміння, бо вони справедливі, бо вони прогресивні, бо це боротьба поневолених проти поневолювачів, експлуатованих проти експлуататорів, бо це боротьба прогресивного, великого і світлого проти гнилого, низького і підлого.

Успіхи УПА випливають також з її великого політичного досвіду, що є вислідом довгої визвольної боротьби українського народу. Власне УПА в найскладніших ситуаціях, в найбільш невиразних констеляціях завжди ставила кожне політичне питання з надзвичайною ясністю і чіткістю. Вона виразно поставила (і здійснювала в житті) справу необхідности боротьби як проти гітлерівських, так і проти сталінських імперіялістів. Вона повністю розкрила, що обидва ці імперіялізми є фактично одного фашистівського покрою і що вони однаково являють собою найбільшу загрозу всім волелюбним народам, демократії і поступові. Іменно УПА

першою висунула потребу спільного фронту народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом, вона цей клич гаряче проповідувала і проповідує, вона зробила в цьому напрямі перші практичні кроки. І коли вже сьогодні існує Антибольшевицький Бльок Народів (АБН), до якого входить і в якому активну участь бере УГВР, що керує боротьбою УПА, то, безперечно, вклад УПА в цю велику справу єднання поневолених народів – великий. Немає сумніву, що з усіх протибольшевицьких сил УПА вирізняється найбільше як своєю організованістю, так і найкращим знанням большевицької дійсности і взагалі політики сталінських імперіялістів, а також виразною програмою дій, програмою розвалу найжорстокішої в історії людства сталінської тюрми народів.

Ці конкретні досягнення на шляху творення єдиного протибольшевицького фронту всіх поневолених народів, це посилення протибольшевицької боротьби, що наступило сьогодні в СССР, цей зріст протибольшевицьких настроїв і правильного уявлення про сталінських імперіялістів поза межами СССР – це все ще раз переконує нас, що поневолені народи переможуть, що сталінська тюрма народів їх об'єднаними силами буде розгромлена і щойно тоді затріюмфує справжня воля, мир і дружба народів.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 222-252[6].

[1] *Климишин Іван ("Крук"; 1919, с. Верещаки Лановецького р-ну Тернопільської обл. – 7.04.1944, біля с. Лопушне Лановецького р-ну Тернопільської обл.). Військовий референт Кременецького повіту ОУН (1942–1943), командир Кременецького куреня і загону (1943); поручник УПА (з датою смерті), нагороджений Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (з датою смерті).*

[2] *"Яструб" (? – 29.04.1944, с. Залізниця Корецького р-ну Рівненської обл.). К-р сотні УПА на Здолбунівщині і Кременеччині (1943–1944).*

[3] *Свистун Микола ("Ворон", "Ярбей", "Ясень"; 1912, с. Ордів Радехівського р-ну Львівської обл. – 8.12.1944, біля с. Обгів Дубенського р-ну Рівненської обл.). Оперативний старшина КВШ УПА-Південь (1944), заступник командира та шеф штабу УПА-Південь (від 05.1944); майор УПА (з датою смерті), двічі відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (з датою смерті),*

[4] *Новіков Степан (1900–1954). Член Військової ради Прикарпатського військового округу (1946–1947), генерал-майор.*

Великий Збір УГВР відбувся 11–15 липня 1944 р., але з метою конспірації його документи були датовані червнем.

[5] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 45. – Арк. 549-572; Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 335-355; Т. 60. – Арк. 60-91; Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний); Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 99-134; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріяли. Книга друга: 1946–1948. – Торонто, 1982. – С. 214-245.*

№ 12

[Не раніше 14 грудня 1946 р.]

О. Горновий

ПРО СВОБОДУ ПРЕСИ В СССР

Вільна преса – це один з найбільших здобутків сучасного людства. Та, на жаль, сьогодні, в сторіччі, здавалося б, тріюмфу демократії, це її основне завоювання ще далеко не скрізь здійснене. Ще багато народів, ще багато мільйонів працюючих не стали сьогодні власниками цього великого досягнення і не можуть в обороні своїх законних, справедливих прагнень користуватися такою могутньою зброєю, як вільна преса. Після розгрому фашизму в цій війні деякі народи відзискали право на вільну пресу, але всі народи, які попали під кнут сталінських імперіялістів, і далі цього права не мають. На величезній території, від Владивостока по Ельбу, вільна преса не існує. У самому СССР свобода преси здушена цілковито. В країнах, свіжоузалежнених сталінськими імперіялістами (Румунія, Болгарія, Югославія, Альбанія, Мадярщина, Чехословаччина, Польща), які покищо проходять підготовчий період до їх повного "приєднання" до СССР, ще деякі форми вільної преси збережені. Тут, поруч основної агентурної пробольшевицької преси, допущена також і деяка опозиційна преса. Крім того, в силу особливого становища цих країн і пробольшевицька преса мусить писати трохи в іншому дусі, як пише преса в СССР, хоч їй властиві всі прийоми останньої. Але про дійсно вільну пресу в цих країнах говорити не приходиться.

Якими ж реакційними і злочинними з'являються на такому фактичному тлі шумні большевицькі заяви про свободу преси в СССР. Ці кремлівські злочинці, які здусили в себе всяку вільну пресу, які позбавили нас усіх демократичних свобід, мають сміливість уже майже 30 років підряд цвенькати нам, що в СССР преса служить народові, а сьогодні не забувають на міжнародній арені показатися при кожній нагоді зо своєю "вільною пресою" і похвалитися нею перед іншими народами.

Все це накладає на нас обов'язок ще і ще раз зайнятися питанням преси в СССР, ще і ще раз розкрити реакційну щодо цього політику сталінських вельмож. Те, що робимо це на сторінках підпільної преси, найкращий доказ того, як у дійсності стоїть справа з вільною пресою в СССР.

Ми далекі від того, щоб за ідеальну вважати пресу т. зв. західної демократії. Ми знаємо, що не вся і не все вона служить народові, ми знаємо, який великий вплив на неї має капітал, як він узалежнює її від себе, ми всі свідомі її хиб, але все ж таки це вільна преса, і що до неї годі навіть і прирівнювати большевицьку пресу. Молотов, полемізуючи з Бірнсом на Паризькій мировій конференції про пресу в своїх країнах, не міг не ствердити, що в західних державах поруч преси, якою керують капіталістичні трести, існує й об'єктивна преса. А чи ж у нас поруч преси, що стоїть на послугах партії, існує якась інша легальна преса, чи виходить у нас бодай одна об'єктивна газета? Навіть у тій Греції, про яку нас щодня повідомляють як про кубло розбещеної реакції, виходять комуністичні газети, а чи ж можна уявити собі щось подібне в нас, у країні "перемігшого соціялізму" і "найвищої демократії"?

Ні, не можна! Бо вся, без винятку, преса в СССР належить не народові, а правлячій партії сталінських вельмож.

Такі центральні газети, як "Правда", "Культура и жизнь", і такі журнали, як "Большевик" і "Пропагандист", що дають тон усій большевицькій пресі, безпосередньо видає ЦК ВКП(б). Газету "Известия" також видає ЦК ВКП(б), сховавшись за лаштунки Верховної ради СССР, яка, як відомо, не має жодного значення і з'являється тільки засобом маскування сталінської диктатури.

На ступні республік і нижче немає навіть розподілу між партією й радами, і вони видають спільні газети. Так, нпр., "Радянська Україна" і "Правда України" – це, як виразно на них зазначено, органи ЦК КП(б)У, Верховної ради й Ради міністрів УССР. Обласні (нпр., "Вільна Україна" і "Львовская Правда") і районні (нпр., "Червоні Бережани", газета Бережанського р-ну Тернопільської обл.) газети – це одночасно органи обкомів партії і обласних рад чи райкомів партії і районних рад.

Таким чином, хребет совєтської преси – чисто партійна преса. Вона безпосередньо видається партійними клітинами.

Всі молодіжні газети, від центральних почерез республіканські аж до шкільних стінгазет включно, зосереджені в руках комсомолу, що рівнозначне з їх зосередженням у руках партії.

Газета "Красная Звезда" – це орган міністерства збройних сил, тобто партійна газета. Всі червоноармійські газети видаються політуправліннями Червоної армії, або інакше партією.

Газети профспілок, кооперативів, культурних, наукових, спортивних товариств і т. д. цілковито контролюються партією, як і самі ці організації (згідно зо статтею 126 конституції СССР

партія з'являється у них "керівним ядром"). Ясно, що ці газети не можуть писати нічого, що не відповідає інтересам партії.

Отже ж, жодної незалежної преси, не тільки політичної, а навіть профспілкової чи чисто наукової, в СССР немає. Вся преса стоїть на послугах сталінській політиці й ідеології. Ні одної газети не мають ті "безпартійні", що то з ними в спільному "блоці" йде большевицька партія до кожних виборів (очевидно тому, що такого блоку взагалі в житті не існує).

Підпорядкованість преси в СССР партії підтверджується також тим, що відповідальні редактори всіх газет, як правило, мусять бути партійними. Крім цього, часто перед випуском газет їх провірюють секретарі по пропаганді, а нерідко й перші секретарі партії. Важливіші статті перед їх поміщенням обговорюються визначними партійцями. Найважливіші статті передруковуються за центральними газетами. Іншими словами, контроля партії над її власною пресою посунена так далеко, що вона в багато разів перевищує цензуру в царській Росії.

Що в СССР преса стоїть на послугах большевицької партії, це прекрасно видно по характері і змістові цих газет. Всі вони, як каплі води, подібні одна до одної. Кожна стаття у них, від найбільшої до найменшої, кожна дрібна замітка, кожний рядок відображають тільки інтереси партії і цілковито просякнуті цими інтересами. Большевицькі газети стандартизовані не тільки щодо їх змісту, а також і щодо їх форми: перші сторінки відводяться питанням політики партії, справам СССР, а остання сторінка, подекуди частина передостанньої – міжнародним подіям. Навіть у чисто наукових чи літературних журналах на перших сторінках поміщується накази і промови Сталіна, постанови ЦК ВКП(б), уряду і т. д., а щойно після них іде властивий матеріял.

Ось зміст першого скраю номера "Радянської України" (24.8.46 р.): 1 сторінка: "Поліпшити добір, розстановку і виховання кадрів" (повідомлення про пленум ЦК КП(б)У – 4 повні шпальти), "Винятковий успіх фільму «Клятва» у Львові", "Всесоюзне соціялістичне змагання", "Хліб – державі", зведення Міністерства земсправ про роботу тракторів (разом 2 шпальти); 2 сторінка: "Збори активу ленінградської партійної організації", "Збори письменників м. Ленінграду" (і одні, і другі збори у зв'язку з постановою ЦК ВКП(б) "Про журнал «Звезда» і «Ленинград»" – 4 шпальти), "Затягування молотьби гальмує хлібоздачу", "Бобринські і дмитрівські пустодзвони" (про зрив хлібоздачі), зведення Мін[істерства] тех[нічних] культур про перебіг сільськогосподарських робіт і роботу тракторів (разом 2 шпальти); 3 сто-

рінка: “Напередодні нового навчального року”, “Петропавлівські «законники»” (про усунення з праці одної комуністки), “Радянській школі добрі підручники” (разом з деякими дрібними замітками 3 шпальти), коротке повідомлення про пленарне засідання Паризької мирової конференції 22 серпня, дуже загальний зміст промови Цалдаріса (разом дещо більше як пів шпальти), промова Мануїльського (більше як 2 шпальти), повідомлення про відкликання югославського посла з Атен (разом 3 шпальти); 4 сторінка: “Націоналістичними манівцями” (нагінка на М. Рудницького) та міжнародні події (разом 5 шпальт) і 1 шпальта дрібних повідомлень. Отже ж, зміст газети – політика і політика партії: політика в розстановці кадрів, політика в промисловості, політика хлібозаготівель, політика в галузі ідеології, освіти і т. д.

А чи ж все це відображає інтереси працюючих? Чи ж ці питання турбують громадян СССР? Чи ж все це, тим самим, відбиває фактичну дійсність в СССР? Ні одне, ні друге, ні третє. Соціялістичні змагання, хлібоздачі – цілком не в інтересах працюючих, і вони зовсім ані турбуються тим, що хлібоздачі зриваються, ані тішаться новими стахановцями чи новими “переможцями соціялістичного змагання”. Збори ленінградських письменників, на яких їх примушувано самобичуватися й опльовувати своїх товаришів, цілком не відображають дійсних поглядів цих письменників і т. д.

Життя в СССР не вкладається у рямки большевицької преси. Воно не знаходить на її сторінках свого скільки-небудь вірного і повного відбиття. Навпаки, воно змальовується пресою цілком перекручено.

Большевицька преса є клясичним прикладом того, як можна вивертати, перекручувати, фальшувати дійсність. В цій злочинній роботі вона застосовує найпідліші і найганебніші методи. Насамперед, вона дуже консеквентно застосовує методу замовчування правди, методу приховування, і то не маловажливих випадків, а подій великої ваги, якщо вони не йдуть по лінії партії.

Не так давно (в 1944 р.) відбувалося “переселення” двох народів: кримських татар і чеченців. Адже ж це не маловажлива подія, це не те, що зрив хлібоздачі в двох чи трьох районах. Це справа життя двох історичних народів. Це ж з рідної землі насильно вигнано 180 тисяч татар і понад 300 тисяч чеченців. Це ж жахливий злочин, а до того ж він діється у XX сторіччі! Проте совєтська преса, яка громами кидає у випадку арештування одного чи двох сталінських агентів закордоном, про справу “переселення” мовчала. Ми не говоримо про те, щоб на її сторінках піднявся

бодай один голос захисту цих народів. Це не до думання. Ми хочемо звернути увагу на те, що совєтська преса навіть скількинебудь не висвітлила цієї події. Переважна більшість громадян СССР довідалася про "переселення" кримських татар і чеченців щойно 26.6.46 р., коли був опублікований закон Верховної ради РСФСР про скасування Чечено-Інгушської АССР і перетворення Кримської АССР у Кримську область. Тоді вона також довідалася про ті брехливі аргументи, якими оправдано цей сталінський злочин (співпраця татар і чеченців з німцями). І коли в цій пресі не знайшлося місця для ширшого висвітлення "переселення" кримських татар і чеченців, коли вона цілковито затаїла справжні мотиви цього "переселення" (визвольна боротьба цих народів проти сталінських поневолювачів), коли ні одна з газет ані словечком не згадала, з якою жорстокістю відбувалося це "переселення", то, нпр., "Правда", № 164, 1946 р., питанню труднощів, що їх доводилося поборювати новим переселенцям на Криму при вирощуванні тютюну і т. д., відвела майже півсторінки (коресподенція "К чему приводят канцелярско-бюрократические методы руководства"). Зазначимо, що "Правда" ухиляється навіть прямо сказати, що населення Криму було насильно виселене, і пише, що нові переселенці прибули "в разграбленные и разоренные немецко-фашистскими окупантами и **обезлюдевшие** (підкр[еслення] наше) колхозы Крыма". І так пише преса, яка звичайно кричить, щоб усі речі називати по імені (якщо таке називання вигідне сталінській кліці).

В 1944 р. сталінські імперіялісти заключили зо своїми варшавськими найманцями договір про переселення українського населення, що живе в межах Польщі, до СССР, а польського населення, що живе в межах СССР – до Польщі. Ця угода була складена понад головами обох народів, без їх згоди, в інтересах Кремля. Зрозуміло, що українське населення не хотіло залишати від віків ним заселених земель Підляшшя, Холмщини, Грубешівщини, Надсяння, Лемківщини, а коли большевицько-польські вислужники почали його виганяти силою, воно вхопилося за зброю. Щоб зломити спротив українського населення, варшавські агенти Сталіна, за вказівками з Москви, вдалися до жахливого терору: палення сіл, мордування мирних мешканців, не жаліючи ні жінок, ні дітей. З цією метою вони послали проти українського населення численні польсько-большевицькі банди, загони НКВД, дивізії т. зв. Войска польского. Наведемо тут декілька фактів злочинів цих банд, що мали місце в 1945 р.: в с. Пискоровичі польсько-большевицькі бандити вимордували

2 тисячі українців, в с. Березка – 130, в с. Павлокома* – 300, в с. Бахів – 150, в с. Гораєць – 150 (переважно жінок). Це тільки деякі факти, далеко не всі з найбільших, а скільки подібних їм дрібніших!

Та громадяни СССР (за винятком тих, які безпосередньо зустрічалися з переселенцями або читають українську підпільну літературу), нічогісінько не знають про ці жахливі звірства. Преса "незалежної УССР" не знайшла за відповідне запротестувати проти звірського переслідування переселюваних українців. Ця преса, яка так часто покликується на те, що вона висловлює "обурення" українського народу, нпр., у випадку подій у Греції чи Трієсті, цілком не висловила обурення українського народу злочинами, що їх доконано на його братах за лінією Керзона. Ні один із перерахованих нами злочинів не попав на сторінки ні української радянської преси, ні преси інших "братніх" республік. Взагалі справа переселення українців не удостоїлася навіть будь-якої уваги, наче б це була дрібниця, а не переселення одного мільйона населення.

Вже 3 повні роки Українська Повстанська Армія веде на українських землях збройну боротьбу проти сталінських окупантів. В обороні насильно переселюваного українського населення з земель, що знаходяться на захід від лінії Керзона, вона виступила також проти польських агентів Сталіна. За цей час УПА звела безліч більших і менших боїв, нпр., великий бій під Гурбами (Рівенська обл., квітень 1944 р.), біля с. Унів (р-н Перемишляни, Львівська обл., вересень 1944 р.), біля с. Радванці (р-н Радехів, Львівська обл., квітень 1945 р.), біля с. Тисова (Перемищина, вересень 1945 р.), біля с. Журавків (р-н Журавно, Дрогобицька обл., листопад 1945 р.), завзяті зимові бої 1946 р. в Чорному Лісі (р-н Станиславів), знищила багато райцентрів, нпр., Радехів (Львівська обл.), Пробіжна (Тернопільська обл.), Стрілища Нові (Дрогобицька обл.), Отинія, Делятин, Надвірна (Станиславівська обл.), Бірча**, Любачів, Грубешів, Кристинопіль (за лінією Керзона), провела наскоки на обласні центри, нпр., Станиславів, Перемишль. В цих боях брали участь цілі полки, часто дивізії, падали немалі жертви, нпр., в бою під Гурбами по боці большевиків брало участь 30 тис. війська, в бою б[іля] с. Радванці – 4 тис., в бою б[іля] с. Зіболки (р-н Куликів, Львівська обл.) по боці енкаведистів було 470 вбито і ранено, по боці повстанців – 40 вбито й 18 поранено.

---

* *У тексті:* Павликова

** *У тексті:* Бірче

Проте ні про один із боїв УПА не написала совєтська преса. Про них пише навіть польська агентурна преса, певна річ, у своєрідному забріханому дусі, і тільки про ті, що відбуваються у межах Польщі. Нпр., газета "Дзєннік Ржешовскі" від 2 вересня 1946 р. вмістила інтерв'ю з ген. Роткевичем, командуючим військ, що діють проти УПА, в якому писала: "Як відомо, проблема безпеки – це в нас ще далі пекуче питання. Особливо східні і південні повіти нашого воєвідства (Ржешовского – О. Г[орновий]) піддаються нападам з боку українських банд УПА...

Військо Польське не припиняє боротьби в справі очищення східних і південних повітів від банд уповців. Недавно була розбита банда Гріня[1]. У бою, який зав'язався між уповцями і Військом Польським, загинуло 24 уповці, 2 поранено, а 5 взято живцем у полон. Здобуто при тому 1 гранатомет, 5 легких кулеметів, 5 ППШ, 8 крісів, 6 скринь з амуніцією. Під час бою з бандою Бурлаки загинуло 60 бандитів.

Про силу наступу Війська Польського на банди свідчить той факт, що лише на протязі короткого часу, від 1 до 20 серпня, загинуло 67 уповців, поранено 13, взято в полон 128 і здобуто великі запаси зброї.

Рівночасно був забитий Бір[2], керівник банди УПА, і заступник керівника банди Грома[3]".

Ми поминаємо стиль цієї писанини і брехливі цифри жертв УПА, якими чваняться польські агенти Сталіна, не подаючи своїх утрат. Для нас важливо показати, що польська преса пише час від часу, хоч і брехливо, про бої УПА. За браком місця помістити більше винятків, ми тільки обмежимося перерахуванням ще кількох заголовків статей з цієї преси: "Коли кінець бандам?" ("Нове горизонти", 4.8.1946 р.), "Знищування бандерівців у Сяноцькому повіті. Кінець «Дам'яна»" ("Польска збройна", 8.8.1946 р.), "Посилені наскоки бандерівців" ("Нове горизонти", 25.8.1946 р.), "Язва бандитизму в Горлицькому повіті" ("Дзєннік Польскі", 25.8.1946 р.), "Ржешув бореться з бандитами" ("Глос люду", 28.8.1946 р.), "Про що мріє УПА" ("Ржечпосполіта", 3.9.1946 р.), "Знищення радіовисильні УПА" ("Дзєннік Ржешовскі", 2.9.1946 р.), "Як розбито грізну банду Семена" (там же, 12.9.1946 р., підвальна стаття на 2 сторінках), "По слідах бандерівців" ("Пшекруй", 15–21.9.1946 р., довгий репортаж), "200 забитих – кількасот поранених. Акція військових відділів проти бандерівців" ("Трибуна роботніча", № 223, 1946 р.), "Успіхи в боротьбі з бандерівцями" ("Нове горизонти", 13.10.1946 р.).

З вищеперерахованих прикладів виходить, що польська пробольшевицька преса, хоч і брехливо, та все-таки пише про бої

УПА. Пише навіть багато, хоч вона займається зовсім невеличким, підрядним тереном дій УПА. Але в самому СССР про дії УПА вперто мовчиться. А тим часом тут є основний терен боротьби УПА, саме тут УПА найширше розгорнула свою збройну і політичну боротьбу, саме тут вона звела найбільшу кількість своїх боїв, саме тут вона добилася своїх найбільших успіхів. Одначе, большевицька преса пильно приховує боротьбу УПА і перед власними громадянами, і перед світом. На основі цієї преси про УПА можна довідатися лише зо звернень до УПА т. зв. уряду УССР, що їх тричі поміщено в пресі, або з фейлетонів Остапа Вишні.

Осінню 1945 р. (вересень) й весною 1946 р. (квітень) відділи УПА відвідали Словаччину. Це були два з більших рейдів УПА. Про них писала вся словацька і чеська, в тому числі і пробольшевицька, преса, як також світова преса. Нпр., газета "Демократ", орган Словацької демократичної партії, від 20.9.1945 р., писала про цей рейд: "В останніх тижнях появилися у північно-східній частині Словаччини озброєні групи... До цього часу не було випадків, щоб ці групи допускалися насильства над життям чи майном громадян".

Комуністична газета "Виходословенска правда" від 21.9.1945 р. писала про це в трохи іншому тоні: "Адже ж від самого початку було ясно, що малі групи злочинних покидьків людства... ховаються перед суворою рукою справедливости... Вони прийшли до нас тому, що в Польщі для них неможливе життя, але тільки й досягли того, що їх і в нас примкнули кліщі справедливости. Декількох було зловлено, а деяким вдалося втекти в ліси на Мадярщину. Так виглядає історія т. зв. бандерівців у нас"...

Газета запевняла, що на цьому кінець з бандерівцями, що їх поява подібна миляній бульці. Але в квітні 1946 р. відділи УПА знову відвідали Словаччину, стрічаючи всюди, як і першого разу, велику прихильність і підтримку словацького населення. Тоді навіть і комуністична преса мусіла серйозніше поставитися до "історії т. зв. бандерівців".

Для ілюстрації відгомону весняного рейду відділів УПА на Словаччину наведемо вийняток із братиславської комуністичної газети "Бойовнік" від 1.6.1946 р.: "Недавно пробігла всі газети вістка, що Східна Словаччина очищена і що на наших землях немає вже жодних груп бандерівців. В пресі появився ряд репортажів, які дали змогу громадськості зорієнтуватися щодо цілей цих озброєних формацій, які більше як рік по війні ведуть завзяті бої проти державної авторитетности польської і совєтської держав, а перед кількома місяцями намагалися вплинути на розви-

ток наших внутрішньополітичних відносин. Координованими операціями наша сухопутна армія цілком очистила землі Республіки і сьогодні забезпечує її інтегральність. Стоїмо сьогодні поза небезпекою. Безвислідних акцій одиниць або менших груп немає чого боятися. Порядок, безпека для людини і її майна забезпечені, і армія готова в зародку здавити всякий крок, який змагав би до порушення цих цінностей". Газета не може сховати того великого захоплення, що його викликала поява відділів УПА серед словацького населення, і признається, що "при появі озброєних бандерівських формацій, загальновідомих під назвою УПА (Українська Повстанча Армія), повстало найбільше питань про їх сучасну діяльність, завдання, політичну спрямованість та про спроможність їхнього діяння".

В большевицькій пресі не було про це, як і про всі інші факти діяльности УПА, жодної згадки!

Так же само не згадується у цій пресі про нечувані в світі облави, що їх від 1944 р. НКВД проводить по наших селах і містах, про масові арештування і заслання у Сибір, про численні процеси при закритих дверях, про високі вироки, про розстріли.

Сьогодні сталінські вельможі, ограбивши ввесь хліб з України, незважаючи на посуху, що діткнула східних областей, викликали в цих областях новий голод. Але большевицька преса мовчить про це і не писне ані слова. Коли взяти комплект "Радянської України" за 1946 р., то лише 2 чи 3 рази незамітно промайнуло по її сторінках одне слово – посуха. До того ж газета від себе не написала про цю посуху нічогісінько. Раз, нпр., вона згадує про неї, публікуючи промову Хрущова, другий раз – промову Михайлова на XIII з'їзді ЛКСМУ. А ось скільки цей другий сказав про неї і в якому зв'язку: "Завдання наших пропагандистів і агітаторів – нести в широкі маси працюючих безсмертні ідеї Леніна–Сталіна, мобілізуючи людей на подолання труднощів післявоєнного часу, що ускладнюються посухою і неврожаєм у деяких областях і районах нашої країни" ("Радянська Україна" від 14 грудня 1946 р.). І більше нічого! Не сказано навіть, у яких областях і районах мала місце посуха!

А тим часом за словом "посуха" ховається жахлива дійсність, ховається голод, який щодня прирікає на смерть нові й нові жертви. Тисячі виголоднілих, обідраних людей із східних областей іде в західні області України, щоб тут від своїх, також ограблених братів, дістати шматок хліба. Мов тіні, снуються вони по селах і базарах. Великою юрбою товпляться вони по станціях. Між ними молоді й старі жінки, діти, інваліди Червоної армії. В руках у них

невеличкі клунки. Вони трясуться від холоду і страху, що кожної хвилини НКВД може відібрати від них жменю випрошеного хліба чи кілька картопель, на які так ждуть усі вдома.

Та цих картин совєтська преса не бачить. Зате вона розписується про "квітуче і щасливе та заможне життя" в СССР, про "трудовий підйом", що охопив працюючих у зв'язку з четвертою п'ятирічкою, про відданість партії. Вона поміщує знімки вдоволених робітників, добре плеканих дітей, розсміяних колгоспниць, начебто всіх їх не сушить голод, а розпирає добробут.

І це власне ще одна характерна особливість большевицької преси – докорінно вивертати і перекручувати дійсність, дослівно, робити з чорного біле, а з білого – чорне. Ніде в світі ця метода не розвинена так, як у СССР. Тут вона досягнула своїх вершин. Наймерзенніша брехня, найпідліший наклеп, найрафінованіше крутійство – ось елементи, що роблять цю методу такою досконалою. Очевидно, що вона могла розвинутися тільки при умовах, в яких немає ні одної газети, що викривала б ці брехні, яка інформувала б точно і висвітлювала б дійсність об'єктивно. Методу цілковитого перекручування окремих фактів і всієї дійсности большевицька преса може застосувати тільки при одночаснім повнім замовчуванні правди про невигідні партії явища і події.

10 лютого 1946 р. проходили "вибори" до т. зв. Верховної ради СССР. Як і всі інші "вибори" в СССР, як і всі "вибори" дотепер, вони відбувалися в обстановці перекреслення усякої демократії. Народ не вибирав вільно своїх справжніх представників, а "вибирав" згори назначених кандидатів, вигідних сталінським вельможам. Зокрема, в західних областях України, де активна протибольшевицька боротьба найсильніша, ці "вибори" проходили без збереження навіть будь-яких демократичних форм. Виборчий терор прибрав тут нечувані розміри і форми. Перед виборами в кожному селі закватирували гарнізони військ НКВД, нпр., в селах Жидачівського р-ну Дрогобицької обл. (без залоги райцентру) було розташовано 600 енкаведистів, в селах Стрийського р-ну цієї области разом з райцентром – 5258 енкаведистів, в Перемишлянському і Поморянському р-нах Львівської обл. – понад 3200. Гарнізони силою гонили людей до "виборів". Нпр., в с. Добрівляни Станиславівського р-ну енкаведисти гнали до виборчого приміщення таку колону "виборців": попереду один енкаведист тягнув за волосся Возьну Настю (років 44), обабіч колони йшли конвоїри, а замикав її танк. Та мимо всього населення масово бойкотувало "вибори". Нпр., в Калуському р-ні Станиславівської обл. з 12596 виборців зовсім не голосували

10108, в райцентрі Козова Тернопільської обл. з 1550 виборців не голосувало 1200. Голосували лише ті люди, які не могли витримати жорстокого терору.

Для вільної преси вистачить одного з цих фактів, щоб він не лишився непоміщеним. А таких фактів тисячі! На їх основі вільна преса повинна б голосно запротестувати проти таких виборів і показати їх у правдивому світлі. Але в большевицькій пресі навіть натяку на ці факти не було. Навпаки, вона розписувалася, що вибори пройшли в "атмосфері піднесення", що народ дав доказ своєї "відданости" партії Леніна–Сталіна, що виборці голосували вже від 12 години вночі, що пхалися до виборчих урн один наперед одного і т. д. Вся ця брехлива писанина так добре всім нам відома, що немає потреби довше на ній зупинятися.

Невже ж таке повинно виглядати служіння преси народові? Невже ж все це вказує на те, що совєтська преса стоїть на службі народу і захищає його інтереси? Ні, це вказує на те, що совєтська преса стоїть виключно на послугах партії і захищає її інтереси. Ця преса для народних мас з'являється ворогом, а не оборонцем, бо вона не зупиняється перед жодною брехнею, щоб тільки вибілити політику партії, сховати її злочини, а життя гноблених і визискуваних мас показати наскрізь фальшиво і перекручено. І власне така забріхана преса інформує про наше життя всі інші народи, які часто і не уявляють собі розмірів цієї брехні.

Ми, правда, навчилися розрізняти большевицьку брехню, ми навчилися своєрідного читання сталінських газет, ми навчилися виловлювати правду з-поміж рядків. Ми знаємо, що коли преса пише, що робітники такого-то заводу добровільно взяли на себе зобов'язання дати продукцію понад плян, то це означає, що їм цей "понад плян" накинуто силою; коли преса пише, що працюючі якогось міста вийшли в неділю на роботу по очищенню міста, то це означає, що їх примусово вигнано на цю роботу. Коли читаємо, що якесь село найскоріше виконало хлібоздачу, то зразу догадуємося, що там мусів бути щодо цього найсильніший терор і т. д.

Візьмемо конкретний приклад. Львівська обласна газета "Вільна Україна" від 28 серпня 1946 р.* писала: "Колгоспники і трудові селяни Городокського р-ну по-большевицькому виконують резолюції XII пленуму ЦК КП(б)У про збирання врожаю... та проведення хлібозаготівель і заготівель інших сільськогосподарських продуктів у 1946 р...

---

* *У тексті:* 1945 р.

Щоб краще організувати збирання врожаю, молотьбу та виконання пляну хлібозаготівлі, райком КП(б)У закріпив за всіми селами окремі первинні партійні організації, зобов'язавши їх всіляко допомагати селянам у проведенні збиральної кампанії і хлібоздачі. Так, наприклад, первинна партійна організація райторгвідділу (секретар тов. Глобін) допомагала селянам с. Долиняни, парторганізація райспоживспілки (секретар тов. Грабенко) мала за завдання успішно допомагати провести збирання та хлібоздачу селянам села Бартатів".

Тим часом у селах Городокського р-ну якраз було навпаки. Селяни цілком не хотіли здавати хліба, тому й треба було закріпити за всіми селами партійні організації. Допомога тов. Глобіна чи Грабенка зовсім не заключалася в тому, щоб виходити з серпом чи косою в поле або допомагати окремим селянам молотити збіжжя. Вона полягала в тому, що вони залякували селян тюрмою і Сибіром за невиконання хлібоздачі, що вони, будучи на чолі енкаведівських груп, за допомогою останніх силою забирали від селян хліб і заставляли відвозити його на заготівельні пункти.

А тепер ще один приклад. 11.10.1945 р. до с. Грушка (р-н Отинія Станиславівської обл.) приїхали 30 енкаведистів з нач[альником] райенкаведе і прокурором і через 3 дні насильно забирали від селян хліб за рахунок хлібоздачі, переводячи рівночасно ревізії. 20.9.1945 р. в с. Джурів (р-н Городенка Станисл[авівської] обл.) райпрокурор з енкаведистами стягав контингент. За те, що бідна вдова Гармаш Анна не здала 9 кг до назначеної їй норми хлібопоставки, прокурор покарав її 9 центнерами додаткового контингенту. Жінка з розпуки кинулася в криницю.

Проте і отинійська, і городенська райгазети писали, що селяни сіл Грушка і Джурів виконували хлібоздачу радо, по-большевицькому, що райначальник НКВД і прокурор допомагали селянам у цій кампанії. Про Гармаш Анну, про злочини прокурора ні городенська райгазета, ні станиславівська облгазета не писали ані слова.

В совєтській пресі постійно роїться від усяких звернень, листів, подяк, телеграм, що їх, буцімто, складають самі працюючі. Всім нам добре відома техніка складання й підписування таких звернень і листів. Привозять їх совєтські чиновники готовими з р-ну і примушують підписувати на мітингах під прямим чи посереднім терором. Нпр., 9.9.1946 р. в с. Летяче (р-н Товсте, Тернопільська обл.) енкаведисти назганяли селян на мітинг, на якому примушували їх підписати таку телеграму до Сталіна:

“Ми, селяни села Летяче, вже виконали хлібоздачу. Готуємося до осінної сівби та дякуємо тобі, батьку, за визволення з німецької неволі”. Хто не хотів підписувати – били до крови. Найсильніше побили селянку Марію Микитюк. Про так чи подібно прийняті листи, телеграми, звернення преса пише, що вони були прийняті “з великим одушевленням”, “під загальну радість і оплески працюючих”. Ці звернення публікуються й обговорюються пресою з метою створити фальшиве уявлення про відданість, любов і вдячність радянських громадян совєтській владі, Сталіну, про велике розуміння ними політики партії і її підтримку.

Для характеристики того, як совєтська преса користується наклепами, ми зупинимося на висвітлюванні нею українського національно-визвольного руху. Відомо, що український національно-визвольний рух всіми засобами боровся проти німецьких окупантів. У цій боротьбі зродилася і загартувалася у постійних боях з гітлерівцями УПА. Проте большевицька преса згідно з загальною лінією пропаганди зв’язує український революційний рух з гітлерівцями, називає його німецькою агентурою.

Ось зразок: “В страшні дні окупації Західної України німецько-фашистськими загарбниками жалюгідні недобитки українсько-німецьких націоналістів підняли голову. Вони стали відверто і щиро служити фашистам, стали їх вірними помічниками в катуванні і винищенні місцевих робітників і селян” (“Радянська Україна”, № 163, 1946 р.). Що більше, газета має сміливість виступати від імени народу і висловлювати його погляди: “Цього ніколи не забуде наш народ. Українсько-німецькі націоналісти давно приготували собі могилу. Ніколи трудящі західних областей не йшли і не підуть за цими огидними бандитами… Трудящі західних областей уже відчули перевагу радянського ладу і ніяка сила не зможе зламати волі і прагнення визволеного народу до нового життя”.

Так пишеться про працюючих західних областей, які, йдучи за закликами революційного підпілля, суцільним фронтом бойкотували “вибори” до т. зв. Верховної ради СССР, чим вони найкраще доказали, що цілковито солідаризуються з українським революційно-визвольним рухом. Так пишеться про український революційно-визвольний рух, який висловлює прагнення всього українського народу, який тішиться цілковитою підтримкою народу, що в наслідку дало йому можливість 3 роки успішно боротися проти гітлерівських загарбників, а тепер уже 3 повні роки – проти сталінських імперіялістів. Для кожної об’єктивної людини ясно,

що така боротьба була б неможлива без підтримки в масах, коли одночасно відомо (сталінським верховодам зокрема), що вона не користується жодною допомогою ззовні. Одначе, для большевицької преси така правда не існує. Для неї взагалі не існують жодні норми об'єктивности. Брудний наклеп, огидна базарна лайка заступають її місце.

Кому ж, отже, служить ця преса, коли вона затаює правду про боротьбу українського народу, що більше, коли вона плюгавить цю боротьбу, коли вона ллє помиї на неї? Невже ж народові? Ні! Вона служить сталінським поневолювачам, які гноблять український народ, які винищують його, які грабують його. Вона служить зграї сталінських злочинців, кровопивців, за знищення яких так завзято і героїчно бореться український народ.

Як на доказ того, що нібито совєтська преса вільна, сталінські вельможі часто покликуються на те, що вона може критикувати. Правда, критиці в большевицькій пресі відводиться немало місця. Вона буває навіть дуже гостра. Але кого і за що критикується?

Критикується окремих людей, окремі установи, критикується навіть партійців і окремі партійні клітини, але ніколи не критикується партії у цілому, ніколи не засуджується злочинної політики партії, цілої реакційної большевицької суспільно-політичної системи. А тим часом не в окремих людях чи установах причини лиха, а, навпаки, в реакційному сталінському режимі, в злочинній політиці партії, у самому існуванні партії – цієї зграї імперіялістів та експлуататорів. Бо ж власне партія поневолює десятки народів, бо ж саме вона експлуатує мільйони працюючих, бо ж це вона побудувала свій тоталітарний лад, який найкраще забезпечує їй панівне становище та можливість поневолювати і експлуатувати.

Чи з усуненням того або того керівника заводу, колгоспу або якого-небудь виконкому, якого розкритикують у газетах, зміняється щось у становищі працюючих? Чи від того робітник, колгоспник перестають бути експлуатованими, чи від того полегшується їхня праця, підвищується життьовий рівень? Чи від того вони почуваються вільними громадянами і свідомими учасниками державного будівництва? Жодні зміни в людях не зміняють становища працюючих, а часто тільки погіршують його. Це становище можуть змінити лише повне знищення большевицької партії і побудова нового справедливого ладу. І коли б у СССР була дійсно вільна преса, то її вістря було б у цьому напрямі і скероване. І тоді дійсно вона служила б народові, який власне

прагне до повалення СССР і знищення сталінських паразитів. Але тому, що ця преса не є вільна, вона не критикує партії, не п'ятнує її політики, не викриває її злочинів, не обороняє народних мас, тобто не бореться з коренем лиха.

За що ж вона критикує? За невиконання пляну виробництва, за зрив хлібоздачі, за формалізм у керівництві, за занедбання большевицького виховування молоді і т. д. і т. п., словом – за невиконання постанов і плянів партії.

З газети "Радянська Україна" від 24.8.1946 р., зміст якої ми подали у вступі цієї статті, наведемо приклад такої критики: "В артілі ім. 12-річчя Жовтня Вільшанського р-ну намолочено понад 1000 центнерів зерна, а державі здано лише 100 центнерів. Голова колгоспу Романишин виправдується "нестачею тягла", тим часом на роботах тут використовується лише третину корів. У колгоспі ім. Молотова Миронівського району на току лежить 180 центнерів намолоченого ячменю. Голова артілі Бондаренко виділив для вивозу хліба тільки дві підводи" (обидва райони Київської обл.).

Ось ще один приклад з Миколаївської обл., одної з найбільш діткнених посухою областей: "Стан з виконанням пляну хлібозаготівель у колгоспах і радгоспах Миколаївської области викликає серйозне занепокоєння. За останні дні жовтня по області здавали хліб державі в середньому тільки 68 колгоспів. На приймальні пункти за кілька днів вони вивезли всього 800 центнерів зерна...

Колгоспи мають змогу посилити здачу хліба за рахунок кукурудзи. Посівна площа цієї культури по області становила 51661 гектарів. Проте досі зібрано урожай з площі не більше як 5 тис. гектарів... Ще гірше з молотьбою і здачею врожаю цієї культури державі...

Вільно в області почувають себе зривники хлібозаготівлі... Голова колгоспу "Сивашець" Баштанського р-ну Корольов вдається до явно антидержавних дій. Він майже вдвоє-троє знизив дані про врожай, центнерами розбазарює хліб. Колгосп має 45 га посіву кукурудзи, а державі здав лише 40 з половиною центнерів, хоч урожай цієї культури становить 8 ц з гектара. Решту врожаю розбазарили, розікрали" ("Радянська Україна", № 218, 1946 р.).

Газета накидається не тільки на голову колгоспу Корольова, а й на уповноваженого міністерства заготівель Павлюченка, завідувача облземвідділу Дьохтярова і інших, включно до першого секретаря облкому Філіпова.

Отже ж, преса, замість того, щоб розкрити труднощі хлібоздачі, щоб показати жахливі наслідки посухи, які внеможливлюють

виконання хлібоздачі, вимагає повної її реалізації за всяку ціну. Замість того, щоб вимагати знесення хлібопоставок або бодай шукати шляхів їх зменшення, газета шукає шляхів їх виконання. Вона знаходить, що хліб можна заступити кукурудзою і за її рахунок плян буде виконаний. Замість вимагати видачі хліба голодуючим колгоспникам, вона кричить, що колгоспники розбазарюють і розкрадають хліб і кукурудзу. Вона бачить факти "розкрадання", а не бачить, що колгоспники пухнуть з голоду. Не бачить, бо їх доля їй байдужа, бо не інтересам працюючих вона служить, а сталінським вельможам, інтереси яких вимагають забрати, коштом навіть голоду, ввесь хліб, потрібний їм для реалізації п'ятирічки, для воєнних приготувань.

Щоб створити враження, що совєтська преса піклується про працюючих, вона час-від-часу поміщує кореспонденції, статтейки, в яких, нібито, бере в оборону працюючих. Звичайно поміщує їх під шумними заголовками в роді: "За кожною скаргою стоїть жива людина". Але чи ж можна назвати це дійсним обстоюванням народних мас? Коли ця преса не бореться проти національного поневолення в СССР, проти експлуатації людини, коли, навпаки, вона виправдує сталінський колоніяльно-експлуататорський лад, коли величає народних катів – Сталіна й його соратників, вона не служить народові. Коли ця преса не бачить живої людини за голодуючими, за арештованими, за вивезеними в Сибір – вона не боронить інтересів працюючих.

Бо ж що в обличчі тих мільйонів, приречених на голод і на страждання, на жахливий визиск, на надмірну працю, являють собою тих кілька заміток у газетах, в яких, нібито, береться в оборону працюючих? Що помагає працюючим те, що газети напишуть про якогось совєтського чиновника, який викинув відвідувача за двері чи незаконно присвоїв собі колгоспну свиню? Від того вони ні перестають бути визискувані, ні перестають гинути від голоду. Такі статті і кореспонденції у пресі тільки затемнюють справу, бо вони прикривають дійсне становище працюючих в СССР і головних винуватців цього становища. Тому вони не тільки не приносять жодної користи працюючим, а, навпаки, з'являються для них у найвищій мірі шкідливими.

Майже завжди критика в пресі не має нічого спільного зо справжньою критикою, а замінюється у пряму нагінку. В такому випадку залюбки користується преса з багатого арсеналу большевицької лайки, відвертих погроз, недвозначних натяків (залежно від потреби). Наведемо один приклад: Якийсь Г. Степовий у "Радянській Україні" (№ 159, 1946 р.), накидаючись на Євгена

Кирилюка за його “Нарис історії української літератури”, писав: “Є. Кирилюк навіть не вжив (у своїй промові на партійних зборах Спілки письменників – О. Г[орновий]) виразу “націоналістичні помилки”. Він, виходить, ...просто помилився. Можливо, єдиною справді помилкою Є. Кирилюка були сподівання, що видані за його редакцією старі твердження Єфремова не будуть викриті. В цьому він таки помилився. Надто сильно смердить націоналістичним духом з редагованого Є. Кирилюком “Нарису”, щоб цей дух лишився непомічений.

...З боку Кирилюка ми маємо цілком свідому спробу видати націоналістичну контрабанду за досягнення радянського літературознавства. Ми маємо спробу виправдати цю контрабанду, знову пустити її в обіг давно викриті, ворожі радянському суспільству націоналістичні теорії і теорійки.

Це вже не помилки радянського літературознавця. Написане в “Нарисі” і сказане на виправдання написаного доводить, що Є. Кирилюк глибоко погруз у націоналістичному багні і не робить навіть серйозних спроб вибратися з цього багна на тверду землю”.

Ясно, що це ніяка критика, а пряма нагінка, відвертий шантаж, виразні погрози. Преса в СССР застосовує цю методу в тих випадках, коли треба виступити проти осіб, які чим-небудь прогрішилися перед партією. Того роду критика може означати або сигнал до ліквідації цих людей, або виправдання уже проведеної ліквідації. При тому преса ніколи не пише, що ці люди виступали тільки проти партії, вона пише, що вони виступали проти народу і що власне народ засуджує їх діяльність і вимагає їх покарання. І в цьому власне підтягуванні партії під народ, у прикриванні інтересів партії інтересами народу – величезний злочин большевицької преси.

В питанні висвітлення внутрішнього життя СССР совєтська преса керується такою настановою: показати це життя у найясніших кольорах, показати життя народів СССР і працюючих мас якнайкращим у світі, показати, що політика партії направлена на здійснення інтересів народних мас і що вона користується цілковитою підтримкою цих мас. Зрозуміло, що, з другого боку, це зобов’язує совєтську пресу змальовувати життя у всіх інших державах світу в найчорніших кольорах. Те, чого цій пресі не дозволено бачити в СССР, те вона дуже виразно бачить поза межами СССР. Там вона бачить і національне гноблення, і експлуатацію людини, і придушення демократії, і кризи, і безробіття, і голод, і чого ще тільки вона не бачить. Аж дивно робиться, як вона вспі-

ває за цим усім, як скупульозно нотує кожний негативний факт, а в той час тисячі, тисячі таких і далеко гірших фактів, що мають місце в СССР, не попадають на її сторінки. Мета цього: шляхом протиставлення СССР усім іншим країнам формувати у своїх громадян погляд, що життя в СССР найкраще.

Очевидно, така мета зумовила, що в совєтської преси виробилася струнка й дуже хитра система інформації про закордон і закордонну політику свого уряду. На цій системі ми й зупинимось зараз.

Насамперед треба сказати, що вся інформація про закордон зосереджена виключно в руках однієї інституції – ТАСС. Ясно, що вона не пропустить на свій внутрішній ринок жодної вістки, невигідної партії. Виготовлені цією агенцією повідомлення передруковуються усією пресою без ніяких змін. У всіх газетах одні і ті ж самі вістки. Може їх бути більше або менше, але завжди в одній і тій же редакції.

На важливіші самостійні політичні статті можуть позволити собі тільки центральні газети, в першу чергу "Правда". Всі інші лише передруковують те, що напишуть центральні газети.

Кореспонденції закордонних кореспондентів виготовляються за загально прийнятим совєтською пресою зразком і тим самим не вносять ніяких змін у систему большевицької інформації.

Основне в системі інформації те, що чисто інформативний матеріял не відділяється від його висвітлювання. Читач не дістає чистої, об'єктивної інформації, на основі якої він міг би сам скласти свій погляд на дану річ. Він отримує інформацію в такому препаруванні, яке зразу ж висвітлює дану подію у відповідному, потрібному партії дусі. Досягається цього різними засобами.

По-перше, інформації подаються в обрізаному, промовченому і зручно перекрученому вигляді, і тим самим вони не дають повного і точного, а слідом за тим і об'єктивного уявлення про дійсний хід і розвиток інформованої події. Факти зіставляється так, що вони відразу дають означене висвітлення.

По-друге, рівночасно з інформативною частиною подається власне пояснення, призначене керувати думками читача й оформлювати його погляд у повній відповідності з поданим поясненням.

По-третє, інформативну частину збувається кількома словами, так лише для введення, а решту місця відводиться поясненням. Це взагалі не дає читачеві змоги зорієнтуватися про дійсний хід даної події.

Очевидно, ці прийоми бувають у більше або менше чистому вигляді, а часто переплітаються між собою. Покажемо це на конкретних прикладах.

1946 рік був роком багатьох конференцій і засідань. На них було виголошено делегатами різних народів немало промов. В якій же ж редакції поміщувала їх совєтська преса, бодай найважливіші? Промови Молотова, Вишинського, Мануїльського поміщувалися повністю або майже повністю. Повні промови або точний їх зміст поміщувалися тоді, коли їх виголошували агенти Сталіна: Кардель, Моше П'яде, Ржимовський, Енвер Ходжа і т. д. Промови Бірнса, Бевіна, Остіна, Коннелі, Шоукроса й інших завжди подавалися у скороченні, часто навіть дуже великому, і завжди з поясненнями, що вони слабі, непослідовні, неуаргументовані. Виходить, що совєтський читач не цікавиться тим, що говорив Бірнс чи Бевін, що він сам не міг би на основі опублікованих повних промов зробити висновок, чи ці промови слабі і необґрунтовані, коли б вони дійсно такими були. Виходить, що совєтському читачеві треба пальцем показати, що ось це слабе і необґрунтоване, а це блискуче і сильне.

Та трапився, до речі, безпрецедентний випадок, коли ми могли прочитати одну повну промову, а саме промову Бірнса на Паризькій мировій конференції, у якій він, спираючись на факти, розкрив усі махінації Молотова (від Потсдамської почавши й на Паризькій конференції закінчивши) в напрямі обмеження значення малих держав і встановлення диктатури великих держав. Читаючи відповідь Молотова Бірнсу, ми бачили, що Молотов не міг заперечити жодного закиду Бірнса, а старався їх тільки пом'ягшити і як-небудь виправдатися. І по тону, і по змісту промова Молотова була поступкою Бірнсові. І хоч після цього радянська преса писала, що промова Молотова була блискуче уаргументована, а промова Бірнса була "сердита, але непереконлива", ми винесли щодо цих промов цілком протилежний погляд.

Немало ми начиталися про Еватта, про його рухливість, про те, що він усім "надоїдав" своїми довгими промовами, про те, що ці промови були наклепницькі, що в них мали місце нападки на СССР. Ми, одначе, не можемо сказати, що ці промови надоїли нам. Ні одної з них, а навіть ширшого змісту їх преса не опублікувала. А що ж це? Нападки Еватта не цікаві для нас? Хіба ж громадяни СССР не хочуть знати, оскільки виступи Еватта дійсно необґрунтовані? Якщо ж вони були наклепницькі, то чого боятися наклепу, чому ж не надрукувати цих наклепів? Хай би ми самі

побачили, як вони виглядають, і самі винесли свою думку. Отже, виходить, що незручно було сталінським крутіям опублікувати ці промови, і тому вони обмежилися тільки їх лайливою критикою. І так воно в дійсності було.

Коли якогось факту, скандального для большевицьких вельмож, не вдасться скрити, коли щодо нього треба обов'язково зайняти якесь становище, то преса часто вдається до фейлетонового стилю і за допомогою псевдоіронії, підлого цинізму, каторжної лайки і тим подібних прийомів намагається звалити вину на противника. Звичайно в таких випадках пописується Заславський на сторінках "Правди" нпр., "Черное дело американской охранки" (№ 174, 1946 р.), "Клеветник без дарования" (№ 169, 1946 р.), "Жалкий финал позорной комедии" (№ 183, 1946 р.).

На цій останній статті Заславського зупинимося. В ній автор обговорює відому справу передачі певними громадянами Канади деяких тайних матеріялів совєтському аташе в Канаді, або, простіше, організацію крадежу цим аташе згадуваних матеріялів. Про це газети повідомили перший раз, публікуючи заяву в цій страві уряду СССР від 20.2.1946 р. Тоді нічого не писалося про те, що справу крадежу розкрив Ігор Гудзенко, шифрувальник совєтського аташе, який утік із совєтської амбасади. Щойно 3 серпня ім'я Гудзенка згадав у обговорюваній статті Заславський. Немає сумніву, що Гудзенко, який працював шифрувальником і знав багато таємниць, дійсно подав багато точних даних про шпіонську роботу совєтського аташе і підривну діяльність сталінської агентури, т. зв. Канадської робітничо-проґресивної партії, і то тим більше, коли Гудзенко забрав також із собою деякі оригінальні документи. Та Заславський на 2 шпальтах лайливої писанини намагається заперечити цьому і звести хід справи до того, що вона компромітує не СССР і його закордонних представників, а, навпаки, канадський уряд.

Для характеристики стилю Заславського, потрібного до осягнення цієї мети, наведемо деякі місця: "Весь доклад по своему существу – это изложение болтовни, клеветнических измышлений и вообще беспардонного вранья некоего Игоря Гудзенко, изменника советской родине, дезертира и предателя. Несколько месяцев подряд он выливал перед комиссией неправдоподобный, бессмысленный вздор, а его слушали, развесив уши, достопочтенные судьи, записывали, протоколировали, фотографировали... Во всем этом судьи стали разбираться столь же усердно, как разбирался некогда петух в навозной куче".

Як однобоко большевицька преса інформує про життя закордоном, вказує також те, що в більшості випадків вона поклику-ється тільки на свої закордонні агентурні газети “Дейлі Уоркер”, “П. М.”, “Юманіте”, “Руде право”, “Глос люду”, “Борба” і т. д., які стоять на послугах сталінським верховодам, так же само, як “Правда” чи “Известия”. Коли наводиться інші газети, то лише в дуже невеличких вирізках, і то здебільша тоді, коли ці газети напишуть що-небудь прихильнішого про СССР.

Так же само покликується совєтська преса і на своїх закордонних агентів, на всяких сенаторів Пепперів, Леонів Кшицьких, коментаторів Стіллів, усяких голів і членів товариств дружби з СССР, не згадуючи вже про ставлеників Москви, як Дімітров, Тіто, Гроза, Бєрут, Гомулка, Готвальд і т. д.

Кожному виступові котрого-небудь з цих агентів завжди відводиться багато місця. Звернемося до прикладів. У “Правді” від 17 липня 1946 р. поміщено на 4 сторінці повідомлення про виступ Бірнса, посвячений підсумкам Паризької сесії ради міністрів закспрaв. Цьому виступові, що трактує таку поважну справу, як підсумки паризьких нарад, на яких виготовлено проєкти мирових договорів, в газеті не відведено навіть нецілої півшпальти. На 3 сторінці цього ж номера газети поміщено привітальну промову Бєрута на першому з’їзді партії “Стронніцтво демократичне” і відведено такому цілком звичайному виступові аж 3/4 шпальти. У “Правді”, № 118 виступові сенатора Пеппера в Медісон-сквергардені 15.6.1946 р., в якому він критикує зовнішню політику США зовсім у большевицькому дусі, відведено одну цілу шпальту.

Взагалі, про те, що корисне з погляду інтересів партії, хоч би це був якийсь звичайний мітинг, скликаний сталінськими агентами в Ню-Йорку, або що звернене проти противника, пишеться багато. Все некорисне, збувається дрібними замітками, певна річ, сфальшованими, якщо цілком не промовчується. Ми пам’ятаємо, як багато писала совєтська преса про інспірований сталінськими верховодами рух у Іранському Азербайджані. Коли ж у грудні 1946 р. урядові війська знову зайняли цю частину Ірану і привернули попередній стан, перші повідомлення преси були такі скупі і неясні, що годі було й уявити собі, що власне діється в Ірані.

Шляхом спеціального зіставлення, висвітлювання і добору фактів совєтська преса створює у своїх читачів уявлення, що поза межами СССР існують тільки безробіття, страйки, голод, що СССР тішиться великою прихильністю серед усіх працюючих світу, що ці працюючі лягають і встають із думкою про СССР, про

Сталіна. Кожний рух, кожний виступ, звернений проти СССР, преса, за загальною вказівкою партії, зв'язує зараз з реакцією, фашизмом і т. п. Народним, демократичним називається усе те, що прихильно ставиться до СССР, що стоїть на послугах йому, тобто всю агентуру, замасковану в компартіях, товариствах дружби і т. д. Отже ж, коли, нпр., робітник у США, який бореться в себе проти капіталістів, але, рівночасно, боліючи долею і становищем робітника в СССР, виступає проти СССР – він фашист, він вислужник реакції. Коли ж якийсь капіталістичний ділок, який сам визискує робітників, але, одержуючи рівночасно певні суми з совєтської амбасади, вихвалює СССР, – він демократ і прогресивний діяч.

Так же само большевицька преса інформує про українську еміграцію і еміграцію інших народів. Діяльність еміграційних організацій заплямовується тавром вислужництва. Раніше їх зв'язувалося з гітлеризмом, а зараз щораз частіше – зо світовою, особливо англо-американською, реакцією. Тому, нпр., діяльність Закордонного Представництва Української Головної Визвольної Ради, яка керує усією боротьбою українського народу, боротьбою УПА, большевицька преса опльовує, як тільки може (хоч радше воліє про неї мовчати). Тому Степан Бандера, який увесь час німецько-большевицької війни був в'язнем у гітлерівському концтаборі, якого два брати загинули в Освєнцімі, для неї – чужоземний агент. Тому такі керівники Комітету Українців Канади (КУК), як Кушнір, – це фашисти, реакціонери тому тільки, що вони виступають проти СССР і стоять на плятформі Самостійної України. Зате такі сталінські агенти, як Свистун, Прокопчак, який недавно відвідав СССР, – це демократи, це ті, які висловлюють погляди і прагнення канадських українців.

Як далеко залежна від партії совєтська преса, показує також те, що вона не може здобутися навіть на об'єктивне висвітлення культурних, наукових і технічних досягнень інших народів. Партія і щодо цього міцно зв'язує пресі руки і найменше відхилення від цієї лінії поборює, як "схиляння перед буржуазною культурою і наукою".

Ось приклад. Центральна комсомольська газета "Комсомольская правда" з 15.9.1946 р., критикуючи газету "Советский спорт", писала: "Про наших майстрів спорту, про наших фізкультурників газета розказує сухо, але як тільки зайде річ про закордонний спорт, газета не скупиться на захоплені оцінки…

У "Советского спорта" не вистачає фарб і місця, щоб ясно висвітлити досягнення совєтських спортсменів. Зате коло 60

сторінок газета присвятила в цьому році висвітленню закордонного спорту. На цих сторінках не можна знайти ні одної статті, яка б розкривала непригожу суть буржуазного спорту зо всім його комерційним духом і меркантильністю. Редакція не викриває перед читачем характеру спортивного руху в нашій країні і характеру спортивного руху в капіталістичних країнах. Це велика помилка газети і її редактора тов. Котельнікова".

Для нас ясно, що така критика означає. Ми знаємо, що після неї газета "Советский спорт" і її редактор мусять змінити курс на 180 ступнів і знайти місце і фарби для змалювання досягнень совєтського спорту та розкриття меркантильного характеру закордонного спорту.

І хіба ж можна говорити про вільну пресу в СССР, коли навіть спортивна газета мусить бути партійною (розкривати суть буржуазного спорту), коли навіть спортивна газета не може вільно написати дещо більше про досягнення закордонного спорту, якщо дійсно цих досягнень багато.

Нарешті, ще такий приклад. Під час війни (1941 р.) в Англії була винайдена пеніциліна – дуже радикальне лікарство, яким лікується багато, в тому числі й невилікувальних досі хвороб. Пеніциліна належить до найбільших винаходів останніх десятиріч і має величезне значення в медичній науці. Цей винахід відзначено нагородою Нобеля. Та совєтська масова преса (про вузько наукову не говоримо) про це довго не писала і ніяк не відмічала цього великого наукового досягнення, бо це ж було б "схиляння перед буржуазною наукою". Це було б незгідне з лінією, яку вона проводить: російська наука найславніша в світі, – і в цьому вона намагається переконати совєтських громадян. Журнал "Україна", нпр., написав про пеніциліну щойно в червні 1946 р., зазначивши одночасно, що остання була "виділена" також російським ученим, проф. Єрмольєвою* в 1942 р. Так само пишеться тепер про протитифозні застрики. "Вчені багатьох країн довго намагалися найти вакцину для щеплення проти висипного тифу. В 1939 р. професорові Яцимірській-Кронтовській** пощастило знайти простий спосіб приготування такої вакцини" (Календар-довідник на 1946 р., Укр[аїнське] вид[авництво] політичної літератури, стор. 304).

Шляхом власне такої інформації, шляхом замовчання того, що протитифозна вакцина була вже давно, до 1939 р., винайде-

---

* *У тексті:* Ярмоліною

** *У тексті:* Яцемірській-Кронтовській

на (нпр., у Львові був відомий інститут Вайгля, де виготовлялася така вакцина), шляхом замовчання імен винахідників створюється у масових читачів враження, що щойно 1939 р. і щойно совєтським вченим був винайдений спосіб виготовлення вакцини для щеплення проти висипного тифу. Подаючи, що пеніциліна була "виділена" також совєтським ученим, формується у читачів погляд, що російська наука ніяк не поступається у цьому відношенні закордонній науці. Така метода не випадкова, а характерна для совєтської преси.

І тільки сталінські вельможі можуть називати таку пресу вільною. Тільки цілком не рахуючись із власними громадянами і враховуючи необізнаність світової громадської думки, вони можуть писати в своїй конституції і повторяти на кожному кроці, що в СССР існує свобода преси та називати її одною з найважливіших ознак найвищої у світі – совєтської демократії. Що більше, тільки в них може вистачати нахабности пропонувати свою пресу як приклад для всіх народів світу.

Це жорстокий глум і знущання над власними громадянами, це ганьба для всього культурного і прогресивного людства.

В такій обстановці величезні завдання кладуться на нашу підпільну пресу, єдину народну пресу в СССР. Наш обов'язок – зробити з неї міцне знаряддя боротьби проти сталінських поневолювачів і експлуататорів. Наш обов'язок – в найглухіші кутки занести революційне слово Правди, дати його пригнобленим масам, запалювати їх ним на священну боротьбу за визволення. Наш обов'язок – перед цілим світом показати в правдивому світлі не тільки сталінську пресу, а й увесь сталінський колоніяльно-експлуататорський лад, всю злочинну антинародну політику сталінських вельмож. Наш обов'язок – на сторінках нашої підпільної преси, наших підпільних видань нещадно викривати сталінську брехню, щоб не лишити з неї і каменя на камені.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 252-258[4].

---

[1] *Так поляки часто називали к-ра "Хріна", але його сотня не була розбита і діяла на теритрії Лемківщини аж до переходу в СССР 29.06.1947. Стебельський Степан ("Хрін"; 18.10.1914, с. Голинь Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 9.11.1949, біля Погореліце, Словаччина). К-р сотні "Ударник 5" (1945–1947), к-р ТВ "Маківка" (1947–1949); сотник УПА (1948), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги І кл. (1947).*

[2] *Помилка. Шишканинець Василь ("Бір"; 25.12.1921, с. Лавочне Сколівського р-ну Львівської обл. – 8.02.1948, біля с. Тисовець Сколівського р-ну Львівської обл.). К-р сотні "Ударник 3" (1945–1947); сотник УПА (з датою смерті).*

[3] *Можливо, це Федорчик Дмитро ("Грім"; 6.11.1919, с. Ясень Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 1.09.1946, с. Ямна Горішня Добромильського пов., тепер Польща). Інтендант сотні "Ударник 4" (1944–1946); старший вістун УПА (1946).*

[4] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 45. – Арк. 573-589; Спр. 376. – Т. 5. – Арк. 355-369; Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний); Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 263-288; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріяли. Книга друга: 1946–1948. – Торонто, 1982. – С. 246-270.*

№ 13

[Не раніше 15 грудня 1946 р.]

О. Горновий

НА БОЛЬШЕВИЦЬКОМУ ІДЕОЛОГІЧНОМУ ФРОНТІ

Крик, що його сталінські вельможі тепер підняли навколо питань ідеології, навколо ідеологічної роботи в партії, комсомолі, серед мас, звертає на себе особливу увагу кожного з нас, хоч того роду крик для нас не новий. На протязі майже трьох десятиріч неподільного панування большевицької партії ідеологічні питання уже не раз ставали перед нею з величезною різкістю, а ідеологічна боротьба всередині партії часто набирала такої гостроти, що загрожувала розвалом цієї партії. Все ж таки те, що сьогодні діється на большевицькому ідеологічному фронті, і перевищує, і багато де в чому відрізняється від того, що діялося досі.

Дотеперішні зміни в большевицькій ідеології треба схарактеризувати як натягування (дуже зручне і нахабне) марксизму до практичної большевицької політики. Його названо "розвиванням" марксизму в нових історичних умовах. І хоч, певна річ, натягувана большевицька ідеологія нічого спільного не мала з духом марксизму, проте вона зберігала бодай марксистську видимість. Сьогодні кремлівські верховоди, офіційно не зрікаючись марксизму і далі, вносять до своєї ідеології зовсім одверто нові елементи, які годі навіть натягнути на марксистський копил, так вони тріщать на ньому. Сьогоднішні зміни мають характер одвертого перебудовування большевицької ідеології.

До перебудування своєї ідеології змусило большевиків само життя. Ножиці між їхньою натягуваною теорією і практикою стали

вже такі великі, що далі вже годі було їх розхиляти. Лопнути могли кожної хвилини. Треба було, щоб уникнути повного краху або бодай відсунути його на якийсь час, піти на одверті і радикальні зміни в ідеології. Війна, яка до решти оголила забріхану большевицьку ідеологію, приспішила ці ідеологічні зміни. Стан повного відриву большевицької ідеології від практичної політики, усвідомлення широкими масамі забріханости цієї ідеології – ось фактичні причини сьогоднішніх змін у ній. Назовні ці причини прикриваються галасом про необхідність ідеологічного підйому "для закріплення позиції соціялізму і "дальшої побудови комунізму".

Щоб краще висвітлити стан на большевицькому ідеологічному фронті, ми спочатку коротко зупинимось на відхиленнях практичної політики большевиків від їхньої теорії, ідеології.

Почнемо від національного питання. В теорії большевики твердять, що Совєтський Союз склався на основі добровільности, що національне питання у ньому розв'язане на ґрунті рівноправности і дружби всіх народів, які входять до його складу. Та вся політика большевиків, починаючи від їхнього приходу до влади, є кричущим запереченням проти цього. По перемозі Жовтневої революції большевицькі імперіялісти, прикриваючись революційними гаслами, використовуючи революційний запал російських мас, поневолили майже всі неросійські народи колишньої царської імперії, які по її розвалі розпочали будівництво власних незалежних національних держав. Це був перший крок у напрямі відновлення російської імперії, це було врятування цієї тюрми народів большевиками. Другим великим кроком у цьому напрямі було утворення Совєтського Союзу (1922 р.). Це було скріплення російської імперії. Полягало воно у фактичному скасуванні всіх автономних прав союзних республік та цілковитому їхньому підкоренні ("об'єднанні") московському імперіяльному центрові.

Сьогоднішні союзні республіки являють собою ніщо інше, як звичайні большевицькі адміністративні губернії із губернаторами – секретарями компартії – на чолі. Всякі верховні ради республік мають лише декоративне значення, а т. зв. уряди – це нижчі адміністративні клітини імперського центру – Москви. Всі вони не висловлюють справжньої волі і прагнень народів, від імени яких виступають. Народ їх не вибрав і не наділював їх своїм довір'ям. Ні верховні ради, ні уряди союзних республік не мають будь-якої самостійности дій, вони роблять тільки те, що їм накаже Москва.

Під господарським поглядом національні республіки являють собою колонії російсько-большевицької метрополії, якою є російські області РСФСР. Для піддержання цього наведемо

декілька цифр із пляну четвертої п'ятирічки. Із загальної продукції автомобілів на УССР припадає 5%, на РСФСР – 91%, в тому числі на одну лише Московську область – 20% продукції вантажних машин і понад 61% легкових машин. Із загальної продукції тракторів на УССР припадає 22%, на РСФСР – 73%. Із загальної продукції бавовняних тканин на РСФСР, яка не має власної сировини, припадає 89%, а на основного продуцента бавовни – Узбецьку ССР – 3%. При майже рівній продукції чавуну (УССР – 9,7 млн. тонн, РСФСР – 9,5 млн. тонн) УССР продукує сталі лише 8,8 млн. тонн, а РСФСР – 16 млн. тонн.

Панівною нацією в СССР є російський народ, точніше частина цього народу – імперіялістична верхівка і зграя імперіялістичних наглядачів, що стоїть на послугах цій верхівці. Російський народ у своїй основній масі розбещується власною імперіялістичною верхівкою, привчається до гноблення чужих народів, з'являється у її руках знаряддям придушення всіх інших народів СССР. Всі неросійські народи СССР перебувають у становищі поневолених, гноблених і визискуваних народів. Тим самим в СССР немає жодної рівности народів, а внаслідок цього і дружби та співпраці між ними в тому розумінні, як про це говорять большевики. Рівність між поневоленими народами СССР існує на ґрунті їхнього однакового становища, а дружба і співпраця між ними куються в їхній спільній боротьбі проти російсько-большевицьких поневолювачів.

Прийшовши до влади, большевицька партія шляхом терору забезпечила за собою монопольне становище в керівництві державою і, знищивши всі демократичні права народу, цілковито відсунула його від будь-якої участи в керівництві державою. Щоб утриматися при владі, большевицька партія розбудувала нечуваних розмірів терористичний апарат гноблення – НКВД і НКГБ (сьогодні МВД і МГБ), направлений своїм вістрям не назовні, як це твердять сталінські брехуни, а досередини, проти власних народних мас, які прагнуть до знищення сталінського режиму. Одначе, для прикриття своєї диктатури партія затримала видимість демократичних форм, які роздмухує в пропаганді, як форми найвищого у світі демократизму. Фактично ж СССР – це не демократична держава, а реакційна держава тоталітарного, фашистського типу.

Використовуючи своє монопольне політичне становище, большевицька партія забезпечила за собою панівне становище і в економічному відношенні. Зробивши всі засоби і знаряддя виробництва, фабрики і заводи, транспорт, землю, її надра, – власністю держави, вона тим самим взяла їх у власне розпоря-

дження, бо ж народ не приймає ніякої участи в керівництві державою. Крім цього, большевицька партія позбавила працюючих і будь-якого впливу на господарське життя країни. Профспілки, заводські і фабричні комітети, колгоспні збори партія використовує для проведення в життя власних плянів, що йдуть у розріз з інтересами працюючих.

Большевицька партія відновила експлуатацію працюючих. У промисловості експлуатація відбувається, як і при капіталістичній системі, шляхом незаконного присвоєння додаткового продукту праці робітника, який (додатковий продукт) використовується виключно в інтересах партії. В сільському господарстві експлуатація здійснюється за допомогою сталінської колгоспної системи з її хлібопоставками, натуроплатами та трудоднями.

На цьому ґрунті, тобто на ґрунті монопольно-політичного й економічного становища большевицької партії, ця партія оформилася у нову експлуататорську клясу большевицьких вельмож. В основі цієї нової експлуататорської кляси лежить не приватна власність, а фактичний привілей вільно розпоряджатися всіма знаряддями і засобами виробництва та робочою силою. Внаслідок цього суспільність СССР розділилася на дві непримиренні, антагоністичні кляси: експлуататорську клясу сталінських вельмож і експлуатовану клясу – робітників і селян. Інтелігенцію сталінські вельможі підкупством чи шляхом терору змушують служити собі і також жорстоко визискують її.

При таких відносинах, що характеризуються поділом на експлуататорів і експлуатованих, не може і мови бути про якусь "морально-політичну єдність суспільства", "товариську співпрацю" в процесі виробництва, "єдність свідомости й ідейного життя". Навпаки, це суспільство роздирається непримиренними антагонізмами, антагонізмами економічними, політичними, а вслід за тим – культурними і морально-ідейними. Бо ж яка може бути єдність між упривілейованими сталінськими вельможами і експлуатованими робітниками чи колгоспниками, що масово вмирають від голоду. Яка може бути рівність між ними, яка спільність цілей, коли одні з них поставлені на вершини розкошей, а другі – зіпхнуті на дно людської нужди й занепаду.

Ці власне антагоністичні суперечності всередині совєтського суспільства разом із суперечностями, що випливають із імперіялістичної колоніяльної політики сталінських вельмож, скоріше чи пізніше, неминуче приведуть до знищення сталінської імперії – СССР. Могильниками її стануть поневолені в ній народи й експлуатовані робітники, селяни та трудова інтелігенція.

Так виглядають фактичні відносини між націями і людьми в СССР. Але їхнє відображення в теорії цілком протилежне. Національний гніт і колоніяльні відносини називаються рівноправністю і дружбою народів, тоталітарний тип держави – найвищою формою демократії, антагоністичне клясове суспільство і експлуатація людини – соціялістичним суспільством, прагнення працюючих до знищення большевицького ладу – морально-політичною єдністю. Як видно, це відображення в теорії зовсім не відповідає дійсності, правдивим відносинам, що існують у житті. Між ними лежить бездонна прірва.

Ясно, що такі обставини розриву між життям та ідеологією ставлять особливі вимоги до ідеології, а саме: якнайзручніше достосувати її до практичної політики, щоб зробити з ідеології засіб виправдання цієї реакційної політики, знаряддя обману і задурманення працюючих мас. Треба сказати, що в цьому відношенні сталінські вельможі проявили немало безличности і нахабно-підлої сміливости. З цією метою – сфальшування дійсности – були притягнуті історія, філософія, політична економія, право, література, мистецтво. Інша справа, що після такого притягнення, скупані в большевицькій купелі з брехні, обману і фальсифікації, історія перестала бути історією, філософія – філософією, політична економія – політичною економією і т. д.

З другого боку, в таких обставинах не знайшлося місця для тих, хто як-небудь одверто пробував виступити проти політики партії, хто хотів указувати на її розходження з ідеологією, хто відважувався не називати соціялізмом те, що сплодили в СССР Сталін і його кліка. Що більше, навіть ті, які визнали сталінський соціялізм і які захищали його, не завжди могли попасти, куди треба, в пояснюванні політики партії. В цьому трудному ідеологічному становищі ролю найвищого авторитету не тільки в практичній політиці, а й в питаннях ідеології взяв на себе Сталін. Для большевицької зграї Сталін став усім: найбільшим філософом, економістом, істориком, критиком, літературознавцем; став пророком, здібним на основі "наук" викривати суспільні закономірності і керувати ними. Кожне слово Сталіна, навіть найбільш звичайне, а то й безглузде, оголошується геніяльним.

У цьому місці ми розглянемо деякі геніяльності Сталіна, цього найбільшого большевицького ідеолога.

6 листопада 1944 р. в своїй доповіді про 27 роковини Жовтневої революції Сталін, щоб виправдати свої перші неуспіхи в війні з гітлерівською Німеччиною, висунув т. зв. теорію про агресивні і неагресивні (миролюбні) нації і до цих останніх, звичайно,

він зарахував СССР. За цією теорією, агресивні нації підготовлені до війни більше, бо вони у війні зацікавлені, бо вони "ще перед початком війни мали вже готову **армію вторгнення**, тоді як миролюбні нації не мали навіть цілком задовільної **армії прикриття** мобілізації". Більша підготовленість до війни агресивних націй, на думку Сталіна, – це "історична закономірність, яку було б небезпечно не враховувати".

Насамперед про суттєвий бік цієї "теорії". За нею, як це ми вже зазначили, виходить, що СССР не був агресивною країною, бо він ніби не був зацікавлений у війні і не був підготовлений до неї. В цю брехню можуть вірити Пепер, Уоллес, Зілліякус, але не громадяни СССР. Та кожен з нас знає, що найбільше і від найдовшого часу підготовлялися до війни саме сталінські імперіялісти, які підтягають себе під поняття неагресивної нації. На шлях безпосередньої підготовки до війни вони приступили ще в першій п'ятирічці (на цілу п'ятирічку раніше гітлерівців), а від хвилини союзу з гітлерівцями в 1939 році вони безпосередньо вступили на шлях нових імперіялістичних загарбань (Західна Україна, Білорусь, частина фінської території, Бесарабія, Естонія, Латвія, Литва), до чого змобілізували не тільки армію прикриття мобілізації, а й армію вторгнення. Ще до війни сталінські імперіялісти мали вже армію вторгнення. Вони ввесь час утримували велику армію. Причина перших воєнних неуспіхів у війні з гітлерівцями полягає не в непідготовленості СССР до війни, як, нібито, неагресивної країни, а в першу чергу в тому, що народи СССР не хотіли битися за сталінських вельмож, прагнули до розвалу СССР і сподівалися, що війна полегшить їм їхню боротьбу за своє визволення. Очевидно, поруч цієї основної причини, на перші воєнні неуспіхи СССР склалися ще й інші важливі причини, але це вже інша справа і розглядати її не входить у нашу тему. Нам ідеться тільки про те, щоб звернути увагу на те, що "теорія" про агресивні і неагресивні нації у випадку СССР є наскрізь натягнена, штучна, свідомо розрахована на обман мас.

А тепер дещо про її геніяльність. Крім крутійства, немає в ній нічого геніяльного, що й зауважує кожна нормальна людина. Те, що країна, зацікавлена в війні, країна, яка підготовляється до війни, є, звичайно більше підготовлена і має готову армію вторгнення, – зовсім зрозуміла і звичайна справа (особливо для громадян СССР, які від 1928 р. працюють на війну) і для її підкріплення не потрібно аж таких доказів, як "історична закономірність". Для кожного ясно, що Німеччина була до війни більше підготовлена, ніж, нпр., Франція чи Англія і для того, щоб це побачити, зовсім не

треба бути геніяльним, але раз ці слова були сказані Сталіном, то вони тим самим набрали ознак геніяльности.

Ось як пишуть про цю "теорію" сталінські лакеї: "...Товариш Сталін розкрив і пояснив одну з найважливіших закономірностей розвитку суспільства в останні десятиріччя. Товариш Сталін вперше (!)в суспільній науці показав, що агресивні нації, як нації нападаючі, звичайно бувають більш підготовлені до нової війни, ніж миролюбні нації..." ("Большевик", № 14, 1945 р.).

Наведемо ще одне таке "глибоке сталінське відкриття" з днів останньої війни, ще одну з "найважливіших закономірностей". Маємо на увазі "вчення" "про минущі, тимчасові і постійно діючі фактори війни", за якими війна вирішується не випадковими, минущими факторами, а постійно діючими факторами. Ці постійно діючі фактори – це "міцність тилу, моральний дух армії, кількість і якість дивізій, озброєння армії, організаторські здібності начальницького складу" (Сталін). У війні, твердить Сталін, перемагають ті держави, "які були сильніші від свого противника розвитком і організацією господарства, досвідом і майстерністю, бойовим духом своїх військ, витримкою і єдністю народу на всьому протязі війни".

Як бачимо, Сталін своїми постійно діючими факторами ні перед ким не відкриває Америки. Такі фактори кожний знайде в елементарному військовому підручникові. Такі фактори знав навіть царський єфрейтор. Та в большевицькій оцінці ці фактори виглядають не менше, як відкриття Америки. "Відкриття цього закону розвитку війни стоїть у ряді найбільших здобутків суспільної марксівсько-ленінської науки" ("Большевик", № 14, 1945 р.). Нічого казати. Бідна ця наука, коли такі відкриття є найбільшими.

Ще один приклад із філософії, бо й тут "видатно" проявив себе геній Сталіна. Газета "Культура и жизнь", № 1, в статті про перший том творів Сталіна, обговорюючи брошуру Сталіна "Анархізм чи соціялізм" і бажаючи показати філософську мудрість Сталіна, писала: "У розділі «Діялектичний метод» товариш Сталін **доводить** (підкреслення наше)*, що життя є вічний рух і зміна...". Після таких слів логічно було б сподіватися, що газета наведе якесь глибоко-наукове оригінальне обґрунтування Сталіним того, що життя є вічний рух і зміна. Та тим часом гора родила мишу. Газета не змогла, очевидно, мимо всіх своїх бажань, навести нічого кращого над мізерну цитату з Сталіна про те, що в житті існує "**нове і старе, ростуче і вмираюче**, революційне і контр-

* *Тут і далі в дужках примітки Осипа Дяківа.*

революційне" (Сталін). І цим, власне, цілком звичайним, відомим уже Гераклітові твердженням, до якого Сталін додав хіба тільки слова "революційне і контрреволюційне", як каже "Культура и жизнь", Сталін доводить, що в житті є вічний рух і зміна.

Нам така мудрість Сталіна доводить, що його філософські здібності дуже і дуже обмежені. Це, зокрема, підтверджується, коли взяти до уваги найбільшу філософську "працю" Сталіна – другий підрозділ четвертої глави "Короткого курсу історії ВКП(б)" – "Про діялектичний і історичний матеріялізм". Ця "праця" вже за своїм розміром – 30 сторінок – не каже багато від неї сподіватися. І фактично в ній немає нічого нового, оригінального. Вона з'являється популярним повторенням того, що в свій час сказали в цій галузі Маркс і Енгельс, а потім – Ленін.

Ми вже згадували, що висвітлювання ідеологічних питань так часто міняються, що навіть найближче поставлені біля Сталіна не завжди вгадають, як треба пояснювати те чи інше ідеологічне питання. Зілюструємо це прикладом.

П. Федосєєв, виходячи з ленінського пояснення війн, особливо Першої світової війни, виходячи з факту, що в Першій світовій війні большевики були проти клича "захисту вітчизни", а за поразку царського уряду, у своїй статті "Марксизм і ленінізм про джерела і фактори воєн" визначив перший період Другої світової війни (до хвилини втягнення у війну СССР) як війну імперіялістичну: "Це була імперіялістична боротьба, боротьба за переділ світу. Одначе, характер світової війни (другої – О. Г[орновий]) в ході розгортання змінявся. Особливість Другої світової війни, яка докорінно змінила її характер, – це участь у війні соціялістичної держави, радянської країни... Цей день (22.VI.1941 р. – О. Г[орновий]) став переломовим моментом Другої світової війни. З цього моменту цілком очевидно розкрилась небезпека, що нависла над волелюбними народами (цікаво, що до цього моменту кремлівські верховоди, обдаровані здібністю ленінсько-сталінського передбачення, не бачили цієї небезпеки – О. Г[орновий]). Якщо зважити ті зміни, що сталися в характері Другої світової війни,... то стане ясно, що війна волелюбних народів проти фашизму – справедлива війна" ("Большевик", № 16, 1945 р.).

Так виглядає пояснення характеру Другої світової війни у Федосєєва, заступника начальника управління пропаганди і агітації ЦК ВКП(б), інституції, що керує всією ідеологічною роботою.

Сталін у своїй передвиборчій промові 9.II.1946 р. про це саме питання говорив: "...Це не значить, звичайно, що Друга світова

війна є копією Першої. Навпаки, Друга світова війна істотно відрізняється від Першої за своїм характером... Друга світова війна проти держав осі, на відміну від Першої світової війни, набрала **з самого початку характеру війни антифашистської, визвольної,** одним із завдань якої було також відновлення демократичних свобод. **Вступ Радянського Союзу в війну проти держав осі міг лише посилити і справді посилив** антифашистський і визвольний характер Другої світової війни" (всі підкреслення наші).

Таким чином, маємо два різні пояснення такого важливого ідеологічного питання, як характер Другої світової війни. Друге пояснення, пояснення Сталіна, докорінно протилежне поясненню Федосєєва. За Сталіном, Друга світова війна була з самого початку визвольною, а не імперіялістичною, як у Федосєєва, а вступ СССР у війну лише посилив (а не змінив) цей її визвольний характер. Очевидно, що до виступу Сталіна зобов'язувало пояснення Федосєєва, а після 9.II.1946 р. воно відпало, як "ненаукове" і "немарксистське" і його заступило пояснення Сталіна. Після 9.II.1946 р. у всіх статтях, які появилися на цю тему, бачимо вже тільки Сталінське пояснення.

Та такі явища не випадкові, вони характерні для совєтської дійсности. Коли б ми сягнули ще дещо назад, нпр., до 1939 р., то тоді б ми могли до питання характеру Другої світової війни привести ще таку цитату: "Якщо говорити про великі держави Европи, то Німеччина є у становищі держави, яка змагає до скорішого закінчення війни, до миру. Англія і Франція, які ще вчора рятувалися від агресії, сьогодні стоять за продовження війни і проти заключення миру. Не тільки безсенсовно, а й злочинно вести таку війну за знищення гітлєризму, яку прикривають фальшивим прапором боротьби за демократію". Так говорив не хто інший, як найближчий соратник Сталіна, Молотов, 31.X.1939 р. Але це було в перші медові місяці союзу СССР із гітлерівською Німеччиною, і тому тоді для Молотова війна за знищення гітлеризму була "злочинною", а боротьба за демократію – "фальшивим прапором". 9.II.1946 р. цю саму війну Сталін називає визвольною, бо вона була антифашистською, бо одним із її завдань "було також відновлення демократичних свобод".

Ясно, що в такій атмосфері ідеологічної диктатури Сталіна, ідеологічної нетерпимости, в атмосфері повного підпорядкування науки офіційній ідеології, ідеології, яка до того ще і постійно змінюється, не може бути жодного ґрунту для вільного розвитку науки. Навпаки, поставлення науки виключно на послуги

політиці партії привело до величезного занепаду науки в СССР. Найбільший занепад переживають суспільні науки, а це тому, що вони особливо вимагають свободи для свойого розвитку. Це не значить, що в СССР немає вчених істориків, економістів і т. д. Такі люди є, але вони не можуть писати того, що згідне з їхнім науковим сумлінням, писати так, щоб сьогодні самим не заперечувати того, що писали вчора, а завтра того, що пишуть сьогодні.

Факт страшного занепаду суспільних наук в СССР для характеристики большевицької ідеології дуже знаменний, бо він дуже вимовно доказує, що большевицька ідеологія спорохнявіла і загнила.

Занепад суспільних наук неабияк занепокоїв сьогодні самих кремлівських верховодів. Але занепокоїв їх не тому, що їм залежить на науці, їм, як відомо, на справжній науці ніколи не залежало і не залежить. Занепокоїлись вони тому, що сьогодні їм бракує вже навіть фальсифікованих праць, що ті фальсифіковані праці, які зараз появляються, навіть за своєю видимістю перестають бути науковими.

Зокрема, великий занепад помічається в таких галузях, як політична економія, філософія, право.

За роки большевицької влади не з'явилися скільки-небудь серйозні праці з політичної економії, а ті, що появилися, по черзі попали на індекс. Крім цього, більшість цих праць радше відносилася до історії політичної економії, ніж до її теорії. Немає, в першу чергу, теоретичного висвітлення і наукового обґрунтування большевицької економічної системи, що для сталінських вельмож особливо важливе. Це ж бо, по-перше, компромітує большевицьку політичну економію перед світом; по-друге, сильно ускладнює, а то і прямо робить неможливим викладання політичної економії большевицького соціялізму в вишах і тим самим захитує поняття про цей "соціялізм" у власних кадрів; по-третє, утруднює виправдання большевицької економічної політики перед масами.

Але таке теоретичне обґрунтування большевицької економічної системи – нелегка справа. Написати правду, написати про те, що існують кляси, існує експлуатація, написати про те, що закон вартости діє на тій самій основі, що й при капіталізмі, визначити дійсну ролю держави в большевицькій економіці – неможливо. Виправдати це все в дусі соціялізму, зберігаючи науковість, точніше, видимість науковости – це неабияка штука.

Довго проповідуваний, нпр., погляд у большевицькій економії про те, що в СССР, в умовах "побудованого соціялізму", можна свідомо, на свій розсуд створювати закони економічного розви-

тку, погляд, що випливав з офіційної ідеології партії, показався таким абсурдним в умовах большевицької дійсности, що нарешті прийшлося від нього відмовитися, звичайно, оголосивши його попереду як погляд "суб'єктивістський", "волюнтаристський", як погляд, що "був по суті теоретичним виправданням лівацьких закрутів..." ("Большевик", № 23-24, 1944 р.).

Таку ж долю пережив і закон вартости. Виходячи з заложень, що в СССР побудований "соціялізм", користуючись теоретичним визначенням соціялізму і вказівками партії, большевицькі економісти доказували, що в СССР "переборено закон вартости". Після того, як забріханість такого твердження стала надто очевидна, його замінено новим – закон вартости в економіці СССР діє, але в "зміненому вигляді".

Не важко відгадати, що цей новий погляд "відкрив" і "довів" Сталін. "Товариш Сталін, послідовно розвиваючи своє знання про торгівлю і гроші, показав, що закон вартости не переборений на стадії соціялізму, що він діє у совєтській економіці в перетвореному вигляді". Цей перетворений вигляд полягає, нібито, в тому, що "закон вартости з основного закону, яким він був за капіталізму, перетворився в нас у підлеглий економічний закон" ("Большевик", № 23-24, 1944 р.). Цілком очевидно, що цей "перетворений вигляд" – це ніщо інше, як незугарне виправдовування того факту, що закон вартости в большевицькій економіці діє з тими самими наслідками, що й при капіталізмі.

Такі приклади можна б множити. Але ми закінчимо. Наведемо ще тільки офіційне ствердження невідрадного стану політичної економії в СССР.

"Найважливішою умовою успішного розв'язання цих завдань (розвитку соціялістичної економіки – О. Г[орновий]) є розгортання теоретичних досліджень у галузі політичної економії й особливо політичної економії соціялізму. Тим часом саме в тій галузі наші економісти зробили ще мало. Дані товаришем Сталіном у січні 1941 р. вказівки з питань розроблення економічної теорії, досі по-справжньому не зреалізовані в дослідницькій роботі. Такі надзвичайно важливі теоретичні проблеми соціялістичної економіки, як економічна роля радянської держави, соціялістичне плянування, чинність закону вартости у зміненому вигляді в СССР, соціялістичний принцип розподілу за працею, проблема соціялістичної продукції, радянські гроші і кредит та інші, ще чекають свого розроблення" ("Большевик", № 14, 1945 р.).

Ще гірше обстоїть справа з філософією, якщо в СССР взагалі про таку, у властивому значенні цього слова, можна говорити.

Другий секретар ЦК КП(б)У Литвин з розпукою заявив на республіканській нараді в питаннях пропаганди (24-26 червня 1946 р.): "Впливу наших філософських працівників у інших галузях знань майже зовсім немає. При всьому бажанні ми не можемо назвати ні однієї праці наших філософів, що висвітлювала б методологічні проблеми якої-небудь конкретної науки. Це пояснюється головне тим, що більшість наших філософських працівників слабо знає конкретні науки і не працює над собою у цьому напрямі".

ЦК ВКП(б) у своїй постанові "Про недоліки в науковій роботі в галузі філософії" ось як засудив роботу Інституту філософії Академії Наук СССР: "Інститут філософії Академії Наук СССР не висвітлює актуальних питань марксистсько-ленінської філософії, не розробляє філософської спадщини В. І. Леніна, не створив праць, що викривали б розбійницьку фашистську ідеологію, не підготовив підручників із діялектичного та історичного матеріялізму, логіки, психології. Інститут не об'єднує, не готує і не висуває молоді кадри теоретичних працівників, відірваний від наукової громадськости і наукових закладів, не організовує обговорення філософських праць і дискусій із теоретичних питань".

Очевидно, що на постанові не скінчилося. Після неї прийшла реорганізація Інституту філософії, до нього введено нових людей, та це не посунуло праці інституту скільки-небудь уперед.

Зокрема, багато клопоту большевицьким працівникам філософії справляють досягнення природничих наук, яких ніяк не можна погодити з большевицькими філософськими теревенями. Г. Александров у своїй доповіді "Про деякі завдання суспільних наук у сучасних умовах" ставить, між іншим, на першому місці потреби філософського визначення досягнень природознавства: "Треба створити праці з марксистського філософського матеріялізму, в яких були б глибоко, по-філософському узагальнені останні відкриття природознавства".

Крім того, Александров ставить ще такі завдання перед большевицькими філософами: "Потрібні серйозні праці з логіки. Треба взятися за створення марксистсько-ленінської історії соціологічних учень. Нам треба створити дослідні праці з усіх основних проблем історичного матеріялізму. Ця частина марксистсько-філософської науки була особливо збагачена для останнього десятиріччя нашою партією, працями товариша Сталіна. А тим часом дослідників, що розробляли б питання історичного матеріялізму, в нас зовсім мало" ("Большевик", № 14, 1945 р.).

На основі вищесказаного виходить, що досі в галузі большевицької псевдофілософії (про справжню філософію немає й мови), не зроблено буквально нічого. Єдині "серйозні" "праці", що з цієї галузі появилися, – це "праці" товариша Сталіна, про філософський геній якого ми вже говорили.

Не дивниця, що при такому стані філософських наук мають місце численні факти разючого неуцтва навіть серед викладачів вишів. За Г. Александровим, наведемо два конкретні випадки. Один викладач московського вишу в своїй лекції про діялектичний метод подав такий приклад для ілюстрації руху і розвитку в природі і суспільстві: "Деякі наші червоні директори рапортують про свою роботу, і через рік їх доводиться зміняти, бо людина відстала, відірвалася від життя. Отже ж, все тече, все міняється. Мав рацію грецький філософ Геракліт, що не можна ступити в одну й ту саму річку два рази, бо течуть у ній нові води".

Для ілюстрації переходу кількісних змін у якісні зміни цей викладач подав такий приклад: "Людина випадково попала під поїзд і втратила ногу. Вона втратила кількісно, але це не корінний стрибок, як коли б вона загубила голову" ("Большевик", № 14, 1945 р.).

Александров обурюється неуцтвом викладача. Ми не будемо заперечувати, що це не неуцтво. Скажемо тільки, що приклади, наведені московським викладачем, цілком гідні "великого вчителя". Коли для Сталіна "корінним стрибком" є створення колгоспів, то так же само добрим для московського викладача прикладом на корінний стрибок є згублення голови. Так же само добрий може бути і для астраханської газети "Волга" такий приклад на нижчі і вищі форми руху: "Ми щойно пережили період Великої вітчизняної війни. Війна включає в себе багато видів руху. Рухаються частини Червоної армії – це механічний рух. Йде вогонь із гвинтівок і кулеметів – це хемічний рух. Таким чином вища форма руху – війна – включає в себе нижчі форми руху" (за "Правдою", № 228, 1946 р.).

Ось таку жалюгідну картину являє собою сталінська філософія.

Вже стан цих двох галузей суспільних наук: політичної економії і філософії, – достатньо доказує, в якому стані перебувають суспільні науки в СССР в цілому. Ні одна з інших її галузей не може похвалитися будь-якими серйозними, справді науковими досягненнями, що тим самим тільки підтверджує факт повного занепаду суспільних наук в СССР. Це, в свою чергу, доказує, що большевицька ідеологія, якій вони цілковито підпорядковані, – наскрізь струхнявіла ідеологія.

Про гниль большевицької ідеології говорить глибокий занепад совєтської літератури і мистецтва, які, як відомо, так же, як і наука, поставлені на послуги цій ідеології. Причина цього занепаду полягає власне в підпорядкуванні літератури і мистецтва офіційній ідеології.

Обов'язок літератури і мистецтва в СССР бути політичними, партійними привів до різкого зниження їхнього художнього рівня. Навіть найвище нагороджені твори, як, нпр., "Нездоланні" Горбатова, чи "Молода гвардія" Фадєєва, чи такі відзначувані, як, нпр., "Райдуга" Василевської, з мистецького боку зовсім слабі... Найбільша їхня "вартість" полягає в тому, що в них автори змалювали совєтську дійсність підкрашено, ідеалізовано, змалювали її так, як цього вимагає партія.

Тому зовсім зрозумілим були вимоги письменників України Панча і Городського дати їм "право на помилки" (за що й дісталося їм після цього), як доконечної передумови для того, щоб вивести сучасну совєтську літературу з занепаду, що означає дати письменникам право творити вільно і без обмежень, писати, не зв'язуючись тим, чи їхні твори відповідатимуть офіційній ідеології, чи ні.

Природно, що совєтські письменники, не маючи умов для вільної і нічим не зв'язаної творчости, пишуть мало, або пишуть зовсім мізерні твори, або шукають найрізнородніші дороги обминути завдання, поставлені перед ними партією. Особливо за останній час, користуючись викликаним війною послабленням контролі з боку партії, совєтські письменники почули себе дещо вільніше і пішли подекуди навіть шляхом злегковаження вимог партії. Опубліковано цілий ряд творів, що явно суперечать вимогам партії, на літературній арені знову появилися раніше прокляті Зощенко і Ахматова, які своїм безперечним талантом здобули собі поважні позиції у колі совєтських письменників, також одвертіше виступило захоплення західною літературою.

Все це затривожило ЦК партії і він прийняв "круті заходи", щоб і на відтинку літератури і мистецтва ліквідувати "ідеологічні прориви" та "підтягти" ідеологічний фронт до всіх ділянок нашої роботи" (Жданов). Ми не будемо обговорювати цих заходів (постанова ЦК ВКП(б) про журнали "Звезда" і "Ленінград", про репертуар драматичних театрів, усунення з голови ССП Тіхонова і т. д.), бо вони відомі з газет, звертаємо тільки увагу на те, які завдання на сьогодні ставить перед літературою і мистецтвом партія.

По-перше, вона рішуче вимагає, щоб література і мистецтво були партійними, що означає, що партія бере літературу і

мистецтво ще сильніше в руки, що партія прикорочує, ліквідовує можливості обходити її доручення, втікати від її вимог, що література і мистецтво ще сильніше запрягаються на службу [У]правлінню пропаганди і агітації ЦК ВКП(б). "Наша література, – говорив Жданов на зборах ленінградських письменників (23.VIII.1945 р.) – не приватне підприємство, розраховане на те, щоб догоджати різним смакам літературного ринку. Ми зовсім не зобов'язані подавати в нашій літературі місце для смаків і звичаїв, що не мають нічого спільного з мораллю і якостями радянської людини (чит[ай] – з політикою партії)... Багато письменників і тих, що працюють відповідальними редакторами або займають важливі пости в Спілці письменників, думають, що політика – це справа уряду, справа ЦК. Щодо літераторів, то не їх справа займатися політикою... Ми вимагаємо, щоб наші товариші, як керівники літератури, так і ті, що пишуть, керувалися тим, без чого радянський лад не може жити, тобто політикою..."

По-друге, партія вимагає, щоб література і мистецтво зайнялися в першу чергу сучасною радянською тематикою. Та помилковим було б думати, що йдеться тут про вірне відображення радянського життя. Коли б у совєтських письменників була така можливість, не один тоді б зродився високохудожній твір. Але саме тому, що ці письменники не можуть писати вірно про совєтську дійсність, бо це означало б писати про терор, про звірства НКВД, про голод, про диктатуру сталінської кліки, про визиск працюючих мас, про поневолення народів, тому вони й утікають від сучасної тематики. Коли ж ЦК ВКП(б) насильно притягає цих письменників до сучасної тематики, то має на меті змусити їх прикрашувати жорстоку совєтську дійсність, виправдувати політику партії, затушковувати її злочини.

По-третє, партія ставить завдання викоренити захоплення літературою Заходу, але зовсім не тому, що, мовляв, це "низькопробна література", що це література, яка "не відповідає смакам радянських людей", а тому, що партія боїться ідейного впливу цієї літератури на своїх письменників, на власні маси, тому, що ця література б'є по большевицькій ідеології. Не будучи в стані доказати низькопробности західної літератури, сталінські верховоди пускаються на шовіністичні ходи, щоб підірвати захоплення цією літературою. "Чи личить нам, – говорив на вже згадуваних зборах Жданов, – представникам передової радянської культури, радянським патріотам, роля схиляння перед буржуазною культурою або роля учнів! Звичайно, наша література, яка відображає лад вищий, ніж будь-який буржуазно-демократичний

лад, культуру, в багато разів вищу, ніж буржуазна культура, має право на те, щоб навчати інших нової загальнолюдської моралі (от як вилазить імперіялістичне шило!)... Ми вже не ті росіяни, якими ми були до 1917 р. і Русь у нас уже не та, і характер у нас уже не той. Ми змінилися і виросли разом із тими величезними перетвореннями, які в корені змінили лице нашої країни..."

У зв'язку з такими вимогами партії до літератури і мистецтва в незавидному становищі перебуває совєтська літературна критика (правда, в такому становищі вона не віднині), бо ж завданням її – не сприяти художньому зростанню літератури й мистецтва, а допильновувати, щоб совєтські письменники, поети, художники виконували відповідні постанови ЦК ВКП(б). Совєтська критика тим самим ніколи не може бути об'єктивною, не може бути тим самим скільки-небудь науковою критикою. Якщо якийсь тверезий об'єктивний голос час-від-часу пролунає у совєтській критиці, його швидко змушують замовчати, якщо не більше.

Ось приклад. В п'ятій книзі журналу "Октябрь" за 1946 р. була опублікована стаття редактора цього журналу Ф. Панфьорова "О черепках і черепушках", в якій автор розглядає питання літератури, життя, критики. В статті Панфьоров, між іншим, також виступає проти загально стосованого совєтською літературою підходу, що "про ворога треба писати так: це фріц, бездушний, пустий, трусливий, у воєнному мистецтві він нічого не розуміє, він ніколи нічого не переживає (навіть бліднути йому заборонено, а любити тим паче)..." і ставить перед совєтськими письменниками вимогу "розгадати силу ворога, його психологію, те, чому за фашистами, хоч і тимчасово, але пішли мільйони" (за "Правдою", № 149, 1946 р.).

Цей правильний і розумний погляд Панфьорова, погляд, що справедливо критикував совєтську літературу, був у штики зустрітий "Правдою". Вона писала: "...Мільйони, що пішли за фашизмом – це перекручення дійсности... Не належало б радянському письменникові Ф. Панфьорову іронізувати над тим, що німецьких фашистів, цих виродків людства, «людей з мораллю звірів» вважають за бездушних... Ф. Панфьоров відриває письменницьку справу від політики, від філософії..." ("Правда", № 149, 1946 р.). Очевидно, що після такої критики Панфьоров більше не відважиться критикувати.

Наведемо ще один приклад для характеристики методів большевицької критики. Проф. Львівського університету Михайло Рудницький, до речі, відомий колись своїми совєтофільськими поглядами, нині ніяк не може догодити своїм сталінським

господарям. Хоч він і прилюдно засудив свої старі "помилки", хоч написав уже не одну підлу статтю (найпідліша з них "Рішуче порвати з проклятим минулим"), нічого не помагає. Преса й далі цькує його.

"Нещодавно на зборах інтелігенції Львова проф. М. Рудницький заявив, що література є справою технічно-мистецькою. Цей виступ проф. Рудницького був спробою його стати на захист українських буржуазних націоналістів, в таборі яких він активно боровся проти революційно демократичного напрямку й виступав до 1939 р. з ворожими наклепницькими статтями проти Радянського Союзу, Радянської України. Дальша поведінка Рудницького показала, що він не хоче стати на шлях роззброєння від свого ворожого ідейного вантажу, а бере під захист українсько-німецьких націоналістів – цих найзапекліших ворогів українського народу..." ("Вільна Україна", орган Львівського обкому КП(б)У, № 173, 1946 р.).

Очевидно, що після такої критики проф. Рудницькому робиться більше, ніж гаряче, і він готовий писати ще більше підлі статті.

Повний відрив большевицької теорії від практики, ідеологічна диктатура Сталіна, занепад суспільних наук, літератури, мистецтва і критики – ось елементи, що характеризують вартість большевицької ідеології. Ця ідеологія не має жодних тривких основ під собою. Вона держиться виключно на брехні і обмані, підпертих багнетами НКВД і НКГБ.

Природно, що така ідеологія не може захоплювати не тільки маси, а навіть і самих членів правлячої большевицької партії. Вже давно ці члени перестали вірити в свою ідеологію, вже давно вони втратили, скажемо модним сьогодні у большевиків словом, смак до ідеологічних питань. Члени большевицької партії – це вже не ті, що в ім'я великих ідей готові були йти на барикади, це сьогодні члени пануючої кляси, які лише зажерливо боронять свої клясові імперіялістичні інтереси, для яких великі ідеї існують для того, щоб їх натягати або ними маскуватися. Ідейну силу в большевицькій ідеології заступає імперіялістичне корито, експлуататорський жолоб.

Постійні зміни ідеологічних курсів привели не тільки до злегковаження ідеологічної роботи самими партійцями, а й відібрали в них всяку охоту підвищувати свій теоретично-ідеологічний рівень. Єдиною "заохотою" до теоретичної праці над собою залишилася політична кар'єра, бо, як відомо, теоретична підготовка членів партії є однією з передумов просуватися вгору по партійній драбині.

Для ілюстрації теоретичного рівня частини членів правлячої большевицької партії, наведемо за пресою два конкретні приклади.

“Ми спробували обмінятися з товаришем Михайловим (завідуючий торговельним відділом Верхньо-Хортицького р-ну Запорізької обл. – О. Г[орновий]) думками про результати плебісциту в Італії як одного з проявів росту демократії в післявоєнній Европі.

– Італія? Як же, знаю з газет, – переконаним тоном сказав товариш Михайлов. – Це країна, частково окупована нашими військами.

– А коли ми висловили сумнів,... він подивився на нас з призирливим жалем:

– Ну, а в Порт-Артурі чиї війська стоять, на вашу думку?” (“Радянська Україна”, № 124, 1946 р.).

Ось другий приклад:

– Скажіть, будь ласка, товаришу Бурхан (другий секретар райкомпартії Дублянського р-ну Дрогобицької обл.), як ви підвищуєте свій ідейно-політичний рівень, над чим зараз працюєте?

– Я вже приступив до глибокого вивчення IV глави (“Короткого курсу історії ВКП(б)” – О. Г[орновий]).

– А що Ви саме вивчаєте з IV глави?

– Я вивчаю філософію...

– Тоді скажіть про два основні напрямки в філософії.

– Два напрямки... напрямки... напрямки... Два напрямки... Щось трохи забув.

– Ми Вам підкажемо... – матеріялістичний і ідеалістичний.

– А, так, так! Згадав. Правильно, правильно.

– А чи можете навести приклади?...

– ...Матеріалісти, розумієте – це шкурники, шкурники, розумієте – це ті шкурники, що крадуть і самозабезпечуються. Це самозабезпеченці. А ідеалісти – це...

Не відповів товариш Бурхан і на інші питання.

Комуніст тов. Воробйов (районний прокурор) не пояснив, що таке диктатура пролетаріяту, в чому головна суть радянської держави. Комуніст тов. Петрусенко (редактор районної газети) не знав, коли утворилася і організаційно оформилася партія большевиків. І це не поодинокі факти в дублянській районній партійній організації” (“Радянське Слово”, орган Дрогобицького обкому КП(б)У, № 149, 1946 р.).

І це не поодинокі факти в рядах усієї большевицької партії, і це, очевидно, не потішаюче явище для цієї партії. Партійні верхо-

води свідомі цього. Вони знають, що це означає розклад власних кадрів, що це грозить тим самим самому існуванню партії. Звідси ввесь цей крик про підвищення теоретично-ідеологічного рівня партійних кадрів і ті рішучі заходи, прийняті ЦК ВКП(б) в цьому напрямі.

"За час війни, – говорив К. Литвин у свойому виступі на республіканській нараді, – наші керівні кадри набули величезний досвід політичної й організаційної роботи. Проте багато хто з них занедбав самостійну роботу над опануванням марксистсько-ленінської теорії. Частина кадрів розгубила раніше здобуті знання (Литвин забув додати, що в СССР багато дечого, що до війни називалося знанням, за час війни перестало бути знанням) і відстала в свойому ідейно-теоретичному розвитку. Ці товариші не працюють над собою і зараз... Вони проявляють нетерпиму безтурботність у питаннях теорії, не працюють над розширенням свойого кругозору, всіх теоретичних знань, і тому багато хто з них не стоїть на рівні вимог сучасної обстановки. Ми не можемо дальше миритися з таким становищем".

Про заходи, вжиті ЦК партії з метою піднести ідеологічний стан кадрів, з метою рятувати партію від ідейно-політичного розкладу, буде мова далі. У цьому місці ми тільки хочемо звернути увагу на те, що нехіть партійців до теоретичної праці над собою така велика, що партійні верховоди мусять удаватися аж до таких заходів, як знімати з роботи. Ось приклад: "Зобов'язати міськоми і райкоми ВКП(б): а) прийняти заходи до виправлення недоліків у роботі по ідейно-політичному вихованні комуністів і, особливо, керівних кадрів, створити нестерпну обстановку для політичних неуків із числа партійних, радянських і господарських працівників, для тих, що не мають бажання підвищувати свій політичний рівень, аж до зняття їх з керівної роботи" (із постанови Курського обкому ВКП(б), за "Правдою", № 161, [19]46 р.).

Большевицька ідеологія стратила будь-яку притягаючу силу, особливо для молоді, в тому числі й для комсомольської молоді, що зокрема тривожить партійних верховодів. "Молоде радянське покоління, – говорив Жданов, – має зміцнити силу й могутність соціялістичного радянського ладу, цілком використати рушійні сили радянського суспільства для нового небаченого розквіту нашого добробуту і культури... Для цієї мети нам потрібно, щоб література наша, журнали наші не стояли осторонь завдань сучасности, а допомагали партії і народові виховувати молодь".

Другий верховод, секретар ЦК ВЛКСМ Михайлов, у свойому виступі на XIII з'їзді ВЛКСМ (12–15 грудня 1946 р.) виразно

заявив: “Треба визнати, що дотеперішній стан нашої політичної, виховної роботи серйозно відстає від завдань і вимог сучасної обстановки... Як на доказ надзвичайної занедбаности ідейної роботи з кадрами можна послатись і на те, що не один, на жаль, комсомольський працівник звихнувся у нас, не знайшовши сили протистояти впливові чужої нам ідеології, потрапляючи в обстановку, яка підточує його партійність, роз’їдає його, ніби іржею”.

А ось ще одне офіційне ствердження того, що большевицька ідеологія не захоплює молоді:

“Центральним комітетом ВЛКСМ встановлено, що за останній час численні комсомольські організації закинули марксистсько-ленінську підготовку кадрів, послабили роботу по політичній освіті комсомольців і молоді. Більшість комсомольських кадрів не веде жодної пропагандивної роботи... Більше того, серед частини керівного комсомольського активу поширене зневажливе ставлення до вивчення революційної теорії” (постанова ЦК ВЛКСМ з 22 червня 1946 р.).

І, зрозуміло, така крутійська, прогнила, позбавлена ідейної величі ідеологія як большевицька, не може притягати молоді, яку завжди захоплюють і поривають тільки великі ідеї. Молодь не має поваги до ідеології, основні положення якої так часто міняються, яку, що більше, кожний крок нашої дійсности викриває як ідеологію реакційну, антинародну, як ідеологію, оперту на брехні і обмані. Така ідеологія викликає лише огиду в ідейної молоді, наштовхує її до шукань за справді великою і справедливою ідеологією. Ідеологічна большевицька робота для молоді стала прикрим, зморним, набридливим обов’язком, якого вони уникають всіми способами.

Характеристичне в цьому відношенні цілком зневажливе ставлення студентської молоді до марксизму-ленінізму, який, як відомо, введений як обов’язкова дисципліна в усіх вишах.

Якщо ж ідеться про вплив большевицької ідеології на маси, то він, певна річ, ще менший. Занадто батожить ці маси життя, занадто бичує їх сталінська політика, щоб вони вірили й захоплювалися теоретичним виправданням цієї політики. Війна в цьому напрямі зробила дуже багато. Народ не лише перестав вірити в большевицьку пропаганду, він почав сильніше протиставлятися большевицькій політиці.

Коли б ми шукали офіційне визнання факту посилення протилежного наставлення мас, то знайдемо його замаскованим у фразі “боротьба з буржуазними пережитками мас”. Це, правда, стара, давно відома вже нам фраза, і коли вона сьогодні знову,

більше як коли, пішла в обіг, то це має свою окрему вимову. І не у "відставанні росту свідомости від матеріяльних умов" лежить причина існування ще сьогодні цих "буржуазних пережитків", а в тому, що такі матеріяльні умови, які сьогодні існують в СССР, завжди породжуватимуть "буржуазні пережитки". Боротьба з цими "пережитками" для сталінських вельмож – перманентна боротьба, бо джерелом їх є ніщо інше, як сама сталінська політика.

Ідейна гниль сталінської ідеології, факт байдужого ставлення до цієї ідеології партійних кадрів, зневажливе ставлення комсомольської молоді, наскрізь вороже ставлення народних мас ясно вказують, що на большевицькому ідеологічному фронті далеко не все в порядку. Цей фронт, як бачимо, тріщить; він, сміливо можна сказати, провалюється. Кремлівські верховоди зараз поспішно латають і поправляють його і заходяться біля основнішої його перебудови.

Перебудовуючи свою ідеологію, сталінські вельможі, як це ми вже зазначили спочатку, офіційно не відпекуються від марксистської теорії. Навпаки, вони підкреслено заявляють, що їхня ідеологія – марксистська ідеологія, що вона з'являється дальнішим розвитком марксизму. В той же час вони признаються, щоб оправдати надто очевидні суперечності між своєю "теорією" і теорією Маркса, що "окремі положення, висловлені в свій час Марксом і Енгельсом, в нову епоху застаріли" і їх прийшлося замінити новими. "Наша країна виявилась би беззбройною перед новими подіями, новими фактами, новим досвідом, якби большевицька партія не мала мужности заміняти застарілі положення марксизму новими, що відповідають зміненим історичним умовам" ("Большевик", № 14, 1946 р.).

Проте, на думку сталінських вельмож (очевидно, розраховуючи на наївних) ці зміни не є ані заперечення марксизму, ані навіть відхилення від нього, бо, мовляв, "усі корінні положення, відкриті й обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу" (там же). Внесені ж большевиками зміни – це розвивання марксистської теорії, в якому "полягав і полягає творчий дух марксизму" (там же).

На ділі, сталінські вельможі зовсім не рахуються з марксистською теорією. Вони не тільки натягають її, як швець шкіру (так в основному було раніше), а в корені заперечують її (так в основному є в останній час). Зазначимо при тому, що маємо на увазі теоретичні заперечення, бо в практиці большевики заперечили марксизм і порвали з ним уже з самого початку свого приходу до

влади. Це ми показали у вступі цієї статті, розглядаючи відхилення між большевицькою теорією і практикою.

Не вдаючись в теоретичний розгляд питання, чи "всі корінні положення, відкриті і обґрунтовані Марксом, зберегли свою повну силу", ми прямо скажемо, що якщо десь корінні положення Маркса про соціялізм не зберегли своєї сили, то не зберегли її власне в СССР, в країні "перемігшого соціялізму", в країні, яка нібито керується марксистською теорією.

Бо ж, нпр., таке корінне положення Маркса, корінне положення соціялізму, така передумова його заіснування, як знищення експлуатації людини, в СССР не знайшло свойого здійснення. Експлуатація людини здійснюється в СССР в нечуваних розмірах і найогиднішими методами. Совєтський робітник – це далеко не те, що визискуваний, але вільний капіталістичний робітник, він більше відповідає безправному античному рабові.

Якщо сьогодні сталінські вельможі ще далі горлають про марксизм, то це тільки з метою маскувати свою реакційність, свій імперіялізм, і то передусім перед чужими, ще не поневоленими Совєтським Союзом народами. Для внутрішнього ринку, для власних мас, вони випускають зараз новий ідеологічний товар, виготовлений із тих нових "положень", що їх має "мужність" творити большевицька партія.

Які ж це нові положення?

Насамперед, це "теорія" про те, що російський народ є "найвидатнішою нацією з усіх націй, які входять до Радянського Союзу", що до російського народу належить "керівна роля" серед інших народів (Сталін).

Що означає та "теорія"?

По-перше, вона означає, що сталінські вельможі одверто стали на російському шовінізмі; по-друге, що вони тим самим не менш одверто заперечують свій марксизм, бо ж проповідь "вищости і керівної ролі" російського народу – це чисто расистська теорія, яка, як така, докорінно протилежна і букві, і духові марксизму.

Ця расистська теорія була висунута під час останньої війни й остаточно офіційно апробована Сталіном у 1945 р. (24.V). Та фактично вона з'являється тільки теоретичним оформленням того, що вже перед тим існувало в житті і до чого кремлівські верховоди довго не хотіли признаватися. Адже ж незаперечним фактом з'являється те, що російський народ був тією силою, на яку большевики сперлися по свойому приході до влади для того, щоб знову поневолити всі інші народи СССР. Російський народ,

знову вкинутий у важке соціяльне рабство, ввесь час з'являвся і з'являється сьогодні в руках большевицьких імперіялістів знаряддям їхніх імперіялістичних плянів, знаряддям придушення усіх інших народів. Большевицькі вельможі, жорстоко експлуатуючи російський народ, в той же час залучують частину цього народу до поділу плодами імперіялістичного грабежу і цим шляхом, за допомогою цієї меншости, запрягають російський народ до свого імперіялістичного воза.

Відомо також, що кляса большевицьких вельмож за своїм національним характером – російська. Те, що в її рядах також знаходяться вихідці всіх інших народів, будь-як не міняє цього факту, бо всі ці виходці, по-перше, становлять незначну меншість, по-друге, що саме головне, вони цілковито зрусифіковані. Вони не тільки говорять по-російськи, вони по-російськи думають, а вся їхня діяльність – це суспільна зрада власним народам. Коротченко, Гречуха, Тимошенко мають стільки спільного з українським народом, що поміщик Родзянко чи капіталіст Терещенко.

Що кляса большевицьких вельмож – російська, доказує уся її політика. Большевицькі вельможі чисто російською зробили Червону армію. НКВД і НКГБ – опора сталінських вельмож – цілком російські. Росіянами обсаджені не тільки керівні пости в адміністрації національних "республік", а й багато підрядних постів. У руки росіян віддано нагляд за культурним життям національних "республік". В господарському житті сталінські вельможі, так само, як і їхні царські попередники, зосередили в Росії всі економічно-промислові центри і продовжують розбудовувати її як метрополію. Національним "республікам" припала колоніяльна роля баз сировини і ринків збуту.

Таким чином, большевицькі вельможі своєю політикою ввесь час ставили і сьогодні ставлять російський народ в упривілейоване становище, в становище панівного народу. До цього вони тільки офіційно не признавалися. Навпаки, вони голосно кричали, що "великоруський шовінізм" є так само небезпечний, як і "місцевий націоналізм". Але коли з місцевим націоналізмом вони повели нещадну боротьбу, самі в той же час діяли як найзапекліші великоруські шовіністи.

Війна, що сильно захитала ґрунт під сталінськими вельможами, примусила їх відмовитися від всяких маневрів і одверто стати на російському шовінізмі як на єдиній найнадійнішій опорі свойого імперіялізму. Така зміна ліквідувала розрив між ідеологією і практикою в одному дуже важливому місці і дозволила

одверто, а, тим самим, більш ефектовно роздмухувати шовінізм в російському народі. І коли сталінські вельможі видають для однієї, меншої, частини російського народу матеріяльні обгризки плодів свойого імперіялістичного грабунку, для другої, більшої, частини, вони кидають шовіністичну блекоту і цим шляхом змагають сильніше зв'язати з собою російський народ і зміцнити свої ідейно-політичні позиції.

Станувши на російському шовінізмі, сталінські вельможі зовсім не бажають собі, щоб ця зміна викликала як логічну протидію зріст "місцевих націоналізмів". Навпаки, вони хочуть і далі обманювати неросійські народи або бодай хоч якусь їх частину, щоб цим шляхом полегшувати своє панування над ними. Тому сталінські вельможі сьогодні не говорять просто, що російський народ – панівна нація, якій належить право панувати над іншими народами і душити їх. Вони пом'якшують це (російська нація – найвидатніша нація), припудровують (керівна роля), присмачують (благородність російського народу), щоб неросійські народи зразу не зжахнулися від цієї нової "теорії", щоб вони не побачили реакційних цілей, що ховаються за нею, щоб вони цю отруйну "теорію" могли легше і без страху проковтнути.

Так пом'якшено сформульована і привабливо видана сталінська расистська теорія для розпалювання шовінізму в російському народі не з'являється жодною перешкодою, не вносить жодних труднощів до цієї роботи. Виходячи з заложення, що російський народ – "найвидатніша нація", що йому належить "керівна роля" серед інших народів, сталінські вельможі сьогодні вмовляють російському народові, що в нього "найславніша" історія, "найкраща" література, "найпередовіша" філософія, що він "ущасливив усі народи СССР", що він "визволяв" братів-слов'ян, "рятував" Европу і цивілізацію, тобто роздмухують шовінізм так же само добре, як коли б вони сказали, що російський народ – панівна нація, що до нього належить право панувати над іншими народами. Іншими словами, "теорія" вищости і керівної ролі російського народу дає сталінським вельможам усі можливості деморалізувати і шовінізмом розбещувати російський народ і, таким чином, повніше ставити його на послуги своїй імперіялістичній політиці.

З другого боку, "теорія" вищости і керівної ролі російського народу розрахована на те, щоб, не розбуджуючи спротиву у неросійських народів, шляхом прищеплювання цим народам рабської пошани перед російським народом, рабського поклоніння перед російською теорією, рабського схиляння перед російською куль-

турою, рабського захоплення російською мовою, плекати в них почуття нижчевартости. Таке почуття нижчевартости в неросійських народів у свою чергу потрібне сталінським вельможам для того, щоб полегшити русифікацію цих народів, яку сталінські вельможі зараз переводять з особливим посиленням.

Сталінські вельможі враховують помилку своїх царських попередників і гітлерівських побратимів, які одверто говорили про свої народи, як про панівні народи. Вони розраховують, що "теорія" вищости і керівної ролі російського народу своєю замаскованістю дозволить їм краще і легше приспати національну чуйність неросійських народів, зрусифікувати їх, не включаючи одночасно протидії з їхнього боку.

Друге корінне нове положення большевицької ідеології – це "теорія" великодержавности. Вона полягає в зображенні російської імперіялістичної держави як найвищого добра не тільки для російського народу, але для всіх інших народів СССР. Ця "теорія", як і "теорія" вищости і керівної ролі російського народу, не має нічого спільного з марксизмом, вона з'являється відновленням царської "теорії" "государственности".

Кляса большевицьких вельмож, побудувавши велику імперіялістичну державу, зовсім не зацікавлена сьогодні в "відмиранні" цієї держави, що в її руках є знаряддям гноблення як усіх неросійських народів, так і працюючих мас російського народу, що для неї є засобом захисту її власних клясових інтересів. Навпаки, вона зацікавлена в зміцненні і зростанні цієї держави, але цілком не тому, що існує загроза з боку капіталістичного оточення, а виключно в своїх клясових імперіялістичних інтересах. Зате всі народи СССР, працюючі маси російського народу зацікавлені в знищенні кляси сталінських вельмож, зацікавлені в знищенні держави цієї кляси. Сталінські вельможі знають це. Свідомі, що годі довго потішати народні маси "відмиранням держави" (бо це відмирання прольонговане аж до далеких часів перемоги комунізму і при умові зникнення капіталістичного оточення), вони рішили захопити (певна річ, також залякати) їх величчю, силою, могутністю своєї держави. "Ідею" могутньої держави, могутнього СССР, вони постановили зробити ідеєю мас, щоб, з одного боку, використовувати ці маси для зміцнення власної держави, а, з другого, щоб в ім'я високих інтересів цієї держави виправдувати власні злочини і важке становище народних мас. "Ідеєю" великої держави вони хочуть заглушити прагнення народів СССР до власного життя у своїх вільних самостійних національних державах, прагнення працюючих мас до знищення сталінського

соціяльного визиску. “Ідею” великої держави, держави большевицьких вельмож вони хочуть, хоч це і протиприродно, зробити спільною для працюючих мас, для поневолених народів СССР.

Нова “теорія” державности привела до зміни погляду на російську державу царського періоду. Хоч формально і не заперечується клясового характеру цієї держави, по суті, їй надається якоїсь понадклясової вартости, бо цю державу робиться ідеалом, найвищим добром і досягненням усього російського народу; що більше, нею також ущасливлюється і всі неросійські народи. Російську державу робиться сьогодні ядром усього історичного розвитку народів СССР, а російський народ – “керівною силою” цього історичного процесу.

Цей новий погляд найсильніше проявляється у питанні висвітлення централізаційної діяльности Івана Грозного і засновника російської імперії царя Петра І. Діяльність цих найбільших кровожадних імперіялістів, які будували російську імперію в морі крови, на мільйонах трупів, шляхом хижацького поневолення багатьох народів і жорстокого визиску працюючих мас російського народу, апотеозується сьогодні як найбільша державнотворча діяльність. Злочини цих народних катів вважається другорядними, такими, що меркнуть в обличчі такого діла, як російська держава, яку вони побудували. В цих царях, мовляв, найсильніше втілився найвищий ідеал (російська держава), який вони передали для майбутніх поколінь як найдорожчий скарб.

Так ідеалізовано зображену російську державу царського періоду органічно пов’язується з большевицькою державою, з СССР. Перша – попередниця, друга – її продовження, розвинення. Обидві ж з’являються чисто російськими. Це знайшло, між іншим, також свій вияв у новому державному гімні СССР.

У зв’язку з цим міняється й погляд на ролю большевицької партії. Роля большевицької партії, так, як вона висвітлюється сьогодні, полягає не в боротьбі проти російської державности, не в знищенні російської держави, а в знищенні поміщицько-капіталістичного ладу, як ладу загнилого, як ладу, що був причиною поразок Росії, як ладу, який вів Росію до загибелі. Роля большевицької партії полягає у врятуванні російської держави, в її зміцненні і дальнішому розвитку. Роля большевицької партії полягає в тому, що вона виявилася найгіднішим спадкоємцем Івана Грозного і Петра І.

Ось як виразно пише про це сьогодні П. Федосєєв: “За минуле півсторіччя з часу виникнення ленінізму відбувся корінний перелім в історичній долі нашої країни. На протязі першої поло-

вини цього періоду Росія все більше і більше відставала від передових країн світу, все більше попадала в залежність від великих імперіялістичних держав. В короткий історичний строк царська Росія потерпіла дві великі поразки: в російсько-японській війні і в Першій світовій війні... Буржуазно-поміщицький лад царської Росії прирікав нашу країну на застій і відставання. Ні одна з існуючих у Росії буржуазних і дрібнобуржуазних партій не тільки не здібна була показати країні новий шлях розвитку, а навіть і не думала про те, щоб як-небудь серйозно змінити її суспільно-економічний лад... Тільки партія большевиків рішуче розірвала вузькі межі цього буржуазного горизонту і накреслила світлий шлях розвитку, йдучи по якому наша країна могла ввійти в ряди передових держав і поставити перед собою завдання – обігнати в свойому поступовому русі передові країни світу" ("Большевик", № 9, 1946 р.).

Про період тимчасового правительства Федосєєв пише: "Меншовики й есери вели країну до повної катастрофи, прирікали її на дальніше відставання від передових країн, на кабальну залежність від імперіялістичних держав. Від цієї ганебної долі спасли Росію большевики, які підняли робітничу клясу і працююче селянство на боротьбу за побудову могутньої радянської держави" (там же).

Немає потреби наводити будь-яких фактів у доказ того, як большевицька партія зміцнює російську державу сьогодні. В нас аж вуха болять від тієї пропагандивної тріскотні про зміцнювання, скріплювання, розвиток цієї держави, про те, що своєю перемогою у цій війні большевицька партія змила ганьбу російсько-японської війни, Першої світової війни і т. д.

Зрештою, ми знаємо, що фактично большевицька партія врятувала російську імперію від розвалу, вона зараз розбудовує її, вона здійснює заповіти найбільших російських імперіялістів – "собіратєлєй землі Русской". Ми знаємо, що власне большевики врятували імперіялістичну Росію, що в цій Росії нічого не змінилося, крім поневолювачів і експлуататорів та форм гноблення і визиску. На місце поміщиків і капіталістів прийшли сталінські вельможі з їхньою системою гноблення народів і визиску працюючих мас. Російська держава як була організацією гноблення і визиску в царський період, так і залишилася нею сьогодні. В цьому, тобто у врятуванні російської держави, большевицькі імперіялісти тільки довго не признавалися. Вони ввесь час говорили, що вони знищили російську державу, що держава, яку побудували (СССР), не має нічого спільного з царською Росією,

що СССР з'являється державою нового, соціялістичного типу. Сьогодні вони призналися у цьому тому, щоб могти краще розпалювати російський шовінізм, на якому, як це вже нам відомо, вони стали як на єдину свою опору.

Бо ж немає сумніву, що тільки російських шовіністів може з'єднати собі большевицька партія, зображаючи себе рятівником російської держави, так зненавидженої всіми поневоленими нею народами і працюючими масами російського народу. Тому, одначе, щоб баламутити бодай декого з тих, хто не ловиться на шовіністичний гачок, кремлівські верховоди змальовують цю імперіялістичну російську державу, як якесь всенародне добро, ідеалізують її, відривають від гноблення і визиску, які вона забезпечувала б і забезпечує.

Також нового пояснення набуває ленінізм, ця теоретична основа, рушійна сила большевицької партії.

В 1924 р. Сталін писав: "...Якби ленінізм був тільки лише застосуванням марксизму до своєрідної обстановки Росії, то тоді ленінізм був би чисто національним і тільки національним, чисто російським і тільки російським явищем. Між тим ми знаємо, що ленінізм – явище інтернаціональне, яке має корені в усьому міжнародному розвитку, а не тільки російське" ("Питання ленінізму", стор. 1). В цьому визначенні Сталін виразно наголошує, що ленінізм у першу чергу – явище інтернаціональне. 1924 р. так про цю справу треба говорити було, і тоді Сталін ще ні словом не згадує про те, що ленінізм – це досягнення російської культури. Для нього ленінізм тільки тоді був би чисто російським явищем, коли б він був лише застосуванням до своєрідної обстановки Росії.

Сьогодні ж підкреслено на кожному кроці наголошується, що ленінізм – "вище досягнення світової культури", а одночасно і щойно через те – найвище досягнення російської культури. "Ленін і Сталін дали свої нові, науково обґрунтовані і підтверджені у наслідку практикою суспільного життя відповіді на політичні і теоретичні питання, правильного рішення яких так довго шукали російська література, наука і філософія на протязі XIX сторіччя. Іменно тому ленінізм з'являється дійсно вищим досягненням російської культури і науки" (П. Т. Йовчук "Ленинизм и передовая русская культура XIX века", стор. 26).

Сьогодні ленінізм висвітлюється як національна святість, як національна гордість російського народу, але рівночасно приписується йому (ленінізмові) здатність "ущасливлювати" собою не тільки всі народи СССР а й усі народи світу. "Ленінізм став вищим досягненням світової культури, тому що революційна робітнича

кляса всього світу знайшла в ленінізмі теорію, яка глибоко розкрила закони розвитку сучасного буржуазного суспільства, його перебудови в соціялістичне суспільство на основі совєтської системи...” (там же).

Ми, що знаємо з практики, як виглядає це соціялістичне суспільство, побудоване на основі совєтської системи, що живемо в державі, в якій ленінізм є державною ідеологією, знаємо, що подібні до вищенаведених теревенів про ленінізм – це маскування сталінського імперіалізму перед народами, які не бачили сталінського соціялізму зблизька, які не зазнали безпосередніх “ущасливлень” сталінської ідеології. Ленінізм – це нова форма російського месіянізму, призначена маскувати російсько-большевицький імперіялізм.

Ясно, що в такій обстановці знайшов для себе вигідне місце і російський патріотизм, але цілком не якийсь соціялістичний, а таки прямо шовіністичний. “Соціялістична ідеологія опрокидує космополітичний погляд на батьківщину” (“Учительская газета”, № 43, 1946 р.) – говорять сьогодні сталінські послідовники Маркса, який написав, що в “пролетаріяту немає батьківщини”. Сталінські вельможі сьогодні знайшли батьківщину, знайшли її в російській імперіялістичній державі. І власне в основу роздмухуваного ними патріотизму вони кладуть любов до російської держави з її імперіялістичними походами, війнами і т. д. І як би сталінські вельможі не твердили на словах, що їм чужий шовінізм, на ділі ж їм ніхто не повірить, бо вся їхня політика є суцільним підтвердженням їхнього шовінізму.

Тут треба пояснити ще одне питання, а саме: як розв’язує нова теорія великодержавности питання відношення російської держави до всіх неросійських народів, які, як відомо, були насильно поневолені цією державою.

Отже ж, за цією “теорією” російська держава відограла “історично-прогресивну ролю” в історії всіх народів СССР. Російська держава не поневолила, а об’єднала всі ці народи навколо великого російського народу. Завдяки тому, що всі ці народи попали до російської держави, вони мали змогу під керівництвом російського народу повалити поміщицько-капіталістичний лад і ввійти до складу Совєтського Союзу. І саме в цьому полягає прогресивна роля російської держави. Ця прогресивна роля така велика, що, за рекомендацією обговорюваної “теорії”, не треба звертати увагу на злочини царських імперіялістів (а тим більше большевицьких), бо це, мовляв, справи другорядні.

Не треба багато доказувати, щоб побачити всю реакційність і забріханість цієї "теорії". Адже ж вона називає знищення незалежности неросійських народів і їх поневолення російською державою, їх сторічні гноблення і колоніяльний грабіж нею – другорядними справами. Значить, знищення Росією Української Козацької Республіки, зруйнування Запорозької Січі, закріпачення нею вільного українського селянства, фізичні винищування українського народу в воєнних походах і на канальних роботах, економічний грабіж України, знищення нашої культури, русифікацію українського народу, тобто справи першої ваги для нас, справи нашого національного існування, мають бути для нас другорядними справами!

І в ім'я чого? В ім'я якого прогресу? В ім'я того, що ми мали змогу внаслідок свого поневолення царською Росією попасти потім у склад СССР, тобто до нової тюрми народів, у якій Україна, як і всі інші країни, знову опинилася в становищі колонії, в якій український народ, як і всі інші народи СССР, національно поневолюється, економічно грабується, фізично винищується, духовно русифікується. І власне таке колоніяльне становище українського народу, сталінська губернія – УССР – має бути для нас нагородою-прогресом за всі злочини царських імперіялістів щодо українського народу.

Навряд чи такий "прогрес" задовольнить неросійські народи. Боротьба, що сьогодні існує, вказує на щось зовсім протилежне.

Згідно з цією новою "теорією" сьогодні перебудовується історію усіх народів СССР. Основне в цій перебудові, як бачимо з двох нижченаведених цитат, – зв'язати історію цих народів з історією російської держави в єдине ціле.

"Історія народів СССР є єдиний, органічний процес. Історію окремого народу можна правильно розробити і зрозуміти лише в зв'язку з історією інших народів і насамперед з історією російського народу" ("Большевик", № 14, 1945 р.).

"Найважливішим провідним принципом при розробленні історії КП(б)У є положення про те, що історичний розвиток України, особливо після приєднання її до Росії, становить органічну частину загальної закономірности історичного розвитку дореволюційної Росії. Після перемоги Великої жовтневої соціялістичної революції... Україна розвивається у єдиному закономірному процесі розвитку Радянського Союзу..." (К. Литвин, доповідь на республіканській нараді 24–26.VI.1946 р.).

Таке "розроблювання" історії народів СССР в органічному зв'язку з історією Росії має метою перекреслити самостійність історичного розвитку цих народів у минулому і сучасному та запе-

речити можливість такого самостійного розвитку в майбутньому, тобто заперечити змагання цих народів до власних самостійних держав, можливість і доцільність побудови таких держав.

Характеристичним щодо цього є розуміння патріотизму, запропонованого сталінськими вельможами неросійським народам. Ось що говорить на цю тему в своїй згадуваній уже доповіді К. Литвин: "Дехто з поетів обмежує українця-воїна почуттям патріотизму тільки до території України. Решта Радянського Союзу для нього наче б то не батьківщина, а чужа земля". Литвин називає таке почуття національною обмеженістю і вказує, що новий патріотизм "характеризується глибокою любов'ю до своєї нової соціялістичної Батьківщини, до радянського ладу... Українець нашої епохи – це насамперед радянська людина, що почуває себе членом великої братньої сім'ї народів".

Із наведеної цитати виходить ясно, що справжній патріотизм – любов кожного народу до своєї власної батьківщини – сталінські вельможі намагаються підмінити любов'ю до СССР, любов'ю до російської імперіялістичної держави, до колоніяльно-експлуататорського сталінського ладу. Україна для нас не Батьківщина, почуття любови тільки до України – національна обмеженість. Зате любов до російсько-большевицької тюрми народів, до сталінських поневолювачів, – має називатися патріотизмом. Зрозуміло, що такий патріотизм може бути тільки у сталінських вислужників, підлих найманців, яким сталінські вельможі кидають недогризки із свого стола. Для працюючих народних мас таке почуття "патріотизму" – чуже.

Обидві розглянені нами теорії: "теорія" вищости і керівної ролі російського народу і "теорія" великодержавности, – з'являються основними новими положеннями перебудованої большевицької ідеології. Ці "теорії", як ми бачимо, нічого спільного з марксизмом не мають, а навпаки, докорінно заперечують марксизм. І тільки в сталінських вельмож вистачає нахабности і далі називати себе марксистами та притягати Маркса й Енгельса для підтвердження правильности своїх реакційних теорій.

Факт цієї нечуваної фальсифікації Маркса й Енгельса – така безперечна правда, що й немає потреби її доводити. Щоб, одначе, показати всю забріханість сталінської "теорії" із цього боку, ми наведемо в цьому місці одну цитату з писань Енгельса. Ф. Енгельс, відповідаючи в 1875 р. на небилиці Ткачова про те, що російський народ мало що не вибраний народ соціялізму, що він народ "революціонер по інстинкту", тобто на певну форму "теорії" вищости російського народу, писав:

“Російський народ, цей «революціонер по інстинкту», піднімав, правда, незчисленні розрізнені селянські повстання проти **дворянства** і проти окремих чиновників, **але ніколи проти царя**, крім тих випадків, коли на чолі народу став **самозванець**, що вимагав для себе трону. Останнє велике селянське повстання при Катерині II було можливе тільки тому, що Еміліян Пугачов видавав себе за її чоловіка, Петра III, ніби не вбитого своєю дружиною, а тільки позбавленого трону і вкинутого в тюрму, з якої він, одначе, втік. Навпаки, цар з’являється для селянина земним богом: бог високо, цар далеко – окликує він у розпуці. Що маса селянського населення, особливо від часу звільнення від панщини, поставлена в становище, яке все більше й більше примушує до боротьби з урядом і царем – не підлягає жодному сумніву, але байки про “революціонера по інстинкту” хай уже п[ан] Ткачов розказує кому-небудь іншому” (Карл Маркс. “Избранные произведения” т. II, ст[о]р. 548).

А хіба ж сьогодні сталінські вельможі не повторюють у своєрідний спосіб того, що російський народ – вибраний народ соціялізму, що він “революціонер по інстинкту”, коли вони говорять, що російський народ – “найвидатніша нація”, що в нього “ясний розум, стійкий характер і терпіння”, що він перший побудував у себе соціялізм, обдарував ним усі народи СССР і збирається обдарувати ним ще й усі інші народи світу? Так, повторюють, до того ж далеко нахабніше і безсоромніше. Це для нас ясно, і тому хай байки про “вищість і керівну ролю” російського народу сталінські вельможі розказують кому іншому, а не нам, які щодня відчувають “благородний вплив вищих якостей російського народу”, які постійно на кожному кроці практично обсипуються благодатями цієї “безкорисної” “керівної ролі російського народу”.

Правда, зараз доводиться щораз то більше натягати Маркса й Енгельса. Замінюючи положення Маркса своїми, сталінські вельможі виправдовуються тим, що положення Маркса застарілі в нову епоху, бо, мовляв, Маркс і Енгельс жили в іншу історичну епоху і не могли виробити сталих положень на всі часи. Тому, нпр., положення Маркса про те, що соціялізм переможе спочатку на заході, вони змінили можливістю перемоги його в Росії, положення про те, що для перемоги соціялізму потрібна революція у кількох найпередовіших країнах, замінено можливістю побудови соціялізму (зараз навіть комунізму) в одній окремо взятій країні, до того, навіть відсталій країні. В доказ правильности цих нових положень вони покликуються на большевицьку політику, в результаті якої побудовано, нібито, в СССР соціялізм.

Та сьогодні доводиться заміняти вже не тільки ті положення Маркса, які відносяться до майбутнього, а навіть і ті, які відносяться до сучасної Марксові й Енгельсові доби. Вистачить, нпр., згадати, що сьогодні сталінським вельможам доводиться найбільше боронити імперіялізм царської Росії власне перед клясиками марксизму, які, як відомо, дуже правильно й глибоко розкрили всю реакційність і хижацькість імперіялістичної політики царської Росії, політики, яка проходила до них, політики, яка велася на їхніх очах.

Очевидно, що така оборона царизму від критики Маркса й Енгельса – непосильне для будь-кого завдання. Тому й зрозуміло, що за цю ганебну роботу взявся "найгеніяльніший" Сталін. Він у своїй статті "О статье Енгельса «Внешная политика русского царизма»", поміщеній у "Большевику", № 9 за 1941 р., власне виправдовує імперіялістичну політику царизму, применшує російський імперіялізм, роля якого, нібито, в Енгельса перебільшена і помилково оцінена. Сталін применшує відомий погляд Маркса й Енгельса, що російський царизм з'являється останньою великою твердинею всієї західньоевропейської реакції, він заперечує проти того, що "анексія Ельзас-Лотарінгії Німеччиною, як фактор війни, відсувається на задній плян перед прямуванням російського царизму до Константинополя, як більше важливим, навіть вирішальним фактором війни" (Сталін) і т. д. Така переоцінка ролі імперіялізму царської Росії стоїть у зв'язку з офіційним звеличуванням цього імперіялізму, який сьогодні вважається найкращим виявом "вищих" якостей російського народу, який називається "врятуванням" Европи і цивілізації. Ясно, що поруч такого погляду не міг стояти погляд Маркса-Енгельса на Росію, як на останню твердиню реакції, він мусів під натиском Сталіна усунутися поки що на задній плян, щоб згодом щезнути цілком.

Якщо, отже, Маркс і Енгельс помилялися навіть в оцінці таких сучасних їм явищ, як імперіялістична політика царизму, якщо навіть і сюди, до оцінки Марксом і Енгельсом політики російського царизму, сталінські вельможі вносять сьогодні корективи, то виникає питання, які ж в такому разі не тільки корінні положення марксизму, а й другорядні зберегли свою силу? У сталінській ідеології жодне положення марксизму – ні корінне, ні другорядне – не зберегло своєї сили. Зате Марксова критика капіталістичного світу цілком актуальна, коли її прикласти до большевицького ладу і політики. Так, нпр., оцінка Марксом і Енгельсом імперіялістичної політики царської Росії дуже добре підходить і до СССР та його політики; положення про додатковий продукт як джерело доходу

капіталіста і визиску робітника зберігає в СССР свою повну силу, а погляд про клясову суть держави в державі сталінського типу знаходить просто своє клясичне підтвердження.

Таким чином, крутити з марксизмом сталінським вельможам щораз важче, бо власне марксизм є тією теорією, яка найсильніше б'є по них самих, яка цілковито заперечує большевицьку теорію і демаскує їхню політику. Марксизм стає сьогодні для большевизму такою небезпекою, як колись був для царизму. Єдиним виходом для большевиків у їхній "ідеологічній роботі" – взяти на список заборонених усі твори Маркса і Енгельса.

"Теорія" вищости і керівної ролі російського народу та "теорія" великодержавности – це, як ми вже сказали, нові елементи сталінської ідеології, це два основні філяри цієї ідеології. З них випливають або до них допасовуються всі інші положення цієї ідеології.

Третім основним положенням сталінської ідеології з'являється положення про те, що совєтський суспільно-політичний лад – це соціялістичний лад, народний лад, лад, найбільше життєздатний. Це положення не нове, та, зрозуміло, воно мусить лишитися основним положенням у сталінській ідеології, бо власне совєтський суспільно-економічний і політичний лад є основа большевицької держави, основа упривілейованого становища кляси сталінських паразитів. Відмовитися від такого положення – означало б для сталінських вельмож визнати крах своєї ідеології.

Коли, з одного боку, роздмухуючи шовінізм у російському народі і плекаючи почуття меншеварстости у неросійських народів, сталінські вельможі намагаються на цій основі розвинути у цих народів любов до сталінської держави, викресати захоплення її могутністю, то, з другого боку, вони намагаються народні маси переконати, що суспільно-економічний і політичний лад цієї держави найбільш життєздатний, що він "з'являється кращою формою організації суспільства, ніж який-небудь несовєтський лад" (Сталін).

Тенденція такого "переконування" ясна – протидіяти прагненням народних мас знищити сталінсько-експлуататорську систему, сталінський тоталітарний лад, сталінську імперіялістичну державу.

Зараз цією метою (переконувати в життєздатності совєтського ладу) особливо використовується факт перемоги СССР у цій війні. "Війна показала, – говорив Сталін у своїй передвиборчій промові, – що совєтський суспільний лад з'являється дійсно народним ладом, ладом, що виріс із надр народу, ладом, що

користується його могутньою підтримкою, що совєтський лад з'являється повністю життєздатною і міцною формою організації суспільства".

Ми не будемо довше зупинятися над нісенітницями Сталіна про те, що війна показала життєздатність совєтського ладу. Вкажемо тільки, що хоч війна і з'являється серйозним випробуванням для кожної держави, вона ніяк не доказує життєздатности якогось суспільного ладу. Адже ж з цієї війни, крім СССР, вийшли переможцями також Англія і США, держави з іншим суспільним ладом, але це ще ніяк не підтверджує життєздатности цього ладу. Адже ж царизм мав також переможні війни, але вони ніяк не означали, що його суспільний лад був життєздатний, навпаки, лад цей був найбільш загнилим і нетривким.

Зрештою, для нас менш важливі ці пропагандивні аргументи. Для нас важливі ті другі твердження Сталіна, а саме, що совєтський суспільний лад є "дійсно народним ладом", що він "користується могутньою підтримкою" працюючих мас, бо ці твердження являють собою ідеологічний інтерес. В цьому місці ми коротко розглянемо питання про те, чи совєтський суспільно-політичний лад є соціялістичний лад, дійсно народний лад.

Удержавлення всієї промисловости, колективізація сільського господарства надали виробництву СССР найбільш суспільного характеру в світі. Та, рівночасно з цим, на місце знищеної приватної власности не прийшла суспільна власність на засоби виробництва, тобто власником їх не став увесь народ. Засоби виробництва, віддані в СССР до виключного розпорядження вузької кляси сталінських вельмож, яка займає монопольне становище в керівництві державою.

Такий стан, цілком очевидно, привів не до суспільно-економічної єдности, а, навпаки, до різкого роз'єднання і, як це ми вже зазначили на початку цієї статті, до розшарування совєтського суспільства на клясу експлуататорів і експлуатованих. До першої попала большевицька партія з її отарою наглядачів, до другої – працюючі маси робітників, селян, трудової інтелігенції. Такий суспільно-економічний лад привів до нечуваного зросту експлуатації працюючих, експлуатації найбільшої в світі, до величезної постійної недостачі предметів першої потреби, предметів першої потреби, до величезної клясової нерівности. Зубожіння працюючих мас впало до рівня далеко нижчого, ніж зубожіння під час криз у капіталістичних країнах. Працюючі СССР хронічно не доїдають і періодично гинуть від голоду (1921–22 роки, 1932–33 рр., 1946 р.). Праця для совєтського робітника є

найважчим обов'язком, вона є для нього тягар, але, рівночасно з цим, до краю злиденне економічне становище цього робітника і терористична трудова дисципліна змушують його до найбільших зусиль у праці.

Отже ж, економічна совєтська система, ця складова частина, ця основа суспільного совєтського ладу – не соціялістична, не народна, а наскрізь реакційна, експлуататорська, і, як така, користується не загальною підтримкою, а загальною ненавистю працюючих мас.

Важке становище працюючих мас в СССР ускладнюється і побільшується цією обставиною*, що працюючі маси не мають жодного впливу на керівництво державою, що вони цілком від цього керівництва відсунені і позбавлені будь-яких демократичних прав і свободи. Т. зв. політична основа соціялістичного суспільства – ради, що, нібито, з'являються формою найвищої демократії – це лише демократичні куліси до диктатури сталінської кліки. Народні маси СССР не мають своїх справжніх представників у жодному державному органі – від найвищого до найнижчого. Вони не мають змоги вільно вибирати. Вибори в СССР – це не вільний вияв волі народу, а насильне примушування працюючих голосувати за сталінських кандидатів, вигідних клясі большевицьких експлуататорів. Для нас, громадян СССР, це цілком очевидна правда і без доказів. Коли ж хтось має інший погляд на сталінську демократію, радимо йому поцікавитись "останніми виборами" до Верховної ради СССР, особливо їх перебігом у західних областях України, де вони проходили оголено, без усяких демократичних форм, в атмосфері нечуваного в світі терору, насильства, виборчих махінацій і шахрайств.

Таким чином, політична основа совєтського ладу, як і його економічна основа, з'являється чисто реакційною, антинародною, а тим самим не може користуватися жодною підтримкою народних мас.

Отже, совєтський лад – це не соціялістичний лад, бо при ньому існують кляси експлуататорів і експлуатованих, існує експлуатація людини, бо працюючі маси не користуються жодними демократичними правами. Для працюючих СССР совєтський лад нічим не з'являється кращою формою організації суспільства, ніж який-небудь несовєтський суспільний лад. Працюючі СССР не хочуть капіталізму і не хочуть сталінського лжесоціялізму. Вони прагнуть до справжнього знищення експлуатації людини,

---

* *У тексті:* обстановкою

до справжнього безклясового суспільства, до дійсно народної демократії, до вільного життя у власних самостійних державах, прагнуть тим самим до знищення сталінських паразитів і їх імперіялістичної держави.

Третє, отже ж, положення сталінської ідеології – про соціялістичний народний характер суспільно-політичного ладу совєтської держави – з'являється так само реакційним і протилежним марксизмові, як і обидва попередні положення.

Дуже важливе місце в сучасній большевицькій ідеології займає положення про "поступовий перехід до комунізму". Виходячи з заложень, що в СССР уже побудована перша фаза комунізму – соціялізм, сталінські вельможі твердять, що зараз уже відбувається перехід до другої, вищої фази, – розгорнутого комунізму, тобто до побудови такого суспільства, в якому буде здійснено принцип "від кожного за його здібностями, кожному за його потребами", в якому зникнуть різниці між містом і селом, між працею фізичною і розумовою.

Ми полишаємо на боці всякі туманні теревені на тему комунізму, що їх сталінські верховоди плетуть при спробах конкретніше визначити це поняття, в роді таких теревенів, нпр., що комуна, як сільськогосподарська форма, при комунізмі заіснує тоді, коли в колгоспах буде всього подостатку, "коли при артілях заведуться механізовані пральні, сучасні кухні-столові, пекарні і т. д." (Сталін). Твердження про перехід до комунізму – реакційне і позбавлене будь-якого ґрунту під собою вже тому, що не може бути ніякого переходу до комунізму, коли в СССР не побудовано жодного соціялізму. Коли в СССР немає суспільної власности на засоби виробництва, коли існує жахлива експлуатація людини, коли не здійснений принцип розподілу за працею (від кожного за його здібностями, кожному за його працею) – не може бути й мови про який-небудь перехід до комунізму.

Про поступовість переходу до комунізму сталінські вельможі говорять як про особливість цього переходу, яка відображає "нові закономірності розвитку... соціялістичного суспільства". Перехід до комунізму тому, мовляв, поступовий, що "при переході від соціялізму до комунізму не може бути соціяльної революції", бо немає "конфлікту між продукційними силами і виробничими відносинами", бо "немає таких кляс, які б потрібно силою усунути зо шляху поступового розвитку суспільства" ("Молодой большевик", № 3-4, [19]46 р.). Неважко побачити, що за тим говоренням про "поступовий перехід" криється страх сталінських вельмож перед революцією. Щоб боротися проти нової революції,

зверненої цим разом проти них, вони твердять, що за переході від соціялізму до комунізму, тобто при тому стані, який існує сьогодні в СССР, соціяльна революція непотрібна і неможлива. А тим часом воно якраз навпаки. Саме сьогодні совєтський лад більше, як який, вагітний соціяльною революцією, бо, по-перше, протиріччя між суспільним характером виробництва і формою володіння засобами виробництва зросли в СССР більше як де; по-друге, експлуатація працюючих мас в СССР – найбільша в світі; по-третє, в СССР є така кляса – кляса сталінських вельмож, яку треба насильно усунути зо шляху розвитку суспільства; по-четверте, в СССР є такі сили, що проведуть соціяльну революцію – працюючі маси робітників, селян-колгоспників, трудової інтелігенції; по-п'яте, в СССР соціяльна революція скріплюється національними революціями поневолених народів СССР. Поневолені народи й експлуатовані працюючі маси в СССР вже сьогодні вступили на шлях революційної боротьби за знищення сталінських вельмож. І хоч боротьба ця ще не охопила всіх, вона постійно поширюється і буде поширюватися, організовані сили революції зростають і будуть зростати, і вони неминуче доведуть Революцію до перемоги.

В загальному, "теорією про поступовий перехід до комунізму" сталінські вельможі хочуть виправдати свій соціялізм. При соціялізмі, мовляв, ще можна всього мати, при соціялізмі ще не всього побороти, та при комунізмі все це буде зроблене неодмінно.

Цією "теорією" вони також маскують свій імперіялізм, свої приготування до нових імперіялістичних загарбань. Незвичайно вимовною з цього погляду з'являється четверта п'ятирічка, яку, як відомо, проголошено за "новий великий крок на шляху до побудови комунізму". В дійсності ж нова п'ятирічка цілковито скерована на підготовку до нової війни. Як і в усіх попередніх п'ятирічках, у ній розбудовується коштом виробництва засобів споживання в першу чергу важка індустрія, транспорт, розбудовується нова велика база воєнної промисловости в Сибірі. Протягом нової п'ятирічки ще далі посувається експлуатація працюючих, а забезпечення працюючих предметами першої потреби, що повинно бути найосновнішою ознакою переходу до комунізму, відстає, як і дотепер.

Комунізм сталінським вельможам уявляється сьогодні не як лад, що забезпечить усі потреби працюючих, комунізм їм уявляється як радянська влада плюс атомна бомба, які б їм забезпечили неподільне панування над світом.

Дальнішого “розвитку” в новій ідеології набуває “вчення про ролю большевицької партії”, яке з’являється також основним елементом цієї ідеології.

Ось як висвітлюється роля цієї партії: “Світ не знає іншої політичної партії, крім партії Леніна-Сталіна, яка відограла б таку виняткову ролю як у розв’язанні соціяльних завдань всередині країни, як і в розв’язанні загальнонаціональних, загальнонародних завдань, захисту державної незалежности країни, захисту свого народу від зовнішньої агресії. Радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні. В керівній і спрямовуючій діяльності нашої партії, в її самовідданій боротьбі за справу народу – величезне джерело сили радянської держави, її перемоги над ворогом і дальнішого зміцнення військово-економічної могутности нашої батьківщини” (“Пропагандист”, № 10, 1945 р.).

Як бачимо з наведеної цитати, большевицька партія змальовується такою силою, що, якщо б її не стало, то, можна б подумати, в СССР постала б порожнеча і все життя провалилося б кудись у безодню. Партія виявила великі організаторські здібності, вона розв’язала соціяльні питання (як – ми вже знаємо), захистила від зовнішньої агресії – значить, існування партії для спасіння працюючих мас СССР доконче потрібне. Без неї вони були б безпорадними дітьми, без неї вони були б приречені на загибіль. Та такі теревені нам добре відомі. Всі експлуататори, які були і є на світі, діяли і діють за таким принципом, щоб виправдати своє паразитарне становище в суспільстві. Всі вони, для затьмарення свідомости мас, говорили і говорять їм про свою велику організаторську ролю, про розв’язання великих соціяльних завдань, про розвиток країни, про оборону від зовнішньої агресії. Але завжди за цими фразами крилися їхні власні клясові інтереси.

Вчення про ролю большевицької партії саме і переслідує виключно такі клясові інтереси. Воно має своєю метою зміцнення позиції сталінських вельмож, виправдання їхнього упривілейованого становища, становища експлуататорів у совєтському суспільстві. Тим самим воно має метою також зміцнення большевицької держави, бо фактично “радянська держава і партія Леніна-Сталіна невіддільні”, бо совєтська держава – це організація клясового панування сталінських вельмож над мільйонами працюючих експлуатованих мас і поневолених народів. Тому, хто бореться за знищення сталінських паразитів, той бореться і проти совєтської держави. Хто б’є по большевицькій державі, той б’є по сталінських вельможах. Світ

не завалиться, коли не стане большевицької партії, завалиться тільки СССР, а це власне є в інтересах усіх поневолених народів і працюючих СССР.

Нова большевицька ідеологія, основні елементи якої ми розглянули, – це чергова спроба сталінських вельмож рятувати свої ідейно-політичні позиції. Щоб довести роботу перебудови ідеології до кінця, тепер створено за наказом Сталіна Академію суспільних наук, на яку, власне, покладено завдання виробити на ґрунті цих основних положень, які ми розглядали, струнку, завершену, "науково обґрунтовану" ідеологію.

Крім цього, Академія суспільних наук має завдання підготовляти працівників для центральних партійних установ, ЦК компартії союзних республік, райкомів, обкомів ВКП(б) та кваліфікованих викладачів для вишів, теоретичних працівників науково-дослідницьких інститутів.

Це друге завдання Академії суспільних наук стоїть у зв'язку з загальними заходами партійних верховодів у напрямі внесення порядку в партійне навчання, піднесення теоретичного рівня партійних кадрів і вишколу нових кадрів, покращання масово-політичної роботи, а, головне, усунення ідеологічної плутанини і засвоєння партійними кадрами нової ідеології. З цією метою створено тепер єдину централізовану систему партійного навчання. При ЦК ВКП(б) засновано вищу партійну школу, яка має підготовляти партійних і совєтських робітників республіканського масштабу. При ЦК компартій республік, крайкомах і обкомах створено партійні школи з 2-річним навчанням. До цих шкіл приймаються тільки члени ВКП(б) (до років 40).

Великий натиск покладається на самостійне і гурткове вивчення ленінізму, в першу чергу історії ВКП(б), як також на відвідування т. зв. вечірніх університетів марксизму-ленінізму.

Це саме зроблено в комсомолі. "Під особливу відповідальність перших секретарів забезпечити докорінне поліпшення керівництва політичною освітою комсомольців і молоді, організувати контролю за політичною самоосвітою керівного комсомольського активу, подати якомога найбільшу допомогу комсомольцям, які самостійно вивчають теорію й історію большевицької партії" (постанова ЦК ВКЛСМ з 22.VIII.1946 р., "Молодий большевик", № 7, 1946 р.).

Дуже багато уваги приділяється тому, щоб піднести рівень викладання марксизму-ленінізму в вищих школах і зацікавити цим студентську молодь, а також тому, щоб піднести рівень преси і лекційної пропаганди.

Та всі ці зміни в большевицькій ідеології, ці радикальні організаційні заходи не врятують сталінської загнилої ідеології. Ця ідеологія, скріплюючись російським шовінізмом і енкаведівськими багнетами, не зміцнює цим своєї сили, якої у неї немає. Вона безсила в зустрічі з прогресивним, вона боїться прогресивного. Зокрема, вона безсила в зударі з ідеологією українського національно-визвольного руху – ідеологією, що проповідує побудову відносин між народами на принципі справді вільних і самостійних національних держав кожного народу; що всередині власної нації бореться за знищення всякої експлуатації і побудову дійсно безклясового суспільства; ідеологією, що вимагає справжнього залучення народних мас до керівництва державою; ідеологією, що прагне поставити на належну висоту людину і забезпечити їй усі демократичні права; ідеологією, що коротко схоплюється у словах "Воля народам і людині!"

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 15. – Арк. 192-241[1].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 48. – Арк. 207-233; Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний). Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 219-262.*

№ 14

[1946 р.]

ЯК РОЗУМІТИ КОНЦЕПЦІЮ ВЛАСНИХ СИЛ У НАШІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІЙ БОРОТЬБІ

Орієнтація на сили власного народу в боротьбі за Українську Самостійну Соборну Державу – це те, що найосновніше завжди відрізняло нас від інших українських політичних угрупувань. В той час, як ОУН від самого початку своєї діяльности виразно станула на становищі, що український народ може визволитися тільки власними силами і приступила до організування цих сил, інші українські політичні партії узалежнювали визволення України від чужих, зовнішніх сил. Нашу концепцію власних сил вони вважали на нереальну. Ці партії сьогодні щезли з українських земель разом з тими, на кого вони орі-

єнтувалися, не зробивши нічого для справи визволення. Багато "реальних політиків" із партійних середовищ скотилося в багно вислужництва, в багно ворожої агентури, так і раз назавжди скомпрометувало себе в очах народу. Наша Організація зі своєю "нереальною" концепцією власних сил **залишилася одинокою політичною силою на землях**. ОУН, очистивши свої ряди від людей, які також пхали її на шлях спекулянства і узалежнення від чужих сил, з честю пройшла вогненну пробу останніх бурхливих років і нині з вірою дивиться вперед.

Крах опортуністичних українських партій і ріст ОУН переконливо показали нам на власному досвіді, що **концепція власних сил – єдиноправильна концепція, що тільки вона витримує всі випробування життя. Орієнтація на чужі сили веде політичний рух до неминучого розвалу, вона криє в собі небезпеку перетворення на чужу агентуру тих, хто її визнає. Вона штовхає на шлях вислужництва зовнішнім силам**, навіть в тому випадку, коли ті сили явно потопчуть права поневоленого народу.

Та це не одинокий доказ правильности концепції власних сил. Під час другої імперіялістичної війни український нарід двічі зазнав "визволення" з боку чужих сил. В 1941 р. його "визволили" гітлерівці. В 1944 р. його знову "визволили" большевики. Ми зайвий раз переконалися, що всяке чуже "визволення" – це імперіялістичне поневолення, колоніяльний гніт, грабіж наших багатств, визиск нашої праці, знищуваня наших культурних надбань. Ми зайвий раз впевнилися в тому, що визволення нам ніхто не дасть, ніхто не подарує, воно не прийде само від себе. Волю ми мусимо здобути самі, за неї нам треба боротися.

Орієнтація на чужі сили – це цілком згубна орієнтація, бо веде лише до заміни одного окупанта іншим, а не до визволення. Вона затемнює народним масам дійсний образ річей, вводить народ в обман щодо справжніх цілей зовнішніх сил і тим самим полегшує новому окупантові здійснення його загарбницької політики.

Думати ще сьогодні, що когось зворушує наше тяжке становище, що "культурний світ" не може миритися з большевицькою тиранією і її безконечними злочинами і, що тому основне – лиш інформувати світ про наші терпіння, – це, м'яко кажучи, чиста наївність. Хоч світ сьогодні не знає ще добре СССР, то все-таки не знає він вже так цілком мало. А тим не менше цей обнадіяний деким світ не знайшов сьогодні нічого кращого, як "радити" разом з большевицькими катами в Організації Об'єднаних Націй над "забезпеченням" "демократії" і "незалежности" наро-

дів. Занадто егоїстичний цей “культурний світ”, щоб боліти над нашою долею. Занадто він любить себе, щоб думати про нас. Цей світ ворушиться тільки тоді, коли припікає його самого. Але й тоді він пригадує собі других не з якихось дружніх мотивів, але з холодних розрахунків знайти сили, які б послаблювали того, хто йому загрожує. Хай пам’ятають всі ті, які орієнтуються на чужі сили, що кожна держава завжди узалежнює свою оцінку іншого народу не від міри горя, що його переживає даний народ, ні від того, скільки народу на цю державу орієнтується, а від того, яку конкретну силу являє собою даний народ у власних розрахунках цієї держави. Немає ні одної держави, яка б думала і поступала інакше.

Таким чином, орієнтація на чужі сили як основний чинник нашого визволення – це політично найбільш нереальна концепція, бо вона узалежнює визволення від політики, яка диктується виключно інтересами чужих сил. А цим силам питання нашого визволення цілком байдуже, ці сили можуть принести нас в жертву своїм власним інтересам, які вони ставлять найвище. Орієнтуватися на чужі сили, – це означає будувати наше визволення на непевному і хиткому фундаменті, який кожної хвилини може повалитися, а з ним – і наші пляни на визволення.

Тому ми найрішучіше виступили і виступаємо проти орієнтації на чужі сили, як концепції політично нереальної і згубної, як такої, що спрямовує змагання народу на сліпу дорогу. Єдина правильна концепція – це концепція сил власного народу. Ці сили існують реально, ці сили великі, вони ніколи не заведуть. Їх тільки треба видобути, зорганізувати і вміло повести на боротьбу.

Віра у власні сили збільшує сили власного народу, зміцнює його волю і витривалість в боротьбі, рятує перед розчаруваннями і заломанням, на які прирікає орієнтація на чужі сили. Концепція власних сил дозволяє виразно бачити поставлену мету, точно розуміти ввесь тягар і труднощі боротьби за визволення, а при тому вона не викликує страху перед цими труднощами і тим самим дозволяє правильно організувати визвольну боротьбу.

Концепція власних сил важлива для нас не тільки з політично-морального боку, вона важлива в першу чергу з боку реально-політичного, чого, власне, не бачать усі противники цієї концепції. Під власними силами як реально-політичним фактором, ми розуміємо сили, **які готові активно боротися за Українську Самостійну Соборну Державу, постійне вирощування таких сил, згуртовування їх у революційну організацію і об’єднання довкола цієї організації широких народних мас.**

І тільки таким силам ми надаємо реально-політичного значення. Бо якщо ніхто нам визволення не дасть, а це велика і болюча нами самими досвідчена правда, і коли ми самі за нього не будемо боротися, то як же ж уявити собі наше визволення. Адже ж на чудо рахувати не можемо! Сильна революційна організація, яка об'єднує навколо себе народні маси – це єдина реальна запорука нашого визволення!

Без існування організованих сил, які готові боротися за визволення, ми не лише ніколи б не здобули волі, але ми взагалі могли б перестати існувати як окрема нація. В нашій історії з кінцем XVIII сторіччя ми були вже в такому становищі, де нам грозила небезпека щезнути як окрема нація і перетворитися у "русское племя". А така небезпека нам грозила тому, що не було в нас тоді сил, які боролися б за визволення України, які б бодай сказали народові його ім'я. То ж не диво, що ще й в XX ст. нам довелося боротись за те, щоб світ визнав за нами права окремої нації.

Щойно з появою Шевченка, який сказав нам, "хто ми, чиї сини, яких батьків діти, ким, за що закуті", який відкрив перед цілим народом велику правду: "В своїй хаті своя правда, і сила, і воля", – ми могли вступити на шлях справжнього національного відродження. Але ще навіть у 1917–18 рр. ми не могли здобути визволення, бо замало було тих сил, які б за таке визволення боролися, які б могли повести за собою маси.

А чи сьогодні, коли російсько-большевицькі загарбники так жорстоко фізично знищують наш народ, коли ведуть найсильніший в нашій історії і найхитріше обдуманий русифікаторський наступ на нас, нам не грозить небезпека зникнути як нація? Якщо б не було сил, які цьому большевицькому наступові протиставилися б, то, очевидно, що так. Бо хто б розкривав колоніяльно-експлуататорську політику большевиків народові, стероризованому, зіпхненому на дно людської нужди і примушеному думати лише за шматок хліба? Хто б охороняв його перед русифікацією і розвивав його національну свідомість? Хто б організував його стихійне незадоволення? Хто б вказав йому на вихід із його становища і запалював вірою в перемогу? Адже ж ми наочно спостерігаємо сьогодні, що в тих теренах, де ворогові вдалося цілковито і надовше знищити самостійницькі сили, там народні маси знаходяться в стані повного занепаду, зневіри і крайнього занику національної свідомости. І чи ж можна мріяти про наше визволення, про побудову власної держави, коли б такий був увесь наш народ, коли б треба зачинати від пробуджування

національної свідомости? Ніколи в світі! Щонайвище, можна б сподіватися стихійних спалахів народного гніву і ненависти, доля яких, однак, була б дуже сумнівна. А такий народ ми мали б саме тоді, коли б не розбудовували власних сил, які готові боротися за самостійність України, коли б ми справу нашого визволення поклали на якісь зовнішні сили.

Не було, немає і ніколи не знайдуться, ще раз підкреслюємо, такі чужі сили, які б прийшли до поневоленого народу, невоюючого за своє визволення, "взяли б його за руку" і "вивели б з дому неволі" до власного самостійного державного життя. Якщо б ми, не за своїм політичним становищем, а за національно-політичною зрілістю знаходилися на рівні колонії, ми не осягнемо вищого політично-правного степеня, як власне колонії. Якщо ж ми були б на рівні півколонії, ми осягнемо як найвищий степень – півколонію. Коли ж ми, хоч і знаходимося політично у становищі колонії, хоч являємо собою поневолений народ, але боремося за наше визволення, ми його напевно здобудемо. Коли ми є поневоленою, але воюючою нацією, питання нашої самостійности зводиться тільки до питання довшого або коротшого часу, а ніколи до можливости побудови власної держави взагалі.

А може еміграція відограла б ролю того чинника, який у відповідний момент повів би народ до визволення? Ні! Коли народ знаходиться у стані повного занепаду і занику своєї національної свідомости, то при дуже сприятливих умовах здорова еміграція, повернувши за землі, може щонайвище стати чинником, який наново розпічне працю і боротьбу за визволення народу, тобто перетвориться в організатора власних сил. Пірвати маси на боротьбу вона не потрапить, бо народ її не зрозуміє. Крім цього, еміграція легко попадає в залежність від зовнішніх сил, а тим самим справу визволення здає на гру інтересів цих сил.

В наших обставинах, коли російсько-большевицькі загарбники мільйонами знищують український нарід, коли в школі і комсомолі русифікують нашу молодь, коли відривають від народу інтелігенцію, коли купують за партійне корито перевертнів і зрадників, коли прищеплюють цілому народові рабське почуття меншеціності, кожна інша, крім концепції власних сил, засуджує побудову Української Самостійної Держави на провал. Ми маємо до вибору: або бути знищеними як народ, чи, в кращому разі, ще на сторіччя відтягнути справу нашого визволення, або власними силами вибороти незалежність України.

На щастя, у нас вже є революційна організація – ОУН, до того ж організація з довгорічним досвідом, і нам не потрібно щойно

приступати до створення власних сил. Перед нами зараз завдання **розбудувати власні сили до максимальних меж.** Ми мусимо закріпити Організацію на всіх наших землях, ми мусимо об'єднати довкола ОУН увесь народ і запалити його вірою у власні сили. При тому нам треба об'єднати народ не симпатіями до нас і нашої боротьби. Цього замало. Нам треба об'єднати увесь наш народ так, щоб революційно-визвольний рух став єдиним керівником, якого народ визнає, якому підпорядковується і в єдино якого вірить. Ми добилися цього на значній частині наших земель і перед нами завдання – добитися цього на всіх українських землях.

Цілий народ, об'єднаний довкола своєї революційної Організації, в яку він посилає своїх найкращих синів і дочок, ввесь народ, що змагає до побудови власної держави, з Організацією, яка вміло керує його визвольною боротьбою, – чи це не велика сила? Так, це велика сила! Це така сила, яка напевно забезпечить повне визволення українському народові.

Чи, покладаючись тільки на сили власного народу, ми відкидаємо всяку допомогу і всяких союзників? Звичайно, ні, бо це було би безглуздя. Хто так думає, той жахливо спрощує концепцію власних сил. Ми відкидаємо тільки таку допомогу, за яку б ми мусили платити новим поневоленням, таку допомогу, за якою скривається імперіялізм, тобто таку допомогу, яку принесли українському народові большевицькі і німецькі загарбники. Розбудовуючи ж власні сили, ми створюємо найкращі передумови для того, щоб знайти справжніх потрібних нам союзників (в коло сила, в того й союзники), і забезпечуємо собі цим шляхом незалежне, рівнорядне становище. Бо ми не шукаємо союзників, які б хотіли стати нашими "опікунами", які б хотіли звести нас до ролі "молодшого брата", які б хотіли нас тільки використати. Ми шукаємо таких союзників, з якими б у нас були спільні цілі, які б признавали наші права, так само ми їх.

Чи є у нас можливості знайти таких союзників, чи ми їх уже маємо?

Ми шукаємо і знаходимо справжніх союзників в першу чергу **серед поневолених народів СССР:** естонців, лотишів, литовців, білорусів, донських козаків, грузинів, азербайджанів, вірмен і всіх менших кавказьких народів, казахів, узбеків, таджиків, туркменів, киргизів і інших. Всі вони в однаковому з нами становищі. Всіх їх національно поневолюють і економічно грабують, як і нас. У всіх цих народів ті ж самі цілі, що і в нас: повалити російсько-большевицьку тюрму народів і побудувати власні самостійні

держави на своїх власних землях. Немає нічого, щоб їх з нами ділило.

Ми оцінюємо, очевидно, ці народи як союзників за розмірами організованої боротьби, яку вони ведуть на землях, тобто за станом власних сил (так само вони оцінюють і нас). Але навіть якщо не всі з цих народів сьогодні ведуть організовану боротьбу, тим не менше вони являють собою наших союзників, бо у них є ґрунт (величезне невдоволення і ненависть народних мас до російсько-большевицьких загарбників, волелюбні почуття і традиції визвольної боротьби) для того, щоб таку боротьбу розпочати. Крім цього, на їх зрив, бодай стихійний, ми можемо рахувати в переломовий момент. (Це останнє припущення ми робимо хоч би на фактах останньої війни. Напр., наближення німецького фронту цілий ряд поневолених народів СССР: кримські татари, чеченці, калмики, балкарці, – оцінили як сприятливу нагоду, щоб підняти боротьбу проти російсько-большевицьких загарбників за своє визволення. Їхня боротьба набрала великих розмірів і була одностайно підтримана широкими народними масами. За цю саме всенародну боротьбу російсько-большевицькі імперіялісти жорстоко розправилися із згадуваними народами – частину цілком знищили, а частину заслали в Сибір).

Щодо російського народу, то він сьогодні являє собою слухняне знаряддя в руках російсько-большевицьких імперіялістів. Російський народ знаходиться в становищі пануючої нації, і, власне, спираючись на цьому, сталінські вельможі поневолюють інші народи. Кляса большевицьких вельмож знаходить опертя в російському народі, з одного боку, ділячись з ним плодами свойого імперіялістичного грабунку, а з другого боку, розпалюючи в ньому російський шовінізм, отроюючи свідомість мас расистським дурманом (“російський народ – найвидатніша нація”). Це не означає, що серед російського народу немає жодного невдоволення. Ні, народні маси терплять не менший соціяльний визиск, як за царської Росії. Вони також цілком позбавлені політичних прав. Є й передові люди, які бачать, що Сталін веде російський народ до заглади. Є, отже, ґрунт для соціяльної боротьби за знищення кляси большевицьких експлуататорів, які прийшли після жовтневої революції на зміну поміщикам і капіталістам, проти яких російський народ так довго і завзято боровся. Тим самим можливості соціяльної революції не виключені, однак активна соціяльна боротьба сьогодні не ведеться. Тому соціяльне невдоволення російських мас ми можемо розцінювати лише як чинник, що до деякої міри послаблює большевицький режим.

Російський народ ми можемо розглядати як союзника тоді, коли він підніме боротьбу за своє національне визволення і перестане служити большевицькій чи евентуальним іншим своїм імперіялістичним клікам.

В результаті другої імперіялістичної війни СССР загарбав такі країни: Польщу, Чехословаччину, Румунію, Мадярщину, Болгарію, Югославію, Албанію. Всі ці країни є формально незалежні, але фактично вони поневолені. В них вже міцно закріплена большевицька агентура і вони зараз посилено підготовляються до того, щоб бути включеними до складу СССР. Російсько-большевицькі імперіялісти цілком узалежнили від себе також Фінляндію. **Серед народ усіх цих країн** (ми будемо називати їх свіжоокупованими країнами для відрізнення від країн, що вже знаходяться в межах СССР) **ми також знаходимо союзників.**

Все це народи з високо розвиненою національною свідомістю, народи, які донедавна жили державним життям, які вже сьогодні ведуть боротьбу проти російсько-большевицьких загарбників. Правда, їхня боротьба має ще значні хиби і недостатки, що випливають, головно, із незнання большевизму, а також із того, що нею керують старі політичні партії, прийоми і навики яких у новій політичній обастановці цілком не надаються. Та ці недоліки з кожним днем під тиском самого життя виправляються. Таким чином, коло наших союзників поширюється на всі народи свіжоокупованих російсько-большевицьким імперіялізмом країн.

Цінність союзу зростає в міру того, як співпраця між союзниками стає тісніша, як їхні дії стають якнайбільше координовані. **І тут наша концепція власних сил залишається з концепцією спільного революційного фронту всіх поневолених большевиками народів**, яку ми висунули ще в період боротьби проти гітлерівських загарбників і яка включила тоді також боротьбу проти німецького імперіялізму.

Для реалізації концепції спільного фронту всіх поневолених большевизмом народів український рух доклав дуже багато зусиль. Перші практичні кроки були зроблені ще під час німецької окупації і знайшли свій вислів у творенні національних відділів поневолених народів СССР при УПА та скликанні І Конференції Поневолених Народів Сходу Европи і Азії, що відбулася 21–22* листопада 1943 р. на Волині (на території, визволеній УПАрмією). Дальшим кроком у напрямі створення спільного фронту для боротьби проти большевизму є Антибольшевицький Бльок

* *У тексті:* 21–23

Народів (АБН) (постав 1945 р.), який поставив своєю найвищою метою перебудову Південно-Східної і Східної Европи і большевицької Азії на вільні незалежні держави всіх народів на їх етнографічних землях. До АБН увійшли всі давніше поневолені (народи СССР), а також народи свіжоокупованих країн. Завданням АБН є об'єднувати і координувати революційно-визвольну боротьбу поневолених большевизмом народів, а також пробуджувати і організувати таку боротьбу там, де вона ще не ведеться.

Як видно, то концепція власних сил ніяк не виключає союзників, навпаки, вона виразно наголошує на потребу мати нам союзників. І ми сьогодні союзників знайшли, ми вже багато зробили, щоб вони об'єдналися з нами у спільний фронт, ми створили єдиний координаційний осередок (АБН), щоби могти якнайуспініше і на якнайширшому фронті вести боротьбу проти російсько-большевицького імперіялізму. Основне наше завдання полягає зараз у **скріплюванні цього фронту шляхом затіснювання співпраці між союзниками і розгортанні революційно-визвольної боротьби всіма союзниками на їх власних землях.**

І чи єдиний революційний фронт усіх народів большевицької Азії, Прибалтики, Східної і Південно-Східної Европи – це не велика сила? Так, це величезна сила! На ній цілком певно можемо будувати наші пляни повалення СССР і побудови Української Самостійної Держави у вільній сім'ї самостійних держав усіх інших народів.

Народами свіжоокупованих большевизмом країн коло наших союзників не замикається. Сьогодні большевизм загрожує цілому світові, всім народам Европи, Азії, Америки. Ця обставина ставить **всі ці народи в становище потенціяльних наших союзнитків, які вже завтра можуть стати нашими дійсними союзниками, якщо, річ ясна, не будуть знаряддям якихось своїх імперіялістичних клік, які б хотіли дальше нас поневолювати.** І тут наша концепція власних сил поширюється концепцією спільного фронту не тільки всіх поневолених, але також **загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом народів.**

Ще сьогодні не всі народи поза межами СССР усвідомлюють собі як слід большевицьку загрозу, що деякі вірять в можливість співпраці з СССР, у можливість "співіснування двох систем", ще частина покладає на успіхи умиротворення СССР (одні шляхом уступок, а другі шляхом "політики твердої руки"), ще сьогодні уряди цих народів хитаються у рішеннях і шукають виходу у півза-

собах, але ми не сумніваємось, ми цього певні, **що до боротьби з большевизмом вони приступити мусять і приступлять.** А чим довше цим народам прийдеться жити в несвідомості большевицької небезпеки, чим довше їхні уряди відтягатимуть остаточне рішення, тим, власне, дорожче прийдеться платити їм самим, тим більші жертви прийдеться складати їм самим пізніше.

В період боротьби з німецькими загарбниками ми неодноразово вказували, напр., полякам, словакам, мадярам і іншим нині поневоленим большевиками народам на небезпеку, що загрожує їм також з боку большевизму та закликали до організування боротьби, творення спільного фронту проти німецького і большевицького імперіялізмів. Але тоді наші заклики знаходили серед них слабе зрозуміння. Як же ж інакше обстоїть ця справа зараз. Тепер ці народи самі зрозуміли потребу співпраці з нами, тепер вони самі переконалися в правильності наших пересторог і організовують власну боротьбу проти російсько-большевицького імперіялізму. Важне, однак, що не розпочали боротьби скоріше і правильними методами тоді і так, як ми радили, мусять сьогодні складати далеко більші жертви. Так само буде з усіма сьогодні загроженими большевизмом народами, коли вони відтягатимуть із своєю боротьбою проти СССР.

Виходячи з концепції власних сил, **наше завдання на відтинку всіх загрожених сьогодні большевизмом народів полягає в тому, щоб допомогти їм зрозуміти повноту небезпеки, що нависла над ними з боку російсько-большевицького імперіялізму, щоб поділитися з ними нашим знанням большевизму, його практик і прийомів, щоб переконати їх у потребі якнайскорішого приступлення до боротьби з російсько-большевицьким імперіялізмом в ім'я найвищих ідеалів людства, в ім'я їхньої власної незалежности.**

Розглядаючи питання наших союзників, ми підійшли до питання третьої світової війни, до питання збройного конфлікту між СССР, з одного боку, і англо-американським бльоком – з другого. До такого конфлікту дійде неминуче, і він є тільки питанням часу. Суперечності між обома бльоками є такі великі і з кожним днем поглиблюються все більше, що розв'язати їх може тільки війна. **Яке ж наше становище до третьої світової війни з погляду концепції власних сил?**

Для кожного поневоленого народу війна між його поневолювачем і якою-небудь іншою державою чи коаліцією держав завжди була і є бажана, бо вона полегшує його боротьбу за

визволення. Напр., війни Росії, Англії і Франції проти Туреччини спричинилися до повного визволення Греції, Болгарії, Сербії, хоч згадані великодержави не так були зацікавлені у визволенні греків, болгар чи сербів, як у тому, щоб послабити Туреччину шляхом відриву від неї частин її державної території.

Очевидно, не кожна війна приносить повне чи бодай частинне визволення поневоленому народові. Коли ж поневолювач виграє війну, а до того ж, коли виходить з неї непослабленим, для поневоленого народу настають ще гірші часи. Напр., німецько-большевицька війна принесла нам спочатку лиш зміну окупантів, а в дальшому поворот старого окупанта, який по своїй перемозі посилив до крайніх меж національне гноблення, політичний терор, економічний грабунок, культурний гніт. Німецько-большевицька війна полегшувала нам боротьбу, оскільки оба окупанти мали фронти, але в її висліді ми не здобули визволення. Ми, однак, використали її для поширення і закріплення наших позицій для розбудови власних сил.

В кожній війні проти СССР, отже, ми зацікавлені, бо ми прагнемо розгрому СССР. Так само ми зацікавлені і в третій світовій війні. Але третьої світової війни ми цілком не розглядаємо як чинника, який сам собою і то неодмінно мав би принести нам визволення, або щоб визволення "подарувала" нам протилежна сторона. **Ми розцінюємо третю світову війну як можливість заіснування сприятливої нагоди здобути визволення, як допоміжний чинник, який полегшить нам нашу визвольну боротьбу.**

Але для того, щоб сприятлива нагода не лишилася змарнованою, треба мати розбудовані і приготовані на той час сили. **Якраз власні сили, а не зовнішні, будуть рішальні тоді, чи здобудемо ми власну державу, чи дальше лишимося в неволі на становищі колоніяльних рабів.** Без відповідних власних сил на рідних землях ми ніяк не використаємо навіть найдогіднішого моменту навіть найсприятливішої міжнародної кон'юнктури. В переломовий момент важлива кожна хвилина, і коли в той час на землях не було б у нас відповідної політичної сили, здібної використати кожну таку хвилину, здібної рішати і повести за собою маси, ми на цілі десятиріччя, якщо не на довше, втратили б сприятливу нагоду для визволення. Тим самим у догідний момент потреба власних сил виступає якнайпекучіше. А на скору руку їх не створити. Їх треба довго і заздалегідь підготовляти.

Вся політична неграмотність обожателів "догідного моменту" й полягає в тому, що вони вірять, що "догідний момент" сам

собою принесе визволення, що щойно тоді закликати маси до боротьби і приступити до будови держави. До цього часу вони радять закласти руки і ждати. На те, чи маси в догідний момент будуть підготовлені до боротьби, чи вони зрозуміють тоді подібні їх заклики і підуть за ними, чи буде тоді з ким будувати державу "далекоглядні" політики "слушного часу" не відповідають. Розв'язка таких питань уявляється їм якось магічно.

Щодо "догідного моменту" ми маємо власний навчальний історичний досвід. В 1917 р. після революції в Росії, ми отримали може й неповторну сприятливу нагоду здобути самостійність. Але ця нагода лишилася невикористаною саме тому, як це ми вже згадували, що ми не мали до цього часу підготовлених власних сил. На шлях політичної боротьби ми вступили щойно в 1900 р. і то, на нещастя, дуже скоро зійшли на соціялістичні манівці і бездоріжжя. У 1917 р. самостійницький рух являє собою ще малу силу і щодо своєї зорганізованости, і щодо свойого впливу на маси, хоч ці останні по вибуху революції виявили велике стихійне самостійницьке наставлення.

Можна було для розбудови власних сил використати більше як половину 1917 р., можна було тоді скапіталізувати революційний ентузіязм мас, але цього не могло статися, бо керівники Центральної Ради на власні сили не покладали, в них самі не вірили і такої віри не могли передати народові. Вони, попавши у доктринерство, вірили в божище революції, яка сама собою принесе визволення, вони турбувалися тим, щоб революція перемогла в Росії, а тоді вже визволення України прийде автоматично. І таким отруйним кормом вони годували народні маси. Загарбницький похід большевиків на Україну протверезив Центральну Раду. Вона відчула тоді, посилаючи 300 юнаків під Крути проти тисячних большевицьких банд Муравйова, потребу власних сил, але найкращі, найсприятливіші місяці були безповоротно прогаяні. Тепер прийшлося творити власні сили у вогні війни на кілька фронтів (большевики, німці, білогвардійщина, поляки), в умовах зневіри, воєнного перетомлення і занархізування мас при цілком несприятливій міжнародній кон'юнктурі (Антанта виступила проти нас і попирала Пілсудського та Денікіна). Ось як трагічно, на шкоду цілих поколінь, може бути невикористаний сприятливий момент, коли немає підготовлених власних сил, коли в політичного проводу немає розуміння концепції власних сил, коли її заступає орієнтація на чужі сили і "догідний момент".

1917–1918 рр. в сприятливих умовах ми не здобули визволення через недостачу власних сил. В 1648 р. ми в найбільш

несприятливих умовах здобули визволення. Польща була тоді найсильнішою державою і не вела жодних війн, цілий ряд повстань на Україні був криваво здавлений, на Дніпрі відбудовано Кодак, маси попали в зневіру і заломання. Гірших обставин для визвольного зриву годі собі уявити. Але саме тоді спалахує величезне народнє повстання і Хмельницький успішно громить могутню Польщу. Чому? Тому, що збереглися власні організовані збройні сили – Запорізька Січ, в яку цілий народ вірив, яку народ в хвилині зриву цілком підтримав. Ось чого навіть у "безвиглядному" становищі можна добитися, коли є в поневоленого народу організовані власні сили, які об'єднують довкола себе народні маси.

Сприятливу нагоду, створену чи то міжнародною кон'юнктурою, чи внутрішним становищем держави-поневолювача ми розцінюємо з боку концепції власних сил, **як час до генерального наступу організованих сил на позиції ворога, як час до всенародного зриву.** Бо зриву не можна робити в кожній хвилині. Для цього, власне, **потрібний догідний момент, який визначається найслабшим станом ворога і максимальним ростом власних сил, включно з силами союзників, та можливістю їх повного розгорнення з моментом зриву.**

В 1944 р., напр., ми могли, бодай на терені наших найсильніших дій, викликати повстання (немало гарячих голов думало тоді про повстання). Окупант мав незакінчену ще війну, у нас була сила – УПА, яка могла стати ядром повстанських збройних сил, революційне наставлення мас було на дуже високому степені. Мимо цього це не був догідний момент для повстання. Воно в той час було б скінчилося неминучою поразкою, знищенням наших підготовлених сил, повним заломанням народних мас. Не пішовши на повстання, ми уникнули непотрібних жертв, ми отримали можливість вести збройну боротьбу до сьогодні, ми зберегли революційні настрої мас на такому рівні, якого можна б собі тільки бажати.

І ми не збираємося йти в "похід на Москву" вже сьогодні, вже сьогодні "валити СССР власними силами". Хай за це будуть спокійні всі ті, які, приголомшені збройною могутністю СССР, скиглять "що ж ми бідні зробимо проти такого сильного ворога". **Ми сьогодні підготовляємо власні сили, щоб могти у відповідний момент, спираючись на наших союзників, перевести революцію, щоб могти використати сприятливу міжнародну кон'юнктуру, коли така створиться.** І тоді вся ця

матеріяльно-технічна перевага окупанта: всі ці гармати, літаки, танки, – перейдуть до поневолених народів. Тоді всю цю зброю, яка вже сьогодні є в руках народних мас, вони спрямують проти своїх поневолювачів і експлуататорів. І тоді лусне большевицька тюрма народів, як луснула февдальна Франція, самодержавна Росія, цісарська Австро-Угорщина, а так недавно гітлерівська Німеччина. Армія, тюрма, поліція, терор не врятували ще ні одного імперіяліста, не врятують вони і російсько-большевицьку зграю.

На кінець ще про жертви, оскільки це питання, хоч і окреме, тісно в'яжеться з нашою темою. Власне, страх перед жертвами, страх перед боротьбою є в частини нашого громадянства основним джерелом їхніх орієнтацій на чужі сили. Щоб виправдати свій страх, вони вдаються до спекулянтських тверджень про "нереальність" концепції власних сил, про "передчасність" і "недоцільність" нашої боротьби, бо, мовляв, вона потягає за собою непотрібні жертви і т. п. Таке квестіонування нашої боротьби і жертв поширене в першу чергу на еміграції, де знайшлося, власне, багато всяких політичних банкротів, опортуністів і людей із заячою вдачею взагалі.

Справа жертв у нас на землях представляється далеко простіше й без усякої політиканської фразеології. **Перед нами стоїть питання не уникнення жертв, але використання для національного визволення тих жертв, які і без боротьби приносить наш народ.** Нам йдеться про те, щоб ці люди, які вмирають за імперіялістичні пляни Сталіна, які гинули й гинуть від голоду, вмирали за Україну, за її визволення, за щастя своїх дітей.

Найбільша помилка тих, які квестіонують недоцільність нашої боротьби (якщо вони це роблять з чесних, а не агентурних спонук) полягає в пояснюванні, що усі наші жертви – це або прямий результат нашої боротьби (гинуть безпосередні учасники боротьби), або результат відплатних репресій ворога за цю боротьбу (каральні акції проти населення). Тим часом правда виглядає цілком навпаки. **Жертви, що їх приносить український народ, як і всі інші поневолені народи СССР, є неминучими наслідками самої природи російсько-большевицького тоталітарного ладу.**

Що совєтська система не може обійтися без жертв, що вона пожирає їх у велитенських розмірах, ми покажемо на ряді конкретних прикладів.

В часі другої імперіялістичної війни мільйони українців і інших народів згинули на фронтах. І за що? За те, щоб російсько-

большевицькі імперіялісти могли жорстоко поневолювати їх і загарбувати нові народи. Сталін навмисне викликав голод в 1933 р., а зараз в 1946 р. не тільки на те, щоб покарати український народ за його боротьбу, але також, щоб здобути кошти (хліб) для реалізації своєї політики озброєнь (т. зв. індустріялізації, а зараз "відбудови народного господарства") й для імперіялістичних заходів своєї закордонної політики (висилка збіжжя до Франції, Польщі, Югославії для скріплення своєї агентури). Значить, щоб вести загарбницьку політику, сталінська кліка мусить прирікати на смерть своїх громадян.

Большевицькі вельможі, щоб втриматися при владі, стосують політику фізичного винищування, як превентивний захід. Знищується не тільки того, хто вже бореться, але й тих, хто міг би коли-небудь боротися, хто ворожо наставлений до режиму навіть в думках, якщо ці думки дасться викрити. Напр., МВД і МГБ творять власні підпільні організації навіть у тих теренах і середовищах, де й сліду підпільної боротьби немає, на те, щоб виловити і знищити всіх тих, хто ворожо наставлений до влади, хто готовий боротися проти неї. Український народ знищується мільйонами не тільки за те, що він бореться, а для того, щоб він взагалі ніколи не міг боротися, чи щоб існуюча боротьба не набрала ще ширших розмірів. Напр., коли большевики загарбали в 1939 р. Західну Україну, вони, щоб знищити тих, які хоч і не вели активної боротьби, але в певних умовах були готові до неї, заплянували викликати провокативне повстання. Це вдалося їм зробити тільки в Збаражчині (Тернопільська обл.), де використали тимчасову слабість ОУН на цьому терені. В результаті тюрми наповнилися невинними жертвами провокативного Збаразького повстання. Отже, жертви є й тоді, коли немає жоднісінької боротьби.

Ще два іншого роду приклади. Коли в Москві заплянувано будівництво Біломорканалу, питання дешевої робочої сили розв'язано надзвичайно просто, а саме – порішено будувати в'язнями. І тоді-то всі клітини нинішнього МВД отримали наказ "заготовляти" в'язнів. Посипались масові арешти, а вслід за ними десятирічні засуди за цілком видуманими обвинуваченнями, сфабрикованими тільки з метою постачати Біломорканалу в'язнів. Сьогодні також переводиться масові арешти і судиться довгорічними вироками без найменшої підстави або за цілком малі провини на те, щоб отримати дешеву робочу силу для експлуатації багатств Півночі і Сибіру, загосподарювання яких заплянувано в четвертій п'ятирічці, а також, щоб отримати робочу силу, призначено на знищення, для будівництва важливих

військових підприємств, зокрема атомної енергії. Назовні це маскується знесенням кари смерти. Отже ж усе, що робиться в СССР, робиться коштом людських жертв.

А хіба ж всі ті, відірвані від народу шляхом русифікації, – це не є жертви? Хіба ж всі ті, які по-собачому вислуговуються ворогові і виступають проти рідних братів, – це не жертви? Хіба ж ті, які оправдують навіть голод, смерть мільйонів свойого народу, – це не жертви большевицької системи? Так, жертви, і то сто раз страшніші жертви від тих, що їх знищує МВД і МГБ. І як їх уникнути? Припиненням боротьби? Безглуздість подібних міркувань очевидна. Кожна здорово думаюча людина розуміє, що припиненням нашої боротьби ми тільки збільшили б кількість таких жертв!

В обличчі незліченних жертв, що з'являються неминучими наслідками імперіялістичної природи російсько-большевицького ладу, **наша боротьба не тільки не приносить зайвих жертв, а навпаки, вона забезпечує нас перед зайвими жертвами, а, основне, робить наші жертви доцільними, бо дає змогу складати їх не за катів України, а за визволення українського народу.**

Все це не означає, що ми ставимося легковажно до питання жертв. Для того, щоб зробити меншими наші власні втрати, ми стосуємо відповідну тактику, ми примінюємо цілу систему підпільно-конспіративних заходів, як, напр., не пішли в умовах большевицької окупації на те, щоб УПА закріплювала за собою який-небудь суцільний терен, тобто, щоб УПА неподільно опановувала якусь частину території, на якій встановлювала б власну адміністрацію і здійснювала б оборону цієї території. Така тактика означала б зосередження великої кількості відділів УПА в одному терені, що дало б можливість ворогові використати його чисельну, а зокрема технічну перевагу для скорої ліквідації наших сил. Наші жертви були б тоді, очевидно, великі. Крім цього, подібне зосереджування УПА було б марнотратністю з погляду політичної роботи, яку виконує УПА, бо воно звужувало б її до деяких тільки теренів. Тактика розпорошеного діяння дозволила УПА огорнути своїми діями дуже широкий терен, а осягнена цим шляхом велика маневровість забезпечила УПА від непотрібних жертв. Жертви, що їх ми могли принести за 2–3-місячні успіхи "повстанських республік", ми не принесли навіть за роки нашої боротьби.

Реалізована в житті концепція власних сил, як бачимо, не приносить непотрібних жертв, вона не є безплідним марнуван-

ням крови і життя синів нації, але вона числиться з жертвами, як неминучими, там, де ведеться боротьба. Та не жертви, принесені у визвольній боротьбі, а принесені без боротьби, як результат большевицької системи, є для нас страшні. Жертви, складені в боротьбі, ніколи не пропадають, і якщо навіть не приносять визволення в сучасному, то напевно – в майбутньому. Коли б ми наші 1917–1918 рр. мали в 1905 р., коли б у 1905 р. ми принесли такі жертви, як у Визвольних Змаганнях, ми б в 1917–1921 рр. здобули самостійність. Без жертв 1917–1921 рр. ми б не були тим, чим є сьогодні.

Ми, сучасне українське покоління, виконуємо найсвятіший наш обов'язок перед нацією, коли ми боремося за визволення України, жертви, які ми складаємо, також не пропадуть. Вони напевно зродять наше визволення. На нашому історичному досвіді, на успіхах теперішньої нашої визвольної боротьби ми утверджуємося в переконанні, що шлях, який ми вибрали, шлях власних сил – єдиноправильний, і що тільки цим шляхом український народ дійде до власної Української Самостійної Соборної Держави.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 364-386.

№ 15

[Не пізніше 14 жовтня 1947 р.]

А. Осипенко

ВКЛАД ОУН У СПРАВУ УТВОРЕННЯ І РОЗБУДОВИ УПА
(З нагоди п'ятих роковин існування і боротьби УПА)

Українська Повстанча Армія святкує в цьому році (14 жовтня) п'яті роковини свойого існування і своєї героїчної боротьби. З гордістю відмічає ці великі роковини український народ. З гордістю дивиться на пройдений УПАрмією шлях і наша Організація. Вона ж бо внесла велетенський вклад у справу утворення і розбудови УПА.

Організація Українських Націоналістів з самого початку своєї діяльности велику увагу звернула на плекання в народі ідей збройної боротьби, славних традицій української зброї, традицій, занамулених довгою неволею, але відроджених у бурхливі

революційні дні 1917–18 рр. ОУН сама продовжує ці традиції. Її таємні постріли, виміряні в чільних представників окупантської влади та її активних наймитів, густо прорізували глуху ніч неволі, раз-у-раз пригадували окупантам про тимчасовість їхнього панування, про те, що українська зброя не вмовкне, поки Україна поневолена, а в народі вони вселювали віру в неминучу його перемогу. Як своїм членам, так і широким народним масам ОУН увесь час прищеплювала переконання в тому, що визволення України може прийти тільки в результаті всенародної боротьби, тільки за допомогою власної зброї. Організація досягла в цьому відношенні великих успіхів. Зовнішнім показником цього можуть послужити пам'ятні події в Карпатській Україні 1938–39 рр. Скільки ж то молоді рвалося тоді в Карпатську Україну, щоб зо зброєю в руках станути їй на захист! Скільки ж то української молоді перейшло тоді кордон і вступило в ряди військових формацій Карпатської України, творених за ініціятивою і при основній допомозі ОУН! Який же гідний нашого народу збройний спротив мадярським окупантам у березні 1939 року поставили ці формації під керівництвом таких Видатних Членів ОУН, як Зенон Коссак[1], полк. М. Гузар-Колодзінський[2] (обидва тоді загинули)! В той час, як державна нація з першоклясно озброєною і вивінуваною армією не віддала ні одного пострілу в обороні своєї незалежности, український народ збройно обороняв свою свіжоздобуту державність на невеличкому шматку наших земель. Він складав жертви крови і життя своїх синів, даючи цим найкращий доказ свойого розуміння волі і незалежности. Показником морального підготовлення українських народних мас до збройної боротьби проти окупантів може послужити також німецько-польська війна в 1939 р., коли то в багатьох місцях Галичини постали українські збройні партизанські відділи, які звели ряд боїв і сутичок з польськими окупантськими військами. Такі відділи постали також під час німецько-большевицької війни в 1941 р. Під час большевицької окупації Західної України в 1939–41 рр. тут уперше виникло збройне підпілля. І коли на чергу дня прийшло питання творення УПА, наш народ морально був до цього значною мірою підготовлений. Він бачив свій єдиний порятунок у зброї. Він живо відгукнувся на заклик Організації взяти зброю до рук. **Організація, таким чином, всією своєю попередньою діяльністю створила моральні передумови для виникнення УПА**.

Від самого початку свойого утворення ОУН, ставлячи в центр своєї роботи підготовку збройного визвольного повстан-

ня та вповні дооцінюючи вагу військового вишколу своїх членів, завжди намагалася озброїтися, згромадити якнайбільші запаси зброї. Одначе, в умовинах тривкого миру і жорстокої окупації, це було важке завдання.

Тут зміни на краще принесла війна. Організація, підготовлений нею народ використали відступ частин польської армії через Західну Україну для того, щоб здобути нову зброю. При тому народ не задовольнився лише підбиранням покинутої зброї. В ряді теренів (Бережанщина, Сокальщина, Стрийщина й інші) він, керований членами ОУН, творив озброєні чим попало групи і силою роззброював більші чи менші відділи відступаючого польського війська. У висліді запаси зброї як в ОУН, так і в народі значно зросли, а до того ж це була нова зброя.

Ще сприятливішим був 1941 рік. Розбита в перших боях червона армія, відступаючи з України, залишила масу зброї і боєприпасів. Будучи в народі, Організація легко захопила цю залишену зброю, заки ще вспіли підібрати її німці.

І ця, власне, зброя, здобута Організацією в часі відступу польської армії, а пізніше – червоної армії, дала змогу озброїти всі перші відділи УПА; з нею вони пішли на ворога, щоб дальшу зброю вже здобувати в боях.

Коли розпочався відступ німців з України, ОУН повела широку кампанію серед мас за дальше здобування зброї. ОУН кинула клич: “Кожний українець і українка здобувають зброю і військове майно для УПА”. Кампанія ця увінчалася чудовим успіхом. Мати пильно заховувала знайдений у житі кріс, щоб потім вручити його молоденькому синові, благословляючи його в УПА. Юнак на ліктях продирався на бойовище і так же вертався назад, але вже з прив’язаним до ноги ручним кулеметом.

Ясно, що найширше використала момент відступу гітлерівців з України для здобування зброї сама УПА. Вона масово роззброювала відділи німецької армії та її сателітів.

Зброя і боєприпаси, здобуті в цей період, не тільки дали змогу забезпечити нові відділи УПА, а також дозволили створити необхідні запаси, які, постійно поповнюючись свіжоздобуваною зброєю, уможливили вести збройну боротьбу й УПА, й ОУН досьогодні, без найменшої допомоги ззовні.

ОУН, отже ж, створила матеріальні основи для боротьби УПА. Без керівництва Організації вся зброя, все майно, що їх залишили в Україні відступаючі армії, були б для загальної справи не використані, їх підібрали б окупанти, що йшли на Україну на зміну одні одним.

Плекаючи в народі збройні традиції і любов до зброї, закликаючи здобувати і заховувати зброю, ОУН завжди дуже уважно ставилася до військового вишколу. Кожний член ОУН обов'язково вишколювався військово. Ті члени ОУН, які служили в окупантських арміях, пильно засвоювали воєнні знання, щоб потім віддати їх на службу народові. ОУН організовувала також військові школи і курси, використовуючи кожну найменшу до цього можливість. В цьому напрямі велася інтенсивна робота в умовинах польської окупації до 1939 р. і в умовинах першої большевицької окупації Західної України в 1939–41 рр. В цих роках (1939–41) також зорганізовано широку систему підпільних військових вишколів на еміграції в Німеччині. У перші дні німецько-большевицької війни ОУН зорганізувала підпільну старшинську школу б[іля] м. Великі Мости (Львівська обл.), яку вів пізніший Шеф Головного Штабу УПА ген. Дмитро Грицай-Перебийніс[3], підстаршинську школу в м. Поморяни (Львівська обл.), під керівництвом Івахова-Роса[4], першого Шефа Штабу УПА, підстаршинську школу б[іля] м. Рівне і цілий ряд військових курсів. Виховані і військово вишколені Організацією люди стали основою командного складу УПА, ними очолено перші відділи УПА й обсаджено командні пости УПА. Грицай-Перебийніс, Івахів-Рос, Ковальський[5], Остап[6], Ясень, Грегіт[7], Саблюк[8]*, Галайда[9], Крук і багато інших видатних командирів УПА – це старі члени ОУН, які свої військові знання здобули під керівництвом Організації; ці знання вони опісля блискуче застосовували в УПА. **Тільки ОУН могла розв'язати і дійсно розв'язала питання фахових командирських сил для УПА.** Єдина ОУН мала відвагу взятися за розв'язку цього питання, хоч наші противники так вперто ворожили нам невдачу і пророкували, що недостача фахових сил згори засуджує справу утворення УПА на провал. Як бачимо сьогодні, життя безжалісно переїхалося по авторах цих "пророцтв".

УПА зродилася в боротьбі з гітлерівськими загарбниками, для цієї боротьби вона повстала. Ясно, що надати такий напрям боротьбі УПА могли тільки ті політичні сили, які в той час виразно стояли на становищі отвертої і активної боротьби проти німців. Всім же відомо, що єдиною такою силою була саме ОУН, керована Степаном Бандерою[10].

Висловлюючи волю українського народу до незалежного державного життя 30 червня 1941 р. у Львові ОУН, керована С. Бандерою, проголосила Акт Самостійности. Німці висту-

---

* *У тексті:* Шаблюк

пили проти цього Акту і в цей спосіб цілком розкрили свої імперіялістично-колоніяльні пляни щодо України.

ОУН, керована С. Бандерою, зразу ж приступила до рішучої боротьби проти нових загарбників, закликаючи до неї ввесь народ. Ув'язнення Ґестапом Степана Бандери, прем'єра Ярослава Стецька, а вслід за цим масові арештування членів ОУН у м[ісяцях] серпні–вересні 1941 року ще раз показали народові, що несуть йому гітлерівці і хто справді бореться за його визволення. Ці арештування не зломили ОУН. Вона далі лишилася на чолі боротьби проти німецьких поневолювачів, організовувала її і розгортала з кожним днем сильніше. Починаючи з другої половини 1942 р., ця боротьба вилилася на протязі 1943 р. у форми боротьби УПА. **ОУН, таким чином, своєю революційною боротьбою проти гітлерівських загарбників створила політичні передумови для виникнення УПА.**

Вже з усього вищесказаного виходить, що тільки ОУН могла зініціювати творення УПА. В розпорядженні ОУН була вся зброя. ОУН мала потрібних людей для очолення УПА, ОУН активно боролася проти німців, а дальше, будучи в гущі народу, ОУН відчула потребу творення УПА. Вірно оцінюючи ситуацію, ОУН у другій половині 1942 р. приступила до організування перших відділів УПА. У м[ісяцях] вересні–жовтні 1942 р. член ОУН Остап почав творити в лісах Полісся перші збройні групи з завданням активної збройної боротьби проти гітлерівських загарбників. По кількох місяцях ці збройні групи оформилися в УПА. Рівночасно з цим перед цими першими групами УПА виросло друге завдання: боротьба проти авангарду російсько-большевицького імперіалізму – сталінської партизанки, яка з лісів Білорусії сунула на Україну і, захопивши деякі терени, тероризувала, грабувала мирне населення, мордувала українських селян, а передусім симпатиків українського самостійницького руху. Для загальної характеристики "діяльности" насланих з Москви партизан вистачить сказати, що, нпр., в с. Єльне (р-н Клесів, Рівенської обл.) червоні партизани вбили 53 ні в чому не винних місцевих селян.

ОУН, отже, являє собою ініціятора і організатора УПА. Ось що читаємо про цей перший період у святочному Наказі Головного Командира УПА з 14 жовтня 1947 р.: "Минає п'ять років, як член ОУН Остап почав на Поліссі організовувати збройні групи для боротьби з окупантами України. Ці маленькі групи, борючись одночасно з німцями і большевицькими партизанами, дали початок новим формам визвольно-революційного руху – Українській Повстанчій Армії. Через кілька місяців цей рух

поширився на все Полісся, Волинь, Галичину та більшу частину Правобережжя".

Творення УПА викликало бурю нападів на нас з боку наших противників. Вони один наперед одного робили нас відповідальними за це "дітвацтво", деякі називали цю боротьбу "злочином", "большевицькою агентурою". Одні робили це внаслідок своєї відірваности від народу, другі – з політичної короткозорости, а ще інші – свідомо, засліплені своїми вузькопартійними інтересами. Всі вони перестерігали народ, що дії УПА викличуть відплатні репресії з боку німців, принесуть зайві жертви і т. п. Як далеко ці люди не знали дійсних потреб і бажань народу, як невірно оцінювали політичну ситуацію, якнайкраще свідчить те, що народ цілком не послухав цих "мудрих" "батьківських" пересторог, а, навпаки, масово заповнив ряди УПА. Репресії, якими залякувано народ, якраз гнали його в УПА. **ОУН обґрунтувала політичну доцільність творення УПА, вона політично захистила УПА.**

Щоб, однак, пригадати, як колись писали деякі політикани про ОУН і УПА, ми наводимо один приклад:

"Мужі і жінки України!

Будьте свідомі своїх обов'язків, що їх на Вас накладає Революція. Мужньо і невстрашимо ставте чоло всяким терористичним спробам звести до авантури Визвольну Боротьбу. Організуйте всюди боївки Української Всенародної Оборони і не давайте себе ограбити т. зв. Повстанчій Українській Армії – з харчів, з чобіт, з кожухів і коней.

Давайте відсіч усяким спробам змарнувати у безплідній партизанці свою кров і кров своїх синів і братів.

Всяка мобілізація до УПА – це політичне і військове безглуздя і бздури. Відсіч братовбивцям! Відсіч каїнам! Бандерівець, що стріляє українців, – це бандит і агент Москви, але не український революціонер".

Так точно писала група А. Мельника[11] у своїй листівці "Мужі і жінки України" з листопада 1943 р. Коментарі до цієї цитати зайві, така вона промовиста.

Коли опортуністам не вдалося провалити справи утворення УПА, коли УПА міцно закріпилася на Волині і Поліссі, вони виступили проти поширення УПА на інші землі, зокрема в Галичині. Знявся крик: "Не допустити до волинізації Галичини!"

ОУН, керована Степаном Бандерою, повела завзяту боротьбу проти т. зв. СС Дивізії "Галичина", що її, за ініціативою німців, взялися організовувати українські опортуністи. ОУН закликала не йти до цієї формації, а вступати до УПА. Народ пішов за ОУН. В

Галичині зорганізовано повстанські відділи, і вона в дальнішому стала міцним тереном дій УПА.

УПА зростала і поширювалася дуже швидко. В її ряди вступали люди різних політичних переконань, люди, які не належали до жодних політичних партій, але які вірили, що шлях, обраний УПА, – правильний, люди, які хотіли активно боротися за визволення України.

ОУН послала в рядовий склад УПА велику частину своїх кадрів. Ці кадри кріпили УПА своїми високими ідейно-моральними вартостями, стали її моральним хребтом. Вони допомагали УПА засвоїти собі той високогероїчний стиль, яким вона відзначується досьогодні (не здаватися в полон, не капітулювати) і завдяки якому УПА здобула собі безсмертну славу.

ОУН дбала також і про поповнення командирських кадрів, потреба яких зумовлялася ростом УПА. З цією метою **ОУН давала своїх членів до організованих у системі УПА старшинських і підстаршинських шкіл**. Нпр., обидва випуски старшинської школи "Оленів" (була розташована в карпатських лісах б[іля] с. Бряза Болехівського р-ну Станиславівської обл.) складалися виключно з членів ОУН і Юнацтва ОУН, переважно з середовища середньошкільної і студентської молоді. З цієї школи вийшли такі визначні командири УПА, як пор. Середній[12], Крутіж й інші.

Політичний досвід, політичні здобутки ОУН, керованої С. Бандерою, дуже допомогли УПА стати на правильну, передову політичну платформу. Великі прогресивні кличі "Воля народам! Воля людині!", прийняті II Великим Збором ОУН, стали основними кличами УПА, Програмові Постанови III Надзвичайного Великого Збору ОУН також увійшли в ідейно-політичну скарбницю УПА.

На ідейно-політичній базі УПА міг розвинутися рух за приєднання до спільної боротьби проти гітлерівських і російсько-большевицьких імперіялістів – усіх інших поневолених ними народів, рух, який довів до створення при УПА національних відділів народів СССР, до скликання Першої Конференції Поневолених Народів Европи й Азії (21–22* листопада 1943 р.) і який завершився сьогодні створенням Антибольшевицького Бльоку Народів (АБН).

В цих політичних акціях ОУН прийняла дуже активну участь. Серед народів СССР, що перебували на Україні, ОУН вела роз'яснювальну акцію за потребу спільного фронту боротьби

* *У тексті:* 21–23

проти німецького і російського імперіялізму, видала і поширила у великому тиражі десятки різних листівок, приймала участь у Першій Конференції Поневолених Народів Сходу Европи й Азії.

Ріст УПА і її поширення на щораз нові українські землі зродили потребу окремого політичного керівництва для УПА на ширшій основі, з залученням усіх політичних сил, які визнали боротьбу за доцільну і правильну. ОУН погодилася на таку концепцію і разом з УПА розпочала акцію за її реалізацію. У висліді на підпільному з'їзді (в м[ісяці] липні 1944 р.) представники тих політичних партій і середовищ, які визнали боротьбу УПА в правильну і доцільну, утворили Українську Головну Визвольну Раду (УГВР), якій УПА цілковито підпорядкувалася. ОУН увійшла до УГВР, і цей факт найкраще доказує, що для ОУН були і б чужі всякі тенденції монополізувати УПА для себе, що закидають сьогодні нам деякі емігрантські політикани, а між ними ще й такі, що колись проти УПА виступали.

Увійшовши до УГВР, ОУН дальше віддано працює для УПА і вносить у цю велику справу бойовий вклад. В рямках УГВР на плечі ОУН падає основна відповідальність за долю УПА в силу того факту, що з 1944 р., з хвилиною нової повної окупації України російсько-большевицькими імперіялістами, ОУН керована С. Бандерою, лишилася єдиною активнодіючою масовою політичною силою на українських землях. Тільки ОУН і УПА лишилися разом з народом, щоб ділити з ним спільне горе поневолення і боротися за визволення.

ОУН являє собою ініціатора проєкту рейдів УПА на чужі землі для популяризації нашої боротьби, показання в правдивому світлі життя в СССР, для пробудження і консолідації революційно-визвольних сил усіх поневолених або загрожених большевизмом народів. Чудові успіхи рейдів, що широко рознесли славу про УПА, про героїчну боротьбу українського народу – загально відомі.

ОУН, за вказівками УГВР, на всіх своїх щаблях скоординувала всю свою діяльність з діями УПА, забезпечуючи повну однозгідність, а вслід за цим успіх у всіх політичних акціях. Чи то в бойкоті "виборів" до т. зв. Верховної ради СССР (10.II.46 р.) і Верховної ради УССР (9.II.47 р.), чи в роз'яснювальній кампанії про дійсні причини голоду в східних областях України і допомоги голодуючим, чи з поборюванні варварського виселення українців із земель на захід т. зв. лінії Керзона, чи в протиколективізаційній акції в Західній Україні, як і в усіх інших політичних акціях ОУН і УПА виступали і виступають **єдино, в порозумінні, в повному**

узгідненні своїх дій. Господарське забезпечення УПА спирається тільки на добровільних датках населення грішми, хлібом, м'ясом, товщем, біллям і, очевидно поповнюється також майном, здобутим на ворогові. Тому, що тільки ОУН охоплює терен широкорозгалуженою організаційною мережею, що тільки вона має скрізь свої клітини, що її члени постійно перебувають серед населення, **вона несе на собі основний тягар організації господарського забезпечення УПА**.

Відомо, якою грізною для кожного підпільного руху є агентура, а саме цей прийом МВД і МГБ стосують з усією притаманною їм перфідією і неабияким досвідом. Правда, тут вони натрапляють на таку величезну перешкоду, як високі моральні якості українського підпілля, але тим не менше в умовинах боротьби з МВД і МГБ питання поборювання зовнішньої і внутрішньої агентури – дуже важливе. Для цієї мети ОУН розбудувала власний апарат Служби Безпеки (СБ), який набув значний, досвід у боротьбі з МВД і МГБ. **Органи Служби Безпеки ОУН взяли на себе також обов'язок охороняти УПА перед ворожою агентурою.**

Так виглядає наш вклад у справу УПА. Ми радіємо і гордимося цим. Ми підводимо сьогодні, в п'яті роковини існування УПА, підсумки нашого вкладу як звіт з нашої праці перед народом. Ми підводимо ці підсумки, щоб з перспективи п'ятьох років самим подивитися, що ми зробили на відтинку УПА. Ми зробили всі ствердження в цій статті в ім'я історичної правди. Ми сказали те, що знає кожний стрілець УПА, чого свідомі народні маси на українських землях.

Сьогодні, з кінцем 1947 р., УПА продовжує свою нерівну героїчну боротьбу.

Побіч неї, плече-об-плече, стоїть наша Організація – Організація Українських Націоналістів, керована Степаном Бандерою. В нас спільна мета – Українська Самостійна Соборна Держава. У нас однаковий погляд на методи боротьби за наше визволення – переконання в необхідності і доцільності революційного шляху. За нами п'ять років завзятої, кривавої збройної боротьби, проти гітлерівських та московсько-большевицьких окупантів України. В вогні безпосередньої боротьби, серед партизанських буднів і свят, серед радости спільних перемог і смутку невдач, серед жертв, що їх в однаковій мірі приходиться складати як УПА, так і ОУН, склалася така бойова дружба цих обидвох організацій, склалася між ними така ідейно-політична єдність, що їх **не розірвати нікому і ніколи**.

ОУН, керована С. Бандерою, й УПА стоять сьогодні побіч себе в полі бою і, відбиваючи скажені ворожі атаки, поза себе дивляться з гордістю, а перед себе – з вірою.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 20. – Арк. 183-186[13].

---

[1] *Коссак Зенон ("Тарнавський"; 1.04.1907, м. Дрогобич Львівської обл. – 19.03.1939, смт Солотвино Тячівського р-ну Закарпатської обл.). Бойовий (1929–1930) і організаційний (1930–1931) референт КЕ ОУН ЗУЗ, співавтор "44 правил життя українського націоналістів", ад'ютант Шефа штабу "Карпатської Січі", поручник.*

[2] *Колодзінський Михайло ("Гузар"; 26.07.1902, с. Поточиська Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 19.03.1939, смт Солотвино Тячівського р-ну Закарпатської обл.). Референт вишколу Крайової Команди УВО (1928–1929), військовий референт КЕ ОУН ЗУЗ (1929–1932), співробітник військової референтури Проводу Українських Націоналістів, шеф штабу "Карпатської Січі", Верховний Командант Збройних Сил Карпатської України (1939), полковник.*

[3] *Грицай Дмитро ("Бук", "М. Д. Бученко", "Дуб", "Олег", "Палій", "Перебийніс", "Сірко"; 1.04.1907, с. Дорожів Самбірського р-ну Львівської обл. – 22.12.1945, м. Прага, Чехія). Військовий референт КЕ ОУН ЗУЗ (1931–1939, з перервами), військовий референт Проводу ОУН (1941–1942, 1944–1945), заступник шефа ГВШ УПА (1943–1944), шеф ГВШ УПА (1944–1945), член УГВР (1945); генерал-хорунжий УПА (1945), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (з датою смерті).*

[3] *Івахів Василь ("Рос", "Сом", "Сонар"; 18.04.1908, с. Подусільна Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 13.05.1943, с. Черниж Маневицького р-ну Волинської обл.). Викладач на старшинських курсах ОУН у Кракові (1940–1941), командир підстаршинської школи ОУН у Поморянах Львівської обл. (1941), крайовий військовий референт ОУН ПЗУЗ (1942–1943), організатор і перший командир УПА на Волині (1943); підполковник УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА I кл. (з датою смерті).*

[4] *Ковальський Юліян ("Гарпун"; 24.11.1918, с. Липівці Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 13.05.1943, с. Черниж Маневицького р-ну Волинської обл.). Шеф штабу УПА на Волині (1943), сотник УПА (з датою смерті).*

[5] *Качинський Сергій ("Остап"; 1917, с. Піддубці Луцького р-ну Волинської обл. – 10.03.1943, смт Оржів Рівненського р-ну Рівненської обл.). Окружний провідник ОУН Рівненщини (1941), крайовий організаційний референт ОУН ПЗУЗ (1942), крайовий військовий референт ОУН ПЗУЗ (1942–1943), організатор перших збройних загонів революційної ОУН (1942), які дали початок УПА; поручник УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА I кл. (з датою смерті).*

[6] *Андрусяк Василь ("Грегіт", "Коваль", "Різун", "Різьбар", "Чорний"; 15.01.1915, м. Снятин Івано-Франківської обл. – 24.02.1946, біля с. Глибока Богородчанського р-ну Івано-Франківської обл.). Командир ТВ "Чорний Ліс" (1945–1946); полковник УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (з датою смерті) і Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (1945).*

[7] *Качан Остап ("Саблюк"; 1910, с. Теслугів Радивилівського р-ну Рівненської обл. – 18.12.1944, х. Козаччина с. Залісці Шумського р-ну Тернопільської обл.). К-р куреня і з'єднання, заступник командира Вінницької ВО в УПА-Південь (1944); сотник УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (з датою смерті).*

[8] *Онишкевич Тарас ("Галайда"; 15.06.1914, м. Угнів Сокальського р-ну Львівської обл. – 1.04.1944, там само). Член обласного проводу ОУН Львівщини (1943–1944), організатор і к-р сотні "Галайди" (1943–1944), к-р куреня УПА (1944); хорунжий УПА (з датою смерті).*

[9] *Бандера Степан (1.01.1909, с. Старий Угринів Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.10.1959, м. Мюнхен, Німеччина). Крайовий провідник ОУН ЗУЗ (1933–1934), голова Революційного Проводу ОУН (1940–1941), провідник ОУН (1941–1959).*

[10] *Мельник Андрій (12.12.1890, с. Воля Якубова Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 1.11.1964, м. Клерво, Люксембург). Полковник армії УНР, один із керівників УВО і ОУН, голова ПУН (1938–1964).*

[11] *"Середній" ("Середний"; 1921, м. Івано-Франківськ – 21.09.1946, біля с. Чертіж Жидачівського р-ну Львівської обл.). К-р сотні "Летуни" (1945–1946); поручник УПА (1946); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (з датою смерті) і Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1946).*

[12] *Подібний текст: Архів ЦДВР. – Ф. 12. – Т. 9. – Спр. 9. – Арк. 6-11; Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний). Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 135-144.*

№ 16

15 грудня 1947 р. – 16 вересня 1948 р.

А. Осипенко

КІНЕЦЬ ДРУГОГО ЕТАПУ БОЛЬШЕВИЗАЦІЇ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ І ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЕВРОПИ

Втеча Надь Ференца, страта Петкова, суд над Манію, розпуск партії Шуйока, партії Братіяну, втеча Міколайчика, Пфейфера, відставка Татареску, що мали місце на протязі 1947 р., – це цілком очевидно не відокремлені і не випадкові факти. Вони так однорідні, що всі люди, навіть найбільш наївні, Західної Европи й Америки зауважили тепер, що на їх заіснування мусіли складатися одні і ті самі причини, що тут діє одна якась рука. Сказати однак, що вони розуміли те, що всі ці факти випливають із послідовно здійснюваного, суворо обдуманого пляну большевизації країн Центральної і Південно-Східної Европи, що вони являють собою показники того, як далеко посунувся процес большевизації цих країн, за деякими виїмками, покищо не можна. Не без здивування, нпр., слухаєш, як представник англійського уряду на інтерпеляцію в парляменті в справі останніх подій в Болгарії, Румунії, Угорщині, Польщі відповідає, що... ще замало фактів,

щоб передати це питання до Організації Об'єднаних Націй. Подумати тільки: ще замало фактів, щоб хоча передати питання большевизації країн Центральної і Південно-Східної Европи до ООН. Ще не видно, куди ведуть большевики окуповані ними країни. І коли ж англійському урядові це буде видно? Хіба аж тоді, як ці країни вже будуть формально включені до СССР.. Хто його знає, може такі заяви диктуються "вищими" потребами англійської дипломатії, але як же ж в такому разі має думати на основі таких відповідей про становище в новоокупованих большевиками країнах той англійський робітник, який голосував за нинішніх керівників англійського уряду і від яких він законно вимагає сьогодні сказати йому бодай правду. Річ ясна, що такі відповіді не внесуть йому в це питання жодної ясности, а навпаки, ще більше його йому заплутають.

Хто як хто зрозумів, до чого веде політика большевиків в новоокупованих ними країнах, а зрозуміли це кінець кінців такі "далекоглядні" політики, як Міколайчик (і дав неабиякий доказ цього). Не помогли йому постійні заяви про лояльність щодо СССР. Завели всі надії на успіхи виборів і результати парляментської боротьби. Большевики мають інші методи, і, пізнавши їх, Міколайчик волів піти слідами свойого вдалого мадярського попередника – Надь Ференца, ніж Петкова і Манію (залишитися в краю і боротися разом з народом, щоб цим шляхом хоч частинно виправдати шкоди своєї згубної політики, в нього не було відваги. Очевидно, емігрантська "політика" легша).

Для нас, які на власній шкурі перейшли большевизацію, які вивчили на протязі 30 років до подробиць всі прийоми большевицької загарбницької політики, події 1947 р. в Югославії, Альбанії, Болгарії, Румунії, Угорщині, Чехословаччині і Польщі не є нічим несподіваним, непередбаченим, новим. Для нас вони є лише дальшим підтвердженням того розвитку, на який ми неодноразово вказували народам цих країн, перед якими ми їх постійно перестерігали і перестерігаємо. На основі останніх подій ми можемо додатково констатувати, що російсько-большевицькі імперіялісти приспішають, і то сильно, большевизацію країн Центральної і Південно-Східної Европи, що посилено підготовляють їх повну анексію.

Немає сумніву, що така наглість також не випадкова. Вона зумовлюється напруженою міжнародною обстановкою, остаточним розподілом світу на два ворожі табори: большевицький і англо-американський (на утворенні яких большевизація країн Центральної і Південно-Східної Европи в свою чергу надзви-

чайно, заважила). Приспішення большевизації новоокупованих країн означає не що інше, як прискорену підготовку російсько-большевицьких імперіалістів до нової війни.

Коли взяти процес большевизації в тому вигляді, в якому його проходили ми і всі інші народи, то, порівнюючи, побачимо, що він в країнах Центральної і Південно-Східної Европи відбувається за тією ж системою, що і в нас. Так само там, як і в нас, він проводиться за допомогою одних і тих же метод. Так само там, як і в нас, його можна поділити за відповідними характеристичними ознаками на три основні етапи. В дальшому в цій статті постараємося показати цю систему і методи большевизації на тлі розвитку подій в країнах Центральної і Південно-Східної Европи.

Рішальним моментом для нинішньої долі народів Польщі, Чехословаччини, Румунії, Угорщини, Югославії, Альбанії, Болгарії стало те, що вони були окуповані ("визволені") червоною армією в ході розгрому гітлерівських загарбників 1944–45 рр. Власне з моментом вступу на їх території совєтської армії і в оперті на неї большевицькі імперіялісти могли розпочати большевизацію цих країн (так само колись зачинали большевизувати Україну, Грузію і всі інші країни сьогоднішнього СССР). **Отже ж, засадничою передумовою і основним вихідним пунктом для большевизації, як також гарантією її успіху, являє собою збройна окупація**.

Спираючись на свої збройні сили в країнах Центральної і Південно-Східної Европи, сталінські імперіалісти згідно зо своєю системою насамперед приступають до посиленої розбудови компартій, які, як і в усіх інших країнах світу являють собою їхні прямі агентури, слухняні знаряддя в їх руках, за які вони ховаються в здійснюваннях планів своєї загарбницької політики, плянів большевизації. **Розбудова компартій – це найбільш характеристична особливість першого етапу большевизації**.

В Югославії, а також в Чехії і Польщі, країнах, окупованих німцями, большевики, спекулюючи на народній боротьбі проти гітлерівських загарбників, приступили до розбудови своєї агентури властиво від 1941–42 рр. (До цього часу компартії в цих країнах не вели, як і їх московський опікун, жодної боротьби проти німців. В Польщі, нпр., компартія за ухил від сталінської лінії була розв'язана ще в 1933 р. і вірні сталінські агенти відновили її щойно після вибуху німецько-большевицької війни). Найбільших успіхів під час війни большевики досягли в Югославії, де зручно використали національні антагонізми. Тут вони, направду, розбудували сильну агентуру (Тіто), з її розгалуженням в Альбанії (Енвер

Ходжа) і цим заклали перші основи для большевизації обох країн ще до часу приходу червоної армії. І ця обставина децидуюче вплинула на те, що в Югославії і Альбанії процес большевизації проходить найскоріше. Далеко менші успіхи в цьому відношенні мали большевицькі імперіялісти в Чехії і Польщі. Тому основні сили своєї польської і чехословацької агентури вони творили на території СССР ("Польскі комітет визволєня народовего" – ПКВН, Войско польське, Чехословацький корпус Свободи) і насаджували її в міру того, як Червона армія посувалася на території Польщі і Чехословаччини,

Компартії Румунії, Болгарії, Угорщини до приходу Червоної армії були цілком незначні і ввесь час війни сиділи, як миша під мітлою. Вони кинулися по владу вже тоді, коли большевицька армія була на їх територіях, коли пронімецькі уряди не являли собою вже жодної сили. Сьогоднішні твердження про боротьбу цих компартій, в роді, нпр., того, що в Болгарії ще під час війни повстали комуністичні партизанські загони і що вони вели якусь поважнішу боротьбу – це спізнені, проведені заднім порядком спроби відрепарувати як-небудь морально-політичний капітал цих партій.

Та, незважаючи на більшу чи меншу силу поодиноких компартій, всі вони могли прийти до влади тільки внаслідок окупації їх країн большевицькою армією.

Хоч факт большевицької окупації країн Центральної і Південно-Східної Европи вже згори перекреслював їх державну незалежність і так же згори забезпечував за компартіями монопольне політичне становище, то однак обидва ці процеси відбуваються поступово. Тому назовні зберігаються форми незалежності, а всередині компартії виступають в союзі, коаліції з іншими політичними партіями своїх країн. На це складаються такі причини: 1) початкова слабість компартій; 2) розрахунки на те, щоб не наставляти всі сили проти себе, а бити противників по черзі, в союзі з одним проти другого; 3) потреба замаскувати і перед власними народами і перед світом до часу свойого зміцнення той факт, що компартії змагають до монополії на владу і що за ними стоїть Москва. Ці коаліції партій створюються на спільно погодженій програмі і звичайно виступають під назвами "національних, народних, демократичних, вітчизняних фронтів". Крім цього, на початку допускається також з цих же причин легальна діяльність деяких опозиційних партій, які не входять до коаліції з комуністами, нпр., націонал-цараністська партія Манію і ліберальна Братіяну в Румунії, землеробська Петкова в Болгарії.

Коли взяти до уваги будову коаліцій, тобто всіх цих "фронтів", то вони на першому етапі складаються з подвійного роду партій: незалежних від компартій (нпр., Народна, Національно-соціялістична в Чехословаччині, Польське стронніцтво людове в Польщі) і керованих компартіями (нпр., Стронніцтво людове, Стронніцтво демократичне в Польщі). Керовані партії не ведуть жодної самостійної діяльности і в усьому залежні від компартій, це філії компартій. Вони мають за завдання, по-перше, створювати видимість того, що до урядових коаліцій входять різні партії, і що тим самим вони репрезентують різні шари суспільства і відбивають волю більшости народу, по-друге, своїми голосами забезпечувати більшість для компартій. Іншими словами, завдання цих партій прикривати демократичними формами антинародну політику компартій і маскувати їх змагання до монополії на владу. В рамках "фронтів" компартії займають звичайно керівне становище. І хоч таке становище не відповідає їх фактичній силі, воно забезпечується збройною і дипломатичною підтримкою СССР (нпр., дипломатичні торги довкола утворення польського т. зв. Уряду єдносці народовей, в яких большевики добилися переваги для своєї польської агентури).

Коаліційні партії творять уряди. З вищенаведених тактичних мотивів комуністи висувають на пости премієра своїх агентів із керованих ними партій (нпр., Петру Гроза в Румунії), а коли компартія цілком слаба, вона погоджується, щоб уряд очолював представник незалежної від неї партії (нпр., Надь Ференц в Угорщині). Лише в Югославії і Альбанії, де, як знаємо, компартії були найсильніші, уряд зразу очолили комуністи (Тіто і Енвер Ходжа). При поділі міністерських портфелів комуністи захоплюють для себе частину найважливіших постів, звичайно внутрішніх справ, безпеки, юстиції, промисловості й інформації. Ці власне міністерства в першу чергу забезпечують ведення відповідної політики для зміцнення становища компартії в країні. Другу частину міністерства обсаджують комуністи своїми агентами з керованих ними партій, а третю відпускають для незалежних партій (нпр., Шубашіч в Югославії, Міколайчик в Польщі). Таким чином, комуністи зі своїми агентами мають, звичайно, перевагу в уряді.

Забезпечившись такою коаліцією, компартії розгортають роботу по зміцненні своїх позицій. **Першим засобом в цьому напрямі є соціяльні переміни**, які являють собою спекуляцію на нерозв'язаних протиріччях. Тут компартії в першу чергу ініціюють і проводять аграрну реформу. Аграрна реформа, однак, не є розв'язанням соціяльного питання на селянському відтин-

ку, вона виключно розрахована **на позискання невдоволених селянських мас**, які становлять більшість населення (Альбанія – 80, Югославія – 75, Болгарія – 80, Польща – 69, Угорщина – 55 і тільки Чехословаччина – 34 відсотків сільського населення). (Пізніше, закріпившись, большевики закріпачать селянство цих країн так, як закріпачили селян в СССР, яким також найперше роздали поміщицькі землі).

Для приєднання робітничих мас компартії переводять націоналізацію промисловости, повне здійснення якої, з огляду на більші труднощі, розтягається на другий етап, а навіть на третій. Так само, як і аграрна реформа, большевицька націоналізація не є розв'язкою соціяльного питання, а звичайним маневром на обдурення робітників (національною промисловістю так же, як і в СССР, володітиме не народ, а большевицькі вельможі). Таким чином, **аграрна реформа і націоналізація мають метою з'єднати компартіям невдоволені маси і надати до краю протинародній і злочинній політиці компартії народного, демократичного, прогресивного характеру**.

Другим способом, що його стосують компартії для зміцнення своїх позицій, є послідовне знищування народно-визвольних сил, – всіх тих, які вже стоять на становищі одвертої і активної боротьби проти російсько-большевицьких імперіялістів і їх агентів за справжню незалежність своїх народів або готові кожної хвилини до такої боротьби приступити. Щоб виправдати це злочинне знищення, його прикривається прапором боротьби проти реакції, фашизму, воєнних злочинців і колляборaціоністів. Роля опозиційних і коаліційних незалежних партій в цьому відношенні найганебніша, бо вони своєю тактикою співпраці з компартіями і нерішучої парляментської опозиції (треба не опозиції, а рішучої боротьби) полегшують комуністам розправу із справді патріотичним елементом, який прагне незалежности своїм народам, який розуміє необхідність боротьби проти імперіалістичного СССР і його агентур. Вони дозволяють виправдувати компартійні злочини перед масами і вводять в обман всі народи світу. Інша справа, що цією тактикою ці партії копають під власними ногами безодню, в яку в другому етапі їх спихають комуністи. Але власне в тому, щоб відтягнути ліквідацію опозиційних і "коаліційних" незалежних партій на дальшу чергу, до другого етапу, а на першому етапі використати їх дня знищення своїх рішучих противників з національно-визвольного табору і для баламучення народних мас, й полягає саме "співпраця" комуністів з ними, творення т. зв. вітчизняних і всяких інших фронтів.

Для ведення боротьби зо своїми противниками і для придавлення працюючих мас комуністи, захопивши для себе відповідні пости в уряді, зразу приступають до розбудови під виключно своєю контролею великого терористичного поліційного апарату, на зразок МВД і МГБ, при прямому керівництві цих останніх та їх допомозі не тільки вказівками, але й кадрами, в якій лише потрібно кількості (нпр., польське УБП – Ужонд бєзпеченьства публічного на чолі в комуністом Радкевичем). І цей терористичний поліційний апарат в міру переходу до дальших етапів стає одинокою силою, на яку опираються компартії. Терор стає чинником, що забезпечує успіх всіх заходів політики компартій.

Чисельний ріст – це третій засіб розбудови позицій компартій. З цією метою в ряди партії втягається всіх без розбору, включно до людей скомпромітованих співпрацею з німцями, як також заманюється привілеями, що їх мають комуністи. Звичайно, комуністичні вожаки свідомі шкідливости такого впливу на партії, але їм йдеться тільки про те, щоб шляхом чисельного росту висунути компартії на становища перших, найбільших і найсильніших партій в країні, щоб таким чином показати "ріст впливу компартій в масах". І цим власне пояснюється такий великий чисельний ріст компартій у всіх новоокупованих большевиками країнах.

Коли по деякому часі компартії зміцнять свої позиції, коли шляхом нібито справедливих соціяльних перемін збаламутять частину народних мас, а іншу залякають терором свого широко розбудованого поліційного апарату, коли при потуранні незалежних партій нанесуть удару національно-визвольним рухам, на початку малоорганізованим, розбитим, а основне – без досвіду протибольшевицької боротьби, вони переходять до атаки на легальну опозицію – на опозиційні партії, і ті незалежні партії, що входять до одної з ними коаліції, або, інакше, на своїх союзників. Цим начинається другий етап большевизації.

Власне боротьба проти легальної опозиції є найхарактеристичнішою ознакою другого етапу большевизації, а повний розгром цієї опозиції означає кінець другого етапу.

Боротьба за знищення легальної опозиції ведеться одночасно двома шляхами: шляхом політичного розкладу і шляхом насильної ліквідації. Перша метода полягає на винайденні в рядах опозиційних і коаліційних незалежних партій агентурних елементів чи просуненні таких елементів до цих партій, а дальше – на об'єднанні їх в "ліве крило", яке вкінці відколюється і створює окрему партію, часто із збереженням старої назви. Така відколена партія не має жодної незалежності і складається виключно із слухняних найми-

тів компартії. Іншою видозміною цієї методи є захоплення комуністичними агентами керівництва якоїсь партії, після чого нові "керівники" переводять чистку активу партії від небажаних елементів і, позбавивши її таким шляхом незалежності, ставлять на послуги компартії. Така доля стрінула, нпр., Польську партію соціялістичну (ППС), яка через своє агентурне керівництво стала цілком залежною від польської компартії (ППР).

В той час, як ведеться акція на створення в меншости "лівого крила" і його відділення, проти більшости – "правого крила" ведеться нагінка, щоб його політично скомпромітувати, щоб підготовити за допомогою терору його повну ліквідацію. Покажемо це на конкретних прикладах.

Незважаючи на пряму окупацію Угорщини (як союзника Німеччини) большевицькою армією, мадярська компартія здобула під час перших виборів незначний процент голосів. Абсолютну більшість цілком законним шляхом отримала Партія дрібних землевласників Надь Ференца, партія незалежна від комуністів, ясно, що ця партія була найбільшою перешкодою для компартії Угорщини. Щоб її знищити, режисерується "антиреспубліканська змова", в якій нібито були замішані провідні члени Партії дрібних землевласників. У зв'язку в цим відбувається арешт лідерів цієї партії, при чому участь в арештуванні беруть совєтські окупаційні власті (зробити це власними силами мадярська компартія не була в стані). Побоюючись арешту, Надь Ференц внедовзі втікає за кордон. Наступає дезорганізація партії, керівництво в ній захоплює "ліве крило" на чолі з Деньє[ше]м Лайошем, а разом з цим стара партія дрібних землевласників перестає фактично існувати. Залишається тільки назва, якою прикриваються звичайні агенти компартії. В нових "виборах" ця "партія" тратить місце першої партії, а його займає тепер… компартія, перед тим цілком слаба.

Подібний випадок маємо з Польським стронніцтвом людовим (ПСЛ) Міколайчика. Після січневих "виборів", коли комуністи "здобули" більшість, посилюються з боку комуністичного табору напади на ПСЛ, які дедалі постійно зростають. Цій партії закидається співпраця з "внутрішньою реакцією", англо-американцями. Поліція, що є цілковито в руках комуністів, арештовує також цілий ряд провідних членів ПСЛ, яких включається до процесів польського підпілля. Одним словом, фабрикуються "докази" співпраці з реакцією, йде підготовка до ліквідації ПСЛ. Прочуваючи свій сумний кінець, до того ж після лекцій в Болгарії, Угорщині, Румунії, Міколайчик у м[ісяці] жовтні цього року втікає з деякими своїми співпрацівниками закордон. Керівництво партією захо-

плюють люди з “лівого крила”, перед тим викинені з партії. ПСЛ як незалежна партія перестає існувати, лишаються тільки комуністичні агенти, які проводять чистку партії. Вирішальним чинником, як бачимо, являє собою в обох випадках терор, очевидно маскований “антиреспубліканськими змовами”, “співпрацею з реакцією”, “англо-американським вислужництвом”.

Варіянт, що під нього підпадали Петков і Манію, полягає в тому, що за обвинуваченнями в “протидержавній змові” арештовується керівників даних партій, після чого “парляментським” порядком розпускається ці партії. Отже ж, знов терор. Так, власне, були зліквідовані селянські партії: Петкова в Болгарії і Манію в Румунії. Для формального виправдання цього злочину були підготовлені процеси Петкова і Манію, з метою показати, що вони “зрадники народу”, “англо-американські агенти” і т. п. У висліді цих процесів, як відомо, Петкова страчено, Манію засуджено на досмертну в’язницю.

Які ж це старі історії того роду процеси. Як добре вони відомі нам з того часу, коли-то Сталін, розправляючись зі своїми політичними противниками: Троцьким, Зінов’євим, Бухаріном і іншими, “доказував”, щоб виправдати свій злочин, що вони “зрадники народу”, що вони “скотилися в багно чужоземної агентури”. Як же ж “подвизався” на цих процесах їх головний режисер Вишинський (який тепер не менше “подвизається” на дипломатичному полі). А в 1930 році большевицькі окупанти непросто ліквідували Спілка* Визволення України (СВУ), а змонтували великий процес, щоб також “доказати” СВУ “агентурність” і цим прикрити свій злочин.

І хоч від цих горезвісних процесів минув вже шмат часу, англійський соціяліст Шовкрос ще й досі вірить у большевицькі байки про “чужоземну агентуру”. Він, нпр., на другій сесії Генеральної Асамблеї Організації Об’єднаних Націй прямо розсипався в компліментах перед катом Вишинським, він не знав, як нахвалити Вишинського за його ганебні процеси, які, на думку Шовкроса, мали велике (?!) значення як знищення “німецької п’ятої колони” (?!) в СССР, які з’єднали Вишинському світову славу (хіба ката!). Цікаво, як сьогодні реагує пан Шовкрос на розгром опозиційних партій в країнах Центральної і Південно-Східної Европи. Можна сумніватися, чи йому, слухавши обвинувачення Петкова і Манію в тому, що вони англо-американські агенти, робилося солодко і чи він схильний сьогодні до таких компліментів, як на другій сесії

* *У тексті:* Союз

Генеральної Асамблеї ООН. Може, Шовкрос і йому подібні аж тепер, після останніх лекцій в Болгарії, Румунії, Угорщині і Польщі прозріють. Ще Шовкрос може прозріє, але англійська ліберальна газета "Манчестер Гардієн" ледви. Ця газета у зв'язку з процесом Манію думає, по стільки роках большевицьких злочинів, зворушити бандитське сумління большевицьких агентів тим, що пригадує їм, як то свого часу ліберали домагалися звільнення Дімітрова і Ракочі. О, ліберальна наївносте, ти справді не маєш меж! Не втік далеко від "Манчестер Гардієн" і п[ан] Гафенку, який дорікає Петру Гроза, пригадуючи йому, що за режиму Антонеску, коли Гроза сидів у тюрмі, Манію допомагав у його звільненні. А тепер бачите, цей самий Гроза судить Манію на досмертну в'язницю. Правда, яка чорна невдячність з боку Петру Гроза. Ну, що ж порадиш, з петру грозами треба боротися не методами Манію-Гафенку і "Манчестер Гардієн", а методами дещо іншими.

Та це лише на маргінесі. Повертаючись до суті справи, ми ствердимо, що вищевказаними методами компартії всіх новоокупованих большевиками країн, за винятком Чехословаччини, цілком розгромили в 1947 р. свою легальну опозицію, тобто всі легальні опозиційні партії і справді незалежні коаліційні партії.

Чехословаччина також вже знаходиться на другому етапі большевизації, але тут він ще не закінчений. Правда, компартія являє собою найсильнішу партію, до неї належить керівництво урядом, але поруч неї є ще незалежні партії: Соціялістична (з'їзд цієї партії, що недавно відбувся, усунув від керівництва за сприяння комуністам Фірлінгера, а обрав на голову партії Лявшмана*). Національно-соціялістична, Народна, а в Словаччині – Демократична, яка в квітневих виборах здобула перше місце. Акція в напрямі нищення коаліційних партій в Чехословаччині вже ведеться. **В Словаччині вона має насильницькі форми.** Тут за загальним стандартом змонтовано викриття "антидержавної змови", ліквідація якої є нічим іншим, як поступовою ліквідацією Словацької демократичної партії, що є необхідним для того, щоб компартія зайняла перше місце. В Чехії боротьба проти некомуністичних партій ведеться трохи обережніше, з огляду на те, що ці партії мають міцні позиції в народі з огляду на організованість чеського народу (такий прийом застосувала тільки одна Чехословацька компартія). Тому вона старається задовольнити його матеріальні потреби, доставити йому подостатком хліба, товарів ширвжитку і т. д. і цим купити собі

* *У тексті:* Лявшмака

довір'я більшости чеських працюючих мас. З другого боку, компартія надзвичайно поширює свої кадри, втягаючи кого попало. То ж не дивниця, що компартія малої Чехословаччини нараховує сьогодні (на 28.11.1947 р.) 1281138 членів, в той час, як, нпр., польська компартія – округло 300000. Щойно так зміцнившись, компартія Чехословаччини планує перейти до остаточної ліквідації своїх коаліційних партій, і ми не сумніваємося, що це в найближчому часі станеться.

З черги вкажемо на те, яке становище займають на другому етапі большевизації компартії.

На другому етапі компартії вже висуваються одверто на перше місце, на становище найсильніших партій, тобто на керівну силу політичного життя країни. Це своє становище вони легалізують "виборами", які, попереджені старанною "підготовкою" і проведені в обстановці терору, безправ'я та жахливих махінацій, річ ясна, забезпечують "блискучу перемогу демократичних сил". "Найбільш послідовний захисник демократії" – компартії – виходять з "виборів" найсильнішими партіями, тепер вони формально перебирають керівництво урядами – Г. Дімітров в Болгарії, К. Готвальд в Чехословаччині. Але там, де є відповідні агенти, як Циранкевич у Польщі, Гроза в Румунії, Деньєші Лайош в Угорщині, там вони залишаються очолювати уряд.

Цілком очевидно, після розгрому незалежних коаліційних партій і висунення компартій на становище найсильніших партій, урядові коаліції ("вітчизняні фронти") являють собою лише порожню форму, бо всі коаліційні партії, що залишаються, є тільки партіями назовні. Отже, **з кінцем другого періоду компартії займають монопольне становище.**

Таким чином, на протязі 1947 р. в усіх країнах Центральної і Південно-Східної Европи за винятком Чехословаччини другий етап більшовизації цілковито завершився – всі опозиційні і справді незалежні коаліційні партії були цілковито знищені, а компартії неподільно перебрали владу.

Ліквідація легальної опозиції в країнах Центральної і Південно-Східної Европи – це не лише ліквідація тої чи іншої партії, це перший крах цілої політики, а саме, концепції мирної ривалізації з компартіями і легальної парламентської опозиції (перед нею, власне, ми постійно перестерігали). Ця політика принесла народам величезні шкоди. Вона полегшила закріпитись большевицьким імперіялістам, вона відтягнула значну частину народних мас від активної революційної боротьби на шлях безплідної парляментщини, вона полегшила знищення тисячів патріотичного

елементу. Тому приспішена ліквідація легальної опозиції лише прояснить атмосферу в новоокупованих большевиками країнах. Народи цих країн виразно побачуть тепер, що вони не мають жодної державної самостійності, що вони поступово перетворюються в большевицькі колонії. Вони пізнають, що компартії – це прямі агентури російсько-большевицьких імперіялістів. Вони зрозуміють, що свої внутрішні соціяльно-політичні питання вони зможуть розв'язати згідно зо справедливими вимогами працюючих тільки самі, без большевицької допомоги. Нова ситуація спричинилася до росту прогресивних національно-визвольних сил, які стоять на становищі активної боротьби проти російсько-большевицьких загарбників, які, не жаліючи свого життя, будуть боротися разом з народом за всяких обставин. Для тих, які завели народ на манівці і там покинули його, спасаючи власне життя, – більше місця не буде.

В 1947 р. розпочався також перехід до третього етапу большевизації, яка тепер розвиватиметься ще скоріше. **Третій етап характеризується цілком явним монопольним становищем компартій, чисткою в рядах компартій, "будовою соціялізму" і завершується "приєднаням" даної країни до СССР, як нової т. зв. республіки**.

Елементи третього етапу виявились насамперед в "еволюції" т. зв. вітчизняних фронтів. Як ми вже сказали, з кінцем другого етапу т. зв. вітчизняні фронти – це лише форма для прикриття диктатури компартій, бо всі некомуністичні "партії" цих "фронтів" являють собою партії лише назовні. Отже ж тепер, на третьому етапі, ця форма за непотрібністю вже відкидається, як шкаралупа, а з неї виходить тільки одна партія – комуністи, а всі інші "партії" зливаються з комуністичною, що, очевидно, не справляє жодних труднощів, оскільки ці "партії" складаються з комуністичних агентів. На офіційній мові така трансформація вітчизняних "фронтів" називається їх "перебудовою в єдину політичну організацію". Таким чином, **на третьому етапі компартії займають монопольне становище не тільки фактично, але й формально**.

Першою на шлях такої перебудови "народного фронту" вступила в 1947 р., річ ясна, Югославія. (Що ця "перебудова" означає політичний монополь компартій – для всіх ясне і Тіто в одному з своїх останніх виступів, порушуючи це питання, не пробував навіть заперечувати проти цього. Але для виправдання він послався, між іншим, на те, що в Англії, мовляв, лейбористи також виконують владу монопольно. Дивіть, куди попав. І від коли ж то для Тіто прикладом служить буржуазна Англія?

Очевидно, що для Тіто краще було б, – якщо б він не хотів обдурювати працюючі маси – послатися на клясичний приклад, на СССР – де ВКП(б) має справді необмежений законом монополь на владу і де, крім ВКП(б), не існує жодної іншої партії, – ніж на Англію, де поруч лейбористської партії існують й інші незалежні партії і де кожних наступних виборів на зміну лейбористам можуть прийти консерватисти. Та що ж, большевицькі собаки на те й є, щоб брехати). Питання "перебудови вітчизняного фронту в єдину організацію" стоїть вже на порядку дня в Болгарії. В альбанському "Демократичному фронті" немає, крім компартії, іншої партії навіть за назвою, а тільки "представники" профспілок, молоді, жінок і т. д., тим самим він уже перебудований в "єдину організацію". В Польщі, Румунії, Угорщині акція в цьому напрямі ведеться поки що під кличами "затіснення урядової коаліції", "зміцнення єдности робітничих партій" і т. п. тому, що ці країни тільки що закінчили розгром опозиції. В них це питання стоятиме на черзі в 1948 р. Хоч в Чехословаччині, як знаємо, другий етап ще не закінчився, тим не менше большевицькі агенти вже тепер заявляють про потребу "перебудови" свойого т. зв. Національного фронту. "Для нас, говорить Готвальд на пленумі ЦК Компартії Чехословаччини, що відбувся 27–28.11, – Національний фронт – це спілка робітників, селян, ремісників та інтелігенції (а не політичних партій, як це є сьогодні – примітка автора). Ми вперто наполягатимемо саме на такому розумінні Національного фронту".

Генеральна чистка в рядах компартій поки що не проводиться. Вона відбудеться щойно згодом, але прийде неминуче (і, можливо, кількома наворотами). Тоді большевики знищать останній небажаний їм елемент, який вони тепер толерують на легальному становищі, з яким ще миряться в рядах своєї агентури. Після Петкова, Манію, Міколайчика прийде черга на болгарських, румунських, польських (і всіх інших) затонських, шумських, скрипників. Така вже черговість в системі большевизації.

Другий елемент, характерний для третього етапу большевизації, який позначився вже в 1947 р., є, так сказати, натури зовнішньої. Він знайшов свій вислів у **заключуванні т. зв. договорів про дружбу, співробітництво взаємодопомогу.** Мішок з такими договорами розв'язали Югославія і Болгарія (підписали його 28.11.1947 р.) і вони тепер посипляться один за другим та охоплять всі по черзі новоокуповані большевиками країни. Вже такий договір заключили Югославія і Угорщина. В дорогу для підписання таких договорів вибрався Енвер Ходжа.

Ці договори – це не жодний "успіх слов'янської дипломатії", як думає англійська преса (коментуючи болгарсько-югославський договір), бо, по-перше, їх не заключають самостійні держави, по-друге, їх заключення не справляє жодних труднощів (а лише в такому випадку можна говорити про успіх). Вони є дальшим розвитком єдиного, давно приготованого, із заздалегідь розробленими і розподіленими між поодиноких виконавців окремими завданнями пляну повної анексії Альбанії, Югославії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Чехословаччини, Польщі Совєтським Союзом. **Мета цих договорів – шляхом якнайдалі посуненої уніфікації згаданих країн у зовнішньополітичному відношенні підготовити їх до включення в склад СССР**. Це включення може відбутися і шляхом "приєднання" кожної країни окремо, нпр., Польщі, Чехословаччини і шляхом "приєднання" відразу цілої Федерації, нпр., Балканської (Альбанія, Югославія, Болгарія, Румунія, Угорщина). Тому болгаро-югославський договір можна розглядати, як вступ до утворення такої власне Балканської Федерації. Та тут певне одне: **всі країни Центральної і Південно-Східної Европи будуть перетворені на совєтські республіки неминуче**. Такого кінця вимагає вже логіка большевицької загарбницької політики. Заперечення проти цього з боку большевицьких верховодів і їх агентів не мають жодного значення. Хто ж однак прив'язує вагу до подібних заяв, той хай пригадає собі, як в 1940 р. Молотов також заперечував проти того, що СССР готовиться зайняти Естонію, Латвію, Литву, і як ще таки того року СССР загарбав ці країни.

Зовнішнім показником того, як далеко посунувся процес уодностайнення внутріполітичного ладу новоокупованих країн з большевицьким ладом, являють собою заяви большевицьких агентів про ступінь "побудови соціялізму". Бо ж ясно, що не соціялізм будують вони, а лише експлуататорський совєтський лад, тобто такий, який є в нас. Про перехід до "будови соціялізму" як про практичне завдання говориться наразі тільки в Югославії і Болгарії (в інших лиш як про мету), але на протязі третього етапу до цього перейдуть по черзі і всі інші. В третьому етапі "будова соціялізму" проходитиме приспішеним порядком, але вона не обов'язково мусить закінчитися до часу включення цих країн до СССР, а може продовжуватися ще й після цього. Найдовше вона буде тягнутися на відтинку селянства, бо воно становить найбільшу масу народу і з його боку йде найбільший спротив. (При сталінській діялектиці не виключене і таке, що після включення цих країн до СССР, де вже "будується кому-

нізм”, вони відразу перейдуть до “будови комунізму з поминенням соціялізму”).

Сьогодні в країнах Центральної і Південно-Східної Европи є вже багато елементів большевицького ладу. Югославія, нпр., побудована цілком як маленький Совєтський Союз. Верховній раді і урядові СССР відповідає Народна скупщина і уряд Федеративної Народної Республіки Югославії (ФНРЮ). Складові “народні республіки”: Сербія, Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговіна, Македонія, Чорногорія мають свої скупщини і “уряди”, так само, як наші “союзні республіки”. Народні комітети відповідають нашим місцевим радам. Такі ж місцеві ради є в Болгарії і Альбанії. В Польщі, нпр., “стихійно”, “з низів” зродився т. зв. рух “вспулзаводніцтво”, що є нічим іншим, як пересадженням до Польщі горезвісних соцзмагань і стахановщини. В Румунії ще під час аграрної реформи утворено державні станції, яким передано поміщицькі сільськогосподарські машини, коні і ці станції за оплатою обслуговують селянські господарства, тобто створено основи під советського типу МТС. Скрізь (за винятком Румунії) переведено націоналізацію банків, промисловости, транспорту, в більшій чи меншій мірі торгівлі, тобто підготовлено ці галузі до того, щоб їх могли кожної хвилини перебрати відповідні московські міністерства. Бо, як це ми вже підкреслювали, націоналізація, переведена за большевицьким зразком, не означає переходу націоналізованих галузей господарства до народу. Це лише перехід цих галузей від капіталістів до кляси большевицьких експлуататорів. (До перших вони належать на основі приватної власности, до других – на основі забезпечного монопольним політичним становищем привілею розпоряджатися всіма засобами і знаряддями виробництва).

Рівночасно з встановленням в країнах Центральної і Південно-Східної Европи внутріполітичного ладу большевицького типу, проходить **процес зв’язування цих країн в єдиний державний організм з СССР**. Найскоріше він відбувся на відтинку закордонної політики. (Адже ж загально відомо, що ці країни давно вже стоять на послугах Молотова). У воєнному відношенні вони також цілковито включені в большевицьку систему і підпорядковані Москві. Зараз проходить посилене господарське споювання цих країн з СССР. Їхня господарська стрілка тепер (після проголошення “Пляну Маршалла”) спрямована на Москву.

Таким чином, процес перетворення країн Центральної і Південно-Східної Европи на совєтські республіки прискореним темпом добігає до свойого кінця. Народам Польщі, Чехословаччини, Румунії, Угорщини, Югославії, Болгарії, Альбанії

доводиться сьогодні проходити те саме, що пройшли всі поневолені народи СССР, що пройшов український народ. Тому також для цих народів немає іншого виходу, як стати на цей шлях революційної боротьби, що на нього став український народ. Наш шлях випливає із довгорічного досвіду боротьби проти російсько-большевицького імперіалізму, він провірений життям, він тому добрий для всіх поневолених большевизмом народів. Посилена большевизація вимагає від народів новоокупованих країн посиленої визвольної боротьби і затіснення співпраці з поневоленими народами СССР в єдиному фронті всіх поневолених большевизмом народів. Для всіх народів світу вона грізне мементо, вона вимагає від них покинути вкінці ілюзії про можливість співпраці з СССР, надії на його примирення і включитися до активної боротьби з найлютішим ворогом всього людства – російсько-большевицьким імперіялізмом, в єдиному фронті всіх, поневолених і загрожених ним народів.

15 грудня 1947 р.

В хвилині, коли приходиться нам перевидавати цю статтю, процес большевизації країн Центральної і Південно-Східної Европи посунувся дальше вперід. Заіснував цілий ряд нових фактів.

На кінець другого етану большевизації в Чехословаччині не треба було довго ждати. В лютому–березні 1948 р. були цілком розгромлені опозиційні партії: Народна і Національно-соціялістична, а Соціял-демократична злилась зараз з Комуністичною, очевидно, "очистившись" від антикомуністичних елементів. Такі видатні політичні діячі Чехословаччини, як Масарик, в обличчі нової ситуації поповнив самогубство, кидаючись через вікно, Бенеш подався у відставку з поста, президента, а, вкоротці, у вересні 1948 р., вмирає, інші політичні діячі попадають в тюрму або втікають за кордон. Зліквідовано опозицію і в Словаччині. Комуністична партія Чехословаччини стала монопольною. Розпочався "перехід до соціялізму".

"Об'єднання" Соціял-демократичної партії з Комуністичною наступило в Мадярщині, а в Польщі вже сьогодні все підготовлене до злиття ППС з ППР.

Дуже характерним для подій 1948 р. в країнах Центральної і Південно-Східної Европи з'являється одверта нагінка на поодиноких керівників компартій цих країн за їх "націоналістичні ухили", а також висунення потреби чистки компартій. Все це – елементи третього етапу большевизації, на неминучість яких в статті було

вказано. Після міколайчиків приходить черга на польських, югославських і всіх інших шумських і скрипників.

Найбільш різких форм "націоналістичний ухил" набрав в Югославії. Большевицькі вимоги прискорено большевизувати Югославію, зокрема на відтинку селянства, зродили гострий спротив в комуністичній партії Югославії (КПЮ). Тіто і його група відмовилися від участи в Комінформі, тобто перестали слухати ВКП(б) і зайняли самостійну позицію в політиці КПЮ, яка була схвалена V з'їздом Югославської компартії. Большевики докладають зараз усіх зусиль, щоб зі середини повалити групу Тіто і наново підпорядкувати собі КПЮ, застосовуючи рівночасно політичний й економічний тиск на Югославію.

Другим яскравим прикладом "правого національного ухилу" є Польща, став на його шлях не хто інший, а сам генеральний секретар ППР – Гомулка (Вєслав). Його "ухил" виявився в опозиції до "керівної ролі ВКП(б)" та колективізації польського села, тобто в цьому самому, що "ухил" Тіто в Югославії. Але в Польщі він набрав інших форм, ніж в Югославії. Тут Гомулка на серпневому пленумі ЦК ППР визнав свої "помилки" і його тільки усунено з посту генерального секретаря, якай тепер зайняв Болеслав Бєрут, що дотепер як президент вдавав, що він стоїть осторонь якої-небудь політичної партії. Таким чином, з першою фазою* "правонаціоналістичного ухилу" в Польщі покінчено "мирно".

Хвороба "націоналістичного ухилу", очевидно, на цьому не закінчиться, її перейдуть всі компартії новоокупованих большевиками країн, а остаточне лікування переведуть сталінські оператори шляхом фізичної ліквідації "ухильників", так як це сталося в СССР. Такі вже закономірності большевизації.

16 вересня 1948 р.
Автор

Геть російсько-большевицьке поневолення!
Хай живе революція і свобода всіх народів, поневолених Москвою!

"Москалі – це нащадки тих племен, яких колись скити вигнали на північ, де москалі змішалися з калмуками й татарами. Через те московський народ такий темний і дикий. У них така сама жорстокість, такі ж звичаї і дикунство, що в татарів.

---

* *У тексті:* фразою

І такий нарід панує нині над Україною, над козацькою нацією, такою відважною і чисельною".

Гетьман Пилип Орлик

Смерть большевицьким імперіялістам!
Хай живе воля народів і людини!
Хай живе Українська Самостійна Соборна Держава!

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 3. – Арк. 216-231[1].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 15. – Арк. 389-405; Архів ЦДВР. – Ф. 7. – Т. 8. – Спр. 3. – Арк. 1-29; Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний). Подібний текст опубл.: В'ятрович В. Невідома праця Осипа Дяківа // Український визвольний рух / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. – Львів, 2005. – Збірник 4: Боротьба народів Центрально-Східної Європи проти тоталітарних режимів у XX ст. – С. 9-23.*

№ 17

Березень 1948 р.

О. Горновий

Дискусійне
Тільки до округ

ПРО НАШ ДЕМОКРАТИЗМ

Про демократію всюди говорять сьогодні, більш як коли. Демократія, можна сказати, переживає сьогодні своє відродження. І це явище цілком природне. Після тих страхіть, терору і безправ'я, що їх пережили народи Европи під гітлерівсько-фашистським ярмом; в обстановці позбавлення елементарних демократичних прав і свобід російсько-большевицькими імперіялістами всіх народів СССР і новоокупованих країн Центральної і Південно-Східної Европи; в обличчі небезпеки утратити демократичні права тим народам, які такими правами ще користуються, не міг не зрости серед усіх народів світу інтерес до демократії, не могли не зміцнити їх прагнення боротися за справжню демократію.

Але разом із ростом інтересу до демократії в усіх народів світу зросло також використовування демократії як прикриття

імперіялізму, прикриття політики загарбань і поневолення. Ще ніколи демократія не була так оплюгавлювана, опорочувана, збезчещувана, як це діється сьогодні. Для цього існує всесвітна трибуна Організації Об'єднаних Націй.

В такій обстановці нам, зокрема, треба виразно з'ясувати собі, на чому полягає наш демократизм, як думаємо ми будувати внутріполітичний лад Української Самостійної Держави, нам потрібно постійно роз'яснювати це народові, щоб він не ставав жертвою обману, чужих і ворожих йому політичних концепцій.

I. Як складався наш демократизм?

Наша Організація не перейшла на демократичні позиції, як дехто думає, щойно сьогодні, коли то після розгрому гітлерівської Німеччини, вернулася мода на демократію. Наша Організація завжди була демократичною, а в останні роки (1941–43 рр.) вона вже виразно оформила свою демократичну програму, складену і викристалізовану в огні нашої боротьби. В останні роки наша Організація чітко, в стисло означених програмових постановах висловила те, за що вона приступала боротися і що вона при свойому заснуванню накреслила собі лише в загальних рисах. Тим самим в останні роки вже виразно виступив наш демократизм, чого з огляду на нашу молодість ніяк не могло бути раніше. Наш сьогоднішній демократизм цілком організчно випливає з нашої дотеперішньої боротьби.

Організація Українських Націоналістів, що зродилася як протест проти поневоленого становища українського народу, **з самого початку** поставила своїм найвищим обов'язком **добро українського народу**, боротьбу за його визволення і побудову **Української Самостійної Соборної Держави**, яка забезпечить повний розвиток українській нації і загарантує українському народові **всі права і свободи**, яких він зараз позбавлений. І хіба ж все це суперечило і суперечить демократії? Що ж є найсуттєвішою ознакою справжньої демократії як власне не **добро народу, добро народних працюючих мас**? А не за інтереси якихось окремих кляс, ні за інтереси чужоземних сил, ані також за владу для себе, за панування над народом вступили члени ОУН на шлях важкої революційної боротьби, помандрували в тюрми польських, большевицьких, румунських, мадярських, німецьких окупантів і пішли вмирати на шибеницях, а за **добро свойого поневоленого народу**, за визволення України. Українські революціонери пішли вмирати за те, щоб забезпечити життя українському

народові. За інтереси українського народу так густо скропили і скроплюють члени ОУН своєю кров'ю українську землю.

І цим наша Організація **на ділі** показала свій демократизм. Бо чи ж може бути чистіший демократизм як **вмирати** за добро народу і його визволення? Не від слів, а від діл зачинається наш демократизм, відколи ми вступили на арену українського політичного життя. Не готовою, блискучою, багатообіцяючою програмою ми найперше заговорили до народу, але суворою, малообіцяючою мовою революційної боротьби. З ніким ми не переліцитовувалися в програмах і народ не пішов за нами тому, що ми давали йому найбільше. Навпаки, ми нічого народові не давали, крім перспективи важкої боротьби, ворожих переслідувань, терору, тюрм і заслань. Але народ пішов за нами, бо він бачив у нас борців за своє визволення, за своє щастя, за те, що він таїв найглибше в душі, чого найбільше прагнув, а чого часто сам висловити не вмів, на тим більше знайти шляхів до нього. І щойно накінець ми пред'явили народові свою програму, побудовану на його найістотніших інтересах і прагненнях, здобуту кров'ю його найкращих синів і дочок, викувану в огні довгорічної боротьби. Ми могли дати народові його програму, найтісніше зв'язавши себе боротьбою з інтересами народних мас. **Отже, демократизм нашої програми випливає з найглибших прагнень українського народу, з його найістотніших життьових потреб і перевіряється нашою революційною боротьбою.**

В 1930-х роках ми такої програми не могли ще дати, бо ми робили перші кроки, бо в нас не було ще тоді досвіду, а тільки гаряче прагнення вибороти краще життя українському народові. У нас в той час були вже такі три основні виразно освідомлені правди: перша – український народ, розчвертований між окупантів, знаходиться на становищі **поневоленого народу;** друга – вийти з такого становища може український народ, тільки **здобувши Українську Самостійну Соборну Державу;** третя – здобути Українську Самостійну Соборну Державу може український народ тільки **власними силами, шляхом революційної боротьби.** На защеплення українським народним масам цих трьох правд були спрямовані всі перші роки нашої боротьби. Всі інші питання, як внутріполітичного, соціяльно-економічного ладу і інші в нас з такою ясністю не були освідомлені і тим самим точно розпрацьовані. Це не значить, що вони в нас не заторкувались, не обговорювались, що ми їх не пробували розв'язувати. Так, все це ми робили. Але це були тільки спроби розв'язки, це були лише **шукання,** це був період, коли всі інші питання зна-

ходилися в процесі свойого **формування. А ми в той час були радше ідеологічно-політичним рухом, ідейним ферментом в українському народі, між дійсною оформленою політичною організацією.**

В цей період всі наші удари в першу чергу були направлені проти всіх шкідливих як українських, так і чужих ідейно-політичних концепцій, якими одурманювано український народ. І це зрозуміло. Оскільки ми хотіли з'єднати народні маси для трьох наших основних правд, ми мусіли поборювати всі концепції, які заважали нам у цьому. Нові ідеї можна було сіяти з надією на багате жниво, тільки розчистивши попереду ґрунт для них, тільки знищивши увесь ідеологічний бур'ян.

Саме на той час припадає гостра наша ідейно-політична боротьба проти різних демократичних і псевдодемократичних систем. І цю власне нашу боротьбу дехто оцінює як наші виступи проти демократії взагалі. Та така оцінка може випливати або з несвідомости, або зі злоби. Ми виступали не проти **демократії взагалі,** проти її основних засад, бо ж, як це ми вже підкреслили, ми власною боротьбою на ділі засвідчували наш демократизм, а ми виступали зі справедливою критикою тих чи інших **конкретних зразків демократичних і псевдодемократичних ладів,** ми вказували на них, як на невідповідні і шкідливі для українського народу. Бо ж демократія – це не щось згори дане, всюди, на цілому світі і завжди однакове, щось самим по собі добре, цілюще й ущасливлююче, щось, що автоматично гарантує добро народові. Демократія завжди конкретизується в якомусь окремому політичному ладові, через нього діє в житті, на практиці виявляється, в якій мірі вона добра, а в якій шкідлива. І саме проти таких окремих демократичних ладів була направлена в той час наша критика. Але це саме ми з не меншою гостротою робимо також сьогодні.

Наша тодішня критика демократизму була реакцією на безсилість демократизму Центральної Ради, на хиби демоліберального демократизму, на зловживання демократією російсько-большевицькими імперіялістами. А від такої критики ми не відказуємося й сьогодні.

Шукаючи причин програної у Визвольних змаганнях 1917–20 рр. наш рух не міг не звернутися з усією різкістю своєї молодості і глибоко відчутого народного болю проти **наївно-утопійного демократизму керівників** Центральної Ради. Він, не стісняючись, показав перед народом всі гріхи Центральної Ради і взагалі помилки, допущені в 1917–20 рр. Він показав, що

в той час, коли треба було якнайсильнішої, прямо залізної влади, щоб використати сприятливу нагоду для здобуття і закріплення визволення українського народу, Центральна Рада журилася в першу чергу про перемогу революції в Росії, бо вірила, що вона сама собою принесе визволення України; що в той час, коли треба було творити сильну армію, здібну обороняти незалежність України, керівники Центральної Ради турбувалися тим, як би їм звільнитися від тягарів армії і замінити її, згідно своїх утопійних теорій соціялізму, "народною міліцією"; що в той час, коли треба було насамперед будувати українську державу, керівники Центральної Ради сварилися за свої партійні програми, заявляючи, що або Україна по образу їхньої партії, або ніяка. У висліді партійних дискусій про найповнішу "соціялістичну демократію", надій на російську революцію Центральна Рада змарнувала найкращі хвилини, і, коли на Україну рушили російсько-большевицькі загарбники, вона не могла їм протиставитися. І за все це наша Організація бичувала керівників Центральної Ради. Але це саме робимо і сьогодні, бо ми не думаємо повертатися до наївної віри в утопійні революцію, соціялізм, до заперечування потреби армії, до ставлення партійних інтересів вище загальнонаціональних.

Наш демократизм будується не на утопійних дефініціях демократії, не на солодких побажаннях, **а на реальних вимогах і інтересах народних мас та на реальному забезпеченні цих інтересів. Наш демократизм** – це не роз'єднування народу і безсилість державної влади, а, навпаки, – це **єдність народу і оперта на ній сила державної влади. Він підкреслює потребу сильної влади на період національного визволення і державного закріплення українського народу. Наш демократизм** не заперечує потреби в армії і не виховує народу в дусі розкладового пацифізму, а, навпаки, **наголошує на потребу творення збройних сил** як того необхідного чинника, який забезпечить нам визволення і стоятиме на сторожі здобутої волі.

І якщо так ми критикуємо демократизм Центральної Ради ще сьогодні, то тим більше ми мусіли робити це в 30-х роках, коли вперше можна було поглянути з перспективи на помилки 1917–20 рр. і витягнути з них правильні висновки, щоб самим вчитися. До того ж в 30-х роках наївний демократизм Центральної Ради ще продовжував жити в різних есерівських, соцдемівськи, радикальних і інших партіях, групах і групках, ще продовжував отруювати частину громадянства, і його треба було розкрити до кінця та цілком вигнати з українського політичного життя. Нині це вже

належить до історії, нині в нас немає і сліду по цьому наївному демократизмові, нині частина наймолодших друзів читатиме про нього як про щось давно минуле. Але так воно не було в 30-х роках. Тоді ще цей демократизм був досить живучий. Він не щез цілком і сьогодні, але він нешкідливо продовжує доживати свого віку десь на емігрантських закутинах. Щоб, власне, показати наймолодшим друзям на прикладі наївний демократизм, ми приведемо в цьому місці рецепту на визволення України, що її подав Союз Українських Соціялістів (це старі банкроти з часів 1917–20 рр., які не помудріли ще досьогодні) в Америці у своїй газеті "Українська Громадська Пора", ч. 15, 1946 р. На думку цього Союзу, для того, щоб визволити Україну з большевицької неволді, треба підтримати будування Організації Об'єднаних Націй, а тоді "**моральним натиском** всієї світової демократії виелімінувати з громадського життя всі диктатури" і "поставити на їх місце вільний демократичний лад, який би забезпечив свободу і самоуправу всім народам" (за українською газетою "Америка", 6.VII.1946 р.). Ось як виглядають наївні демократи (краще тупоумні демократи). Вони ще сьогодні вірять, що "моральним натиском", а не силою, можна усунути Сталіна і його партію від влади та забезпечити "свободу і самоуправу всім народам". І не міг же ж наш рух не боротися проти такого демократизму.

Не міг захопити нас і **західноевропейський чи американський демократизм.** Ні один із його зразків не міг, як і не може сьогодні, служити прикладом для українського народу. І не лише тому, що жодного, навіть найкращого суспільно-політичного ладу не можна живцем переносити на ґрунт іншого народу, але тому, що західноевропейський і американський демократизм не є повним демократизмом. Незважаючи на формальну рівність і однакові права для всіх громадян, що їх проголошує цей демократизм, він на ділі дає перевагу багатим і за ними забезпечує всі права і свободи. Капіталісти використовують силу гроша, силу свого становища в економіці, щоб захопити керівництво державою чи здобути вплив на уряд і використовувати його в своїх клясових інтересах, на шкоду працюючим масам. Народні маси в парляментарних режимах мусять боротися і за ті права, які надає їм конституція, але яких вони не мають в житті. Західноевропейська демократія, хоч і дає особисті свободи громадянам, допускає до визиску однією клясою переважаючої більшости народу і цим створює велику нерівність в суспільстві. Визиск людини людиною доводить до завзятої клясової боротьби, яка розриває і послаблює націю. Тим самим така демократія

не може стати зразком для нас, які поставили своєю найвищою метою добро цілого народу, добро працюючих, які приступили до боротьби, щоб забезпечити єдність і сили українській нації. Ми точно усвідомили собі, що **не може бути повної демократії там, де існує визиск людини, де суспільство роздирається клясовою боротьбою.**

Ясно, що ми критикували західноевропейську демократію, що ми виступали проти всіх тих, які хотіли пересадити її на український ґрунт, що ми роз'яснювали народові недостатки такої демократії. Але це саме робимо і сьогодні. В 30-х роках ми мусіли робити це тим більше, що на терені земель, окупованих польськими, румунськими і чехословацькими окупантами існували власне демократичні режими західноевропейського типу і ці режими жорстоко поневолювали і визискували український народ. Ми на власній шкурі переконалися, що **не може бути демократії там, де існує національне гноблення.** Ми тому також гостро поборювали ті українські опортуністичні партії і групи, які стояли на становищі парляментарної боротьби в рямках згаданих режимів, які вірили, наприклад, в автономію з рук польського уряду і своїм угодовством заражували частину суспільства Західної України.

Ми мусіли найгостріше виступати й проти **"демократизму" большевицьких імперіялістів,** які використали демократію для прикриття свойого імперіялізму. Поборюючи большевицьку систему, ми вивчили і пізнали всі її таємниці і згодом нам першим довелося дати справжню критику совєтської демократії (не в розумінні видання товстих томів, видання новітнього "Капіталу", а в розумінні короткого, але точного висвітлення підстав і механіки большевицької системи). І в цьому місці ми схарактеризуємо большевицьку демократію, оскільки це нам було потрібне в дальшому для повного роз'яснення нашого демократизму.

Маркс і його послідовники вчили, що після того, як пролетаріят захопить владу, знищить поміщиків і капіталістів і перетворить засоби виробництва в державну власність, з того часу держава "сама себе робить зайвою", "сама себе засипляє", "вона відмирає" (Маркс). Марксові виглядало, що єдиною причиною і основою, на якій можуть творитися кляси, є лише приватна власність (і для капіталізму це слушне), і якщо пролетаріят її знищить та переведе удержавлення засобів і знарядь виробництва, "він тим самим знищить всі клясові різниці і клясові суперечності, а разом з тим державу як державу" (Маркс). Повне знищення держави можливе при комунізмі. В переходовому періоді – періоді диктатури пролетаріяту – буде демократія більшости (експлуато-

ваних) проти меншости (експлуататорів). “Демократія для гігантської більшости народу і придавлення силою, то є виключення з демократії експлуататорів, поневолювачів народу, – ось яка видозміна демократії при **переході** від капіталізму до комунізму” (Ленін). Так виглядала теоретична постановка в Маркса, а пізніше в Леніна.

Тим часом після Жовтневої революції большевики знищили поміщиків і капіталістів, знищили приватну власність на знаряддя і засоби виробництва шляхом її удержавлення, а у висліді держава не почала сама собою засипляти, а, навпаки, почала ще сильніше придушувати народ; не щезли клясові суперечності, а, навпаки, виросли нові кляси і клясові суперечності, цілком не наступило демократії для гігантської більшости народу, а, навпаки, гігантська більшість позбавлена всякої демократії і замінена в рабів, а незначна меншість виконує владу необмежено, по-диктаторськи.

Як дійшло до цього?

Большевицька партія, спекулюючи на народних інтересах, захоплює за допомогою народу владу і, спираючись на ньому, знищує поміщиків та капіталістів, а знаряддя і засоби виробництва удержавлює. Щоб не наставляти проти себе селянства, вона розподілює поміщицькі землі між нього на засаді індивідуального користування. Захопивши владу, партійна кліка розбудовує сильний терористичний поліційний апарат (ЧК, ГПУ, НКВД) і, спираючись на ньому, знищує всіх своїх політичних противників, як з-поза партії, так і в партії, а народ позбавляє всяких політичних прав. До рад народ не посилає своїх представників, а партія назначує “своїх людей”, яких народ під терором мусить вибирати. Тим самим народ відсувається цілковито від управління державою, партія звільняється від усякої контролі з боку народу й отримує змогу виконувати владу необмежено, незмінно, безконтрольно. До партії належить диктатура, до народу – виборами до рад маскувати цю диктатуру. Таким чином, держава стає в руках партії знаряддям, зверненим проти народу, а тому, що до держави належать всі знаряддя і засоби виробництва, то тим самим партія отримує можливість безконтрольно, як вона сама хоче, **розпоряджатися всіма знаряддями і засобами виробництва.** Іншими словами, в силу монопольного політичного становища большевицької партії всі знаряддя і засоби виробництва переходять до неї. Працюючі маси не мають не приватної власности на знаряддя і засоби виробництва, ні не керують ними, бо не мають навіть найменшого впливу на політику держави. До

того ж, партія відбирає землю від селян і закріпачує їх шляхом заведення сталінських колгоспів. Працюючі маси – всі робітники і селяни, позбавлені засобів і знарядь виробництва, не тільки мусять в держави, тобто партії, найматися на працю (як це є при капіталізмі), але партія терором примушує працюючих робити так, як вона хоче, там, де вона хоче, і за таку плату, яку вона схоче. Працюючі стають рабами, без політичних і без людських прав. Доходить до розподілу на кляси експлуататорів – большевицька партія, експлуатованих – працюючі маси, хоч і немає приватної власности. Основою творення кляс при большевицькій системі є **привілей партії необмежено розпоряджатися всіми засобами і знаряддями виробництва, що його дає партії її монопольне, диктаторське політичне становище.** Кляса большевицьких експлуататорів також імперіялістична, бо вона поневолює численні неросійські народи.

Отже, широко розреклямована большевицька демократія нічого спільного з демократією не має, бо при ній існує національно-колоніяльний гніт, визиск людини і клясова нерівність, бо при ній народ усунений від керівництва державою і позбавлений всяких демократичних прав і свобод. Демократія в СССР існує лише як засіб для маскування диктатури й імперіялізму кляси большевицьких вельмож.

Критикуючи в перший період своєї діяльности окремі демократичні і псевдодемократичні лади, наш рух в той же час не давав ще своєї власної точної розв'язки, своєї виразно оформленої концепції суспільно-політичного ладу в українській державі. Для нього стало лише ясним, що це не може бути **наївно-утопійний демократизм Центральної Ради,** який привів до краху молоду Українську Народну Республіку і до нового поневолення українського народу, що це не може бути **демократизм західноевропейського типу,** який допускає визиск людини людиною, доводить до роз'єднання і обезсилення нації і при якому можливе поневолення нації нацією, що це, вкінці, не може бути **"совєтська демократія",** бо вона взагалі нічого спільного з демократією не має і з'являється тільки прикриттям диктатури й імперіялізму большевицької партії. З цього усвідомлення поволі виростав зруб нашої програми, який набрав форм завершеної будови на III Надзвичайному Великому Зборі (НВЗ) ОУН, в серпні 1943 р. Та заки це сталося, Організації довелося звести ще гостру боротьбу в своїй середині.

Частина членів ОУН, яка довший час жила закордоном, цілковито відорвалася від народу, перестала жити його життям, до

того ж емігрантщина здеморалізувала її, і вона, не маючи припливу життєвих соків з народу, попала під вплив чужих ідейно-політичних концепцій, цілком шкідливих українському народові. На добавок вона почала накидати їх Краєві. В першу чергу це була **концепція вождизму**, яку емігрантська група, зокрема, сильно почала роздувати після смерти полк. Евгена Коновальця, коли то цією групою на становище керівника ОУН був висунутий А. Мельник, людина, яка ніяк не відповідала своїм завданням, але яка була слухняним знаряддям в руках емігрантської групи. Посилена пропаганда вождизму мала зміцнити авторитет Мельника, якого він інакше не міг здобути. Край, зайнятий безпосередньою боротьбою, неознайомлений зі справами за кордоном, якийсь час мирився з цією концепцією, особливо за життя Е. коновальця, який користувався величезним авторитетом. Та, зрозуміло, такий стан довше не міг тривати, і між людьми з Краю і людьми з еміграції дійшло до боротьби, яка була по суті боротьбою між революційним і опортуністичним, між здоровим а загнилим. Крім ідейно-політичних розходжень, на причини цієї боротьби склалися також глибокі тактичні і організаційно-персональні розходження.

В таких обставинах зібрався в лютому 1941 р. II Надзвичайний Великий Збір ОУН, який виключив з Організації групу А. Мельника, а разом з нею викинув геть хлам вождівських концепцій і цілком звільнив ОУН від спроб зіпхнути її на чужі ідейно-політичні рейки. Збір також прийняв найосновніші принципи нашого демократизму, які опісля стали вихідними при опрацьовуванні програми III НВЗ ОУН. Ці принципи це: **Воля народам. Воля людині.** В них замикається вся суть нашої демократії. Ці великі принципи нашої демократії були, отже, прийняті де далеко до того, заки відродилася мода на демократію, вони були прийняті в дні найбільшого тріюмфу фашистсько-націонал-соціялістичної системи, у стіп якої лежали всі европейські держави, яку ще очікували запаморочені успіхи на Сході. А нас очікувала безпосередня боротьба проти цієї системи.

22 червня 1941 р. гітлерівські загарбники розпочали війну проти своїх союзників – сталінських імперіялістів, щоб загарбати Україну (як також інші народи СССР) і замінити її з російсько-большевицької колонії на німецьку. Проголошенням Самостійности України 30 червня 1941 р. у Львові ОУН розкрила перед народом справжні імперіялістичні пляни Гітлера щодо України зразу, заки вони ще вспіли виявитися в житті. Арешт Керівника ОУН Степана Бандери, арештування україн-

ського Уряду на чолі з Я. Стецьком і значного сисла членів ОУН, показали всьому народові, що гітлерівців треба розцінювати як нових загарбників, що проти них треба активно боротися. Організатором цієї нової боротьби тільки могла стати і дійсно стала наша Організація, бо єдина вона була тісно зв'язана з народом і сповнена рішучости боротися за його добро, бо єдино вона стояла на революційних позиціях. Під керівництвом ОУН народно-визвольна боротьба українського народу проти гітлерівців скоро набрала широких і масових форм. ОУН покликала до життя Українську Повстанчу Армію, яка стала всенародною і розгорнула величезну боротьбу проти німецьких поневолювачів. І ця наша боротьба, що коштує нам великих жертв – це найкращий доказ проти тих, які пробували і пробують утотожнювати наш рух з фашизмом, які вірять ще в большевицьку пропаганду про "українсько-німецьких націоналістів". Ми змогли до кінця, на наочних фактах розкрити перед народом всю реакційність гітлерівського націонал-соціалізму, що й не справляло більших труднощів, бо він був так нахабно і одверто імперіялістичний, що сам себе розкривав на кожному кроці.

Наш демократизм, наша програма, отже, кувалися в огні **безпосередньої боротьби проти всіх основних сучасних суспільно-політичних систем:** большевицької, західноевропейського демократизму в його польській, румунській і чехословацькій різновидності, фашистсько-націонал-соціялістичної системи з її мадярською і румунською видозмінами.

На складенні нашої програми, річ ясна, заважив також **демократизм українського народу.** Український народ, як відомо, демократ в кожному кроці. Він виразно виявив це в своїй історії, він постійно проявляє його в свойому громадському і особистому житті. Завжди, коли український народ будував свій державний лад, він будував його на демократичних основах: народне віче поруч князя в Київській Русі; козацька рада в Запоріжській Січі, з виборним кошовим отаманом, залежним* від ради, але з необмеженою владою в часі походу; козацька рада, виборність гетьмана, полковий лад в Козацькій Республіці, побудованій Хмельницьким; Центральна Рада у Визвольних змаганнях. Український народ – це народ з високорозвиненими волелюбними почуттями, які він також виявив на протязі своєї історії. Селяни (смерди) в Київській державі були особисто вільними, незакріпаченими. В Козацькій Республіці селяни також були

* *У тексті:* залежала

вільними. Український народ єдиний, що не знає кріпацтва як своєї національної форми гноблення і визиску людини. Панщина, кріпацтво йшли на Україну з боку польської шляхти та російських царів, і щойно Катерина II в 1783 р. остаточно закріпачила українське селянство.

Ми, зрозуміло, не думаємо повертати сьогодні до демократизму часів Хмельниччини чи відновлювати демократичний лад Запорозької Січі. Ми далекі від їх переідеалізування. І хоч ми горді на них, ми й критично оцінюємо їх. Ми також надто свідомі того, скільки рабськості внесла довга неволя до психіки українського народу, щоб заспокоюватись волелюбними почуттями українського народу. Для нас важливе в першу чергу врахувати демократизм українського народу, його любов до волі і почуття правди, щоб побудувати такий суспільно-політичний лад української держави, при якому усі ці його прикмети знайшли б дальший свій розвиток, а рабськість – повне знищення. Ми завжди змагали, щоб наш суспільно-політичний лад відповідав національному характерові українського народу, щоб він не був відірваний від національного ґрунту, а органічно виростав з нього. Бо лиш такий лад може найкраще сприяти виявленню і повному розцвітові духовних якостей народу.

Перебуваючи постійно в безпосередній боротьбі, будучи тісно зв'язаними з народом, ми могли точно вивчити цю **конкретну історичну обстановку,** в якій знаходиться сьогодні наш народ, що забезпечило нас від складення нашої програми у відриві від дійсности.

Шукаючи найкращої і найбільш відповідної для українського народу суспільно-політичної системи, ми керувалися також **досягненнями науки** як української, так і світової.

Наш демократизм, наша програма виросли на національному ґрунті, вони оформилися на нашому історичному досвіді, на вивченні сучасної дійсности, на критичному переробленні досягення соціологічних наук взагалі. І всі ці елементи виразно позначаються на нашому демократизмі.

II. Про наші "монопартійні тенденції"

Будучи постійно з народом, організуючи і очолюючи його боротьбу проти всіх загарбників, наша Організація здобула величезний авторитет в народі. В той час, як всі інші українські партії втрачали свої позиції в народі і поволі ниділи та завмирали, наша Організація невпинно зростала, могутніла і **після 1944 р.**

залишилася єдиною активно діючою політичною силою на українських землях. Це своє становище ми здобули тільки власною боротьбою, власними зусиллями, тільки завдяки нашій революційности і готовности вмирати за народ, тільки дякуючи тому довір'ю, яким нас наділює народ. Ми залишилися єдиними на українських землях тому, що єдині ми мали відвагу і силу лишитися на землях і боротися з народом. Всі інші партії не мали цієї моральної сили, то ж природно, що сьогодні вони мусять обмежити свою діяльність тільки до середовища еміграції. І ці партії погоджуються зо своєю новою ролею, і тільки єдина група А. Мельника – ні. Але замість вдарити себе в груди і сказати "моя вина", вони кричать, що це бандерівці винуваті в тому, що вона не має жодного опертя в народі.

Ще за гітлерівської окупації група А. Мельника пробувала будувати свої позиції на землях під гаслом "Кров на руках Бандери", та, у висліді, як відомо, осягнула тільки те, що народ відвернувся від неї, наплювавши її попереду в очі. Під цими самими гаслами вона "діє" сьогодні на еміграції, спекулюючи на необізнаности з боротьбою на землях, в першу чергу, американських і канадських українців. Вона кричить, що бандерівці претендують на монопольне становище в теперішньому нашому політичному житті і в українській державі, що бандерівці змагають до монопольної системи, що вони терором знищують своїх противників (тобто їх) і т. д. А дехто з емігрантів-українців схильний вірити в це.

Ніхто з нас не витерпів би, щоб не сказати: "Панове мельниківці, і доки ж у вас вистачатиме ще підлости і нахабности так брехати в живі очі? Невже ж ми вас виганяли з краю і запирали перед вами двері боротьби, щоб зберегти для себе монополь вмирати в цій боротьбі? Хіба ж не ви самі, пригадайте, як підлі труси втікали з земель, розтрачуючи цим до решти свій мізерний капітал, яким ви ще подекуди користувалися? Та ж ваші власні прихильники, які щиро вам вірили, але які мали відвагу залишитися з народом, горіли з сорому на вид вашої втечі, а сьогодні з презирством дивляться на вас за те, що ви їх обманювали. Знайте про це, панове, як знайте також про те, що ввесь народ з огидою дивиться на вас і кипить обуренням на ваші підлу руїнницьку роботу за кордоном – на ваші нападки на УГВР, на обманювання братів-емігрантів, на баламучення чужинців".

Що ж до тих емігрантів-українців, які схильні вірити в "бандерівський терор", ми відповідаємо. Пам'ятайте, що не в парляментах ми ведемо нашу боротьбу, не з-за столиків боремося,

а в таких умовах, що вам і уявити собі годі, що багато з вас, якщо б в них опинилося, то збожеволіло б за один день. Ми ж мали проти себе гестапівську машину (про яку ви дещо знаєте), ми маємо проти себе чортівську машину МВД і МГБ (про яку ви майже нічого не знаєте), і ви хочете, щоб в таких умовах ми стосували парляментарні методи боротьби. Ми знаходимося постійно на фронті, ми щодня віч-на-віч зо смертю, і в нас мусять зобов'язувати суворі закони фронтової дисципліни, в нас мусять діяти військові суди. Без цього ми в жоден спосіб не могли б вести нашої боротьби, а вже ніяк розраховувати на успіхи.

Але ми ніколи не знищували і не знищуємо наших політичних противників. Коли б ми так поступали, то вже багато з тих, що сьогодні нам роблять такі закиди, могло б не жити. Ми знищуємо тільки тих, хто в такі важкі хвилини всенародної боротьби **став на послуги ворогові, хто зраджує народові.** Супроти зрадників ми безпощадні, і тут не дивимося навіть на їх минулі заслуги. Петена звеличали після Першої світової війни як рятівника Франції, а після Другої світової війни того ж самого Петена судили як зрадника Франції. Про це треба пам'ятати. І ми сьогодні беремо повну відповідальність перед народом за те, кого ми знищили.

Наш демократизм виріс і гартувався в огні жорстокої боротьби, і природно, що він побудований на засадах **твердої дисципліни і відповідальности,** а не на поблажливости і всепрощенні. Гуманність не полягає на тому, щоб все прощати, але щоб справедливо карати. Ми не думаємо повертати до демократизму Центральної Ради, коли то під її милостивим крилом вільно розгулювали білогвардійські і большевицькі агенти, коли всякі зрадники народу – затонські і інші, на спілку з большевиками-емісарами снували змови, підготовляли повстання, а голова Центральної Ради Грушевський сам ходив до тюрми, щоб звільнити одвертих большевицьких агентів П'ятакова і інших. **Агентів і зрадників ми караємо.**

Наша Організація вже підкреслювала, що вона не змагає до монопольного становища ні тепер, ні в українській державі. Ми проти монопартійної системи, бо вона веде до диктатури над народом, бо вона зводить нанівець демократію, бо вона призводить панівну партію до засклеплення, до відриву від народу, до загнивання і розкладу. Монопартійні системи в фашистівській Італії, гітлерівській Німеччині і в СССР найкраще це потверджують.

ОУН не тільки на словах підкреслювала, що вона не змагає до монопольного становища, але доказала це на ділі, чи в творенні

Консолідаційного Комітету в 1940/41 р., чи то Національної Ради у Львові в червні 1941 р., чи то, вкінці, утворенням Української Головної Визвольної Ради в липні 1944 р. ОУН завжди радо витала і витає всякі спроби об'єднання здорових національних політичних сил, вона сама не раз вже ініціювала такі намагання. В рямках такого об'єднання наша Організація змагає зайняти не становище **монопольне,** але становище, що відповідало б **її силі, її участи в українському політичному житті, цій відповідальності, що спочиває на її плечах в національно-визвольній боротьбі, цьому довір'ю, що ним її наділює український народ.** Бо ж цілком зрозуміло, що наша Організація, яка витримала на собі ввесь тягар революційної боротьби проти всіх загарбників, яка набула найбільший досвід у цій боротьбі, яка сьогодні є єдиною активно діючою силою на землях, не може зайняти сьогодні якесь другорядне становище. Наша Організація не може погодитися на те, щоб вона, яка увесь час керувала визвольною боротьбою українського народу, сьогодні добровільно відсунулася в тінь і відступила своє місце групам, які в боротьбі не виправдали себе, яких позиції в народі слабі. Це був би не демократизм з нашого боку, а безвідповідальність. Це було б рівнозначне з тим, що здати наше визволення на непевність, на гру випадку і т. д. І народ нам ніколи б цього не простив.

Щоб яркіше висвітлити вищесказане, ми наведемо ось який конкретний факт з кооперативного життя до 1939 р. в Галичині. Група піонерів с. Н. приступає до організації кооперативи. Вона з великим трудом проломлює перші леди – заскорузлість і відсталість своїх односельчан і засновує кооперативу. Загальні збори, річ ясна, вибирають піонерів до кооперативної управи. Управа, не маючи найменшого досвіду у веденні кооперації, робить перші кроки. Приходиться це їй важко. Вона мусить відриватися від свойого господарства, тратить багато часу, тратить і власні гроші, але не уступає з обраного шляху, і кооператива поволі, але певно стає на ноги. Минає якийсь час, управа набуває досвіду, кооператива розвивається прекрасно. Вона вже й має свій власний будинок. Населення вдоволене, не пізнати давньої відсталости села. Але в той час з'являється в селі група, яка веде наклепницьку роботу проти управи і закидає їй, що вона наживається на кооперативі. Обурені такою невдячністю піонери виступають з управи з думкою: "Підіть, попробуйте і ви того добра". Збори вибирають нову управу з групи, яка виступила проти першої управи. По короткому часі нова управа доводить кооперативу на край повної руїни. Загальні збори знову вибирають до управи

піонерів, і ці мусять від початку з новими зусиллями і затратами відбудовувати те, від чого самі добровільно відмовилися. І чи ж не краще було піонерам дати належну відсіч групі киринників, залишитися в управі і не допустити до руїни кооперативи, щоб потім знову самим зачинати від початку? Очевидно, що так.

Так само і наша Організація не сміє сьогодні зрезигнувати зі свойого становища, так, як зрезигнували згадані піонери села, тільки тому, що інші роблять її найнесправедливіші закиди. **Ні, ми мусимо довести нашу боротьбу до кінця,** а кінець дасть остаточну оцінку нам.

Наші противники скажуть, що наведений приклад про піонерів кооперативного життя села Н. б'є по нас, бо власне найстарші піонери опинилися в групі А. Мельника, а ми це ті, киринники. Тому додамо: Група А. Мельника – це ті з піонерів, які не витримали тягару піонерської праці і по дорозі відлетіли, а сьогодні кричать збоку, претендуючи на керівну ролю в силу того факту, що й вони колись належали до піонерів. Ми ж ніколи не стояли осторонь піонерської роботи і не йшли на готово. Ми були в числі тих, які прорубували перші леди, ми підносили Організацію на ноги, ми забезпечили її бурхливий розвиток, ми винесли найважчі випробування, що спали на нас після 1939 р., вкінці, єдині ми залишилися сьогодні на полі боротьби, коли інші відказалися від неї. І хіба ж це монопартійні тенденції, коли ми єдині залишилися на полі боротьби? Хіба ж це монопартійні тенденції, коли ми не хочемо зректися цієї відповідальности, що на нас сьогодні спочиває? Ми **не маємо права так робити.** І хай за це судить нас історія.

Щоб закінчити з питанням наших нібито монопартійних тенденцій, ми ще раз підкреслимо, що **такі тенденції були і є для нас чужі.** Наш демократизм полягає на тому, **що ми допускаємо існування й інших політичних партій, які стоять на національних позиціях, що ми змагаємо до об'єднання з такими партіями, щоб забезпечити народові єдине й сильне керівництво.**

III. Основні принципи нашого демократизму

В двох попередніх розділах, роз'яснюючи наше становище до поодиноких порушених питань, ми рівночасно вказували, на чому полягає наш демократизм. Але цього для повного розуміння нашого демократизму замало. Тому в цьому розділі ми висвітлимо ще основні принципи нашого демократизму, які оформили-

ся на III НВЗ ОУН і на яких побудовані наші програмові постанови, прийняті цим же збором.

Приступаючи до випрацювання програми, Збір мав вже готову керівну настанову, прийняту ще II НВЗ ОУН в 1941 р. – Воля народам, воля людині. У цілковитій відповідності з цією настановою Збір склав програму ОУН.

Як ми вже згадували, до часу скликання III НВЗ наша Організація здобула багатющий досвід. В безпосередній боротьбі проти всіх головних сучасних суспільно-політичних систем, на глибокому пізнанні цих систем склалися засади нашої концепції суспільно-політичного ладу, цілком протилежного цим системам. І III НВЗ ОУН виразно підкреслив це: "ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних і фашистсько-націонал-соціялістичних програм і політичних концепцій", "ми проти російського комуно-большевизму і німецького націонал-соціялізму", "за побудову Української Самостійної Соборної Держави без поміщиків, капіталістів, і без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів". Тим самим Збір підкреслив, що програма нашого ладу не має нічого спільного з існуючими сьогодні суспільно-політичними системами.

Як ж це основні принципи нашої програми, нашого демократизму?

1. Першим основним принципом нашої демократії є **антиімперіялізм.** Він випливає з глибоко усвідомленої правди, що не може бути справжньої демократії там, де існує національний гніт і поневолення.

Кожний народ хоче жити своїм вільним життям на своїй батьківській землі. І ці волелюбні прагнення кожного народу є в найвищій мірі справедливими. Тому, хто здавлює такі прагнення, не може бути демократом, бо він допускається несправедливости і злочину. А справжня демократія – це ж **воля і справедливість.** Ми ж, як поневолений народ, вже надто добре пізнали, що в складі чужої держави, якою б демократичною вона себе не називала, поневолений народ ніколи не користується жодними демократичними правами. Поневолений народ – це народ, **політично безправний, культурно гноблений, економічно визискуваний.** Поневолений народ не має рівних прав з народом-поневолювачем, а тим самим не має демократії, бо ж демократія – це **рівноправність.**

Імперіялізм, тобто політика загарбань і поневолення інших народів відбирає демократичні права і свободи не тільки у поневолених народів, але також у **народів-поневолювачів.**

Імперіялісти визискують власний народ і заставляють платити високі податки, щоб могти вести загарбницьку політику, вони примушують його вмирати в загарбницьких війнах за цілком ворожі йому інтереси. Крім цього, щоб придушувати поневолені народи, імперіялісти мусять розбудовувати великий апарат гноблення, тобто, висловлюючись для прикладу конкретно, апарат МВД, МГБ та велику постійну армію. Все це своїм тягарем кладеться на народні маси. Імперіялісти деморалізують свій народ, привчаючи його до гноблення інших народів. А народ, який мусить приносити великі жертви в крові і майні за чужі йому інтереси, який розбещується своїми імперіялістичними кліками, не може бути вільний, не має тим самим демократії. Часто імперіялісти позбавляють цілком безпосередньо демократичних свобід власні народи (італійський народ при фашизмі, німецький – при гітлеризмі, російський – як при царизмі, так і большевизмі).

Наш демократизм наскрізь ворожий всякому імперіялізомві і він виявляється не тільки тому, **що ми боремося проти чужого імперіялізму за наше національне визволення,** але й тому, **що в українській державі не буде поневолених народів, що українська держава не вестиме загарбницької політики.** В програмі нашій ось як говориться про це: “Не маючи загарбницьких цілей та поневолених країн і пригноблених народів у своїй державі, народна влада України не витрачатиме часу, енергії та коштів на творення апарату гноблення. Українська народна влада всі економічні ресурси та всю людську енергію спрямує на побудову нового державного порядку, справедливого соціяльного ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу”.

Український народ не хоче поневолювати інші народи і тому в українській державі **національним меншинам будуть забезпечені всі громадянські права нарівні з українцями, як також їхні окремі національно-культурні права** (пункт 11 і 12 програмових постанов). Лиш таким шляхом ми з’єднаємо ці меншини для української держави, зацікавимо їх у її рості та зміцненні.

Наш демократизм, отже, полягає в тому, що він **на ділі,** а не на словах, **признає право кожної нації на власну державу, що він за рівноправність всіх народів, за справжню співпрацю та дружбу між народами.** “Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв’язку національного і соціяльного питань у цілому світі” (Програмові постанови).

2. Черговим основним принципом нашого демократизму є **безклясове суспільство.** Цей принцип випливає з глибокого усвідомлення того факту, що немає демократії там, де існує визиск людини, де незначна меншість (експлуататори) експлуатує величезну більшість (працюючі маси), де суспільство роздирається клясовими суперечностями.

Як це ми вже роз'яснювали в першому розділі, рпи демократії західно-европейського типу експлуататорські кляси, використовуючи силу свойого багатства, урізують працюючим права, проголошені конституцією, так, що, по суті, всіма правами користується тільки горстка багатих. При большевицькій системі кляса большевицьких вельмож прямо позбавляє демократичних свобод працюючі маси і зводить їх до становища рабів. В таких випадках, хоч у різних розмірах, існує соціяльна нерівність: експлуататори живуть у розкошах, експлуатовані – в нужді. Значить, про повну демократію у першому випадку, а про яку-небудь – в другому, – немає й мови.

Щоб усунути соціяльну нерівність, щоб зробити демократію дійсною, а не формальною, для всього народу, а не для однієї кляси, ми боремося за знищення **всякого визиску людини,** опертого чи то на **приватній власності,** як це є при капіталізмі, чи то **на необмеженому привілею правлячої партії розпоряджатися всіма засобами і знаряддями виробництва,** як це є при большевизмі. Практично ми боремося проти большевицької системи, тобто за знищення кляси большевицьких вельмож, які гноблять Україну національно і визискують соціяльно. Тим то наша боротьба за національне визволення зливається з боротьбою за соціяльне визволення. В нас немає національної кляси експлуататорів. Ця незначна кількість українців з походження, що є членами ВКП(б) – це зрадники народу, які або увійшли, зрусифікувавшись, до кляси російсько-большевицьких вельмож як повноправні члени, або як прикажчики. Українських народ – це працюючі маси селян, робітників і трудової інтелігенції.

Знищення большевицьких експлуататорів, ми не думаємо вертатися до капіталізму. В українській державі всі засоби і знаряддя виробництва (земля, її надри, води і ліси, фабрики і заводи, транспорт) перейдуть до народу (п. 1, 2, 3, 5 прогр[амових] пост[анов]) стануть **народною власністю** і народ буде керувати ними через вільно вибраних своїх справжніх представників. **Всенаціональне Представництво,** вільно обране і складене з дійсних представників народу, буде найкращою запорукою проти того, щоб якась одна партія, захопивши владу, не присвоїла собі

право розпоряджатися всіми засобами і знаряддями виробництва так, як це зробила большевицька партія в СССР.

Таким чином, буде покладений край творенню експлуататорських кляс, бо не буде ні приватної власности на знаряддя і засоби виробництва (буде тільки особиста приватна власність), ні всевладної, народом неконтрольованої, упривілейованої партії, яка по своїй волі розпоряджається знаряддями і засобами виробництва. Це буде Україна "без холопа і без пана", Україна "без поміщиків, капіталістів та без большевицьких комісарів, енкаведистів і партійних паразитів", Україна без експлуататорів і експлуатованих, Україна робітників, селян і трудової інтелігенції. Це, власне, і буде **безклясове суспільство,** суспільство без соціяльної нерівности, суспільство, яке не роздиратиметься клясовими суперечностями, в якому повністю здійсниться єдність нації.

Наш демократизм, отже, це справжній демократизм **працюючого народу для працюючого народу.**

3. Третім основним принципом нашого демократизму є **народна влада.**

Ми живемо в державі, де диктатура однієї партії – ВКП(б) дійшла до найвищого степеня. Ця партія цілком не рахується з народом, вона за допомогою терору жорстоко поневолює і визискує працюючі маси. Народ, крім революційного шляху, не може в жодний інший спосіб усунути ВКП(б) від влади. Нещодавно ми зблизька оглядали диктатуру націонал-соціялістичної партії і бачимо сьогодні, до чого вона довела німецький народ. Ще раніше, під польською, румунською, чехословацькою займанщиною, ми бачили, що в демократіях цього типу влада є залежна від експлуататорських кляс.

Ми боремося за те, щоб **в українській державі влада не була одвертою чи скритою диктатурою якоїсь одної кляси чи партії, але, щоб влада належала цілковито до народу.** Це можна осягнути, коли **увесь народ шляхом вільних** (без жодного терористичного натиску згори і без жодних скритих і явних обмежень) **виборів вибиратиме своїх дійсних представників** (яких він схоче, а не яких йому визначать згори) **до всенаціонального Парляменту і коли при владі будуть ті, яких більшість народу наділить своїм довір'ям.** Це не значить, що при владі не може бути одна партія. Одна партія може бути при владі, якщо у виборах вона здобуде більшість, але ця партія при справжі демократичних виборах не зможе лишитися при владі незмінно і всупереч волі народу. При наступних виборах ця партія вільно

виявленою волею народу може бути від влади цілком чи частинно усуненою. Така система забезпечить від того, щоб урядова партія не перетворилася в диктаторську партію і не зробила державу знаряддям, зверненим проти народу, а, вслід за тим, щоб при нашій господарській структурі, коли всіма галузями господарського життя керуватиме держава, – ця партія не перетворилася в нову клясу експлуататорів.

Крім цього, наш демократизм полягає в тому, що він **допускає вільну діяльність інших партій,** які стоять на національному самостійницькому ґрунті, а не на послугах чужоземних сил. Партія чи партії, що мають меншість, можуть боротися за власну більшість, але до того часу, заки її здобудуть, мусять підпорядковуватися більшости. Більшість знову шанує меншість.

Свобода слова і друку, що їх забезпечує наш демократизм, це також дуже важлива зброя в руках народу для оборони його прав, це також велика перешкода для того, щоб якась партія стала диктаторською. Свобода слова і друку обмежується тільки в тому випадку, коли вона використовується **на шкоду народу.** Ми не думаємо допускати до такої свободи, як в 1917–20 рр., коли то одна з польських газет, що виходила тоді на Україні, могла собі вільно виписувати, що не знати, хто має право до України, бо як взяти до уваги те, хто скоріше жив на Україні, то найскоріше на ній жили заяці. Наш демократизм не розуміє свободи як зловживання нею на шкоду народу, як свободу для одвертих і прикритих ворогів української нації, а як свободу для народу.

Наш демократизм, отже, **дійсно залучує ввесь народ до керівництва державою і забезпечує це керівництво за ним, а не за якоюсь клясою чи партією.** Тому наш демократизм справді народний.

4. Дальшим основним принципом нашого демократизму є **воля людини.**

Ніде в світі людина так не потоптана і не принижена, як в СССР. Тут людина зіпхнута до становища безправного раба, прикріпленого до землі, прикутого до фабрики, раба, який думає лише про шматок хліба, який живе в постійному страху перед арештом, допитом, засланням, який боїться висловитися за своїх думок навіть поряд найближчими, раба, якого життя ніяк не ціниться, раба, над яким ще й в додатку жорстоко глумляться, знущаються, співаючи йому і заставляючи співати його: “Я країни іншої не знаю, де людина вільно так живе”.

Ми боремося за те, щоб українську людину вирвати із цього рабства, щоб високо поставити її гідність, щоб забезпечити її

справжню волю. Воля людини в нашому розумінні – **це воля, оперта, з одного боку, на глибокій пошані людини до праці, на високому її розумінні загального добра і підпорядкованости всенаціональним обов'язкам, а, з другого, на забезпеченні державою людині всіх демократичних прав і свобід.** Цими правами є право на працю, заробіток і відпочинок (п. 12), це вільна праця і вибір праці (п. 3), право на безплатну освіту на всіх щаблях (п. 7), рівноправність жінок і право жінки на легшу працю, охорона материнства і опіка дитиною (п. 6), це право на безплатне користування всіми закладами охорони здоров'я, на забезпечення на старість і на випадок каліцтва (п. 9), це право на вільний виїзд за кордон (п. 10г). Наш демократизм вимагає забезпечення за людиною свободи слова, друку, думки, переконань, віри, світогляду і зборів (п. 10). Ніхто не може накидувати людині офіційного світогляду, світогляду якоїсь партії і силою примушувати її такий світогляд визнавати. Українська людина не сміє жити в страху перед поліційним терором, в атмосфері сексотства, що породжує недовір'я навіть до найближчих. Українські суди можуть бути тільки народні і незалежні, щоб бути органами справедливости і органами охорони прав народу, а не органами узаконеня безправ'я і знаряддям придушення народу.

Всі ці права і свободи при тих умовах, що влада буде народна, що суспільство буде безклясове, стануть, направду, величезними скарбами української людини. Добробут, радість, здоров'я, культура прийдуть у їх наслідку.

Наш демократизм, отже, справді підносить людину до належного їй становища.

* * *

Чотири принципи нашого демократизму не здійснені ніде. На них побудована одинока наша програма. В ній ці чотири принципи знайшли своє подрібне розпрацювання, а ще точніше розпрацювати їх, зокрема в питанні встановлення справді народної влади, – це завдання майбутніх Установчих Зборів, що складатимуть проєкт Конституції України. Ми будемо боротися за те, щоб чотири принципи нашого демократизму лягли в основу всієї роботи Українських Установчих Зборів і щоб вони знайшли своє повне втілення в майбутній Конституції Української Самостійної Соборної Держави.

Березень 1948 р.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 493-506.

№ 18

[Березень] 1949 р.

О. Горновий

ПІДСУМКИ УСПІХІВ НАШОЇ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ

Ряд причин склалося на те, що наші визвольні змагання в 1917–21 рр. закінчилися програною, внаслідок якої український народ знов опинився в неволі. Але основною причиною було те, що в 1917 році український народ в своїй масі ще був не дозрів до самостійного державного життя. Національна свідомість народних мас була тоді цілком низька, а в значної частини народу її взагалі не було. Велика частина інтелігенції, якої, до речі, і так загальним числом було мало, була національно скастрованою і звихненою. В результаті низької національної свідомости не було також ясного усвідомленого прагнення здобути за ціну чого б то не стало власну самостійну державу. Народ прагнув визволення, волі, хотів землі, ненавидів своїх поневолювачів, готовий був на боротьбу, але він у більшості не розумів того, що волю, землю, щастя може дати йому тільки українська самостійна держава. І тому величезна стихійна народна енергія, виявлена в 1917 р., марнувалася, розливалася багатьома рукавами і впадала в мертві, а часто і чужі моря. А тодішні політичні провідники українського народу не використали цієї великої енергії, не спрямували її в одному напрямі, а саме на здобуття самостійної держави, бо більшість тих провідників сама не розуміла потреби в цій державі. Ці провідники журилися загальноросійською революцією і не бачили, як під її прикриттям міняються нові російські загарбники. Ці провідники, мріючи по-дитячому про соціялістичний рай на землі, не допустили до створення власної української армії в той час, коли тільки одна збройна сила могла забезпечити визволення українському народові. В результаті низької національної свідомости народних мас, в результаті слабости організованих самостійницьких політичних сил, визвольні змагання українського народу в 1917–21 роках, незважаючи на їх героїзм, на окремі світлі моменти й успіхи, не були своєю силою достатні для того, щоб здобути перемогу.

І хоч це може болюче і прикре, – це факт, і нам немає чого його приховувати. І коли ми в цьому місці пригадуємо це, то для того, щоб краще могти показати ці зміни, які зайшли в українському народі від того часу до сьогодні, щоб краще показати, як

сьогодні представляються організовані самостійницькі політичні сили українського народу. Бо саме в дальшому цієї статті ми розглядатимемо наші успіхи в першу чергу на тлі національно-політичної зрілости народу і стану його організованих самостійницьких політичних сил, оскільки ці два чинники з'являються основними, безумовно необхідними для здобуття визволення, оскільки без них побудова української самостійної держави взагалі неможлива.

Визвольні змагання 1917–21 рр. не принесли визволення українському народові, але вони започаткували період його бурхливого відродження, період росту його національно-політичної свідомости. Після програної в 1921 р. український народ не припинив своєї визвольної боротьби. В безпосередній підпільній боротьбі проти окупантів, в невтомній праці на культурно-освітньому і господарському полі, а зокрема в широкій визвольній боротьбі на протязі останнього десятиріччя, український народ перекувався, загартувався і виріс.

Сьогодні український народ став високо національно-свідомим, він зрозумів, що тільки українська самостійна держава визволить його від всяких "визволителів", дасть йому бажану волю, щастя і добробут. Сьогодні український народ вже не дасть обманутися нікому. Кожна агентура зустрічається зараз з одностайним спротивом цілого народу і може триматися тільки за допомогою штиків і терору. Сьогодні український народ не гне покірно спини перед окупантами, не клониться їм до ніг. Своє непримириме становище до окупантів він виявляє широкою активною боротьбою проти них. Український народ сьогодні – це народ-борець у повному значенні цього слова. Чи веде хто сьогодні таку боротьбу, як український народ? Чи хто інший зорганізував в умовах найжорстокішої диктатури і найбезогляднішого терору таких широких розмірів боротьбу? Ні! Вистачить порівняти нашу боротьбу з протибольшевицькою боротьбою таких народів як, нпр., поляки, мадяри, народів донедавна державних, а вся наша перевага виступить ясно і виразно.

Силою різного історичного розвитку поодиноких українських земель, по-різному розгорталася і розгортається визвольна боротьба на цих поодиноких землях. Найширше і найповніше вона розгорнулася на Західних Українських Землях, тому успіхи її тут найбільші, переміни найглибші і найтривкіші. Боротьба глибоко переорала душу західноукраїнських мас і цілковито заполонила їх ідеєю Української Самостійної Соборної Держави. Національно-політична зрілість народу, степень опору окупанто-

ві, активність досягли тут незвичайно широкого рівня. Ворог не має в Західній Україні найменших впливів.

Довгорічний большевицький терор на Східних Українських Землях, зокрема в 1930–33 рр. і після них, викликав занепад національно-політичного життя українського народу на цих землях. Большевики вспіли так прикрутити народ, що він попав у майже повну зневіру і не бачив ніяких можливостей і виглядів боротьби. Такий стан зневіри й страху перед НКВД вже значно полегшував большевикам руйнування нашого національного організму, а в дальнішому в своїх наслідках міг стати для нас як нації прямо жахливим.

Але внаслідок поширення національно-визвольного руху на СУЗ, до того ж, при сприятливій воєнній обстановці, цей стан почав в 1940–41 рр. мінятися на краще. В 1944–45 рр. приходить поворотна хвиля зневіри, але вже в 1946 р. вона зміняється новим наростанням піднесення народних мас. І сьогодні не тільки [видно], що протибольшевицькі настрої стали загальними серед народних мас Східної України, але вже вони виявляються одверто, переходять в активний спротив, про що донедавна й мови не могло бути. Ще в 1939–40 рр. приятель приятелеві не мав відваги сказати своїх справжніх думок, а сьогодні народ має відвагу говорити правду одверто й прямо в вічі представникам влади. Народні маси Східної України переборюють страх перед НКВД і набирають знову віри в себе. Це означає, що створюються передумови для повного піднесення східноукраїнських мас.

В останні роки в боротьбу були втягнені найвідсталіші терени України і в ході боротьби населення цих земель цілком відродилося дуже скорим темпом. Те, для чого звичайно потрібно десятків років, сталося на протязі 3–4 років. Тому-то зміни, які відбулися на наших окраїнах, є так виразні.

Ще до 1939 р. Полісся жило в скрайній затурканості і національній несвідомості. Поліщук не знав навіть свого національного імени і називав себе просто “тутешнім”. А кілька років пізніше це саме Полісся стало колискою УПА і поліщук потягнув у її ряди, щоб боротися і вмирати за Україну. І там, де колись був розташований польський концтабор Береза Картузька, де над спинами українських політичних в’язнів свистав нагай польського поліцая, там закипіла боротьба і глухі поліські ліси сколихнув могутній гомін відродженої української зброї.

Ще в 1944 р. лемко говорив: “Возьте собі вашу Україну, возьте собі ваш Тризуб, а мені дайте спокій”, – а вже в 1945 р. цей самий лемко боровся в обороні своєї землі в лавах УПА, а в 1946 р. він

вже ніс великі визвольні ідеї УПА на Чехословаччину, в 1947 р. він вкрив себе славою, знищивши польсько-большевицького генерала Свєрчевського, а сьогодні продовжує боротьбу на інших українських землях, бо він сьогодні вже розуміє, що його рідна земля, – це не тільки Лемківщина, а вся Україна.

В боротьбі український народ загартувався, став організованим, відродив у собі готовість на жертви. А ці саме якості з'являються дуже важливими для успішного ведення і переможного завершення визвольної боротьби.

В кого тільки ще так недавно нам не казали вчитися солідарности, єдности, посвяти і т. д. А сьогодні український народ дає приклади такої високої солідарности, такого масового героїзму, що не один народ міг би навчитися їх в українського народу. Які ж солідарність, згуртованість і організованість виявив український народ, бойкотуючи в большевицьких умовах, при наявності енкаведівських гарнізонів у кожному населеному пункті, т. зв. вибори до Верховної ради СССР і Верховної ради УССР! Яку ж подиву гідну солідарність виявляє український народ в боротьбі проти колективізації Західної України. Всі большевицькі намагання роз'єднати, поділити наше село не мають найменшого успіху. І коли їм шляхом дикого терору і насильним відбиранням землі вдається закладати колгоспи, то їм не вдається зламати єдности народу. Навпаки, під впливом свіжих ран ця єдність стає ще більшою.

А скільки високого героїзму проявляє сьогодні український народ. Учасники визвольного руху не знають ні полону, ні капітуляції; у безвихідному становищі вони воліють самі заподіяти собі смерть, ніж здатися ворогові. А хіба ж це не героїзм, коли насильно половлені для вивозу на Сибір жінки, старики, діти одверто відгрожувалися своїм енкаведівським катам, на їх очах махали на пращання в бік лісу, а по дорозі співали революційні пісні. Ніхто з них не просив у ворога помилування. А що може бути рівного героїзмові, виявленому селом Вербиця (Любачівщина)? Це село, оточене польсько-большевицькими бандитами, билося разом з чотою УПА, що там квартирувала, до останньої каплі крови. Матері просили повстанців стріляти їх власних дітей і самі гинули тут же біля них, щоб не здатися ворогові. І ворогові не здався ніхто.

Ось який сьогодні наш народ. Ось які зміни доконалися в ньому на протязі останніх десятиріч. **І саме в цьому високому рості національно-політичної свідомости українського народу, переродженні наших окраїн, у революціонізуванні східноукраїнських мас, у відновленні в українського народу великої готовости на жертви, героїзму, єдности і організо-**

ваности – найбільший успіх нашої національно-визвольної боротьби. Сьогодні кожний бачить, що наш народ сьогодні не той, яким він був у 1917–18 рр. І нікого зараз не треба переконувати в тому, що, коли б таким[и], як ми є сьогодні, ми були в 1917 р., ми були б напевно здобули власну державу.

Ми, звичайно, не збираємось твердити, що сьогодні ввесь український народ стоїть на однаковому високому рівні національно-політичної свідомости, що всі українські землі вже перекувались і насталились у вогні боротьби. Ми не хочемо обманювати самих себе. Ми добре свідомі, які ще великі завдання стоять перед нами на цьому відрізку, ми ясно здаємо собі справу з усіх труднощів, які нам треба ще переборювати. Але ми сьогодні з усією певністю можемо сказати одне: завдяки своїй національно-визвольній боротьбі український народ досягнув сьогодні такого ступеня свого розвитку, що навіть і коли б на цьому стало, коли б він не посунувся дальше вперед, він потрапить використати першу сприятливу нагоду для того, щоб здобути власну державу. Сьогодні в українському народі стільки сил, що 1917 рік вже ніколи не повториться. Сьогодні український народ заряджений такою силою національно-революційного горіння, що її вистачить не тільки для того, щоб у дні зриву до білого розпалити відсталу частину українського народу, але і потягнути на визвольну боротьбу інші народи. В цьому основна різниця між 1917 роком і сьогодні. В цьому основний успіх нашої національно-визвольної боротьби.

Напередодні і на протязі 1917 року організовані, виразно самостійницькі сили були, як ми вже згадували, в українського народу цілком слабі. Їх репрезентувала єдина група Міхновського, слаба чисельно і своїми впливами на маси. Інші тодішні українські політичні партії щойно згодом переставлялись на самостійницькі позиції, але і то часто старий їхній ідейно-політичний вантаж не дозволяв стояти їм на цих позиціях твердо і послідовно. Ця початкова слабість самостійницьких політичних організованих сил в 1917 р. не дозволяла розгорнути визвольної боротьби в 1918–1921 рр. до таких розмірів і такої сили, яких було потрібно для здобуття держави, вона не дозволяла забезпечити цій боротьбі сильного єдиного керівництва. І це було другою основною причиною нашої програної в 1917–1921 рр.

Сьогодні організовані самостійницькі політичні сили українського народу, що їх репрезентує український національно-визвольний рух, керований Українською Головною Визвольною Радою, без порівняння більші, як у 1917 р. Вже сам факт, що

український національно-визвольний рух шостий рік організує боротьбу в такій системі, як большевицька, при скрайньо несприятливих умовах, говорить за його силу. Український національно-визвольний рух з'являється сьогодні єдиною політичною силою українського народу на українських землях. Інших сил немає. КП(б)У – це звичайна російсько-большевицька аґентура і тримається вона на Україні тільки силою штиків і терору. З українським народом вона нічогісінько спільного не має, бо навіть значна частина її членів – це росіяни, а більшість членів-українців з походження – цілком зрусифіковані.

Український національно-визвольний рух охоплює сьогодні суцільною організаційною мережею цілу Західну Україну і продовжує поширюватися у Східній Україні. Український національно-визвольний рух якнайтісніше об'єднав довкола себе мільйони українських народних мас, які визнають його за єдиного керівника своєї боротьби і наділюють його повним довір'ям. Найкращий доказ своєї політичної єдности і довір'я для Української Головної Визвольної Ради український народ дав, бойкотуючи за закликом УГВР "вибори" до т. зв. Верховної ради СССР і Верховної ради УССР. Цей бойкот в наших умовах був найсильнішим висловом справжньої волі українського народу і його прагнень, могутньою маніфестацією підтримки Української Головної Визвольної Ради, а разом з тим і маніфестацією сили українського національно-визвольного руху.

В існуванні сильного національно-визвольного руху, в його політичній єдності, в його організованості, в його тісному зв'язку з мільйонами народних мас, в існуванні єдиного керівництва, здійснюваного Українською Головною Визвольною Радою, – другий найважливіший успіх визвольної боротьби українського народу. Цей успіх забезпечує продовження і переможне завершення визвольної боротьби.

Значні успіхи дала нам наша визвольна боротьба також на **міжнародному** полі. В 1917 р. світ не знав навіть, що український народ існує як окрема нація, сьогодні ж український народ вже вийшов на міжнародну арену як самостійний партнер, сьогодні він здобув уже признання всіх волелюбних народів світу. Без боротьби цих успіхів український народ ніколи б не міг добитися.

Визвольна боротьба українського народу стала широкозвісною всім народам СССР. Немає, мабуть, сьогодні в СССР людини, що б не знала, не чула про цю боротьбу, хоч сталінські злочинці із шкіри вилазять, щоб не допустити до цього. Бо ж наша визвольна боротьба не тільки з'єднує нам прихильність поневолених народів СССР, але вона також спричинюється до революціонізування

народних мас цих народів. А саме цього большевики найбільше бояться, бо це поширює фронт боротьби проти них, бо це робить цей фронт міцнішим.

Завдяки своїй визвольній боротьбі український народ здобув для себе велику прихильність і серед новоокупованих большевиками народів Центральної і Південно-Східньої Европи. Цим народам сьогодні приходиться також вести боротьбу проти большевицьких загарбників, а вони не мають ще досвіду ведення такої боротьби, тому вони виявляють сильне зацікавлення нашою боротьбою, тому наша боротьба тішиться серед них найвищим признанням. Найкращим підтвердженням цього є рейди УПА на польські землі чи землі Чехословаччини. Польське, чеське, словацьке, мадярське населення цих земель витало рейдуючі відділи УПА якнайщиріше і ставилося до них якнайприхильніше. А не треба забувати, що ще не так давно деякі з цих народів ставилися до нас цілком байдуже, а деякі, як, нпр., поляки, підо впливом імперіялістично-шовіністичної пропаганди своїх провідних кіл, – і вороже.

Та сьогодні ми можемо відмічати не тільки загальний ріст прихильности до українського народу серед усіх народів СССР і новоокупованих країн. При активній участи і зусиллях УГВР повстав у 1946 р. Антибольшевицький Бльок Народів, до якого увійшли представники народів підбольшевицької Европи і Азії, а також новоокупованих большевиками країн. Український народ займає чільне місце в АБН. Утворення АБН означає, що зроблено дальший крок в напрямі повного здійснення давно вже висуненої українським визвольним рухом концепції єдиного спільного фронту всіх поневолених і загрожених большевиками народів.

Визвольна боротьба українського народу з'єднує йому також друзів серед народів Західної Европи і Америки. Український народ стає перед цими народами як послідовний борець проти гітлерівського і большевицького імперіялізмів, цих найлютіших ворогів усіх волелюбних народів світу. Закордонне представництво УГВР з успіхом продовжує зміцнювати позиції українського народу поза межами СССР.

В тому факті, **що український народ вийшов сьогодні на міжнародну арену як самостійний партнер, що його позиції серед інших народів постійно зростають – третій основний успіх національно-визвольної боротьби українського народу. Він полегшуватиме нам нашу дальшу боротьбу.**

Поруч цих трьох основних успіхів національно-визвольна боротьба дала українському народові цілий ряд інших успіхів. Вона дозволила зірвати вивіз української молоді на каторжні

роботи в Німеччину, а сьогодні дозволяє зривати такий же вивіз на каторжні роботи в Донбас, на Урал, Кузбас. Вона дозволила уникнути українському народові у багатьох теренах знищування на імперіялістичних фронтах. Вона значною мірою захистила український народ перед гестапівським терором, а сьогодні захищає перед енкаведівсько-емгебівським терором. Вона оборонила українське населення на захід від т. зв. лінії Керзона перед польсько-большевицьким терором. Вона дозволила і дозволяє в корені присікати будь-які прояви зради, вислужництва і намагань ворога розкладати український народ (знищування сексотів, одвертих вислужників, повний провал большевицьких намагань творення т. зв. стребків і т. п.). Вона уможливила звести нанівець усі дотеперішні спроби ворога здобути нашу молодь (провал комсомолу, большевицьких клюбів, русифікаційної акції).

Завдяки цій боротьбі ворогові досьогодні не вдалося сколективізувати Західну Україну, що в наслідку дозволило не тільки уникнути в 1946–47 рр. голоду населенню Західної України, але дало змогу врятувати від голодової смерти величезне число братів наших зо Східної України, а також багато людей з білоруських, російських і молдавських областей.

У своїй боротьбі український народ склав значні жертви вбитими, замученими, арештованими, засланими. Але успіхи, здобуті ціною цих жертв, як бачимо, є далеко-далеко більші. До того ж ми знаємо, що ці жертви український народ приніс би і без боротьби (на ворожих фронтах, від голоду, за невиконання норм, "розбазарювання" і т. д.), а тоді б вони були мертві, тоді б вони не дали жодних успіхів. А, крім цього, ці жертви помщені, вони омиті ворожою кров'ю. Ми знищили німецьких, російсько-большевицьких, польсько-большевицьких окупантів і їх посіпаків набагато більше, ніж упало в боротьбі нас.

1949 рік

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 7. – Арк. 198-206[1].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 11. – Арк. 775-785; Архів ЦДВР. – Ф. 7. – Т. 8. – Спр. 2. – Арк. 1-13; Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний); Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 67-74.*

№ 19

Червень 1949 р.

О. Горновий

НАШЕ СТАНОВИЩЕ ДО РОСІЙСЬКОГО НАРОДУ

Приступаючи до розгляду нашого становища до російського народу, зазначимо зразу, що це питання поділяється на дві частини: 1) наше становище до російських народних мас, і 2) наше становище до російських імперіялістів. В кожному з цих двох питань наше становище різне.

В принципі наше становище до російського народу нічим не відрізняється від нашого становища до всіх інших народів. Воно випливає з основних наших ідейно-політичних засад – з великої "Воля народам! Воля людині!"

Українському революційно-визвольному рухові, який зродився на ґрунті національного поневолення і колоніяльного гніту українського народу і який висловлює прагнення народу до визволення, всяке поняття шовінізму, а тим більше імперіялізму, – чуже і осоружне. Борючись за визволення власного народу, ми прагнемо до визволення і державної самостійности всіх народів, бо ми ненавидимо всяке поневолення, бо нам ненависний всякий імперіялізм. Ми переконані, що український народ, як і всякий інший народ у світі, може найкраще і найповніше розвиватися тільки в сім'ї вільних і незалежних держав усіх народів. Ми хочемо своє життя будувати у власній самостійній державі, в тісній співпраці з усіма народами. Ми віримо, що справжній мир у світі може забезпечити тільки система вільних національних держав усіх народів на їх етнографічних територіях.

Ось як визначив III Надзвичайний Великий Збір ОУН наше становище у цьому відношенні:

"Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу і за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах – це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного і соціяльного питання у цілому світі".

Ці положення є вихідними й при визначуванні нашого становища до російського народу. **ОУН бореться не проти російського народу, а за визволення України від гніту російсько-**

большевицьких загарбників. ОУН стоїть на становищі, що російська держава повинна покриватися з етнографічними кордонами російського народу і в ніякому випадку не виходити поза ці межі. З російським народом, який матиме свою національну державу на своїй етнографічній території, який не виступатиме проти національно-визвольних прагнень українського народу, з російським народом, який не стоїть на становищі імперіалізму, а бореться за знищення своїх імперіялістичних клік, – з таким російським народом ми прагнемо до найтіснішої співпраці сьогодні і в майбутньому.

Виходячи з такого становища, ОУН змагає до знищення російсько-большевицької тюрми народів і перебудови СССР на незалежні держави усіх народів, в колі яких знайшлася б і національна держава російського народу. Тим самим ОУН бореться за відділення України від Росії, бо це єдиний шлях до того, щоб покласти край національному поневоленню українського народу, колоніяльному грабежу його багатств, жахливій експлуатації його праці російсько-большевицькими імперіялістами. Це єдиний шлях здійснити волелюбні прагнення українського народу, природні, зрештою, для кожного народу, жити в своїй незалежній державі.

Знищення колоніяльно-експлуататорського СССР, знищення імперіялістичної кляси сталінських вельмож диктується найжиттєвішими інтересами всіх народів СССР. Перебудова СССР на незалежні держави – це найсправедливіша і найпрогресивніша розв'язка національного питання, бо вона в корені підтинає російський імперіялізм і створює можливості для всебічного розвитку кожного народу. Вона веде не до національної обмеженості і заскорузлости, а до найширшої співпраці і дружби між народами, бо вона будує їх на принципах справжньої незалежности, рівности і добровільности. Звільняючи народи від колоніяльного гніту російсько-большевицьких імперіялістів, вона створює найкращі передумови для розв'язки соціяльного питання кожним народом в дусі інтересів працюючих мас. Тому перебудова СССР на незалежні держави всіх його народів – це не поворот назад до старого і віджилого, – це, безсумнівно, величезний прогрес.

Відокремлення України від Росії не є жодним ворожим виступом проти російського народу, як це змальовує російська пропаганда.

Поперше, боротьба за відокремлення України від Росії не є жодним ворожим виступом проти російського народу, як це змальовує большевицька пропаганда.

По-перше, боротьба за відокремлення України від Росії – це боротьба за належне кожному народові і давно вже всіма за кожним народом визнане право жити на власній землі незалежним державним життям. Хіба ж скільки-небудь об'єктивно думаюча людина може розцінювати таку боротьбу як боротьбу ворожу будь-якому іншому народові? Крім цього, боротьба за відокремлення України від Росії – це навіть з точки зору большевицьких законів боротьба цілком законна: конституція СССР забезпечує за кожною т. зв. союзною республікою право на вихід зі складу СССР.

По-друге, російському народові не потрібна Україна, вона потрібна тільки російським імперіялістам. Твердження про те, що Росія не може обійтися без України, а з такими твердженнями виступили Ленін і Сталін, – лише імперіялістична вигадка, вживана всіма імперіялістами, а сфабрикована на те, щоб баламутити народні маси. (Німецькі імперіялісти поступали так само, коли кричали, що німецькому народові тісно, що йому грозить голод, що йому потрібний "життєвий простір" і т. п.). Далі, таке твердження взагалі не є ніяким аргументом і не може давати ніякому народові права поневолювати інший народ. Таких "аргументів" вживають тільки імперіялісти для оправдання своїх безконечних імперіялістичних війн і загарбання чужих територій.

Російські землі настільки багаті, а російський народ настільки працьовитий, що може сам себе забезпечити. Треба тільки, щоб земля, багатства російської землі, промисловість були в руках російського народу, а не в руках кляси большевицьких вельмож, щоб російський народ працював на себе, а не на зграю большевицьких експлуататорів і не на їх імперіялістичні пляни. До того ж, якщо російському народові потрібні українське вугілля, залізо чи хліб, то він може їх отримати шляхом обміну з Україною на господарські добра своєї землі, напр., ліс чи промислові вироби, потрібні Україні, а не шляхом загарбання України і колоніальної експлуатації її багатств.

Царські, а зараз большевицькі імперіялісти свідомо зосередили і дальше зосереджують основні галузі промисловости не там, де є сировина, а в безсировинних областях Росії (Нечорноземний і Ленінградський центри), до яких вивозять заграблену сировину з т. зв. союзних республік. То ж цілком очевидно, що відірвання України і інших "союзних республік" викличе зміни в сучасній російській господарській системі. Але це не буде удар по російській економіці, а тільки удар по її імперіялістичній структурі, удар по всіх тих галузях промисловости, які працюють на імперіяліс-

тичні воєнні потреби большевицьких загарбників. Все це викличе тимчасові труднощі в російській економіці, які їй прийдеться побороти як неминучі в процесі оздоровлення, в процесі перебудови на неімперіялістичні, національні рейки. Перебудувавшись на національній основі, російська економіка закладе тривкі підвалини для свойого успішного розвитку, зміцнить свою силу й основи, стане на послуги російському народові, а не большевицьким експлуататорам. Бо що ж російському народові (цілому народові, а не підкупленій частині), напр., з того, що він має розвинуту промисловість (до речі, побудовану і розбудовану з такими величезними затратами людського життя, праці і майна), коли ця промисловість не працює для нього, а на війну, на озброєння; коли доходи від цієї промисловости використовуються клясою большевицьких вельмож в антинародних цілях, коли величезна більшість робітників (за винятком партійно-стахановсько-прикажчицького прошарку) знаходить у ній не радісну працю, а важку каторгу, не відповідний заробіток, а нестерпний визиск, коли робітники не мають найменшого впливу на керівництво промисловістю? Отже в інтересах російських працюючих мас є знищення імперіялістичної побудови промисловости СССР.

Такого знищення вимагають також справедливі інтереси поневолених народів в СССР, які не хочуть миритися з колоніяльним становищем. Ми ж не можемо допустити до того, щоб скарби української землі російсько-большевицькі окупанти вивозили цілком за безцінь і тільки тому, що їх потрібно російській промисловості, свідомо розбудованій в безсировинних областях. Ми не можемо погодитися з тим, щоб господарство України розбудовувалося однобічно (сільське господарство й видобувна промисловість), щоб Україна, маюча великі запаси всієї необхідної сировини, не мала розвинути усіх галузей промисловости. Ми не можемо дивитися на те, як мільйони українського народу вмирають від голоду тільки тому, що його хліб загарбали кремлівські розбійники. Ми не можемо допустити до того, щоб Україна і надалі залишалася базою сировини і ринком збуту для російської промисловости, джерелом збагачування кляси большевицьких вельмож. І тому ми боремося за відділення України від Росії.

Таким чином, відокремлення України звернене не проти російського народу, а виключно проти російсько-большевицьких імперіялістів, знищення яких є в інтересах російського народу.

Змагаючи до відокремлення України і перебудови СССР на незалежні держави всіх народів СССР, ми рівночасно прагнемо до якнайтіснішої співпраці в політичній, економічній і культурній

галузях з російським народом, як і з усіми іншими народами. Російський народ – наш безпосередній сусід, з ним у нас багато спільних інтересів і співпраця наша може розвиватися дуже успішно, якщо вона буде побудована не на імперіялістичних співвідношеннях, а на справжній дружбі і рівноправності.

Сьогодні большевицькі імперіялісти широко кричать про т. зв. допомогу російського народу українському народові. Та це нітрохи не відповідає правді. Це – безсоромна брехня і то брехня, так би мовити, подвійна.

По-перше, якщо йдеться про період царської Росії, то російський народ, російські народні маси не мали ніякого впливу як на внутрішню, так і на зовнішню політику царського уряду. Це дуже добре, краще може навіть від інших, знають і самі большевики. Царський уряд правив Росією на основі самодержавства. Політика царського уряду в ніякій мірі не відображала волі російського народу, оскільки цей народ був позбавлений усіх демократичних прав, оскільки в Росії не було ніяких демократичних інститутів. Тому-то політика царського уряду щодо України в ніякій мірі не може вважатися політикою **російського народу**. В умовах царського самодержавства російські народні маси не мали ніякої змоги виявити своє справжнє становище щодо українського народу. Оскільки большевики сьогодні твердять інакше, то вони цим самим попадають у суперечність із своїм дотеперішнім становищем: вони заперечують ту істину, що в умовах царського самодержавства російський народ був позбавлений будь-яких політичних прав.

Так само, як в умовах царського самодержавства, російський народ не має ніякої змоги виявляти свою волю і в умовах диктаторського, тоталітарного Совєтського Союзу. Тому також і вся політика совєтського уряду по українському питанні не може вважатися за виявлення справжніх поглядів російських народних мас у цій справі.

По-друге, як політика російського царизму, так і політика московсько-большевицьких імперіялістів щодо українського народу ніколи не була і не є політикою “допомоги” Україні, але політикою національного гніту і експлуатації України, політикою винищування українського народу, жорстокої розправи з його визвольними змаганнями. Саме, на жаль, такий, а не інакший зміст російсько-українських відносин в минулому і сьогодні. Та за цю політику ми обвинувачуємо в першу чергу царських і большевицьких імперіялістів, а не російський народ у цілому, не російські народні маси.

З прикрістю ми мусимо в цьому місці ствердити, що російський народ давав (і дає) з себе робити знаряддя політики гноблення і експлуатації України в руках своїх імперіялістичних керівників. Бо що ж зробив російський народ, щоб перешкодити царським імперіялістам у зраді Переяславського договору (Виленською угодою з Польщею в 1655 р. і Андрусівською в 1667 р.), в знищенні Козацької Республіки, в зруйнуванні Запорозької Січі, в заведенні кріпацтва на Україні, в забороні української мови? Що зробив російський народ для того, щоб перешкодити большевицьким імперіялістам завоювати Україну в 1917–20 рр., що зробив він для того, щоб не допустити до гноблення українського народу після 1920 р. і сьогодні? Що робить він сьогодні в тому напрямі, щоб перешкодити московсько-большевицьким гнобителям здушувати нашу визвольно-революційну боротьбу в Україні? Про яку ж тоді "допомогу" російського народу може йти мова?

Хіба ж викуп із неволі Шевченка групою передових росіян чи близьке знайомство Шевченка з Чернишевським і тому подібні приклади – це допомога російського народу українському? Ні, бо це лише діла окремих одиниць, це лише відірвані випадки. Ні, бо це лише одиниці здобувалися і здобуваються на гідне трактування українського народу і признання йому належних прав. Ні, бо ці одиниці залишилися і залишаються поки що як самітні острови серед російського народу. Прихильного ставлення до українського народу з боку передових людей з російського народу не можна узагальнювати як "допомогу" російського народу українському. Це лише проблиски майбутньої співпраці двох вільних і цілком незалежних українського і російського народів, це доказ можливости такої співпраці вже сьогодні, на ґрунті спільної боротьби проти спільного ворога – російсько-большевицьких імперіялістів, які придушують також російські працюючі маси, жорстоко експлуатують їх і гонять умирати за чужі їм інтереси.

Прагнучи до співпраці з російським народом, ми найрішучіше виступаємо проти приписування російському народові "керівної ролі", обов'язків "старшого брата", що випливають нібито з якихось благородних, вищих якостей цього народу ("російський народ – найвидатніша нація", що має "ясний розум, стійкий характер і терпіння"), бо за всім цим криється російський імперіялізм, расизм і шовінізм.

Ми стоїмо на становищі, що в світі немає повноцінних і неповноцінних народів, народів, що були б найвидатніші з-поміж усіх інших. Можуть бути тільки розвинуті і відсталі народи. Але ці

останні, вийшовши зі стану своєї відсталости, не тільки нічим не поступаються розвинутим, а часто перевищують їх. Скільки ж то свого часу не "доказувано" про неповноцінність слов'ян, і якими ж марними* в обличчі дійсности з'являються ці докази сьогодні. Як же ж ганебно провалилися гітлерівські твердження про те, що німецька нація – найздібніша і єдина державнотворча нація в світі, що їй належиться право нації панів. В кожного народу є свої національні корисні прикмети й окремі здібності, але це ще ніяк не означає, що через це дана нація – вже "найвидатніша", чи щось у тому роді, нація у світі. Висування якоїсь одної нації як найвидатнішої у світі – це расизм, як такий заслуговує тільки засудження і нап'ятновування.

Тому ми не признаємо за російським народом жодних "вищих якостей", які давали б російському народові право ставити себе як у теорії, так і в практиці у надрядне становище щодо інших, неросійських, народів ("старший брат", "великий", "найвидатніша нація" і т. д.). Ми також ніколи не погодимося з "теорією" про "керівну ролю" росіян щодо неросійських народів, що її нібито завдяки своїм "високим" якостям мав відограти російський народ на протязі історії і відограв в сьогоднішньому Совєтському Союзі, про що так багато говорять сьогодні большевицькі імперіялісти. Ці "теорії" придумали сьогодні сталінські вельможі для виправдання свойого імперіялізму, для прикриття своєї колоніяльної системи гноблення і експлуатації, для обдурювання, отруювання расистським дурманом російського народу.

Ми, українці, не можемо погодитися на ці "теорії" ще й тому, що вони створюються часто за рахунок присвоєння найсвітліших сторінок нашої історії (цілий період Київської Руси і Галицько-Волинського князівства) і культури (напр., "Руська Правда", "Слово о полку..."), шляхом свідомого применшування наших власних здобутків (все, що маємо, досягнуто за "допомогою" російського народу) і жахливої фальсифікації історичної правди (напр., Переяславський договір, Мазепа, Визвольні Змагання 1917–20 рр. і тепер), бо це є метою прищеплювати українському народові почуття неповноцінности і русифікувати його. Ми виступаємо проти расистської пропаганди вищости російського народу, бо вона веде до розпалювання російського шовінізму в масах і тим самим створює труднощі для справжньої співпраці між українським і російським народами, бо вона полегшує боль-

* *У тексті:* мирними

шевицьким імперіялістам використовувати російські працюючі маси в своїх антинародних цілях.

Як сказано, отже, ОУН бореться не проти російського народу, а проти російських імперіялістів, проти усіх тих, які поневолюють або допомагають поневолювати їм.

Носієм російського імперіялізму сьогодні є большевицька партія – ВКП(б), яка сьогодні вже фактично оформилася в окрему експлуататорську клясу – большевицьких вельмож. Цю нову клясу експлуататорів очолює сталінська кліка. Звичайно, частина членів ВКП(б) не стоїть на імперіялістичних позиціях, але це не зміняє імперіялістичного характеру цієї кляси як цілости. Дворянське середовище також видало цілий ряд борців проти царського самодержавства (напр., декабристів, Герцена і інших), але ці одиниці не змінили імперіялістично-експлуататорської суті своєї кляси. Кляса большевицьких вельмож – це чисто імперіялістична кляса, яка поневолює мільйони неросійських народів, яка в результаті перемоги над своїм конкурентом – гітлерівською Німеччиною – загарбала країни Центральної і Південно-Східної Европи, а зараз готується до загарбання цілого світу. З соціялізмом і комунізмом вона нічого спільного не має. Вона використовує їх як прикриття для свого розбійницького імперіялізму і як засіб для розбудови своїх агентур по всіх країнах світу. Большевицькі імперіялісти – це прямі спадкоємці і продовжувачі кривавого діла царських імперіялістів. Тому ми боремося не тільки проти кремлівської верхівки, проти самої сталінської кліки, а проти кляси большевицьких вельмож у цілому, як кляси імперіялістичної, кляси експлуататорської.

Так само ця обставина, що в складі кляси большевицьких вельмож є також українці, білоруси, грузини і інші, нітрохи не змінює її російсько-імперіялістичного характеру. Одна частина цих "інородческих" членів кляси большевицьких вельмож – ворошилови, коротченки, – цілковито денаціоналізується, русифікується і входить в її ряди разом з росіянами так, як колись входили кочубеї до російського дворянства, а вишневецькі – до польських магнатів. Друга частина – гречухи, тичини – хоч і не асимілюються, входять до большевицької кляси на основі вислужництва, як всякі менші і більші кисілі і барабаші. І одні, і другі служать з притаманною ренегатам відданістю. І проти [одних, і проти] других ми активно боремося.

Щодо російського народу, то большевицька кляса визискує його соціяльно так, як експлуатували його колись поміщики і капіталісти. Кляса большевицьких вельмож поставила російські

працюючі маси в становище новітніх рабів, придавлених важким ярмом сталінського деспотизму і експлуатації. Вони позбавили його будь-яких громадянських і політичних прав. Російський народ не приймає жодної участи в керівництві державою, а про демократію хіба лиш мріяти може.

Але грубою помилкою було б думати, що ця обставина ставить російський народ в цілому у вороже становище до кляси большевицьких експлуататорів чи до російського імперіялізму взагалі. Так може б повинно бути, так хотілося б, щоб було, та так воно не є. Кляса большевицьких вельмож тісно зв'язує зі собою значну частину російського народу, **приділяючи їй функції імперіялістичних приказчиків і гайдуків (в армії, в МВД, МГБ, адміністрації, господарстві, а також у культурно-освітній ділянці і профспілках), ділячись з нею плодами свойого імперіялістичного грабежу. Знову ж, несвідомі російські народні маси вона обманює (і не без успіху) облудною пропагандою расизму, деморалізує шовінізмом і цим шляхом ставить їх на свої послуги**. Це їм вдається тим легше, що вона одночасно безпощадно знищує всіх, хто міг би і хто мав би відвагу розкрити масам очі та показати їм, що являє собою і що має метою вся ця пропаганда про "найвидатнішість" і "керівну ролю" російського народу.

На прикладі німецького народу ми наочно бачимо, якого жахливого спустошення і руїнницького впливу в масах доконує імперіялістична пропаганда. Німецькі маси, одурманені расизмом, захоплені привабливими імперіялістичними плянами про панування над іншими народами, до того ж підкріплені початковими великими воєнними успіхами, пішли за Гітлером і його бандитською зграєю. Аналогічне явище маємо і в випадку російського народу. (Коли б так сталося, що російський народ у цілості дав себе захопити теперішньому шовіністичному курсові і цілковито підтримав теперішню большевицьку шовіністично-імперіялістичну політику, то на цьому шляху його спіткає така доля, яка сьогодні зустріла німецький народ за його підтримку Гітлера).

Отже, не ототожнюючи російського народу з російськими імперіялістами, ми не сміємо випускати з уваги той факт, що кляса большевицьких вельмож виступає проти нас ширшим фронтом. В цьому фронті знайшлися, побіч большевицьких вельмож, також сотні тисяч гайдуків і прикажчиків большевицьких імперіялістів (переважну більшість яких становлять росіяни) та значна частина російських народних мас, збаламучена большевицькою шовіністичною пропагандою. Не враховувати цього –

значить попадати в ілюзію, яка привела б нас до недооцінки сил ворога, з яким треба боротися.

Крім цього, не можна забувати, що коріння імперіялізму глибокі, що вони не тільки міцно сидять в імперіялістичних клясах, але що ці коріння пускаються і в народну гущу. Треба пам'ятати, що російський народ віками привчався і сьогодні дальше привчається до гноблення інших народів, що він деморалізувався, а сьогодні деморалізується, як ніколи дотепер, своїми імперіялістичними кліками. А все це чей же не лишається без наслідків, все це власне створює найсприятливіший ґрунт для посіву імперіялізму в масах і до його закорінення в них.

Не можна легковажити собі і того факту (бо і він сприяє імперіялізмові), що російський народ не жив ще на протязі своєї історії вільним життям, що він не знає смаку волі людини і громадських прав, що Росія, як писав Герцен, "равно не имеет ни пристрастия к равенству ни **емкости** (підкр[еслення] Герцена) в свободе. Это так и ведет от аракчеевского императорства к императорству пуґачевскому" (А. І. Герцен. "Избранные философские сочинения", ОГИЗ СоцЭкГИз, 1940 р.).

Ми можемо додати, що це власне привело і до сталінського імператорства. Боротьба російського народу проти самодержавства, поміщиків і капіталістів за соціяльне визволення, його революційний порив в 1917 р. не закінчилися здобуттям визволення, порванням пут деспотизму, соціяльного визиску і рабства. З-під визиску поміщиків і капіталістів він попав під визиск большевицьких паразитів. Замість царя-імператора він має сьогодні генераліссімуса-імператора. Коли б російський народ не жив віками в деспотизмі, коли б у нього були скільки-небудь демократичні традиції державного життя, він не попав би так легко в залежність від своїх імперіялістичних кляс, він не дозволяв би їм так скоро запрягти себе до імперіялістичного воза. І про це нам треба пам'ятати, бо це й сьогодні дозволяє большевикам-імперіялістам легко використовувати російські маси для своїх імперіялістичних плянів.

Впливи імперіялізму та шовінізму так сильні, що від них часто не можуть звільнитися навіть передові одиниці. Напр., Бєлінський, який ненавидів царизм всією душею, до кінця життя не змінив свойого ворожого наставлення до української мови і літератури і в найганебніший спосіб нападав на Гребінку і Шевченка за те, що вони писали українською мовою. А що ж в такому разі говорити про людей несвідомих, здеморалізованих імперіялізмом? Як же ж трудніший до переборення вплив імперіалізму в них. А

вплив цей виступає в найрізнородніших виявах, він просякає всі ділянки життя народу і одиниці у всіх ділянках. Імперіялістом чи його лакеєм стає той росіянин, який виступає проти перебудови СССР на незалежні держави всіх народів, який відмовляє українському народові в праві на побудову самостійної держави, який проти відділення України від Росії, який заперечує колоніяльний характер сьогоднішньої УССР, який як-небудь виступає проти революційно-визвольної боротьби українського народу: стріляє в українських повстанців, революціонерів, називає їх бандитами, знущається над українським населенням, тероризує його, мордує за його участь у визвольній боротьбі. Імперіялістом чи його лакеєм стає той кожний росіянин, який схвалює і як-небудь підтримує большевицьку колоніяльно-експлуататорську політику в Україні, який грабує багатства України, який використовує працю українських працюючих мас, який їде в Україну, щоб колонізувати її, щоб зайняти коштом українців кращі посади, який поводиться в Україні по-колонізаторськи, як "старший брат", який відноситься до українського народу як до завойованого, підбитого. Імперіялістом чи його лакеєм стає той росіянин, який стоїть на становищі русифікаторської політики в Україні, який погоджується з сьогоднішнім расистсько-шовіністичним курсом большевицької політики, хто поділяє погляди про неповноцінність українського народу і намагається почуття неповноцінности прищеплювати українським народним масам. **І проти таких людей ми, очевидно, мусимо боротися, оскільки вони з'являються російськими імперіялістами чи стоять на послугах у них**.

Про вкоріненість імперіялізму нам треба пам'ятати не тільки сьогодні, коли ми боремося за знищення російського імперіялізму, **але й тоді, коли цей імперіялізм буде знищений. Бо й тоді ще довго грозитиме небезпека повороту імперіялізму серед російського народу.**

І про це повинні пам'ятати не тільки український і всі інші поневолені народи СССР, але також і **російський народ**. Він мусить усвідомити собі, що **російський імперіялізм є причиною його важкого становища на протязі цілої його історії.** Власне російський імперіялізм був і є причиною жахливої нужди і відсталости російських працюючих мас, бо він спрямував і спрямовує всю народну енергію, працю і матеріяльні багатства на загарбницькі війни і розкішне життя експлуататорських кляс, а не на повний розвиток матеріяльного і духовного життя народу. Це ж російські імперіялісти гонили і гонять народні маси в численні загарбницькі походи, на придушення інших народів, ганьбили

і ганьблять ім'я російського народу. Доки російський народ не знищить своїх імперіялістів і не звільниться від імперіялістичних впливів, доти він ніколи не заживе як вільний народ, доти він буде приречений на рабське животіння серед жахливої експлуатації, насильства і безправ'я, доти він залишиться єдиним народом у світі, який ніколи не жив бодай до деякої міри демократичним життям.

Сто років тому назад (1851 р.), коли Росія жила в такому ж деспотизмі, як і сьогодні, тільки під іншими деспотами і в інших формах, великий патріот російського народу Герцен писав: "Якщо Росія може миритися з існуючим порядком речей, то вона не буде мати майбутнього, на яке ми надіємося. **Якщо вона буде дальше крокувати по петерзбурзькому шляху, або якщо вернеться до московських традицій, то вона не буде мати іншого призначення, як накидатися на Европу, як напіввварварська, напіврозбещена орда, руйнувати цивілізовані країни і, нарешті, загинути серед загального спустошення**" (А. И. Герцен: "Избранные философские сочинения" ОГИЗ СоцЭкГИз 1940 р., – підкр[еслення] наше).

Які ж актуальні ці глибокі слова Герцена сьогодні, його побоювання нині такі близькі до здійснення! Большевицькі імперіялісти ведуть російський народ дальше по імперіялістичному петербурзькому шляху, повернувши одночасно до московських традицій. Тим самим вони ще певніше ведуть його до заглади, передбачуваної Герценом. Сталін готовить російському народові ще гіршу долю, як зготовив німецькому Гітлер. І це повинні усвідомити собі всі російські патріоти, увесь російський народ!

Перебито 1950 р.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 33. – Арк. 11-23[1].

---

[1] *Тотожний текст: Архів ЦДВР. – Ф. 7. – Т. 8. – Спр. 4. – Арк. 1-24. Подібний текст: Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний). Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 153-165; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріяли. Книга друга: 1946–1948. – Торонто, 1982. – С. 79-92.*

№ 20

[Не пізніше 1949 р.]

О. Горновий

ЧОМУ МИ В НАШІЙ БОРОТЬБІ СТАВИМО НА ВЛАСНІ СИЛИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ?

Немає на світі нічого, що приходило б само собою, що давалося б задармо. Навіть все, що маємо в щоденному нашому житті, мусимо здобути власною працею, власними зусиллями. Так само і не прийде саме наше визволення. За визволення ми мусимо боротися, визволення ми мусимо самі здобути. В історії не знайдемо ні одного прикладу на те, що якийсь народ отримав визволення, не боровшись за нього. Історія вчить нас, дає багато прикладів на підтвердження того, що тільки той народ здобув визволення, який за нього боровся. Греки, серби, болгари визволилися з-під турецького ярма, бо вони за своє визволення активно і героїчно боролися. Ірляндці здобули самостійність тільки внаслідок дуже довгої і завзятої боротьби проти Англії, боротьби, яка коштувала маленький ірляндський народ величезних жертв. Індія визволилась також в результаті впертої боротьби проти Англії. Сьогодні євреї відновили після 2 тисячів років свого недержавного життя власну державу. А могли добитися цього тільки тому, що в останніх десятиріччях євреї стали на шлях активної боротьби за побудову власної держави. Коли б євреї і дальше не були боролися за побудову власної держави, так як це вони робили на протязі довгих років, єврейської держави в Палестині ніколи не було б, вона не повстала б сама собою, не впала б з неба, як манна.

Очевидно, визвольна боротьба поодиноких народів не є однакова. Одні народи борються довше, другі коротше, одним приходиться боротися в незвичайно важких обставинах, іншим порівняно легше; одні мусять вдаватися до кровопролитних повстань, іншим – боротися легальним шляхом; одні здобувають визволення після одного повстання, інші – після цілого ряду невдалих повстань. Все це залежить від внутрішніх і зовнішніх обставин, в яких народові доводиться вести свою визвольну боротьбу, залежить від сил даного народу і сил його ворога. Але, незважаючи на різні форми боротьби, різні ступені сили боротьби, на різниці в часі, одне тут лишається незмінним, а саме: необхідність боротьби.

Отже, ми ставимо на власні сили українського народу тому, **бо знаємо, що визволення само не прийде, що за визво-**

лення український народ мусить боротися. Такий уже закон життя, що тільки боротьбою може поневолений народ здобути визволення, тобто побудувати власну незалежну державу і зажити вільно та заможно. Бо саме в боротьбі народ росте і міцніє, бо саме в боротьбі родяться і куються ті власні сили, без яких здобути визволення неможливо. А під власними силами ми розуміємо **національно високосвідомий і політично високовироблений**, **готовий на найбільші жертви народ, об'єднаний довкола своєї сильної і здорової політичної організації, здібної керувати його визвольною боротьбою, здібної вести його до перемог**. Народ, який не знає, хто він, народ, який не відчуває своїх сил, народ, який не готовий вмирати за побудову власної держави, народ, який не має сильної політичної організації і здібного керівництва, ніколи не може здобути визволення. Такий народ завжди буде поневолений.

Правда, не в усіх випадках потрібно для визволення однако[во]го ступеня національної свідомости і політичного вироблення, однакового сильного і здібного політичного керівництва. Не раз менш свідомі народи зі слабою політичною організацією можуть здобути визволені, а більш свідомі із сильнішою політичною виробленістю не здобувають визволення. Успіх залежить тут від сили противника. Бо силам противника треба протиставляти відповідні власні сили. Коли власних сил замало або коли вони введені до рішального бою у невідповідний час, приходить поразка. Тому, якщо менш свідомі народи перемагають, то це означає, що в їх умовах їм вистачало власних сил. І якщо ж більш свідомій народ програє, то це означає, що в тих умовинах він має ще замало власних сил. В 1918–20 рр. такі малі країни, як Фінляндія, Естонія, Латвія, Литва, чи значно менший від нас польський народ могли здобути незалежність серед ряду інших причин також тому, що вони за своєю національною свідомістю, політичним виробленням, станом організованих політичних сил стояли вище від нас. Ми в 1917–21 рр. замало рахували на власні сили, замало розбудовували свої сили і це стало основною причиною нашої програної. Всі інші причини нашої програної, хоч як можуть бути важливими, не є основними.

І що означало б сьогодні не боротися нам, коли найлютіші вороги українського народу – російсько-большевицькі загарбники – зо всіх сил стараються здушити нашу національну свідомість, викорінити всякі прагнення до самостійности, коли всіма засобами русифікують нас і найбезоглядніше знищують всякі прояви національно-політичного життя? Це означало б,

що справа нашого визволення відтяглася б знов на довгі роки, бо ми втратили б те, без чого визволення неможливе, тобто національно-політичну свідомість і організовані політичні сили (політична організація).

Отже, ми ставимо на власні сили народу тому, **що тільки вони вирішують і забезпечують визволення поневоленого народу, тому, що цього вимагають наші обставини**.

Болючо на своїй власній шкурі український народ переконався і в іншій правді, а саме, що визволення нам ніхто не дасть, ніхто не подарує. За визволення треба самому боротися. Ставити (орієнтуватися) на чужі, зовнішні сили, надіятися, що визволення принесуть нам інші держави без нашої власної боротьби, – це найбільше небезпечна річ для плянів визволення українського народу (як і кожного поневоленого народу взагалі).

По-перше, справа нашого визволення може бути цілком байдужою для інших держав. Так, нпр., цілком байдужо ставилися до наших визвольних змагань Англія і Сполучені Штати Америки (США) в 1917–1921 рр.

По-друге, інші держави можуть принести нас в жертву своїм власним інтересам. Бо треба пам'ятати, що інші народи керуються тільки власними інтересами. Коли якийсь народ допомагає іншому народові, то не тому, що він боліє горем цього народу, а тому, що або хоче не допустити до росту сил свого противника, або хоче послабити сили свого противника, або боїться того, щоб самому не попасти в неволю. Такий, на жаль, ще сьогодні світ, і думати інакше, значить, закрити очі на життя, значить бути сліпим. А, ясно, що сліпий ніколи не вибере правильного шляху, а шлях, що веде в пропасть. Нам, отже, треба мати відкриті очі і дивитися твердо на світ, тобто не рахувати на чужі сили. Прикладом того, як приносить одна держава інший народ у жертву своїм інтересам, може послужити ставлення Франції до наших визвольних змагань 1918–21 рр. Керуючись своїми політичними міркуваннями, Франція в той час стояла за сильну неподільну Росію, як можливого свого союзника проти Німеччини. Щоби, однак, забезпечити себе перед можливістю союзу [Росії] з Німеччиною, Франція зо всіх сил змагала до утворення сильної Польщі, як противаги німецько-російському союзові. Тому Франція рішуче виступала проти усамостійнення України, яке, за її плянами, послаблювало і Польщу, і Росію. Таке ставлення до нашої визвольної боротьби 1918–20 рр. у Франції дуже заважило на нашій програній у цих роках. Бо треба пам'ятати, що в той час Франція грала першорядну ролю у колі великих держав, а не так,

як сьогодні, другорядну. Інша справа, що за ці свої комбінації Франція в 20 років пізніше дорого заплатила, – заплатила втратою своєї самостійности в 1940–44 рр., втратою свого становища першорядної великої держави сьогодні.

По-третє, ставлення на чужі держави може закінчитися звичайною зміною поневолення. Так, нпр., в 1941 р. в результаті гітлерівського "визволення" на Україні змінилися тільки гнобителі і форми гноблення. В 1943–44 рр. в результаті большевицького "визволення" від гітлерівців вернулися старі російсько-большевицькі загарбники. Отже, ми ставимо на власні сили українського народу тому, **що ми переконані, що визволення нам ніхто не дасть. Ми знаємо, що ставлення на чужі сили прирікає справу визволення на провал, бо чужим державам наше визволення може бути байдуже, вони можуть принести нас у жертву власним інтересам, вони можуть також наново поневолити.** Ми глибоко усвідомили слова Лесі Українки: "Хто сам визволиться, той вільний буде, хто визволить, в неволю візьме".

Те, що ми не ставимо на чужі сили, не означає, що ми відкидаємо всяку допомогу, всяких союзників, це не означає, що допомога інших народів для поневоленого народу не є ніколи можливою. Ні, така допомога є можливою, і для поневоленого народу вона представляє велике значення. Нпр., завдяки допомозі Франції, Англії, США в 1918 р. чехи могли по віках неволі вернутися до самостійного державного життя. Завдяки цій самій допомозі самостійність в 1918 р. здобула також Польща. І тому ми не тільки не відкидаємо союзників, а навпаки, шукаємо їх. Ми відкидаємо тільки таких союзників, які б хотіли нас поневолити. Але, шукаючи союзників, ми не надіємося виключно на них. Ми не ждемо на ласку жодних союзників, а шукаємо допомоги, що випливала б із взаїмних спільних інтересів. Шукаючи союзників, ми рівночасно організуємо власну боротьбу, бо це полегшує нам знайти союзників і отримати потрібну допомогу. Хто бореться, тому й помагають. Ми розбудовуємо власні сили, бо це дозволяє нам мати справжніх союзників, а не опікунів. Сильні народи мають завжди союзників, слабі народи мають тільки опікунів. А що означають опіки, наш народ добре знає. Коли народ сам не бореться за своє визволення, йому й ніхто не допомагає. Про нього без боротьби навіть знати не будуть. Той факт, що перед 1917 р. наша визвольна боротьба була ще дуже слабенька, що ми робили тоді лише перші кроки, був причиною того, що інші народи мало що знали про нас в 1917–21 рр., коли то ми розпочали боротьбу за

побудову власної держави. В той час інші народи легко вірили в наклепи наших ворогів, що жодного українського народу і України немає, що Україна – це австрійська і німецька видумка. Ясно, що при таких умовах вони і не думали про допомогу Україні, а допомагали, нпр., Польщі, визвольні повстання якої були всім відомі. Щойно, власне, боротьба 1917–1921 рр. відкрила перед світом Україну, вивела український народ на міжнародне поле.

Отже, ми ставимо на власні сили українського народу тому, **що це дозволяє знайти нам справжніх союзників, дозволяє знайти їх легше, тому, що це справу потрібної нам допомоги ставить на твердий ґрунт**.

Дуже важливим чинником для визвольної боротьби поневоленого народу з'являються сприятливі обставини. Вони можуть основно полегшити боротьбу і уможливити її успішне завершення. Сприятливі обставини створюються внаслідок суперечностей між поодинокими державами, внаслідок війн держави-поневолювача з іншими державами або внаслідок внутрішньої слабости держави-поневолювача. Нпр., визвольна боротьба греків, болгарів, сербів мала всі ці три сприятливі обставини: Турецька (Отоманська) імперія була внутрішньо цілком загнила, війни Росії, Англії, Франції до решти послаблювали і розхитували цю імперію. Вкінці суперечності між правлячими колами Англії і Росії були причиною, що обі ці держави погодилися на самостійність Греції, Болгарії, Сербії, бо* Англія не хотіла допустити до того, щоб ці країни зайняла Росія, а Росія знову, щоб їх зайняла Англія, а поділитися також не могли. Безперечно, що на цих суперечностях греки, болгари і серби [тільки скористали. Але, незважаючи на всі ці сприятливі обставини, греки, болгари, серби] здобули визволення тільки тому, що вони за нього героїчно боролися, що вони завдяки цій боротьбі мали настільки власних сил, що могли ці догідні обставини використати для завершення своїх змагань.

В 1917 р. в результаті революції в Росії український народ отримав дуже сприятливі обставини для здобуття визволення, але він їх тоді не використав. Тодішні керівники не піднесли до відповідного ступеня національної свідомости і політичного вироблення мас, не створили армії, тобто не розбудували власних сил і тому молода українська держава мусіла впасти перед переважаючими силами ворога. Зате в 1648 р., в скрайньо недогідних обставинах український народ під керівництвом Богдана

* *У тексті:* що

Хмельницького розторощив могутню Польщу і створив власну державу – Козацьку Республіку. А міг доконати він того тому, що ставив на власні сили, що потрібні сили до визволення в нього були.

Ми бачимо, що при найсприятливіших обставинах можна не здобути визволення, коли не ставиться і не розбудовується власних сил, а при недогідних навіть обставинах можна здобути визволення, коли ставиться на власні сили і їх розбудовується.

Отже, ми ставимо на власні сили тому, **щоб могти використати кожну сприятливу нагоду для завершення наших визвольних змагань, бо знаємо, що для цього самих навіть найдогідніших умов замало**.

На протязі своєї історії український народ виявив незвичайну життєздатність. Навіть в найчорнішій добі своєї історії, а саме в XVIII і XIX ст., він не тільки не перестав існувати як нація, а сильно зріс і чисельно, і територіяльно. Сьогодні український народ нараховує понад 40 мільйонів. Сьогодні український народ за своїм числом, і за величиною своєї території, і за своїм багатством належить до найбільших і найбагатіших народів Европи. На протязі цілої своєї історії український народ виявив великі творчі здібності і волелюбні почуття. Він виявляє їх і сьогодні. Український народ належить до числа найкультурніших народів. І ми ставимо на власні сили українського народу, **бо віримо в життєздатність українського народу, в його творчі здібності і волелюбні почуття, бо ми переконані, що український народ має всі передумови для того, щоб здобути визволення і жити як вільний і рівний народ серед інших вільних і рівних народів**.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 356-363[70].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 14; Т. 25. – Арк. 84-87; Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 55. – Арк. 569-572. Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 89-94.*

№ 21

[Не пізніше 1949 р.]

О. Горновий

З КИМ МИ МОЖЕМО І ХОЧЕМО ЙТИ

Ми можемо йти тільки з тими, **які не заперечують нашого права на вільну і незалежну державу, які признають нам це право не на словах, а на ділі.** Ми можемо йти тільки з тими, які не мають загарбницьких плянів щодо нас, які не накидають нам своєї "опіки", своєї "допомоги", що на практиці означає тільки поневолення. Тому ми боролися проти німецьких загарбників, а сьогодні боремося проти російсько-большевицьких.

Ми хочемо йти разом **з усіми волелюбними народами світу**, бо ми признаємо за кожним народом право на вільну національну державу, бо ми прагнемо до якнайтіснішої співпраці у всіх галузях між вільними народами, співпраці, опертої на добровільності, рівності і взаємному пошануванні своїх прав. Ми хочемо йти разом з усіма волелюбними народами світу, ми хочемо жити в дружбі з усіма вільними народами, ми хочемо якнайбільше співпрацювати з усіма народами, бо ми вважаємо, що вільні національні держави для всіх народів, тісна дружба і співпраця між народами – це найсправедливіші і найміцніші основи міжнародного ладу. Лише такий лад забезпечить мир між народами, забезпечить повний розвиток для всіх народів і людей.

Ми хочемо йти **з усіма волелюбними народами СССР**: білоруським, литовським, латвійським, естонським, молдавським, грузинським, азербайджанським, вірменським, народами Північного Кавказу, Поволжя, Півночі, Сибіру, Середньої Азії. Всі ці народи ділить разом з нами однакова доля, у нас один ворог, у нас одні і ті самі цілі. На ґрунті нашого однакового становища, на усвідомленні наших спільних інтересів кується сьогодні між нами справжня дружба, яка стає основою спільного протибольшевицького фронту, яка стає наріжним каменем нашої співпраці після здобуття визволення.

Ми хочемо йти разом **з російським народом**, але при умові, що російський народ перестане бути знаряддям у руках зграї большевицьких загарбників, що російський народ стане на шлях боротьби проти кремлівських поневолювачів, що російський народ будуватиме свою державу тільки на своїх власних землях. Між нами і російськими працюючими є всі передумови до найтіснішої співпраці і сьогодні, і в майбутньому.

Ми хочемо йти разом з усіма **новозагарбаними народами**: польським, румунським, чеським, словацьким, мадярським, болгарським, альбанським, а також народами Югославії. Ці народи сьогодні вже цілком усвідомили собі справжню суть большевицького "визволення", ці народи вже зрозуміли большевицькі пляни і найбільшим їх прагненням сьогодні є скинути російсько-большевицьке ярмо. Все це створює найповніші передумови для нашої якнайтіснішої співпраці і дружби з цими народами.

Ми завжди наголошували на потребу спільної боротьби всіх народів СССР і народів нині новоокупованих російсько-большевицькими імперіялістами (загарбниками). Ще під час німецької окупації ми змагали до утворення єдиного фронту боротьби проти гітлерівських і большевицьких поневолювачів – одинакових ворогів всіх волелюбних народів. Ми зробили в цьому напрямі велику роботу: проведено широку політично-роз'яснювальну кампанію, утворено при УПА національні відділи народів СССР, а 21–22 листопада 1943 року* за нашою ініціятивою відбулася I Конференція поневолених народів Сходу Европи і Азії. Завершенням цих змагань є утворення в 1946 р. Антибольшевицького Блоку Народів (АБН), до якого входять як народи СССР, так і народи новоокупованих країн.

Ми хочемо також іти і разом **з усіма народами поза межами СССР і його впливів**. Народам Західної Европи, Америки, Азії, цілому світу грозить сьогодні та сама небезпека, що 30 років стрінула всі народи СССР, а в 1940 р. – Естонію, Латвію і Литву, а після закінчення війни – народи Середньої і Південно-Східної Европи. Ми перестерігаємо їх перед цієї небезпекою і кличемо їх до боротьби проти російсько-большевицьких імперіялістів. Ми знаємо, що до цієї боротьби дійде неминуче, але чим народи світу приступлять до неї пізніше, тим більші складатимуть жертви. Єдиним правильним виходом сьогодні є створення спільного фронту всіх народів, поневолених і загрожених російсько-большевицьким імперіялізмом.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 364-366[1].

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 14; Т. 25. – Арк. 87-88; Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 55. – Арк. 572-573.*

* *У тексті:* 21–23 листопада 1943 року

№ 22

[Не пізніше 1949 р.]

О. Горновий

ЯКІ ЗАВДАННЯ СТОЯТЬ СЬОГОДНІ ПЕРЕД НАМИ?

Завдання, що стоять перед нашим національно-визвольним рухом, поділяються на три основні групи: 1) наші завдання на відрізку українських народних мас, 2) наші завдання на відрізку самої Організації і 3) наші завдання на міжнародному полі. Всі ці три групи завдань творять одну цілість, вони взаїмно зі себе випливають і ми не можемо відмовитись ні від одного з цих трьох родів завдань, якщо хочемо забезпечити успішний розвиток нашої визвольної боротьби. Ми можемо, залежно від потреб і обставин, класти більший натиск в даний час на одну з цих трьох груп наших завдань, але не можемо ніколи обмежуватись тільки до одної з них.

Щоб забезпечити ріст нашої Організації, ми мусимо вести відповідну підготовку серед народних мас. Щоб знову могти вести політичну роботу серед мас, ми мусимо постійно дбати про розбудову і зміцнення Організації. Коли ж ми зосередились тільки на міжнародному полі, а занедбали працю серед власного народу, ми могли б себе взагалі перекреслити як політичний рух. Як бачимо, то для того, щоб наш рух міг розвиватися, необхідно розгортати роботу у всіх трьох напрямках.

А тепер розглянемо по черзі ті завдання, які сьогодні стоять перед нашим національно-визвольним рухом.

Якщо йдеться про українські народні маси, то ми найбільших успіхів добилися на Західно-Українських Землях. У вогні боротьби ми згуртували весь народ Західної України довкола національно-визвольного руху, високо піднесли його національну свідомість і політичну виробленість. В цілому ряді масових акцій, таких як бойкот “виборів” до т. зв. Верховної ради СССР і УССР, боротьба проти переселення, спротив колективізації, народ Західної України показав величезну єдність, згуртованість, організованість і свою відданість справі визволення. **Наше завдання в Західній Україні – втримати ті позиції, які ми сьогодні маємо, і підтягнути до загального рівня деякі відсталі райони.** З цією метою, крім політично-пропагандивної роботи, нам треба:

1. Всіма силами підтримувати селянство в його боротьбі проти колективізації (там, де нема колгоспів) та проти експлу-

атації в колгоспах; підтримувати опір проти експлуатації з боку робітників та інтелігенції.

2. Мобілізувати народ на зрив вивозу на каторжні роботи.

3. Боротися проти деморалізації ворогом української молоді.

Значно менші наші успіхи на Східних Українських Землях, де наш рух розпочав далеко пізніше діяти. **І тому розбудова наших позицій в Східній Україні – найважливіше завдання, яке стоїть сьогодні перед нашим рухом.**

Сьогодні для праці по відношенні до східноукраїнських мас, є кращі передумови, як вони були ще недавно. Наша боротьба в Західній Україні і безпосередня підпільна праця на Східно-Українських Землях привели до того, що наш рух став сьогодні загальновідомим східноукраїнським масам. На ґрунті післявоєнних розчарувань, на ґрунті жахливої нужди всіх верств працюючих, на ґрунті масового голоду 1946–47 рр. і внаслідок щораз то нових протинародних законів з боку влади сильно зросло сьогодні невдоволення народних мас. Це невдоволення переростає з прихованого в одверте. Коли, напр., до війни навіть незначні одверті замічення під адресою влади були не до подумання, то сьогодні одверта критика большевицьких порядків стає буденною. Часто невдоволення переходить і в активний спротив.

Все це ми повинні використати для поширення впливів нашого руху серед східноукраїнських мас. З цією метою ми мусимо:

1. Шляхом роз'яснювання злочинної большевицької політики посилювати існуюче невдоволення і розпалювати ненависть до російсько-большевицьких гнобителів.

2. Мобілізувати українське село на ґрунті протиколгоспної боротьби в ім'я повного знищення колгоспного ладу, а робітників – на ґрунті важких умов праці і низької зарплати.

3. Мобілізувати народ до боротьби з русифікацією, в першу чергу на ґрунті захисту української мови (закликати говорити всюди і завжди по-українськи).

4. Розгорнути якнайширше пропаганду ідеї і програми нашого руху.

5. Вести постійно політичну роботу серед східноукраїнських середовищ в Західній Україні: міста, робітничі осередки, школи, армія і т. д.

Найважливіші наші завдання, що стоять перед нами в галузі організаційного будівництва, – **це забезпечити дальше зростання і поширення нашої Організації та дбати про ідейно-політичне виховання і вироблення членства.**

ОУН з'являється сьогодні єдиною активно діючою політичною силою на українських землях. Вона з'являється хребтом сьогоднішньої визвольної боротьби українського народу, передовим відділом цієї боротьби. Ясно, отже, що від сили нашої Організації залежить сила цілої боротьби українського народу, її дальший хід і розвиток. Тому дальше зростання Організації, поширення її клітин на ще неопановані нею терени – це ті чинники, які дозволяють продовжувати і розгортати нашу визвольну боротьбу.

Членам ОУН приходиться боротися в незвичайно важких умовах, в умовах найжорстокішої тиранії, яку коли-небудь знала історія, в умовах нечуваного насильства, терору і підступу большевицької охранки. Все це вимагає від члена ОУН великої ідейно-моральної сили, характерности і відданости справі. Тому справа виховної роботи з членами – першочергове завдання.

Член ОУН – це носій великих визвольних ідей, це борець за новий справедливий світ. Він з'єднує постійно для своїх ідей щораз нових визнавців, прихильників, він розпалює щораз нові вогнища боротьби за здійснення цих ідей. Щоб могти якнайкраще виконувати ці великі обов'язки, члени ОУН мусять постійно дбати про підвищення свого ідейно-політичного рівня, пильно вивчати ворога, його політику, оволодівати майстерністю ведення підпільної боротьби. Політичні, організаційні, есбівські вишколи і самовишколи – це невідкладне завдання, що стоїть сьогодні перед нами.

Наша дотеперішня боротьба значно зміцнила позиції українського народу на міжнародному полі. Зросла повага до українського народу і признання для його героїчної боротьби серед інших народів.

Наше завдання сьогодні – **докласти всіх сил для дальшої розбудови і зміцнення позицій українськтого народу на міжнародному полі.**

З цією метою ми мусимо:

1. Використовувати всі можливості для інформації про нашу боротьбу всіх народів СССР і новоокупованих країн, для затіснення нашої співпраці з ними, для того, щоб поділитися з ними досвідом нашої боротьби.

2. Якнайширше інформувати народи поза межами впливів СССР про дійсне життя в СССР, про дійсну суть і пляни большевицької політики, про колоніяльне становище українського народу, про його героїчну визвольну боротьбу.

3. Змагати до утворення спільного фронту всіх народів, поневолених і загрожених большевизмом, для повалення російсько-большевицької тюрми народів.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 25. – Арк. 131-132а[1].

---

[1] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 14; Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 462-465; Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 55. – Арк. 617-619.*

№ 23

[Не пізніше 1949 р.]

О. Горновий

ЧОМУ МИ ПЕРЕМОЖЕМО?

Ми переможемо насамперед тому, що **ми боремося за правду, за розв'язку всіх справ в дусі справедливости, за найістотніші прагнення українського народу, тому, що наші ідеї найпередовіші**.

Українська Самостійна Соборна Держава, за яку ми боремося – держава, якою керуватиме вільний народ; держава без поміщиків, капіталістів і партійних п'явок; держава, яка забезпечить всі права людини і демократичні свободи; держава – рівна серед рівних держав усіх народів; це те, до чого прагнув і прагне український народ, це те, що йому найзаконніше належиться. Знищення поневолення одного народу другим народом (імперіялізму), вільні національні держави для всіх народів, справжня дружба і рівноправність між народами і основана на них якнайтісніша всебічна співпраця між народами, знищення всякого визиску людини, добробут, вільна і повноправна людина, – це ті ідеї, які дають найсправедливішу розв'язку всіх питань між народами і людьми. Тому ці ідеї найпередовіші.

І саме в тому, що наші ідеї справедливі, передові, що вони випливають з найглибших прагнень народу, – велика сила цих ідей. Ці ідеї дозволяють мобілізувати народні маси на боротьбу, дозволяють підносити народ до високого рівня свідомости і героїзму, дозволяють тісно об'єднувати його довкола національно-визвольного руху. З другого боку, ці ідеї дозволя-

ють національно-визвольному рухові якнайглибше закорінитися в народній гущі, з якої він вийшов і виріс. А український сорокмільйоновий народ, народ, свідомий своїх завдань, народ готовий на найбільшу посвяту в ім'я свого визволення, народ, об'єднаний довкола міцної Організації, – це та сила, якої жодному ворогові не знищити, яка цілком певно забезпечить нам визволення і побудову Української Самостійної Соборної Держави.

Супроти такої сили ніщо тюрми, терор, заслання, хоч і в як жорстоких формах і широких розмірах вони б не примінювалися. Нікого насильство, терор і брехня ще не врятували і не врятують вони російсько-большевицьких загарбників. Історія знає немало великих імперій, спертих на насильстві, знає немало жорстоких тираній і деспотій, але ні одна з них не встоялася проти народу. Коли народ став свідомим своїх прав, коли він за ці права піднімав боротьбу, він завжди перемагав. Правда і справедливість можуть зазнавати хвилевих невдач з боку брехні і насильства, але в кінцевому висліді вони завжди виходять переможцями. Це закон життя і історія не знає ні одного випадку, щоб було інакше. Так само буде і у випадку російсько-большевицької тюрми народів. Розлетілась колись під ударами народу французька монархія, розсипалась австрійська імперія, завалилась турецька імперія (і ще і ще можна б наводити приклади), в руїни буде обернена і російсько-большевицька імперія, бо не має вона опертя в народі, бо тримається вона на штиках.

Большевицькі вельможі ніколи не задовольнили і не задовольнять народні маси, бо вони не клопочуться інтересами народу, бо їхні цілі цілковито суперечні з інтересами народу, бо їх політика протинародна. Большевики принесли українському, як і всім іншим народам СССР, гніт, поневолення, терор, грабіж, визиск, голод і злидні, і можуть їх далі тільки посилювати. Ніяких навіть полегш большевики не дадуть і про них смішно думати. Сподівання на знесення колгоспів після закінчення війни чи взагалі на покращення умов життя є найкращим новішим прикладом цього.

Природно, що такий стан викликав серед народних мас величезне невдоволення большевицькими порядками і ненависть до большевицьких правителів. Ці невдоволення і ненависть зростають і будуть зростати. Большевики можуть у відповідь застосувати, і дійсно стосують, тільки терор. Це, в свою чергу, лише доливає оливи до вогню. Правда, большевицький

терор є так жорстокий і безоглядний, що він примушує народ до рабської покори. Але пам'ятаймо, що навіть раби не можуть терпіти в безконечність наруги і знущань, що навіть у рабів терпець має свій край. І сьогодні ми бачимо, що, незважаючи на терор, народним масам починає вриватися терпець, що невдоволення і ненависть починають виявлятися одверто. Про те, про що недавно можна було тільки хіба думати, про що страшно було сказати навіть перед найближчими, про це сьогодні говориться загально і одверто. Саме ці невдоволення і ненависть, їх постійне зростання і перехід до одвертих форм, як також той факт, що большевики ніяк не можуть цього явища ні спинити, ні розрядити, – це ті чинники, які сприяють і сприятимуть поширенню нашого руху і включають маси до боротьби. В дальнішому вони можуть привести до революції, а тим самим і до нашої перемоги.

Ми, отже, переможемо тому, що **немає такої сили, яка б згладила суперечності між народними масами і большевицькими вельможами, ті суперечності, які неминуче доведуть до знищення російсько-большевицьких гнобителів та їх злочинних порядків**.

Ми переможемо, по-третє, тому, **що український народ не самий у боротьбі, що в нього надійні союзники.** На однаковому з нами становищі перебувають усі народи СССР, а останньо добавилися ще новоокуповані країни Центральної і Південно-Східної Европи. Невдоволення і ненависть, ці, як на це вище вказано, джерела революції, серед згаданих народів величезні і постійно зростають. Невдоволення і дух спротиву росте і серед російських працюючих мас. Ці залицяння до російського народу, що їх сьогодні спостерігаємо, ця тріскотня про "вищість, передовість і керівну ролю", що ними кадять сьогодні російському народові, – на ніщо не придадуться, як не придалися вони Гітлерові щодо німецького народу.

Все це сильно розширює наш фронт боротьби і зміцнює його сили. А що тому фронтові може протиставити ворог? Які сили виставляє він? Він виставляє партію, МВД і МГБ, адміністрацію і військо. При тому військо – найменше надійна опора, бо воно складається власне з цих невдоволених робітників і селян. І чим невдоволення в. народі ширше, чим одвертіше зачинає воно переростати в революційне піднесення, тим армія стає для кожного гнобителя найнебезпечнішою, бо вона завжди переходить на бік народу і цим припечатує долю гнобителів. Таким чином, проти партійно-емведівсько-емгебівсько-офіцерсько-чиновницької

зграї стоять мільйонові маси усіх народів СССР. Немає сумніву, що вкінці переможуть ці народи, а не большевицько-російські поневолювачі.

Кремлівські верховоди по своїй природі – загарбники (імперіялісти). На шлях загарбницької політики вони вступили від дня свого приходу до влади і ведуть її досьогодні. Загарбавши в результаті Другої світової війни цілий ряд нових країн, вони готуються до загарбання цілого світу. Сьогодні світ вже остаточно поділений на два ворожі бльоки: большевицький і англо-американський. Суперечності між цими бльоками не до подолання і їх ніяк мирним шляхом розв'язати не вдасться. Ці суперечності сьогодні довели до утворення цих бльоків, а в дальнішому **неминуче** доведуть до війни. Під час війни всі болячки большевицького ладу з цілою силою виступлять наверх. Народні маси цілком не будуть зацікавлені в тому, щоб захищати своїх гнобителів, а, навпаки, в тому, щоб їх повалити. Удари по большевицькій тюрмі тільки розхитуватимуть її і полегшуватимуть боротьбу поневолених в ній народів. Коли б навіть большевики зайняли деякі країни, то це не посилить, а послабить їх, так, як це послаблювало гітлерівську Німеччину. Бо большевики можуть рахувати на прихильність ще там, де їх нема. Там, де вони прийдуть, вони можуть рахувати тільки на народну боротьбу проти себе.

Небезпека большевицького поневолення, що загрожує сьогодні вільним ще від нього (поневолення) народам, спричинюється до зацікавлення цими народами нашою боротьбою. Росте серед народів признання для нашої визвольної боротьби й повага до українського народу. Безперечно, що вони ще більше зростуть під час війни.

Отже, ми переможемо тому, що **суперечності між большевицьким і англо-американським бльоком неминуче ведуть до війни, а війна відкриє перед нами можливість для повного розгорнення боротьби, розширить коло наших союзників і полегшить нам остаточний удар**.

Ми, вкінці, переможемо тому, **що наш національно-визвольний рух розпоряджає високоідейними кадрами, що він здобув вже великий досвід боротьби**. Ні одна політична організація інших народів не пройшла такої твердої школи, як наша, нікому не доводилося боротися проти стільки різних окупантів, в стільки різних обставинах, як власне нам. А боротися так довго проти такої сили, як СССР – це, для кожного ясно, не така легка справа. Не одні вже пробували цього, і не виходило. А коли ми це потрапили, то це, безперечно, доказ сили і життєздатности

нашої Організації, а тим самим і запорука успіху цілої визвольної боротьби українського народу і інших народів СССР.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 25. – Арк. 132а-134[1].

---

1 Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 14; Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 465-470; Т. 83. – Арк. 155-158; Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 55. – Арк. 619-621. Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 95-98.

№ 24

[Не пізніше 1949 р.]

О. Горновий

СССР – КРАЇНА НАЙЖОРСТОКІШОГО ГНОБЛЕННЯ НАРОДІВ І ВИЗИСКУ ПРАЦЮЮЧИХ

Історія знає немало фактів жорстокого гноблення народів і визиску працюючих мас. Дикунства гітлерівської Німеччини ще свіжі в пам'яті кожного з нас. Але національний гніт і соціяльний визиск ніде не осягнув таких жорстоких форм і широких розмірів, як саме в СССР. До того ж, це все діється сьогодні. В XX сторіччі, коли людство так могутньо виявляє свої свідомі прагнення до волі і справедливости. Сьогодні, коли щораз то нові народи стають до самостійного життя (Сирія, Ливан, Індія, Пакістан, Бірма й інші), коли працюючі цілого ряду країн завойовують щораз більше належних їм прав, в той час в СССР гноблення поневолених народів і визиск працюючих ще більше посилюється, стають одвертішими і нахабнішими. Що більше, вони поширюються на народи нових країн – на Польщу, Румунію, Мадярщину, Чехословаччину, Болгарію, Альбанію, Китай, Корею.

Розглянути коротко большевицьку систему гноблення і визиску – завдання нашої статті.

1. Як повстала і розвивалася большевицька тюрма народів – СССР?

В березні 1917 року могутнім революційним зривом працюючих мас і поневолених народів Росії був повалений зненавидже-

ний царизм. Росія була тоді в стані війни з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною. Союзниками Росії були Англія, Франція і Америка. Рішальну ролю в поваленні царизму відограло військо, яке зі зброєю в руках виступило проти царя 12 березня 1917 року в Петрограді (Ленінграді). Першим повстав Волинський полк, складений з українців. Тому, що ця революція відбулася в березні, називаємо її Березневою або Лютневою, якщо рахувати по старому стилю календаря. Березнева революція, хоч дала багато здобутків народові, не принесла повного здійснення всіх прагнень народу, в ім'я яких він піднявся проти царя. Революція застрягла на півшляху. Тимчасовий уряд, що перейняв по падінню царизму всю владу в Росії, не задовольнив ні селян, ні робітників. Цей уряд стояв також за збереження "єдіной нєдєлімой Росії" і всіми силами спинював державне відродження поневолених народів Росії. Він виступав, напр., навіть проти ширшої автономії України. Крім цього, Тимчасовий уряд стояв за продовження війни проти Німеччини, Австро-Угорщини і їх союзників, а перевтомлений народ хотів припинення війни, хотів миру.

Все це викликало новий ріст невдоволення мас, що, власне, і використали большевики. Приобіцявши робітникам фабрики і заводи, селянам – землю, поневоленим народам – незалежні держави і усім разом – закінчення війни і мир, – большевицькі верховоди на чолі з Леніним підняли 25 жовтня по старому стилю (7 листопада – по новому) 1917 р. повстання проти Тимчасового уряду. Це повстання, тому, що відбулося в жовтні, отримало назву Жовтневої революції. Тимчасовий уряд був повалений і влада перейшла до большевиків.

Прийшовши до влади, большевики відобрали від капіталістів фабрики і заводи, селянам роздали землю, а для поневолених народів проголосили право самим рішати про свою долю (право на самовизначення аж до відділення). В березні 1918 р. большевики підписали мир з Німеччиною і її союзниками, що означало закінчення війни для Росії. Але все це було зроблено большевицькою клікою, очоленою Леніним, не в інтересах народу. Все це було зроблено для того, щоб ошукати народ. Фабрики і земля дали з'єднати большевикам робітників і селян. "Право на самовизначення аж до відділення" потрібне було для того, щоб приспати чуйність поневолених народів. Закінчення війни потрібне було не для того, щоб покласти край бідуванням народу і дати йому мир. Закінчення війни з Німеччиною потрібне було большевикам для того, щоб мати вільні руки для боротьби зі

своїми противниками, щоб легше закріпити свою владу в Росії. Отже, земля, фабрики, мир, право на самовизначення – це були тільки приманки, які кинули большевики народові, щоб він до якогось часу тішився ними. А коли приходила відповідна хвилина, большевицька верхівка ховала ці приманки одна за одною, а масам посилала важкі удари молотом по голові. І так, замість поміщицько-капіталістичного визиску, працюючі отримали новий – большевицький визиск. На місце поміщиків і капіталістів прийшли нові експлуататори, нові п'явки – большевицькі вельможі. Замість царського жорстоко самодержавства, прийшло ще гірше – большевицьке самодержавство, яке тільки перейменовано на "найбільшу демократію в світі". А поневолені народи побачили в большевиках перефарбованих російських загарбників. Таким чином, Жовтнева революція не принесла ні одної тих благодатей, що про них так горлають большевики. І це сьогодні бачить кожний громадянин СССР, про це сьогодні кричить кожний факт нашої дійсности. Жовтневою революцією большевицька верхівка на чолі з Леніним жорстоко обманула працюючі маси і поневолені народи Росії. Ця верхівка використала народ, щоб на його спині виїхати до влади. **В порівнанні до Березневої революції, яка принесла повалення царизму, Жовтнева революція була поворотом назад. Жовтнева революція перекреслила всі завоювання народу в Березневій революції. Жовтнева революція у новій формі відновила стару Росію. Росію – тюрму народів, Росію – країну нестерпного визиску працюючих.**

Найскоріше большевики виявили своє справжнє обличчя в своєму становищі до **неросійських народів.** Вже з самого початку 1918 р. большевицькі верховоди, всупереч своїм недавнім заявам про право кожного народу рішати самому про свою долю, розпочали збройний загарбницький похід проти молодих республік неросійських народів. Ці республіки тільки що повстали на руїнах царської Росії і були виявом прагнень їх народів до самостійного незалежного державного життя. Ввесь період між 1918–1921 рр. виповнений боротьбою російсько-большевицьких загарбників проти України, Фінляндії, Естонії, Латвії, Литви, Білорусії, Польщі, народів Поволжя, Північного Кавказу, Закавзаззя (Грузії, Вірменії, Азербайджану), народів Середньої Азії (казахів, узбеків, таджиків, туркменів) і Сибіру.

Свій загарбницький похід большевики прикривали так, як це вони роблять і тепер, – лозунгом визволення. Але, "визволивши" якусь країну, вони вже ніколи не виводили з неї своїх військ. Що

більше, вони негайно розбудовували до широких розмірів свій поліційний апарат, т. зв. ЧК (Черезвичайну Комісію), яка нечуваним терором втримувала ці народи в послусі.

До кінця 1921 р. в руках російсько-большевицьких загарбників опинилася подавляюча більшість земель колишньої царської Росії. З країн, які раніше належали до царської Росії, самостійність здобули тільки такі країни: Фінляндія, Естонія, Латва, Литва і Польща.

Причини падіння самостійних держав неросійських народів і перемоги над ними російсько-большевицьких загарбників були такі:

1. Низька національна свідомість і політична невиробленість багатьох неросійських народів. Вона стала основною причиною політичної і військової слабости молодих держав.

2. Розрізненість дій поодиноких народів, відсутність єдиного спільного протизагарбницького фронту всіх неросійських народів.

3. Большевикам вдалося обманути частину учасників національно-визвольних рухів, що послабило ці рухи.

Між 1918–1920 рр. большевики вели війну також проти білогвардійщини, тобто тих, які хотіли відновити стару Росію з царем і всіма царськими порядками. Білогвардійщиною керували такі царські генерали і адмірали: Колчак, Юденіч, Денікін, Краснов, Врангель. Їм допомагали західні держави – Франція, Англія (т. зв. Антанта). Большевики легко перемогли білогвардійщину, бо вона не мала ніякого опертя в народних масах. І неросійські народи, і російський народ ненавиділи царизм і не хотіли повороту царських порядків. Ніхто не хотів повороту поміщиків і капіталістів.

Знищивши незалежні держави неросійських народів і перемігши білогвардійщину, большевики стали неподільними володарями нової російської імперії. **Росія – тюрма народів – була врятована,** хоч у дещо звужених кордонах. Цей період відновлення російської імперії (1918–1921 рр.) большевики називають періодом “громадянської війни і чужоземної інтервенції” (втручання). Але ця назва неправильна. Вона може бути слушною тільки по відношенні війни большевиків з білогвардійщиною. А ми знаємо, що в тому періоді большевики також ведуть загарбницькі війни проти неросійських народів. Тому цей період треба б назвати “періодом загарбницьких війн російських большевиків проти новопосталих незалежних держав неросійських народів” або коротше “періодом відновлення російської імперії”.

Яку ролю відограв російський народ в період відновлення російської імперії?

В цей період російський народ в переважній своїй частині став слухняним знаряддям в руках большевиків для здійснення їх загарбницьких плянів. Повіривши в большевицькі кличі, він пішов за большевиками і підтримав їх. Те, що російський народ ввесь час жив в умовах насильства і безправ'я, як також те, що він був у великій мірі заражений шовінізмом (хворобливе почуття своєї національної вищости і нетерпимість до інших народів) полегшило большевикам використати російський народ. **Але, допомігши большевикам поневолити неросійські народи, російський народ у той же час втратив всі свої права і свободи, завойовані ним з поваленням царизму.** Большевики жорстоко ошукали російські працюючі маси. Російський народ попав у ще гірше ярмо, як за царизму. Йому стало ще гірше жити, як за поміщиків і капіталістів.

Вже в роки 1918–1921 працюючі маси вспіли в значній мірі "розкусити" большевиків. І тому, хоч большевики вийшли переможцями з війн, становище їх в 1921 р. було дуже непевне. Невдоволені були робітники, в цілій Росії і Сибірі горіли селянські повстання, всюди в загарбаних країнах кипіла національно-визвольна повстанська боротьба (зокрема, в Україні). Щоб ліквідувати це грізне невдоволення, самого терору було замало. І большевики вирішили піти на деякі поступки працюючим (зменшення хлібопоставок, вільна торгівля), для того, щоб зміцнити себе становище. вони вирішили відступити, щоб потім міцніше вдарити. **Ця політика хвилевих поступок, тимчасового відступу, називається НЕП-ом** (новою економічною політикою). Період НЕП-у тягнувся від 1921 р. до 1928 року. Він поділяється на два виразні відрізки: перший – від 1921–1925, і другий – від 1925–1928 р. Період 1921–1925 називається полегшами для мас. В період 1925–1928 большевики зачинають знов, але поволі і обережно, прикручувати народ. Під час НЕП-у народові фактично стало жити краще, і працюючі ще сьогодні згадують з тугою ті часи. Але за хвилеві полегші, за краще життя в часі НЕП-у працюючі дорого заплатили після 1928 р. і платять досьогодні.

Що осягнули большевики НЕП-ом?

Хвилевим піднесенням рівня життя народу большевики розрядили невдоволення народу, втихомирили маси. В результаті полегш НЕП-у одна частина народу знов повірила большевикам, а друга примирилася з большевиками. Третю – непримириму частину, большевики могли тепер легше знищити, бо ця частина була тепер сама, бо вона не мала тепер підтримки в масі цих невдоволених, що були в 1921 р. В 1921 р. больше-

вики мали проти себе всі три частини невдоволеного народу, а під час НЕП-у – тільки одну, третю частину. Що більше, ті, які знов повірили большевикам, підтримували їх. Отже, в той час, як народ тішився полегшами НЕП-у, тішився землею, розданою большевиками, і в'язав нові надії з ними, московські правителі зміцнювали своє становище. Вони здушували своїх непримиримих противників, і то не лише рештки колишніх експлуататорів і куркулів, але всіх тих, хто бачив, куди ведуть большевики, чи мав відвагу боротися проти цього. Вони прибирали до своїх рук найважливіші галузі господарства, зміцнювали армію, розбудовували партійний і адміністративний апарат, а понад усе – поліційний апарат. Коли в 1928 р. большевицькі верховоди оцінили, що вони вже відповідно сильні, вони знову перейшли в наступ на народ. І знов нове море горя, терпіння, нужди, голоду впало на народні маси СССР. Впало на всіх, – і на тих, що щиро повірили большевикам під час НЕП-у, і на тих, що тільки примирилися з большевиками. НЕП змінили горезвісні сталінські п'ятирічки. Таким чином, НЕП був грубим ошуканством народу.

З черги розглянемо, як боролися большевики з національно-визвольними прагненнями неросійських народів.

Наново поневоливши на протязі 1918–1921 рр. більшість раніше гноблених Росією народів, большевики не зразу встановили такі порядки, як це є зараз. Вони не зразу прикрутили ці народи до останнього. Коли б вони були так зробили, то це було б викликало таку сильну боротьбу усіх неросійських народів, що большевики не могли б собі дати з нею ради. **Тому большевики залишають неросійським народам цілий ряд дійсних прав, яких ці народи не мали в царській Росії.** Вони залишають рідну мову в школі, установах, пресі, дозволяють на розвиток національної культури і науки, годяться на деяку господарську самостійність, а навіть на взаємини, хоч і контрольовані, з іншими державами. Нпр., Україна мала своїх власних представників в інших державах. Все це створювало в неросійських народів враження державної незалежности. Це, в свою чергу, дозволило большевицьким загарбникам одну частину народу наставляти до себе прихильно, другу – невтрально (примиримо), а проти третьої, непримиримої, засередити всі свої сили для її знищення.

Та такий стан, що неросійські народи тішилися, бодай деякою самостійністю, скоро скінчився. В 1922 р., коли большевики остаточно закінчили всі війни, перемогли всіх своїх противників, вони також покінчили і з цією деякою самостійністю неросійських народів. **В грудні 1922 р., на т. зв. І Всесоюзному з'їзді рад,**

большевицькі верховоди цілком підпорядковують неросійські народи одному центрові – Москві – і відбирають усі ті права, якими ті народи дотепер ще користувалися. Отже, як бачимо, знов на якийсь час приманна, а потім – удар.

Це повне підпорядкування неросійських народів Москві большевики називають "добровільним державним об'єднанням совєтських народів у Союз Совєтських Соціялістичних Республік" (СССР). Отже, формально СССР утворилася в грудні 1922 р. Але це цілком не було "добровільне об'єднання", бо, **по-перше,** воно відбулося після насильного загарбання російсько-большевицькою армією цих народів в 1918–1921 рр. (після того, як большевики вхопили за горло ці народи), **по-друге,** воно відбулось в умовах, коли ця армія перебувала на території цих народів, коли ЧК терором тримала маси в послусі, і тим самим народи не мали найменшої можливості виявити свою волю (тримали за горло), **по-третє,** волі народів ніхто не питав, ніяких представників для "об'єднання" народи не посилали і на це своєї згоди не давали. Ці "об'єднані" совєтські республіки не мали нічого спільного із справжніми республіками. Така назва – це просто глум і не більше.

В грудні 1922 р. до складу СССР увійшли такі т. зв. союзні республіки: 1) Російська Совєтська Федеративна Соціялістична Республіка (РСФСР), 2) Українська Совєтська Соціялістична Республіка (УССР), 3) Білоруська Совєтська Соціялістична Республіка (БССР), 4) Закавказька Совєтська Федеративна Соціялістична Республіка (ЗСФСР). Згодом в Середній Азії виділено такі окремі "республіки": Узбецьку, Таджицьку, Туркменську, Казахську і Кіргізьку. Знов же ЗСФСР поділено на три окремі "республіки": Грузинську, Вірменську і Азербайджанську. Таке число (11) т. зв. союзних республік існувало до 1940 р.

Утворенням СССР большевицькі верховоди переслідували такі цілі:

1. Позбавити "союзні республіки" всяких ознак політичної самостійности (право взаємин з іншими державами).

2. Підпорядкувати Москві всі галузі господарського життя "союзних республік" (промисловість, сільське господарство, торгівлю, фінанси).

3. Зміцнити військову силу СССР.

Таким чином, **утворення СССР – це було зміцнення Російської імперії, відновленої большевиками в 1918–1921 роках.**

Після утворення СССР, тобто після 1922 р., большевики залишають, як приманну, **деяку свободу в культурно-мовних**

справах (школи, наука, письменство, театр, музику). Такий стан триває на протязі цілого НЕП-у, отже, до 1928/29 р. Але впродовжі цього часу большевики щораз більше втручаються в культурно-мовні справи. Вони вдаються до різних маневрів для того, щоб спинити культурний розвиток неросійських народів, а, основне, щоб позбавити ці культури їх національної душі, а залишити тільки форму (напр., українізація). Це позбавлювання національної душі називається по-большевицьки творенням "культури національної по формі, а соціялістичної по змісту". Простіше це виглядає так: хай буде українська мова (форма), але хай нею не пишеться про все, що дороге серцю українця (національна душа, національний зміст), а про те, що відповідає інтересам партії (соціялістичний зміст). Покажемо це на прикладі: "Сон", "Кавказ", "Розрита могила" Шевченка – це твори національні і формою (писані українською мовою), і змістом (в них кожен українець відчував свою душу). "Із-за гір, та з-за високих" Рильського, "Партія веде" Тичини – це твори лише за формою національні (писані українською мовою), але за змістом вони чужі українцеві, ворожі йому вони змістом (соціялістичні) чи, вірніше, російсько-большевицькі. Проте, за НЕП-у, незважаючи на всі перешкоди, нацональні культури добилися значних справжніх успіхів. Москва була просто заскочена цим і з кінцем НЕП-у вирішила знищити ці деякі свободи в галузі культури – останні права, останню приманку.

На протязі 1930–1939 рр. російсько-большевицькі імперіялісти доконують жахливих спустошень в галузі культури неросійських народів. Тисячі найкращих поетів, письменників, науковців виарештувано, а потім порозстрілювано, заслано в концтабори (Влизько, Фальківський, Косинка, Антоненко-Давидович, Куліш, Загул, Зеров, Грушевський, Рудницький, Крушельницький і інші), а інших духовно зломано (Тичина, Рильський, Яновський і інші). Закрито цілий ряд культурно-освітних і наукових установ (Всеукраїнська Академія Наук), редакцій журналів і газет. Заборонено багато літературних наукових творів. Після такої масакри, національні культури в СССР цілком перестали розвиватися. Від цього часу досьогодні проходить творення національних культур тільки по формі, а большевиьцких по змісту. А тому їх годі взагалі називати культурами, бо завжди і в усьому рішає не форма, а зміст. Не убрання, тобто форма, хоч яке б не було гарне, рішає про вартість людини. Про це рішає характер людини, тобто зміст. Так само стоїть справа і з культурою. Таким чином, **після 1934 р. большевики залишили народам тільки наці-**

ональну форму, тобто тільки убрання. Залишили мову, народні інструменти, ношу (і то радше в театрі, бо не про чудові вишивки думати сьогодні українським дівчатам). Живу національну душу потоптали, знищили.

Але й на цьому большевицькі злочинці не зупинилися. Їм і форма муляє очі. Вже таки від 1934 р., з кожним роком сильніше, вони найрізнороднішими шляхами змагають, щоб і **національну форму заступити чужою формою, а саме російською.** І що бачимо сьогодні? Сьогодні українські міста, промислові осередки говорять російською мовою, багато українців говорить удома і вчить своїх дітей російською мовою, українці пишуть свої твори по-російськи, в Україні появляються багато книжок, газет, журналів російською мовою, російська мова в школі, а зокрема у вищих школах і т. д. І коли дотепер цей наступ на національну форму вівся обхідними шляхами і більш замасковано, сьогодні він ведеться одверто і безпосередньо. Зо всіх сил Москва хоче нам накинути російську мову, мову нібито культурнішу, мову "старшого брата", мову "Леніна-Сталіна".

Отже, повне поневолення народів в СССР не наступило зразу, а відбувалося поступово. Воно йшло по такій лінії: **В першому періоді (до 1922 р.) неросійські народи мають деякі політичні права, обмежену господарську незалежність, значні свободи в галузі національної культури. В другому періоді (НЕП) з цього всього залишаються деякі свободи в галузі культури. В третьому періоді (І, ІІ, ІІІ п'ятирічки) залишається вже тільки національна форма – мова і замасковано накидається російську форму. В четвертому періоді, тобто сьогодні, цілком одверто позбавляється національної форми і заступається російською.** Так завершились повне поневолення народів СССР, а тим самим завершився процес повного відновлення і зміцнення Російської імперії.

Ми розглянули, як російсько-большевицькі бандити позбавляли прав народів СССР аж до їх повного поневолення (замість аж до відділення). А тепер повернемося до того, як вони позбавляли прав працюючих мас – робітників і селян.

Ми вже згадували, що після НЕП-у море страждань впало на працюючих. Що було **причиною цього?** В перші роки після Жовтневої революції большевицькі верховоди розраховували на революцію в інших країнах Европи, як на той чинник, який мав би забезпечити їм поширення влади далеко поза межі старої Росії. В 1924 р. стало ясно, що на цей чинник годі розраховувати. Отже, большевицька верхівка вирішила розбудувати воєнну силу СССР,

армію, щоб за її допомогою добитися панування над світом. Але для цього потрібна розбудована важка промисловість (вугільна, нафтова промисловість, машинобудування, виробництво заліза, сталі й інших металів, хемічна й електрична промисловість). Важка промисловість є підставою чисто воєнної промисловости, яка виробляє кріси, кулемети, танки, літаки, гармати і т. п. А всього цього СССР не мав, бо царська Росія була відсталою у промисловому відношенні. Єдине, що було в СССР, – це величезні природні багатства: вугілля, нафта, залізо і т. д. В таких обставинах Сталін і його зграя запляновують в якнайкоротшому часі розбудувати важку промисловість (індустрію) та на її основі чисто воєнну промисловість. Так зродилися сталінські п'ятирічки.

Важка індустрія і воєнна промисловість вимагають величезних коштів для їх розбудови. Звідки большевики взяли потрібні кошти?

Ввесь тягар побудови важкої індустрії (індустріялізації) і воєнної промисловости большевицькі злочинці переклали на поневолені народи і працюючі маси СССР. Потрібні кошти вони здобули **шляхом жахливого грабежу природних багатств т. зв. союзних республік, шляхом стягання величезних податків, позик, шляхом низького оплачування праці робітника, шляхом дармової праці мільйонів ув'язнених у т. зв. виправно-трудових таборах.** Зокрема, індустріялізація відбулась **за рахунок сільського господарства.** І для того, власне, щоб могти перевести індустріялізацію, Сталін пішов **на колективізацію сільського господарства,** тобто на знищення одноосібних господарств і заведення колгоспів. Тому також він переводив колективізацію так приспішено і, тим самим, так жорстоко.

Що дали Сталінові колгоспи для індустріялізації?

1. Колгоспний лад дозволив Сталінові забирати цілком за безцінь ввесь хліб, чого не можна було осягнути від одноосібних господарств, бо не можна було розтягнути над ними такої контролі, як над колгоспами. Хліб знову був потрібний для того, щоб продавати його за кордоном, а за отримані гроші купувати машини, яких в СССР не було. Хліб, крім цього, був потрібний для прохарчування великої армії, всього партійного і поліційного апарату, для воєнних запасів та на оплачування агентів і пропаганди за кордоном.

2. Колгоспний лад в результаті примінення великих машин дозволив Сталінові перекинути з сільського господарства величезне число робітників до промисловости. Так, напр., за 10 років (1931–1940) з колгоспів перейшло до промисловости 28 млн. робітників.

3. Колгоспний лад дозволив Сталінові закріпачити селян, тобто поставити їх у цілком безправне становище, у цілковиту залежність від большевицьких вельмож. Колгоспне закріпачення ж дає большевикам такі користі: майже дармову працю селян, уможливлює витискати якнайбільше праці з колгоспів, дозволяє міцно тримати в руках величезне число населення.

Такі дійсні причини колективізації. І не тому Сталін встановив колгоспний лад, щоб забезпечити селянам краще, заможніше життя, як це бреше большевицька пропаганда (насправді кожний з нас бачить, що цього кращого життя немає). На колективізацію Сталін пішов виключно тому, щоб забезпечити побудову важкої і воєнної промисловости. Не інтересами селянства керувався він, а власне приніс інтереси селян в жертву своїм плянам панування над світом. В результаті утворення колгоспів селяни втратили і землю, яку роздали їм большевики від поміщиків, і свою власну, а самі стали безправними кріпаками. За дещо краще життя під час НЕП-у селяни платять тепер постійним недоїданням, нуждою, а, що якийсь час, – масовим голодом.

Що дало упромисловлення (індустріялізація) робітникам?

Індустріялізація перемінила робітника в придаток машини. Большевики зробили робітника рабом, якого законами, опертими на терорі, прикували до фабрик і заводів. Вони цілковито узалежнили робітника від держави. Вони піддали його нечуваному в світі визискові. Бо большевицьким імперіялістам не потрібний вільний робітник, робітник, який приймав би участь в керуванні і державою, і промисловістю. Їм потрібний раб, якого б можна примусити за мізерну плату працювати останками сил, працювати там, де йому кажеться.

Отже, **індустріялізація і колективізація – це ніяка побудова соціялізму. Це побудова такого ладу, який найкраще забезпечував би здійснення сталінських імперіялістичних (загарбницьких) плянів.**

Обговорюючи історичний розвиток СССР, не можна поминути питання внутріпартійної боротьби і величезних чисток у Всесоюзній комуністичній партії большевиків (ВКП(б)). В цьому місці ми зупинимося над цим питанням.

Большевицька партія прийшла до влади в результаті обману народних мас: від хвилини захоплення большевиками влади, народні маси не мали жодної можливости виявити свою справжню волю. Свою владу оперла партія на штиках поліційних органів і армії. Але політика большевицької партії не тільки

висловлювала волю народу і не здійснювала прагнень народу. Вона не висловлювала навіть волі своїх партійних кадрів. **В большевицькій партії всю владу від самого початку до сьогодні засередила в своїх руках одна особа – диктатор, який оточив себе жменькою покірних "соратників" (клікою).** В перші роки большевицького панування таким диктатором був **Ленін.** Ленін не рахувався з нічиєю волею, він не терпів жодного спротиву (опозиції) з боку інших керівних членів партії. На X з'їзді партії, що відбувся 8 березня 1921 р., Ленін домігся навіть заборони об'єднуватися в окремі групи (фракції) тим, які виступали проти його політики. Таким чином люди, які хоч би і мали слушність, хоч би обстоювали інтереси народу, не мали права об'єднуватися в окремі групи, ні всередині партії, ні поза партією. Людей, які не погоджувалися з політикою Леніна, з партії виключувано шляхом т. зв. чисток. Перша широка чистка відбулася на початку 1922 р. **Чистки – це засіб вибирати до партії таких членів, які б цілковито підтримували політику партійного диктатора.**

Під час хвороби Леніна, а зокрема після його смерти (21.I.1924 р.), в партії розпочалася шалена боротьба за владу. Основними кандидатами-конкурентами на пост диктатора по Ленінові були Троцький, Сталін і Зінов'єв. Інтересами народу ніхто з них не керувався, хоч всі вони цими інтересами в обвинуваченнях проти себе прикривалися. Переміг у цій боротьбі **Сталін.** Але ця перемога не припинила внутріпартійної боротьби і найрізнороднішими шляхами (одверто: дискусії, демонстрації, викидування з партії і принимання назад викинених) велася ще досить довго. В число противників Сталіна попадало щораз більше чільних старих большевиків. Остаточно він розправився зі своїми противниками в 1936 і 1937 рок[ах]. Причепивши своїм противникам всякі можливі і неможливі злочини, влаштувавши над ними показовий суд з всякими покаяннями, признаннями і т. п., Сталін розправився над Зінов'євим, Каменєвим та їх групою (Бакаєв, Каменєв, Євдокімов, Пікель і інші). Троцький був висланий поза межі СССР, а згодом вбитий за кордоном. В 1937 р., також після показового суду, були розстріляні такі старі большевики: П'ятаков, Радек, Тухачевський, Якір, Бухарін, Риков, Крестінський і інші.

Так Сталін розправився вгорі зо своїми противниками, а шляхом чисток добрав таких членів партії, які вірно підтримують його політику і покірно слухають його наказів. **Сталін став божищем, а свою владу виконує неподільно, ніким і нічим необмежено.**

Таким чином, народи і працюючі маси Російської імперії тільки на короткий час – від березня по листопад 1917 р. (не враховуючи довшого чи коротшого періоду самостійного державного існування окремих народів) – відітхнули від самодержави. Після т. зв. Жовтневої революції прийшли нові большевицькі самодержці, ще гірші за царів. А разом з цим прийшли нові безправ'я, насильства, терор, визиск, страх – всі невід'ємні супутники кожної диктатури.

Але внутріпартійна боротьба і чистки випливали не тільки з боротьби за владу. Сталін знищував не тільки своїх конкурентів. **Він знищував всіх чесних членів партії, які хотіли служити народові,** які прагнули йому добра, які хотіли направду здійснювати ідеї соціялізму, які тому не хотіли служити Сталінові, бо бачили й розуміли всю антинародність і злочинність його політики (Шумський і інші).

Всі закиди, які висуває Сталін проти тих усіх, кого він на шляху до своєї необмеженої влади знищив, не відповідають правді. Це тільки спосіб заплямувати своїх противників і вибілити свої власні злочини. Насправді ж те, що Сталін закидає багатьом своїм противникам, він робив і робить сам. Так, напр., Сталін закидає, що троцькісти пропонували будувати промисловість коштом сільського господарства та стосувати не переконування, а голий примус, що П'ятаков підвищував ціну на промислові товари і т. д. А тим часом, як це ми вже говорили, сталінська колективізація – це якраз будова промисловости коштом сільського господарства і то шляхом якнайбільш оголеного примусу, а не жодного переконування. Які високі ціни на промислові товари сьогодні, то про це й зайво говорити.

Повна перемога Сталіна і його закріплення на троні кремлівського самодержця ознаменувалась прийняттям з кінцем 1936 р. нової, т. зв. сталінської конституції. Ця конституція закріплювала сталінський політичний, суспільний і господарський лад. **В березні 1939 р.** відбувся XVIII з'їзд партії. Жодної опозиції на тому з'їзді вже не було. **Це вже була партія – слухняне знаряддя в руках Сталіна,** партія, кровно зацікавлена в політиці Сталіна, бо ця політика давала їм владу над народом, давала теплі посади, забезпечувала вигідне і розкішне життя. **Це вже була досить сформована нова експлуататорська кляса – кляса большевицьких вельмож.**

Заключаючи союз з Гітлером в 1939 р., російсько-большевицькі імперіялісти вступають на шлях нових загарбань. Користаючи з розвалу Польщі, вони загарбують **Західну**

Україну і Білорусь у вересні 1939 р. Західна Україна і Білорусь міняють польських окупантів на російсько-большевицьких. В результаті війни проти маленької Фінляндії, загарбують **деякі фінські землі, а в 1940 р. окупують Естонію, Латвію, Литву і Басарабію.** У висліді цих загарбань (по большевицькому "визволень") повстає 5 нових т. зв. Совєтських Соціялістичних Республік, а саме: Карело-Фінська, Естонська, Латвійська, Литовська і Молдавська. Всіх, отже, т. зв. республік СССР нараховується тепер 16.

В результаті перемоги над гітлерівською Німеччиною, російсько-большевицькі загарбники окупують ("визволяють") **Польщу, Чехословаччину, Румунію, Мадярщину, Болгарію, Югославію, Альбанію, Східну Німеччину і Східну Австрію.** Всі ці країни Сталін прискорено перетворює зараз на свої колонії. Так, як це він зробив з Україною, Білорусією і всіма іншими країнами СССР.

В результаті перемоги над Японією, територія СССР зросла на південну частину острова **Сахалін, Курильські острови і Північну Корею.** Час окупації Червоною армією Маньчжурії (ця частина Китаю була окупована японцями) Сталін використав для того, щоб розбудувати там свою агентуру – комуністичну партію Китаю. І коли Червона армія залишала Маньчжурію, ця територія не відійшла до Китаю, а опинилася в руках китайської компартії. Це значно зміцнило її силу і дозволило вести успішно війну проти китайського уряду, очолюваного Чан Кай-ші. На сьогодні величезна частина Китаю знаходиться в руках китайської компартії. А це практично означає, що ця частина Китаю переходить під контролю СССР.

2. Большевицький державний лад – найбільш протинародний лад у світі

В сталінській конституції записано, що вся влада в СССР належить народові в особі рад депутатів трудящих. За большевицькою пропагандою ради – це найбільше досягнення демократії (народоправ'я). **Що ж таке ради? В чому полягає їх "найбільший демократизм"?**

Як не дивно, але в нас, в СССР, ще треба пояснювати. Звичайно так в житті буває, що ситому не треба пояснювати, в чому полягає ситість, бо він сам її добре відчуває. Також не треба пояснювати в чому полягає демократія тим, які в житті користуються демократичними правами і свободами. Та в нас інакше.

В нас треба пояснювати, в чому полягає демократія, при цьому, очевидно, не та демократія, якої прагнуть працюючі, а совєтська демократія. І большевицька пропаганда не жалує себе, щоб дати такі пояснення. Бо це й не легке завдання в умовах, де немає жодної демократії.

Демократизм рад нібито полягає в тому, що ради забезпечують найвищу участь народу в керуванні державою. А забезпечують її нібито в той спосіб: народ вибирає своїх представників-депутатів до відповідних рад, і ці депутати вирішують усі справи. Для вирішування справ депутати збираються що якийсь час на спільні збори, т. зв. сесії, а після вирішення повертаються на свої місця щоденної праці (до школи, лікарні, колгоспу і т. п.). Рішення сесії рад депутатів переводять в життя виконавчі органи – уряди і виконавчі комітети. Вони обираються радами депутатів і діють постійно, безперервно.

Ради маємо такі:

1. **Верховна рада СССР** – це нібито найвища влада в СССР. Депутати Верховної ради СССР на своїх сесіях приймають усі закони, вирішують найважливіші справи. Між сесіями (коли депутати роз'їжджаються) діє т. зв. **Президія Верховної ради,** складена з голови, секретаря, 15 заступників і 15 членів. Головою Президії Верховної ради є сьогодні Швернік (колись був Калінін), а секретарем – Горкін. Закони Верховної ради СССР переводить в життя і керує всіма поточними справами держави уряд СССР – т. зв. Рада міністрів (донедавна Рада народних комісарів). Голову Ради міністрів (прем'єра) обирає Верховна рада, а цей добирає міністрів, яких затверджує також Верховна рада. Так, очевидно, є на папері. Головою Ради міністрів СССР є Сталін.

2. **Верховна рада т. зв. союзних республік, напр., УССР.** Це ніби найвища влада "республік". Її ніби виконавчим органом є рада міністрів союзної республіки, напр., Рада міністрів УССР (якщо в складі союзної республіки є т. зв. автономні республіки, вони мають свої окремі ради).

3. **Обласні ради депутатів.** Вони ніби керують областю. Їхніми виконавчими органами з'являються обласні виконавчі комітети – облвиконкоми.

4. **Районні ради депутатів,** що їх завдання є ніби керувати справами району. Їхніми виконавчими органами є районні виконавчі комітети (райвиконкоми).

5. **Міські і сільські ради депутатів** для справ міста чи села. Виконавчими органами з'являються виконавчий комітет міськради (міської ради), голова і секретар сільради (сільської ради).

Депутатів до кожної з рад вибирається окремо. Отже, виходить, що всіма справами, від сільських і міських починаючи, а на загальносоюзних кінчаючи, – керують народні депутати.

Депутати обираються шляхом загальних, рівних, прямих виборів при таємному голосуванні. Це само по собі дуже демократично. Чому? Бо **вибори загальні**, це такі вибори, при яких право голосувати мають всі громадяни без різниці національної, расової, релігійної приналежности, майнового і освітнього стану. Бувають вибори не загальні, тобто такі, коли якась частина громадян позбавляється права голосу, напр., національні меншини, робітники, безземельні чи малоземельні селяни, жінки і т. д. Так роблять правлячі кола для того, щоб зменшити число ворожих їм голосів.

Вибори рівні, – це такі вибори, при яких кожний голосуючий має тільки один голос. Бувають вибори і нерівні, коли одна частина виборців (напр., поміщики), має право на більше, ніж один голос. Напр., при нерівних виборах до І Думи 1905 р. (так називався тоді царський парлямент) поміщики, хоч становили дуже незначну частину населення, мали в Думі цілковиту перевагу над селянами і робітниками, тобто основною частиною народу.

Вибори прямі, – це такі вибори, при яких депутатів вибирається відразу безпосередньо до даних рад (верховної ради, обласної і т. д.). Бувають вибори багатоступінні, коли народ вибирає т. зв. виборщиків, а щойно виборщики вибирають з-поміж себе властивих депутатів. Багатоступінні вибори – це засіб правлячих кіл відсіяти небажаних собі людей і дібрати собі вигідних.

Таємне голосування (виповнювання виборчої картки в окремих закритих приміщеннях) – забезпечує голосуючого від будь-якого зовнішнього тиску і дає йому можливість вільно голосувати на того, на кого він хоче. Напр., директор якоїсь установи говорить своєму службовцеві: “Якщо ви не будете голосувати на того, а на тамтого, то я звільню вас з роботи”. Якщо б голосування було явне, то тоді перед службовцем стоїть дві можливості: або голосувати на того, кого він сам хоче, і тоді лишитися без праці, або голосувати на того, на кого казав директор і тим самим виступити проти власних переконань. Таємне голосування звільнює власне від такого подібного тиску.

Отже, для того, щоб оцінити большевицькі ради, треба насамперед розглянути, як відбуваються вибори в СССР. В цьому місці ми зробимо це.

Зачнемо від найвищої ради, тобто від Верховної ради СССР. Верховна рада СССР складається з двох палат: “Ради Союзу”

і “Ради національностей”. До “Ради Союзу” обирається один депутат від 300 тис. населення. До “Ради національностей” вибирається по 25 депутатів від кожної т. зв. союзної республіки, по 11 від т. зв. автономної республіки, по 5 від т. зв. автономної области і по 1 від т. зв. національної округи. Рада національностей повинна захищати інтереси поодиноких народів.

Першою справою кожних виборів є висування кандидатів на депутатів (представників, послів), на яких під час виборів народ міг би голосувати. Як же виглядає висування кандидатів у нас?

Ще далеко до виборів у партійних кабінетах згори визначуються повні списки кандидатів. До цих списків падають обов’язково всі верховоди партії (Сталін, Молотов, Каганович, Хрущов і т. д.), менші вожаки (Коротченко, Гречуха, Грушецький і т.д., і т. д.), а дальше добирається деяке число когось з-поміж осіб, зайнятих в галузі промисловости, сільського господарства, науки, літератури, музики, театру. Йдеться про те, щоб створити враження, що в складі депутатів заступлені всі групи і професії, що поруч партійних керівників є і професори, і поети, і бригадири, і голови колгоспів, і ланкові, і домогосподарки, і т. д.

Подавляюча більшість кандидатів – це члени партії, а решта – безпартійні, але, очевидно, цілком віддані партії. Деяке число безпартійних має доказувати, що участь у керуванні державою беруть також безпартійні, а не тільки партія (це називається бльок комуністів і безпартійних). **Коли такий список кандидатів готовий, тоді розподіляється, де поодинокий кандидат має вибиратися** (в якій виборчій окрузі), напр., Будьонний – в Кам’янець-Подільській виборчій окрузі, Гречуха – в Бережанській і т. д. Після цього **низові партійні клітини даної виборчої округи дістають доручення висунути цього кандидата.** Тоді представники району скликають збори робітників якоїсь фабрики, заводу, службовців установи чи селян колгоспу і на цих зборах доручують одному з учасників висунути назначеного згори кандидата. Хтось інший, за прямим дорученням, підтримує, а всі учасники одноголосно “схвалюють”. Не схвалити, річ ясна, в нас ніколи не можна. Цього ми вже за 30 років навчилися. Така ото комедія називається, що “збори заводу, профспілки, колгоспу висунули **свого** кандидата”. **Кандидат тепер вже одверто заноситься до списка кандидатів в депутати.** І зачинається передвиборча кампанія. Агітатори агітують за даного кандитата, різні збори підтримують, преса кричить зі свого боку, кандидат виступає на зборах і т. д.

Приходить день виборів. Йдуть всі голосувати (вибори загальні). Кожний кидає один голос (вибори рівні). Депутатів "вибирають" безпосередньо (вибори прямі). Виборчі бюлетені виповнюють в картках (таємне голоусвання). Але на все це можуть собі большевики дозволити тому, що **народ може голосувати тільки на одного кандидата,** якого визначила партія. Що більше, партія якнайбільше зацікавлена в тому, щоб голосували всі, і робить все в тому напрямі, щоб виборці голосували один наперед одного. А це для того, щоб могти доказувати, як то народ "підтримує" партію. Голосування в СССР – це примусовий обов'язок, а не право. Такі вибори дають для партії повну перемогу (дають завжди 99,99 проц[ентів] голосів. Немає сумніву, що найбільші реакціонери не відмовилися б від таких на большевицьку моду загальних, рівних, прямих, таємних виборів. Якщо цар в 1905 р. вмів би придумати такі вибори, він цілком певно не робив би їх незагальними, нерівними і багатоступінними. Та в 1905 р. цієї штуки ще не знали.

Таким чином, той факт, що кандидати є визначені згори, що народ на інших кандидатів не може голосувати, бо таких немає, – цілковито перекреслює всяку вартість большевицьких виборів. При такому порядку вибори загальні, рівні, прямі і таємне голосування є ніщо інше, як пусті слова.

Крім того, ми знаємо, що коли народ Західної України одностайно і організовано бойкотував т. зв. вибори до Верховної ради СССР 10.II.1946 р. і до Верховної ради УССР 9.II.1947 р., то большевицькі злочинці застосували найдикіший терор. Вони ввели до кожного села енкаведівські гарнізони, які під штиками гонили людей до виборчих приміщень, били, ломили руки, стріляли. Ми знаємо, що "виборчі комісії" самі кидали до урн бюлетені за ціле село і т. п.

Отже, вибори в СССР не дають найменшої змоги народові виявити свою справжню волю. Народ не має ніякої можливости висунути в депутати тих, кого він хотів би, ані голосувати на них. Навпаки, кожні вибори в СССР є грубим насильством і глумом над волею народу. Таким чином, Верховна рада СССР не з'являється ніяким всенародним представництвом. Вона є слухняним знаряддям в руках партії. Всі її депутати – це ставленики партії, а не представники народу. Тим самим народні маси в СССР цілком відсунені від керівництва державою, вони не беруть ніякої участи у владі. Вся керма державою, вся повнота влади належить тільки одній партії.

А тепер поглянемо, як діє Верховна рада СССР.

Ввесь порядок роботи кожної сесії Верховної ради СССР підготовляється наперед Центральним Комітетом (ЦК) партії. Коли все підготовлене, коли випрацювані відповідні закони, тоді скликається сесія Верховної ради. Депутати з'їжджаються до Москви і тут дістають відповідні ролі: хто і як має виступити, що має просити (про що і скільки) і т. д. Всі знають про те, що мають плескати в долоні і кричати "ура". Найважливіші ролі – висування законів – дається вивчення ще перед сесією. Ясно, що так добре підготовлена сесія приймає все одноголосно і в "атмосфері великого піднесення". "В нас немає сварок, буч, відкидування законів, як це діється в буржуазних парляментах. Наша Верховна рада досконаліша за буржуазні парляменти". І не дивниця ж, вона ж "найдемократичніша в світі".

Ясно також, що **кожний закон, прийнятий Верховною радою, відповідає не інтересам народу, а інтересам партії.** От, хоч би закон про четверту п'ятирічку. Цей закон подиктований загарбницькими плянами сталінської зграї і має на меті підготовку СССР до нової війни. Як і всі попередні п'ятирічки, закон про четверту п'ятирічку приніс для працюючих мас незлічені страждання, голод, нужду, посилення визиску і грабежу.

Як Верховна рада СССР в цілому (обі палати) не захищає інтересів працюючих мас, так і **Рада національностей не відстоює інтересів народів СССР.** Візьмім знов-таки закон про четверту п'ятирічку. Він явно направлений на шкоду неросійських народів СССР. Але проти цього не виступив ні один депутат в Раді національностей. Напр., за четвертим п'ятирічним пляном в Україні, яка має власне вугілля, марганець, будується всього-навсього один автомобільний завод (до речі, перший за 30 років большевицької влади) з продукцією 25 тис. вантажних машин, а в чисто російських областях зосереджено аж 9/10 (457 тис.) автомобільної промисловости СССР. В самій Московській області продукуватиметься 100 тис. вантажних машин і близько 70 тис. легкових машин. Це ж страшна несправедливість. Навіть большевики не можуть навести такого прикладу несправедливости для капіталістичних країн. І ніхто з депутатів УССР не запротестував проти цієї несправедливости. Навпаки, вони за цей перший завод дякували, як не знати за яке добродійство. Вони лизали своїх панів з ЦК, як ті собаки, яким кинуть кістку з багатого стола.

А ось ще один приклад. В 1946 р. Україну навістила велика посуха, посуха в умовах післявоєнного жахливого знищення.

Україна стояла перед маревом голоду. Але ні один з депутатів УССР ані в Раді Союзу, ані в Раді національностей не підніс питання про допомогу Україні. Навіть ніхто не вніс проекту про знесення або бодай зменшення хлібопоставок для України на цей рік. Навпаки, всі ці депутати зо всіх сил приложили своїх рук до того, щоб стягнути хлібопоставки і виконати плян. І тим самим вони безпосередньо спричинилися до масового голоду в Україні в 1946/47 р. і в той час, як в Україні шалів новий голод, ці депутати плескали про "щасливе, радісне і заможне життя" в Україні і засилали подяки Сталіну за допомогу (за прислання Кагановича).

Якщо Верховна рада СССР з'являється лише знаряддям в руках партії, то тим більше є ним також **уряд СССР.** Треба сказати, що склад уряду виготовляється в ЦК, а Верховна рада лише "схвалює". Також усі зміни міністрів в уряді переводяться за жаданням і вказівками ЦК, точніше Сталіна. Вже сам факт, що всі постанови уряду СССР (Ради міністрів) появляються за підписом і ЦК ВКП(б) і Ради міністрів, вказує, що ЦК грає тут рішальну ролю. **Вся політика уряду СССР – це політика ЦК ВКП(б),** політика протинародна, назовні – загарбницька, а всередині – експлуататорська. Так само, як вибори т. зв. Верховної ради СССР, відбуваються вибори й до всіх інших рад: верховних рад т. зв. союзних республік, обласних, районних, а навіть до сільських рад. Так само, як у Верховній раді СССР, немає справжніх представників народу й в усіх інших радах. Якими ж, напр., вибранцями і представниками народу з'являються всі ці голови облвиконкомів і райвиконкомів?! Це ж душогуби, це п'явки на народному тілі, а не народні представники.

Отже, **народ не бере участи не тільки в керуванні загальнодержавними справами, але навіть і місцевими справами (обласні, районні і сільські ради). Всі ради, від Верховної ради СССР до сільради – це знаряддя в руках партії, яка єдина виконує всю владу. Ради своїми ніби демократичними формами мають маскувати диктатуру партії.** Ім'ям народу прикривають большевики свою диктатуру і злочин своєї політики. І тому для кожного жителя СССР ясне, що коли большевики говорять про народ, то під цим треба розуміти партію. Своє становище неподільного диктатора партія закріпила і в конституції, а саме 123 статтею. В цій статті говориться, що партія з'являється "керівним ядром" усіх організацій трудящих: рад, профспілок, комсомолу, культурно-освітніх, спортивних товариств. "Керівне ядро" означає на практиці, як це ми вже показали, що до партії

належить вся влада в СССР, що усі організації в СССР – це тільки знаряддя партії для виконання її плянів.

Партія, зосередивши в своїх руках всю владу і позбавивши народ найважливішого демократичного права – права шляхом вільних виборів виявляти свою справжню волю, позбавила народ також всіх інших демократичних прав і свобод. **Свобода слова, преси, зборів, релігії, право недоторканости особи і житла цілком перекреслені в СССР.** Вони жорстоко і безлично топчуться щодня. В конституції записано, що ці права і свободи обмежені тільки інтересами трудящих. Та на практиці ми знаємо, що вони власне перекреслені інтересами партії.

Свобода слова і преси означає у нас, що можна писати і говорити скільки завгодно, але тільки те, що відповідає партії (по большевицьки це називається "відповідає народові"). Коли б хтось хотів бодай слово одверто писнути в інтересах народу, негайно помандрував би в тюрму (очевидно, як "ворог народу"). Немає навіть мови про те, що поет чи письменник могли писати так, як почувають, або зобразити нашу дійсність так, як вона виглядає. Хоч би правда була не знати яка очевидна і незаперечна, науковець мусить сфальшувати її, якщо вона незгідна з інтересами партії. Коли б навіть можна щось свобідно писати, то немає його де надрукувати, бо всі друкарні, склади паперу належать до держави, тобто до партії. Свобода слова і преси в СССР – це необмежена свобода партійної пропаганди, завданням якої є одурманювати маси і маскувати злочини партії. Ця "свобода" – це право на найпідлішу і найбезсоромнішу брехню. Большевицька преса дає безліч доказів цього й про це зайво говорити.

Без свободи слова **свобода зборів** – це пустопорожні слова. "Свобода зборів" в СССР – це важкий і нестерпний обов'язок для працюючих. На зборах працюючі не обговорюють справ так, як цього вони б хотіли. На зборах вони довідуються про нові тягарі, нові обов'язки, нові вимоги, які партія накладає на них. Під час зборів працюючих примушується "добровільно" брати нові зобов'язання в понаднормовій праці, сплачуванні позик і т. д., заставляється писати різні листи до Сталіна, схвалювати рішення партії і т. п. Навіть збори з 2-3 чоловік у нас дуже небезпечна справа.

Немає **свободи релігії** там, де немає вільної церкви. А в СССР усі вільні церкви зліквідували. Напр., в Україні знищено Українську Автокефальну Церкву і Українську Греко-Католицьку Церкву. Російська Православна Церква цілковито підпорядкована партії і являє собою ніщо інше, як агентуру МВД.

“Право недоторканости особи і житла” викликає в наших умовах хіба лише гіркий сміх. Як же ж може бути право недоторканности особи і житла в умовах всесилля МВД і МГБ?! Терор цих поліційних органів навіває страхом кожного громадянина СССР. Ніхто не знає сьогодні, чи завтра не знайдеться за гратами тюрми, чи вернеться з праці додому, чи вночі не виломлять йому дверей. Енкаведист є паном життя і смерти людини в СССР.

МВД і МГБ є власне тими силами, на яких опирається влада большевицької партії. Без МВД і МГБ большевицька влада не трималась би ні одного дня. Терором, тюрмами, засланнями тримає МВД і МГБ народ у послусі і підпорядкованості кремлівським злочинцям. Партійні верховоди твердять, що МВД і МГБ звернені проти зовнішніх ворогів, проти чужоземних агентів і шпіонів, а не проти народу. Та кожний крок нашої дійсности кричить проти цієї нахабної брехні. Лише для боротьби зі шпіонами не потрібно було б аж два поліційні міністерства – МВД і МГБ, не потрібно було б спеціяльних військ МВД, не потрібно було б такого широко розгалуженого апарату цих міністерств. Це потрібно для того, щоб тримати міцно народ, щоб забезпечити виконання всіх заходів політики партії. Проти народу направлена та численна сітка сексотів, якими проникнуті кожна установа, фабрика, лічниця, завод, кожне село. Ці енкаведівські собаки пильно стежать за тим, що думає, що говорить і робить проста людина. А чи 12 мільйонів арештованих і засланих в далекі табори – це самі шпіони або злодії? Ні, це робітники, селяни, інтелігенція, винні тільки в тому, що або хотіли волі для народу, або не потрапили виконати накладених на них завдань, або не зуміли вгодити партії.

А тепер перейдемо до питання **судівництва в СССР.** Справжній народний суд має за завдання стояти на сторожі прав громадянина, прав народу. В своїх рішеннях він керується справедливістю і є незалежний від будь-якого зовнішнього тиску. Але такий суд може бути хіба тільки мрією для совєтських громадян. Вартість большевицького суду перекреслюють такі основні моменти:

1. Верховний суд вибирається Верховною радою СССР, а Верховна рада СССР, як про це ми вже говорили, не з’являється народним представництвом. Тим самим і Верховний суд не є народним. Він є знаряддям в руках партії так само, як і сама Верховна рада. Це саме стосується верховних судів союзних і автономних республік та обласних судів.

2. Т. зв. народні суди для району вибираються шляхом таких самих виборів, як і вибори до рад. Тим самим в народні судді і в

засідателі народних судів вибираються не представники народу, а ставленники партії.

3. В своїх рішеннях совєтські суди керуються законами Верховної ради СССР і постановами уряду УССР, тобто законами, які захищають інтереси партії, а не народу. Тим самим кожний вирок суду є не виміром справедливости, а виключно диктується інтересами партії.

В цьому місці ми розглянемо коротко большевицькі закони. Найкраще зробимо це на прикладах. Ось закон "Про заходи охорони земель колгоспів від розбазарювання". На основі цього закону суди мають карати всіх тих, хто зриває колоски з поля, несе додому сіно, солому чи зерно з колгоспу і т. д. Це називається розбазарюванням і крадіжжю. А на ділі це ніяка не крадіж, а засіб голодного колгоспника рятуватися від голоду і нужди, в які його кинула партія. Караючи за це, суди служать партії, а не народові. Тут рішає не справедливість, яка каже дивитися на стан цього колгоспника. Тут рішає інтерес партії, який наказує бути глухим на страждання і терпіння народу.

Ось другий закон – указ Президії Верховної ради СССР про самовільний ухід з підприємства, прогули і самовільну зміну праці". Цей закон виразно направлений проти робітників. Він позбавляє робітника права боротися проти нестерпних умов праці покиненням даної праці чи зміною місця праці. Він примушує робітника працювати там, де йому скажуть, і за таку зарплату, яку дадуть. Кожний, отже, вирок на основі цього указу захищає інтереси партії, а не народу.

А чи ж можна назвати народним і справедливим закон, який наказує притягати до відповідальности родини засуджених? Ні, це варварський, дикунський закон.

Всі закони про т. зв. антидержавну діяльність є якнайбільш протинародними, бо протинародною є сама большевицька держава, бо всі ці закони мають на увазі тільки інтереси партії, яка незаконно, всупереч волі народу, керує державою. Тим самим кожний виступ проти большевицької держави не є ніяким злочином, а навпаки, є **обов'язком** кожного, кому дорогі інтереси народу. **Боротьба проти большевицької держави є найбільш справедливою боротьбою.**

Для повного образу большевицького судівництва необхідно ще згадати таке:

1. Заки обвинувачений в антидержавній діяльності піде під суд, він проходить слідство в МВД чи МГБ, де його тортурами примушують до зізнань.

2. Обвинувачений не має права на оборону. В тюрмі він не може порозуміватися з оборонцем. Урядовий оборонець обвинуваченого майже нічим не відрізняється від прокурора і може хіба просити суд про зменшення кари. Обвинувачений не може покликати в своїй обороні свідків, та й не знайдеться такий свідок, щоб хотів свідчити проти МВД і МГБ. Всі політичні процеси, за вийнятком спеціяльно приготовлюваних показових процесів, відбуваються при закритих дверях. Ніхто не має права вступу на судову салю.

4. Часто обвинуваченому виноситься високий вирок заочно, без судового розгляду в присутності підсудного (популярно це називається "судить тройка").

5. В часі слідства МВД і МГБ можуть зробити з обвинуваченим, що їм подобається. Якщо обвинувачений погодиться підписати заяву співпраці з МВД чи МГБ (очевидно, коли це МВД і МГБ потрібно), його можуть звільнити, не передаючи справи до суду, хоч би він дійсно був винний (це, власне, один із головних способів вербування сексотів – т. зв. "на основі компрометуючих матеріялів"). МВД чи МГБ може застрілити, замордувати чи до смерті побити, і за це їх ніхто до відповідальности не потягає. Фактів цього безліч. А сьогоднішня посилена колективізація на ЗУЗ добавляє нові.

6. На справедливість большевицьких судів ніяк не можна надіятися не тільки в справах т. зв. антидержавної діяльности. На неї годі надіятися громадянинові "найдемократичнішої країни світу" і в таких справах, як крадежі, хуліганство, квартирні непорозуміння, обманство, сімейні справи і т. п. Особисті і партійні знайомства, добрий хабар перерішують хід справи в суді. Не дивниця тому, що сьогодні стільки людей за вирішенням своїх приватних непорозумінь звертаються до нас, підпільників, а про большевицький суд навіть не подумає.

Отже, **в СССР справедливим є не те, що направду справедливе, а те, що відповідає інтересам партії.** Народним є не те, що випливає з волі народу і має на увазі добро народу, а те, що є корисне для партії. Немає в СССР ніякого правосуддя, ніякої законности. В СССР існують безправ'я, терор, насильство, прибрані в шати законности і народного правосуддя.

Підсумовуємо сказане:

Ославлена большевицькою пропагандою **совєтська демократія – це найжорстокіша диктатура партії. Народ не бере найменшої участи в керуванні державою, він позбавлений права вільно виявляти свою волю шляхом справжніх вибо-**

рів до всенародного парляменту, він не має також жодних інших демократичних прав і свободи (свободи слова і друку і т. д.), а партійний суд не дає йому змоги відкликатися до справедливости і законности. Вся влада в СССР належить виключно до большевицької партії, а оперта вона на терорі МВД і МГБ. Таким чином, большевицька держава – це не народна держава, метою якої є служити народові, боронити його і сприяти його якнайбільшому культурному і господарському розвиткові. **Большевицька держава – це знаряддя в руках партії для гноблення мільйонів працюючих мас і поневолених народів.** Тому большевицька держава є чужа і ненависна народові. Тому народні маси прагнуть до знищення большевицької держави і большевицької партії.

3. Большевицька партія – нова кляса визискувачів

Большевицька пропаганда не пропускає ні одної нагоди при критиці капіталістичних держав, щоб не згадати, що немає справжньої демократії там, де існує суспільна нерівність, де існує визиск людини, поділ на кляси, де існують визискувані – бідні, і визискувачі – багаті. А при цьому вона ні разу не забуває підкреслити, що в СССР знищені кляси і немає визиску, існує соціялізм і працюючі дружно простують до комунізму. І все говориться в умовах, коли навколо царює жахливий визиск людини, коли одні – партійні – живуть вигідно, в розкошах, а інші – всі працюючі – тонуть в скрайніх злиднях.

Якже ж дійшло до цього в країні "робітників і селян", в країні, де навправду знищено поміщиків і капіталістів?

Маркс і Енгельс уявляли собі, що засадничою причиною лиха сучасного світу є приватна власність. Вони твердили, що знищення приватної власности, відібрання від поміщиків і капіталістів їхніх дібр, передача цих дібр цілому суспільству як спільної власности (усуспільнення) покладе край творенню експлуататорських (визискуючих) клясів, край визискові людини, край поділові на бідних і багатіїв. Коли це станеться, – твердили Маркс і Енгельс, – то тоді також відімре держава, щезне необхідність в приміненні поліції, тюрм і зникнуть різниці між народами, а достаток поллється обильними потоками, – настане комунізм.

Але сьогодні по 100 роках історичного досвіду взагалі, а 30 роках нашої підсовєтської дійсности зокрема, ми бачимо, що не тільки приватна власність може бути джерелом творення кляс. Ми бачимо, що визиск людини може основуватися не тільки на

приватній власності, яка дозволяє скупчуватися в руках невеликої горстки людей (поміщиків і капіталістів) величезні багатства. Ми бачимо, що у нас, в СССР, немає приватної власности на знаряддя і засоби виробництва (земля, ліси, щахти, рудники, фабрики, заводи, транспорт і т. д.), що у нас не тільки відібрано всі засоби і знаряддя виробництва від поміщиків, капіталістів і куркулів, але й фізично знищено їх, а проте визиск людини існує в СССР, існують експлуатовані працюючі маси і партійні експлуататори. **В СССР експлуататорська кляса утворилась не на основі приватної власности, а на основі необмеженої політичної влади одної партії.** В царській Росії поміщики і капіталісти експлуатували працюючих, бо подавляюча більшість багатств країни була їх приватною власністю. В СССР большевицькі експлуататори визискують працюючі маси, бо партія, зосередивши в своїх руках всю владу, **отримала змогу вільно розпоряджатися всіма багатствами країни.**

Ми в попередніх розділах говорили, що з приходом большевиків до влади земля, заводи, фабрики, транспорт, банки, торгівля перейшли до держави. Але на протязі НЕП-у ще деякі галузі промисловости (в першу чергу легкої), торгівлі, а також земля були в приватних руках. Щойно в період індустріялізації і колективізації (1929–1930) всі галузі промисловости, торгівлі і земля перейшли цілковито до держави. Коли б держава була народною, коли б Верховна рада і уряд складалися з вибранців народу, то тоді можна б говорити, що народ через своїх представників керує своїм господарським життям. Можна б тоді сказати, що земля, ліси, заводи, фабрики, транспорт, тобто знаряддя і засоби виробництва, належать народові. А ми знаємо, що держава в СССР – це знаряддя в руках партії, що народ цілковито відсунений від керівництва державою. Цим самим усі знаряддя і засоби виробництва, тому, що вони належать до держави, належать до большевицької партії.

Так ото через загарбання усієї влади в державі, большевицька партія прибрала до своїх рук і всі господарські багатства. І це стало джерелом того, що большевицька партія оформилася в нову експлуататорську клясу – клясу большевицьких вельмож. На місце поміщиків і капіталістів прийшли ще гірші визискувачі. І знов повторився старий процес: експлуататори змінилися, але експлуатація залишилася і прибрала тільки нові форми.

Таким чином, при большевицькому ладі ми спостерігаємо протилежний процес до того, який проходить при капіталістичному ладі. А саме, **при капіталізмі приватне багатство дає політичну**

владу [в] державі, при большевицькому ладі політична влада відкриває доступ до господарських багатств і дозволяє свобідно ними розпоряджатися.

Щоб усі друзі ясно зрозуміли, як відбуваються ці процеси, ми розглянемо їх на прикладі. Візьмім одне село і уявім собі, що це – маленька держава. В цім селі-державі живуть безземельні селяни, малоземельні, середньоземельні, кілька багатих селян і один великий багач, який має багато землі, найману робочу силу, а крім цього, до нього належать ще млин і цегельня, в яких працюють наймані робітники. Цей ото багач буде наш капіталіст-поміщик. В селі є також школа, а тим самим і інтелігенція. Є, отже, всі суспільні верстви, всі кляси. Цей багач, наш поміщик-капіталіст, є в селі великою силою, а силу цю йому дають його багатства. Від нього залежні робітники, що працюють в цегельні і млині, бо він кожної хвилини може позбавити їх заробітку. Від нього залежні безземельні і малоземельні селяни, які знаходять в нього працю на жнивах, при молотьбі і т. п., які за відробок отримують від нього коні для оброблення власного шматка землі. Від нього залежні в деякій мірі і середньозаможні. З ним мусять рахуватися як зі сильнішим і тих кілька багатших. Знову ж тими чи іншими прислугами і подарунками він підпорядковує собі інтелігенцію. Так приблизно виглядають справи і в державі, де є поміщики і капіталісти.

Але в селі також є сільська управа, є голова села, війт. І хай це в нашім селі-державі буде уряд, тобто політична влада. Він керує селом, видає різні розпорядження, стежить за їх виконанням та карає за їх порушення.

Які ж тепер можуть бути види відношень між цим багацем (поміщиком-капіталістом) і управою (урядом)? При цьому беремо до уваги те, що управу і голову вибирають.

1. Цей багач внаслідок того, що більша частина села залежна від нього господарсько, що вона несвідома і мало організована, може добитись того, що на голову села-держави виберуть його, а до управи (уряду) тих кілька багатіших чи середньозаможних. Таким чином, населення села опиняється в подвійній залежності від цього багача: і як від власника великих багатств (це називається економічна залежність), і як від війта (політична залежність). Такий стан, що поміщики і капіталісти самі входили в склад уряду, тобто керували державою, був головно на початках розвитку капіталізму.

2. Багач не мусить бути рівночасно війтом. Ним може бути навіть середньозаможний чи малоземельний селянин. Але вна-

слідок тієї сили, яку дає йому багатство, він узалежнює війта від себе і примушує його так керувати селом, як цього йому потрібно. Залежність війта і управи (уряду) від багача (поміщика-капіталіста) може бути більша чи менша. Такий стан бачимо в дальшому розвитку капіталізму.

3. Війт і управа села, опираючись на організовану і свідому більшість села, унезалежнюються від багача, а навіть примушують його, щоб підпорядкувався управі в своїх господарських справах. Такий процес унезалежнення держави від капіталістів і контролі державою (урядом) капіталістів бачимо сьогодні в цілому ряді капіталістичних країн.

4. Війтом в селі став бандит і опер свою владу над населенням на терор озброєної, відданої йому шайки. Багачеві він залишає всі його багатства, але примушує його ділитися з ним доходом від цих багатств. Такий стан був в гітлерівській Німеччині. Владу свою Гітлер опер на партії і Ґестапі. Силою своєї влади примушував поміщиків і капіталістів ділитися з ним доходами.

5. Бандит, що став війтом, "захопив" владу за допомогою своєї шайки, відбирає всі багатства від багача і від інших громадян села і всі ці багатства – всю землю села, ліс, сіножаті, млин, цегельню, – підпорядковує управі, тобто шайці. Наставляє всюди своїх посіпаків і примушує населення цілого села працювати на себе. На місце багача приходить бандитська шайка. Щоб замаскувати це, каже вибирати з відданих йому людей раду і твердить, що всім керує народ. Інтелігенцію примушує всіма засобами звеличати себе і шайку. Такий власне стан маємо у нас в СССР.

Працюючі СССР не мають власних знарядь і засобів виробництва, бо немає в СССР приватної власности. Вони не керують в ім'я власного добра знаряддями і засобами виробництва країни, бо не керують державою. Працюючі в СССР мають тільки руки до праці і більше нічого. **Щоб не загинути від голоду, вони мусять шукати праці в держави. Держава з'являється єдиним працедавцем, бо все господарство належить до неї.** Таким чином, працюючі в господарському відношенні цілковито залежні від держави, тобто від кляси большевицьких вельмож. Таке становище держави як єдиного працедавця дозволяє державі визначувати таку оплату за працю, яка їй вигідна, а не народові. А працюючі мусять з цим годитися, бо ж де інакше зароблять. Внаслідок цього господарства залежність працюючих в СССР є далеко більша від залежности робітників від капіталістів.

Але є ще одна, більш суттєва різниця між робітником при капіталістичному ладі, а працюючим в СССР. Робітник при капі-

талізмі мусить найматися на працю, але він лишається вільним. Працюючі в СССР не тільки мусять найматися на працю в держави, щоб жити, але вони позбавлені будь-якої волі. **Працюючі СССР прикріплені до місця і варстату своєї праці.** Працюючі СССР не розпоряджаються собою по своїй волі. **Вони є товаром, яким довільно господарює партія.** Партія може перекинути з колгоспу до промисловости, з одного заводу на другий, з України на Урал чи Кузбас, з Москви до Львова, байдуже, чи це відповідає волі перекидуваних. Під загрозою найсуворішої кари місця праці змінити не можна. За самовільний ухід карається карою до 7 років тюремного ув'язнення. За прогул карається до 6 місяців примусових робіт зі зменшенням зарплати на 25%. Все це не тільки ще більше узалежнює працюючих СССР від держави, але позбавляє їх гідности людини, а працю робить ненависною. **Праця в СССР є рабською працею. Працюючі є на становищі новітніх рабів.**

Робітники в капіталістичних країнах мають такі могутні засоби оборони, як право штрайку і профспілкової організації. У нас, де карається за спізнення, **про штрайк немає мови.** А щодо профспілок (професійних спілок), то вони не є вільним об'єднанням робітників для захисту їх інтересів. вони з'являються в руках партії додатковою машиною тиску на робітників. Профспілки – це той додатковий батіг, яким підганяє партія робітників до ще більших зусиль в праці. Не про піднесення зарплати, не про скорочення робочого дня, не про охорону робітника перед тиском заводської адміністрації дбають профспілки. Навпаки, вони займаються організацією соцзмагань, стахановщини, тобто підвищенням визиску робітника. На зборах робітник чує все про одні і ті самі осточортілі йому пляни зненавиджених ним кремлівських бандитів. А діється все це тому, **що профспілками керують не самі робітники, а партія.**

На чому основується визиск робітників?

1. На високих нормах виробітку.

2. На незвичайно низькій зарплаті.

3. На продовжуванні найрізнороднішими шляхами робочих годин.

4. На соцзмаганнях і стахановщині.

Норми виробітку в СССР при даному стані техніки і організації виробництва нечувано важкі. Від робітника вимагається так багато праці, як ніде в світі. А при тому робітник отримує таку зарплату, яка навіть не вистачає на прогодування сім'ї, і він мусить вдаватися до спекуляції, щоб здобути додаткові джерела

доходу. Робітник, отже, отримує дуже незначну частину того, що він своєю працею виробляє. Майже ввесь продукт праці робітника, все те, що робітник виробив, держава забирає цілком безплатно. **Визиск робітника в СССР є найбільший в світі.**

Та большевицькі п'явки не зупиняють[ся] на непосильних нормах. Вони вимагають від робітника понаднормової праці. З тією метою всякими способами продовжують робочий день і організовують т. зв. соцзмагання і стахановщину. Т. зв. соцзмагання не є ані добровільними, ані не випливають з відданости робітників державі. Робітників цілком не тягне змагатися за те, щоб якнайбільше продукувати і якнайскоріше виконати плян. До того змушує їх партія, щоб витиснути якнайбільше праці з робітника. Так же штучною і згори накиненою є стахановщина в усіх її видах. Найперше партійні вожаки вибирають найздоровішого, найсильнішого, найзручнішого робітника, дають йому найкращі машини, створюють всякі догідні обставини і в таких сприятливих умовах даний робітник в кілька разів перевищує звичайні норми. Після цього примушують робітників рівнятися на стахановця і також перевиконувати норми. І робітники працюють понад норму, з одного боку, тому, що їх примушують, та, з другого, тому, щоб більше заробити, бо зарплата за виконання звичайної норми не вистачає йому на прожиток. Тут треба підкреслити, що різниця між оплатою, яку отримує робітник за понаднормову працю, а вартістю товарів, які виробив робітник, є страшенно велика. а на цьому, власне, користає держава. Вона платить робітникові копійки, а забирає від робітника працю на сотки карбованців. Таким чином, **соцзмагання і стахановщина підвищують визиск робітника до крайніх меж, вони вимотують останки сил з робітника і руйнують його здоров'я.**

Для того, щоб робітник не міг обходити цих своїх засобів визиску, щоб не міг викручуватися від них, за робітником встановлена сувора контроля. За робітником стежать, як обходиться він з машинами, чи не допускається простоїв в роботі (ущільнення робочого дня), яка якість його продукції і т. д.

Та до цього визиск робітника не обмежується. Держава з'являється не тільки єдиним працедавцем, в якого робітник може знайти працю. Держава з'являється також **єдиним продавцем, в якого робітник може купити потрібні йому харчові продукти і промислові товари.** І тут держава ще раз жорстокого грабує робітника, продаючи йому товари по високих цінах. Напр., за 100 кг жита держава платить 5 руб. 80 коп., а кілограм хліба житнього продає по 2 руб. 80 коп., за один кілограм м'яса

держава платить по 19 коп., а продає його по 9-11 руб. За один кілограм масла платить 4 руб. 50 коп., а продає по 64 руб. Кошти виробництва 100 кг цукру в цукровому заводі становлять 38-42 руб., а держава продає цих 100 кг по 1250 руб.

Як відбувається визиск колгоспника?

Основним засобом визиску колгоспника з'являються високі хлібопоставки, які держава (тобто партія) забирає з**адармо.** При тому хлібопоставки нараховуються не від скількости і роду засіяної площі, а від загальної площі, закріпленої за колгоспом. Державу, отже, не обходить, що і скільки колгосп засіяв, вродило, чи ні, вона мусить своє стягнути. Від загальної площі колгоспу визначується також м'ясопоставки, а не від кількости худоби.

Другим каналом, через який держава висмоктує зерно з колгоспів, є т. зв. **натуроплати МТС-ам** за роботу тракторів, комбайнів і т. д. МТС-и належать до держави. Держава законом заборонила мати колгоспам власні сільськогосподарські машини і то не тільки такі, як трактори і комбайни, а й прості, як, напр., жатки. А зробила це для того, щоб цілком узалежнити колгоспи від держави. Бо колгосп, не маючи власних машин, мусить звертатися за ними до держави (до МТС-ів). Тут слід також додати, що про оплату за роботу машин не договорюються колгоспи з МТС-ами, але оплату цю визначує сама держава. Ясно, що визначує вона, цілком не зважаючи на інтереси колгоспників. За ці кошти, що їх рік у рік сплачує колгосп МТС-ам, він по якомусь часі міг би мати власну МТС. Але держава якраз цього не хоче.

Третім засобом визиску колгоспника є високі норми виробітку, що їх потрібно виконати на один трудодень. Колгоспник затрачує багато праці, а трудоднів нараховується мало. При тому колгоспник мусить обов'язково виробити найменше (мінімум) 120 трудоднів у рік. Коли не виробить цього числа трудоднів, його судиться, відбирається присадибну ділянку і сім'я залишається без джерела прожитку.

Для того, щоб колгоспник не викрутився з праці, щоб не наганяв собі трудоднів, щоб примусити колгоспника працювати якісно, стосується ціла система контролі. За бригадами під відповідальністю закріплюється площу обробітку, знаряддя, тяглову силу і т. д. Колгоспникові чи групі колгоспників точно визначується, що й скільки мають зробити (т. зв. індивідуальна і групова відрядність). Роботу оцінюється не тільки в залежності від того, скільки зробив, але й як. Коли бригада не осягне такого врожаю, як був запланований, членам бригади скреслюється навіть по 25% трудоднів, ними запрацьованих. Щоб бригадири і звенові краще пильнували

колгоспів, їм нараховується додаткове число трудоднів (напр., звеновому 2-3% загального числа трудоднів звена).

Після виконання хлібопоставок, сплачення натуроплати МТС-ам, засипання насінного фонду, виділення кормового фонду для худоби, виділення запасного фонду і на потреби колгоспу та розкрадання колгоспною і районною адміністрацією, для колгоспників залишається вже **небагато** хліба. І тому, коли цю решту хліба поділиться на трудодні, на трудодень припадає так мало. А що внаслідок високих норм колгоспник не може виробити багато трудоднів, він отримує таку мізерну кількість хліба, а ще менше грошей, що це ніяк не вистачає йому на прожиток. А з цього він не тільки має прогодувати себе і сім'ю, але вдягтися, взутися, не згадуючи вже про інші потреби. Продаючи колгоспникові промислові товари по високих цінах, держава **ще раз грабує його,** так само, як і робітника. І тому, незважаючи на суворі кари, на те, що колгоспні лани, токи, скирти є сторожені, колгоспник зариває, що попаде. Колгоспник мусить красти свою власну працю із своєї власної землі, а грабіжники явно загортають не свою працю із не своєї землі.

Та на цьому грабіж колгоспника не кінчиться. Він мусить із своєї невеликої **присадибної ділянки здавати різні поставки, мусить платити податки, позики, відпускати до колгоспу молоді телята.**

Трудова інтелігенція також використовується, як і робітники та колгоспники. Інтелігент також не може змінити місця своєї праці, він також залежний від держави, як від єдиного працедавця і єдиного продавця. Тому інтелігент також отримує за свою працю низьку зарплату, якої йому, внаслідок високих цін на харчові і промислові товари, не вистачає. І він також змушений вдаватися до спекуляції, щоб жити. Праця інтелігенції ще й тим важка, що **вони змушені продавати свою наукову честь.** Як же ж нестерпна праця, напр., професора, який знає правду, знає факти, а мусить писати брехню. Він же ж хотів би служити дійсній науці, він би хотів направду принести користь народові, а його примушують служити партії. Як огидною є праця вчителя, який мусить виховувати дітей у відданості партії, коли він сам цю партію ненавидить. Він же ж хотів би дати справжнє виховання, справжню науку своїм учням. Якою ж мученою є праця поета, письменника, який мусить писати під партійну дудку. Він же ж знає, що він марнує і перекреслює себе.

Є ще одна суспільна верства в СССР, і то немала, бо нараховує понад 10 мільйонів чоловік. **Є нею ув'язнені в т. зв. поправчо-**

трудових таборах. Люди ці живуть в скрайньо жахливих умовах, під сторожею, на голодному пайку, в повному приниженні своєї людської гідности. І в таких умовах вони мусять ще й важко працювати. Большевицькі бандити використовують мільйони цих в'язнів для праці в тундрах і тайгах Сибіру, в пустинях Середньої Азії, там, де сама природа не жаліє ударів людині. І смерть збирає багате жниво в цих т. зв. поправчо-трудових таборах. В'язнями будують большевицькі злочинці найважливіші військові об'єкти, а потім, щоб зберегти військову таємницю, розстрілюють їх. А назовні це прикривається галасом про скасування кари смерти.

Так ото приставляється "право на працю", право, що на практиці означає примус на працю. У нас немає безробіття, але у нас всі працюючі – на становищі рабів, що працюють без озброєної сторожі, а 12 мільйонів рабів, які працюють під сторожею. Коли б капіталісти могли примусити працювати своїх робітників в таких умовах, як це діється у нас, у них також не було б безробіття. Рабська праця, каторжна праця сто раз більша ганьба, як безробіття. "В СССР немає криз", – кричить большевицька пропаганда. Так, такої сторони криз, щоб ставали у нас підприємства, щоб накопичувалось багато товарів, яких ніде діти, – у нас дійсно нема. У нас постійно росте продукція вугілля, сталі, електроенергії і т. п. Ми переганяємо капіталістичні країни. Зате друга сторона криз – злидні працюючих мас – в нас розгорнута понад міру. Нужда, недоїдання, жахливі житлові умови, руїна здоров'я – це щоденні супутники працюючого СССР.

Тільки большевицьким вельможам, цим партійно-енкаведівсько-енкагебівським п'явкам живеться добре. Для них всі спецмагазини, всі розкоші, розваги. Звичайно, і серед цих паразитів не всі рівні, не всім однаково. (Серед поміщиків і капіталістів також були бідніші і багатіші). Але всі вони знаходяться в упривілейованому становищі щодо працюючих. Між клясою большевицьких вельмож, а клясою совєтських працюючих стоїть **прикажчицько-посіпацький прошарок,** який є на послугах кляси большевицьких вельмож і допомагає їм за обгризки і недоїдки гнобити працюючі маси.

Большевицькі верховоди, хоч ще ніколи і ніде не подали точних даних свого грабежу працюючих мас, признаються, що держава отримує доходи від усіх галузей господарства (економіки) країни. Але ці доходи, мовляв, використовуються в інтересах народу, йдуть на культурно-освітні потреби, на суспільну опіку, на доми відпочинку, курорти, санаторії, спрямовуються на дальший розвиток економіки країни і оборони.

Куди ж насправді йдуть ці величезні суми від визиску працюючих?

1. На вигідне життя партійно-енкаведівсько-енкагебівських паразитів і зграї їхніх посіпаків.

2. На підготовку загарбницьких війн (на побудову важкої індустрії, чисто воєнної промисловости, на утримання великої армії). Невинно це називається на "оборону" і "розвиток народного господарства".

3. На пропаганду і оплачування широкої сітки агентів закордоном.

В ці три напрями пливе основна частина (понад 80%) грабіжницьких доходів держави. Як видно, то вони цілком не використовуються в інтересах народу, а навпаки, якраз звернені проти народу.

Не використовуються в інтересах народу і решта доходів держави. Доми відпочинку, санаторії, курорти будуються, але з них користають **не працюючі, а власне большевицькі вельможі.** Прості робітники і колгоспники навіть і не мріють про курорти і санаторії. Що говорити про охорону здоров'я, коли саме важка праця і постійне недоїдання руйнують здоров'я працюючих. Безплатна медична допомога зводиться до найпростішої допомоги. Про поважніше лікування без грошей шкода і думати. А як на практиці виглядає суспільна опіка, вистачить лише згадати про інвалідів війни, вдів по червоноармійцях чи безпритульних дітей.

Може, хоч в галузі шкільництва забрані від працюючих суми використовуються в інтересах народу? Ні. Найперше треба сказати, **що школи большевики будують, керуючись не інтересами народу, а виключно своїми власними.** Розвиток сучасної техніки в промисловости, в сільському господарстві, в армії, який ставить вищі вимоги до кожного робітника, селянина, солдата, – примушує їх вчити народ. А що для цього вистачає неповносередня освіта, то большевиькі вельможі зробили обов'язковою тільки неповносередню освіту. Щоб утруднити доступ до середніх і вищих шкіл дітям простих робітників і колгоспників, введено зараз **оплату за навчання** в цих школах. Сьогодні діти простих робітників і селян з важким трудом пробиваються в життя. Вони примушені вчитися в голоді і холоді, бо стипендії, яку отримують, їм не вистачає на прожиток, а батьки, очевидно, не мають чим допомогти. По-друге, **школи в СССР не є народними школами, а засобом в руках партії виховувати їй в партійному дусі молодь.** Цілий ряд наук, як, напр., історія, література й інші, подаються у цілком перекрученому і сфальшованому вигляді.

Театри, клюби, кіно, виставки, т. зв. палаци культури також не служать народові. Все це засоби партійної пропаганди, направлені на одурманення мас. А крім цього, з усіх т. зв. культурних розваг повністю можуть користати тільки партійні вельможі. простих людей на це не стати.

Отже, з цих величезних багатств, що їх річно грабує партія з народу, **не повертається народові майже нічого.** Все використовується виключно в інтересах партії. Большевицькі вельможі належать до найбільших експлуататорів, які коли-небудь були в світі. Тому така велика народна ненависть до цих п'явок.

Своє обличчя експлуататорів, свій протинародний експлуататорський лад большевицькі злочинці прикривають такими словами, як соціялізм і комунізм. Вони твердять, що в СССР вже побудований соціялізм і відбувається перехід до комунізму. У тому найбезсоромніша брехня. Соціялізм – це такий лад, при якому всі знаряддя і засоби виробництва, тобто земля, ліси, шахти, рудники, фабрики й заводи, транспорт належать до народу (є суспільною власністю), при якому немає визиску людини, немає експлуататорських кляс. А в СССР знаряддя і засоби виробництва належать до партії, існує найбільший в світі визиск людини, існує експлуататорська кляса большевицьких вельмож. **Немає, отже, і соціялізму.** Те, що фабрики і заводи належать не капіталістам, а державі, те, що немає поміщиків, а існує колгоспний лад, – це ще ніякий не соціялізм. Це лише, як ми вже говорили, нові форми визиску робітників і селян. Раз немає соціялізму, **немає також і жодного переходу до комунізму.**

4. Російсько-большевицькі імперіялісти – найлютіші вороги українського і всіх волелюбних народів

Заки перейдемо до обговорення большевицького колоніяльного ладу, ми насамперед покажемо на основні риси, які визначають колоніяльне становище даної країни. Колонією називається така країна, яка:

1. Не має політичної самостійности, тобто не має незалежного ні від кого власного уряду. В колонії господарем є не народ даної країни, а загарбницький уряд іншого народу.

2. В колонії все господарське життя підпорядковане інтересам держави-загарбника.

3. Колонії достачають за безцінь державі-загарбникові сільськогосподарську і промислову сировину: пшеницю, бавовну,

кавчук, вугілля, залізо і інші метали, нафту і т. п. Коротше про це говориться, **що колонії з'являються джерелом сировини.**

4. В колонії розбудовуються: а) ті галузі промисловости, які займаються видобутком сировини, тобто вугілля, нафти, заліза і інших металів і т. д.; б) ті галузі промисловости, які сприяють посиленому грабежу сировини, напр., виробництво устаткування для шахт, виробництво вагонів, машин для сільського господарства; в) ті галузі, які займаються першою перерібкою сировини, напр., дерева, бавовни, витоп чавуну (сталі вже ні, або в малій кількости); г) ті галузі, які виробляють готові продукти з тієї сировини, якої перевезення рішуче непоплатне, напр., цукрова промисловість (транспорт буряків на дальшу віддаль непоплатний, бо буряки займають багато місця і псуються, тому краще переробляти їх на місці, а вивозити готовий цукор). Складне машинубудування, текстильна, хемічна, електрична промисловість, виробництво різних приладь, апаратури і т. д. в колоніях не розбудовуються цілком, або розбудовуються в незначних розмірах, хоч колонії мають необхідну сировину для цих галузей промисловости і хоч ці галузі потрібні для повного розвитку господарства колоній. Перераховані галузі промисловости розбудовуються в метрополії, тобто на корінній території держави-загарбника. Так роблять загарбники для того, щоб, **по-перше,** узалежнити колонії від себе, **по-друге,** тому, щоб дати кращу працю власному робітникові, бо праця в складній промисловості є легша і дорожче оплачувана. Коротше про це говориться, що господарство країни-колонії розбудовується **однобічно,** а не гармонійно. Воно є таким, як та людина, яка має, напр., розвинені ноги, а слабо розвинені руки, або й цілком не має рук, чи інших частин тіла.

5. В колонії продаються ті товари, які виробляє промисловість метрополії, з правила, і з сировини, привезеної за безцінь з колонії. Дохід від продажі цих товарів мандрує до держави-загарбника. Це називається, що колонія є **ринком збуту** для промисловости метрополії. Таким чином, загарбники раз грабують колонії, забираючи сировину, а другий раз, продаючи свої товари.

6. Колонії є джерелом дешевої робочої сили. Населення колонії зайняте на чорних, низькооплачуваних роботах.

7. Колонії є тереном колонізації для держави-загарбника. Колоністи з держави-загарбника поселюються на найкращих землях, працюють в промисловості як кваліфіковані робітники, техніки, інженери, займають керівні посади у всіх ділянках.

8. Населення колонії піддається фізичному знищуванню, винародовленню (асиміляції), всіляко спинюється його культурний розвиток.

А тепер за цими характерними для колоній рисами ми розглянемо становище країн, загарбаних большевицькою Москвою. Розглядати будемо в основному на прикладі України. Все, що стосується до українського народу, відноситься так само і до всіх інших поневолених народів СССР.

Вже в першому розділі ми вказали на те, що всі неросійські народи СССР були насильно включені до відновленої російської тюрми народів, що утворення СССР – це не було жодне добровільне об'єднання самостійних народів. Ми також показали, як большевицькі загарбники поступово відбирали права поневоленим народам, аж довели до сьогоднішнього стану. Т. зв. союзні республіки – Українська, Білоруська, Литовська, Грузинська і всі інші – це сьогодні повні російсько-большевицькі колонії. Вони не мають ні тіні самостійних держав.

Найперше треба ствердити, що т. зв. **Верховна рада УССР** (як і всі інші) **не є виразником волі українського народу.** В її складі немає ані одного справжнього представника українського народу. Всі депутати є згори назначені партією, а "виборча" комедія була відіграна тільки для того, щоб замаскувати це назначення. Останні "вибори" до т. зв. Верховної ради УССР, що відбулися 9.II.1947 р., значна частина українського народу одверто і маніфестаційно збойкотувала, а інша голосувала тільки під страхом терору.

Так же само **"Рада міністрів" УССР не з'являється українських народним урядом, але лише нижчою клітиною уряду СССР.**

Верховною радою і урядом УССР керує ЦК Комуністичної партії (большевиків) України, який, у свою чергу, цілковито підпорядкований ЦК ВКП(б) в Москві і точно переводить в життя його політику. Від ЦК ВКП(б) залежить, чи Україною керуватиме сьогодні Хрущов, завтра Каганович, а післязавтра якийсь Патолічев чи Попов.

Що УССР не має жодної самостійности, доказує сама сталінська конституція. 14 стаття цієї конституції передає всі найважливіші справи, які направду вирішують про самостійність, не т. зв. верховним радам і урядам союзних республік, а Верховній раді й урядові СССР. Перераховуємо ці справи. Отже, союзні республіки не мають права вступати у міжнародні зносини, укладати, затверджувати договори; рішати в питаннях війни і миру; зміняти

кордони і утворювати в своєму складі нові автономні республіки, краї чи області; організувати оборону, вести зовнішню торгівлю. Все це справи Союзу. Далі, до Союзу належить охорона безпеки, встановлення господарських плянів, затвердження бюджетів поодиноких "республік", управління банками, промисловими і сільськогосподарськими установами, транспорт, зв'язок, кредитна і грошова система, держстрах, позики, встановлення основних засад землекористування, освіти, охорони здоров'я, законодавство і судівництво ("Від соціялістичних гасел до побудови імперій").

Як не можна назвати незалежною ту людину, якій не можна ходити в гості чи приймати гостей в себе по своїй волі, які не можна продати власної корови чи пшениці, не можна йти в кіно, коли їй це подобається, так само не можна назвати незалежною державою такий твір, який не має усіх цих перерахованих вгорі прав.

Дуже яскраво виступає справжня вартість "уряду" СССР, коли подивитися на ті міністерства, які він має і яких немає. Отже, за числом міністерств в 1947 р. (їх чисто постійно міняється) найважливішими справами, як, напр., озброєння, зовнішньої торгівлі, всіх видів тяжкої промисловости, транспорту керує 36 міністерств уряду СССР. Це т. зв. **загальносоюзні міністерства.** Їх в "уряді" УССР цілком немає. Іншими, менше важливими справами, керує 23 т. зв. **союзно-республіканські міністерства.** Від загальносоюзних вони різняться тільки тим, що перша нижча їх клітина також називається міністерством і входить до складу "уряду" "союзних республік". Напр., союзно-республіканськими міністерствами є МВД і МГБ. Це означає, що в Москві в уряді СССР є міністри МВД і МГБ, а рівночасно є міністри МВД і МГБ в "уряді" УССР. Але ті, що є в "уряді" УССР, є міністрами тільки з назви. Фактичними міністрами є ті в уряді СССР, а ті, що є в Києві, це лише їх нижчі урядники, які виконують усі доручення з Москви на території України.

При союзно-республіканських міністерствах необхідно зупинитися на таких двох: міністерстві закоронних справ і оборони. Ці два міністерства було відібрані в 1923 р., а привернені "союзним республікам" 1.II.1944 р. Це зробили кремлівські верховоди для того, щоб **грати на національних почуттях народів СССР під час війни і мати додаткові голоси на міжнародних конференціях після війни.** На ділі ж сьогодні не назначено навіть паперового міністра оборони УССР, ані теж кроку не зроблено для створення окремих т. зв. "республіканських військових формувань". УССР не має ніде своїх послів і консулів, не заключає

окремих договорів і т. д. Єдине, що є, це виступи Мануїльського і йому подібних на міжнародних конференціях. Але у цих виступах Мануїльський не захищає інтересів українського народу, а інтереси своїх московських хазяїв. Напр., Мануїльський вже не раз розпинався над долею Греції, Індонезії, але він ані словечка не болькнув проти варварських метод переселювання українців з Лемківщини, Засяння, Грубешівщини, Холмщини і Підляшшя. Цей приклад ще раз яскраво підтверджує, що союзно-республіканські міністерства в т. зв. союзних республіках не мають жодних, навіть частково обмежених, прав. А тим самим не мають жодної вартости і самі "уряди" "союзних республік".

Єдиними самостійними міністерствами ніби самостійного уряду УССР є такі міністерства: 1) освіти (шкільництва); 2) місцевої промисловости (виробництво возів, саней, цегли, ліжок, запальничок і т. д.); 3) мебльової промисловости і столярських виробів; 4) комунального господарства (парки, міські площі, водотяги і т. д.); 5) соціяльного забезпечення (виплачувати пенсії вдовам, сиротам, інвалідам і т. п.).

Ось до яких смішно маловажних справ зводиться самостійність уряду УССР. При тому слід додати, що міністерство освіти УССР в своїй роботі мусить точно керуватися вказівками міністерства освіти уряду СССР. Міністр України не може, напр., ввести навчання історії України в середніх школах, до того ж за правильним, а не сфальшованим підручником. В результаті є така самостійна Україна, що в українській середній школі не вчиться окремо історії України.

Що варті на ділі т. зв. Верховна рада і уряд УССР* доказують ще такі статті конституції: 20 і 69. В статті 20 говориться, що коли б верховна рада союзної республіки прийняла закон, незгідний із загальносоюзним законом, то цей закон не може ввійти в життя. Стаття 69 говорить про те, що уряд СССР має право скасовувати всі постанови уряду союзної республіки. Таким чином, коли б Верховна рада УССР хотіла прийняти, напр., закон про скасування колгоспного ладу в Україні, або уряд – постанову про зменшення хлібопоставок, то ці закони і постанови не мають права увійти в життя, хоч як вони відповідають прагненням українського народу. В таких випадках обов'язує закон загальносоюзний, тобто вироблений ЦК ВКП(б).

Отже, Українська ССР не є ніякою самостійною (суверенною) державою. Так, як називається вона республікою, вона

---

* *У тексті:* СССР

цілком добре могла б називатися генерал-губернією, провінцією, краєм, областю чи хто як хоче. Нічого від цього не змінилося б.

В обличчі цього всього стаття конституції про право кожної республіки на вихід зі складу ССР з'являється найогиднішим глумом. Що означає на практиці це право, ми, що боремося за відділення і самостійність України, знаємо найкраще.

Вже з перераховання міністерств, які належать до т. зв. уряду УССР видно, **що всім господарським життям України керує Москва.** "Урядові" УССР полишено тільки місцеву промисловість, мебльову промисловість і столярських виробів, тобто ті галузі, які в народному господарстві на грають прямо жодної ролі. Всі інші галузі народного господарства України: вугільна промисловість, нафтова, металюргійна (виплавка металу), машинобудівельна, сільське господарство, торгівля, фінанси підпорядковані цілковито Москві. **Український народ, отже, не є господарем своїх багатств на своїй землі.** Ними по своїй волі і у своїх інтересах розпоряджаються російсько-большевицькі загарбники.

Большевицькі окупанти грабують рік-річно з України мільйони тонн вугілля, заліза, нафти, марганцю. Забирають хліб, залишаючи український народ жити впроголодь, а часто і прирікають його на голодову смерть (1933 р., 1946/47 р.). До війни Україна давала: 101 млн. цт. валового збору пшениці, 70 млн. цт. валового збору жита, 44 млн. цт. валового збору ячменю, 35 млн. цт. валового збору кукурудзи, 102 млн. цт. валового збору цукрового буряка, 70 млн. тонн річної продукції вугілля (66% загальносоюзного видобутку), 13 млн. тонн залізної руди, 1 млн. тонн марганцю, 6,7 млн. тонн чавуну, 5,4 млн. тонн сталі. За черговим п'ятирічним пляном Україна повинна давати в 1950 р. майже 10 мільйонів (9,7 млн.) тонн чавуну, що становить половину всієї продукції чавуну в СССР; округло 9 мільйонів тонн сталі, тобто третину загальної продукції сталі СССР; 86 мільйонів тонн вугілля, тобто понад третину загальної продукції вугілля СССР; 325 тис. тонн нафти, 1637000 тон цукру (більше половини всієї продукції цукру СССР). Отже, **Україна являє собою джерело сировини для російсько-большевицьких загарбників.**

Під кутом джерела сировини розбудовується все господарське життя і УССР, як і всіх інших т. зв. союзних республік. **По-перше,** Україні відводиться **роля пшенично-бурячаного народу,** а це для того, щоб Україна могла в найбільших кількостях постачати російсько-большевицьким грабіжникам пшеницю і цукор. **По-друге,** в Україні розбудовується насамперед ті галузі, що займаються **видобуванням промислової сировини,**

тобто вугілля, залізної і марганцевої руди, нафти. Тому ці галузі промисловости найбільше розвинені в УССР, як на це вказують наведені вище цифри. **По-третє,** в Україні розбудовуються ті галузі, які мають пряме відношення до сільського господарства і видобування сировини і мають служити **посиленню експлуатації багатств України.** Тими галузями є: виробництво шахтного і металюргійного обладнання, сільськогосподарських машин, паровозо-вагонобудування, електростанцій. Всі ці галузі є необхідні для того, щоб Україна могла давати багато вугілля, заліза, марганцю. хліба, щоб легко і скоро їх можна вивозити з України. Виробництво тракторів, паровозів, вагонів, шахтного і металургійного устаткування на місці знижує значно кошти видобутку і перевезення сировини. Всі ці машини і устаткування великі розмірами, займають багато місця при транспорті, і тому, якщо б треба все це доставляти в Україну з інших районів, – це дорого б коштувало. Тому й кремлівські верховоди годяться на їх розбудову в самій Україні. Однак паровозо-вагонобудування, виробництво сільськогосподарських машин, шахтного і металюргійного обладнання є далеко менше розвинені як від видобувної і мателюргійної промисловости України, так і від тих же самих галузей в РСФСР. Напр., за цим же п'ятирічним пляном продукція тракторів в Україні на 1950 р. є три рази менша від продукції тракторів в Росії, а продукція металюргійного устаткування – в два рази менша.

Окремо треба сказати на відношення між виробництвом чавуну і сталі, бо воно також вказує на колоніяльне становище України. Отже, виробництво чавуну, першого продукту залізної руди, становить на 1950 рік 9 мільйонів 700 тис. тонн і дорівнює виробництву чавуну Росії (9500000 тонн). Але виробництво сталі, другого, вже більш вартісного продукту в Україні становить на 1950 рік 8800000 тонн, а в Росії – 16 млн. тонн, тобто майже в два рази більше. Всі інші галузі промисловости в Україні **або цілком нерозвинуті, або дуже слабо розвинуті.** Вони зосереджені в **корінних областях Росії,** а саме в Ленінградському і Нечорноземному (6 найближчих до Москви областей) промислових центрах. Ці промислові центри не мають жодної власної сировини (вугілля, заліза, нафти, марганцю і т. д.), а проте вони в промисловому відношенні найбільше розвинуті. Напр., Нечорноземський центр, який є за територією і числом населення в 2 рази менший за УССР, мав до війни промисловість в 2 рази більшу від України, забезпеченої власною високоякісною сировиною. Такий самий стан зберігається і досьогодні, після

війни. Напр., на одну Московську область припадатиме в 1950 р. 1/4 всієї продукції вантажних автомашин СССР, а на Україну – 1/4 того, що дає одна Московська область (25000 машин). На російські області, в першу чергу на Московську і Іванівську, припадатиме в 1950 р. понад 83% загального виробництва бавовняних тканин. При тому треба підкреслити, що ці області цілком не мають власної сировини. На Узбецьку ССР, яка з'являється основним тереном вирощування бавовни, припадатиме заледве 3,4% виробництва бавовняних тканин.

Отже, господарство України (як і всіх інших т. зв. союзних республік) розбудовується **однобічно**, незважаючи на те, що Україна має всі підстави до гармонійного розвитку всіх галузей свого народного господарства. Цим шляхом російсько-большевицькі загарбники господарсько узалежнюють Україну від Росії і розбудовують господарство Росії коштом України і всіх інших ними поневолених країн.

Російська промисловість, яка розвивається на чужій, награбованій сировині, збуває свої товари якраз там, звідки грабує сировину, тобто в т. зв. союзних республіках. Покажемо це на прикладі. В 1950 р. Узбецька ССР повинна дати 2400000 тонн бавовни. З цієї бавовни можна виробити 6 мільярдів метрів тканин. Одна частина цієї бавовни піде на вивіз за кордон, а друга частинно помандрує до російських текстильних фабрик, з якої вони повинні виробити понад 4 мільярди метрів тканин. Всі інші республіки разом повинні виробити заледви півмільярда метрів тканин, в тому числі Узбецька ССР, яка дає бавовни на 6 мільярдів метрів, повинна виробити тільки округло 161 мільйонів метрів, тобто в 25 разів менше, ніж російська текстильна промисловість. Ясно, що така продукція не задоволить потреб в текстильних товарах ні населення Узбецької ССР, ні всіх інших союзних республік. Вони тому мусять по високих цінах купувати ті текстильні товари, які виробляє російська текстильна промисловість. Як же ж дешево коштували б ці тканини, коли б їх виробляли поодинокі країни самі! Який же ж дохід мав би узбецький народ, коли б він сам господарив своєю бавовною і мав розбудовану власну текстильну промисловість! А так російсько-большевицькі окупанти грабують в нього тільки однієї бавовни на 6 мільярдів метрів тканин. Отже, союзні республіки з'являються **ринком збуту для російської промисловости.** Таким чином, союзні республіки грабують російсько-большевицькі загарбники двічі: раз, забираючи сировину, а другий раз, продаючи їм товари російської промисловости. І цей грабіж большевицька

пропаганда називає “дружньої і безкорисною допомогою великого російського народу”.

В усій ширині стосують большевицькі вельможі і третю форму грабежу поневолених ними народів, а саме **податки і позики.** Величезні суми від податків і позик цілковито використовуються в інтересах російсько-большевицьких загарбників. На народні потреби йде цілком мізерна частина. Російсько-большевицькі окупанти жорстоко визискують також **працю населення** т. зв. союзних республік, примушуючи його працювати на себе. Нас заставляють не тільки задармо віддавати наше вугілля, залізо, нафту, але й примушують нас видобувати їх. Господарство союзних республік – за своїм характером або сільське господарство, або видобувна промисловість, – вимагає передусім важкої чорної праці, яка сильно виснажує працюючих. До того ж, ця праця ще й низько оплачувана. Складні галузі виробництва, які вимагають більш кваліфікованої праці, а дорожче оплачуваної, – зосереджені, як знаємо, в Росії.

В той час, як українцям відводиться в основному роля чорноробочих, серед кваліфікованих робітників, техніків, інженерів, всяких службовців ми бачимо величезне число росіян, яке постійно зростає. Це ніщо інше, як форма **колонізації.** Форма насаджування в Україні російського елементу. І цю форму колонізації большевицька пропаганда нахабно називає, як і грабіж наших багатств, “братньою допомогою великого російського народу”. Вже 30 років так “допомагають”, і ще досі Україна не має потрібної їй кількости кваліфікованих робітників. Російсько-большевицькі загарбники вдаються і до найзлочинніших методів колонізації. Вони, напр., цілковито вивезли в Сибір і Середню Азію кримських татарів, чеченців, а на їх місце поселили в першу чергу росіян. Насаджуючи в Україні і в інші “республіки” росіян, віддаючи їм кращі посади, російсько-большевицькі загарбники роблять з цих росіян опору для свого панування в цих країнах.

Разом з насаджуванням російського елементу в Україні, большевицькі злочинці фізично знищують українських народ. В 1933 р. вони навмисне викликаним голодом знищили 7 мільйонів українців. В 1946–47 р. вони спричинили також навмисно новий голод, який потягнув нові жертви. А скільки українців розстріляно, помордовано в тюрмах, замучено на засланнях! Скільки знищено українців на фронтах, посилаючи їх навмисне на найважчі бої! Коли одних знищують російсько-большевицькі злочинці, других намагаються винародовлювати, русифікувати. З тією метою вони всіляко намагаються прищепити нам почуття

меншовартости, почуття рабськости, думки про те, що ми нібито народ нижчого сорту, а російський народ – "найкультурніша нація в світі". З цією метою нам втовкмачують, що ми без російського народу нічого б не були варті, що все, що ми маємо, що зробили ми дотепер, а навіть те, що ще існуємо дотепер, завдячуємо "допомозі російського народу". З цією метою фальшують нашу історію, паплюжать наші національні святощі і гордощі, крадуть, що тільки можуть (напр., цілу добу Київської держави, "Слово о полку" і т. п.). З цією метою накидають нам російську мову, як нібито культурнішу, як мову "старшого брата, великого російського народу". Сьогодні, власне, відбувається русифікація в найширших розмірах і в найбільше оголених формах.

Отже, сьогодні, в XX сторіччі, коли колоніяльний лад стає пережитком, в СССР він досягнув найжорстокіших форм, які знає історія колоній. **"Союзні республіки" неросійських народів, які реклямує большевицька пропаганда, як незалежні держави, – це найбезправніші колонії; неросійські народи СССР – це колоніяльні раби; Росія – це метрополія, а російський народ – панівна нація** (по-большевицьки "керівна нація", "нація, якій належить керівна роля"). Становлячи основу партії, армії, адміністрації, МВД і МГБ, росіяни становлять основу кляси большевицьких вельмож і прикажчицько-посіпацького прошарку. Члени кляси большевицьких вельмож, що походять з неросійських народів, – цілком або майже цілком зрусифіковані. Корнійці, Гречухи, Коротченки сьогодні так само зрусифіковані, як колись Кочубеї і Терещенки.

Ставши зненавидженими для працюючих мас і поневолених народів ССР, большевицькі вельможі ставлять сьогодні, більш як коли дотепер, на **російський народ, як на єдину свою опору.** З цією метою вони купують одну частину російського народу за кращі посади, залучуючи її до гноблення інших народів. Другу частину стараються удурманити пропагандою про вищість і керівну ролю російського народу. Ця пропаганда набрала сьогодні шалених розмірів. З цією метою російському народові вмовляється, що він нібито найздібніший, найкультурніший, найпередовіший, що він доконав майже всіх відкрить і досягнень. З цією метою вихваляється таких, як Петро І чи Іван Грозний, славиться царські загарбницькі війни і походи, відновлено пагони і т. п.

І цією облудною пропагандою хочуть російсько-большевицькі злочинці отруїти свідомість російських працюючих, яких вони також нещадно визискують, яких вони також позбавили всяких демократичних прав і свобід. Таким чином, російсько-

большевицькі вельможі не тільки найлютіші вороги неросійських народів, але також і працюючих мас російського народу.

* * *

На кінець ще коротко визначимо основні риси большевицької політики, ті прийоми, які вони застосували в період захоплення і закріплення влади, які вдосконалили на протязі 30 років свого панування, які сьогодні примінюють в новоокупованих країнах.

Основними чинниками большевицької політики є **обман і насильство** (терор). На поєднуванні цих двох чинників полягає вся большевицька політика. При тому оба ці чинники розвинуті до крайніх меж.

Большевки визнають, що обман і брехня тільки тоді можуть давати успіхи, коли вони великі і практикуються постійно, тому большевики нічим не обмежуються в брехні, брешуть в живі очі і наперекір всім фактам, і брешуть постійно. Тому большевики можуть розпинатися за справедливість, за демократію, за рівноправність народів, виступати проти імперіялізму, кричати про соціялізм і комунізм, а одночасно найбезсоромніше самі топчуть це все. Большевики завжди підпишуться під усім, що найпередовіше, але в той же час на практиці вкладуть в нього найпротинародніший зміст. Тому, коли большевики говорять про визволення, це означає поневолення, коли говорять про мир, значить, готуються до війни, коли говорять про перехід до комунізму, то це означає ще більше посилення визиску працюючих і гноблення поневолених народів і т. д. Для того, щоб могти з більшим успіхом управляти брехню і обман, большевики відгородили СССР від решти світу. Це дозволяє за кордоном говорити про рай в СССР, бо ніхто з-за кордону не може на нього подивитися, а всередині дозволяє говорити про пекло за кордоном, бо також ніхто з громадян СССР не може на це пекло подивитися. Большевики уважають також, що терор є успішний, коли він великий. Щоб народ, як той медвідь з приповідки, не бурчав, а мовчав, вони б'ють його не гіллячкою, а деревом. Тому большевики стосують терор на кожному кроці, стосують з незвичайною послідовністю і безоглядною жорстокістю. Внаслідок такого терору народом оволодіває шалений страх, і народ мовчки, покірно, по-рабськи виконує, що йому скажуть. І не тільки виконує, але й сміється, танцює, хоч йому не до сміху, ні до танцю, та славить своїх катів.

В основі большевицької політики лежить також така засада: **"діли, бий по черзі і пануй".** Заки большевики цілковито проковтнуть свою жертву, заки цілком поневолять якийсь народ,

вони насамперед стараються поділити його. Основою, на якій вони доконують такого поділу, є суспільні кляси. Вдаючи оборонців покривджених працюючих мас, вони найперше виступають проти експлуататорських кляс – поміщиків і капіталістів. Всі середні прошарки між поміщиками і капіталістами з одного боку, а робітниками і бідними селянами – з другого, – залишають в спокою. Після знищення поміщиків і капіталістів приходить черга на середні прошарки, тобто на дрібних промисловців, купців і куркулів. В спокою залишають середняцьке селянство. На протязі того часу, як триває знищування цих кляс, большевики розбудовують свою партію і сильний поліційний апарат (МВД і МГБ). З моментом закінчення ліквідації цих кляс, поліційний апарат є вже сильний і розбудований. Тепер, спираючись на поліційний апарат, большевики цілковито прибирають до рук робітників, і бідняцьке і середняцьке селянство. Всі працюючі стають рабами. Отже, большевики знищують капіталістів, поміщиків, куркулів не тому, що ці кляси визискують працюючих, не тому, щоб покласти край визискові. Вони знищують їх тому, щоб самим зайняти їхнє місце і наложити на працюючі маси ще гірше ярмо експлуатації.

Коли в складі держави-противника є поневолені народи, тоді большевики вдають оборонців прав поневолених народів і попирають визвольний рух цілого народу. Тоді вони залишають в спокою і поміщиків, і капіталістів, зглядно виступають тільки проти тих, які тісно зв'язали себе з поневолювачем. Коли ж народ здобуде визволення, тоді зачинається така сама коломийка, як це ми щойно вище показали.

Треба ще додати, що поділ на поміщиків, капіталістів, куркулів, тобто загально експлуататорів – не є точн[ий]. Туди – до категорії експлуататорів – заганяють большевики всіх, хто їм невигідний, хто є проти них, чи може бути проти них, хоч він з'являвся б експлуатованим. Їм начіпляються такі карточки, як вислужники, запроданці, охвістя, підкуркульники і т. п., і також знищується.

Ділення, знищування по черзі має місце і в самій партії, і триває, можна сказати, увесь час, а, в основному, доти, доки партія не стане цілком надійною опорою для партійного диктатора і його зграї. Тут основою для ділення і знищування з'являються різні "ідеологічні ухили", тобто відступлення від лінії, накресленої верхівкою партії. Напр., за "націоналістичний ухил" проти Шумського і його прихильників виступив Скрипник і йому подібні. Згодом проти Скрипника за такий же ухил виступив Затонський, Хвиля і йому подібні. Після того, як Затонський і Хвиля, виспівавши своє, були знищені, з'явилися Кирилюки і інші. По якомусь

часі проти Кирилюка виступив Стебун (Кацнельсон). Але сьогодні прийшла черга і на Кацнельсонів, Адельгеймів, Пархоменків і інших. Завтра припадає черга на тих, що виступають сьогодні проти Стебуна і т. д.

Ділення і знищування по черзі вже навіть після того, як большевики втягнуть в рабство працюючі маси і партійна верхівка цілковито підпорядкує собі партію, зумовляються самою природою большевицької політики. Большевицька політика, що є по своїй природі найбільш протинародна, мусить мати **"жертвенного козла",** мусить когось приносити в жертву. А потрібно це для того, щоб виправдувати постійний терор та* часті закрути політики, щоб було на кого звалювати вину за невідрадний існуючий стан. Тому, коли вже немає поміщиків, капіталістів, куркулів, появляються ледарі, розбазарювачі і розкрадачі суспільного майна, спекулянти, чужоземні шпіони і т. п. А все це для того, щоб було кого бити і тим самим, щоб можна тримати в страху і послусі решту мас. Тому, коли в часі колективізації жорстокості досягли крайніх меж, партія, щоб вийти чистою, також знайшла жертвенних козлів. Вона звалила вину за ці жорстокості на агентів, ворогів народу, заарештувала і знищила цілий ряд людей, між ними і партійних. Тому, коли партія взяла курс на одверте проповідування "вищости і керівної ролі російського народу", жертвенними козлами мусіли стати всякі Кирилюки, бо вони, виконуючи попередні вказівки, не писали про "вищість старшого брата". Кирилюків названо націоналістами, послідовниками Грушевського і т. п. Насправді ці люди ні з націоналізмом, ні з Грушевським нічого спільного не мають. Вони вірно, по-собачому, служили партії. Єдина їх вина в тому, що вони писали за вимогами попереднього курсу, а тим часом курс змінився.

Черговою характерною рисою політики большгевиків з'являється **приписування своїм противникам таких гріхів і брудів, яких вони цілком не мають.** Представляючи свою політику, як нібито народну, в той же час большевики всіма засобами заплямовують своїх противників, обливають їх помиями на всі боки. При тому вони не рахуються з жодними фактами, з ніякою правдою. Навпаки, чим правда і факти яскравіші, тим вони більше лають і виють. Роблять це большевики для того, щоб сховати правду від народу, в ім'я якої він міг би повстати на боротьбу, щоб не дати народові нових мучеників, апостолів, героїв, за якими міг би піти народ. Який же ж, напр., великий

* *У тексті:* на

вплив на маси всього Совєтського Союзу мали б повідомлення большевицької преси про те, за що і як ми боремося. Знаючи про це, большевики в основному мовчать про нашу боротьбу, а коли приходиться їм таки говорити, називають нас “бандитами”, “українсько-німецькими націоналістами”, “фашистами” і т. д. і т. п. І люди, які не мають змоги самі пізнати наш рух, мимоволі підпадають підо вплив такої забріханої пропаганди.

Про ці основні риси большевицької політики треба пам’ятати при підході до кожного питання, зв’язаного з большевицькою політикою, бо вони дозволяють правильно зрозуміти, відгадати як поодинокі окремі ходи цієї політики, як і її цілість.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 14. – Арк. 476-570[1].

---

[1] *Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 167-218.*

№ 25

1949 р.

О. Горновий

ЯКА ФІЛОСОФІЯ – ІДЕАЛІСТИЧНА ЧИ МАТЕРІАЛІСТИЧНА – ЗОБОВ’ЯЗУЄ ЧЛЕНІВ ОУН?

III Надзвичайний Великий Збір Організації Українських Націоналістів прийняв виразну постанову, що ОУН не зв’язується з жодною філософією і що **її члени тому можуть визнавати як філософський ідеалізм, так і матеріалізм**. Ця ясна постанова, як також те, що в лавах нашої Організації борються як прихильники філософського ідеалізму, так і матеріалізму, дають недвозначну відповідь на поставлене в заголовку питання і в нікого в цій справі не повинно бути різних думок. Та, тим не менше, таке питання стоїть сьогодні і тим самим вимагає точнішого вияснення.

Наука філософії поділяється на два засадничі напрямки: а) **ідеалістичний**, який твердить, що основою світу є ідея, дух, що існував першим і скоріше від природи, а матерія є витвором духа; б) **матеріалістичний**, який в основу всього кладе матерію, уважає її за первинну і за об’єктивно існуючу, а дух, свідомість

уважає за похідні. Кожний з цих основних напрямків ділиться на цілий ряд основних шкіл.

Боротьба між філософським ідеалізмом і матеріалізмом **не вирішена в науці ще до сьогодні**. Ні один із цих напрямків не здобув ще остаточної перемоги. Філософія, яка є узагальненням всіх природничих і суспільних наук, розвивається разом із цими науками і в міру їхнього поступу. Тож природно, що кожне нове відкриття в галузі фізики, хімії, біології і т. д., кожна нова теорія в філософії кидала і кидає нове світло на засадничі питання – первинности духу чи матерії – з користю то для ідеалізму, то для матеріалізму. Але вони не вирішили його остаточно ні в бік ідеалізму, ні матеріалізму. А розвиток природничих і суспільних наук постійно йде вперед і постачає все нових матеріалів для філософії. Величезний поступ, колосальні здобутки і відкриття природничих наук в останні роки ще філософією не використані, ще ждуть на своє повне філософське узагальнення і обґрунтування. І сьогодні не знати, куди вони перехилять перевагу, – чи в бік ідеалізму, чи матеріалізму, як далеко вони посунуть розв'язку основного питання філософії.

Що ж у таких обставинах, коли перемога ідеалізму чи матеріалізму в науці не вирішена, означало б для нас як політичної організації категорично і цілковито в'язати себе з тим чи іншим філософським напрямком?

Насамперед, таке повне зв'язання нашої Організації з якоюсь однією школою – ідеалізму чи матеріалізму – означало б для нас не прислуховуватись до розвитку науки. Коли б цей розвиток науки суперечив нашій філософії, означало б бути глухим на ці нові відкриття і досягнення науки, що були б незгідні з визнаваною нами філософією. А коли б ми в обличчі таких суперечних нашій філософії наукових відкрить і дальше стояли на її позиціях, то це, в свою чергу, прирікало б нас **на мертвеччину, на закостеніння**. Бо лише той політичний рух може бути живий, що йде разом з наукою і життям. Якщо ж ми б хотіли вийти зі стану закостеніння, ми мусіли б **пірвати з нашою офіційною філософією**, яка крахує в зударі з новими здобутками науки, і перейти на якусь іншу філософію.

І чи ж не краще в такому випадку питання філософічного ідеалізму і матеріалізму залишити цілком науці? Так, власне, в нас ця справа і поставлена. **Ми не хочемо прирікати себе на мертвеччину, ми не хочемо не прислуховуватися до розвитку науки, як і не хочемо міняти однієї філософії на другу чи третю і тому ми вирішення питання правильності ідеалізму**

чи матеріалізму залишаємо за наукою. **Тому також наша Організація дає повну свободу своїм членам визнавати як філософський ідеалізм, так і матеріалізм.** Кожний її член може бути прихильником такої філософської школи, яка йому найближча, яка найкраще промовляє до його переконань.

Скаже хтось, що така розв'язка питання позбавляє нас цільності, стрункості і завершеності світогляду і що це в наслідку послаблює нас в ідейно-політичній площині. Проти першої частини не заперечуємо, друга слушна тільки на перший погляд. Безумовно, стрункість і завершеність світогляду – це чинники, які зміцнюють політичний рух, але при умові, що даний світогляд у кожному відношенні є згідний з наукою. Бо що ж зі стрункості і завершеності теорії, коли вона не знаходить повного підтвердження в науці? Хіба така теорія тільки силою своєї стрункості може з'єднати визнавців, стати мобілізуючою, отже, може когось зміцнити? В жодному разі. Якщо навіть сама стрункість і завершеність зміцнюють політичний рух, то лише на короткий час – до того моменту, доки ця стрункість будована на твердженнях, не опрокинутих наукою, хоч, може, і не цілком нею вияснених, доки ця стрункість не скрахує перед новими досягненнями науки. Коли перед наукою стрункість світогляду скрахує, вона викликує кризу в даному політичному русі, кризу тим більшу, чим повнішою була стрункість. І сьогодні, коли якийсь світогляд хоче справді рахуватися з наукою, не може бути струнким у всіх відношеннях, оскільки багато питань в області науки не вирішені, поскільки багато питань підлягає корінним змінам в міру [розвитку] науки.

Марксистська теорія, наприклад, – це зразок цільної, стрункої і завершеної теорії. Але чи ця теорія може стати сьогодні мобілізуючою в силу своєї стрункості і завершеності? Ні! Ця теорія сьогодні ніде вже навіть не існує в своїй початковій стрункості. Від Маркса по сьогодні вона підпала безлічі ревізій, виправлень, доповнень, "заміні застарілих положень новими", висловлюючись по-сталінськи. Всі, що називають себе марксистами – від західньоевропейських соціалістів до большевиків, – нарушували і далі нарушують цільність і стрункість марксистської теорії. Чому ж? Хіба ж всі вони не хочуть зміцнитися в ідейно-політичному відношенні? Навпаки, якраз тому, що хочуть, і якраз тому, що стрункості і цільності теорії для цього замало. Розвиток науки, саме життя розладнали початкову стрункість марксистської теорії і викликали глибокі потрясення, роздори, розлами в рядах марксистів. Тому всі прихильники (і на ділі, і на словах) марксистської теорії змушені були виправляти її, відмовлятися від тих чи інших

її тверджень, щоб цим шляхом скріпити себе. Марксистська теорія – це, отже, також зразок того, як не вистачає для світогляду самої стрункості, які короткотривалі успіхи дає стрункість, які ідеологічні ревізії і ідейно-політичні кризи викликує вона в зударі з наукою і життям.

Ми не хочемо заради збереження цільності і стрункості світогляду постійно міняти його, відмовляти цього року в науковості тому, що торік проголошувалось за непохитну істину. Такі щорічні зміни не скріплюють, а компромітують політичний рух і спричинюють важкі ідейно-політичні кризи. Тому наша Організація не зв'язує себе ні з філософським ідеалізмом, ні з матеріалізмом, а залишає їх виключно науці.

Повний і всебічний розвиток **української нації, що його забезпечить Українська Самостійна Соборна Держава**, шляхом побудови **справді народного ладу і безкласового суспільства, знищення імперіалізму,** побудови міжнародного ладу, опертого на **системі вільних, рівноправних національних держав усіх народів** – ці основні положення нашої ідеології **не тратять нічого на своїй мобілізуючій силі від того, що ми не признаємо первинности ні за духом, ні за матерією**. Наша ідеологія дає основи для закінченої розв'язки національного і соціального питань у світі, вона створює ясний образ внутрі політичного ладу в українській державі і міжнародного ладу, незважаючи на те, що вона не спирається на жодній філософській школі. **Така світоглядова незавершеність не послаблює і не послабить нас в ідейно-політичній площині, а, навпаки, скріплює, бо забезпечує нас від постійних ідеологічних хитань, змін, доповнень, від компромітації самих себе і світоглядових криз.**

Коли б ми визнали за единоправильний ідеалізм або матеріалізм, а при тому хотіли б уникнути виправлень, що їх вносить розвиток науки, щоб, таким чином, зберегти силу стрункості і завершеності світогляду, – ми б мусили тоді задусити науку, ми мусили б не допустити до її вільного розвитку, ми б мусили стати на становище партійности науки і підпорядкувати її політиці так, як це зробили большевики. Але й це не врятувало б нас від щорічних змін нашого світогляду, а тільки змінило б їх характер. Це були б зміни, диктовані не наукою, а політикою. На прикладі большевиків це видно аж надто наглядно.

Большевицькі вельможі признають за єдиноправильну філософію тільки свій діялектичний та історичний матеріалізм, яким

нібито як наукою вони керуються в своїй практичній політиці. На ділі ж, сталінська політика не випливає з діялектичного та історичного матеріалізму, не керується ним і взагалі не базується на жодній науці, а, навпаки, діялектичний та історичний матеріалізм підпорядкований сталінській політиці. Він служить партії для того, щоб вона могла виправдувати ним свою антинародну імперіялістичну політику, щоб могла доказувати, що вона побудована не на колоніально-експлуататорський лад, а соціалізм і веде до комунізму, щоб приписувати собі вмілість науково передбачувати розвиток подій і відкривати закони суспільного розвитку.

А що внаслідок цього сталінський діялектичний і історичний матеріалізм ніяк не витримує наукової критики, тому Сталін шляхом політичного насильства не допускає жодної наукової критики, тому він здавив найменший прояв вільної науки і повністю підпорядкував її офіційній політиці. В результаті маємо в СССР великий занепад науки, в першу чергу суспільних наук, а про якусь філософію в СССР то й годі говорити.

Сталінський діялектичний та історичний матеріалізм не відповідає не тільки науці, але й тому, що побудувала й будує большевицька партія в житті. Тому сталінські вельможі постійно змінюють, доповнюють свою ідеологію і допасовують її до своєї політики, що на офіційній мові називається "дальшим розвитком і збагачуванням марксистської теорії". З кожною такою зміною в ідеології "виправляється" наука, в якій нібито були допущені "наукові помилки". В результаті большевицька ідеологія може триматися тільки на політичному насильстві.

У зв'язку з вищесказаним зазначимо, що треба розрізняти діялектичний та історичний матеріалізм **Маркса–Енгельса** і діялектичний матеріалізм **Сталіна**. Перший ми вважаємо за окрему філософську школу матеріалізму і його критика належить науці. **Проти діялектичного та історичного матеріалізму сталінського видання ми виступаємо якнайрішучіше як проти глибоко антинаукового, наскрізь ворожого науці, як проти такого, що з'являється знаряддям в руках большевицької партії для виправдовування її колоніально-експлуататорської політики. Сталінський діялектичний і історичний матеріалізм, передусім, дуже мало вже має спільного з діялектичним і історичним матеріалізмом Маркса–Енгельса, крім цього, він перестав бути якою-небудь наукою**.

Сталінська філософія, по суті, – це новітня схолястика, якою Сталін і його зграя виправдовує все, що потрібно. Напр., на закид, що в СССР існує національне гноблення і колоніальний

гніт, відповідається: “В СССР це неможливе, бо в СССР вперше в історії справедливо розв’язано національне питання, бо СССР – це країна, де розцвітає справжня дружба народів”. На закид, що в СССР існує визиск людини, відповідається: “Це неможливе, бо СССР – це країна, де вперше в світі побудовано соціалізм і закладено основи для побудови комунізму”. На закид, що в СССР існує терор, відповідається: “Совєтські каральні органи звернені своїм вістрям назовні, а не досередини” і т. д.

Як середньовічна схолястика потребувала підтримки в **інквізиції**, так сталінська схолястика потребує підтримки в терорі МВД і МГБ. Як в середньовіччі спалювалось за вільні думки на кострах, так в СССР знищується кожного, хто мав би відвагу виступити на становищі вільної науки. Крім цього, незважаючи на офіційний матеріалізм, апотеоза **одиниці** – приписування Сталінові прямо божеської ролі – дійшла до таких розмірів, що на неї не здобувалися навіть найгарячіші прихильники того ідеалістичного філософського напрямку, який твердить, що рушієм історії є одиниці.

Щоб уникнути щорічних ідеологічних змін під впливом політики, щоб не здавлювати науки, ми не хочемо підпорядковувати науки, а тим самим філософії, політиці. Ми боремося за вільну науку і прагнемо в українській державі забезпечити науці повну свободу як необхідну передумову для її повного і успішного розвитку. Правильність і науковість кожної теорії вирішується у вільній боротьбі різних теорій, у вільній конфронтації зо всіма здобутками науки, вона підтверджується життям, а ніколи не вирішується за допомогою політичної сили. **Ми тому не даємо монопольного права жодній філософській течії і не примушуємо навіть своїх членів признавати виключно якусь одну філософську школу.**

Признати за обов’язковий в Організації філософський ідеалізм, значить не дати змоги боротися в лавах нашої Організації людям, які є прихильниками філософського матеріалізму. Признати ж знова за обов’язковий матеріалізм, значить відштовхнути тих, які визнають ідеалізм. А наша Організація стоїть на становищі, що долею українського народу однаково болюють як прихильники філософського ідеалізму, так і матеріалізму, що всі вони однаково ненавидять поневолювачів України, що всі вони однаково можуть боротися за повне визволення українського народу, за побудову Української Самостійної Держави. І правильність такого становища підтверджує найкраще сама наша боротьба. В нашій Організації однаково борються віддано поруч

себе і ті, що визнають ідеалізм, і ті, що визнають матеріалізм. Всіх їх тісно об'єднує наша передова суспільно-політична ідеологія і програма.

Не та чи інша філософія є обов'язкова для членів ОУН, а суспільно-політична ідеологія і програма ОУН. В питанні філософських переконань кожний член ОУН користується повною свободою, що ж до ідеології і програми, він мусить цілковито їх признавати, поділяти, поширювати і боротися за їх здійснення.

Член ОУН – це відданий носій наших великих визвольних ідей, це полум'яний борець за їх перетворення в життя. В нашій Організації немає місця не для тих, що визнають ту чи іншу філософію, а для тих, які хотіли б проміняти наші ідеї, які нездібні захопитися всім своїм єством нашою ідеологією і програмою і за них вмирати, які нездібні підпорядкуватись твердій організаційній дисципліні. Про це ми мусимо постійно пам'ятати, бо в цьому наша сила. **Без ідейно-політичної єдности своїх членів, без їх залізної революційної дисципліни наша Організація не могла б ніяк втриматися при житті, а не то що вести активну затяжну боротьбу проти такої імперіалістичної машини, як російсько-большевицька.**

В частини друзів, які б хотіли надати перевагу ідеалістичній філософії, ця тенденція випливає не так з переконань про наукову вищість ідеалізму над матеріалізмом, як радше з бажань плекати в наших кадрів на філософському ідеалізмі високоідейне наставлення до життя, здібність захоплюватися великим, словом, плекати життєвий ідеалізм і виховувати тип людини сталевої волі.

Високоідейність і вольовий тип людини – це підстави моральної якости наших кадрів, а тим самим **сили** цілої нашої Організації. Їх плекати і підвищувати – це основне завдання нашої визвольної боротьби, це обов'язок кожного з нас. Про це ми не сміємо ніколи забувати. Але філософський ідеалізм сам по собі не дає ще нікому життєвого ідеалізму, високої ідейности, ані також сильної волі, так як матеріалізм не позбавляє людини цих моральних якостей. Хтось може бути по своїх філософських переконаннях ідеаліст, тобто признавати первинність духа, а в житті може бути до огиди матеріаліст, шкурник, безхребетний, нездібний захоплюватися великим і вмирати за нього. Хтось може бути у своїх філософських переконаннях матеріаліст, але в житті може визначатися високою ідейністю, погордою до низького, презирством до наживи, він може бути людиною залізного характеру. Хіба ж мало гарячих визнавців філософського

матеріалізму вмирало і вмирає за цілком нематеріальні ідеали. Прикладів хіба не потрібно наводити.

Звичайно, було б цілком неправильно заперечувати і легковажити вплив (шкідливий і корисний) філософії на моральну цілість людей. Він буває й дуже високий. Але основну роль відограє тут виховання, шляхом якого можна або збільшувати, або усувати цей вплив. **Таким чином, не прийняттям тої чи іншої філософії забезпечимо високу ідейність наших кадрів, а шляхом добре поставленого і вміло веденого виховання**.

Не на філософію спирається наше виховання, **а на розбуджування фанатичної любови до України і гніву та ненависти до її загарбників, на нашій передовій ідеології і на поборюванні всіх розкладових ідеологій**, на нашій історії, на героїчних прикладах сучасної боротьби. Високу ідейність і вольовий тип людини виховує ОУН на прикладі тисячів наших друзів, які в ім'я визволення українського народу відреклися всього особистого, покинули дім, школу, зреклися карієри і вступили на шлях революційної боротьби; на прикладі тих, які замінили спокійне життя на тверде повстанське і тюрми; на прикладі тих, які на найжорстокіших тортурах не зрадили ворогові жодної таємниці, які з піднесеним чолом вступали під шибеницю і вмирали з революційними закликами на устах, які з найбільшою погордою відповідали ворогові на всі його прощення, які воліли самі собі заподіяти смерть, ніж зрадити ворогові. Своїх членів Організація виховує на твердих засадах революційної дисципліни, на яких вона побудована. Свої кадри ОУН гартує в безпосередній революційній боротьбі, на практичній революційній роботі.

Як бачимо, немає ніяких підстав до того, щоб приймати за обов'язуючу в ОУН якусь одну філософську школу – чи то ідеалізму чи матеріалізму. [Тому ОУН дозволяє своїм членам визнавати як ідеалістичну, так і матеріалістичну філософію]. Членів ОУН обов'язує ідеологія і програма ОУН. Борючись за справді народний лад, за забезпечення народові всіх демократичних прав і свобод, ОУН не накидуватиме народові в українській державі своєї ідеологію як панівної.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 6. – Арк. 177-188[1].

[1] *Подібний текст: Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний); Подібний текст опубл.: Дяків-Горновий О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 145-152.*

Воля народам, воля людині!

О.В.Горновий

ЧЕТВЕРТА СТАЛИНСЬКА П'ЯТИРІЧКА

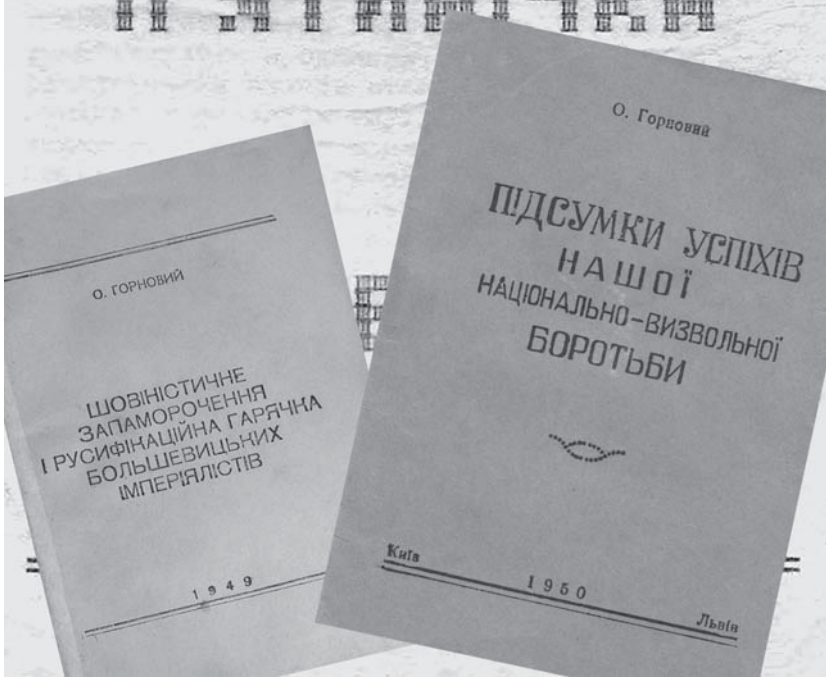

РОЗДІЛ ІІ.

ЛИСТУВАННЯ

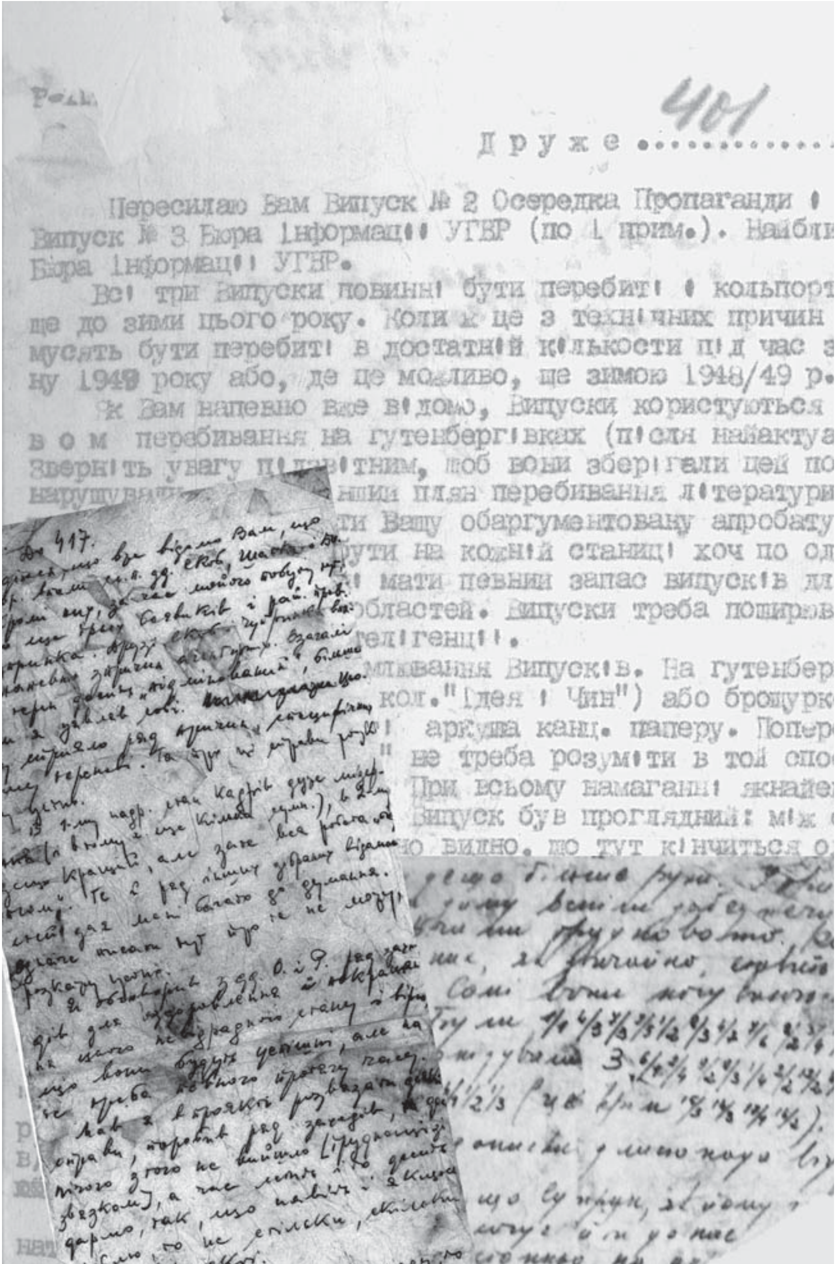
Родц

401

Друже..............

Пересилаю Вам Випуск № 2 Осередка Пропаганди і
Випуск № 3 Бюра Інформації УГВР (по 1 прим.). Найбі
Бюра Інформації УГВР.

Всі три Випуски повинні бути перебиті і кольпорт
ще до зими цього року. Коли ж це з технічних причин
мусять бути перебиті в достатній кількости під час з
ну 1949 року або, де це можливо, ще зимою 1948/49 р.

Як Вам напевно вже відомо, Випуски користуються
в о м перебивання на гутенбергівках (після найактуа
Зверніть увагу підрядним, щоб вони зберігали цей по
нарушуван... ...иши плян перебивання літератури
...ти Вашу обаргументовану апробату
...бути на кожній станиці хоч по од
...і мати певний запас випусків дл
...областей. Випуски треба поширюв
...інтелігенції.

...млювання Випусків. На гутенбер
...кол. "Ідея і Чин") або брошурк
...і аркуша канц. паперу. Попер
..." не треба розуміти в той спос
При всьому намаганні якнайе
Випуск був проглядний: між
...но видно, що тут кінчиться о

417.

№ 26-40
ЛИСТУВАННЯ

27 липня 1946 р. – не пізніше 28 листопада 1950 р.

№ 26
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО В. ГАЛАСИ[1]*

27 липня – 15 серпня 1946 р.

Відпис листа з 27.VII.1946

Дорогий Друже!

...Тебе, очевидно, найбільше цікавить, що діється в нас. Отже, Організація з трудом загоїла рани і діє всією силою і на цілому терені. Найбільшою перешкодою зараз є дальше велике насичення терену військами енкаведе і ЧА. Хоча останні не все ангажуються проти нас, та все-таки їх присутність завжди полегшує і осмілює дії енкаведе. Цей стан особливо утруднює нам нормальні зв'язки, які, звичайно, являються передумовою успішного ставлення роботи. З метою паралїжувати дії енкаведе, знищено в останній час цілий ряд агентів, сексотів, начальників енкаведе по містах, активних енкаведистів – шляхом індивідуального терору. Є окремі дуже сміливі атентати.

З відомих Тобі людей повідомляю Тебе про смерть поручника Прута (к-р рейду на Сл[оваччину][2]. Згинув Дон[3].

Записка з дня 15 серпня 1946 р.

Твою записку з 25.VII я одержав. Коротеньку записку до Тебе я вже написав раніше. Останньо, як пишеш, обильна пошта для нас дуже цінна. Очевидно, ми вишлемо її самі. З к-ром К[онра]-дом[4] зв'язок маємо справний, з іншими слабший. Записки одержуємо, але матеріялів майже нічого. Тому, як бачиш, матеріяли, які висилаємо до Тебе, переважно з двох лише областей. Безперечно, це не означає про послаблення нашої праці на всіх інших теренах, а тільки свідчить про трудність зв'язків (головно з більшою поштою). Тим разом висилаємо і до Тебе обильну пошту (реванжуємося) з направду цікавими матеріялами, з матеріялами, насиченими героїкою, матеріялами, що кличуть про помсту до неба. Крім звітових матеріялів, пересилаємо

* *Адресант і адресат встановлені за змістом листа.*

також машинопис “Ідеї і Чин” ч. 10-11. В номері порушені деякі актуальні теми нашої дійсности та підведені неповні підсумки ситуації і боротьби на українських землях 1945 р. З відомих Тобі авторів, крім Горнового, Ти, напевно, догадуєшся, хто такий Осипенко[5], Полтава[6] і Віктор[7] (це 33). Горновий опрацював також розділ “З рейдів УПА” і про боротьбу за лінією Керсона. В останній статті Ти легко побачиш в її другій частині – від вересня до грудня – брак фактичного матеріялу, але в нас такого не було, а відносні звіти нам впали.

Тепер про ситуацію в нас. Дещо я писав про те раніше, а тут хочу доповнити. Організація, мимо понесених втрат, діє, і то з немалими успіхами. В деяких теренах досягла навіть свойого найвищого розвитку. Люде набрали в боротьбі надзвичайно великого досвіду. Наша правильна політлінія, прогресивна програма привели до ідейного відмолодження наших кадрів. Постанови III ВЗ ОУН щойно тепер стали цілковито зрозумілі для широкої маси наших членів (очевидно, політичний рівень членства ставить ще великі побажання).

Відділи УПА в зимовій бльокаді понесли також поважні втрати. Зараз діють меншими загонами. Найважливійше питання, що стоїть перед ними – це наступна зима. Ідейно-моральний стан повстанців направду гідний подиву. Зараз в терені ведеться боротьба за зрив всяких т. зв. заготівельних акцій ворога, особливо хлібозаготівлі. Акція ведеться як пропагандивним методом, так і чинним спротивом і боротьбою (відбирається збіжжя, розсипається, знищується магазини, молотільні і т. д.). Ворог проводить грабунок хліба при допомозі численних військових гарнізонів. Контингент цего року вищий, як попереднього, а, що найважливіше: у східних областях України внаслідок великої посухи цього літа, внаслідок зруйнування і занедбання сільського господарства, низький рівень агрокультури, масові саботажі колгоспників і, найголовніше, внаслідок грабіжницької політики большевиків, – вже виразно вищирив свої зуби голод. Цього факту, що в Україні цього року був великий неврожай, большевики зовсім не враховують при встановленні кількости здачі хліба і виконують свій грабіжницький план по відношенні до України в 100%. Україна стоїть перед новим 1933 роком, а може, ще й гіршим. Сьогодні тисячі голодуючих зі східних областей в пошукуванні за хлібом заливають західні області України. Їдуть поїздами, тягнуть візочки і йдуть пішки. Перші голодуючі появилися ще зимою цего року і їх число постійно зростає. Сьогодні це набрало

масового характеру. Що ж буде далі?!!! Прямо здрігаюсь, думаючи про це. Чи знову нас чекають мільйони жертв?!!! На залізничних станціях діються зараз дантейські сцени. Енкаведисти відбирають вижебрані жменьки зерна голодуючим. Ці нещасні жертви нерідко в такій ситуації поповняють самогубства. Щораз частіше доходить до чинних виступів голодуючих проти енкаведистів. Енкаведівські собаки відбирають все і в кожного, де тільки стрінуть з мішочком чи торбою цих нещасних наших братів. Крім того, большевицька окупаційна влада намагається і іншими методами параліжувати ратункову акцію голодуючого українського населення. Нпр., львівський облвиконком видав 9.VIII ц[ього] р[оку] зарядження про заборону вивозу бараболі та всіх коренoплодів поза межі области, мотивуючи заборону тим, що вивіз "грозить" розповсюдженням "бараболяного рака", що ніби є у згаданій области. Заборону продавати і перевозити збіжжя видав ще в липні ц[ього] р[оку] "уряд" УССР. Дорогі друзі! Доложіть усіх старань, щоб світ знав про цей новий жахливий стан, який большевики впроваджують в Україні. Тут вже стають щораз частішими випадки людоїдства. Все це діється тоді, коли Сталін вивозить хліб з України до Франції, Польщі.

Повертаючи до справ нашої боротьби, не можна не згадати про агентуру енкаведе. Направду, хто з нею стрічався, тому тяжко навіть уявити собі що-небудь про неї. Кажу Тобі, що деякі протоколи СБ, це найвищого сорту сенсаційні романи, повісті для стомленої західньоевропейської публики. Боротися з агентурою доволі важко, наскільки енкаведе розпоряджає велитенськими засобами і стосує найперфідніші методи і нечувані ніде і ніколи звірства, але все одно ми і в боротьбі на цьому відтинку маємо успіхи. В тій хвилині пригадую собі Твої уваги і думки про референдум в Польщі і мимоволі порівную це з "виборами" в Україні. Дві різні постановки, два різні висліди. Так, це найважливіша річ, зрозуміти всім поневоленим і загроженим народам, що з большевиками можна успішно боротися тільки революційним, збройним шляхом. Я вже писав тобі про смерть Ярослава[8], Юрка[9], Прута, Андрієнка[10], на кінець ще одна болюча вістка – згинув сотник Різун. Від Ярослава останню записку я одержав 7.III.1946. Він впав десь з кінцем квітня ц[ього] р[оку]. З наших сторін не маю жодних відомостей, бо не маю з ким переписуватися. Ті, до яких я досі писав, погинули. Не знаю навіть, чи хто з наших знайомих і колись близьких товаришів-друзів залишився.

Посилаю Тобі дорогий друже палкий революційний привіт з наших нетрів.

Твій /–/ О[сип] (Ур-ч)

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 4. – Арк. 30-31. Копія.

---

[1] *Галаса Василь ("В'юн", "Зенон", "О. Левенко", "Назар", "В. Назаревич", "Орест", "Орлан", "Савченко", "Зенон Савченко", "Д. Стрибун", "Щербаченко", "155" та ін.; 12.11.1920, с. Білокриниця Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 5.10.2002, м. Київ). Член ОУН (1937), районний провідник Юнацтва ОУН (1938–1939), учасник повстанських загонів на Бережанщині (1939); повітовий референт пропаганди ОУН Тернопільщини (1941), повітовий провідник Тернопільщини (1941–1942), окружний провідник Тернопільщини (1942–1942), окружний провідник Чортківщини (1942–1943), окружний провідник Бережанщини (1943), обласний провідник ОУН Перемищини (1943–1945), заступник крайового провідника і референт пропаганди крайового проводу ОУН Закерзоння (1945–1947), провідник ОУН ПЗУЗ (1948–1953), член УГВР і Проводу ОУН (1950–1953), в. о. командира УПА-Північ (1952–1953); полковник-політвиховник УПА (1953), відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (1950); політв'язень польських (1939) і радянських (1939–1940, 1953–1960) тюрем і таборів.*

[2] *Рейдом Словаччиною у серпні–вересні 1945 р. командував Дмитро-Ярослав Вітовський-"Андрієнко" (к-р ТВ "Маківка"). В ньому взяли участь курінь "Підкарпатський" (к-р Павло Вацик-"Прут") і сотня "Булава" (к-р Володимир Гошка-"Мирон"), а також чота Петра Горбаля-"Горбового".*

[3] *Можливо, Манюх Володимир ("Борис", "Дон"; 9.06.1921, с. Яблунів Галицького р-ну Івано-Франківської обл. – 3.07.1987, м. Івано-Франківськ). Лікар крайового проводу ОУН ЗУЗ (1944–1945). Певний час у підпіллі вважалося, що він загинув.*

[4] *Сидор Василь ("Вишитий", "Зов", "Конрад", "Кравс", "Крегул", "Лісовик", "Шелест"; 24.02.1910, с. Спасів Сокальського р-ну Львівської обл. – 14.04.1949, біля смт Перегінське Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). Командир УПА-Захід (1944–1949), член Проводу ОУН (1947–1949), генеральний суддя ОУН, крайовий провідник Карпатського краю (1947–1949); полковник УПА (1946), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1945).*

[5] *"Горновий" і "Осипенко" – псевдоніми Осипа Дяківа.*

[6] *Федун Петро ("Волянський", "Полтава", "Савчук", "Север", "99" та ін.; 23.02.1919, с. Шнирів Бродівського р-ну Львівської обл. – 23.12.1951, біля с. Новошини Жидачівського р-ну Львівської обл.). Крайовий провідник Юнацтва ОУН ЗУЗ (1943), редактор жарналу "Юнак" (1943–1944), працівник КОП ЗУЗ (1944), начальник політвиховного відділу УПА-Захід (з 1944), працівник референтури політичного вишколу Проводу ОУН (1944–1945), крайовий референт пропаганди ОУН Карпатського краю (1945), референт пропаганди Проводу ОУН (1945–1951), одночасно начальник політвиховного відділу ГВШ УПА і керівник Бюро інформації УГВР; член Проводу ОУН (1948–1950); заступник Головного Командира УПА (1950–1951), заступник Голови генерального секретаріату УГВР (1951); полковник УПА (1951), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1951), Срібним Хрестом заслуги (1947) та Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (посмертно).*

[7] *Можливо, це машиніст і охоронець ГОСП Ярослав Рапей-"Беркут", який у 1950 р. користувався псевдонімом "Віктор".*

[8] *Шанайда Іван ("Данило", "Нестор", "Ярослав"; 1915, с. Криве Козівського р-ну Тернопільської обл. – 27.03.1946, біля с. Криве). Обласний провідник ОУН Тернопільщини (1941–1944), крайовий провідник ОУН Подільського краю (1945–1946).*

[9] *Хома Михайло ("Довбуш", "Збуй", "Обух", "Пастух", "Старий", "Чорнота", "Юрко"; 1911, с. Литвинів Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 16.04.1946, с. Котів Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Член УВО і ОУН, член і провідник повітового проводу ОУН Підгаєччини у 1930-х, окружний організаційний референт ОУН Бережанщини (1942–1943), окружний провідник ОУН Бережанщини (1943–1945), надрайонний провідник ОУН Бережанщини (1945–1946); відзначений Срібним Хрестом заслуги УПА (1945).*

[10] *Насправді не загинув, а потрапив живим у руки ворога 19.03.1946 і станом на час написання листа перебував в ув'язненні, але згодом був страчений.*

№ 27
ЛИСТ В. ГАЛАСИ ДО О. ДЯКІВА*

15 березня – 2 квітня 1947 р.

Drogi Kolego!

*15.III.47***

1) Modle się gorąco do Wszechmogącego, aby Ty i wszyscy inni wyszli cało z tej ciężkiej zimy. Każdy świeży opad śniegu i każda akcja wroga zawsze przypomina mi Was i Wasze bardziej cięższe położenie. U nas zima przeszła również bardzo ciężko. Wróg nauczył się już dużo… Podczas zimy ponieśliśmy wielkie straty w ludziach i materiale. Zginęło kilkadziesiąt ludzi z kierowniczych stanowisk, jak zwykle najdzielniejsi, pozostały jednostki i to słabsze. Oddziały wojskowe poniosły mniejsze straty, jak siatka cywilna, ale niektore też straciły cały zasadniczy kadr (d[owód]ctwo, RKM-istów). Jednak mimo wszystkiego żyjemy, działamy i z wiosną znowu damy o sobie znać, jak i poprzedniego roku. (Przypominasz – właśnie teraz przygotowuje wszystkie te imprezy i o ile będe żywy, wkrótce przystąpię do przeprowadzenia ich w życie).

Straciłiśmy dwa ośrodki techniczne, dlatego mało wydrukowaliśmy literatury. W tym okręgu, gdzie obecnie przebywam, naznaczono było drukować literaturę na obcy rynek i tutaj praca wiodła się i nadal wiedzie się intenzywnie. **Z "Woltem"**[1] **od stycznia nie mam kontaktu i nie wiem, co się z nim i w tamtych okręgach dzieje. Aby on chociaż przeżył - to potężny motor**.

* *Адресат встановлений за змістом листа.*

** *Дата початку написання листа.*

W przecięgu zimy obowiązywały u nas te samę instrukcje, co i u Was.

2) W listopadzie i grudniu podałem dwa razy niektóre materiały z naszego terenu, literaturę (głównie "Cudzoziemcy o Ukrainie" i "Memorandum", i odpisy zagranicznej prasy) **"Neczaju"**[2] **(samborski nadrajon) i dałem mu doręczenie rozesłać ten materiał do wszystkich dowódców, których zna, może i do Was coś tą drogą popadnie. Wam jednak wysyłam wszystkie materiały, a oprocz tego, jak tylko zabłyśnie wiosna, wyśle to samo do "Neczaja", może, zawsze z którejś strony dostaniecie. Teraz przygotowałem dla tamtego terenu ("Neczaj" i inni) po 1000 egzem[plarzy] "Cudzoziemcy o Ukrainie", "Memorandum" i inne**.

3) **W przecięgu jesieni było u nas dwóch kurierów z tamtąd, dokąd jechał "Zr[ub]"**[3]**, i dwóch wysłałem w tamtą stronę z materiałami. Pierwszy zajechał szczęśliwie ze wszystkimi materiałami,** a drugi napisał juz z drogi (zajechawszy 2/3 drogi). Dalszych wiadomości nie mam. O ile zajedzie szczęśliwie, to nasi (tam) dostaną ten materiał od Was i z PZUZ, i z SUZ [*(otrzymał "Wolt" jeszcze w [19]45 i [19]44 roku, ale bardzo cenne, dużo ich). Materiały od Was poszły wszystkie włącznie z "Ideją i Czyn" Nr. 11. Zaznaczyłem, że wszystkie materiały od Was przeznaczone były do druku w technicznym ośrodku, który nakryto. Jednak do tego czasu wyszła drukiem "Kolonialna polityka" (do mnie nie doszła, bo całą zimę poczta nie kursowała) i była jeszcze w lutym wydrukowana na matrycach "Ideja i Czyn". Jeszcze nie znanym mi jest jej los, ale dlatego, że techniczny oddział wpadł w ręce wroga, dałem rozkaz drukować "Ideję i Czyn" tutaj. "Powstaniec" też w druku. Inne artykuły "Kosa"[4] i"Kużila"[5] wydane osobno ze względu na nawał materiałów do druku, a najważniejsze z powodu braku papieru (u nas nie ma już żródła dochodu, radzimy sobie w ten sposób: wszystkie główne materiały od Was przepisujemy na maszynie w 20-30 egz[emplarzy] i rozsyłamy rożnymi drogami w świat. Dużo z tego po drodze ginie, ale większa ilość dochodzi. Do tego brak nam resursów i odpowiedniej techniki. Ażeby materiały nie "kwaśniały" w druku i nie traciły na aktualności, rozsyłamy maszynopisma. Inaczej trudno nadążyć.

Poszła również w świat zbiórka nowel "Na śmierć, nie na życie". To bardzo silna rzecz i pierwsza w naszym wydawnictwie. Setki tysięcy czytelników uwielbiać będą autora. On zobraził istotę naszych dni.

U nas przygotowano zbiór materiałów o wyborach (250 stronic formatu książkowego), **ale są w druku i niezatwierdzony**

---

* *Початок фрагменту тексту, вставленого замість відсутньої частини, з: ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 27. – Арк. 8-9.*

“Woltem”. Wam nie przysyłam, miałem kilka, lecz puściłem ostatnie w świat. Drugim razem poślę. Przyślijcie swój zbiór, może lepszy i pełniejszy. Przesyłam na “rozkaz” jedno nasze wydanie w angielskim języku (jest już więcej podobnych), ale drugim razem, bo poczta i tak wielka. Są również w języku francuskim i czeskim i jak widzicie prawie każdy w polskim. Ostatni nie tylko dla polaków, ale polski język znają również i cudzoziemcy.

Posłałem dużo materiałów do redakcyj ukraińskich gazet USA, w pierwszym rzędzie od Was. Jest tylko duży kłopot ze wszelkimi “słówkami”. Ze względu na brak sił do opracowywania materiałów, wysyłamy do Waszych redakcyi tylko odpisy protokołów. Oni (redak[cje]) sami opracują. Jednak trzeba każdy oryginał przed przepisaniem sprawdzać. Aby ułatwić pracę, proszę u siebie sprawdzać niektóre rzeczy i oświadczyć ludziom, aby w ten sposób robili. Główne uwagi takie:

1. Nie opuścić ani jednego pseudonimu oddziału, czy ludzi takiej treści jak: zwierzęta, wilki, czarne diabły, wściekli, “Rizun” i t. p. Nie mogę sobie uzmysłowić, że ludziom wpadło na głowę wybierać takie nazwy. To oczy dla historii, oczy dla teraźniejszej naszej żurnalistyki-publicystyki choć wewnątrz (tutaj jeszcze-jeszcze, chociaż na SUZ (Wschodnio Ukraińskie Ziemie)]* również nie), tym bardziej za granicą całkiem nie do twarzy, równocześnie naszą moralność, psychikę, heroizm i t.d. Wyobrażacie sobie, ile to nam (naszej opinii) szkodzi na forum międzynarodowym? Dlatego, że cudzoziemcy (wrażliwi na język zachodni) ale mówiąc już o bolszewikach, doszukują sią odpowiednio do takich nazw, pobudek naszej walki i naszej psychologii. Czy nie krzywda to dla nas i dla tych ludzi, że tak po bohatersku piszą swoje autobiografie (jak np. sw. p. “Rizun”) i ja tutaj przeistaczam wszystkie “Zwierzęta” na “Sokołów”, “Wilków” na “Orłów” czy “Wirłów” i t. p. To bardzo utrudnione, bo nie wszystkie materiały można przed przepisaniem gruntownie przeczytać.

2. Nie szafować pojęciem: Czerwona Armia. W broszurze “Orłenka”[6] “Bolszewicy w walce z ukraińsko-rewolucyjnym-wyzwolnym ruchem w drugiej imperialistycznej wojnie” – całość bardzo ładna i silna – jest dosłownie takie wyrażenie: “A nawet Czerwona Armia walczyła z ukraińskim rewolucyjnym ruchem, podstępem i prowokacją” (str. 12) – jest i w innych miejscach podobne. Przecież Czerwona Armia – to miliony ludności w czerwonoarmiejskich mundurach – czyż wszyscy oni przeciw nam? Przemarsz Czerwonej Armii przez ukraińskie ziemie wypowiadał coś przeciwnego i my sami te

---

* *Закінчення фрагменту тексту, вставленого замість відсутньої частини, з: ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 27. – Арк. 8-9.*

fakty publikowaliśmy, a teraz inaczej piszemy. Aby zobrazić natężenie naszej walki i zobrazić prawdę, trzeba notować fakty występków dywizyj Czerwonej Armii przeciwko nam, ale zaznaczać: "gościnny zjednanie Cz. A.", t. zw. "gwardyjskie gościny", "gościny" złożone z rosyjskiego szowinistycznego elementu lub podobne. Zaraz niżej w tej broszurze jest i takie: we Lwowie zwołuje się zjazdy inteligencji, robotników, wieśniaków, kobiet a nawet starców, wszyscy oni wynoszą decyzje w stosunku do tych co "zbłądzili" do "tych, co w schronach". Cóż to znaczy?! Dlaczegoż autor nie wziął słowa "zjazdy" i "wynoszą decyzje" w cudzysłów? Dlaczego skrzywdził tych rolników i robotników, którzy krwią zmoczyli ślad za te zjazdy, a o ile robili to dobrowolnie, wtedy nie nazywać ich "wieśniakami, robotnikami i i t. d.", a poprostu zdrajcami, na których opierają się bolszewicy i opiera się bolszewicka systema w każdym państwie. To światu wiadome. Poniżej odezwa powieściopisarzy, naukowców, poetów i t. d. (tutaj chociaż autor zastrzega "naganem NKWD"). Wszystko razem robi wrażenie, że wszyscy przeciw nam. Pracujący, w Czerwonej Armii, wieśniacy, robotnicy, inteligencja, powieściopisarze, poeci i t. d. Dla nas wszystko zrozumiałe, bo my ludzie bolszewickiej rzeczywistości, ale nawet dla Kraju taki pokarm nie smaczny – trzeba liczyć się z psychologią czytelnika. Tym bardziej, że bolszewicka propaganda dązy do tego, aby nasz naród, cały świat [...] wszyscy. To, że bolszewicy terroryzują ludzi przecinko nam, trzeba odpowiednio skomentować i to w pierwszej mierze w publikacjach dla kraju, bo tam to wszystko atakuje bezpośrednio naszego człowieka. Nam trzeba zawsze mieć na uwadze charakterystyczne bolszewickiej rzeczywistości prawodawstwo: bolszewicka rzeczywistość daje stymuł zdrowej części narodu, osobno ludziom silnej psychologicznej konstrukcji, do wyjścia na szczyt szlachetności, heroizmu, samopoświęcenią się i t. d., znów wyrzutki społeczeństwa i słabsze psychiczne elementy, ta rzeczywistość zapchała na dno przepaści. W jakiej okupacji nasza organizacja i naród okazał tyle heroizmu, którego równemu nie ma w świecie? W jakiej znowu rzeczywistości mieliśmy więcej seksotów i zdrajców – jak to właśnie w bolszewickiej rzeczywistości. Czy nasz narud taki podły (myśle o drugiej "gościnie")!? Praktyka mówi, że szereg ludzi nie pozostało by zdrajcami i nie zeszłoby tak nisko, o ile by nie bolszewicka rzeczywistość. Podobnie można powiedzieć: cały szereg ludzi dowiódłby w innej rzeczywistości nie takich heroizmów, jak to zrobił w rzeczywistości bolszewicki[ej]. Bolszewicy prowadzą bez przerwy atak i to najperfidniejszy, najbardziej okrutną bronią, za psychiczną, biologiczną systemą człowieka. Cudzoziemcy a nawet ukraińcy po drugiej stronie "żelaznej kurtyny" tego momentu nie rozu-

mieją i dlatego trzeba to odpowiednio komentować. Nie wyobrażasz sobie, Drogi Kolego, jak zmieniliśmy się (pozytywnie) w bolszewickiej rzeczywistości, głownie w dziale psychologii – i jak rewolucjonerzy, i jak ludzie. Stwierdziłem to przy spotkaniu się z ludzmi (członkami), co przyjeżdżają z zagranicy. To dwa psychologiczne typy, dlatego każde nasze wydanie musimy pisać jak pedagodzy. Tak jak nauczanie dzieci w szkole wymaga pedagogicznej elastyczności, tak samo i nauczanie tych dorosłych dzieci, co nie w stanie zrozumieć bolszewickiej rzeczywistości. Nie sam heroizm i upartość walki robi nas wielkimi, bo przecież nie jeden naród ma podobna stronnice historii, ale to mało – okoliczności (zewnętrzne i wewnętrzne, metody wroga, współodnoszenie sił i t. d.).

3. Według mnie nieprawidłowo jest porównywać polityki bolszewicką w Ukrainie (chociażby ekonomiczną) z angielska polityką w Indjach i nazywać Ukrainę "Indję Moskwy". Bo nie ma i nie było w świecie reżimu, który równałby się bolszewickiemu. Ani tatarzy, turcy, polacy, a nawet niemcy nie równają się bolszewikom. Oczywiście tych przykładów-porównań my nie wprowadzamy w publicystyce z taktycznych względów, lecz one prawdziwe. O ile my napiszemy, że bolszewicy prowadzą taką samą politykę, jak Anglia w Indiach, wtenczas chyba zrozumiałym będzie, jak my sami zbaczamy z rzeczywistości i robimy sobie krzywdę, bo o ile cudzoziemiec przeczyta takie porównanie, to pomyśli, że to jeszcze nic strasznego (gdy zorientowany w sytuacji Indyj), a my tylko hałasujemy i straszymy świat! Po drugie, takie wyraźenia-porównania nie do gustu cudzoziemcom, nie tylko anglikom, oni mówią: albo wy niesprawiedliwie porównujecie, albo bolszewicka polityka nie jest taka straszna, jak wy malujecie. W najlżejszym wypadku posądzają nas w subiektywności, ą nawet w demagogii. Powinniśmy bronić czystości swojej idei bez względu na to, czy podoba się angielskim imperialistom, ale nie ma sensu w dzisiejszej politycznej sytuacji robić się przeciwnym angielskim propagandzistom, bo to z taktycznych względów nie dobrze i poniekąd wzmaga propagandę Kremla. Nam nie wolno dopuścić do ostateczności, zawsze trzeba liczyć się z polityczną taktyką. Stoprocentowe apostolstwo bez należytej politycznej taktyki nie da nam tego, czego żądamy. Oczywiście nie wolno nam formować anglofilskiego nastroju. Nawet potrzebnym jest krytykować angielską politykę, ale po takiej linii:

I) Za to, że Anglia jako wysoko cywilizowane państwo, ze względu na swoje egoistyczne interesy brata się z największymi katami świata, zasiada obok nich przy dyplomatycznych stołach, wybiela ich okrutną politykę gnębienia i tym sposobem umożliwia Stalinowi podbój świa-

ta, wprowadza w błąd publiczną opinię, co do groźby bolszewizmu (patrz “Odpowiedź Churchilowi”).

2) Za to, że polityka Anglii w stosunku do kolonialnych narodów doprowadzi ją do upadku, bo bolszewicy zręcznie wykorzystywają jej pomyłki i mobilizują narody przeciwko niej, zasłaniając swoje despotyczne i grabieżne oblicze.

2.IV*

3) Za to, że Anglia i USA w imię swoich egoistycznych interesów, interesują się “pokojem bez sprawiedliwości, bez honoru i pokojem za wszelką cenę”. Tym sposobem torują drogę Moskwie do zawładnięcia i gnębienia coraz to nowych narodów. Oni doprowadzają Stalina do tego co i Hitlera. Ze Stalinem będą oni zmuszeni wojować jak z Hitlerem, a może nawet zwyciężą (łecz sami nigdy – tylko ze wszystkimi narodami), ale rzucą w objęcia ruin i śmierci Europę i świat. Hitler zginął, ale cała Europa w ruinie. 40 mil[ionów] ludzi zginęło w tej wojnie, czy do tego samego nie doprowadzi ich polityka względem Stalina? I podobne myśli. Kłaść nacisk na przestroge dla anglosasów: “O ile chcą zająć miejsce bolszewików i ujarzmiać narody, to bolszewików nie usuną – jako tragedię XX stulecia, a utorują im drogę do dalszych podbojów”. To trzeba stawiać w płaszczyznę: “O ile”, – aby przestrzedz i nie obrazić – nam trzeba zdać sobie sprawę, że każde nasze wydanie wpada w ręce cudzoziemca, nawet z archiwum NKWD, UBP tędy dostają się (do rąk cudzoziemców) nasze rzeczy – mamy na to dowody. Dziś wyrośliśmy “ze spodenek podrostka” politycznego na międzynarodowej arenie. Staliśmy się poważną siłą, chociaż o nas nie mówią. Ale różni agenci “**Inteligence Service” i “CIC” (USA)** starannie zbierają informacje o nas, wiadomo, że z podobnymi instrukcjami nie wolno nam nigdy i nigdzie wiązać się, bo to obniża nasz honor i równa się zbrodni. Niech mówią z nami, jak z partnerem, a nie jak z narzędziem, jakie daje się wykorzystać. Ale ogólnie – nie wolno nam zejść s areny nauczyciela-wykładaćza o bolszewickiej rzeczywistości. Nasi najbliżsi sąsiedzi już z tym się pogodzili i w niektórych wypadkach zwracają się do nas – jak do najstarszego i do najlepszego znawcy bolszewizmu. My jedni w świecie mamy materiały na bolszewików, jedynie w naszych rękach są dokumenty, co w pewnej części odkrywają to, co dzieje się za “żelazną kurtyną”. Musimy informować publiczną opinię świata o tym, – i dla naszego dobra i ogółu cywilizowanego świata. Naszemu głosowi coraz bardziej przysłuchują się. Na tym odcinku mamy wielkie osiągnięcia. Wieśz, Drogi, nieraz myślę: stało

* *Дата продовження листа.*

się w nieszczęściu szczęście. **To, że bolszewicy pozostawili ten skrawek ziemi poza swoim chińskim murem, to jedyne okno na świat i my jego oddać nie możemy.** Dopiero tutaj (w pracy na tym odcinku) przekonałem się ile straciliśmy, głównie dotychczas, w następstwie zaniedbania tej sprawy. Przelewamy krew, dochodzimy do niesłychanego heroizmu, a wróg – niesłychanych skrucieństw, a w świecie "na wszystkich językach wszystko milczy". Jeszcze dziś o nas nie krzyczą, n[a] p[rzykład], w gazetach, radio, ale osobliwie rozpatrują naszą sprawę (nawet więcej jak polską) w różnych departamentach. Na światową arenę wychodzi krok za krokiem prawdziwy czynnik – Ukraina. I to zaczynają rachować (pewnie, że nie wszyscy).

W tych dniach napisałem polityczny przegląd (przesyłam jedem egz[emplarz]). Osobiście nie wierzę, że wybuchnie wojna tego czy drugiego roku. Anglosasy będą jeszcze pewien okres czasu "bronić się" przed bolszewickimi półzasobami i zechcą wstrzymać rozmach obcymi rękoma (greków, turków, chińczyków, ujarzmionych bolszewikami narodów) aż dopuki się nie zawiodą i zdecydują na poważniejszy krok. W dodatku bolszewicy będą zawsze "odstępywać", gdy stosunki zaostrzą się, aby nie wywołać konfliktu w tym okresie, kiedy nie będą do tego przygotowani. Zdaje mi się, że Stalin pójdzie do grobu (bolszewizm) taką drogą do upadku, jak Hitler – przez podbój i trupy Europy, a może i dalej. Na to jest dużo danych. W pierwszej mierze – tchórzliwa polityka anglosasów i giętka polityka Moskwy. Dziś każdy nowy akt agresji ze strony Moskwy, nawet każdy jej sukces – to woda na nasz młyn. Bo on przymusza świat do walki przeciwko Moskwie, mobilizuje świat przeciwko niemu. Inaczej nas nigdy by nikt nie zrozumiał, chociażby Moskwa niszczyła u nas miliony ludzi. Tylko w tragedii świata, przyniesionej bolszewizmem, może zrodzić się wolność Ukrainy. Taki paradoks! Czym gorzej dla świata, tym lepiej dla nas ("nasycony głodnego nie rozumie"). Według mnie, Ukraina jeszcze nigdy nie miała takich szansów na wyzwolenie, jak właśnie teraz. Może to stanie się już nie za naszej pamięci, a za życia drugiego pokolenia, ale z pewnością stanie się, o ile wykorzystamy moment. Czym dalej bolszewicy w świat – tym bliżej wolność naszej Ojczyzny. Bolszewicy mieć będą jeszcze dużo sukcesów, jeszcze dużo przeleje się krwi naszego i innych narodów, ale cóż? W tych okolicznościach i w tym podłym "świecie" – to jedyna droga do upadku bolszewizmu, a do naszej wolności. Nam trzeba tylko ciągnąć nitkę walki, chociażby była najcieńsza, aby dociągnąć ją aż... do końca, kiedy "powstaną wszyscy". Bardzo ważnym będzie w tym okresie nasz czyn – robota na t. zw. odcinku zewnętrznym.

Przesyłam Wam “Polacy po wyborach” – biada temu narodowi! Tak tak! To tylko my w dzisiejszym świecie zdolni jesteśmy na taką walkę przeciwko bolszewizmowi. Możemy być naprawdę dumni z tego i na tym polu warto umrzeć nie raz, a dziesięć (nie narodowi, lecz nam śmiertelnikam). Jak widzisz z daty przedłużenia tej sztafety (2.IV) nie udało mi się wysłać poczty na czas spotkania (10. IV) do Was. Powodem tego były akcje wroga i wielkie śniegi. **Nie wiem czy “Mar”[7] wysłał na czas kurierów chociaż bez poczty, bo nie mam z nim kontaktu jeszcze od stycznia.** Nie wiem czy i ta poczta (tak droga) dojdzie. U nas całą zimę wróg prowadzi akcję przeciwko nam. Wszystko wojsko, jakie tylko mają (ponad 10 dywizyj – tego dotychczas nigdy nie bywało) rzucili na ten skrawek k[oło] linii Cursona. Na każde 100 m^2 przypada na tej ziemi po kilkanaście żołnierzy (w akcji brało udział wojsko dobrze wyszkolone i wyposarzone dywizja K.B.W. (Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego). Siedzą po wioskach i lasach. Oddziały muszą prowadzić ciężkie boje za każdą “łyżkę strawy” pod hasłem “albo zdobędziesz kolację, albo zginiesz w walce za nią”! A najgorsze ta przeklęta zima. Z wiosną wróg nie przerwał akcji, przedłuża ją dalej. Teraz tylko na łac[ińskie] święta[8] troszeczkę wstrzymali swoją ruchliwość, a to na każdej drodze, ścieżce, za każdym krzakiem zasadzka (to wąski pas terenu – nie ciężko opanować). Ofiar mamy bardzo dużo, ale jeszcze więcej ma ich wróg (ostatnio zginął w naszej zasadzce wiceminister gen[erał] Swierszczewski, patrz “Polacy po wyborach”). Nasi ludzie (jak oddziały, tak i jednostki rewolucyjne) faktycznie podnieśli się do szczytów heroizmu. Tego roku prawdopodobnie będzie cały czas tak, jednak lato da nam dużo szans – pójdziemy na tyłach wroga w świat.

Do dziś dnia nie udało mi się nawięzać kontaktu z “Woltem” i nie wiem, czy on żyje, czy nie. Nie ma wyglądu czy prędko uda się to osiągnąć, bo tam specjalnie wróg wszystko “zakorkował”. Mimo wszystkiego, u nas na wewnętrznym odcinku prowadzi się robota bez przerwy. Bo to robią pojedyńczo zwinni ludzie i zawsze lawirują pomiędzy oddziałami wroga, chociaż i tutaj są ofiary. Nie wiem też, jak ułoży się kontakt z Wami i kiedy to będzie.

A tutaj jak wiesz przenoszą mnie[9]. W tym dziale wypłynęły takie nieprzyjemności, które bardzo boląco przeżywam. Za mnie “targują się” już drugi rok. Jedni każą odejść tam, a drudzy pozostać tutaj i posyłają apele, aby mnie stąd nie zabierali. Nie każda ż tych pozycji dojdzie, ocsywiście nie wszystkie sprawy wielkiej wagi – co tutaj mieszczą się, tam znane (u “315”[10]). **I wkońcu “315” zagroził mi sankcjami, o ile nie przyjdę. “Wolt” znów wstrzymuje**

mnie, “błaga” nie odhodzić i pisze dalej petycje do “315”. Na tym, wiadomo, wychodzę pokrzywdzony i z tego powodu cierpi moja opinia (tam u Was). Bo ludzie sądzą prosto: boi się przyjść. Cięższego ciosu nie mógł mi nikt zadać. Ty zresztą znasz mnie najlepiej ze wszystkich. Bardzo przykro przeżywać takie fakty, kiedy człowiek mozolnie pracuje i robi co może. Jeszcze tamtego roku oświadczyłem “Woltowi”, że odchodzę bez względu na wszystko – on odpowiedział mi: “Kolego, jak możesz zostawiać pracę, którą podjęliśmy tutaj, kapitalizując naszą krew, co leje się po całym kraju – oni o tym nie wiedzą, co my tutaj robimy, kiedy im napiszę, zmienią swoją decyzję, bo gdy odejdziesz, wtedy będzie likwidacja naszego okna na świat na 50%”. I pisze “Wolt”, przedstawia argumenty, że trzeba mnie tutaj zostawić i t. d. A ja stoję jak na ogniu i może doczekam się na koniec hańby, a może kuli (bo wiesz, może “315” myśli, że boję się i unikam przyjścia). Czy wyobrażasz sobie drogi, jakie to wszystko bolące. Pracować i dawać z siebie wszystko (tak przynajmniej dyktuje mi moje sumienie), a za to dostać taką “zapłata” od drogich dla mnie dowódców. Dla mego charakteru – to największy cios, bo wszelkie inne ciężary znoszę lekko i z zamiłowaniem – do tego dało mi fundament moje prywatne życie, które Ty znasz. I teraz miałem odejść po nawiązaniu pierwszego z Wami kontaktu. “Wolt” “błaga” jeszcze zatrzymać się, “on” jeszcze napisze petycje.

Jednak już nie zważam na nic i przygotowuję się do drogi. Ale na nieszczęście ta zima, akcje wroga – skreślają plany. Teraz musiałbym pozostawić na zgubę tych skrwawionych ludzi (bo “Wolt” daleko – teren długi na 800 km) nie zdać rząd najważniejszych dla nas spraw i poczętych robót – tego dokonać nie pozwala mi moje sumienie, tym bardziej, że tutaj zginęli najlepsi ludzie, pozostał “manschaft”.

Jednak najbardziej chodzi mi o sprawy pozaterenowe – bo one faktycznie drogie. Otóż z tych wszystkich powodów moie odejście znów zatrzymane (chociaż jeszcze nie wiem, co z tego wyniknie i jaka będzie ostateczna decyzja – ale zdecydowałem się zostawić wszystko i odejść, gdy tylko skontaktuję się z Wami). Proszę Cię drogi, gdy nie przyjdę punktualnie, powiedz tam słowo od siebie. Niech ci ludzie nie myślą podobnie o mnie, bo to niesprawiedliwość. Dla mnie wszystko jedno – tutaj czy tam. Nie moja wina, że znalazłem się między młotem a kowadłem, między dwoma decyzjami, między dwoma potrzebami (tutaj i tam). Może uda się Wam napisać do mnie przez “Neczaja”, wtenczas proszę to zrobić jaknajprędzej. O ile przyjdą od “Neczaja” ludzie, to ja napiszę tą drogą do Was i podam większą ilość literatury, którą przygotowałem na tamten teren.

Na tym kończę i przesyłam najserdeczniejsze życzenia i gorące pozdrowienia szczęśliwych i... spokojnych Świąt[11]. Jak się czujesz, czy zdrów? Tak się boję o Ciebie drogi i o Was wszystkich. Nie wiem w tej chwili czy modlić się za Twoje zdrowie, czyб nie daj Bożeб o Twoją duszę. Taka rzeczywistość. Ale takie prawo i obowiązek naszego pokolenia, temu nie wolno przeciwstawić się.

Sława Ukrainie!

Twój /–/ Wasyl ("Nazar")

P. S. Tak się boję – co tam u Was przez zimę?!

ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 10. – Арк. 30-37. Копія. Переклад з української[12].

---

[1] *Старух Ярослав ("Вольт", "Лав", "Ряст", "Синій", "Стояр", "Стяг", "Ярлан" та ін.; 17.11.1910, с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл. – 17.09.1947, біля прис. Монастир с. Верхрата Рава-Руського пов., тепер Польща. Член Проводу ОУН і крайовий провідник ЗОУЗ (Закерзоння; 1945–1947); полковник-політвиховник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1946).*

[2] *Лаврів Іван ("Богун", "Мирон", "Нечай"; 1919, с. Белеїв Долинського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.05.1949, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Окружний провідник ОУН Дрогобиччини (1945–1949); відзначений Бронзовим Хрестом заслуги УПА (1945).*

[3] *Маївський Дмитро ("П. Дума", "Зруб", "Косар", "Курган", "Тарас"; 8.11.1914, с. Реклинець Сокальського р-ну Львівської обл. – 19.12.1945, біля м. Домажліце, Чехія). Політичний референт Проводу ОУН (1943–1945), член Бюро Проводу ОУН (1943–1945); делегат від Проводу ОУН на українських землях до Проводу ОУН за кордоном, при переході чесько-німецького кордону перед загрозою арешту чеською поліцією застрілився; відзначений Золотим Хрестом заслуги (1945).*

[4] *Особа автора ряду публіцистичних праць "В. Коси" не встановлена.*

[5] *Зарицька Катерина ("Калина", "Кужіль", "Монета"; 3.11.1914, м. Коломия Івано-Франківської обл. – 29.08.1986, м. Львів). Керівник УЧХ на ЗУЗ (1943–1945), член почту Р. Шухевича (1945–1947), співробітник ГОСП (1946–1947); відзначена Срібним Хрестом заслуги УПА (1945). Затримана МГБ 21.09.1947, засуджена 20.11.1948 до 25 років ув'язнення, вийшла на волю 21.09.1972.*

[6] *Особа публіциста "Орленка" не встановлена.*

[7] *Ґоляш Степан ("Мар"; 26.12.1919, с. Бишки Козівського р-ну Тернопільської обл. – 28.05.2003, м. Чікаго, США). Однокласник Осипа Дяківа, член Юнацтва ОУН (1934), провідник Юнацтва у Бережанській гімназії; повітовий військовий референт ОУН Бережанщини (1940–1941), восени 1940 пішов у підпілля; окружний референт Юнацтва ОУН Бережанщини (1941–1942), обласний референт Юнацтва ОУН Львівщини (1943–1944), курсант підстаршинської школи УПА "Крилаті" (1944), політвиховник сотні "Сурма" (1944–1945), надрайонний референт пропаганди ОУН Лемківщини (1945), надрайонний провідник ОУН Лемківщини (1945–1947); перейшов рейдом на Захід, член видавничого комітету "Літопису УПА".*

[8] *Латинський Великдень у 1947 р. був 6 квітня.*
[9] *Василя Галасу в 1946 р. вирішено перевести на ПЗУЗ.*
[10] *Шухевич Роман ("Білий", "Лозовський", "Мамай", "Тарас Чупринка", "Старий", "Степан", "Тур", "Туча", "Чернець", "171", "307", "315" та ін; 30.06.1907, м. Львів – 5.03.1950, с. Білогорща, тепер частина м. Львова). Голова Бюро Проводу ОУН і Проводу ОУН на українських землях (1943–1950), Головний Командир УПА (1943–1950), Голова Генерального Секретаріату і генеральний секретар військових справ УГВР (1944–1950); генерал-хорунжий УПА (1946); нагороджений Золотим Хрестом бойової заслуги 1 кл. (1950) та Золотим Хрестом заслуги (1950).*
[11] *Великдень у 1947 р. був 13 квітня.*
[12] *Подібний текст: ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 27. – Арк. 7-15.*

№ 28
ЛИСТ П. ФЕДУНА ДО О. ДЯКІВА

Вересень 1948 р.

Р-11[97] Вересень 1948 р.

Друже 401

Пересилаю Вам Випуск № 2 "Осередка Пропаганди і Інформації при Проводі ОУН" та Випуск № 3 "Бюра інформації УГВР" (по 1 прим.). Найближчим часом отримаєте Випуск № 2 "Бюра інформації УГВР".

Всі три випуски повинні бути перебиті і кольпортовані, якщо це тільки можливо, ще до зими цього року. Коли ж це з технічних причин неможливо, то вони обов'язково мусять бути перебиті в достатній кількости під час зими і кольпортовані зараз на весну 1949 р. або, де це можливо, ще зимою 1948–49 р.

Як Вам напевно вже відомо, Випуски користуються **другочерговим правом** перебивання на гутенбергівках (після найактуальніших листівок та закликів). Зверніть увагу підзвітним, щоб вони зберігали цей порядок і ні в якому разі його не нарушували. Всякий інший плян перебивання літератури, що його можуть висунути Ваші підзвітні, мусить мати Вашу обаргументовану апробату.

Випуски повинні бути на кожній станиці хоч по одному примірнику. Крім цього, окремі клітини завжди повинні мати певний запас випусків для передачі їх легальним громадянам, українцям зі східних областей. Випуски треба поширювати скрізь, у всіх середовищах, а особливо – серед інтелігенції.

До технічного оформлювання Випусків. На гутенбергівках можна друкувати в форматі журнальному (як., нпр., кол[ишній] "Ідея і чин") або брошурковому (нпр., 11,3 х 14,8 цм), на циклостилях – в форматі аркуша канц[елярського] паперу. Попередню мою вказівку про те, що матеріял треба "щільно тасувати" не треба розуміти в той спосіб, що матеріял може бути **непроглядно** розміщений. При всьому намаганні якнайекономніше використовувати папір, треба також уважати, щоб Випуск був проглядний: між окремими статтями мусять бути такі відступи, щоб виразно було видно, що тут кінчиться одна стаття (або розділ), а починається друга. Між заголовком а текстом статті теж мусить бути збережений відповідний відступ. Не сміють повторитися помилки одного техзвена в 24 Окр[узі][97], в якому під час друкування останніх випусків так розміщено матеріял, що ніяк не розпізнаєш, де що починається, [а д]е кінчиться, що до чого належить, що з чим становить цілість. Заголовки Випусків треба друкувати простим, великим шрифтом – більшим від звичайного заголовкового.

Закінчення тексту цілого Випуску завжди треба відповідно унагляднити. Після цього можна вмістити:

Заклики і цитати для заповнювання вільних місць у "Випусках".

1) у Випусках ОУН: а) заклики до вживання української мови, поміщені в цьогорічних "Вказівках щодо пропагандивної роботи"; б) заклики проти колгоспів, поміщені в минулорічних листівках ГОСП-у "Селяни західних областей України" і "Селяни Західної України"; в) абзац "Програмових Постанов", що починається словами: "В Українській Державі за найвищий свій обов'язок влада вважатиме…" і т. д (до кінця абзацу);

2) у Випусках УГВР: а) З плятформи УГВР. Цілі і завдання УГВР (розділ II): "1. Об'єднати і координувати дії всіх самостійноицько-визвольних сил українського народу, зокрема проти московсько-большевицького і німецько-гітлерівського імперіялізмів за створення Української Самостійної Соборної Держави. 2. Визначати ідейно-програмові напрямні визвольної боротьби українського народу. 3. Керувати всією національно-визвольною боротьбою українського народу, аж до здобуття державної незалежності і створення органів незалежної державної влади в Україні. 4. Репрезентувати як верховний всеукраїнський центр сучасну політичну боротьбу українського народу в краю і за кордоном. 5. Створити перший український державний уряд та скликати перше українське всенародне представництво".

[Інш]ого тексту на вільному місці при кінці Випусків вміщати невільно.

Слава Україні!

/–р/[2]

Вільні місця в кінці тексту, особливо, коли не мається [пев]ности, що це буде добре зроблено, можна залишати не[за]повненими. Про це повідоми в письмі від себе.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 398. – Т. 18. – Арк. 15. Оригінал.

---

[1] *Дрогобицька округа, яка співвідносилася із тактичним відтинком "Маківка" (№ 24 в УПА-Захід).*

[2] *Імовірно, скорочення від "Север".*

№ 29
ЛИСТ Р. ШУХЕВИЧА ДО З. ТЕРШАКОВЦЯ[1] ТА О. ДЯКІВА

[Не пізніше 4 листопада 1948 р.]

Д. 44!

Пишу общее письмо к Вам и к другу 401.

1. Из отчетов с К[арпатского] К[рая] вижу, что наша листовочная акция к разного рода восточникам имеет хорошие успехи. Поэтому необходимо, чтобы низы выпускали разные локальные листовки к восточникам. Вот, например, возможно кто-либо из Вас написал бы краткую соответствующую листовку к лесорубам, отбил на стеклографе и распространил между лесорубами. То же самое в отношении Львова. Как видно из отчетов, листовки делают очень много.

Распространение листовок во Львове между студентами – это большее дело, чем распространение по селам. Поэтому направьте туда все свои усилия.

Особенно удачным рефератом является "Кто такие бандеровцы" – только печатать на русском языке и в массовом порядке пересылать к восточникам.

Очень мне понравились присоединенные на обложке этого реферата стихотворения Самойленка[2] и Волоша[3].

2. Я заметил, что при так называемых “заготовках” разных вещей очень часто проходит грабеж. Это особенно при разгромах кооперативов, где забираются водка, детские носки и прочее.

“Осип”[4] скажет Вам, с каким фактом я это увязываю.

Это, очевидно, компрометирует нас.

Поэтому прошу обратить внимание соответствующих людей, которые это делают и вообще дать соответствующие указания на территории.

Это может перечеркнуть всю нашу пропагандистскую акцию.

3. Очень понравились мне замечания [о] территории хорунжего “Бора”[5].

Прошу обратить на него внимание. Он решительно выявляет организационный талант.

4. Просмотрев кассовый отчет территории “Славко 23–32”[6] утверждаю, что он хорошо сложен, однако при учете расходов не отделены расходы на пропаганду от расходов на обувь и продукты и поэтому нет никакой наочности. Невозможно себе представить, что надо понимать под “товары для Н. П.”?

В дальнейшем должны быть такие разграничения.

5. Анкетный лист, по которому приходят к Вам ответы, есть хороший.

Его надо бы дополнить некоторыми точками и как образец разослать в другие края.

6. На территории, о которой устно расскажет “Осип”, я не замечаю никаких акций в 1948 году, а зима уже близко и все будет спать.

Кроме распространения листовок, нет боево-пропагандистских акций (например, уничтожения тракторов, всяких прислужников и т. п.).

Как это понимать?

Чем занимается организация на этой территории?

О деле “Супруна”[7] на территории говорить не надо. Я не верю, чтобы он “злобно сыпал”, хотя, возможно, кое-что и говорит.

8. Возможно, Вы зимой подумаете над “Методикой учебной и воспитательной работы среди низовых кадров”, ибо это дело везде ведется плохо.

Сердечно поздравляю
С[лава] У[краине]!

/–/ -171-

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 57. – Арк. 24-26. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Тершаковець Зиновій ("Лисий", "Русич", "Федір", "Чагрів", "Червень", "44"; 19.08.1913, с. Якимчиці Городоцького р-ну Львівської обл. – 4.11.1948, біля смт Великий Любінь Городоцького р-ну Львівської обл.). Крайовий провідник ОУН Львівського краю (1946–1948), майор-політвиховник УПА (1948).*

[2] *Самійленко Володимир (3.02.1864, с. Великі Сорочинці Миргородського р-ну Полтавської обл. – 12.08.1925, м. Боярка Київської обл.). Український письменник. У пропаганді ОУН, зокрема, використовувалися уривки його поеми "Гея".*

[3] *Василенко Петро ("Волош", "Гетьманець", "Полтавець"; 1921, с. Війтівці, тепер с. Супоївка Яготинського р-ну Київської обл. – 21.05.1946, біля с. Руда Рожанецька Любачівського пов., тепер Польща). Політвиховник куреня "Месники" (1944–1947), відповідальний редактор журналу "Лісовик" (1945–1946), поет, автор збірки "Мої повстанські марші" (1946) та ін.*

[4] *Імовірно, керівник зв'язкової групи крайового проводу ОУН Львівського краю Михайло Пілан-"Осип".*

[5] *Мошончук Микола ("Бор", "Токар"; 1921, с. Підліски Жидачівського р-ну Львівської обл. – 28.11.1950, біля с. Великополе Яворівського р-ну Львівської обл.). К-р підвідділу УПА у ТВ "Асфальт" (1945–1946), помічник окружного організаційного референта ОУН Городоччини (1947–1948), окружний референт пропаганди ОУН Городоччини (1948–1949), окружний провідник ОУН Городоччини (1949–1950); поручник УПА (1950), відзначений Срібним Хрестом заслуги (1950).*

[6] *Кам'янка-Бузький надрайон.*

[7] *Призначений організаційним референтом крайового проводу ОУН Львівського краю Зиновій Благий-"Шпак"-"Супрун" був затриманий МГБ 5.08.1948.*

№ 30
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО П. ФЕДУНА

Серпень 1949 р.

Серпень 1949 р.

До 99!

1. Наші вже зустрілися зі Шпаком. Він говорить, що в руках большевиків не був, а тільки лікувався у своїх знайомих в Жидачівщині (чи Журавенщині). Заявляє, що готовий прийняти

якусь підручну роботу (з огляду на те, що з ним було) у свойому чи будь-якому іншому терені. З ним є двох людей, яких він подає як підпільників з с. Гошова, р-н Болехів, з якими він зустрівся (раз з одним, а цей стягнув другого) в с. Луковці припадково. Тому, що я не маю до кого (не знають мене) звернутись за інформаціями про цих двох людей, пишу про те Тобі, а Ти вже спрямуй по властивій адресі. Відповідь хай шлють у двох примірниках на мою адресу 605 і для Руслана[1]*.

Отже, перший з них – це якийсь Пугач-Снігур[2] (псевда), родом з Гошова, 1924 р., освіта – нескінчена середня, високий, чорний. За німців був у кущі, потім у сотні Довбуша[3], зараз скривався в Луковці. Ходив до школи у Львові, батьки його повмирали, має 3 братів і сестру. Його зброя – ППС і "Токар".

Другий – це його тіточний брат (ні прізвища, ні псевда не знаю[4]), також з Гошова, з 1928 р., малого росту. Батьки багачі – 16 моргів поля, батько помер за німців, він був тільки з матір'ю, за большевиків збирав харчі для сотні і куща Левича[5], за що його хотіли арештувати, і тому він почав критися – це було в 1947 р. Після цього його Левчук[6] забрав до себе до куща (грудень 1947 р.). Зимою на них наскочили большевики, одначе всі вони вийшли щасливо, тільки він був ранений в ногу (два рази). Після цього він крився разом з якимсь хлопцем, що втік з Донбасу аж до Великодня 1949 р. Тоді Снігур (його тіточний брат) пов'язав його в Луковці зі Шпаком. Його зброя – десятизарядка і пістоля "Токар".

Це стільки про них Шпак. Хай теренові повідомлять мене, наскільки ці дані вірні, що собою згадані люди представляють і т. п., словом, найподрібнішу** їхню біографію і характеристику. СБ хай провірить точніше всю обстановку, в якій ці люди жили і оберталися (зв'язки, випадки довкола них і т. д.).

Дані хай перешлють на обі подані адреси.

2. 155 звертається до мене, щоб довідатися, що є з його стрільцем Бистрим[7], якого він свого часу хорим залишив десь у Самбірщині. Якщо він живий і здоровий, – просить прислати його. Я звертався раніше в цій справі до сл. п. Нечая, але не знаю, чи він зробив що в цьому напрямі. Тому, будь-ласка, звернися з його справою до відповідних людей.

3. Від 155 я отримав короткий "Ідеологічний вишкіл" (проєкт 155), опрацьований за схемою 12 тем минулорічних "Інструкцій".

---

* *У тексті:* на мою адресу і 605 для Руслана

** * *У тексті:* найпотрібнішу

Вишкіл не задовольняє мене, занадто конспективний місцями, а в інших місцях занадто статтейний, а, крім цього, загальниковий. Тільки деякі місця, нпр., "Концепція власних сил", подобаються мені. Одначе, тимчасово служити може. Постараюсь написати короткі завваження до нього, оскільки 1350[8] звертається за ними, ну і оскільки це також обов'язок. Думаю, що Ти його ("Вишкіл") також отримав (або отримаєш). Тому, що від Тебе вже цього року не отримаю ідеологічної частини вишколу, переб'ю в себе тимчасово вишкіл 155.

С[лава] У[країні]!

Дружній привіт

/605/

[P. S.] Здоровлю Н[адю][9] і всіх інших.

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. 7447. – Т. 17. – Арк. 152. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Пришляк Євген ("Чернець", "Чорнота", "Ярема", "А-25", "АБ", "АБ/13", АБ/31", "88/4" та ін.; 13.12.1913, м. Миколаїв Львівської обл. – 3.12.1987, там само). Окружний референт СБ ОУН Городоччини (1947–1949), крайовий референт СБ ОУН Львівського краю (1949–1951), крайовий провідник ОУН Львівського краю (1951–1952); поручник СБ (1948), сотник-політвиховник УПА (1951). Отруєний газом, у непритомному стані потрапив в полон МГБ 25.01.1952.*

[2] *Легендовані відомості агента-бойовика МГБ.*

[3] *Імовірно, Депутат Володимир ("Довбуш", "Довбуш 2"; 1918, смт Перегінське Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 3.10.1946, між с. Погорілець і с. Підсухи Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл.). К-р сотні "Опришки" (1944–1946); поручник УПА (22.01.1946); двічі відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1.02.1945, 22.01.1946).*

[4] *Легендовані відомості агента-бойовика МГБ.*

[5] *Імовірно, персонаж легенди.*

[6] *Імовірно, персонаж легенди.*

[7] *Імовірно, це охоронець В. Галаси "Ігор", який з ним перейшов польсько-радянський кордон влітку 1947 р., але, на відміну від двох інших охоронців, не зимував з ним у 1947–1948 рр. і не пішов відтак на ПЗУЗ.*

[8] *Кук Василь ("Коваль", "Леміш", "1315", "1350" та ін.; 11.01.1913, смт Красне Буського р-ну Львівської обл. – 9.09.2007, м. Київ). Член Проводу ОУН (1941–1954), голова Проводу ОУН на українських землях (1950–1954), Головний Командир УПА (1950–1954), Голова Генерального Секретаріату УГВР (1950–1954); генерал-хорунжий УПА (1952); відзначений Золотим Хрестом заслуги (1949). Заарештований КГБ 23.05.1954.*

[9] *Якимович Надія ("Надя", "Оксана"; 1924 р., с. Теребежі Бродівського р-ну Львівської обл. – 8.09.1951, м. Болехів Івано-Франківської обл.). Зв'язкова і друкарка ГОСП (1945–1951); відзначена Срібним Хрестом заслуги (1948).*

№ 31
ЛИСТ С. ПЕТРУШЕВИЧА[1]* ДО О. ДЯКІВА

[Не раніше 25.10.1949 р.]

[...]** кілька машин до перемелювання каміння, купи цементу, заліза до залізобетону. Від того часу до сьогодні є познаки тунелевих робіт. Їх виконують в'язнями, під наглядом МГБ. Незаінтересованим особам вступ заборонений. Для проінспектування електрифікації є виділені інженери.

Того самого року, між селами Гряда – Ситіхів Брюховицького р-ну розпочато секретні військові будови. Ті будови ведуться до сьогодні. За деякими від одного старшини-червоноармійця це мало би будуватись глушівля радієвих хвиль.

Поблизько м. Золочева ведеться робота великого летовища – підземного. Ті роботи виконують в'язнями.

б) Після вбивства Галана[2] нач. УМГБ Л[ьвівської] о[бласті] ген. Воронін[3] дістав догану за невідповідне забезпечення передових радянських людей. Мабуть за це дістав перенесення[4]. Між населенням кружляють вістки, що Вороніна вбили повстанці. Зараз приватні мешкання начальства забезпечуються агентами і міліцією мундуровою. Новий нач[альник] УМГБ Л[ьвівської] о[бласті][5] мешкає на вулиці Купцова, 12. Два прокурори військ МВД мешкають при вулиці Кривоноса, 37. Та вулиця перед кожним автом забезпечується агентами-інвіґіляторами.

в) Майже щодня у Львові з якоїсь вулиці когось вивозять на Сибір. Головно тих, котрі мають комфортні мешкання (докладно про це у звіті).

---

* *Адресанта встановлено за почерком.*

** *Початок листа відсутній. Виявлено більш повний переклад на російську мову. Подаємо відсутній початок тексту листа:*

К 417!

Пересылаю Вам:

а) Уголовный кодекс УССР.

б) Уголовный процессуальный кодекс.

в) Гражданский кодекс.

г) Польский [...]

д) Психология и педагогика памяти.

е) Гениальные ответы т. Сталина.

ж) На новых позициях.

[...]

а) Как удалось установить, большевики на той территории ведут ряд секретных военных строек – из них: Еще в 1946 году во Львове в помещении цитадели можно было заметить (...).

г) На підставі шильду ос[т]ійнено, що війська пограничні з МВД перейшли до МГБ:

“МДБ СРСР. Управління Прикордонних військ Української округи” (відпис зі шильду). Це буде цікаве для АБ-31.

УРСР. Міністерство державної безпеки по Львівській області. Управління міліції м. Львова (двома язиками).

Воєнний комендант гарнізона військ МВД і МГБ м. Львова.

д) Найновіші зарядження. Броніровка робітників на підприємствах та провірка кадрів. На провірку кадрів проходять окремо виділені через УМГБ працівники.

з). При кінці м[ісяця] жовтня лондонське радійо заповіло про оділення кілька авдицій для підземної армії. Одну з тих авдицій я мав змогу слухати. Її передавали на коротких хвилях – 49-50 в год. 20 [...] Рівно ж з Лондону подано про побудову з нових радійостанцій – на довгі відбірні, мабуть теж для підземної армії.

ж) 23.X зі Львова вивезено в’язнів.

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 56. – Арк. 54. Оригінал. Рукопис.

[1] *Петрушевич Степан (“Дем’ян”, “Зет”, “Зуб”, “555/А”, “610”; 1918, с. Конотопи Сокальського р-ну Львівської обл. – 30.01.1952, с.Велике Колодно Кам’янка-Бузького р-ну Львівської обл.). Надрайонний референт СБ ОУН Жовківщини (1947–1950), окружний референт СБ ОУН Сокальщини (1950–1952), окружний провідник ОУН Сокальщини (1951–1952); хорунжий СБ (1948).*

[2] *Галан Ярослав (“Володимир Росович”; 27.08.1902, м. Динів, тепер Польща – 24.10.1949, м. Львів). Український галицький громадський діяч, публіцист і письменник прорадянської орієнтації, член КПЗУ (1924), кандидат в члени ВКП(б); кореспондент газети “Радянська Україна” (1942–1948), зокрема, на Нюрнберзькому процесі (1945–1946); працівник редакцій журналів “Перець” і “Радянський Львів”, член правління Спілки радянських письменників Львова, член президії Спілки письменників України; автор багатьох памфлетів, спрямованих проти ОУН та УГКЦ (“З хрестом чи з ножем?”, “Плюю на папу”, “Націоналістичні упирі” та ін.).*

[3] *Воронін Олександр (1908, с. Кожанка Вачського р-ну Нижньоновгородської обл., Росія – 03.1990, Москва). Начальник Управління НКГБ/МГБ Львівської області (9.10.1944–9.12.1948), генерал-лейтенант (1945).*

[4] *Насправді Воронін був переведений в кінці 1948 і вбивство Ярослава Галана не могло бути причиною цього.*

[5] *Майструк Володимир (27.11.1903, м. Хмельницький – ?). Начальник управління НКГБ/МГБ Дрогобицької області (1944–1948), начальник управління МГБ Львівської області (9.12.1948–9.06.1952), полковник.*

№ 32
ЛИСТ Р. КРАВЧУКА[1] ДО О. ДЯКІВА

[Не пізніше 30 жовтня 1949 р.]

Д. 401!

На 30 октября большевики подготавливают большую “шопку”[2] в связи с десятилетием “воссоединения” ЗУЗ с УССР.

По моему мнению, по этому случаю необходимо было бы распространить на территории листовку. В листовке необходимо было бы в первую очередь показать: как выглядело это воссоединение, а затем показать народу, что принесла ему большевистская власть (насильственную коллективизацию, террор, эксплуатацию, грабеж, вывоз в Сибирь, лишения свободы слова, печати и т. д.) – не вредно было бы еще раз напомнить, что УССР не является каким-либо государством украинского народа, а обычной административной единицей Российской империи.

Такую листовку необходимо было бы подготовить как можно скорее, чтобы на местах имели возможность ее перепечатать и своевременно распространить. Следовало бы также дать указания, чтобы в этот момент выполнить хотя бы несколько терактов против руководящих представителей оккупационной власти или провести несколько крупных актов саботажа.

Если Вы были с другом “С[кобом]”[3] от “Маркияна”[4] – напишите о ситуации на той территории.

Новые указания д. “В[ишне]”[5] я передал, был с некоторыми людьми с территории “Мих[айла]”[6].

О “Супруне”[7] написал Вам д. “В[ишня]”. Его нужно доставить к д. “Яреме” и там с ним основательно поговорить. Считаю, что “Супрун” пойдет туда, куда ему скажут. О людях, которые с ним ходят, я написал на юг с целью проверки.

Было бы хорошо д. “Свиста”[8] – бывшего организационного из Перемыш[лянщины] – оставить на этой территории по причине недостатка здесь кадров.

Если его перевод в Глин[янщину] необходим, тогда нужно было бы сюда дать на районного проводника кого-либо другого. “Гуцула”[9] необходимо будет кажеться отозвать из района и отдать под суд. Об этом отчитается перед Вами д. “В[ишня]”.

Искренне поздравляю

С[лава] У[краине]!

/–/ 1920

1876*

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 59. – Арк. 11. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Кравчук Роман ("Гончаренко", "Лісовий", "Максим", "Петро", "Семен", "Степовий", "1876", "1920" та ін.; 6.10.1910, м. Кам'янка-Бузька Львівської обл. – 21.12.1951, біля с. Вишнів Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл). Крайовий провідник ОУН Західних Українських Земель (1943–1951), член Проводу ОУН (1943–1951), голова Президіяльної Колеґії УГВР (1950–1951); полковник УПА (1951); відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА 1 кл. (1951).*

[2] *Святкування.*

[3] *Квас Богдан ("Байрак", "Блакитний", "Скоб"; 1914, с. Почапи Золочівського р-ну Львівської обл. – 6.07.1950, с. Бонишин Золочівського р-ну Львівської обл.). Окружний провідник ОУН Городоччини (1948–1949), окружний провідник ОУН Золочівщини (1945–1946, 1949–1950).*

[4] *"Маркіян" – Золочівська округа ОУН.*

[5] *Іванило Михайло ("Вишня", "Мирон", "Семен"; 1922, с. Черче Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – 4.12.1951, с. Явче, Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.) Окружний організаційний референт ОУН Рогатинщини (1945–1946), окружний референт пропаганди ОУН Рогатинщини (1946–1948), окружний провідник Рогатинщини (1948–1951); відзначений Срібним Хрестом заслуги (5.07.1951).*

[6] *Цура Дмитро ("Зов", "Микита", "Михайло", "Монах", "Прокоп"; 1921, с. Бовино Перемиського пов., тепер Польща – 27.02.1953, с. Волощина Перемишлянського р-ну Львівської обл.). Надрайонний провідник ОУН Бібреччини (1948–1953); відзначений Бронзовим Хрестом заслуги (25.05.1951).*

[7] *Благий Зиновій ("Супрун", "Шпак"; 11.11.1911, с. Підгороддя Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. – ?). Окружний провідник ОУН Рогатинщини (1945–1948), призначений організаційним референтом ОУН Львівського краю (1948), заарештований пораненим 5.08.1948, за вказівками чекістів виходив на зв'язок із підпіллям у складі агентурно-бойової групи.*

[8] *Пилипчук Богдан ("Бодай", "Свист", "Сурмач"; 27.03.1924, с. Лагодів Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 9.09.1950, с. Бовшів Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). Районний організаційний референт ОУН Перемишлянщини (1946, 1947–1949), районний організаційний референт ОУН Поморянщини (1946–1947), районний провідник ОУН Більшовеччини (1949–1950); хорунжий УПА (30.06.1950), відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (30.11.1949) і Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (30.07.1950).*

[9] *Неідентифікований псевдонім.*

---

* *Надпис в кінці документу.*

№ 33
ЛИСТ В. КУКА ДО О. ДЯКІВА

Листопад 1949 р.

К 605

5/49

1. Ваши записки № 34-4574, № 36-3274, № 44-3973* и ответ записки к 1920 получил. Благодарю. Посылаю на них свой хотя бы краткий ответ.

2. Во-первых, несколько слов к аграрному вопросу.

Довольно ясно я изложил свое мнение в моем ответе на проект изменений, который Вы читали. Для большей ясности хочу еще раз затронуть некоторые стороны этого вопроса. Между нами, как мне кажется, есть некоторые недоразумения: говорим о разных вещах – я об одном, а Вы о другом.

Я говорю о собственности на землю – частную или национализированную, а Вы о трудовой собственности, не дополняя, на что. Пишете, что я возражаю, что собственность есть мобилизирующим моментом на восточно-украинских землях. Такого я не писал. Я только писал, что **частная собственность** на землю не является мобилизирующим призывом на восточно-украинских землях, а не **собственность вообще.**

Собственность всегда была, есть и будет актуальным лозунгом – только в разное время, разная собственность и на разные вещи или имущество.

Я за то, чтобы крестьяне на **национализированной** земле строили свои частно-собственнические трудовые хозяйства или, по их собственному желанию, **общественно-кооперативные сельскохозяйственные общества** (союзы) с правом свободного вступления и выхода из них.

Отстаивая принципы национализированной собственности на землю, я буду во всем соглашаться с Вашим мнением в отношении “трудовых хозяйств”, но решительно не согласен с **частной собственностью на землю** или, как Вы неправильно формулируете, **“трудовую” собственность на землю** (“трудовым” может быть только хозяйство, а собственность есть или частная, индивидуальная или личная, или кооперативная, или государственная, муниципальная, т. е. форму собственности определяет собственник, а “трудовая” еще не определяет никакого собственника).

---

* *В нумерації записок вжито кодування.*

Разница между нами в том, что Вы за **частную собственность** (или, по Вашему, **трудовую собственность**, что содержания не меняет) на землю, а я за **национализированную собственность** на землю, а совсем не в том, быть ли нам за **трудовые** частно-собственнические сельские хозяйства или коллективные или некоторые другие.

Поэтому я очень хотел бы слышать все Ваши аргументы за целесообразность **раздачи в собственность** или трудовую собственность **украинской земли крестьянам**.

Когда говорим о собственности, то обязательно должны назвать сам об'ект собственности и **особу собственника.** Вместо этого Вы пишете о собственности, трудовой собственности, но без названия об'екта и особы собственника. Например, для меня совсем приемлемы такие термины, как собственность, трудовая собственность, личная собственность – но это все только тогда, когда я буду знать те об'екты, к которым эти термины применяются, иначе мы не поймем друг друга и ни до чего не договоримся.

Я определенно буду защищать национализацию **земли**, т. е., что земля является собственностью украинского народа и каждый, кто хочет на земле работать, достанет ее (землю) в бесплатное и вечное владение и пользование без права распоряжаться землей (покупать, дарить, завещать ее).

На национализированной земле, дело ясное, могут создаваться различные формы ведения хозяйства: индивидуальные хозяйства или частные сельские хозяйства, или, как Вы называете, трудовые сельские хозяйства или общественно-кооперативные сельские хозяйства или, как у большевиков, коллективные сельские хозяйтсва (колхозы).

Коллективные хозяйства во всем СССР для крестьян ненавистны и всякая политическая партия, которая захочет их сохранить или реорганизовать, будет иметь против себя все крестьянство!

Вопрос собственности на землю – это принципиальный вопрос и его необходимо обстоятельно и всесторонне продумать, пока примем твердое решение по земельному вопросу.

Отмечаю, что уже в 1940 г. на 2 Большом Сборе ОУН этот вопрос решен по линии национализации земли: "…Владельцем всей земли… является сам украинский народ и его государство" (Постановления 2 В[еликого] С[бора] ОУН).

3. В вопросе демократии, то хотя я и за демократию, однако к сказанному необходимо было бы сделать оговорку, так,

чтобы она не переросла в анархизацию всей общественно-политической жизни в государстве. Эту отрицательную сторону демократии Вы правильно осветили в “Раз’яснении” провода ОУН на землях и я с этим согласен.

Присматриваясь к “демократии”, которая существует у нас за границей (только по печати), порядочный человек может не пожелать всякой демократии.

Перенесение этой заграничной демократии в украинском издании на земли в таком виде, в каком она там процветает, наверняка завалит и разрушит всякую государственность. А о том, чтобы такого рода “демократы” смогли что-нибудь построить, то я даже такого не имею в виду.

Как бы там ни было, нам необходима своеобразная собственная украинская демократия, которая служила бы народу, государству и строила, а не разлагала, деморализировала и не приводила к анархии.

В частности, в период вооруженного восстания и в период создания государства нам потребуется сильная и авторитетная власть, для которой найважнейшим будет не “святые” принципы демократии, а построение государства, невзирая на то, будут ли наши мероприятия для достижения цели демократичными или недемократичными.

Я уверен, что все наши современные мероприятия, как и в период вооруженного восстания, очень мало будут демократическими с точки зрения запада, однако в борьбе с большевиками значение “демократических” мероприятий ни к чему.

Выдвигая демократию, нам обязательно необходимо вложить в это понятие свое содержание, свое понимание этого вопроса. Принять такую демократию, которая существует на западе, или востоке, значит принести украинскому народу не пользу, а только вред. Это свое понимание демократии считаю целесообразным в сжатом виде поместить в наших постановлениях.

4. Относительно всех эмигрантских дел, то я еще об этом могу мало писать, ибо мало читал и ничего еще не читал из лагеря заграничной части ОУН. Вы в своих записках, кажется мне, правильно отметили ошибки обеих сторон.

Относительно невосприятия определенной частью ОУН в эмиграции нашего идейно-политического и программного содержания меня особенного не удивляет; это даже, кажеться мне, естественно для людей, которые не работали в условиях большевистской оккупации, и, в частности, на восточно-украинских землях.

Знаю из практики, как тяжело это содержание воспринималось оперделенной категорией кадров (даже руководящих) здесь на землях и только сама жизнь переубедила их в правильности, а что уж говорить о кадрах, которые находятся за границей. Нашей задачей является все же переубедить их и перестроить на наши позиции. Лучше всего, чтобы они могли сами притти, увидеть и убедиться. Однако, как сами пишете, официально они нигде наших позиций не атакуют.

Обвинения Донцова[1], которые он против нас выдвигает, нельзя приписывать заграничной части ОУН в целом, а надо трактовать их как донцовские. Хотя Донцов и много содействовал кристаллизации националистического движения, но в рядах ОУН никогда не был и не находится в настоящее время.

Атаки Донцова на наше идейное содержание меня еще больше убеждают в нашей правоте. Голос Донцова – это голос слабосильного старца, которого мы оставили далеко позади на нашем марше к УССД и которому ничего не остается, как выкрикивать нам вслед проклятия.

Воспринять наше содержание он уже не может и меня лично далеко больше удивило бы, если бы Донцов нас хвалил, нежели то, что он нас преследует. Хотя честнее поступил бы он, когда бы, учитывая характер борьбы на украинских землях, молчал.

Ругань на занимаемую нами позицию идет не только от Донцова, там их больше и разной породы, но это бессильный крик реакционного эмигрантского болота.

Опаснее для нас, по-моему, эти разношерстные левые, которые, формально одобряя наши позиции, к нам примазываются, уговаривая народ, что “они” (в эмиграции), это то же самое, что и “мы” в крае, а в действительности наше революционное движение только упрощают, приспосабливая его к разным обанкротившимся их доктринам.

Тема идейно-политических позиций на землях и заграничные реагирования на них (официальные и фактические) довольно таки обширна и, возможно, при встрече мы это обсудим, так как писать об этом заберет много места и времени, которого я в данное время не имею.

Поэтому извините, что на эту тему, для Вас особенно интересную, я так мало пишу.

Отмечаю, что я все и везде буду защищать наши идейно-политические и программные позиции, как единственно правильные и в наших условиях борьбы единственно возможные и целесообразные.

Относительно источников конфликта, то этому много способствовало само существование УГВР и раз'яснение друзьями из заграничного предс[тавительства] УГВР ее целей, роли в руководстве освободительной борьбой.

На основании ранее прочитанного прихожу к заключению, что заграничное представительство УГВР поставило себя в суверенное сверхпартийное положение по отношению к ОУН, считая даже вправе давать для ОУН поручения.

По раз'яснению заграничных УГВР-истов, ОУН, которая послала в УГВР своих членов, не имеет к ним больше никаких отношений, не может давать этим членам ни указаний, инструкций, как они должны ставить и разрешать отдельные вопросы на заседаниях УГВР, не может отозвать своих членов из УГВР или заменить их другими.

Исходя из того, что УГВР – руководящий орган освободительной борьбы, за границей одновременно возникают два руководящих центра.

Это на землях еще до конфликта не дошло лишь потому, что фактически всем руководил только Провод ОУН, а УГВР практически не действовала, а все формальные действия УГВР были акцептированы Проводом.

Если бы за границей члены ОУН, которые находятся в УГВР, были дисциплинированы и, как члены, проводили в УГВР политику ОУН и слушались одного организационного провода, то до конфликта в таких формах, как сейчас на эмиграции, безусловно, не дошло бы.

По отношению к УГВР мы должны иметь ясные и недвухначные мысли, так, чтобы подобных разных раз'яснений целей и задач УГВР не существовало. Далее должны быть ясно очерчены взаимоотношения и взаимоподчиненность между ОУН-УПА-УГВР, ибо до сих пор в этих вопросах существуют разны взгляды. На это не дает ответа ни устав, ни платформа УГВР, ни другие официальные документы. Так что УГВР и до сих пор для многих неочерченная институция.

Кроме УГВР и ее секретариата (правительства), создалась еще УНРада и ее И[сполнительный] О[рган] (правительство). Обе инстанции с одинаковыми целями и в обеих этих институциях ОУН имеет своих представителей-членов. Найти в этом какую-то логику я никак не могу, это действительно "по-украински".

Для меня одно непонятно, что почти все члены из края с 1944 г. оказались в оппозиции, хотя по своим взглядам они не совсем были на краевых идейно-политических и программных позициях.

Мне даже удивительно, что ряд людей, которых ранее так тяжело было переубедить в правильности понимания наших современных идейных позиций, сегодня являются нашими ревностными сторонниками и твердо защищают нас от нападков других.

Выходит, что и у большинства были серьезные ошибки, которые довели до такого положения.

В общем я разделяю Ваше мнение в отношении ликвидации существующего конфликта и надеюсь, что при желании обеих сторон и нашей тактичности удастся создать нормальное положение в организации.

Читая эмигрантсткую прессу, имею впечатление, что живу не в 1949 г., а где-то в 1930 г. в каком-то провинциальном отсталом галицийском местечке.

Невеселый вид представляет собой наша эмиграция и лучше погибнуть на землях где-то в борьбе, чем в эмиграции жить их "полнокровной" жизнью.

Относительно изменения названия, то считаю, что желательно было бы в названии также подчеркнуть и **революционный** характер нашего освободительного движения.

Около меня ситуация "нормальная". В нескольких случаях большевики переселили полностью несколько сел. Дома уничтожили, а землю разделили между колхозами.

По всему вижу, что целью "переселения" является расправа с подпольным движением на западноукраинских землях, подобно как в Закерзонье.

Искренне поздравляю!

Желаю много здоровья и сил в работе и счастливой зимы.

С[лава] У[краине]!

/–/ Лемиш

ноябрь 1949 г.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 18. – Арк. 71-81. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Донцов Дмитро (10.09.1883, м. Мелітополь Запорізької обл. – 30.02.1973, м. Монреаль, Канада). Редактор газети "Заграва" (1923–1924), "Літературно-наукового вісника" (1922–1932) та "Вісника" (1932–1939). На еміграції в Німеччині, Чехословаччині, Румунії, Франції, відтак в Канаді (від 1947). Автор праць з ідеології націоналізму "Підстави нашої політики" (1921), "Націоналізм" (1926) та ін.*

№ 34
ІЗ ЛИСТА О. ДЯКІВА ДО Р. ШУХЕВИЧА

Не пізніше 5 березня 1950 р.

[…]наробили дещо більше рухи. У приміщення на зиму вспіли забезпечитися, але з харчами трудновато. Конспірація у них, як звичайно, ставить побажання. Самі вони почуваються бадьоро. Були 1/1 6/3 4/3 2/5 1/2 8/3 4/7 7/6 8/2 3/4 15/3 9/2 7/4 6/3 7/2 7/3. Зорганізували 3 6/1 2/4 9/2 8/3 1/4 2/2 13/2 4/5 11/4 1/2 1/3 1/4 2/7 2/8 2/9 8/1 6/4 6/4 1/2 1/3 (це крім 15/3 14/3 17/4 16/2)*.

4). Я отримав записки з листопада від 1315 і 1920.

1920 пише, що Супрун, як йому […] не дуже похочує йти до нас[1] […] окремо. Останньо на […] [прис]лав знимку Марічки […] на якій вона[2] […] […]бута […]

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 8. – Арк. 462. Фотокопія оригіналу. Рукопис.

---

[1] *Маючи інформацію про затримання З. Благого, керівники ОУН не повірили в його легенду про захворювання, з якою він вийшов на зв'язок у 1949 р. Відповідно, підпілля намагалося виманити З. Благого з-під опіки МГБ.*

[2] *Мова йде про спільну фотографію Марії Савчин-"Марічки" (дружини провідника ОУН ПЗУЗ Василя Галаси-"Орлана") з працівником МГБ УРСР майором Биковим, зроблену після її арешту у січні 1949 р. і вербовки, з метою подальшої дискредитації перед підпіллям у випадку невиконання завдань. Дане фото 23 жовтня 1949 р. було передане З. Благим-"Супруном" для Р. Кравчука-"Петра" з метою викликати тертя між Р. Кравчуком та В. Куком, з одного боку, і, з іншого боку, Р. Шухевичем, який скерував В. Галасу на ПЗУЗ без обговорення із ними.*

№ 35
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО Р. КРАВЧУКА

[Не раніше 5 березня 1950 р.]

К 1920!

Посылаю:
1) Об отчетности – 3 экз.
2) "Крестьяне Западной Украины" – 3 экз.

---

* *У тексті вжито кодування.*

Эти вещи я выслал только к 99 и подотчетным. Если считаете нужным, прошу переслать и другим.

Я уже написал Вам подробную информационную записку о территории и, надеюсь, Вы ее получили. Дела территории “Черник”[1] и “Климив”[2] в основном улажены.

Получил я также почту от С-бя[3]. У него не было больших потерь в руков[одящих] кадрах.

Вскрыты у него некоторые дела внутренней агентуры, но подробностей о них не сообщал.

На территории погибло 5 технических звеньев. Погибшие дали хорошую продукцию.

Кое-что высылаю для ДД[4].

По делу, с которым 1350 весной должен был иметь встречу с 171, не везет дальше по ряду целиком непредвиденных* причин.

Извините, что пишу так мало и хаотично, – пишу в дороге, пользуясь совершенно случайной возможностью связи.

С[лава] У[краине]!
Искренне поздравляю

/–/ 605

2/50

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-7736. – Т. 8. – Арк. 313. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Городоцька (Львівська) округа.*

[2] *Сокальська (Равська, Жовківська) округа.*

[3] *Невстановлена особа.*

[4] *Бей Василь (“Гулий”, “Улас”, “ДД”, “7266” та ін.; 1922, с. Литвинів Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 23.05.1952, біля с. Чернихів Зборівського р-ну Тернопільської обл.). Крайовий провідник ОУН Подільського краю (1947–1951), одночасно командир ВО “Лисоня”; сотник-політвиховник УПА (посмертно), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1950) та Срібним Хрестом заслуги (1948).*

---

* *Примітка перекладача:* “Пеховатых” — связанных с каким-то несчастным случаем.

№ 36
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО П. ФЕДУНА

[Не раніше 5 березня 1950 р. – не пізніше 11 травня 1950 р.]

№ 2/50

К 99!

Дорогой друг!

Извини, что пишу так кратко, но я уже послал тебе одну подробную записку, а, во-вторых, пишу в дороге, пользуясь представившимся случаем.

От тебя я еще не получил ничего, но хочу верить, что почта от тебя находится на нормальной линии связи. С большим нетерпением ожидаю ее.

Я уже сообщал тебе о том, что погиб славной памяти 171 (307). Выдала связная, знавшая его квартиру (видимо попала живой в руки и не устояла. Это та черная[1], что находилась тогда в лагере). А поэтому не принимай никаких женщин, которые будут пытаться связаться с тобой.

Погибли также друзья "Сирый"[2] и "Гроза"[3]. Вообще потери составляют 30% против прошлогоднего состояния.

Большевики в основном действуют методом опергрупп, но также проводят и большие облавы.

На территории проведена сплошная коллективизация и теперь насильно создают "истребков" и уже немало их имеется.

Проходит также усиленная кампания по организации комсомола, прежде всего в школах. Режим в высших учебных заведениях после убийства нами Ярослава Галана стал более строгим.

На территорий размножено, кроме листовок и лозунгов, около 10 новых брошюр. Образцы их тебе высланы. В общем можно быть довольным качеством этих изданий.

Продукции было бы больше, но 5 технических звеньев погибло, а вместе с ними и некоторое количество готовой продукции.

Ожидаю некоторые материалы от тебя, в частности учебные материалы I-й ступени.

Я не имел возможности чего-либо написать.

Направляю тебе листовку "Крестьяне Зап[адной] Украины", изданную на нашей территории.

Искренне поздравляю
С[лава] У[краине]!

/–/ 605

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 87. – Арк. 269-270. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Гусяк Дарія ("Дарка", "Нуська Чорна"; 4.02.1924, м. Трускавець Львівської обл.). Зв'язкова Романа Шухевича (1947–1950), затримана 2.03.1950, засуджена 1.12.1951 до 25 років ув'язнення, вийшла на волю 1975.*

[2] *Куровицький Адам ("Сірий"; 1916, передм. Лани м. Стрий Львівської обл. – 27.01.1950, с. Зарудці Жовківського р-ну Львівської обл.). Крайовий референт пропаганди ОУН Львівського краю (1947), окружний провідник ОУН Сокальщини (1947–1950); булавний-політвиховник УПА (1944), нагороджений Срібним Хрестом заслуги (1950).*

[3] *Качан Роман ("Гар", "Гроза", "Чорний"; 30.03.1920, с. Корсів Бродівського р-ну Львівської обл. – поч. 12.1949, біля с. Поляни Жовківського р-ну Львівської обл.). Окружний референт СБ ОУН Сокальщини (1947–1949). Поручник СБ (1948).*

№ 37
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО Я. СТЕЦЬКА[1]

Червень 1950 р.

Червень 1950

Друже Карбович!

1. Ваш лист, переданий пор. Явором[2], дійшов до нас в порядку і був переданий за адресою. Та не довелося ген. Чупринці відписати Вам на нього. 5 березня ц[ього] р[оку] ген. Чупринка загинув геройською смертю під час наскоку емгебистів на його зимову квартиру в с. Білогорща б[іля] Львова, де він лежав хворий. Ворогові вдалося завдати нам найбільш болючого удару. Він вирвав з наших рядів людину великого досвіду, непересічного організатора, непохитного борця, людину, з якою зв'язані останні роки нашої боротьби. До того ж вирвав її у такі важкі і складні дні. У глибокому болю перебуваємо ми всі по смерти ген. Чупринки. І уявляю собі, яким ударом буде ця вістка для всіх Вас, для загалу нашої еміграції. Але хай еміграція не думає з цього приводу, що, може, знищена вся наша боротьба. Ні! Мимо всіх ударів, яких ми зазнали, мимо смерти ген. Чупринки, мимо того,

що ми скривавлені, ми боремося, боремося з успіхом і будемо боротися. Якщо навіть допустити можливість знищення нашої Організації на землях, то це не станеться ще скоро.

2. У Вашому листі пишете до нас про дуже прикрі справи. Маю на увазі справу внутрішнього конфлікту в ЗЧ ОУН, відомість про який була для нас ударом грому. З цього приводу хочу тут подати мої і моїх друзів думки. Крім цього, я відповідаю рівночасно і на Ваш лист.

Ваш лист, як і всі інші матеріяли з еміграції, я основно прочитав і передумав. Вони двічі були предметом нашого кількаденного обговорення у ген. Чупринки. Ми всі широко обмінялися поглядами в цій справі також у переписці. Ми всі (крім одного, якому не пощастило з огляду на пізну пору пов'язатися) уважно вислухали пор. Явора. Ми старалися якнайбільш об'єктивно і безпристрасно підійти до справи конфлікту в ЗЧ ОУН та збагнути якнайбільш повно його причини. Підійти до справи безпристрасно, то нам, як "третій стороні", було легко. Але збагнути всі причини конфлікту здалека – безперечно, важко. Це можна б оглянути тільки шляхом безпосереднього розгляду справи. Та, незважаючи на труднощі, ми, здається, не поповнили помилки у наших роздумуваннях, якщо йдеться про основні причини конфлікту і одностайно дійшли в цій справі до твердих висновків. Ось вони:

а) Конфлікт ми вважаємо не за дрібне непорозуміння, **за чистку, за оздоровлення Організації, а за розлам**, який може довести до повного розколу Організації і штовхнути її по похилій упадку, звести до ролі дрібної групи, такої, як група А. Мельника.

Всіх нас справа конфлікту стривожила до глибини, ми прийняли її дуже серйозно і трактуємо її як найповажнішу справу нашого внутріорганізаційного життя. Що більше, ми глибоко обурені тим, що в такий відповідальний час, що тоді, коли на землі йде така нерівна, завзята боротьба, всі Ви на еміграції дозволяєте собі на розкіш роздору, непорозумінь, групової гризні. Замість конкретної праці, замість капіталізувати кров краю, замість допомоги скривавленій Батьківщині, Ви знаходите час на взаїмне обпльовування, Ви марнуєте час, кошти на внутрішні сварки, Ви всі компромітуєтеся. Ви всі поводитеся так, якби то була вже Україна, а тимчасом на шляху до України треба покласти, може, ще міліони жертв.

Тоді, коли до боротьби за Україну нам потрібно залучати якнайбільше людей, Ви на еміграції розпорошуєте свої сили у

внутрішніх конфліктах. А вже цим ніяк не можна допомогти краєві, хіба тільки огірчити і заламати його. Край стільки покладає на Вас надій, він, щоби забезпечити успіх у Вашій роботі, готовий на все, а Ви радуєте його конфліктами. Так, це прикрі і болючі справи, прикрі тим більше, що не ворог, а ми самі їх створюємо.

Дивно робиться, коли така поважна справа нашого внутрішньоорганізаційного життя подається у виданнях ЗЧ ОУН тільки "оздоровленням". А коли дійдеш до рядків, де говориться, що низи такі кроки схвалюють, що "так добре", "так треба", "так вже давно було треба", то не можна не спитати себе: у кого ж вони навчилися такого стилю?

А тут ще й не таке! В деяких виданнях ЗЧ ОУН для виправдання конфлікту подаються навіть посилання на край, щоправда не дуже точні, але все-таки недвозначно. Ніхто з нас не знає, хто і коли достарчив таких аргументів.

Ряд аргументів вражає своєю несерйозністю. Нпр., в одному документі ЗЧ ОУН проти "опозиції" наводяться такі закиди: "опозиція" не трактує належно Акту 30 червня, "опозиція" ніде не визначилася свого позитивного ставлення до релігії. Невже ж це серйозні аргументи? Невже ж ми можемо сваритися і розходитися із-за такої справи, як визначення значення Акту 30 червня? Чи ж ми талмудисти? Кому ж у нас належить функція визначування остаточно, безпомилково і для всі[х] зобов'язуючо таких справ, як, власне, значення Акту 30 червня? Я прямо не розумію, за що тут можна сперечатися. Чи ж є сьогодні якийсь член ОУН, чи взагалі чесний українець, який заперечував би велике значення Акту 30 червня? Якщо ж в опозиції такі люде є, то з них можна хіба посміятися, але сваритися із-за цього рішуче не варто.

А справа релігії? Не знаю, відколи члени ЗЧ ОУН зробилися такі побожні. Я особисто не знайомий, як виглядає ця справа в поодиноких людей з-поміж Вас. Але колись багатьох з цього покоління провідних революціонерів, що є зараз на еміграції, любили навіть хвастатися своїм безбожництвом. Якщо сьогодні є інакше, то це особиста справа кожного, але робити з неї організаційну проблему ніяк не можна. В нашій Організації працювали і працюють поруч себе люди релігійні, індеферентні і атеїсти, і ніколи ще дотепер не виникали з цього приводу конфлікти. Так мусить бути й далі. Так, нпр., ген. Чупринка був людиною глибоко релігійною, а д. Михайло[3] – здецидованим безбожником. Та Організації це ніяк не шкодило. Не заважало навіть їх особистій дружбі. Коли ж в ЗЧ ОУН справа релігії сьогодні висувається і стає вона джерелом розходжень, то тим самим ЗЧ ОУН допуска-

ється грубої помилки, а до того ж діють всупереч постановам III НВЗ ОУН, який виразно зазначив, що членів ОУН не зобов'язують ніякі філософічні теорії і релігії.

Щоб уникнути закидів у суб'єктивності, скажу, що ці рядки пише людина наскрізь позитивно наставлена до християнської релігії.

Підсумовуючи сказане, ще раз повторю: справу конфлікту трактуємо як дуже серйозну справу, **як розлом**, а не свого роду чистку, як це представляється в матеріялах ЗЧ ОУН.

б) Розходження, що виникли між ЗЧ ОУН і "опозицією" в ідеологічно-політичних, програмово-устроєвих, практично-політичних, внутріорганізаційних питаннях вважаємо цілком природними для нашої Організації. Ці самі справи виникають і у нас на землях. Вони випливають з нашого росту, вони мусять бути, коли зважити, що цілий ряд питань у нас нерозв'язаних або розв'язаних недостатньо.

Це факт, що Постанови III НВЗ ОУН потребують деяких змін і доповнень. То ж цілком природно, коли проекти таких змін вже сьогодні обговорюються, хай і гостро, бо тільки з таких дискусій можуть викристалізуватися здорові і правильні погляди.

Проте ми вважаємо, що всі ці розходження аж ніяк не є **такі великі**, щоб викликали розлом в Організації, так, як це сталося в ЗЧ ОУН. **При добрій волі** ці розходження не тільки можна погодити, але й використати їх на добро справи. Коли ж на еміграції є сьогодні інакше, то це тільки доказ, що верх взяли **пристрасті і групові амбіції** і більш нічого.

Ідеологічно-програмово-політичні розходження служать в даному випадку тільки теоретичним **виправданням** цих пристрастей і амбіцій перед загалом. Ось це друге наше ствердження.

Коли я вже при цих розходженнях, то зроблю довшу дегресію, щоб поінформувати Вас про те, як ці справи виглядають у нас на землях, а в тракті цього відповім Вам і на деякі справи з цієї проблеми, порушені Вами у Вашому листі.

По-перше, ми вважаємо, що Постанови III НВЗ ОУН потребують змін, зокрема в справі визначення державного ладу в Укр[аїнській] Державі і в аграрному питанні. Тому на нараді Проводу в 1949 р. був прийнятий Проект таких змін і доповнень, який зараз поданий на обговорення провідних кадрів. Провід стоїть на становищі **демократичного ладу** в УССД, а в аграрному питанні – за **селянські одноосібні трудові господарства** як основу сільськогосподарської системи в Україні. Я довше не буду

про це писати, оскільки Ви про ці справи зможете ясно зорієнтуватися з "Проекту..." і "Роз'яснення Проводу..." з 1.X.1949 р., яке Провід Земель уважав за конечне [прийняти] в цій атмосфері неясности і дивних непорозумінь, що панують на еміграції.

А непорозуміння часом, направду, дивні. Ви, нпр., самі робите нам закид в тому, що існують суперечності між Інстуркціями з 1948 р., в яких говориться "Геть колгоспи", і нашими публікаціями, в яких нібито пропагується колгоспи. А ми таких суперечностей не бачимо, і фактично їх немає. Зле Ви нас тільки розумієте. Коли ми пишемо по націоналізацію, суспільну власність на знаряддя і засоби виробництва, то чи це означає колгоспи? Ніколи в світі. Ми визнаємо, що народ є сувереном щодо власности всіх багатств країни, в тому і землі, і що тільки йому належить виключне право визначувати аграрну, промислову, фінансову структуру так само, як і політичний лад. Зовсім інша справа господарської структури, і тут ми, якщо йдеться про земельне питання, рішуче проти колгоспів, **за власність селян на землю в одноосібних трудових господарствах**. Але рівночасно з цим, я ще раз підкреслюю, ми визнаємо, що найвищим власником землі, як всіх знарядь і засобів виробництва країни, з'являється **цілий народ.** Громадське, колективне, кооперативне володіння землею ми тільки **допускаємо**, і тільки на добровільній основі, а не вважаємо його за основу сільськогосподарської системи України.

Ви в одній зі своїх статей у "Визвольній політиці" пишете, що народові належить "абсолютна власність" на землю (цитую свобідно). Чи ж це не те саме, що націоналізація, коли не будемо вдаватися до гри слів, але зважимо саму суть? І якщо такі слова як "суспільна власність" утотожнюються на еміграції з колгоспами – то це неправильно, невірно.

Я і ми всі щиро сміялися з цієї бурі похвал і обвинувачень в марксизмі, в прихильності до колгоспів, що їх висуває під моєю адресою емігрантська преса в той час, коли я ніякий "старий марксист", а якщо йдеться про колгоспи, то належу до найрішучих його противників. То все це тільки доказ того, як легко до непорозуміння навіть у власному середовищі, коли немає частого, а зокрема особистого контакту, як легко можна сперечатися за речі, з якими всі ми згідні.

Якщо йдеться про демократію, то її ми повинні прийняти без дискусії як основу нашого політичного ладу. Дискутувати ми повинні тільки над конкретною формою нашого демократичного ладу, щоб забезпечити якнайкращий розвиток української держави і народу. Бо сама по собі демократія не є ані найбільшим

злом, ані найбільшим добром. Рішає про зло чи добро конкретна демократична система. І тому ми бачимо, що в одних народів демократична система призводить до розвитку і сили, в інших, через свої недоліки (і низьку політичну культуру народу і його проводу), – до розкладу.

По-друге. До часу зміни Постанов нас мусять зобов'язувати в усіх наших офіційних публікаціях Постанови III НВЗ ОУН. Всі спірні справи, все, що відбігає від Постанов III НВЗ ОУН, можуть і повинні обговорюватися окремими дискусійними статтями чи в окремому журналі.

Тим часом Ви робите нам легкий закид в тому, що деякі наші крайові публікації не згідні з нашою лінією, що в них слідний "ухил" в бік соціялізму, а це шкідливе, консервативне, бо революція в СССР буде "антисоціялістичною". Відповім на це. Оскільки в СССР був би соціялізм і він рівночасно був би ненависний народові, тоді і революція в СССР була б антисоціялістичною. Але в СССР ніякого соціялізму немає, а тільки нова – большевицька – тоталітарна система, яка прикривається соціялізмом. Тому революція в СССР буде антибольшевицькою, а не антисоціялістичною. А вся наша література є антибольшевицькою, а тим самим, кромі всього іншого, і революційною. Коли наші крайові видання совєтські люди читають зі захопленням, то це значить, що висловлені в них ідеї відповідають їм.

Всі наші крайові видання писані згідно з Постановами III НВЗ ОУН і ніякого "ухилу" в бік соціялізму ми в них не бачимо. Соціяльні питання ми розв'язуємо на базі прагнень народу і фактичного стану (якщо це в дечому нагадує соціялістичні ідеї, то на це немає ради). Ви також якнайгостріше виступаєте проти повороту капіталізму в Україні, значить, Ви такий самий соціяліст, як і я. Не можемо ж ми тільки скреготати зубами на соціялізм, але мусио й признати за ним певні заслуги. Інакше ми заперечували би всякий розвиток науки.

Прикладом того, як без особистого контакту можна не розумітися і попадати в неправильні уявлення щодо справжнього становища, служить Ваш закид ген. Чупринці про те, що він "мабуть не читав" наших крайових видань, коли дозволив в них аж стільки соціялістичних "ухилів". Невже ж можна думати, що ці видання могли зайти закордон, і не дійшли до ген. Чупринки. Скажу Вам, що цей закид був особисто для сл. п. ген. Чупринки дуже прикрий.

У зв'язку з цим я хочу Вам пояснити, як мається ця справа у нас. Всі наші видання ідеологічно-політично-програмового

характеру підлягають обов'язковій апробаті Голови Проводу Земель. Без такої апробати вони не можуть появлятися. Всі ті речі, які є у Вас, затверджені ген. Чупринкою (в них внесений ряд його зауважень). Вони апробовані Проводом як цілістю. Тим самим вони відбивають **офіційний** погляд Земель (якщо ж, отже, правда, що ці речі приховувалися в ЗЧ ОУН, то це дуже сумно).

Від 1948 р. речі, що критикують большевизм, можуть появлятися за апробатою одного з членів Проводу. Важливіші листівки, молодіжна література, спеціяльні журнали можуть появлятися за апробатою крайових провідників. Менш важливі листівки, заклики місцевого характеру можуть видавати низові клітини.

Крім цього, кожний може висилати зауваження до окремих видань, які враховуються при майбутніх випусках (я висилаю 1 зразок таких зауважень).

Дискусійні речі випускаються у нас окремими статтями, на яких зазначуємо "Дискусійне" (нпр., Р. Мох[141]: "Думки до статті «За правильний підхід до східноукраїнської проблеми»", П. Полтава "Про організовану демократію") або поміщується в окремому журналі "Дискусійна трибуна".

Враховуючи все це, Вам треба прийняти крайові видання за зобов'язуючі і для ЗЧ ОУН як інтерпретацію Постанов III НВЗ ОУН.

Правда, в одному з документів ЗЧ ОУН виразно зазначується, що ЗЧ дотримується Постанов III НВЗ ОУН в інтерпретації крайових видань, але на дії не завжди з цим рішенням в порядку. В цілому ряді офіційних видань є статті чи окремі місця, які повинні відноситися до характеру дискусійних, а не офіційних. Трапляється навіть в деяких документах, як директивний листок з осені 1948 р. Порушуючи справу вишколу і рекомендуючи методу протиставлення, в цьому листку наводяться ідеї, які нічого спільного не мають з Постановами III НВЗ ОУН. Нпр., вказується на християнський ідеалізм як на нашу філософію. Звідкіля ж взято таке? Вважаю, що до справи вишколу кадрів треба ставитися більш дбайливо і не допускати до такого хаосу.

Тепер ще одна справа з цього циклю. Ви звертаєтеся за виясненнями про те, що ми розуміємо під безклясовим суспільством. Відповім коротко: Те саме, що Ви, – суспільство без визискувачів і визискуваних, суспільство економічно вільних селян, робітників і трудової інтелігенції, суспільство без капіталістів і большевицьких піявок, і нічого більше. Коли я читав Вашу статтю у "Визвольній політиці", я не бачив ніяких розбіжностей між нами в цьому питанні.

Пояснювання нашого безклясового суспільства як якогось суспільства без селян, без робітників і без інтелігенції, як це, полемізуючи з нами, робить Д. Донцов, – це жахливе спрощування.

До речі, про Донцова. Я й не думав, що наші видання, Полтави і мої зокрема, викликали стільки нападок з його боку. Те, що ми розходимося з Донцовом, для мене було ясне, бо від 1939 р. ми змінилися (і змінився, як зараз видно, сам Донцов). Тому я з цікавістю взявся до його статті. Сподівався річевої критики. Але зустрів лайку, перекручення, нечесну спекуляцію окремими словами й фразами, низькі інсинуації, вершком якої є інсинуація, що критиковані речі не вийшли в краю, що це емігрантські фальшивки, що автори цих речей не перебувають в краю, що висловлені в них ідеї не є ідеями воюючої України і т. д. і т. п. Я міг би допустити, що Донцов це робить несвідомо. Він може й не знати, що автори цих статей перебувають на землях. Але дивує мене, що відповідальні люди з ЗЧ ОУН, які знайшли за відповідне офіційно взяти (в офіційному документі) Донцова в оборону перед закидами опозиції (по мойому, в основному цілком правильними), не знайшли способу і не вважали за відповідне вивести Донцова з його ілюзії щодо справжнього походження статей Полтави, Кужіля, Горнового. Хочу сподіватися, що в цій хвилині, коли пишу ці рядки, ця справа мається вже інакше.

в) Винними в справі конфлікту ми вважаємо обидві сторони, тобто як ЗЧ ОУН, так і "опозицію". Помилок допустилися обидві сторони. Це третій наш висновок. Помилки опозиції, по нашому, такі:

1) Завеликі намагання підпорядкувати ОУН УГВРаді.

ОУН входить до складу УГВР, узгіднює з нею свої дії, але підпорядковується тільки свому Проводові. Не можна затирати границі між ОУН і УГВР.

2) Погляд про те, що існування окремої, строго відмежованої сітки є в еміграційних умовах шкідливе чи радше непотрібне. Це неправильно. Сітка існувати мусить. Друга справа – в яких формах. Треба вибрати найкращі. Але не можна допустити до того, щоб ми розпливалися в якихось аморфних формах. Ми мусимо наші кадри виховувати і вишколювати, ми мусимо забезпечувати в себе дисциплінованість і швидкість дії. Без окремої міцної розбудованої сітки ми цього добитися не можемо. Дисципліновані кадри, міцна сітка – це було і є те, що різнило і різнить нас від інших партій, та забезпечує нам перевагу над ними.

Помилки ЗЧ ОУН:

1) Завеликі намагання підпорядкувати Організації УГВРаду і УПАрмію.

2) В той час, коли ми на землях якнайгостріше розмежовуємо (а у нас силою об'єктивних обставин – це таки важко), щоб не закидали нам монопартійних намагань, Ви, на еміграції, аж ніяк в потрібній мірі не дотримуєтеся цього.

Групи, що є на еміграції, можуть бути підпорядковані тільки ЗП УГВР. Всі акції від імені УГВР можуть вестися тільки з рамені ЗП УГВР.

2) Приступлення до Національної Ради.

Правду кажучи, ми й не розуміємо добре цієї інституції, її завдань і співвідношення до УГВР, яку користь її утворення принесло і якими мотивами користувалися ЗЧ ОУН, приступаючи до НРади. Нам здається, що цим кроком ЗЧ ОУН допомогло тільки згальванізувати політичних трупів, не досягаючи бажаної єдности, яка, безумовно, потрібна.

Обидві сторони винні в тому, що не потрапили розбудувати УГВР, не показалися здатними вивести її з початкової стадії. Є факт, що статут УГВР не розроблений, і тим самим, дає багато нагод до таких чи інакших інтерпретацій і комбінацій. Але, коли б у Вас усіх була добра воля, можна б знайти правильну, корисну для справи розв'язку. Коли край давав свою згоду на "партійний принцип", то розглядав його власне як одну (але **ніколи одиноку**) з таких можливих форм дальшої розбудови УГВР. Тому край і давав в цьому випадку Вам усім вільну руку.

г) Ми маємо повне довір'я до всіх людей, викинених на еміграції з Організації. Ми вважаємо, що такий крок сильно послаблює якісно нашу Організацію. Усунення голови Головної Ради вважаємо незаконним. Ми вважаємо, що мимо розмірів конфлікту, **є ще всі можливості для його ліквідації шляхом взаїмного погодження**. Але ми не погоджуємося з Вами щодо шляхів цього погодження. Ви пишете, що оскільки ця справа стала відкритою, публичною, поворот "опозиціонерів" може відбутися тільки шляхом відкритого визнання ними їх помилок. **Ніяких відкритих покаянь з нічийого боку тут не повинно бути!** Визнайте кожна сторона свої помилки між собою, зрозумійте одні одних і погодіться тихо, дружньо і без осаду на душі.

д) Ми **вимагаємо** від Вас усіх, щоб Ви погодилися якнайскоріше і найповніше. Якщо це не станеться, Край буде змушений у цій ситуації зайняти **незалежне становище**. Апелюємо до Вашого розуму і Ваших сердець – погодьтеся! Знаю від д. Явора, що Ви, Друже Карбович, ще найбільше особисто зустрічаєтеся з "опозицією". Тому апелюю до Вас особисто – використайте всю силу свого становища і впливу на найскорішу ліквідацію конфлікту.

3. З актуальних питань, що стоять зараз перед нами – це справа зміни назви Організації, щоб остаточно відв'язатися від мельниківців і всяких фальшивих інтерпретацій. Виходячи з того, що III НВЗ ОУН уповноважив Провід самому змінити назву, коли вважатиме це за потрібне, – Провід Земель на своїй нараді 1949 р. одностайно прийняв рішення про зміну назви Організації. Провід вирішив порозумітися в цій справі з членами Проводу на еміграції. Таким чином, ждемо тільки на Вашу відповідь.

Зараз у нас є такі проекти нової назви Організації: "Українська Національно-Визвольна Організація" (УНВО), "Українська Національно-Визвольна Революційна Організація" (УНВРО), "Українська Всенародна Самостійницько-Трудова Організація" (УВСТО).

4. Дивує нас, що непорозуміння між Вами виникають також у внутрішньо-устроєвих питаннях. Адже відколи ми на III Зборі зірвали з вождизмом, в нас усталився і виправдався на практиці внутрішній демократизм на найвищому щаблі, тобто в Головному Проводі, а колегіальність з рішаючим голосом Провідника даного щабля на всіх нижчих щаблях. Цієї системи ми дотримуємося в Краю і цілком вона виправдовує себе, хоч, виглядало б може, що вона найменше до наших умовин підходить.

Рішення на нарадах Проводу у нас приймаються звичайною більшістю голосів, причому голос Голови Проводу рівний голосові окремого члена Проводу. Між нарадами Проводу Голова Проводу діє по лінії прийнятих Проводом інструкцій. Якщо до часу нової наради виникають нові пильні справи, Голова запитує згоди окремих членів Проводу письмово і, отримавши згоду більшости на свою пропозицію, чи якусь іншу, переводить в життя. Якщо справа дуже пильна, яка вимагає негайних рішень, Голова Проводу діє самостійно, а опісля преставляє свої рішення до затвердження Проводу.

В усіх нижчих клітинах справи даного терену обговорюються членами їхніх Проводів на відправах. Поодинокі члени можуть висувати свої пропозиції, робити зауваження, але остаточне слово в усіх справах належить Провідникові даного територіяльного Проводу. Таке колегіяльне обговорення справ всебічно розвиває людей, вчить їх співпраці і взаєморозуміння, прищемлює політичну культуру, рятує перед замиканням у вузькому колі справ свого ресорту, а вкінці дозволяє на всебічне розглянення справ, а тим самим і винайдення найкращої розв'язки. Очевидно, якщо немає можливості для такого обговорення, Провідник терену діє самостійно. Але й тут є деякі обмеження, нпр., справи СБ.

Вважаю, що на еміграції така внутрішньоустроєва система може знайти ще кращий і повніший розвиток, як у нас на землях. Вона забезпечує нас як перед перетворенням на розхлябане товариство, так і перед замкненням у вузьку безконтрольну кліку на верху, як це було у випадку нашої організації в 1938–40 рр.

5. У своїй записці Ви перераховуєте інституції, опановані нами на еміграції. Це радісне. Але коли зважити, на основі повідомлень преси, скільки часу, енергії вимагає таке опановування, як відтягає від першочергових, найважливіших справ, як розогнює воно спори з іншими групами, а вкінці призводить до творення аналогічних окремих організацій, то, по-мойому, таке опановування задорого нам коштує. Вважаю, що нам немає потреби витрачати зусиль на формальне опанування тієї чи іншої громадської інституції. Хай очолюють їх і не наші люде (не ставлю це як принцип), коби тільки віддано працювали і добре вели дану інституцію. Політична приналежність тут байдужа. Якщо наші члени в даній інституції робитимуть конкретну роботу, вони принесуть найбільшу користь і Організації, і даній інституції, а їхня праця напевно не лишиться непоміченою. Конкретної праці, вміння визбуватися партійних пристрастей в громадських організаціях, – ось чого ми повинні вчити наших людей. Не виховуймо демагогів і карієристів! Цим, однак, я не хочу сказати, щоб ми допускали до перетворення громадських інституцій на домени інших груп чи толерували в їх керівництві ледарів і спекулянтів. Громадським інституціям надаваймо громадський характер і дбаймо за їх розвиток. Якщо ж йдеться про згуртовування наших симпатиків, то це треба робити в інших формах.

Наше завдання – присвятити на еміграції всі сили основним завданням, які диктує наша визвольна боротьба, а не марнувати сили в боротьбі за впливи. Тим більше, що коли повністю присвятимо себе конкретній роботі на основних відтинках, то, як нагорода, впливи прийдуть самі собою. Так ми здобували впливи досі, так мусимо робити далі.

6. Ви й інші друзі скаржитеся на брак коштів для видавничої діяльності. Ми добре знаємо Ваші фінансові спроможності, але тим не менше, вважаємо, що в цій справі можете робити більше. Причому тут не конечно думати зараз про друкарні; постарати зо дві жмені черенок і зробити “гутенбергівку”, посадити 2-3 людей і хай друкують. Листівки так можна друкувати цілком легко, а брошурок також хоч 5 тисяч тиражу можна вдарити, притому й естетично. А таких гутенбергівок можна зробити чейже багато.

7. Читаючи емігрантську пресу, аж гидко робиться від усіх цих лайок, обпльовувань, денунціяцій, наклепів і т. п. Я не припускав, що така низька громадська мораль і політична культура нашої еміграції. На жаль, це в деякій мірі стосується і нашої преси. Вважаю, що ми не повинні піддаватися цій загальній емігрантській гнилі, а давати приклад політичної культури, тим більше, що і не маємо потреби вдаватися до таких низьких прийомів.

8. Зі справ, порушених Вами у Вашому письмі, Ви найбільше потішили нас успіхами відтинку АБН. Це з морально-політичного боку дуже важлива справа на міжнародному полі, і ми надаємо їй великого значення. Тут, направду, пророблена велика конкретна робота, Вами особисто в першу чергу. І нам лишається тільки побажати Вам дальших і ще більших успіхів.

З черги ще кілька думок щодо напряму нашої роботи на еміграції.

а) Не витрачати зусиль і часу на внутрішні спори, на боротьбу за впливи, а зосередитися, в першу чергу, на міжнародному відтинку і працювати на ньому зі закоченими рукавами. Використовувати найменші можливості, щоб інформувати світ про Україну, нашу боротьбу, щоб здобувати для неї щораз міцніші позиції.

Невтомно пропонувати наші політичні концепції і призвичаювати світ думати ними. Ставити роботу в якнайширшу площину серед усіх середовищ (політичних, релігійних, профспілкових, католицьких, соціялістичних і т. п.). Наштовхувати інші наші середовища до відповідної праці у їм співзвучних середовищах.

б) Поставити на належну височину працю серед українців СУЗ, яка, як це видно, рішуче недостатня (в ширшому, а не організаційному відношенні). Покласти край переходу українців СУЗ в чужі середовища, збудити у них національну свідомість і розвивати її.

в) Присвятити якнайбільше уваги вихованню і вишколові кадрів. Берегти їх перед деморалізацією, не призвичаювати їх до легкого життя і спекуляції. Виховувати твердо і навантажувати працею скільки можна. Влаштовувати вишколи і курси. Створити центральну школу кадрів. Залучувати до організації східних українців; залучувати морально вартісних людей, хай і національно і політично відсталих; залучувати головно молодь і цих “сірих людей”, не вганятися за “фігурами” з-поміж східняків, хай буде організаційний ріст знизу.

Ці три справи: кадри, українці СУЗ, позиції на міжнародному відтинку, є і будуть рішальними для успіхів нашої визвольної боротьби.

г) Розвинути якнайширше видавничо-інформативну діяльність у всіх формах як на зовнішньому, так і внутрішньоеміграційному відтинках. Особливу увагу звернути на масову пресу. Мати скрізь свою чи опановану газету. Надати нашій пресі річевости, серйозности, не йти по слідах загальноеміграційної гнилі. Присвячувати багато місця інформаціям про край. Ця остання справа рішуче розв'язується нашою пресою на еміграції недостатньо. Хоч не маємо ми правильного контакту, та все-таки тих матеріялів, яких ми доставили, вистачає для далеко ширшої інформації, ніж це бачиться у наших еміграційних виданнях (скільки, нпр., можна понаписувати на основі одної тільки "Самостійности"). Розбудована, вміло редагована преса забезпечить нам більший ріст впливів, ніж опанування якоїсь емігрантської установи.

На цьому кінчаю свого листа. Прикро, що наша кореспонденція зачинається від таких болючих справ. Але вірю, що все це швидко закінчиться і будемо могти писати до себе про більш радісні справи. Про ситуацію на землях не пишу, бо про це Ви довідаєтесь з висланих матеріялів і усного звіту.

Бажаю Вам багато сил, здоров'я та найкращих успіхів у Вашій відповідальній праці.

Дружній привіт.
Слава Україні!

/О. Горновий/

P. S. В той момент, як доводиться висилати цього листа, від Вас прийшла нова пошта. У нас зараз вже прийнятий новий текст Програми. Але про це окремо не пишу, оскільки до Вас висилаються дотичні документи.

/О. Г[орновий]/

ГДА СБУ. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 4. – Т. 4. – Арк. 97-128. Фотокопія оригіналу. Рукопис.

---

[1] *Стецько Ярослав ("Зиновій Карбович", "Орач", "Є. Орловський" та ін.; 19.01.1912, м. Тернопіль – 5.07.1986, м. Мюнхен, Німеччина). Ідеологічний референт КЕ ОУН ЗУЗ (1932–1934), перший заступник голови Проводу ОУН (1941), голова Українського Державного Правління (1941); політв'язень німецьких тюрем і концтабору Заксенгауген (1941–1944), член Проводу ЗЧ ОУН (1945–1968), провідник ОУН (1968–1986), голова Антибольшевицького Блоку Народів (1946–1986); відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (1951).*

[2] *Паньків Іван ("Явір"; 14.07.1912, с. Верин Миколаївського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). К-р охоронної боївки крайового проводу ОУН Львівщини (1946–1948),*

зв'язковий ГВШ УПА (1948–1950); поручник УПА (1946); відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (1949) і Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1945).

[3] Арсенич Микола ("Григір", "Дем'ян", "Михайло"; 27.09.1910, с. Нижній Березів Косівського р-ну Івано-Франківської обл. – 23.01.1947, біля с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Референт Служби Безпеки Проводу ОУН (1941–1947); генерал контррозвідки УПА (з датою смерті), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1946).

[4] "Р. Мох" (? – зима 1952/1953). Публіцист ОУН.

[5] "Самостійність" – друкований орган УГВР (1946–1948).

№ 38
ЛИСТ О. ДЯКІВА ДО ЧЛЕНІВ ЗП УГВР ТА ОПОЗИЦІЇ В ЗЧ ОУН

Червень 1950 р.

Червень 1950 р.

Друзі
Всеволод[1], Володимир[2], Ігор[3], Орлян[4], Іванів[5], Пилип[6],
Л. Ребет[7], Врецьона[8], Гуцул[9], Калина[10]

В першу чергу хочу поділитися з Вами дуже сумною й болючою подією. Не стало між нами нашого Провідника, старого бойового друга багатьох з-поміж Вас, людини, з якою зв'язані останні великі роки нашої боротьби – ген. Т. Чупринки. 5 березня 1950 р. впав ген. Чупринка на полі слави під час наскоку емгебистів на його зимову квартиру в с. Білогорща б[іля] Львова, де він лежав хворий. Ворогові пощастило завдати нам найбільш болючого удару і то в такі важкі і відповідальні дні. Та мимо цієї великої втрати, мимо посилених ударів по нас взагалі, ворогові не вдалося знищити нашої Організації. Наша Організація живе, бореться і буде боротися, як і дотепер. Скажіть це загалові нашої еміграції.

Ваші листи і Всі матеріяли дійшли до нас щасливо і в порядку та були доручені за адресою. Всі ці матеріали були широко і детально обговорені в ген. Чупринки і я хочу коротко відповісти Вам на них. Не маючи змоги відповісти на кожний лист окремо, я відповім на всі листи разом.

1. Справа конфлікту була для нас ударом грому з ясного неба. Щоправда, ми здавали собі справу з ненормального становища, що створюється відірваністю еміграції від краю, браком безпосереднього особистого контакту на протязі так довгого часу, і то в умовах нашого росту, в умовах, коли цілий ряд справ вимагає нашої спільної участи для їх найкращої розв'язки. Ми серіозно рахувалися з можливостями розбіжностей в поглядах, але ми ніколи не допускали, що вони наберуть таких розмірів, вилиються аж в такі форми.

Довідавшись про цей болючий факт, ми старалися якнайбільш повно пізнати причини цього конфлікту, підходити до нього об'єктивно і без пристрастей. Ми старалися основно запізнатися з матеріялами і вислухали усного звіту пор. Я[вора].

У висліді цього всього ми дійшли до таких стверджень:

а) Конфлікт між ЗЧ ОУН і опозицією на його сьогоднішній стадії перетворився по суті **в розкол** ОУН на еміграції. Отже, не є він ніякою **чисткою**, ніяким **оздоровленням**. Тим самим справа конфлікту не є також якоюсь другорядною, епізодичною справою, але з'являється центральною справою нашого внутріорганізаційного життя і вимагає негайного полагодження. В протилежному випадку це грозить серіозним послабленням нашої Організації і зведення її до ролі такої дрібної групи, як група А. Мельника.

б) Розходження, що виникли між ЗЧ ОУН і "опозицією" в програмово-устроєвих, політичних, внутріорганізаційних питаннях є природними для нашої Організації на сьогоднішній стадії її розвитку і в умовах цілковитого чи неповного розв'язання ряду важливих справ. Проте ці розходження аж ніяк не є такі, щоб доводити до розламу. При добрій волі їх легко можна розв'язати на добро Організації. Лихо тільки в тому, що верх взяли пристрасті і групові амбіції.

в) Винними у справі конфлікту ми вважаємо обидві сторони: і ЗЧ ОУН, і "опозицію". Помилки поповнили обидві сторони.

Помилки "опозиції":

Перше. Завеликі намагання підопрядкувати ОУН УГВРаді. ОУН входить тільки до складу УГВР, тільки узгіднює з нею свої дії, але підпорядковується тільки Проводові ОУН, до якого належить право рішення про вихід з УГВР.

Друге. Погляд про те, що в еміграційних умовах сітка є безпотрібна. Цей погляд неправильний. В еміграційних умовах сітка мусить бути, як і за всяких інших умов. Очевидно, в формах, які для даних умов найкраще підходять. Без окремої, строго дисциплінованої сітки ми не змогли б виховувати кадрів (а кадри – це

все!), забезпечити за собою швидкість і ефективність дій. Міцна, розбудована, дисциплінована сітка – це те, що забезпечувало за нами дотепер всі успіхи, про неї мусимо дальше дбати. Інша річ, що справа праці над кадрами на еміграції викликає багато зауважень.

Помилки ЗЧ ОУН:

Перше. Завеликі намагання підпорядкувати ОУН УГВРаду і УПАрмію. Ми в Краю строго розмежовуємо ці справи, хоч в наших умовах це важко. ЗЧ ОУН цілком недостатньо придержуються цего правила, і, тим самим, цілком оправдано спричинили закиди інших в наших монопартійних тенденціях.

Групи УПА, що прийшли на еміграцію, можуть підпорядкуватися тільки ЗП УГВР. Всі акції від УПА може робити тільки ЗП УГВР.

Друге. Приступлення до Національної Ради. Цим потягненням ЗЧ ОУН допомогли згальванізувати старі політичні твори, внесли новий хаос і ніяк не добились єдности, яка безумовно, потрібна.

Обидві сторони винні в тому, що не потрапили розбудувати УГВР на еміграції і вивести її з початкової стадії, перетворити її у справжнє об'єднання здорових політичних сил на еміграції. У нас на Землях ОУН і УГВР зв'язані є якнайтісніше. Але це зумовлене специфічними обставинами нашої боротьби на землях, а не монопартійними тенденціями. Але на еміграції так бути не мусить і не повинно.

Є факт, що статут УГВР не розроблений і дає багато нагод для такого чи іншого тлумачення, але при добрій волі його можна розвинути так, як цього вимагає добро справи. І коли край давав свою згоду на "партійний принцип" розбудови УГВР то, власне, це мав на увазі, але ніколи не вважав його за одиноку, найкращу основу розбудову УГВР.

г) До всіх Вас, викинених з організації Проводом ЗЧ ОУН, ми зберігаємо **повне довір'я** і з цим кроком ЗЧ ОУН **не погоджуємося**.

Усунення Голови Головної Ради вважаємо незаконним.

д) Ми вважаємо, що є всі можливості для ліквідації конфлікту шляхом взаїмного погодження. Очевидно, без всяких "покаянь" публичних з чийого б то не було боку. Тим самим край не дає своєї згоди на Ваше організаційне оформлення в окрему групу. Край вимагає, щоб ви всі погодилися якнайскоріше і найповніше. Інакше край буде змушений заняти **незалежне становище**.

2. Щодо програмових справ, то лінія і дух, дотримувані у Ваших статтях, правильні.

Тут я хочу поінформувати Вас, як виглядають ці справи зараз у нас на землях. Від III Збору минуло вже достатньо багато часу, щоб сконфронтувати з життям наші Програмові постанови, пізнати їх силу, життєвість, а також і недоліки. Сьогодні виразно видно, що Програмові постанови III НВЗ ОУН були великим нашим досягненням і забезпечили нам великі успіхи. Але разом з цим виразно видно, що наші Програмові постанови вимагають змін і доповнень. Зокрема, нам треба сьогодні вже визначити справу державного ладу в Укр[аїнській] Державі, і ясніше, твердше сформулювати нашу розв'язку земельного питання, оскільки воля народу для нас сьогодні цілком ясна і оскільки цей пункт часто дає привід до приписування нам колгоспів, чому перечить вся наша боротьба й діяльність. Є також факт, що пункт про земельне питання не є викладений в мобілізуючій формі.

Виходячи з того, Провід Земель на своїй нараді в серпні 1949 р. прийняв "Проєкт... програмових змін і доповнень". Ви з цим проєктом познайомитеся точніше, а я тільки скажу про основні принципи.

Насамперед, Провід Земель вважає за конечне визначити **демократію**, як основу внутріполітичного ладу в Укр[аїнській] Державі. Демократію ми повинні прийняти без дискусії. Обдискутувати ми повинні тільки конкретну форму демократичного ладу, щоб побудувати в Укр[аїнській] Державі здорову демократичну систему, а не таку, що призводить до розкладу.

Дальше, Провід вважає за конечне сказати ясно, що ми за розподіл колгоспів, за передачу землі селянам на **власність** у формі одноосібних трудових господаств. Признаючи селянам право власности на землю, ми рівночасно з тим визнаємо, що найвищим, суверенним власником землі, як і всіх знарядь і засобів виробництва країни, з'являється самий **народ**.

3. Перевидавання Вами крайової літератури, її правильна Ваша інтерпретація і захист від нападок – радісний факт. Цим Ви робите велику роботу і дієте правильно, оскільки всі ці речі, що є у вас, є **офіційними** виданнями краю і відбивають погляд земель. Всі ці видання апробовані і ген. Чупринкою особисто, і Проводом як цілістю. Всякі ці закиди в соціялізмі, націонал- чи нео- комунізмі, в прихильності до колгоспів і т. п., що їх повно під нашою адресою в емігрантській пресі, – це одне велике спрощування справ і наївність (якщо, очевидно, це робиться несвідомо). Деякі з цих закидів (або похвал) достарчили для мене особисто нагоди для щирого сміху ("старий марксист").

У зв'язку з цим ще про Донцова. Ваша критика Донцова, по-мойому, в основному вірна і слушна. Що ж до Донцова, то в нього немає ніякої річевої критики. Є тільки лайка, перекручування, нечесна гра словами, спекуляція і негідні інсинуації.

4. Щодо Національної Ради, то ми прямо не можемо зрозуміти добре цієї інституції, цього нового політичного тіла, її взаємин з УГВР, УПА і т. п. Чи це загальнонаціональне об'єднання чи еміграційне? Якщо перше – то на якій базі? Тим-то й важко в цій справі що-небудь сказати. Але, раз таке тіло виникло, треба рахуватися з його існуванням, треба подбати про якийсь спосіб співіснування Нац[іональної] Ради і УГВР.

5. Якщо йдеться про зміну назви Організації, то Провід Земель прийняв на своїй нараді 1949 року рішення про зміну назви в порозумінні з членами Проводу на еміграції.

Зараз є такі проєкти нової назви: "Українська Національно-Визвольна Організація" (УНВО), "Українська Національно-Визвольна Революційна Організація" (УНВРО), "Українська Всенародна Самостійницька Трудова Організація" (УВСТО).

6. В питанні внутрішнього устрою Організації ми на землях дотримуємося усталеного практикою від III Збору внутрішнього демократизму в Головному Проводі і колегіяльности при рішальному голосі Провідника на всіх нижчих щаблях. Така система забезпечує перед перетворенням Організації на розхлябане товариство з одного боку, і перед витворенням вузької, безконтрольної кліки наверху, з другого. Така система цілком виправдує себе на землях, хоч, як виходило б, не підходять до неї наші умови. Рішення на нарадах Проводу приймаються у нас звичайною більшістю. Між нарадами Голова Проводу запитує згоди окремих членів Проводу письмово, а у випадку пильної справи, діє самостійно, а опісля своє рішення предкладає на затвердження Проводу.

Колегіяльність у нижчих клітинах дозволяє всебічно виробляти людей, прищеплює політичну культуру, вчить співпраці і взаіморозуміння, рятує перед замкненням у вузькі справи свого ресорту, дозволяє всебічно вивчити справу і розв'язати її правильно. На еміграції така система повинна знайти ще кращий розвиток.

7. Справа Іванова. Край підтверджує, що д. Іванів виїхав на еміграцію за згодою Проводу[11].

8. Читаючи пресу всіх напрямків, я був здивований таким низьким станом громадської моралі і політичної культури нашої еміграції. На жаль, це стосується і нашого середовища. З цим

за всяку ціну треба зірвати і домогтися поправи. А можна цього добитися тільки конкретною працею. На еміграції забагато дискутують, забагато зборів, а замало чорної праці.

[...]*

Відпис з копії (рукоп[исної]) листа Горнового до друзів за кордоном**

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 4. – Арк. 154-156. Копія. Опубл.: Степан Бандера у документах радянських органів державної безпеки (1939–1959). – Київ, 2009. – С. 369-375.

---

[1] *Гриньох Іван ("Всеволод", "Герасимовський", "Орлів" та ін.; 28.12.1907, с. Павлів Радехівського р-ну Львівської обл. – 14.09.1994, м. Нарінг біля Мюнхена, Німеччина). Учасник III НВЗ ОУН (1943), член Головної ради ОУН; учасник ВЗ УГВР (1944), другий віце-президент УГВР. На еміграції в Західній Німеччині від 1945, один із керівників ЗП УГВР; відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (1951).*

[2] *Прокоп Мирослав ("Вировий", "Володимир", "Гармаш", "Орлович" та ін.; 6.05.1913, м. Перемишль, тепер Польща – 7.12.2003, м. Нью-Йорк, США). Референт пропаганди Проводу ОУН і редактор журналу "Ідея і чин" (1943–1944), член Проводу ОУН (з 1943), учасник III НВЗ ОУН, учасник ВЗ УГВР (1944), член Президії УГВР. Від 1944 – на еміграції, один із керівників ЗП УГВР.*

[3] *Лебедь Микола ("Ігор", "Максим Рубан", "Ярополк" та ін.; 23.11.1910, смт Нові Стрілища Жидачівського р-ну Львівської обл. – 19.07.1998, м. Піттсбурґ, США). Другий заступник Провідника ОУН (1941), урядуючий провідник ОУН (1941–1943), учасник III НВЗ ОУН (1943), голова Головної ради ОУН, організатор і керівник референтури зовнішних зв'язків при Проводі ОУН; учасник ВЗ УГВР (1944), генеральний секретар зовнішніх справ УГВР, виїхав на еміграцію, з 1949 проживав у США; відзначений Золотим Хрестом заслуги УПА (1951).*

[4] *Ребет (дів. Цісик) Дарія ("Орлян", "Роберт"; 26.02.1913, м. Кіцмань Чернівецької обл. – 5.01.1992, м. Мюнхен, Німеччина). Дружина Лева Ребета. Учасник III НВЗ ОУН (1943), член Проводу ОУН; учасник ВЗ УГВР (1944), обрана членом Президії УГВР; у складі ЗП УГВР виїхала на еміграцію, жила у Німеччині.*

[5] *Лоґуш Омелян ("Євген", "Іванів", "Степанів"; 1912, с. Передмістя Бучацького р-ну Тернопільської обл. – ?). Учасник III НВЗ ОУН (1943), член Проводу ОУН (з 1943), учасник ВЗ УГВР (1944), редактор журналу "Ідея і чин" (літо 1944); на еміграції в Німеччині та США (з 1949).*

[6] *Охримович Василь ("Бард", "Грузин", "Кузьма", "Пилип" та ін.; 25.05.1914, м. Львів – 03.1954, м. Київ). Учасник III НВЗ ОУН (1943), член Проводу ОУН (1942–1952); учасник ВЗ УГВР (1944), член УГВР. На еміграції в Німеччині, один із керівників ЗП УГВР, повернувся в Україну як делегат ЗП УГВР 20.05.1951, відповідальний за Львівський і Карпатський краї (1952), майор-політвиховник УПА (1951), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА II кл. (1951).*

[7] *Ребет Лев ("Кіл", "Кліщ", "Стар" та ін.; 3.03.1912, м. Стрий Львівської обл. – 12.10.1957, м. Мюнхен, Німеччина). Чоловік Дарії Ребет. Перший заступник*

---

* *Документ без закінчення.*

** *Надпис у титулі.*

Голови Українського Державного Правління (1941), політв'язень німецьких тюрем і концтаборів (1941–1944), голова Головного Суду ЗЧ ОУН (1945–1948); керівник ОУН(з) від 1954.

[8] Врецьона Євген (1.10.1905, м. Винники, м. Львів – 4.02.1975, м. Базель, Швейцарія). Член УГВР (з 1944), один із керівників ЗП УГВР.

[9] Бутковський Іван ("Гуцул"; 2.05.1910, м. Сколе Львівської обл. – 5.08.1967, м. Мюнхен, Німеччина). Командир ВО "Говерля" (1944); керівник Місії УПА при ЗП УГВР, підполковник УПА (1949), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги УПА II кл. (1945).

[10] Лопатинський Юрій ("Калина", "Шейк"; 12.04.1906, м. Тернопіль – 16.11.1982, м. Гантер, штат Нью-Йорк, США). Член ГВШ УПА (1945), на еміграції в Німеччині (з 1945), згодом у США; заступник керівника Місії УПА за кордоном, підполковник УПА (1949), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1951), довголітній голова Об'єднання колишніх вояків УПА.

[11] Омелян Лоґуш-"Іванів" мав залишитися в Україні на посту референта пропаганди Проводу ОУН. Відповідно до розпорядження члена Бюро Проводу ОУН Дмитра Маївського-"Зруба", схваленого згодом на засіданні Проводу ОУН, у зв'язку з хворобою він разом із вагітною дружиною Катериною Мешко-"Верещак" восени 1944 р. виїхав на Захід, де був критикований за нібито самовільне залишення краю.

№ 39
ЛИСТ Є. ПРИШЛЯКА* ДО О. ДЯКІВА

Серпень 1950 р.

С[лава] У[країні]!

До 417

Сподіюся, що вже відомо Вам, що 5.07.50 р.[1] впали сл. п. дд. Скоб, Шапка[2] і Бодьо[3]. Кромі них, за час мойого побуту тут, впало ще трьох боєвиків і рай. пров. д. Чупринка[4]. Друзі Скоб і Чупринка впали напевно з причин агентурних[5]. Взагалі тут терен досить "підмінований", більше, чим я уявляв собі. Цьому сприяло ряд причин, специфічних тому теренові. Та про ці справи розкажу устно.

В 1-му надр[айоні] стан кадрів дуже мізерний (і в тому кілька сумн[івних]), в 2-му дещо кращий, але зате вся робота "під псом"[6]. Те й ряд інших зібраних відомостей дає мені багато до думання. Одначе писати тут про те не можу, розкажу устно.

Я обговорив з дд. О[лесем][7] і Р[оманом][8] ряд заходів для оздоровлення й покращання цього невідрадного стану і вірю, що вони будуть успішні, але на це треба певного протягу часу.

---

* *Адресант встановлений за змістом та почерком.*

Мав я в проєкті розв'язати деякі справи, поробив ряд заходів, та досі нічого з того не вийшло (труднощі зі зв'язком), а час летить і то досить дармо, так, що навіть і як щось зроблю, то не стільки, скільки мав в проєкті.

Відносно мойого приходу, то перекажу зв'язковими.

Щиро здоровлю

Г[ероям] С[лава]!

Серпень, 1950 р. /Руслан/

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 56. – Арк. 57. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Це сталося в ніч з 5 на 6 липня 1950 р., о 1.20.*

[2] *Гаврис Ярослав ("Шапка"; 1924, с. Почапи Золочівського р-ну Львівської обл. – 6.07.1950, с. Бонишин Золочівського р-ну Львівської обл.). Керівник пункту зв'язку окружного проводу ОУН Золочівщини.*

[3] *Баран Федір ("Бодьо", "Клим"; 1914, с. Почапи Золочівського р-ну Львівської обл. – 6.07.1950, с. Бонишин Золочівського р-ну Львівської обл.). Бойовик окружного проводу ОУН Золочівщини.*

[4] *Горбатюк Михайло ("Чупринка"; 1912, с. Королівка Бродівського р-ну Львівської обл. – 8.08.1950, біля с. Лісове Бродівського р-ну Львівської обл.). Районний провідник ОУН Брідщини (1948–1950).*

[5] *"Скоб" загинув внаслідок дій агентури, "Чупринка" – у чекістсько-військовій операції.*

[6] *1 надрайон – Золочівщина, 2 надрайон – Брідщина.*

[7] *Червак Іван ("Луговий", "Олесь", "Ясмін" та ін.; 1923, с. Петрилів Тлумацького р-ну Івано-Франківської обл. – 17.03.1953, між сс. Зарваниця і Лука Золочівського р-ну Львівської обл.). Організаційний референт Городоцького надрайону (1948–1949), надрайонний провідник ОУН Золочівщини (1949–1950), окружний провідник ОУН Золочівщини (1950–1953); поручник-політвиховник (1952).*

[8] *Гарабач Василь ("Орач", "Роман"; 1920, с. Негрибка Перемиського пов., тепер Польща – 31.07.1952, біля с. Залісся Золочівського р-ну Львівської обл.). Окружний референт СБ ОУН Золочівщини (1950–1952); сотник контррозвідки (посмертно).*

№ 40
ЛИСТ С. ПЕТРУШЕВИЧА ДО О. ДЯКІВА

[Не пізніше 28 листопада 1950 р.]

До 417!

1. Справу фірманки полагоджено. Її буде можна здійснити через місяць часу в зв'язку з направою підводи та її випробування. Можна буде використати на добу часу. Це буде дещо коштувати.

2. Новинки:

Тому 2 місяці на кватиру студента Х прийшло 2 узброєних в пістолі мущин, які представилися за українських повстанців. Після короткої патріотичної розмови про потребу поповнення кадрів (укр[аїнських] повст[анців]), запропонували студентові відхід. Коли цей не погодився, грозили ліквідацією його. В тому напрямкові визначили стрічу відходу в "Їзуїцькому огороді"[1]. Студент відразу був схильний, що це провокація, і зараз на другий день згодосив на УМГБ. Тут його вислухали, однак нічо конкретного не вказали. Щойно тому два тижні взад прийшло МГБ, арештували студента з його татом. До сьогодні не устійнено, де вони перебувають.

На мою думку, це ще один метод до винищування укр. молоді. Тому буде необхідним на підставі того факту (може є більше, тільки нам невідомі) видати "Пересторогу" до студентів м. Львова.

3. Як мене поінформувала одна особа, большевики у Львові роблять секретний тунель. Його роблять руками політв'язнів.

4. Зараз в Жовкві (можливо, полігон) має перебувати міністер оборони СССР Василевський. Його побут пояснюється спецзавданням маневрами.

5. Зараз міліція солідно взялася за паспортизацію в селах, прити[...]них Львовові. В тому напрямкові роблять нічні і денні перевірки. Тим, що не мають паспортів – головно переселенцям з Волині – наказують до 24 год. залишити місце перебування.

6. Коло "цьоці" все в порядку. Дещо собі полагодив.

Здоровить щиро /610/ (це моя нова адреса)

Слава Україні!

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 56. – Арк. 60. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Стара назва Парку Івана Франка у Львові.*

РОЗДІЛ III.

ДОКУМЕНТИ ПРО ОСВІТУ І НАВЧАННЯ

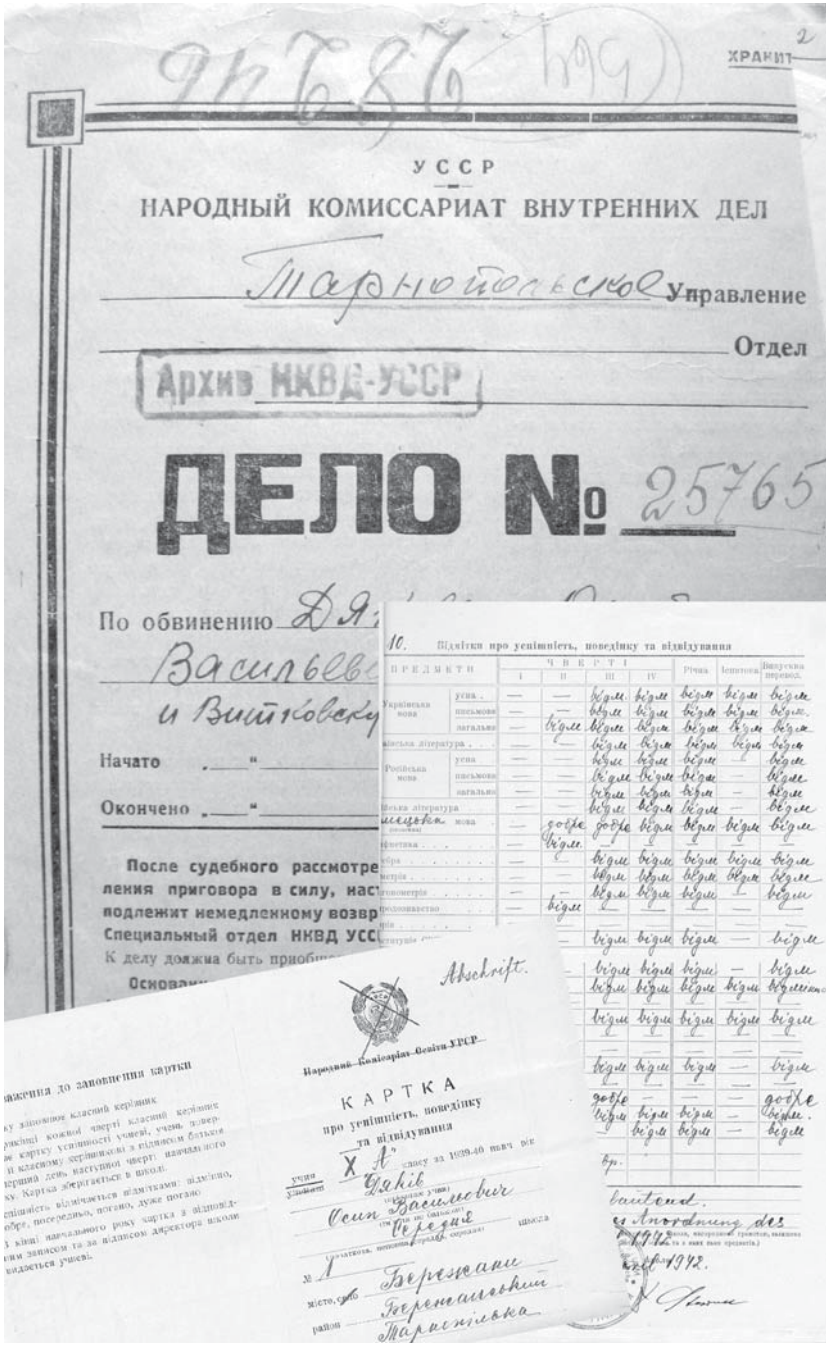

УССР

НАРОДНЫЙ КОМИССАРИАТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

Тарнопольское Управление

Отдел

Архив НКВД-УССР

ДЕЛО № 25765

По обвинению

Начато

Окончено

После судебного рассмотре
ления приговора в силу, нас
подлежит немедленному возвр
Специальный отдел НКВД УСС
К делу должна быть приоби

10. Відмітки про успішність, поведінку та відвідування

Народний Комісаріят Освіти УРСР

КАРТКА

про успішність, поведінку та відвідування

Abschrift.

Березани

Тарнопільська

№ 41-90
ДОКУМЕНТИ

Не раніше 25 червня 1940 р. – грудень 1950 р.

№ 41-64
ДОКУМЕНТИ ПРО ОСВІТУ І НАВЧАННЯ

Не раніше 25 червня 1940 р. – 15 грудня 1943 р.

№ 41
ТАБЕЛЬ ЗА 10 КЛАС О. ДЯКІВА

[Не раніше 25 червня 1940 р.]

КАРТКА
про успішність, поведінку та відвідування

учня Х «А» класу за 1939–40 навч[альний] рік
Дяків Осип Васильович
середня школа №1
місто Бережани
район Бережанський
область Тарнопільська

Відмітки про успішність, поведінку та відвідування

Предмети		Чверті				Річна	Іспитова	Випускна перевод[на]
		I	II	III	IV			
Українська мова	усна	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
	письмова	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
	загальна	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
Українська література		–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
Російська мова	усна	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
	письмова	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
	загальна	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Російська література		–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Німецька мова		–	добре	добре	відм.	відм.	відм.	відм.

Арифметика	–	відм.	–	–	–	–	–
Алгебра	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
Геометрія	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
Тригонометрія	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Природознавство	–	відм.	–	–	–	–	–
Історія	–	–	–	–	–	–	–
Конституція СРСР і УРСР	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Географія	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Фізика	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	від-мінно
Астрономія	–	–	–	–	–	–	–
Хімія	–	–	відм.	відм.	відм.	відм.	відм.
Геологія і мінералогія	–	–	–	–	–	–	–
Малювання	–	–	–	–	–	–	–
Креслення	–	–	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Музика і співи	–	–	–	–	–	–	–
Фізкультура		добре	добре	–	–	–	добре
Поведінка		відм.	відм.	відм.	відм.	–	відм.
Військове заняття	–	–	–	відм.	відм.		відм.
Спізнень							
Підпис класного керівника	/–/ Дроздова в[ласно]р[учно]						

77/42

Mit dem Kataloge gleichlautend.
Ausgegeben auf Grund des Anordnung des Kreisschulamtes vom 1 April 1942.
Berezany, den 4 April 1942.
Leiter: /[…]/*

*ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 2. Засвідчена копія**. Рукопис***.*

---

* Ідентичний з каталогом. Виданий на основі розпорядження окружного шкільного управління від 1 квітня 1942. Бережани, 4 квітня 1942. Керівник /[…]/

** *Документ засвідчений круглою печаткою із одинаковим надписом українською та німецькою мовами:* Staatsgymnasium mit ukrainischer Unterrichtssprache in Brzezany * Державна гімназія з укр[аїнською] мовою навчання в Бережанах

*** *Документ на бланку.*

№ 42
ДОВІДКА ОЛЕСИНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ ПРО СОЦІАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ О. ДЯКІВА

25 червня 1940 р.

Олесинська сіль[ська] рада
Козівського району
Тарнопольської обл.
25 червня 1940 р.

ПОСВІДКА ПРО СОЦПОХОДЖЕННЯ

Сіль[ська] рада села Олесин посвідчає, що Дяків Осип Василевич, уроджений 21 червня 1921 року, є членом родини селянина – середняків.

голова /Горохівський Василь/
секретар /[...]/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 1. – Спр. "Заявления студентов о назначении им государственной стипендии с приложением справок об социальном происхождении и заработной плате родителей". – Арк. 45. Оригінал. Рукопис.*

№ 43
ЗАЯВА О. ДЯКІВА ПРО ВСТУП У ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Не пізніше 17 серпня 1940 р.

До Львівського Державного Університету ім. І. Франка

від громадянина Дякова Осипа Василевича

ЗАЯВА

Прошу приняти мене в Університет ім. І. Франка на факультет української філології.

---

* *Документ засвідчений круглою печаткою із нерозбірливим надписом.*

Як відмінника прошу звільнити мене від іспитів.

При цьому додаю такі документи:
1) Автобіографію.
2) Атестат про закінчення середньої школи.
3) Три фотокартки.
4). Посвідка про військове зобов'язання.

/Дяків Осип Васильович/

Моя адреса: м. Бережани, вул. Ізабелівка, 34 (Бережанський район, Тарнопільська область).

1089*

Паспорт особисто українець – батько селянин.

Атестат відібрав. Львів, д[ня] 2/6.1942. /Дяків О./**

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 1. – Спр. 2966. – Арк. 2. Оригінал. Рукопис.

№ 44
ОСОБОВА КАРТКА ВСТУПНИКА У ЛЬВІВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ О. ДЯКІВА

Не пізніше 17 серпня 1940 р.

Справа №
(Назва вищого навчального закладу)
форма №4

ОСОБОВА КАРТКА ВСТУПНИКА

1. Прізвище: Дяків
2. Ім'я: Осип
3. По батькові: Васильович

---

* *Надпис у титулі.*

** *Надпис на документі.*

4. Стать: чоловіч[а]
5. Рік народження: 1921
6. Національність: укр[аїнець]
7. Партійність:
8. Освіта: що, коли і де закінчив: десятир[ічка], 1940, Бережани
9. Відмінник, або по конкурсу: відмін[ник]
10. Професія, або спеціальність і стаж:
11. Соціальне походження: селян[ин]
12. Потреба в гуртожитку:
13. Потреба в стипендії: так
14. Наслідки екзаменів (кільк[ість] балів):
15. Постанова про зарахування до інституту (протокол):
16. Дата і № повідомлення про зарахування до інституту:
17. Наслідки медичного огляду:

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 1. – Спр. 2966. – Арк. 3. Оригінал. Рукопис.*

№ 45
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ЗАРАХУВАННЯ О. ДЯКІВА

17 серпня 1940 р.

НАКАЗ ч. 233
по Львівському Державному Університету ім. Ів[ана] Франка,
дня 17 серпня 1940 р.

§ 1
Зарахувати до складу студентів першого курсу Львівського державного університету на 1940/41 учб[овий] рік без іспитів, як відмінників таких вступників:

Філологічний факультет:
спец[ільність] українська філологія

(…)
6. Дяків Осип Василевич

* *Документ на бланку.*

(...)

Ректор Львівського Державного Університету ім. Ів[ана] Франка

/Марченко[1]/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 40. Оригінал.

---

[1] *Марченко Михайло (19.09.1902, с. Гатне Києво-Святошинського р-ну Київської обл. – 22.01.1983, м. Київ). Ректор Львівського університету (1939–1940).*

№ 46
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРИЙМАЛЬНОЇ КОМІСІЇ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ЗАРАХУВАННЯ О. ДЯКІВА

19 серпня 1940 р.

Форма № 8

Приймальна комісія
19.VIII.1940 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ № 6

Тов[ариш]: Дяків Осип Василевич

Наказом ректора ЛДУ від 17.VIII.1940 за № 233 Ви прийняті в число студентів: ЛДУ ім. І. Франка, – наданням / без надання гуртожитку.

Початок занять 1 вересня 1840 р. о 9 год. ранку.

Неявка на заняття в зазначений строк з неповажних причин потягне за собою виключення Вас з числа студентів.

У випадку неможливості явки в зазначений строк з поважних причин, повідомте в: Львів, Маршалківська, 1.

Привезіть з собою постільні речі.

Директор /М. Марченко/*

---

* *Факсиміле підпису засвідчене гербовою печаткою з надписом:* НКО УРСР. Львівський державний університет ім. Ів[ана] Франка

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 113. Оригінал. Рукопис**. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 33.*

№ 47
ЗАЯВА О. ДЯКІВА В ПРОФКОМ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СТИПЕНДІЇ

Не пізніше 24 вересня 1940 р.

До профкому
Львівського Державного Університету

від студ[ента] Дякова Осипа
Васильовича

ЗАЯВА

Прошу приділити мені студентську стипендію як студентові І курсу укр[аїнської] філології ЛДУ.

До заяви додаю: свідоцтво соцпоходження.

/Дяків Осип Васильович/

відм[інник]***

Провірити

Дати

Призначити стипендію
/[...]/

---

* *Документ засвідчений кутовим штампом з надписом:* УРСР. Народний комісаріат освіти. Львівський державний університет ім. Ів[ана] Франка

** *Документ на бланку.*

*** *Надпис у титулі.*

24/IX.40 р.*

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 1. – Спр. "Заявления студентов о назначении им государственной стипендии с приложением справок об социальном происхождении и заработной плате родителей". – Арк. 44. Оригінал. Рукопис.

№ 48
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СТИПЕНДІЇ О. ДЯКІВУ

27 вересня 1940 р.

НАКАЗ ч. 274
по Львівському Державному Університету ім. І. Франка,
дня 27 вересня 1940 р.

(…)

§ 4

Призначити аванс на державну стипендію таким студентам І курсу Філологічного факультету:

(…)

10. Дяків Осип Вас[ильович]

(…)

В. о. Ректора Львівського Державного Університету ім. Ів[ана] Франка

/Биченко[1]/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 158. Оригінал.

---

[1] *Биченко Георгій (? – 1942). Ректор Львівського університету (1940–1941), загинув у німецьких концтаборах.*

* *Надпис на документі.*

№ 49
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ЗНЯТТЯ СТИПЕНДІЇ О. ДЯКІВУ

14 жовтня 1940 р.

НАКАЗ ч. 290
по Львівському Державному Університету ім. Ів[ана] Франка,
дня 14 жовтня 1940 р.

(…)
§ 14

Зняти з державної стипендії слідуючих студентів філологічного факультету за неявку на лекції:

(…)

2. Дяків Йосип – I курс

(…)

Заст. Ректора Львівського Державного Університету ім. Ів[ана] Франка

/Студинський К. Й.[1]/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 199. Оригінал.

---

[1] *Студинський Кирило (4.10.1868, с. Кип'ячка Тернопільського р-ну Тернопільської обл. – 1941). Філолог, літературознавець, академік АН УРСР; проректор Львівського університету (1939–1941), депутат Верховної ради УРСР (1940–1941). Заарештований НКВД 06.1941, доля невідома, імовірно, розстріляний при відступі радянських військ.*

№ 50
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ О. ДЯКІВА

28 жовтня 1940 р.

НАКАЗ ч. 301
по Львівському Державному Університету ім. Ів[ана] Франка,
дня 28 жовтня 1940 р.

(…)

§ 2

Звільнити зі складу студентів ЛДУ за неявку на лекції від початку вересня 1940 р. таких:

Українська філологія. І курс

1. Дяків Йосип – І курс

(…)

Підстава: рапорт декана філологічного факультету

(…)

В. о. Ректора Львівського Державного Університету ім. Ів. Франка

/Биченко/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 228. Оригінал.

№ 51
З НАКАЗУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СТИПЕНДІЇ О. ДЯКІВУ

2 листопада 1940 р.

НАКАЗ ч. 312
по Львівському Державному Університету ім. Ів. Франка, дня 2 листопада 1940 р.

У відповідності з постановою Р[ади] Н[ародних] К[омісарів] СРСР про зміну порядку видачі стипендії та згідно з наказом

В[сесоюзного] К[омітету у справах] В[ищої] Ш[коли] при Р[аді] Н[ародних] К[омісарів] СРСР від дня 12 жовтня 1940 р. No. 857 – зарахувати на державну стипендію з 1 листопада ц[ього] р[оку] таких студентів.

Філологічний факультет:

І курс, І семестр

(…)

35. Дяків Осип

(…)

В. о. Ректора Львівського Державного Університету ім. Ів. Франка

/Биченко/

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 31. – Арк. 260. Оригінал.

№ 52
ІЗ СПИСКУ ВСТУПНИКІВ-ВІДМІННИКІВ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

[1940 р.]

ВСТУПНИКИ ВІДМІННИКИ

Українська філологія

(…)

35. Дяків Осип

(…)

Архів ЛНУ ім. І. Франка. – Ф. 119. – Оп. 3. – Спр. 249. – Арк. 1. Копія.

№ 53
ЗАЯВА О. ДЯКІВА ПРО ВСТУП В УКРАЇНСЬКИЙ ТЕХНІЧНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ІНСТИТУТ

Не пізніше 16 квітня 1942 р.

До Директора Українського Технічно-Господарського Інституту в Подєбрадах

ПРОХАННЯ

Прошу прийняти мене в студенти Високої Школи Політичних Наук і на курс Українознавства при УТГІ в Подєбрадах.

/Дяків Осип/

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
16.IV.1942
Вх[ідне] ч[исло] 1885*

З боку деканату немає заперечень до приняття студентом В[ищої] Ш[коли] П[олітичних] Н[аук]
17.IV.1942
/[...]/**

Verte!***

Зачислити на В[ищу] Ш[колу] П[олітичних] Н[аук].
/[...]/
18.IV.42**

2348**

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 1. Оригінал. Рукопис.

---

* *Кутовий штамп*

** *Надпис у титулі.*

*** *Надпис на документі:* Повернути!

№ 54
АВТОБІОГРАФІЯ О. ДЯКІВА

Не пізніше 16 квітня 1942 р.

Я, Дяків Осип, народився дня 21 червня 1921 р. в селі Олесині, пов[іту] Бережани.

Середню школу закінчив в 1939/40 р. в Бережанах, про що залучую вірогідних документ.

Студійні матеріяли прошу слати на таку адресу:

Diakiw Osyp

Dorf: Olesyn, Post: Kosova

Kreis: Bereżany

Distrikt: Galizien*

Прошу вислати мені чеки на вплачення вписового і таксу, яку одночасно прошу розложити на рати.

/Дяків Осип/

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 1а. Оригінал. Рукопис.

№ 55
ПОВІДОМЛЕННЯ СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ О. ДЯКІВУ ПРО ЗАРАХУВАННЯ

20 квітня 1942 р.

1885

20 квітня р. 1942.

Вп. п. Осип Дяків
Студ[ент] УТГІ, перс[ональне] ч[исло] 2348,
Олесин

студентом Високої Школи Політичних Наук

Вписове – 20 зл[отих], за І-й семестр В[ищої] Ш[коли] П[олітичних] Н[аук] – 100 зл[отих], а разом – 120 зл[отих]. Дирекція Інституту погоджується, що Ви належну з Вас студійну

* *Дяків Осип. Село: Олесин. Пошта: Козова. Округа: Бережани. Дистрикт: Даличина.*

таксу сплачували місячними ратами. В залежності від висоти переказаної суми буде Вам висилатися студійний матеріял.

2348*

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 3. Копія.

№ 56
ЗАЯВА О. ДЯКІВА ПРО ЗАРАХУВАННЯ НА КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА ПРИ УТГІ

8 травня 1942 р.

Дяків Осип Олесин, 8 травня 1942
Перс[ональне] число: 2348

До Директора УТГІ
в Подєбрадах

Згідно з повідомленням Дирекції УТГІ зачислено мене студентам лише Високої Школи Політичних Наук, без Курсів Українознавства, про що я просив у свойому проханні. Я тому ще раз поновляю своє прохання добавити мені ще й Курси Українознавства.

Гроші за вписове 20 зл[отих] і частину оплати за I семестер 80 зл[отих] висилаю чеком.

Слава Україні!

/Дяків Осип/

Записати додатково на Курси Українознавства і повідомити
14.V.42
/[...]/**

Зачислити на Українознавство.
/[...]/
14.V.42**

* *Надпис в кінці.*

** *Надпис у титулі.*

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
18.V.1942
Вх[ідне] ч[исло] 2413*

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 4. Оригінал. Рукопис.

№ 57
ПОВІДОМЛЕННЯ СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ О. ДЯКІВУ ПРО ЗАРАХУВАННЯ НА КУРСИ УКРАЇНОЗНАВСТВА

22 травня 1942 р.

2413

22 травня р. 1942.

Вп. п. Осип Дяків
Студ[ент] УТГІ, перс[ональне] ч[исло] 2348,
Олесин

У відповідь на Ваш лист з 8 ц. м. Секретаріят УТГІ має за шану повідомити, що Дирекція Інституту додатково зачислила Вас на предмети з курсів Українознавства, що не входять до програми В[ищої] Ш[коли] П[олітичних] Н[аук]. Належить за них з Вас студійна такса у висоті 28 зл., які просимо переказати долученим поштовим чеком.

Переказані 100 зл., про які Ви згадуєте у листі, Інститут ще не одержав, але правдоподібно цими днями одержить і негайно Вам розпочне висилку студійного матеріялу.

Слава Україні!

Секретар УТГІ

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 5. Копія.

* *Кутовий штамп.*

№ 58
ПРОХАННЯ О. ДЯКІВА ДО СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ ПРО ВИСИЛКУ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

29 липня 1942 р.

Дяків Осип Олесин, 29.VII.1942
Студ[ент] УТГІ, перс[ональне] ч[исло]: 2348

До Секретаріяту УТГІ
в Подєбрадах

Згідно з повідомленням про висоту вписового й оплати за студійний матеріял, я вислав дня 8.V.1942 100 зл[отих] і листа. Відповідь на листа я одержав, в якій Ви сповіщали мені, що поки що гроші ще до Вас не надійшли. Але від дня висилки грошей і одержання від Вас відповіді минуло вже багато часу, а я досі не одержав ще студійного матеріялу. Тому звертаюсь до Вас з проханням повідомити мене, з яких це причин, щоб я міг, якщо Ви не одержали грошей, звернутись до поштового уряду. Тому також я здержався від висилки другої рати. Прошу про найскорішу відповідь.

Слава Україні!

/Дяків Осип/

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
3.VIII.1942
Вх[ідне] ч[исло] 3941*

Повідомити, що гроші 500 кор[он] одержано 16.V.42, а 2.VI вислано було студійні. Реклямується на пошті, а тим часом висилається вд[...].

До Дирекції УТГІ
Прошу дати розпорядження про надіслання повторно студійного матеріялу, а неодержаний реклямувати на пошті.
10.VIII.42
/[...]/**

[...] повідомити про це**

---

* *Кутовий штамп.*

** *Надпис у титулі.*

11.VIII.42
/[...]/*

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 6. Оригінал. Рукопис.

№ 59
ПОВІДОМЛЕННЯ СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ О. ДЯКІВУ ПРО ПРОБЛЕМИ З ВИСИЛКОЮ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

19 серпня 1942 р.

3941

19 серпня р. 1942.

Вп. п. Осип Дяків
Студ[ент] УТГІ, перс[ональне] ч[исло] 2348,
Олесин

У відповідь на Ваш лист з 29 м[инулого] м[ісяця]. Секретаріят УТГІ подає наступне:

Інститут вислав припоручено дня 2.VI ц[ього] р. підручники з наступних курсів: 81, 82, 85 та 90. На Ваше повідомлення про неодержання їх ми перевели реклямацію, при чому з'ясували, що пакунки затримано урядово. Не маючи гарантії, що висланий по друге студійний матеріял буде Вам доручений, і щоб не наряжати Інститут на збитки, ми примушені зачекати, поки непорозуміння, яке на нашу думку сталося, буде урядово з'ясовано й попередні розсилки будуть доручені адресатам.

Розуміємо Вашу нетерпеливість, але воєнний час викликає багато обмежень і в інтересах успішної боротьби з нашим віковічним ворогом червоною Москвою, мусимо безумовно цим обмеженням підлягати. Як тільки справа буде полагоджена, то зараз же Вас про це повідомимо, зглядно прикладемо старань, щоб лекції Вам були поштою доручені.

Слава Україні!

Секретар УТГІ

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 7. Копія.

---

* *Надпис у титулі.*

№ 60
ЗВЕРНЕННЯ О. ДЯКІВА ДО СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ З ПРОХАННЯМ КОРИСТУВАТИСЯ НАВЧАЛЬНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ТОВАРИШІВ

30 жовтня 1942 р.

Дяків Осип Олесин, 30 жовтня 1942
Перс[ональне] ч[исло]: 2348

До Секретаріяту УТГІ
в Подєбрадах

Не одержавши ще й досі студійних матеріялів і розуміючи, що вина Інституту в тому найменша, я постановив використати час в інший спосіб з думкою, що Інститут не матиме нічого проти. Я маю змогу користуватись студійним матеріялом моїх знайомих, які в тому відношенні щасливіші за мене і його одержали. Я вже розпочав проробляти і як вислід висилаю відповіді на питання перших дванадцяти лекцій політичної економії (проф[есор] Микола Добриловський[1]. Політична економія). При цій нагоді, ще раз прошу приспішити, як можна, висилку.

Слава Україні!

/Дяків Осип/

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
5.XI.1942
Вх[ідне] ч[исло] 5769*

На засадниче вирішення Дирекції УТГІ
Деканат Е[кономічно]-К[ооперативного] В[ідділу] нічого не має проти, навпаки, визнає за добрий вихід з скрутного положення УТГІ й для студента
7.XI.42
/[...]/**

До часу, коли зможемо висилати матеріял, [дозволити] користуватися підручниками колеґи**

* *Кутовий штамп.*

** *Надпис у титулі.*

/[...]/
7.XI.42*

Повідомити листівкою
25.XI.42*

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 8. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Добриловський Микола (1888, м. Ічня Чернігівської обл. – 1971, м. Переяслав-Хмельницький Київської обл.). Економіст; доцент, професор Української Господарської Академії та Українського технічно-господарського інституту в Подєбрадах.*

№ 61
ПОВІДОМЛЕННЯ О. ДЯКІВА СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ ПРО НАДСИЛАННЯ ОПРАЦЬОВАНОГО ІСПИТОВОГО ЗАВДАННЯ

[Не пізніше 3 лютого 1943 р.]

Персон[альне] ч[исло]: 2348

До Секретаріяту УТГІ
в Подєбрадах

Згідно з повідомленням, висилаю опрацьоване іспитове завдання “Товарові ціни”.

/Дяків Осип/

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[одарський] Інститут
3.II.1943
Вх[ідне] ч[исло] 712**

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 11. Копія.

---

* *Надпис у титулі.*

** *Кутовий штамп.*

№ 62
ЕКЗАМЕНАЦІЙНЕ ЗАВДАННЯ О. ДЯКІВА
“ТОВАРОВІ ЦІНИ”

[Не пізніше 3 лютого 1943 р.]

Персон[альне] ч[исло]: 2348 Дяків Осип Курс 1

ТОВАРОВІ ЦІНИ

Визначення ціни

В умовах розвиненого мінового господарства товар не міняється на товар безпосередньо, але посередньо за допомогою грошей. В грошах цінуються всі товари. Тому ціною називаємо мінову цінність одиниці товару, показану в грошевих одиницях.

Творення цін в умовах вільної конкуренції

Товарові ціни творяться на ринках, під якими розуміємо не тільки географічне місце, де відбуваються мінові операції, але передусім сукупність усіх покупців і продавців, що такі операції ведуть. Процес творення товарових цін може відбуватися в двох умовах, а саме: вільної конкуренції і монополії. Це дві різні умови, тому й ціни творяться в обох випадках в інший спосіб (хоч фактично чисті монополії не існують).

В умовах вільної конкуренції, цебто при вільному змаганні покупців і продавців в пропонованні другій стороні найвигідніших цін, товарові ціни повстають як вислід взаїмного погодження між покупцем і продавцем. Тут обі сторони грають рівнорядну ролю. Що, однак, в цьому випадку ми не маємо маси різних індивідуальних цінувань, а лиш невеликі відхилення від пересічної ціни, то на це впливає закон попиту і пропозиції. Під попитом ми розуміємо бажання набути певну кількість товарів з боку сукупности тих осіб, що мають до цього відповідні матеріяльні засоби, а під пропозицією – бажання і спроможність запропонувати на ринку для продажу певну кількість товарів з боку тих, хто ці товари має або має змогу мати. Так попит, як і пропозиції не є сталі. Вони можуть змінятися, рости чи зменшуватися. В залежності від того встановлюється вищий чи нижчий рівень ціни. Збільшується попит – росте ціна, збільшується пропозиція товарів – ціни падуть. Отже, закон попиту і пропозиції полягає в тому, що товарові ціни міня-

ються прямо пропорційно до попиту, а зворотньо пропорційно до пропозиції дотичного товару. Однак попит і пропозиція на товарові ціни є явищами взаїмно зумовленими і також розмір попиту і пропозиції залежить від товарових цін. Під впливом зниження ціни збільшується кількість покупців (попит), а під впливом збільшення ціни росте пропозиція товару.

Творення цін в монопольних умовах

В умовах монополії (юридичної чи фактичної), цебто при такому положенні, коли на ринку проти багатьох покупців стоїть один лиш продавець, або проти багатьох продавців один лише покупець, або, нарешті, багато продавців чи покупців порозумілися між собою і в організований спосіб всі пропонують другій стороні однакові умови, творення цін відбувається лиш при активній участі однієї сторони (монополіста). Друга сторона грає ролю підрядну, пасивну. Монополісти творять ціни самі, свідомо, керуючись бажанням найвищого зиску (головно приватні), а досягають цього свідомим регулюванням об'єму пропозиції своїх товарів. Найвищий зиск монополіст не все одержує при найвищих цінах, бо тоді або з'явиться можливість конкуренції (н[а]п[риклад], закордонні товари), або обмеження споживання чи заступлення даного товару іншим зі сторони споживачів. З цим можливим конкурентом, як і з пасивним опором консумента монополіст мусить числитися і тому встановляє такий рівень цін, при якому ступінь викликаного піднесенням ціни скорочення попиту на товар не перевищує ступеня піднесення ціни. В випадку, коли монопольний товар має кілька ґатунків, монополіст мусить ткаож врахувати й таку можливість, що підвищення ціни може викликати перехід споживання на гірші, дешевші сорти і що в цей спосіб може загальний зиск впасти. Користуючись своїм монопольним становищем, монополісти мають також змогу встановлювати на один рід товару чи послуг декілька різних цін, т[о] з[начить] диференційні ціни, які в умовах конкуренції не є можливими.

Хитання товарових цін

Товарові ціни не є сталі. Вони зміняються, хитаються, ростуть або падуть. Причини хитань товарових цін лежать так по стороні товарів, як також грошей, які фактично також є товаром і підлягають тим самим змінам, що кожний інший товар.

І так в умовах простого мінового господарства центр рівноваги хитання товарових цін визначають трудові затрати, на які ціни мають тенденцію рівнятися. Але в умовах сучасного розвиненого мінового господарства, в умовах капіталізму, при вільній конкуренції, ціни визначуються суспільно-необхідною працею лиш посередньо (додаткова праця робітника як джерело зиску). Для капіталіста не важна витрачена людська праця, але висота зиску на вміщений капітал. Він підходить однаково і до цієї частини капіталу, яка пішла на виплату заробітної платні, як і на засоби продукції. Ним кермує жадоба найвищого зиску. Але капіталіст рівночасно не бажає нижчого у відсотках зиску на вкладений капітал, як в інших галузях виробництва. В капіталістичній системі панує тенденція до автоматичного встановлення однакового рівня зисків у всіх галузях виробництва ("закон" рівности зисків). Досягається цього переміщуванням капіталів, що в дальшому наслідкові викликує зміну об'єму пропозиції і в той спосіб приводить до рівноваги зисків. На перешкоді діяння "закону" рівности зисків однак стоїть багато причин, що випливають із капіталістичної системи. Це, передовсім, зріст ваги основного капіталу, який перешкаджає свобідному переміщенні капіталів (перепродаж акцій – це фактично тільки зміна форми власності), специфічні особливості кожного виробництва, час тревання продукційного процесу та збуту. Отже, в умовах вільної конкуренції товарові ціни мають тенденцію рівнятись по витратах продукції з додатком певної пересічної норми зиску на капіталі.

Закон падаючої видайности грунту впливає також у великій мірі на співвідношення рівня товарових цін. В тих галузях, де він діє посередньо і де продукція товарів може бути довільно збільшена на бажану кількість і порівнюючи в короткий час без рівнобіжного збільшення витрат продукції на одиницю товару, товарові ціни мають тенденцію рівнятися на найнижчі витрати продукції. Знова в тих галузях, де закон падаючої видайности діє безпосередньо і з особливою інтенсивністю, товарові ціни регулюються на найвищі витрати. Причина цього лежить в можливості розширення продукції слідом за зростанням попиту. Тому товарові ціни на всі без винятку товари, що вільно репродукуються, регулюються тими витратами продукції, при яких осягається рівновага між попитом і пропозицією.

Межі хитання товарових цін визначуються відношенням між кількістю випродукованих товарів, а масою потреби в них в суспільстві. Амплітуда тих хитань не для кожного роду товарів однакова, а ширина її залежить від елястичності попиту. Чим елястич-

ніший попит на певний товар, тим вужча амплітуда хитання його ціни (предмети, що заспокоюють менш важливі потреби), чим менш елястичний, тим хитання рідкіші, амплітуда ширша (товари перших потреб, що не можуть бути легко заступлені іншими).

Не всюди також хитання товарових цін виявляється з однаковою силою. В гуртовій торгівлі хитання цін відчувається тонко і безперестанно і рівнобіжно з хитанням попиту і пропозиції. Ці хитання бувають деколи дуже сильні і великі. В роздрібній знова торгівлі ціни бувають більше сталі і протягом довшого часу і падуть тільки тоді, коли в гуртовій торгівлі зниження є дуже велике, так що різницю ту не можна ігнорувати.

Значення хитання товарових цін

В капіталістичній системі, де продукція є безпляновою, де дуже легко за перепродукцію, хитання товарових цін має величезне значення. Вони вказують на співвідношення попиту і пропозиції і тим самим дозволяють підприємцям зорієнтуватись, як регулювати дальшу продукцію, поширити її чи звузити. Товарові ціни являються, таким чином, зверхнім регулятором суспільної продукції.

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
3.II.1943
Вх[ідне] ч[исло] 712*

Дуже добре
/[...]/**

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 14-16. Оригінал. Рукопис[1].

[1] *Подібний текст: ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 12-13.*

* *Кутовий штамп.*

** *Надпис в кінці.*

№ 63
ПОВІДОМЛЕННЯ СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ О. ДЯКІВУ ПРО УСПІШНЕ СКЛАДЕННЯ ІСПИТУ

22 лютого 1943 р.

Висока Школа Держ[авних] Наук Політична економія

Осип Дяків
21 червня 1921 в с. Олесин, пов[іту] Бережани, студентом Висока Школа Державних Наук.

Політичної економії

1941/1942 Осип Дяків

Склав дня 3 лютого 1943 р. іспит з успіхом дуже добрим.

Проф. /М. Добриловський/

22.II.1943

3.III.1943 [...] лект[ор] інж[енер] Гр[игорій] Денисенко*

787

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 17. Оригінал.

№ 64
ПОВІДОМЛЕННЯ О. ДЯКІВИМ СЕКРЕТАРІАТУ УТГІ ПРО ОПЛАТУ НАВЧАННЯ

15 грудня 1943 р.

Дяків Осип Олесин, 15.XII.1943
Перс[ональне] ч[исло] 2348
9 ч. ВО Рах.**

---

* *Надпис в кінці.*

** *Скорочення не з'ясовані.*

До Секретаріяту УТГІ
в Подєбрадах

Повідомлення про стан мойого рахунку в Інституті я одержав дня 14 грудня 1943. Так, як я його зрозумів, мені лишається до вирівнання за поштові видатки, матеріяли з українознавства 64 зл[отих]. Тут мушу ствердити, що досі з українознавства я нічого не одержав. Щоправда, на консиґнаті є зазначена "Граматика укр[аїнської] мови", але на ній нижче є відмічено, що буде вислана, аж як вийде з друку. Прошу інститут вияснити цю справу. Та незалежно від того, як випаде провірка, я гроші вже висилаю, щоб могти скористати ще з можливості переказати їх чеком Комерційного Банку в Кракові. Висилаю 200 (двісті) зл[отих]. З них прошу відтягнути 64 зл[отих] на рахунок мойого довгу, а решту втягнути як оплату за матеріяли 2 семестру В[ищої] Ш[коли] П[олітичних] Н[аук], які по змозі якнайскорше я просив би вислати.

Слава Україні!

/Дяків Осип/

Укр[аїнський] Техн[ічно]-Госп[дарський] Інститут
21.XII.1943
Вх[ідне] ч[исло] 6027*

Позачергово висланий [...]
23.XII.43
/[...]/**

Консиґн[ації] виписуються.
200 зл. одержано.**

Повідомлено 12/I.44**

ЦДАВО. – Ф. 3879. – Оп. 1. – Спр. 2470. – Арк. 18. Оригінал. Рукопис.

---

* *Кутовий штамп.*

** *Надпис в кінці.*

№ 65
ПОСТАНОВА ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ О. ДЯКІВУ

25 вересня 1940 р.

Форма № 2

Утверждаю:
Начальник Бережанского
РО НКВД
лейтенант госбезопасности
/Федоренко/*
25 сентября 1940 г.

Арест санкционирую:
Прокурор Бережанского р-на
/Кагамлицкий/**
25 сентября 1940 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(об избрании меры пресечения)

Гор. Бережаны 25 сентября 1940 г.

Я, Оперуполномоченный 3 отд[еле]ния Бережанского РО НКВД Шевченко, рассмотрев поступившие в НКВД УССР материалы о преступной деятельности:

Фамилия: Дякив

Имя и отчество: Осип Васильевич

Год рождения: 1921

Место рождения: с. Олесин Козовского р-на Тарнопольской области

Профессия и специальность: студент Львовского гос[ударственного] университета

---

* *Підпис засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Народный комиссариат внутренних дел УССР. Управление НКВД по Тарнопольской области. Бережанское районное отделение.

** *Підпис засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Прокуратура Союза ССР. Прокурор Бережанского р-на Тарнопольской обл. Прокуратура Союзу РСР. Прокурор Бережанського р-ну Тернопільської обл.

Место работы и должность:
парт[ийность]: б/п
Образование: среднее
Нац[иональность]: украинец
Гр[ажданст]во: СССР
Семейное положение: холост
Адрес: с. Олесин Козовского р-на Тарнопольской области (до ареста проживал г. Львов, ул. Коперника* № 36)

Нашел:

что Дякив Осип Васильевич подозревается в преступлениях предусмотренных 54-2, 54-11, 54-13 ст. УК УССР и принимая во внимание, что Дякив Осип Васильевич, находясь на свободе может скрыться от следствия и суда, руководствуясь ст. 143, 145 и 156 УПК УССР

Постановил:

Мерой пресечения способов от уклонения от следствия и суда Дякиву Осипу Васильевичу избрать содержание под стражей, о чем объявить арестованному под расписку в настоящем постановлении.

В соответствии со ст. 144 УПК УССР, копию постановления направить Прокурору, передать начальнику тюрьмы для приобщения к личному тюремному делу.

Следователь: оперуполномоченный РО НКВД /Шевченко/

Согласен: Начальник

Настоящее постановление мне объявлено 26/IX.1940 г. /Дяків/

*ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 1. Оригінал**. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 39-40.*

---

* *У тексті:* Коперникова

** *Документ на бланку.*

№ 66
ПОСТАНОВА ПРО АРЕШТ О. ДЯКІВА

25 вересня 1940 р.

Утверждаю:
Начальник Бережанского РО НКВД
лейтенант госбезопасности
/Федоренко/*
25 сентября 1940 г.

Арест санкционирую:
Прокурор Бережанского р-на
/Кагамлицкий/**
25 сентября 1940 г.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ
(на арест)
гор. Бережаны, 25 сентября 1940 года

Я, Оперуполномоченный 3 отд[еле]ния Бережанского РО НКВД Шевченко, рассмотрев поступившие в Бережанский РО НКВД материалы о преступной деятельности:

Дякива Осипа Васильевича, 1921 г. рождения, уроженца и жителя с. Олесина Козовского р-на Тарнопольской области, украинец, из крестьян зажиточных середняков, б/п, холост, имеет среднее образование, по профессии студент, со слов не судим.

Нашел:

что Дяков Осип Васильевич является активным членом контрреволюционной шпионской организации украинских националистов, в настоящий момент проводит свою контрреволюционную шпионскую деятельность против Советской власти за создание “Самостийной Украины”.

Постановил:

Дякова Осипа Васильевича, проживающего в с. Олесин Козовского района Тарнопольской области, подвергнуть аресту и обыску.

---

* *Підпис засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Народный комиссариат внутренних дел УССР. Управление НКВД по Тарнопольской области. Бережанское районное отделение.

** *Підпис засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Прокуратура Союза ССР. Прокурор Бережанского р-на Тарнопольской обл. Прокуратура Союзу РСР. Прокурор Бережанського р-ну Тернопільської обл.

Оперуполномоченный РО НКВД /Шевченко/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 2. Оригінал. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 41-42.*

№ 67
ОРДЕР НА АРЕШТ О. ДЯКІВА

[Не пізніше 25 вересня 1940 р.]

ОРДЕР №

Бережанский РО НКВД

Предъявителю сего ордера сотруднику Бережанского РО НКВД тов. Шевченко поручается произвести арест и обыск у гр[аждани]на Дякив Осип Васильевича, проживающего в с. Олесин Козовецкого р-на Тарнопольской области.

Начальник Бережанского РО НКВД
лейтенант госбезопасности /Федоренко/

*ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 3. Оригінал**. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 42.*

---

* *Документ на бланку.*

** *Документ засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Народный комиссариат внутренних дел УССР. Управление НКВД по Тарнопольской области. Бережанское районное отделение.

№ 68
АНКЕТА ЗААРЕШТОВАНОГО О. ДЯКІВА

25 вересня 1940 р.

НКВД СССР

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО

Вопросы:	Ответы:
1. Фамилия	Дякив
2. Имя и отчество	Осип Васильевич
3. Год и место рождения	Родился в 1921 году Тарнопольская область (край) Козовский район село Олесено, гор. –
4. Постоянное местожительство (адрес)	с. Олесено Козовского р-на Тарнопольской об[ла]сти. До ареста проживал в г. Львове, ул. Коперника № 36 (общежитие Львовского госунивер[ситета])
5. Профессия и специальность	студент
6. Последнее место службы и должность или род занятий	а) учреждение: Львовский государственный университет предприятие: – б) должность: студент в) звание: — г) в систему какого наркомата или другого руководящего органа входит учреждение (предприятие): народный ком[иссариат] просвещения д) если не работает – когда уволен: –
7. Партийная принадлежность	а) в прошлом: б/п б) в настоящее время: б/п (комсомолец) билет № –
8) Национальность	украинец
9) Гражданство (при отсутствии паспорта указать, какой документ удостоверяет гражданство)	а) градж[данство] (подд[анство]): УССР б) Паспорт: КТ № 676452; кем выдан: Козовским РОМ НКВД Тарнопольской области
10) Образование (подчеркнуть и указать, что закончил)	высшее, [1]-среднее-[1], низшее. Окончил в 1940 г. Бережанскую среднюю школу

11) К какой общественной группе себя причисляет (подчеркнуть)	Рабочих, служащих, колхозников, [2]-единоличников[-2], кустарей, свободных проффесий, служителей культа, иждивенцев, прочих
12) Социальное происхождение (кем были отец и мать)	из крестьян –зажиточных ср[едняков]
13) Имущественное положение и чем занимался до 1929 года	а) имущ. полож[ение] – б) занятие –
14) То же до 1917 года	а) имущ. полож[ение] – б) занятие –
15) Служба в царской армии и чин	не служил
16) Служба в белой армии (какой) и чин	не служил
17) Категории воинского учета	допризовник
18) Участие в к/р восстаниях и бандах (когда и где)	не участвовал
19) Судимости (состоял ли под судом и следствием, где, когда, за что, приговор)	со слов не судим
20) Примыкал ли к антисоветским партиям и организациям (меньшевики, с[оциалисты]-р[еволюционеры], анархисты, троцкисты, правые националисты и т. д.), где и когда	не участвовал
21) Состав семьи (о каждом указывать фамилию, имя, отчество, возраст, место работы и должность, адрес)	отец: Дякив Василий Йосифович мать Дякива Юстина муж: холост жена: – дети: – братья (сестры): –

Личная подпись арестованного /Дяків/

1. Особые приметы арестованного: ниже среднего роста, прическу носят на бок, шатен.

2. Кем и когда арестован или откуда прибыл (номер ордера): РО НКВД г. Бережаны 25/IX.40 г.

3. Направлен в: Тарнопольскую тюрьму

4. Другие замечания:

5. Должность, звание и фамилия сотрудника, опросившего арестованного и заполнившего анкету: Опер[ативный] упол[номоченный] РО НКВД г. Бережаны т. Шевченко

Подпись: /Шевченко/

25 сентября 1940 г.

1. Социальная принадлежность:
2. Отрасль хозяйства госаппарата, культуры:
3. Управление:
4. Политическая окраска:
5. Характер преступления:

Фамилия и подпись сотрудника I спецотдела:

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 4-5. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 42-44.*

№ 69
ПРОТОКОЛ ОБШУКУ О. ДЯКІВА

25 вересня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ОБЫСКА

г. Бережаны, 1940 г. сентября 25 дня

Я Опер[ативный] упол[номоченный] РО НКВД г. Бережаны Шевченко
сего числа на основании ордера №: от:
выданного: РО НКВД г. Бережаны
произвел личный обыск у: Дякова Йосифа Васильевича
проживающего по
ул.: д[ом] № кв[артира] №
Обыск производился в присутствии понятых:

---

* *Документ на бланку.*

На основании ордера задержан гр[аждани]н: Дякив Йосиф Васильевич

№	при обыске обнаружено		
пр.	Наименование предметов	Количество	В каком состоянии
1.	Паспорт КТ № 676452	один	–
2.	Комсомольский билет №8943455	один	–
3.	Карточка на право получения места в общежитии	одна	–
4.	Справка с гос[ударственного] университета г. Львова о зачислении студентов	одна	–
5.	Карманные часы	одни	старые
6.	Бумажник клеенчастый	один	средний

Жалоб на сотрудников НКВД при обыске и аресте:

Обыскиваемый: /Дяків/

Понятые:

Производящий обыск:
Оп[еративный] уп[олномоченный] РО НКВД г. Бережаны /Шевченко/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 6. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 45.*

* *Документ на бланку.*

№ 70
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

26 вересня 1940 р.

Форма № 24

УССР
Народный комиссариат внутренних дел
Управление государственной безопасности

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

К делу №

1940 г. сентября мес[яца] 26 дня

Я, ст[арший] след[ователь] с[ледственного] о[тдела] УНКВД по Т[ернопольской] об[ласти] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого:

1. Фамилия: Дякив
2. Имя и отчество: Осип Васильевич
3. Дата рождения: 1921
4. Место рождения: с. Олесино Козовского р-на
5. Местожительство: с. Олесино Козовского р-на
6. Национальность и гражданство (подданство): украинец
7. Паспорт: есть
8. Род занятий: учащийся
9. Социальное происхождение: из крестьян-середняков
10. Социальное происхождение (род занятий и имущественное положение):

а) до революции –

б) после 17.IX.39 г.: учащийся

11. Состав семьи: отец Василий, 48 лет; мать Юстина, 42 года; бабушка Корняк Мария, 63 года. Отец занимается с[ельским] х[озяйст]вом

Образование (общее, специальное): среднее

Партийность (в прошлом и настоящем): ВЛКСМ с 1940 года

Каким репрессиям подвергался, судимость, арест и др[угое] (когда, каким органом и за что):

а) до революции: не подвергался

б) после революции: не подвергался

15. Какие имеет награды (ордена, грамоты, оружие и др[угое]) при сов[етской] власти: не имеет

Категория воинского учета запаса и где состоит на учете: допризовник

Служба в Красной Армии (красной гвардии, в партизанских отрядах), когда и в качестве кого): нет

Участие в бандах, к[онтр]р[еволюционных] организациях и восстаниях: со слов не участвовал

Сведения об общественно-политической деятельности: нет

Показания обвиняемого Дякива О. В. от 26/IX.1940 г.

Вопрос: О каких нелегальных организациях на территории вашего района вы знали при б[ывшей] Польше?

Ответ: Я слышал при б[ывшей] Польше об украинской националистической организации ОУН.

Вопрос: А что вы слышали о нелегальных организациях уже при установлении советской власти на территории Западной Украины?

Ответ: О существовании нелегальных организаций после установления советской власти я ничего не слышал.

Вопрос: Следствие располагает данными о том, что вы были членом к/р Организации Украинских Националистов – ОУН. Подтверждаете вы это?

Ответ: Нет, этого я не подтверждаю и членом организации ОУН я не был.

Вопрос: Следствие требует, чтобы вы прекратили запирательство и начали давать правдивые показания.

Ответ: Я даю правдивые показания, что в организацию ОУН меня никто не вербовал и членом ее я никогда не был.

Вопрос: Вы Ивашкова Богда[на][1] знаете?

Ответ: Да, Ивашкова Богдана я знаю.

Вопрос: Когда вас завербовал Ивашков Богдан?

Ответ: Ивашков Б. меня не вербовал.

Вопрос: Вы Никифорук Мирославу[2] знаете?

Ответ: Да, я ее знаю.

Вопрос: Кто Никифорук Мирославу передал вам на связь?

Ответ: Никифорук Мирославу мне на связь никто не передавал.

Вопрос: Кому вы передали написанный вами реферат.

Ответ: Никакого реферата я не писал и никому не давал.

Вопрос: Следствие изобличает вас собственноручно написанным вами рефератом ОУН, подтверждаете вы это?

Ответ: Нет, этот реферат я не писал и никому не передавал.

Вопрос: Вы комсомолец?

Ответ: Да, я поступил в комсомол в марте м[еся]це 1940 года.

Вопрос: Как у вас хватило совести одновременно быть в комсомоле и в тоже время быть в к/р организации украинских националистов?

Ответ: Членом к/р организации я не был.

Вопрос: До каких пор вы будете следствию говорить неправду?

Ответ: Я решил следствию говорить правду, только пускай выйдет сидящий товарищ, я хочу чтобы вы были одни.

Вопрос: Кто завербовал вас в к/р националистическую организацию?

Ответ: Впервые в 1938 году примерно в ноябре или декабре месяце в к/р украинскую организацию меня завербовал Богдан Ивашков, завербовал меня он в г. Бережаны, когда я учился в гимназии.

Вопрос: А когда вы были вторично завербованы и кем?

Ответ: Вторично я был завербован также в г. Бережаны в конце апреля 1940 года учителем с. Лапшино Бережанского р-на, фамилии этого учителя я не знаю, так как на мой вопрос, "кто он такой" он мне ответил, что этого мне знать не нужно.

Вопрос: Почему вы не зная кто пришел к вам, дали согласие работать в организации ОУН?

Ответ: Этот учитель назвал мне Ивашкова Богдана и сказал, что ему поручено договориться со мной о дальнейшей работе организации ОУН.

Вопрос: Какое задание вам дал этот учитель после вербовки?

Ответ: Он дал мне книгу по разведке оуновской организации "Пашни буряки" и сказал, чтобы я хорошо выучил отдельные моменты в разведке ОУН.

Вопрос: Долго вы были у него на связи?

Ответ: Нет, не долго. Недели через две после того, когда он меня завербовал и дал книгу "Пашни буряки", я с ним встретился и он мне сказал, что он передает меня на связь другому, одновременно сказал, что встреча с этим другим будет около хутора Сеньков по паролю "Я от Черника", на что я должен ответить: "Ага добры". Это было примерно в июле месяце с[его] г[ода]. Когда я пошел к хутору Сеньков и там встретился по указанному паролю, но этого человека я также не знал.

Вопрос: Что вам говорил этот человек, который сказал "Я от Черника"?

Ответ: Он предложил мне работать в разведке, на что я дал свое согласие. Потом познакомил меня еще с двумя мужчинами и сказал, что они также будут работать в разведке.

Вопрос: Кто эти двое, которые будут работать вместе с вами в разведке?

Ответ: Из этих двоих одного я знаю – это по кличке “Оса” – Бескоровайный[3] (имя и отчество не знаю). Проживает в хуторе Сеньков, лет 25, работает в своем х[озяйст]ве в х. Сеньков, а второго я не знаю, но кличка у него была “№ 1”.

Вопрос: О чем вы с ними говорили еще?

Ответ: Больше они мне ничего не говорили. Мы назначили встречу около хутора Сеньков и разошлись, а потом примерно в конце июля мы встретились около хутора Сеньков на этой встрече были: я – Дякив, Безкоровайный-“Оса”, “Я от Черника” и Майчук[4] по кличке “Богун”. Здесь человек, который имел пароль “Я от Черника”, передал меня на связь Майчуку по кличке “Богун”. Я договорился с Майчуком об очередной встрече и ушел домой, а они еще остались что-то говорить.

Вопрос: Кто такой Майчук?

Ответ: Майчука я знал и раньше, он проживает в с. Дибще Козовского р-на, работал учителем начальной школы в с. Комаривцы Бережанского района, ему примерно 25-26 лет.

Вопрос: А кого вы еще знаете из членов ОУН?

Ответ: Из членов ОУН я знаю:

1) Бескоровайного, о котором я уже говорил.

2) Майчука, о нем я уже говорил.

3) Никифорук Мирослава, 20-21 года, проживает в г. Бережаны по улице Загороды, № дома не знаю, в настоящее время учится в г. Львове в мединституте на фармацевтическом факультете на I курсе.

4) Витковская Володимира[5], 20-21 года, украинка, проживает в г. Бережаны по улице Загороды, дом № не знаю, учится в г. Бережанах на учительских курсах, где она работает в настоящее время я не знаю, но знаю, что она в 1939 году работала в райкоме партии в г. Бережанах машинисткой.

5) Михайлюк Мирон – имя не точно, 21-22 лет, украинец, проживает в Бережанах, ул. Шевченко, № дома не знаю, работает в райзо Бережанского района, работает он агрономом.

Вопрос: Откуда вам известно, что Михайлюк являлся членом организации ОУН?

Ответ: Мне об этом говорил Майчук. Он примерно 13 августа с[его] г[ода] сказал, что если ему, т. е. Майчуку, нужно будет что-либо передать для Михайлюка, то это он будет делать только через меня, в общем Майчук мне сказал, что Михайлюк также был членом ОУН и имел кличку “Кучерявый”. С этим Михайлюком

я встречался всего один раз примерно числа 17 августа с[его] г[ода], когда я по поручению Майчука передал ему книгу оуновской разведки “Пашни буряки”.

Вопрос: Какую кличку вы имели, будучи членом ОУН?

Ответ: Я имел кличку “Осет”. Эту кличку мне дал человек с которым я имел встречу по паролю “Я от Черника”.

Вопрос: Какой пост вы занимали в оуновской организации?

Ответ: Я занимал пост помощника повитовой разведки Бережанского повита. Начальником или проводником повитовой разведки был Майчук.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: /Галыгин/

26.IX.40 г.

Оригінал ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 8-12. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 46-50.*

---

[1] *Івашків Богдан (“Боз”, “Довбуш”, “Топір”; 1916, с. Бишки Козівського р-ну Тернопільської обл. – 10.02.1941, м. Львів). Закінчив Бережанську гімназію, де керував мережею ОУН; членом повітового проводу ОУН Бережанщини (1937–1939), Від 1937 був, у лютому 1939 став референт пропаганди окружного проводу ОУН Бережанщини (02–10.1939), організаційний референт КЕ ОУН ЗУЗ (10.1939–02.1940); заарештований 16.02.1940, засуджений 29.10.1940 до смертної кари, розстріляний.*

[2] *Никифорук Мирослава (“Незабудька”; 20.08.1920, м. Бережани Тернопільської обл. – ?). Учениця Бережанської гімназії (1930–1938), студентка фармації Львівського медінституту (1939–1940), член ОУН, заарештована 18.11.1940. Імовірно, розстріляна в тюрмі на початку німецько-радянської війни влітку 1941 при відступі радянських військ.*

[3] *Безкоровайний Степан (“Оса”; ?, с. Сеньків Козівського р-ну Тернопільської обл. – ?). Член ОУН, заарештований 1940.*

[4] *Майчук Іван (“Богун”; ? – ?). Навчався у Бережанській гімназії, член Юнацтва ОУН з поч. 1930-х, член ОУН, політв’язень польських тюрем (1933, 1935), комісар бойової групи ОУН на Бережанщині під час повстання 09.1939.*

[5] *Вітковська Володимира (1919, м. Бучач Тернопільської обл. – 29.06.1941, м. Тернопіль). Вчителька початкової школи в с. Шибалин Бережанського р-ну, член ОУН (1940), заарештована 9.10.1940. Знищена в тюрмі при відступі радянських військ.*

---

* *Документ на бланку.*

№ 71
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

27 вересня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] след[ователь] следчасти УНКВД по Т[арнопольской] области лейт[енант] г[осударственной] б[езопасности] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича

27.IX.40 года

Вопрос: Расскажите, какую конкретную контрреволюционную работу вы проводили будучи помощником проводника повитовой оуновской разведки?

Ответ: На меня, как помощника проводника оуновской разведки, лежали задачи наладить связь низовых оуновских разведчиков с повитовой оуновской разведкой. Эту работу я проводил под руководством проводника Майчука.

Вопрос: Какие конкретные задания вы получали от Майчука по налаживанию связей?

Ответ: Примерно в июле м[еся]це 1940 г. Майчук дал мне задание, чтобы я связался с Никифорук и узнал от последней, кого из студентов г. Львова, находящихся тогда на каникулах в г. Бережаны, а также из жителей г. Бережаны можно завербовать в нашу оуновскую организацию.

Вопрос: Вы с Никифорук связались?

Ответ: Да, связался. Связался я с ней по паролю “Откуда идешь”, на что она должна была ответить “С небес”. По этому паролю я с ней связался и передал задание Майчука, т. е. кого можно завербовать в нашу оуновскую организацию из жителей г. Бережаны.

Вопрос: А что вам на это сказала Никифорук?

Ответ: Никифорук назвала мне несколько фамилий, которые я в свою очередь передал Майчуку.

Вопрос: Кого вам назвала Никифорук?

Ответ: Никифорук мне назвала следующие фамилии:

а) Витковскую Владимиру,

б) Нагирского Ярослава,

в) Люшняк Василия,

г) Смулка Николая.

Вопрос: Впоследствии эти лица стали членами ОУН?

Ответ: Этого сказать не могу, так как когда я передавал их Майчуку, то последний мне сказал, что из них подойдет только Витковская, и здесь же Майчук поручил мне передать Никифорук, чтобы она завербовала в оуновскую организацию Витковскую, я это передал Никифорук, которая и завербовала в оуновскую организацию Витковскую.

Вопрос: Откуда вам известно, что Никифорук завербовала Витковскую?

Ответ: Об этом мне говорила сама Никифорук Мирослава.

Вопрос: А кем была завербована в оуновскую организацию Никифорук?

Ответ: Этого я не знаю, так как она училась во Львове, то может быть ее завербовали там, но я знаю, что она имела кличку "Незабудька", о чем она говорила мне сама.

Вопрос: По заданию кого вы писали оуновский реферат?

Ответ: Оуновский реферат я писал по заданию Майчука и по его же заданию я его назвал "Украинский национализм – це невпынный змаг до чину".

Вопрос: Следствие имеет данные о том, что реферат вы писали не по заданию Майчука, а по заданию Гайдука Семена[1], подтверждаете вы это?

Ответ: Нет, Гайдука Семена я не знаю, реферат я писал по заданию Майчука, которому я его и передал примерно в начале августа с[его] года.

Вопрос: Вы Галаза[2] из с. Олесин знаете?

Ответ: Да, знаю. Галаза Василий, 20-21 года, украинец, житель с. Олесин.

Вопрос: Галаза Василий был членом ОУН?

Ответ: Этого я точно сказать не могу. У нас с Майчуком о Галазе был разговор. Майчук поручил мне встретиться с Галазой и передать что он, т. е. Галаза, должен быть руководителем третьего района разведки. Когда я пошел на встречу с Галазой, то последний на явку не явился и когда я о несостоявшейся встрече с Галазой доложил Майчуку, то последний мне ответил, что это хорошо и одновременно сказал, чтобы я с Галазой больше не встречался, так как он имеет связь с НКВД.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан

/Дяків/

Допросил: /Галыгин/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 13-14. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 50-52.

---

[1] *Гайдук Семен ("Бурий", "Виговський"; 1914, с. Бишки Козівського р-ну Тернопільської обл. – 1940, м. Бережани Тернопільської обл.). Заступник повітового провідника ОУН Бережанщини (1939–1940). Важко поранений у перестрілці з НКВД, помер.*

[2] *Родичі Василя Галаси мали прізвище "Галадза" і він сам під таким прізвищем був суджений польською владою; в Олесині прізвище адаптувалося в "Галаса".*

№ 72
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

30 вересня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] следователь следчасти УНКВД по Т[арнопольской] обл. лейт[енант] г[осударственной] б[езопасности] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича

от 30.IX.40 года

Вопрос: Кого еще Майчук имел у себя на связи, кроме вас?

Ответ: Кто еще, кроме меня, был у Майчука на связи, я не знаю.

Вопрос: Какая конечная цель вашей оуновской организации?

Ответ: Об этих целях и задачах нашей оуновской организации я ничего не слышал, но логика говорит о том, что эта организация должна была свергнуть советскую власть и установить Самостоятельную Украину.

Вопрос: Каким количеством оружия располагала ваша оуновская организация?

Ответ: В отношении оружия я сказать ничего не могу, так как ничего никогда не слышал.

Вопрос: А какие задачи стояли перед оуновской разведкой и в частности перед вами, как разведчиком ОУН?

Ответ: Как перед оуновской разведкой в целом, так и передо мной как перед разведчиком стояла задача обеспечить организацию необходимой разведкой, но в чем заключалась конкретно разведывательная работа, я не помню.

Вопрос: Вы следствию говорите неправду, на допросе от 26.IX.40 г. вы сказали, что вам при вербовке давали специально книгу "Пашни буряки", чтобы вы ее выучили, а сейчас заявляете, что вы не знаете, в чем должна выражаться разведывательная работа вашей организации?

Ответ: О том, что при вербовке мне давали книгу оуновской разведки, я не отрицаю, но в чем конкретно выражается деятельность оуновской разведки, я сейчас не помню.

Вопрос: Кто такие Нагирський Ярослав, Люшняк Василий и Смулко Николай и где они находятся в настоящее время?

Ответ: а) Нагирський Ярослав примерно 24 лет, отчества не знаю, проживал в Бережанах, а где находится в данное время я не знаю.

б) Люшняк Василий (отчество не знаю), 25 лет, проживал в Бережанах, по какой улице не знаю, последнее время учился во Львове, а где учился тоже не знаю.

в) Смулка Николай (отчество не знаю), примерно 22 лет, проживал в Бережанах, улицу не знаю, последнее время учился во Львове (но где не знаю) в политехническом институте.

Вопрос: Когда вы их видели последний раз?

Ответ: Люшняка В. и Смулка последний раз я видел в сентябре м-це с/г. в г. Львове, а Нагирского я видел давно.

Вопрос: О чем вы разговаривали с Люшняком и Смулкой?

Ответ: Я их видел в столо[во]й и с ними не о чем не говорил.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан

/Дяків/

Допросил: /Галыгин/

30.IX.40 г.

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 15-16. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 52-53.

№ 73
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

4 жовтня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] следов[атель] следчасти УНКВД по Т[арнопольской] области Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича

от 4.Х.40 года

Вопрос: Вы знаете Бакалеца[1]?

Ответ: Да, знаю, Бакалец Орест, 19-20 лет, проживает в Подгайцах, в настоящее время учится в 10 классе в гимназии города Бережаны.

Вопрос: А Галушка[2] вы знаете?

Ответ: Да, знаю. Галушка я знаю, это житель с. Бышки Козовецкого района, примерно 18-19 лет (в настоящее время), в настоящее время учится в Бережанской гимназии в 8 классе.

Вопрос: А Запоронюка[3] тоже знаете?

Ответ: Тоже знаю. Запоронюк Дмитрий, примерно 18-19 лет, житель с. Ишкив Козовецкого или Бережанского района, в настоящее время учится в Бережанской гимназии в 9 классе.

Вопрос: С какого времени Бакалец, Галушка и Запоронюк являются членами оуновской организации?

Ответ: Были ли членами оуновской организации Бакалец, Галушка и Запоронюк я не знаю, я знаю их как учеников гимназии, где я учился.

Вопрос: Кому и когда вы говорили, что Бакалец будет проводником разведки по гимназии?

Ответ: Этого никогда и никому я не говорил, так как о принадлежности их к оуновской организации я ничего не знаю.

Вопрос: Следствие вашим показаниям не верит и требует от вас правдивых показаний.

Ответ: Нет, я следствию говорю правду, никому и никогда я не говорил, что Бакалец будет проводником разведки по гимназии.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан

/Дяків/

/Галыгин/

4.X.1940 г.

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 17. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 53-54.

---

[1] *Бакалець Орест ("Орест", "Софрон"; 1924, м. Підгайці Тернопільської обл. – 2.11.1945, с. Вибудів Козівського р-ну Тернопільської обл.). Член ОУН, окружний референт пропаганди ОУН Бережанщини (1942–1943), співробітник обласної референтури пропаганди ОУН Тернопільщини.*

[2] *Галушка Володимир (1922, с. Бишки Козівського р-ну Тернопільської обл. – ?). Член ОУН, на початку 1940 перейшов у підпілля.*

[3] *Запаранюк Дмитро (1921, с. Ішків Козівського р-ну Тернопільської обл. – кін. 06.1941, м. Тернопіль). Учень Бережанської гімназії, член ОУН. Заарештований і знищений в тюрмі при відступі радянських військ.*

№ 74
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

14 жовтня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] следов[атель] следчасти УКНВД по Т[арнопольской] об[л.] лейт[енант] г[осударственной] б[езопасности] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива О. В.

от 14.X.40 года

Вопрос: Расскажите подробно, откуда вам стало известно, что Витковская Володимира являлась членом украинской националистической организации?

Ответ: Примерно в июле или августе м[еся]це 1940 года я встретился в г. Бережаны с Никифорук и в разговоре с ней она мне рассказала, что Витковскую Володимиру она уже завербовала в организацию ОУН.

Вопрос: Какая кличка была у Витковской?

Ответ: В отношении клички я ничего не знаю, так как Никифорук больше в отношении Витковской мне ничего не сказала.

Вопрос: Какие задания Никифорук давала Витковской?

Ответ: Давала-ли Никифорук какие-либо задания Витковской я не знаю, так как я с ней, т. е. с Никифорук, о Витковской больше ничего не говорил.

Вопрос: Сколько раз и когда вы встречались с Витковской?

Ответ: С Витковской я встречался после того, когда она была уже завербована, но об организации с ней не говорил.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: /Галыгин/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 18. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 54-55.

№ 75
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

21 жовтня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] след[ователь] с[ледственной] части УКНВД по Тарн[опольской] области лейт[енант] гос[ударственной] безоп[асности] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича

от 21.X.40 года

Вопрос: Когда в первый раз вы были во Львове?

Ответ: Первый раз в г. Львов я приехал 29 августа 1940 г. к началу учебного года в институте.

Вопрос: Какие улицы во Львове вы хорошо знаете?

Ответ: Во Львове я знаю следующие улицы: Коперника, Оборона Львова, Сыкстуска и др.

Вопрос: А улицу Личаковску знаете?

Ответ: Знаю.

Вопрос: Сколько раз и где вы были на улице Личаковской?

Ответ: Я был на этой улице около 3 раз, когда ходил на ж[елезно]д[орожную] станцию.

Вопрос: Кого вы имеете из знакомых на этой улице?

Ответ: Никого из знакомых, живуших на этой улице, я не имею.

Вопрос: Сколько раз вы были в нелегальной оуновской типографии, которая находилась на улице Личаковского?

Ответ: О типографии я ничего не знаю и сказать ничего не могу.

Вопрос: Следствие вам не верит и требует дать правдивые показания по этому вопросу.

Ответ: Я следствию говорю правду, ни о какой тайной типографии по улице Личаковского я ничего не знаю.

Вопрос: С какого времени вы узнали члена краевой оуновской организации "Гудия"?

Ответ: Кто такой "Гудий", я не знаю.

Допрос прерван в 24 часа

Вопрос: С кем вы имели связь из членов оуновской организации, когда находились в гор. Львове?

Ответ: Из членов организации ОУН, будучи во Львове, связи я ни с кем не имел.

Вопрос: А как вы должны были установить связь с оуновской организацией Бережанского р-на, когда уезжали во Львов?

Ответ: У меня связи еще не было, только когда я уезжал, то проводник повитовой оуновской разведки Майчук спросил меня, куда я еду. Я сказал ему, куда я еду и на этом у нас разговор с ним закончился.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: ст[арший] след[ователь] /Галыгин/

22.X.40 года

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 19-20. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 55-56.

№ 76
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

25 жовтня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

Я, ст[арший] след[ователь] с[ледственной] части УНКВД по Тарнополь[ской] области лейт[енант] г[осударственной] б[езопасности] Галыгин, допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича

от 25.X.40 года

Вопрос: Обв[иняемый] Дякив, расскажите, что вам известно о нелегальной типографии, которая существовала в г. Львове по улице Личаковского?

Ответ: О нелегальной типографии, которая существовала в городе Львове, я ничего не знаю и ничего не слышал.

Вопрос: Следствию точно известно, что в нелегальной оуновской типографии, которая существовала в городе Львове, вы были и требует от вас правдивых показаний.

Ответ: Это неправда, в нелегальной типографии, которая была во Львове, я никогда не был и ничего не знал о ее существовании.

Вопрос: А кто вам говорил о наличии оуновской типографии в гор. Львове?

Ответ: О наличии таковой мне никто не говорил.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: /Галыгин/

25.X.40 года

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 21. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 57.

№ 77
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

2 листопада 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого Дякива Осипа Васильевича
от 2.XI.40 года

Вопрос: Об[виняемый] Дякив, уточните время вербовки вас в украинскую националистическую организацию?

Ответ: В украинскую к/р националистическую организацию я вербовался два раза. Первый раз в ОУН я был завербован в 1938 году в ноябре м[еся]це, а второй раз меня завербовали в конце апреля 1940 года. В оуновскую организацию меня завербовал учитель с. Лапшина Бережанского р-на, фамилию этого учителя я не помню, завербован я был на одной из улиц г. Бережаны.

Вопрос: Расскажите, какую работу вы выполняли, будучи в организации украинских националистов?

Ответ: Будучи членом к/р украинской организации ОУН, я выполнял работу разведывательного характера в пользу организации ОУН. Эту работу я должен был выполнять в силу того, что в организации ОУН я занимал пост помощника повитовой оуновской разведки.

Вопрос: Значит, вы были руководящим работником оуновской разведки?

Ответ: Да, в организации ОУН я был руководящим работником разведки.

Вопрос: Кого из районных руководителей оуновской разведки вы знаете?

Ответ: Из районных руководителей оуновской разведки я никого не знаю, так как проводник повитовой разведки ОУН Майчук последними, т. е. районными руководителями оуновской организации, занимался и руководил сам, а узнать кого-либо из руководителей разведки ОУН я еще не успел.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: ст[арший] след[ователь] /Галыгин/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 22. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 58.

№ 78
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ДЯКІВА

10 грудня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвин[яемого] Дякива Осипа Васильевича
от 10.XII.40 года

Вопрос: С какого времени вы знаете Никифорук Мирославу?

Ответ: Никифорук Мирославу я знаю примерно лет 5 по совместной учебе в Бережанской гимназии, а как с членом организации ОУН я с ней познакомился в текущем году по заданию Майчука.

Вопрос: Как вы с ней познакомились?

Ответ: Майчук, который был моим руководителем по оуновской разведке, дал мне задание, чтобы я связался с ней и узнал от нее, кого из молодежи можно завербовать в ОУН.

Здесь же Майчук дал мне пароль по которому я должен связаться с Никифорук. Пароль этот был "Звидкель идешь", на что она должна сказать "с небес". По этому паролю я с ней связался и передал ей то, что говорил мне Майчук. Эта встреча состоялась на озере около Бережан.

Спустя примерно м[еся]ц я вторично повстречался с ней, где она назвала мне фамилии четырех человек. Фамилии эти были следующие: Витковская, Нагирский, Люшняк и Смулка. Когда эти фамилии я передал Майчуку, то последний заявил, чтобы я передал Никифорук, чтобы она завербовала в организацию ОУН Витковскую. Я это задание Майчука передал Никифорук. При очередной встрече она, т. е. Никифорук, мне сообщила, что Витковскую в организацию ОУН она уже завербовала, после этого я с Никифорук не встречался, так как уехал в город Львов на учебу.

Вопрос: А Гайдука Семена вы знаете?

Ответ: Теперь, после очной ставки, когда Бескоровайный Степан назвал того человека, с которым я встречался по паролю "Я вид Черника" Гайдуком Семеном, то я его знаю, но тогда когда я с ним встречался, то я не знал, что это есть Гайдук.

Вопрос: Кого из членов организации ОУН вы знаете по Бережанской гимназии?

Ответ: Из студентов Бережанской гимназии, которые являются членами организации ОУН, я никого не знаю.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан /Дяків/

Допросил: ст[арший] след[ователь] /Галыгин/

10.XII.40 г.

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 23-24. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 59-60.

№ 79
ПРОТОКОЛ ОЧНОЇ СТАВКИ МІЖ О. ДЯКІВИМ ТА С. БЕЗКОРОВАЙНИМ

10 грудня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ОЧНОЙ СТАВКИ
между обвин[яемыми] Бескоровайным Степаном Ивановичем
и Дякивым Осипом Васильевичем

от 10.XII.40 г.

После опознания друг друга Бескоровайный и Дякив заявили, что взаимоотношения между ними нормальные.

/Безкоровайний Степан/
/Дяків/

Вопрос Бескоровайному: Что вам известно о сидящем против вас человеке?

Ответ: Сидящего против меня человека Дякива Осипа, оуновская кличка “Осет”, я знаю хорошо. Я с ним, как с членом организации ОУН, познакомился через своего пидрайонового жителя с. Олесино Кульбачинского Ивана[1]. Первая встреча у меня с Дякивым была на хуторе Синькив-Потоцкий и здесь же мы с ним [отправились] к кресту, который находится за Синьковым. Приехав к кресту, там мы встретили Гайдука Семена, который сказал, что Дякив будет моим проводником разведки, на этом мы разошлись. Вторично я так же вызвал через Кульбачинского Ивана Дякива и мы встретились в лесу недалеко от Бышек. Здесь

были я – Бескоровайный, Дякив Осип, Гайдук Семен и “Богун”, фамилию которого я узнал после, это Майчук. Здесь Гайдук Семен сказал мне, что Майчук будет проводником разведки, а Майчук в свою очередь сказал, что Дякив будет его заместителем по разведке. На этом мы разошлись и больше я с ним не встречался так как вскоре меня арестовали.

/Безкоровайний Степан/

Вопрос Дякиву: Вы подтверждаете показания Бескоровайного?

Ответ: Да показания Бескоровайного я полностью вынужден признать, за исключением того, что я был не заместителем Майчука, а помощником.

/Дяків/

Протокол записан с моих слов верно и нам прочитан /Дяків/
/Безкоровайний Степан/

Очную ставку проводил
ст[арший] след[ователь] с[ледственной] части /Галыгин/

На о[чной] ставке присутствовал
след[ователь] след[ственной] части
серж[ант] г[осударственной] б[езопасности] /Журавель/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 25-26. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 60-61.

---

[1] *Кульбачинський Іван (“Козак”; 15.02.1913, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл. – 1970, США). Член ОУН (1934), станичний, підрайоновий провідник (1939–1940); політв’язень польських (1939) і більшовицьких (1940–1941) тюрем; на еміграції в Німеччині (1944–1949) і США (1949–1970).*

№ 80
ПРОТОКОЛ ОЧНОЇ СТАВКИ МІЖ О. ДЯКІВИМ ТА М. НИКИФОРУК

14 грудня 1940 р.

ПРОТОКОЛ ОЧНОЙ СТАВКИ
между обвин[яемыми] Дякивым Осипом Васильевичем и Никифорук Мирославой Степановной

от 14.XII.40 г.

Вопрос Дякиву: Вы узнаете сидящую против вас гра[жда]нку?

Ответ: Да. Это Никифорук Мирослава Степановна.

Вопрос Никифорук: А вы узнаете этого гр[аждани]на?

Ответ: Да узнаю. Это Дякив Осип.

Вопрос Дякиву: Какие у вас взаимоотношения с Никифорук?

Ответ: У меня с Никифорук взаимоотношения нормальные.

Вопрос Никифорук: А у вас?

Ответ: У меня также с Дякивым взаимоотношения нормальные.

Вопрос Никифорук: Где вы встречались с Дякивым и какой у вас с ним был разговор об организации ОУН?

Ответ: С Дякивым я встречалась на озере около Бережан по паролю "звидкель идеш", на что я ответила "с небес". Это было в августе 1940 года. На этой встрече он мне сказал, знаю ли я Витковскую и Нагирского. Я ответила, что знаю. Тогда он мне поручил, чтобы я завербовала Витковскую в организацию ОУН. После этого мы с ним разошлись.

Вопрос Дякиву: Правильно говорит Никифорук?

Ответ: Она говорит не совсем правильно. Дело было так. Когда по заданию Майчука я встретился с Никифорук около озера, то спросил ее, кого из молодежи, как Бережан, а также и ту, которая приехала из города Львова, можно завербовать в организацию ОУН, и тогда же на первой встрече Никифорук назвала мне следующих лиц: Витковскую Володимиру, Нагирского Ярослава, Люшняк Василия и Смулка Николая, после этого мы с ней разошлись.

А когда я сказал о вышеназванных лицах Майчуку, то он поручил мне передать Никифорук чтобы она завербовала в организацию ОУН Витковскую.

Выполняя задание Майчука, как моего непосредственного руководителя, я вторично встретился с Никифорук, но уже без

всякого пароля, и передал ей задание Майчука о том, чтобы она завербовала в организацию ОУН Витковскую и на этом мы с ней разошлись.

Третий раз я встретил Никифорук на одной из улиц г. Бережаны примерно в конце августа и спросил, как у неё обстоит дело с вербовкой Витковской. Она мне ответила, что все в порядке, хорошо, больше я с ней не встречался, а вскоре я уехал учиться во Львов.

Вопрос Никифорук: Вы подтверждаете показания Дякива?

Ответ: Показания Дякива я подтверждаю, за исключением того, что я назвала ему 4 фамилии, так как фамилии указанных лиц я Дякиву не называла, он сам спросил меня знаю ли я Витковскую и Нагирского, а разговора о Люшняке и Смулке я вообще не припоминаю.

Вопрос Дякиву: Вы подтверждаете свои показания?

Ответ: Да, свои показания я подтверждаю полностью, только исключаю то, что на первой встрече с Никифорук не говорил ей, кого можно завербовать в ОУН, а я имел задание от Майчука узнать кто из молодежи приехал из города Львова на каникулы.

Протокол записан с наших слов верно и нам прочитан /Дяків/
/Никифорук Мирослава/

Очную ставку проводил
ст[арший] след[ователь] с[ледственной] части /Галыгин/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 52-53. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 61-62.

№ 81
ОБВИНУВАЛЬНИЙ ВИСНОВОК У СПРАВІ О. ДЯКІВА

31 грудня 1940 р.

По следственному делу № 25765

Утверждаю:
Зам[еститель] нач[альника] УНКВД по
Тарн[опольской] обл[асти]
ст[арший] лейтенант госбезопасн[ости] /Чоботов/

31 декабря 1940 г.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

По обвинению:
Дякива Осипа Васильевича
Никифорук Мирославы Степановны
Витковской Володимиры Григорьевны
в преступлении, предусмотренном ст.ст. 54-2, 54-11 УК УССР.

В УНКВД по Тарнопольской обл. поступили материалы о том, что в г. Бережаны Тарнопольской обл. существует украинская националистическая повстанческая организация, которая проводит контрреволюционную деятельность против советской власти за образование самостоятельной Украины буржуазного типа.

На основании этих данных 3 участника этой группы были арестованы и привлечены к следствию в качестве обвиняемых.

Следствием установлено, что на территории Бережанского р-на действительно существовала контрреволюционная повстанческая организация украинских националистов – ОУН. Своей основной задачей организация украинских националистов ставила подготовить вооруженное восстание, направленное к свержению советской власти и установлению на территории Западной Украины самостоятельного украинского государства буржуазного типа.

Для осуществления своей контрреволюционной цели организация имела разведывательную группу, в обязанности которой входило следить за передвижением частей Красной Армии, за ее численным составом, а также за работой органов НКВД и населением, которое связано с последними.

(л[исты] д[ела] 13, 15, 20, 22, 26)

Наряду с этим для пополнения своих рядов организация украинских националистов проводила систематически вербовку новых членов в ОУН.

(л[исты] д[ела] 14, 18, 44, 52, 53)

В целях конспирации – все члены ОУНовской организации имели клички, а связь одних участников с другими осуществлялась по заранее обусловленным паролям.

(л[исты] д[ела] 13, 23, 24, 44, 45, 47)

На предварительном следствии все обвиняемые в предъявленном им обвинении сознались.

На основании изложенного обвиняются:

1. Дякив Осип Васильевич, 1921 г. рождения, украинец, уроженец и житель с. Олесино Козовского р-на Тарнопольской обл., до ареста член комсомола, гр[аждани]н СССР, происходит из крестьян-средняков, студент Львовского госуниверситета.

В том, что он с 1938 г. является участником украинской националистической организации ОУН. В организации выполнял функции помощника проводника повитовой разведки, имел ОУНовскую кличку “Осет”, т. е. в преступлении, предусмотренном ст.ст. 54-2, 54-11 УК УССР.

Допрошенный по существу дела, изложенное подтвердил. Изобличается обвиняемыми Бескоровайным, Никифорук и очной ставкой с ними.

2. Никифорук Мирослава Степановна, 1920 г. рождения, украинка, уроженка и жительница г. Бережаны, Тарнопольской обл., б/парт., происходит из служащих, гр[аждан]ка СССР, до ареста студентка Львовского мединститута.

В том, что она с июня 1940 г. являлась участницей украинской националистической организации ОУН, в которую завербована студенткой мединститута Коверко[1].

Являясь участницей организации ОУН, имела кличку “Незабудько” и выполняла функции разведчика, т. е. в преступлении, предусмотренном ст. ст. 54-2, 54-11 УК УССР.

Допрошенная по существу дела, Никифорук изложенное подтвердила. Изобличается показаниями обвиняемых Дякива, Витковской и очной ставки с ними.

3. Витковская Володимира Григорьевна, 1919 г. рождения, украинка, уроженка г. Бучача Тарнопольской обл., жительница г. Бережаны Тарнопольской обл., б/парт., происходит из служащих, гр[аждан]ка СССР, до ареста учительница начальной школы.

В том, что она с августа 1940 г. являлась участницей украинской националистической организации ОУН. В организа-

цию завербована Никифорук Мирославой. Являясь участницей ОУНовской организации, выполняла функции разведчика, т. е. в преступлении, предусмотренном ст. ст. 54-2, 54-11 УК УССР.

Допрошенная по существу дела, Витковская изложенное подтвердила частично. Изобличается показаниями обвиняемых Дякива, Никифорук и очной ставки с Никифорук.

На основании изложенного и руководствуясь ст. 204 УПК УССР, следственное дело № 25765 по обвинению Дякива О. В., Никифорук М. С. и Витковской В. Г. направить через облпрокурора на рассмотрение областного суда.

Составлено 31 декабря 1940 г. г. Тарнополь

Ст[арший] следователь следчасти УНКВД
по Тарноп[ольской] обл.
лейтенант госбезопасности /Галыгин/

Согласен:
Нач[альник] следчасти УНКВД по Тарноп[ольской] обл.
ст[арший] лейтенант госбезопасности /Ястребчиков/
Справка:

1. Обвиняемые: Дякив О. В., Никифорук М. С. и Витковская В. Г. содержатся под стражей в тюрьме гор. Тарнополя.

2. Вещественных доказательств по делу нет.

Ст[арший] следователь следчасти УНКВД
по Тарноп[ольской] обл.
лейтенант госбезопасности /Галыгин/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 88-89. Оригінал. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 63-65.

---

[1] *Коверко Дарія ("Олена", "Уляна"; 20.02.1922, с. Бродки Миколаївського р-ну Львівської обл.). Студентка Львівського медичного інституту (1939–1940); член ОУН (1938), інструктор Юнацтва ОУН (1939–1940), кур'єр КЕ ОУН ЗУЗ (1940), заарештована 6.09.1940, засуджена на Процесі 59-х до смертної кари, заміненої 10 роками ув'язнення; ввирвалася на волю з тюрми Бригідки у Львові 23.06.1941. На еміграції у США.*

№ 82
ПРОТОКОЛ СУДОВОГО ЗАСІДАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ В СПРАВІ О. ДЯКІВА

30 січня 1941 р.

НАРОДНИЙ КОМІСАРІАТ ЮСТИЦІЇ УРСР

Справа № 30 січня 1941 р.

П Р О Т О К О Л

Судового засідання суду: Тарнопільський обласний суд м. Тарнополя; в справі

1941 року 30 січня дня

Суд в складі:

Голови: Назарук

Народних засідателів: Городко і Новиков

З секретарем: Скиба

З участю прокурора: Дорошенко

та оборонця: Ґумовський і Релін

У закритому судовому засіданні слухав справу по обвинуваченню Дякова О. В., Нікіфорук М. С. та Вітковська В. Г. по ст. 54-2 і 54-11 КК.

Засідання розпочато о 15 год. 00 хв.

З'явилися: доставлено конвоєм Дякова, Нікифорук та Вітковську.

Головуючий оголосив склад суду та яка розглядається справа.

Суд упевнюється в тотожності підсудніх, пояснює процесуальні права на час судового слідства.

Підсудні ніяких клопотань перед судом не порушили.

Обв[инувачені] заявили, що вони обвинувальні висновки одержали і знають, в чому їх обвинувачують, винними себе не визнають.

Підсудний Дяков дав суду про себе такі відомості:

Я, Дяків Йосип Василевич народився в 1921 році, в с. Олесіно Козівського р-ну Тарнопільської обл., письменний, б/п, з селян-середняків, не одружений, до арешту перебував студентом у Львівському інституті, був член ВЛКСМ, визнає себе винним частково.

Обв[инувачена] Нікифорук Мирослава Степановна, 1920 р. народження, нар. м. Бережани, б/п, письменна, неодружена, з селян-службовців, батько вчитель, до арешту перебувала в медінституті в м. Львові. Визнає себе винною частково, не судима.

Обв[инувачена] Вітковська Володимира Григорівна, 1915 р., народилас[я в] м. Бережанах, письменна, неодружена, службовка, батьки службовці, до арешту працювала учителькою нач[альної] школи, не судима, винною себе не визнає.

З приводу переведення судового слідства суд ухвалив:

Слідство розпочати з допиту підсудних з порядку, викладеного обвинувального висновку.

Обв[инувачений] Дяків пояснює:

В 1938 році я був завербований до організації ОУН Богдановим, в той час я виучив книгу історія України. В 1939 році я себе не вважав членом цієї організації. В квітні м[іся]ці 1940 року мене знов завербували в організацію ОУН невідомою для мене особою. Ця особа мені сказала, що я буду виконувати всі вказівки Майчука і бути зв'язківцем повітового керівника ОУН від нього я одержав кличку "Осип". Через деякій час мене зустрів Майчук аби я пішов до озера в місці Бережани і по установленому гаслу зустрівся з Нікіфорук, в якої була кличка "Незабудко". У Нікифорук я запитував, хто приїхав з м. Львова, які в неї є знайомі люди, в тому числі і запитав, чи вона знайома з Вітковською. Вона мені назвала декілька прізвищ знайомих їй людей, також сказала, що вона знайома з Вітковською.

Через деякій час я зустрівся з Майчуком і росказав, що Нікіфорук знає знайомих людей, в тому числі із Вітковською.

Майчук мені нічого не казав про вербовку цих людей, після цих розмов у м. Бережанах я зустрівся вдруге з Нікіфорук, з якою також розмовляв, чи вона скоро поїде до Львова, по організації розмов не мав.

Головуючий зачитує покази, дани на попередньому слідстві підсудньому, якій підтверджує, що дани покази йому прочитани і був згодний, слідчому давав пояснення вірні. Крім того, я мав зустрічі з різними особами в лісі, біля хреста на полі разів п'ять. На цих зустрічах я передавав незнайомим те, що казав Майчук. Розговори відносились по організації, також мав декілька зустрічей з Майчуком. Про те, що Нікіфорук і Вітковська не належали до організації, мені не видомо, реферату я сам не писав. До комсомолу я поступав в той час, коли був у організації ОУН, але я мав на меті працювати.

Обв[инувачена] Нікіфорук пояснює:

В червні м[іся]ці 1940 року, будучи в інституті м. Львова, зі мною познайомилась одна студентка по назвиську Коверка, яка росказала мені про організацію ОУН і запропонувала, аби я дала згоду бути членом цієї організації. Про що я не перечила. Тоді вона сказала, що я буду називатись "Незабудкою", таке назвище дала тому, що я любила цвіти незабудько. Крім того, в той час я збіралася їхати в м. Бережани у відпуск, Коверко сказала, що коли хто прийде до мене і скаже, що я від Дарки, то з ним можна буде розмовляти про все. Будучи в м. Бережанах, до мене прийшов не знайоми мені чоловік і сказав що я від "Дарки" і запропонував мені, аби я пішла до озера, там мене чекав якийсь чоловік і я відмовлялася, але потім війшла до озера. Це було в 3 год. дня літом і там зустрилась з Дяковим.

Дяков мене запитав, чи я знайома з вчителькою Вітковською і чи знаю Нагильського, я сказала, що знайома, більш між нами розмов не було. Через декілька днів я прийшла до Вітковської і запитала її, чи вона знає, що існує організація ОУН і чи вона бажає бути членом цієї організації, вона мене запитала чи я є член організації, я сказала що ні і вона мені також сказала, що не хоче. Після чого я зустрілась з Дяковим. Під час наших розмов я розказала, що розмовляла з Вітковською, більш нічого не говорила. Дани мною на попередньому слідстві мені прочитани і я їх підписувала, але зараз повністю не зізнаю. Давати ті покази мене не спримушували. Написани мною покази особисто я підтверджую.

Обв[инувачена] Вітковська пояснює:

В серпні м[іся]ці 1940 року в м. Бережанах я мала розмову з Нікіфорук, яка мене питала за організацію ОУН і казала чи я хочу бути членом цієї організації, я згоди не дала і відповіла, що такої організації не знаю. Виною себе не визнаю.

Головуючий зачитує протокол очної ставки між Нікіфорук і Вітковською. Нікіфорук каже, що допити переводились слідчим в присутності Нікіфорук та її, Нікіфорук давала пояснення без будьяких примушень з боку слідчого.

Сторони ніяких доповнень до справи не дали.

Головуючий оголошує судове слідство закінченим.

Надано слово прокурору, який вважає, що закінуте обвинувачення цілком доведено і прохає засудити Дякова до вищої міри покарання розстрілу. Підсудних Нікіфорук та Вітковську позбавлення волі на 10 років.

Надано слово адвокату Ґумовському, якій прохає не застосовувати великої кари до Дякова.

Надано слово адвокату Реліну, якій прохає помягшити міру покарання по відношенню Нікіфорук та Вітковської і Вітковську кваліфікувати по ст. 54-12 КК.

Надано остане слово підсудному Дякову, якій прохає не застосовувати до нього великої кари.

Нікіфорук прохає, щоб її по суду виправдати.

Вітковська прохає також виправдати.

Суд пішов на нараду, повернувся, оголосив вирок, з'ясував порядок про оскарження. Засідання закінчено 17 год. 30 хв.

Головуючий /Назарук/
Секретар /Скиба/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 95-97. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 66-68.*

№ 83
ВИРОК ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО СУДУ В СПРАВІ О. ДЯКІВА

30 січня 1941 р.

Справа № 43
1941 р.

ВИРОК КРИМІНАЛЬНИЙ
ім'ям Української Радянської Соціалістичної Республіки

1941 року января 30 дня, Тарнопольський облсуд в г. Тарнополе
в складі:
Голови: Назарук
Народних засідателів: Городько, Новиков
з секретарем: Скиба
з участю прокурора: Дорошенко
та оборонця: Релин, Гумовский
розглянувши на закритому засіданні справу по обвинуваченню:

* *Документ на бланку.*

Дякова Йосифа Васильевича, 1921 года рождения, жителя с. Олесино Козовского р-на Тарнопольской обл., грамотного, б/п, из крестьян-середняков, до ареста состоял студентом в Львовском университете, не женатого, не судимого, бывший чл[ен] ВЛКСМ.

Никифорук Мирослава Стефановна, 1920 год рождения, жительница г. Бережаны, б/п, грамотная, не семейная, из семьи служащего, до ареста студент мединститута г. Львов, не судимую.

Витковская Володимира Григорьевна, 1919 р. народження, уроженка м. Бережаны, б/п, грамотная, не семейная, происходит из семьи служащего, до ареста работала учительницей начальной школы, не судимую,

в совершонном ими преступлении предусмотренном по ст. 54-2, 54-11 УК.

Установил:

Обвиняемый Дякив, будучи членом к/р организации ОУН, имел псевдоним "Осет" и работал связным в повитового руководителя. За период 1940 года имел встречи с разными лицами, принадлежащими к организации ОУН, 9 раз в к/р целях. По заданию члена ОУН Майчука с помощью обвиняемой Никифорук летом 1940 года в г. Бережанах завербовал в организацию обвиняемую Витковскую.

Никифорук, будучи завербованной в к/р организацию в г. Львове членом к/р организации Коверко, от которой получила кличку "Незабудько". По заданию Коверко имела связь в к/р целях с Майчуком в г. Бережанах, в августе м[еся]це 1940 года с помощью пароля я від "Дарки".

Обвиняемый Дякив лично писал к/р реферат, призывающий к борьбе против сов[етской] власти.

Все обвиняемые в предъявленном им обвинении виновными себя не признали, однако изобличаются в полной мере принадлежности к/р организации ОУН своими показаниями, данными на предварительном и на судебном следствии, а также собственноручными показаниями.

На основании изложенного суд пришел к заключению, что предъявленное обвинение обвиняемым по ст. 54-2, 54-11 УК УССР является целиком доказанным.

Руководствуясь ст.ст. 296, 297, 302 III УК

Приговорил:

1. Дякива Осипа Васильевича признать виновным по ст. 54-2, 54-11 УК и подвергнуть его к лишению свободы в исправительно-трудовых лагерях Союза ССР сроком на 10 лет с поражением прав согласно ст. 29 п. а, б, в УК на 5 лет без конфискации имущества. Срок заключения исчислять с 25.IX.1940 года.

2. Никифорук Мирославу Степановну, Витковскую Володимиру Григорьевну признать виновными по ст. 54-2, 54-11 УК и подвергнуть их к лишению свободы в исправительно-трудовых лагерях Союза ССР сроком на 5 лет каждую с поражением прав согласно ст. 29 п. а, б, в, УК по 3 года без конфискации имущества.

Срок заключения считать Никифорук с 18.X.1940 года, а Витковской с 9.XI.1940 года.

3. Меру пресечения до вступления приговора в законную силу осужденным оставить под стражей.

4. Приговор может быть обжалован у Верховный суд УССР в 5-дневный срок с момента вручения копии приговора осужденным.

5. Судебные издержки по делу не предъявлены.

/Назарук/
/Городько/
/Новиков/

С оригиналом верно
Зам[еститель] пред[седателя] облсуда /Назарук/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 98-99. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 69-71.*

* *Документ на бланку.*

№ 84
РОЗПИСКА О. ДЯКІВА ПРО ОТРИМАННЯ КОПІЇ ВИРОКУ

5 лютого 1941 р.

РОЗПИСКА

Дана ця мною засудженим: Дяків Осип Васильович

Начальнику тюрми в тому, що мною цього дня: 5.II.1941 р., – одержано копію вироку.

/Дяків/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 103. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 71.*

№ 85
КАСАЦІЙНА СКАРГА О. ДЯКІВА ДО ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР З ОСКАРЖЕННЯМ ВИРОКУ

7 лютого 1941 р.

Справа № 43

До Верховного суду УРСР в Київі
через обласний суд в Тарнополі

від засудженого
Дякова Осипа Васильовича

КАСАЦІЙНА ЖАЛОБА

Рішенням Тарнопільського облсуду дня 30 січня 1941 р. (справа № 43) засуджено мене на позбавлення волі в трудово-поправчих таборах Союзу РСР на 10 літ з позбавленням прав на 5 літ.

---

* *Документ на бланку.*

Я засуджений по ст. 54-2, 54-11 не почуваюсь до так великої вини і вважаю вимір кари, до якої засудив мене облсуд в Тарнополі, за тяжкий для мене. Тому звертаюсь до Верховного суду з проханням зменшити мені так високий вимір кари до найменшої міри покарання.

Прошу Верховного суду врахувати те, що я ще ніколи не був караний, що зріс і виховувався в обставинах капіталістичного ладу, в буржуазній державі, де все, а головно школа, в якій я вчився, було спрямовано на баламучення молоді і виховування її в буржуазному дусі і це мало свої наслідки.

Я також ще молодий (народж[ений] 21.VI.1921) я хочу вчитися і хочу в дальнійшому виправдати себе.

Прошу Верховного суду прихильно поставитись до мойого жалування.

/–/ Дяків Осип Васильович

Тарнополь, 7.II.1941

Верно: Зам[еститель] нач[альника] под[отдела] 5 отд[ела]
УМГБ Киев[ской] обл[асти] майор /Гладченко/
2.II.1950 года.

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 105. Засвідчена копія. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 71-72.

№ 86
УХВАЛА СУДОВОЇ КОЛЕГІЇ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ВЕРХОВНОГО СУДУ УРСР ЩОДО КАСАЦІЙНОЇ СКАРГИ О. ДЯКІВА

17 квітня 1941 р.

Форма № 1
Справа № 777

УХВАЛА
іменем Української Радянської Соціалістичної Республіки
Судова колегія у кримінальних справах Верховного суду

17 квітня 1941 р.

В складі: Голови тов.: Ройфе
Членів т.т.: Стеценко та Берднікова
Доповідач т.: Ройфе
З участю прокурора тов.:
та члена колегії адвокатів тов.: Рашба

Розглянула у судовому засіданні справу в: касаційному порядку

за вироком: Тарнопільського облсуду від 30.I.1941 р.

про:

1) Д'якова Йосифа Васильевича, 1921 року народження, з селян-середняків, студента.

Засудженого за ст. 54-2 та 54-11 КК до позбавлення волі на 10 років з обмеженням в правах на 5 років.

2) Никифорука Мирославу Степановну, 1920 року народження, з службовців, студентку,

та

3) Витковську Володимиру Григорьевну, 1919 року народження, службовки-вчительниці,

засуджених за ст. 54-2, 54-11 КК до позбавлення волі на 5 років з обмеженням у правах на 3 роки кожну.

Всіх засуджених визнано за винних у тому, що вони належали до к/р організації ОУН, яка ставила своїм завданням шляхом збройного повстання повалити радянську владу та утворення самостійну українську державу.

Засуджені виконували роботу зв'язкових.

Засуджені в своїх касскаргах покликаються: Дяков на те, що обрана до нього міра покарання сувора, просить про помякшення вироку.

Никифорук та Витковська [твердять, що] вони не були членами організації ОУН, просять їх виправдати.

Частково підставною є лише скарга Витковської, оскільки по справі не має певних доказів про те, що вона була членом організації, доведено лише, що вона знала про існування к/р організації, не повідомила про це органи влади. Ці дії передбачено ст. 54-12 КК, що ж до обраної міри покарання, то 5 років позбавлення волі цілком відповідає заподіяному нею злочину та її особі.

Касаційні скарги Дякова та Никифорук безпідставні, їх активна участь в роботі к/р організації доведена, кваліфікація їх злочину на ст. 54-2 та 54-11 є вірна, обрана до них міра покарання також відповідає їх злочину та їх особам, підстав змінити вирок щодо них не має.

Керуючись ст. 346 п.3 та 6 КПК, Судова колегія Верховного суду УРСР

Ухвалила:

1). Кас[аційну] скаргу Витковської В. Г. частково задовольнити, вирок щодо неї змінити, вважати її засудженою за ст. 54-12 КК УРСР до міри покарання, що обрав облсуд.

2). Касскарги Дякова Й. В. та Никифорук М. С. залишити без задоволення, а вирок щодо них у силі.

/Ройфе/
/Бердніков/
/Стеценко/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 110. Оригінал. Рукопис. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 72-74.*

* *Документ на бланку.*

№ 87
ВИСНОВОК ПРОКУРАТУРИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СПРАВІ О. ДЯКІВА

6 травня 1992 р.

Утверждаю:
Прокурор Тернопольской области
государственный советник юстиции 3 класса
/Б. В. Ференц/

6 мая 1992 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

в отношении: Дякива О. В.
по материалам уголовного дела (арх[ивный] №): 28246

Фамилия, имя, отчество: Дякив Осип Васильевич

Год и место рождения: 1921 г. р[ождения], уроженец с. Олесине Козовского района Тернопольской области

Место работы и должность до ареста: студент Львовского госуниверситета

Место жительства до ареста: жил по месту рождения в с. Олесине

Сведения о партийности: беспартийный

Когда, каким органом, по каким статьям УК осужден (репрессирован), в чем признан виновным, изменились ли решения по делу и как:

Осужден Тернопольским областным судом 30 января 1941 года по ст.ст. 54-2, 54-11 УК УССР к 10 годам лишения свободы без конфискации имущества.

Судом признан виновным в том, что с 1938 года состоял в ОУН, выполнял обязанности связного повитового руководителя ОУН, неоднократно в разных местах встречался с участниками ОУН в целях проведения националистической работы.

Сведений о дальнейшей судьбе Дякива О. В. нет, по спискам расстреляных он не значится.

Арестован: 25 сентября 1940 г.

Освобожден: сведений нет.

Содержался под стражей в местах лишения свободы, на принудительном лечении (нужное подчеркнуть): лет месяцев дней.

Данные о репрессированном или его родственниках: сведений нет.

На Дякива Осипа Васильевича распространяется действие ст. 1 Закона Украинской ССР “О реабилитации жертв политических репрессий на Украине” от 17 апреля 1991 г. в связи с отсутствием доказательств совершения им деяний, перечисленных в ст. 2 закона.

Начальник следственного отдела УСБУ
по Тернопольской области подполковник /В. М. Стародуб/

Ст[арший] помощник прокурора Тернопольской
области ст[арший] советник юстиции /В. П. Гориневский/

30 апреля 1992 г.

Примечание: справка о реабилитации:
199 г. направлена:
степень родства:
по адресу:
Подпись: Гулевич И.В., Ильин В.Г., [...]

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 121. Оригінал. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 74-75.*

* *Документ на бланку.*

№ 88
ДОВІДКА ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ О. ДЯКІВА

6 травня 1992 р.

Прокуратура України Прокуратура Тернопільської області 282000, м. Тернопіль, вул. Жовтнева, 4	Прокуратура Украины Прокуратура Тернопольской области 282000, г. Тернополь, ул. Октябрьская, 4

6 травня 1992 року № 13/2645-28246

ДОВІДКА ПРО РЕАБІЛІТАЦІЮ

Гр[омадянин]: Дяків Осип Васильович

Рік і місце народження: 1921 р., с. Олесине Козівського району

Місце проживання до арешту: с. Олесине Козівського району Тернопільської області

Місце роботи та посада до арешту: не працював

Коли та яким органом засуджено (репресовано): 30 січня 1941 р. Тернопільським обласним судом

Кваліфікація скоєного та міра покарання з урахуванням змін, які вносились у вирок (несудове рішення): ст.ст. 54-2 і 54-11 КК УРСР на 10 років позбавлення волі без конфіскації майна

Арештований: 25 вересня 1940 р.

Звільнений: не встановлено

Утримувався під вартою, в місцях позбавлення волі: років, місяців, днів.

Знаходився на засланні років місяців днів.

На підставі ст. 1 Закону Української РСР "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні" від 17 квітня 1991 року гр[омадянина] Дяківа Осипа Васильовича реабілітовано.

Старший помічник прокурора Тернопільської області
старший радник юстиції /В. П. Гориневський/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75180фп. – Арк. 125. Оригінал. Опубл.: Іщук О., Ніколаєва Н. Арешт Осипа Дякова 1940 р. у світлі документів Державного архіву Служби безпеки України // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – Збірник 6. – С. 76.*

---

* *Документ на бланку, засвідчений круглою гербовою печаткою з надписом:* Прокуратура України. Прокуратура Тернопільської області

№ 89-91
ДОКУМЕНТИ ПРО ЗАГИБЕЛЬ ОСИПА ДЯКІВА

1 вересня – грудень 1950 р.

№ 89
ІЗ ЩОДЕННИКА М. МОШОНЧУКА

1 вересня – 27 листопада 1950 р.

ДНЕВНИК
руководителя Львовского окружного провода ОУН "Бора"
Мошончук Николая Васильевича

За 1950 год – 3 тетрадь.

1.IX. Днем находились в селе Сал или Сяп* лесу, а вечером в селе Д[обростаны]. Здесь точнее разведали о причине смерти друзей Х[мары][1] и Г[рицька][2] и ликвидировали агента, по причине которого они погибли[3].

После ликвидации агента пошли на встречу, на которую вышли О[стап][4] и Ч[умак][5]. Ост[ап] рассказал свой план, что я с О[рестом][6] возвращаюсь, а они (П.[7], О[стап] и Ч[умак]) идут на встречу к Ж[мурко][8] и возвратятся на второй день. Мы разошлись, по пути помылись. Мы (я и О[рест]) пошли в К[омаривський] лес. Пошел дождь. Мы легли под сосну и спали до утра.

2.IX. Зашли, взяли сахар и пошли к Т.[9] По пути О[рест] заблудился, но по компасу я сориентировался и пришли на место встречи (мёртвый пункт).

Вскорости пришел Я.[10] и мы пошли к лагерю. Я, не смотря на то, что был усталый, рассказал о всем пережитом.

За исключением печеной картошки, кушать было нечего. Зенко[11] устно доложил о всех технических делах. Вечером ушли за мясом.

3.IX. Утром принесли свинью. Сами пошли на пункт, но там никого не было. Нас это обеспокоило, но была еще запасная встреча на 4.IX.

Целый день до вечера Т. передавал мне инструкции.

4.IX. На пункте снова никого не было. Не сразу начали утверждать, что случилось что-то нехорошее. Мы дальше обсуждали дела. Вечером З[енко] и Л.[12] ушли.

---

* *Примітка перекладача:* написано неясно

5 и 6.IX. Мы с Т. обсуждали дела.

7.IX. Я еще спал, как рано утром началось движение. Я сорвался, схватил автомат, но сразу увидел, что к нам идут Ост[ап], Хмиль[13] и Влодко[14].

Ж[мурко] сразу же рассказал, что они попали на засаду и люди говорили, что привезли одного убитого. По всему было видно, что это Ч[умак]. В отношении П. нельзя было в то время узнать. Тогда все легли спать.

Т. и Стричный[15] пошли на встречу. Я читал указания в отношении пропагандистской работы 1950 г.

Перед вечером я говорил с Ж[мурко] о делах в территории.

8.IX. Целый день Ж[мурко] отчитывался о персональном составе. В 6 час[ов] я начал собираться к отходу. В 7 час[ов] я и Влодко ушли. Нас провожали Ж[мурко] и П.

По пути замагазинировали обращение А, Б и Провода[16]. Очень плохо было идти, когда настала ночь, к тому же мы не знали хорошо дороги. Кустарники густые, но с трудом вышли в долину и на 11-30 были там, где должен был выйти О[рест]. Ор[ест] не пришел и я вынужден с В[лодко] идти дальше на встречу.

По пути на место встречи я заблудился и поэтому опоздали. По компасу мы вышли прямо к лесу. Уже утром крайне утомленными вошли в лес. Кушать нечего было, поэтому целый день были голодными.

9.IX. День пробыли голодными. Перед вечером пошли на пункт. Пастухи пасли скот и пекли картофель. Позже мы подошли к костру, где взяли весколько картофель и с'ели потому, что были очень голодны.

На встречу пришли во втором часу, а оттуда пошли в лагерь.

10.IX. Я пришел к проводнику и доложил о своем прибытии. Они готовились переходить потому, что было воскресенье и много людей ходило.

Мы пришли в другое место, устроили логовище и я лег спать. После обеда отчитывался перед проводником о делах. Перед вечером пошли на встречу.

11.IX. Я говорил с проводником о своих делах.

12.IX. Продолжал беседу с проводником, а перед вечером ушел на встречу. По пути связался с Ю[рком][17] и пошел дальше. В 1 час 30 мин[ут] мы уже были на встрече, где был Г[орлис][18], З[апорожец][19] и их люди. Мы решили здесь заквартировать.

13.IX. Мы спали часов до 12, а потом я поговорил с новобранцем, дал почту Г[орлису], потом, пока говорил с Ю[рко], наступил вечер. Вечером разошлись. Я пошел с Г[орлисом] к

З[апорожцу] потому, что там хотел передать инструкции. К 1 часу мы были на месте.

14.IX. Я говорил с Г[орлисом] и Зап[орожцем] до 16-го.

16.IX. Пришел проводник Я[рема]. Я все закончил и мы вечером ушли к проводнику 417.

17.IX. К утру пришли. Я был очень утомлен и лег спать. В час встал и говорил с проводником до вечера.

Перед вечером я с П[етром][20] ушел найти своих людей. Пришли к 12 час[ам], в помещении никого не было, но П[етро] оставил записку, я был очень рад, что выживет. Также помещение было окончено. Мы сварили кофе, покушали и пошли спать.

18.IX. Тщательно замаскировали и легли спать. Спали до 2 час[ов]. Потом сварили обед к 4 час[ам] и снова легли спать. В 3-30 я услышал стук, это пришли хлопцы П[етра]. Сразу рассказали, что 2.IX погиб Чумак и о всем другом. Мы так говорили до утра. Утром сварили завтрак и легли спать.

19.IX. Днем мы спали до 3 час[ов]. Потом встали и я с П[етром] должен уходить. Со своими я обсуждал план дальнейшей работы. Перед вечером мы ушли. Хлопцы мои также ушли по делам. Идти было хорошо, счастливо перебрели и на место встречи пришли часов в 10. Здесь уже ожидали М.[21] и Мирон[22]. Они еще пошли в село, а мы ожидали. Мы легли спать. Было очень холодно, зуб заскакивал за зуб. Они пришли часов в 4 и мы пошли вместе в лагерь.

20.IX. Рано утром мы пришли в лагерь, я доложил о своем прибытии и рассказал проводнику 417, как обстоит дело с моими людьми и как я связался. Здесь уже был из Севера референт СБ окружного провода[23]. После завтрака проводник начал с ним говорить. Я читал известие из “СТЗ”*.

21.IX. Днем проводник передавал ему инструкции и я присутствовал там до вечера. Вечером я и С.[24] пошли кушать картофель, возвратились в час, я пошел по воду. Во втором часу легли спать.

22.IX. Днем проводник разъяснил инструкции. Вечером я с Тар[…][25] пошел по воду.

23.IX. Днем проводник обсуждал дела, в частности, раз’яснял инструкции на случай войны. Вечером принес воды и лег спать.

24.IX. Утром проснулся и услышал, что пришли люди с Севера. Я встал и увидел своего бывшего командира Ч[ерни]ка[26] (теперь окружной проводник), с ним поприветствовался. Командир меня сначала не узнал, но я ему припомнил.

---

* *Так у тексті. Можливо:* СУЗ

Вскорости я увидел Ю[рка], который шел в гражданской одежде. Мы предположили, что что-то случилось и сразу начали расспрашивать. Он рассказал о своем случае на “Госри”* и что погиб “Богдан”[27] (еще точно не было известно)[28]. Это означало, что дело провалилось, надо начинать наново. Над этим и думали. Потом люди пошли спать.

Я говорил кое-что с проводником. Как только люди встали, проводник начал наладижать дела, я читал.

Перед вечером договорились с проводником в отношении связи, ушел с М. и Мироном.

Шел дождь, я не имел палатки. Мы по пути зашли к М. и там поужинали и ушли. По пути я нарвал моркови и счастливо связался со своими, а они возвратились. Я еще не говорил со своими. Тогда они принесли воды и сварили завтрак. Позавтракав, легли спать.

25.IX. Днем спали. Вечером носили картофель. Утром сварили кушать и легли спать.

26.IX. Спал часов до 11. Потом встал и начал перечитывать инструкции и просматривать отчеты кассовые и тех[нического] звена, а позже написал дневник.

Вечером Ор[ест] и П[етро] пошли по хлеб и поздно возвратились. Я с К[руком][29] наводил порядок и так до утра. Утром ушли в лес. В лесу я встретил комсомольца и установил с ним связь. Возвратился, немного отдохнул и мы вместе ушли под В[олю] Д[обростанску]. Здесь я остался с К[руком], а О[рест] и П[етро] ушли заказывать лошадей и по другое. Шел дождь, мы натянули палатку и уснули, даже не слышали, когда пришли П[етро] и О[рест].

Позже они рассказали о том, что уладили и как оперируют большевики. Подходил день и мы перешли в другое место, где квартировали целый день.

28.IX. Все отдохнули. Тогда О[рест] и П[етро] принесли бочку из-под мяса. Позже я провел беседу и передал инструкции. Перед вечером П[етро] и К[рук] пошли пригнать подводу, а я с О[рестом] остался и подготовлял доски. Вскорости приехал П[етро] и мы начали подгонять доски. В 8 час[ов] доски были подогнаны и мы двинулись в путь.

По пути порезали и привезли** на место магазинирования. Был уже 4 час и мы были готовы, и тогда П[етро] и К[рук] отпра-

---

* *Так у тексті. Можливо:* двірці

** *У тексті:* привесили

вили подводу, а я с О[рестом] маскировали доски. Как возвратился П[етро] и К[рук] (часов в 9), мы перешли в другое место и заквартировали на день.

Днем сварили обед, немного отдохнули и вечером помылись. Вечером пошли к доскам и перен[е]сли их в помещение. Принесли 2 раза и очень устали. Все это занесли в помещение, кое-что сварили и легли спать.

29.IX. Вечером мы работали в бункере.

30.IX. Отдохнув, сварили кушать. Я приготовил почту и с Петром ушел на встречу, а О[рест] и К[рук] ушли на встречу к Львовской[30].

Светила луна и нам было идти неплохо. По пути мы услышали какой-то кашель и, сориентировавшись, пошли на место встречи. Здесь нас уже ожи[да]ли Корень[31], Б.[32] Они рассказали, что также слышали, что кто-то кашлял.

На встрече Д-7[33] уже не было. Оставил лишь записку, в которой писал, что был 29–30 сентября и ушел. Значит, небольшое недоразумение. Мы четвером возвращаемся назад. Я за всякую цену хотел встретиться с комсомольцем, с которым условился.

1.X. Уже на рассвете мы сошлись в желаемое место. Я и Корень ушли искать комсомольца, но его не было. Я тогда разбудил П[етра] и Б., которые уже спали и ушли в то место, где должен быть комсомолец. В другом месте сказал Пет[ру] и Б. остаться, а с К[орнем] ушел.

Отойдя примерно 200 метров, я услышал очереди из ППД, а вскорости за ними из АВТ.

Мы быстро перескочили шоссейную дорогу и отступили. На другом месте немного посидели и сказав Корню спать, я стоял на посту до 2 час[ов]. Тогда Корень проснулся и предложил перейти на солнце. Мы перешли. Я осмотрелся кругом и увидел, как идут какие-то люди и вскорости узнал, что это большевики с собакой поворачивают в нашу сторону. Тогда мы начали отступать. Отошли в кустарники, где я немного поспал (2 часа) и до 6 час[ов] обождали.

В 6 час[ов] мы двинулись на место встречи. Я зашел в помещение, но там никого не было. Я написал записку и вышел к Кор[ню], где вблизи встретился с П[етром] и В[лодком]. Я очень обрадовался, потому, что не ожидал, что они остались невредимы. Волнующая, необыкновенная радость. Они коротко начали рассказывать, все, как было: “Когда мы отошли примерно 200 метров, начали маскироваться потому, что лес был

редкий, вдруг подошли большевики с оружием на изготовке. Наши начали отступать. Большевики открыли огонь. После того, как немного отошли, П[етро] стал за сосну и начал стрелять из АВТ, в результате чего убил одного большевика (командира) и отошли".

Я сразу же с Корнем ушли в его сторону, а Петра оставили. Мы пришли часам к 10, где ожидала нас девушка. Тут мы кое-что перекусили. Я был очень усталый. Зашли в близи находившуюся хату, где крепко уснул, спали часов до 6, а потом вышли.

2.Х. Целый день шел дождь. Нам очень хотелось кушать, но не было чего. Немного отдыхали, почистили оружие и так наступил вечер. Вечером я с О[рестом] ушли на встречу к проводнику Яр[еме], с которым встретился и ушел к себе. Также мне было очень приятно то, что из этого случая мы оба вышли невредимы.

Без каких либо приключений мы пришли на место. Ночью мы застали хлопцев за работой. Мы были усталые и легли отдыхать.

3.Х. Целый день спали потому, что были измучены работой, а вечером взялись снова за работу и работали целую ночь до утра. Так работали до 5.Х.

7.Х. Днем выспались, а вечером О[рест] и К[рук] ушли на встречу к Львовской, в назначенный день на 8.Х.1950 г. мы были в бункере и продолжали работать.

8.Х. О[рест] и К[рук] встретились с людьми, которые им рассказали, что целую неделю, т[о] е[сть] с 29.[IX] по 6.[X] была облава во всем лесу. Облава была на весь комплекс лесов и малые лески. Принимали участие 2 полка. В В[еликом] П[оле] был генерал, который руководил облавой.

9.Х. Днем отдыхали, а вечером пошли на встречу к Миську[34]*. К[рук] и П[етро] ушли передать для себя на сапоги и принесли банки и бак.

Я с О[рестом] со встречи от М[иська] ушли к Д-7. Выло очень темно и было тяжело идти. После великих трудностей мы к 4 час[ам] пришли на место. Здесь я посмотрел на мертвый пункт и убедился, что еще никого не было и, подождав 6 час[ов], написал записку, ушел в Штрилецкий** лес.

10.Х. Мы заквартировали недалеко от Ивановского[35] бункера. Днем наткнулся на нас Гриць[36]. Он сказал, что видел чело-

---

* *У тексті:* Хиську

** *Так у тексті. Імовірно:* Страдецкий лес

века в Ивановом бункере. Перед вечером мы подходили тихо на пункт, где должны ожидать К[рук] и П[етро], когда мы пришли, их еще не было. Тогда отошли в сторону и ожидали. Нас было трое.

Вскорости пришли наши и мы вместе пошли к ППС[37], забрали макароны и муку, потом свинку с Воли-Добростанской и отошли. Тяжесть была очень большая и я устал, тогда с пути возвратился О[рест] и В[лодко]. Мы втроем донесли и когда дошли, то крайне измучились.

11.X. Днем отдыхали. Потом осмалили свинью.

12.X. Вечером я и О[рест] пошли на встречу. По дороге к главной встрече мы встретились 2 раза, сначала из С. и В[лодком], а потом с Л[евком][38], откуда и О[рест] и П[етро] возвратились, а мы четвером пошли дальше. Шел небольшой дождь. К 1 часу мы счастливо дошли. Здесь еще всех не было. Через несколько минут пришел Г[орлис] и мы поговорили. Некоторые люди отдыхали и сами заквартировали.

13.X. Дождь шел не переставая, было холодно и мы топили и так было до утра. Утром я начал разговаривать с Г[орлисом], Ц[япкой][39] и др[угими]. Перед вечером мы поужинали и разошлись. Я пошел с Л[евком] на встречу к О[рестом] и В[лодком], которые пошли по радиоприемник.

Ни я, ни он не знали хорошо дороги, но при помощи компаса дошли. Здесь встретились, забрали радиоприемник и отошли. В пути я разошелся с В[лодком] и [...]; тогда я взял радиоприемник и пошли. Мне не посчастливилось хорошо дойти, я упал и разбил шкалу, промокли и измучились, но дошли удачно. Я влез в бункер и сразу рассказал о жертвах, которые были на территории (Вор[он][40] и Стах[41], Дорко[42] и Нечай[43]).

Радио не работало и мы думали, что что-то испортилось. Я уснул.

14.X. Целый день исправляли радиоприемник. Я рассказывал о делах. Вечером трое ушли за баком и бочкой и принесли все.

15.X. Днем проверили батареи и присоединили их к радиоприемнику. Перед вечером справляли праздник УПА. С докладом выступал проводник Наум*. Во время праздника было неприятно то, что когда читали декалог, П[етро] рассмеялся.

Вечером П[етро] и О[рест] пошли в В[еликое] П[оле], отнесли бак и принесли хлеб.

---

* *У тексті:* Н.Ш

Потом пошли в Д[обростаны], где заквартировали и 16.Х принесли свинку от В[...]

17.Х. Мы спали до часу. Потом обделывали свинку. Я писал дневник до 5 час[ов].

18.Х. Вечером П[етро] и О[рест] собрались уходить, чтобы принести бензин и макароны, но в связи с тем, что шел дождь, с моего разрешения не пошли и начали работать в бункере. Работали до утра, затем легли спать.

19.Х. Вечером я с О[рестом] и П[етром] ушли за бензином. Было холодно, шел дождь. При переходе через речку я упал с кладки и по пояс вымок. Потом выкрутил одежду и шли дальше. После несколькочасового марша мы пришли в намеченное место и заквартировали. Дома я немного согрелся.

20.Х. Утром ушел на чердак и снова легли спать. После обеда проснулись. Я умылся и провел беседу с парнем. Петро подчинил мне сапоги. Вечером забрали вещи и ушли. Шел дождь.

Мы шли на Л[...][44], но, очевидно, зашли в Добростанцы к Миронцю[45], он расплакался и рассказал: "Сдесь уладили все дела, не удалось все и ушли". По дороге (Д[обростаны]) забрали сундучек и шли домой. При подходе мы заметили огонь и это нас очень взволновало. Мы решили спрятать сундучек и пойти ночевать на П.[46] Утром дошли к П. и заквартировали. Были в очень плохом настроении, т[ак] к[ак] думали, что около нас что-то плохое. Но, будучи измучены 12-часовым маршем с вещами через поле, мы хорошо уснули и спали целый день.

21.Х. Вечером я поговорил с Мись[ком], парнем из этого дома, и думал зайти к Конюка[47], но это не удалось, потому что встретились с "неделанными"*. Отсюда ми пошли на разведку в [...] Здесь мы ничего особенного не узнали, значи[т], ничего страшного и не было. Мы решили возвратиться.

Несмотря на то, что с вечера светила луна, позже шел дождь и было очень холодно. Мы очень осторожно подходили к "себе". На месте обнаруживаем – все в порядке. Я сразу же доложил о своем приходе и рассказал о всем, что имело за время моего отсутствия. Немного посидел и лег спать.

22.Х. Днем работали в бункере, вечером вынесли землю и продолжали копать дальше.

23.Х. Днем отдыхали, а вечером взялись снова за работу.

24.Х. Вечером П[етро] и О[рест] пошли по хлеб и позже возвратилась и мы работали до утра – носили доски.

---

* *Так у тексті.*

25.X. Вечером принесли крышку к люку.

26.X. Снова взялись за работу в бункере – отделывали в средине.

27.X. Я встал и и первом часу начал писать дневник. Вечером О[рест] и П[етро] пошли улаживать с мукой и должны разведать, что за стрельба была в П. В связи с тем, что мука была готова, они забрали и возвратились. Дома немного поработали и ушли спать.

28.X. Как обычно, днем отдыхали, а вечером О[рест] и П[етро] ушли по по бензин, но, кроме хлеба, ничего не принесли, значит, агенты обманули. Немного поработав, в 3 час[а] ушли в В.[48] потому, что оттуда должны принести макароны, капусту, сухари и бензин.

29.X. Целый день в помещении были только я и проводник. Встали мы часа в три дня. Я сварил суп и взялся за чтение некоторых вещей. Но проводник начал говорить о некоторых недостатках в быту и ведении работы. Не проводятся собрания, нет сочетания одной работы с другой (например, когда идут за хлебом, чтобы завязывали связи). П[етро] не обращает внимания работе на территории и не имеет встреч.

Сами факты говорят о том, что такие недостатки в работе имеются, но, учитывая горячую подготовку к зиме, а также тот удар, который перенесла группа (погибли Хмара и Грицько), то тяжело учесть все сразу.

Вечером мы с проводником сварили картофель и сварили мясо и, поужинав, немного отдохнули. Пришли хлопцы и принесли макароны, сухари (не все) и капусты. Всего не принесли потому, что Волесна[49] не очень то хорошо отнеслась. Они коротко рассказали о всем и легли отдыхать.

Я сварил кофе, разбудил В[лодка] и О[реста], чтобы позавтракали и уходили в В. потому, что 30.X должна быть встреча. Они были усталые и невыспавшиеся, поэтому по их просьбе решили на встречу пойти вечером.

30.X. Орест и П[етро] чистили орудие и собирались к отходу вечером. Вечером П[етро] и О[рест] ушли. Я с проводником также ушли на встречу к Миську.

С вечера было очень темно. Когда пришли то еще никого не было, но вскорости пришли Мисько и В[лодко]. Они рассказали, как погиб Осип[50] (28-го), Ю[рко] рассказал о связи с С. и о том, что друг Т. – жив. Позже занялись делом Ю[рка]. Здесь я имел самую большую неприятность за весь период моей организационной деятельности.

Проводник очень плохо отнесся к тому, что О.* пришла и должна дальше идти с Ю[рко]. Я себя чувствовал плохо, несмотря на то, что здесь моей вины было мало и я никогда не предвидел таких последствий и подобной реакции. Вина была больше с моей податливости.

Оттуда возвратились в 11-30. Ужин был уже приготовлен и мы поужинали, легли отдыхать. Часов в 5 пришли О[рест] и П[етро]. Они понесли к[е]росин. На встрече никого не было. Но к этому времени я получал записку от Т. и знал, что никого не будет. Здесь я узнал, что он попал под облаву и имел плохую встречу с большевиками. На встрече узнал** о смерти друга Осипа – погиб при подходе к кооперации.

31.X–1.XI. Мы взялись за отработку отдушин и работали до утра. Утром замаскировали, легли отдыхать. Я проснулся в 2 часа и еще раз начал читать обращение. Вечером снова работали над вентиляцией.

2.XI. Днем отдыхали. Вечером П[етро] и О[рест] ушли к Миронцю. От него должны забрать бензин и возвратиться. Мы втроем поужинали и легли отдыхать.

3.XI. Приготовили борщ. Я начал читать указания в отношении пропагандистской работы на 1950 год и делал выписки. Примерно в час я задал несколько вопросов проводнику в отношении УГВР и ее построения и так затянулась дискусия до вечера.

Вечером с проводником ушли на встречу к М. На встрече были Л[евко] и В[лодко]. Они рассказали, что 2-го ноября с[его] г[ода] в селе Бирках при встрече с большевиками [погиб Мисько]. Мы договорились в отношении последующих встреч и договорились в отношении мертвого пункта и отошли. С трудом попали домой. Поужинали и легли отдыхать. С трепетом ожидали О[реста] и П[етра], которые должны уже были придти, их не было.

Мы часто просыпались и тяжело было на душе, потому что постоянные жертвы, а людей так мало. Так тяжела и дорога каждая жертва, что может понять только тот, кто живет этим, кто болеет тем, что ему самое дорогое.

На счастье, в 5-30 слышим легкий стук. Д[руг] К[рук] срывается и бежит к выходу и сразу же возвращается и с радостью сообщает, что друзья пришли. О[рест] и П[етро] сразу же рассказали, что сделали и что узнали за 2 ночи и день.

---

* *Примітка перекладача:* или М.

** *У тексті:* узнав

Д[руг] Малый[51], переселенец, учителька, священика и его материалистические привычки и др[угое]. Поговорив, легли спать.

4.XI. Я встал часов в 12 и начал говорить с проводником об агентуре, которую большевики напористо внедряют в наши ряды. Нам на этом участке придется приложить максимум усилий и дать надлежащий отпор.

Жаль, что как жертвы пали лучшие люди. Но мы делаем то, что требует от нас время-действительность.

5.XI. Вечером я с проводником пошли на мертвый пункт, но там ничего не было и мы возвратились и легли спать.

6.XI. Я читал пришедшие материалы ("Почему мы за УССД" и "Историю Украины"). Потом начал распрашивать проводника об устройстве и построении УГВР.

7.XI. Днем я читал протоколы от проводника (1912 г., учитель[52]).

8.XI. Хлопцы ходили на В.[53] кое-что уладить. Они рассказали, что [...] пограничники ходили с проволокой и что на [...] территориях они уже проводили операцию.

9.XI. Днем читал Тургенева. Вечером с хлопцами начали носить воду. Проводник ушел на встречу. Нас беспокоит снег, который уже начал выпадать. Хуже всего, что текли баки, мы наносили только в банки.

Пришел проводник и сообщил, что погиб Семченко[54] – мой близкий товарищ.

10.XI. Встал в 9 час[ов], почистил оружие и начал приготовлять почту к АБ, 0/50[55] и Д-7, с расчетом приготовить к 11-30 вечера.

О[рест] и П[етро] ушли за батареями и цинком. На улице была погода и мороз.

Этот день стал для меня особенно новым, а именно: мне проводник прочитал приказ о присвоении мне звания поручика, а друг Т[реф] награжден Бронзовым крестом заслуги[56]. Проводник прочитал мне приказ не по стойке смирно. Это для меня было неожиданностью.

П[етро] и О[рест] возвратились перед утром и ничего не принесли потому, что ничего не было.

11.XI. Я встал в часов 12 и читал протокол Степа[57]. Здесь было кое-что нового из инструктажа. Вечером О[рест], П[етро] и К[рук] пошли за свинкой, керосином и солью. Я, проводник и П[етро] остались. Я окончил читать Рудыча[58] и лег спать. Хлопцы пришли перед утром, но я не слышал.

12.XI. Спал до 2 час[ов]. Позже проводник говорил со мной еще раз в отношении организационной работы [...] Вечером мы четвером вышли на встречу. П[етро] и К[рук] пошли за цинком, да по пути встретились с Л[евко], З.[59], Д.[60], В[лодко] и О[...][61], они шли на встречу.

В пути Л[евко] рассказал о случае, который они должны сделать. На встречу пришли к 1 часу. Здесь уже ожидали Ц[япка], Г[орлис], Н[ечай][62], З[апорожец] и их люди.

Г[орлис] рассказал, что погибли Граб[63], Орлик[64], Славко[65]; К[огут][66] ранен и добыл ППШ. Также при облаве погибла Надя[67]. На встрече уладили все дела и 4-20 разошлись.

Нам надо было далеко идти, поэтому спешили. Сомневаюсь, дойдем-ли. Мы были с грузом, но все-таки дошли, так как шли бистро.

13.XI. Отдыхали.

14.XI. Утром написал письмо к Ср.[68] и лег спать.

Спал до 3 час[ов]. Встал и переписал письмо. Позже до 6 час[ов] просматривал почту. Вечером хлопцы ушли по делам, где должны заквартировать и возвратиться 15.XI – вечером.

16.XI. Я с проводником ушли на встречу к Л[евко]. Было очень холодно. Мы быстро уладили дела и возвратились. При уходе договорились встретиться 20.XI потому, что я хотел пойти к доктору. Когда мы возвратились, то Крук уже приготовили ужин. Поужинав, мы легли спать.

17, 18 и 19.XI. Я был на месте.

20.XI. Вечером я с К[руком] ушли на встречу к Л[евко]. П[етро] и О[рест] ушли за батареями, а проводник остался один. На месте встречи мы немного обождали и вскорости пришли: Л[евко], К.[69] и Р[ута][70].

С К. мы договорились и я стал улаживать дела, договорился в отношении доктора и лекарства, Л[евка] расспросил о работе, была ли записка от Юрка и т. д.

Р[ута] рассказала о своих переживаниях в отношении брата и какое мое мнение и т. д., отсюда я возвратился, но хлопцев еще не было. Мы поужинали и легли отдыхать.

22.XI. Мы целую ночь носили воду, потому что не было посуды, нормы мы не выносили.

23.XI. Вечером пошли за банкой, закопали деньги и возвратились.

24.XI. Перед вечером проводник провел беседу на тему: “Мы и социализм”. Вечером К[рука] и О[реста] я послал в Великое Поле по делам.

Я с проводником слушали радио. П[етро] готовил ужин, я ему немного помогал. Вдруг часов в 9-15 мы услышали очередь. Быстро мы выскочили на поверхность, было видно ракеты и слышно длинные очереди из автоматического оружия, бил пулемет. Мы сразу сориентировались, что это наши друзья заглядывают смерти в глаза, а может и попрощались с жизнью.

Тяжело на душе. Несколько минут тому назад они шутили и были жизнерадостными. Так выглядит борьба с большевистской действительностью за свое освобождение. Мне не терпится, я подошел ближе. Сразу же услышал крики и выстрелы. Я пришел к своим и мы залезли в бункер и ожидали чего-то неизвестного.

Примерно через полчаса кто-то застучал и прошел дальше. Петро открыл дверцы люка, но уже никого не было. Мы немного посидели и услышали, как что-то треснуло. Мы подошли и оттуда услышали голос О[реста].

Он пришел и начал рассказывать, как наткнулись на засаду. Шли полем, перед ним заиграл пулемет и крик: “Сдавайся”. К[рук] пал на месте. О[рест] начал отступать в В[еликое] П[оле] и через село в направления леса. Но снова наткнулся на большевиков, которые пустили на него собаку. Собака наскочила на него, но он с АВТ ее ранил и она возвратилась к большевикам.

Большевики открыли огонь из пулемета и О[рест] получил ранение.

Мы начали думать, что делать, уходить или оставаться. Уже вышли из бункера, но светила луна и мы возвратились. Очень в напряженном состоянии легли отдыхать. Утром хорошо замаскировались и уже не спали, а чутко сидели.

25.XI. День прошел счастливо, вечером приготовили кое-что кушать, слушали радио.

Вдруг в час[ов] 12-15 мин[ут] услышали выстрелы, мы выскочили, увидели ракеты, начали прислушиваться, были ракеты и не частые выстрелы.

Мы догадываемся, что это П[етро][71] от проводника.

Снова призадумались. Что делать. Но снова остались на месте.

26.XI. День прошел счастливо. Вечером разогрели кашу и скушали. Потом слушали радио до 2-х часов. В разведку решили идти 27 к Л[евку]. Так и сделали.

ГДА СБУ. – Ф. 65. – Спр. С-9079. – Т. 56. – Арк. 33-45. Копія. Переклад з української.

---

[1] *Максимович Григорій ("Хмара"; 1926, с. Добростани Яворівського р-ну Львівської обл.– 28.08.1950, там само). Районний референт СБ ОУН Городоччини (1948–1950); булавний СБ.*

[2] *"Грицько" (? – 28.08.1950, с. Добростани Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик окружного проводу ОУН Городоччини.*

[3] *Федорович Михайло (1925, с. Добростани Яворівського р-ну Львівської обл.– 1.09.1950, там само). У коментарях перекладача зазначено: "1.9.1950 года в селе Добростаны бандитами убит гражданин Федорович Михаил, которого они подозревали как агента органов МГБ и выдавшего органам референта СБ Городокского райпровода ОУН «Хмару». Однако Федорович агентом органов УМГБ никогда не был и к ликвидации «Хмары» не имел никакого отношения".*

[4] *Ваник Семен ("Остап"; 1925, с. Наконечне Друге Яворівського р-ну Львівської обл. – 25.08.1953, м. Дрогобич Львівської обл.). Бойовик Д. Кривокульського (1948–1951). Затриманий МГБ 5.05.1952, засуджений 27.12.1952 до найвищої міри покарання, розстріляний.*

[5] *Костельний Федір ("Чумак"; 1927, с. Тучапи Городоцького р-ну Львівської обл. – 2.09.1950, біля с. Вовчухи Городоцького р-ну Львівської обл.). Бойовик III куща ОУН в Городоцькому р-ні; вістун УПА.*

[6] *Леус Павло ("Орест"; 1922, с. Коровиця Голодівська Любачівського пов., тепер Польща – 28.11.1950, біля с. Великополе Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик окружного проводу ОУН Городоччини.*

[7] *Можливо, Булавка Микола ("Побідний"; 1927, с. Бунів Яворівського р-ну Львівської обл. – 22.12.1950, біля с. Брожки Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик у Краковецькому р-ні ОУН.*

[8] *Кедринський Юліян ("Жмурко", "Кармелюк", "Оса"; 1926, с. Підлипці Золочівського р-ну Львівської обл. – 4.11.1950, с. Вербляни Яворівського р-ну Львівської обл.). Надрайонний провідник і надрайонний референт СБ ОУН Яворівщини (1949–1950); хорунжий СБ (1948), відзначений Срібним Хрестом заслуги (1950).*

[9] *Імовірно, Максим'як Федір ("Тичина"; 1914, с. Голдовичі Жидачівського р-ну Львівської обл. – 11.10.1951, біля с. Черчик Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик М. Мошончука (1949–1950), районний провідник ОУН Яворівщини (1950–1951), надрайонний провідник ОУН Яворівщини (1950–1951); старший булавний (1946).*

[10] *Імовірно, Євген Пришляк-"Ярема".*

[11] *Коровець Володимир ("Зенко", "Зенон", "Ольжич", "Скоб"; 1923 с. Грусятичі Жидачівського р-ну Львівської обл. – ?). Надрайонний референт пропаганди ОУН Яворівщини (1949–1951), в. о. надрайоного провідника ОУН Яворівщини (1950–1951), працівник надрайонного техзвена ОУН Яворівщини (1951–1952). Захоплений МГБ 4.05.1952, пропав без вісти у Лондоні в 1956.*

[12] *Імовірно, Бздир Федір ("Лісовий"; 1922, с. Наконечне Перше Яворівського р-ну Львівської обл. – 3.03.1952, с. Ліс Яворівського р-ну Львівської обл.). Провідник II куща в Яворівському р-ні ОУН.*

[13] *Пелещак Петро ("Хміль"; 1921, с. Завадів Яворівського р-ну Львівської обл. – 13.10.1951, біля с. Ліс Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик надрайонного проводу ОУН Яворівщини, провідник I куща ОУН в Яворівському р-ні.*

[14] *Тут і далі по тексту під псевдонімом "Влодко" може виступати або бойовик крайового проводу ОУН Львівського краю Петро Михайлишин-"Влодко"-"Чабан"*

(1920 р.н., с. Лопушна Перемишлянського р-ну Львівської обл.) або Михайло Заєць-"Зенко", який також користувався псевдонімом "Влодко".

[15] Женчур Іван ("Стрічний", "Шульц"; 1917, с. Цетуля Яворівського р-ну Львівської обл. – ?). Бойовик районного проводу ОУН Яворівщини. Затриманий 6.10.1951.

[16] Звернення УГВР і Проводу ОУН на випадок вибуху війни між Заходом та СССР.

[17] Шевчук Михайло ("Юрко"; 1922, с. Бартатів Городоцького р-ну Львівської обл. – 4.03.1951, с. Перекорінці Мурованокуриловецького р-ну Вінницької обл.). Районий провідник ОУН Городоччини (1948–1950), виїхав на працю на СУЗ (12.1950); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги І кл. (1946) і Срібним Хрестом заслуги (1949).

[18] Ольховий Олекса ("Горліс", "Кошмар", "Черемха"; 07.1926, прис. Розливка, тепер частина м. Комарно Городоцького р-ну Львівської обл. – 24.11.1950, біля смт Великий Любінь Городоцького р-ну Львівської обл.). Надрайонний провідник ОУН Городоччини (1947–1951), окружний провідник ОУН Городоччини (1951).

[19] Микитка Іван ("Запорожець"; 1918, с. Якимчиці Городоцького р-ну Львівської обл. – 25.08.1952, біля м. Пустомити Львівської обл.). Районний провідник ОУН Пустомитівщини (1945–1952).

[20] "Петро" ("Вибух"; 1921, Миколаївський р-н Львівської обл. – 28.11.1950, біля с. Великополе Яворівського р-ну Львівської обл.). Провідник ІІІ куща ОУН в Городоцькому р-ні (1949–1950).

[21] Невстановлена особа.

[22] "Мирон" (1925 – 1950). Бойовик крайового проводу ОУН Львівського краю (1950–1951).

[23] Імовірно, Степан Петрушевич-"Дем'ян".

[24] Невстановлена особа.

[25] Невстановлена особа.

[26] Шульган Мар'ян ("Білоус", "Лисай", "Черник"; 1911, м. Угнів Сокальського р-ну Львівської обл. – 11.04.1951, біля с. Рокети Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл.). Член штабу ВО "Буг" (1944–1945), к-р ТВ "Яструб" (1945), окружний організаційний референт ОУН Сокальщини (1945–1946), надрайонний провідник ОУН Жовківщини (1946–1950), окружний провідник ОУН Сокальщини (1950–1951); хорунжий УПА (1945).

[27] Оліярник Михайло ("Богдан"; 1933, с. Мшана Городоцького р-ну Львівської обл. – 16.11.1952). В грудні 1950 із М. Шевчуком-"Юрком" прибув на Вінниччину, у 1951 переведений на Київщину. Затриманий в ніч з 20 на 21.04.1952 у Ставищанському р-ні Київської обл., засуджений 8.10.1952 до вищої міри покарання, розстріляний.

[28] 21 вересня М. Шевчук-"Юрко" і М. Оліярник-"Богдан" повинні були виїжджати на Вінніччину. На головному залізничному вокзалі у Львові на них звернув увагу одягнений в цивільне старший сержант МГБ Михайло Гущин. Він звернувся до старшого сержанта МГБ Мінгаліма Белалова, який у формі теж чергував на вокзалі, щоб той затримав їх. М. Шевчук і М.Оліярник показали документи і на прохання пройти в оперативний пункт охорони МГБ станції Львів-головний, пішли з ним. Вийшовши з приміщення вокзалу, М. Шевчук вихопив з кишені пістолет, вистрілив у М. Белалова (пробив йому фуражку, той впав), також вистрілив у молодшого сержанта МГБ Олександра Слободу, який чергував на привокзальній площі і намагався його затримати, та втік у бік товарного парку. Натомість М. Оліярник втік по вул. Вокзальній в бік вул. Городоцької. Користаючись темрявою (стрілянина сталася о 22.40) обом підпільникам вдалося втекти.

[29] Шатинський Петро ("Крук"; 1920, с. Ляцьке, тепер с. Солянуватка Старосамбірського р-ну Львівської обл. – 24.11.1950, біля с. Страдч Яворівсь-

кого р-ну Львівської обл.). Районний референт пропаганди ОУН Щиреччини (1946–1949), окружний референт пропаганди ОУН Городоччини (1949–1950).

[30] *Невстановлена особа.*

[31] *Цапало Роман (Лаврентій) ("Корінь"; 1922, прис. Травнисте, тепер тер. Яворівського р-ну Львівської обл. – 11.01.1952, с. Страдч Яворівського р-ну Львівської обл.). Кущовий ОУН (с. Страдч та ін.; 1951), районний провідник ОУН Городоччини (1951–1952).*

[32] *Невстановлена особа.*

[33] *Кривокульський Дмитро ("Гончар", "Замостяк", "Луговий", "Треф", "Д-7", "217"; 1922, с. Городище Козівського р-ну Тернопільської обл. – 19.09.1951, с. Загороди Мостиського р-ну Львівської обл.). Випускник Бережанської гімназії, студент Львівської політехніки в часи німецької окупації, співробітник відділу зв'язку КВШ УПА-Захід (1944), член надрайонного проводу ОУН Яворівщини (1945–1946), надрайонний референт СБ ОУН Яворівщини (1947–1949), окружний референт СБ ОУН Городоччини (1949–1951), крайовий референт СБ ОУН Львівського краю (1951); хорунжий СБ (1948); відзначений Бронзовим Хрестом заслуги (1950).*

[34] *Дедишин Михайло ("Місько"; 1922, с. Крупське Миколаївського р-ну Львівської обл. – 2.11.1950, біля с. Бірки Янівські, тепер частина с. Бірки Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик окружного проводу ОУН Городоччини.*

[35] *Невстановлена особа.*

[36] *Можливо, "Гриць" ("Грицько"; ?, Сокальський р-н Львівської обл – 11.10.1951, біля с. Черчик Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик районного проводу ОУН Яворівщини, районний провідник ОУН Яворівщини (1951).*

[37] *Невстановлена особа чи місцевість.*

[38] *"Левко" (? – 4.02.1951, с. Сихів, тепер частина м. Львова). Бойовик крайового проводу ОУН Львівського краю (1950–1951).*

[39] *Іванус Михайло ("Сурмач", "Цяпка", "А/26", "91", "900"; 1924, с. Рудники Миколаївського р-ну Львівської обл. – 6.09.1951, м. Комарно Городоцького р-ну Львівської обл.). Надрайонний організаційний референт ОУН Городоччини (1949–1951), надрайонний референт СБ ОУН Городоччини (1950–1951), окружний референт СБ ОУН Городоччини (1951).*

[40] *Данильців Михайло (Ворон"; 1920, с. Новосілки Опарські Миколаївського р-ну Львівської обл. – 6.09.1950, с. Повергів Миколаївського р-ну Львівської обл.). Бойовик крайового проводу ОУН Львівського краю (до 1948), провідник II куща в Комарнівському р-ні ОУН.*

[41] *Синенько Євстахій ("Стах"; 1920, с. Новосілки Опарські Миколаївського р-ну Львівської обл. – 6.09.1950, с. Повергів Миколаївського р-ну Львівської обл.). Бойовик II куща в Комарнівському р-ні ОУН.*

[42] *Андрухів Іван ("Дорко"; 1923, с. Романівка Городоцького р-ну Львівської обл. – 26.07.1953, м. Дрогобич Львівської обл.). Районний референт пропаганди ОУН Рудківщини (1946–1949, 1950), районний референт пропаганди ОУН Комарнівщини (1949–1950), районний провідник ОУН Комарнівщини (1950), районний провідник ОУН Рудківщини (1950–1951). Затриманий 10.11.1951, засуджений 8.01.1953 до найвищої міри покарання, розстріляний. Певний час вважалося, що загинув 4.09.1950 разом із В. Дерев'яним-"Нечаєм"; насправді був важко поранений.*

[43] *Дерев'яний Володимир ("Нечай"; 1925, с. Коропуж Городоцького р-ну Львівської обл. – 4.09.1950, там само). Районний провідник ОУН Рудківщини (1946–1947, 1949–1950), заступник районного провідника ОУН Рудківщини (1947–1949).*

[44] *Можливо, Лісновичі.*

[45] *Невстановлена особа.*
[46] *Можливо, Повітно або Поріччя Янівське.*
[47] *Невстановлена особа.*
[48] *Можливо, Велике Поле або Воля Добростанська.*
[49] *Невстановлена особа.*
[50] *"Осип" (? – 28.10.1950). Неідентифікований підпільник.*
[51] *Невстановлена особа.*
[52] *Невстановлена особа.*
[53] *Можливо, Велике Поле або Воля Добростанська.*
[54] *Кадюк Михайло ("Семченко"; 1922, с. Новосільці Жидачівського р-ну Львівської обл. – 9.09.1950, с. Бовшів Галицького р-ну Івано-Франківської обл.). Окружний господарчий референт ОУН Городоччини (1944–1946), надрайонний провідник ОУН Бібреччини (1947), надрайонний провідник ОУН Миколаївщини (1947–1949), надрайонний провідник ОУН Рогатинщини (1949–1950).*
[55] *Невстановлена особа.*
[56] *Наказ ГВШ УПА ч. 2/50 від 30.07.1950 р.*
[57] *Можливо, Коростіль Володимир ("Осика", "Степ"; 1927, м. Львів – 4.11.1950, с. Вербляни Яворівського р-ну Львівської обл.). Районний провідник ОУН Краковеччини (1949–1950); старший булавний УПА (1946), відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1946).*
[58] *Невстановлена особа.*
[59] *Можливо, Михайло Заєць-"Зенко".*
[60] *Можливо, Михайло Дендерис-"Дмитро".*
[61] *Невстановлена особа.*
[62] *Імовірно, Садовий Стах ("Нечай"; 1926, с. Попеляни Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 9.07.1951, с. Оброшино Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Районний референт СБ ОУН Пустомитівщини (1949–1951).*
[63] *Михайляк Григорій ("Граб"; 1923, с. Поріччя Задвірне Городоцького р-ну Львівської обл. – 22.10.1950, с. Паланики Городоцького р-ну Львівської обл.). Бойовик надрайонного проводу ОУН Комарнівщини. Важко поранений, потрапив до рук МГБ живим, в той же день помер.*
[64] *"Орлик" (?, с. Велика Горожанна Миколаївського р-ну Львівської обл. – 22.10.1950, с. Паланики Городоцького р-ну Львівської обл.). Бойовик надрайонного проводу ОУН Городоччини; булавний УПА.*
[65] *Заваринський Григорій ("Славко"; 1929, с. Паланики Городоцького р-ну Львівської обл. – 22.10.1950, там само). Кур'єр районного проводу ОУН Комарнівщини; вістун УПА.*
[66] *Літньовський Степан ("Когут"; 1915, смт Великий Любінь Городоцького р-ну Львівської обл. – ?). Бойовик надрайонного проводу ОУН Городоччини (1949–1951); під час сутички 22.10.1950 в с. Паланики Городоцького р-ну Львівської обл., де загинули "Орлик" і Г. Заваринський-"Славко" та потрапив живим до рук МГБ Г. Михайляк-"Граб", він зумів врятуватися, при цьому вбивши службового собаку та захопивши автомат ППШ одного з двох вбитих солдатів внутрішніх військ МГБ. Затриманий МГБ пораненим 25.11.1951.*
[67] *Стоцко Стефанія ("Надя"; 1924, с. Скнилів Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 25.10.1950, біля с. Колодруби Миколаївського р-ну Львівської обл.). Секретар-машиністка районного проводу ОУН Щиреччини (1949–1950).*
[68] *Невстановлена особа.*
[69] *Імовірно, "Корінь".*
[70] *Гайовська Любомира ("Ольга Ілинська", "Рута"; 9.05.1923, с. Зарваниця Теребовлянського р-ну Тернопільської обл. – 28.01.1954, прис. Березівка с. Скнилів Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Секретар-машиністка О. Дяківа*

(1949–1950), крайовий референт пропаганди ОУН Львівського краю (1951–1954), відповідальна за Городоцьку та Сокальську округи ОУН (1952–1954).

[71] Бухтяк Петро ("Петро", 1922, с. Піддністряни Жидачівського р-ну Львівської обл. – 25.11.1950, біля с. Страдч Яворівського р-ну Львівської обл.). Бойовик Осипа Дяківа (1948–1950); відзначений Срібним Хрестом заслуги (посмертно).

№ 90
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЛЬВІВСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У ПРО ЛІКВІДАЦІЮ О. ДЯКІВА

2 грудня 1950 р.

гор. Киев, Секретарю ЦК КП(б) Украины
товарищу Мельникову Л. Г.[1]

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА
о ликвидации члена Центрального провода ОУН Дякива О. В.

В ходе проведения мероприятий по розыску оставшихся организаторов и главарей оуновского подполья в западных областях Украины опергруппой МГБ УССР и Управлением МГБ Львовской области под общим оперативным руководством заместителя начальника УМГБ Львовской области полковника Фокина[2] 28 ноября 1950 года был разыскан и ликвидирован член Центрального провода ОУН, он же руководитель Львовского краевого провода ОУН:

Дякив Осип Васильевич, 1921 года рождения, уроженец села Олесино Козовского района Тернопольской области. В оуновском подполье известен под кличками: "Наум", "Цвечек", "Артем", "147" и др.

Дякив происходит из семьи крупного кулака, кадрового украинского националиста, который в период немецкой оккупации был старостой села и бежал вместе с немцами.

К националистическому движению Дякив Осип примкнул еще будучи учащимся Бережанской гимназии, которую окончил в 1939 году.

В 1940 году он поступил на учебу во Львовский университет, где продолжал активно проводить националистическую работу, за что был арестован органами НКВД и осужден к 10 годам ИТЛ.

В 1941 году в связи с началом Отечественной войны он в числе других осужденных был переведен в Бердичевскую тюрьму Житомирской области, откуда бежал в село Олесино, установил связь с оуновским подпольем и возобновил активную националистическую деятельность.

В 1942 году по специальному заданию Центрального провода ОУН выезжал в восточные области Украины для организации оуновской работы.

В конце 1943 года был введен в состав краевого провода ОУН Галиции и возглавлял работу по линии молодежи. Здесь он особенно проявил себя как опытный организатор антисоветской деятельности и завоевал доверие главарей ОУН.

В связи с этим Дякив в 1945 году был переведен в референтуру пропаганды Центрального провода ОУН, где непосредственно руководил изданием оуновских журналов “Идея и чин” и “Повстанец” и печатал в этих журналах свои статьи под литературными псевдонимами: “О. Горновый” и “Осипенко”.

Весной 1948 года Дякив был назначен руководителем референтуры пропаганды Львовского краевого провода ОУН, а в ноябре 1948 года, в связи с ликвидацией органами МГБ руководителя этого провода Тершаковец Зиновия – “Федора” возглавлял Львовский краевой провод ОУН.

В 1949 году Дякив, как один из наиболее активных главарей ОУН, пользовавшихся особым авторитетом и доверием у бывшего руководителя оуновского подполья в западных областях Украины Шухевича Романа, был введен в состав Центрального провода ОУН.

С этого времени он постоянно находился в самых близких взаимоотношениях с Шухевичем.

Дякив Осип являлся одним из организаторов диверсионно-террористической деятельности банд оуновского подполья. Все наиболее крупные террористические и диверсионные акты на территории Львовской области, а также части Дрогобычской и Станиславской областей проводились по его прямому указанию.

По добытым данным устанавливалось, что Дякив после проведенной в мае 1950 года чекистско-войсковой операции на территории Николаевского района Дрогобычской области, где в то время укрывался, перебазировался в Ивано-Франковский район Львовской области. В связи с этим в указанном районе были активизированы оперативные мероприятия по его розыску, в ходе которых было установлено, что Дякив укрывается на

базе Львовского окружного провода ОУН в районе сел Страдч, Роттенган, Великополье и прилегающем к ним лесном массиве.

В соответствии с добытыми данными был разработан план операции, согласно которому на рассвете 24 ноября с. г. силами войск МГБ территория указанных сел была блокирована и поисковые группы приступили к тщательному поиску убежищ как в этих селах, так и в прилегающих к ним лесных массивах.

На случай прорыва бандитов в районе операции и за чертой оцепления были выставлены засады и секреты.

В ходе проводимых мероприятий 24 и 25 ноября в лесу, севернее села Великополье, были обнаружены и ликвидированы два бандита, а 28 ноября, в результате методической обработки этого леса, на опушке его был обнаружен хорошо замаскированный капитально оборудованный бункер, в котором при оказании вооруженного сопротивления было убито еще 4 бандита.

Трупы убитых бандитов были доставлены в г. Львов и предъявлены арестованным участникам ОУН, которые в убитых опознали:

Дякив Осипа Васильевича, 1921 года рождения, известного в оуновском подполье под кличками: “Наум”, “Цвечек”, “Артем”, “147” и др., члена Центрального и руководителя Львовского краевого провода ОУН.

Мошанчук* Николая Васильевича по кличке “Бор”, 1921 г. рождения, уроженца села Подлиски Ходоровского района Дрогобычской области, руководителя Львовского окружного провода ОУН.

Мошанчук – член организации украинских националистов с 1939 года. С 1944 по 1946 гг. был командиром подотдела куреня “Грабенко”[3]. В 1947 году являлся помощником референта по организационным вопросам Львовского окружного провода ОУН. В 1948 году выполнял функции референта пропаганды этого провода, а с 1949 года и по настоящее время являлся руководителем Львовского окружного провода ОУН.

Шатинского Петра Федоровича по кличке “Крук”, 1920 года рождения, уроженца села Ляцке Добромильского района Дрогобычской области, руководителя пропаганды Львовского окружного провода ОУН.

В период немецкой оккупации Шатинский** окончил курсы по подготовке радистов для подполья ОУН. С 1946 по 1949 гг.

---

* *Так у тексті. Правильно:* Мошончук

** *У тексті:* Матинский

являлся референтом пропаганды Щирецкого районного провода ОУН. В 1949 году был введен в состав Львовского окружного провода ОУН и до дня ликвидации выполнял функции руководителя пропаганды этого провода.

"Петра", он же "Выбух" (фамилия, имя и отчество не установлено), примерно 1921 года рождения, уроженец одного из сел Николаевского района Дрогобычской области. В банде ОУН с 1944 года. Весной 1949 года лично "Бором" "Петро" был назначен кущевым руководителем ОУН в Ивано-Франковском районе, в районе действия которого в основном и базировался «Бор".

"Петра" (установочные данные не известны), уроженца села Бринцы Церковные[4] Ходоровского района Дрогобычской области, личного охранника Дякива и наиболее приближенного к нему бандита.

Леус Павла Онуфриевича по кличке "Орест", 1922 года рождения, уроженца села Коровичи-Голдовичские Любачевского уезда (Польша), личного охранника и связного "Бора".

У ликвидированных бандитов и из бункера, в котором они укрывались, изъято 5 автоматов, 2 винтовки, 7 пистолетов, гранаты, 2 пишущих машинки, 3 радиоприемника с питанием, оуновские документы, представляющие оперативный интерес, 21000 рублей денег и большое количество продуктов питания.

Секретарь Львовского обкома КП(б)У /И. Грушецкий/[5]

ЦДАГО. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 31. – Арк. 246–250. Оригінал. Опубл.: Літопис Нескореної України. – Кн. II. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1997. – С. 353-355; Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. – Київ: Дніпро, 1998. – С. 797-800; Літопис УПА. Нова серія. – Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. 1949–1959. Книга четверта: 1949–1959. – Київ–Торонто, 2003. – С. 377-380.

---

1 Мельников Леонід (18.05.1906, с. Дегтярівка Суразького р-ну Брянської обл., Росія – 16.04.1981, м. Москва, Росія). Перший секретар КП(б)У/КПУ (1949–1953).

2 Фокін Віктор (1909 – ?). Начальник відділу 2-Н – заступник начальника УМГБ Львівської обл., полковник.

3 Сколоздра Василь ("Грабенко"; 13.11.1919, с. Верин Миколаївського р-ну Львівської обл. – 3.11.1987, м. Майямі, США). К-р ТВ "Асфальт" (1945–1946);

кур'єр проводу ОУН (1948); поручник УПА (1946); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (1949) і Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1946).

[4] *Помилка.*

[5] *Грушецький Іван (22.08.1904, смт Комишуваха Оріхівського р-ну Запорізької обл. – 26.11.1982, м. Київ). Перший секретар Львівського обкому КП(б)У/КПУ (1944-12.1948, 01.1950-02.1951, 02.1961-12.1962).*

№ 91
ПОВІДОМЛЕННЯ КЕРІВНИЦТВА ПІДПІЛЛЯ ПРО СМЕРТЬ О. ДЯКІВА

Грудень 1950 р.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Українська Головна Визвольна Рада, Провід Організації Українських Націоналістів і Головне Командування Української Повстанчої Армії подають до відома кадрів українського національно-визвольного руху та українського народу сумну і болючу вістку: 28 листопада 1950 р. у лісі біля с. Велике Поле Івано-Франківського р-ну на Львівщині загинув геройською смертю у боротьбі проти російсько-большевицьких окупантів заступник Голови Генерального секретаріяту УГВР, член Проводу ОУН і крайовий провідник ОУН Львівського краю, сотник-політвиховник УПА

сл. п. друг Осип Дяків-Горновий
(Артем, А. Осипенко, О. Гончарук)

Сл. п. друг О. Дяків-Горновий народився 1921 р. в селянській сім'ї в с. Олесин Козівського р-ну Тернопільської области.

Вже в юнацьких роках свого життя ясно усвідомив собі всю трагічність підневільного становища українського народу і твердо став на революційний шлях боротьби за визволення України з чужинецької неволі.

Будучи учнем середньої школи в м. Бережанах поступає в ряди Юнацтва ОУН і бере активну участь у всіх ділянках революційної праці з молоддю. За революційну діяльність сл. п. друг О. Дяків був арештований у 1940 р. большевицькими окупантами і тільки внаслідок війни вдалося йому оминути смерти і вийти у м[ісяці] липні 1941 р. з бердичівської тюрми на волю.

Незважаючи на серйозно підірване в'язницею здоров'я, сл. п. друг О. Дяків зараз же після виходу на волю активно включається у революційне життя ОУН і невтомно працює, виконуючи різні функції і завдання аж до кінця свого життя.

У 1941 р. сл. п. друг О. Дяків – член окружного осередку пропаганди на Бережанщині; в 1943–44 рр. – член крайового проводу Юнацтва ОУН на ЗУЗ, член редакційної колегії журналу "Юнак" і редактор "Вістей" під псевдонімом "Юріїв"; в 1945–48 рр. – член Головного осередку пропаганди при Проводі ОУН, редактор революційних підпільних журналів, видань, листівок, звернень; з 1948 р. – крайовий провідник ОУН Львівського краю, з 1949 р. член Проводу ОУН на українських землях і, вкінці, з 1950 р. – член УГВР і заступник Голови Генерального секретаріяту УГВР.

Своєю всесторонньою діяльністю сл. п. друг Дяків-Горновий вніс величезний вклад у справу Української Національної Революції, в справу боротьби за визволення українського народу, за що нагороджено його двома найвищими нагородами – Золотим і Срібним[1] Хрестом Заслуги.

Особливу цінність для українського визвольного руху мають його ідеологічно-політичні праці і статті, що з'являються першорядною зброєю в боротьбі з большевизмом і які заслужено прославили його ім'я не тільки в Україні, але і широко поза кордонами СССР. Сила аргументації ідеологічно-політичних праць сл. п. друга Горнового така правдива, логічна і гостра, що переконує кожну людину доброї волі і переставляє її на бік українського визвольного руху.

В особі сл. п. друга О. Дякова-Горнового український революційно-визвольний рух втратив не тільки талановитого журналіста, пропагандиста і трибуна ідей Української Революції, глибокорозумного політичного керівника, здібного організатора, виховника й вишкільника, але також любимого друга, людину з чулим і скромним серцем, твердим вольовим характером, життєрадісною бадьорою вдачею.

Велична постать сл. п. друга О. Дякова-Горнового, його світле ім'я, його революційні думки і діла назавжди лишаться у нашій пам'яті і запалюватимуть наші серця вогнем священної ненависти до ворога та додаватимуть сил у дальшій боротьбі за Волю, за Українську Самостійну Соборну Державу.

Вічна слава героєві Української Національної Революції!

Українська Головна Визвольна Рада

Провід Організації Українських Націоналістів на українських землях

Головне Командування Української Повстанчої Армії

В Україні, грудень 1950 р.

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 47. – Арк. 151-152[2].

---

[1] *Помилка. О. Дяків був нагороджений Золотим і Бронзовим Хрестами заслуги УПА.*

[2] *Подібний текст: Архів ЦДВР. – Ф. 9 (Збірка документів Миколи Лебедя; не описаний). Подібний текст опублікований: Сучасна Україна. – 1954. – 4 квітня. – Ч. 7. – С. 3; Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 10: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріяли. Кн. 3: 1949–1952. – Торонто, 1984. – С. 55-57; Дяків О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 5-7.*

(5)

Пролетарі всіх країн, єднайтеся! 246

МУНІСТИЧНА ПАРТІЯ (більшовиків) УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМІТЕТ

№ 01888 2 декабря 1950 року

Відповідаючи, посилайтесь на це число

Гор. К И Е В, СЕКРЕТАРЮ ЦК КП/б/ УКРАИНЫ

товарищу МЕЛЬНИКОВУ Л.Г.

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА

О ли... Центрального
"Про... О.В.

В ходе проведения ме...
организаторов и глава... оу...
тях Украины, ... МП...
области...

Укр. Техн. Госп. Інститут
16. IV. 1942
Вх. ч. 1885

2348

До Українського Технічно-Господарського Інституту
Подєбрадах

Прохання.

...шу прийняти мене в студенти Високої ...ли Політичних Наук і на курс Україно-...вства при УНІ в Подєбрадах.

Дєків Осип.

Verte!

До Львівського Державного Університету ім. Ів. Ф...
від громадянина Дєкова ...

Заява.

Прошу приняти мене в Університет ім. Ів. Ф...
на факультет української філології.
Як відмінника прошу звільнити мене від ...
тів.

При цьому додаю такі документи:
1) Свідоцтво 2) Постаті про закінчення город...
...коли. 3) При фотографії 4) Посвідка про ...
...ення.

Дєків Осип Васильович.
...ани, вул. Ізабелівка 34.
...йон, Тернопільська область.

...Ожестині відібрав
Львів ...

РОЗДІЛ IV.

СВІДЧЕННЯ І СПОГАДИ ПРО ОСИПА ДЯКІВА

Дані з біографії і орг. діяльності
сл. п. пров. Артима /до повідомлення про смерть/.

Сл. п. пров. Артим – Дяків Осип народився 1921 р. в с. Медова /напевно не знаю, можливо, що в Олесині/ Бережанського р-ну Тернопільської області. Батьки його рільники. Після закінчення народньої школи вступив до гімназії в Бережанах. Зараз же з перших кляс вирізнився з-поміж товаришів великими здібностями, так, що через цілий період свойого навчання був першим учеником /відмінником/ ... цьо-витість, солідність і зразков... со-роки, товариські...

З другої, ...

сорсько...

Протокол допроса
Гусяк Дарьи Юрьевой.
от 27 сентября 1950 года
Начало в 14 час 50 м.

Вопрос: Где вы встречались с ... ОУН „Цивочеком"?

Ответ: С „Цивочеком" я ... организационных встреч, ... в Доброком лесу, в кус... Львовского дрожжевого зав... Лисного Ивана в с. Зим... Белогорща, ...

250

Протокол допроса
обвиняемой Дядик Галины Томовны

Гор. Львов 14 Ноября 1950 года

Допрос начат в 00 ч 15 м

Вопрос: Покажите когда и где вы встречались с членом центрального провода" ОУН „Цевочек"

Ответ: Впервые „Цевочека" он-же „Наум" я встретила в марте месяце 1945 года, в селе Конюхов, Бережанского района, Тернопольской области, где я в то время обучалась на кратковременных курсах пропагандистов ОУН.

На этих курсах „Цевочеком" было прочитано несколько лекций темы которых я сейчас не помню, но таковые касались вопросов политики.

Тогда-же на этих курсах, для слушателей читали лекции референты пропаганды центрального провода" ОУН „Киевский" он-же „Шахтар" он-же „Галина" (убит осенью 1945 года) и его заместитель „Север".

Последующая моя встреча с „Цевочеком" состоялась в мае месяце 1949 года, в селе Зубра,

Дядик Галина

№ 92-119
СВІДЧЕННЯ І СПОГАДИ ПРО ОСИПА ДЯКІВА
30 березня 1948 р. – не пізніше 2000 р.

№ 92-116
СВІДЧЕННЯ
30 березня 1948 р. – 27 листопада 1953 р.

№ 92
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ М. ГЕЛЬНЕРА
29 травня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемого Гельнер Мирона Михайловича[1]

от 29 мая 1950 года
Гор[од] Львов

Допрос начат в 23.30 ч[асов]

Вопрос: В какой краевой провод входит Львовский окружной провод ОУН?

Ответ: Львовский окружной провод входит в состав Львовского краевого провода ОУН.

Вопрос: Какие еще окружные провода входят во Львовский краевой провод ОУН?

Ответ: Всех окружных проводов, входящих в состав Львовского краевого провода ОУН, я не знаю, но знаю, что, помимо Львовского окружного провода ОУН, он об'единяет Рогатинский окружной провод ОУН.

Вопрос: Назовите членов Львовского краевого провода ОУН.

Ответ: Членами Львовского краевого провода ОУН являются "Цьвочек" и "Ярема".

Вопрос: Кто они такие?

Ответ: 1) "Цьвочек", фамилии, имя не знаю, примерно 1916 года рождения, откуда он уроженец, для меня неизвестно, в банде ОУН с 1944 года, в 1944–45 годах работал в референтуре пропаганды центрального провода ОУН, но какое положение он там занимал – не знаю.

Весной 1948 года он был назначен референтом пропаганды Львовского краевого провода ОУН, а после смерти краевого проводника “Федора”, который убит советскими солдатами в ноябре 1948 года, проводником краевого провода. Это положение “Цьвочек” занимает и в настоящее время.

С “Цьвочеком” я встречался три раза. Первый раз – в начале октября 1948 года в лесу “Гора Каменна”, что около села Стильсько Николаевского района. Второй раз – весной 1949 года в лесу около села Гута Щирецка Щирецкого района. И третий раз – в Иловском лесу 1 мая 1950 года.

Его приметы: среднего роста, толстый, лицо круглое полное, лоб высокий, на голове лысина, волосы черные, с проседью, нос малый, рот малый, губы толстые, походка вялая. Других примет не помню. Вооружен автоматом ППС, пистолетом ТТ и гранатами.

2) “Ярема”, он же “Чернота”, Пришляк, имя не знаю, примерно 1913 года рождения, уроженец города Николаева Дрогобычской области, из крестьян-кулаков, женат, до 1948 года жена находилась вместе с ним в банде, но в том же 1948 году убита советскими солдатами, в банде ОУН с 1944 года. До ноября 1948 года работал референтом СБ Львовского окружного провода ОУН, а затем был назначен референтом СБ Львовского краевого провода ОУН и это положение занимает до настоящего времени. До “Яремы” референтом СБ Львовского краевого провода ОУН был “Степан”[2], который в ноябре 1948 года убит советскими солдатами в Грынивском лесу Бибрского района Львовской области.

С 20 по 22 апреля 1950 года я вместе с “Яремой” находился в лесу, что севернее села Поляна Щирецкого района Львовской области.

Его приметы: среднего роста, толстый, волосы черные, на голове лысина, в связи с чем голову бреет, на левой стороне головы продольный шрам 5х0,5 см, лоб высокий, нос небольшой прямой, носит маленькие усы, походка вялая, смелый. Других примет не помню.

Вооружен автоматом ППС, пистолетом и гранатами.

Вопрос: Где укрывается “Цьвочек”?

Ответ: Где укрывается “Цьвочек”, не знаю, но думаю, что он в 1949 году находился на территории Городокского района. Это я припускаю потому, что боевик “Цьвочека” “Петро” иногда приходил на пункт встречи севернее села Воля Бартатовска Городокского района вместе с проводником Городокского районного провода ОУН “Юрком”.

Помню, весной 1949 года, когда я встречался с “Цьвочеком” в лесу около села Воли Великой, то отдал мне пакет и велел его передать “Юрку”. При этом сказал, чтобы “Юрко”, когда будет получать почту, то пусть ее направляет “Искре”[3] – секретарю краевого провода, а записки пусть оставляет у себя, так как он – “Цьвочек” – у него будет. С этого я понял, что краевой провод в 1949 году находился на территории Городокского района и что “Юрко” о нем хорошо знал.

Кроме того, 1 и 2 мая с[его] года я находился вместе с “Цьвочеком” в лесу южнее села Гуты Щирецкой, а затем в иловском лесу.

Вопрос: Как вы встретились с “Цьвочеком” 1 мая 1950 года и по каким вопросам с ним встречались?

Ответ: 16 или 17 апреля 1950 года я вместе с кущевым проводником “Вуйком”[4] находился в лесу севернее села Поляны Щирецкого района. Через несколько дней “Вуйко” встретился с “Осипом”[5] – бывшим руководителем группы связником краевого провода ОУН. Тогда же и я встречался с последним. Поэтому “Осип” знал, что я находился около “Вуйка”.

Во второй половине дня 1 мая 1950 года “Осип” пришел ко мне и сказал, что меня вызывает проводник “Цьвочек”, но по каким вопросам, “Осип” мне не говорил.

Сразу с “Осипом” я пошел к “Цьвочеку” в лес, что в 1–1,5 км южнее села Гуты Щирецкой.

Когда я пришел к “Цьвочеку”, то он лежал и видно было, что он устал, измучен каким-то переходом. Поэтому “Цьвочек” не стал со мной говорить, по какому вопросу он меня вызвал. Он только лишь говорил на темы международного положения.

Там же в лесу около “Цьвочека” кроме меня находились: “Осип” со своими боевиками “Кучером”[6], “Баша”[7], “Сянько”[8] и “Вихром”[9], секретарь краевого провода “Искра” и “Явир”. Какое положение занимал “Явир” в краевом проводе – не знаю.

Утром 2 мая лес, где мы находились, начали оцеплять советские солдаты и все мы пошли в иловский лес, который соединяется с лесом, где мы находились.

В иловском лесу мы встретились с кущевым проводником “Заторским”[10] и его боевиками “Круком”[11], “Ромко”[12], “Ивасем”[13] и “Борисом”[14].

В иловском лесу нам находиться было опасно, так как проходила облава в этом лесу. Поэтому все мы решили итти в прийменский лес. Однако вечером 2 мая на лесной дороге Роздол–Диброва мы попали на заставу советских войск и нас обстреляли.

В связи с этим все разбежались по лесу, но, пробежав метров триста, я, “Осип”, “Искра”, “Явир”, “Кучер”, “Сянько”, “Баша”, “Ромко”

и “Борис” собрались. “Цьвочека”, “Вихра” и “Ивася” среди нас не оказалось.

Причем выше я упустил указать, что “Заторский” с “Круком” еще до обстрела от нас отстали.

Видя, что в лесу проводится большая облава, я, “Осип”, “Искра”, “Явир”, “Кучер”, “Сянько”, “Баша”, “Ромко” и “Борис” решили укрыться в бункере “Заторского”, который был в лесу между селами Иловом и Гранки-Куты, о котором знал боевик “Борис”.

Рано утром 3 мая, когда еще было темно, все мы укрылись в бункере.

В ночь с 3 на 4 мая “Борис” и “Ромко” пошли во второй бункер “Заторского”, что вблизи с. Илова на порубе, за сухарями. Возвратившись, они сообщили, что в бункере, куда они ходили, скрывается “Заторский” и “Крук”, а “Цьвочека” там нет.

Поэтому я не знаю, куда ушел “Цьвочек” из иловского леса[15].

Утром 4 мая бункер, где я скрывался с другими бандитами, был блокирован советскими солдатами и я был задержан.

Вопрос: А где укрывается “Ярема”?

Ответ: Точного места укрытия “Яремы” я не знаю, но, начиная с 1947 года, он все время находился в лесах в районе сел Гута Щирецка и Стильско Николаевского района.

Будучи в лесу около села Поляны Щирецкого района около “Вуйко”, примерно 19–20 апреля 1950 года “Осип” привел к “Вуйко” “Ярему” и его боевика “Скорого”[16], о котором покажу ниже. Откуда пришел “Ярема”, я не знаю, но он к “Вуйко” зашел по пути и встретился со мной. “Ярему” я проинформировал о положении на территории Николаевского надрайонного провода и о своей работе. Причем в то время я допрашивал бандита Собчишина Петра[17], подозреваемого в связях с органами МГБ, о чем дам показания особо. При допросе его присутствовал “Ярема” и говорил с ним.

Побыв у “Вуйка” дня три, “Ярема” с “Осипом” ушли на территорию Ново-Стрелищанского района к кому-то на встречу.

После этого с “Яремой” я не встречался и не знаю, где он находится в настоящее время.

Вопрос: Кто, кроме “Цьвочека” и “Яремы”, является членом Львовского краевого провода ОУН?

Ответ: Кроме “Цьвочека” и “Яремы”, членов провода Львовский краевой провод не имеет, а также не имеет референтов по пропаганде и организационного.

Секретарем краевого провода ОУН работал “Искра”, фамилии и имя его не знаю, уроженец села Надитычи Николаевского

района Дрогобычской области, который 3 и 4 мая находился вместе со мной в бункере и погиб.

Архиваром референта краевого провода ОУН “Яремы” работает “Бомба”[18].

“Бомба”, фамилии и имя не знаю, примерно 1913 года рождения, откуда уроженец для меня неизвестно, в банде ОУН с 1944 года, является архиваром референтуры СБ Львовского краевого провода ОУН, вооружен автоматом ППС и пистолетом.

С ним я встречался в октябре 1949 года на пункте встречи около села Воля Бартатовска Городокского района.

Его приметы: высокого роста, тонкий, волосы черные, лоб высокий, лицо продолговатое, нос большой с горбиком, при походке немного сгибается, походка скорая, не очень смел.

Кроме того, при Краевом проводе ОУН была группа связников, которой руководил “Осип”. В состав которой входили бандиты: “Баша”, “Сянько”, “Кучер”, “Вихор” и “Карый”[19].

Все они, за исключением “Карого”, 4 мая 1950 года вместе с “Осипом” погибли в бункере, о чем я показал выше.

“Карый”, фамилии и имя не знаю, примерно 1923 года рождения, уроженец села Розвадив Николаевского района Дрогобычской области, холост, в банде ОУН с 1944 года, служил рядовым в УПА, вооружен автоматом ППШ и пистолетом.

Его я видел еще осенью 1949 года в Прийменском лесу.

Его приметы: среднего роста, толстый, лоб высокий, лицо продолговатое полное, на правой стороне лица бородавка, походка быстрая, смелый. Других примет не помню.

Вопрос: Выше вы упомянули бандита “Явора”. Кто он?

Ответ: “Явир”, фамилия якобы Панькив, имя не знаю, примерно 1914 года рождения, уроженец села Верин Николаевского района Дрогобычской области, в 1944–46 гг. служил в УПА командиром пидвиддилу, имел звание хорунжего или поручика, после находился все время при Львовском краевом проводе ОУН, но какое он там занимал положение – не знаю.

“Осиповы” боевики мне говорили, что “Явир” осенью 1949 года прибыл из-за границы, откуда принес с собой автомат МП. Чего он ходил за границу, я не знаю.

4 мая с[его] года “Явир” погиб в бункере.

Вопрос: Назовите боевиков “Цьвочека” и “Яремы”.

Ответ: “Цьвочек” имеет только лишь одного боевика – “Петра”, но он использовал при необходимости группу “Осипа”.

“Петро”, фамилии и имя не знаю, примерно 1921 года рождения, уроженец откуда-то из Ходоровского района Дрогобычской

области, в банде ОУН с 1944 года, все время является боевиком краевого проводника, вооружен автоматом ППД, пистолетом и гранатами.

С ним я встречался осенью 1949 года на пункте встречи за селом Волей Бартатовской.

Его приметы: среднего роста, среднего телосложения, лицо продолговатое, худощавое, лоб высокий, ходит согнутым, походка скорая, смелый. Других примет не помню.

"Ярема" также имеет одного боевика "Скорого". Второй его боевик "Сорока" – Шумский Степан[20], из с. Стильсько Николаевского района, убит в апреле 1950 года советскими солдатами в селе Роздоле или Березина Николаевского района.

"Скорый", фамилии не знаю, имя Михаил, примерно 1923 года рождения, уроженец города Николаева Дрогобычской области, холост, родители сосланы в отдаленные места СССР, в банде ОУН с 1944 года, вооружен автоматом МП, пистолетом и гранатами.

С ним я встречался 19–22 апреля 1950 года в Полянском лесу, куда он приходил с "Яремой".

Его приметы: среднего роста, тонкий, лысина на голове, лоб высокий, лицо круглое, нос малый, губы толстые, походка быстрая, смелый. Других примет не помню.

Вопрос: Что вам еще известно о Львовском краевом проводе ОУН?

Ответ: Кроме, что я показал выше о Львовском краевом проводе ОУН, мне ничего не известно.

Допрос окончен в 5 ч[асов] 30.V.1950 г.

Протокол с моих слов записан верно, прочитан, в чем и расписываюсь

/Гельнер/

Допросили:

Зам. нач. следотдела УМГБ УССР подполковник /Ролик/

Ст. следователь следотдела УМГБ УССР майор /Сыворотка/

Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 144-156. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Гельнер Мирон ("Климко", "Остап", "Шевців"; 1925, смт Нові Стрілища Жидачівського р-ну Львівської обл. – 28.10.1951, м. Стрий Львівської обл.). Надрайонний референт СБ ОУН Миколаївщини (1947–1949) і Городоччини*

(1949–1950); хорунжий СБ (1948). Потрапив живим у руки МГБ 4.05.1950, засуджений до вищої міри покарання – смертної кари через повішення.

[2] *Прокопів Богдан ("Кость", "Марко", "Степан", "Яків"; 27.08.1911, с. Дуліби Жидачівського р-ну Львівської обл. – 10.11.1948, біля с. Гринів Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Крайовий референт СБ ОУН Львівського краю (1947–1948); майор СБ (1948), відзначений Бронзовим Хрестом заслуги (1947).*

[3] *Федів Іван ("Іскра"; 31.03.1916, с. Надітичі Миколаївського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Секретар крайового проводу ОУН Львівщини (1948–1950); булавний УПА (1948); відзначений Бронзовим Хрестом заслуги (1948).*

[4] *"Вуйко" (1908 – ?). Провідник куща у Щирецькому р-ні (з 1948), загинув у 1952–1953. Родом із Закерзоння.*

[5] *Пілан Михайло ("Осип"; 1920, с. Ятвяги, тепер Прибілля Жидачівського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Керівник зв'язку крайового проводу ОУН Львівщини (1950); старший булавний УПА (1948), відзначений Бронзовим Хрестом заслуги (1948).*

[6] *"Кучер" (? – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Кур'єр крайового проводу ОУН Львівського краю; булавний УПА (1948).*

[7] *Звозда Федір ("Баша"; 1916, с. Стільсько Миколаївського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Кур'єр крайового проводу ОУН Львівського краю; старший вістун УПА (1948).*

[8] *Яримович Степан ("Сянько", 1921, с. Стільсько Миколаївського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Кур'єр крайового проводу ОУН Львівського краю; старший вістун УПА (1948).*

[9] *Шух Іван ("Вихор"; 1922, с. Розвадів Миколаївського р-ну Львівської обл. – 2.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Кур'єр крайового проводу ОУН Львівського краю; старший булавний УПА (1948).*

[10] *Заторський Микола ("Микола", "Шахтарський"; 1915, с. Ілів Миколаївського р-ну Львівської обл. – 08.1950, біля прис. Прийма м. Миколаїв Львівської обл). Провідник Ілівського куща, стрілець куща ОУН.*

[11] *Янкевич Степан ("Крук"; 9.10.1921, м. Миколаїв Львівської обл. – 1.03.1999, там само). Провідник Ілівського куща (1948–1950), бойовик крайового крайового референта СБ ОУН Львівського краю (1950–1951) і крайового провідника ОУН Львівського краю (1951–1952); старший вістун УПА, відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1947).*

[12] *Бринь Роман ("Ромко"; 1928, м. Миколаїв Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Стрілець куща ОУН.*

[13] *Івахів Іван ("Івась", "Калина"; 07.1927, с. Стільсько Миколаївського р-ну Львівської обл. – 06.1953, біля с. Товщів Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Стрілець куща ОУН.*

[14] *Борисовський Володимир ("Борис"; 1924, с. Березина Миколаївського р-ну Львівської обл. – 4.05.1950, біля с. Дуброва Миколаївського р-ну Львівської обл.). Стрілець куща ОУН.*

[15] *Осип Дяків-"Цьвочок" з Іваном Івахівим-"Івасем" вирвалися з оточення, пробралися до с. Берездівці Миколаївського р-ну, де кілька днів переховувувалися у Франки Горбіль, нареченої "Івася".*

[16] *Гнатів Михайло ("Скорий"; 1923, м. Миколаїв Львівської обл. – 16.08.1955, с. Басівка Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Бойовик крайового референта СБ ОУН Львівського краю (1949–1951) і крайового провідника ОУН Львівського краю (1951–1952); булавний УПА (1948).*

[17] *Собчишин Петро (1929, с. Поляна Миколаївського р-ну Львівської обл. – ?) Підтримував зв'язки із підпіллям, у 1949 ухилився від призову в армію і пішов*

у підпілля. Отримав завдання ліквідувати начальника райвідділу МГБ Кащєєва, не виконав його і з підпілля був відрахований як підозрюваний у зв'язках з МГБ. Переховувався самостійно.

[18] Лозинський Роман ("Бомба", "Гордієнко"; 14.10.1913, с. Лозини Яворівського р-ну Львівської обл. – 25.01.1952, с. Лани Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Канцелярист крайової референтури СБ ОУН Львівщини (1949–1951), крайовий референт СБ ОУН Львівщини (1951–1952); поручник СБ (1948).

[19] Саварин Василь ("Карий"; 13.01.1924, с. Розвадів Миколаївського р-ну Львівської обл. – 29.07.1950, там само). Кур'єр крайового проводу ОУН Львівського краю; старший вістун УПА (1947).

[20] Шумський Степан ("Сорока"; 1914, с. Стільсько Миколаївського р-ну Львівської обл. – 1.04.1950, с. Березина Миколаївського р-ну Львівської обл.). Бойовик крайового референта СБ ОУН Львівського краю (1949–1950); булавний УПА (1948).

№ 93
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ М. ГЕЛЬНЕРА

10 червня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемого Гельнер Мирона Михайловича

10 июня 1950 года
Гор[од] Львов

Допрос начат в 23.30 часа 00 минут
" окончен в 4 ч[аса] 50 м[инут] 11.VI.1950 г.

Вопрос: На предыдущем допросе Вы показали о террористических актах, которые были совершены участниками подполья Николаевского надрайонного провода ОУН. Почему Вы умалчиваете о теракте, который был совершен над писателем Галаном?

Ответ: Как референту СБ Николаевского надрайонного провода ОУН мне, безусловно, и об этом было известно, что в конце октября 1949 года в городе Львове по заданию ОУН был убит писатель Галан.

Вопрос: Когда и от кого Вам стало об этом известно?

Ответ: Об убийстве Галана мне стало известно в том же месяце, когда он был убит. Об этом мне сказал бандит "Борис"[1] – боевик руководителя Щирецкого районного провода ОУН

“Снигура”[2]. А “Борис” об этом узнал, как он мне говорил, от жителей села Писки Щирецкого района.

Вскоре после того, как мне “Борис” рассказал об убийстве Галана, я лично читал некролог, помещенный в газете по случаю смерти.

Вопрос: Однако еще и до этого Вам было известно о готовящемся теракте над Галаном. Не так ли?

Ответ: Да, о том, что Галан бандитами был намечен к убийству, я знал ранее из разговоров среди участников подполья. Оуновцы были весьма недовольны Галаном, так как он выступал в печати против ОУН.

Вопрос: Вы показывайте конкретно, кто Вам говорил, что готовится теракт над Галаном?

Ответ: Примерно в конце мая 1949 года об этом мне говорил референт СБ Львовского окружного провода ОУН “Треф”.

Вопрос: Что он вам говорил?

Ответ: В конце мая 1949 года “Треф”, как референт СБ Львовского окружного провода ОУН, вызвал меня на первую встречу в добростанский лес Ивано-Франковского района для того, чтобы лично познакомиться со мной и получить от меня отчеты о проделанной работе по линии СБ на территории Николаевского надрайонного провода ОУН.

После изложенного мною отчета “Треф”, давая мне дальнейшие указания по работе СБ, сказал, чтобы мы, работники надрайонного провода, разъяснили на местах, что при приеме новых членов в ОУН необходимо, согласно инструкции провода, каждому вновь вступающему в ОУН практиковать задания в отношении совершения террористических актов над советскими работниками или диверсий. При этом “Треф” заметил, что есть такой писатель Галан, который ведет активную антиоуновскую работу в печати и он является нашим врагом, за что его необходимо уничтожить.

Во время этого разговора присутствовал тогда референт СБ Яворовского надрайонного провода ОУН “Кармелюк”.

Вторично я встречался с “Трефом” в сентябре 1949 года в лесу недалеко от села Оброшин. Вместе с ним находился и руководитель Львовского окружного провода ОУН “Бор”.

На этой встрече также присутствовали: руководитель Николаевского надрайонного провода ОУН “Цяпка”, руководитель Пустомитовского районного провода “Запорожец”, руководитель Городецкого районного провода ОУН “Юрко”, боевики “Трефа”, “Запорожца” и мои.

На этом сборище обсуждались инструкции провода. После обсуждения указанных инструкций, “Треф” и “Бор” потребовали от меня отчет о работе СБ. Отчитавшись о своей работе, “Треф” у меня спросил, как я понимаю инструкцию Провода ОУН о проведении террористических актов. Я ему ответил, что в инструкции Провода говориться о том, чтобы бандиты не потеряли боевого духа, должны на своих территориях производить диверсии и террористические акты над советскими работниками. В связи с этим “Треф” добавил, что надо прежде всего убивать больших руководящих партийно-советских работников, которые активно ведут борьбу против оуновского подполья. При этом он назвал писателя Галана, старого коммуниста Пелехатого[3] и начальника УМГБ по Львовской области генерала Воронина.

“Треф” заявил, что если указанных лиц представится возможность убить, то мы, оуновцы, во-первых, избавимся от активных врагов подполья и это создаст нам авторитет и благоприятную почву среди населения и, во-вторых, такими терактами бандиты запугают других руководящих партийно-советских работников, чтобы они в дальнейшем не проводили активной борьбы против ОУН.

Вопрос: Какие указания были даны по вопросу совершения терактов над перечисленными выше лицами?

Ответ: в отношении терактов [над] Пелехатым, Ворониным и Галаном “Треф” тогда конкретно никаких указаний не давал, а мне тем более, так как указанные лица проживали не на территории моего действия. Он мне сказал лишь то, что Пелехатого, Воронина и Галана оуновцами намечено к убийству, что впоследствии и было осуществлено над писателем Галаном.

Кроме того, тогда же “Треф” мне указал, чтобы я в своем надрайоне разъяснил бандитам инструкцию провода о терроре и диверсиях, т. е. о том, чтобы бандиты совершали теракты над советскими работниками в районах, в первую очередь над руководящими работниками партийных и советских учреждений, как-то: секретарями райкомов ВКП(б), председателями райисполкомов и начальниками РО МГБ.

В частности, тогда же руководителями надрайонного (Николаевского) провода ОУН с моим участием был намечен к убийству начальник Щирецкого РО МГБ майор Кащеев[4], о чем я уже подробно показал на предыдущих допросах.

Вопрос: К какому времени бандиты готовились совершить теракты над Пелехатым и Ворониным?

Ответ: Этого я не знаю и об этом “Треф” тогда ничего конкретно не говорил. Однако из того, что этот вопрос тогда на сборище обсуждался, я делаю вывод, что Львовский окружной провод готовит теракты над Пелехатым и Ворониным и, по видимому, осуществит свой замысел тогда, когда представится возможность или удачный случай. Хочу заметить, что если оуновцы наметили кого-либо к убийству, то они начинают изучать этого человека и все возможности к его убийству, как-то: куда и по какой дороге обычно он ходит, с кем общается, его близкие связи, имеет ли охрану, где проживает и с кем.

После того, как все уже изучено, подполье выделяет бандита, который во что бы то ни стало должен совершить теракт вплоть до самопожертвования. Убийца тщательно конспирируется от других участников подполья.

Из практики знаю, что коль намечена кандидатура к убийству, то эту личность так или иначе бандиты уничтожат при первой возможности.

Вопрос: Кто совершил теракт над Галаном?

Ответ: Со слов “Бориса” мне известно, что теракт над Галаном совершили студенты. Кто они такие, я не знаю.

Записано с моих слов верно, мной прочитано, в чем и расписываюсь /М. Гельнер/

Допросил:
Нач. отделения следотдела УМГБ УССР капитан
/Проскурников/

Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 49263. – Т. 1. – Арк. 222-227. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *“Борис” (? – 1949). Бойовик районного провідника ОУН Щиреччини.*

[2] *Ганич Степан (“Снігур”; 1922, с. Сердиця Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 25.01.1952, с. Лани Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Районний провідник ОУН Щиреччини (1947–1951), надрайонний провідник ОУН Городоччини (1951–1952); старший булавний УПА (1946).*

[3] *Пелехатий Кузьма (11.11.1886, с. Опори Дрогобицького р-ну Львівської обл. – 28.03.1952, м. Львів). Український галицький громадський діяч і публіцист прорадянської орієнтації, депутат Верховної Ради УРСР (1947–1952), голова Львівського облвиконкому (1949–1952).*

[4] *Кащєєв Микита (бл. 1914 – ?). Начальник Щирецького райвідділу МГБ (1946–1949?).*

№ 94
ІЗ ПРОТОКОЛУ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

15 березня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
от 15 марта 1950 г.

Допрос начат в 11.30
Допрос окончен в 23.10

(...)

Весной 1949 года перед отъездом Шухевича на курорт в гор. Одессу, по заданию последнего "Анна"[1] дала мне пароль, указала место и время и сказала, чтобы по условленному паролю встретила одного участника ОУН, а затем связала его с бандитом "Влодко", который явится еще с одним оуновцем.

Получив такое задание, я отправилась на указанное "Анной" место. Таким местом был избран кустарник, который находится на окраине города Львова, в конце улицы Ленина, возле дрожжевого завода.

Прибыв на указанное место, я по условденном[у] паролю встретилась с неизвестным мне мужчиной[2], лет 35, среднего роста, нормального телосложения, лицо продолговатое, небольшое, брюнет[3], который уже меня ожидал, затем отвела его немного в сторону от места встречи, куда через некоторое время прибыл "Влодко"[4] вместе с видным участником ОУН "Цивочек".

После встречи все остались ночевать там же в кустарнике, а на следующий день неизвестный с утра и до вечера о чем-то беседовал с "Цивочек", но о чем, мне неизвестно.

Вопрос: Кто такой "Цивочек"?

Ответ: "Цивочек" – это псевдоним одного из руководителей подполья ОУН, близких к Шухевичу Роману, но фамилия его мне неизвестна. Впервые я узнала его летом 1948 года во время нахождения в Бобрских лесах Львовской области, когда он по каким-то делам приходил к Шухевичу и продолжительное время там находился.

Его приметы: возрастом около 35 лет, среднего роста, нормального телосложения, лицо продолговатое, шатен, небольшой прямой нос, большой лоб.

Вопрос: Где еще Вы встречались с "Цивочек"?

Ответ: Несколько позднее после моей встречи с "Цивочек" в кустарнике в конце улицы Ленина, я имела с ним еще одну встре-

чу в селе Зимняводка Брюховичского района, в доме Лесного Ивана[5], когда по заданию “Анны” должна была организовать ему вторую встречу с тем же оуновцем, с которым он встречался в указанных выше кустарниках. Однако с неизвестным я связаться не могла и встретилась с “Цивочек”, чтобы сообщить от этом последнему.

Вопрос: Кто организовывал вам эту встречу с “Цивочек”?

Ответ: Указанную встречу с “Цивочок” мне организовала жена Лесного Ивана – Лесная София[6], отчества не знаю, по переданной мною ей записке, но каким образом, мне неизвестно.

Следующую встречу с “Цивочек” я имела в селе Билогорща Брюховичского района, на квартире Конюшик Анны[7], которая состоялась в ноябре или декабре 1949 года.

Вопрос: Какой характер носила эта встреча?

Ответ: В село Билогорща к Конюшик Анне приходил “Цивочек” на встречу с Шухевичем и, поскольку в то время я там находилась, то и мне пришлось видеться с ним.

В указанное время “Цивочек” находился в квартире Конюшик около одной недели и все это время о чем-то совещался с Шухевичем, но, поскольку эти совещания проходили в отдельной комнате, куда меня не допускали, то о их характере мне известно не было. Однако я предполагаю, что совещание это состоялось по случаю прибытия из-за границы курьера Центрального провода ОУН “Ивана”[8], который доставил Шухевичу директивные указания и большое количество националистической литературы.

Протокол допроса с моих слов записан правильно и мною лично прочитан

/Гусяк/

Допросили:

Зам. нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Гузеев/

Ст. опер. уполномоченный Упр[авления] МГБ УССР ст. лейтенант /Уманец/

Ст. следователь С/о УМГБ Л/о ст. лейтенант /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 1. – Арк. 87, 96-100. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Дидик Галина (“Анна”, “Молочарка”, “Стефа”; 18.03.1912, с. Шибалин Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 23.12.1979, м. Христинівка Черкась-*

кої обл.). Референт УЧХ обласного проводу ОУН Тернопільщини (1944–1945), зв'язкова Романа Шухевича (1945–1950); відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (1945) та Срібним Хрестом заслуги (1947); заарештована 5.03.1950, засуджена 31.10.1951 до 25 років ув'язнення, вийшла на волю 24.03.1971.

[2] *Сорока Михайло (27.03.1911, с. Великі Гнилиці Підволочиського р-ну Тернопільської обл. – 16.06.1971, с. Озірна, Мордовія). Заарештований НКВД у Львові 20.03.1940, засуджений до 8 років таборів, повернувся до Львова у травні 1949, знову заарештований 29.07.1949, виселений на спецпоселення, відтак знову засуджений.*

[3] *Опис подано неправильний.*

[4] *Заєць Михайло ("Влодко", "Зенко"; 28.09.1921, с. Берлин Бродівського р-ну Львівської обл. – 3.12.1952, с. Конюхи Козівського р-ну Тернопільської обл.). Бойовик Романа Шухевича (1945–1950), Осипа Дяківа (1950), Василя Кука (1951–1952); командир охоронної боївки Романа Шухевича (1948–1950); відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги II кл. (1952).*

[5] *Лісний Іван ("Соловей"; 12.06.1916, с. Гнатковичі Перемиського пов., тепер Польща). Утримувач конспіративної квартири Осипа Дяківа в с. Зимновідка (Холодновідка; 1948–1950); затриманий 11.03.1950, засуджений.*

[6] *Лісна Софія ("Галина", "Садова"; 1919, с. Негрибка Перемиського пов., тепер Польща – 21.02.1998, с. Холодновідка Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Утримувачка конспіративної квартири Осипа Дяківа в с. Зимновідка (Холодновідка; 1948–1950); затримана 24.03.1950, засуджена.*

[7] *Конюшик Анна ("Галя"; 1916, с. Пикуличі Перемиського пов., тепер Польща – 18.11.1996, м. Ладижин Вінницької обл.). Утримувач конспіративної квартири Романа Шухевича "Полісся" у с. Білогорща (1948–1950), заарештована 10.03.1950, засуджена до 25 років таборів, вийшла на волю 1957.*

[8] *Іван Паньків-"Іван"-"Явір" та Микола Мельничин-"Кірам" десантувалися в околицях с. Крупське Миколаївського р-ну на початку вересня 1949 р.*

№ 95
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

7 квітня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
от 7 апреля 1950 г.

допрос начат в 23.30

Вопрос: На предыдущих допросах вы показали, что Шухевич летом 1948–1949 годах находился в бобркском лесу. Расскажите, что вам известно о его организационной деятельности в эот время?

Ответ: Мне известно, что Шухевич, находясь в бобркском лесу, примерно в июле 1949 года проводил конференцию с членами центрального провода ОУН – “Север”, “Петро” и “Цивочек”.

Вопрос: Назовите точное место, где проводилась конференция?

Ответ: Назвать точное место, где проходила конференция, я затрудняюсь, в виду того, что бобркский лес очень большой, а конференция проводилась в середине леса, однако я предполагаю, что это было в районе сел Лопушна, Вильховец и Суходил Бобркского района Львовской области.

Вопрос: Сколько времени длилась эта конференция?

Ответ: Сказать, сколько времени длилась конференция, я затрудняюсь, так как когда я прибыла в лес, то конференция уже началась. Пробыв в лесу четыре дня, я уехала в город Львов, а конференция продолжала свою работу.

Вопрос: Какие вопросы решались на этой конференции?

Ответ: Какие вопросы решались на этой конференции, мне неизвестно, потому что Шухевич, “Север”, “Петро” и “Цивочек”, уединившись, все время вели разговор в стороне и никого к себе не допускали, а поэтому содержание их разговора никто из посторонних знать не мог.

Хочу дополнить к своим показаниям еще то, что мне было известно от “Анны”, что на эту конференцию должен был прибыть пятый член центрального провода ОУН, кто именно, “Анна” мне не сказала, но он, якобы, заболел и на конференцию не прибыл.

Спустя непродолжительное время после конференции мне также “Анна” говорила, что один из бандглаварей был тяжело болен и что я должна была ехать с ним к врачу, но он, якобы, не согласился.

Вопрос: Какие поручения Шухевича вы выполнили во время проходения конференции?

Ответ: Во время конференции Шухевич дал мне большое количество счетов на израсходованные деньги, которые я сожгла.

Больше никаких его поручений в то время я не выполняла.

Вопрос: Какое положение в ОУН занимает присутствующий на конференции “Цивочек”?

Ответ: Я предполагаю, что “Цивочек” является членом центрального провода ОУН, референтом СБ центрального провода и руководителем Львовского краевого провода ОУН.

Вопрос: Чем вы обосновываете свои предположения?

Ответ: О том, что “Цивочек” является членом центрального провода ОУН, я сужу по тому, что он находился на проводимой

летом 1949 года конференции, где присутствовали только члены центрального провода. О том, что он является референтом СБ центрального провода[1], мне известно со слов “Марты”[2], которая мне говорила, что “Цивочек” занимается делами СБ, кроме того, я еще так думаю потому, что после смерти “Федора” (осень 1948 года) “Цивочек” стал ходить с его боевиками, а о том, что он является руководителем Львовского краевого провода ОУН, я предполагаю потому, что он все время находится на территории Львовской области и ему подчиняется районный руководитель “Юрко”.

Вопрос: Кто еще присутствовал на проводимой Шухевичем конференции, кроме членов центрального провода?

Ответ: Кроме выше перечисленных мной членов центрального провода присутствовали “Зенко”, “Василь”[3], “Дмитро”[4], “Остап”[5], “Андрий”[6], я – “Нуська” и много других неизвестных мне бандитов, в общей сложности больше десяти человек.

Эти бандиты только охраняли местность, где проходила конференция, но сами никакого участия в ней не принимали.

Вопрос: Назовите известные вам места укрытия “Цивочка” и других главарей оуновского подполья в настоящее время?

Ответ: Где скрывается “Цивочек” и другие главари оуновского подполья в настоящее время мне неизвестно, однако я предполагаю, что “Цивочек” зиму 1949–1950 года укрывался в селе Зимновидка Брюховецкого района Львовской области в доме жителя Лисного Василия[7], отчества не знаю.

Вопрос: Почему вы так предполагаете?

Ответ: Я так предполагаю потому, что осенью 1949 года я с “Влодком” сопровождали Шухевича в село Зимновидку на встречу с “Цивочком”.

Мы все трое в сели Зимновидке подошли к дому названного мной на предыдущих допросах Лисного Ивана, где я осталась, а Шухевич с “Влодком” пошли на встречу с “Цивочком”. Спустя примерно 30 минут Шухевич с “Влодком” вернулись обратно в дом Лисного Ивана, а поэтому я считаю, что “Цивочек” находился где-то поблизости, если они за 30 минут успели встретиться с ним и вернуться обратно, а так как поблизости от дома Лисного нет подходящих людей кроме Лесного Василия, который проживает через один дом от дома Лисного Ивана и является ему неродным отцом, то я считаю, что “Цивочек” укрывался в его доме.

Вопрос: Где находится бункер в доме Лисного, в котором укрывался “Цивочек”?

Ответ: Место нахождения бункера мне неизвестно.

Допрос прерван в 17.00

Протокол мне прочитан, записано с моих слов все верно
/Гусяк/

Допросили:
Зам. нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Гузеев/
Ст. оперуполномоченный Упр[авления] МГБ УССР
ст. лейтенант /Уманец/
Ст. следователь следотдела УМГБ Львовск[ой] обл.
ст. лейтенант /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 2. – Арк. 1-6. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Хибна інформація.*

[2] *Пашківська Марта ("Марійка", "Марта", "Буцяк Стефанія", "Мончинська Стефанія"; 1925, м. Борщів Тернопільської обл. – поч. 1950, м. Львів). Зв'язкова Романа Шухевича (1945–1950).*

[3] *"Василько" ("Василь"; ? – 1949). Бойовик Романа Шухевича (до 1949), загинув у Бібрському р-ні.*

[4] *Дендерис Михайло ("Дмитро", "Митька"; 1920, с. Вільховець Перемишлянського р-ну Львівської обл. – 22.01.1953, с. Стратин Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Бойовик Романа Шухевича (до 1950), бойовик крайового проводу ОУН Львівського краю (1950–1952), бойовик члена Проводу ОУН Василя Охримовича (1952).*

[5] *"Остап" (? – ?). Бойовик.*

[6] *"Андрій" (? – ?). Бойовик Романа Шухевича.*

[7] *Лісний Василь (бл. 1894, с. Гнатковичі Перемиського пов., тепер Польща – ?). Утримувач конспіративної квартири Осипа Дяківа в с. Зимновідка (Холодновідка; 1948–1950).*

№ 96
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

30 квітня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
от 30 апреля 1950 года
гор. Львов
Допрос начат в 12.40
Допрос окончен в 16.45

Вопрос: Назовите известные вам пункты связи “Цивочка” с бандитами.

Ответ: Мне известно, что “Цивочек” на протяжении 1949 года систематически встречался с бандитом “Юрко” на одном мертвом пункте связи, который находится в небольшой роще.

Вопрос: Опишите подробно, где находится эта роща?

Ответ: Роща, в которой встречался “Цивочек” с “Юрко”, расположена примерно на расстоянии 300 метров от хутора Кушнири Бартатовского сельсовета Городокского района Львовской области в направлении села Бартатов и в 150 метрах от шоссе Львов–Бартатов.

Вопрос: В каком именно месте рощи находился мертвый пункт связи “Цивочка” с бандитами?

Ответ: Встреча “Цивочка” с бандитами происходила на опушке этой рощи с южной стороны, к этому месту от шоссе идет полевая дорога.

Вопрос: Откуда вам известно, что именно в этом месте “Цивочек” имел пункт связи с бандитами?

Ответ: Об этом мне известно со слов бандита “Влодко”. Однажды мне необходимо было связаться с бандитом “Юрко”, но, так как мне не было известно его место нахождения, то я обратилась за помощью к “Влодко”, который мне рассказал, что “Юрко” должен встретиться с “Цивочком”, при этом назвал время встречи и подробно описал место, где они должны встретиться.

Вопрос: Вы ходили на этот пункт связи для встречи с “Юрко”?

Ответ: На указанное место для встречи с “Юрко” я не ходила, так как мне что-то помешало. Других пунктов связи “Цивочка” с бандитами я сейчас не помню.

Вопрос: С кем еще с бандитов, кроме “Юрко”, “Цивочек” встречался на этом пункте связи?

Ответ: С кем еще с бандитов “Цивочек” встречался на этом пункте, мне неизвестно.

Протокол мной прочитан, записано с моих слов все верно

/Гусяк/

Допросил:

ст. оперуполномоч[енный] МГБ УССР ст. лейтенант

/Уманец/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 2. – Арк. 237-240. Оригінал. Рукопис.

№ 97
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

27 вересня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
от 27 сентября 1950 г.

Начало в 14 час[ов] 00 м[инут]

Вопрос: Где Вы встречались с бандглаварем ОУН “Цивочеком”?

Ответ: С “Цивочеком” я имела несколько организационных встреч, которые происходили в бобркском лесу, в кустарнике в районе Львовского дрожжевого завода, в квартирах Лисного Ивана в с. Зимноводка, Конюшик Анны в с. Белогорща Брюховецкого района Львовской области.

Вопрос: Когда Вы с ним встречались в указанных местах?

Ответ: Мои встречи с “Цивочеком” происходили в 1948 и 1949 годах. Последний раз я с ним встречалась в ноябре прошлого года в квартире Конюшик.

Вопрос: Но вы и позже с “Цивочоком” имели организационные встречи. Не умалчивайте об них.

Ответ: Нет, позже я с ним не встречалась.

Вопрос: Назовите места укрытия “Цивочека”.

Ответ: Местра укрытия “Цивочека” мне известны не были и назвать их не могу.

Вопрос: Неверно. Вам известны его места укрытия. Не скрывайте их, говорите правду.

Ответ: Мои показания правдивы, что мест укрытия “Цивочека” я не знала и не знаю. Других показаний по этому вопросу дать не могу.

Допрос прерван в 16.00

Протокол с моих слов записан правильно, мною лично прочитан

/Гусяк/

Допросил:

Нач. отделения следчасти МГБ УССР майор /В. Козлов/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 3. – Арк. 249-251. Оригінал. Рукопис.

№ 98
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

14 листопада 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
14 ноября 1950 года, гор. Львов

Допрос начат в 12.45

Вопрос: Уточните когда, где и при каких обстоятельствах вы познакомились с “Наумом”, он же “Цивочек”?

Ответ: Впервые “Цивочек” я узнала летом 1948 года во время нахождения в бобркских лесах Львовской области, когда он приходил на связь к Шухевичу Роману, с которым находился около одной недели и решали какие-то организационные вопросы, но какие, мне неизвестно.

Вопрос: Какое положение в ОУН занимал “Цивочек”?

Ответ: При первой встрече с “Цивочок” летом 1948 года положение его в ОУН мне было неизвестно. После того, как осенью 1948 года был убит “Федор”, “Цивочок” стал занимать положение проводника Львовского краевого провода ОУН. В этом положении я его знала по день моего ареста в марте 1950 года.

Вопрос: Покажите о последующих ваших встречах с “Цивочок”.

Ответ: Весной 1949 года перед отъездом Шухевича на курорт в гор. Одесу, по заданию последнего “Анна” дала мне задание на обусловленном месте и паролю организовать встречу “Цивочок” с одним неизвестным для меня участником подполья ОУН.

Прибыв на обусловленное место в кустарник, что на окраине гор. Львова в конце улицы Ленина, я по паролю встретила неизвестного ОУНовца, которого связала с пришедшими “Цивочок” и боевиком Шухевича “Влодко”. Встреча продолжалась с ночи и до трех часов следующего дня.

“Цивочек” все время имел беседу с неизвестным, но о чем они говорили, мне неизвестно, кто такой неизвестный, я также не знала.

Вопрос: Кто еще присутствовал на этой встрече?

Ответ: Кроме перечисленных, на этой встрече присутствовал боевик “Цивочок” – “Славко”[1]. Содержания разговоров “Цивочок” с неизвестным для других присутствующих при этой встрече никто не знал.

После встречи я с неизвестным трамваем уехали в город, а “Цивочок” с боевиками остались в кустарнике.

Летом 1949 года я имела встречу с “Цивочек” в селе Зимняводка Брюховичского района на квартире местного жителя Лесного Ивана, где я должна была организовать вторую встречу “Цивочок” с неизвестным, но встреча не состоялась, так как неизвестный на обусловленное время не явился. У Лесного Ивана “Цивочок” был без боевиков.

Последняя моя встреча с “Цивочок” состоялась в ноябре или декабре 1949 года в селе Билогорща Брюховичского района на квартире Конюшик Анны. Эта встреча носила случайный характер, так как я по каким-то вопросам приходила к Шухевичу Роману, где уже застала “Цивочек”, пробыв несколько дней на указанной квартире, я опять ушла, оставив “Цивочок” вместе с Шухевич.

За время моего пребывания на квартире Конюшик, Шухевич все время в отдельной комнате при закрытых дверях

имел беседу с “Цивочок”, поэтому содержание их беседы не знаю.

Вопрос: Назовите приметы “Цивочок”.

Ответ: “Цивочок” в возрасте 30-32 лет, среднего роста, нормального телосложения, лицо продолговатое, шатен, глаза черные, небольшой прямой нос, большой (высокий) лоб, волос со лба очень редкий, шея тонкая длинная, рот малый, губы толстые, подбородок с ямкой, уши нормальные, недостает одного или двух зубов в верхней челюсти.

Ноги прямые, однако при длительной ходьбе замечается трение колен, в результате вытираются брюки и, в особенности, внутрення сторона голенищ, что очень бросается в глаза и с этого часто смеялись его боевики.

На мой взгляд, он флегматик.

Со слов Шухевича, очень конспиративный. Вооружен немецким автоматом (с рожком) и пистолетом, какой системы – не знаю, так как он все время носит его в кабуре на широком воинском ремне.

Одет в защитный шерстяной костюм – гимнастерка, галифе, сапоги, фуфайка, фуражка местного покроя.

Вопрос: Назовите боевиков “Цивочок”.

Ответ: Из боевиков мне известны “Славко” – убит, и “Петр” – примерно 27 лет, среднего роста, нормального телосложения, шатен, продолговатое лицо, нос длинный, спинка носа выпуклая. “Петр” был боевиком у “Федора”.

“Цивочек” иногда ходит без личной охраны, порядок передвижения с боевиками мне неизвестен.

Вопрос: Что вам известно о наклонностях “Цивочок” к спиртным напиткам, курению, еде и пр[очее]?

Ответ: Об этом мне ничего не известно, могу сказать, что при мне он ел, что было налицо.

Хочу дополнить то, что “Цивочек” систематически читает советские газеты и различные книги.

Вопрос: Назовите фамилию “Цивочок”.

Ответ: Фамилии “Цивочок”, откуда он родом, семейное положение для меня неизвестны.

Допрос окончен в 16.00

Протокол записан с моих слов верно и мной прочитан

/Гусяк/

Допросил:
Следователь УМГБ УССР подполковник /Прокопчук/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 3. – Арк. 267-273. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *"Славко" (1933, Львівська обл. – 1949, там само). Справжнє ім'я Славко, родом з Дрогобиччини–Стрийщини. Бойовик Зиновія Тершаковця (1945–1948) та Осипа Дяківа (1948–1949).*

№ 99
ПРОТОКОЛ ОПІЗНАННЯ Д. ГУСЯК ТІЛА О. ДЯКІВА

28 листопада 1950 р.

ПРОТОКОЛ ОПОЗНАНИЯ

1950 года 28 ноября гор. Львов

Зам. нач. отдела следчасти МГБ УССР майор Горюн, начальник отделения Управления 2-Н МГБ УССР майор Клименко, ст. оперуполномоченный Управления 2-Н МГБ УССР капитан Педченко, следователь УМГБ УССР подполковник Прокопчук сего числа произвели опознание трупов арестованной личной связной члена Центрального провода ОУН Шухевича Романа Гусяк Дарьей Юрьевной-"Даркой".

Вопрос: Кого вы опознаете среди предъявленных вам трупов?

Ответ: Среди предъявленных мне четырех трупов я опознала бандита, известного в подполье под псевдонимом "Цьвочок".

Вопрос: Кто такой "Цьвочок"?

Ответ: "Цьвочок" являлся одним из главарей бандитского подполья ОУН в западных областях Украины.

Перед моим арестом в марте 1950 года, "Цьвочок" являлся членом Центрального провода и руководителем Львовского краевого провода ОУН.

Вопрос: Когда и при каких обстоятельствах вы познакомились с "Цьвочок"?

Ответ: С “Цьвочок” я познакомилась летом 1948 года в бобркском лесу Львовской области, когда он приходил на связь к руководителю бандитского подполья ОУН в западных областях Украины Шухевичу Роману-“Старому”, с которым находился около недели.

Являясь связной Шухевича и выполняя различные его организационные задания, я одновременно встречалась и с “Цьвочок”.

Весной 1949 года, перед отъездом Шухевича на курорт в гор. Одессу, по заданию последнего я организовала встречу с “Цьвочок” с неизвестным мне участником подполья ОУН, которая состоялась в кустарнике на окраине г. Львова, в конце улицы Ленина.

Кроме того, летом 1949 года я встречалась с “Цьвочок” в селе Зимняводка Брюховичского района Львовской области в доме Лесного Ивана, где я должна была по заданию Шухевича организовать встречу “Цьвочок” с мужем “Монеты” Сороки, однако эта встреча не состоялась, так как Сорока на обусловленное место не явился.

Последний раз я встречалась с “Цьвочок” в декабре 1949 года в селе Белогорща Брюховичского района в квартире Конюшик Анны, где скрывался Шухевич. Эта встреча имела случайный характер, так как я приходила к Шухевичу по организационным вопросам, где застала “Цьвочок”. Пробыв несколько дней на указанной квартире, я опять ушла, оставив “Цьвочок” вместе с Шухевичем.

За время моего пребывания в квартире Конюшик, Шухевич все время находился с “Цьвочок” в отдельной комнате при закрытых дверях и какие они обсуждали вопросы, мне неизвестно.

Кроме “Цьвочок” больше никого в числе предъявленных мне трупов я не опознаю.

Протокол опознания записан с моих слов верно, мной прочитан, в чем и расписываюсь.

/Гусяк/

Опознание провели и допросили:

Зам. нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Горюн/

Нач. отд[еле]ния Упр[авления] 2-Н МГБ УССР майор /Клименко/

Ст. оперуполномоченный Упр[авления] 2-Н МГБ УССР капитан /Педченко/

Следователь следотдела УМГБ УССР подполковник
/Прокопчук/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 4. – Арк. 4-6. Оригінал.

№ 100
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. ГУСЯК

27 грудня 1950 р.

Протокол допроса
Обвиняемой Гусяк Дарьи Юрьевны
27 декабря 1950 года

Гусяк Д. Ю., 1924 года рождения, уроженка м. Трусковец Дрогобычской области, украинка, гр[аждан]ка СССР, из крестьян-середняков, образование 7 классов, незамужняя, до ареста проживала на нелегальном положении.

Допрос начат в 16 час[ов]

Вопрос: Вам предъявляется 8 фотокарточек. Кого вы опознаете на предъявленных снимках?

Ответ: На предъявленных мне 8 фотокарточках я опознаю одного мужчину, изображенного на фотоснимке под №4. На этой фотокарточке изображен Сорока, имени и отчества его не знаю. На остальных предъявленных фотокарточках я больше никого не опознаю.

Вопрос: Кто такой Сорока?

Ответ: Сорока является мужем связной центрального провода ОУН в западных областях Украины “Монеты” – Зарицкой Екатерины. Других его биографических данных не знаю.

Вопрос: Откуда вы знаете Сороку?

Ответ: Примерно в мае или июне 1949 года связная Шухевича “Анна” мне дала задание сходить к дрожжевому заводу по улице Ленина г. Львова и встретить там по паролю мужчину и проводить его на встречу к “Цивочек”, который ожидал нас в 200 метрах от

места нашей встречи, в кустарниках. Вечером возле дрожжевого завода по условленному паролю я встретила мужчину, который, как узнала позже, являлся Сорока – муж “Монеты” и привела его в назначенное место встречи к “Цивочеку”.

Вместе с “Цивочеком” тогда находились его два боевика “Владко”-“Зенко” и “Славко”. Беседа “Цивочека” и Сороки продолжалась на протяжении 15-16 часов. После этих переговоров “Цивочек” передал мне сверток с националистической литературой, который предложил на следующий день передать Сороке на обусловленном месте в конце улицы Кулиша. Эту литературу Сорока сразу не взял с собой, видимо в целях конспирации. Получив эти от “Цивочека” указания, я тогда же с Сорокой трамваем выехала в центр Львова. На площади Мицкевича Сорока с трамвая сошел, а я, проехав еще одну остановку, вернулась на условленное мне место.

На следующий день, встретив Сороку в конце улицы Кулиша, я передала ему националистическую литературу.

Вопрос: Какую националистическую литературувы передали Сороке?

Ответ: Мне известно, что литература была националистического содержания, но я ее не читала.

Вопрос: Покажите о характере разговора “Цивочека” с Сорокой.

Ответ: При разговоре “Цивочека” с Сорокой я находилась в стороне и содержания их разговора не знаю.

Вопрос: Какое положение занимал Сорока в ОУН?

Ответ: Об этом мне также ничего не известно.

Вопрос: Вы еще с Сорокой встречались?

Ответ: Нет, больше с Сорокой я никогда не встречался.

Допрос окончен в 17 ч. 05 м.

Протокол с моих слов записан верно, мною прочитан в чем и расписываюсь

/Гусяк/

Допросил:

Ст. следователь следотдела УМГБ УССР ст. лейтенант

/Костозеров/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 71180фп. – Т. 4. – Арк. 42-46. Оригінал. Рукопис.

№ 101
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Г. ДИДИК

14 листопада 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Дыдык Галины Томовны

гор[од] Львов, 14 ноября 1950 года

Допрос начат в 00 ч[асов] 15 м[инут]

Вопрос: Покажите, когда и где Вы встречались с членом Центрального провода ОУН "Цевочеком"?

Ответ: Впервые "Цевочека", он же "Наум", я встретила в марте месяце 1945 года в селе Конюхов Бережанского района Тернопольской области, где я в то время обучалась на кратковременных курсах пропагандистов ОУН.

На этих курсах "Цевочеком" было прочитано несколько лекций, темы которых я сейчас не помню, но таковые касались вопросов политики.

Тогда же на этих курсах для слушателей читали лекции референт пропаганды центрального провода ОУН "Киевский", он же "Шахтарский", он же "Галина" (убит осенью 1945 года)[1] и его заместитель "Север".

Последующая моя встреча с "Цевочеком" состоялась в мае месяце 1949 года в селе Зубра Винниковского района Львовской области на конспиративной квартире, содержателем которой являлся Довбуш[2]. В момент моего прихода в село Зубра, куда я доставила продукты питания для Шухевича, в доме Довбуша находился бывший боевик Шухевича "Богдан"[3], а ночью того же дня в этот дом явились Шухевич со своим боевиком "Влодко I" и "Цевочек" с боевиком "Петро".

В дом Довбуша все они прибыли из бибрецкого леса в следующем порядке: первоначально в дом зашел "Влодко I", а следом за ним примерно через 2-3 минуты одновременно вошли Шухевич, "Цевочек" и "Петро".

Примерно в сентябре–октябре месяце 1949 года "Цевочек" в сопровождении руководителя Брюховичского[4] районного провода ОУН "Юрко" и боевика Шухевича "Влодко I" прибыл для встречи с Шухевичем в село Белогорща на конспиративную квартиру Конюшик Анны, где в то время находилась и я. На

этой квартире “Цевочек” вместе с Шухевичем пробыл 4 дня, а затем ночью “Цевочека” я сопровождала до небольшого леска, где через некоторое время нас встретил его боевик “Петро”, в сопровождении которого “Цевочек” ушел в направлении села Зимневодка, а я возвратилась в село Белогорща к Шухевичу.

В декабре месяце 1949 года от Шухевича я доставляла грипс “Цевочеку” в село Зимневодка Брюховичского района Львовской области на конспиративную квартиру, содержателем которой являлся Лисной Иван. Кроме “Цевочека”, в то время в доме Лисного находились руководитель Брюховичского районного провода ОУН “Юрко”, боевик “Цевочека” “Петро” и боевик Шухевича “Влодко I”.

19 января 1950 года я сопровождала Шухевича в село Зимневодка в дом Лесного, где он имел встречу с “Цевочеком”. В момент нашего прихода в этот дом, кроме супругов Лисных и “Цевочека” там никого не было, а затем через некоторое время в дом Лисного вошел боевик “Цевочека” “Петро”, который, пробыв несколько минут, куда-то ушел.

В доме Лисного Шухевич вместе с “Цевочеком” находился два дня, после чего возвратился в село Белогорща, на конспиративную квартиру к Конюшик.

Вопрос: Каким образом состоялась встреча “Цевочека” с Шухевичем на конспиративной квартире у Конюшик в сентябре–октябре месяце 1949 года?

Ответ: Как я показала выше, на эту встречу к Шухевичу в село Белогорща “Цевочек” прибыл ночью в сопровождении руководителя Брюховичского районного провода ОУН “Юрко” и боевика Шухевича “Влодко I”.

По прибытию в село Белогорща “Цевочек”, “Юрко” и “Влодко I” первоначально остановились в доме отца Конюшик Анны – Хробак Николая[5]. По их приходу брат Конюшик – Хробак Данило – явился на квартиру Конюшик Анны и сообщил нам о приходе в их дом указанных лиц, после чего Шухевич направил Конюшик к Хробак Николаю с тем, чтобы она сопроводила этих лиц к Шухевичу, что ею и было выполнено. По прибытию на квартиру к Конюшик “Юрко” и “Влодко I”, не задерживаясь, куда-то ушли, а “Цевочек” вместе с Шухевичем обсуждали какие-то вопросы на протяжении четырех дней.

Вопрос: Кто из других лиц, кроме “Петра”, входил в состав боевки “Цевочека”?

Ответ: Из боевиков “Цевочека” я знаю только одного “Петра”, имел ил он других боевиков, мне неизвестно.

Вопрос: Укажите все известные Вам места укрытия “Цевочека”.

Ответ: Кроме дома Лисного Ивана в селе Зимневодка, других мест укрытия “Цевочека” я не знаю. Правда, один раз я его видела в селе Зубра в доме Довбуша, однако пользовался ли “Цевочек” этим домом как местом своего укрытия, утверждать не могу.

Вопрос: Какое положение в ОУН занимал “Цевочек” последнее время?

Ответ: Знаю, что “Цевочек” являлся членом Центрального провода ОУН и был руководителем Львовского краевого провода.

Вопрос: Укажите известные Вам биографически данные и приметы “Цевочека”.

Ответ: Фамилию, ими, отчества и места рождения “Цевочека” я не знаю. Родился он примерно в 1915–1916 году в семье крестьянина-кулака, его родители, а также младшая сестра в 1940 году из Западной Украины советскими органами были высланы в отдаленные места Советского Союза[6]. Со слов самого “Цевочека” мне известно, что в 1939 году за проводимую им антисоветскую националистическую деятельность, он где-то арестовывался органами НКВД. В начале Отечественной войны при его этапировании на восток, воспользовавшись бомбежкой, ему удалось совершить побег из бердичевской тюрмы и он снова возвратился на Запад. Чем он занимался в период пребывания на временно оккупированной немцами территории, я не знаю. Имеет среднее образование.

Его приметы: Среднего роста, вернее ниже среднего, полный, лицо круглое, брюнет с проседью на висках, волос зачесывает наверх, глаза черные. Имеет физический недостаток, заключающийся в том, что во время ходьбы одна нога заметно цепляет за другую. На нервной почве страдает какой-то накожной болезнью, напоминающей экзему, кожа на локтевых суставах рук шелушится.

Его характерные особенности: По характеру довольно спокойный, спиртными напитками не увлекается. К женщинам пристрастия не имеет и в обращении с ними ведет себя скромно, о чем я заключила по его поведению во время четырехдневного пребывания в кругу меня и Конюшик Анны в селе Белогорща. Большинство времени уделяет чтению разной художественной и политической литературы, всегда имеет при себе какую-либо книгу.

Одежда “Цевочека”: Зимой ходит в фуфайке зеленого цвета, шерстяных брюках-галифе цвета хаки или ватных брюках, в шапке-ушанке, отделанной мехом серого цвета и простых яловых сапогах. Под фуфайку одевает шерстяной свитер коричневый с цветной отделкой на груди, в виде квадратов зеленого и желтого цветов.

Летом ходит в шерстяном мундире и таких же брюках-галифе цвета хаки и пилотке и простых яловых сапогах.

Как летом, так и зимой постоянно имеет при себе кожанную коричневую сумку военного образца.

Вопрос: Каким оружием “Цевочек” вооружен?

Ответ: У “Цевочека” на вооружении имеется автомат с рожком, пистолет и граната-лимонка.

Вопрос: Укажите известные Вам данные о боевике “Цевочека” “Петре”.

Ответ: Биографических данных “Петра” я не знаю. Могу указать только его приметы: примерно 30 лет, высокого роста, худощавый, брюнет, волос курчавый, глаза карые, нос с выпуклой спинкой крючковатый.

Допрос окончен в 04 часа

Протокол мне прочитан, с моих слов записан верно, в чем и расписываюсь

/Дидик Галина/

Допросил:
Зам. нач[альни]ка отд[елени]я С[ледственного] о[тдела]
УМГБ УССР капитан /Мороз/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75075фп. – Т. 3. – Арк. 266-272. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Бусел Яків (“Галина”, “Київський”, “Шахтар”; 26.01.1912, м. Митава, тепер Єлгава, Латвія – 15.09.1945, с. Бишки Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Член Проводу ОУН (1943–1945), референт політичного вишколу Проводу ОУН (1944–1945), керівник політвиховного відділу ГВШ УПА (1944–1945); підполковник УПА (1945), відзначений Золотим Хрестом заслуги (1945).*

[2] *Довбуш Іван (“Вуйко”; ?, с. Зубра Пустомитівського р-ну Львівської обл. – ?). Утримувач підпільної квартири у с. Зубра (1948–1950).*

[3] *“Богдан” (“Марко”; ? – 9.07.1950, між сс. Давидів і Черепин Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Районний референт СБ ОУН Винниківщини. Родом із Закерзоння.*

[4] *Помилка. Михайло Шевчук-"Юрко" був провідником проводу ОУН Городоцького р-ну. Городоцький район ОУН охоплював також прилеглі села Янівського (Івано-Франківського) та Брюховицького районів.*

[5] *Хробак Микола (1873 – 1951, м. Тайшет Іркутської обл., Росія). Заарештований 5.03.1950, засуджений до 25 років таборів.*

[6] *Хибна інформація.*

№ 102
ІЗ ПРОТОКОЛУ ДОПИТУ К. ЗАРИЦЬКОЇ*

30 березня 1948 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
арестованной Зарицкой Екатерины Мироновны
от 30 марта 1948 г.

Зарицкая Е.М., 1914 года рождения, уроженка г. Коломыя Станиславской области, гр[аждан]ка СССР, украинка, беспартийная, с высшим образованием, до ареста находилась на нелегальном положении.

(…)

Ответ: Точно уже не помню, но, кажется, в декабре 1946 года или начале января 1947 года я встретилась в м. Ходоров с оуновкой "Светланой"[1], работавшей у "Севера" в референтуре пропаганды Главного провода ОУН. "Светлана" привезла Шухевичу на просмотр подготовленную "Севером" листовку к годовщине создания УПА. Забрав эту листовку, я передала ее Шухевичу, который кое-что в ней исправил, и я через три дня возвратила ее "Светлане", встретившись с ней снова в м. Ходоров. За эти три дня "Светлана", как она мне говорила, успела побывать в г. Стрий и закупила для себя необходимые вещи.

Кроме того, выполняя различные хозяйственные функции, я, Ількив Ольга[2] и ее мать[3] часто посещали м. Ходоров, закупали для себя и Шухевича продукты и одновременно приобретали газеты и все, что можно было достать в этом местечке из

* Іншу частину протоколу опубл.: Літопис УПА. Нова серія. – Т. 10: Життя і боротьба генерала "Тараса Чупринки" (1907–1950). Документи і матеріали. – Київ–Торонто, 2007. – С. 454-472.

политической литературы. Помимо Шухевича, эту литературу использовала также и я, подготовляя по его заданию ряд антисоветских статей.

Вопрос: Каких именно?

Ответ: За зимний период я по указанию Шухевича написала антисоветские статьи под названием “Большевики и национальный вопрос”, “Научно-диалектически материализм”, “Пути российского империализма” и “Наиболее демократические выборы”, которые позднее издавались организацией и были расчитаны для использования их руководящим составом ОУН в целях пропагандистской работы. Эти статьи я подписывала псевдонимом “Кужиль”.

Вопрос: Вам предъявляются три статьи, отпечатанные на пишущей машинке и озаглавленные “Науковисть диалектического материализму”, “Шляхи российського империализму” и “Найбильш демократични виборы”, автором которых значится “Кужиль”. Это вы писали?

Ответ: Да, это именно те статьи, которые я писала, находясь в с. Княгиничи. В этих статьях я с антисоветских позиций пыталась доказать, что диалектический материализм не является наукой, клеветала на руководителей партии и советской власти и теоретически обосновывала необходимость дальнейшей борьбы ОУН за создание Самостийной Украины.

Вопрос: Где и кто размножал эти антисоветские документы?

Ответ: Они размножались редактором оуновского издания “Идея и Чин” – “Севером”, у которого были пишущие машинки и другие примитивные множительные аппараты. “Север” же и распространял эти антисоветские издания через имевшихся в его подчинении оуновцев из оставшейся после гибели “Тараса” референтуры пропаганды Главного провода ОУН.

Вопрос: Откуда Вы это знаете?

Ответ: Расскажу по-порядку. В апреле 1947 года, когда сошел снег, Шухевич покинул с. Княгиничи и ушел со своими боевиками в рогатинский лес для непосредственной связи с руководящими работниками ОУН, имея целью проверить, что было сделано оуновским подпольем за зиму и дать указания на проведение дальнейшей антисоветской работы. Шухевич при этом не сказал мне, к кому он идет, но заявил, что, если ничего не случится, он вскоре возвратится в Княгиничи. Одновременно Шухевич поручил мне через некоторое время после его ухода направиться к “Северу” для того, чтобы получить у него указания и определить направление в моей будущей пропагандистской работе.

Вопрос: Когда вы ушли к “Северу”?

Ответ: В конце мая 1947 года. Но до этого в апреле того же года я еще имела заранее обусловленную встречу со “Светланой” в г. Стрий, возле церкви, которая шла от ”Севера” к Шухевичу. Сообщив “Светлане”, что Шухевич находится в рогатинских лесах, я однако не получила от неё сведений о том, как пробраться к “Северу”, и поэтому возвратилась в Княгиничи.

Вопрос: Дальше что же было?

Ответ: В начале мая 1947 года в Княгиничи возвратился Шухевич и, пробыв с нами около недели, снова направился в рогатинские леса. Перед своим уходом он мне сказал, чтобы я поехала в определенный день в г. Стрий, где меня будет ожидать “Светлана”, вместе с которой я должна уйти к “Северу”. Так я и поступила и в конце мая 1947 года вместе со “Светланой” прибыла к “Северу”.

“Север” и референтура пропаганды Главного провода ОУН находилась в разных местах в Карпатах, в горных массивах Паташня, Гуркало и Кичера вблизи с. Корчин Дрогобычской области. У них в горах имелось большое количество бункеров, но места их расположения я не знала. В течение июня и июля 1947 года, когда я была у “Севера”, я все время находилась в его бункере. Бункер “Севера” находился у подножья горы Кичера, между речными истоками Великой и Малой речек. Это был очень большой, капитально оборудованный бункер с двумя жилыми помещениями, складами для продуктов, водопроводом и другими удобствами.

Во время пребывания у “Севера” я много с ним говорила о своей пропагандистской работе. “Север” критиковал написанные мною антисоветские статьи, о которых я уже показала, и указывал на то, что в дальнейшем я должна писать более простым, доходчивым и для всех понятным языком.

Вопрос: Надо думать, что вы встречались у “Севера” не только с ним одним?

Ответ: Да, будучи у “Севера”, я встречалась с проживавшими с ним в бункере руководящими работниками референтуры пропаганды Главного провода ОУН: “Наумом”, имешим кроме того псевдоним “Артем”, со “Светланой” и “Профессором”[4]. Последний как будто бы в действительности являлся в прошлом профессором, сам он из восточных областей Украины и якобы в свое время окончил Киевский госуниверситет по отделению украинского языка. У “Севера” он был корректором.

Кроме того, у “Севера” в качестве его связной и машинистки находилась уже названная мною ранее “Надя”, интендант

референтуры пропаганды “Варяг”[5], повар “Дарка”[6], боевики “Вишневый”[7], “Беркут”[8], “Лыс”[9], “Зенко”[10] и другие.

В конце июня 1947 года к “Северу” прибыл Шухевич вместе с одним бывшим руководителем УПА Гасыным Алексеем, широко известным в ОУН под псевдонимом “Лыцар”[11]. Шухевич созвал инструктивное совещание работников референтуры пропаганды, на котором помимо его и меня, присутствовали “Лыцар”, “Север”, “Светлана” и “Наум”.

Вопрос: С какой целью было созвано это совещание?

Ответ: Шухевич сообщил нам, что до своего прихода к “Северу”, а это значит, в мае или июне 1947 года, на территории Дрогобычской области, где именно он не сказал, состоялось узкое совещание членов Главного провода ОУН, на котором, помимо него, были: Кравчук Роман по псевдониму “Петро” – руководитель ОУН на ЗУЗ (Західно-украинские земли) и Сидор Василий по кличке “Шелест” – руководитель Карпатского краевого провода ОУН.

На этом совещании должны были быть член Главного провода ОУН Кук, имевший псевдоним “Лемиш” и находившийся с нами у “Севера” “Лыцар”. Однако “Лемиш” по неизвестной причине не явился, а “Лыцар” в пути следования наскочил на засаду и вынужден был возвратиться обратно.

На этом совещании членов Главного провода ОУН, как информировал нас Шухевич, была выработана специальная инструкция, в которой подробно разбирались вопросы международного и внутреннего положения СССР, в том числе Украины, и давались указания, как далее проводить антисоветскую националистическую деятельность.

Вопрос: Покажите об этом более конкретно.

Ответ: Как говорил Шухевич, о международном положении в инструкции указывалось, что в послевоенный период создались два основных противоположных между собой лагеря, из которых одним руководит США, а вторым – Советский Союз. В связи с этим, указывал Шухевич, все страны мира окончательно определили, сторонниками какого одного из этих двух лагерей они являются. В инструкции говорилось, что напряженные отношения между США и СССР ведут к конфликту, который неизбежно будет разрешен только весной*.

О положении внутри СССР инструкция обращала внимание участников ОУН на постановление ЦК ВКП(б) в отношении жур-

---

* *Так у тексті. Можливо:* войной

налов “Ленинград” и “Звезда” и трактовала это постановление в том свете, что за время войны правительство СССР якобы не следило за тем, чем занимался народ страны, а сейчас, мол, идет “подкручивание винта” на идеологическом фронте. Далее в инструкции говорилось, что Советский Союз упорно готовится к войне и что экономические планы СССР рассчитаны только для этой цели.

Касаясь положения на Украине, в инструкции отмечалось, что, несмотря на неурожайный 1946 год, контингент государственных поставок был повышен и что из-за этого якобы население на Украине голодает, что надо использовать в интересах пропаганды ОУН.

Вопрос: А какие указания по организационной работе выработало это совещание?

Ответ: Шухевич информировал нас, что члены Главного провода ОУН на своем совещании решили надежнее организовать связь со средними и низовыми звеньями ОУН, повысить заботу о сохранении кадров, в частности СБ (Служба безпеки), и что последняя, как никогда, в настоящее время необходима, ибо она ограждает организацию от различных провокаций и проникновения агентуры в оуновское подполье.

Вопрос: Что же решило ваше совещание у “Севера”?

Ответ: Никаких решений принято не было. Шухевич нас информировал о совещании Главного провода ОУН для того, чтобы мы имели руководящее направление в работе. Здесь же Шухевич дал “Северу” указания, как в дальнейшем строить оуновскую пропагандистскую работу.

Вопрос: К чему сводились эти указания?

Ответ: Шухевич предложил “Северу”, что, в связи с изменившимся положением Советского Союза на международной политической арене, надо издать ряд документов от имени УГВР, отметив в них, что ОУН якобы ведет борьбу не против Москвы и русского народа, а против московского империализма.

Шухевич указывал на то обстоятельство, что в издаваемых референтурой пропаганды пропагандистских документах необходимо подчеркивать, что ОУН в дальнейшем должна будет использовать будущую войну с США и Англией для создания Самостийной Украины.

Наряду с этим Шухевич говорил “Северу”, что надо усилить воспитательную работу с участниками ОУН, любыми способами и средствами распространять националистическую литературу, особенно на Востоке, а также проводить оуновскую пропаганду

среди украинцев-восточников, проживающих в западных областях Украины.

Тогда же Шухевич предложил “Северу” изготовить, хотя бы кустарным способом, несколько передвижных печатных машинок по типу типографской машины “Гутен-Бергер”[12], на которых областные и окружные проводы ОУН смогли бы самостоятельно печатать оуновскую литературу.

Вскоре после этого Шухевич и “Лыцар” со своими боевиками снова ушли в рогатинские леса. Мне Шухевич предложил остаться на некоторое время у “Севера”, подучиться у него, как следует писать пропагандистские статьи, а затем возвращаться в с. Княгиничи. Если не ошибаюсь, здесь же Шухевич сказал, чтобы я 19 августа 1947 г. явилась к нему на связь в рогатинские леса, о чем я уже выше показала.

(...)

Протокол с моих слов записан верно и мною прочитан

/–/ Зарицкая

Допросили:

Начальник следственной части МГБ УССР подполковник

/–/ Цепков

Нач. отделения следчасти МГБ УССР капитан / –/ Гузеев

ГДА СБУ. – Ф. 13. – Спр. 372. – Т. 16. – Арк. 52, 62-65, 70. Копія.

---

[1] Світлик (за чол. Литвинко) Богдана-Марія (“Дмитренко”, “Марія Дмитренко”, “Доля”, “Світляна”, “Ясна”; 24.04.1918, м. Перемишль, тепер Польща – 29.12.1948, с. Либохора Сколівського р-ну Львівської обл.). Співробітник ГОСП (1945), член ГОСП (1946–1948); відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (1947).

[2] Ільків Ольга (“Роксоляна”; 21.06.1920, м. Стрий Львівської обл.). Референт УЧХ обласного проводу ОУН Станиславівщини (1945), зв’язкова Романа Шухевича (1945–1950); затримана 14.03.1950, засуджена 24.11.1951 до 25 років ув’язнення, вийшла на волю 6.02.1964.

[3] Ільків (дів. Коцур) Розалія (15.11.1897, м. Стрий Львівської обл. – 13.11.1958, м. Кам’янка-Бузька Львівської обл.). Заарештована 03.1950, засуджена, звільнена 1956.

[4] “Степовий” (“Професор”; 1912 – 29.09.1948, с. Ліповець Бланського окресу Південноморавського краю, Чехія). Коректор ГОСП (1943–1948), делегат Проводу ОУН в Україні для пропагандистської праці закордоном (1948). Народився у районі Буша на Уманщині; ім’я та по-батькові, можливо, Петро Серафимович.

[5] Корчинський (Корчинський-Яцкович) Іван (“Варяг”, “Корчак”; 12.07.1917, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 5.07.1947, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Адміністратор ГОСП (1945–1947).

[6] *Малярчин (за чол. – Шпиталь) Дарія ("Дарка"; 26.04.1927, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Кухарка і машиністка ГОСП (1945–1948).*

[7] *Хандон Антон ("Вишневий"; 12.09.1909, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – весна 1948, біля с. Корчин). Станичний ОУН с. Корчин.*

[8] *Рапей Ярослав ("Беркут", "Віктор"; 1928, с. Коростів Сколівського р-ну Львівської обл. – 1.02.1950, с. Великі Дідушичі Стрийського р-ну Львівської обл.). Охоронець і машиніст ГОСП (1945–1948).*

[9] *Кочан Григорій ("Лис", "Роман"; 1911, с. Бишків Жовківського р-ну Львівської обл. – ?). Охоронець ГОСП (1944–1950).*

[10] *Чепіль Лев ("Зенко", "Ігор", "Орест"; 26.08(27.06).1927, с. Лапшин Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 18.03.1953, м. Київ). Охоронець ГОСП (1946–1950); старший вістун УПА (1947); нагороджений Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (1951).*

[11] *Гасин Олекса ("Дор", "Лицар", "Чорнота"; 18.07.1907, с. Конюхів Стрийського р-ну Львівської обл. – 31.01.1949, м. Львів). Член Проводу ОУН (1947–1949), шеф Головного військового штабу УПА (1943–1944, 1945–1949); генерал-хорунжий УПА (посмертно).*

[12] *Примітивна друкарська машина, аналог першого друкарського верстату Йогана Гутенберга.*

№ 103
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ О. ІЛЬКІВ

21 березня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемой Илькив Ольги Фаустиновны
г. Львов, 21 марта 1950 года

Допрос начат в 23.00

Вопрос: Вам пред'являются фотографические снимки №№ 1 и 2, кого вы опознаете?

Ответ: На фотоснимке №1 я опознаю одного из руководителей оуновского подпольня на Украине, известного под псевдонимами "Цьвочок", "Ар", "Наум".

Вопрос: Назовите внешние приметы опознанного вами бандита.

Ответ: "Цьвочок", он же "Ар" и "Наум", от роду имеет 33-34 года, среднего или даже ниже среднего роста, полного телосложения, голова большая, лицо продолговатое, брюнет, лицо бритое, лоб широкий, нос прямой нормальный.

Внешне интеллегентный, разговаривает грубым голосом.

Вопрос: Известно ли вам, какое положение занимает “Цьвочок”-“Ар”-“Наум” в оуновском подполье?

Ответ: Он является заместителем руководителя отдела пропаганды краевого провода ОУН на Западных украинских землях. Это руководящее положение в подполье ОУН он занимал в 1946 году.

Вопрос: А кто является руководителем отдела пропаганды Краевого провода ОУН?

Ответ: Руководителем отдела пропаганды Краевого провода ОУН в 1946 году был “Север”.

Вопрос: Покажите когда, где и при каких обстоятельствах вы встречались с “Цьвочок”-“Ар”-“Наумом” и какую имели с ним связь по работе в оуновском подполье?

Ответ: В марте 1945 года краевым проводом ОУН в селе Конюхи Козовского района Тернопольской области проводились курсы пропагандистов, слушателем которых являлась и я.

Преподавателем этих курсов был “Киевский”. На одном из занятий присутствовали “Север”-“Волянский” и “Ар”, которые также должны были читать нам лекции.

Однако вскоре в Козовском районе начались проводиться облавы против участников ОУН, в связи с чем дальнейшие занятия курсов были прекращены.

Второй раз я встречалась с “Цьвочок”-“Ар”-“Наумом” в июне 1946 года, в лесу около села Улично Дрогобычской области, где находился постий надрайонного провода ОУН.

Вопрос: Покажите, что вам известно о местонахождении “Цьвочок”-“Ар”-“Наума” в настоящее время?

Ответ: Находясь в селе Остров Рудковского района Дрогобычской области летом 1949 года от связной краевого проводника “Василя” – Шухевича “Марты” я получила письмо, в котором она сообщала, что недавно на территории Львовской области она встречалась с “Цьвочок”.

Кроме этих сведений, больше ничего о местопребывании “Цьвочок” мне неизвестно.

Допрос окончен 22 марта 1950 г. в 1.30.

Протокол записан с моих слов верно, мною прочитан, в чем и расписываюсь

/Ільків Ольга Фаустинівна/

Допросил:
Зам. нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Горюн/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75575фп. – Т. 1. – Арк. 51-54. Оригінал. Рукопис.

№ 104
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Г. КОЧАНА

6 вересня 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Арестованного Кочан Григория Николаевича

6 сентября 1950 года

Допрос начат в 12.30
– “ – окончен в 17.00

Вопрос: С какого времени вы знаете бандита по кличке “Наум”?

Ответ: “Наума” я знаю с 1945 года. В июне м[еся]це или в начале июля 1945 года, когда мы стояли лагерем в лесу между селом Корчин и горой Парашкой, к нам в лагерь бандит “Корчак” привел “Севера” и “Наума”. До этого я “Севера” и “Наума” не знал и не видел. Откуда они пришли к нам, я также не знаю.

В лагере “Севера”, вернее, при референтуре пропаганды Центрального провода ОУН, “Наум” находился до осени 1947 года, затем ушел в какие-то другие районы, в горы. Его сопровождали бандиты “Мирон”[1] – житель села Корчин, сын священника этого же села, и “Беркут” – житель села Коростува.

Вместе с “Наумом” ушла и “Дарка”, жена или невеста бандита “Корчак”, убитого в момент операции летом 1947 года.

“Дарка” происходит из с. Корчин Сколевского района Дрогобычской области, имеет низшее образование в об’еме сельской школы, обыкновенная сельская девушка, но почему и с какой целью взял ее с собой “Наум”, я не знаю. Между прочим, среди бандитов ходили слухи, что “Дарка” хорошо готовила пищу и училась печатать на машинке. Возможно, это и явилось причиной тому, что “Наум” взял ее с собой.

Вопрос: Какое положение занимал “Наум” в референтуре пропаганды Центрального провода ОУН?

Ответ: Этого я точно сказать не могу. Называли его у нас “друже зверхник”. Он, как и “Степовой” (или как еще его у нас называли – “Профессор”), работал в редакции, издававшей различную националистическую литературу. Неоднократно заходя в бункер, где помещались “Наум” и “Степовой”, я видел, что они читали рукописи, делали какие-то исправления в материалах, отпечатанных на пишущей машинке, а потом уже отдавали отработанный материал для печатания на станке.

Протокол допроса записан с моих слов верно и мне прочитан

/Гриць Кочан/

Допросил:
Зам. нач. следотдела УМГБ УССР майор /Декаль/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 53-54. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Воскрес Мирон-Григорій (“Мирон”; 1928, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 25.09.1948, біля м. Адамова Бланського окресу Південноморавського краю, Чехія). Охоронець ГОСП (1945–1947), адміністратор ГОСП (1947–1948), зв’язковий Проводу ОУН (1948); старший вістун УПА, відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (посмертно).*

№ 105
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Г. КОЧАНА

3 листопада 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемого Кочан Григория Николаевича

3 ноября 1950 года

Допрос начат в 23.00
– “ – окончен в 02.20 4.XI

Вопрос: На допросе 6 сентября 1950 года вы показали, что бандит “Наум” в референтуре пропаганды находился до осени 1947 года. Это соответсвует действительности?

Ответ: Да, соответствует. В референтуре пропаганды Центрального провода ОУН “Наум” находился до осени 1947 года, затем ушел от нас в горы, но куда именно, мне неизвестно.

Вопрос: После этого вы встречались с ним?

Ответ: Встречался один раз в 1948 году.

Вопрос: Расскажите подробно об этой встрече с “Наумом”.

Ответ: Я уже показывал на предыдущих допросах, что референтура пропаганды Центрального провода ОУН во главе с “Севером” зиму 1947–1948 годов укрывалась в лесном массиве близ села Корчин. Весной 1948 года, в начале апреля, когда мы уже вышли из бункеров, в этом лесном массиве проводилась операция войск МГБ, узнав о которой, мы ушли все в лес под село Коростов. Здесь жили одни сутки, продукты питания доставал в селе за деньги бандит “Беркут”, как местный житель, имевший в селе знакомых. В связи с тем, что село было бедное, продукты питания для всей нашей банды добывать было трудно, “Север” дал указание станичному с. Корчин бандиту “Вишневому” взять с собой часть бандитов и вернуться снова к селу Корчин, где можно легче достать продукты питания. С “Вишневым” ушли “Надя”, “Васыль”[1], “Стрийко”[2] – младший брат отца бандита “Корчака”, убитого осенью 1947 года, и я – “Роман”.

Под Корчином мы жили в лесу лагерем, не имея бункера, поскольку было лето. Накануне религиозного праздника “Пасхи”* к нам прибыли “Наум” и “Дарка”. Привел их “Стрийко”,

---

* *У 1948 р. Великдень припав на 2 травня.*

который ходил на поля к работавшим там местным жителям, чтобы добыть продукты питания и узнать, все ли спокойно в селе.

Как потом рассказывала “Дарка”, она встретилась со “Стрийко” в лесу с помощью тех же местных жителей, которые ее знали, как свою односельчанку, и указали, где находится “Стрийко”. Найдя последнего в лесу, она зашла с ним за “Наумом”, ожидавшем “Дарку” в другом месте, после чего втроем пришли в наш лагерь.

“Дарка” также рассказывала, что она с “Наумом” зимовала где-то в горах, у станичного “Степ” или “Степовой”, называла село, в котором этот бандит является станичным, но сейчас вспомнить это село я затрудняюсь за давностью времени.

Жили в нашем лагере “Наум” и “Дарка” дня два-три, затем “Наум” ушел к окружному проводнику “Нечаю”, а “Дарка” осталась в нашем лагере.

Сопровождали “Наума” на пункт связи к “Нечаю” у реки Опир бандиты “Вишневый”, “Васыль” и я – “Роман”.

На пункте связи мы передали “Наума” связным “Нечая”, бандитам “Мороз”[3] и “Славко”[4], а сами вернулись обратно. Вместе с “Наумом” ушла от нас и “Надя”.

С тех пор “Наума” я больше никогда не встречал, а также не слышал что-либо о нем от других бандитов.

Вопрос: Куда и зачем ушел от вас “Наум”?

Ответ: Я полагаю, что поскольку мы его отвели на пункт связи “Нечая”, то он, видимо, пошел к нему, но так ли это и с какой целью “Наум” туда ушел, я не знаю.

Спустя дней 7-8 после ухода от нас “Наума” и “Нади” к нам прибыл из-под Коростова “Север” в сопровождении боевиков “Беркута” и “Мирона”. Взяв часть сохранившихся архивов, “Север” в этот же день с “Беркутом” и “Мироном” ушел туда-же к “Нечаю” и я не видел “Севера” до августа 1948 года.

Вопрос: Оставшаяся в вашем лагере “Дарка” также в последствии ушла к “Науму”?

Ответ: Нет, насколько мне известно, “Дарка” к “Науму” не пошла. Как она мне говорила, ей разрешили легализироваться, в связи с чем она в конце мая или в начале июня 1948 года ушла от нас в те места, где зимовалась, т[ак] к[ак] там, по ее заявлению, ей удобнее было перейти на легальное положение.

Примерно в мае–июне 1949 года от коменданта боевки “Севера” – “Павлюка”[5] – мне стало известно, что “Дарку” арестовали органы Советской власти.

Протокол допроса мне прочитан, мои ответы в нем записаны верно, в чем я и расписываюсь

/Гриць Кочан/

Допросил:
Зам. нач. следотд[ела] УМГБ УССР майор /Декаль/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75386фп. – Т. 1. – Арк. 133-137. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Попович Василь ("Довбуш", "Василь"; 1920, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 14.11.1951, біля с. Бряза, тепер с. Козаківка Болехівської міськради Івано-Франківської обл.). Охоронець ГОСП (1943–1951); старший вістун УПА.*

[2] *Корчинський Петро ("Стрийко"; 12.08.1900, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 1962). Стрілець куща ОУН.*

[3] *Дмитрів Юрій ("Мороз"; 1923, с. Кам'янка Сколівського р-ну Львівської обл. – 21.08.1948, біля с. Кам'янка). Спецкур'єр окружного провідника ОУН Дрогобиччини (1947–1948).*

[4] *Фольтин Євстахій ("Морозенко", "Славко"; 1926, с. Кам'янка Сколівського р-ну Львівської обл. – 4.06.1948, там само). Командир охоронної боївки окружного проводу ОУН Дрогобиччини (1947–1948).*

[5] *Попович Юрій ("Відважний", "Вільховий", "Павлюк"; 1913, с. Труханів Сколівського р-ну Львівської обл. – ?). Адміністратор ГОСП (1948–1950).*

№ 106
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. МАЛЯРЧИН

8 квітня 1949 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

8 апреля 1949 года гор. Дрогобыч

Я, начальник 1 отделения отдела 2-Н УМГБ по Дрогобычской области ст. лейтенант Зубатенко допросил арестованную

Малярчин Дарью Семеновну, 1927 года рождения, уроженку с. Корчин Сколевского района Дрогобычской области, из крестьян, украинку, гр[аждан]ку СССР, беспартийную, образование 8 классов, до ареста находилась на нелегальном положении.

Допрос начат в 11.00
Допрос очончен в 14.30

Вопрос: Где вы находились и чем занимались с 1945 года и по день Вашего задержания?

Ответ: В июле 1945 года в связи с тем, что я поддерживала деловые и интимные связи с одним из руководителей оуновского подполья – Корчинским Иваном Васильевичем, 1917 года рождения, известным в подполье под кличкой “Корчак” и “Варяг”, органы МВД пытались меня арестовать, я преждевременно скрылась и ушла в банду к “Корчаку”, где и находилась под кличкой “Дарка”.

Вопрос: Какое положение в подполье ОУН занимал “Корчак”?

Ответ: Точно назвать занимаемое положение в подполье ОУН “Корчака” я не могу, однако мне известно, что “Корчак” имел в своем подчинении несколько боевиков и в свою очередь подчинялся проводнику “Устыму”[1].

Вопрос: Кто такой проводник “Устым”, его занимаемое положение в оуновском подполье и при каких обстоятельствах Вы с ним познакомились?

Ответ: Как показала я выше, в июне 1945 года бандит “Корчак” взял меня в банду и я находилась вместе с его боевкой, которая укрывалась в схроне, расположенном в трех километрах от села Корчин, как идти из хут. Шляхетский по Вельке речке, то с левой стороны, в этом бункере укрывались:

Воскрес Мирон Григорьевич, бывший житель с. Корчин Сколевского района, его отец – священник и сестра Лида, в возрасте 15 лет, выехали с немцами.

В с. Корчин Воскресы приехали из села Сопит Сколевского района, в каком году не помню, во всяком случае, Мирон был тогда еще мальчиком. Кроме этого, я слыхала, что Воскресы – уроженцы Львовской области, но насколько это точно, не знаю.

Воскрес имел оуновскую кличку “Мирон”, на вооружении имел автомат ППШ и пистолет “Вис”.

Его приметы: Высокого роста, худощавый, шатен, волос зачесывает назад, лицо овальное, нос прямой средний, глаза серые.

Кроме “Корчака”, “Мирона” и “Дарки” – меня, в бункере еще находились: “Янко”[2] – Корчинский Иван, уроженец с. Корчин, убит в 1945 году; “Семен”, он же “Шулика”[3] (зять “Корчака”), уроженец с. Крушельница Сколевского района, убит весной 1946

года; “Опрышко”[4] и “Вовк”[5] – фомилии их не знаю, оба из села Ямельница Сколевского района, в последствии я слыхала, что они были убиты; “Лев”[6] и “Корний”[7], откуда они, мне неизвестно, первый умер зимой 1945–46 гг. в нашем бункере от тифа, второй также заболел тифом и перешел в схрон станичной сетки села Корчин, где и умер.

Перечисленная боевка “Корчака” располагалась на подступах к месту укрытия проводника “Устыма” и несла охрану этих подступов, производила заготовку и доставку продуктов к схрону “Устыма” и переносила оуновскую почту.

В скором времени, после того, как я ушла в банду “Корчака”, к месту нашего укрытия, которое я назвала выше, пришли проводники “Тарас”, “Устым”, “Шелест” (его также называли “командир”), “Профессор” и “Наум”, которые поспешно оставили свой схрон в связи с тем, что связная “Тараса” – “Маруся”[8] была захвачена органами МВД и привела к этому схрону войска.

Из названных проводников самый главный был “Тарас”, в последствии я слыхала от “Корчака”, что “Тарас” в 1945 году был убит.

Осенью 1946 года участники боевки “Корчака” на склонах горы Кичера в районе села Корчин выкопали бункер, куда и перешли на зиму 1946–1947 гг., как руководящий состав, так и охранная боевка.

Руководителем ячейки, которая укрывалась в этом схроне, являлся проводник “Устым”, он же “57”, которого позже называли “командир”, какое положение занимал в подполье “Устым”, я не могу сказать, однако, в связи с тем, что я продолжительное время находилась в этом бункере, то видела, что “Устым” и его подчиненные занимались пропагандистской работой.

Фамилия и другие установочные данные “Устыма” мне неизвестны, в беседах он иногда высказывал, что изучал медицину.

Его приметы: 35 лет, среднего роста, худощавый, лицо овальное, нос прямой средний, уши нормальные, брюнет, волос зачесывает назад, много седых волос, в поведении спокойный и уравновешенный, голос грубый.

На вооружении имел автомат ППС и пистолет, одевался в френч и шаровары зашитного цвета, на ногах носил хромовые сапоги.

“Устым” пользовался большим авторитетом у своих подчиненных в связи с тем, что был очень отзывчив, всегда вникал в личные дела своих подчиненных, никогда не гордился

своим высоким положением, а запросто беседовал с рядовыми боевиками. Охрана ему очень преданная.

Вопрос: Назовите всех участников, которые находились в ячейке “Устыма”.

Ответ: В состав ячейки “Устыма” входили:

1. “Варяг”, он же “Корчак”, о котором я показала выше, убит в июне 1947 года возле села Корчин. Из родственников имеет:

Сестру Ирину, 28 лет, жена бандита “Шулика”, бывшего боевика “Устыма”, проживает в селе Корчин со своей дочерью.

Сестра – Онуфриева Мария, 37 лет, ее муж Онуфриев Стась Иванович[9] арестован, проживает в с. Корчин, с ней находится трое детей.

Сестра – Настя, вышла замуж за учителя, его фамилии не знаю, который работает в Стрыйском районе.

2. “Профессор” – фамилии не знаю, лично сам рассказывал, что уроженец восточных областей Украины, работал учителем в гор. Киеве, якобы в действительности профессор, его семья выехала с немцами. В ячейке “Устыма” выполнял функции корректора.

Его приметы: 38 лет, высокого роста, нормального телосложения, лицо круглое, брюнет, волосы седые, зачесывает назад, иногда волосы подстригал под машинку, всегда носил гражданское платье.

На вооружении имел только пистолет.

3. “Наум” – установочные данные мне неизвестны.

Его приметы: 35 лет, среднего роста, нормального телосложения, спереди на голове лысина, шатен, на вооружении имел автомат ППС и пистолет, носил гражданское платье, усы и бороду бреет.

“Наум” осенью 1947 года ушел из бункера “Устима” со связным “Мирон” и “Зенко” в неизвестном мне направлении и больше я его не видела[10].

4. “Надя” – установочные данные не знаю, уроженка Львовской области, в ячейке выполняла функции машинистки.

Ее приметы: 1925 года рождения, среднего роста, нормального телосложения, блондинка, лицо круглое, белое, волос рыжий, заплетала в косы, глаза серые, нос курносый, имеет вставные зубы на верхней челюсти, впереди три из желтого металла, остальные по сторонам из белого металла. На нижней челюсти вставлены по бокам белые зубы. Зубы вставляла в 1947 году, с этой целью выезжала в какой-то город.

В бункере всегда носила шаровары и блузу, когда выезжала, то надевала гражданское платье, на вооружении имела пистолет ТТ.

5. Я – Малярчин Дарья, кличка “Дарка”, в ячейке “Устыма” исполняла обязанности кухарки.

Все выше мною названные участники ячейки “Устыма” помещались в одной комнате бункера, во второй находилась охранная боевка “Устыма”:

1. “Беркут” – Рапей Ярослав, уроженец с. Коростув.

2. “Мирон” – о нем я показала выше.

3. “Зенко” – пришел летом 1947 года из-за кордона.

Его приметы: 1927 года рождения, среднего роста, брюнет, нормального телосложения, на вооружении имел автомат ППШ и пистолет.

4. Установочные данные не знаю – по кличке “Лыс”.

Его приметы: 40 лет, среднего роста, плотного телосложения, лицо круглое, брюнет, волос седой, на вооружении имел автомат ППШ и пистолет.

Из всех боевиков “Лыс” был самый доверенный у проводника “Устыма”.

5. “Игорь”[11] – уроженец Львовской области.

Его приметы: 29 лет, высокого роста, нормального сложения, брюнет, волос обстригал под машинку, на вооружении имел “СС-МП”.

6. “Андрей”[12] – уроженец Львовской области.

Его приметы: 29 лет, среднего роста, плотного сложения, блондин, на вооружении имел автомат ППШ.

В ячейке “Устыма”, которая укрывалась в схроне на горе Кичера, я находилась до декабря 1947 года, после чего ушла из бункера.

Вопрос: Расскажите об этом обстоятельно.

Ответ: В ноябре 1947 года в бункер к “Устыму” пришел неизвестный мне проводник, с которым “Устым” предложил мне пойти с ним на зиму в другую краивку и в течении зимы обучиться машинописи[13].

Вместе с курьерами “Лыс” и “Зенко” проводник и я перешли через гору Парашка, где на пункте связи встретили проводника “Василь”, он же “Орлик”[14], в прошлом руководитель Сколевского районного провода ОУН, с ним были его боевики – “Клименко”[15], “Шугай”[16].

Необходимо отметить, что с осени 1947 г. “Василь” поддерживал постоянно связи с проводником “Устымом”, встречался с ним и по его заданию подготовил в районе села Росохач Борынского района запасной схрон для “Устыма”, где укрывался “Василь” со своими боевиками. В этот бункер направлялась и я с проводником.

На следующий день на этот же пункт боевики “Устыма” – “Беркут” и “Мирон” на лошади, которая все время находилась в лесу возле ячейки “Устыма” и на которой перевозили продукты питания, привезли нашу одежду и литературу, и я с проводником “Василем” пошли к его краивке, которая находилась в лесу возле села Росохач Боринского района. Точно указать место нахождения этого схрона я не могу.

Вопрос: Встречались ли вы еще с проводником “Устымом” и участниками его ячейки?

Ответ: В начале апреля 1948 года проводник, с которым я ушла от “Устыма” и укрывалась в схроне “Василя”, должен был уходить на другую территорию и перед уходом решил встретиться с “Устымом”, вместе с ним к “Устыму” пошла и я.

На пункт связи, который был установлен между боевиками “Устыма” и неизвестным мне проводником, нас сопровождали “Василь” и его охранники “Клименко” и “Чуприна”[17].

В дороге по неизвестным причинам “Василь” отстал и к пункту связи к горе Парашка мы пришли вчетырех, на первых пунктах мы ничего не обнаружили, а на последующем пункте обнаружили записку от боевиков “Устыма”, где сообщалось, что бункер ими оставлен.

Не имея дальнейшей связи, мы остались в лесу возле села Коростув, а “Клименко” и “Чуприна” связались в селе с одной женщиной, которая и выносила на обусловленный пункт нам продукты питания.

В 20 числах апреля 1948 года, когда “Клименко” и “Чуприна” пошли на пункт за продуктами, оба были там ликвидированы войсками МГБ и я осталась вдвоем с проводником.

После этого мы перешли через гору Парашка и зашли на прежнее место стоянки боевки “Устыма” (возле села Корчин), где недалеко от этого места на пункте нашли записку, в которой был назначен пункт связи по Велькей речке, возле Черной Клывы и условлена кличка для связи.

На следующий день ночью мы вышли на этот пункт, где встретили станичного села Корчин “Вышневого” – Хандон Антона, участника станичной сетки “Степового” – Сойко Богдана[18] и боевиков “Устыма” – “Лыса” и “Довбуша”, последний уроженец с. Ямельница, вошел в состав охранной боевки “Устыма” после моего ухода из бункера.

Проводник ушел в неизвестном направлении, а я осталась с перечисленными бандитами.

Боевики “Устыма” “Лыс” и “Довбуш” рассказали, что в первых числах апреля 1948 года утром из окна своей комнаты они заме-

тили, как к их бункеру стали подходить 3 солдата со стороны потока, который впадал в Малую речку и по поднятой тревоге все быстро вышли из бункера, поднялись на гору, где разбились на две группы. “Устым” с руководящим состаовм пошел в направлении села Росохач к схрону “Васыля”, а боевиков “Лыса” и “Довбуша” послал к селу Корчин.

После религиозного праздника Пасха, к месту, где я укрывалась, в лес, называемый Камянисте, пришел проводник “Устым” и с ним охранники “Мирон”, “Беркут” и “Зенко”, следовали они со стороны горы Парашка.

“Устым” рассказывал мне, что из бункера уходил через гору Парашка к схрону “Васыля”, но последний оказался разрушенным, где находился все это время “Устым” и где остались остальные участники его группы, не говорил.

Поговорив с каждым в отдельности, “Устым” заявил, что уходит в дальний путь и вместе з боевиками “Беркут”, “Мироном” и “Зенком” ушел в направлении села Синевудско Выжне. Боевики “Лыс” и “Довбуш” остались возле села Корчин и он им лично давал какие-то задания.

Мне “Устым” заявил, чтобы я пошла к руководителю Турковского надрайонного провода ОУН “Всеволоду”, он же “Максим” и “13”[19], который поможет мне легализоваться.

Вопрос: Встречались ли Вы еще с “Устымом” или участинками его ячейки?

Ответ: В июле 1948 года, в момент моей работы машинисткой у “Максима”, к месту нашего укрытия в район села Либухора Славского района пришел “Профессор” вместе с бывшим руководителем банды “Грузином”[20], банда которого в том же месяце была расформирована, а он уходил в неизвестном для меня направлении[21].

“Профессор” пришел со стороны гор, никаких разговоров в отношении ячейки “Устыма” у нас не было. Через несколько дней “Профессор” и “Грузин” ушли.

Больше никаких известий о ячейке “Устыма” я не имела.

Вопрос: Что Вам известно о пунктах встречи ячейки “Устыма”?

Ответ: Мне известно, что “Устым” имел связь и направлял почту через границу. Его боевики “Беркут” и “Зенко” носили почту на пункт связи в направлении села Тисовец Славского района, где передавали почту заграничным курьерам и через неделю возвращались к месту нахождения ячейки “Устыма”.

Другой пункт связи находился где-то возле села Синевудско Выжне, куда ходили боевики “Устыма” один раз в неделю. Точное местонахождение этих пунктов мне не известно.

Протокол допроса записан с моих слов верно, мне прочитан, в чем и расписываюсь /Малярчин/

Допросил: Начальник отделения отдела 2-Н УМГБ по Дрогобыч[ской] области

/Зубатенко/

Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 43174. – Арк. 41-47. Оригінал.

---

[1] *Так певний час Дарія Малярчин називала на допитах Петра Федуна.*

[2] *Корчинський Іван ("Янко", ?, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 20.12.1945, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Спецкур'єр ГОСП (1945).*

[3] *Яценко Семен ("Семен", "Шуліка"; 1911, Київщина – 25.02.1946, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Станичний ОУН Корчина Шляхецького, охоронець ГОСП (1945–1946).*

[4] *Лях Йосип ("Опришко", "Пільний"; 4.11.1917, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 26.02.1946, біля с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл.). Спецкур'єр ГОСП (1945–1946).*

[5] *Джуджук Тимко ("Вовк"; 2.04.1921, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 26.02.1946, біля с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл.). Спецкур'єр ГОСП (1945–1946).*

[7] *"Лев" (? – 01.1946, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Співробітник ГОСП (1945–1946).*

[8] *"Корній" ("Павло"; 1923 – 25.02.1946, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Співробітник ГОСП (1944–1946) – печаткар і різьбар. Родом з Волині.*

[9] *Римик Марія ("Маруся", "Наталка"; 10.09.1915, с. Біла Чортківського р-ну Тернопільської обл. – 23.01.1947, біля с. Жуків Бережанського р-ну Тернопільської обл.). Зв'язкова Романа Шухевича і Дмитра Маївського (1944–1945).*

[10] *Онуфрів Євстахій ("Вуйко", "Хміль"; 21.11.1905, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 1964, там само). Станичний ОУН с. Корчин, заарештований 18.12.1945.*

[11] *Неправдиве свідчення. Дарія Малярчин перебувала зиму 1947–1948 рр. разом з Осипом Дяківим, про що сама зізнавала у наступних протоколах.*

[12] *"Ігор" (1917/1921, Львівська обл. – 1947, біля с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл.). Охоронець ГОСП (1945–1947).*

[13] *"Андрій" (1917/1920, Львівська обл. – ?). Охоронець ГОСП (1945–1947).*

[14] *З наступник протоколів допиту Дарії Малярчин та з інших джерел відомо, що насправді вона зимувала не з невідомим провідником, а із Осипом Дяківим-"Наумом".*

[15] *Диркавець Степан ("Василь", "Орлик", "Шум", "Ярко"; 17.12.1918, м. Сколе Львівської обл. – 12.12.1950, с. Сукіль Болехівської міськради Івано-Франківської обл.). Районний провідник ОУН Сколівщини (1945–1950), Районний провідник ОУН Славщини (1950).*

[16] *"Клименко" (1926 – 19.04.1948, біля с. Коростів Сколівського р-ну Львівської обл.). Бойовик районного провідника ОУН Сколівщини.*

[17] *Гнатів Федір ("Шугай"; 18.09.1927, с. Труханів Сколівського р-ну Львівської обл. – 12.12.1950, біля с. Сукіль Болехівської міськради Івано-Франківсь-*

кої обл.). Бойовик надрайонного проводу ОУН Турчанщини (1947–1948), бойовик ГОСП (1948–1950), бойовик районного провідника ОУН Сколівщини (1950).

[18] *"Чуприна" (1926 – 19.04.1948, біля с. Коростів Сколівського р-ну Львівської обл.) Бойовик районного провідника ОУН Сколівщини.*

[19] *Сойка Богдан ("Степовий"; 1918, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 03.1949, Сколівський р-н Львівської обл.). Заступник станичного ОУН с. Корчин.*

[20] *Дулин Григорій ("Всеволод", "Євген", "Крук", "Максим", "13", "808"; 12.02.1913, смт Верхнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. – 19.02.1950, біля с. Орявчик Сколівського р-ну Львівської обл.). Надрайонний провідник ОУН Турчанщини (1947–1950); хорунжий УПА (1946).*

[21] *Горчин Михайло ("Грузин"; 22.04.1920, с. Велика Воля Миколаївського р-ну Львівської обл. – 10.09.1948, біля м. Злін, Чехія). Командир сотні "Бойки" ім. Б. Хмельницького (1945–1948), кур'єр Проводу ОУН (1948); хорунжий УПА (1947), відзначений Срібним Хрестом бойової заслуги I кл. (посмертно).*

[22] *"Професор" і "Грузин" в складі кур'єрської групи пішли на Захід – через Чехословаччину у Мюнхен.*

№ 107
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Д. МАЛЯРЧИН

18 квітня 1949 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА

18 апреля 1949 года гор. Дрогобыч

Я, старший оперуполномоченный отдела 2Н УМГБ по Дрогобычской области лейтенант Передеро сего числа допросил арестованную

Малярчин Дарью Семеновну, 1927 года рождения, уроженку села Корчин Сколевского района Дрогобычской области, гражданку СССР, б[ес]п[артийную], украинку, с образованием за 8 классов, до ареста находившуюся на нелегальном положении.

Допрос начат в 11.00 18.04.49 г.
Допрос окончен в 17.15 20.04.49 г.

Вопрос: Назовите известные Вам связи проводника "Севера" среди оуновского подполья.

Ответ: В связи с тем, что я лично находилась с проводником "Севером" в одном и том же схроне до декабря месяца

1947 года, то мне известны следующие связи последнего среди оуновского подполья.

1. “Василь” – оуновская кличка, по имени Стефан, уроженец города Сколе Дрогобычской области, в период немецкой оккупации проживал в городе Сколе и работал на лесопильном заводе, имеет образование за 7 классов.

Родственники “Василя” в 1944 году бежали вместе с отступающими немецкими частями.

До моего знакомства с “Василем” мне известно, что он являлся руководителем Сколевского районного провода ОУН и был известен под кличкой “Орлик”, а также “Шум”.

Впервые с “Василем” я встретилась в ноябре 1947 года при следующих обстоятельствах: в это же время я от проводника “Севера” получила указание, что пойду на зимовку к “Василю” вместе с проводником “Наумом”, где должна буду научиться печатать на машинке.

Согласно полученного указания я и “Наум” вместе с курьерами “Севера” “Лыс” и “Зенько” пошли на пункт связи с “Василем”. Настоящий пункт находился недалеко от села Коростув Сколевского района в лесу (приблизительно на этом же месте находился бывший схрон “Севера”, где он укрывался в 1945 году).

На означеном пункте нас уже ожидал “Василь” со своими боевиками “Клименко” и “Шугаем”. Курьеры “Севера” “Лыс” и “Зенко” пошли обратно, а мы пошли в схрон “Василь”.

Как мне стало известно, настоящий схрон был построен “Василем” по заданию “Севера” и являлся запасным местром укрытия последнего, так как “Север”, после того, как обнаружили его схрон солдаты Советской армии в апреле 1948 года, ушел к “Василю”.

Запасной схрон “Севера”, который был выстроен “Василем”, находился в лесу около сел Сухы Поток и Россохач Боринского района, однако сам схрон находился на территории Славского района.

В данном схроне до апреля 1948 года укрывалась я – “Дарка”, проводник “Наум”, “Василь” и его боевкари “Клименко”, “Шугай”, “Хмель”[1], “Чуприна”, “Новый”[2].

Находясь в схроне, я училась печатать на машинке.

В апреле месяце 1948 года проводник “Наум”, я и “Василь” в сопровождении “Клименко” и “Чуприны” направились на пункт связи около села Коростув Сколевского района, где нас должны были ожидать курьеры “Севера” “Беркут” и “Зенко”. В пути сле-

дования, после тяжелого перехода по снегу, “Василь” оставил нас и неизвестно куда ушел.

Как впоследствии я узнала от проводника “Севера”, при встрече с ним около села Корчин Сколевского района, “Василь” на почве заболевания отстал от нашей группы и, не найдя нас, вернулся в свой схрон к оставшимся боевкарям “Шугаю” и “Хмелю”.

В этот же схрон приходили в апреле 1948 года “Север”, “Профессор”, “Светлана” (пани Ясна), “Мирон”, “Беркут” и “Зенко”.

“Север” также мне рассказывал, что “Василь” неудачно подобрал себе людей, т. е. “Шугая” и “Хмеля”, не построил хорошего схрона.

На пункт связи около села Корчин “Север” приходил только со своими курьерами “Беркутом”, “Мироном” и “Зенко”.

Побыв несколько часов, “Север” со своими людьми направился за реку Опир. “Профессора” и “Светланы” с “Севером” не было, так как он их куда-то отправил еще с территории Славвского района.

В мае 1948 года, вскоре после прихода “Севера”, пришел “Василь” с курьерами “Севера”, однако с какими, я сейчас не помню, и, побыв несколько часов, с теми же курьерами ушел за реку Опир.

“Василь” мне говорил, что он имеет отпуск в связи со своей болезнью.

После этой встречи с “Василем” я его уже никогда не видела.

В июле–августе 1948 года, уже будучи около надрайонного проводника “Всеволода”, он же “В”, я имела разговор в присутствии “Профессора” о “Василе”.

В частности, разговор шел на темы о воспоминании, кто как зимовал. О “Василе” вспомнили, как он отстал от нашей группы и вернулся в свой схрон, а впоследствии, в связи с этим, очень сильно переживал и был расстроен случившимся.

Во время разговора о “Василь”, “Всеволод” сказал, что “Василь” в настоящее время является шефом связи на терене и находится около села Каменка Сколевского района.

2. “Готур”[3] и “Яков”[4] – уроженцы Славского района Дрогобычской области, являются курьерами от Славского районного провода к проводнику “Северу”.

В том, что “Готур” и “Яков” являются курьерами к “Северу”, мне известно со слов курьеров “Мирона”, “Беркута”, “Довбуша” и других, так как последние уходя на связь, говорили, что идут

на встречу с “Готуром” и “Яковом”. Где происходили эти встречи, мне неизвестно.

Лично я впервые встретилась с “Яковом” летом 1946 года в лесу около села Корчин Сколевского района, куда он приходил с “Лисовиком”[5] для встречи с “Корчаком” (убит в 1947 году). Мне известно, что в настоящее время “Лисовик” является руководителем Боринского районного провода ОУН.

Впоследствии с “Готур” и “Яковом” я встретилась в мае 1948 года при следующих обстоятельствах: получив указание от проводника “Севера” перейти к надрайонному проводнику “Всеволоду”, я в сопровождении курьера “Севера” “Довбуша” и участника станицы села Корчин “Степового” – Сойка Богдана направилась по линии связи к “Всеволоду”.

За горой Парашкой около старого схрона “Севера” меня передали курьерам “Готур” и “Якову”. С этими курьерами я пришла на территорию Славского района в лес, однако где это, я не знаю, где ожидали руководителя Славского районного провода ОУН “Морозенко”[6]. Вскоре пришел “Морозенко” со своими людьми. Кроме этого, на это же место сошлось примерно до 30 повстанцев, с которыми должен был разговаривать “Морозенко”. Насколько мне стало известно, присутствовали на это сборище кущевые и станичные.

От “Морозенко” к “Всеволоду” я уже шла с его курьерами “Морозом”[7] и второго клички не знаю, а курьеры “Готур” и “Яков” остались у “Морозенко”.

3. “Береза”[8] – оуновская кличка, уроженец села Синевудско Вижне Сколевского района Дрогобычской области, являлся участником куща “Дора”[9].

Мне лично известно, что “Береза” занимался вопросом заготовки продуктов питания и одежды для проводника “Севера” и его людей.

До июня 1947 года “Береза” контактировал свою работу с “Корчаком”, а после того, как “Корчак” был убит, “Север” лично сам со своими боевкарями выходил на встречу с “Березой”, однако где эти встречи происходили, мне неизвестно.

Вскоре получили известие, что “Береза” где-то пропал и его не могли найти. В большинстве “Береза” находился в лесах около села Синевидско Выжне.

4. “Новый” – уроженец Польши или, вернее, перешел на территорию СССР из Польши в 1947 году, по специальности сапожник, в период немецкой оккупации в городе Львове имел свою сапожную мастерскую.

Зимою 1947–1948 года “Новый” укрывался в схроне вместе с “Василем”, где также укрывалась и я, о чем рассказывала выше.

В конце августа 1948 года я, будучи у надрайонного проводинка “Всеволода” в лесу в районе села Тухолька Славского района встретилась с “Новым”, который шел по связи совместно со Славским районным проводником “Морозенко” и его людьми.

Встретившись с мной, “Новый”, думая видимо, что я еще нахожусь у проводника “Севера”, рассказал мне, что он получил приказание от “Севера” явиться к нему, в связи с чем и оказался на этой территории, идя к нему по связи.

5. “Вишневый” – Хандон Антон, более 35 лет, уроженец села Корчин Сколевского района Дрогобычской области, женат, имеет дочь примерно 15 лет. Жена и дочь “Вишневого” должны скрываться от органов советской власти, но где, мне неизвестно. В период еще польской власти “Вишневый” работал в лесах около села Корчин, в связи с чем их очень хорошо знает.

В декабре 1946 года схрон, где укрывался станичный “Вишневый” с другими участниками ОУН был обнаружен солдатами Советской армии, но всем находившимся в нем удалось бежать. При бегстве “Вишневый” и другие проходили недалеко от места расположения схрона “Севера”, о чем узнали его боевкари, обнаружив следы.

“Север”, узнав, что схрон “Вишневого” был разрушен, приказал, чтобы “Вишневого” взяли на зиму к нему в схрон, а остальных, то есть “Степового” – Сойка Богдана, “Василя”[10] и “Лыса” – Дьякив Ивана[11] (оба убиты) направили за реку Опир, где, как мне известно, укрывался окружной проводник ОУН “Нечай”.

Всю зиму 1946–1947 года “Вишневый” находился в схроне “Севера”, а с наступлением лета 1947 года “Север” с каким-то заданием его отпустил и он находился все время около села Корчин как станичный этого села.

В обусловленное время “Вишневый” все лето и осень 1947 года приходил лично к проводнику “Северу” и о чем-то с ним разговаривал. Одновременно “Вишневый” занимался заготовкой продуктов питания.

Зиму 1947–1948 года “Вишневый” также находился в схроне проводника “Севера”.

8 апреля 1948 года, когда схрон “Севера” был обнаружен солдатами Советской армии, то сам “Север”, “Профессор”, “Светлана” и курьеры “Севера” “Мирон”, “Беркут” и “Зенько” направились в запасной схрон, где находился “Василь” со своими

боевкарями, а “Вишневый”, курьеры “Севера” “Лыс”, “Довбуш” и машинистка “Севера” “Надя” перешли на так называемую гору “Каменисте”, расположенную около села Корчин Сколевского района.

В конце апреля месяца 1948 года я и проводник “Наум” через пункт связи связался с этой группой и находились вместе с ними. В начале мая проводник “Наум” и “Надя” ушли с курьерами “Лыс” и “Довбушом” за реку Опир, а я с “Вишневым” осталась на горе “Каменисте”. “Наум” мне сказал, чтобы я находилась на этом месте и ожидала связи с “Севером”. Вместе с нами также находились “Лыс” и “Довбуш”, которые вернулись с линии связи.

Примерно через неделю к нам по связи пришел сам проводник “Север” со своими курьерами “Мироном”, “Беркутом” и “Зенко”.

Будучи уже с нами, “Север” лично разговаривал с каждым в отдельности, в частности, имел беседу со станичным “Вишневым”, но по какому вопросу, мне неизвестно.

После этого “Север” с “Мироном”, “Зенько” и “Беркутом” ушел за реку Опир, а в конце мая 1948 года я ушла к надрайонному проводнику “Всеволоду”.

“Лыс”, “Довбуш”, “Вишневый” и его помощник на станице “Степовый” – Сойка Богдан остались на горе “Каменисте” для осуществления линии связи “Севера”.

Вопрос: Чем желаете дополнить свои показания по существу заданных вам вопросов?

Ответ: Дополнить ничего не имею.

Протокол допроса с моих слов записан правильно,
прочитан мне вслух, в чем и расписываюсь /Малярчин/

Допросил: ст. оперупол[номоченный] отд[ела] 2Н УМГБ
л[ейтенан]т /Передеро/

Архів УСБУ у Львівській обл. – Спр. 43174. – Арк. 48-58. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Хомишинець Василь (“Хмель”; 1905, с. Тухолька Сколівського р-ну Львівської обл. – 15.03.1949, с. Риків Сколівського р-ну Львівської обл.). Господарчий куща ОУН.*

[2] *Можливо, це колишній заступник чотового сотні “Ударник 1” ТВ “Лемко”, ст. віст. Микола Чабан-“Новий” (нар. 30.12.1920, с. Репедь Сяніцького пов., тепер Польща).*

[3] *Нетребич Микола ("Ґотур"; 22.09.1922, с. Плав'я-Бринівка Сколівського р-ну Львівської обл. – 09.1949, біля с. Плав'я). Зв'язковий надрайонного проводу ОУН Турчанщини, стрілець куща ОУН.*

[4] *"Яків" (1922, Сколівський р-н Львівської обл. – ?). Зв'язковий надрайонного проводу ОУН Турчанщини.*

[5] *Болюк Йосиф ("Клен", "Лісовик"; 1910, с. Нижнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. – 21.04.1949, між с. Нижня Стинава Стрийського р-ну Львівської обл. і смт Верхнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл.). Провідник Боринського районного проводу ОУН (1947–1948).*

[6] *Щур Мирон ("Морозенко"; 1926, с. Підгородці Сколівського р-ну Львівської обл. – 19.02.1950, біля с. Орявчик Сколівського р-ну Львівської обл.). Районний провідник ОУН Славщини (1947/1948–1950).*

[7] *"Мороз" (? – ?). Кур'єр надрайонного провідника ОУН Турчанщини.*

[8] *Шило Микола ("Береза"; 20.02.1899, смт Верхнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. – 1975, там само). Стрілець куща ОУН. У 1947 важко захворів і перейшов на напівлегальне життя під чужим прізвищем.*

[9] *Комарницький Тедор ("Дор", "Туган"; 25.07.1906, смт Верхнє Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл. – 22.05.1948, там само). Кущовий провідник ОУН (1946–1948).*

[10] *"Василь" (? – ?). Стрілець куща ОУН.*

[11] *Дяків Іван ("Лис"; 5.09.1914, с. Корчин Сколівського р-ну Львівської обл. – 13.04.1947, біля с. Корчин). Стрілець куща ОУН.*

№ 108
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Ю. ПОПОВИЧА

15 листопада 1950 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемого Поповича Юрия Федоровича
от 15 ноября 1950 года, гор. Львов

Допрос начат в 12.00

Вопрос: Знаете ли вы бандглаваря, известного в подполье ОУН под псевдонимом "Наум"?

Ответ: С бандитом "Наумом" я лично не знаком, т[ак] к[ак] никогда с ним не встречался. Однако в мае 1948 года, когда я был переведен из Турковского надрайонного провода в референтуру пропаганды Центрального провода ОУН, руководимой бандглаварем "Севером", и выполнял обязанности администратора, от бандита "Шума", которого я занял положение в Центральном проводе, мне известно, что "Наум" вместе с "Шумом" зимовал в 1947–48 г. в запасном бункере "Севера", расположенном в

лесном массиве под названием “Гута”, между селами Орявчик и Тисовец Славского района Дрогобычской области.

Помимо “Шума” и “Наума” в бункере были станичный села Орявчик – “Степь”[1], боевики “Шума” – “Хмель” (убит 1949 г.), “Шугай” и еще два бандита, клички мне неизвестны.

Какое положение “Наум” занимал в этот период в бандподполье, я не знаю, но, как говорил мне “Шум”, он выполнял работу по пропаганде и поступаемая ему почта от “Севера” шла под № 444.

Откуда “Наум” прибыл в запасной бункер “Севера” и куда убыл после этого, мне не известно, и о нем я больше ничего не слышал.

Вопрос: Назовите известных вам боевиков “Наума”?

Ответ: Боевиков “Наума” я не знаю. В бункер “Севера”, как говорил мне “Шум”, он прибыл один.

Вопрос: Имеет ли “Наум” родителей и родственников?

Ответ: О родителях и родственниках “Наума” мне ничего не известно.

Вопрос: Кроме “Наум”, какие он имел другие псевдонимы?

Ответ: Имел ли “Наум” еще какие-либо псевдонимы, я не знаю.

Вопрос: А что вы слышали о бандите “Цьвочек”?

Ответ: Среди бандитов оуновского подполья кличку “Цьвочек” я не слышал и поэтому рассказать и нем ничего не имею.

Допрос окончен [в] 16 часов.

Протокол допроса мной прочитан, ответы записаны с моих слов правильно, в чем и подписываюсь

/Попович/

Допросил:

Ст. следователь следотдела УМГБ УССР ст. лейт.

/Евстигнеев/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75390фп. – Т. 1. – Арк. 197-199. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Павкович Петро (“Степ”; 28.05.1923, с. Орявчик Сколівського р-ну Львівської обл. – 21.06.1949, там само). Станичний ОУН с. Орявчик.*

№ 109
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ В. ПОРЕНДОВСЬКОГО

22 квітня 1949 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
Обвиняемого Порендовского Владимира Ивановича[1]
от 22 апреля 1949 г.

Начало в 13 час[ов] 30 м[инут]

Вопрос: Покажите, что из себя представляла редакционная группа, возглавляемая "Севером", в которой вы работали?

Ответ: Группа "Севера" – это редакционная група референтуры пропаганды Центрального Провода ОУН, издававшая журналы "Идея и чин", "Повстанец" и "За Украинскую державу". По содержанию эти журналы были резко антисоветскими националистичесикми.

Эта группа базировалась на территории Дрогобычской области.

Вопрос: Где именно?

Ответ: Она базировалась в районе горы Парашки Сколевского района.

Вопрос: Какое положение вы занимали в этой группе?

Ответ: Я являлся сотрудником этой группы.

Вопрос: Не просто сотрудником, а занимали руководящее положение в ней и руководили издательством антисоветской националистической литературы. Говорите правду.

Ответ: Я говорю правду, что находясь в редакционной группе референтуры пропаганды Центрального провода ОУН, возглавляемой "Севером", я руководящего положения в ней не занимал и не руководил издательством литературы.

Вообще, в связи с отсутствием бумаги и технических средств, в то время группа не издавала литературы. Только "Север" готовил материалы к печати журнала "Идея и чин".

В августе 1945 года места укрытия группы были разгромлены советскими войсками, после чего личный состав группы занимался в основном построением новых мест укрытия.

Вопрос: Назовите всех оуновцев, входивших в состав этой группы.

Ответ: Редакционная группа референтуры пропаганды Центрального Провода ОУН делилась на два звена: редакцион-

ное, возглавляемое “Севером”, и техническое, возглавляемое “Волосом”[2].

В группу входили:

1. “Север”, он же “Волянский”, руководитель редакционной группы. В прошлом студент Львовского медицинского института. постоянно находился в лесных массивах в районе горы Парашка.

Через своих связных “Север” поддерживал связь с Шухевичем, Гасином-“Лыцарем”, Сидором-“Шелестом”, “Федором” и другими руководящими участниками ОУН, находящимися на территории УССР, а также поддерживал связь с руководителем Закерзонского краевого провода ОУН Старухом Ярославом (убит).

Когда я уходил из группы, “Север” оставался в лесах в районе горы Парашка.

2. “Наум”, он же “Артем”, являлся редактором журналу “За украинскую державу”.

До мая 1946 года он оставался в группе. Позже о нем ничего не слыхал.

3. “Светлана”. С августа 1945 года находилась в группе “Севера”. Первое время была вместе с членом Центрального Провода ОУН “Тарасом”, а после ухода последнего за границу, оставалась в звене “Волоса”. Какую конкретно работу она выполняла в этом звене, сказать затрудняюсь.

“Светлана” продолжала оставаться в группе “Севера”.

4. “Волос”, он же “Выр”, он же “Жест”, руководитель технического звена группы. В марте 1946 года убит советскими войсками.

5. “Степовой”, по имени Петр, отчество Серафимович, до войны работал преподавателем одной из средних школ гор. Киева. Работал корректором в звене “Волоса”.

6. “Надя”, 1924–1925 года рождения, уроженка Олесского района Львовской области, работала машинисткой группы “Севера”. Ранее “Надя” была связной Шухевича. Продолжала оставаться в группе.

7. “Люба”[3] – ранее работала машинисткой. Находилась в звене “Волоса”. Арестована органами советской власти.

8. “Беркут”, по имени Ярослав, примерно 1925 года рождения, уроженец с. Коростив Сколевского района Дрогобычской области. В группе “Севера” был машинистом и боевиком. При моем уходе из группы оставался там.

Боевиками группы являлись “Миронко”, “Ручий”[4], “Бук”[5], “Андрей” и “Игорь”. До мая 1946 года они оставались в группе “Севера”.

Кроме названных, в группе находились Корчинский Иван-“Корчак”, “Павло”, “Лыс” и “Янко”. Все они убиты советскими войсками во время операций.

Вопрос: Под какой кличкой вы работали в этой группе?

Ответ: В редакционной группе референтуры пропаганды Центрального Провода ОУН я находился под кличкой “Семенюк”.

Вопрос: Как долго вы там находились?

Ответ: В названной редакционной группе я находился с июля 1945 года по май 1946 года.

Вопрос: А позже какой оуновской деятельностью вы занимались?

Ответ: С мая 1946 года я находился в редакционном звене Закерзонского краевого провода ОУН в Польще, руководство которого возглавлял “Крым”[353].

Вопрос: Каким образом вы оказались в этом звене?

Ответ: Находясь в редакционной группе референтуры пропаганды Центрального Провода ОУН, я имел намерение выехать за границу. С просьбой отпустить меня за границу я обратился к “Северу”. Последний сам не мог решить этого вопроса и направил меня в Польшу к члену Центрального Провода ОУН Старуху, возглавлявшему Закерзонский провод ОУН.

По прибытии в Томашевский уезд, возле села Ливча я встретился со Старухом, который направил меня для работы в редакционное звено “Крыма”.

Допрос прерван в 15.00

Протокол с моих слов записан правильно, мною лично прочитан

/Порендовський/

Допросил: Ст. следователь след[ственной] части МГБ УССР
капитан /Козлов/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 75172фп. – Т. 1. – Арк. 61-70. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Порендовський Володимир-Ігор (“К. Вірлинів”, “Вовк”, “Гордій”, “Семенюк”; 29.12.1921, с. Ворвулинці Заліщицького р-ну Тернопільської обл.). Член ГОСП (1945–1946), член КОП Західних окраїн українських земель (Закерзоння) (1946–1947).*

[2] *Гоцій Василь ("Вир", "Волос", "Жест", "Тиміш", "Чорний"; 1914, с. Боброїди Жовківського р-ну Львівської обл. – 21.03.1946, біля с. Сопіт Сколівського р-ну Львівської обл.). Керівник технічного звена ГОСП (1945–1946); відзначений Срібним Хрестом заслуги (посмертно).*

[3] *Лемик (дівоче – Возняк) Любов ("Галина", "Женя", "Люба", "Наталка"; 30.09.1915, с. Криниця Новосондецького пов., тепер Польща – 24.12.2008, м. Івано-Франківськ). Машиністка ГОСП (1943–1946), легалізувалася під чужим ім'ям, заарештована 24.12.1947; вдова Миколи Лемика, дружина Василя Гоція.*

[4] *Мартинів Григорій ("Ручай"; 1910, с. Крушельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 21.09.1947, там само). Охоронець ГОСП, станичний ОУН с. Крушельниця.*

[5] *Станович Михайло ("Бук"; 8.11.1913, с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл. – 2.02.1948, біля с. Ямельниця Сколівського р-ну Львівської обл.). Охоронець ГОСП (1945–1948).*

[6] *Радейко Микола ("Крим"; 2.10.1920, м. Яворів Львівської обл. – 02.2005, м. Осло, Норвегія). Окружний провідник ОУН Любачівщини (II округа, "Батурин"; 1946–1947).*

№ 110
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Є. ПРИШЛЯКА

9 лютого 1952 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
задержанного Пришляк Евгения Степановича

9 февраля 1952 г., гор. Львов

Допрос начат в 21.00

Вопрос: Называйте свои связи среди интеллигенции гор. Львова и других населенных пунктов.

Ответ: Организация украинских националистов всегда занималась вовлечением в свои ряды националистически настроенных лиц из числа украинской интеллигенции. Однако с 1950 года, в связи с большими потерями руководящих оуновских кадров и рядовых участников подполья, этому вопросу придается особое значение.

Так, весною 1950 года на одной из встреч в яновском лесу вблизи гор. Львова, на которой присутствовали оуновские главари "Бор", "Горлис" – Вильховий Алексей и я – Пришляк Евгений, бывший руководитель Львовского краевого провода ОУН, он же заместитель генерального секретаря так называемой УГВР

“Цьвочек”, говоря о засылке оуновцев для проведения антисоветской работы в восточные области Украины, о вербовке юнаков, поднял также вопрос в отношении работы по привлечению на сторону ОУН украинской интеллигенции.

Для того, чтобы решить этот вопрос, сказал “Цьвочек”, руководящий состав ОУН до районного проводника включительно обязан подбирать и устанавливать связи с отдельными представителями интеллигенции – учителями, медицинскими работниками, агрономами, а также священиками, в беседах с которыми изучать их политические взгляыд и путем дачи оуновской литературы обрабатывать их в антисоветском националистическом духе. Лиц, лояльно относящихся к Советской власти и активно работающих в Советских учреждениях, предупреждать вплоть до угроз, чтобы они прекратили свою активность.

Вместе с этим, “Цьвочек” дал указание из числа интеллигенции подбирать наиболее доверенных лиц, которым давать задание, чтобы они на случай войны и отхода Советских войск не ожидая на то дополнительных указаний, сами от имени так называемой УГВР приступали к провозглашению Самостийной Украины и созданию местной административной власти.

Вскоре после этой встречи такие указания были даны всем окружным проводникам, а последние – руководителям нижестоящих звеньев ОУН, и работа в этом направлении проводилась до последнего времени.

Однако я лично связей среди интеллигенции не имел.

Вопрос: Неправда. Следствию известно, что вы лично занимались вербовкой в ОУН лиц из числа интеллигенции.

Ответ: Признаю, что я, являясь вначале референтом СБ, а последнее время главарем краевого провода ОУН давал указания нижестоящим проводникам в части привлечения интеллигенции на нашу сторону путем обработки в антисоветском националистическом духе, но сам непосредственно этой работой не занимался.

Вопрос: Тогда вам, как главарю краевого провода ОУН должны быть известны лица из числа интеллигенции, завербованные нижестоящими руководителями оуновского подполья. Называйте их!

Ответ: Фамилий этих лиц я назвать не могу, не знаю.

Допрос окончен в 2 ч[аса]

Протокол мною лично прочитан, показания с моих слов записаны правильно /Пришляк Евген/

Допросили:
Нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Гузеев/
Нач. отд[еле]ния следотдела УМГБ капитан /Солоп/
Зам. нач. отд[еле]ния с[ледственного] о[тдела] УМГБ
Л[ьвовской] о[бл.] капитан /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 164-168. Оригінал. Рукопис.

№ 111
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Є. ПРИШЛЯКА

19 лютого 1952 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
арестованного Пришляка Евгения Степановича

от 19 февраля 1952 г.

Допрос начат в 10 ч[асов] 40 м[инут]

Вопрос: Каковы были ваши указания в отношении совершения бандитами ОУН зверского убийства украинского писателя Ярослава Галана?

Ответ: К этому убийству я не был причастен и никаких указаний по этому вопросу не давал.

Вопрос: Это злодеяние не могло пройти мимо ваших рук, так как вы к тому времени уже являлись руководителем СБ Львовского краевого провода ОУН.

Ответ: Действительно, в 1949 году я возглавлял уже референтуру СБ Львовского краевого провода ОУН, однако к убийству Ярослава Галана никакого отношения не имел.

Впервые об этом убийстве я узнал из газет.

Вопрос: Это зверское убийство – дело ваших бандитских рук и имейте теперь мужество рассказать о нем.

Ответ: Повторяю, что к убийству Галана я не имел никакого отношения.

Вопрос: Явная небылица, чтобы такой от'явленный бандит ОУН, как вы, чинивший массовые расправы над населением, об убийстве Галана мог узнать только из газет. Начинайте рассказывать правду.

Ответ: Не отрицаю того, что я кадровый участник ОУН и за мною, как за эсбистом, числится не одно убийство. Но вот, что касается убийства Ярослава Галана, то я к нему ни в какой мере не причастен.

Вопрос: И даже с бывшим руководителем Львовского краевого провода ОУН "Цьвочком" вам не приходилось беседовать на эту тему?

Ответ: После того, как в октябре 1949 года в прессе появилось извещение об убийстве во Львове Ярослава Галана, "Цьвочек" на эту тему не обмолвился со мной ни словом. А я не пытался расспрашивать его об этом, как своего вышестоящего проводника.

Вопрос: Почему?

Ответ: Я видел про "Цьвочку", что на эту тему он не желает со мной говорить, а поэтому и не затрагивал этого вопроса.

Из того, что "Цьвочек" ни разу не затронул этого вопроса и обошел молчанием, мне было ясно, что он полностью осведомлен а всех деталях подготовки и совершения убийства Галана.

Видимо указания об убийстве исходили сверху, т. е. от руководства всей организации и меня, как эсбиста, в этом обошли.

Вопрос: Ведь речь шла же об убийстве, которое принадлежало только вашей бандитской профессии. Как же могло получится, что вас обошли?

Ответ: Не знаю, почему этот вопрос был решен без моего вмешательства.

Вопрос: А будучи уже руководителем Львовского краевого провода ОУН, вы получали от бандитов какие-либо информации, связанные с убийством Галана?

Ответ: Да, получал.

В августе 1951 года руководитель Жовковского окружного провода ОУН "Демьян" письменно мне сообщил, что на территории Куликовского района в лесу были захвачены живыми четыре участника ОУН[1], среди которых находилось два боевика руководителя Жолковского надрайонного провода ОУН "Буй-Тура"[2] – "Зирка"[3] и "Нестор"[4], а также бандит "Степко"[5], участвовавший в убийстве Галана.

Позже то же самое мне устно подтвердил руководитель СБ Львовского краевого провода ОУН "Бомба", получивший те же сведения также от "Демьяна".

Вопрос: Вам пред'является из'ятый у вас в бункере оуновский документ, начинающийся словами "К процесу на Стахуром". Кто автор этого документа?

Ответ: Этот документ написал “Демьян”, который я получил от скрывавшегося вместе со мной руководителя Городокского надрайонного провода ОУН “Снегура”, имевшем в ноябре 1951 года последнюю осеннюю встречу с “Демьяном”.

В этом документе “Демьян” описал процесс над Стахуром, т. е. участником ОУН “Степко”, совершившим убийство Галана.

Вопрос: Если вы, как показали выше, не имели никакого отношения к зверскому убийству Галана, то для чего “Демьян” со всеми подробностями постарался описать вам судебный процесс над бандитом-убийцей?

Ответ: Во-первых, процесс состоялся над участником ОУН Стахуром и “Демьян” ни в коем случае не мог не поинтересоваться сущностью происшедшего процесса; во-вторых, “Демьян”, как мой подчиненный, обязан был об этом поставить меня в известность.

Вопрос: Все это выглядит не в виде информации, как вы это стараетесь преподнести на следствии, и в виде сообщения человеку, который причастен к этому делу.

Ответ: Иных показаний дать не могу, так как к убийству Ярослава Галана причастен не был.

Допрос окончен в 17 ч[асов].

Протокол с моих слов записан правильно и мною лично прочитан /Пришляк Евген/

Допросили:
Нач. отдела следчасти МГБ УССР майор /Гузеев/
Нач. отд[елени]я следотдела УМГБ Л[ьвовской] о[бл.] капитан /Солоп/
Зам. нач. отд[елени]я с[ледственного] о[тдела] УМГБ Л[ьвовской] о[бл]. капитан /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 1. – Арк. 246-252. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Крім трьох наведених нижче, також був заарештований Качур Ярослав (“Богдан”; 17.10.1931, с. Борщовичі Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Бойовик куща ОУН (1950–1951).*

[2] *Щепанський Роман (“Буй-Тур”, “Ірчан”; 1924, с. Шляхтова Новоторзького пов., тепер Польща – 10.03.1955, м.Київ). Організаційний референт Новояричівського районного проводу ОУН (1947–1948), районний референт СБ*

ОУН Новояричівщини (1947–1948), районний провідник ОУН Новояричівщини (1948–1950), надрайонний провідник ОУН Жовківщини (1950–1953); заарештований 22.06.1953, засуджений 13.10.1954 до вищої міри покарання, розстріляний.

[3] Петрінка Михайло ("Зірка", "Марко"; 1932, прис. Вербівка с. Печихвости Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – ?). Бойовик надрайонного провідника ОУН Жовківщини (1950–1951), затриманий МГБ 8.07.1951.

[4] Нюнька Ярослав ("Нестор", "Черняк"; 2.08.1929, с. Чистопілля Жовківського р-ну Львівської обл. – ?, с. Зимна Вода Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Керівник техвезна Жовківського надрайонного проводу ОУН (1950–1951).

[5] Стахур Михайло ("Славко", "Стефко"; 1.05.1932, с. Ременів Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 16.10.1951, м. Львів). На нелегальному становищі з 1948, у підпіллі ОУН з 1949, бойовик куща ОУН (1949–1950), кущовий провідник (1950–1951), затриманий МГБ 8.07.1951, засуджений 16.10.1951 до вищої міри покарання, в цей же день повішений.

№ 112
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Є. ПРИШЛЯКА

23 квітня 1952 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
арестованного Пришляк Евгения Степановича

23 апреля 1952 г., гор. Львов.

Допрос начат в 12.40

Вопрос: Что вам известно о конференции ОУН, состоявшейся летом 1950 года после ликвидации бандглаваря Шухевича?

Ответ: Происходила ли летом 1950 года после ликвидации Шухевича конференция ОУН, мне неизвестно.

Вопрос: В то время вы возглавляли референтуру СБ Львовского краевого провода ОУН и такое событие, как конференция ОУН, без вашего участия происходить не могла.

Показывайте откровенно все, ято вам известно по данному вопросу?

Ответ: Да, в 1950 году я уже являлся референтом СБ Львовского краевого провода ОУН, но о том, что в то время состоялась конференция ОУН, мне никто не говорил.

В мае 1950 года, после ликвидации Шухевича, имея встречу в Рогатинском районе с членом центрального провода ОУН "Максимом", последний поручил мне вручить записку руководи-

телю Львовского краевого провода ОУН “Цьвочку” и предупредить, чтобы он как можно быстрее явился к нему.

Приблизительно в июле 1950 г., вскоре после вручения мной указанной записки, “Цьвочек”, захватив с собой архивы Шухевича, в сопровождении “Зенка”, “Дмитра” и других своих боевиков отправился в Рогатинский район к “Максиму”. С ним же тогда ушел участник оуновского подполья “Кирам”[1], имевший задание отправится за границу на связь с закордонным центром ОУН.

Как долго отсутствовал “Цьвочок” я точно не знаю, так как в то время находился в Золочевском районе, о чем я дал подробные показания на прошлых допросах, и встретился с ним лишь в сентябре месяце в Яновском лесу.

На этой встрече “Цьвочок” мне сказал, что “Кирам” ушел заграницу и что “Зенко”, который ранее являлся боевиком Шухевича, уже к нему не принадлежит. Кроме того, говорил, что при возвращении с Рогатинского района он имел встречу с канцеляристом бывшего референта СБ Львовского краевого провода ОУН “Степана” оуновцем “Смерекой”[2], о котором осталось у него положительное впечатление и не возражает о выдвижении его на окружного эсбиста.

Однако о том, что во время своего нахождения у “Максима” происходила конференция ОУН и что он принимал в ней участие, ничего не сказал.

Правда, через некоторое время после возвращения “Цьвочка” боевиками последнего мне были вручены комуникаты, в одном из которых сообщалось о ликвидации Шухевича, а во втором, что на место него главарем подполья ОУН на Украине назначен “Василий Коваль”.

Судя по этим коммуникатам есть основание предполагать, что “Цьвочок”, уйдя к “Максиму”, участвовал в совещании членов центрального провода ОУН, но можно ли его назвать конференцией, я сказать затрудняюсь.

Вопрос: Когда вы были введены в состав центрального провода ОУН?

Ответ: В состав центрального провода ОУН меня никто не вводил и членом его я не был.

Допрос окончен в 17.00

Протокол допроса мною прочитан, показания с моих слов записано правильно

/Пришляк Евген/

Допросили:
Нач. отдела след[ственной] части МГБ УССР майор /Гузеев/
Зам[еститель] нач[альника] отд[еле]ния следотдела УМГБ Л[ьвовской] о[бл]. капитан /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 4-8. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Мельничин Микола ("Кірам"; 10.08.1910, с. Надітичі Миколаївського р-ну Львівської обл. – 12.12.1950, біля с. Сукіль Болехівської міськради Івано-Франківської обл.). Зв'язковий ГВШ УПА (1948–1950); хорунжий УПА (1947), відзначений Бронзовим Хрестом бойової заслуги і Золотим Хрестом бойової заслуги I кл. (1949).*

[2] *Пацевко Євстахій ("Смерека"; 1922, с. Заліски Жидачівського р-ну Львівської обл. – 3.03.1951, біля с. Тужанівці Жидачівського р-ну Львівської обл.). Співробітник крайової референтури СБ ОУН Львівського краю (1947–1950), окружний референт СБ ОУН Рогатинщини (1950–1951); хорунжий СБ (1948).*

№ 113
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Є. ПРИШЛЯКА

7 червня 1952 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого Пришляк Евгения Степановича

7 июня 1952 г., гор. Львов

Допрос начат в 13.10

Вопрос: Назовите все псевдонимы, которыми пользовался бывший главарь Львовского краевого провода ОУН "Цьвочек"?

Ответ: До ликвидации бывшего руководителя Львовского краевого провода ОУН "Цьвочка", я знал лишь его псевдонимы "Артем", "Роман" и "Горновый". Псевдоним же "Цьвочек" не был его официальным псевдонимом, а его так было принято называть по прозванию врача-оуновца "Бурунды"[1].

Однако после ликвидации "Цьвочка" из сообщений по этому поводу я узнал, что он, находясь в оуновском подполье, пользовался также псевдонимами "Осипенко" и "Гончарук". Из того же

сообщения я узнал, что его настоящая фамилия – Дьякив Иосиф, 1921 года рождения, уроженец села Олесин Козовского района Тернопольськой области.

Вопрос: Вам предъявляются брошюры антисоветского националистического содержания, начинающиеся словами: “Кінець другого етапу...”, “Підсумки успіхів нашої...”, “Наше становище до російського народу”, “УПА – носій ідей”, “Про свободу преси”, изъятые в вашем бункере во время вашего задержания.

Кто является автором этих брошюр?

Ответ: Автором предъявленных мне брошюр антисоветского содержания, начинающиеся словами: “Кінець другого етапу...”, “Підсумки успіхів нашої...”, “Наше становище до російського народу”, “УПА – носій ідей...” и “Про свободу преси” является бывший руководитель Львовского краевого провода ОУН “Цьвочек” – Дякив Иосиф.

Вопрос: Где печатались эти брошюры?

Ответ: Предъявленные мне брошюры антисоветского националистического содержания печатались в типографиях окружных проводов ОУН, входивших в подчинение Львовского края, однаков в каком из них были отпечатаны эти брошюры, я сказать затрудняюсь.

Вопрос: Какие статьи и брошюры антисоветского националистического содержания были написаны лично вами?

Ответ: Являясь руководителем Львовского краевого провода ОУН, я составлением статей и брошюр антисоветского содержания в целях пропаганды не занимался, ибо не имел необходимых для этого способностей. За время своего нахождения в оуновском подполье я больше занимался эсбистской работой, поэтому после назначения меня руководителем края, мне пришлось пользоваться для пропаганды материалами, написанными другими главарями ОУН.

Вопрос: Кто такие “Полтава” и “М. Кужиль”?

Ответ: “Полтава” и “М. Кужиль” мне известны лишь по ряду брошюр и статей антисоветского содержания, авторами которых они являлись, но лично с ними я никогда не встречался и кто они, сказать не могу.

Допрос окончен в 16.00

Протокол мною лично прочитан, показания с моих слов записано правильно

/Пришляк Евген/

Допросил:
Зам[еститель] нач[альника] отд[еле]ния следотдела УМГБ
Л[ьвовской] о[бл]. капитан /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 158-161. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Король Олег ("Бурунда"; 1910, Івано-Франківська обл. – 2.10.1948, Львівська обл.). Лікар окружного проводу ОУН Дрогобиччини; сотник-лікар (1947).*

№ 114
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Є. ПРИШЛЯКА

8 липня 1952 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого Пришляк Евгения Степановича

8 июля 1952 г., гор. Львов

Допрос начат в 23.20

Вопрос: Вам предъявляются две антисоветские националистические листовки, начинающиеся словами "Звернення" А и Б" от имени так называемой "Головной вызвольной рады".

Когда и кем издавались эти листовки?

Ответ: Предъявленные мне две антисоветских националистических листовки начинающиеся словами "Звернення А и Б", были изданы главарями центрального провода ОУН в западных областях Украины летом 1950 года.

Впервые я увидел эти листовки летом 1950 года, будучи в Золочевском районе на встрече с вновь назначенным руководителем Золочевсокго окружного провода ОУН "Олесем", который как раз в моем присутствии получил доставленную ему оуновскую почту от бывшего краевого проводника ОУН "Цьвочка", в числе которой были доставлены и указанные листовки.

Указанные листовки были изданы в связи с начавшейся в то время войной в Корее и были предназначены для распростране-

ния среди участников ОУН и населения на случай вступления в войну Советского государства.

Аналогичная же листовка по своему содержанию была издана также от имени центрального провода ОУН и разослана по окружным проводам ОУН.

В том случае, если бы Советский Союз был втянут капиталистическими государствами в войну, мы, участники ОУН, имели намерение использовать эти листовки в организации восстания в тылу СССР, в частности на Украине. Однако, поскольку наши надежды на скорое вступление в войну Советского Союза не оправдались, то листовки продолжали храниться без использования в окружных проводах ОУН.

Вопрос: Следует полагать, что по вопросу подготовки оуновцами восстания в Советском тылу на случай вовлечения Советского Союза в войну с империалистическими государствами имелись соответствующие указания из-за границы.

Ответ: На этот вопрос я ответить затрудняюсь, так как меня об этом никто не информировал.

Вопрос: Одну из предъявленных вам антисоветских листовок, от имени так называемой "Украинской головной вызвольной рады" подписали: В. Б. Коваль, П. М. Савчук, В. Т. Сидоренко и М. И. Лисовый.

Вам, конечно, известны эти бандиты?

Ответ? Мне известно, что Коваль Василий с 1950 года, то есть после ликвидации Шухевича, возглавляет подполье ОУН в западных областях Украины, но лично с ним я не встречался.

Кто такие П. В. Савчук, В. Т. Сидоренко и М. И. Лисовый[1] я точно не знаю, однако предполагаю, что это новые псевдонимы бывших членов Центрального провода ОУН "Цьвочка", "Максима" и "Волянского", ибо, как я узнал позже, все они летом 1950 года собирались на совещание, в результате которого и были выпущены предъявленные мне сегодня антисоветские листовки.

Вопрос: Где происходило это совещание?

Ответ: Как я уже говорил на прошлых допросах, указанное совещание членов центрального провода ОУН происходило где-то в Рогатинском районе Станиславской области, так как в том направлении следовал на совещание "Цьвочек", но точного места указать затрудняюсь.

Вопрос: А разве вы не были на этом совещании?

Ответ: Нет, не был. Я же сказал, что в момент совещания я по заданию "Цьвочка" по организационным делам находился в Золочевском районе, где имел встречу с окружным проводником

ОУН “Олесем” и другими бандитами, к тому же не совещание меня никто не приглашал.

Допрос окончен в 3.10.

Протокол мною лично прочитан, показания с моих слов записано правильно

/Пришляк Евген/

Допросил:
Зам[еститель] нач[альника] отд[еле]ния следотдела УМГБ Л[ьвовской] о[бл]. капитан /Осадчий/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67417. – Т. 3. – Арк. 254-258. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *“Савчук” – псевдонім Петра Федуна, “Лісовий” – Романа Кравчука. Можна припускати, що “В. Т. Сидоренко” – це псевдонім Осипа Дяківа.*

№ 115
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ М. САВЧИН[1]

27 листопада 1953 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемой Савчин Марии Петровны

от 27 ноября 1953 года
гор. Киев

Допрос начат в 10.40

Вопрос: Ранее вы показали, что, по прибытии на территорию Украины, вы совместно с Галаса Василием направились в Карпаты, где в сооруженном вами бункере скрывались до весны 1948 года. Покажите, с кем из бандглаварей вы встречались в пути следования в Карпаты?

Ответ: На предыдущих допросах я скрыла от органов следствия тот факт, что по пути следования в Карпаты осенью 1947

года мы дней семь укрывались в бункере бандглаваря “Полтавы”, причем вместе с ним.

Вопрос: Вы не только этот факт скрыли, а и о многих других фактах умалчивете до сих пор. Сейчас вы намерены показывать о них?

Ответ: Сознаюсь, что ранее я скрывала от следствия также и то, что в мае 1948 года Галаса и я, а также другие бандиты прибыли в Николаевский район по линии связи к руководителю Львовского краевого провода ОУН “Федору”, и что в июне 1948 года некоторое время укрывалась у одного жителя с. Гранки Ходоровского района Дрогобычской области, фамилии его не знаю[2].

Вопрос: Расскажите сейчас подробно об этих фактах.

Ответ: Находять в октябре 1947 года в Карпатских горах, я и Галаса Василий по линии связи прибыли к бандглаварю ОУН “Полтава”, который находился в своём бункере в лесном массиве, но в каком точно месте, я не помню. Кроме “Полтавы” в бункере находились бандиты “Горновый”, профессор (кличка это или действительно он был профессором, я не знаю), “Доля”, “Надя”, “Дарка” и несколько боевиков из охраны “Полтавы”. Галаса проинформировал “Полтаву” о положении бандоуновского подполья на т[ак] н[азываемых] “украинских землях за линией Керзона”. Кроме этого, они обсуждали какие-то организационные вопросы между собой, но я их разговоров не слышала.

Пробыв у “Полтавы” примерно с неделю, я и Галаса направились также по линии связи дальше и через двое суток прибыли в бункер, где находились бандиты “Искра”[3], “Байда”[4], “Мороз” и еще один, кличку которого не помню[5].

Совместно с ними мы укрывались в этом бункере до мая 1948 года. Правда, в конце 1947 г. к нам в бункер пришел окружной проводник “Нечай” со своими боевиками “Славко” и “Евгением”[6] и все трое были с нами до нашего ухода оттуда.

По выходе с бункера Галаса встретился в том же лесном массиве с прибывшими туда “Полтавой” и “Горновым”, а затем в сопровождении последнего и боевиков Галаса – “Буквы”[7] и “Птаха”[8] – пришли в лес на территории Николаевского района Дрогобычской области. Там Галаса встретился с краевым проводником “Федором” и остался с ним, а я ушла в другую бандгруппу.

Вопрос: В какую бандгруппу вы ушли и с какой целью?

Ответ: В сопровождении боевиком я ушла в бандгруппу “Бора”, а ушла только потому, что получила такие указания от Галаса.

Вопрос: Чем же вы далее занимались?

Ответ: В июне 1948 года ко мне пришел Галаса и вручил мне фиктивные документы на имя Жукевич Марии Михайловны.

Затем я в сопровождении нелегалки "Любы"[9] направилась в с. Гранки Ходоровского района с той целью, чтобы оттуда выехать в с. Нагирное Самборского района, где имела намерение подыскать место для родов.

В с. Гранки "Люба" определила меня на квартире у одного местного жителя, фамилии и имени не знаю, а сама ушла обратно в банду. На другой день я ушла на станцию Бориничи и поездом выехала в г. Новый Самбор, а оттуда пешком прибыла в с. Нагирное.

Допрос окончен в 17.50 с перерывом от 14.00 до 15.15.

Записано с моих слов правильно и мной прочитано

/Савчин/

Допросил:

Ст. следователь 4 упр[авления] МВД УССР ст. л[ейтенан]т

/Рапота/

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 55204фп. – Т. 2. – Арк. 112-117. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Савчин (за чол. – Галаса, Пискір) Марія ("Марічка"; 1.10.1925, с. Задвір'я Буського р-ну Львівської обл.). Зв'язкова, машиністка і дружина Василя Галаси (1945–1953); відзначена Бронзовим Хрестом заслуги (1952).*

[2] *У с. Гранки-Кути М. Савчин переховувалася у Василя і Магдалини Корецьких.*

[3] *Петрів Дмитро ("Іскра"; 19.10.1921, с. Кам'янка Сколівського р-ну Львівської обл. – 24.01.1950, біля с. Коростів Сколівського р-ну Львівської обл.). Бойовик окружного провідника ОУН Дрогобиччини (1947–1950).*

[4] *Флюд Петро ("Байда"; 12.06.1919, с. Кам'янка Сколівського р-ну Львівської обл. – 29.04.1948, там само). Бойовик окружного провідника ОУН Дрогобиччини (1946–1948).*

[5] *Джурин Василь ("Чорнота"; 12.09.1922, с. Кам'янка Сколівського р-ну Львівської обл. – 29.04.1948, там само). Бойовик окружного провідника ОУН Дрогобиччини (1946–1948).*

[6] *"Євген" (? – ?). Бойовик окружного провідника ОУН Дрогобиччини.*

[7] *"Буква" (1922 – 23.03.1949, с. Матіївка Гощанського р-ну Рівненської обл.). Бойовик Василя Галаси (1947–1949); булавний УПА (1946); відзначений Бронзовим Хрестом заслуги.*

[8] *Сорока Мирослав ("Боєвір", "Птах"; 1922, с. Селиська Перемиського пов., тепер Польща – 23.03.1949, с. Матіївка Гощанського р-ну Рівненської обл.). Секретар і керівник охорони Василя Галаси (1945–1949); відзначений Срібним*

Хрестом заслуги (з датою смерті) і Срібним Хрестом бойової заслуги І кл. (з датою смерті).

[9] Неправдивий псевдонім, у с. Гранки-Кути Марію Савчин супроводжувала "Наталка". П'ясецька Ангелина ("Зухра", "Наталка"; 1927, Угорщина – 4.11.1948, біля смт Великий Любінь Городоцького р-ну Львівської обл.). Зв'язкова і машиністка крайового провідника ОУН Львівського краю (1947–1948).

№ 116
ПРОТОКОЛ ДОПИТУ Р. ЩЕПАНСЬКОГО

2 жовтня 1953 р.

ПРОТОКОЛ ДОПРОСА
обвиняемого Щепанского Романа Николаевича

город Львов 2 октября 1953 года

Допрос начат в 9 час[ов] 40 мин[ут]

Вопрос: На допросе 23 июня 1953 года Вы показали, что участником ОУН Стахур Михаилом и его соучастником Лукашевич Иларием по вашему заданию в октябре 1949 года был убит писатель-публицист Ярослав Галан. Уточните, каким образом подготовлялось совершение этого злодеяния?

Ответ: Еще осенью 1946 года бывший командир так называемого военного округа УПА "Буг" – "Вороный"[1], находясь на территории Ново-Ярычевского района, высказал главарю районного провода ОУН "Роману" – Кондюх Дмитрию[2] мысль о том, что таких людей, как Я. Галан, Пелехатый, Костельник[3], Стефаник[4], Возняк[5] и Козланюк[6] необходимо уничтожить. При этом "Вороный" назвал их предателями.

Однако прямого указания о совершении террористических актов над вышеназванными лицами "Вороный" "Роману" не дал, а заявил, что он посоветуется по этому вопросу с окружным референтом СБ "Вильшаным"[7] и результат сообщит по оуновской лини связи.

"Вороный" предложил "Роману", чтобы последний и я, "Буйтур", как его заместитель, установили в городе Львове адреса Галана, Пелехатого и других названных выше лиц и собрали о них данные: где они работают, в какое время следуют на работу и возвращаются с работы, имеется ли возле их квартир охрана и т. п.

Тогда же, осенью 1946 года, обо всем этом мне рассказал “Роман” и предложил через свои связи заняться сбором таких сведений.

“Роман”, являясь руководителем Ново-Ярычевского районного провода ОУН, одновременно исполнял обязанности и референта СБ этого районного провода ОУН.

На основании этих указаний, примерно весною 1947 года, поддерживая связь с жителями села Сороки-Львовские Брюховичского района Львовской области Лукашевич Александром[8], Лукашевич Мироном[9], Лукашевич Иларием[10] и Гринчишин Иваном[11] (позже был в банде под кличкой “Орест”, ликвидирован), последним я дал задание собрать сведения о Галане, Костельнике, Пелехатом, Возняке, Стефанике и Козланюке.

Примерно осенью 1947 года, при одной из встреч, братья Лукашевич (кто из них, точно не помню) передали мне в письменном виде установленные ими в городе Львове адреса Галана, Костельника, Возняка, Стефаника.

Адреса вышеназванных лиц были написаны на отдельном листе бумаги с указанием названия улицы, номера дома и квартиры.

Эти сведения я передал бандглаварю “Роману”, а он их выслал по оуновской линии связи во Львовский краевой провод ОУН.

С 1947 года и до осени 1948 года бандглавари подполья ОУН о подготовке и совершении терактов над вышеназванными лицами мне ничего не говорили и никаких новых указаний по данному вопросу не давали.

Являясь руководителем Ново-Ярычевского районного провода ОУН, осенью 1948 года для отчета меня вызвал в зиболецкий лес окружной проводник ОУН “Сирый”.

После того, как я отчитался перед “Сирым” о своей оуновской деятельности на территории Ново-Ярычевского района, “Сирый” сообщил мне, что бандподпольем ОУН совершен террористический акт над Костельником, но фамилии или клички участника банды ОУН, убившего Костельника, “Сирый” не назвал.

Здесь же “Сирый” заявил, что совершить террористический акт в условиях города Львова весьма трудно, поэтому убийца Костельника также погиб на месте совершенного им террористического акта.

Продолжая разговор на эту тему, “Сирый” сказал, что писателя Галана, так же, как и Костельника, необходимо убить, так как

он в своих произведениях разоблачает участников бандподполья ОУН, выступает против организиции украинский националистов. В частности, будучи на Нюрнбергском процессе, Галан требовал выдачи и суда над одним из руководителей ОУН Бандерой.

Здесь же, с целью подготовки теракта над Галаном, “Сирый” поручил мне заняться сбором подробных сведений о месте жительства и работы Галана и заявил, что по этому вопросу более подробно со мной поговорит референт СБ надрайоного провода ОУН “Торчин”[12].

Там же в зиболецком лесу, на второй день после беседы с “Сирым”, со мной говорил “Торчин”.

Последний так же, как и “Сирый”, предложил мне собрать подробные сведения о Ярославе Галане и изучить все возможности совершения над ним террористического акта.

Причем “Торчин” предупредил меня, что вся эта работа должна проводиться строго конспиративно и для этой цели подобрать надежного человека, который бы лишь он один был осведомлен об этом.

Возвратившись на территорию Ново-Ярычевского района, я посоветовался со своим боевиком “Орестом”, кого бы можно было послать в город Львов для сбора сведений о Галане.

“Орест” предложил мне поручить это задание студенту Лукашевич Иларию, на котором я и становил свой выбор.

В конце 1948 года (даты точно не помню) я встретился с Лукашевич Иларием и дал ему задание собрать все необходимые подполью ОУН сведения о Галане.

Лукашевич И. охотно согласился выполнить мое задание и в начале 1949 года передал мне сведения о Галане, однако эти сведения были поверхностные. В частности, он сообщил, что Галан живет по улице Гвардейской (Кадетская), назвал номер дома и квартиры (номера сейчас не помню), состав его семьи и другие необходимые сведения.

Причем тогда же, зимой 1949 года, Лукашевич И. передал мне фотокарточку здания, в котором жил Галан. Фотографировал это здание Лукашевич лично.

Однако, считая полученные сведения неполными, я дал задание, чтобы он под каким-либо предлогом посетил квартиру Галана, посмотрел, как она расположена и более подробно установил, кто из членов семьи, кроме Галана, проживает в его квартире.

Полученные сведения о Галане весной 1949 года от Лукашевича я передал бандглаварю “Демьяну”, который в то

время являлся референтом СБ Жолковского надрайонного провода ОУН.

В июне или в июле 1949 года “Демьян”, встретившись со мной, предложил ему организовать встречу с Лукашевич Иларием, так как ему, “Демьяну”, необходимо знать все сведения, которые добыл Лукашевич в отношении Галана.

Такая встреча была организована в доме жителя Сороки-Львовские Кривяк Теодора[13]. Кроме “Демьяна” и Лукашевич И., на данной встрече присутствовали я – “Буй-Тур” и бандит “Орест”.

Лукашевич сообщил нам все добытые им сведения в отношении Галана и заявил, что как студент, под видом того, что желает перевестись с одного факультета на другой, он посетил квартиру Галана, лично имел беседу с последним и видел расположение его квартиры. Установил также, что кроме Галана, в его квартире проживают жена Галана, её мать и домработница.

Все эти сведения были записаны “Демьяном”, а также, со слов Лукашевича, “Демьян” начертил план расположения квартиры Галана.

На даной встрече в разговорах с Лукашевич И., “Демьян” сообщил, что писателя Я. Галана мы – участники подполья ОУН – намереваемся убить за то, что он в своих произведениях враждебно относится к украинским националистам, разоблачает их перед народом, требовал выдачи Бандеры и суда над ним, будучи на Нюрнбергском процессе.

Здесь же “Демьян” объяснил Лукашевичу, что Галана убить нужно еще за то, что он в своих сатирических рассказах высмеивал греко-католическую веру, Ватикан и разоблачал связь Ватикана с империалистическими разведками.

После таких разговоров “Демьян” предложил Лукашевичу посетить еще раз, под предлогом перевода с одного факультета на другой, квартиру Галана, просить его помощи якобы о переводе для учебы на лесохозяйственный факультет и тем временем хорошо изучить расположение квартиры Галана с таким расчетом, чтобы Лукашевич потом мог составить подробный план расположения квартиры.

Лукашевич согласился выполнить и это задание и здесь же сообщил, что через несколько дней в его доме будет писательница Дучиминская[14], которую я еще раньше предлагал ему вызвать ко мне на встречу.

В связи с тем, что я составлял отчет, на встречу с Дучиминской в дом Лукашевич Дениса[15] пошел “Демьян” и бандит “Орест”,

которые имели с ней разговоры на антисоветские националистические темы.

Примерно через один месяц после этого Лукашевич передал мне через “Ореста” точный план расположения квартиры Галана, в письменном виде сообщил сведения о каждом члене семьи Галана и ряд других сведений.

Данный план и сведения о Галане по оуновской линии связи я направил “Демьяну”, который в письменном виде сообщил мне, что террористический акт над Галаном в скором времени необходимо будет совершить и что для его организации и высылки людей в город Львов ко мне придет референт СБ Рава-Русского окружного провода ОУН “Черный”, он же “Гроза”.

В начале октября 1949 года “Черный” явился ко мне на встречу и в присутствии “Ореста” предложил мне найти террориста, который бы вместе с Лукашевич Иларием пошел на квартиру к Галану и убил его.

Вопрос: Вы нашли такого террориста?

Ответ: Да, в той же беседе “Орест” предложил мне и “Черному” использовать для этой цели нелегала Чмиль Тому[16], укрывавшегося в селе Збоища.

На нем мы с “Черным” и остановили свой выбор, однако прежде чем дать задание Чмиль Томе, мы вызвали к себе на встречу в село Збоища Лукашевич Илария.

Данная встреча состоялась в доме жителя вышеназванного села – Янчишина Теодора, на которой я и “Черный” дали Лукашевичу задание о совершении террористического акта над Галаном и наметили день, когда они с Чмиль Томой должны были осуществить это злодеяние.

Лукашевич нами был подробно проинструктирован, как он с другим террористом должен был проникнуть в квартиру Галана, оборвать линию телефонной связи, чтобы Галана они убили топором без шума, а в случае, [если] кто-либо из других лиц будет в это время в квартире, связать их и скрыться.

Лукашевичу мы дали пароли для встречи в городе Львове на улице Академической[15] с террористом Чмиль и объяснили, что последний доставит ему оружие, необходимое для самоохраны в момент совершения теракта.

Роль Лукашевича в совершении этого злодеяния сводилась к тому, что с его помощью Чмиль должен проникнуть в квартиру, затем Лукашевич должен вести разговоры с Галаном, отвлекая его внимание, а Чмиль в этот момент должен был топором нанести удары по голове Галана, зайдя сзади.

Причем, Лукашевич нами был предупрежден, что после совершения теракта над Галаном он должен был явиться к нам на встречу в дом жительницы села Збоища – Черной Евгении.

В тот же день “Черный», я – “Буй-Тур” и бандит “Орест” встретились с нелегалом Чмиль Томой и в селе Збоища, в доме его брата Чмиль Леонтия, вели с ним беседу. Чмиль Т. мы предложили пойти вместе с Лукашевич И. в город Львов, проникнуть в квартиру Галана и убить его там топором.

Чмилю мы пообещали, что после совершения им этого теракта он будет принят нами в бандподполье ОУН.

Здесь же мы ему сообщили пароль и место для встречи с Лукашевич Иларием в городе Львове.

Чмиль охотно согласился совершить данный теракт, после чего я лично вручил ему оружие, как для него лично, а также и для Лукашевича.

В частности, для Чмиль Томы я передал свое личное оружие – пистолет и гранату (которые у меня изъяты при аресте), а для Лукашевича я передавал, вернее, “Черный” дал свой иностранный пистолет “Вальтер” и гранату, которую до этого имел на вооружении “Орест”.

После того, как Чмиль нами был подробно проинструктирован, мы его отпустили, предупредив его, что теракт над Галаном обязательно должен быть совершен и что после этого мы с ним встретимся в селе Збоища.

Согласно наших указаний, Чмиль Тома и Лукашевич Иларий в том же октябре 1949 года посетили квартиру писателя Галана с целью совершения над ним теракта, но убить они его не смогли, так как в квартире находились посторонние люди[18].

Возвратившись из города Львова в село Збоища, Лукашевич встретился со мной и “Черным” в доме Черной Евгении, где сообщил, почему не был совершен теракт.

Об этом же нам рассказал и Чмиль Т. при встрече с ним в его доме. Тогда же я и “Черный” забрали у Чмиль оружие, врученное для него лично и Лукашевича перед отправкой их в город Львов.

Вопрос: Какие Вами осуществлялись дальнейшие преступные действия по подготовке террористического акта над писателем Галаном?

Ответ: Бандитский главарь “Черный” выразил недовольство тем, что Чмиль и Лукашевич не убили Галана и предложил мне лично подыскать для совершения теракта более смелого и проверенного террориста.

При этом “Черный” сказал, что руководство по подготовке и совершению террористического акта над Галаном он возлагает на меня.

Еще ранее, от руководителя кущевой бандгруппы ОУН “Скалы”-Якимив Петра[19] мне было известно, что в селе Ременов укрывается от органов Советской власти нелегал Стахур Михаил, который убил несколько человек советских граждан, в том числе двух колхозников зарубил топором.

Решив использовать Стахура для совершения теракта над Галаном, после ухода “Черного” я встретился с кущевым ОУН “Скалой” и предложил ему вызвать ко мне на встречу Стахур Михаила.

Последний вместе со “Скалой” явился ко мне на встречу, которая состоялась вблизи железнодорожной станции Гамалиевка, после чего мы направились в село Сороки-Львовские.

Там, в доме Свиляк* Екатерины[20], куда был вызван и Лукашевич Иларий, я имел беседу со Стахуром и Лукашевичем и там же лично познакомил их, так как до этого они не знали друг друга.

Стахур Михаил на мое предложение охотно согласился принять участие в совершении теракта над писателем Галаном.

После этого я и Лукашевич подробно ознакомили Стахура с планом расположения квартиры Галана, затем я их обоих проинструктировал, как необходимо проникнуть в квартиру и каким образом они должны были убить Галана.

В частности, Стахуру и Лукашевичу я дал указание, чтобы они, убивая Галана, не применяли огнестрельного оружия, а убили его тихо топором.

Давая такое указание, я исходил из того, что квартира Галана была расположена вблизи здания областного управления МВД[21], о чем было известно в подполье ОУН. Поэтому, убив Галана из огнестрельного оружия, террористы могли бы быть задержаны на месте совершения преступления.

В связи с изложенным, Стахуру и Лукашевичу я заявил, что оружие они могут применить лишь в том случае, когда их будут преследовать работники советских органов или же, попав в безвыходное положение, они должны были застрелиться.

Решив все эти вопросы, мы договорились, что в день совершения убийства, т. е. 24 октября 1949 года, Стахур и Лукашевич встретятся в городе Львове в квартире двоюродной сестры Стахура Сушко Ольги[22] и оттуда пойдут на квартиру к Галану.

---

* *У тексті:* Смиляк

Тогда же я обоих снабдил пистолетами и гранатами, а за 2-3 дня до совершения теракта в дом жителя села Сороки-Львовские Мизяк Юрия[23], где укрывался временно Стахур, участница подполья ОУН "Надийка" – Бубес Екатерина[24] по моему указанию доставила Стахуру маленький топор.

После такой подготовки Стахур и Лукашевич направились в город Львов для совершения теракта.

Вечером 25 октября 1949 года Стахур и Лукашевич явились ко мне на обусловленное место встречи (возле железнодорожного места вблизи станции Гамалиевка), где сообщили, что 24 октября 1949 года они выполнили мое задание, т. е. зверски убили топором писателя Ярослава Галана.

Об обстоятельствах совершения этого злодеяния Стахур и Лукашевич мне рассказали, что, проникнув в квартиру Галана, они застали последнего дома. Там же находилась его домработница.

Лукашевич, будучи ранее знаком с Галаном, представил ему Стахура как студента, затем, сидя за столом, разговаривал, отвлекая внимание Галана. Стахур в этот момент зашел сзади Галана и топором по голове зарубил его.

Затем они оборвали телефонную линию в квартире, связали домработницу, забрали две медали и, оставив там окровавленный плащ и топор, скрылись.

При этом Лукашевич передал мне своё оружие и две медали, которые позже я направил бандглаварю "Черному" вместе с информацией о совершенном террористическом акте над Галаном.

Выслушав Стахура и Лукашевича, я похвалил их за совершенный теракт, заявив, что о выполненном ими задании доложу вышестоящему проводнику ОУН. После этого Лукашевича я отпустил домой, так как он заверил, что его участие в убийстве Галана никому не известно, а Стахура, как смелого террориста, принял в бандитское подполье ОУН.

Допрос окончен в 18.00 час[ов] 3.X.53 г. с перерывами: с 14.00 до 15 ч[асов] 10 мин[ут] 2.X, с 18.00 2.X до 11.00 час[ов] и с 14.00 до 15.00 час[ов] 3.X.53 г.

Протокол допроса с моих слов записан правильно, мною прочитан, в чем расписываюсь /Р. Щепанський/

Допросили:
Зам[еститель] нач[альника] 1 отдела УМВД Львовской обл.
майор /Горюн/

Следователь 4 отдела УМВД Л[ьвовской] о[бл].
ст. лейтенант /Маляр/

ГДА СБУ. – Ф. 5. – Спр. 67439. – Т. 3. – Арк. 103-122. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Левкович Василь ("Вороний", 6.02.1920, с. Люблинець Старий Любачівського пов., тепер Польща). Військовий референт обласного/крайового проводу ОУН Львівщини і командир Воєнної округи УПА "Буг" (1944–1946); полковник УПА (1946), відзначений Золотим Хрестом бойової заслуги II кл. (1946) і Бронзовим Хрестом бойової заслуги (1945). На час допиту Щепанського перебував у радянських таборах.*

[2] *Кондюх Дмитро ("Довбуш", "Роман"; 1919, с. Деревляни Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 18.01.1948, між с. Збоїська, тепер частина м. Львова, та с. Малехів Жовківського р-ну Львівської обл.). Районний провідник ОУН Новояричівського району (1945–1948).*

[3] *Костельник Гавриїл (15.06.1886, м. Руський Керестур, Сербія – 20.09.1948, м. Львів). Греко-католицький священик, теолог і публіцист, критик латинізації, виступав за чистоту східного обряду УГКЦ. Голова Ініціативної групи з возз'єднання греко-католицької церкви з Російською православною церквою, головував на Львівському соборі 1946 року. ОУН шукала можливість нейтралізації діяльності Г. Костельника, зокрема його фізичної ліквідації. Вбитий невідомим.*

[4] *Стефаник Семен-Теодор (1.03.1904, с. Стецева Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. – 1981, м. Львів). Заступник голови Львівського облвиконкому (1946–1953), заступник голови Ради міністрів УРСР (1953–1954), голова Львівського облвиконкому (1954–1969); син письменника Василя Стефаника.*

[5] *Возняк Михайло (3.10.1881, с. Волиця Жовківського р-ну Львівської обл. – 20.11.1954, м. Львів). Визначний український літературознавець, професор Львівського університету (з 1939), академік АН УРСР, публічно підтримував радянську владу, подав заяву в КП(б)У.*

[6] *Козланюк Петро (12.08.1904, с. Перерив Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. – 19.03.1965, м. Львів). Український галицький громадський діяч, публіцист і письменник прорадянської орієнтації; голова Львівської організації Спілки радянських письменників УРСР (1944–1952, 1954–1965), редактор журналу "Радянський Львів" (1945–1951), голова Львівського облвиконкому (1952–1954), депутат Верховної Ради СССР (1950–1962); автор п'єси "Зрадники" (1945), в якій виступав проти українських націоналістів.*

[7] *Коваль Петро ("Вільшаний"; 1922, с. Руда Сілецька Кам'янка-Бузького р-ну Львівської обл. – 2.06.1947, біля с. Германів, тепер Тарасівка Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Зайняв пост окружного референта СБ ОУН Сокальщини не раніше 04.1946 і був ним до загибелі. У 1947 одночасно працював окружним провідником ОУН Сокальщини.*

[8] *Лукашевич Олександр (1928, с. Вістова Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.03.1951, м. Львів). Студент 4 курсу Львівського медичного інстутуту, співпрацював з ОУН, затриманий 27.10.1949, засуджений 4.01.1951 до вищої міри покарання.*

[9] *Лукашевич Мирон (1929, с. Вістова Калуського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.03.1951, м. Львів). Студент 3 курсу Львівського сільськогосподарського інстутуту, співпрацював з ОУН, затриманий 27.10.1949, засуджений 4.01.1951 до вищої міри покарання.*

[9] *Лукашевич Іларій ("Славко"; 27.01.1931, с. Петранка Рожнятівського р-ну Івано-Франківської обл. – 15.03.1951, м. Львів). Член ОУН (1946). Студент 3 курсу Львівського сільськогосподарського інстутуту, затриманий 27.10.1949, засуджений 4.01.1951 до вищої міри покарання*

[10] *Гринчишин Іван ("Орест"; 1928, с. Сороки-Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 25.02.1950, там само). У підпіллі з 09.1948, бойовик куща ОУН (1948–1949), кущовий провідник (1949–1950).*

[11] *Сенчина Антін ("Кузьмин", "Торчин"; 30.01.1950, с. Ромош Сокальського р-ну Львівської обл. – 3.12.1950, с. Збоїська, тепер частина м. Львова). Надрайонний референт СБ ОУН Кам'янеччини (1947–1949), співробітник окружної референтури СБ ОУН Сокальщини (1949–1950), заступник окружного референта СБ ОУН Сокальщини (1950); хорунжий СБ (1948), відзначений Срібним Хрестом заслуги (з датою смерті).*

[12] *Кривак Теодор (1922, с. Сороки-Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Співпрацював з ОУН, заарештований 19.01.1950, засуджений до 10 років ув'язнення.*

[13] *Дучимінська Ольга-Олександра (8.06.1883, с. Миколаїв Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 23.09.1988, м. Івано-Франківськ). Українська письменниця, літературознавець, мистецтвознавець, фольклорист і етнограф. Надала Олександру Лукашевичу деяку інформацію про те, як жив Я. Галан. Заарештована за зв'язки з ОУН 23.11.1949, засуджена 26.05.1951 до 25 років ув'язнення, вийшла на волю 19.12.1958.*

[14] *Лукашевич Денис (12.06.1904, с. Задубрівці Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. – 10.01.1993, м. Коломия Івано-Франківської обл.). Парох с. Сороки, батько Іларія, Мирона і Олександра Лукашевичів. Затриманий 29.10.1949, засуджений 26.05.1951 до 25 років таборів, звільнений 21.07.1956, знову заарештований 20.12.1956, звільнений 22.04.1976.*

[15] *Чміль Тома ("Ромко"; 1924, с. Збоїська, тепер частина м. Львова – 15.03.1951, м. Львів). Перебував на нелегальному становищі (1947–1950), заарештований 7.08.1950, засуджений 4.01.1951 до вищої міри покарання.*

[16] *Тепер проспект імені Т. Шевченка. Місце зустрічі було визначене на 8.10.1951 біля кінотеатру "Щорс".*

[17] *У квартирі перебували дружина, служниця, її сестра і художник, який малював портрет Я. Галана.*

[18] *Якимів Петро ("Скала", "Славко", "Соловій", 1926, с. Звертів Жовківського р-ну Львівської обл. – 25.07.1952, с. Збоїська, тепер частина м. Львова). Провідник куща ОУН (до 1950), бойовик окружної референтури СБ ОУН (1950–1951), районний провідник ОУН Брюховицького району (1951–1952).*

[19] *Свіляк Катерина (бл. 1910 – ?). Співпрацювала з ОУН (1946–1949), заарештована 16.12.1949, засуджена до до 10 років таборів, вийшла на волю 1957.*

[20] *Мова йде про приміщення на сучасній вул. Вітовського, 55, де у 1949 р. розташовувалося обласне управління МГБ. На час допиту Р. Щепанського МГБ і МВД були об'єднані в єдине відомство – МВД.*

[21] *Сушко Ксенія (1920 – ?). Двоюрідна сестра М. Стахура, мешкала на вул. 1 травня (тепер Городоцька), 22, кв. 17, куди і заходили М. Стахур та І. Лукашевич.*

[22] *Мізак Юрій (1902, с. Сороки-Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 1989, там само). Співпрацював з ОУН (1946–1949), заарештований після вбивства Я. Галана, засуджений до до 10 років таборів.*

[23] *Бубес Катерина ("Надійка", "Надя"; 1920, с. Малехів Пустомитівського р-ну Львівської обл. – 26.02.1950, с. Сороки-Львівські Пустомитівського р-ну Львівської обл.). Санітарка і зв'язкова районного проводу ОУН Новояричівщини.*

№117-119
СПОГАДИ

Травень 1951 р. – не пізніше грудня 2000 р.

№ 117

Травень 1951 р.

Дмитро Кривокульський-“217”*

Дані з біографії і орг[анізаційної] діяльності сл. п. пров[ідника] Артима (до повідомлення про смерть)

Сл. п. пров. Артим – Дяків Осип народився 1921 р. в с. Медова (напевно не знаю, можливо, що в Олесині) Бережанського р-ну Тернопільської області. Батьки його рільники. Після закінчення народньої школи вступив до гімназії в Бережанах. Зараз же з перших кляс вирізнився з-поміж товаришів великими здібнощами, так, що через цілий період свойого навчання був першим учеником (відмінником). Працьовитість, солідність і зразкова поведінка, з одної сторони, товариськість і енергійна жива вдача з другої, з’єднали йому скоро живі симпатії професорського складу і шкільних товаришів. Навіть професори-поляки відносилися до нього з пошанованням.

В школі включився сл. п. Дяків Осип в живе суспільно-культурне життя, приймаючи активну участь у різних шкільних гуртках, ініціюючи і організуючи різні шкільні імпрези. Він завсіди виступав на них з промовами чи рефератами. Вже тоді проявився в ньому неабиякий публіцистичний хист і ораторські здібнощі. Враз з товаришами сл. п. пров. Моряком (Скасків Славко[1]), Херсонцем (Дума Петро[2]), д. Маром (Ґоляш Стефко) і ін[шими] надавав тон всьому багатогранному учнівському життю. Він був душею цього ядра і душею всього шкільного товариства взагалі. В [19]39–40 шк[ільному] р[оці] став головою учкому.

В середніх гімназійних клясах (в котрій точно не знаю) вступив в ряди Юнацтва ОУН. Завдяки своїй ідейності і життєвій принциповості, організаційно-політичним здібнощам і активності вибивається скоро на провідне місце і вже (мабуть) в 1938–39 шк[ільному] р[оці] стає провідником гімназії.

---

* *У тексті зазначено тільки псевдонім.*

В Юнацтві згуртовує найкращий елємент, широко розбудовуючи його сітку і через різні шкільні гуртки і безпосередньо підпорядковує собі ввесь укр. учнівський колектив. В [19]39–40 шк[ільному] р[оці] з доручення ОУН вступає в комсомол і стає його секретарем, чим відвертає від себе будь-які підозріння НКВД. Під прикриттям комсомольської роботи, маючи доступ до різних районних установ, до райкомкомсомолу і райпарткому, веде основну і глубоку організаційно-політичну роботу так на терені школи, як і міста Бережан. Часто в приміщеннях шкільної комсомольської організації чи райкому комсомолу відбував організаційні сходини, переводив вишколи, переховував орг[анізаційну] літературу.

В [19]40 р. став повітовим пров[ідником] розвідки, а провідником гімназії став сл. п. пров[ідник] Моряк.

Після закінчення середньої школи сл. п. пров[ідник] Артим – Дяків Осип вступив на Львівський університет. Тут дальше продовжував організаційну роботу. В [19]40 р. внаслідок всип провокатора Нагайла[3] почались в Бережанах і в Крем'янецькім пед[агогічнім] ліцею, де частинно перейшли учні з вищих кляс Бережанської гімназії, арештування. Завдяки обережності пров[ідник] Артим уникнув тоді арештування. Та ненадовго, бо вже осінню [19]40 р. (або взимі [19]41 р.) був арештований (мабуть у Львові) і включений у т. зв. "Процес 59"[4]. Після цього був переведений з цілим рядом інших в'язнів-членів ОУН до тюрми в Бердичеві.

У висліді німецько-большевицької війни йому вдалося серед жахливих обставин вирватися на волю. Прийшовши до себе, з новою енергією береться до організаційної роботи. На терені Бережанщини організує ОУНС[5]. Бере активну участь в організуванні величезного здвигу під час свята Героїв 23.5.42 р.[6] в Бережанах на історичній висоті, де висипано високу могилу Героїв. Тоді виголосив був промову, що зелєктризувала присутніх.

(Про період 1941–[19]48 рр. включно докладніше не знаю нічого. Про [19]49–[19]48 рр. вважаю, що будуть знати більше інші, так, що обмежуся тільки до подачі короткого залучника про обстановку смерті сл. п. пров[ідника] Артима і 4 друзів)*.

Постій, травень 1951 р.

---

* *Залучник не виявлено.*

ГДА СБУ. – Ф. 6. – Спр. 51895фп. – Т. 5. – Арк. 106-107. Оригінал. Рукопис.

---

[1] *Скасків Ярослав ("Мороз", "Моряк"; 24.06.1922, с. Божиків Бережанського р-ну Тернопільської обл. – 19.07.1944, біля с. Старі Стрілища Жидачівського р-ну Львівської обл.). Однокласник Осипа Дяківа, член Юнацтва ОУН (1937), студент Львівської політехніки (1940–1944), провідник Юнацтва ОУН м. Львова (1941), політв'язень німецьких тюрем (1941), обласний провідник Юнацтва ОУН Львівщини (1941–1942), організаційний референт крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ (1942–1943), крайовий провідник Юнацтва ОУН ЗУЗ і член крайового проводу ОУН ЗУЗ (1943–1944), обласний провідник ОУН Львівщини (1944); відзначений Срібним Хрестом заслуги (посмертно).*

[2] *Дума Петро ("Варнак", "Іван", "Ігор", "Херсонець"; 1921, с. Мужилів Підгаєцького р-ну Тернопільської обл. – 22.02.1946, біля с. Мелна Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.) Однокласник Осипа Дяківа, член Юнацтва ОУН, в період німецької окупації провідник Юнацтва ОУН Золочівської округи і Перемиської області, член крайового проводу Юнацтва ОУН ЗУЗ (1944), член обласного проводу ОУН Львівщини (1944), окружний провідник ОУН Перемищини (1945), крайовий референт пропаганди ОУН Львівського краю (1945–1946).*

[3] *Нагайло Володимир (1920 – ?). Учень Бережанської гімназії, член ОУН, інструктор Юнацтва ОУН в гімназії.*

[4] *Помилка.*

[5] *Мова йде про Організацію української націоналістичної молоді "Січ" (ОУНМ "Січ", ОУНМС) або про Союз українського націоналістичного студентства (СУНС).*

[6] *Можливо, мова про Свято зброї 31.08.1941 р.*

№ 118

[Не пізніше 1968 р.]

Василь Дяків

МОЇ СПОГАДИ ПРО ОСИПА ГОРНОВОГО
(у записі Л. Шанковського[1])

Осип Горновий був моїм сином. Народився він 21 червня 1921 року в селі Олесин Бережанського повіту, в селянській сім'ї Василя Дякова та Юстини з дому Корник. Був нашою першою дитиною, бо одружився я тільки 20 вересня 1920 року, після повороту з війни, в якій брав участь як улан 7 (Бережанського) полку уланів, а потім в УГА, в рядах 3 Бережанської бриґади. В 1927 році, прийшла на світ ще наша донечка Анна, але вона померла на одру в 1934 році, коли Осипові було 13 років життя. Смерть своєї молодшої сестрички відчув Осип дуже болюче, бо вона дуже горнулася до нього.

І так Осип залишився нашою одинокою дитиною. Змалку виявляв він нахил до самітности і до роздумів. Дуже любив природу. Бувало, малим хлоп'ятем, в літню пору, раннім ранком, виходив у садок, сідав на лавку під великим кущем калини, слухав спів пташат і поринав у свої дитячі думи. Любив дуже дивитися на схід сонця. Коли йому минуло 5 років життя, сам, від сусідської дівчини, що була вже школяркою, навчився читати й писати. Соромно про це казати, але цього я тоді не знав і навіть не підозрівав. Якось приїхав до нас ревізор кооперативи, якої я був справником. Жінки не було вдома, ревізор пішов до кімнати спочити, а я пішов до кухні приготовити йому чай. Надійшов Осип і, почувши про гостя, пішов до його кімнати. По хвилині чую – ревізор кличе мене.

– Пане Дяків, ходіть но сюди!

Я прийшов до кімнати, а ревізор мовить мені:

– Що ви робите? Ви змарнуєте дитину! Навіщо ви навчили його читати? Це ще завчасно, він має тільки 5 років, так робити не можна. Це шкідливо для природнього умового розвитку дитини!

І ще мені багато наговорив, а мені соромно стало перед чужим чоловіком, що я нічого не знав про це Осипове вміння. Питаюся, що і як, бо ж нічого не знаю. Виявляється, що Осип забіг у кімнату, а ревізор посадив його біля себе, запитався, як називається, і хотів почастувати цукерками. Бачить, а дитина дивиться на розкладений на столі часопис і губами рухає.

– Ти вмієш читати?

– Трохи.

– Що тут написано? – питається ревізор і показує на наголовок газети.

– Гос-по-дар-сько-коо-пе-ра-тив-ний ча-со-пис, – читає за складами Осип. Ревізор здивувався й, прикликавши мене, став докоряти мені, що я передчасно вчу дитину читати.

Я почав виправдуватися перед ревізором, що це не я навчив його. Це він сам між дітьми навчився, а я й не знав про те. Бо й справді, у мене не було й коли займатися сином. Після майже шости років перебування на війні, я повернувся додому, до села, що впродовж двох і пів року було на фронтовій лінії. Все було у ньому знищене, поля були пориті окопами, у господарстві дуже відчувався брак коней та сільськогосподарського знаряддя. Такий стан заставляв до надмірної праці в сільському господарстві, але до неї прибувала ще праця на суспільно-громадській ниві, яка падала, перш за все, на плечі колишніх учасників визвольних змагань. Отже, ми з дружиною важко працювали в господарстві,

а Осип наш зростав під опікою Бабці, для якої був "очком у голові". Для мене з дружиною залишалася хіба неділя, коли ми могли хоч трошки зайнятися нашим сином. Признаюсь тепер, що я не дуже дав себе настрашити ревізорові, бо відчув, що коли Осип сам, з власної волі, поцікавився читанням і писанням, і, врешті, цих штук навчився, то це йому пошкодити не могло. Але тоді, в розмові з ревізором, у мене вперше родилася думка про освіту для сина. Тоді я рішився дати Осипові вищу освіту, бо виявилося, що хлопець має здібності для неї. Перебуваючи на війні, я добре бачив, що освіта потрібна кожній людині.

Через рік, у шкільному році 1927–28, Осип почав навчання у народній школі нашого села. І, справді, від цього, що вже вмів читати й писати, Осип нічого не втратив. У нашій школі сполучали дві кляси разом, і так мій Осип уже в першому році навчання попався між тих дітей, що вже були в II клясі. У наступному році, учителька перевела Осипа з дітьми II кляси до III, а потім до IV кляси. У цій клясі довелось Осипові перебувати вже два роки (щоб закінчити повний, чотиролітній курс науки у народній школі), але на цьому Осип нічого не втратив, бо перебуваючи два роки в IV клясі, він тільки ґрунтовніше засвоїв научний матеріял, а при тому готувався до вступних іспитів до Бережанської гімназії. У шкільних роках 1931–32 до 1938–39 Осип був учнем державної гімназії в Бережанах і від першої до останньої кляси був відмінним учнем. "Добре" траплялося у нього на свідоцтві рідко, та й то хіба з таких предметів, як "спів", або "ручні роботи", що їх не дуже долюблював Осип. З інших предметів оцінки були завжди дуже добрі й на конференціях учителі не могли нахвалитися Осипа перед господинею (я з дружиною на цих конференціях ніколи не бували). "Щоб такі, як він, на камені родилися", – казали вчителі господині і це нам вистачало. В 1939 році Осип з відзначенням склав іспит зрілости[2] в своїй гімназії.

Очевидно, вся наша сім'я раділа з відмінних успіхів Осипа в Бережанській гімназії. До речі, вже змалку Осип проявляв хист гуртувати коло себе дітей, які під його проводом і за його плянами проводили свої гри та забави. Дуже часто ці гри та забави мали військовий характер і тоді українська військова команда, що її батьки знали в УГА, лунала в устах дітвори, що шикувалася до своїх забав. Не можна дивуватися, що нашого Осипа любила дітвора села, і для неї був він авторитетом, зокрема ще тоді, коли став гімназистом і приносив зі школи відмінні свідоцтва. Але й любили його та цінили теж старші селяни, що радо ставали з Осипом на балачки. Для всіх був наш Осип зразково чемний і

привітний і радо ділився з усіма своїм знанням. Даючи відповіді на різні запитання, Осип мав дар висловлювати свої думки ясно і для всіх зрозуміло. І це ясне формулювання думок, що було вже притаманне Осипові в юнацькому віку, не покидало його аж до передчасної смерти. Воно проявлялося, між іншими, в його підпільних статтях і розвідках, що, на мою думку, написані ясною й зрозумілою мовою навіть для тих, що не дуже визнаються на справах, які в них порушуються.

У нижчих клясах гімназії, заохочений до цього вчителем української мови, Осип збирав в Олесині народні пісні, казки, перекази, оповідання, цікавився народніми звичаями, повір'ями й обрядами, записував спогади "старої войни" з визвольної війни. Діло це продовжував теж у вищих клясах гімназії і так постала велика збірка таких матеріялів. В 1939 році цього добра було вже кільканадцять зошитів. їх Осип поділив на три групи й плянував видати друком, як лиш буде на це змога. Війна в 1939 році відсунула реалізацію цього заміру, але в 1944 році Осипова збірка впала жертвою німецького варварства. Тоді в Олесині закватирувала якась "спеціяльна" німецька частина, що не підлягала вермахтові і не відомо було, кому вона насправді підлягає. Частина ця виконувала якісь "спеціяльні" завдання і місцеві командатури не мали до неї ніяких прав. Вояки цієї частини ставилися дуже вороже до українського населення Олесина, що його інакше не прозивали, як "бандитами" та "партизанами". Вони не соромилися нещадно грабувати селян, нібито шукаючи в них за зброєю та підпільною літературою. Власне жертвою розбещення цих вояків і впала Осипова збірка. Коли її вояки знайшли, перетрушуючи нашу клуню, вони її спалили. Мене при цьому не було, бо я перед цими вояками крився, але мою дружину, що пробувала перед вояками оборонити Осипову етнографічну збірку, оцей німецький "культуртреґер" ще й ударив в лице.

І ще одна риса відзначала Осипа змалку, і ця риса, без сумніву, поважно причинилася до остаточного сформування його характеру та світогляду. Цією рисою була притаманна Осипові пошана для людської гідности кожної людини, а зокрема гідности української людини. Про це може свідчити така подія. Якось, коли Осип був учнем третьої кляси гімназії і перебував в Олесині на різдвяних вакаціях, в мене виникла суперечка з одним односельчанином на тему місцевої кооперативи. Прийшов я додому розлиховолений і напався на нашого слугу за те, що він не так щось зробив, як треба було. Осип дивився на мене зі здивуванням, він мене ще таким не бачив. Слуга розжалівся і вийшов з

хати, не з'ївши приготовленого обіду. Дружина теж не обзивалась до мене і я вийшов з хати.

Увечорі я вернувся додому й зайшов до кімнати, в якій Осип читав книжку. Осип несміло заговорив до мене.

– Тату, я думаю, що того не повинно було статися. Ви почуваєте себе господарем у хаті, якому ніхто не наказує, але уявіть собі, що Ви є в положенні нашого слуги. Він теж людина. Втратив трохи часу на одному, то надолужить на другому. А криком і лайкою нічого не осягнете, а тільки викличите ненависть до себе, що нам приносить, під кожним оглядом, шкоду. Більше можна зробити добрим словом, як криком. Вибачте, що осмілююсь до вас про це говорити, але я так відчуваю…

Я спокійно вислухав цього слова і, не кажучи нічого, вийшов з хати. Обійшов худобу і пішов до кооперативи. Цілий час думав про те, що мені казав Осип і дивувався, звідки у нього такі думки беруться. В духу признавав синові рацію і свідомість цього мене цілком заспокоїла. Вернувся додому і почав робити цю роботу, за невиконання якої раніше сварився на слугу.

А тим часом часи такі настали на Західній Україні, що українська молодь ще на шкільній лавці єдналася в таємні організації, що мали цю молодь фізично та психічно приготовити до боротьби за українську державність. Як я пізніше довідався, він вже тринадцятьлітним юнаком вступив до підпільної ОУН і став членом її доросту. З рамені ОУН він організував в Олесині та в сусідніх селах футбольні дружини, які відбували свої змагання за мистецтво. У цих дружинах набирали наші селянські юнаки фізичної заправи, але й теж національної свідомости, бо дуже часто для них відбувалися лекції на різні теми, зокрема з ділянки української історії та літератури. І не можна дивуватись, що коли прийшов слушний час, усі ці "спортсмени" поринули з головою у підпільну боротьбу й виповнили собою ряди підпілля ОУН-УПА, брали участь в страйках і повстаннях у совєтських концлагерях і на кожному кроці виявляли вірність заповітові своєї генерації: "Здобудеш Українську Державу або згинеш у боротьбі за неї". Виконуючи цю заповідь, генерації мого Сина таки важко було тридцятого року свого життя дожить…

Про приналежність мого Осипа до ОУН я, очевидно, не знав нічого. Довідався про неї щойно тоді, коли мій Син Осип був учнем шостої кляси гімназії. Якось перед вакаціями провідав я свого сина в Бережанах і він запросив мене до гімназії, щоб показати мені світлицю учнівської читальні, якої був головою. Впровадивши мене до кімнати, він закрив за собою двері і почав

майструвати коло бюрка. У бюрку був штудерно зроблений сховок на підпільну літературу. Вийнявши зі сховку жмут літератури, Осип попросив мене взяти її зі собою і добре її вдома заховати до його приїзду. Я зжахнувся.

– З цією роботою треба було тобі зачекати принаймні до матури.

– Будьте спокійні, Тату, – каже Осип. – Все буде добре.

Арештовано його щойно за большевицької окупації, коли він перебував у Львові та був студентом Львівського університету. Записався він на факультет української мови та літератури й жив у студентському гуртожитку при вул. Коперника. У цьому гуртожитку арештували Осипа несподівано 20 вересня 1940 року.

Про цей арешт ми з дружиною нічого не знали, але якесь дивне прочуття огорнуло нас обоїх. Уночі на 22 вересня цілу ніч снилося мені НКВД, мовляв, шукають за мною, а я не маю де сховатися. Встав уночі спітнілий і не можу собі місця знайти. Просидів під клунею, пробував курити, але неспокій не залишав мене, хоч у селі було тихо й спокійно. Пішов на стрих досипляти ночі, заснув, але тут знову сниться над тобою НКВД, – знайшли вже тебе. Прокинувся і зійшов до стайні, де вже дружина доїла корови.

– Що ти будеш робити сьогодні, Василю?

– Як то що? Сіятиму жито!

– А я думаю про Осипа. Нудить мене коло серця, неспокій мене мучить. Сіла корову доїти і видалось мені, що він стоїть в кутку та й дивиться на мене. Мало що не скрикнула, дивлюсь, нікого немає. Мусить щось поганого бути з нашим Осипом. Поїдь-но, Василю, до Львова та провідай його.

Цікаво, що коли ми так обоє непокоїлись за нашого Осипа, його перевозили тільки у віддалі 5 км від нашої хати, битим шляхом до Тернопільської тюрми. З Бережан везли його возом через м. Козову, прикривши віз лантухом, щоб ніхто не бачив, що везуть арештанта.

А вже щодо поїздки до Львова, мені й не треба було цього два рази казати. Та тоді в нас перебудовували залізничний шлях до Львова на широку колію і поїзди не ходили. Треба було їхати автобусом. Приготувала дружина харчі та різні речі для Осипа і я наступного дня з усім цим добром поїхав до Бережан на автобусну станцію. Підводу відправив додому, а сам іду до каси по квиток. Питаються мене за “командіровкою”, без неї квитка не дістану.

Ну яка ж у мене “командіровка”? Дивлюсь, жиди йдуть по квитки, кожний з них має “командіровку”. А я відправив підводу домів і тепер сиджу з речами на станції.

Пішов на ринок шукати іншої оказії, щоб дістатися до Львова. Дивлюсь, стоять на ринку автомашини, а коло одної ходить чорнявий гарний хлопець – червоноармієць. Зразу видно по ньому, що українець. Набрав сміливости й підходжу до нього та питаюся, куди він їде.

– На Львов, – каже червоноармієць.

– Візьміть мене зі собою, – кажу йому.

– Чому б ні, – каже червоноармієць, – тільки підшукайте ще кількох "пасажирів", щоб оплатилось.

Побіг я хутко на площу біля автобусної станції, а там був гурт жидів, що їх не взяли до автобуса, бо не було місця. Кажу їм, що трапляється оказія заїхати до Львова. Жиди зраділи, підібрали клунки і подались за мною до машини. Побачив моїх "пасажирів" червоноармієць і тільки головою покрутив, але на машині їх розмістив. Мені казав сідати зі собою до шоферської будки. Тільки виїхав кільканадцять кілометрів за Бережани, затримав автомашину і зажадав від кожного по 10 карбованців оплати за переїзд. Ті почали нарікати, що це забагато.

– Кому забагато, – каже червоноармієць, – хай злізає. Нікого не силую їхати зі мною.

Коли прийшла черга на мене, не захотів від мене брати грошей. "Хватить мені із них", – каже.

Через Поморяни й Золочів завіз нас червоноармієць до Львова на Личаків, де починається трамваєва комунікація. У трамваї я попрохав кондукторку, щоб мене висадила біля гуртожитку при вул. Коперника. Так і сталось. У канцелярії гуртожитку, коли я подав, що приїхав відвідати студента Осипа Дякова, секретарка загадково подивилася на мене, але спрямувала мене на другий поверх до кімнати ч. 65. У цій кімнаті, де жив Осип, я застав кількох студентів, але поза тим, що Осип вийшов з цієї кімнати у вівторок і більше до неї не вернувся, я більше нічого не довідався. Мене почастували чаєм, а я віддав їм до розподілу всі харчі, що привіз для Осипа. У цій кімнаті просидів я до ранку, а тоді вже поїхав на Личаків дивитися за автомашиною, що могла б мене забрати до Бережан.

Така автомашина знайшлася і знову була це військова автомашина, тільки їхала вона не до Бережан, а тільки до Тернополя. Червоноармієць погодився за 10 карбованців провезти мене до Тернополя, звідки мав я вже 35 км до дому. Одну жінку забрав шофер до кабіни авта, а мене примістив ззаду на площадці. Дивлюсь, а в кутку щось накрито здоровенним сіраком. Машина рушила в дорогу, а дивлюсь – сірачина рухається. З-під неї

вилазить двох хлопців. Зразу бачу, хлопці не тутешні – совєтські. Поволі довідуюсь, що ці два шіснадцятилітні з Житомирщини, що їх мобілізовано до робіт при фортифікаціях кордону, що їм не захотілось важко працювати й вони накивали п'ятами з "будівництва". Тепер їдуть додому, шофер погодився їх завести до Житомира за спасибі.

У Золочеві, хлопці хотіли купити собі хліба, але нічого з того не вийшло. У коршмі жидівка давала хліб тільки тому, хто купував у неї горілку. Грошей у хлопців на горілку не було. Коли машина рушила у дальшу дорогу, я почастував їх коржиками, що залишились ще з пачки харчів, приготованих дружиною для Осипа.

Між нами завелась розмова.

– Ти що: "буржуй"? – питають мене хлопці, смакуючи коржики.

– Який я буржуй, – відповідаю їм, – Я звичайний собі селянин.

– А коли ти селянин, то звідкіля в тебе такі коржики?

– Дружина напекла для сина, що був на Львівському університеті, а тепер його нема. Кудись дівся і не знати куди.

Пояснюю хлопцям, як ми господарювали за "пансько-шляхетської" на власних господарствах, а хлопці слухають і не годні зрозуміти того.

– Ось бачиш, каже один одному, вони були рабами в панів, кріпаками, їх били, вимагали від них великої праці, вони гинули від голоду та побоїв, але чоботи носять добрі та синів на університетах коржиками годують. Але тепер зазнають трохи нашого соціялізму і минуться їм чоботи та коржі.

– І не матимуть таких корів, як тепер, – каже другий, – Ото, якби моя матуся побачила їхню корівку, то зомліла б хіба з великого враження. Бо в нас, дядьку, не корови, а справжні страшила ходять по соціялістичній стерні.

– А цьому, дядьку, що твій син пропав на університеті, як кажеш, не дивуйся – мовить знову перший, – Таких як він, у нас пропали на університетах сотні тисяч. Головне, стерегтись так, щоб не попасти в руки НКВД. Бо тоді, як у нас кажуть: "Не знаєш Коли Вернешся Додому – НКВД!

Ну, гадаю собі, оці підлітки таки справді "сознательні". Їх не треба пропагувати, бо вони вже самі все знають. До цього вогню вже й зайво підливати оливу.

Приїхав до Тернополя, розпращався з шофером та хлопцями і швидко пігнався додому. Десь-не-десь жевріла ще надія, що застану сина вдома, що він вийшов з гуртожитку, щоб поїхати

додому і може де забарився. Але коли прибув я додому, мені зовсім стало ясно, що оцього пам'ятного вівтірка Осипа в гуртожитку арештовано. Пізніше те справдилось: його арештувало бережанське НКВД у гуртожитку, викликаючи його з кімнати через свого "сексота" і перевезло до Бережан, а після переслухання в бережанському НКВД до обласної тюрми НКВД у Тернополі.

Отже, справдивши, що Осипа вдома немає і що немає про нього ніякої чутки, я вернувся до Львова, щоб його за всяку ціну розшукати. Тим разом я вже їхав до Львова автобусом, бо в містечку Козова натрапив на доброго знайомого, що працював на автобусовій станції. Він поладнав мені негайно справу "командіровки" й продав квиток до Львова.

В автобусі я зустрів одного студента-українця, близького шкільного друга Осипа, що жив з Осипом в одній кімнаті гуртожитку. Після виклику Осипа у пам'ятний вівторок, він уранці поїхав до призовної комісії в Бережанах і не знав, що далі з Осипом трапилося. Цей Осипів друг знав ще, що Осипа викликав пам'ятного вечора студент Нартюк, який прибув до Львова зі східніх областей і, за загальною опінією студентів, був "сексотом". Осипів друг порадив мені, щоб про долю Осипа довідуватися прямо в цього студента.

Коли ми прийшли до будинку університету, Осипів друг показав мені цього Нартюка і я підійшов до нього на сходах.

– Чи ви є товариш Нартюк? – питаюся його.

– Так, а чого вам треба?

– У цьому університеті вчився мій син, який мешкав у гуртожитку при вул. Коперника. Минулого вівтірка ви його викликали з кімнати, разом з ним вийшли і з того часу слух за ним пропав. Я його батько і дуже хочу знати, куди він подівся.

Нартюк не обзивався і поволі сходив сходами, а я з ним. На сходах зустрів якусь студентку, яку покликав до своєї канцелярії, що була внизу. Щось з нею говорив, а потім, коли вона вийшла, він повернувся до мене:

– Скажіть ще раз, чого вам треба.

Я повторив і бачив, як зимний погляд Нартюка пронизує мене наскрізь.

– Так, я дійсно викликав з кімнати вашого сина, бо його покликали на університет. Ми разом зійшли до брами і він пішов своїм шляхом, а я своїм. Де він дівся, про те мені невідомо. Може, десь гуляє собі або хуліганить…

– Не говоріть мені дурниць, – кажу йому, – Кажіть, що сталося з моїм одиноким сином, бо ви добре знаєте!

– Не знаю, ідіть на міліцію, можливо, що вона знає.

Пізніше Осип мені розповідав, що цей Нартюк спровадив його до входової брами, де вже на нього чекали бережанські енкаведисти. Вони схопили Осипа при Нартюку, скували його та посадили в свою автомашину. На все це дивився своїм зимним і пронизливим поглядом Нартюк, що мусів бути частим свідком подібних видовищ.

З Осиповим другом пішли ми до будинку комісаріяту міліції, до району якої належав гуртожиток при вул. Коперника. На варті перед будинком стояв міліціонер, але коли він обернувся і пішов за чимось на подвір'я, я ввійшов у сіни та в перші двері направо. Дивлюсь, а на долівці в кімнаті лежить людина, вся в крові, на неї ллють воду. Один зі слідчих, а вірніше катів, як побачив мене, то зарепетував з усієї сили:

– Ты зачемь здесь, раз таку твою мать! – і я ще скоріше знайшовся на дворі, як у ці двері скочив. До мене підійшов міліціонер, галицький хлопець, переляканий, що не доглянув, як я зайшов туди і питається мене, чого я хочу. Я розповів йому цілу свою літанію і він мене запровадив до почекальні, де за бюрком сидів вже інший міліціонер, якому я знову розповів усе. Міліціонер сказав мені, що зараз прийде начальник міліції і він його запитається, де можна шукати мого сина.

І, справді, через хвилину прийшов до цієї кімнати якийсь офіцер у шкуряному плащі, що почав шукати за електричними дротами в стіні. До нього підійшов міліціонер і каже, що я шукаю за сином, що його, мабуть, заарештовано. Офіцер каже міліціонерові:

– Скажите ему, пусть идет к следователю.

Міліціонер підійшов до мене і казав іти за собою.

Провівши на перший поверх, міліціонер показав мені на двері, куди я повинен зайти. Питаюся, до кого він мене посилає.

– Начальник казав провести вас до "следователя". По-нашому, – це слідчий.

Нічого я не довідався в цього слідчого. Коли я йому сказав, чого я хочу, він заглянув у грубу книгу зі списками арештантів і заявив, що ніякого Дякова в нас немає. Я вийшов знову на вулицю, де чекав на мене Осипів друг, що був мені великою допомогою у моїх розшуках по місті, бо Львова я цілком не знав. Важко мені було б знаходити адреси, що їх мені подавали в різних установах. Були ми в Обласній Прокуратурі, а потім пішли ще до Обласного НКВД. Тут мене спрямували до Команди міліції, обіцюючи, що вона проведе потрібні розшуки. Обіцяли навіть, що

коли вони не захочуть цього зробити, то Обласне НКВД їм це "потелефонує".

Прийшли ми під будинок Команди міліції, а там знову міліціонер на варті. Підходжу до нього і кажу, чого мені треба. Міліціонер радить мені:

– Добродію, я б вам не радив заходити туди. На це може відважитися хіба тільки стара жінка.

Задумався я над тими словами, але любов до сина перемогла в мене страх і я сказав, що все ж таки я зайду.

– Як хочете, – каже вартовий, – але пам'ятайте добре, що я вам казав!

Зайшов за вказівками вартового на коридор і дивлюсь, а тут грубезні килими всюди, вгинаються під ходою. Пройшов поруч 8 кімнат, з яких у п'яти кімнатах двері були відкриті. Кімнати були розкішно умебльовані і всюди при бюрках сиділи добре відгодовані, побриті кати в новесеньких убраннях. При одній кімнаті була теж вибагливо умебльована почекальня, в якій у фотелі сиділа якась заплакана старша жінка. Кругом нас була ціла оранжерія. Сів я собі у м'який фотель і чекаю: у сусідній кімнаті чути сміх молодої жінки. По хвилині виходить з неї наперфумована секретарка, а на дверях з'являється огрядний, дебелий мужчина і запрошує до своєї кімнати жінку. У кімнаті чути крик і по хвилині з неї виходить жінка, ще більше заплакана, як була. Енкаведист стає у дверях і вже мене не запрошує до себе, тільки питається:

– Что вам нужно?

Розповідаю йому, що і як, і кажу, що до нього мене спрямували з Обласного НКВД, де й ще обіцяли, що він переведе потрібні розшуки. А цей як зареве до мене:

– Никаких я разысков делать не буду! Йди ты, националитическая сволочь, если б ты не был дурак, так погнал бы тебя у подвал и шлепнул. А теперь удирай да поскорей!

Вийшов я, а вартовий питається, як мені повелося. Я йому розповів, а він каже мені, що мої розшуки для мене ще добре закінчилися!

Пробували ми теж шукати Осипа по лічницях і відвідували може щось 4 з них, у тому теж жидівську лічницю при вул. Рапапорта. Якийсь чоловяга в трамваї порадив нам ще піти до прокурора Прокопенка[3], що у Львові заступає Республіканську Прокуратуру УССР, та до депутата проф. Кирила Студинського. Коли я прийшов до будинку, в якому урядував т. Прокопенко, то застав там принаймні 200 осіб, що чекали на "авдієнцію" у цього високого чиновника. Коли, врешті, прийшов Прокопенко, він

заявив зібраним, що доти не буде приймати прохачів, доки не сформується черга. Мені пощастило стати в цю чергу другим. “Авдієнція” моя виглядала в т. Прокопенка так.

Прокурор сидів за бюрком і чистив нігті. Я стояв перед ним і розповідав йому про свою справу.

– Отже, ви кажете, батьку, що ви не знаєте, де ваш син? – каже, усміхаючись, республіканський прокурор.

– Ні, не знаю, якщо б знав, то вас не питався б.

– Бачите, батьку, ви не знаєте і я не знаю. Нас є двох таких, що не знаємо. Бувайте здорові!

У депутата Студинського моя “авдієнція” була ще коротша. Я ще добре не розповів йому, про що ідеться, як товариш депутат заговорив нервово:

– Ага! Націоналісти! Чого хотів, те і має!... Прийдіть за місяць, то може буду щось знати і вам скажу.

– Та ви не знаєте навіть, про кого питатися!

– Не треба, якщо за місяць буду знати щось, то вам скажу!

Після цієї останньої “авдієнції” я побачив всю безвиглядність розшуків мого сина. Поїхав, отже, до гуртожитку, щоб забрати синові речі. Але студент-жид, що був старостою кімнати, в якій жив Осип, заявив мені, що Осип правдоподібно заарештований, а речі в’язнів підлягають конфіскаті. Радив мені піти до ректорату університету, і якщо ректорат доручить видати Осипові речі, він їх, очевидно, видасть. Ректорат відмовився видати таке доручення і тому, повернувшись до гуртожитку та не заставши старости в кімнаті, я запропонував студентам виміняти нові речі Осипа за їхні старі. Студенти це радо зробили.

Проминуло декілька тижнів. Якось прийшов до мене секретар місцевої сільради й приніс мені листа, заадресованого рукою сина, але без зворотної адреси на конверті. У листі, на картці, було написано рукою Осипа: “Знаходжусь у тернопільській тюрмі, я здоров – Осип”. Крім цієї картки була ще інша, на якій, по-московськи, було написано: “Обратитесь в НКВД, к следователю Галагину*, комната Нр. 21”. Не гаючись, поїхали ми з дружиною до Тернополя передати синові посилку. З Олесина вже 4 хлопців сиділо в тернопільській тюрмі і ми знали, що в’язням можна було передати посилку з убранням, біллям, постіллю, але в ніякому разі з харчами, яких до передачі не приймали.

У Тернополі зголосились ми на “пункт”, де приймали посилки до передачі. Людей було багато і треба було стояти в черзі. Коли

---

* *Тут і далі помилка. Правильно:* Галигін

підійшли до віконця, енкаведист запитався мене, кому передаю посилку. “Осип Дяків”, – кажу. Енкаведист обернувся, поглянув десь і каже: “Не приймаю”. Питаюсь: “Чому?”. “Не приймаю й все”.

– Товаришу, може його нема, то скажіть мені – мовлю енкаведистові.

– Єсть, – каже, – чорт його не забрав, але передачі не приймаю.

Вийшли ми з дружиною з “пункту” на вулицю та й говоримо про нашу невдачу. Дружина питається мене, чи маю цю картонку зі собою, що в листі була. Радить показати її енкаведистові. Гадаю, що ця картонка, – це якийсь підступ, але ось надходить енкаведист хідником і я показую йому цей папірчик.

– Товаришу, я отримав цю бумажку, але не знаю, що це таке?

Енкаведист дивиться на папірчик і поволі читає.

– Понимаешь, – каже, – тебя вызывают в НКВД. Что ты имеешь общего с НКВД?

– Нічого!

– Как ничего! А зачем тебя вызывают в НКВД?

– Син у мене арештований!

– А, сын у тебя арестован! Ну, что, если хочеш зайти, так йди в бюро пропусков, покажи зтот талончик и он дасть тебя пропуск.

Віддав папірчик і пішов. А я собі подумав, що він мені виразно сказав, що як ти дурень і хочеш іти, то йди.

Але й цим разом любов до Осипа перемогла в мене страх і я пішов до цього бюра перепусток. Від мене зажадали паспорту, і я їм дав свою совєтську військову книжечку зі знимкою, бо паспортів нам ще не давали. Я отримав бажану перепустку і вийшов на вулицю до дружини. Сказав їй, що як через годину мене не буде, щоб їхала кіньми додому. Тепер дружина налякалась і в плач. Каже мені, щоб я не йшов .

– Тепер уже запізно, – відповідаю. – Віддав свій “пашпорт” і може бути гірше. Треба йти.

Пішов на сходи, де два вартові зі штиками затримали мене. Показав їм перепустку. Один пішов до телефону і пробує телефонувати. Щось не виходить йому з цим телефоном. По хвилині надходить хтось з коридору.

– У меня телефон испорчен. Что тебе надо?

Вартові показують йому мою перепустку. Енкаведист щось собі нагадує, а потім кличе мене до себе.

– Ты Дяков?

– Так!

– Здесь у тюрме твой сын?

– Так!

– Ты его разискивал во Львове?

– Так!

– Видишь, а он у нас в тюрме.

– Знаю і тому прийшов.

– Он у тебя одиночка. Вы себя очень любите!

– Так, він мій одинокий син.

– Да, отец, у меня тоже єсть единственная дочь. Я тоже отдал бы все, чтоб ее спасти. И потому я сыну сказал, чтоб он написал тебе. И ты получил зтот талончик и не побоивался прийти к нам.

– Чого ж мені боятися? Я нікому ніколи нічого поганого не зробив і не думав зробити, то чого ж мені було боятися?

– Правильно, отец, мы все знаєм и нам жалко тебя. И жалко нам твоего сына. Он умница у тебя. Я ему всегда говорил, что он должен чистосердечно сознаться во всем и тогда он еще хорошо заживет. Ты понимаешь, отец, он будет еще учиться, он парень с большими способностями. Платить за учебу, как в панско-шляхетской Польше, у нас не нужно, студенты учаться у нас безплатно и еще стипендии получают.

– Та він тільки того хоче, що вчитися.

– Я всегда ему об зтом говорю. И ты, отец, будь умный и поговори с ним с толком. Скажи ему пусть сознается во всем. Он тебя любит и послушает. Если сознается, я его еще сегодня домой отпущу. Вместе поедете домой.

– А до чого він мав би признатися?

– Он – националист!

– Це, товаришу, брехня, це хтось набрехав на нього. Дивіться на мої руки, які вони! Я важко працював ціле своє життя. Мій син нічого іншого не хоче, тільки вчитися!

– Да, у него большие способности, но он уже сознался в том, что он принадлежит к националистической организации.

– Як він до цього признався, це ж неправда. Але, якщо він признався, то що я вже можу йому сказати. Я не знав і дійсно не вірю, що він член якоїсь націоналістичної організації.

Слідчий Галаґін, бо це він був, подивився пронизливо на мене, покрутив головою та й каже:

– Да, отец, я тебе скажу, что он не хочет говорить. Что его не спроси, он всегда говорит: “Я вам все россказал и больше ничего не знаю. А ты, отец, поговори с ним с толком и все будет хорошо. Ну что, будеш говорить? Если будешь, так я тебе его покажу”.

– Та вже буду, – кажу Галаґіну.

Галаґін запровадив мене до кімнати ч. 22 і попрохав енкаведиста, що в ній сидів, щоб мене пильнувати, доки він не повернеться. Цей погодився і звелів мені сісти на стільці в кутку. Дивлюсь, на середині кімнати стоїть стіл, а на ньому – різне знаряддя до биття. Біля стола – відро з водою. Я сів на стільці й похилив голову, щоб не дивитись на молодого, гладенького енкаведиста, мабуть спеціяліста від биття.

– Чего ж ты плачешь, – питається мене енкаведист.

– Я не плачу.

– Ты арестован?

– Не знаю.

– Какой же тебя черт принес в НКВД?

– Мій син арештований.

– Как ему фамилия?

– Осип Дяків.

Енкаведист подивився у грубелезну книгу, що мабуть була списком в'язнів і, знайшовши в ній Осипа, каже:

– В университете был, людиною б был, но самостоятельной захотел. У нас, брат, єсть и союзная, и самостоятельная. Какая кому понравится, такую и получит!

Раптом відчиняються двері й кличе мене Галаґін.

– Ходи!

Став на порозі кімнати ч. 21 і бачу в ній Осипа. Серце забилось мені, думав, що трісне. Захитався від несподіваного враження.

– Станьте, тату, – мужньо заговорив Осип. – Не говоріть нічого, бо й нема до кого.

Галаґін тільки зубами заскреготав, але нічого не сказав. Почувши Осипа, я зразу опритомнів. Дивлюсь, а він знівечений, побитий. На обстриженій на нульку голові, – рани із засохлою кров'ю. Губи й лиця опухли, на блюзі плями від крови.

Взялись ми за руки і Осип мене в руку поцілував, а я його в поранену голову. Галаґін пильно дивиться на нас, а Осип питається:

– Мама здорові?

– Так, вона тут, на вулиці.

– А бабця, стрийки та тети, родина?

Розповів про всіх та й кажу:

– Сину, роби так, щоб було добре!

– Я ж так роблю, щоб було добре.

Настала мовчанка.

– Ты пакончил? – питається слідчий.

– Так, – кажу.

Дивлюсь на Галаґіна, а в нього виски скачуть, одначе старається вести себе спокійно. Питається мене, чи маю передачу для сина. Кажу йому, що так і пояснюю йому, що привіз. Показується, що цей урядовець Української ССР навіть не розуміє українських термінів і йому треба було пояснювати, що це таке убрання, білизна тощо. Галаґін списав принесені речі і казав дати цей список "на пункті". Розцілувавшись з сином, я вийшов. Дружина зраділа, побачивши мене на вулиці, але я, під враженням усього баченого, не міг видобути зі себе слова. Пішли надавати передачу. На "пункті" я сказав, що слідчий Галаґін дозволив її передати. Передачу взяли, але за хвилину, вона з лоскотом полетіла за нами на підлогу кімнати перед віконцем.

– Вот, националистическая сволочь, говоришь, что тебе разрешили передать посылку, а тебе не разрешили! – крикнув за нами з віконця енкаведист.

Коли почалася війна і син мій повернувся з бердичівської тюрми, я старався від нього довідатись про ближчі обставини нашого побачення в тернопільській тюрмі. Осип, який не дуже любив розповідати про себе, на згадку про слідчого Галаґіна, таки не міг стриматися від гірких спогадів.

– Тату, ви знаєте, що я все старався бути вирозумілим. Але, для поведінки чекістів я ніякого вирозуміння, ні виправдання знайти не можу. Це звірі, а не люди! Бо щоб так знущатися над людиною, що їм не зробила ніякої особистої кривди, що її "вина" у відношенні до системи, якій вони служать, ніяк не була доведена, то все це важко зрозуміти, думаючи людськими категоріями. Після побачення з вами, Галаґін який, чув, як я Вам казав, щоб Ви не говорили, бо нема до кого, бив мене цілими годинами, приговорюючи: "А я тебе говорю, ты молчи і ничего не говори!" Кидав мене на долівку, бив палицею, толочив ногами, поливав водою і знову бив та копав. Такі нелюдські форми переслухування стосував до мене той Галагин багато разів…

З дозволу Обласної прокуратури в Тернополі почали й для Осипа приймати передачі.

Сидів тоді з Осипом у келії лейтенант Червоної армії, українець – розумна й освічена людина. Його заарештували за "прогул" і привели до келії в лахміттях. Осип хотів цього лейтенанта прибрати в свої речі, але цей довго навіть не хотів чути про те. Треба було його довго вговорювати, але з цього між Осипом та лейтенантом почалися довгі розмови, в яких лейтенантові зовсім

відкрилися очі на совєтську дійсність. По кількох тижнях, лейтенанта покликали на суд, на якому за його дрібну провину присудили йому один рік тюрми з правом апеляції. Лейтенант написав собі сам цю апеляцію, не жаліючи в ній слів правди на адресу совєтського суду. Після цієї апеляції суд у Києві присудив йому вже 10 років карних лагерів з правом апеляції. По другій апеляції лейтенант отримав уже 25 років карних лагерів без права апеляції. Але з цього високого вироку, лейтенант не робив собі уже нічого, сміявся і казав, що навіть якщо б були присудили до смертної кари, то він уже большевицькому обманові не покорився б. Доля була ласкавою тоді для цього лейтенанта. Його везли цим самим транспортом, що й Осипа, і він вийшов живим із палаючої бердичівської тюрми. Дальша його доля мені невідома.

Коли тільки почався напад гітлерівців на Совєтський Союз, серед населення почали ширитися вістки, що НКВД мордує по тюрмах в'язнів. І як тільки перша німецька стежа, 4 велосипедистів (у Галицькій армії казали – наколесників) переїхали через Олесин, люди почали готуватися до їзди до Тернополя. Слідуючого дня поїхав я, моя теща та ще дві жінки, що їх сини сиділи в тернопільській тюрмі. В селі Янівка нас затримали німці, бо тут ще був німецький фронт. Але місто Тернопіль зайняли німці від сторони Збаража і ми рушили з німцями до Тернополя. Прийшли до тюрми і побачили безліч трупів по келіях та в підземеллі. Деякі з них мали гортанки, пробиті довгими дерев'яними шпильками, повиколювані очі, повирізувані язики. Народу зібралися маси-масенні; звідусіль лунав плач людей, що розпізнавали своїх рідних, здебільшого по вбраннях, бо обличчя дуже часто були зовсім здеформовані від ударів кольбами. Говорили тоді про 5000 помордованих в'язнів в одній тільки тернопільській тюрмі, але те саме діялося теж у кожній районній тюрмі, по містечках. Серед зібраного народу масово крутилися німецькі офіцери та вояки, які робили знимки помордованих і понівечених трупів. Знимок цих зроблено хіба тисячі, але я якось не чув, щоб ці знимки були десь опубліковані. Минуло 25 років від цих жахливих подій – масового морду українських в'язнів по большевицьких тюрмах у перші дні війни 1941 року, але знимок помордованих большевиками в'язнів, зроблених тоді масово, ніхто не бачив і ледве чи побачить.

Серед помордованих в'язнів Осипа не було.

Пізніше ми довідалися, що декілька днів перед війною вивезено з тернопільської тюрми один великий транспорт в'язнів, що їх уже під час війни вивантажено в Бердичеві та переведено

до бердичівської тюрми. Коли німецькі літаки почали бомбити Бердичів, а німецька артилерія почала обстрілювати місто та тюрму, енкаведисти підпалили тюрму та втекли. Тоді в'язні почали виломлюватися з келій. Одним з перших виломались в'язні з келії, в якій перебував Осип. В'язні вибігли на подвір'я, але тоді саме повернулись до тюрми енкаведисти, які, побачивши на подвір'ї в'язнів, засипали їх вогнем зі своїх автоматів. Осип упав і трупи друзів прикрили його. Німецька артилерія знову почала обстріл міста і тоді енкаведисти втекли вже остаточно. В'язні продовжували виломлюватись з палаючої тюрми, помагали одні одним, і на волю з неї вийшли тисячі. Убитих було на подвір'ї 23 в'язні. Але й ці, що вийшли на волю, не всі спаслися. Деякі впали в руки большевицьким "заградительным отрядам" і були ними постріляні на місці. Деякі впали в руки німцям і були ними забрані до таборів полонених і погинули за дротами. Все ж таки значна частина в'язнів зуміла врятуватися, в тому теж члени ОУН, що були присуджені за большевицької окупації у великих процесах проти членів ОУН, що мали місце у Львові, Станиславові та Дрогобичі.

По кількох днях, до сусідних від Олесина сіл прийшли поворотці з бердичівської тюрми й принесли вістку, що Осип вийшов на волю. За кілька днів прийшли інші, які розповіли, що Осип згинув на подвір'ї тюрми. А тим часом Осипа, як не було, так і не було. На день Храмового празника в с. Вимислівка, 28 липня, заплянували посвячення могил, на якій поставлено статуї двох Українських Січових Стрільців і для збільшення врочистости рішили привезти оркестру зі села, що було віддалене від Вимислівки на 40 кілометрів. По цю оркестру виїхало з Вимислівки три підводи і, коли вони прибули на місце, довідалися, що в місцевій читальні саме відбувається проголошення української державности. Промовцем, що виступав на тому святі, був наш Осип. Після закінчення подався він з оркестрою до Вимислівки.

Прибув він до цього села в неділю вранці 28 липня. Звідтіль пригнався до мене один хлопець на велисопеді і запрошує мене до Вимислівки на посвячення. Кажу йому, що не поїду, бо серце не дозволяє. Хлопець каже мені:

– А ви краще сідайте зі мною на ровер і їдьте, бо мені казали, що там буде Осип.

Я здрігнувся, відклав книжку, що її читав і пішов до хати. Сказав новину Бабці. Тоді сів з хлопцем на велосипед і поїхав з ним до Вимислівки, віддаленої від Олесина на 4 кілометри. Осип був уже біля церкви й, побачивши мене, прибіг привітати-

ся. Ми радісно обнялись і розцілювались. Я побачив, що Осип, хоч фізично був вичерпаний, але духом був сильний і веселий. Ми пішли до церкви, де Службу Божу правив парох Будилова й Вимислівки – о. Дякон – у сослуженні 10 священиків. Після посвячення могил проповідь виголосив о. Радонський. Після проповіді о. Радонського промову до зібраних мас народу виголосив наш Осип. На закінчення свята оркестра відограла український національний гимн.

Увечорі цього дня ми з Осипом прибули додому, де вже нас чекала знетерпеливлена Бабця, Дружина, родина, багато односельчан. З Осипом прибув теж його друг, співв'язень з бердичівської тюрми, на ім'я Олекса. Цей 45-літній селянин з Бучаччини мав брата-студента, який сидів в одній келії з Осипом, але, на жаль, загинув на подвір'ї тюрми від куль енкаведистів.

Розмови й розповіді затягнулися в пізну ніч і на другий день Осип наш дав волю снові, але мені й Олексі не спалось. Жаль за рідним братом, думки про те, яку болючу вістку несе він родині, турботи за дружину й дітей, не дали Олексі спати. Ми пішли в садок, сіли на лавку й почали розмовляти. Я просив Олексу, щоб хоч два дні затримався у нас і відпочив. Олекса почав мене питатися, як це сталося, що я мав побачення з Осипом у тюрмі, а далі став розповідати про смерть свого брата, про те, як усіх убитих друзів в'язні похоронили, і про поворот додому. І, справді, про цей поворот знаю виключно з уст Олекси, бо так склалося, що про нього Осип мені ніколи не розказував.

І, так, на самому початку поворотної дороги, життя в'язням цієї групи, в якій були Осип та Олекса, врятувало місцеве населення. Коли шістьох в'язнів цієї групи зайшло в підміське село, у ньому гуляв ще большевицький "заградительный отряд". В'язнів побачив якийсь чоловік, який почав давати рукою знаки, щоб вони бігли до нього. Коли вони прибігли до нього, цей, багато не говорячи, казав їм лізти в картопляні ями. Сиділи в'язні в цих ямах доволі довго і вже побоювалися, що їх підступно в ці ями заховали, щоб передати большевикам. Але увечорі до в'язнів прийшла якась старша жінка, за нею молодша, а там далі й цей чоловік, що їх у ями заховав. Сів біля ям та й заговорив:

– Я знаю, що ви стривожені, але заспокійтесь. Слава Богу, найгірше вже проминуло.

Тоді цей чоловік приклякнув і почав, голосно, молитися. Чоловік говорив "Отче наш" і "Богородице Діво" українською мовою і жінки та в'язні повторяли за ним слова молитви. В'язні-галичани почули вперше слова відомих молитов в українській мові.

Від цього селянина в'язні довідалися, що кінний "заградительный отряд" був у селі, коли він їх прикликав. Чекісти їхали до тюрми дивитися, що там таке трапилося і цілком певно зустріли б в'язнів, якщо б вони не послухали свого спасителя і не рушили до нього бігом. Жінки почастували в'язнів чаєм з рум'янку, двома кусками хліба, що їх селянин поділив рівно на 9 частин (6 в'язнів і їх троє) та цукром, що його вже набрано з розбитого державного магазину. Потім старша жінка пішла на колгоспний лан і нарвала колосків. Зерно з цих колосків жінки сушили на кухонній блясі, розтирали його й варили з нього кашу, а тоді вже з цієї каші напекли "пляцків", якими годували в'язнів та себе, та й ще на дорогу дали. У цих підміських селян коло м. Бердичева перебули наші в'язні три дні, бо стільки ж тривала невияснена воєнна ситуація коло цього міста.

Але, коли німці зайняли Бердичів, в'язні розпрощалися зі своїми добродіями й рушили далі в дорогу. Німецьке військо йшло головними шляхами, а колишні в'язні поверталися польовими доріжками. Першого дня йшлось їм добре; увечорі зайшли до якогось села, в якому німців не було. Місцеві селяни нагодували їх, а ніч в'язні проспали на колгоспному сіні. Вранці рушили далі в дорогу. Ідучи польовою доріжкою між колгоспними ланами, вони несподівано зустріли німецьку стежу з трьох велосипедистів. Німці в'язнів затримали, обшукали їх і сказали, що вони перебрані солдати (всі в'язні мали обстрижені голови на "нульку"). Осип пояснив їм німецькою мовою, що вони ніякими червоноармійцями не є, і двох німців хотіло вже їх відпустити, але третій вперся і забрав їх до села, в якому квартирував німецький відділ. В'язнів пігнали до колгоспного двора, де в стайнях перебувало вже 64 полонених червоноармійців, що їх берегло 3 вартових. Полонені розповідали, що вони вояки 100-ї стрілецької дивізії, яка рекрутувалася перед війною на Бердичівщині, що вони свідомо передалися німцям, бо не хотіли воювати за Сталіна, але їх німці замкнули в цій стайні і вже два дні не дають їм їсти та не дозволяють місцевому населенню передати їм харчі. Полонені були самі українці – уродженці недалеких сіл Бердичівщини та Житомирщини.

Увечорі, до цієї стайні прийшов німецький підстаршина та викликав Осипа, мовляв, того з цивільних, що говорить по-німецьки. Цей підстаршина мав свою канцелярію в колгоспному дворі і був власне "командантом" цього табору полонених. Підстаршина переслухав Осипа в доволі людяній формі і на закінчення заявив, що він старатиметься про звільнення його та

товаришів. Осип звернув увагу цьому підстаршині, що полонені є українцями і що вони добровільно передалися німцям.

Коло 10 години вечора до цієї стайні привели ще 17 полонених червоноармійців. Осип усім розповів про свою розмову з німцем і радив кожному, щоб усі однаково говорили, коли їх німці переслухуватимуть через свого перекладача. Вранці до двора прибув гурт жінок з головою сільради, які принесли полоненим харчі. Вартові не пустили їх до стайні, але вийшов "командант", який, викликавши Осипа, доручив йому розділити харчі між полонених. Розподіл цей пройшов у повному порядку, при чому Осип узяв собі харчі останнім.

Виявилося пізніше, що німецький підстаршина не лукавив, коли обіцяв, що старатиметься про звільнення Осипа та в'язнів. І, справді, коли тільки закінчено розподіл харчів, на подвір'я прибув автом німецький офіцер. Осипа покликали до нього і він з офіцером пішов до будинку. Довго його не було, але вернувся Осип радісний, кажучи, що він є майже певний, що їх незабаром звільнять. Виявилося, що ця частина складається з австрійців, які були людяніші за своїх пруських побратимів.

Офіцерові розповів Осип точно про в'язнів:

– Полонені є українцями і вони є прихильні німцям; вони признались переді мною, що вони добровільно кинули зброю, не бажаючи воювати за зненавиджений сталінський режим!

– Хто це може потвердити, хто цих людей візьме на поруки? Я завтра маршую зі своїм відділом вперед і до цього часу хотів вас з вашими колегами звільнити, а полонених передати до табору.

Осип поглянув на подвір'я, де ще далі перебував гурт жінок з новим сільстаростою (попередній голова сільради утік з большевиками). Осип запропонував:

– Дозвольте мені поговорити з місцевим "бюрґемайстром", який є на подвір'ї.

– Ідіть і говоріть!

Осип вийшов на подвір'я і сказав старості, щоб він собі дібрав 3 особи і взяв на поруки полонених. Староста заявив, що з ним за полонених розпишуться ще місцевий фельдшер, учителька та один селянин. Осип зголосив це офіцерові й отримав доручення від нього чекати його в 7 годині вечора. Сказавши це, сів на автомашину та поїхав.

Увечорі приїхав офіцер з готовим протоколом, в якому зазначено, що рідні полонених, за порукою "бюрґемайстра", місцевого фельшера та вчительки перебирають від нього 81 полоненого. Всі підписали протокол і староста поставив на документі свою

“печать”. По цьому офіцер видав Осипові й в’язням перепустки, стягнув вартових, сів на автомашину та від’їхав. Осип зі старостою відкрили конюшні та випустили полонених. Отак 81 полонених українців вийшли на волю, оминаючи голодну смерть за дротами німецьких таборів для полонених.

Підкріпившись добрим почастунком у місцевого старости й не залишаючись на ніч у цьому селі, наша група в’язнів подалася в дальшу дорогу. Придержуючись нашої постанови, ми мандрували дальше бічними шляхами, щоб не зустрічати німецьких військових колон. В одному селі на Волині Осип зустрів знайомого собі зв’язкового похідних груп ОУН. Цей повідомив Осипа про Акт відновлення української державності 30.VI.1941, яким усі дуже зраділи. З цього часу, маючи зв’язок, наші в’язні пересувалися вже зі села до села підводами, а Осип виступав з промовами, вечорами в читальнях чи клюбах. Перейшовши в Галичину, хлопці розійшлися в свої сторони і тільки Осип з Олексою мандрували далі, в напрямі на Бережанщину.

Впродовж чотирьох днів свого побуту в Олесині, Осипа безперервно відвідували різні знайомі, головно друзі з ОУН, і мені було цілком неможливо порозмовляти з ним і довідатись від нього щось про його переживання. А вже п’ятого дня вранці Осип поїхав до Бережан, де, незважаючи на своє підірване тюрмою здоров’я, почав працювати в Окружному Осередку Пропаганди ОУН (ООП ОУН). Олекса теж пішов у свою Бучаччину і ми знову залишилися самі.

Серпень 1941, – це був період, коли по всіх селах сипали могили на честь упавших героїв. Всюди відбувалися врочистості посвячування могил, поминки по героях, жалібні апелі з викликуванням прізвищ та місць смерти героїв – під звук сурм та грюкіт барабанів. Вшановувано не тільки героїв сучасного, але й минулого. Ось, наприклад, велике свято героїв відбулося на побоєвищі Українських Січових Стрільців (УСС) на горі Лисоні, яку УСС-и обороняли перед московськими атаками в 1916 році. Для впорядкування військового цвинтаря на горі Лисоні мобілізовано,приблизно 1000 юнаків та юначок ОУН, що впродовж одного тижня таборували на горі Лисоні, висипуючи високу могилу та впорядковуючи стрілецький цвинтар. Врешті відбулося врочисте посвячення могили на Лисоні, що його провів о. декан Бачинський в супроводі 76 священиків та около 15000 учасників свята, що прибули валками на Лисоню з чотирьох різних повітів. До урочистої польової Служби Божої співав бережанський хор “Боян”. Після Служби Божої і проповідей перед могилою, на

якій гордо повівав український державний прапор, дефілювало в карних рядах понад 2000 української молоді. Після дефіляди до зібраного народу промовляв ще один колишній старшина УСС, та від ОУН – Осип Горновий.

Кілька тижнів пізніше провідав я Осипа в Бережанах і побачив, що він дуже погано виглядає. На мої запитання відповів, що дуже погано почувається. Тоді я поставився до нього твердо і забрав його додому. Спровадив до нього д-ра Манацького з м. Козови і цей ствердив в Осипа температуру і запалення олегочної. Дав йому ліки і доручив йому два тижні лежати в ліжку. Але вже після п'ятьох днів Осипові розповіли про арешти членів ОУН під проводом Степана Бандери. Як відомо, це сталося 15 вересня 1941 року. Тоді по всій Україні арештовано тисячі "бандерівців", знищуючи багатьох з них на місці, а інших спроваджуючи до німецьких концентраційних таборів. Осип через хворобу не був того дня у Бережанах і ця обставина зберегла його від арешту і смерти або знайомства з гітлерівськими концентраками.

Почувши про долю ООП ОУН у Бережанах і про арешти друзів, Осип таки не витримав і після 6 днів лежання в ліжку подався до друзів, що залишилися на волі.

Восені 1941 року Осип мав доручення від Проводу ОУН організувати допомогу для голодуючих по селах Бережанщини. Тоді в карпатських та підкарпатських селах Галичини був серйозний голод. Тисячі селян з голодуючих повітів з'являлися на Поділлі, щоб прокормити себе та ще дещо принести з харчів для своїх голодуючих дітей. Німецька влада за допомогою своїх польських вислужників, таких як "баншуци", дуже збиткувалася над цими українськими селянами, побиваючи їх важко та конфіскуючи в них збіжжя та всякі інші харчі. Віч-на-віч цієї ситуації Провід ОУН видав доручення, що вся мережа ОУН має включатися всіма силами в допомогу для голодуючих, а зокрема допильнувати, щоб ніхто з українського населення такої допомоги не цурався. В акцію допомоги для голодуючих включився також УЦК під проводом проф. Володимира Кубійовича з усіма своїми допомоговими комітетами. Завдяки їхнім заходам німецька влада погодилася на переселення українських дітей з голодуючих повітів на Поділля, де в той час браку збіжжя та харчів так дошкульно ще не відчувалося.

За почином Осипа Олесин та сусідні села включилися в цю акцію. Олесин прийняв був тоді 45 дітей з карпатських та підкарпатських сіл Стрийського повіту, які перебували в нас аж до нового збору в 1942 році. Населення Бережанщини дуже добре

розуміло потребу порятунку рідного брата від голоду і тому жертвенність на допомогу голодуючим була така велика, що й самі бережанці на переднівку залишилися без збіжжя. Таке було й в Олесині, де кільканадцять родин навесну не мало вже зовсім збіжжя. Все ж таки вони до нового врожаю витримали, маючи молоко від корів, домашню птицю, картоплю та городовину.

Коли, п'ятнадцять років пізніше довелося мені читати в "Історії УПА" про допомогу УПА й підпілля ОУН для голодуючих колгоспників з осередніх та східніх земель України на передновку 1947 року, мені згадувалися різні події з акції допомоги голодуючим в 1941–1942 роках, що її провела тоді ОУН. Я не знаю, чи Осип Горновий мав якесь відношення до акції допомоги голодуючим колгоспникам в 1947 році так, як мав його перед 5 роками, але я певен у тому, що й у 1947 році населення хлібородної Бережанщини виконало повністю свій обов'язок перед голодуючими братами, як передше.

Крім участи в акції допомоги для голодуючих, Осип постійно працював в апараті пропаганди ОУН та писав різні статті для підпільних газет і видань. Через нашу хату проходили часто доповнення, що їх висилала ОУН для своїх похідних груп на Сході. Ці люди приходили до нас за зв'язком, затримувались у нас день чи два, і відходили далі на Схід. Добре пригадую собі прихід трьох юнаків, одного з яких я вже трохи знав. Був це молодий поет з Рогатинщини на ймення Василько. Ці хлопці затрималися в нас три дні. Коли ці юнаки розмовляли з Осипом, вони зовсім не турбувалися моєю присутністю і говорили цілком отверто. У цей час Провід ОУН видав був інструкцію, якою наказував членам похідних груп на Сході робити в кожній місцевості списки жертв московсько-большевицького терору. Списки ці треба було ладити в багатьох копіях та передавати їх не тільки на підпільні адреси, але й на адреси українських установ, зокрема тих, що втримували свої бібліотеки чи архіви. Пригадую, що Осип дуже клав Василькові і його друзям на серце справу цих списків і радив їм почати цю справу негайно, бо пізніше може бути запізно. При цій нагоді розмова зійшла на тему гітлерівського терору, що тоді, зокрема на Сході, прибрав у відношенні до членів ОУН Степана Бандери широкі розміри. Це дало підставу Василькові запитатися, напівсерйозно і напівжартома:

– Хто буде так нас списувати, як Ґестапо нас знищить?

На жаль, ці слова виявилися якоюсь мірою, пророчими. Василько і ще один з тих юнаків, що в нас були, були публічно повішені Ґестапом у Миколаєві над Чорним морем!

Участь Осипа в підпіллі ОУН, різноманітна праця, що він її у цьому підпіллі виконував, була причиною, що велика кількість підпільної пошти приходила на його адресу й висилалась ним далі. Коли Осип був удома, я часто бачив його маніпуляції з підпільною поштою. Листування на тонких бібулах Осип прочитував, сортував, часами щось дописував, бібулки скручував, коли треба було, то їх лякував чи вкладав до конверт, і готував до висилки. Щоб ця велика кількість підпільної пошти отримувалась непомітно, Осип прохав мене зробити в клуні два сховки, один на вхідну та один на відхідну пошту. Ці два сховки й стали підпільними поштовими скриньками і їх не потрапили викрити німецькі вояки, що робили в клуні ревізію. Коли цього ніхто не бачив, до клуні заходив місцевий станичний ОУН Ілько[4], або його довірені зв'язкові, які залишали в сховку пошту для Осипа та забирали все те, що їм залишав Осип. Ілько – це був 23-річний юнак, що загинув геройською смертю в УПА в 1949 році. Коли Осип маніпулював при сховках, я звичайно сторожив, щоб "ворог не бачив і дурень не чув", як тоді попереджалося в підпільних газетах та журналах .

Можна сказати, що підпільна пошта ОУН працювала тоді дуже справно та ефектовно. Були створені головні та бічні поштові "лінії". Пізніше, за існування УПА, цими лініями передавали не тільки пачки з біллям чи харчами для вояцтва УПА, але й людей, що подорожували "службово", чи навіть цілі валки зброї, воєнних матеріялів, різного постачання. Треба сказати, що населення Бережанщини слухало заряджень своєї підпільної влади й виконувало кожне її доручення без найменшого спротиву, хоч часами такі доручення лягали важким тягарем на українського селянина. Але кожний розумів, що ці доручення диктує воєнний час і виконував їх охоче.

Хоч я бував досить часто присутнім, коли Осип перечитував одержані підпільною поштою інформації, то він ніколи не виявляв мені тих інформацій. Тільки один раз трапилось інакше. Перечитавши звідомлення, що прийшло було з Наддніпрянщини, Осип почав нервово ходити по кімнаті. Я спитав його, чи я можу знати, що такого сталося, що так його схвилювало.

– Можете, – відповів Осип. – І не тільки Ви. Це можуть і повинні знати всі українці. Справа ось у чому. Обсервація нашої Служби Безпеки виявила, що німецькі окупанти України ангажують до праці в німецькій політичній поліції всяке шумовиння. З цього скористали большевики й підіслали до Ґестапо своїх енкаведистів для того, щоб помагати Ґестапові винищувати його руками українську політично свідому інтелігенцію. Ті енкаве-

дисти, вдаючи щирих слуг Ґестапо, доносять на свідомих українських інтелігентів наддніпрянців, що нібито ті були за совєтів комуністичними активістами й тепер удержують звязок з комуністичним підпіллям. На підставі такого "звідомлення" Ґестапо арештує й розстрілює даного українця. Тим більше, що Ґестапо й без того заінтересоване в винищуванні української інтелігенції. У висліді тієї енкаведівсько-ґестапівської діявольської акції вже на протязі першого року окупації німцями Наддіпрянщини знищено не менше як 340 українських професорів, які раніше зуміли якось врятуватися перед ліквідацією з рук НКВД.

Незважаючи на широкі і різноманітні завдання, що їх Осип виконував у підпільній сітці ОУН, він мав ще час на студії. Вже в 1941 році[5] Осип записався студентом на заочні курси журналістики й економії УТГІ і був ним аж до повороту большевицьких окупантів в 1944 році. Я точно сплачував належність за скрипти, які приходили регулярно і Осип їх пильно студіював, випрацьовуючи та відсилаючи різні завдання, що зі скриптами приходили. В червні 1944 р. він повинен був одержати закінчення тих студій.

У цей пам'ятний для мене час Осипового перебування в Олесині, в другій половині 1941 та першій половині 1942 року (тоді Осип покидав Олесин тільки на короткий час), мій Син став мені особливо близьким і дорогим. Я дуже радо перебував у його товаристві та дуже радо дискутував з ним на різні теми. Слухаючи його поглядів на різні справи, я навіть не звертав уваги на іншу роботу, що мене чекала і яку треба було зробити. Часами це ставалося зі шкодою для цієї роботи, але я на це не зважав.

Мені багато з того, про що я з ним говорив, запам'яталось добре. Деякі з поглядів Осипа бажаю передати на цьому місці, щоб кожному, що знає його твори, була повністю зрозумілою його індивідуальність.

Насамперед бажаю підкреслити, що автор статті "За яку філософію"[6] був змалку людиною дуже побожною. Як учень гімназії, він з власної волі ходив, якщо це лиш було йому можливе, кожного рана на читану Службу Божу і радо заступав тих своїх товаришів, що в черзі були призначені катехитом до сослуження в Богослуженні, а були перешкоджені. Особливо любив читати Апостольські Послання і нераз читав їх вголос дома. Весь час побуту в гімназії був він активним членом Марійської Дружини та Апостольства Молитви. Релігійність Осипа проявлялася не тільки в любові церковних відправ і свят, чи в пошані до релігійних традицій, але теж у глибокому переконанні, що українська держава може бути тільки християнською. Нехристиянською Осип

собі України не уявляв; зокрема не уявляв собі України, в якій атеїзм мав би бути державною "релігією". Релігійність Осипа в роках большевицької окупації особливо зміцніла і поглибилася. Ціле своє життя Осип молився рано і вечером, але по виході з большевицької тюрми – як його мати і я завважили, – він молився особливо гаряче. Сам Осип сказав мені, що це набув він у большевицькій тюрмі: там багато вязнів шукало потіхи в молитві і тієї потіхи й заспокоєння шукав у молитві й Осип, що мав у большевицькій тюрмі особливі важкі переживання. Осип розказував мені, що в'язні часто молилися гуртом по келіях і що до цих молитов ставилися з пошаною не тільки співв'язні атеїсти, але й тюремна сторожа.

Дальше я вважаю конечним підкреслити, що намагання декого із емігрантів робити із Осипа марксиста не має найменших підстав ані в настанові Осипа, ані в тому, що він будь-коли говорив, ані в його писаннях. Твердження про якісь симпатії Осипа до марксизму – це або вислід недоумности, або свідоме фальшування. Про марксизм Осип ніколи інакше не говорив, як про "лженауку", "лжевчення", а вже особливо засуджував він марксистські експропріяційні тенденції у відношенні до селянства, що нібито породжує капіталістичні елементи в суспільстві і є тому "ворогом" пролетаріяту. Осип твердо вважав, що приватна власність на землю, зокрема в українській державі, повинна існувати за всяких умов та без ніяких обмежень. "Сільськогосподарську продукцію може дати тільки селянин-власник, який любить землю і працює на ній без уваги на час, від досвітку до пізньої ночі" – твердив Осип. А для цього, щоб цей селянин на цій землі вміло та раціонально працював, не потрібно колективізму та колгоспної кріпаччини, а потрібно агротехнічної чи зоотехнічної консультації хлібороба-власника експертами. "Товариство «Сільський господар» більше вартує для сільськогосподарського виробництва, ніж партійна «механізація», що доводить виробництво тільки до занепаду і деґрадації" – оце теж одне з висловлювань Осипа на ці теми. Висловлюючись рішуче проти большевицького колективізму, Осип не виступав проти кооператизації сільського господарства за зразком сільськогосподарських артілей М. Левицького, бо вважав ці артілі тільки формою приватної власности селян на землю, яку вирішують добровільно оці хлібороби, що таку артіль організують.

Був теж Осип рішучим противником "клясової боротьби", яку вважав шкідливою для національного розвитку, а зокрема на етапі національно-визвольної боротьби. Осип був за солідаризм

кляс у національно-визвольній боротьбі. Боротьбу за національне визволення ставив Осип вище за боротьбу за соціяльне визволення, вважаючи, що національне визволення включає в себе теж визволення соціяльне. Пояснював це на прикладі української національно-визвольної боротьби. Соціяльне поневолення в Україні здійснюють чужинці; боротьба проти цих чужинців приносить не тільки національне, але й соціяльне визволення. З цього приводу соціяльні гасла боротьби уважав Осип дуже доцільними й потрібними для підсилювання визвольної боротьби українського народу. Очевидно, ніякої майбутньої експлуатації українського народу не передбачувалось; власне для цього й повинна була бути побудована українська держава, щоб зберігала український народ від будь-якої експлуатації й запевнила йому умови для всебічного національного, політичного, культурного й економічного розвитку.

З цілою рішучістю Осип та всі його друзі виступали за законністю в майбутній українській державі та за рівністю її громадян перед законом. Вони відкидали думку про можливість існування в українській державі упривілейованих клік, груп, кляс, чи партій, що згідно зі своїми політичними чи клясовими привілеями могли б пристосувати чи викривляти закони відповідно до своїх інтересів. Провідницьку систему вважав Осип і його друзі засобом тимчасовим, потрібним на час визвольної війни. Підпільники дуже часто прирівнювали себе до війська, що діє теж як провідницька система.

Партійна "демократія" не мала симпатій в Осипа, як теж в інших українських націоналістів, які вважали партії – кліками, а партійні інтереси – інтересами, що не завжди покриваються з національними інтересами, а дуже часто суперечать їм. У ці роки Осип розробляв проект "Суспільної палати", де мали б бути заступлені всі соціяльні прошарки України, і яка діяла б по лінії інтересів всіх верств українського народу.

Уже в 1942 році Осип був переконаний про програну Німеччини у війні проти Радянського Союзу; після Сталінграду, в 1943 році, ці переконання тільки закріпились. Причину програ Німеччини бачив Осип у противенствах між мілітарною та політичною якостями гітлерівської Німеччини. Осип уважав, що мілітарно – Німеччина є дуже сильною, але, політично – дуже слабкою. Все ж таки Осип, як і інші його друзі, сподівалися, що обі імперіялістичні потуги знесиляться до тієї міри, що на поверхню життя зможе вийти "третя сила" (поневолені народи) і рішити про політичний уклад Східньої та Центральної Европи.

Близького заломання Німеччини на Сході, як теж післявоєнної видачі Східньої й Центральної Европи Москві західніми альянтами ніхто з них не передбачав. У силу СССР Осип не вірив із особливою погордою ставився він до забріханости большевицької пропаганди. "Сильний брехати не потребує", – казав Осип. На думку Осипа, гітлерівські "крокодилі" довго студіювали сталінські методи поневолювання (народовбивство, концентраційні табори, економічний грабунок і т[аке] і[нше]) і, врешті, визнавши їх більше чи менше "геніяльними", застосовували їх повністю не тільки в окупаційній адміністрації підбитих країн Европи, але навіть у самій Німеччині, для якої Гітлер обрав шлях "націонал-большевизму". Великою помилкою деяких українських середовищ було орієнтуватися на таку силу; ця орієнтація довела, між іншими, до трагедії Карпатської України та до розколу в ОУН. Осип твердо вірив, що за своє визволення український народ мусить активно і героїчно боротися, що ця боротьба мусить бути всенародньою, як у визвольній війні 1648 року, та що, зокрема, в сучасній боротьбі двох ворожих Україні імперіялізмів, що велась, головно, за цю ж багату Україну, український народ мусить рахувати тільки на власні сили і розбудовувати їх на всіх просторах української землі. Осип добре бачив великі перешкоди на цьому шляху, але твердо вірив, що це є одинокий вихід з ситуації. Цьому питанню Осип присвятив одну із своїх статей.

Ось у стислому нарисі погляди Осипа на різні справи. Так вони мені запам'ятались, але в тому місці подаю тільки те, що вважаю потрібним додати як батько, щоб громаді подати вірну характеристику мого Сина, якому доля судила стати визначним підпільним діячем та публіцистом.

Від осені 1942 року Осип почав щораз частіше виїздити з Олесина і часами не було його вдома й декілька тижнів. Якось на початку травня 1943 року він повернувся з довшої поїздки додому і заявив, що він записався у Львові на медицину і виїжджає до Львова. Наступного дня я підвозив його до залізничної станції. Але коли ми тільки виїхали за село, Осип сказав мені їхати в напрямі на с. Гиновичі. Він признався, що навіть не думає студіювати, а сказав про студії тільки для заспокоєння матері. Він отримав нове підпільне доручення, яке не дозволяє йому перебувати в Олесині. З офіційного повідомлення про смерть Осипа Дякова-Горнового знаю, що саме тоді призначено його членом Крайового Проводу Юнацтва ОУН, а теж членом редакційної колегії журналу "Юнак" та редактором журналу "Вісті". Осип запевнив мене, що скоріше ніж за шість місяців він не зможе при-

бути додому, а коли Мама буде турбуватись й висилати мене, як за большевицьких часів, до Львова, щоб перевірити, що з ним діється, то прохав нікуди не їхати, тільки сказати Мамі, що все є в порядку, бо є вістки чи листи від нього. Далі Осип прохав і мене не турбуватися, бо він перебуватиме цей час у повній безпеці. Казав, між іншим, що належить до комісії, яка підготовляє III НВЗ ОУН, що дійсно відбувся в серпні 1943 року на Львівщині[7].

Повернувся Осип додому на початку грудня 1943 року, але по кількох днях знову поїхав у терен. Вернувся щойно на Різдвяні Свята і тоді пробув з нами 10 днів. Дні ті проминули всім нам, як години, але ніякі намовлювання мої чи Дружини не потрапили його переконати, щоб залишився ще на Йордан. При всій своїй скромности й любови до батьків і Бабці – Осип був таки твердою і вольовою натурою, невгнутою у прямуванні до мети. І так 15 січня 1944 року казав себе відвезти вранці до с. Конюхи, де мав на нього чекати зв'язок. Повідомив мене, що повинен бути в Конюхах вже вранці, о пів до сьомої години.

Була гостра зима й заметіль. Сніжна хуртовина продовжувалася весь вечір і цілу ніч і ми вже о 3 ранку вирушили до Конюх, щоб прибути там на час. Ми прибули до Конюх уже в шостій годині ранку, але показалося, що на вказаному пункті з якихось причин не було ні зв'язкового, ні підводи. Осип прохав мене завезти до села Захворостець, що вже на території Зборівського повіту. На дворі випогодилось і нам їхалось непогано. Гумор Осипові направився і я пробував заговорити до нього про майбутнє. Але я скоро завважив, що він уникає розмови на цю тему. Він сказав мені, що він сподівається за приблизно два тижні заглянути до нас додому.

І, справді, 5 лютого 1944 Осип прийшов до нас і пробув з нами п'ять днів. Гук гармат із фронту доносився вже до нас. По п'ятьох днях Осип від'їхав, сказавши мені, що як ситуація зміниться, то його слід шукати в селі Божиків.

На початку березня 1944 большевики повели несподівану офензиву з Шепетівки на Проскурів і Тернопіль. Вони окружили німців у Тернополі і здавалося, що большевицькі частини леда хвиля з'являться в Олесині. Ніччю 3 березня я поїхав з двома односельчанами до Божикова. Це село, положене над р. Золотою Липою, належить вже до Підгаєцького повіту. У тому часі, як ми довідалися, у Тростянецькому лісі між селами Тростянець–Божиків–Саранчуки розмістилась була "база" УПА: різні штаби, повстанський шпиталь, склади харчів і амуніції тощо. Базу охороняв відділ Української Повстанської Армії.

На базі я не застав Осипа. Він прибув туди аж третього дня. Моїх односельчан, що приїхали зі мною, він відіслав у Перемищину*, а мене приділив тимчасово до праці в канцелярії. За Стрипою починалася вже "совєтська" територія, але постійного фронту не було. Стежі УПА проводили розвідку і на терені фронту, і в німецькому та в большевицькому запіллі. Осип доручив мені в випадку большевицького наступу на базу, якщо він буде тоді поза базою, щоб я разом із приділеним мені юнаком забрав машинки до писання й деякі документи і скрився на той час в недалекому селі в таємній землянці, що була на подвірю однієї бідної жінки. Про цю землянку не знає ніхто і там можна спокійно переждати пересунення фронту. Одного дня з'явився в околиці відділ большевиків, приблизно 150 бійців і виглядало, що вони будуть наступати на базу УПА. Осипа не було тоді на базі. Приділений мені юнак візвав мене, щоб ми оба чимшвидше йшли до згаданої землянки. Та мені якесь прочуття казало, щоб я залишався на базі. Я рішуче відмовився йти до землянки, заявляючи юнакові, що я беру на себе всю відповідальність за невиконання даного нам доручення. Большевицький відділ не пішов у ліс, де була база УПА, але, як опісля виявилось, до того села, де була землянка. Там провели вони докладні розшуки і викрили кілька землянок, а між ними і землянку, але, на щастя, нікого й нічого в ній большевики не знайшли. Осип, повернувшись до бази і довідавшись про все те, тільки руками сплеснув:

– Ото був би я вас на певну смерть вислав!...

Зближалися великодні свята і я рішився вертатися до Олесина. Осип радо на це погодився. Додому дібрався я щасливо, хоч по дорозі тільки чудом, завдяки осторозі селянина, якого я припадково зустрів у критичний мент, я оминув смерти з рук німецької застави. Додому зайшов я непомітно і до самого Великодня[8] скривався на стриху в хаті мого брата. Про нормальне святкування Великодня в тих умовинах пересування фронту не могло бути мови. Все ж люди приготовилися до свят. До снідання засів я з своєю дружиною в хаті мого брата. Брат покропив йорданською водою "сир, масло, яйця й прочая сніди", що їх приготовила братова, а я відчитав воскресний тропар. В часі снідання й опісля ми думали безупинно про Осипа. І ось несподівано для нас усіх перед полуднем з'явився Осип. Над вечір Осип глянув на годинник і сказав, що він мусить відійти, бо одна із чот переходить фронт і йому треба поговорити ще з командиром. Я спитав, чи я міг би піти з ним. Осип погодився.

---

* *Так у тексті. Імовірно:* Перемишлянщину

Був чудовий весняний вечір. Кругом пах чорнозем і від цього запаху п'яніла голова. Село покривала мряка. За городами чекав на нас станичний Ілько. По кількох хвилинах надійшов доріжкою звязковий і трьох стрільців переднього обезпечення. За ними на віддалі яких 40 метрів ішло 5 стрільців, а ще далі командир і 30 стрільців. Заднє забезпечення замикало похід.

Коли командир зрівнявся з нами, Осип долучився до нього і пішов з ним, не задержуючись. Ми з Ільком долучилися на кінці чоти.

Коли ми минули село, Ілько попращався зі мною і пішов до села, а я йшов за повстанцями, вражений докраю. Це була частина вишколеної, бойової сотні, вся прибрана в українські, дреліхові мундури, в мазепинках на головах і добрих чоботах на ногах. Озброєння повстанців було прекрасне, – майже кожний третий повстанець мав автомат. Дисципліна маршу була дуже добра; повстанці маршували дуже тихо, як коти, не чути було ні слова, ні грязкоту зброї, ні гупання чобіт по землі. Ішов я за ними і свою думу думав: що це? Невже ж це віджили бойові курені моєї Бережанської бригади? Така велика зовнішня подібність одних до одних, але чи існує подібність умов, серед яких зроджувався збройний чин – тепер і перед 25 роками? Чи не лишили ці хлопці тепер своїх батьків, своїх жінок і дітей, своїх дівчат і йдуть у цілком безвиглядний бій проти найбільших потуг світу тільки тому, що їх батьки залегко собі потрактували визвольну війну 1918–1920 років? Кажемо, що ми мали 100000 Галицьку армію, але скільки було ще тисяч таких, що казали, що "моя хата з краю" і в ніякій армії не були, а коли були, то й скоро з неї здезертирували? А чи не залегко собі наш тодішній провід потрактував визвольну війну, вистоюючи цілими місяцями під Львовом і чекаючи на "справедливе" рішення Антанти? Бо ж, справді, чи не могла моя Бережанська бригада та й інші бригади почати ще Чортківську офензиву – не під Чортковом, але під Львовом, і вирішити боротьбу з ляхами на нашу користь, ще заки наспіє оце "справедливе" рішення Антанти? Отже, немає найменшого сумніву, що боротьба УПА виникла тільки тому, що батьки бійців УПА, в багато кращих умовинах, не зуміли визвольної війни вирішити в свою користь.

Такі думки ворушили мною, коли я маршував за повстанцями і навіть не зчувся, як ми дійшли до битого шляху з Козови до Тернополя. Тут чота УПА затрималася на хвилину, і її командир, розпращавшись з Осипом, повів її далі у свою путь. Ми з Осипом стояли, аж доки остання тінь цього повстанського відділу зникла

в темряві ночі. Осип вийняв з кишені пістолю, провірив її, забезпечив і сховав до кишені. Ми завернули додому і декілька хвилин ішли без слова. Мої думки далі тривожили мене і я заговорив:

– Нащо, Боже милосердний, нам післав це горе?

Осип на мої слова не відповів, немов би їх не чув. На небі прояснювалися зорі від вечірньої мряки, яка спадала і котилася вже по землі та никнула. Осип ще раз поглянув у сторону, куди відійшла чота УПА, й промовив:

– Вечір був сприятливий для переходу фронту, а тепер цілком прояснюється. Тим часом вони не скорше, ніж за годину будуть під фронтом.

Подував легкий вітрець і розганяв мряку. Минула година третя ранку й жайворонки почали наспівувати свої пісні. Починався пам'ятний для мене світанок Великодного Понеділка 1944 року. Я рішився востаннє порушити справу нашого майбутнього.

– Німці тікають, що нам робити?

– Я залишаюсь.

– І я хотів залишитися. Я пішов у ліс, щоб у критичних хвилинах бути разом з Тобою і поділяти Твою долю. Але ти сам бачив, що моє здоров'я на це не дозволяє і що я своєю кволістю роблю тобі прикрість. Я рішився вернутись до хати, але я не можу залишатись вдома і чекати на прихід большевиків, бо це рівнялося б самовбивству. Знов же Мама, коли ти залишишся на Україні, нізащо не захоче виїхати на захід.

–Треба конечно Маму до цього намовити.

– Осипе, мама не послухає. Я вже з нею про те говорив. Каже, що її сумління не давало б її спокою, що вона залишила тебе, щоб рятувати себе. Але, ти послухай ось що: мені багато розумних людей хвалило тебе і твої здібності. То чи не можеш ти іти разом з іншими на еміграцію, щоб там використати твої здібності для праці для народу?

– Над цим питанням я, тату, думав, бо Провід ОУН пропонував мені виїзд за кордон. Але я тої пропозиції не прийняв. Я рішився остаточно залишитися тут, в Україні. В німецьких концлагерах перебуває велика кількість провідних членів Організації. Я вірю, що більшість із них залишиться в живих. Вони й будуть вести закордоном ту працю, яку нам треба вести, бо їм повертатися в Україну і включатися в підпільну боротьбу тут, в умовинах, яких вони не знають, просто неможливо. Тут мають залишатися ті, що стояли тут весь час в боротьбі. Зокрема мушу залишатися я. Вважаю, що коли б я інших посилав у большевицьке підпілля

для революційної боротьби, як ось тих, що он саме пішли, а сам тікав за кордон, то це було б дуже нечесно. Я мушу бути з ними. Коли я казав іншим, що для добра України треба виректись батьків, сім'ї, жертвувати своє особисте щастя й безпеку, то, як чесна людина, я мушу сам бути прикладом у тому. Моя і їхня доля в Божих руках…

Починало світати. Осип поглянув на годинник і сказав:

– Наші перейшли вже фронт. Вони вже в большевицькому запіллю.

Цілий Великодний Понеділок провів Осип в Олесині. У Великодний Вівторок 1944 року він попрощався з нами і відійшов. Тоді я бачив його останній раз.

На три шляхи розійшлася наша сім'я. Осип пішов у вир підпільної боротьби, Мати залишилася в Олесині, а я пішов на чужину. Думав, що станеться якесь чудо і я повернуся додому, але чуда не було.

В 1948 році, перебуваючи ще в Німеччині, я отримав від Осипа записку, передану мені кур'єрами ОУН. Ось її зміст:

"Дорогі!

Не знаю, яка доля Вас зустріла. Різні вістки доходили до мене та скільки в цьому правди, певности і точности, годі сказати. Та хочеться вірити, що Ви добилися щасливо і що живете. Тому користаю з нагоди, щоб дещо написати Вам про себе. Бажалося б написати багато, багато про все і все, так по рідному і близькому, але доля записки непевна, і тим самим треба обмежуватись. Я був би щасливий, коли б Ви хоч це отримали.

Я, як Ви зрештою знаєте, цілий поглинув у вирі боротьби. Боротьба в нас зараз набрала таких розмірів, що Вам і уявити годі, хоч ця боротьба і Вам не чужа. Народ наш стоїть на такому рівні боротьби, ставить такий геройський і організований опір, що направду велика честь належати до такого сьогодні народу. Боротьба, яка зараз у нас ведеться – найгероїчніша і найсвітліша в нашій історії. Як така вона перейде до історії всесвітньої.

Зараз йде шалена нагінка, щоб загнати селян у колгоспи. Ворог вдається до найдикіших прийомів в тому напрямі, та успіху не має. Голод 1946–47 р. на СУЗ, валки голодуючих братів зі східніх областей, що масово дійшли в ц. р., наглядно показали, що несуть колгоспи і зміцнили народну волю до боротьби. 21–25 жовтня 1947 р. відбувся величезний вивіз на Сибір.

Взагалі терор окупанта не до порівняння з тим, що Ви знаєте з першої большевицької окупації. Попалені села, маса арештованих, засланих, помордованих. Багато з наших близьких і знайо-

мих вже не живе сьогодні; згинули чи в безпосередній боротьбі, чи закатовані ворогом.

Із записки, яку я цього місяця отримав від О.[9] (він також в підпіллю), я довідався, що мати є дальше вдома і не вивезена минулим вивозом на Сибір. На місці також тітка і всі стрийки. Помер тільки стрийко Микола[10]. Мій друг Василь[11] живе, оженився (недавно я бачився з ним і жінкою), а Славко[12], як може Ви чули, загинув від гітлерівської кулі в переході фронту. Живе також Ілько[13]. По-геройськи згинув Микольо[14]. Тут міг би Вам подати багато, та труднощі конспірації не дозволяють.

Дорогі! Як хотів би я, щоб ця записка дійшла до Вас, щоб Ви почули голос з рідного краю. Дорогий Батьку, Сестро[15] і Осипе[16] (Осипові ще б хотів написати, що його брат помер на засланні, а брат все живе). Я ввесь час думав, як би то до Вас написати, і хоч би це тепер вдалося, коли трапилася нагода. Ще більше бажалося б довідатися дещо про Вас, та це очевидно важче.

Бажаю Вам, мої дорогі, щастя, здоров'я, а головне, скорого побачення.

Ваш Осип".

Це вже було останнє слово Осипа до свого Батька.

Дяків О. Ідея і чин. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968. – С. 27-64.

[1] *Шанковський Лев (9.09.1903, с. Дуліби Стрийського р-ну Львівської обл. – 25.04.1995, м. Філадельфія, США). Співробітник ГВШ ОУН і ГК УПА (1942–1945), голова ініціативного комітету для утворення УГВР (1944), учасник ВЗ УГВР. На еміграції в США, автор спогадів і праць з історії українського війська.*

[2] *Помилка. Свідоцтво зрілості (атестат) О. Дяків отримав у 1940 р.*

[3] *Прокопенко Іван (1899, м. Кіровоград – 1990, м. Хмельницький). Прокурор у спеціальних справах прокуратури УРСР, згодом прокурор Львівської обл. (1946–1950) і Кам'янець-Подільської/Хмельницької обл. (1951–1959).*

[4] *Смачило Ілярій (Ілько) ("В'юн"; 1920, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл. – 13.12.1948, с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл.). Капітан організованої О. Дяківим сільської футбольної команди, член Юнацтва ОУН (1937), станичний Юнацтва ОУН (1937), підрайонний провідник Юнацтва ОУН (1938–1939), член ОУН (1939), станичний ОУН (1940–1941), підрайонний, районний, кущовий провідник ОУН (1941–1948).*

[5] *Помилка. Осип Дяків почав навчання в УТГІ у квітні 1942 р.*

[6] *Йдеться про статтю "Яка філософія – ідеалістична чи матеріялістична – зобов'язує членів ОУН?"*

[7] *III НВЗ ОУН відбувся 21–25 серпня 1943 р. у с. Золота Слобода Козівського р-ну Тернопільської обл.*

[8] *Великдень у 1944 р. припав на 16 квітня.*

[9] *Можливо, двоюрідний брат О. Дяківа – Осип Миколайович Дяків.*

[10] *Дяків Микола (1892, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл. – осінь*

1944, там само). Рідний брат Василя Дяківа. Заразився тифом від червоноармійців і помер.

[11] *Василь Галаса.*

[12] *Ярослав Скасків.*

[13] *Ілько Смачило.*

[14] *Світовий Микола ("Ромко"; 1920, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл. – 17.07.1947, с. Уритва Козівського р-ну Тернопільської обл.). Член Юнацтва ОУН (1937), член ОУН (1939), к-р районної боївки СБ ОУН Козівського р-ну, оточений більшовиками, застрілився.*

[15] *Смачило (за чол. – Кусень) Софія (1923, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл.). Двоюрідна сестра Осипа Дяківа, дружина Осипа Кусеня; навчалася у Бережанській торговельній школі, закінчила вчительські курси; вчителька в Ценеві і Олесині (1940–1944), член ОУН (1939); на еміграції в Німеччині (з 1944) та США (з 1949).*

[16] *Кусень Осип ("Карпо", "Сірий"; 14.03.1911, с. Олесине Козівського р-ну Тернопільської обл. – 18.03.1998, м. Філадельфія, США). Член УВО, ОУН (1929), станичний (до 1934), районний провідник (1934–1939), політв'язень польських (1939) і німецьких (1941) тюрем. На еміграції в Німеччині (1944–1949) та США (1949–1998).*

№ 119

[Не пізніше грудня 2000 р.]

Василь Галаса

СВІТЛІЙ ПАМ'ЯТІ ОСИПА ДЯКІВА-"ГОРНОВОГО" (1921–1950)

Наша дружба з Осипом зав'язалась іще в дитячі роки, коли ми вчились у початковій школі в селі Олесин Бережанського повіту (тепер Козівського р-ну) Тернопільської области.

Батьки Осипа Дяківа – Василь і Юстина – були середньозаможними хліборобами. Батько вважався найбільш освіченою людиною в селі, мав удома невеличку бібліотеку, що, як на ті часи, траплялося рідко. На полицях переважала історико-художня література – "Кобзар" Тараса Шевченка, твори Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Миколи Гоголя ("Тарас Бульба"), Пантелеймона Куліша ("Чорна рада"), Андрія Чайковського ("На уходах", "За сестрою") тощо, були книжки з агрономічної тематики. Василь Дяків вів своє господарство із застосуванням нових агрономічних досягнень: перший у селі почав використовувати мінеральні добрива, молотильну машину. Він щиро ділився своїм досвідом і знаннями з іншими селянами, за що його дуже поважали й у разі потреби йшли за порадою, звертались по допомогу. Василя неодноразово обирали головою

товариства “Просвіта“, членом управи торговельно-споживчої кооперативи, був він також дяком у місцевій церкві.

Високоосвічена людина і палкий український патріот. Василь Дяків брав участь у Визвольних змаганнях 1918–1920 років і як воїн УГА пройшов увесь її героїчний шлях.

Такі поняття, як “Україна“, “українці“, “запорозькі козаки“, “Українська Держава“, ми з Осипом увібрали у свідомість з уст його батька.

Коли я вперше переступив поріг хати Дяківих, мене зустріла доброзичлива, привітна усмішка господаря і “Кобзар” Шевченка на столі.

Жили ми з Осипом на одній вулиці. До школи пішли в 1927 році: Осип – у шестирічному віці, я – у семирічному. Мій товариш уже тоді вмів читати й рахувати, і цим прихилив мене до себе з перших днів навчання. Він радо ділився своїми знаннями і сприймався як “професор”: про що не спитаєш – він знає. А в мене була жадоба знань.

Осип мав добре серце і непересічні виховні здібності. Йому подобалось бути учителем, а мені – його учнем. Кожного дня під час перерви ми обговорювали те, що почули на уроках, особливо цікавились історією та географією.

У початкових чотирьох клясах усі предмети викладала одна вчителька. Вона, за національністю полька, за переконаннями – запекла шовіністка, намагалась прищепити захоплення завоюваннями наших земель і перспективою побудови польської держави “від моря до моря“. Запорозьких козаків, їхніх полководців, гетьманів України змальовувала “бунтарями” і “різунами”, з чим ми ніяк не могли погодитись. Хоча ще мало знали історію України, але слово “козак” було для нас святим. Тому я і багато хто з учнів звертались до Осипа із запитаннями: де ж наша Україна, чому її нема на шкільній мапі. Чому там тільки Польща, Росія, Румунія, Чехословаччина? А міста ж наші, українські – Київ, Львів, Запоріжжя, Чернівці, Ужгород…

Осип пояснював, що українські землі силою захопили сусідні держави. Українці боролись проти загарбників у 1917–1920 роках, але програли. Тому ми не маємо своєї держави, тому на польській мапі нема України.

Яка несправедливість! Болем і образою щеміло дитяче серце.

Декому може видатись невірогідним, що семи-десятирічний хлопчик давав такі відповіді своїм однокласникам. Але це факт. Осип був надзвичайно обдарованою людиною, і цей дар про-

явився в нього з дитинства, та й батьківське виховання зробило своє. Ще зі шкільних років ми визнавали його ватажком.

Була в Осипа сестричка Ганнуся, 1927 року народження. Він дуже любив її і невимовно страждав, коли та померла в семирічному віці, захворівши на кір. Часто в розмовах зі мною згадував про сестру: як вона маленькою вчилась говорити, як перекручувала склади слів та запитувала братика: "Як ти читаєш?".

Часом на зворотній дорозі зі школи Осип запрошував до себе в гості. Відвідини були нечастими й короткими (я наймитував і після занять на мене чекала робота по господарству), але дуже цікавими: кожного разу товариш показував і розповідав щось нове, давав читати книжки.

У 1932 році Осип на "відмінно" склав вступні іспити до Бережанської гімназії, став студентом, як ми тоді називали гімназистів. Я тяжко переживав цю розлуку зі своїм другом і вчителем. Усе ж потяг до знань не пропав. У вільні хвилини, навіть при світлі місяця, я читав усе, що потрапляло до рук і з нетерпінням чекав канікул (ферій) та приїзду товариша. Між тим я перейшов наймитувати до рідного дядька Осипа – Леоніда Дяківа, мого сусіда.

Тепер ми з Осипом спілкувалися частіше. Він нерідко відвідував свого дядька, який доброзичливо ставився до нашого товаришування та ще й сам підключався до розмов. Крім того, дружбі сприяло й те, що ми впродовж канікул разом пасли корів, а пасовища були поруч. Осип систематизував моє читання і навчання, рекомендував книжки, підручники, визначав обсяг матеріалу з різних предметів, який я мав вивчити, щоб потім відповідати на його запитання.

Осип підключався і до громадського життя села. Він давав поради щодо культурно-освітніх справ; організував першу футбольну команду, навчив правил і техніки гри, правил суддівства. Допомагав нам у цьому однокурсник Дяківа Степан Ґоляш із сусіднього села Бишки. Часто бував Осип і в читальні "Просвіти", де я проводив навчання в гуртках самоосвіти – вивчали українознавство та агрономію. Він не брав безпосередньої участи в процесі навчання, бо польська влада забороняла навіть українську культурно-освітню діяльність і могла виключити його з гімназії. Ми й самі оберігали Осипа: коли з'являлась у селі польська поліція – примушували залишити читальню.

Починаючи з першої-другої кляси гімназії, Дяків писав нариси, оповідання. Я був одним із перших його читачів. Пам'ятаю одне з оповідань під назвою "Наше село", де він дуже яскраво

й мальовничо описав природу, краєвид села, окремих людей, суспільно-культурне життя. Очевидно, ці оповідання не друкувались, то юнацькі справи. Але вони відкривали здібності автора, його талант відтворювати образи, передавати думки і почуття людей. Від природи він був здібний до інтелектуальної творчости.

Осип іще в молодості дивував усіх феноменальною пам'яттю, енциклопедичними знаннями і вмінням викласти, пояснити популярно складні поняття, явища. Робив це без позерства і "повчальности". із подиву гідною логічністю. У той же час його слово не було сухим, воно "прив'язувало" слух, пронизувало мозок, з теплотою заходило в серце.

Мій друг продовжував навчатись у гімназії. Я вже облишив наймитування, працював у бригаді муляром, жив разом зі своєю сім'єю. Зустрічались ми тільки під час канікул. Тепер розмови велись переважно на політичні теми. Бурхливі події у світі (напад Італії на Ефіопію, громадянська війна в Еспанії, неприхована підготовка гітлерівської Німеччини до війни) давали чимало тем для розмов. У Східній Україні лютував большевицький терор, польська окупаційна влада посилювала репресії в усіх сферах українського життя. Ці події вселяли тривогу, але й підсилювали сподівання на виникнення сприятливих умов для нашої визвольної справи.

У 1937 році обидва вступили до лав підпільного Юнацтва ОУН: Осип – у гімназії, я – в селі. Зустрічаючись, ми в цьому не звірялись один одному, як того вимагали суворі правила конспірації. Почалось нове, напружене і разом із тим радісне творче життя. Крім навчання і праці, тепер багато часу займала підпільна робота організатора, виховника юнацької молоді. Ми ретельно готувались, працювали переважно вночі, а вранці треба було з'являтись на робочому місці, не викликаючи й тіні підозри. Залізні правила конспірації зобов'язували членів підпілля тримати все в таємниці навіть у відношенні до найближчих друзів, батька, матері, дружини.

Осип і тут був взірцем. Він жодного разу не обмовився, що є членом ОУН. Якщо я іноді, розпалившись, необережним словом давав зрозуміти, що є "така організація, яка бореться за Українську Державу", мій товариш тактовно робив вигляд, що нічого не запримітив і переводив розмову в "легальне русло". Політичні теми обговорювались у всіх площинах, але не "прив'язувались" до підпільної ОУН.

Хочеться відмітити ще одну рису Осипа, яка говорить про його добру, чутливу душу. За соціяльним походженням ми нале-

жали до різних станів: він – син заможнішого селянина (багатієм його батько не був), а я – син наймички і сам наймитував. На наших стосунках ця різниця зовсім не позначалася. Тон у поведінці задавав Осип, ставився до мене як до рівного. Бувало, у шкільні роки дуже тактовно і делікатно ділився зі мною обідом, мовляв, мама багато дали і він сам не може подужати. А я не відчував заздрости, вірив, що своєю працею забезпечу собі все необхідне для життя.

Кілька разів відвідував товариша в Бережанах на його помешканні, яке сім'я винаймала. Крім Осипа, там жила його бабуся і двоюрідна сестра Софія Смачило (нині вона в США, стала дружиною Осипа Кусеня, нашого односельця). Вчились вони на "відмінно", жили дружно, мене приймали як свого.

У травні 1939 року я був арештований польською поліцією[1]. Після виходу з вязниці 16 вересня ми зустрілися з Дяківим в Олесині, обидва дуже зраділи. 17 вересня радіо сповістило, що Червона армія перейшла кордон на річці Збруч і прямує на захід. На питання "що робити?" Осип відповів спокійно: "Жити, працювати, вчитись. А там побачимо". Але всі ми знали, що добра не буде: большевицька влада приведе за собою злидні, терор, репресії, Сибір.

Через деякий час Осип від'їхав до Бережан, а звідтіль до Львова, де вступив до університету. Ми не зустрічались. У листопаді мене арештувало НКВД, і ми побачились із товаришем аж після виходу з тюрми – у 1940 році[2].

У вересні 1940 року арештували Осипа – внаслідок "всипи" одного з тих підпільників, який з ним контактував. Від його батька я довідався про переведення мого товариша до тюрми в Тернополі. Що таке большевицька тюрма – я вже знав, тому тривожився за друга ще й тому, що в нього було не дуже міцне здоров'я.

Десь у липні почув: Осип Дяків та Іван Кульбачинський, також член ОУН з нашого села, вирвались живими з Бердичівської тюрми під час бомбардування німецькими літаками притюремного району. В'язні виламали двері, браму і таким чином вирвались на волю.

Я зараз же поїхав у село. Зустріч була радісною, тем для розмов – безліч. Тепер ми говорили абсолютно відверто. Обмінялися думками про необхідність розбудови адміністративного апарату, незважаючи на спротив і заборони з боку німецької окупаційної влади; велику увагу приділили питанню організаційної та пропагандивної роботи ОУН. Осип вважав, що її необхідно спрямувати,

головним чином, на східноукраїнські землі. Треба нести в народ переконання, що самостійна українська держава необхідна для збереження самого існування української нації, для забезпечення вільного та повноцінного життя українського народу. Отак резюмував Осип виклад своїх думок.

На тому ми роз'їхались: він – до Бережан, я – до Тернополя.

Про драматичні і трагічні події в Бердичівській тюрмі, про важкі і не менш драматичні пригоди Осипа та його друзі в- в'язнів упродовж маршу додому я не пишу. Все це детально відтворено в споминах його батька Василя Дяківа, що надруковані у збірці праць Осипа Дяківа-Горнового під заголовком "Ідея і Чин", виданій Товариством колишніх вояків УПА (Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968).

У 1942–1944 роках ми бачились з Осипом декілька разів у с. Олесин. Тепер уже розмовляли як члени однієї організації й обговорювали цілий комплекс питань, пов'язаних з нашою визвольною боротьбою.

У більшості питань ми були однодумцями. Але Дяків (враховуючи його освіту, знання і талант) умів набагато глибше й об'ємніше аналізувати й висвітлювати складні політичні події тих часів. Він ще в 1941 році, коли німецькі армії стояли під Москвою і Ленінградом, був переконаний, що німці програють війну. Основними причинами програшу Гітлера Осип вважав імперіалістичну політику Німеччини, жорстокі репресії на окупованих територіях, масове винищування полонених та нацистську теорію про те,. що німці начебто природою і Богом наділені якимись особливими якостями і покликані панувати над іншими народами.

На думку Осипа, Акт 30 червня 1941 року, що проголосив відновлення української державности, був правильним політичним кроком при зміні окупантів України. Гітлер брутально розтоптав цей акт, запровадив тотальний терор проти українського самостійницького руху, розірвав територію України на частини. Отже, боротьба ОУН проти німецьких окупантів була продиктована політичними, моральними і практичними міркуваннями.

Після того, як Провід ОУН призначив мене провідником ОУН Перемиської области[3], ми не бачилися з Осипом цілих чотири роки. Тільки листувались, обмінювались інформацією.

У 1944–1948 роках Дяків працював провідним членом Головного Осередку Пропаганди (ГОСП) при Проводі ОУН.

Ярослав Старух-"Стяг" і я щомісячно відправляли в ГОСП звіти, репортажі, наші пресові видання, листівки, брошури, стат-

ті, що друкувались на Закерзонні. При кожній нагоді ми обмінювались листами.

Особиста зустріч з Осипом відбулась у жовтні 1947 року в Карпатах, коли я з дружиною Марічкою прямував, згідно з наказом Проводу ОУН, на Волинь. Побачились у криївці Петра Федуна-"Полтави".

"Горновий" і "Полтава" у той час зараховувались до числа найталановитіших публіцистів українського визвольного руху. Їх праці з захопленням читали, вивчали, перевидавали, поширювали.

Цього року наші розмови, дискусії мали офіційний характер й охоплювали ціле коло питань, що стосувались української національно-визвольної боротьби. Ми збагатились досвідом, досягли високих провідних посад: кардинально змінились умови праці і боротьби. Організація стала один-на-один у боротьбі з багатовіковим окупантом, московським імперіалізмом, його могутньою тоталітарною машиною, лицемірною ідеологією, хитрою і брехливою пропагандою.

Упродовж двох тижнів ми обговорили такі проблеми: післявоєнне становище у світі, у Европі, в СССР, в Україні, на Закерзонні, у Польщі, Чехословаччині та інших країнах російсько-большевицької сфери впливу. В цьому контексті розглядали, відшліфовували методику нашої виховної та політично-пропагандивної роботи. Визначали тематику статтей, брошур, які необхідно написати, видати найближчим часом.

Головна увага була зосереджена на питаннях, пов'язаних із становищем на СУЗ. Розглядались, аналізувались результати багатовікової русифікації, кількадесятилітньої большевизації східних областей України, руїнні наслідки цієї політики окупанта; висловлювалось занепокоєння появою цілого прошарку зрусифікованих яничарів, безбатченків, слухняних і запопадливих виконавців антинародної, антиукраїнської політики большевицької влади. Очевидно, одна з причин, що призвели до такого стану, – безперервне, пляномірне винищування Москвою української еліти, патріотичного прошарку суспільства. Але були й інші причини появи оцих духовних люмпенів.

Треба бити на сполох, пробуджувати думку, почуття людської і національної гідности, врешті, совість – у першу чергу в української інтелігенції.

Незабаром з'явилась брошура Петра "Полтави" "Україна погибає. Хто винуватий в тому".

Ми сходились на думці, що проповідувану большевиками ідеологію і політику треба атакувати, розкривати справжню їхню

суть, порівнюючи проповідуване з реальною дійсністю, справжнім становищем народів і людини в СССР, в Україні, пояснювати, що комуністична ідеологія большевиків є тільки лицемірним прикриттям російського імперіалізму. Аргументовано, на базі фактичного матеріялу необхідно показати людям, що большевицька партійна верхівка не є ані представником, ані захисником працюючого люду: партійні вельможі монопольно розпоряджаються народним добром, забезпечуючи собі заможне життя за рахунок праці робітників, селян та наукової інтелігенції.

"Горновий" написав ряд статтей із цієї тематики: "СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску", "На большевицькому ідеологічному фронті", "Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка", "Про свободу преси в УССР" та інші.

Одні назви цих праць говорили про їх суть.

Багато уваги приділяли методам нашої виховної пропагандивної роботи серед українського і неукраїнського населення СУЗ, серед "східняків", що працюють у Західній Україні. Найбільш ефективними, хоч і досить небезпечними, визнано особисті зустрічі, розмови, дискусії. Крім того, говорили про необхідність розповсюдження нашої літератури, що її можна підкидати, пересилати поштою. Нехай, вважали ми, багато хто зголосить про наші відвідини, нехай віддасть передану літературу, але стимул до критичних роздумів залишиться.

Не обминули й питання про ставлення до російського народу, до російської національної меншини в Україні. Ця тема порушувалась у нашій пресі рідше. І все ж у постановах III Надзвичайного Великого Збору ОУН, що відбувся в 1943 році, в інших офіційних документах ОУН та УГВР визначалась офіційна позиція щодо цього питання. Головні постуляти були такі: перше, – ми боремося не проти російського народу, а проти російського імперіялізму, проти поневолення Росією українського народу та інших народів, незважаючи на те, під яким прапором це поневолення здійснюється; друге, – ми визнаємо і поважаємо право російського народу на побудову своєї держави на власних етнографічних землях; третє, – ми ґарантуємо росіянам, громадянам Української Держави, всі громадянські права і свободи за умови їх льояльного відношення до законів української суверенної держави.

Ці три постуляти були розгорнуті і висвітлені Осипом "Горновим" у брошурі "Наше становище до російського народу".

Обговорювались, очевидно, і питання щодо розбіжностей між керівництвом Воюючої України і деякими керівниками

визвольного руху на еміграції стосовно соціальної програми, прийнятої III НВЗ ОУН, щодо деяких ідеологічних питань і проблем державного устрою української держави. Ми були поборниками демократичного устрою Української Держави, переконаними прихильниками Постанов III НВЗ ОУН, тому що вбачали в них мобілізуючу силу у визвольній боротьбі, яка зможе забезпечити права і свободи громадян майбутньої Української Держави. Доцільність саме такої програми українського визвольного руху пояснювалась у "Зверненні Воюючої України до української еміграції" в 1949 році.

Розглядалися й інші питання.

Розійшлись сповнені новими думками, плянами та енергією для їх реалізації. Перезимували в Карпатах, кожний окремо. Весною 1948 року знову зустрілись з "Горновим" і "Полтавою": мала відбутись нарада під керівництвом Голови Проводу ОУН на Українських Землях Романа Шухевича. Одначе масові облави перешкодили його прибуттю. Нараду з крайовими провідниками провів "Полтава", зреферувавши основні завдання боротьби збройного підпілля на найближчий час і на майбутнє.

Це була остання наша зустріч. Прощаючись, ми розуміли, що, мабуть, уже ніколи не побачимось. Так і сталось. Я пішов на зустріч із членом Проводу ОУН Василем Куком-"Лемішем", а далі – на Волинь.

Останню записку від Осипа ми отримали з першою поштою від "Леміша" весною 1950 року. Серед іншого, Осип повідомляв, що мій син Петрусь[4] живий і здоровий.

У 1948 році "Горнового" призначено Крайовим провідником ОУН Львівського краю, у 1949 році – членом Проводу ОУН, у 1950 році – членом УГВР та заступником [Голови] Генерального Секретарія[ту] УГВР. Постановою УГВР його нагороджено Золотим і Срібним[5] Хрестом Заслуги, присвоєно звання сотника-політвиховника УПА.

Загинув Осип 28 листопада 1950 року біля села Великополе Яворівського р-ну Львівської области в бою з військами НКВД.

В особі Осипа Дяківа-"Горнового" український визвольний рух втратив видатного керівника, талановитого публіциста, провідного ідеолога української державности.

Його велична постать, його вагомий внесок у відродження української національної духовності і. у формування державницької політичної думки ще невловні оцінені істориками національно-визвольної боротьби. Будемо сподіватися, що зроблять це історики майбутніх поколінь.

Цим спомином я кладу найсердечніші свої почуття на його невідому могилу. Вічна слава Тобі, Дорогий Друже Осипе. Твоє слово, Твоя праця, Твоя геройська смерть залишаться світлим дороговказом для прийдешніх поколінь на службі Україні.

Визвольний шлях. – 2000. – Кн. 12. – С. 71-77[6].

---

[1] *10.05.1939 р.*

[2] *Заарештований 11.11.1939 р., вийшов на волю у червні 1940 р., невдовзі перейшов у підпілля.*

[3] *Травень 1943 р.*

[4] *Син Василя Галаси і Марії Савчин – Петро (Тарас) нар. 18.10.1948 р., с. Гранки-Кути Миколаївського р-ну Львівської обл.*

[5] *Помилка. О. Дяків був відзначений Золотим і Бронзовим Хрестами заслуги УПА.*

[6] *Подібний текст опубл.: Олесино – колиска провідників воюючої України. Спогади. – Львів: Добра справа, 2008. – С. 228-239.*

ДОДАТКИ

Осип Дяків. 1933 р.

Осип Дяків. Портрет

Осип Дяків. 1939–1940 рр.

Осип Дяків. 1940 р.

Осип Дяків. 1940 р.

Осип Дяків.
Зима 1942–1943 р.

Осип Дяків.
Кінець 1940-х рр. (?)

Осип Дяків.
Кінець 1940-х рр. (?)

Осип Дяків. 1950 р.

Осип Дяків.
Дереворит. 1951-1952 рр.

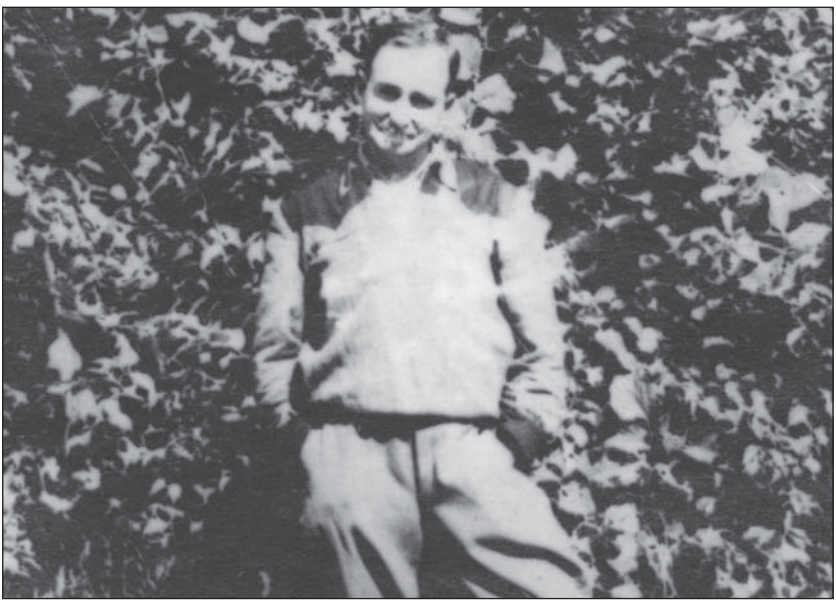

Осип Дяків. 1950 р.

Юстина Дяків біля хати Дяківих в Олесині

Панахида на могилі сестри Осипа Дяківа Анни. Зліва Юстина Дяків,
в центрі – о. Д. Сеньківський. Ценів, 1934 р.

Василь Дяків

Зліва направо: Осип Кусень,
Василь Дяків, Іван Кусень,
Михайло Лясота, Канада

Зліва направо: Василь Дяків, Орест Бакалець, Осип Дяків

Осип Дяків із двоюрідною сестрою Теклею Смачило

Зліва направо: Катерина Легун, Осип Дяків, Марія Кульбачинська. Олесин, 1942(?) р.

Осип Дяків та Анастасія Яцик. Олесин, 1942(?) р.

Софія Смачило, Осип Дяків, Василь Галаса. Олесин, зима 1943 р.

Освячення могили. Зліва направо: Катерина Біль-Дудка, Осип Кусень, Анастасія Яцик, Осип Дяків, Катерина Легун. Олесин, 1942 р.

Третій зліва Осип Дяків, п’ятий – Осип Кусень. Олесин

Молодь Олесина. Зліва направо, сидять: Іван Максимів, Йосип Кульбачинський, Микола Світовий, Осип Дяків, Василь Яцик, Михайло Барилка; стоять: Левко Гладчук, Ілько Смачило, Іван Кульбачинський, Петра Басага, Василь Галаса, Анастасія Яцик, Осип Кусень, Марія Кужда, невідомий. Олесин, 1942 р.

Зліва направо у першому ряду: невідомий, Василь Галаса, Осип Дяків, Марія Левицька, Орест Бакалець. Криве, 1942 р.

Гімназійна марійська дружина. Зліва направо, сидять внизу: Василь Подусовський і Євген Ковальський; сидять в другому ряду: Іван Кутний, Осип Дяків, Степан Ґоляш, о. Данило Гуглевич, о. Назарко, проф. Михайло Ребрик, Нагайло, Ярослав Скасків, Маченко; стоять в третьому ряду: М. Олійник, Олекса Войтина, Федусь, Буряк, В. Швець, Іван Товпаш, Михайло Ганущак, Мирослав Кушнір, невідомий, Д. Запаранюк; стоять в четвертому: невідомий, Роман Голіят, Р. Мізур, Василь Білик, Василь Бей. Бережани, 1933 р.

Військовий збір бережанських гімназистів. Зліва направо, сидять у першому ряду Осип Дяків, Ярослав Скасків, Горліоський, Сібаль; сидять у другому ряду: Іван Швак, Шневайс; стоять: Лєнванд, Фрідлєр, Іван Кутний, Крайндлєр, Степан Ґоляш, Бородайко, інструктор, Баран, Бідер, Мирослав Кушнір, Іван Товпаш, Мирослав Войтович, Юрнечко. Делятин, літо 1939 р

Степан Ґоляш, Осип Дяків, Ярослав Скасків. Бережани, кінець 1930-х рр.

10 клас. Зліва направо, сидять: Ярослав Скасків, Іван Кутний, Мирослав Кушнір; стоять в другому ряду: М. Левицький, Русс, Ґрат, Ірина Бабуняк, Іванна Баб'як, Олександра Пришляк, Осип Дяків, Курцрок; стоять в третьому ряду: Іван Вовчук, Михайло Ганущак, Мирослав Войтович, Іван Швак, Іван Гайдукевич, Іван Товпаш, Фрідлєр, Петро Дума

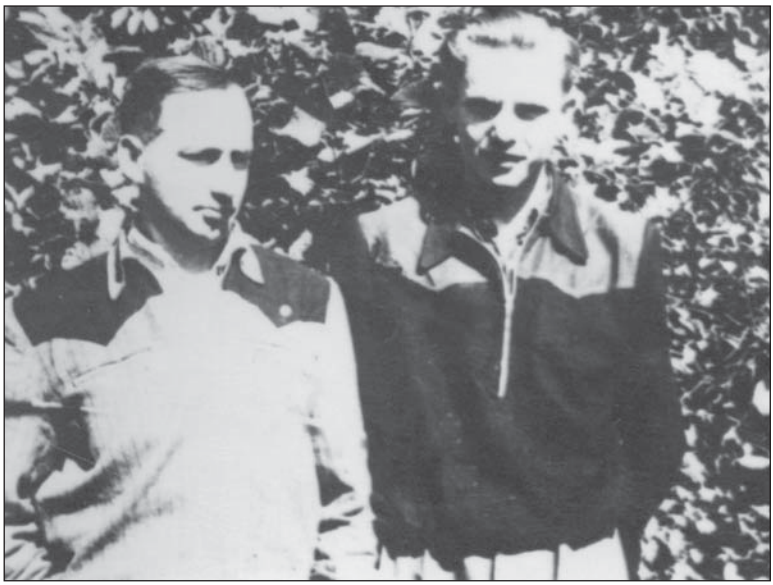

Осип Дяків і окружний референт СБ ОУН Городоччини, хор. СБ “Треф” (Дмитро Кривокульський). 1950 р.

Зліва направо: “Треф” (Дмитро Кривокульський), Осип Дяків, “Соловей”

Зліва направо: “Зенко” (Михайло Заєць),
Осип Дяків, “Петро” (Петро Бухтяк). 1950 р.

“Зенко” (Михайло Заєць, зліва) і Осип Дяків (у центрі). 1950 р.

Осип Дяків зачитує наказ; стоять: 2. “Петро” (Петро Бухтяк), 4. “Чабан” (“Влодко”; Петро Михайлишин), 5. “Крук” (Петро Шатинський), 7. “Рута” (Любомира Гайовська). 1950 р.

Осип Дяків зачитує наказ; стоять: 1. “Петро” (Петро Бухтяк), 2. “Явір”, 3. “Чабан” (“Влодко”; Петро Михайлишин), 4. “Крук” (Петро Шатинський), 6. “Рута” (Любомира Гайовська). 1950 р.

Осип Дяків (у центрі)

Зліва направо, стоять: 2. “Петро” (Петро Бухтяк), 3. Осип Дяків, 4. “Зенко” (Михайло Заєць), 5. “Явір”; сидять: 6. “Влодко”-“Чабан” (Петро Михайлишин), 7. “Рута” (Люба Гайовська)

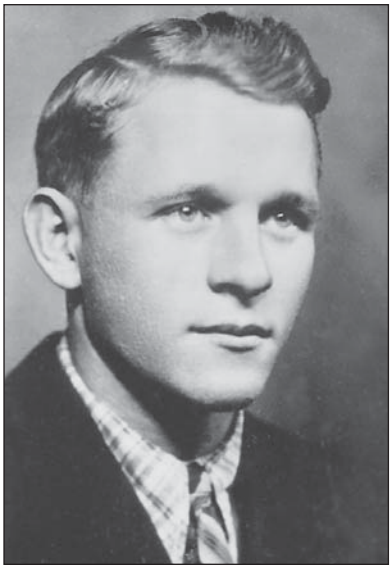

Степан Ґоляш

Василь Галаса

Зліва направо: Осип Дяків, Осип Кусень, Василь Галаса.
Олесин, зима 1942–1943 рр.

Богдан Івашків

Мирослава Никифорук

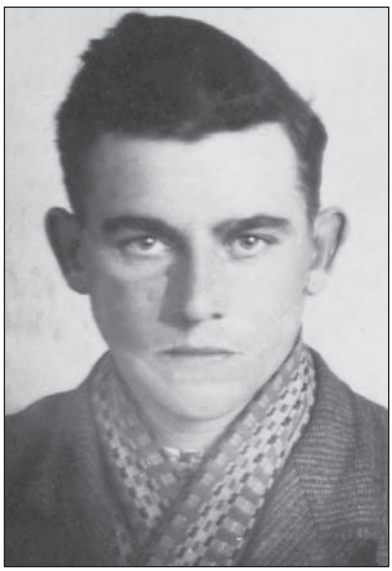

Мирослав Кушнір

Ярослав Скасків

Референт пропаганди крайового проводу ОУН ЗУЗ “Дорош” (Петро Дужий)

Редактор газети “За Українську Державу” підполк.-пвх. “Євшан” (“Шаблюк”, “Шугай”, “Устим Чубенко”; Осип Позичанюк)

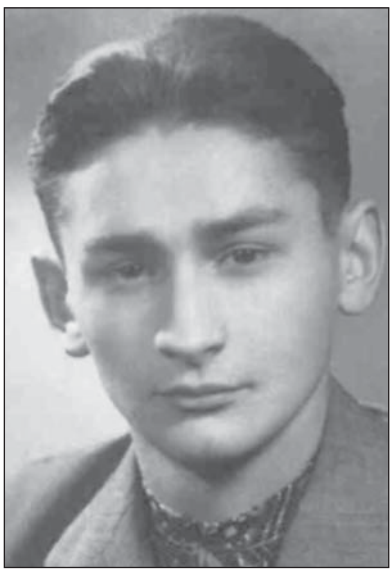

Працівник редакції газети “За Українську Державу” “Вихровий” (“Орський”; Богдан Горбаль)

Редактор журналу “Повстанець” сотн. “Вировий” (Микола Дужий)

Член Бюро Проводу ОУН
ген.-пвх. “Тарас” (“Зруб”, “Косар”,
“Курган”; Дмитро Маївський)

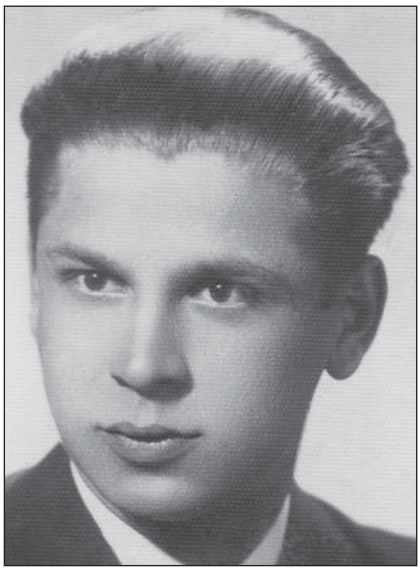

Редактор журналу “Юнак”
“Волянський” (Петро Федун)

Референт політичного вишколу
Проводу ОУН,
підполк.-пвх. “Київський” (“Шахтар”;
Яків Бусел)

Машиністка КОП і референтури
політичного вишколу
“Віра” (Марія Огоновська)

Шеф ГВШ УПА, співредактор
журналу “Повстанець”
ген.-хор. “Лицар” (Олекса Гасин)

Член ГОСП “Степовий” (“Професор”)

Член ГОСП “Доля”
(“Марія Дмитренко”;
Богдана Світлик)

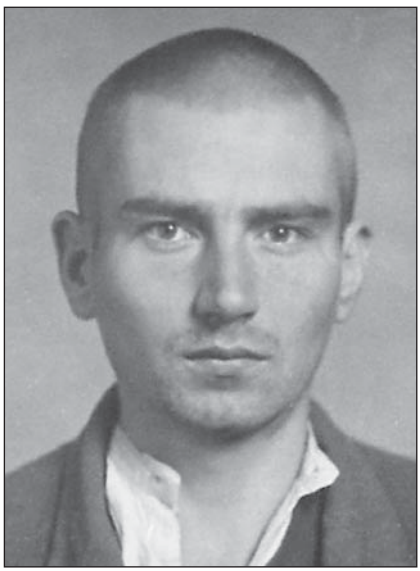

Член ГОСП “Семенюк”
(Володимир-Ігор Порендовський)

Співробітник редакції журналу
“Ідея і чин” “Монета” (“У.Кужіль”;
Катерина Зарицька)

Референт пропаганди Проводу ОУН,
заступник Головного командира УПА
полк.-пвх. “Волянський”
(“Савчук”, “Север”; Петро Федун)

Машиністка ГОСП
“Люба” (Люба Лемик)

Машиністка ГОСП
“Надя” (Надія Якимович)

Друкарка ГОСП “Дарка”
(Дарія Малярчин)

Адміністратор ГОСП
“Корчак” (“Варяг”; Іван Корчинський)

Вид на гору Парашка з боку с. Корчин. 1 – г. Кичера. 2 – Південно-західний схил г. Кичера, припустиме місце бункера ГОСП. 3 – г. Парашка

Хрест на місці загибелі “Корчака” (Івана Корчинського) біля с. Корчин

Пам’ятний знак на честь ГОСП, с. Корчин

Табличка на пам’ятному знаку на честь ГОСП, с. Корчин

Зв'язковий ГОСП
"Грім" (Осип Чулевич)

Адміністратор ГОСП
"Павлюк" ("Вільховий"; Юрій Попович)

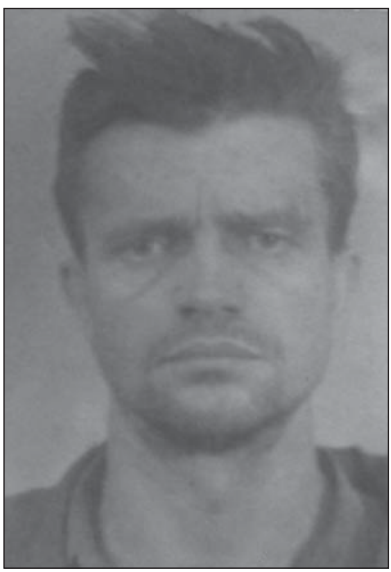

Охоронець ГОСП
"Лис" ("Роман"; Григорій Кочан)

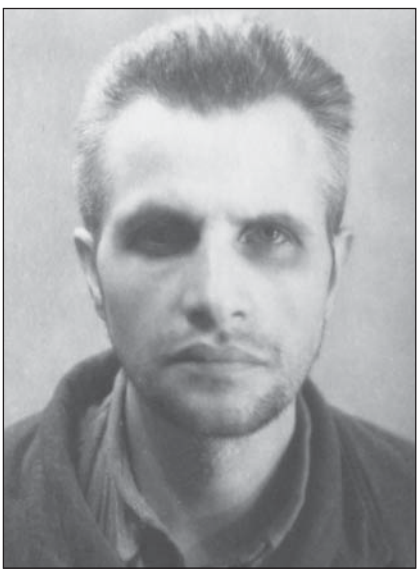

Друкар-складач ГОСП
"Татар" ("Скит"; Йосип Владика)

Крайовий провідник ОУН Львівщини, май.-пвх. “Федір” (“Червень”; Зиновій Тершаковець)

Керівник зв’язкової групи крайового проводу ОУН Львівщини ст. бул. “Осип” (Михайло Пілан). Посмертне фото

Крайовий референт СБ ОУН Львівщини, пор. СБ “Ярема” (Євген Пришляк)

Керівник зв’язкової групи крайового проводу ОУН Львівщини ст. бул. “Осип” (Михайло Пілан, справа) і “Петро” (Петро Бухтяк), бойовик Осипа Дяківа

Секретар Осипа Дяківа
“Рута” (Люба Гайовська)

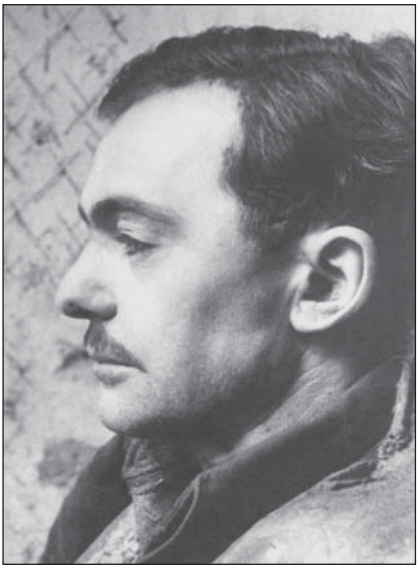

Окружний провідник ОУН Городоччини
пор. “Бор” (Микола Мошончук).
Посмертне фото

Бойовик О. Дяківа
“Петро” (Петро Бухтяк)

Окружний референт пропаганди
ОУН Городоччини
“Крук” (Петро Шатинський)

Повстанці Городоцької округи; зліва направо: “Горобець”,
кущовий “Вибух”, окружний провідник “Бор” (Микола Мошончук)

Зліва направо: невідомий, охоронці О. Дяківа “Петро” (Петро Бухтяк) і “Славко”

До звіту стоять: 1. “Зенко” (Михайло Заєць), 3. “Петро” (Петро Бухтяк), 4. “Влодко” (“Чабан”; Петро Михайлишин), 5. “Крук” (Петро Шатинський), 7. “Рута” (Любомира Гайовська). Не пізніше 24.11.1950 р.

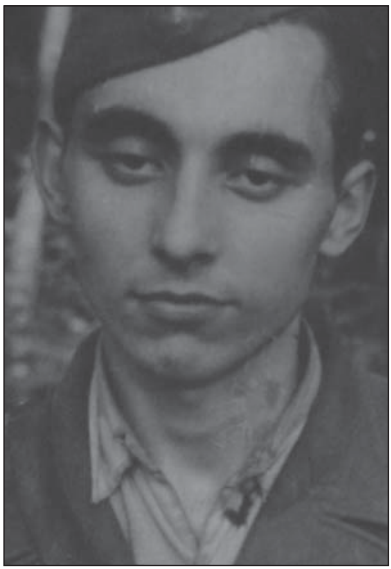

Надрайонний референт СБ ОУН Миколаївщини і Городоччини хор. СБ “Остап” (Мирон Гельнер)

Секретар крайового проводу ОУН Львівщини “Іскра” (Іван Федів)

“Влодко”-“Чабан”
(Петро Михайлишин),
бойовик Осипа Дяківа

Районний провідник ОУН Городоччини
“Юрко” (Михайло Шевчук)

Районний референт СБ ОУН
Городоччини
“Хмара” (Григорій Максимович)

Зв’язкова районного референта
СБ ОУН Городоччини
“Ластівка” (Катерина Пилат)

Окружний референт СБ ОУН Сокальщини пор. СБ “Чорний” (“Гар”, “Гроза”; Роман Качан)

Окружний провідник ОУН Сокальщини бул. “Сірий” (Адам Куровицький)

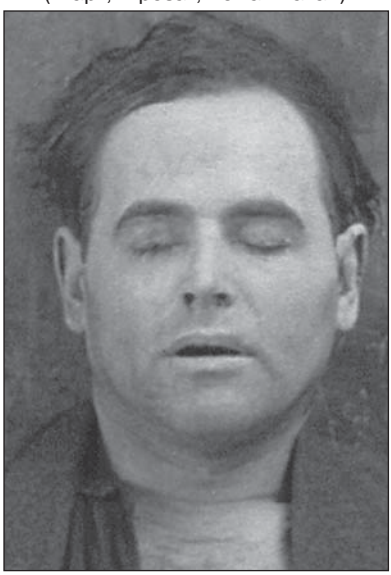

Надрайонний референт СБ ОУН Жовківщини, окружний референт СБ ОУН Сокальщини хор. СБ “Дем’ян” (Степан Петрушевич). Посмертне фото

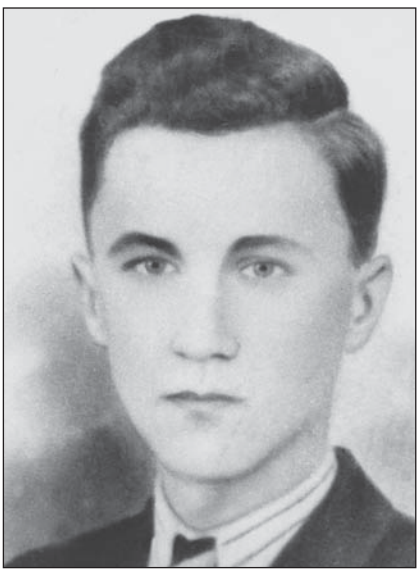

Надрайонний референт СБ ОУН Кам’янеччини, заступник окружного референта СБ ОУН Сокальщини хор. СБ “Торчин” (Антон Сенчина)

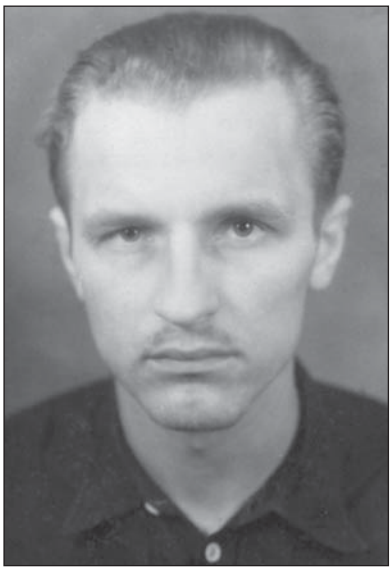

Бойовик ОУН
“Стефко” (Михайло Стахур)

Районний провідник ОУН
Новояричівщини, надрайонний
провідник ОУН Жовківщини
“Буй-Тур” (Роман Щепанський)

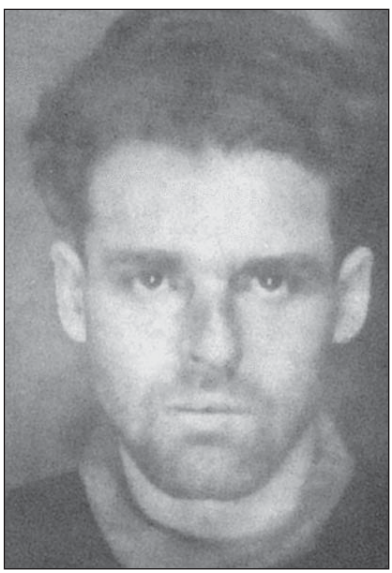

Районний провідник ОУН
Комарнівщини
“Ромко” (Петро Приймак)

“Богдан” (Михайло Оліярник)

Головний командир УПА
“Тарас Чупринка” (Роман Шухевич,
зліва) і Осип Дяків

Зв’язкова Р. Шухевича
“Анна” (Галина Дидик)

Зв’язкова Р. Шухевича
“Дарка” (“Нуська”; Дарія Гусяк)

Зв’язкова Р. Шухевича
“Роксоляна” (Ольга Ільків)

Член Проводу ОУН,
командир УПА-Захід
полк. “Шелест” (Василь Сидор)

Головний командир УПА
ген.-хор. “Тарас Чупринка” (“Тур”;
Роман Шухевич)

Заступник голови Проводу ОУН
на українських землях,
полк. “Максим”
(“Петро”; Роман Кравчук)

Голова Проводу ОУН на українських
землях, Головний командир УПА,
ген.-хор. “Коваль”
(“Леміш”; Василь Кук)

Карта операції з ліквідації О. Дяківа, 1950 р.

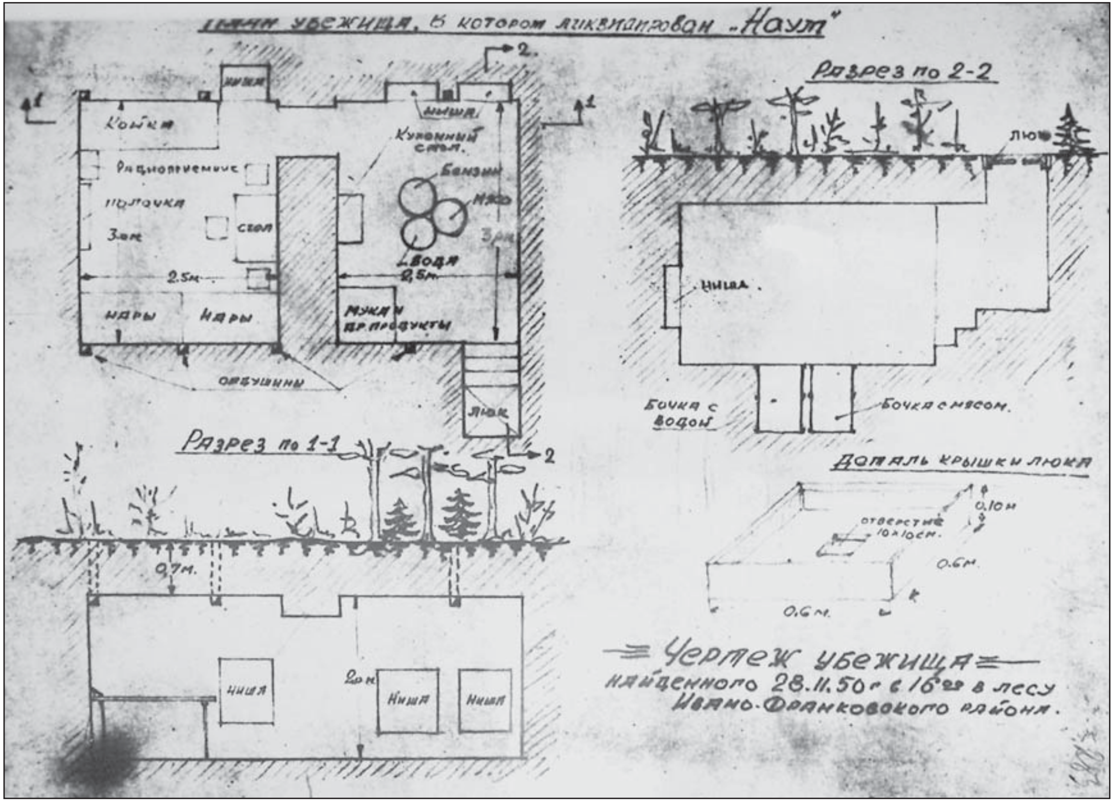

План криївки, в якій загинув О. Дяків, 1950 р.

Памятник О. Дяківу в Олесині

Памятник О. Дяківу в Олесині

Хрест і символічна могила на місці загибелі О. Дяківа в лісі біля с. Великополе

Титульна сторінка збірника “Ідея і чин”. Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1968 р.

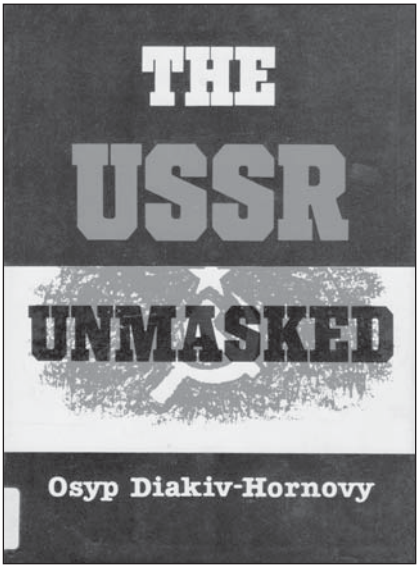

Обкладинка збірника “The USSR unmasked”. Нью-Йорк–Вашингтон–Атланта–Голлівуд, 1976 р.

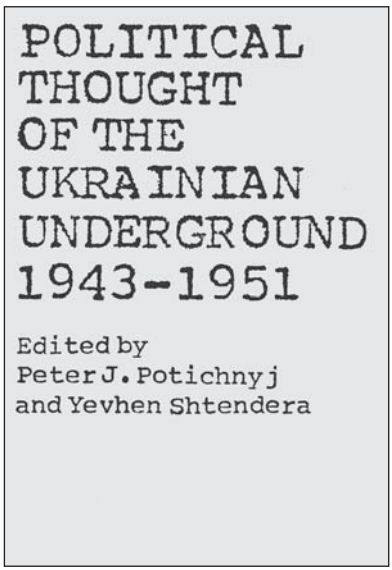

Обкладинка збірника “Political thought of the Ukrainian Underground 1943–1951”. Едмунтон, 1986 р.

Обкладинка збірника “Олесино – колиска провідників воюючої України”. Львів, 2008 р.

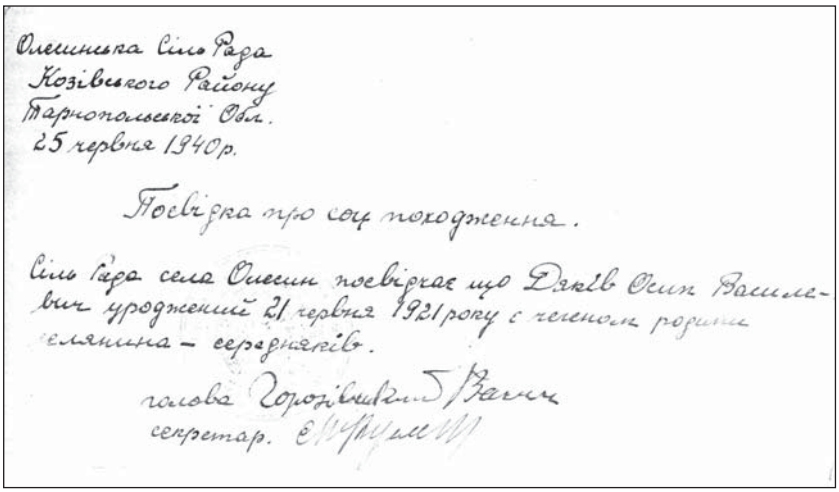

Олесинська Сільрада
Козівського Району
Тарнопольської Обл.
25 червня 1940 р.

Посвідка про соц походження.

Сільрада села Олесин посвідчає що Дяків Осип Василевич уроджений 21 червня 1921 року є членом родини селянина – середняків.

голова Городівський
секретар.

Довідка Олесинської сільської ради про соціальне походження О. Дяківа.
25 червня 1940 р.

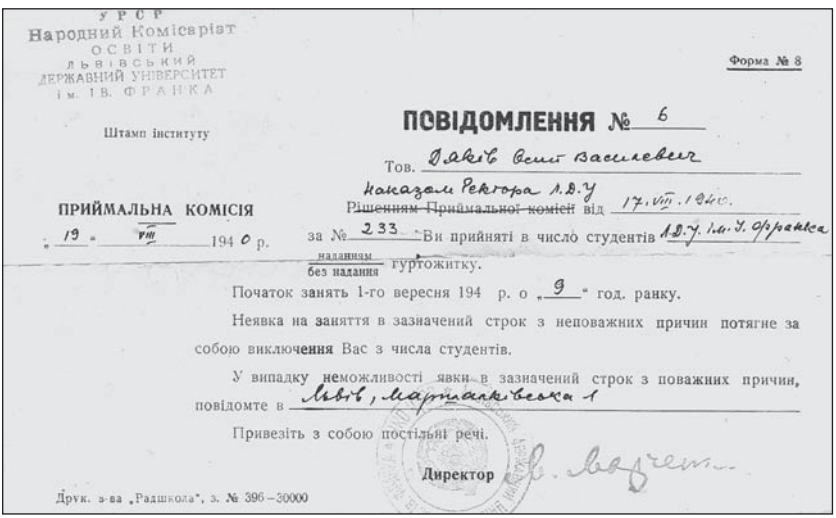

УРСР
Народний Комісаріят
ОСВІТИ
ЛЬВІВСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. ІВ. ФРАНКА

Штамп інституту

Форма № 8

ПОВІДОМЛЕННЯ № 6

Тов. Дяків Осип Василевич

Наказом Ректора Л.Д.У
~~Рішенням Приймальної комісії~~ від 17.VIII.1940.

ПРИЙМАЛЬНА КОМІСІЯ

„19" VIII 1940 р.

за № 233 Ви прийняті в число студентів Л.Д.У. ім. І. Франка

надання / без надання гуртожитку.

Початок занять 1-го вересня 194 р. о „9" год. ранку.

Неявка на заняття в зазначений строк з неповажних причин потягне за собою виключення Вас з числа студентів.

У випадку неможливості явки в зазначений строк з поважних причин, повідомте в Львів, Мартолаківська 1

Привезіть з собою постільні речі.

Директор

Друк. з-ва „Радашкола", з. № 396 – 30000

Повідомлення приймальної комісії Львівського університету про зарахування О. Дяківа. 19 серпня 1940 р.

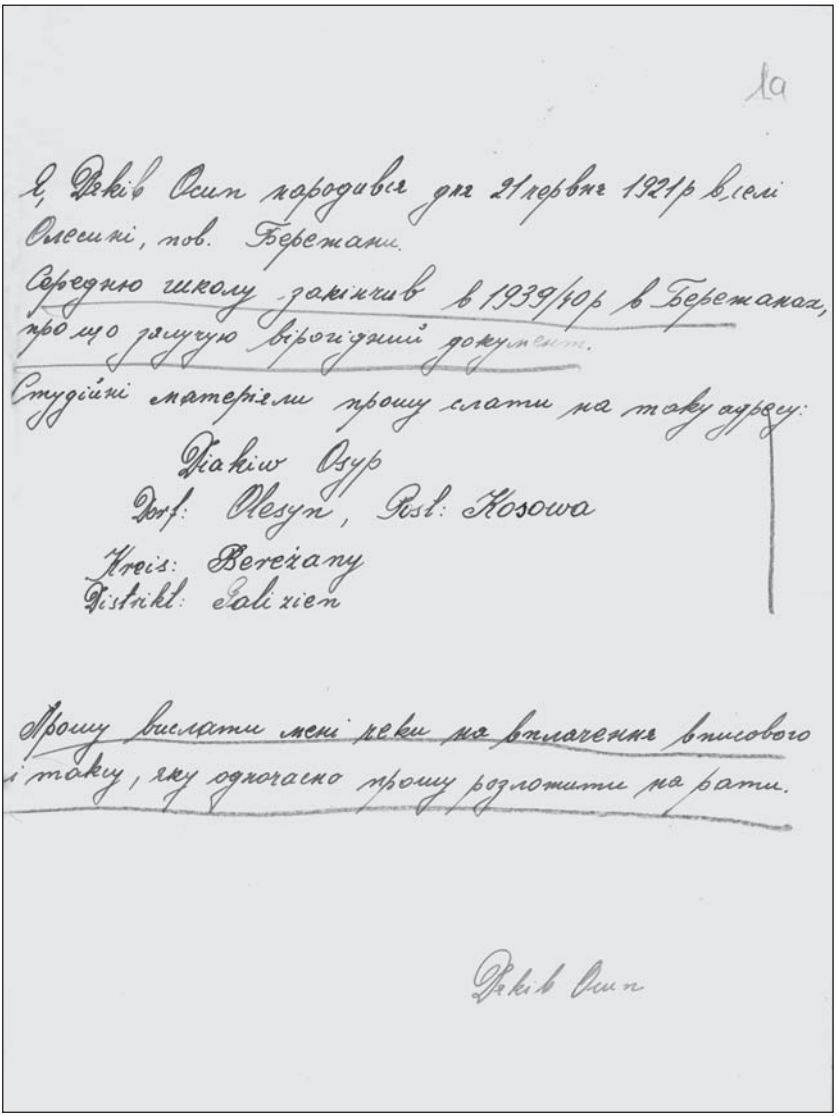

1a

Я, Дяків Осип народився дня 21 червня 1921 р в селі Олесині, пов. Бережани.

Середню школу закінчив в 1939/40 р в Бережанах, про що маючу вірогідний документ.

Студійні матеріяли прошу слати на таку адресу:

Diakiw Osyp
Dorf: Olesyn, Post: Kosowa
Kreis: Bereżany
Distrikt: Galizien

Прошу вислати мені лекси на вплачення вписового і таку, яку одночасно прошу розложити на рати.

Дяків Осип

Автобіографія О. Дяківа. Не пізніше 16 квітня 1942 р.

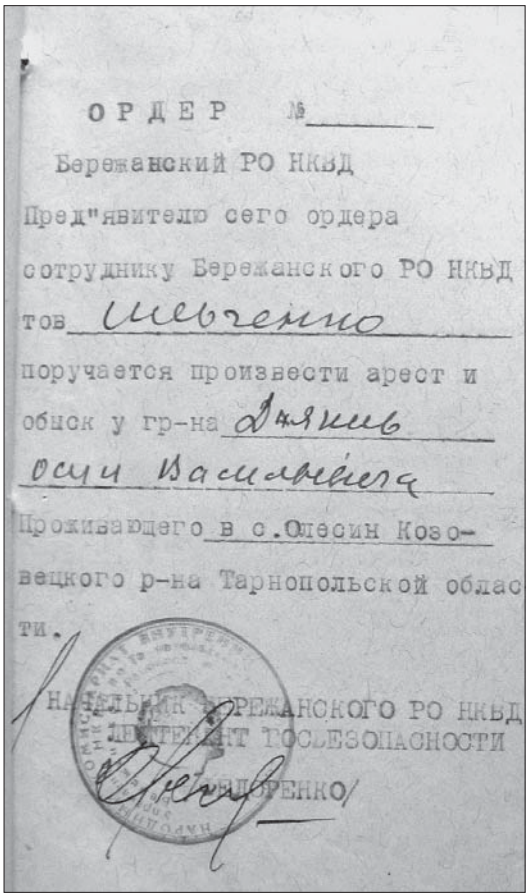

ОРДЕР №_____

Бережанский РО НКВД

Пред"явителю сего ордера

сотруднику Бережанского РО НКВД

тов Шевченко

поручается произвести арест и

обыск у гр-на Дяків

Осип Васильевича

Проживающего в с.Олесин Козо-

вецкого р-на Тарнопольской облас

ти.

НАЧАЛЬНИК БЕРЕЖАНСКОГО РО НКВД
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ

/ВЕДОРЕНКО/

Ордер на арешт О. Дяківа. Не пізніше 25 вересня 1940 р.

НКВД СССР

Анкета арестованного

ВОПРОСЫ:	ОТВЕТЫ:
1. Фамилия	Дяків
2. Имя и отчество	~~Йосиф~~ Осип Васильевич
3. Год и место рождения	Родился в 1921 году Тарнопольская область (край) Козовской район село Олесено гор.
4. Постоянное местожительство (адрес)	с. Олесено, Козовского р-на, Тарнопольской об-сти. До ареста проживал в г. Львове ул. Копорника №36 (общежитие Львовского Гос. унив.)
5. Профессия и специальность	студент
6. Последнее место службы и должность или род занятий	а) учреждение Львовский Государственный Университет. предприятие — б) должность студент в) звание — г) в систему какого Наркомата, или другого руководящего органа входит учреждение (предприятие) Народный Ком. просвещения д) если не работает—когда уволен „ “ 19 г.
7. Партийная принадлежность	а) в прошлом б/п. ~~комсомол~~ б) в настоящее время б/п. (комсомолец) мрзет №
8. Национальность	Украинец
9. Гражданство (при отсутствии паспорта, указать какой документ удостоверяет гражданство)	а) гражд. (подд.) УССР б) паспорт № 676452 кем выдан Козовским ГОМ.-НКВД, Тарнопольской обсти.

Исправленному „Осип“ верить Дяків

Ст. след. участи П. Ганьш

Друк. Укрполіграфтресту, з. № 796—10.000

Перша сторінка анкети заарештованого О. Дяківа. 25 вересня 1940 р.

Протокол допроса 21

Я ст. след. 4 части УНКВД по Тарнопольской области лейт. г/б Галыгин допросил в качестве обвиняемого Дякива Осипа Васильевича от 25/X-40 г.

Вопрос: Обв. Дяків расскажите, что вам известно о нелегальной типографии которая существовала в г. Львове по улице Личаковского?

Ответ: О нелегальной типографии которая существовала в городе Львове я ничего не знаю и ничего не слышал.

Вопрос: Следствию точно известно, что в нелегальной Оуновской типографии которая существовала в городе Львове вы были и требует от вас правдивых показаний?

Ответ: Это не правда в нелегальной типографии которая была во Львове я никогда не был и ничего не знал о ее существовании.

Вопрос: А кто вам говорил о наличии Оуновской типографии в гор. Львове?

Ответ: О наличии таковой мне никто не говорил.

Протокол записан с моих слов верно и мне прочитан:

Дяків

Допросил: П. Галыгин

25/X-40 г.

Протокол допиту О. Дяківа. 25 жовтня 1940 р.

ПОКАЖЧИК

“0/50”, підпільник 716
“13”. *Див.* Дулин Григорій
“33”. *Див.* “Віктор”
“44”. *Див.* Тершаковець Зеновій
“57”. *Див.* Федун Петро
“88/4”. *Див.* Пришляк Євген
“91”. *Див.* Іванус Михайло
“99”. *Див.* Федун Петро
“114”, пвд.
“147”. *Див.* Дяків Осип
“155”. *Див.* Галаса Василь
“171”. *Див.* Шухевич Роман
“200”. *Див.* Дяків Осип
“217”. *Див.* Кривокульський Дмитро
“307”. *Див.* Шухевич Роман
“315”. *Див.* Шухевич Роман
“401”. *Див.* Дяків Осип
“417”. *Див.* Дяків Осип
“555/А”. *Див.* Петрушевич Степан
“605”. *Див.* Дяків Осип
“610”. *Див.* Петрушевич Степан
“808”. *Див.* Дулин Григорій
“900”. *Див.* Іванус Михайло
“1315”. *Див.* Кук Василь
“1350”. *Див.* Кук Василь
“1876”. *Див.* Кравчук Роман
“1920”. *Див.* Кравчук Роман
“7266”. *Див.* Бей Василь
“№ 1” 673

А

“А.”, к-р 284
“А. Осипенко”. *Див.* Дяків Осип
“А-25”. *Див.* Пришляк Євген
“А/26”. *Див.* Іванус Михайло
“АБ”. *Див.* Пришляк Євген
“АБ/13”. *Див.* Пришляк Євген
“АБ/31”. *Див.* Пришляк Євген
Абакан, м. 260
Абакум, м. *Див.* Абакан, м.
Австрія 243
Австрія, Східна 534
Австро-Угорщина 434, 522
Адамів, м. Бланського окресу Південноморавського краю, Чехія 772
Адамівка, район Бережан 15, 17, 94, 96
Адельгейм Євген 567
Адиги 331
Азербайджан (Азербайджанська республіка) 218, 222, 239-240, 377, 523, 527
Азербайджанці (азербайджани, азербайджанський народ) 194, 239-240, 329-331, 334, 426, 512
Азія 23, 103, 189-191, 193-194, 320, 331, 334-335, 338, 428-429, 443-444, 492, 513
Азія, Середня (Середня Азія) 190-191, 194, 218, 220, 240, 260, 512, 523, 527, 553, 563
Албанія (Альбанія) 48, 130, 321, 357, 428, 448-452, 460-461, 521, 534
Албанці (албанський народ) 513
Александров Георгій 218, 392-393
Аліянти 190, 258
Альпи 211
Америка. *Див.* США
Америка, частина світу 387, 429, 447, 492, 513
“Америка”, газета 469
Американці 262, 307

Аморович, міліціянт 295
Англія 28, 46, 108, 127, 128, 175, 178, 196, 198, 255, 279, 304, 379, 386, 389, 415, 431, 458-459, 506, 508-510, 522, 524, 587-588, 767
Англійці 262
“Андрієнко”. *Див.* Вітовський Дмитро-Ярослав
Андрій”, бойовик 748-749
“Андрій”, підпільник 779, 782, 792
“Андрійка”. *Див.* Кулик Володимира
Андрусяк Василь (“Грегіт”, “Коваль”, “Різун”, “Різьбар”, “Чорний”) 440, 446, 581
Андрусяк Тарас 10, 89
Андрухів Іван (“Дорко”) 712, 721
“Анна”. *Див.* Дидик Галина
Аннєнков Павло 233
Антанта 234, 432, 524, 851
Антибольшевицький блок народів (АБН) 47-48, 128, 130, 319-324, 356, 428-429, 443, 492, 513, 624-625
Антоненко-Давидович Борис 528
Антонеску Йон 456
Аргентина 309, 312
Арсенич Микола (“Григір”, “Дем’ян”, “Михайло”) 54, 136, 615, 626
“Артем”. *Див.* Дяків Осип
Аршиця, г. 288
Астраханське, ханство 240
“Асфальт”, ТВ 597, 726
Атени, м. *Див.* Афіни, м.
Атланта, м. 903
Афіни (Атени), м. 360
Ахматова Анна 394

Б

“Б.”, підпільник 710
Бабуняк Ірина 877
Баб’як Іванна 877
Баварія 211
Бажан Микола 246, 272
Базель, м. 632
“Байда”. *Див.* Паночко Іван
“Байда”. *Див.* Флюд Петро
“Байрак”. *Див.* Квас Богдан
Бакаєв Іван 532
Бакалець Орест (“Орест”, “Софрон”) 679-680, 871, 874
Баку, м. 239
Бакунчичі, передмістя м. Перемишля, тепер Польща 295
Бали, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
Баліцький Зигмунт 299, 302
Балкани 190-191, 211
Балкарці 427
Балтика 307
Бальниця, с. Ліського пов., тепер Польща 303
Бандера Степан 71, 155, 237, 378, 440-447, 473, 476, 631, 810-811, 842-843
Бандерівці 298, 348, 363-365, 442, 476, 595, 842
Бантишев Олександр 72, 155, 156
Барабаш Левко 30, 110
Баран 876
Баран Федір (“Бодьо”, “Клим”) 632-633
Баранський Микола 254, 267
“Бард”. *Див.* Охримович Василь
Бардіїв, пов. 352
Барилка Михайло 874
Барилка Параскевія. *Див.* Дяків Параскевія

Баричі, с. Перемиського пов., тепер Польща 294
“Барон”, к-р 301, 303
Бартатів, с. Городоцького р-ну 56, 59, 139, 142, 368, 720, 750
Бартатівська, сільрада 59, 142, 750
“Бартель”. *Див.* Карабин (Більо) Дмитро
Бартківка, с. Березівського пов., тепер Польща 297-298
Басага Петро 874
Басарабія . *Див.* Бесарабія
Басівка, с. Пустомитівського р-ну 58, 140, 739
“Бастіон”, ТВ 303
Батурин, м. Бахмацького р-ну 221
“Батурин”, округа 794
Бах Олексій 248
Бахів, с. Перемиського пов., тепер Польща 293, 362
Бачинський Євсевій, о. 841
“Баша”. *Див.* Звозда Федір
Башкери. *Див.* Башкири
Башкири (башкери, башкирський народ) 194, 221, 334
Башкирія (Башкірія) 239
Баштанський р-н 371
Бевін Ернст 375
Безкоровайний Степан (“Оса”) 84, 169, 673-674, 686-687, 691
Бей Василь (“Гулий”, “Улас”, “ДД”, “7266”) 55, 137, 611, 875
Белалов Мінгалім 720
Белз, м. Сокальського р-ну
Белеїв, с. Долинського р-ну 592
Бельгійці 327-328
Бенеш Едвард 462
Беньсі, м. 306
Бердиєв Алаберди 270
Бердичів, м. 20, 22, 100, 101, 724, 727, 761, 819, 836-837, 839, 859-860
Бердичівщина 839
Берднiков, член суду 701-702
Бердо, г. 33, 113
Бережани, м. 9-10, 13, 16-22, 87-89, 96-102, 172, 537, 637-638, 640-641, 649, 662, 664, 667-669, 672-675, 677-680, 684-685, 688-691, 693-695, 697, 727, 818-819, 822, 824-826, 828, 841-842, 859-860, 875, 877
Бережанська бригада 14
Бережанська гімназія 13, 16-20, 88, 92, 94, 97, 592, 674, 679-680, 685, 721, 723, 818-820, 822-824, 857-858. *Див. теж* Середня школа №1 м. Бережани
Бережанська, окр. 537, 649
Бережанський, пов. 9, 13, 88, 92, 98, 649, 660, 674, 820, 855
Бережанський, р-н 24, 104, 285, 358, 583, 626, 637, 640, 662, 664, 672-674, 679, 682, 684, 690, 745, 759, 762, 769, 782, 818, 820
Бережанщина 10, 21, 29, 89, 108, 109, 439, 582-583, 592, 674, 677, 680, 728, 818-820, 841-844
“Береза”. *Див.* Шило Микола
Береза Картузька, м. 488
Берездівці, с. Миколаївського р-ну 58, 141, 739
Березина, с. Миколаївського р-ну 738-740

Березівка, прис. с. Скнилів Пустомитівського р-ну 722
Березка, с. Добромильського пов., тепер Польща 293, 362
Березники, с. Свалявського р-ну 289
Березюк Василь (“Ігор”) 63, 146
Берковський Владислав 87, 172
“Беркут”. *Див.* Рапей Ярослав
Берлин, с. Бродівського р-ну 746
Берлін, м. 184, 190, 211, 331
Бертешів, с. Жидачівського р-ну 25, 105
Бесарабія (Басарабія) 257, 386, 534
“Бескид”. *Див.* Якимець Кирило
Бєлінський Віссаріон 217, 232-233, 242, 503
Бєрут Болеслав 287, 292, 308, 377, 463
Бздир Федір (“Лісовий”) 719
Биков, майор 610
“Бистра”. *Див.* Савицька Ірина
“Бистрий”, стр. 598
Биченко Георгій 644, 646-647
Бишки, с. Козівського р-ну 11, 29, 31, 90, 108-111, 592, 674, 677, 679-680, 686, 762, 857
Бишків, с. Жовківського р-ну 769
“Білий”. *Див.* Шухевич Роман
Бібрецький, надрайон 65, 148
Бібрецький, пов. 25, 105
Бібрецький (Бібрський), р-н 65, 148, 284, 747, 749
Бібреччина 603, 722
Бібрка, м. 157, 744, 746-747, 752
Бібрський, р-н. *Див.* Бібрецький, р-н
Бідер 876
Бікіні, атол 309
Біла, с. Чортківського р-ну 782
Біла Гора, с., тепер частина с. Добростани Яворівського р-ну 900
Біла Підляська, м., тепер Польща 301
Білгородка, с. *Див.* Білогородка, с. Дубенського р-ну
Білик Василь 875
Білик Олекса, о. 293
Білогородка (Білгородка), с. Дубенського р-ну 285
Білогорща, с., тепер частина м. Львова 55, 57, 138, 140, 593, 613, 626, 745-746, 751, 753, 756, 759-761
Білокриниця, с. Підгаєцького р-ну 582
Білоруси (білорусини, білоруське населення, білоруський народ) 183, 194, 210, 230, 329, 334, 351, 426, 501, 512,
Білорусія. *Див.* Білорусь
Білорусь (Білорусія) 48, 129, 183, 222, 257, 289, 311, 320, 351, 386, 441, 523, 534,
Білоруська ССР (БССР) 304, 527, 557
Білостоцький Степан 87, 172
“Білоус”. *Див.* Шульган Мар’ян
Біль-Дудка Катерина 873
Більо Дмитро. *Див.* Карабин (Більо) Дмитро
Більшівцівський, р-н 65, 148
Більшовеччина 603
Більшовики (большевики) 19, 31, 44, 48, 62, 69, 71, 77-80, 93, 99, 101, 111, 125, 130,

154, 161-164, 176, 182-183, 190, 202-204, 207-209, 219-220, 228, 233, 238, 242, 244, 249, 257, 264, 291, 303, 305, 323, 330, 339-340, 344-345, 355, 362, 381-383, 388, 397-398, 401-402, 407, 414, 422, 424, 430, 432, 435, 448-449, 451-453, 456, 458-459, 463, 471, 477, 488, 492, 498, 503, 518-520, 522-528, 530-532, 538, 540, 554, 557, 565-568, 570-571, 580-581, 586-589, 597-598, 600, 602, 605-606, 609, 612, 634, 709-711, 715-716, 718, 764, 836, 838, 844, 849, 850, 852, 855, 861-862
"Бір". *Див.* Шишканинець Василь
Бірки, с. Яворівського р-ну 715, 721
Бірма 521
Бірнс Джеймс 358, 375, 377
Бірча, с. Добромильського пов., тепер Польща 298, 300-301, 362
Бірчанщина 297, 299-301
Благий Зиновій ("Супрун", "Шпак") 67-68, 150, 151, 596-598, 602-603, 610
"Блакитний". *Див.* Квас Богдан
Бланський окрес Південноморавського краю, Чехія 768, 772
Блюмін Ізраїль 215
Бобринські 211
Бобрівка, р. 301
Боброїди, с. Жовківського р-ну 794
Бовино, с. Перемиського пов., тепер Польща 603
Бовшів, с. Галицького р-ну 603, 722
"Богдан". *Див.* Качур Ярослав
"Богдан". *Див.* Оліярник Михайло
"Богдан". *Див.* "Свобода" ("Богдан")
"Богдан" ("Марко") 759, 762
Богдан Ярослав ("Рамзенко") 44, 125
Богданов, майор 78, 162
Богданов Сидор 68, 151
Богданович Петро 243
Богородчанський, р-н 446
"Богун". *Див.* Лаврів Іван
"Богун". *Див.* Майчук Іван
Богун Іван 176
"Бодай". *Див.* Пилипчук Богдан
"Бодьо". *Див.* Баран Федір
Бодьо Марія. *Див.* Ремболович Марія
"Боєвір". *Див.* Сорока Мирослав
"Боєслав Марко". *Див.* Дяченко Михайло
Божиків, с. Бережанського р-ну 15, 21, 24, 94, 100, 103, 820, 849
Божиківська, сільрада Бережанського р-ну 24, 104
"Боз". *Див.* Івашків Богдан
"Бойки" ім. Б. Хмельницького, сотня 783
Бойко Зиновія 9, 19, 88, 99
"Бойовнік", газета 364
фон Бок Федор 187
Бокало Степан ("Чорний") 57, 139
Бокінка Панська, с. Біла-Підляського повіту, тепер Польща 287
Болгари (болгарський народ) 46, 127, 304, 319, 431, 506, 510, 513

Болгарія 48, 130, 212, 303-304, 321, 357, 428, 431, 447-450, 452, 454-457, 459-461, 510, 521-522, 534
Болехів, м. 599
Болехівська, міська рада 302, 775, 782, 801
Болехівський, р-н 598
Болюк Йосиф (“Клен”, “Лісовик”) 786, 789
“Большевик”, журнал 212, 214-217, 223, 238, 240, 261, 358, 387-388, 391-393, 401, 407, 410, 413
Большевики. *Див.* Більшовики
“Бомба” 59, 141
“Бомба”. *Див.* Лозинський Роман
Бондаренко, голова артілі 371
Бонишин, с. Золочівського р-ну 603, 633
“Бор”. *Див.* Мошончук Микола
“Борба”, газета 377
Бориничі, с. Жидачівського р-ну 807
Боринський, р-н 779, 784
“Борис”, бойовик 740-741, 743
“Борис”. *Див.* Борисовський Володимир
“Борис”. *Див.* Манюх Володимир
Борислав, м. 251
Борисовський Володимир (“Борис”) 59, 141, 735-736, 739
Борівниця, с. Добромильського пов., тепер Польща 295
Боровець Степан 78, 162
Бородайко 876
“Бородатий”. *Див.* Хвальбота Михайло
Бортнянський Дмитро 242
Борусів, с. Жидачівського р-ну 284
Борщів, м. 749
Борщовичі, с. Пустомитівського р-ну 798
Боснія 322, 461
Ботнічна затока 211
Боярі, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Боярка, м. 597
Бранов, пов. 352
Братіяну Константин 447, 450
“Бриль”. *Див.* Гамела Ярослав
Бринці-Церковні, с. Жидачівського р-ну 726
Бринь Роман (“Ромко”) 59, 141, 735-736, 739
Британські острови 196
Брідський, р-н. *Див.* Бродівський, р-н
Брідщина 633
Броди, м. 208
Бродівський, надрайон 65, 148
Бродівський (Брідський), р-н 65, 148, 285, 290, 582, 599, 613, 633, 746
Бродки, с. Миколаївського р-ну 284, 692
Брожки, с. Яворівського р-ну 719
Бромберг С. 59, 141
Брошнів-Осада, смт Рожнятівського р-ну 291
Брустури, с. *Див.* Лопухів, с. Тячівського р-ну
Брюховецький Іван 176
Брюховицький, р-н 59, 65, 70, 141, 148, 154, 600, 745, 748, 751, 753, 756, 760, 763, 809, 817
Бряза, с. *Див.* Козаківка, с. Болехівської міськради

Брянська, обл. 726
Бубес Катерина (“Надійка”, “Надя”) 815, 817
Буг, р. 287, 300
“Буг”, ВО 12, 56, 61-62, 81, 91, 138, 144, 165, 291, 303, 720, 808, 816
Будилів, с. козівського р-ну 838
Будьонний Семен 537
“Буй-Тур”. *Див.* Щепанський Роман
“Бук”. *Див.* Грицай Дмитро
“Бук”. *Див.* Станович Михайло
Букачівський, р-н 65, 148
“Буква”, бойовик 806-807
Буківцьово (Буковець), с. Великоберезнянського р-ну 289
Буковець, с. *Див.* Буківцьово, с. Великоберезнянського р-ну
Буковина 257, 354
“Булава”, сотня 582
Булавка Микола (“Побідний”) 719
Бунів, с. Яворівського р-ну 719
“Буран О.” 28, 108
Бурденко Микола 248
“Бурий”. *Див.* Гайдук Семен
“Бурлака”. *Див.* Щигельський Володимир
“Бурунда”. *Див.* Король Олег
Бурхан, секр. райкому398
Бурштин, смт Галицького р-ну 342
Бурштинський, р-н 65, 68, 148, 151, 152
Буряк 875
Бусел Яків (“Галина”, “Київський”, “Шахтар”) 28-31, 39, 44, 81, 108-111, 119, 125, 165, 759, 762, 770, 885
Буський, р-н 65, 148, 290, 599, 807
Бутковський Іван (“Гуцул”) 626
Бухарін Микола 455, 532
Бухтяк Петро (“Петро”) 57, 60, 79-81, 139, 142, 163, 165, 718, 723, 726, 734, 737, 754, 759-760, 762, 879-881, 891-892-894
“Буцяк Стефанія”. *Див.* Пашківська Марта
Бучацький р-н 208, 631
Бучач, м. 208, 674, 691
Бучаччина 208, 838, 841
“Бученко М. Д.”. *Див.* Грицай Дмитро
Бучик Осип 295
Бучна, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Буша, с. Ямпільського р-ну 768
Буща, с. Здолбунівського р-ну 285
“Бюро інформації УГВР”, журнал 593-594

В

В., с. 714, 716
“В.”, підпільник 713
“В. Назаревич”. *Див.* Галаса Василь
“В. Юріїв”. *Див.* Дяків Осип
“В. Юрій” 24, 104
“В. Т. Сидоренко”. *Див.* “Сидоренко В. Т.”
де Валера Еймон 178
Ваник Семен (“Остап”) 706-707, 719
“Варнак”. *Див.* Дума Петро
Варшава, м. 72, 156, 184, 221
“Варяг”. *Див.* Корчинський Іван

Варяж, с. Сокальського р-ну 293-294, 296, 298-299, 302
Василевська Ванда 394
Василевський Олександр 634
Василенко Петро (“Волош”, “Гетьманець”, “Полтавець”) 596-597
“Василь”, стрілець 787, 789
“Василь”. *Див.* “Василько” (“Василь”)
“Василь”. *Див.* Диркавець Степан
“Василь”. *Див.* Попович Василь
“Василь”. *Див.* Шухевич Роман
“Василь Коваль”. *Див.* Кук Василь
Василько, з Рогатинщини 843
“Василько” (“Василь”), бойовик 748-749
Василько Роман 12, 57, 69, 91, 139, 140, 152
Васильців Іван (“Шолом”) 77, 161
Ватикан 811
Вацик Павло (“Прут”) 289, 291, 301, 579, 581-582
Вачський, р-н 601
Вашингтон, м. 903
Ведель Артемій 242
Велика ріка, р. 33, 113, 765, 775, 780
Велика Воля, с. Миколаївського р-ну 58, 140, 735, 783
Велика Горожанна, с. Миколаївського р-ну 722
Велике Березне, окр. *Див.* Великоберезнянська, окр.
Велике Колодно, с. Кам’янка-Бузького р-ну 601
Велике Поле, с. *Див.* Великополе, с.
Великий Кругель, с. Перемиського пов., тепер Польща 302
Великий Любінь, смт Городоцького р-ну 55, 138, 597, 720, 722, 808
Великі Гнилиці, с. Підволочиського р ну 746
Великі Дідушичі, с. Стрийського р-ну 769
Великі Капушани, м., Словаччина 303
Великі Мости, м. Сокальського р-ну 440
Великі Передриміхи, с. Жовківського р-ну 290
Великі Сорочинці, с. Миргородського р-ну 597
Велико-Глибочівський, р-н. *Див.* Великоглибочоцький, р-н
Великоберезнянська, окр. 289
Великоглибочоцький (Велико-Глибочівський), р-н 285
Великомостівський, р-н 65, 148
Великополе (Велике Поле), с. Яворівського р-ну 56-57, 78-80, 83, 139, 140, 162-164, 168, 597, 712, 717-719, 722, 725, 727, 863, 900, 902
Великосілля (Нанчілка), с. Старосамбірського р-ну 342
Верба, р-н. *Див.* Вербський, р-н
Вербиця, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296, 489
Вербівка, прис. с. Печихвости Кам’янка-Бузького р-ну 799
Вербляни, с. Яворівського р-ну 719 722
Вербський, р-н 354
“Верещак”. *Див.* Мешко Катерина
Верещаки, с. Лановецького р-ну 356

Верин, с. Миколаївського р-ну 625, 726, 737
Вермахт 186-187
Верхнє Водяне (Вижня Апша), с. Рахівського р-ну 287
Верхнє Синьовидне (Синевідсько Вижнє), смт Сколівського р-ну 781, 783, 786, 789
Верхньо-Хортицький, р-н 398
Верхобуж, с. Золочівського р-ну 285
Верхрата, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 592
Вєдєнєєв Дмитро 71-72, 78-79, 154-156, 162, 163
"Вєслав". *Див.* Гомулка Владислав
Вибранівка, с. Жидачівського р-ну 25, 105
Вибудів, с. Козівського р-ну 680
"Вибух". *Див.* "Петро" ("Вибух")
"Виговський". *Див.* Гайдук Семен
Виговський Іван 176, 236-237
Вижня Апша, с. *Див.* Верхнє Водяне, с. Рахівського р-ну
Вимислівка, с. Козівського р-ну 837-838
Винники, м. Львівської міськради 631
Винниківський, р-н 65, 148, 759, 762
Винниченко Володимир 176
"Вир". *Див.* Гоцій Василь
"Вировий". *Див.* Дужий Микола
"Вировий". *Див.* Прокоп Мирослав
Вислок, с. Сяніцького пов., тепер Польща 294
"Витязі", вд. 284, 290
"Виходословенска правда", газета 364
"Вихор". *Див.* Шух Іван
"Вихровий". *Див.* Горбаль Богдан
Вишинський Андрій 375, 455
"Вишитий". *Див.* Сидор Василь
Вишневець, р-н. *Див.* Вишневецький, р-н
Вишневецький, р-н 285-286
"Вишневий". *Див.* Хандон Антон
Вишнів, с. Рогатинського р-ну 603
"Вишня". *Див.* Іванило Михайло
Вишня Остап 364
"Відважний". *Див.* Попович Юрій
Відень, м. 245
Військо польське. *Див.* Польське військо
Війтівці, с. *Див.* Супоївка, с. Яготинського р-ну
"Віктор" ("33") 23, 102, 580
"Віктор". *Див.* Рапей Ярослав
"Віктор Юріїв". *Див.* Дяків Осип
Вільде Ірина 70, 154
"Вільна Україна", газета 248, 358, 367, 397
Вільно, м. *Див.* Вільнюс, м.
Вільнюс (Вільно), м. 238
Вільхівці (Ольхівець), с. Тячівського р-ну 288
Вільховець, с. Перемишлянського р-ну 73, 157, 747, 749
"Вільховий". *Див.* Попович Юрій
Вільшани (Заброднa Вільшана), с. Хустського р-ну 288
"Вільшаний". *Див.* Коваль Петро

Вільшанський, р-н 371
Вільшаниця, с. Ліського пов., тепер Польща 294, 296
ВіН 308
Вінниця, м. 64, 147
Вінницька, обл. 63, 146, 720, 746
Вінницька ВО 446
Вінниччина 63-64, 146, 720
Вінніпеґ, м. 44, 125
"Віра". *Див.* Огоновська Марія
Вірмени (вірменський народ) 194, 241, 329-330, 334, 426, 512
Вірменія 523
Вірменська республіка 527
"Вірлинів К.". *Див.* Порендовський Володимир-Ігор
Вірник Давид 277
"Вісник", журнал 609
"Вісті", огляд воєнно-політичних подій 23, 103, 115, 728, 848
"Вісті". *Див.* "Щоденні вісті Української Інформаційної Служби"
"Вісті Української Інформаційної Служби", журнал 26, 105
Вістова, с. Калуського р-ну 816
Вітковська Володимира 84, 169, 673-676, 680-681, 685, 688-698, 701-702
Вітовський Дмитро-Ярослав ("Андрієнко", "Зміюка") 286, 291, 581-582
"Вітчизна", журнал 229, 246
ВКП(б) 209, 218, 230, 238, 254, 256, 358-359, 392, 394-396, 399, 420, 459, 463, 482-483, 501, 531, 557, 559, 742, 766
ВКП(б), ЦК 209, 218, 230, 238, 358-359, 392, 394-396, 420, 539-540, 557, 559, 766
Владивосток, м. 187
Владика Йосип ("Скит", "Татар") 32-33, 112, 113, 890
Владиславів, с. Біла-Підляського повіту, тепер Польща 287
Влизько Олекса 528
ВЛКСМ 399-400, 420, 670, 693, 697
"Влодко", підпільник 707, 710, 712, 714-715, 717
"Влодко". *Див.* Заєць Михайло
"Влодко". *Див.* Михайлишин Петро
"Влодко", із с. Зашків 63, 146
"Вовк". *Див.* Джуджук Тимко
"Вовк". *Див.* Порендовський Володимир-Ігор
Вовк Олександр 12, 87, 91, 172
"Вовки", курінь 302
"Вовки", сотня 302
Вовкове, с. Ужгородського р-ну 303
Вовчук Іван 877
Вовчухи, с. Городоцького р-ну 719
Вознесенський Микола 257-258, 261-262, 266-267, 271-273, 275-276
Возняк Люба. *Див.* Лемик Люба
Возняк Михайло 808-809, 816
Возняк-Лемик Люба. *Див.* Лемик Люба
Возьна Настя 366
Войско польске. *Див.* Польське військо
Войславичі, с. Сокальського р-ну 294

Войтина Олекса 18, 97, 875
Войтків Василь 68, 152
Войткова, с. Добромильського пов., тепер Польща 295, 300
Войтович Мирослав 19, 98, 876-877
Войтович Петро, о. 294
“Волга”, газета 393
Волгоград (Сталінград), м. 180, 847
Волесна 714
Волзько-Окський, басейн 210
Волинець Надія 87, 172
Волинська, обл. 284, 446
Волинь 25, 105, 182-183, 189, 285, 328, 354, 428, 442, 446, 634, 782, 841, 861, 863
Волиця, с. Жовківського р-ну 816
Волівська, окр. 288-289
Волове, окр. *Див.* Волівська, окр.
Воловецька, окр. 288
“Володимир” 28, 108
“Володимир”. *Див.* Прокоп Мирослав
Володимирщина 284
“Волос”. *Див.* Гоцій Василь
“Волош”. *Див.* Василенко Петро
Волошинова, с. Старосамбірського р-ну 342
Волощак Андрій 70, 154
Волощина, с. Перемишлянського р-ну 603
Воля Бартатівська, с. Городоцького р-ну 734, 737-738
Воля Велика, с. *Див.* Велика Воля, с.
Воля Добростанська, с. Яворівського р-ну 77, 161, 709, 712, 722, 900
Воля Молодицька, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
Воля Роснівська, с. Яворівського р-ну 290
Воля Якубова, с. Дрогобицького р-ну 447
“Волянський”. *Див.* Федун Петро
“Вольт”. *Див.* Старух Ярослав
Ворвулинці, с. Заліщицького р-ну 793
Воробйов, рай. прокурор 398
“Ворон”. *Див.* Данильців Михайло
“Ворон”. *Див.* Свистун Микола
“Вороний”. *Див.* Левкович Василь
Воронін Олександр 70, 153, 600-601, 742-743
Воскрес Ліда 776
Воскрес Мирон (“Мирон”) 34, 114, 771-772, 774-776, 778-781, 785, 787-788, 792
Врангель Петро 524
“Врачєбноє дєло”, журнал 248
Врецьона Євген 626
“Всеволод”. *Див.* Гриньох Іван
“Всеволод”. *Див.* Дулин Григорій
“Вуйко”, кущовий 735-736, 739
“Вуйко”. *Див.* Довбуш Іван
“Вуйко”. *Див.* Онуфрів Євстахій
“В’юн”. *Див.* Галаса Василь
“В’юн”. *Див.* Смачило Ілярій (Ілько)
В’язовниця, с. Ярославського пов., тепер Польща 293, 296, 299
В’ятрович Володимир 10, 12, 48, 87, 89-91, 130, 172, 464

Г

"Г. Левенко". *Див.* "Левенко Г."
Гаврис Ярослав ("Шапка") 632-633
Гаївка, с. *Див.* Гай, с. Острозького р-ну
Гай (Гаївка), с. Острозького р-ну 285
"Гай Марта". *Див.* Голояд Галина
Гайвас Ярослав 10, 89
"Гайдамаки", курінь 302
Гайди, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Гайдук Семен ("Бурий", "Виговський") 676-677, 685-687
Гайдукевич Іван 17, 96, 877
Гайовська Любомира ("Ольга Ілинська","Рута") 60, 62, 143, 144, 717, 880-881, 892, 894
Галагін. *Див.* Галигін
"Галайда", курінь 290
"Галайда", сотня 447
"Галайда". *Див.* Онишкевич Тарас
"Галайда I", сотня 290
"Галайда II", сотня 291
Галан Ярослав ("Володимир Росович") 69-73, 152-156, 600-601, 612, 740-743, 796-798, 808-815, 817
Галаса Василь ("В'юн", "Зенон", "О. Левенко", "Назар", "В. Назаревич", "Орест", "Орлан", "Савченко", "Зенон Савченко", "Д. Стрибун", "Щербаченко", "155") 9, 13-17, 21, 34-35, 44, 55, 61, 76, 83, 85, 88, 91-96, 100, 115, 125, 137, 144, 160, 168, 169, 345, 579, 582-583, 592-593, 610, 676-677, 805-807, 854-855, 864, 872, 874, 882
Галаса Петро (Тарас) 863-864
Галигін (Галагін), слідчий 670, 674-675, 677-684, 686-687, 689, 692, 831, 833-835
"Галина". *Див.* Бусел Яків
"Галина". *Див.* Лемик Люба
"Галина". *Див.* Лісна Софія
Галицька армія (УГА) 13, 92, 820, 836, 851, 856
Галицький, р-н 582, 603, 722
Галицько-Волинське князівство 500
Галичина 105, 109, 189, 245, 438, 442, 478, 649, 724, 841-842
"Галичина", дивізія 442
Галушка Володимир 679-680
"Галя". *Див.* Конюшик Ганна
Гамаліївка, с. Пустомитівського р-ну 814-815
Гамела Ярослав ("Бриль") 285, 290
Ганзюк Михайло ("Терентій", "Юра") 63, 146
Ганич Степан ("Снігур") 741, 743, 798
Ганківці, с. *Див.* Ганьковиця, с. Свалявського р-ну
Гантер, м. 632
Ганущак Михайло 875, 877
Ганьковиця (Ганківці), с. Свалявського р-ну 289
"Гар". *Див.* Качан Роман
Гарабач Василь ("Орач", "Роман") 632
"Гармаш". *Див.* Прокоп Мирослав
Гармаш Анна 368
"Гарпун". *Див.* Ковальський Юліян

Гасин Олекса (“Дор”, “Лицар”, “Чорнота”) 30, 34, 40, 55, 110, 114, 120, 121, 137, 766, 768-769, 792, 886, 889
Гатне, с. Києво-Святошинського р-ну 642
Гафенку Грегоре 456
Гвоздецький Богдан (“Емір”, “Кора”) 27, 107
Геббельс Йозеф 311
Гегель Георг Вільгельм Фрідріх 217
Гельнер Мирон (“Климко”, “Остап”, “Шевців”) 58-60, 69, 79, 84, 140-142, 153, 163, 169, 733, 740, 743, 894
Генега Роман 87, 172
Генеральна губернія 185
Геракліт 393
“Герасимовський”. *Див.* Гриньох Іван
Германів, с. *Див.* Тарасівка, с. Пустомитівського р-ну
Герцеговина 322, 461
Герцен Олександр 50, 131, 217, 501, 503, 505
“Гетьманець”. *Див.* Василенко Петро
Гетьманщина 53, 135
Гиновичі, с. Бережанського р-ну 848
Гіральтовці, пов. 352
Гіросіма, м. 309
Гітлер Адольф 197, 311, 327, 329, 332, 338, 340, 473, 502, 519, 533, 548, 588, 848, 860
Гладченко, майор 700
Гладчук Левко 874
Глибока, с. Богородчанського р-ну 446
Глинянський, р-н 65, 148
Глинянщина 602
“Гліб” 29, 108
Глінік Мечислав 293
Глобін, парторг 368
“Глос люду”, газета 363, 377
“Глухий”. *Див.* Ґуль Володимир
Гнатів Михайло (“Скорий”) 736, 738-739
Гнатів Федір (“Шугай”) 779, 782, 784-785, 790
Гнатковичі, с. Перемиського пов., тепер Польща 746, 749
Гнєвош-Новосільці, с. *Див.* Новосільці-Гнєвош, с. Сяніцького пов., тепер Польща
Гоббс Томас 217
“Говерля”, ВО 291, 632
Говорун Володимир 87, 172
Гоголь Микола 243, 248, 855
Годів, с. Зборівського р-ну 286
Голдовичі, с. Жидачівського р-ну 25, 105, 719
Голешів, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Голинний І. 71, 155
Голинь, с. Калуського р-ну 380
Голіят Роман 16, 94, 95, 875
Голлівуд, м. 903
“Голка”. *Див.* Небола Михайло
“Голки”, сотня 15, 93
Голландія 211
Голландці 327-328
Голя, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Головний осередок пропаганди (ГОСП) 28, 31-40, 42, 44, 52, 55, 64, 108, 111-116, 119-121, 126, 132, 135, 137, 147, 582, 592, 594, 599, 728, 768-769, 772, 775, 782-783, 789, 791-794, 860, 886-890
Голояд (дів. Савицька) Галина (“Марта Гай”) 12, 64, 91, 147

“Голуб”. *Див.* Сисун Іван
Гомзяк Ігор 87, 172
Гоміндан 306
Гомулка Владислав (“Вєслав”) 287, 292, 308, 377, 463
“Гонта”. *Див.* Семак Матвій
Гонтар Хризанф (“Кузьменко”) 29, 108
“Гончар”. *Див.* Кривокульський Дмитро
Гончаренко”. *Див.* Кравчук Роман
“Гончарук”. *Див.* Дяків Осип
Гора Камінна, ліс 734
Гораєць, с. Любачівського пов., тепер Польща 362
Горбаль Богдан (“Вихровий”, “Орський”) 27, 107, 884
Горбаль Петро (“Горбовий”) 582
Горбатов Борис 394
Горбатюк Василь 64, 147
Горбатюк Михайло (“Чупринка”) 632-633
Горбіль Франка 739
“Горбовий”. *Див.* Горбаль Петро
“Гордій”. *Див.* Порендовський Володимир-Ігор
Гориневський В. 704
“Гордієнко”. *Див.* Лозинський Роман
Горін Зиновій 87, 172
Горліоський 876
“Горліс”. *Див.* Ольховий Олекса
Горкін Олександр 535
Горлицький, пов. 363
“Горновий”. *Див.* Дяків Осип
“Горобець”, підпільник 893
Городенка, м. 208
Городенка, р-н. *Див.* Городенківський, р-н
Городенківський, р-н 368, 446
Городище, с. Зборівського р-ну 291
Городище, с. Козівського р-ну 721
Городко. *Див.* Городько
Городок, м. 83, 168
Городокський, р-н. *Див.* Городоцький, р-н
Городоцька (Львівська, західна), округа (“Черник”) 61, 64, 66, 143, 147, 611, 622, 723, 893
Городоцький, надрайон 64, 147, 633
Городоцький, р-н 56, 59, 60, 64, 77-78, 139, 141, 142, 147, 162, 290, 367, 597, 719-722, 734-735, 737, 750, 763, 808
Городоцько-Комарнівський, надрайон 64, 147
Городоччина 55, 57, 59-60, 62, 69, 77-78, 138, 139, 141-143, 145, 146, 153, 161, 163, 597, 599, 603, 719-722, 738, 743, 878, 892, 894-895
Городской (Городський) Яків 246, 394
Городський. *Див.* Городской Яків
Городько (Городко), засідатель 693, 696, 698
Горохівський Василь 639
Горчин Михайло (“Грузин”) 781, 783
Горюн, слідчий 755-756, 771, 815
Горький Максим 232, 242, 248
Горьковська, обл. 270
Готвальд Клемент 354, 377, 457, 459
Гоцій Василь (“Вир”, “Волос”, “Жест”, “Тиміш”, “Чорний”)

11, 31-33, 90, 111-113, 792, 794, 889
Гошів, с. Долинського р-ну 597
Гошка Володимир (“Мирон”) 582
Гощанський, р-н 807
ГПУ 471
“Граб”. *Див.* Михайляк Григорій
Грабенко, парторг 368
“Грабенко”. *Див.* Сколоздра Василь
Грабівка, с. Березівського пов., тепер Польща 294
Грабівка, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Грабівці, с. на Лемківщині, тепер Польща 294
Грабович Борис (“Назар”) 60, 143
Грабовський Омелян 15, 93
“Град”. *Див.* Маґовський Олександр
Гранки-Кути, с. Миколаївського р-ну 736, 806-808, 864
Гребінка Євген 233, 503
“Грегіт”. *Див.* Андрусяк Василь
Греки 46, 127, 431, 506, 510
Греція 358, 362, 431, 510, 559
Гречуха Михайло 403, 537
Гривул Тарас 87, 172
“Григір”. *Див.* Арсенич Микола
Гринів, с. Пустомитівського р-ну 739
Гринчишин Іван (“Орест”) 809-813, 817
Гриньох Іван (“Всеволод”, “Герасимовський”, “Орлів”) 626
Грицай Дмитро (“Бук”, “М. Д. Бученко”, “Дуб”, “Олег”, “Палій”, “Перебийніс”, “Сірко”) 440, 446, 889
“Гриць”, підпільник 711
“Гриць” (“Грицько”) 721
“Грицько”, бойовик 706, 714, 719
“Грицько”,. *Див.* “Гриць” (“Грицько”)
“Грізний”. *Див.* Стурко Юліан
“Грім”, к-р 363
“Грім”. *Див.* Федорчик Дмитро
“Грім”. *Див.* Чулевич Осип
“Гроза”. *Див.* Качан Роман
Гроза Петру 377, 451, 456-457
Грозний, м. 226
“Громенко”. *Див.* Дуда Михайло
Грубешів, м. 350, 362
Грубешівський, пов. 302
Грубешівщина 205, 207, 287, 291-293, 295-296, 299, 361, 559
“Грузин”. *Див.* Горчин Михайло
“Грузин”. *Див.* Охримович Василь
Грузини (грузинський народ) 194-195, 241, 329-330, 333-334, 336, 426, 501, 512
Грузинська республіка 527, 557
Грузія 218, 222, 239, 449, 523
Грузова (Грозьова), с. Добромильського пов., тепер Польща 296
Грусятичі, с. Жидачівського р-ну 719
Грушевський Михайло 177, 229-230, 477, 528, 567
Грушецький Іван 537, 726-727
Грушка, с. Тлумацького р-ну 368
Гряда, с. Жовківського р-ну 600
Губка Іван 69, 152
Гуглевич Данило, о. 875

"Гудій" 682
Гудзенко Ігор 376
"Гузар". *Див.* Колодзінський Михайло
Гузєєв Анатолій 745, 749, 768, 796, 798, 801
Гукливий, с. Воловецького р-ну 289
Гулевич І. 704
"Гулий". *Див.* Бей Василь
Гулик Ігор 12, 39, 90, 91, 120
Гуляк Юліан ("Марко", "Рен", "Токар") 25, 42, 104, 122, 203
Гуль Іван 77, 161
Гуменне, пов. 352
Гурби, с., тепер тер. Здолбунівського р-ну 285, 362
Гурин Василь 64, 146
Гуркало, водоспад 765
Гусейнов Гейдар 239
Гусне, с. *Див.* Гусний, с. Великоберезнянського р-ну
Гусний (Гусне), с. Великоберезнянського р-ну 284
Гусяк Дарія ("Дарка", "Нуська Чорна") 71, 73-74, 79, 84, 155, 157, 158, 163, 169, 612-613, 732, 744, 746, 748-752, 754-758, 898
Гусятинський, р-н
Гута, с. Добромильського пов., тепер Польща 295
Гута Любицька, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Гута Щирецька, с., тепер територія Миколаївського р-ну 58, 140, 734-736
Гута, лісовий масив 34, 114, 790
Гутенберг Йоган 769
"Гуцул" 602
"Гуцул". *Див.* Бутковський Іван
"Гуцульщина", ТВ 291
Гучкови 213
Гущин Михайло 720

Ґ

Ґестапо 337, 441, 477, 493, 548, 843-845
Ґоляш Степан ("Мар") 10, 13-18, 20, 24, 89, 91-99, 103, 590, 592, 818, 857, 875-877, 882
"Ґотур". *Див.* Нетребич Микола
Ґуль Володимир ("Глухий", "Женчик", "Чугайстер") 284, 290
Ґумовський, адвокат 693, 695-696
Ґрат 877

Д

"Д.", вд. 288
"Д.", підпільник 717
"Д. Стрибун". *Див.* Галаса Василь
"Д-7". *Див.* Кривокульський Дмитро
Давидів, с. Пустомитівського р-ну 762
Дагани, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Далекий Схід. *Див.* Схід, Далекий
"Дам'ян" 363
"Данилів", ТВ 27, 107, 302
"Данило ". *Див.* Шанайда Іван
Данильців Михайло (Ворон") 712, 721
Данці, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Дарданели, протока 198

“Дарка”. *Див.* Гусяк Дарія
“Дарка”. *Див.* Малярчин-Шпиталь Дарія
“ДД”. *Див.* Бей Василь
Дев’ятники, с. Жидачівського р-ну 25, 105
Дегтярівка, с. Суразького р-ну Брянської обл. 726
Дедишин Михайло (“Місько”) 711, 714-715, 721
“Дейлі Уоркер”, газета 377
Декаль, слідчий 772, 775
Делягова, с. *Див.* Дилягова, с. Березівського пов., тепер Польща
Делятин, смт Надвірнянського р-ну 18, 97, 362, 876
Демі Гемфрі 215
Демня, с. Миколаївського р-ну 29, 109
“Демократ” газета 364
Демократична ліга Китаю 306
Демський Олексій 75, 159
Дем’ян Григорій 9, 24, 33, 88, 103, 113
“Дем’ян”. *Див.* “ Арсенич Микола
“Дем’ян”. *Див.* Петрушевич Степан
Дендерис Михайло (“Дмитро”) 60, 143, 722, 748-749, 800
Денисенко Григорій 660
Дениська, с. *Див.* Диниська, с. Рава-Руського пов., тепер Польща
Денікін Антон 432, 524
Деньєш Лайош 454, 456
Депутат Володимир (“Довбуш”) 598-599
Деревінський Василь 10, 89
Деревляни, с. Кам’янка-Бузького р-ну 816
Дерев’яний Володимир (“Нечай”) 712, 721
Дермань, с. Здолбунівського р-ну 25, 105
Джерзі-Ситі, м. 13
Джуджук Тимко (“Вовк”) 777, 782
Джурин Василь (“Чорнота”) 807
Джурів, с. Снятинського р-ну 368
“Дзвони”, вд. 288, 291
“Дзєннік жолнєжа”, газета 350
“Дзєннік польскі”, газета 350, 363
“Дзєннік Ржешовскі”, газета 363
Дзєржонюв, м., Польща 291
Дзьобак Володимир 74, 158
Диби, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Дибще, с. Козівського р-ну 673
Дидик Галина (“Анна”, “Молочарка”, “Стефа”) 29, 56, 79, 84-85, 109, 138, 163, 169, 732, 744-745, 747, 753, 757, 759, 762, 898
Диків, с. Любачівського пов., тепер Польща 296
Дилягова (Делягова), с. Березівського пов., тепер Польща 297-298
Диниська (Дениська), с. Рава-Руського пов., тепер Польща 294, 296
Динів, м., тепер Польща 601
Диркавець Степан (“Василь”, “Орлик”, “Шум”, “Ярко”) 34, 114, 779-782, 784-785, 787, 789

Дичковська Галина 11, 85
Дібринів, с. Рогатинського р-ну 75, 159
Діброва, с. Миколаївського р-ну. *Див.* Дуброва, с. Миколаївського р-ну
Дімітров Георгій 377, 456-457
Дірксен Еверетт 310
Дмитерко Олег 11, 89
"Дмитренко Марія". *Див.* Світлик Богдана
Дмитрів Ілля 9, 88
Дмитрів Юрій ("Мороз") 774, 806
"Дмитро". *Див.* Дендерис Михайло
Дніпро, р. 196, 282, 286, 433
"Дніпро", журнал 246
Дніпро-Бузький канал 351
Дніпропетровська, обл. 281
Дністер, р. 286
"До зброї", газета 333
Добра, с. Сяноцького пов. 302
Добриловський Микола 654-655, 660
Добрівляни, с. *Див.* Добровляни, с. Тисменицького р-ну
Добровляни (Добрівляни), с. Тисменицького р-ну 366
Добролюбов Микола 217, 232, 242, 248
Добромиль, р-н. *Див.* Добромильський, р-н
Добромильський, пов. 303, 381
Добромильський, р-н 283, 725
Добростани, с. Яворівського р-ну 56, 59, 77, 139, 142, 161, 706, 713, 719, 741
"Довбуш". *Див.* Депутат Володимир
"Довбуш". *Див.* Івашків Богдан
"Довбуш". *Див.* Кондюх Дмитро
"Довбуш". *Див.* Попович Василь
"Довбуш". *Див.* Хома Михайло
Довбуш Іван ("Вуйко") 58, 140, 759, 761
Довгоброди, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Довганик Ілля 68, 151
Долинський, р-н 592
Долиняни, с. Городоцького р-ну 368
"Доля". *Див.* Світлик Богдана
Домажліце, м. 592
"Дон" 579
"Дон". *Див.* Манюх Володимир
Донбас. *Див.* Донецький басейн
Донецька (Сталінська), обл. 281
Донецький басейн (Донбас) 180, 493, 598
Донцов Дмитро 607, 620, 630
"Дор". *Див.* Гасин Олекса
"Дор". *Див.* Команрницький Теодор
"Дорко". *Див.* Андрухів Іван
Дорнфельд, с. *Див.* Тернопілля, с. Миколаївського р-ну
Дорожів, с. Самбірського р-ну 446
"Дорош". *Див.* Дужий Петро
Дорошенко, прокурор 693, 696
Дорошенко Петро 176, 236-237
Дорошів, с. Жовківського р-ну 291
Дрогобицька, обл. 58, 66, 78, 140, 149, 162, 283-284, 342, 362, 366, 398, 601, 724-726,

734, 737-738, 757, 765-766, 770-771, 775, 782-787, 790-792, 806
Дрогобицька, округа 33, 113, 114, 595
Дрогобицький, р-н 447, 626, 743
Дрогобич, м. 33, 113, 172, 446, 719, 721, 775, 783, 837
Дрогобиччина 24, 33, 104, 113, 592, 755, 775, 803, 807
Дроздова 638
“Дружинники”, вд. 285, 290
“Дружинники І”, вд. 290
“Дуб”. *Див.* Грицай Дмитро
Дубас Микола 12, 44, 87, 90, 91, 125, 172
Дубенський, р-н 356
Дублянський, р-н 398
Дубрівка, с. Березівського пов., тепер Польща 298
Дуброва (Діброва), с. Миколаївського р-ну 58, 141, 625, 735, 739
Дуда Михайло (“Громенко”, “Зиновій”) 300-302
Дудка-Біль Катерина. *Див.* Біль-Дудка Катерина
Дужий Микола (“Вировий”) 40, 120, 884
Дужий Петро (“Дорош”) 25-29, 31, 39, 74, 105-111, 120, 158, 884
“Дужий”. *Див.* Рудник Степан
Дуклава, с., Закарпаття 289
Дулин Григорій (“Всеволод”, “Євген”, “Крук”, “Максим”, “13”, “808”) 781, 783, 785-788
Дуліби, с. Жидачівського р-ну 739
Дуліби, с. Стрийського р-ну 854
Дума Петро (“Варнак”, “Іван”, “Ігор”, “Херсонець”) 818, 877
“Дума”. *Див.* Маївський Дмитро
Дунаєвецький (Дунаївський), р-н 284
Дунаївський, р-н. *Див.* Дунаєвецький, р-н
Дучимінська Ольга-Олександра 811, 817
Дяків Анна (Ганнуся) 14, 93, 820, 857, 870
Дяків Василь 9, 13-14, 16, 19-21, 23-24, 84-85, 88, 92, 93, 95, 99, 100, 102, 103, 667, 670, 820, 825, 855-856, 860, 871
Дяків Ганнуся. *Див.* Дяків Анна
Дяків Іван (“Лис”) 787, 789
Дяків Леонід 16, 95, 857
Дяків Микола 854
Дяків Осип (“А. Осипенко”, “Артем”, “В. Юріїв”, “Віктор Юріїв”, “Гончарук”, “Горновий”, “Наум”, “О. Гончарук”, “О. Горновий”, “О. Осипенко”, “Осет”, “Осипенко”, “Роман”, “Цьвочок”, “Юріїв”, “147”, “200”, “401”, “417”, “605”) 9-10, 12-25, 27-36, 39-48, 50-65, 67-105, 107-112, 114-116, 119-121, 125-148, 151-163, 165-169, 171, 175, 180, 203, 208, 210, 212, 214, 224, 227, 230, 238, 240, 248, 251-252, 256-257, 269-271, 288, 303, 312, 319, 325, 347-348, 356-357, 363, 373, 381, 387-388, 391, 398, 437, 447, 464, 486, 493-494, 507-508, 511-512, 514, 517, 521,

568, 575-576, 578-580, 582-583, 592-593, 595, 597, 599-600, 602, 604, 610, 612-613, 625-626, 632, 634, 636-637, 639-656, 660-671, 674-706, 708, 712, 722-736, 739, 744-762, 765-766, 769-774, 777-780, 782, 784, 788-790, 792, 795, 797, 800-806, 818-832, 834-864, 867-882, 889, 891-894, 898, 900-903
Дяків Осип (Йосиф) 13, 92
Дяків Осип ("Черник") 14-15, 93, 854
Дяків (Барилка) Параскевія 13, 92
Дяків (Корник) Юстина 13-15, 92, 93, 667, 670, 820, 855, 870
Дяківи 16, 93, 870
Дякон, о. 838
Дяченко Михайло ("Марко Боєслав") 52, 134
Дьомін, ст. лейт. 73, 157
Дьохтяров, зав. облземвідділу 371

Е

Е. Г., майор 347
Еватт Герберт 375
Европа, Західна. *Див.* Європа, Західна
Европа, Південно-Східна. *Див.* Європа, Південно-Східна
Европа, Центральна. *Див.* Європа, Центральна
Европа. *Див.* Європа
Едісон Томас Алва 215
Едмонтон, м. 903
Ейнхорн. *Див.* Ейхгорн Герман
Ейхгорн (Ейнхорн) Герман 189
Ельзас 413
"Емір". *Див.* Гвоздецький Богдан
Енгельс Фрідріх 388, 401, 411-414, 545, 572
Еспанія. *Див.* Іспанія
Естонія 386, 460, 507, 513, 523-524, 534
Естонська ССР 534
Естонці (естонський народ) 46, 127, 512
Ефіопія 858
"Ехо Кракова", газета 350

Є

"Є. Легенда". *Див.* Климів Іван
"Є. Легенди", ім., друкарня 28, 108
"Є. Орловський" *Див.* Стецько Ярослав
"Євген", підпільник 208
"Євген", підпільник 806-807
"Євген". *Див.* Дулин Григорій
Євдокімов Григорій 532
Євреї (жиди) 46, 127, 183, 506
Європа 11, 23, 50, 131, 185-187, 189-191, 194, 196, 210-213, 215, 320, 331, 334-335, 338, 345, 352, 389, 398, 404, 413, 428-429, 443-444, 464, 492, 505, 511, 513, 529, 588, 848, 861
Європа, Західна 45, 126, 179, 191, 194, 210, 239, 335, 338, 447, 492, 513
Європа, Південно-Східна 41, 48, 61, 122, 144, 259, 429, 447-450, 455, 457, 460-462, 464, 492, 501, 513, 519
Європа, Середня 194, 259, 338, 513
Європа, Східна 23, 47, 49, 52, 103, 128, 130, 134, 189, 191,

193-194, 320, 334, 428-429, 444, 513, 847-848
Європа, Центральна 41, 48-49, 61, 122, 130, 144, 447-450, 455, 457, 460-462, 464, 492, 501, 519, 847-848
Європа, Центрально-Східна 12, 464
Євстігнєєв, слідчий 790
"Євшан". *Див.* Позичанюк Осип
Єлгава (Митава), м. 762
Єльне, с. Рокитнівського р-ну 441
Єрмольєва Зінаїда 379
Єфремов Сергій 229, 373

Ж

Жданов Андрій 394-395, 399
"Женчик". *Див.* Ґуль Володимир
Женчур Іван ("Стрічний", "Шульц") 707, 719
"Женя". *Див.* Лемик Люба
"Жест". *Див.* Гоцій Василь
Жидачівський, р-н 25, 105, 208, 291, 366, 447, 582, 597, 631, 719, 722-723, 738-739, 801, 820
Жидачівщина 597
Жиди. *Див.* Євреї
Жизномир, с. Бучацького р-ну 208
Жимєрський Міхал 297-298
Житомир, м. 11, 90, 827
Житомирська, обл. 281, 724
Житомирщина 827, 839
"Жмурко". *Див.* Кедринський Юліян
Жнятичі, с. Грубешівського пов. 302
Жовква, м. 634
Жовків, с., тепер Польща 296
Жовківська, округа. *Див.* Сокальська, округа
Жовківський, надрайон 65, 148
Жовківський, р-н 65, 68, 148, 151, 290-291, 613, 769, 794, 799, 816-817
Жовківщина 69, 71, 152, 153, 601, 720, 799, 896-897
Жовті Води, м. 178
Жогатин, с. Добромильського пов., тепер Польща 295, 300
"Жубри", курінь 290
"Жубри 1", вд. 284
"Жукевич Марія". *Див.* Савчин Марія
Жуків, с. Бережанського р-ну 626, 782
Жуків, с. Любачівського пов., тепер Польща 296
Журавенщина 597
Журавків, с. Жидачівського р-ну 362
"Журавлі", вд. 286, 291
Журавель, серж. 687
Журавенський, р-н 362
Журавно, р-н. *Див.* Журавенський, р-н
Журавці, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 294
Жухів, с. Ланцутського пов., тепер Польща 294

З

"З.", підпільник 717
"З. Карбович". *Див.* Стецько Ярослав
"За Українську Державу", газета 25-28, 30-31, 39, 105-107, 110, 111, 119, 120, 791-792, 884

Забілий Руслан 87, 172
Заболотецький (Пониковицький), р-н 65, 148, 285
Заболоття, с. Біла-Підляського повіту, тепер Польща 287
Забродна Вільшана, с. *Див.* Вільшани, с. Хустського р-ну
Забужжя, с. Сокальського р-ну 293, 300
Завадів, с. Яворівського р-ну 719
Завальнюк Костянтин 64, 146
Заваринський Григорій ("Славко") 717, 722
Загорб, с. Великоберезнянського р-ну 289
Загороди, с. Мостиського р-ну 720
Загочев'я, с. Ліського пов., тепер Польща 294
"Заграва", газета 609
Загул Дмитро 528
Задвір'я, с. Буського р-ну 807
Задубрівці, с. Снятинського р-ну 817
Заєць Михайло ("Влодко", "Зенко") 57, 60, 63, 139, 143, 146, 720, 722, 744, 746-748, 750, 753, 758-760, 800, 879, 881, 894
Закавказзя 240, 523
Закавказька Совєтська Федеративна Соціялістична Республіка (ЗСФСР) 527
Закарпатська, обл. 291, 303, 352, 446
Закарпаття (Карпатська Україна) 283-284, 286-289, 354, 438, 446, 848
Закерзоння (землі за лінією Керзона) 31, 33-34, 41, 48, 62, 111, 113, 115, 144, 145, 291-292, 299, 344, 362, 444, 493, 582, 590, 592, 609, 739, 762, 793, 806, 861
Залізниця, с. Корецького р-ну 333, 356
"Залізняк". *Див.* Шпонтак Іван
Залізці, р-н. *Див.* Залозецький, р-н
Заліски, с. Жидачівського р-ну 801
Залісся, с. Золочівського р-ну 633
Залісся, с. Перемиського пов., тепер Польща 295
Залісці, с. Шумського р-ну 446
Заліська Воля, с. Ярославського пов., тепер Польща 299
Заліщики, м. 208
Заліщицький, р-н 793
Залозецький, р-н 285-286
Замолодичі, с. Володавського пов., тепер Польща 287
"Замостяк". *Див.* Кривокульський Дмитро
Запаранюк Дмитро 679-680, 875
Запоріжжя, м. 856
Запорізька, обл. 63, 146, 398, 727
Запорізька Січ 232, 410, 433, 474, 499
"Запорожець". *Див.* Микитка Іван
Зарадава, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
Зарваниця, с. Золочівського р-ну 633
Зарваниця, с. Теребовлянського р-ну 722
Зарицька Катерина ("Кужіль", "Монета", "У. Кужіль") 29-30, 33-34, 40, 44, 79, 85, 109,

110, 113, 114, 120, 125, 163, 169, 584, 620, 756-758, 763-764, 768, 802, 887
Заріччя, с. Надвірнянського р-ну 291
Зарудці, с. Жовківського р-ну 613
Заславський Давид 376
Засяння 205, 207, 293, 559
Затила, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Затонський Володимир 566
Заторський Микола ("Микола", "Шахтарський") 59, 141, 735-736, 739
Захворостець, с. Зборівського пов. 849
Захід 45, 49, 62, 76, 93, 126, 130, 145, 160, 179, 215, 346, 395, 592, 632, 720, 783
Західна, округа. *Див.* Городоцька, округа
Західні українські землі (ЗУЗ) 20, 22-23, 25, 27-28, 70-71, 99, 102, 104- 105, 107-108, 153, 203, 205, 208, 446-447, 487, 514, 544, 582, 592, 602-603, 609, 614, 625, 674, 692, 726, 728, 766, 769, 820, 884
Західні окраїни українських земель (ЗОУЗ) 592, 793
Зашків, с. Жовківського р-ну 63
Збараж, м. 836
Збаражчина 435
Збоїська (Збоїща), с., тепер част. м. Львів 342, 812-813, 816
Збоїща, с. *Див.* Збоїська, с., тепер част. м. Львів
Зборів, р-н. *Див.* Зборівський, р-н
Зборівський, пов. 849
Зборівський, р-н 285-286, 291, 611
Збруч, р. 859
"Збуй". *Див.* Хома Михайло
"Звезда", журнал 359, 394, 767
"Звездочка", журнал 233
Звертів, с. Жовківського р-ну 817
Звозда Федір ("Баша") 59-60, 141, 142, 735-737, 739
Здолбунівщина 356
"Здоровенко". *Див.* Маївський Дмитро
"Зелений гай", осередок пропаганди 25-26, 28-29, 31, 105, 106, 108, 110
"Зенко". *Див.* Заєць Михайло
"Зенко". *Див.* Коровець Володимир
"Зенко". *Див.* Чепіль Лев
"Зенон". *Див.* Галаса Василь
"Зенон". *Див.* Коровець Володимир
"Зенон Савченко". *Див.* Галаса Василь
Зеров Микола 528
"Зет". *Див.* Петрушевич Степан
Зимна Вода, с. Пустомитівського р-ну 799
Зимновідка, с. *Див.* Холодновідка, с.
"Зиновій". *Див.* Дуда Михайло
Зіболки, с. Жовківського р-ну 362, 809
Зіліякус Конні 386
Зінов 'єв Григорій 455, 532
"Зірка". *Див.* Петрінка Михайло
Злін, м., Чехія 783

"Зміюка". *Див.* Вітовський Дмитро-Ярослав
"Зов". *Див.* Сидор Василь
"Зов". *Див.* Цура Дмитро
Золота Липа, р. 849
Золота Орда 210, 240
Золота Слобода, с. Козівського р-ну 592, 854
Золочів, м. 600, 826-827
Золочівська (східна) округа ("Маркіян") 65-66, 148, 602-603, 820
Золочівський, надрайон 65, 148, 633
Золочівський, р-н 65, 73, 148, 156, 290, 603, 633, 719, 800, 804
Золочівщина 603, 633
"Зоря", кооператива 14, 92
Зощенко Михайло 394
Зубатенко Микола 775, 782
"Зруб". *Див.* Маївський Дмитро
"Зуб". *Див.* Петрушевич Степан
Зубра, с. Пустомитівського р-ну 58, 140, 759, 761-762
"Зухра". *Див.* П'ясецька Ангелина

І

"Іван", підпільник 711-712
"Іван". *Див.* Дума Петро
"Іван". *Див.* Паньків Іван
Іван Грозний 213, 219, 236, 240, 406, 564
Іванило Михайло ("Вишня" , "Мирон", "Семен") 65, 148, 602-603
Іваницький Іван ("Крук") 285, 290
"Іванів". *Див.* Лоґуш Омелян
Івано-Франківськ (Станиславів), м. 362, 366, 447, 582, 794, 817, 837
Івано-Франківська, обл. 18, 97, 291, 302, 380-381, 446-447, 582, 592, 599, 603, 626, 633, 722, 749, 775, 782, 801, 803, 816-817, 820. *Див теж* Станиславівська (Станіславська), обл.
Івано-Франківський, р-н 59-60, 77-78, 142, 143, 161, 162, 724, 726-727, 741, 763, 901. *Див. теж* Янівський, р-н
Івано-Франкове (Янів), смт Яворівського р-ну 900
Івановська, обл. 270, 562
Іванус Михайло ("Сурмач", "Цяпка", "А/26", "91", "900") 712, 717, 721, 741
Іванченко Володимир 12, 64, 87, 91, 147, 172
"Івась". *Див.* Івахів Іван
Івахів Василь ("Рос", "Сом", "Сонар") 21, 100, 440, 446
Івахів Іван ("Івась", "Калина") 58, 141, 735-736, 739
Івашків Богдан ("Боз", "Довбуш", "Топір") 17, 20, 96, 99, 671-672, 674, 694, 883
Ігнатів, кол. Холмського пов., тепер Польща 287
"Ігор", охоронець 599
"Ігор", підпільник 779, 782, 792
"Ігор". *Див.* Березюк Василь
"Ігор". *Див.* Дума Петро
"Ігор"..*Див.* Лебедь Микола
"Ігор". *Див.* Мартин Мирослав
"Ігор". *Див.* Чепіль Лев
"Ігоревич". *Див.* Лаба Василь
Ідегей 240
"Ідеологічний вишкіл", збірник 61, 124, 144
"Ідея і чин", журнал 23, 28, 30, 33, 39-44, 88, 89, 91, 102,

107, 110, 113, 119, 120-125, 252, 288, 580, 584, 594, 631, 724, 764, 791, 887
Ізаков Борис 309
Ізвар, с. *Див.* Родниківка, с. Свалявського р-ну
Ізяслав, р-н. *Див.* Ізяславський, р-н
Ізяславський, р-н 288-289
"Ілинська Ольга". *Див.* Гайовська Люба
Ілів, с. Миколаївського р-ну 55-56, 58, 137, 139-141, 734-736, 739
Ільїн В. 704
Ільків Ольга ("Роксоляна") 29-30, 35, 85, 110, 115, 169, 763, 768-770, 898
Ільків Розалія 763, 768
Ільницький Василь 33, 87, 113, 172
Інгуші 227, 331
Індія 46, 127, 521, 587
Індонезія 559
Іран 377
Іркутська, обл. 763
Ірландія 45, 126
Ірландці (ірландський народ) 46, 127, 135, 178, 506
"Ірчан". *Див.* Щепанський Роман
Ісаєв, полковник 59, 141
Ісанбет Накі 240
Іспанія (Еспанія) 858
"Іскра". *Див.* Петрів Дмитро
"Іскра". *Див.* Федів Іван
Італійці 327-328
Італія 211, 303-304, 398, 858
Ічня, м. 655
Ішімова Олександра 233
Ішків, с. Козівського р-ну 679-680
Іщук Олександр 11-13, 17-20, 32, 35, 52, 57, 64, 87, 89-91, 96, 98, 99, 112, 115, 134, 140, 147, 172, 643, 663, 665, 668-669, 674, 677-678, 680-684, 686-687, 689, 692, 696, 698-700, 702, 704-705

И

"Известия", газета 358, 377

Й

Йовчук Михайло 217, 408

К

"К.", підпільник 717
"К. Вірлинів". *Див.* Порендовський Володимир-Ігор
Кабардинці 194, 331, 334
Кавказ 190-191, 221, 233, 239-240, 331, 512, 523
Кавказ, Північний 512, 523
Кагамлицький, прокурор 662, 664
Каганович Лазар 537, 557
Кадила Євген
Кадюк Михайло ("Семченко") 716, 722
Казакстан. *Див.* Казахстан
Казанське, ханство 240
Казань 240-241
Казахи (казахський народ) 194, 329, 336, 426, 523
Казахстан (Казакстан) 182
Казахська ССР (Кзахська РСР) 239, 270, 527
"Калина". *Див.* Зарицька Катерина
"Калина". *Див.* Івахів Іван
"Калина". *Див.* Лопатинський Юрій
Калінін Михайло 248, 535

Калка, р. 210
Калмики 427
Калуський, р-н 366, 380, 447, 816
Кальниця, с. Ліського пов., тепер Польща 294, 299
Кальструге, м. 186
Каменєв Лев 532
Каменисте, г. *Див.* Кам'янисте, г.
Камінна, с. Надвірнянського р-ну 291
Кам'янець-Подільська, обл. 63-64, 146, 147, 284, 288, 333, 854. *Див. теж* Хмельницька, обл.
Кам'янець-Подільський, м. 537
Кам'янецький (Кам'янка-Бузький), надрайон ("Славко 23–32") 65, 148, 596-597
Кам'янецький, р-н. *Див.* Кам'янка-Бузький, р-н
Кам'янеччина 69, 152, 817, 896
Кам'янисте (Каменисте), г. 781, 788
Кам'янка, с. Сколівського р-ну 775, 785, 807
Кам'янка-Бузька, м. 603, 768
Кам'янка-Бузький (Кам'янецький), р-н 65, 73, 148, 156, 601, 720, 799, 816
Кам'янобрід, с. Яворівського р-ну 900
Канада 376, 609, 871
Канадська робітничо-проґресивна партія 376
Капніст Василь 243
Карабин (Більо) Дмитро ("Бартель") 301, 303
"Карбович" *Див.* Стецько Ярослав
Кардель Едвард 375
Карело-Фінська ССР 534
"Карий". *Див.* Саварин Василь
Карів, с. Сокальського р-ну 39, 120
Карл-Густав X 238
"Карло" 195
"Кармелюк". *Див.* Кедринський Юліян
Карпати 55, 137, 765, 805-806, 861, 863
"Карпатська Січ", організація національної оборони 446
Карпатська Україна. *Див.* Закарпаття
Карпатський, край 30-31, 52, 109, 111, 134, 582, 595, 631, 766
"Карпо". *Див.* Кусень Осип
Катерина II 213, 412, 475
Кацнельсон Ілля. *Див.* Стебун Ілля
Качан Остап ("Саблюк") 440, 446
Качан Роман ("Гар", "Гроза", "Чорний") 69-70, 72, 152, 153, 612-613, 812-815, 896
Качинський Сергій ("Остап") 440-441, 446
Качмарі, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
Качур Ярослав ("Богдан") 798
Кащєєв Микита 740, 742-743
КБВ 590
Квас Богдан ("Байрак", "Блакитний", "Скоб") 64-65, 147, 148, 602-603, 632-633
Квітка-Основ'яненко Григорій 233
Кедринський Юліян ("Жмурко", "Кармелюк", "Оса") 706-707, 719, 741
Кенігсберг, м. 187

Керзона, лінія 41, 48, 121, 130
Керінсберг 187
Кетчер Микола 233
Києво-Могилянська Академія 242
Києво-Святошинський, р-н 642
Київ, м. 10-12, 24, 31-32, 35, 39, 57-58, 66, 68, 71-74, 79, 87, 89-91, 103, 112, 115, 120, 140, 147, 149, 152, 154, 155, 158, 163, 172, 185, 210, 246, 267, 271, 281, 291, 558, 582, 599, 631, 642, 699, 723, 726-727, 763, 769, 778, 792, 798, 805, 836, 856
Київська, обл. 64, 146, 371, 597, 642, 655, 700, 720
Київська Русь (Київська держава) 53, 135, 209-210, 230-231, 234, 239, 241, 474, 500, 564
"Київський". *Див.* Бусел Яків
Київський університет 765
Київщина 720, 782
Кип'ячка, с. Тернопільського р-ну 645
Кирилюк Євген 372-373, 566-567
Киричук Юрій 12, 69, 90, 91, 152
Китай 211, 221, 305-307, 521, 534
Китайська комуністична партія 305-306
Китайці (китайський народ) 307
Кичера, г. 33, 35, 113, 115, 765, 777, 779, 888-889
Кізко Петро 11, 90
"Кіл". *Див.* Ребет Лев
Кінське, с. Березівського пов., тепер Польща 294
"Кірам". *Див.* Мельничин Микола
Кіргізька ССР 527
Кіровоград, м. 854
Кісь Сергій 87, 172
Кітлини, урочище 33, 113
Кіх Марія 70, 154
Кіцмань, м. 631
"Клен ". *Див.* Болюк Йосиф
Клерво, м. 447
Клесів, р-н. *Див.* Клесівський, р-н
Клесівський, р-н 441
"Клим". *Див.* Баран Федір
Клименко Г. 78, 162, 755-756
"Клименко", бойовик 779-780, 782, 784
Климець, с. Сколівського р-ну 302
Климишин Іван ("Крук") 333, 356, 440
Климів Іван ("Є. Легенда") 28, 108
"Климів". *Див.* Сокальська, округа
"Климів", ТВ 290
"Климко". *Див.* Гельнер Мирон
"Кліщ". *Див.* Ребет Лев
Ключевський Василь 211
Клячківський Дмитро 20, 100
Княгиничі, с. Рогатинського р-ну 764-765, 768
Княже, с. Золочівського р-ну 73, 156
Князі, с. *Див.* Любича-Княже, с. Рава-Руського пов., тепер Польща
Коба Григорій 293
Кобилецька Поляна (Кобилянська Поляна), смт Рахівського р-ну 287, 354

Кобилянська Поляна, с. *Див.* Кобилецька Поляна, смт Рахівського р-ну
Кобильниця Волоська, с. Яворівського пов., тепер Польща 293
Кобильниця, с. Яворівського пов., тепер Польща 293, 300
“Коваль”. *Див.* Андрусяк Василь
Коваль Петро (“Вільшаний”) 808, 816
Коваль Степан (“Косач”) 285, 291
Ковальський Євген 875
Ковальський Юліян (“Гарпун”) 440, 446
Ковальський Ян 293
Ковальчук Володимир 13, 91
“Коваль”. *Див.* Кук Василь
Коверко Дарія (“Олена”, “Уляна”) 691-692, 695, 697
“Когут”. *Див.* Літньовський Степан
Кодак 178
Кожанка, с. Вачського р-ну 601
Козак Ірина (“Лада”) 29, 109
“Козак”. *Див.* Кульбачинський Іван
“Козак”. *Див.* Мороз Олександр
Козаки, с. Любачівського пов., тепер Польща 301
Козаківка (Бряза), с. Болехівської міськради 443, 775
Козацька Республіка (Козацька Держава) 232, 234, 237, 410, 474, 499, 511
Козацьке, с. Конотопського р-ну 63, 146
Козаччина, х. с. Залісці Шумського р-ну 446
Козивц[...], с., тепер Польща 294
Козицький Андрій 10, 89
Козівський, р-н 9, 13, 29, 88, 92, 108, 285, 583, 592, 639, 662-666, 670, 673-674, 677, 679-680, 687, 691, 693, 697, 703, 705, 721, 723, 727, 746, 770, 802, 854-855, 723, 727, 770, 802, 854-855
Козланюк Петро 70, 153, 808-809, 816
Козлівець, прис. с. Харитани Ярославського пов., тепер Польща 294
Козлов В. 752, 793
Козова, м. 10, 89, 367, 649, 825, 828, 842, 851
Колайці, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Коліда Мирон 295
Кологури, с. Жидачівського р-ну 25, 105
Колодзінський Михайло (“Гузар”) 438
Колодруби, с. Миколаївського р-ну 722
Коломийська, округа 208
Коломийський, р-н 816
Коломия, м. 208, 592, 763, 817
Колтів, с. Золочівського р-ну 285
Колчак Олександр 524
Комар Люба 20, 100
Комарівка, с. Бережанського р-ну 673
Комарівський ліс 706
Комарницький Теодор (“Дор”, “Туган”) 786, 789
Комарнівський (Комарнянський), р-н 64, 147, 284, 721

Комарнівщина 63, 146, 721-722, 897
Комарно, м. Городоцького р-ну 720-721
Комарнянський, р-н. *Див.* Комарнівський, р-н
Комени, с. *Див.* Комини, с. Ізяславського р-ну
Комини, с. Ізяславського р-ну 289
Комишуваха, смт Оріхівського р-ну 727
Комітет Допомоги Червоної Армії 181
Комітет Українців Канади (КУК) 378
Комнатний Роман 83, 168
Комінтерн. *Див.* Комуністичний Інтернаціонал
Комсомол 18-19, 22, 97, 98, 101, 376, 381, 399-400, 420, 425, 493, 540, 671-672, 691, 709-710, 819
Комсомольськ (Німецька Мокра), с. Тячівського р-ну 288
"Комсомольская правда", газета 215, 378
Комсомольське (Собичин), с. Олевського р-ну 285
Комуністична партія Чехословаччини 456, 459, 462
Комуністична партія Угорщини 454, 462
Комуністична партія Югославії 463
Комуністичний Інтернаціонал (Комінтерн) 195-202
Кондратьєв Ярослав 66, 149
Кондюх Дмитро ("Довбуш", "Роман") 808-809
Конів, с. Старосамбірського р-ну 283
Коннелі Том 375
Коновалець Євген 473
Конотопи, с. Сокальського р-ну 294, 601
Конотопський, р-н 63, 146
"Конрад". *Див.* Сидор Василь
Консолідаційний комітет. *Див.* Український Національний Комітет
Константинополь, м. 211, 413
Конторов П. 352
Конюка 713
Конюхи, с. Козівського р-ну 29-30, 108-110, 759, 770, 849
Конюхів, с. Стрийського р-ну 769
Конюшик Ганна ("Галя") 57, 140, 745, 751, 753, 756, 759-761
Копиленко Олександр 247
"Кора". *Див.* Гвоздецький Богдан
Кордуба Мирон 230
Корецька Магдалина 807
Корецький, р-н 356
Корецький Василь 807
Корея 76, 160, 521, 534, 803
Корея, Північна 534
"Корінь". *Див.* Цапало Роман (Лаврентій)
Корманичі, с. Перемиського пов., тепер Польща 297
Корник Марія 14, 93, 94, 670
Корник Юстина. *Див.* Дяків Юстина
Корні, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Корнієць Леонід 270-272
"Корній". *Див.* "Павло" ("Корній")
Корнійчук Олександр 246
Коровець Володимир ("Зенон", Зенко", "Ольжич", "Скоб") 706, 719

Коровиця Голодівська, с. Любачівського пов., тепер Польща 719, 726
Королівка, с. Бродівського р-ну 633
Король Олег (“Бурунда”) 55-56, 137, 139, 801, 803
Корольов, голова колгоспу 371
Коропуж, с. Городоцького р-ну 721
Коросно, пов. *Див.* Короснянський, пов.
Короснянський, пов. 286
Коростів, с. Сколівського р-ну 32, 112, 769, 771, 773-774, 779-780, 782-784, 792, 807
Коростіль Володимир (“Осика”, “Степ”) 716, 722
Коротченко Дем’ян 403, 537
Корпус контррозвідки (Counter Intelligence Corps, CIC) 588
Корсів, с. Бродівського р-ну 613
“Корчак”. *Див.* Корчинський Іван
Корчин, с. Сколівського р-ну 32-33, 113, 592, 765, 768-769, 771, 773, 775-778, 780-783, 785-789, 888-889
Корчинська Ірина. *Див.* Яценко Іирна
Корчинська Марія. *Див.* Онуфрів Іирна
Корчинська Настя 778
Корчинський Іван (“Варяг”, “Корчак”) 32, 34, 112, 114, 766, 768, 771-773, 776-778, 786, 793, 888-889
Корчинський Іван (“Янко”) 776, 782, 793
Корчинський Петро (“Стрийко”) 773-775
“Коса В.”, публіцист 584, 592
“Косар”. *Див.* Маївський Дмитро
“Косач”. *Див.* Коваль Степан
Косинка Григорій 528
Косівський, р-н 626
Коссак Зенон (“Тарнавський”) 438, 446
Костельний Федір (“Чумак”) 706-708, 719
Костельник Гавриїл 72, 155, 808-809, 816
Костяшин, с. Сокальського пов., тепер Польща 294
Котельніков Борис 379
Костозеров, слідчий 758
“Кость”. *Див.* Прокопів Богдан
Котів, с. Бережанського р-ну 583
Котляревський Іван 234
Кох Еріх 186, 189
Коцюбинський Михайло 233-234, 855
Кочан Григорій (“Лис”, “Роман”) 32-34, 85, 112-114, 169, 766, 769, 771-775, 779-781, 784, 788, 793, 890
Кочубеї 564
Кошиці, м. 352
“Кошмар”. *Див.* Ольховий Олекса
КП(б)У 19, 71, 120, 155, 229, 241-243, 247, 359, 367-368, 410, 491, 557, 723, 726-727, 816
КП(б)У, ЦК 229, 241-243, 247, 359, 367, 557, 723
КПЗУ 601
КПУ 726-727
“Кравс”. *Див.* Сидор Василь
Кравчук Роман (“Гончаренко”, “Лісовий”, “Максим”, “Пет-

ро", "Семен", "Степовий", "1876", "1920") 55, 70-71, 73, 75-76, 84, 153, 154, 157, 159, 160, 168, 602-603, 610, 747, 766, 799-800, 804-805, 899
Крайндлєр 876
Крайовий осередок пропаганди (КОП) 25, 27-28, 105, 107, 108
Краків, м. 446, 661
Краковецький, р-н 719
Краковеччина 722
Краль Василь ("Чавс") 287, 291
Красичин, с. Перемиського пов., тепер Польща 295
"Красная звезда", газета 358
Красне, смт Буського р-ну 73, 156, 599
Краснов Петро 524
Краснянський, р-н 65, 148
"Крегул". *Див.* Сидор Василь
Кремль 47, 128, 195-197, 208, 218, 227, 234, 262, 271, 282, 292, 305, 309-310, 317, 320, 322, 331, 333, 335-336, 338, 346, 349, 357, 361, 381, 388, 390, 401-402, 408, 497, 501, 512, 520, 523, 542, 549, 558, 561, 587
Кременецький, курінь 356
Кременецький, пов. 356
Кременеччина. *Див.* Крем'янеччина
Кременчук, м. 271
Крем'янеччина (Кременеччина) 285, 333, 356
Крестінський Микола 532
Кривак (Кривяк) Теодор 811, 817
Криве, с. Козівського р-ну 583, 874
Кривицький Олександр 211
Кривокульський Дмитро ("Гончар", "Замостяк", "Луговий", "Треф", "Д-7", "217") 16-19, 21, 69, 85, 94, 96, 98-100, 153, 169, 710-711, 716, 719, 721, 741-743, 818, 878
Кривяк Теодор. *Див.* Кривак Теодор
Крижанич Юрій 216
"Крилаті", підстаршинська школа 592
Крилов Микола 248
Крим 176, 226
"Крим". *Див.* Радейко Микола
Кримська АРСР 226-227
Кримська, обл. 227
Кримські татари. *Див.* Татари кримські
Криниця, с. Новосондецького пов., тепер Польща 794
Крип'якевич Іван 230
Кристинопіль, м. *Див.* Червоноград, м.
Кріль Михайло 295
Кругів, с. Золочівського р-ну 285
"Крук". *Див.* Дулин Григорій
"Крук". *Див.* Іваницький Іван
"Крук". *Див.* Климишин Іван
"Крук". *Див.* Шатинський Петро
"Крук". *Див.* Янкевич Степан
Крукеницький, р-н 64, 147
Крупа Теодозій 20, 100
Крупське, с. Миколаївського р-ну 721, 746
Крути, с. Ніжинського р-ну 432
"Крутіж", к-р вд. 284, 290, 443
Крушельниця, с. Сколівського р-ну 776, 794
Крушельницький Антін 177, 528

Кубань 176
Кубах Єва 294
Кубійович Володимир 842
Кужда Іван 15, 18, 94, 97
Кужда Марія 874
“Кужіль”. *Див.* Зарицька Катерина
Кузбас 493, 549
“Кузьма”. *Див.* Охримович Василь
“Кузьменко”. *Див.* Гонтар Хризанф
“Кузьмин”. *Див.* Сенчина Антон
Кузьмина, с. Добромильського пов., тепер Польща 298, 301, 303
Куйбишев, м. *Див.* Самара, м.
Кук Василь (“Василь Коваль”, “Коваль”, “Леміш”,, “1315”, “1350”) 11, 29, 31, 55, 71, 73, 76, 81, 83, 90, 109, 111, 137, 154, 157, 159, 160, 165, 168, 599, 604, 609-610, 746, 766, 800, 804, 863, 899
Кулик Володимира (“Андрійка”) 58, 140
Кулик Катерина 77, 161
Кулик Микола 87, 172
Куликів, р-н. *Див.* Куликівський, р-н
Куликів, смт Жовківського р-ну 73, 157
Куликівський, р-н 65, 148, 362, 797
Куликово поле 210
Кулібін Іван 214
Куліш Микола 528
Куліш Пантелеймон 233, 855
Кульбачинська Марія 872
Кульбачинський Іван (“Козак”) 686-687, 859, 874
Кульбачинський Йосип 874
“Культура и жизнь”, газета 230, 358, 387-388
Кундзіч Олексій 245
Куницький Роман 87, 172
“Курган”.*Див.* Маївський Дмитро
Курильські, острови 534
Куровицький Адам (“Сірий”) 65, 69, 71, 148, 152, 612-613, 809-180, 896
Курцрок 877
Кусень Євген 83, 87, 167, 172
Кусень Іван 871
Кусень Осип (“Карпо”, “Сірий”) 9, 83, 88, 167, 854-855, 859, 871, 873-874, 882
Кусень-Смачило Софія 15, 83, 94, 167, 855, 859, 872
Кусяка Лев 13, 15, 54, 91, 94, 136
Кути, смт Косівського р-ну 208
Кутний Іван 875-877
Куторга Степан 234
“Кучер” 58, 60, 141, 142, 735-737, 739
“Кучерявий”. *Див.* Михайлюк Мирон
Кушнір Володимир 378
Кушнір Іван 57, 140
Кушнір Мирослав 13, 16, 18-19, 21-22, 92, 94, 95, 97, 98, 100-102, 875-877, 883
Кушнірі, х. с. Бартатів Городоцького р-ну 750
Кшицький Леон 377

Л

“Л.” 706
Лаба Василь 69, 152
Лаба Василь (“Ігоревич”, “Ольгович”, “Роман”, “Явір”) 25-26, 29, 105, 106, 109

“Лав”. *Див.* Старух Ярослав
Лаврів Іван (“Богун”, “Мирон”, “Нечай”) 34-35, 114, 115, 584, 591, 598, 774, 787, 806, 889
Лавочне, с. Сколівського р-ну 380
Лавуазьє Антуан Лоран 214
“Лада”. *Див.* Козак Ірина
Ладижин, м. 746
Лази, с. Ярославського пов., тепер Польща 294, 299
Лагодів, с. Перемишлянського р-ну 603
Лани, с. Пустомитівського р-ну 740, 743
Лановецький, р-н 356
Лапа Іван 293
Лапшин, с. Бережанського р-ну 672, 684, 769
“Ластівка”. *Див.* Ментух (дів. Пилат) Катерина
Ластовецький З. 78, 162
Ластовкін, головний геолог 251
Латвійська ССР 534
Латвія (Латва) 386, 460, 507, 513, 523-524, 534, 762
Латиші (латвійський народ) 46, 127, 512
Лебедь Микола (“Ігор”, “Максим Рубан”, “Ярополк”) 74, 158, 179, 356, 381, 421, 447, 464, 493, 505, 575, 626, 631, 729
“Лев”, підпільник 777, 782
“Левадний” 56, 138
“Левенко Г.” 39, 120
“Левенко О.”. *Див.* Галаса Василь
Левицька Марія 874
Левицький Борис 74, 158
Левицький Василь 293
Левицький М. 877
Левицький (Левитський) Микола 846
“Левич”, кущовий 598
“Левко”, бойовик 60, 80, 143, 165, 712, 715, 717-718, 721
“Левко”, працівник КОП 26, 106
Левкович Василь (“Вороний”) 808, 815
Левочко Василь (“Юрченко”) 299, 302
“Левчук”, кущовий 598
“Легенда”. *Див.* Климів Іван
Легун Катерина 872-873
Лежахів, с. Ярославського пов., тепер Польща 293-294
Лезгини 331
Лемик (дів. Возняк) Люба (“Наталка”, “Галина”, “Женя”, “Люба”) 32-33, 112, 113, 792, 794, 887
Лемик Микола 794
“Леміш”. *Див.* Кук Василь
“Лемко”, ТВ 788
Лелехівка, с. Яворівського р-ну 284
Лемківщина 283, 286, 291, 294-297, 299, 361, 380, 489, 559, 592
Лемківщина, Західна 292
Ленін Володимир 176, 200, 211-212, 217, 221, 226, 247-248, 365, 367, 388, 392, 408, 419, 471, 496, 522-523, 529, 532
“Ленінград”, журнал 359, 394, 767
Ленінград, м. *Див.* Санкт-Петербург, м.
Ленкавський Степан 74, 158

“Летуни”, сотня 447
Летяче, с. *Див.* Литячі, с. Заліщицького р-ну
Леус Павло (“Орест”) 79-80, 163, 706-707, 709-719, 726
Лєнванд 876
Леонов, ст. лейт. 299, 302
Либохова, с. *Див.* Максимівка, с. Старосамбірського р-ну
Либохора, с. Сколівського р-ну 768, 781
Ливан. *Див.* Ліван
Липа, с. Добромильського пов., тепер Польща 300
Липівка, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Липівці, с. Перемишлянського р-ну 446
“Лис”. *Див.* Дяків Іван
“Лис”. *Див.* Кочан Григорій
“Лис”. *Див.* Хвальбота Михайло
“Лисай”. *Див.* Шульган Мар’ян
Лисенко Трохим 248
“Лисий”. *Див.* Тершаковець Зеновій
Лисоня, г. 20, 100, 841
“Лисоня”, Подільська ВО 15, 93, 611
Литва 386, 460, 507, 513, 523-524, 534
Литвин Костянтин 392, 399, 410-411
Литвинів, с. Підгаєцького р-ну 583, 611
Литвинов Степан 215
Литовська ССР 534, 557
Литовці (литовський народ) 46, 127, 512
Литячі (Летяче), с. Заліщицького р-ну 368-369
Лихачі, с. Любачівського пов., тепер Польща 293
“Лицар”. *Див.* Гасин Олекса
Ліван (Ливан) 521
Лівча, с. Любачівського пов., тепер Польща 793
Ліповець, с. Бланського окресу Південноморавського краю, Чехія 768
Ліс, с. Яворівського р-ну 719
Лісна Катерина 57, 139
Лісна Софія (“Галина”, “Садова”) 57, 139, 745
Лісний Василь 57, 139, 748-749
Лісний Іван (“Соловей”) 57, 139, 745-746, 748, 751, 753, 756, 760-761
Лісні, подружжя 760
Лісновичі, с. Городоцького р-ну 721
Лісове, с. Бродівського р-ну 633
“Лісовий”. *Див.* Бздир Федір
“Лісовий”. *Див.* Кравчук Роман
“Лісовик”, журнал 597
“Лісовик”. *Див.* Болюк Йосиф
“Лісовик”. *Див.* Сидор Василь
Ліст Фрідріх 216
Ліський, пов. 303
Лісько, м., тепер Польща 302
“Літературно-науковий вісник”, журнал 609
Літньовський Степан (“Когут”) 717, 722
Літовище, с. Бродівського р-ну 285
“Літопис УПА”, підпільне видання 61-62, 144
Ліщини, с. Жидачівського р-ну 25, 27, 105, 107
Лобачевський Микола 248
Лоґуш Омелян (“Іванів”) 74, 158, 195, 626, 630, 632

Лодигін Олександр 215
Лоєва, с. Надвірнянського р-ну 291
Лози, прис. с. Сільце Божиківське, тепер частина с. Квіткове Бережанського р-ну 24, 104
Лозини, с. Яворівського р-ну 740
Лозинський Роман ("Бомба", "Гордієнко") 737, 740, 797
"Лозовський". *Див.* Шухевич Роман
Локшин 253
Ломоносов Михайло 214, 216-217
Лондон, м. 10, 89, 350, 601, 719
Лончкі, с. Перемиського пов., тепер Польща 297
"Лопатинський". *Див.* Тимчій Володимир
Лопатинський, р-н 65, 148, 285
Лопатинський Юрій ("Калина", "Шейк") 626
Лополів, с. на Перемищині, тепер Польща 299
Лопухів (Брустури), с. Тячівського р-ну 288
Лопушна, с. Перемишлянського р-ну 73, 157, 720, 747
Лопушне, с. Лановецького р-ну 356
Лотарінгія 413
"Луговий". *Див.* Кривокульський Дмитро
"Луговий". *Див.* Червак Іван
Лука, с. Золочівського р-ну 633
Лукавець, с. Бродівського р-ну 285
Лукавець, с. Любачівського пов., тепер Польща 293
Лукавиця, с. Ліського пов., тепер Польща 302
Лукасевич Мар'ян ("Черник", "Ягода") 299, 302
Лукашевич Денис 811, 817
Лукашевич Іларій ("Славко") 69, 152, 808-815, 817
Лукашевич Мирон 809, 816-817
Лукашевич Олександр 809, 816-817
Лукашевичі 72, 156, 809
Луковець, с. Рогатинського р-ну 598
Луцьк, м. 447
Луцький, р-н 446
Луцький Олександр 27, 107
Луцький Олександр 87, 172
"Люба"., підпільниця 807
"Люба". *Див.* Лемик Люба
Любачів, м., тепер Польща 290, 298-299, 362
Любачівський, пов. 597, 719, 726, 816
Любачівщина 294, 296-297, 299-301, 489, 794
Любинь, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Любінь, с. Зарічненського р-ну 351
Любича, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Любича-Княже (Князі), с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Люблинець Старий, с. Любачівського пов., тепер Польща 816
Люксембург 447
Люшняк Василь 675, 678, 685, 688-689

Лявшман Богуміл 456
Лясота Михайло 871
Лях Йосип (“Опришко”, “Пільний”) 777, 782
Ляхович Іларій 10, 89
Ляцьке, с. *Див.* Солянуватка, с. Старосамбірського р-ну
Ляцьке, с. *Див.* Червоне, с. Золочівського р-ну
Львів, м. 10-15, 18-21, 24-25, 27-28, 30-31, 33, 35, 39, 52-53, 56, 58, 61, 64, 69, 71-72, 79, 83, 87, 89-92, 94, 96-100, 103-110, 113, 115, 120, 134, 135, 137, 140, 152, 154, 156, 189, 228, 234, 248, 270, 290, 302, 342-343, 359, 380, 397, 440, 464, 473, 478, 549, 592-593, 595, 597-598, 600-601, 613, 626, 631-632, 634, 640, 642-643, 663, 665-666, 668-669, 673-678, 680-689, 692, 694-700, 702, 704-705, 720-722, 725-726, 733, 740, 743-744, 746-747, 749-753, 755-759, 769, 786, 789, 794, 797, 799, 801, 803, 807-810, 812-817, 819-820, 825-826, 828-830, 833, 837, 848-849, 851, 856, 859, 864, 903
Львівська, воєнна округа. *Див.* “Буг”, ВО
“Львівська”, підпільниця 710-711
Львівська, обл. 17-18, 20, 24-25, 27, 29, 33-34, 39, 57-61, 64, 66-68, 70, 77-78, 87, 96, 99, 104, 105, 107, 109, 120, 139-143, 146, 149-151, 153, 154, 162, 169, 172, 208, 283-285, 290-291, 302, 356, 362, 366, 380, 440, 446-447, 582, 592, 597, 599, 601, 603, 613, 625-626, 631-633, 692, 719-724, 726, 734, 738-740, 742-744, 746-752, 755-756, 759-760, 762, 768-770, 772, 775-776, 778-779, 782-783, 788-790, 792, 794, 798-799, 801, 803, 805, 807-809, 815-817, 820, 854, 863-864
Львівська, округа. *Див.* Городоцька, округа
Львівська політехніка 721, 820
Львівський медінститут 674, 691-692, 694, 697, 792, 816, 820
Львівський сільськогосподарський інститут 816-817
Львівський університет 11, 19, 21, 84, 87, 98, 100, 101, 168, 172, 396, 639-647, 662, 666, 691, 693, 697, 703, 723, 819, 825-828, 904
Львівський, край 12, 30-31, 55-56, 61-62, 64-67, 69, 75, 90, 111, 137-145, 147-150, 152, 158, 163, 597, 599, 603, 613, 631, 719-724, 727-728, 739-740, 749, 801-802, 808, 816, 819-820, 863
Львівський, обком КП(б)У 84, 169
Львівщина 31, 55-56, 60-61, 63, 79, 111, 138, 142-146, 447, 592, 625, 727, 739-740, 816, 820, 849, 891, 894
“Львовская правда”, газета 248, 358

М

“М.”, к-р 288
“М.”, підпільник 708-709, 715

“М.”, підпільниця 715
Магерівський, р-н 65, 148
“Магістр” 32-33, 112, 113
Магнітогорськ, м. 260
Маґовський Олександр (“Град”) 283, 290
Мадай Катерина 295
Мадила Євген 293
Мадяри. *Див.* Угорці
Мадярське населення. *Див.* Угорці
Мадярщина. *Див.* Угорщина
Мазепа Іван 176, 236-237, 500
Мазур Лука 68, 152
Маївський Дмитро (“Дума”, “Здоровенко”, “Зруб”, “Косар”, “Курган”, “П. Дума”, “Тарас”) 28, 31-32, 44, 107, 108, 111, 112, 125, 584, 632, 764, 777, 782, 792, 885, 889
Майдан, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Майдан, с. Дрогобицького р-ну 283
Майстренко Іван 45, 54, 126, 137
Майструк Володимир 601
Майчук Іван (“Богун”) 18, 98, 673-677, 682, 684-685, 687-689, 694, 697
Майямі, м. 726
Макар Володимир 11, 24, 90, 92, 103
Македонія 322, 461
“Маківка”, ТВ 291, 380, 582, 595
“Максим”. *Див.* Дулин Григорій
“Максим”. *Див.* Кравчук Роман
“Максим Рубан”. *Див.* Лебедь Микола
Максимів Іван 874
Максимівка (Либохова), с. Старосамбірського р-ну 284
Максимович Григорій (“Хмара”) 59, 77, 142, 161, 706, 714, 719, 895
Максим’як Федір (“Тичина”) 719
Мала ріка, р. 33, 113, 765, 781
Малехів, с. Жовківського р-ну 816-817
Малехів, с. Миколаївського р-ну 58, 141
“Малий”, підпільник 716
Малоросія 233
Маляр, слідчий 815
Малярчин-Шпиталь Дарія (“Дарка”, “Оксана”) 33, 85, 113, 114, 169, 766, 769, 771, 773-776, 779, 782-784, 788, 806, 888
Мальчиці, с. Яворівського р-ну 900
“Мамай”. *Див.* Шухевич Роман
Манастир, с. *Див.* Монастир, прис. с. Верхрата Рава-Руського пов., тепер Польща
Манджурія. *Див.* Маньчжурія
Манацький Олександр 842
Маневицький, р-н 446
Манію Юліу 447-448, 450, 455-456, 459
Мануїльський Дмитро 360, 375, 559
“Манчестер Гардієн”, газета 456
Манюх Володимир (“Борис”, “Дон”) 582
Маньчжурія (Манджурія) 305-306, 534
“Мар”. *Див.* Ґоляш Степан
“Марійка”. *Див.* Пашківська Марта

Марійська дружина 15, 94, 95
“Марічка”. *Див.* Савчин Марія
“Марія Дмитренко”. *Див.* Світлик Богдана
“Маркіян”. *Див.* Золочівська округа
“Марко”. *Див.* “Богдан” (“Марко”)
“Марко”. *Див.* Гуляк Юліан
“Марко”. *Див.* Петрінка Михайло
“Марко”. *Див.* Прокопів Богдан
“Марко Боєслав”. *Див.* Дяченко Михайло
Марковніков (Морковніков) Володимир 214
Маркопіль, с. Бродівського р-ну 285
Маркс Карл 200, 388, 401-402, 409, 411-414, 470-471, 545, 570, 572
“Марта”. *Див.* Пашківська Марта
“Марта Гай”. *Див.* Голояд Галина
Мартин Мирослав (“Ігор”, “Яворенко”) 26, 28, 106, 108
Мартинів Григорій (“Ручай”) 792, 794
Мартинюк Іван 21, 100
“Маруся”. *Див.* Москаленко Марія
“Маруся”. *Див.* Римик Марія
Марченко Михайло 642
Марчук Ігор 11, 90
Марчук Настя 293
Маршальські острови 309
Масарик Томаш Ґарріґ 462
Масенко Терень 245-246
Матіївка, с. Гощанського р-ну 807
Матіяшівка, с. Біла-Підляського повіту, тепер Польща 287
Матла Олександр (“Петро Терещук”) 71, 154
Маченко 875
Мачуги, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
МВД 49, 66, 68, 131, 149, 151, 383, 435-436, 445, 453, 477, 481, 502, 519, 541-545, 558, 564, 566, 573, 600-601, 776-777, 807, 814-817
МГБ 14, 34-35, 49, 57-59, 61, 63, 66-68, 70-73, 77-79, 114, 115, 139-141, 143, 146, 149-151, 153, 155-157, 161-163, 383, 435-436, 445, 453, 477, 481, 502, 519, 542-545, 558, 564, 566, 573, 592, 597, 599-601, 610, 634, 700, 719-720, 722-726, 736, 738-740, 742-743, 745, 749, 751-752, 755-758, 762, 768, 771-773, 775, 780, 782-783, 788, 790, 793, 796, 798-799, 801, 803, 805, 817
Медицький, р-н 64, 147
Медова, с. Козівського р-ну 818
Межилісся, с. Біла-Підляського повіту, тепер Польща 287
Межиляборці, пов. 352
Мелиш Леся 15, 94
Мелітополь, м. 609
Мелна, с. Рогатинського р-ну 820
Мельник Андрій 442, 447, 473, 476, 479, 614, 627
Мельник Петро (“Хмара”) 288, 291
Мельники, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Мельников Леонід 723, 726, 730

Мельничин Микола (“Кірам”) 746, 800-801
Менделєєв Дмитро 248
Ментух (дів. Пилат) Катерина (“Ластівка”) 59-60, 77, 142, 162, 895
“Месники”, курінь 303, 597
“Месники”, сотня 303
Мешко Катерина (“Верещак”) 208, 632
Мизак Нестор 9, 64, 88, 147
“Микита”. *Див.* Цура Дмитро
Микитка Іван (“Запорожець”) 58, 140, 707-708, 717, 720, 741
Микитюк Марія 369
“Микола”. *Див.* Заторський Микола
Микола I 219
Микола II 219
Миколаїв, м. Львівської обл. 12, 56, 58, 91, 139, 140, 599, 734, 738-739
Миколаїв, м., обл. центр 10, 88, 843
Миколаїв, с. Пустомитівського р-ну 817
Миколаївська, обл. 371
Миколаївський, р-н 29, 57, 64, 87, 109, 139, 147, 172, 284, 625, 692, 720-722, 724, 726, 734, 736, 738-740, 746, 801, 806, 864
Миколаївсько-Щирецький, надрайон 64, 147
Миколаївщина 55, 59, 69, 137, 141, 153, 722, 738, 894
Миргородський, р-н 597
“Мирон”, бойовик 60, 143, 708-709, 720
“Мирон”. *Див.* Воскрес Мирон
“Мирон”. *Див.* Іванило Михайло
“Мирон”. *Див.* Лаврів Іван
“Мирон”. *Див.* Гошка Володимир
Миронцьо, підпільник 713, 715
Миронівський, р-н 371
Митава, м. *Див.* Єлгава, м.
“Митька”. *Див.* Дендерис Михайло
Михайленко Петро 66, 149
Михайлишин Петро (“Влодко”, “Чабан”) 60, 143, 719, 880-881, 894-895
“Михайло”. *Див.* Арсенич Микола
“Михайло”. *Див.* Цура Дмитро
Михайлов, автор 311
Михайлов, зав. торг. вд. 398
Михайлов Микола 365, 399
Михайловці, пов. 352
Михайлюк Мирон (“Кучерявий”) 673
Михайляк Григорій (“Граб”) 717, 722
Мізак (Мізяк) Юрій 815, 817
Мізур Р. 875
Мізяк Юрій. *Див.* Мізак Юрій
Міколайчик Станіслав 308, 324, 447-448, 451, 454-455, 459
Міль Андрійко 293
Міль Осипа 293
Міль Роман 293
Міль Ярослава 293
Міністерство земсправ 359
Міністерство технічних культур 359
Мірчук Петро 12, 90, 91
Містки, с. Пустомитівського р-ну 58, 140
Місько, хлопець 713
“Місько”. *Див.* Дедишин Михайло
Міхновський Микола 45, 82, 127, 166, 179, 490

Міщенко Іван 73, 157
Млини, с. Яворівського пов., тепер Польща 300
Млинівський, р-н 333
Многогрішний Дем'ян 245
Моінти, смт Карагандинської обл., Казахстан 260
Молдавани (молдавський народ) 512
Молдавська ССР 534
Молодинче, с. Жидачівського р-ну 291
Молодич, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
"Молодой большевик", журнал 417, 420
Молотов В'ячеслав 303, 358, 375, 389, 460-461, 537
Молотовська, обл. 273
"Молочарка". *Див.* Дидик Галина
Монастир (Манастир), прис. с. Верхрата Рава-Руського пов., тепер Польща 294, 296, 592
Монастир, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
"Монах". *Див.* Цура Дмитро
Монголо-татари 210
"Монета". *Див.* Зарицька Катерина
Монкретієн Антуан 216
Монреаль, м. 609
"Мончинська Стефанія". *Див.* Пашківська Марта
Мордвінов Микола 216
Мордовія 746
Морковніков. *Див.* Марковніков Володимир
Мороз, слідчий 762
"Мороз", кур'єр 786, 789
"Мороз". *Див.* Дмитрів Юрій
"Мороз". *Див.* Скасків Ярослав
Мороз Володимир 10-13, 20, 26, 28-29, 39-40, 58-60, 73, 77, 87, 89, 90-92, 99, 100, 105, 108, 109, 120, 121, 140-142, 157, 162, 172
Мороз Олександр ("Козак") 285, 290
"Морозенко". *Див.* Фольтин Євстахій
"Морозенко". *Див.* Щур Мирон
"Моряк". *Див.* Скасків Ярослав
Москаленко Марія ("Маруся") 63, 146
Москва, м. 23, 44, 103, 125, 175-176, 180-181, 184, 190, 195, 200, 211, 217, 237-238, 240, 245-246, 250-251, 268-271, 297, 320, 323-324, 331-333, 345-346, 349, 361, 377, 382, 433, 435, 441-442, 450, 461, 463, 527-529, 539, 549, 557-558, 560-561, 587-589, 601, 653, 726, 767, 848, 860-861
Московська, обл. 268-270, 383, 539, 562
Московське, князівство 210
Московщина 242
Мости, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Мостиський, р-н 64, 147, 721
Мотало Святослав ("Оляф") 25, 105
Мотика Гжегож 72, 156
"Мох Р." 44, 125, 619, 626
Мошончук Микола ("Бор") 57, 62, 64, 79, 81, 84, 140, 145, 147, 163, 165, 169, 596-597, 706, 719, 725-726, 741-742, 794, 806, 892-893
Мощаниця, с. Любачівського пов., тепер Польща 294

Мриглоди, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Мужилів, с. Підгаєцького р-ну 820
Музичук Сергій 87, 172
Муравйов Михайло 432
Муравський Володимир 87, 172
Мурованокуриловецький, р-н 63, 146, 720
Мшана, с. Городоцького р-ну 720
Мюнхен, м. 9, 12, 71, 88, 155, 252, 303, 356, 381, 421, 447, 493, 505, 511, 521, 568, 575, 625, 631-632, 729, 783, 854, 860, 903

Н

"На зміну" журнал 43, 124
Наваринські 15, 94
Нагайло Володимир (Петро) 17, 20, 96, 99, 819-820, 875
Нагірне, с. Самбірського р-ну 807
Нагірський Ярослав 675, 678, 685, 688-689, 695
Надвірна, м. 362
Надвірнянський, р-н 18, 97, 291
Надвірнянщина 208
"Надійка". *Див.* Бубес Катерина
Надітичі, с. Миколаївського р-ну 736, 739, 801
Наддніпрянщина 844-845
Надсяння 291, 361
"Надя". *Див.* Бубес Катерина
"Надя". *Див.* Стоцко Стефанія
"Надя". *Див.* Якимович Надія
Надь Ференц 447-448, 451, 454
"Назар". *Див.* Галаса Василь
"Назар". *Див.* Грабович Борис
"Назаревич В.". *Див.* Галаса Василь
Назарко, о. 875
Назаровець Іван ("Тихоліс") 63, 146
Назарук, голова суду 693, 696, 698
Найса, р. 307
Наконечне Друге, с. Яворівського р-ну 719
Наконечне Перше, с. Яворівського р-ну 719
Нанчілка, с. *Див.* Великосілля, с. Старосамбірського р-ну
Наполеон 178, 212
Нарінг, м. 631
Наркомздоров'я 248
Наркомчормет 261
Народно-визвольна революційна організація (НВРО) 74, 158
Нартов (Нортов) Андрій 214
Нартюк, студент 828-829
Наспінська Анна 294
"Наталка". *Див.* Лемик Люба
"Наталка". *Див.* П'ясецька Ангелина
"Наталка". *Див.* Римик Марія
Націонал-ліберальна партія Румунії 450
Націонал-цараністська партія Румунії 450
Національна рада 53, 135
Національна рада. *Див.* УНРада
"Наум". *Див.* Дяків Осип
Національна Рада 478
Небола Михайло ("Голка") 15, 93
Нева, р. 214, 221

Негрибка, с. Перемиського пов., тепер Польща 294, 633, 746
“Незабудька”. *Див.* Никифорук Мирослава
Немирівський, р-н 64, 147
“Нестор ”. *Див.* Нюнька Ярослав
“Нестор ”. *Див.* Шанайда Іван
Нетребич Микола (“Ґотур”) 785-786, 789
“Нечай”, підпільник 717
“Нечай”. *Див.* Дерев’яний Володимир
“Нечай”. *Див.* Лаврів Іван
“Нечай”. *Див.* Садовий Стах
Нечипали, с. *Див.* Поляна, с. Шепетівського р-ну
Нижанковицький, р-н 64, 147
Нижнє Синьовидне, с. Сколівського р-ну 789
Нижній Березів, с. Косівського р-ну 626
Нижня Апша, с. Тячівського р-ну 287
Нижня Стинава, с. Стрийського р-ну 789
Нижньоновгородська, обл. 601
Никифорук Мирослава (“Незабудька”) 84, 169, 671, 673-676, 678, 680-682, 685, 688-698, 701-702, 883
Никловичі (Нікловичі), с. Самбірського р-ну 283
Нізамі Ґянджеві 239
Нікловичі, с. *Див.* Никловичі, с. Самбірського р-ну
Ніколаєва Наталія 12-13, 17-20, 57, 91, 96, 98, 99, 140, 643, 663, 665, 668-669, 674, 677-678, 680-684, 686-687, 689, 692, 696, 698-700, 702, 704-705
Німецька Мокра, с. *Див.* Комсомольськ, с.Тячівського р-ну
Німеччина 46, 128, 180, 183, 185-187, 190, 192, 196-197, 211, 224, 255, 303, 321, 327-328, 331, 335, 337, 341, 385-386, 389, 413, 434, 440, 447, 454, 465, 477, 493, 501, 508, 520-522, 534, 548, 609, 625, 631-632, 687, 847-848, 853, 855, 858, 860
Німеччина, Східна 534
Німці 21, 51, 100, 133, 175, 183-192, 196, 204-207, 219, 226-227, 233-234, 330-335, 337, 361, 432, 439, 441-442, 483, 449, 453, 496, 500, 502, 505, 519, 598, 723, 761, 776, 778, 836-837, 839-840, 845, 849, 852, 860
НКВД 13, 17, 20, 84, 91, 96, 99, 169, 190, 201, 207, 224, 250, 283, 285, 288, 296, 300, 302, 308, 311, 333, 338-339, 342, 345, 351-352, 354, 361, 365-366, 368, 383, 395, 397, 403, 471, 488, 586, 588, 645, 662-670, 675-677, 679, 683, 690, 692, 723, 746, 761, 819, 825, 827-832, 834, 836 , 845, 859, 863
НКГБ 66, 149, 224, 250, 383, 397, 403, 601
НКО 211
НКО 642
Нова Гребля, с. Любачівського пов., тепер Польща 296, 298, 300
Нова Стежниця, с. *Див.* Стужиця, с. Великоберезнянського р-ну 284
“Нове горизонти”, газета 347-348, 363

Нове Село, с. Любачівського пов., тепер Польща 300
“Новий”, підпільник 784, 786-787
“Новий”. *Див.* Чабан Микола
Новий Самибір, м. *Див.* Самбір, м.
Новиков, засідатель 693, 696, 698
Нові Стрілища, смт Жидачівського р-ну 362, 631, 738
Новіков Степан 343, 356
“Новое время”, журнал 214
Новокузнецьк (Сталінськ), м.
Новомилятинський, р-н 65, 148
Новосілки Опарські, с. Миколаївського р-ну 721
Новосільці, с. Жидачівського р-ну 722
Новосільці-Гнєвош, с. Сяніцького пов., тепер Польща 302
Новосондецький, пов. 794
Новострілицький (Новострілищанський), р-н 65, 68, 148, 152, 736
Новострілищанський, р-н. *Див.* Новострілецький, р-н
Новоторзький, пов. 798
Новошини, с. Жидачівського р-ну 582
Новояричівський, р-н 65, 148, 809-810, 816
Новояричівщина 69, 152, 799, 817, 897
Норвегія, м. 794
Нортов Андрій. *Див.* Нартов Андрій
НСЗ 308
“Нуська Чорна”. *Див.* Гусяк Дарія
Нюнька Ярослав (“Нестор”, “Черняк”) 797, 799
Нью-Йорк, м. 9-13, 87-90, 172, 252, 356, 377, 381, 421, 447, 493, 505, 511, 521, 568, 575, 631-632, 729, 854, 860, 903
Нью-Йорк, штат 632

О

О. 854
“О.”, підпільниця 715
“О.”, підпільник 717
“О. Буран”. *Див.* “Буран О.”
“О. Гончарук”. *Див.* Дяків Осип
“О. Горновий”. *Див.* Дяків Осип
“О. Левенко”. *Див.* Галаса Василь
“О. Осипенко”. *Див.* Дяків Осип
Обгів, с. *Див.* Соснівка, с. Дубенського р-ну
Оброшино, с. Пустомитівського р-ну 722, 741
“Обух”. *Див.* Хома Михайло
Огоновська (за чол. Ясеницька) Марія (“Віра”) 25, 27, 29-30, 105, 107-110, 885
Огороднік Валерій 13, 87, 91, 172
Одер, р. 307
Одеса, м. 10, 88, 270, 753, 756
Одеська, обл. 263, 281
Одрехова, с. Сяноцького пов., тепер Польща 286
Озірна, с., Мордовія 746
Ожани, с. *Див.* Ожанна, с. Ланцутського пов., тепер Польща
Ожанна (Ожани), с. Ланцутського пов., тепер Польща 294
Ожидів, с. Буського р-ну 73, 156
“Оксана”. *Див.* Малярчин-Шпиталь Дарія

“Оксана”. *Див.* Якимович Надія
“Октябрь”, журнал 396
Олевський, р-н 285
“Олег”. *Див.* Грицай Дмитро
Олександр Невський 200
“Олена”. *Див.* Коверко Дарія
“Олені”, старшинська школа 14, 93, 290, 443
Олесин, с. *Див.* Олесине, с.
Олесине (Олесин, Олесино), с. Козівського р-ну 13-16, 18, 20-21, 23-24, 83-84, 87, 92-95, 97, 100, 102, 167, 168, 172, 639, 649-654, 660, 662-666, 670, 676-677, 686-687, 691, 697, 703, 705, 723-724, 727, 802, 818, 820, 823-824, 831, 836-837, 841-843, 845, 848-850, 853-855, 859-860, 864, 870, 872-874, 882, 902-904
Олесино, с. *Див.* Олесине, с.
“Олесь”. *Див.* Червак Іван
Олеський, р-н 65, 68, 148, 151, 285, 792
Олесько, смт Буського р-ну 290
Олешичі, с. Любачівського пов., тепер Польща 298-300
Олійник, бригадир 282
Олійник М. 875
Олійник Марта 87, 172
Оліярник Михайло (“Богдан”) 63-64, 146, 709, 720, 897
“Оляф”. *Див.* Мотало Святослав
“Ольга Ілинська”. *Див.* Гайовська Люба
“Ольжич”. *Див.* Коровець Володимир
“Ольгович”. *Див.* Лаба Василь
Ольхівець, с. *Див.* Вільхівці, с. Тячівського р-ну
Ольховий Олекса (“Горліс” , “Кошмар”, “Черемха”) 62, 145, 707-708, 712, 717, 720, 794
Онисько Йосип 83, 168
Онишкевич Тарас (“Галайда”) 440, 447
Онишко Леся 30, 34, 87, 110, 114, 172
Онуфрів Євстахій (“Вуйко”, “Хміль”) 778, 782
Онуфрів (Корчинська) Марія 778
Опаки (Опока), с. Золочівського р-ну 285
Опільсько, с. Сокальського р-ну 295
Опір, р. 774, 787-788
Опока, с. *Див.* Опаки, с. Золочівського р-ну
Опори, с. Дрогобицького р-ну 743
“Опришки”, сотня 599
“Опришко”. *Див.* Лях Йосип
“Орач” *Див.* Гарабач Василь
“Орач” *Див.* Стецько Ярослав
Організація Об’єднаних Націй (Об’єднані Нації, ООН) 212, 310, 422, 448, 455-456, 465, 469
Ордів, с. Радехівського р-ну 290, 356
Ордота Іван 293
“Орест”. *Див.* Бакалець Орест
“Орест”. *Див.* Галаса Василь
“Орест”. *Див.* Гринчишин Іван
“Орест”. *Див.* Леус Павло
“Орест”. *Див.* Чепіль Лев
Оржів, смт Рівненського р-ну 446

Оріхівський, р-н 727
Оріхівці, с. Перемиського пов., тепер Польща 347
“Орлан”. *Див.* Галаса Василь
“Орленко Осип” 12, 44, 91, 125, 585, 592
Орлик Пилип 464
“Орлик”, булавний 717, 722
“Орлик”. *Див.* Диркавець Степан
“Орлів”. *Див.* Гриньох Іван
“Орловський Є.” *Див.* Стецько Ярослав
“Орлович”. *Див.* Прокоп Мирослав
“Орлян”. *Див.* Ребет (дів. Цісик) Дарія
“Орський”. *Див.* Горбаль Богдан
Орявчик, с. Сколівського р-ну 782, 789-790
“Оса”. *Див.* Безкоровайний Степан
“Оса”. *Див.* Кедринський Юліян
Осада, с. 283
Осадчий, слідчий 745, 749, 796, 798, 801, 803, 805
Освєнцім, м. 378
“Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН) на Українських Землях”, журнал 41, 60, 75, 143, 159, 593-594
“Осет”. *Див.* Дяків Осип
Осетини 194, 331, 334
Осецька-Смачило Текля 14-15, 83, 87, 93, 94, 167, 172, 872
“Осика”. *Див.* Коростіль Володимир
“Осип”, підпільник 714-715, 720
“Осип”. *Див.* Пілан Михайло
“Осип Орленко”. *Див.* “Орленко Осип”
“Осипенко”. *Див.* Дяків Осип
Осло, м. 794
Основ’яненко. *Див.* Квітка-Основ’яненко Григорій
Остап”, бойовик 748-749
“Остап”. *Див.* Ваник Семен
“Остап”. *Див.* Гельнер Мирон
“Остап”. *Див.* Качинський Сергій
Остін Уоррен 375
Острів, с. Самбірського р-ну 770
Острог, м. 11-12? 90, 91
Осубка-Моравський Едвард 292, 307
“Отєчєствєнні Записки”, журнал 233
Отинійський, р-н 368
Отинія, р-н. *Див.* Отинійський, р-н
Отинія, смт Коломийського р-ну 362
ОУН 9-14, 16-21, 23-25, 27-33, 35, 37-41, 43-45, 47-71, 73-79, 81, 83-84, 86, 88-91, 93, 95-100, 102-105, 107-111, 113-120, 122, 124-126, 128, 129, 131-147, 149-155, 157-163, 166, 168, 169, 171, 203-208, 252, 290, 302, 356, 421-422, 425-426, 435, 437-447, 465-466, 468, 472-475, 477-480, 494-495, 501, 514-516, 518, 521, 568-571, 573-575, 579-580, 582-583, 592-594, 597, 599, 601, 603, 605-608, 610, 613-616, 618-623, 625-633, 664, 671-680, 682-692, 694-695, 697, 701-

703, 706, 719-729, 733-749, 751-753, 755-773, 775-777, 779, 781-784, 786-824, 837, 841-844, 848-849, 852-855, 858-862, 878, 884-885, 887, 891-892, 897, 899
ОУН, Доріст 16-17, 95, 96
ОУН, Закордонні частини (ЗЧ ОУН) 54, 74, 77, 83, 136, 158, 160, 168, 607, 614-616, 618-621, 625-628, 632
ОУН, II ВЗ 443, 473, 480, 605
ОУН, III конференція 74, 158
ОУН, III НВЗ 23, 51, 54, 74, 102, 136, 443, 472-473, 480, 494, 580, 616, 622, 629, 631, 849, 854, 862-863
ОУН, Бюро Проводу 27, 592-593, 632, 885
ОУН, Провід 9, 11, 14, 27-29, 31, 35, 41, 44-45, 55-56, 58, 60, 62, 70, 73-78, 81, 84, 108, 109, 143, 160, 446-447, 582, 592-593, 599, 601, 603, 608, 625-627, 631-632, 723-724, 727-729, 733, 745, 747, 749, 751, 755, 757, 759, 761-769, 771-773, 791-793, 799, 803-804, 842-843, 852, 860-861, 863, 885, 887, 899
ОУН, провід українських націоналістів 446, 626
ОУН, СБ 18, 51, 59, 69, 74-75, 77, 79, 136, 138, 141, 142, 145, 152-154, 158, 161, 163, 445-446, 581, 598-599, 601, 613, 622, 626, 633, 708, 719, 721-722, 734, 737-742, 747-748, 762, 767, 795-801, 808-812, 816-817, 844, 855, 878, 891, 894-896
ОУН СД 74
ОУН, Юнацтво 16-17, 19-25, 95, 96, 99, 102, 104, 105, 443, 582, 592, 674, 692, 727-728, 818-820, 848, 854-855, 858
ОУН(Б) 91, 112, 158
ОУН(з) 632
ОУН(м) 626
“Охало”. *Див.* Охримович Василь
Охримович Василь (“Бард”, “Грузин”, “Кузьма”, “Пилип”) 29, 108, 626, 631, 749
Ощипко Платон 70, 153, 154

П

П., с. 713
“П. Дума”. *Див.* Маївський Дмитро
“П.”, підпільник 706-707
“П. М.” , газета 377
Павлів, с. Радехівського р-ну 631
Павкович Петро (“Степ”) 774, 790
“Павло” (“Корній”) 32-33, 112, 113, 777, 782, 793
Павлов Іван 248
Павлодар, м. 260
Павлокома, с. Березівського пов., тепер Польща 362
“Павлюк”. *Див.* Попович Юрій
Павлюк Сверидіон 293
Павлюченко, уповноважений 371
Пакістан 521
Паланики, с. Городоцького р-ну 722
Палестина 506
“Палій”. *Див.* Грицай Дмитро
Панасівка, с. Зборівського р-ну 286

Паночко Іван (“Байда”) 63, 146
Панфьоров Федір 396
Панч Петро 246, 394
Панчак Роман 70, 154
Панченко Олександр 10, 88
Паньків Іван (“Іван”, “Явір”) 58, 141, 613-614, 625, 627, 735-737, 745-746
Парашка, г. 32, 35, 112, 115, 771, 779-781, 786, 791-792, 888
Париж, м. 9, 88, 211, 303
Партія дрібних землевласників Угорщини 454
Пархоменко Михайло 567
Пасічник Богдан 83, 168
“Пастух”. *Див.* Хома Михайло
Паташня, урочище 765
Патолічев Микола 557
Пахолок Михайло 10, 89
Пацевко Євстахій (“Смерека”) 800-801
Пашківська Марта (“Марійка”, “Марта”, “Буцяк Стефанія”, “Мончинська Стефанія”) 74, 158, 748-749, 770
Педченко Василь 755-756
Пелехатий Кузьма 69-70, 153, 154, 742-743, 808-809
Пелещак Петро (“Хміль”) 707, 719
Пельц Володимир 87, 172
Пеняки, с. Бродівського р-ну 285
Пепер. *Див.* Пеппер Клод
Пеппер Клод 377, 386
“Перебийніс”, сотня 290
“Перебийніс”. *Див.* Грицай Дмитро
Перегінське, смт Рожнятівського р-ну 291, 582, 599
Передеро Анатолій 783, 788
Передмірка, с. Лановецького р-ну 286
Передмістя, с. Бучацького р-ну 631
Передні Новосілки, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 294
Перекорінці, с. Мурованокуриловецького р-ну 63, 146, 720
Перемилів, с. Гусятинського р-ну 290
Перемиська, обл. 820, 860
Перемиський, пов. 348, 603, 633, 746, 749, 807
Перемишлянський, р-н 65, 68, 148, 151, 362, 366, 446, 603, 720, 749
Перемишлянщина 602-603, 850
Перемишль, м., тепер Польща 295, 298, 301-302, 347, 362, 631, 768
Перемищина 293-301, 362, 582, 820, 850, 950
Перерив, с. Коломийського р-ну 816
“Перець”, журнал 246, 601
Переяслав, м. *Див.* Переяслав-Хмельницький, м.
Переяслав-Хмельницький (Переяслав), м. 210, 242, 655
“Переяслави 1”, вд. 285, 290
Персія 211-212, 221
Петен Філіп 477
Петков Нікола 447-448, 450, 455, 459
Петлюра Симон 187, 237
Петранка, с. Рожнятівського р-ну 291, 817
Петренко Олександр 64, 146

Петрилів, с. Тлумацького р-ну 633
Петрів Дмитро (“Іскра”) 806-807
Петрінка Михайло (“Зірка”, “Марко”) 797, 799
“Петро”. *Див.* Бухтяк Петро
“Петро” (“Вибух”) 79, 163, 708-718, 720, 726, 893
“Петро”. *Див.* Кравчук Роман
Петро I 200, 213, 216, 219, 221, 234, 242, 406, 564
Петро III 412
Петров Василь 215
Петровський Микола 230, 238
Петроград, м. *Див.* Санкт-Петербург, м.
Петрусенко, ред. 398
Петруша Григорій 266-267
Петрушевич Степан (“Дем’ян”, “Зет”, “Зуб”, “555/А”, “610”) 69-71, 84, 152, 168, 600-601, 634, 720, 797-798, 810-812, 896
Печихвости, с. Кам’янка-Бузького р-ну 799
Пикуличі, с. Перемиського пов., тепер Польща 302, 746
Пилат Катерина. *Див.* Ментух (дів. Пилат) Катерина
Пилипенко, майор 300
Пилипчук Богдан (“Бодай”, “Свист”, “Сурмач”) 602
Пискір Григорій 293
Пискір Михайло 293
Пискорі, с. Ярославського пов., тепер Польща 293
Пискоровичі, с. Ярославського пов., тепер Польща 294-295, 361
Північ 435
Південна, округа. *Див.* Рогатинська, округа
Південноморавський край, Чехія 768, 772
Північна Америка. *Див.* США
Північна, округа. *Див.* Сокальська, округа
Північно-західні українські землі (ПЗУЗ) 76, 160, 446, 582, 584, 593, 599, 610
Північний Льодовитий океан 352
Підволочиський, р-н 746
Підгаєцький, пов. 24, 104, 849
Підгаєцький, р-н 582-583, 611, 820
Підгаєччина 24, 26, 103, 106, 208, 583
Підгайці, м. 679-680
Підгороддя, с. Рогатинського р-ну 603
Підгородне (Янівка), с. Тернопільського р-ну 836
Підгородці, с. Сколівського р-ну 789
Піддністряни, с. Жидачівського р-ну 723
Піддубно, х. Бартатівської сільради Городоцького р-ну 59, 142
Піддубці, с. Луцького п-ну 446
Підкам’янецький, р-н. *Див.* Підкаменський, р-н
Підкаменський (Підкам’янецький), р-н 65, 148, 285
“Підкарпатський”, вд. 289, 291, 582
Підлипці, с. Золочівського р-ну 719
Підліски, с. Жидачівського р-ну 597, 725
Підляшшя 27, 107, 287, 291, 351, 361, 559
Підсухи, с. Рожнятівського р-ну 599

Пікель Річард 532
Пілан Михайло (“Осип”) 58, 60, 141-142, 596-597, 735-737, 739, 891
Пілсудський Юзеф 432
“Пільний”. *Див.* Лях Йосип
Пінчевський Михайло 247
Піски, с. Пустомитівьского р-ну 741
Піттсбурґ, м. 631
Піцик Ніна 282
Плав’я-Бринівка, с. Сколівського р-ну 789
Плеханов Георгій 213, 217
Плужне, р-н. *Див.* Плужненський, р-н
Плужненський, р-н 288
Повзунов І. *Див.* Ползунов Іван
“Побідний”. *Див.* Булавка Микола
Побіч, с. Золочівського р-ну 285
Повергів, с. Миколаївського р-ну 721
Повітно, с. Городоцького р-ну 722, 900
Поволжя 190, 523
“Повстанець”, журнал 30, 39-40, 110, 119-121, 584, 724, 791, 884, 886
Погар, г. 33, 113
Погореліце, м. 380
Погорілець, с. Рожнятівського р-ну 599
Погорільський Антоній 243
Подєбради, м. 21-22, 100, 101, 168, 648, 650, 652, 654-655, 661
Поділля 55, 842
Подільська ВО. *Див.* “Лисоня”, ВО
Подільська Слава. *Див.* Стецько Слава
Подільський, край 30, 109, 583, 611
Подусільна, с. Перемишлянського р-ну 446
Подусовський Василь 875
Позичанюк Осип (“Євшан”, “Устим Чубенко”, “Шаблюк”, “Шугай”) 25-28, 31, 81, 105-108, 111, 165, 884
Покровський Михайло 211, 213
Ползунов (Повзунов) Іван 214
Полісся 182-184,441-442, 488
Полонне, р-н. *Див.* Полонський, р-н
Полонський, р-н 288-289
Полоцький Семен 242
Полтава, м. 187, 271
“Полтава”. *Див.* Федун Петро
“Полтава”, друкарня 28, 108
“Полтавець”. *Див.* Василенко Петро
Полтавська, обл. 281, 597
Поляк Павло 295
Поляки (польське населення, польський народ, польські маси) 16, 46, 48, 53, 127, 180-181, 205, 207, 221, 228, 234, 287, 292, 298, 308-309, 319, 321-323, 328, 343-350, 355, 361, 380, 430, 432, 487, 492, 507, 513, 587, 818
Поляна, с. Миколаївського р-ну 57, 139, 284, 734-736, 738-739
Поляна (Нечипали), с. Шепетівського р-ну 289
Поляна Гута, с. *Див.* Полянська Гута, с. Перечинського р-ну
Поляни, с. Жовківського р-ну 290, 613
Полянська Гута (Поляна Гута), с. Перечинського р-ну 289

“Польска збройна”, газета 363
Польска Партія Роботніча (польська компартія, ППР) 307, 454, 457, 462-463
Польска Партія Соціялістична (ППС) 307, 454, 462
Польска Стронніцтво Людове (ПСЛ) 307-308, 451, 454-455
Польскі комітет визволєня народовего (ПКВН) 450
Польське військо (войско польське, ВП) 297-301, 348-349, 363, 450
Польща (польська держава, польські землі) 46, 48, 128-130, 175-176, 178, 180-182, 207, 211-212, 221, 231, 236-238, 289-291, 302-304, 307-309, 312, 320-322, 345, 355, 357, 361, 363-364, 381, 428, 433, 435, 447-452, 456-457, 459-463, 499, 508-511, 521, 523-524, 533-534, 581, 592, 597, 601, 603, 631, 633, 671, 719, 726, 746, 749, 768, 786, 788, 793-794, 798, 807, 816, 833, 856, 861
Поморяни, смт Золочівського р-ну 440, 446, 826
Поморяни, р-н. *Див.* Поморянський, р-н
Поморянський, р-н 65, 148, 285, 366
Поморянщина 603
Пониковицький, р-н *Див.* Заболотецький, р-н
Попеляни, с. Пустомитівського р-ну 722
Попка, полк. 347
Попков Петро 269
Попов Георгій 268-269, 557
Попов Олександр 214
Попова, технік-геолог 251
Попович Василь (“Довбуш”, “Василь”) 773-775, 780-781, 785-786, 788
Попович Юрій (“Відважний”, “Вільховий”, “Павлюк”) 34-35, 55-56, 85, 114, 115, 137, 139, 169, 789, 890
Порендовський Володимир-Ігор (“Семенюк”, “Гордій”, “Вовк”, “К. Вірлинів”) 29, 31-33, 39, 85, 109-113, 119, 169, 791, 793, 886, 889
Поріччя (Поріччя Янівське), с. Яворівського р-ну 78, 162, 722, 900
Поріччя Задвірне, с. Городоцького р-ну 722
Поріччя Янівське, с. *Див.* Поріччя, с.
Португалія 211
Порт-Артур, м. 398
Посада Новоміська, с. Старосамбірського р-ну 283
Посівнич Микола 87, 172
Посошков Іван 216
Потічний Петро 11, 83, 87, 90, 167, 172, 903
Поткін, майор 300
Поточани, с. Бережанського р-ну 285
Поточиська, с. Городенківського р-ну 446
Почапи, с. Золочівського р-ну 603, 633
“ППС”, підпільник 712
“Правда”, газета 273, 309, 358, 361, 374, 376-377, 393, 396, 399
“Правда України”, газета 248, 358
Правобережжя 176

Прага, м. 353, 446
Пралківці, с. Перемиського пов., тепер Польща 302
Прелуки (Прилучки), с. Сяніцького пов., тепер Польща 294
Прибалтика 191, 429
Прибілля (Ятвяги), с. Жидачівського р-ну 25, 27, 105, 107, 739
Прийма, с., тепер частина м. Миколаєва 58, 141, 735, 737, 739
Приймак Петро ("Ромко", "Ярко") 63, 146, 897
Прикарпаття 68, 152
Прикарпатська воєнна округа. *Див.* Прикарпатський військовий округ
Прикарпатський військовий округ (Прикарпатська воєнна округа) 343, 356
Прилучки, с. *Див.* Прелуки, с. Сяніцького пов., тепер Польща
Присліп, с. Міжгірського р-ну 289
Пришляк Євген ("Руслан", "Чернець", "Чорнота", "Ярема", "А-25", "АБ", "АБ/13", АБ/31", "88/4") 56-57, 59-60, 62-64, 67-69, 71, 75-76, 84-85, 139-141, 143, 145-157, 151, 152, 154, 158-160, 168, 169, 598, 601-602, 632-633, 708, 711, 716, 719, 733-734, 736, 794-796, 798-803, 805, 891
Пришляк Олександра 877
Пробіжна, с. Чортківського р-ну 362
"Прокоп". *Див.* Цура Дмитро
Прокоп Мирослав ("Вировий", "Володимир", "Гармаш", "Орлович") 11-12, 27, 90, 91, 107, 626
Прокопенко Іван 830-831, 854
Прокопів Богдан ("Кость", "Марко", "Степан", "Яків") 55, 138, 734, 739, 800
Прокопович Теофан 242
Прокопчак Петро 378
Прокопчук, слідчий 755, 757
"Пролом", вд. 284, 290
"Пропагандист", журнал 358, 419
"Пропагандист і Агітатор", журнал 243-244
"Просвіта", товариство 14, 30, 92, 110, 856-857
Проскурів, м. *Див.* Хмельницький, м.
Проскурніков, капітан 743
"Професор". *Див.* "Степовий" ("Професор")
"Прут". *Див.* Вацик Павло
Пряшів, пов. 352
Пряшівщина 286
"Птах". *Див.* Сорока Мирослав
Птича, с. Дубенського р-ну 285
Пугач, геолог 251
"Пугач" ("Снігур") 598
Пугачов Еміліян 412
Пука Іван 293
Пука Роман 293
Пуришкевичі 211, 213
Пустомити, м. 720
Пустомитівський, р-н 56-58, 64, 139, 140, 147, 302, 722, 739-740, 743, 746, 762, 798-799, 816-817
Пустомитівщина 58, 140, 720
Пушкін Олександр 248
Пфейфер Золтан 447
"Пшекруй", газета 363

П'яде Моше 375
П'ясецька Ангелина ("Зухра", "Наталка") 808
П'ятаков Георгій 477, 532-533

Р

"Р. Мох". *Див.* "Мох Р."
Рава-Руський, пов. 592
Рава-Руський, р-н 65, 148
Радава, с. Ярославського пов., тепер Польща 293-294
Радванці, с. Радехівського р-ну 362
Радейко Микола ("Крим") 793-794
Радек Карл 532
Радехів, м. 362
Радехів, р-н. *Див.* Радехівський, р-н
Радехівський, надрайон 65, 148
Радехівський, р-н 65, 73, 148, 157, 285, 290, 356, 362, 631
Радивилівський, р-н 446
Радимно, м. Ярославського пов., тепер Польща 293
Радіщев Олександр 216-217
Радкевич Станіслав 453
Радонський, о. 838
Радянська (Червона) Армія 66, 103, 143, 149
"Радянська Україна", видавництво 209, 214, 218,
"Радянська Україна", газета 218, 230-231, 236, 243, 245, 247-248, 251, 253, 273, 277, 280, 282, 311, 358-359, 365, 369, 371-372, 398, 601,
"Радянське слово" 398
"Радянський Львів" 246, 601, 816
Радянський Союз. *Див.* СССР
Ракова, с. Старосамбірського р-ну 284
Ракочі Матяш 456
Ракочі Юрій 238
"Рамзенко". *Див.* Богдан Ярослав
Рапей Ярослав ("Беркут", "Віктор") 32, 112, 582, 766, 769, 771 , 773-774, 779-781, 784-785, 787-788, 792
Рапота, слівдчий 807
Рахівська, окр. 286
Рашб, адвокат 701
Ребет (дів. Цісик) Дарія ("Орлян", "Роберт") 626
Ребет Лев ("Кіл", "Кліщ", "Стар") 626
Ребрик Михайло 875
Реклинець, с. Сокальського р-ну 290, 592
Релін, адвокат 693, 696
Ремболович (за чол. Бодьо) Марія 64, 147
Ременів, с. Кам'янка-Бузького р-ну 799, 814
"Рен". *Див.* Гуляк Юліан
Репедь, с. Сяніцького пов., тепер Польща 788
Репехів, с. Жидачівського р-ну 25, 105
Речичани, с. Городоцького р-ну 60, 77, 142
Ржепецька Олена 245
"Ржечпосполіта", газета 363
Ржешов, м. *Див.* Ряшів, м.
Ржешовське, воєводство. *Див.* Ряшівське, воєводство
Ржимовський Вінцентій 375
Рибак Андрій 10-12, 89-91
Рибне, с. Тисменицького р-ну 291
Рибовчук Антоніна 294

Рибойчук 294
Риботичі, с. Добромильського пов., тепер Польща 300
Риків, с. Сколівського р-ну 788
Риков Олексій 532
Рильський Максим 246, 528
Римик Марія (“Маруся”, “Наталка”) 32, 112, 777, 782
“Рисі”, вд. 287, 291
“Ришард”. *Див.* Сусік Дмитро
Рівенська, обл. *Див.* Рівненська, обл.
Рівне, м. 87, 172, 228, 440
Рівненська, обл. 284, 333, 354, 356, 362, 441, 446, 807
Рівненський, р-н 446
Рівненщина 446
“Різун”. *Див.* Андрусяк Василь
“Різьбар”. *Див.* Андрусяк Василь
Річиця, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 294, 296
Річка, с. Міжгірського р-ну 289
“Роберт”. *Див.* Ребет (дів. Цісик) Дарія
Рог Віктор 10, 89
Рогатинська (південна), округа (“Роксоляна”) 65-66, 148
Рогатинський, надрайон 65, 148
Рогатинський, р-н 65, 148, 285, 603, 749, 799-800, 804, 820
Рогатинщина 75, 159, 603, 722, 801, 843
Родзянко Михайло 403
Родниківка (Ізвар), с. Свалявського р-ну 289
Рожнятівський, р-н 291, 381, 582, 599, 817
“Роза”. *Див.* Фроляк Анна
Розвадів, с. Миколаївського р-ну 87, 172, 737, 739-740
Розділ, смт Миколаївського р-ну 58, 141, 735, 738
Розенберг Альфред 187, 189
Розенберг Давид 216
Розливка, прис. м. Комарно Городоцького р-ну 720
“Розточчя”, ТВ 290
Ройфе, голова суду 701-702
Рокети, с. Кам’янка-Бузького р-ну 720
“Роксоляна”. *Див.* Ільків Ольга
“Роксоляна”. *Див.* Рогатинська, округа
Ролік, підполковник 738
“Роман” *Див.* Гарабач Василь
“Роман”. *Див.* Дяків Осип
“Роман”. *Див.* Кондюх Дмитро
“Роман”. *Див.* Кочан Григорій
“Роман”. *Див.* Лаба Василь
Романишин, голова колгоспу 371
Романів, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Романівка, с. Городоцького р-ну 721
Романови 211
“Романовичі”, вд. 287, 291
Романченко, письменник 245
Романюк Михайло 11, 32, 35, 87, 90, 112, 115, 172
“Ромко”. *Див.* Бринь Роман
“Ромко”. *Див.* Приймак Петро
“Ромко”. *Див.* Світовий Микола
“Ромко”. *Див.* Чміль Тома
Ромош, с. Сокальського р-ну 817
“Рос”. *Див.* Івахів Василь
Російська православна церква 541, 816
Російська Совєтська Федеративна Соціялістична Респуб-

ліка (РСФСР) 223-226, 260, 265-267, 270, 361, 382-383, 527, 561
Російський народ. *Див.* Росіяни
Росія (російська держава, російська імперія) 46-47, 49-50, 127, 128, 131, 176, 182, 189, 200, 202, 210-211, 213-216, 218-223, 231-240, 242-244, 250-251, 257, 270, 345, 347, 359, 382, 403, 405-413, 427, 431-432, 434, 468, 495-498, 504-505, 508, 510, 521-527, 529-530, 533, 546, 561-564, 601, 726, 763, 856, 862
Росіяни (російська нація, російський народ, російські маси) 11, 42, 47-49, 52-53, 59, 61, 66, 130, 149, 176, 191, 200, 208-251, 271, 277, 319, 333, 335, 340, 382-383, 396, 402-414, 427-428, 481, 494-505, 512, 519, 524-525, 563-565, 567, 767, 802, 862
"Росович Володимир ". *Див.* Галан Ярослав
Росохач, с. Сколівського р-ну 34, 114, 779-780, 784
Росохи, с. Старосамбірського р-ну 284
Роткевич Ян 363
Роттенган, с., тепер частина с. Поріччя Яворівського р-ну 78, 162, 725, 900
Рубан Василь 243
"Рубан Максим"..*Див.* Лебедь Микола
"Рубань Михайло". *Див.* Фарило Михайло
Рубінштейн, журналіст 309
Руда Журавецька, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 299
Руда-Колтівська, с. Золочівського р-ну 285
Руда Любицька, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 299
Руда Рожанецька, с. Любачівського пов., тепер Польща 597
Руда Сілецька, с. Кам'янка-Бузького р-ну 816
"Руде право", газета 377
"Рудич", підпільник 716
Рудківський, р-н 64, 147, 770
Рудківщина 721
Рудник Степан ("Дужий") 63, 146
Рудники, с. Миколаївського р-ну 721
Рудницький Михайло 360, 396-397
Рудницький Степан 528
Рузвельт Франклін Делано 23, 103, 198
Румуни (румунське населення, румунськиц народ) 286-287, 304, 321, 327-328, 354, 513
Румунія 48, 130, 303-304, 321, 357, 428, 447-451, 455-457, 459-461, 521, 534, 609, 856
Русин, с. Сокальського р-ну 302
"Русич". *Див.* Тершаковець Зеновій
"Руслан". *Див.* Пришляк Євген
Русс 877
Русская освободітєльная армія (РОА) 227
Руссо Жан-Жак 217
Русь 396
Руська Мокра, с. Тячівського р-ну 288

Руська Німецька, с. 288
Руський Керестур, м., Сербія 816
“Рута”. *Див.* Гайовська Люба
“Ручай”. *Див.* Мартинів Григорій
“Ручий”. *Див.* Мартинів Григорій
Рушді Салман 71, 155
“Ряст”. *Див.* Старух Ярослав
Ряшів (Ржешов), м., Польща 302, 363
Ряшівське (Ржешовське), воєводство 363

С

“С.”, к-р 300
“С.”, підпільник 708, 712, 714
“С-бя” 611
Сабінов, пов. 352
“Саблюк”. *Див.* Качан Остап
Саварин Василь (“Карий”) 60, 142, 737, 740
Савицька Галина. *Див.* Голояд Галина
Савицька Ірина (“Бистра”) 29, 109
“Савченко”. *Див.* Галаса Василь
Савчин Марія (“Марічка”, “Марія Жукевич”) 34-35, 52, 55, 85, 115, 135, 137, 169, 610, 805, 807-808, 861, 864
Савчук Василь 15, 93
“Савчук”. *Див.* Федун Петро
Сади, прис. с. Ясенів Бродівського р-ну 290
“Садова”. *Див.* Лісна Софія
Садовий Стах (“Нечай”) 722
Салтиков-Щедрін Михайло 248
Самара (Куйбишев), м. 260
Самбір, м. 807
Самбірський, р-н 446, 807
Самійленко Володимир 596-597
“Самостійність”, журнал 40, 42, 121, 123, 625-626
Санкт-Петербург (Ленінград, Петоград), м. 267, 269, 359, 496, 522, 561, 860
Саранчуки, с. Бережанського р-ну 24, 103, 849
Сахалін, о. 534
Свалява, окр. *Див.* Свалявська, окр.
Свалявська, окр. 289
Свєрчевський Кароль 489, 580
“Свист”. *Див.* Пилипчук Богдан
Свистун Василь 378
Свистун Іван (“Черник”) 284, 290
Свистун Микола (“Ворон”, “Ярбей”, “Ясень”) 334, 356, 440
Свідзинська Ольга 20, 100
Свіляк Катерина 814, 817
“Світлана”. *Див.* Світлик Богдана
Світлик Богдана (“Дмитренко”, “Марія Дмитренко”, “Доля”, “Світлана”, “Ясна”) 32-34, 111-114, 763, 765-766, 768, 785, 787, 792, 806, 886, 889
Світовий Микола (“Ромко”) 854-855, 874
“Свобода” (“Богдан”), к-р вд. 285, 290
Свобода Людвік 450
Святич, с. Володавського пов., тепер Польща 287
“Святослав” 25, 27, 105, 107
Свять, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296

Священний союз 212
Себечів, с. Сокальського р-ну 302
“Север”. *Див.* Федун Петро
Селиська, с. Березівського пов., тепер Польща 298
Селиська, с. Перемиського пов., тепер Польща 807
Семак Матвій (“Гонта”) 287, 291
“Семен” 363
“Семен”. *Див.* Іванило Михайло
“Семен”. *Див.* Кравчук Роман
“Семен”. *Див.* Яценко Семен
Семенів Володимир 15, 21, 94
Семенів Остап 21, 100
“Семенюк”. *Див.* Порендовський Володимир-Ігор
Семигород 238
“Семченко”. *Див.* Кадюк Михайло
Сенчина Антон (“Кузьмин”, “Торчин”) 69, 71, 73, 152, 157, 810, 817, 896
Сеньків (Синьків-Потоцький), с. Козівського р-ну 673-674, 686
Сеньківський Д., о. 870
Серби 46, 127, 319, 322, 328, 431, 506, 510
Сербія 322, 431, 461, 510, 816
Сергійчук Володимир 35, 57-58, 68, 71, 115, 152, 155, 726
Сердиця, с. Пустомитівського р-ну 743
Середземне море 211
Середнє Водяне (Середня Апша), с. Рахівського р-ну 287
Середнє Село, с. Ліського пов., тепер Польща 294
Середнє, с. Ліського пов., тепер Польща 295
“Середний”. *Див.* “Середній”
Середниця, с. Ліського пов., тепер Польща 294
“Середній” (“Середний”), пор. 443, 447
Середня Азія. *Див.* Азія, Середня
Середня Апша, с. *Див.* Середнє Водяне, с. Рахівського р-ну
Середня школа №1 м. Бережани 18, 97, 637, 666. *Див. теж* Бережанська гімназія
Сєченов Іван 248
Сибір (Сібір) 14, 93, 176, 182, 191-192, 218, 228, 245, 260, 276, 282, 335, 352, 365, 368, 372, 418, 427, 435, 489, 512, 523, 525, 553, 563, 600, 602, 853-854, 859
Сиворотка, майор 738
Сидней, м. 9-10, 88, 89
Сидор Василь (“Вишитий”, “Зов”, “Конрад”, “Кравс”, “Крегул”, “Лісовик”, “Шелест”) 52, 55, 134, 135, 137, 579, 582, 765, 777, 792, 899
“Сидоренко В. Т.”, член УГВР 804-805
Синевирська Поляна, с. Міжгірського р-ну 288
Синевідсько Вижнє, с. *Див.* Верхнє Синьовидне, смт Сколівського р-ну
Синевірська Поляна, с. *Див.* Синевирська Поляна, с. Міжгірського р-ну
Синенько Євстахій (“Стах”) 712, 721

“Синій”. *Див.* Старух Ярослав
Синьків-Потоцький, х. *Див.* Сеньків, с. Козівського р-ну
Сирія 521
Сисун Іван (“Голуб”) 284, 290
Ситихів (Ситіхів), с. Жовківського р-ну 600
Сихів, с., тепер частина м. Львова 721
Сібаль 876
Сібір. *Див.* Сибір
Сілець, с. Перемиського пов., тепер Польща 301
Сільна Терява, с. *Див.* Сільна Тирява, с. Сяніцького пов., тепер Польща
Сільна Тирява (Сільна Терява), с. Сяніцького пов., тепер Польща 294
Сільниця, с. Перемиського пов., тепер Польща 297-298
“Сільський господар”, товариство 846
“Сірий”. *Див.* Куровицький Адам
“Сірий”. *Див.* Кусень Осип
“Сірко” . *Див.* Грицай Дмитро
“Сірко”. *Див.* Хром’як Олекса
“Сіроманці”, вд. 285, 291
Сіромський Руслан 87, 172
Січ 53, 135, 234, 245
“Січ”, організація української націоналістичної молоді 21, 100, 820
“Скала”. *Див.* Якимів Петро
Скасків Галина 15, 24, 94, 104
Скасків Марія 15, 94
Скасків Ярослав (“Мороз”, “Моряк”) 15, 17-20, 23-24, 94, 96-99, 102, 104, 208, 818-820, 854-855, 875-877, 883
Скиба, секретар суду 693, 696
“Скит”. *Див.* Владика Йосип
Скнилів, с. Пустомитівського р-ну 722
“Скоб”. *Див.* Квас Богдан
“Скоб”. *Див.* Коровець Володимир
Сколе, м. 35, 115, 632, 782, 784
Сколівський, р-н 30-31, 110, 111, 114, 302, 380, 592, 768-769, 771-772 , 775-776, 782-792, 794, 807
Сколівщина 31, 33, 111, 782-783
Сколоздра Василь (“Грабенко”) 725-726
Сколоздра Роман 12, 59, 87, 91, 141, 172
“Скорий”. *Див.* Гнатів Михайло
Скоропада Олег 294
Скоропадка 294
Скоропадський (Скоропатський) Павло 189
Скоропатський. *Див.* Скоропадський
Скрипник Микола 177, 249, 566
Скрипник Степан 187
Славинецький Епіфаній 242
“Славко”, бойовик 60, 142, 753-755, 758, 893
“Славко”. *Див.* Заваринський Григорій
“Славко”. *Див.* Лукашевич Іларій
“Славко”. *Див.* Стахур Михайло
“Славко”. *Див.* Фольтин Євстахій
“Славко”. *Див.* Якимів Петро
“Славко 23–32”. *Див.* Кам’янецький (Кам’янка-Бузький), надрайон

Славський, р-н 781, 784-787
Славщина 782, 789
Славута, р-н. *Див.* Славутський, р-н
Славутський, р-н 288
Слобода Олександр 720
Словацька демократична партія 364, 456
Словаки (словацьке населення, словацький народ) 321, 353, 430, 492, 513
Словаччина 48, 129, 289, 291, 303, 351-353, 364, 380, 456, 462, 579, 582
Словенія 322, 461
Служба розвіки (Inteligence Service) 588
Смачило Ілярій (Ілько) ("В'юн") 844, 851, 854-855, 874
Смачило Софія. *Див.* Кусень-Смачило Софія
Смачило Текля. *Див.* Осецька-Смачило Текля
"Смерека". *Див.* Пацевко Євстахій
Смілянський Леонід 245-246
Сморжів, с. Радехівського р-ну
Смулка Микола 675, 678, 685, 688-689
"Снігур". *Див.* Ганич Степан
"Снігур". *Див.* "Пугач" ("Снігур")
Снятин, м. 446
Снятинський, р-н 816-817
Собичин, с. *Див.* Комсомольське, с. Олевського р-ну
Собчишин Петро 736, 739
"Советский спорт", газета 378-379
Совєтський Союз. *Див.* СССР
Содоль Петро 9, 11, 87, 88, 90, 172
Сойка Богдан ("Степовий") 780, 783, 786-788
Сокаль, м. 300
Сокальська (Жовківська, південна), округа ("Климів") 63, 65-66, 69, 72, 146, 148, 152, 155, 611, 723
Сокальський, надрайон 65, 148
Сокальсько-Радехівський, надрайон 65, 148
Сокальський, р-н 65, 120, 148, 290, 302, 447, 582, 592, 601, 720-721, 817
Сокальщина 152, 284, 439, 601, 613, 720, 816-817, 896
Солобковецький, р-н 284
"Соловей", підпільник 878
"Соловей". *Див.* Лісний Іван
"Соловій". *Див.* Якимів Петро
Соловйов Володимир 213
Солоп Костянтин 796, 798
Солотвино, смт Тячівського р-ну 446
Солтиси, прис. с. Любича Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Солянуватка (Ляцьке), с. Старосамбірського р-ну 720, 725
"Сом". *Див.* Івахів Василь
"Сонар". *Див.* Івахів Василь
Сопіт, с. Сколівського р-ну 32-33, 112, 113, 776, 794
"Сорока". *Див.* Шумський Степан
Сорока Михайло 746, 756-758
Сорока Мирослав ("Боєвір", "Птах") 806-807
Сороки-Львівські, с. Пустомитівського р-ну 69, 72, 152, 156, 302, 809, 811, 814-815, 817

Сосниця, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Соснівка (Обгів), с. Дубенського р-ну 285, 356
Софіївка, с. Дубенського р-ну 354
“Софрон”. *Див.* Бакалець Орест
Софронов, інженер 251
Соціал-демократична партія Угорщини 462
Соціал-демократична партія Чехословаччини (Соціялістична партія Чехословаччини), 462
Соціялістична партія Чехословаччини. *Див.* Соціал-демократична партія Чехословаччини
Союз Радянських Республік. *Див.* СССР
Союз Українських Соціялістів 469
Союз українського націоналістичного студентства 21, 100, 820
Спасів, с. Сокальського р-ну 582
Сперанський Георгій 248
Спілка визволення Украни (СВУ) 455
Спілка радянських письменників України (СРПУ) 246, 601, 816
Спілка письменників України 601
Спіноза Бенедикт 217
“Сталинское племья”, газета 343
Сукіль, с. Болехівської міськради 782, 801
“Супутник агітатора”, журнал 248, 336
“Ср.”, підпільник 717
СРСР. *Див.* СССР
ССП 394
СССР (Радянський Союз, Совєтський Союз, Союз Радянських Республік, СРСР) 19, 28, 30, 35-38, 42, 46-53, 60, 62, 74-76, 82, 83, 98, 108, 110, 115-118, 123, 128-130, 132, 134, 135, 145, 157, 159, 160, 166-167, 181, 191, 193, 196-198, 200-201, 208, 211, 222-224, 226-230, 234, 238, 249, 251-252, 254-261, 265-272, 275, 277-279, 281, 283, 286, 288-289, 291, 304-305, 307-309, 311, 313-314, 318, 320, 322-323, 326, 328-330, 332-343, 350, 352, 354, 356-362, 364, 366, 369-380, 382-386, 388-394, 397, 399, 401-402, 404-420, 422, 426-431, 433-434, 436, 443-444, 448-452, 455, 458-464, 472-473,477, 483-484, 488-489, 491-492, 495-497, 500, 504, 512-514, 516, 518-521, 523, 526-536, 538-546, 548-550, 552-555, 557-560, 562, 564-565, 572-573, 601, 605, 618, 634, 638, 646-647, 663-664, 666, 691, 720, 728, 738, 757, 763, 766-767, 775, 783, 786, 804, 816, 847-848, 861-862, 903
Ставищанський, р-н 720
Ставище, м. 63, 146, 209, 218
Ставчани, с. Пустомитівського р-ну 56-57, 59, 139, 140, 142
Сталін Йосиф 23, 48, 71, 73, 97, 103, 157, 180-181, 187, 195, 201, 207-209, 214, 217,

247-248, 253-257, 261-262, 271, 287, 292, 305-306, 330, 332, 338, 341, 344-345, 354, 359, 361-363, 365, 367-369, 372, 375, 378, 385-389, 391-393, 397, 402, 408, 413-415, 417, 419-420, 427, 434-435, 455, 469, 496, 505, 529-535, 537, 540-541, 572-573, 581, 587-589, 600, 839
Сталінськ, м. *Див.* Новокузнецьк, м.
Сталінська, обл. *Див.* Донецька, обл.
Сталінград, м. *Див.* Волгоград, м.
Станек Ян 352
Станиславів, м. *Див.* Івано-Франківськ, м.
Станиславів, р-н. *Див.* Станиславівський, р-н
Станиславівська (Станіславська), обл. 285, 342, 366, 368, 443, 724, 763, 804. *Див теж* Івано-Франківська, обл.
Станиславівський, р-н 362
Станиславівщина 768
Станіславська, обл. *Див.* Станиславівська, обл.
Станович Михайло ("Бук") 792, 794
"Стар". *Див.* Ребет Лев
Стара Рудня, с. Щорського р-ну 64, 147
Старе Село, с. Любачівського пов., тепер Польща 293, 296
"Старий". *Див.* Шухевич Роман
"Старий". *Див.* Хома Михайло
Старий Диків, с. Любачівського пов., тепер Польща 294
Старий Самбір, р-н. *Див.* Старосамбірський, р-н
Старий Угринів, с. Калуського р-ну 447
Старі Стрілища, с. Жидачівського р-ну 208, 820
Стародуб В. 704
Старосамбірський, р-н 284, 720
Старух Ярослав (Вольт", "Лав", "Ряст", "Синій", "Стояр", "Стяг", "Ярлан", "Ярослав Ясенко") 26, 28-29, 31, 44, 106, 108, 109, 111, 125, 583-585, 590-592, 792-793, 860
Стасюк Олександра 10-11, 89, 90
Стаффорд Вільям 216
"Стах". *Див.* Синенько Євстахій
Стахур Михайло ("Славко", "Стефко") 69-72, 152-156, 797-799, 808, 814-815, 817, 897
Стебельський Степан ("Хрін") 363, 380
Стебун (Кацнельсон) Ілля 567
Стелець Малий, ліс 342
"Степ". *Див.* Коростіль Володимир
"Степ". *Див.* Павкович Петро
"Степан". *Див.* Прокопів Богдан
"Степан". *Див.* Шухевич Роман
Степаняк Михайло
"Степовий" ("Професор") 32, 34, 112, 114, 765, 768, 772, 777-778, 781, 783, 785, 787, 792, 886, 889
"Степовий". *Див.* Кравчук Роман
"Степовий. Див. Сойка Богдан
Степовий Г. 372
"Стефа". *Див.* Дидик Галина

“Стефаник”. *Див.* Федоришин Михайло
Стефаник Василь 816
Стефаник Семен-Теодор 808-809, 816
“Стефко”. *Див.* Стахур Михайло
Стецева, с. Снятинського р-ну 816
Стеценко, член суду 701-702
Стецюк Тетяна 64, 146
Стецько Ярослав (“З. Карбович”, “Какрбович”, “Орач”, “Є. Орловський”) 44, 54, 74, 76, 126, 136, 158, 160, 168, 441, 474, 613, 621, 625
Стецько Слава (“Слава Подільська”) 25, 105
Стібенка, с. Перемиського пов., тепер Польща 294
Стілл Джоханнес 377
Стільсько, с. Миколаївського р-ну 56, 139, 734, 736, 738-740
Стоцко Стефанія (“Надя”) 717, 722
“Стояр”. *Див.* Старух Ярослав
Страдецкий лес 711
Страдч, с. Яворівського р-ну 56, 78-79, 139, 162, 163, 720-721, 723, 725, 900
Стратин, с. Рогатинського р-ну 75, 159, 749
Стрептів, с. Кам’янка-Бузького р-ну 73, 156
“Стрибун Д.”. *Див.* Галаса Василь
Стрий, м. 613, 631, 763, 765, 768
“Стрийко”. *Див.* Корчинський Петро
Стрийський, пов. 842
Стрийський, р-н 366, 769, 789, 854
Стрийщина 439, 755
Стрипа, р. 850
Стрілища Нові, с. *Див.* Нові Стрілища, смт Жидачівського р-ну
Стрілки, р-н. *Див.* Стрілківський, р-н
Стрілківський, р-н 342
“Стрічний”. *Див.* Женчур Іван
Стронніцтво демократичне (СД) 307
Стронніцтво людове (СЛ) 307
Стронніцтво праци (СП) 307-308
Стропків, пов. 352
Струве 213
Студинський Кирило 645, 830-831
Стужиця (Нова Стежниця), с. Великоберезнянського р-ну
Ступосяни, с. Ліського пов., тепер Польща 299
Стурко Юліан (“Грізний”, “Юрко”) 286, 291
Стюарт Джемс 216
“Стяг”. *Див.* Старух Ярослав
Суботів, с. Чигиринського р-ну 176
Суворов Олександр 221
Судова Вишня, р-н. *Див.* Судововишнянський, р-н
Судововишнянський, р-н 64, 147, 283
Сумська, обл. 63, 146
Супоївка (Війтівці), с. Яготинського р-ну 597
“Супрун”. *Див.* Благий Зиновій
Суразький, р-н Брянської обл. 726

"Сурма", сотня 592
"Сурмач". *Див.* Іванус Михайло
"Сурмач". *Див.* Пилипчук Богдан
Сурмачівка, с. Ярославвського пов., тепер Польща 293
Сурохів, с. Ярославського пов., тепер Польща 294, 298
Суси, брати 295
Сусік Дмитро ("Ришард") 25-26, 28, 105, 106, 108
Суха Воля, с. Любачівського пов., тепер Польща 296
Сухаревський В. 261
Сухий Потік, с. Сколівського р-ну 34, 114, 784
Суходіл, с. Перемишлянського р-ну 73, 157, 757
Сушко Ксенія 70, 153, 814, 817
Схід 45, 126, 179-180, 184, 189, 191-192, 331, 335, 346, 767, 843, 848
Схід, Далекий (Далекий Схід) 187, 260
Східна, округа. *Див.* Золочівська, округа
Східні українські землі (СУЗ) 61, 76, 143, 160, 488, 515, 584-585, 604, 624, 708, 720, 853, 860-861
США (Америка, Північна Америка) 45-46, 87, 93, 126-128, 175, 178, 187, 196, 198, 211, 255, 258, 279, 304, 307, 309-310, 377-378, 415, 508-509, 522, 585, 588, 591, 631-632, 687, 692, 726, 766-767, 854-855, 859
Сюаньхуадянь, м. 306
"Сян", ВО 291, 303
Сяноцький, пов. 302, 363
"Сянько". *Див.* Яримович Степан

Т

"Т.", підпільник 706-707, 714-715
Таджики 329, 523
Таджицька ССР 527
Тайшет, м. 763
Танява, с. Болехівської міської ради 302
"Тар.", підпільник 708
"Тарас". *Див.* Маївський Дмитро
"Тарас Чупринка". *Див.* Шухевич Роман
Тарасівка (Германів), с. Пустомитівського р-ну 816
"Тарнавський". *Див.* Коссак Зенон
Тарнопіль, м. *Див.* Тернопіль, м.
Тарнопільська, обл. *Див.* Тернопільська, обл.
"Татар". *Див.* Владика Йосип
Татареску Георге 447
Татари (татарський народ) 183, 194, 210, 240-241, 329-330, 334, 463
Татари кримські 226-228, 360-361, 427, 563, 587
Татарія 239
Тверде, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Творильне, с. Ліського пов., тепер Польща 299
Тевосян Іван 261
Тенетиська, с. Рава-Руського пов., тепер Польща 296
Теплиці, с. Ярославського пов., тепер Польща 294-295
Теребежі, с. Бродівського р-ну 599
Теребень, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Теребинь Дмитро 294

Теребовлянський, р-н 722
Теремне, с. Острозького р-ну 333
“Терентій”. *Див.* Ганзюк Михайло
Терещенки 564
Терещенко Михайло 403
“Терещук Петро”. *Див.* Матла Олександр
Терлецький Омелян 230
Тернопілля (Дорнфельд), с. Миколаївського р-ну 284
Тернопіль (Тарнопіль), м. 9-10, 12-13, 15-16, 18-20, 88, 89, 91, 93, 100, 208, 228, 271, 625, 632, 674, 680, 692, 825-828, 831, 835-836, 849, 851, 859-860
Тернопільська (Тарнопільська), обл. 13, 24, 29, 78, 84, 92, 99, 104, 108, 162, 169, 208, 281, 285-286, 290-291, 356, 358, 362, 367-368, 435, 446, 582-583, 592, 611, 626, 631, 637, 639-640, 645, 662-666, 670, 674, 677, 679-680, 683, 687, 690-693, 697, 699-700, 703-705, 721-723, 727, 745-746, 749, 759, 762, 769-770, 782, 793, 802, 818, 820, 835-854-855
Тернопільська, округа 208
Тернопільський, р-н 645
Тернопільщина 18, 97, 582-583, 680, 746
Тершаків, с. Городоцького р-ну 290
Тершаковець Зеновій (“Лисий”, “Русич”, “Федір”, “Чагрів”, “Червень”, “44”) 12, 25-26, 55-56, 61, 91, 105, 106, 137, 138, 144, 595, 597, 724, 733, 748, 752, 754-755, 792, 806, 891
Теслугів, с. Радивилівського р-ну 446
Тетеря Павло 176
“Тигри”, вд. 285, 290
“Тиміш” 28, 108
“Тиміш”. *Див.* Гоцій Василь
Тимошенко Семен 403
Тимчій Володимир (“Лопатинський”) 20, 99
Тисменицький, р-н
Тисова, с. Перемиського пов., тепер Польща 299, 362
Тисовець, с. Сколівського р-ну 34, 114, 380, 781, 790
Тиха, с. Старосамбірського р-ну 342
Тихий океан 196
“Тихоліс”. *Див.* Назаровець Іван
“Тичина”. *Див.* Максим’як Федір
Тичина Павло 528
Тімірязєв Климент 248
Тіто Йосиф Броз 377, 449, 451, 458-459, 463
Тіхонов Микола 394
Ткачов Петро 411-412
Тлумацький, р-н 633
Товариство української студіюючої молоді ім. Миколи Міхновського 82, 166
Товмаччина 208
Товпаш Іван 875-877
Товсте, р-н. *Див.* Товстенський, р-н
Товстенський, р-н 368
Товщів, с. Пустомитівського р-ну 739
“Токар”. *Див.* Гуляк Юліан
“Токар”. *Див.* Мошончук Микола
Толстой Лев 248

Толстой Олексій 213
Томашівський, пов. 793
“Топір”. *Див.* Івашків Богдан
Торки, с. Перемиського пов., тепер Польща 294
Торонто, м. 9-13, 18, 24, 27, 30, 33, 35, 39, 52, 64, 71, 73, 88-92, 97, 103, 107, 110, 113, 115, 120, 252, 356, 381, 421, 447, 493, 505, 511, 521, 568, 575, 726, 729, 763, 854, 860, 903
“Торчин”. *Див.* Сенчина Антон
Травнисте, с. Яворівського р-ну 721
“Треф”. *Див.* Кривокульський Дмитро
“Трибуна роботніча”, газета 363
Трієст, м. 304, 362
Тростянець, с. Бережанського р-ну 24, 103, 849
Троцький Лев 455, 532
Трускавець, м. 613, 757
Труханів, с. Сколівського р-ну 782
“Туган”. *Див.* Команрницький Теодор
Тужанівці, с. Жидачівського р-ну 801
Туптало Дмитро 242
“Тур”. *Див.* Шухевич Роман
Тургенєв Іван 248, 716
Тургенєв Микола 216
Турецька (Отоманська) імперія 510, 518
Туреччина 236-237, 431, 522
“Турів”, група 184
Туркестан 221-222
Турки 587
Туркмени 329-330, 523
Туркменія 330
Туркменська ССР 270, 527
Турчанщина 783, 789
Тухачевський Михайло 532
Тухолька, с. Сколівського р-ну 787-788
“Туча”. *Див.* Шухевич Роман
Тучапи, с. Городоцького р-ну 719
Тячівська, окр. 286, 288

У

“У. Кужіль”. *Див.* Зарицька Катерина
Уатт Джеймс 214
УБП 287, 297, 299, 302, 308, 345, 453, 588
УГВР 9, 12, 35, 40, 51, 53, 56, 62, 76, 80-81, 83-84, 86, 88, 91, 115, 120, 121, 133, 138, 145, 153, 160, 165, 168, 169, 171, 321, 326, 344, 354, 356, 378, 381, 444, 446, 476, 478, 490-492, 505, 582, 593-594, 599, 603, 608, 620, 626-628, 630-632, 715-716, 720, 727-729, 767, 794-795, 804, 854, 862-863
УГВР, Бюро інформації 35, 115, 582, 889
УГВР, великий збір 356, 631, 894
УГВР, генеральний секретаріат 9, 76, 88, 159, 582, 593, 599, 727-728, 794, 863
УГВР, закордонне представництво 83, 168, 321, 608, 621, 626, 628, 631-632
УГВР, президія 631
УГВР, президіяльна колеґія 603
Угнів, м. Сокальського р-ну 447, 720

Угнівський, р-н 296, 299
Угорці (мадяри, мадярське населення, мадярський народ) 207, 221, 286-287, 304, 327-328, 354, 430, 487, 492, 513
Угорщина (Мадярщина) 48, 130, 211-212, 221, 291, 303-304, 321, 357, 364, 428, 447-452, 454, 456-457, 459-462, 521-522, 534, 808
"Ударник 1", сотня 788
"Ударник 2", сотня 302-303
"Ударник 3", сотня 380
"Ударник 4", сотня 302, 381
"Ударник 5", сотня 380
"Ударник 6", сотня 302-303
Ужгород, м. 856
Ужгородський, р-н 303
Узбеки (узбецький народ) 194, 200, 329-334, 336, 426, 523, 562
Узбекистан (Узбекістан, Узбекстан) 200, 270, 383
Узбецька ССР 270, 527, 562
УКП 176
Україна (українські землі, українська держава) 9-15, 23-25, 27-28, 30-31, 34-35, 46-55, 60, 62, 66, 70, 73-77, 81-84, 87, 89, 92-93, 98, 103, 104, 107, 128, 133, 136, 144-145, 153, 159, 166-167, 172, 175-178, 180, 182-191, 202, 208, 211-212, 218, 221-223, 225, 228-232, 234-248, 250-252, 255, 264, 266-269, 271, 284, 289, 292, 310-312, 326-328, 330-333, 335, 337, 340, 343, 352-355, 365-366, 378, 394, 410-411, 416, 421, 423-426, 429, 432-434, 436-445, 449, 464-466, 468-469, 472-473, 475-477, 480-491, 494-499, 504, 508-510, 516, 571, 573, 575, 580, 587, 589, 592-593, 599, 601, 607, 616-618, 620, 624-625, 630, 632, 634, 643, 650-654, 661, 663-665, 668-669, 674, 677-678, 680-684, 686-687, 689, 692, 694, 696, 698-702, 704-705, 716, 723-724, 726-729, 755-757, 764-769, 778, 795, 800, 803-805, 824, 842-843, 845-848, 852-853, 856, 858, 860-864, 899, 903
"Україна", журнал 379
Україна, Західна 50, 70, 74, 132, 157, 228, 257, 343, 366, 369, 386, 435, 439-440, 444, 470, 487, 489, 491, 493, 514, 610, 612, 671, 690, 761, 824, 862
Україна, західні області 63, 71, 365-366, 369, 416, 580, 593-594, 723-724, 755-757, 803-804
Україна, Карпатська. *Див.* Закарпаття
Україна, Радянська. *Див.* УССР
Україна, Східна 50, 114, 132, 228, 488, 493, 515, 858
Україна, східні області 35, 63, 115, 365, 444, 580, 593, 724, 765, 778, 795, 853, 861
Українка Леся 234, 509, 855
Українська автокефальна церква 541
Українська Військова Організація (УВО) 446-447, 583, 855
Українська всенародна самостійницько-трудова організація (УВСТО) 74, 158, 622, 630

Українська господарська академія 655
Українська греко-католицька церква (УГКЦ) 69, 152, 541, 601, 811, 816
“Українська Громадянська Пора”, газета 469
Українська інформаційна служба (УІС) 11, 26, 29, 39, 105, 109
“Українська молодь – Христові”, акція 15, 94
Українська Народна Республіка 472
Українська національно-визвольна організація (УНВО) 74, 158, 622, 630
Українська національно-визвольна революційна організація (УНВРО) 74, 158, 622, 630
Українське Державне Видавництво (УДВ) 248
Українське Державне Правління (УДП) 625, 632
Український Національний Комітет (Консолідаційний комітет) 478
“Український перець”, журнал 31, 111
Український технічно-господарський інститут (УТГІ) 21-22, 84, 100, 168, 648-655, 660-661, 845, 854
Український Червоний Хрест (УЧХ) 29, 109, 592, 746, 768
Українські, землі. *Див.* Україна
Українські Січові Стрільці (УСС) 837, 841
Українці (українська нація, українське населення, український народ) 43-53, 62, 66, 74-75, 81-82, 100, 126-128, 130, 132, 134, 135, 145, 146, 149, 166, 177, 179, 182-189, 194-195, 209-210, 216, 220, 225, 227-228, 230-238, 248-249, 251-252, 286-287, 289, 291-299, 308-309, 312, 319-321, 325-326, 328, 330, 332, 335-336, 338, 340-341, 343-345-350, 353-355, 361-362, 370, 378, 403, 410-411, 422, 425-426, 434-442, 444, 462, 465-470, 472-476, 478, 481-482, 484, 486-495, 497-501, 504, 506-511, 514, 516-522, 528-529, 555, 557, 559-560, 563, 571, 573, 575, 581, 594, 602, 605-606, 615, 624, 640, 662, 664, 666, 670, 727-728, 826, 828, 839-845, 847-848, 856, 860-862, 673, 676, 691, 757, 763, 768, 775, 783
“Улас”. *Див.* Бей Василь
Улично, с. Дрогобицького р-ну 770
“Уляна”. *Див.* Коверко Дарія
Ульгівок, с. Рава-Руського пов., тер. Польща 294, 296
Уманець, ст. лейт. 745, 749, 751
Уманщина 768
Унів, с. Перемишлянського р-ну 362
УНРада (Національна Рада) 608, 621, 628, 630
Уоллес Генрі 386
УПА 9-15, 23, 25, 27-28, 30, 33-35, 37, 39-42, 44, 48-49, 51-52, 56, 61-64, 71, 73, 76, 79-81, 83-84, 86-87, 88-94, 97, 103-110, 113-117, 120-122, 129-130, 132-134, 138,

140, 144, 145, 147, 155, 157-160, 163, 166, 168-169, 171-172, 182, 184, 204, 227, 283-292, 296-297, 299-303, 320, 325-344, 346-356, 362-365, 369, 378, 380-381, 428, 433, 436-447, 474, 488-489, 492, 513, 580, 582-583, 592-593, 597, 599, 603, 608, 611, 613, 620, 625-626, 628, 630-632, 712, 719-720, 722, 726-727, 729, 737, 739-740, 743, 762-763, 766, 769, 772, 775, 783, 801-802, 807-808, 816, 824, 843-844, 849-852, 854, 860, 863-864, 886-887, 898-899
УПА, Головне командування 81, 84, 110, 121, 160, 332, 729, 854
УПА, Головний військовий штаб (ГВШ) 30, 35, 40, 76, 80-81, 110, 115, 121, 160, 165, 440, 446, 582, 626, 722, 762, 769, 801, 886
УПА, Головний командир 76, 441, 582, 593, 599, 887, 898-899
УПА, місія 632
УПА-Захід 27-28, 107, 108, 582, 595, 721, 899
УПА-Південь 356, 446
УПА-Північ 582
УРДП-лівиця 45, 126
Урал 190, 228, 493, 549
Уритва, с. Козівського р-ну 855
УССР (Радянська Україна, Українська Радянська Соціалістична Республіка, Українська РСР, Українська ССР, УРСР) 19, 32, 35, 37, 70-71, 74, 76, 78, 112, 155, 180, 223, 229-230, 235, 241, 247, 251, 261-269, 272, 280, 292, 297, 304, 358, 362, 364, 383, 397, 410, 444, 489, 491, 504, 514, 527, 535, 538-540, 543, 557-561, 581, 600-602, 610, 638, 643, 645, 662-666, 670, 690-693, 696-699, 701-705, 723, 738, 743, 745, 749, 751-752, 755-758, 762, 768, 771-772, 775, 790, 792-793, 796, 798, 801, 807, 830, 816, 835, 854, 862
Установчі Збори 53, 136
“Устим Чубенко”. *Див.* Позичанюк Осип
Устя Чорне, с. *Див.* Усть-Чорна, смт Тячівського р-ну
Усть-Чорна (Устя Чорне), смт Тячівського р-ну 288
Уфа, м. 337
Ухаль Арзен 72, 155, 156
УЦК 842
“Учительская газета”, газета 409

Ф

Фадєєв Олександр 394
Фальківський Дмитро 528
Фарило Михайло (“Рубань Михайло”) 24, 104
Фарнавадзе І 239
Фаталі, хан 240
Федів Іван (“Іскра”) 58, 60, 141, 143, 735-736, 739, 894
“Федір”. *Див.* Тершаковець Зеновій
Федір Олексійович 245
Федеративна Народна Республіка Югославії (ФНРЮ) 461
Федоренко, лейт. 662, 664-665
Федоришин Михайло (“Стефаник”) 25, 105

Федорович Михайло 719
Федорчик Дмитро (“Грім”) 381
Федосєєв Петро 388-389, 406-407
Федун Петро (“Волянський”, “Полтава”, “Савчук”, “Север”, “57”, “99”) 11, 23, 25-27, 29-35, 39-40, 44, 52-55, 61, 64, 72-73, 76, 83-84, 90, 102, 105-108, 110-112, 114, 157, 159, 160, 168, 580, 593, 595, 597, 611-612, 619-620, 747, 759, 763-768, 770-771, 773-793, 802, 804-806, 861, 863, 885, 887, 889
Федусь 875
Феник Марія 295
Феник Юстина 295
“Фенікс”, журнал 82, 166, 167
Ференц Богдан 703
ФЗН 63, 145
Филимонович Максим 175-177
Філадельфія, м. 12, 14, 90, 93, 854-855
Філіпов Іван 371
Фіни (фінляндський народ) 46, 127, 304
Фінляндія 303-304, 428, 507, 523-524, 534
Фірлінгер Зденек 456
Флюд Петро (“Байда”) 806-807
Фойєрбах Людвіг 217
Фокін Віктор 78, 162, 723, 726
Фольтин Євстахій (“Морозенко”, “Славко”) 774-775, 806
Франко Іван 16, 95, 232, 234, 238, 855
Франція 46, 53, 127, 128, 135, 312, 386, 389, 431, 434-435, 477, 508-510, 522, 524, 581, 609
Французи 327-328
Фрідлєр 876-877
Фроляк Анна (“Роза”) 78, 162

Х

Хагані Шірвані 239
Халупа Михайло 18, 97
Ханас Мирослав 10, 89
Хандон Антон (“Вишневий”) 766, 769, 773-774, 780, 787-788
Харків, м. 11, 90, 185, 242, 266
Хвальбота Михайло (“Бородатий”, “Лис”) 285, 290
Хватів, с. Буського р-ну 290
Хвиля Андрій 566
Хвильовий Микола 249
“Херсонець”. *Див.* Дума Петро
Хирів, р-н. *Див.* Хирівський, р-н
Хирівський, р-н 284
“Хмара”. *Див.* Максимович Григорій
“Хмара”. *Див.* Мельник Петро
“Хмель”. *Див.* Хомишинець Василь
Хмельницька, обл. 854. *Див. теж* Кам’янець-Подільська, обл.
Хмельницького Б, ім., сотня. *Див.* “Бойки” ім. Б. Хмельницького, сотня
Хмельницький (Проскурів), м. 64, 147, 601, 849, 854
Хмельницький Богдан 45, 126, 176-178, 231, 238, 433, 474, 510-511
“Хміль”. *Див.* Онуфрів Євстахій
“Хміль”. *Див.* Пелещак Петро
Ходжа Енвер 375, 449-451, 459
Ходованці, с. Томашівського пов., тепер Польща 294

Ходорів, м. Жидачівського р-ну 763
Ходорівський, р-н 65, 148, 725-726, 737, 806-807
Холмщина 27, 107, 205, 207, 287, 291-292, 302, 361, 599
Холодновідка (Зимновідка), с. Пустомитівського р-ну 56-57, 139, 745-747, 749, 751, 753, 756, 760-761
“Холодноярці”, курінь 290
“Холодноярці 1”, вд. 290
“Холодноярці 2”, вд. 283, 290
“Холодноярці 3”, вд. 284, 290
Хома Михайло (“Довбуш”, “Збуй”, “Обух”, “Пастух”, “Старий”, “Чорнота”, “Юрко”) 581, 583
Хомишинець Василь (“Хмель”) 784-785, 788, 790
Хорвати 319, 322, 328
Хорватія 322, 461
Хортиця, о. 282
Хотин, с. Радивилівського р-ну 285
Христинівка, м. 745
“Хрін”. *Див.* Стебельський Степан
Хробак Данило 760
Хробак Микола 760, 763
Хром’як Олекса (“Сірко”) 302
Хрущов Микита 71, 155, 264, 365, 537, 557
Ху Цзу-нань 306

Ц

Цалдаріс Константінос 360
Цапало Роман (Лаврентій) (“Корінь”) 710-711, 721-722
Ценів, с. Козівського р-ну 855, 870
Центральна Рада 53, 135, 432, 467-468, 472, 474, 477
“Цьвочок”. *Див.* Дяків Осип
Цепков Віктор 768
Цеткін, майор 300
Цетуля, с. Яворівського р-ну 720
Цетуля, с. Ярославського пов., тепер Польща 290
Цзінань, м. 306
Цигани 183
Циранкевич Юзеф 457
Ціндао, м. 306
Цура Дмитро (“Зов”, “Микита”, “Михайло”, “Монах”, “Прокоп”) 602
“Цяпка”. *Див.* Іванус Михайло

Ч

ЧА. *Див.* Червона армія
Чабан Микола (“Новий”) 788
Чавдаров Сава 248
Чайковський Андрій 855
Чарнецький Стефан 176
“Чабан”. *Див.* Михайлишин Петро
“Чавс”. *Див.* Краль Василь
“Чагрів”. *Див.* Тершаковець Зеновій
Чан Кай-ші 305, 307, 534
Чанчунь, м. 306
Чепелі, с. Бродівського р-ну 285
Чепіль Лев (“Зенко”, “Ігор”, “Орест”) 34-35, 114, 115, 766, 778-779, 781, 784-785, 787-788
Червак Іван (“Луговий”, “Олесь”, “Ясмін”) 65, 148, 632, 803, 805
“Червень”. *Див.* Тершаковець Зеновій
Червона армія (ЧА) 23, 103, 143, 149, 176, 180-181, 191-

192, 196, 201, 226, 250, 305, 335, 338, 341, 358, 365, 393, 449-450, 579, 585-586, 671, 690, 787, 859
Червона гвардія 195
Червоне (Ляцьке), с. Золочівського р-ну 290
"Червоні Бережани", газета 358
Червоні партизани (ЧП) 183, 206, 332-333, 335, 351, 441, 450, 671
Червоноград (Кристинопіль), м. 293-294, 298, 300, 362
Чередниченко Варвара 244-245
Черепин, с. Пустомитівського р-ну 762
"Черемха". *Див.* Ольховий Олекса
Черкаси. *Див.* Черкеси
Черкеси (Черкаси) 194, 331, 334
Черкаська обл. 745-746
"Чернець". *Див.* Пришляк Євген
"Чернець". *Див.* Шухевич Роман
Черниж, с. Маневицького р-ну 446
"Черник". *Див.* Дяків Осип
"Черник". *Див.* Городоцька, округа
"Черник". *Див.* Лукасевич Мар'ян
"Черник". *Див.* Свистун Іван
"Черник". *Див.* Шульган Мар'ян
Чернихів, с. Зборівського р-ну 611
Чернишевський Микола 213, 217, 232, 242, 248, 499
Чернівецька, обл. 631
Чернівці, м. 9, 64, 88, 147, 208, 856
Чернігів, м. 210, 242
Чернігівська, обл. 64, 147, 655
Чернов Павло 68, 151
"Черняк". *Див.* Нюнька Ярослав
Чертіж, с. Жидачівського р-ну 447
Черче, с. Рогатинського р-ну 603
Черче, с. Ярославського пов., тепер Польща 294
Черчик, с. Яворівського р-ну 719, 721
Черчіль Вінстон 23, 103, 198, 588
Чех Роман 72, 156
Чехи (чеське населення, чеський народ) 319, 321, 327-328, 353-354, 492, 509, 513
Чехія 46, 128, 449-450, 456, 592, 768, 772, 783
Чехословацька комуністична партія. *Див.* Комуністична партія Чехослловаччини
Чехословацька народна партія 451, 456, 462
Чехословацька національно-соціалістична партія 451, 456, 462
Чехословаччина (ЧСР) 48, 100, 130, 168, 212, 304, 320-321, 357, 428, 448-450, 452, 456-457, 459-462, 489, 492, 521, 534, 609, 783, 856, 861
Чеченці 226-228, 331, 427, 563
Чечено-Інгуська АРСР 226-227
Чжоу Ень-лай 306
Чиваші. *Див.* Чуваші
Чистопілля, с. Жовківського р-ну 799
Чікаго, м. 592
ЧК 471, 524, 527

Чміль Василь 24, 103
Чміль Леонтій 813
Чміль Тома (“Ромко”) 812-813, 817
Чоботов, ст. лейт 690
Чоловичі, с. *Див.* Чуловичі, с. Городоцького р-ну
Чорна Євгенія 813
Чорна Клива, г. 780
“Чорна Нуська”. *Див.* Гусяк Дарія
Чорне море 843
“Чорний”. *Див.* Андрусяк Василь
“Чорний”. *Див.* Бокало Степан
“Чорний”. *Див.* Гоцій Василь
“Чорний”. *Див.* Качан Роман
Чорний Ліс, ліс 362
“Чорний Ліс”, ТВ 446
Чорногорія 322, 461
“Чорнота”. *Див.* Гасин Олекса
“Чорнота”. *Див.* Джурин Василь
“Чорнота”. *Див.* Пришляк Євген
“Чорнота”. *Див.* Хома Михайло
Чортків, м. 208, 851
Чортківська, округа 208
Чорківський, р-н 782
Чортківщина 582
ЧСР. *Див.* Чехословаччина
Чу, м. Джамбильської обл., Казахстан 260
“Чубенко Устим”. *Див.* Позичанюк Осип
Чуваші (Чиваші) 194, 334
“Чугайстер”. *Див.* Ґуль Володимир
Чулевич Осип (“Грім”) 890
Чуловичі (Чоловичі), с. Городоцького р-ну 284
“Чумак”. *Див.* Костельний Федір
“Чуприна”, охоронець 780, 783-784
“Чупринка”. *Див.* Горбатюк Михайло
“Чупринка Тарас”. *Див.* Шухевич Роман

Ш

“Шаблюк”. *Див.* “Саблюк”
Шанайда Іван (“Данило”, “Нестор”, “Ярослав”) 581, 583
Шанковський Лев 9-11, 44, 88-90, 125, 820, 854
Шаньсі 306
“Шапка”. *Див.* Гаврис Ярослав
Шаповал Микита 176
Шатинський Петро (“Крук”) 78-80, 163, 164, 709-712, 715-718, 720, 725, 880, 892, 894
“Шахтар”. *Див.* Бусел Яків
“Шахтарський”. *Див.* Заторський Микола
Швак Іван 19, 876-877
Швед Тимофій 68, 151
Швейцарія 632
Швернік Микола 535
Швеція 236-238
Швець В. 875
“Шевців”. *Див.* Гельнер Мирон
Шевченко, слідчий 662-665, 668-669
Шевченко Сергій 71-72, 154, 156
Шевченко Тарас 16, 44, 95, 125, 232-234, 238, 424, 499, 503, 528, 817, 855-856
Шевчук Михайло (“Юрко”) 57, 59, 63, 139, 142, 146, 707, 709, 714-715, 717, 720, 734-735, 741, 748, 750-751, 759-760, 763, 895
“Шейк”. *Див.* Лопатинський Юрій

“Шелест”. *Див.* Сидор Василь
Шепетівка, м. 849
Шепетівка, р-н. *Див.* Шепетівський, р-н
Шепетівський, р-н 288
Шибалин, с. Бережанського р-ну 674, 745
Шило Микола (“Береза”) 786, 789
Широкий верх, г. 32, 112
Шишканинець Василь (“Бір”) 363, 380
“Шлях до волі”, збірник 39, 41-43, 46, 61, 119, 122-124, 127, 144
Шляхтова, с. Новоторзького пов., тепер Польща 798
Шневайс 876
Шнирів, с. Бродівського р-ну 582
Шовкрос. *Див.* Шоукрос Гартлі
Шоукрос (Шовкрос) Гартлі 375, 455-456
“Шолом”. *Див.* Васильців Іван
“Шпак”. *Див.* Благий Зиновій
Шпіцер Василь 20, 99
Шпонтак Іван (“Залізняк”) 300, 303
Штендера Євген 83, 167, 903
Штикало Дмитро 25, 105
Шубашіч Іван 324, 451
“Шугай”. *Див.* Гнатів Федір
“Шугай”. *Див.* Позичанюк Осип
Шуйок Дежо 447
“Шуліка”. *Див.* Яценко Семен
Шульган Мар’ян (“Білоус”, “Лисай”, “Черник”) 65, 148, 708, 720
“Шульц”. *Див.* Женчур Іван
“Шум”. *Див.* Диркавець Степан
Шумський, р-н 285, 446
Шумський Олександр 249, 533, 566
Шумський Степан (“Сорока”) 738, 740
Шух Іван (“Вихор”) 58, 60, 141, 142, 735-737, 739
Шухевич Роман (“Білий”, “Василь”, “Лозовський”, “Мамай”, “Старий”, “Степан”, “Тур”, “Туча”, “Тарас Чупринка”, “Чернець”, “171”, “307”, “315”) 12, 28, 30, 34-35, 40, 45, 54-58, 60, 64, 71-73, 75, 78-79, 83-84, 91, 108, 109, 114, 115, 120, 136-140, 143, 147, 155, 157, 159, 162, 163, 168, 590-593, 595, 597, 610-615, 618-619, 626, 629, 724, 744-749, 752-757, 759-760, 763-768, 770, 782, 792, 799-800, 804, 863, 889, 898-899

Щ

Щепанський Роман (“Буй-Тур”, “Ірчан”) 69-72, 85, 152, 154, 169, 797-798, 808, 811, 813, 815-817, 897
“Щербаченко”. *Див.* Галаса Василь
Щигельський Володимир (“Бурлака”) 299-300, 302, 363
Щирецький, р-н 59, 64, 141, 147, 284, 734-736, 739, 741
Щиреччина 721-722, 743
“Щоденні вісті Української Інформаційної Служби” (“Вісті”), газета 25-26, 29, 39, 103, 105, 109, 119
Щорський, р-н 64, 147
Щур Мирон (“Морозенко”) 786-787, 789

Ю

Югослави 327
Югославія 48, 130, 212, 304, 321-322, 357, 428, 435, 448-452, 458-461, 463, 513, 534
Юденіч Микола 524
Юзич Юрій 87, 172
“Юманіте”, газета 377
“Юнак”, журнал 23, 42, 45, 102, 103, 123, 126, 582, 728, 848, 885
ЮНРРА 251, 310-312
“Юра”. *Див.* Ганзюк Михайло
“Юріїв”. *Див.* Дяків Осип
“ Юрій В.”. *Див.* “В. Юрій”
“Юрко”. *Див.* Хома Михайло
“Юрко”. *Див.* Шевчук Михайло
Юрнечко 876
“Юрченко”. *Див.* Левочко Василь
Юсипов І. Ю. 270
Юшківці, с. Жидачівського р-ну 25, 27-28, 105, 107, 108

Я

“Я.” 706
“Я. Я.”. *Див.* Старух Ярослав
Яблінка ліс 342
Яблунів, с. Галицького р-ну 582
“Явір”, підпільник 880-881
“Явір”. *Див.* Лаба Василь
“Явір”. *Див.* Паньків Іван
Явірник, с. Добромильського пов., тепер Польща 301
“Яворенко”. *Див.* Мартин Мирослав
Яворів, м. 285, 290, 794
Яворівський, надрайон 61, 64, 143, 147
Яворівський, р-н 56, 64, 139, 147, 290, 597, 719-721, 723, 740, 863
Яворівщина 285, 719-721
Яворський Степан 242
Явче, с. Рогатинського р-ну 603
“Ягода”. *Див.* Лукасевич Мар’ян
Яготинський, р-н 597
Якимець Кирило (“Бескид”) 65, 148
Якимів Петро (“Скала”, “Славко”, “Соловій”) 814, 817
Якимович Надія (“Надя”, “Оксана”) 32, 112, 599, 765, 773-774, 778, 788, 792, 806, 887
Якимчиці, с. Городоцького р-ну 597, 720
“Яків”, кур’єр 785-786, 789
“Яків”. *Див.* Прокопів Богдан
Якір Йона 532
Якутія 239
Якушенко, майор 77, 161
Ялина, с. Любачівського пов., тепер Польща 296
Ямельниця, с. Сколівського р-ну 775, 777, 780, 782, 794
Ямна Горішня, с. Добромильського пов., тепер Польща 381
Янів, м. *Див.* Івано-Франкове, смт Яворівського р-ну
Янів, р-н. *Див.* Янівський, р-н
Янівка, с. Володавського пов., тепер Польща 287
Янівка, с. *Див.* Підгородне, с. Тернопільського р-ну
Янівський, р-н 64, 147, 284, 763. *Див. теж* Івано-Франківський, р-н
Янівські ліси 56, 139, 800
Янкевич Степан (“Крук”) 59, 141, 735-736, 739

“Янко”. *Див.* Корчинський Іван
Яновський Юрій 528
янчишин Теодор 812
Янь Сі-шань 306
Японія 187, 305
Японці 534
“Ярбей”. *Див.* Свистун Микола
“Ярема”. *Див.* Пришляк Євген
Яримович Іван (“Ясень”) 59, 141
Яримович Степан (“Сянько”) 58-60, 141, 142, 735-737, 739
“Ярко”. *Див.* Диркавець Степан
“Ярко”. *Див.* Приймак Петро
“Ярлан”. *Див.* Старух Ярослав
Ярмолинецький (Ярмолинський), р-н 284
Ярмолинський, р-н. *Див.* Ярмолинецький, р-н
“Ярополк”..*Див.* Лебедь Микола
Ярослав, м., тепер Польща 295, 298-299
“Ярослав ”. *Див.* Шанайда Іван
Ярослав Володимирович 239
“Ярослав Ясенко”. *Див.* Старух Ярослав
Ярославський, пов. 290
Ярославщина 293-294, 299-300
Ясеницька Марія. *Див.* Огоновська Марія
Ясенів, с. Бродівського р-ну 290
“Ясенко Ярослав”. *Див.* Старух Ярослав
Ясень, с. Рожнятівського р-ну 381
“Ясень”. *Див.* Свистун Микола
“Ясень”. *Див.* Яримович Іван
“Ясна”. *Див.* Світлик Богдана
Ястребчиков, ст. лейт. 692
“Яструб”, к-р 333
“Яструб”, ТВ 290, 720
“Ясьмін”. *Див.* Червак Іван
Ятвяги, с. *Див.* Прибілля, с. Жидачівського р-ну
Яценко (Корчинська) Ірина 778
Яценко Семен (“Семен”, “Шуліка”) 33, 113, 776, 778, 782
Яцик Анастасія 872-874
Яцик Василь 874
Яцимірська-Кронтовська Марія 379
Яцків Олег 87, 172

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АБН – Антибільшовицький блок народів
АВТ – (Автоматическая винтовка Токарева) Автоматична гвинтівка Токарєва
б/п – безпартійний
б/парт. – безпартійний
Баншуц – (Bahnschutz) Залізнична охорона [Німеччини]
БССР – Білоруська ССР
бул. – булавний
вд. – відділ
ВДМ – (VdM, Volksdeutsche Mittelstelle) Фольксдойче міттельштеллє
ВЗ – великий збір
ВіН – (Wolność i Niezawisłość) Свобода і Незалежність
ВЛКСМ – Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді
ВО – воєнна округа, військова округа
ВП – Військо польське
ВПЖ – військово-польова жандармерія
ВШВО – військовий штаб воєнної округи
ВШПН – Вища школа політичних наук
ГВШ – головний військовий штаб
ГДА – Галузевий державний архів
ген. – генерал
ГК – Головна команда
ГОП – Головний осередок пропаганди
ГОСП – Головний осередок пропаганди
ГПУ – (Государственное политическое управление) Державне політичне управління
Ґестапо – (Geheime Staatspolizei) таємна державна поліція
д. – друг
див. – дивитися
дів. – дівочий
заксправ – закордонних справ
зам. – (заместитель) заступник
ЗОУЗ – західні окраїни українських земель
ЗУЗ – західні українські землі
ЗЧ ОУН – Закордонні частини ОУН
к-р – командир
к/р – контрреволюційний
КГБ – (Комитет государственной безопасности) Комітет державної безпеки
КДБ – Комітет державної безпеки
ком. – командування
КОП – Крайовий осередок пропаганди
коп. – копійка
КП(б)У – Комуністична партія (більшовиків) України
КПЗУ – Комуністична партія Західної України
крб. – карбованець
КУК – Комітет Українців Канади
ЛКСМУ – Ленінська комуністична спілка молоді України
май. – майор
МВД – (Министерство внутренних дел) Міністерство внутрішніх справ

МВС – Міністерство внутрішніх справ
МГБ – (Министерство государственной безопасности) Міністерство державної безпеки
МДБ – Міністерство державної безпеки
МТС – машинно-тракторна станція
НАН – Національна академія наук
напр. – наприклад
нар. – народився, народжений
Наркомздоров'я – Народний комісаріат охорони здоров'я
Наркомчормет – Народний комісаріат чорної металургії
нач. – начальник
НВЗ – надзвичайний великий збір
НВРО – Народно-визвольна революційна організація
НКВД – (Народный комиссариат внутренних дел) Народний комісаріат внутрішніх справ
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НКО – (Народный комиссариат обороны) Народний комісаріат оборони
НКО – Народний комісаріат освіти
нпр. – наприклад
НСЗ – (Narodowe Siły Zbrojne) Національні збройні сили
о. – отець
ОББ – (отдел по борьбе с бандитизмом) відділ боротьби з бандитизмом
облземвідділ – обласний земельний відділ
облком – обласний комітет
ОГИЗ – (Объединение государственных книжно-журнальных издательств) Об'єднання державних книжково-журнальних видавництв
окр. – округа, окружний
ООН – Організація Об'єднаних Націй
ООП – окружний осередок пропаганди
ОУН – Організація Українських Націоналістів
ОУНМ "Січ" – Організація української націоналістичної молоді "Січ"
ПВ (PW; Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego) Державна установа фізичного виховання і військової підготовки
пвх. – політвиховник
ПЗУЗ – північно-західні українські землі
підполк. – підполковник
ПКНВ – (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego) Польський комітет національного визволення
пов. – повіт, повітовий
полк. – полковник
пор. – поручник
поч. – початок
ППД – (пистолет-пулемет Дегтярева) пістолет-кулемет Дегтярьова
ППР – (PPR, Polska Partia Robotnicza) Польська робітнича партія
ППС – (PPS, Polska Partia Socjalistyczna) польська соціалістична партія

ППС – (пистолет-пулемет Судаева) пістолет-кулемет Судаєва
ППШ – (пистолет-пулемет Шпагина) пістолет-кулемет Шпагіна
прим. – примірник
прис. – присілок
пров. – провідник
проф. – професор
ПСЛ – (PSL, Polskie Stronnictwo Ludowe) Польське стронніцтво людове
р-н – район
рай. – районний
райгазета – районна газета
райенкаведе – районний відділ НКВД
райзо – (районный земельный отдел) районний земельний відділ
райком – районний комітет
райкомкомсомол – районний комітет комсомолу
райначальник – районний начальник
райпартком – районний партійний комітет
райпрокурор – районний прокурор
райспоживспілка – районна споживча спілка
райторгвідділ – районний торговий відділ
РД – (rýchla divízia) швидка дивізія
РМ – Рада міністрів
РО – (районный отдел) районний відділ
РОА – (Русская освободительная армия) Російська визвольна армія
рой. – ройовий
РОМ – (районный отдел милиции) районний відділ міліції
РСР – радянська соціалістична республіка
РСФСР – (Российская Советская Федеративная Социалистическая Республика) Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
руб. – рубль
СБ – Служба безпеки
СБУ – Служба безпеки України
св. – святий
СВТ – (Самозарядная винтовка Токарева) Самозарядна гвинтівка Токарєва
СД – (SD, Stronnictwo Demokratyczne) Стронніцтво демократичне
сер. – середина
СКВ – самооборонний кущовий відділ
СЛ – (SL, Stronnictwo Ludowe) Стронніцтво людове
сл. п. – славної пам'яті
сотн. – сотник
СоцЭкГИз – (Государственное социально-экономическое издательство) Державне соціально-економічна видавництво
СП – (SP, Stronnictwo Pracy) Стронніцтво праци
СРПУ – Спілка радянських письменників України
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
сс. – села
ССП – Союз советских писателей
ССР – (советская социалистическая республика) радянська соціалістична республіка

СССР – (Союз Советских Социалистических Республик) Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – старший
ст. – стаття
ст. бул. – старший булавний
ст. віст. – старший вістун
ст. лейт. – старший лейтенант
ст. ст. – статті
стор. – сторінка
стр. – сторінка
СУЗ – східні українські землі
СУНС – Союз українського націоналістичного студентства
США – Сполучені Штати Америки
т. – товариш
т. е. – (то есть) тобто
т. зв. – так званий
ТВ – тактичний відтинок
тис. – тисяча
тов. – товариш
ТТ – (Тульский-Токарев) Тульський-Токарєв [пістолет]
УБП – (UBP, Urząd Bezpieczeństwa Publicznego) Уряд публічної безпеки
УВО – Українська Військова Організація
УВСТО – Українська всенародна самостійницько-трудова організація
УГА – Українська Галицька Армія
УГВР – Українська Головна Визвольна Рада
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
УДВ – Українське державне видавництво
УДП – Українське Державне Правління
УІС – Українська інформаційна служба
УКП – Українська комуністична партія
УК – (уголовный кодекс) кримінальний кодекс
укр. – українець, український
УНВО – Українська національно-визвольна організація
УНВРО – Українська національно-визвольна революційна організація
УНР – Українська Народна Республіка
УНРада – Українська національна рада
УПА – Українська Повстанська Армія
УПК – (уголовно-процессуальный кодекс) кримінально-процесуальний кодекс
УРДП – Українська революційно-демократична партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСБУ – Управління Служби безпеки України
УСС – Українські Січові Стрільці
УССД – українська самостійна соборна держава
УССР – (Украинская Советская Социалистическая Республика) Українська Радянська Соціалістична Республіка
УТГІ – Український технічно-господарський інститут
УЦК – Український центральний комітет

УЧХ – Український Червоний Хрест
ФЗН – фабрично-заводське навчання
ФНРЮ – Федеративна Народна Республіка Югославії
хор. – хорунжий
хут. – хутір
ц. р. – цього року
ЦДАВО – Центральний державний архів вищих органів влади і управління України
ЦДАГО – Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦК – центральний комітет
ч. – число
чол. – чоловік
ЧА – Червона армія
ЧК – (Чрезвычайная комиссия) Надзвичайна комісія
ЧСР – Чехословацька республіка
ЧССР – Чехословацька соціалістична республіка
шт. – штук
ЮНРРА – (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) Адміністрація Об'єднаних Націй для допомоги і відбудови
CIC – (Counter Intelligence Corps) військова контррозвідка [США]
Cz. A. – Червона армія
KBW (Korpus Bezpiecze stwa Wewn trznego) Корпус внутрішньої безпеки
NKWD – (Народный комиссариат внутренних дел) Народний комісаріат внутрішніх справ
np. – (na przyk ad) наприклад
sw. p. – (wi tej pami ci) святої пам'яті
UBP – (Urz d Bezpiecze stwa Publicznego) Уряд публічної безпеки
USSR – (The Union of Soviet Socialist Republics) Союз Радянських Соціалістичних Республік

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ

Осип Дяків. 1933 р. 867
Осип Дяків. Портрет 867
Осип Дяків. 1939–1940 рр. 867
Осип Дяків. 1940 р. 867
Осип Дяків. 1940 р. 868
Осип Дяків. Зима 1942–1943 р. 868
Осип Дяків. Кінець 1940-х рр. (?). 868
Осип Дяків. Кінець 1940-х рр. (?) 868
Осип Дяків. 1950 р. 869
Осип Дяків. Дереворит. 1951-1952 рр. 869
Осип Дяків. 1950 р. 869
Юстина Дяків біля хати Дяківих в Олесині 870
Панахида на могилі сестри Осипа Дяківа Анни 870
Василь Дяків 871
Осип Кусень,Василь Дяків, Іван Кусень, Михайло Лясота 871
Василь Дяків, Орест Бакалець, Осип Дяків 871
Осип Дяків із двоюрідною сестрою Теклею Смачило 872
Катерина Легун, Осип Дяків, Марія Кульбачинська 872
Осип Дяків та Анастасія Яцик 872
Софія Смачило, Осип Дяків, Василь Галаса 872
Освячення могили. Олесин, 1942 р. 873
Осип Дяків, Осип Кусень. 873
Молодь Олесина, 1942 р. 874
Василь Галаса, Осип Дяків, Марія Левицька, Орест Бакалець 874
Гімназійна марійська дружина 875
Військовий збір бережанських гімназистів 876
Степан Ґоляш, Осип Дяків, Ярослав Скасків. Бережани,
кінець 1930-х рр. 877
10 клас. 877
Осип Дяків і окружний референт СБ ОУН Городоччини,
хор. СБ “Треф” (Дмитро Кривокульський) 878
“Треф” (Дмитро Кривокульський), Осип Дяків, “Соловей” 878
“Зенко” (Михайло Заєць), Осип Дяків, “Петро” (Петро Бухтяк) 879
“Зенко” (Михайло Заєць, зліва) і Осип Дяків (у центрі) 879
Осип Дяків зачитує наказ 880
Осип Дяків з повстанцями 880
Осип Дяків з повстанцями 881
“Петро” (Петро Бухтяк), Осип Дяків, “Зенко” (Михайло Заєць),
“Явір”, “Влодко”-“Чабан” (Петро Михайлишин), “Рута”
(Люба Гайовська) 881
Степан Ґоляш 882
Василь Галаса 882

Осип Дяків, Осип Кусень, Василь Галаса 882
Богдан Івашків 883
Мирослава Никифорук 883
Мирослав Кушнір 883
Ярослав Скасків 883
Референт пропаганди крайового проводу ОУН ЗУЗ “Дорош”
(Петро Дужий) 884
“Євшан” (“Шаблюк”, “Шугай”, “Устим Чубенко”;
Осип Позичанюк) 884
“Вихровий” (“Орський”; Богдан Горбаль) 884
“Вировий” (Микола Дужий) 884
“Тарас” (“Зруб”, “Косар”, “Курган”; Дмитро Маївський) 885
“Волянський” (Петро Федун) 885
“Київський” (“Шахтар”; Яків Бусел) 885
“Віра” (Марія Огоновська) 885
“Лицар” (Олекса Гасин) 886
“Степовий” (“Професор”) 886
“Доля” (“Марія Дмитренко”; Богдана Світлик) 886
“Семенюк” (Володимир-Ігор Порендовський) 886
“Монета” (“У.Кужіль”; Катерина Зарицька) 887
“Волянський” (“Савчук”, “Север”; Петро Федун) 887
“Люба” (Люба Лемик) 887
“Надя” (Надія Якимович) 887
“Дарка” (Дарія Малярчин) 888
“Корчак” (“Варяг”; Іван Корчинський) ..... .888
Вид на гору Парашка з боку с. Корчин 888
Хрест на місці загибелі “Корчака” (Івана Корчинського)..... 889
Пам’ятний знак на честь ГОСП 889
Табличка на пам’ятному знаку на честь ГОСП..... 889
“Грім” (Осип Чулевич)..... 890
“Павлюк” (“Вільховий”; Юрій Попович) 890
“Лис” (“Роман”; Григорій Кочан) 890
“Татар” (“Скит”; Йосип Владика) 890
“Федір” (“Червень”; Зиновій Тершаковець) 891
“Осип” (Михайло Пілан)..... 891
“Ярема” (Євген Пришляк)..... 891
“Осип” (Михайло Пілан) і “Петро” (Петро Бухтяк)..... 891
“Рута” (Люба Гайовська)..... 892
Окружний провідник ОУН Городоччини
пор. “Бор” (Микола Мошончук)..... 892
“Петро” (Петро Бухтяк)..... 892
“Крук” (Петро Шатинський) 892
Повстанці Городоцької округи 893
Охоронці О. Дяківа 893

До звіту 894
“Остап” (Мирон Гельнер) 894
“Іскра” (Іван Федів)..... 894
“Влодко”-“Чабан” (Петро Михайлишин)
“Юрко” (Михайло Шевчук)..... 895
“Хмара” (Григорій Максимович) 895
“Ластівка” (Катерина Пилат)..... 895
“Чорний” (“Гар”, “Гроза”; Роман Качан)..... 896
“Сірий” (Адам Куровицький)..... 896
“Дем’ян” (Степан Петрушевич)..... 896
“Торчин” (Антон Сенчина)..... 896
“Стефко” (Михайло Стахур)..... 897
“Буй-Тур” (Роман Щепанський) 897
“Ромко” (Петро Приймак)..... 897
“Богдан” (Михайло Оліярник) 897
“Тарас Чупринка” (Роман Шухевич) і Осип Дяків..... 898
“Анна” (Галина Дидик)..... 898
“Дарка” (“Нуська”; Дарія Гусяк) 898
“Роксоляна” (Ольга Ільків) 898
“Шелест” (Василь Сидор)..... 899
“Тарас Чупринка” (“Тур”; Роман Шухевич) 899
“Максим” (“Петро”; Роман Кравчук) 899
“Коваль” (“Леміш”; Василь Кук) 899
Карта операції з ліквідації О. Дяківа..... 900
План криївки, в якій загинув О. Дяків 901
Памятник О. Дяківу в Олесині 902
Памятник О. Дяківу в Олесині 902
Хрест і символічна могила на місці загибелі О. Дяківа 902
Титульна сторінка збірника “Ідея і чин” 903
Обкладинка збірника “The USSR unmasked”. Нью-Йорк–
Вашингтон–Атланта–Голлівуд, 1976 р. 903
Обкладинка збірника “Political thought of the Ukrainian
Underground 1943–1951”..... 903
Обкладинка збірника “Олесино – колиска провідників
воюючої України”..... 903
Довідка про соціальне походження О. Дяківа..... 904
Повідомлення приймальної комісії Львівського університету
про зарахування О. Дяківа..... 904
Автобіографія О. Дяківа..... 905
Ордер на арешт О. Дяківа 906
Перша сторінка анкети заарештованого О. Дяківа..... 907
Протокол допиту О. Дяківа 908

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ І МАТЕРІАЛІВ

РОЗДІЛ І.
ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПРАЦІ

1. Орієнтація на чужі чи власні сили. *[Не пізніше листопада 1943 р.]*..... 175
2. Матеріяли політичного вишколу. *[Початок 1944 р.]* 180
3. На марґінесі думок д. Токаря. *17 травня 1944 р.* 203
4. Шовіністичне запаморочення і русифікаційна гарячка большевицьких імперіялістів. *[Не раніше 25 червня 1946 р.]* ... 208
5. Четверта сталінська п'ятирічка. *Липень 1946 р.*..... 252
6. З рейдів УПА. *[Не пізніше 16 липня 1946 р.]* 283
7. Боротьба українського народу за лінією Керзона. *[Не пізніше 16 липня 1946 р.]* 291
8. З міжнародного життя. *[Не пізніше 16 липня 1946 р.]* 303
9. Новий наступ сталінських вельмож на колгоспників. *[Не раніше 19 вересня 1946 р.]* 312
10. Важливий крок на шляху до визволення народів, поневолених і загрожених сталінським імперіялізмом. *Жовтень 1946 р.*..... 319
11. Українська Повстанча Армія – носій ідей визволення і дружби народів. *[Не раніше жовтня 1946 р.]*..... 325
12. Про свободу преси в СССР. *[Не раніше 14 грудня 1946 р.]* ..357
13. На большевицькому ідеологічному фронті. *[Не раніше 15 грудня 1946 р.]* 381
14. Як розуміти концепцію власних сил у нашій національно-визвольній боротьбі. *[1946 р.]* 421
15. Вклад ОУН у справу утворення і розбудови УПА. *[Не пізніше 14 жовтня 1947 р.]* 437
16. Кінець другого етапу большевизації країн Центральної і Південно-Східної Европи. *15 грудня 1947 р. – 16 вересня 1948 р.*.....447
17. Про наш демократизм. *Березень 1948 р.* 464
18. Підсумки успіхів нашої національно-визвольної боротьби. *[Березень] 1949 р.* 486
19. Наше становище до російського народу. *Червень 1949 р.* ... 494
20. Чому ми в нашій боротьбі ставимо на власні сили українського народу? *[Не пізніше 1949 р.]* 506
21. З ким ми можемо і хочемо йти. *[Не пізніше 1949 р.]* 512
22. Які завдання стоять сьогодні перед нами? *[Не пізніше 1949 р.]* 514
23. Чому ми переможемо? *[Не пізніше 1949 р.]*..... 517

24. СССР – країна найжорстокішого гноблення народів і визиску працюючих. *[Не пізніше 1949 р.]* 521
25. Яка філософія – ідеалістична чи матеріалістична – зобов'язує членів ОУН? *1949 р.* 568

РОЗДІЛ II.
ЛИСТУВАННЯ

26. Лист О. Дяківа до В. Галаси. *27 липня – 15 серпня 1946 р.*..... 579
27. Лист В. Галаси до О. Дяківа. *15 березня – 2 квітня 1947 р.* ... 583
28. Лист П. Федуна до О. Дяківа. *Вересень 1948 р.* 593
29. Лист Р. Шухевича до З. Тершаковця та О. Дяківа. *[Не пізніше 4 листопада 1948 р.]* 595
30. Лист О. Дяківа до П. Федуна. *Серпень 1949 р.*..... 597
31. Лист С. Петрушевича до О. Дяківа. *[Не раніше 25.10.1949 р.]*..... 600
32. Лист р. Кравчука до О. Дяківа. *[Не пізніше 30 жовтня 1949 р.]*..... 602
33. Лист В. Кука до О. Дяківа. *Листопад 1949 р.* 604
34. Із листа О. Дяківа до Р. Шухевича. *Не пізніше 5 березня 1950 р.*..... 610
35. Лист О. Дяківа до Р. Кравчука. *[Не раніше 5 березня 1950 р.]* 610
36. Лист О. Дяківа до П. Федуна. *[Не раніше 5 березня 1950 –не пізніше 11 травня 1950 р.]* 612
37. Лист О. Дяківа до Я. Стецька. *Червень 1950 р.* 613
38. Лист О. Дяківа до членів ЗП УГВР та опозиції в ЗЧ ОУН. *Червень 1950 р.* 626
39. Лист Є. Пришляка до О. Дяківа. *Серпень 1950 р.*..... 632
40. Лист С. Петрушевича до О. Дяківа. *[Не пізніше 28 листопада 1950 р.]* 634

РОЗДІЛ III.
ДОКУМЕНТИ
Документи про освіту і навчання

41. Табель за 10 клас О. Дяківа. *[Не раніше 25 червня 1940 р.]* 637
42. Довідка Олесинської сільської ради про соціальне походження О. Дяківа. *25 червня 1940 р.* 639
43. Заява О. Дяківа про вступ у Львівський університет. *Не пізніше 17 серпня 1940 р.*..... 639
44. Особова картка вступника у Львівський університет О. Дяківа. *Не пізніше 17 серпня 1940 р.* 640

45. З наказу Львівського університету про зарахування О. Дяківа. *17 серпня 1940 р.* 641
46. Повідомлення приймальної комісії Львівського університету про зарахування О. Дяківа. *19 серпня 1940 р.* 642
47. Заява О. Дяківа в профком Львівського університету про призначення стипендії. *Не пізніше 24 вересня 1940 р.* 643
48. З наказу Львівського університету про призначення стипендії О. Дяківу. *27 вересня 1940 р.* 644
49. З наказу Львівського університету про зняття стипендії О. Дяківу. *14 жовтня 1940 р.* 645
50. З наказу Львівського університету про звільнення О. Дяківа. *28 жовтня 1940 р.* 646
51. З наказу Львівського університету про призначення стипендії О. Дяківу. *2 листопада 1940 р.* 646
52. Із списку вступників-відмінників Львівського університету. *[1940 р.]* 647
53. Заява О. Дяківа про вступ в Український технічно-господарський інститут. *Не пізніше 16 квітня 1942 р.* 648
54. Автобіографія О. Дяківа. *Не пізніше 16 квітня 1942 р.* 649
55. Повідомлення секретаріату УТГІ О. Дяківу про зарахування. *20 квітня 1942 р.* 649
56. Заява О. Дяківа про зарахування на курси українознавства при УТГІ. *8 травня 1942 р.* 650
57. Повідомлення секретаріату УТГІ О. Дяківу про зарахування на курси українознавства. *22 травня 1942 р.* 651
58. Прохання О. Дяківа до секретаріату УТГІ про висилку навчальних матеріалів. *29 липня 1942 р.* 652
59. Повідомлення секретаріату УТГІ О. Дяківу про проблеми з висилкою навчальних матеріалів. *19 серпня 1942 р.* 653
60. Звернення О. Дяківа до секретаріату УТГІ з проханням користуватися навчальними матеріалами товаришів. *30 жовтня 1942 р.* 654
61. Повідомлення О. Дяківа секретаріату УТГІ про надсилання опрацьованого іспитового завдання. *[Не пізніше 3 лютого 1943 р.]* 655
62. Екзаменаційне завдання О. Дяківа “Товарові ціни”. *[Не пізніше 3 лютого 1943 р.]* 656
63. Повідомлення секретаріату УТГІ О. Дяківу про успішне складення іспиту. *22 лютого 1943 р.* 660
64. Повідомлення О. Дяківим секретаріату УТГІ про оплату навчання. *15 грудня 1943 р.* 660

Радянське ув'язнення

65. Постанова про визначення запобіжного заходу О. Дяківу. *25 вересня 1940 р.* 662
66 Постанова про арешт О. Дяківа. *25 вересня 1940 р.* 664
67. Ордер на арешт О. Дяківа. *[Не пізніше 25 вересня 1940 р.]* 665
68. Анкета заарештованого О. Дяківа. *25 вересня 1940 р.* 666
69. Протокол обшуку О. Дяківа. *25 вересня 1940 р.* 668
70. Протокол допиту О. Дяківа. *26 вересня 1940 р.* 670
71. Протокол допиту О. Дяківа. *27 вересня 1940 р.* 675
72. Протокол допиту О. Дяківа. *30 вересня 1940 р.* 677
73. Протокол допиту О. Дяківа. *4 жовтня 1940 р.* 679
74. Протокол допиту О. Дяківа. *14 жовтня 1940 р.* 680
75. Протокол допиту О. Дяківа. *21 жовтня 1940 р.* 681
76. Протокол допиту О. Дяківа. *25 жовтня 1940 р.* 683
77. Протокол допиту О. Дяківа. *2 листопада 1940 р.* 684
78. Протокол допиту О. Дяківа. *10 грудня 1940 р.* 685
79. Протокол очної ставки між О. Дяківим та С. Безкоровайним. *10 грудня 1940 р.* 686
80. Протокол очної ставки між О. Дяківим та М. Никифорук. *14 грудня 1940 р.* 688
81. Обвинувальний висновок у справі О. Дяківа. *31 грудня 1940 р.* 690
82. Протокол судового засідання Тернопільського обласного суду в справі О. Дяківа. *30 січня 1941 р.* 693
83. Вирок Тернопільського обласного суду в справі О. Дяківа. *30 січня 1941 р.* 696
84. Розписка О. Дяківа про отримання копії вироку. *5 лютого 1941 р.* 699
85. Касаційна скарга О. Дяківа до Верховного суду УРСР з оскарженням вироку. *7 лютого 1941 р.* 699
86. Ухвала Судової колегії у кримінальних справах Верховного суду УРСР щодо касаційної скарги О. Дяківа. *17 квітня 1941 р.* 701
87. Висновок прокуратури Тернопільської області у справі О. Дяківа. *6 травня 1992 р.* 703
88. Довідка про реабілітацію О. Дяківа. *6 травня 1992 р.*..... 705

Документи про загибель Осипа Дяківа

89. Із щоденника М. Мошончука. *1 вересня – 27 листопада 1950 р.* 706
90. Доповідна записка Львівського обкому КП(б)У про ліквідацію О. Дяківа. *2 грудня 1950 р.* 723

91. Повідомлення керівництва підпілля про смерть
О. Дяківа. *Грудень 1950 р.* 727

РОЗДІЛ IV.
СВІДЧЕННЯ І СПОГАДИ ПРО ОСИПА ДЯКІВА
Свідчення

92. Протокол допиту М. Гельнера. *29 травня 1950 р.* 733
93. Протокол допиту М. Гельнера. *10 червня 1950 р.* 740
94. Із протоколу допиту Д. Гусяк. *15 березня 1950 р.* 744
95. Протокол допиту Д. Гусяк. *7 квітня 1950 р.* 746
96. Протокол допиту Д. Гусяк. *30 квітня 1950 р.* 750
97. Протокол допиту Д. Гусяк. *27 вересня 1950 р.* 751
98. Протокол допиту Д. Гусяк. *14 листопада 1950 р.* 752
99. Протокол опізнання Д. Гусяк тіла О. Дяківа.
28 листопада 1950 р. 755
100. Протокол допиту Д. Гусяк. *27 грудня 1950 р.* 757
101. Протокол допиту Г. Дидик. *14 листопада 1950 р.* 759
102. Із протоколу допиту К. Зарицької. *30 березня 1948 р.* ... 763
103. Протокол допиту О. Ільків. *21 березня 1950 р.* 769
104. Протокол допиту Г. Кочана. *6 вересня 1950 р.* 771
105. Протокол допиту Г. Кочана. *3 листопада 1950 р.* 773
106. Протокол допиту Д. Малярчин. *8 квітня 1949 р.* 775
107. Протокол допиту Д. Малярчин. *18 квітня 1949 р.* 783
108. Протокол допиту Ю. Поповича. *15 листопада 1950 р.* ... 789
109. Протокол допиту В. Порендовського. *22 квітня 1949 р.* ... 791
110. Протокол допиту Є. Пришляка. *9 лютого 1952 р.* 794
111. Протокол допиту Є. Пришляка. *19 лютого 1952 р.* 796
112. Протокол допиту Є. Пришляка. *23 квітня 1952 р.* 799
113. Протокол допиту Є. Пришляка. *7 червня 1952 р.* 801
114. Протокол допиту Є. Пришляка. *8 липня 1952 р.* *803*
115. Протокол допиту М. Савчин. *27 листопада 1953 р.* 805
116. Протокол допиту р. Щепанського. *2 жовтня 1953 р.* 808

Спогади

117. Дані з біографії і організаційної діяльності
сл. п. провідника Артима. *Травень 1951 р.* 818
118. Мої спогади про Осипа Горнового. *[Не пізніше 1968 р.]* ... 820
119. Світлій пам'яті Осипа Дяківа-"Горнового".
[Не пізніше грудня 2000 р.] 855

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Літопис УПА – це серійне книжкове видання. Його завдання – опублікувати, з дотриманням джерельної точности, документи й матеріяли до історії УПА, а також стимулювати й видавати праці про діяльність УПА та історію України того періоду взагалі. Кожний том або група томів Літопису присвячені окремим темам і мають назву. Частина томів охоплює історію УПА за певний період на більших територіях, як, наприклад, на Волині, в Галичині, на українських землях під Польщею тощо. Кожна з цих територій може мати два – три, а то й більше томів. Додаткова серія книжок буде присвячена загальним темам, або збірникам спогадів, праць, або може бути книжкою одного автора на якусь тему. Збірники появляються не періодично, а в залежності від підготовки й опрацювання наступного тому. Нумерація книжок Літопису може йти інакше, ніж за оголошеним територіяльним планом чи хронологією подій. Документи передруковуються з дотриманням джерельної точности, зі збереженням загальної форми ориґіналу. Конечні виправлення чи відтворення пошкоджених місць відзначаються квадратними дужками або – де потрібно – пояснені в примітках. Так само відзначаються додані редакцією слова, пояснення чи заголовки в тексті. Інші підпільні матеріяли – мемуари, меморандуми, публіцистика тощо – передруковуються без пропусків, проте мовні й правописні виправлення детально не відзначуються, хіба в особливих випадках. Як правило, передруки беруться з ориґіналів, але при відсутності ориґіналу до уваги береться найвірогідніша копія чи передрук. В усіх випадках точно подається джерело, а у випадку передрукованих архівних матеріялів – теж місце збереження даного матеріялу. Кожний том має довідник осіб та місцевостей і словник неясних слів, скорочень та маловживаних чи незрозумілих слів.

LITOPYS UPA –CHRONICLE OF THE UKRAINIAN INSURGENT ARMY

Litopys UPA is a series of books, produced with the aim of publishing source documents and materials relating to the history of the UPA, as well as stimulating and publishing works about the activities of the UPA and, in a more general way, the history of Ukraine of that period. Each volume or group of volumes of Litopys UPA is devoted to a specific theme and has a separate title. Some of the volumes deal with the history of the UPA in a given period of time or in a given region – for example, in Volyn', in Halychyna, in the regions of Ukraine held by Poland and so on. Two, three, or even more volumes may be devoted to general themes, to collections of memories, or to single books by individual authors dealing with particular questions. The appearance of Litopys UPA is not periodic, and depends on the pace at which successive volumes are compiled and prepared for print. The volumes may appear in an order other that indicated above, based on a territorial and chronological principle. In reprinting documents, we adhere strictly to their sources and preserve the general form, language and orthography of the originals. Places in the text where corrections have had to be made, or where the original documents have been damaged or had to be reconstituted, are designated with square brackets, or, if necessary, provided with explanatory footnotes. Words, explanations, or titles inside the texts that have been added by the editors are indicated in a similar manner. Other underground materials – memories, memoranda, works of publicists and the like – are also reprinted without ornmissions, but only in exceptional cases are linguistic and orthographic corrections indicated. Reprints are based on original texts. In cases where the original text is not available, the reprint is based on the most reliable copy of reprint. The sources of all materials used are clearly indicated and in the case of reprinted archival material, their present locations are also given. Each volume is provided with an index of names of persons and places and a glossary listing names that may not be clear, abbreviations and rarely used or incomprehensible words.

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ
Серійне книжкове видання документів, матеріялів і наукових праць до історії Української Повстанської Армії

Досі появилися такі томи Літопису УПА основної серії:

Том 1. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга перша: Початки УПА; документи і матеріяли. Книга містить політичні й організаційні документи та матеріяли до історії УПА на Волині та Поліссі. Третє, виправлене видання, 1989 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 2. Волинь і Полісся: німецька окупація. Книга друга. Книга містить підпільні документи і матеріяли про бойові дії УПА на Волині й Поліссі. Друге, виправлене видання, 1985 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 3-4. Чорний Ліс: видання команди Станиславівського тактичного відтинка УПА, 1947 – 1950 роки. Книга перша і друга. Книги містять меморіяли, біографічні нариси й документи про дії відділів УПА Станиславівського ТВ УПА. Частина матеріялів – оповідання, новели й вірші.

Том 3. Книга перша: 1947 – 1948. Друге, виправлене видання, 1987 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 4. Книга друга: 1948 – 1950 (продовження). Друге, виправлене видання, 1989 р., 288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 5. Волинь і Полісся: німецька окупація; книга третя: спомини учасників. Книга містить спогади, рецензії та додаткові підпільні матеріяли про дії УПА. Між мемуарами – повідомлення про договір про ненапад між ГК УПА й угорською армією. 1983 р., 312 стор., мапи, ілюстрації.

Том 6. УПА в світлі німецьких документів, 1942-1945; книга перша: 1942 – липень 1944. Книга містить аналізи, меморандуми, повідомлення, звіти, а також переклади українських документів для центральних політичних, військових і поліційних установ. 1983 р., 256 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 7. УПА в світлі німецьких документів; 1942-1945; книга друга: серпень 1944-1945 (продовження шостого тому). 1983 р., 272 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 8. Українська Головна Визвольна Рада; документи, офіційні публікації, матеріяли; книга перша: 1944-1945. Книга містить основні документи Першого Великого Збору УГВР, передрук органу Президії УГВР ***Вісник*** (ч. 4 (7), серпень 1945), статті та матеріяли з 1944-45 рр., які стосуються цілости визвольного руху. 1980р., 320 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 9. Українська Головна Визвольна Рада; книга друга: 1946-1948. Книга містить видання УГВР ***Самостійність*** і ***Бюро інформацій УГВР*** та інші матеріяли. 1982 р., 520 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи, схеми.

Том 10. Українська Головна Визвольна Рада; книга третя: 1949-1952. Книга містить документи, офіційні повідомлення, публікації й матеріяли УГВР в Україні, між ними ***Бюро інформацій УГВР,*** вип. 4, 6 і 9. 1984 р., 424 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 11. Тернопільщина: список впавших героїв української революції в боротьбі з московсько-більшовицьким окупантом за час від 13 березня 1944 до 31 грудня 1948 року. Це підпільне видання містить біографії 725 осіб, які загинули на території Тернопільської округи. Крім того, подає нові дані про смерть близько ста невідомих повстанців, які загинули на території округи. 1985 р., XXXII – 248 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА («Лисоня»). Книга містить видані командою воєнної округи короткі описи боїв відділів УПА – «Лисоня» від листопада 1943 р. до серпня 1945 року, збірник підпільних пісень «***Повстанський стяг***» – виданий з нагоди п'ятиріччя УПА в 1947 році, – та інші документи й матеріяли групи УПА «Лисоня». 1989 р., 352 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 13. Перемищина — Перемиський курінь; книга перша: Денник відділу «Бурлаки» (Володимира Щигельського) – містить денник цього відділу («Ударники»-4, 94а) за час від жовтня 1946 р. до 24 жовтня 1947 р., ведений бунчужним «Буркуном», з епілогом Богдана Гука («Скали»). Книга має також різні документи сотні – списки вояків, господарські документи тощо. 1986 р., 370 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 14. Перемищина – Перемиський курінь; книга друга: Денники й документи – містить денники сотенного «Крилача» (Ярослава Коцьолка) з 1944 і 1947 років, які продовжував по його смерті сотенний «Бурлака» (Володимир Щигельський), денник сотні «Крилача» (ведений бунчужним «Орестом») і документи обох сотень. 1987 р., 262 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 15. Костянтин Гіммельрайх: Спогади командира відділу особливого призначення «УПА-Схід»; спогади. Автор – киянин – оповідає про свої переживання від вибуху війни 1941 року до «звільнення» з УПА і рейду на Захід в 1945 році: мобілізація до ЧА, німецький полон, окупований Київ, участь у підпіллі ОУНм, к-р вд. УПА (ОУНм) в Карпатах, старшинська школа УПА, мандри по Поділлі й к-р вд. особливого призначення «УПА-Схід». 1987 р., 266 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 16. Підпільні журнали закерзонської України, 1945-1947. Збірник містить передруки таких підпільних журналів:

«***Тижневі вісті***», «***Лісовик***», «***Інформативні вісті***», «***Інформатор***» і «***Перемога***». Всі числа цих журналів супроводяться англомовним резюме. Збірник має статтю про історію підпільної видавничої діяльності на Закерзонні та Акт оскарження Олени Лебедович. 1987 р., 608 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 17. Англомовні видання українського підпілля, 1946-1947. Збірник містить передруки підпільних видань: «***Нові Лідіце***», «***Виселення єпископа Коциловського***», «***Вибори в СРСР***», «***Нова голодова катастрофа в Україні***», «***Фашистське страшило***», «***До братніх чеського і словацького народів***». 1988 р., 192 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 18. Карпатська група УПА «Говерля»; книга перша: Документи, звіти та офіційні публікації. Містить передрук підпільного видання командування групи ***Шлях перемоги,*** звіти команд тактичних відтинків УПА й звіти командирів відділів та підвідділів УПА, 24 ТВ УПА «Маківка». 1990 р., 328 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 19. Карпатська група УПА «Говерля»; книга друга: Спомини, статті та видання історично-мемуарного характеру. Охоплює збірку нарисів і споминів, друкованих у підпіллі. Майже всі спомини написані старшинами і вояками УПА ще в Україні або відразу після переходу на еміґрацію. 1992 р., 357 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 20. Покажчик до «Літопису УПА»; книга перша: 1-19 томи. Книга містить покажчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, алфавітні списки авторів та надрукованих матеріялів й інші дані про перших 19 томів «Літопису УПА». 1994 р., 528 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 21. УПА в світлі німецьких документів, 1941-1943; Книга третя: червень 1941 – травень 1943. Книга містить звіти, меморандуми, а також переклади українських документів для центральних політичних і поліційних установ. 1991 р., 271 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 22. УПА в світлі польських документів; книга перша: Військовий Суд Оперативної Групи «Вісла». Містить вироки, звіти та кореспонденцію Військового суду Оперативної групи «Вісла» за період від травня до вересня 1947 р. 1992 р., 627 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 23. Медична опіка в УПА: документи, матеріяли і спогади. Більша частина книги – це спомини санітарів, медиків, лікарів й інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). В книзі теж поміщено підпільні документи й біографії працівників УЧХ. 1992 р., 480 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 24. Ідея і чин: орган Проводу ОУН, 1942-1946. У цій книзі передруковано головний політично-інформативний журнал Проводу

ОУН на Українських Землях, що видавався 1942-1946рр. Журнал містив важливу інформації про боротьбу УПА, німецьку та російську окупаційну політику, розвиток української політичної думки. 1995 р., 592 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 25. Пісні УПА. Збірка пісень, тематично пов'язаних з боротьбою УПА. Збірник охоплює не тільки властиві пісні вояків УПА, але й укладені пізніше в тюрмах і концтаборах, чи уложені народом. Збірник містить тексти пісень, їх варіанти, мелодію і варіанти, а також дані про саму пісню, її авторів й оспівуваних у піснях героїв чи події. Збірник містить понад 600 пісень і їх варіянтів. 1997 р., XXIV+556 стор., тверда обкладинка, ноти.

Том 26. Українська Головна Визвольна Рада. Документи, офіційні публікації, матеріяли. Книга четверта: Документи і спогади. Збірник містить протокол ВЗ УГВР, доповідь на цьому зборі й інші документи: вибір з листування президента УГВР Кирила Осьмака, переговори з польським підпіллям, Угорщиною й Румунією, слідчу справу Миколи та Петра Дужих й інші документи. У книзі також спогади членів УГВР й інших осіб про утворення та діяльність УГВР 2001 р., 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 27. Роман Петренко. За Україну, за її волю; спогади. Автор – волиняк – оповідає про свою діяльність від часу війни у 1939 р. до відходу на Захід у 1945 р.. Спочатку автор був діячем ОУН Сарненської округи (від січня 1942 р. у підпіллі), згодом – шефом господарського відділу ШВО УПА «Заграва», від літа 1943 р. – ГВШ (потім КВШ УПА-Північ, командир Дм. Клячківський) і від літа 1944 р. – старшиною для особливих доручень при ГСЗС УГВР під керівництвом м. Лебедя. 1997 р., 279 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, мапи.

Том 28. Марія Савчин. Тисяча доріг; спомини. Автор оповідає про свої переживання від вибуху війни (від 1944 р. до 1953 р. – у підпіллі) до свого приходу на еміграцію у 1954 р.. Від 1945 р. була дружиною В. Галаси, заступника пров. ОУН Закерзонського краю, від 1947 р. співробітника ГОСП в Карпатах, і від 1948 р. – пров. ОУН ПЗУЗ. Авторка перебувала разом з ним на Закерзонні, в Карпатах, на Волині, а також – в тюрмі КҐБ у Києві. 1995 р., 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 29. Іван Гарасимів («Палій»). З юнацьких мрій — у ряди УПА, це розповідь учасника підстаршинської школи УПА в Карпатах та ройового в сотні У-І (94), про його бойовий шлях в УПА від осені 1943 р. до осені 1947 р. в Карпатах та на Лемківщині. Спогади дають цікаву картину зі щоденного життя повстанців та їхніх командирів, та про важке становище українського населення на цих теренах. 1999 р., 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 30. Степан Хрін (Степан Стебельський). Крізь сміх залізa; спогади. Книга містить два спогади Степана Стебельського

(«Хріна»), к-ра ТВ УПА 24 «Маківка» – «Крізь сміх заліза», «Зимою в бункері» та спогади Олекси Конопадського («Островерха») – «Спомини чотового УПА Островерха». Автори оповідають про свої дії в УПА від 1944 р. до 1949 р. року на Лемківщині та Дрогобиччині. 2000 р., 552 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 31. УПА на Львівщині і Ярославщині. Спогади і документи вояків УПА ТВ «Розточчя», 1943 – 1947. Книга містить спогади «Сої», «Спартака», «Зенона Семеніва» та інших членів відділу УПА к-ра «Бриля». Також подано оперативні звіти к-ра «Бриля» та к-ра «Гамалії» («Переяслави І» та «Переяслави ІІ») з Тактичного Відтинку УПА «Розточчя». 2000 р., 324 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 32. Медична опіка в УПА: документи, матеріяли і спогади. Книга друга. Велика частина книги – це спомини санітарів, медсестер, медиків, лікарів та інших працівників санітарної служби й Українського Червоного Хреста (УЧХ). 2001 р., 581 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 33. Тактичний Відтинок УПА 26-ий «Лемко»: Лемківщина і Перемищина (Документи і матеріяли). Книга містить документи і матеріяли, що стосуються історії та діяльности відділів УПА ТВ-«Лемко» в 1944-1947 рр., оперативні звіти, накази інструкції та вказівки, рейди УПА, та документи Підстаршинської школи ім. полк. «Коника». 2001 р., 900 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації, мапи.

Том 34. Лемківщина і Перемищина – «Холодний Яр», «Бескид», «Верховина»: Політичні звіти. Книга містить організаційний розподіл підпільної мережі Лемківщини і Перемищини, кадрову обсаду підпільної сітки та політичні й інформативні звіти з терену за роки 1944-1947 рр.. 2001 р., 974 стор., тверда обкладинка, організаційні схеми, ілюстрації.

Том 35. Покажчик до «Літопису УПА»; книга 2: томи 21-34, томи та 1-3 Нової Серії та томи 1-3 серії «Бібліотека». Книга містить покажчики псевдонімів, прізвищ, географічних назв, інституцій, поазбучні списки авторів та надрукованих матеріялів й інші дані про томи «Літопису УПА» Основної та Нової Серій, також книги «Повстанські могили» т.1 за ред. Євгена Місила. 2002 р., 870 стор., тверда обкладинка.

Том 36. «Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини». Книга містить отримані з радянських архівів короткі біографії членів ОУН і УПА, які загинули на Львівщині. 2002 р., 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 37. Іван Лико. На грані мрії і дійсності: спогади підпільника. 1945-1955. Книга містить спогади Івана Лика («Скали», «Богдана») – «На грані мрії і дійсності» та спогади Миколи Терефенка

(«Медведя») – «На грані двох світів». Автори оповідають про пережите ними в підпіллі на Лемківщині та в польських тюрмах. 2002 р., 644 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 38. Петро Й. Потічний. Архітектура резистансу: криївки і бункри УПА в світлі радянських документів. Книга містить схеми та описи різних криївок УПА й запілля, та перелік з'єднань Червоної Армії та Внутрішніх Військ НКВД, які були залучені до боротьби проти підпілля, зібраних в Архіві Внутрішніх військ Українського Округу за рр. 1944-1954 рр., який знаходиться в Колекції ім. Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2002 р., 430 стор., тверда обкладинка, схеми, ілюстрації.

Том 39. Тактичний відтинок УПА 28-й "Данилів": Холмщина і Підляшшя. Документи і матеріяли. Містить огляди й документи про дії УПА на Холмщині й Підляшші в 1945 – 1948 роках. Між документами – звіти Холмського ТВ УПА, хроніки (денники) сотень УПА, звіти зі зустрічей представників УПА з представниками польського резистансу з ВіН-у («Вольносьць і Нєзавіслосьць»), звіт із зустрічі з англійським кореспондентом, та інше. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Унівеситеті Торонто. 2003 р., 1058 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 40. Тактичний Відтинок УПА 27-й "Бастіон": Любачівщина, Ярославщина, Томашівщина. Документи і матеріяли. Містить огляди й документи про дії УПА в 1945–1948 роках. Серед документів — звіти Команди Тактичного Відтинку, хроніки відділів куреня УПА "Месники", звіти й огляди керівництва II Округи ОУН "Батурин", господарські звіти тощо. Більшість документів походить з Колекції Петра Й. Потічного при Університеті Торонто. 2004 р., 600 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 41. Президент УГВР Кирило Осьмак. Книга містить документи та матеріяли про Президента УГВР Кирила Осьмака, його життя, наукову діяльність і смерть. 2004 р., 880 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 42. Петро Й. Потічний. Літопис УПА – Історія: Документи і матеріали. Вояки УПА, які в 1947-1949 роках пробилися рейдом у Західну Европу, вважали своїм обов'язком залишити для історії та майбутніх поколінь пам'ять про визвольні змагання в часі Другої світової війни та після її закінчення. Це стало реальністю в 1974 р., коли було створено видавництво "Літопис УПА". Книга містить документи та матеріяли про нелегкі будні становлення та діяльності видавництва "Літопис УПА" за 30-літній період діяльності, короткі біографії членів видавничого комітету, адміністрації видавництва, редакторів, авторів, упорядників і фундаторів томів. 2005 р., 658 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 43-44. Боротьба з аґентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книги містять протоколи переслухань працівниками Служби Безпеки (СБ) ОУН Тернопільської області осіб, підозрілих у співпраці з органами державної безпеки СРСР. Матеріяли походять з підпільного архіву, віднайденого у 2004 р. в селі Озерна Зборівського р-ну Тернопільської обл., завдяки с. п. Софрону Кутному. На їх базі можна вивчати організацію, обсяг та дії підпільних структур щонайменше в межах однієї області у 1946–1948 рр., коли тиск на підпілля радянських силових структур був надзвичайно потужний. Також матеріяли протоколів яскраво відображають жорстокість, нелюдяність та брутальність радянських репресивних органів, які шляхом терору та насилля снували павутину імперії зла на теренах Західної України.

Том 43. Книга 1: В першій книзі поміщено 85 з 193 наявних протоколів допитів, що охоплюють 13 районів Тернопільщини, зокрема: Бережанський, Білобожницький, Борщівський, Бучацький, Великобірківський, Великоглибочоцький, Великодедеркальський, Вишнівецький, Заліщицький, Залозецький, Збаразький і Зборівський райони. 2006 р., 1332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації, схеми.

Том 44. Книга 2: Книга є продовженням 43 тому та міститить подальших 108 протоколів переслухань СБ ОУН, зокрема, з теренів таких районів як: Золотопотіцький, Золотниківський, Козівський, Козлівський, Коропецький, Кременецький, Ланівецький, Микулинецький, Новосільський, Підволочиський, Підгаєцький, Почаївський, Пробіжнянський, Скала-Подільський, Скалатський, Теребовлянський, Товстецький, Чортківський, Шумський, та з Рогатинського району Станиславівської області. Тут також поміщені Протоколи ТОС-у, Протоколи смерті, Лист підпільників на Далекий Схід, Протокол однієї події, список функціонерів МВД і МҐБ та список слідчих СБ. Вступна стаття до обох книг поміщена в т. 43. 2006 р., 1288 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 45. Генерал Роман Шухевич – "Тарас Чупринка" Головний Командир УПА. Книга містить спогади про ген. Романа Шухевича–Тараса Чупринку, його життя, підпільну діяльність і смерть. 2006 р., 572 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Томи 46. Боротьба з аґентурою: Протоколи допитів Служби Безпеки ОУН в Тернопільщині. 1946-1948. Книга 3. Книга є важливим доповненням і продовженням тт. 43-44 та містить протоколи переслухань СБ ОУН з п'яти районів Тернопільської обл., зокрема: Великодедеркальського, Вишнівецького, Збаразького, Золотниківського та Кременецького. Документи походять з повстанських архівів, віднайдених в околицях сіл Пліхів, Краснопуща Бережанського р-ну та Петриків Тернопільського р-ну. 2007 р., 896 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 47. Підпільна Пошта України. Книга містить ілюстрації ППУ з філателістичної збірки с.п. Степана Ґоляша, яка знаходиться в "Колекції Петра Й. Потічного про підпільну й антипідпільну боротьбу в Україні" при Університеті Торонто (Канада), з коротким описом рисунків марок і блоків, а також вступні статті, що привідкривають історію діяльності Підпільної Пошти України. 2009 р., 336 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 48. УПА в світлі словацьких та чеських документів (1945-1948); книга перша: Рейди УПА в документах війська та апарату безпеки ЧСР (1945-1946). Дві головні теми книги – перебіг пропагандивних рейдів УПА теренами Північно-Східної Словаччини в серпні-вересні 1945 р. і в квітні 1946 р. (стратегія, цілі, поведінка відділів) та заходи чехословацької армії і органів безпеки ЧСР на припинення діяльності УПА в країні (до вересня 1946 р.). Книга також містить матеріали про чехословацько-радянську та чехословацько-польську співпраці стосовно УПА, звіти та відомості військової розвідки і національної безпеки ЧСР про дії повстанців, ситуацію українського населення на Закерзонні та документи про реакцію чехословацького суспільства до УПА. 2010 р., 864 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 49. Тернопільщина: "Вісті з Терену" та "Вістки з Тернопільщини". 1943-1950; книга перша (1943-1947). В книзі подано підпільні інформації про діяльність ОУН і УПА та суспільно-політичну ситуацію в Тернопільській області і суміжних районах. 2010 р., 832 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Том 50. Тернопільщина: "Вістки з Терену" та "Вістки з Тернопільщини". 1943-1950; книга друга (1948-1950). Книга містить подальші документи підпілля ОУН за 1948-1950 рр. щодо суспільно-політичної та економічної ситуації в Тернопільщині. 2010 р., 1240 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку:

– УПА в світлі словацьких та чеських документів (1945-1948); книга друга (1947-1948).

У НОВІЙ СЕРІЇ, т. зв. Київській, у співпраці з Інститутом української археографії та джерелознавства Національної Академії Наук України Державним комітетом архівів України та Центральним державним архівом громадських об'єднань (ЦДАГО) України появилися такі томи «Літопису УПА»:

1. Видання Головного Командування УПА. Книга містить такі видання: «*До* ***зброї»,*** № 16, 1943, «***Повстанець»,*** № 1-6, 1944-1945, «***Український перець»,*** № 1-3, 1943-1945 та «***Бойовий правильник піхоти».*** Київ – Торонто, 1995 р., 482 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

2. Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943 – 1944. Документи і матеріали. Книга містить документи Головної Команди УПА-Північ та документи Військових Округ «Заграва», «Богун», «Турів» та «Тютюнник». Київ – Торонто. 1999, 724 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

3. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943-1959. Збірник містить найповніше зібрання документів ЦК КП(б)У – постанови з'їздів, пленумів політбюро, оргбюро, секретаріяту, які супроводжуються інформативними записками, повідомленнями та довідками. У книзі також подано листи, стенограми засідань та виступів членів ЦК КП(б) У. Київ-Торонто. 2001, 652 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ (1943–1959). Книга перша: (1943–1945). У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1943–1945 рр. Усі подані матеріяли мають інформаційно–звітний характер. Київ–Торонто. 2002, 597 стор., тверда обкладинка.

5. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга друга: 1946–1947. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно–визвольного руху протягом 1946–1947 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто. 2002, 574 стор., тверда обкладинка.

6. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга третя: 1948. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1948 р. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 523 стор., тверда обкладинка.

7. Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ. (1943–1959). Книга четверта: 1949–1959. У книзі зібрані документи з історії боротьби сталінського режиму проти українського національно-визвольного руху протягом 1949–1959 рр. Усі подані матеріали мають інформаційно-звітний характер. Київ–Торонто, 2003, 716 стор., тверда обкладинка.

8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944-1946. Документи і матеріяли. Збірник містить документи керівництва УПА-Північ і УПА-Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Воєнних Округ) «Заграва», «Богун», «Тютюнник» і з'єднань груп

«33» (ПЗК «Москва»), «44» (ПСК «Одеса»). Київ–Торонто. 2006, 1448 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

9. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1944-1945. Книга містить архівні документи з переслухань радянськими репресивними органами таких осіб, як: Михайло Степаняк, Євген Басюк, Мирослав Гайдук, Ярослав Білинський, Артемізія Галицька, Олександер Луцький, Юрій Стельмащук, Петро Дужий, Микола Дужий, Володимир Павлик, Омелян Польовий, Федір Воробець, Дмитро Вітовський, Василь Левкович. Київ–Торонто, 2007, 912 стор, тверда обкладинка, ілюстрації.

10. Життя і боротьба генерала "Тараса Чупринки" (1907–1950). Документи і матеріали. У книзі зібрані документи та матеріали за 1907–2005 рр., які характеризують основні віхи життя і діяльності керівника українського визвольно-революційного руху в 1943–1950 рр. ген. Романа Шухевича ("Тараса Чупринки") та присвячені його пам'яті. Поряд з документами Галузевого державного архіву СБ України до збірника увійшли документи Державного історичного архіву України у Львові і, частково, – ЦДАВО України, а також матеріали, які публікувалися в "Літописі Української Повстанської Армії" (Торонто) та в інших виданнях. Київ–Торонто, 2007, 832 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

11. Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО "Заграва", "Турів", "Богун" (серпень 1942 — грудень 1943 рр.). До книги увійшли 353 раніше не опублікованих документи з різних територіальних осередків ОУН(б) і запілля УПА на Волині й Південному Поліссі за серпень 1942 — грудень 1943 рр., які відображають діловодство КП, округ, районів ОУН(б) на ПЗУЗ (серпень 1942 — вересень 1943 рр.), а також округ, надрайонів, районів, кущів, підрайонів і станиць запілля УПА на ПЗУЗ (вересень — грудень 1943 р.). Київ–Торонто, 2007, 848 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

12. Воєнна Округа УПА "Буг" 1943–1952. Документи і матеріали. Книга 1. Том містить документи командування воєнної округи і окремих підрозділів, пресові видання "Буг", як також звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ–Торонто, 2008 р., 800 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

13. Воєнна Округа УПА "Буг" 1943–1952. Документи і матеріяли. Книга 2. Том містить документи командування Воєнної Округи і окремих підрозділів, пресові видання, як також звітно-інформативні документи керівництва ОУН на Львівщині. Київ – Торонто, 2009 р., 1232 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

14. УПА і запілля на ПЗУЗ. 1943–1945. Невідомі документи. До збірника увійшли нещодавно виявлені у різних архівах України

історичні джерела УПА (УПА–Північ) (266 документів, світлини), що раніше були не відомі широкому загалові. У них висвітлюється історія керівництва, військових підрозділів, армійського запілля за 1943–1945 рр. Територіальний ареал: північний захід, центр, північний схід Волині, Південне Полісся. Київ – Торонто, 2010 р., 640 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

15. Боротьба проти повстанського руху і націоналістичного підпілля: протоколи допитів заарештованих радянськими органами державної безпеки керівників ОУН і УПА. 1946–1952. Книга 2. Книга містить архівні документи з переслухань радянськими репресивними органами таких осіб, як: Миколи Павловича, Івана Павловича-Бабинця, Петра Лиховського, Віктора Харківа, Григорія Ґоляша, Юліана Матвіїва та Степана Коваля. Київ–Торонто, 2011, 840 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

16. Волинь і Полісся у невідомій епістолярній спадщині ОУН і УПА. 1944 – 1954 рр. У книзі вміщено 281 діловий лист, а також фрагменти, розсекречені СБУ за останні 3 роки. Авторами джерел є як керівники УПА і збройного підпілля ОУН (Роман Шухевич, Василь Кук), так і функціонери крайового рівня (Микола Козак, Василь Галаса та ін.). Діловий епістолярій висвітлює маловідомі, переважно трагічні події національно-визвольної боротьби на Волині та Поліссі у 1944 – 1954 рр. Київ–Торонто, 2011, 1024 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

17.Осип Дяків-“Горновий”. Документи і матеріали. У книзі вміщено 119 документів присвячених життю та діяльності одного з провідних публіцистів воюючої України, члена Проводу ОУН, заступника Голови генерального секретаріату УГВР, та підполковника-політвиховника УПА Осипа Дяківа-“Горнового”. Основна частину складає його творча спадщина та листування. Публікуються документи про освіту та навчання, арешт та ув’язнення радянською владою, обставини загибелі; зізнання та спогади осіб, які з ним тісно співпрацювали. Переважна більшість документів і матеріалів публікуються вперше. Представлено найповніший нарис життя і діяльності О. Дяківа, висвітлено основні ідеї його публіцистичних праць. Київ–Торонто, 2011, 1016 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

Готуються до друку:

– Документи підпілля ОУН і УПА в Центрі, на Сході та Півдні України в 1940-1950-х рр.

– Ярослав Старух. Документи і матеріали.

– Воєнна округа УПА «Лисоня». Документи і матеріали. 1943–1952.

СЕРІЯ «ЛІТОПИС УПА» – БІБЛІОТЕКА

1. Юрій Ступницький. Спогади про пережите. Автор – волиняк – оповідає про свою родину та переживання від юнацьких років (кінець 30-х) до виходу з ув'язнення в середині 50-х років. Автор є сином начальника штабу УПА полк. Леоніда Ступницького, разом з яким у 1943 р. пішов до УПА, де навчався у старшинській школі «Дружинники». Після арешту в 1944 р. поневірявся по тюрмах і таборах Радянського Союзу. Київ, 2000, 128 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

2. Володимир В'ятрович. Рейди УПА теренами Чехословаччини. Монографію присвячено одному з маловідомих аспектів історії українського національно-визвольного руху 1940-1950 років – рейдам УПА чехословацькими теренами. Обрана тема дозволяє авторові показати розмах національно-визвольної боротьби в Україні, її вплив на події у післявоєнній Європі, без чого неможливе правильне і об'єктивне тлумачення суспільних процесів того часу. Львів, 2001, 208 стор., м'яка обкладинка, мапи, ілюстрації.

3. Ярослав Грицай – «Чорнота», Параскевія Грицай. А рани не гоїлися: Спомини «Чорноти». У книзі описані спогади чотового командира УПА «Чорноти» про події, що відбувалися в 1943-1945 роках на Закерзонні, та про його страдницьке життя в більшовицьких тюрмах і концтаборах Сибіру. Мемуари підготовлені до друку дружиною автора Параскою Грицай (з дому Ротко), яка протягом довгих років відтворювала розповіді свого чоловіка, уточнювала, доповнювала та систематизувала їх. Львів, 2001, 332 стор., тверда обкладинка, ілюстрації.

4. Спогади вояків УПА та учасників збройного підпілля Львівщини і Любачівщини. Книга містить спогади Василя Левковича ("Вороного"), його дружини Ярослави, сотен-ного Миколи Тарабана ("Тучі"), вояків УПА Івана Філя ("Шеремети"), Івана Василевського–Путко ("Вуса"), оргмоба Костя Міхалика ("Думи) та зв'язкової Катерини Когут–Лялюк ("Грізної"). В книзі подана коротка згадка про Якова І. Чорнія ("Кулю", "Мушку", "Ударника"), командира Перемиської 6 ВО УПА, авторства Федора Лопадчака. Львів, 2003, 448 стор., тверда палітурка в суперобкладинці, ілюстрації.

5. Мирослав Горбаль. Довідник-пошуківець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини). 1944-1947 (за архівними документами). Книга є підсумком опрацювання архівних документів з фондів Державного архіву Львівської области за 1944-1947 роки. Ці документи мають інформаційно-звітний характер (також плани заходів, стенограми нарад, протоколи засідань та допитів, підпільні документи, прокурорські аналізи, аґентурні справи тощо) й викривають суть боротьби

комуністичного режиму проти національно-визвольного руху на вказаних теренах. У довіднику подані ключові ідентифікаційні дані про осіб, які були пов'язані з тим рухом, та джерела інформації цих даних. Львів, 2003, 416 стор., м'яка палітурка.

6. Мирослав Горбаль. Довідник-пошуківець. Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Дрогобиччини. 1939-1950 (за архівними документами). У цій праці зібрана траґічна інформація про особи та події, що, безпосередньо чи опосередковано, у позитивному чи неґативному плані, були пов'язані з визвольною боротьбою на території тодішньої Дрогобицької області у 1939–50-х роках. Основна інформація – результат опрацювання документів архівних справ Державного архіву Львівської области (ДАЛО) та інших архівів, а також видань, публікацій і машинописів з цієї тематики; дописів, свідчень, спогадів та листів. Львів, 2005, 1312 стор., ілюстрації, тверда палітурка.

7. Володимир Ковальчук. Діяльність ОУН (б) та Запілля УПА на Волині та південному Поліссі (1941-1944 рр.). В книзі досліджено інформативний потенціал джерел з історії діяльності мережі ОУН і запілля УПА на ПЗУЗ. Обговорюється формування первісної джерельної бази, особливості фондоутворення, діловодство, проводиться класифікація документального масиву джерел та з'ясовано особливості діяльності референтур ОУН(б) і запілля УПА. Львів, 2006, 512 стор., тверда палітурка.

8. Онишко Леся. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. У цій монографії на основі архівних документів та матеріалів, спогадів учасників подій досліджено етапи становлення світогляду Катерини Зарицької, її участь в формуванні Українського Червоного Хреста; діяльність в референтурі пропаґанди ОУН (б) та налагодження зв'язків головнокомандувача УПА Романа Шухевича; показано її життєвий шлях в тюрмах і таборах СССР, а потім на волі. Львів, 2007, 928 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

9. Коханська Галина. З Україною у серці. Спомини. Спомини присвячені історії національно-визвольного руху на Волині 1930-1950 рр. Вони відображають діяльність польського окупаційного режиму та більшовицькі репресії 1939-1941 рр. Авторка детально розповідає про свій вступ в ряди ОУН, проходження вишколів, свою діяльність в Колківській республіці УПА у відділі розвідки. Окремий розділ споминів присвячений ув'язненню в комуністичних таборах. Львів, 2008, 400 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

10. Олександр Іщук, Ігор Марчук, проф. Дарія Даревич «Життя і творчість Ніла Хасевича». Книга написана на раніше недоступних, засекречених матеріалах з архіву Служби безпеки

України і розкриває життєвий та творчий шлях видатного художника-графіка, члена УГВР з 1949 року, ілюстратора багатьох видань ОУН і УПА – Ніла Хасевича («Бей», «Зот», «Рибак»). Доповнено видання повноколірним каталогом праць мистця. Львів, 2011, 432 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

11. Олександр Іщук. "Молодіжні організації ОУН (1939-1955 рр.)". В монографії на основі комплексного аналізу наукової літератури, опублікованих історичних джерел та архівних матеріалів досліджено участь української молоді у боротьбі за державну незалежність у 1939-1955 рр. Торонто – Львів, 2011, 896 стор., тверда палітурка, суперобкладинка, ілюстрації.

СЕРІЯ «ПОДІЇ І ЛЮДИ»

1. Посівнич Микола. Нескорений командир. У нарисі висвітлюється життєвий шлях провідного члена ОУН та Головного командира УПА Романа Шухевича, незламного лідера національно-визвольної боротьби українського народу. Торонто-Львів, Видання 2-е, доповнене. 2008, 80 стор., ілюстрації.

2. Осьмак Наталка. Кирило Осьмак – нескорений Президент УГВР. Пропоноване дослідження розкриває на основі архівних документів і матеріалів невідомі сторінки життя і діяльності одного з чільних керівників українського визвольного руху 1940-х років. – Торонто-Львів, 2008, 128 стор., ілюстрації.

3. Посівнич Микола. Степан Бандера. Життя присвячене свободі. Пропоноване дослідження присвячене життю та діяльності Провідника ОУН та ЗЧ ОУН Степана Бандери в 1920–1959 рр. На основі спогадів та документів у книзі висвітлено боротьбу і роль ОУН і ЗЧ ОУН та її лідера у тогочасних суспільно–політичних процесах. Крім того, читач зможе довідатися про родинне, шкільне, студентське оточення, в якому формувалася особистість майбутнього Голови проводу ОУН та ЗЧ ОУН. Торонто–Львів, 2008, 112 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

4. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Короткий біографічний спомин Петра-Йосифа Потічного, написаний англійською мовою, охоплює період від народження до часу, коли він, як юнак, вояк УПА, прибув зі своїм відділом до Західної Німеччини під кінець 1947 р. Торонто–Львів, 2008, 124 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

4/II. Петро Й. Потічний. Моя дорога. Частина 2. Дана книга є продовженням англомовних біографічних споминів Петра-Йосифа Потічного, яка описує його життя в Сполучених Штатах (1950–1964), службу в американській морській піхоті підчас Корейської війни, здобуття університетської освіти у Філадельфії і Нью-Йорку та завершується його подальшим переїздом до Канади. Торонто–Львів, 2010, 112 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

5. «Грім» – полковник УПА Микола Твердохліб. Спогади і матеріали. / Упорядник Роман Грицьків. Видання присвячене полковнику Української Повстанської Армії Миколі Твердохлібу – «Грому». Крізь призму спогадів безпосередніх учасників подій та інших матеріалів у збірнику зображено життя і діяльності видатного повстанського командира, а також висвітлено національно-визвольну боротьбу 1930-х – 1950-х років у Карпатах. Торонто–Львів, 2008, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

6. Михайло Романюк. Петро Федун – «Полтава» – провідний ідеолог ОУН та УПА. Пропоноване видання присвячене життю та діяльності одного із керівників збройного підпілля ОУН та УПА Петра Федуна – «Полтави». На основі архівних документів висвітлено процес формування світоглядних позицій, національно-патріотичних переконань та його творчої спадщини. Торонто–Львів, 2009, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

7. Українська Головна Визвольна Рада / Упорядники П. Й. Потічний, М. Посівнич. У книзі про УГВР поміщено статті Р. Шухевича, м. Дужого і А. Камінського, спогади Л. Шанковського, Д. Ребет у яких висвітлено боротьбу і роль УГВР у тогочасних українських суспільно-політичних процесах. Торонто–Львів, 2009, 136 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

8. Володимир Іванченко. Квітка у червоному пеклі: життєвий шлях Людмили Фої. Брошура присвячена життю Людмили Фої ("Оксани", "М. Перелесник"), 1923–1950, котра була одним із організаторів підпілля ОУН (б) у м. Києві під час Другої світової війни. Арештована вона витримала тортури в'язниці НКДБ. Будучи ключовою фігурою у протистоянні радянських спецслужб з СБ ОУН, зірвала потужну чекістську операцію з виявлення та знищення керівників українського визвольного руху. Одночасно вона – авторка чудових літературних творів. Людмила Фоя загинула в нерівному бою з військовою групою МДБ, рятуючи пораненого друга. Торонто – Львів, 2009, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

9. Олександр Іщук. Життя та доля Михайла Дяченка – "Марка Боєслава". Книга присвячена життю та долі Михайла Дяченка – поета, письменника, підпільника й одного з керівників Карпатського КП ОУН, автора чималої кількості поетичних творів та оповідань, у яких чітко продемонстровано мету та завдання українського визвольного руху середини XX століття. Вперше оприлюднено раніше невідому інформацію про заходи радянських каральних органів із розшуку м. Дяченка, виявлену в ГДА СБУ, окремі його твори та маловідомі фотографії. Торонто – Львів, 2010, 140 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

10. Олександр Іщук, Володимир Іванченко. Життєвий шлях Галини Голояд – "Марти Гай". У книзі чи не вперше на основі архів-

них документів МДБ УРСР, збережених в Галузевому державному архіві СБ України, детально висвітлено життя та долю однієї з чільних діячок українського визвольного руху Галини Голояд – "Марти Гай". Книгу доповнено творами письменниці, маловідомими фотографіями та документами з архівів радянської державної безпеки. Торонто – Львів, 2010, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

11. Володимир Мороз. Портрет Осипа Дяківа-"Горнового". Книга присвячена життю та діяльності одного з провідних публіцистів воюючої України, члена Проводу ОУН на українських землях та заступника Голови генерального секретаріату УГВР, підполковника-політвиховника УПА Осипа Дяківа. На підставі широкого масиву джерел з'ясовано його внесок в український національно-визвольний рух, висвітлено основні ідеї понад двох десятків публіцистичних праць. Торонто – Львів, 2010, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

12. Володимир Мороз. Зиновій Тершаковець-"Федір". Зиновій Тершаковець увійшов в історію українського національно-визвольного руху як крайовий провідник ОУН Львівщини та засновник і редактор підпільного видання "Літопис УПА". Докладно про ці та інші аспекти його життя та діяльності йде мова у даній книзі, написаній на широкій джерельній базі, зокрема невідомих архівних документах. Також вперше з 1944 р. публікується праця З.Тершаковця "Польське питання", в якій розкрито погляд українського підпілля на стосунки із своїм західним сусідом. Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

13. Микола Андрощук-«Вороний». Записки повстанця. Книга спогадів Миколи Андрощука-«Вороного» охоплює період з весни 1943 р. по весну 1944 р. і подає широку картину дій українських повстанців на південній Волині. Автор приймав безпосередню участь у тих подіях і зустрічався з багатьма повстанськими командирами — Д. Клячківським – «Климом Савуром», П. Олійником – «Енеєм», М. Свистуном – «Ясеном». Про славних повстанських командирів та про чисельні бої з німецькими підрозділами, найбільший бій загонів УПА та військ НКВС на Гурбах і важкий Північний рейд міститься інформація на сторінках цього видання. Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

14. Олександр Іщук, Наталія Ніколаєва. Ярослав Богдан – «Всеволод Рамзенко». В книзі розповідається про життєвий шлях та творчу діяльність відомого письменника-підпільника і чільного діяча ОУН Ярослава Богдана – «Всеволода Рамзенка» (1915-1953). На основі невідомих архівних документів з ГДА СБ України відтворено основні етапи життя та проаналізовано тематику основних праць Я. Богдана. Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

1**5. Дмитро Проданик. Шлях боротьби Василя Сенчака-«Ворона».** У книзі на основі архівних документів та спогадів колишніх учасників та симпатиків визвольного руху висвітлено життєвий та бойовий шлях Василя Сенчака-«Ворона» на посадах районного

референта СБ Солотвинщини та надрайонного референта СБ Станиславівщини, а також проведено дослідження ходи «чорної» зради на Станиславівщині 1951 р., під час якої і загинув «Ворон». Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

16. Олександр Іщук, Ігор Марчук. Брати Бусли. Життя за Україну. Книга про відомих діячів ОУН на Волині Олександра та Якова (референт пропаганди Проводу ОУН) Буслів подає інформацію про їхній нелегкий життєвий шлях. Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

17. Світло душі родини Левицьких / Упорядник Марія Прокопець. В книзі розповідається про долю родини Левицьких, долю, яка певною мірою була типовою для численних галицьких родин у першій половині XX століття. В час лихоліття 2-ої Світової війни, опинившись між жорнами брунатних та червоних окупантів, з 8-ми дітей о. Юрія Левицького та Анастасії з Зубрицьких п'ятеро загинуло у боротьбі за волю України. Торонто – Львів, 2011, 128 стор., м'яка палітурка, ілюстрації.

“ЛІТОПИС УПА” В МЕРЕЖІ INTERNET

Заходами Адміністрації видавництва “Літопис УПА” детальну інформацію українською та англійською мовами про видання та споріднені матеріали можна знайти в мережі Internet за адресою:

http://www.litopysupa.com

Ця інформація складається з чотирьох груп.

1. Вступ до серій (*Introduction to the Series*), який дає загальні інформації про “Літопис УПА” та цілі видавництва.

2. Інформації про замовлення (*Ordering information*), які дають короткі інформації про кожний том серій та як їх замовляти.

3. Книги “Літопис УПА” (*Litopys UPA volumes*), де про кожний том подано не тільки повну бібліографічну інформацію (титульна сторінка, дата і місце публікації, число ISBN, ціна та редактор книги), але також повний текст вступної статті та резюме матеріалів тому. Текст ілюстрований знимками, які знаходяться в книзі.

4. Споріднені матеріяли (*Related Materials*). У цій групі подані публікації інших видавництв, що відносяться до теми УПА та Збройного підпілля в Україні.

Аналогічну інформацію англійською мовою
можна знайти також на web сторінці за адресою:

http://www.infoukes.com/commercial/litopysupa/index.html

Про подальші інформації можна звертатися на адресу Адміністрації:

— Микола Кулик — **mykola.kulyk@litopysupa.com**
або Редакції:
— Петро Й. Потічний — **peter.potichnyj@litopysupa.com**

Адміністрація в Україні — **litopys@bs.lviv.ua**

Будемо вдячні за відгуки читачів на наше видання.
Пишіть на подані адреси або також на
www.litopysupa.com

ОБ'ЄДНАННЯ КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА В США Й КАНАДІ
та
ТОВАРИСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ УПА
ім. ГЕН. ХОР. ТАРАСА ЧУПРИНКИ В США Й КАНАДІ

ВИДАВНИЧИЙ КОМІТЕТ "ЛІТОПИСУ УПА"

М. Бохно, І. Василевський-Путко, І. Гомзяк, Параска Грицай, О. Дольницький, О. Жигар, Б. Ковалик, М. Кошик, М. Кулик, Р. Кулик, Катерина Лялюк, М. Лущак, П. Мицак, Емілія Нагірна-Зінько, Марія Пискір, А. Потічний, П. Потічний, М. Рошецький, І. Росіл, Наталя Солтис, І. Терефенко, Ярослава Філь, О. Цилюпа, С. Шпак, Є. Штендера

Адміністрація:
М. Кулик, Р. Кулик, Емілія Нагірна-Зінько, Наталя Солтис

Адреса:
LITOPYS U.P.A.
P.O. Box 97, Station "C"
Toronto, Ontario, M6J 3M7, Canada
mykola.kulyk@litopysupa.com

Адміністрація в Україні:
Ігор Гомзяк, Богдан Столяр

Благодійний Громадський Фонд "Літопис УПА"
ім. Володимира Макара
Микола Посівнич

Адреса: "Літопис УПА"
пл. Міцкевича, 6/7, Львів 79000 Україна
тел.(38-032) 272-4064 e-mail: litopys@bs.lviv.ua

Наукове видання

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Нова серія, том 17

ОСИП ДЯКІВ-“ГОРНОВИЙ”

Документи і матеріали

Упорядник:

В. МОРОЗ

Підписано до друку 12-24-2011. Формат 70 х 100 1/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 23,17. Обл.-видавн. арк. 18,12.
Наклад 1000. Зам. № 12-24/11

ЛІТОПИС УПА

ТОМ 17